IV, 1, nov. 1899

Intrat înainte
de anul 1933
Bibliotecа Universităţii Iaşi
19 JAN. 1935

CARMEN SYLVA

1444/901

944 -
1899-1900

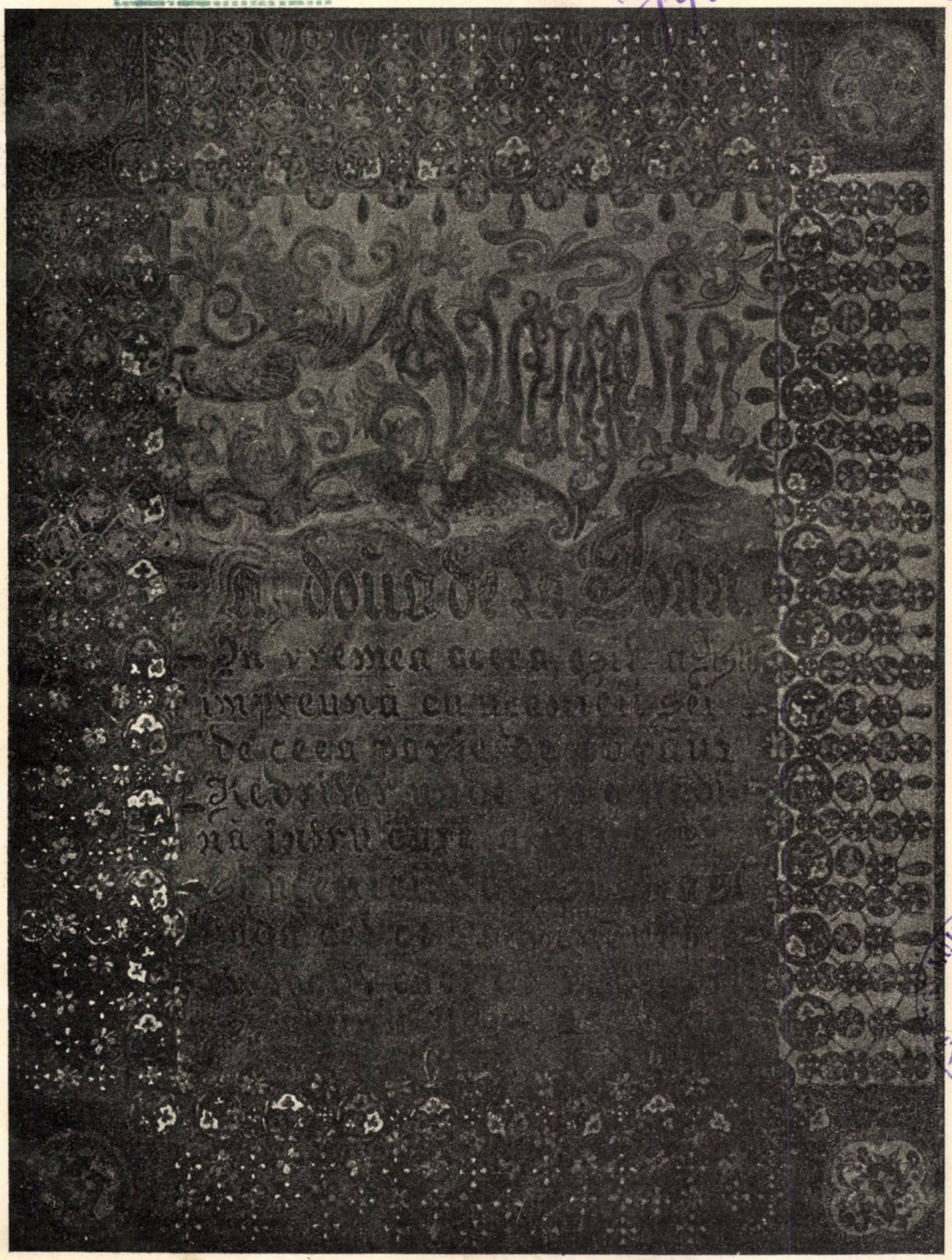

BIBLIOTECA CENTRALE DIN IAŞI

Pagină din evangelia Curţii de Argeş

Y 44 - 1899 - 1900

BIBLIOTECA CENTRALĂ DIN

DUPĂ TREĬ ANĬ

CĂTRE CETITORI

Cu numĕrul de faţă revista *Literatură şi Artă română* intră în al patrulea an al existenţeĭ sale. In cursul celor treĭ anĭ trecuţĭ, ea a căutat să îmbrăţişeze toată mişcarea intelectuală permisă de cadrul titluluĭ sĕŭ, publicând atât lucrările literaţilor şi artiştilor recunoscuţĭ, cât şi încercările unor tinerĭ stăpîniţĭ de ideĭ şi simţirĭ nouĕ. Literatură de imaginaţie, poezie, romane, nuvele, teatru, studiĭ literare şi artistice, istorie, filozofie, descrierĭ de călĕtoriĭ, fantaziĭ uşoare, — şi ca ilustraţiĭ: monumente vechĭ de arhitectură şi de sculptură, opere de artă ale maeştrilor bĕtrânĭ ca şi ale celor tinerĭ, bucăţĭ muzicale, nimic n'a rĕmas neatins. In fiecare an materia *Revisteĭ* a crescut, aşa că dacă în anul întâĭ n'am avut decât 118 articole şi ilustraţiĭ, în anul al treilea am trecut peste 170.

Credincioşĭ principiuluĭ pus în fruntea primuluĭ numĕr acum treĭ anĭ, că educaţiunea naţională, de la care atîrnă existenţa noastră de popor, e o datorie obştească, am căutat ca articolele şi ilustraţiile ce publicăm în coloanele *Revisteĭ* să poată servi la mărirea istorieĭ neamuluĭ nostru. Intr'o ţară în care maĭ toată pătura cultă nu citeşte nimic românesc, în care conversaţia, după ce fusese sunt acum cincizecĭ de anĭ grecească, este astăzĭ franţuzească, unde puţiniĭ scriitorĭ şi artiştĭ eraŭ şi sunt încă ignoraţĭ, unde frumuseţile limbiĭ româneştĭ, ale naturiĭ şi istorieĭ noastre — elemente neapărat necesare uneĭ mişcărĭ

intelectuale naţionale — sunt enigme nedeslegate, — o încercare de reacţiune în sensul năzuinţii noastre se impunea.

Tot ca urmare a principiului de mai sus, şi contrariŭ părerii preconizate de generaţia premergĕtoare nouĕ, am fost de părere că e timpul de a părăsi sistemul criticeĭ aspre şi a-l înlocui c'o critică de încurajare şi de îndemn spornic.

Subt lumina acesteĭ nouĕ îndrumărĭ, dacă comparăm ceĭ din urmă treĭ anĭ aĭ vieţiĭ noastre intelectuale cu orĭcare alţĭ treĭ anĭ din trecut, găsim o deosebire în favoarea actualităţiĭ. Este o mişcare de ideĭ care fermentează încă, sunt nouĕ turmente sufleteştĭ şi nouĕ curente de aspiraţiĭ şi gusturĭ, care toate şi în toată variaţia lor pornesc din o simţire şi o dragoste maĭ adîncă de tot ce e al nostru, accentuând din ce în ce maĭ mult o poezie şi o artă naţională. Să fie oare a doua noastră renaştere? Noĭ cel puţin o presimţim şi nu ne sfiim a ne mărturisi presimţirea.

E ştiut că fiecare prefacere de ideĭ din viaţa unuĭ popor are ca punct de plecare o nevoe simţită la început de o elită a aceluĭ popor. Orĭce nevoe se înnalţă şi ia forma uneĭ ideĭ pentru a alcătui o doctrină, o linie de purtare, un ţel de atins. La noĭ astăzĭ se repetă ceeace s'a întîmplat în multe alte ţĕrĭ. Din nevoia uneĭ maĭ strînse uniĭ în cugete şi fapte, a apărut ca primă idee deşteptarea conştiinţiĭ naţionale, înlăturând generalităţile vagĭ ale trecutuluĭ, care deşi maĭ persistă încă, vĕd, pe mĕsură ce aniĭ se scurg, că pierd terenul şi sunt învinse. Mâine ideia nouă nu va maĭ întîlni adversarĭ. Atunci vor apare alte trebuinţĭ şi alte ideĭ în primul plan al vieţiĭ.

Ostilităţile literare ce am întîlnit în drumul nostru, nu numaĭ dar că nu ne-aŭ descurajat, dar chiar ne-aŭ servit ca niște stimulenţĭ; ele confirmă în parte raţiunea noastră de a fi.

Vom merge până în capĕt în îndeplinirea datorieĭ pe care de bună-voe ne-am impus-o. Trebue însă să adăogăm că paşiĭ ce am săvîrşit până astăzĭ îĭ datorăm şi publiculuĭ care ne-a susţinut şi care ne-a dat dreptul să contăm şi pe viitor, în acelaş chip în care dînsul va avea dreptul să ne ceară devotamentul cel maĭ desăvîrşit.

Isbînda gînduluĭ nostru de viitor o punem ca totdeauna în tinerimea cea pururĭ cu inima caldă. Ea va personifica, va realiza acea unire fericită dintre ideĭ şi viaţa naţională — unire desfăcută de câteva deceniĭ — şi va da Românieĭ de mâine sănătatea intelectuală — cale luminoasă către idealul de solidaritate românească, care singură va putea să ne înlăture ameninţările celor de din afară şi nepăsarea celor din mijlocul nostru.

N. Petraşcu.

Y 44 - 1899-1900

CUM S'AŬ FORMAT POEMELE HOMERICE

> Quaestio haec est eiusmodi, in qua non, quid poeticis legibus consentaneum aut poetae honorificum putemus, spectandum sit, sed quid ex historicis rationibus verisimile videatur.
>
> Fr. Aug. Wolf *Prolegomena ad Homerum*, p. 78.

Noul plan de învețămînt al liceelor noastre consacră antichității clasice un spațiŭ așa de îngust, încât s'ar putea zice că ea este mai-mai înlăturată din educația generațiilor viitoare. Și cu toate acestea câte lucruri frumoase nu întîlnim în bogatele ei domenii! De n'ar fi decât frumoasă, și totuși literatura antică ar trebui să ne atragă cu o putere irezistibilă. Dar ea mai are asupra celei moderne privilegiul de a fi mai veselă, mai sănĕtoasă, mai reconfortantă pentru suflet. Lumea noastră civilizată este prea muncită pentru ca viața să-i poată fi o binefacere: pretutindeni se simte oboseala, sforțarea dureroasă, suferința chiar în plăcere; și operile de artă, care ar trebui să ne liniștească, ne frămîntă, ne turbură, mai ales de când poeții caută ceeace interesează, nu ce este frumos, și țintesc mai mult la excitarea patimilor decât la fericirea noastră. Antichitatea e tinerețea lumii, și prin urmare și a noastră, și din acest punct de vedere ea ar merita un loc mai însemnat în educația noastră. Poate că vom arăta odată în ce ne este superioară vechea literatură grecească. Astăzi ne mulțumim a supune o parte dintr'însa la lumina criticei moderne.

I

Pe frontonul templuluĭ literilor ellene se află două poeme monumentale, care, prin perfecţiunea formeĭ şi siguranţa conturuluĭ lor, prin puritatea liniilor şi energia vieţiĭ ce ele exprimă, rivalizează cu cele maĭ măreţe opere ale geniuluĭ omenesc şi, de aproape treĭ miĭ de anĭ, se impun admiraţieĭ tutulor celor ce le-aŭ citit. Aceste două poeme sunt *Iliada* şi *Odyssea*. Toate producţiunile spirituluĭ grecesc, în multiplele şi variatele sale direcţiunĭ, sunt ca nişte ramurĭ care aŭ rĕsărit din vigurosul trunchiŭ al poemelor homerice şi s'aŭ hrănit din adîncimea rădăcinilor luĭ. Poezie, artă, filozofie, chiar unele instituţiĭ politice ale vechilor Grecĭ, s'aŭ adăpat din abundantul fluviŭ al Iliadeĭ şi Odysseeĭ. Aşa, poezia lor epică este la început un rĕsunet naiv, iar maĭ tărziŭ, cu Panyasis, Chœrilus şi Antimachos, o imitaţie conştientă a poemelor atribuite luĭ Homer [1]). Întemeiătorul tragedieĭ antice în toată maiestatea eĭ clasică, titanicul Aeschylos, mărturiseşte că măreţele sale capurĭ-d'operă eraŭ numaĭ nişte fărîmiturĭ din copioasele ospeţe ale luĭ Homer [2]), iar neîntrecutul autor al Antigoneĭ, umanul şi duiosul Sophokles, ale căruĭ piese aŭ fost întinerite în zilele noastre de muzica luĭ Mendelssohn şi de talentul luĭ Mounet-Sully, era aşa de gustat de connaţionaliĭ sĕĭ, pentru că arta luĭ reflecta cu maĭ multă fidelitate decât oricare alta simplicitatea poemelor homerice [3]). In general, se poate zice că prin ideile ce tractează, nu maĭ puţin decât prin forma de care se serveşte, tragedia Ellenilor repetă epopeia lor. »Toţĭ tragiciĭ vechĭ, zice V. Hugo, detaliază pe Homer. Aceleaşĭ fabule, aceleaşĭ catastrofe, aceiaşĭ eroĭ. Toţĭ se adapă din rîul homeric. Pretutindenĭ e Iliada şi Odyssea. Ca Achille ce tîrĕşte pe Hector, tragedia grecească se învîrteşte împrejurul Troieĭ« [4]). Istoriografia grecească îşĭ are aşişderea punctul de purcedere

[1]) »Epicos poetas tres insignes quintum a. Chr. saeculum tulit, Panyasin Halicarnassensem, Chœrilum Samium, Antimachum Colophonium..... Sermonis naturam si quæris, Panyasis et Chœrilus non multum afuisse videntur a simplicitate Homeri; Antimachus vero, cuius *Ὁμηρικὸν ζῆλον* tangit Eustathius (A, 1, p. 9), quum in multis Homeri vestigia premeret adeo ut furatus esse de illo diceretur teste Porphyrio (ap. Euseb. *Praep. ev.* 10, 3), doctrinæ reconditissimæ copiis omnia refersit.... Decretum fuisse ut cum Homericis Chœrili carmen publice declamaretur e Suida s. v. *Χοιρίλος Σάμιος* constat et Hesychio Milesio *(De viris illustribus* s. v. *Χοιρίλος Σάμιος*), qui narrant *ὅτι καὶ σὺν τοῖς Ὁμήρου ἀναγινώσκεσθαι ἐψηφίσθη*. Id recte Nækius p. 89 ad Athenienses et Panathenæorum festos dies traxit, quibus rhapsodi fuerint iussi cum Homero Chœrilum recitare.... Principes autem Alexandrinorum grammaticorum Antimachum cum Panyaside inter optimos quinque poetas epicos rettulerunt, Chœrilum contra excluserunt, unde factum ut perpauca tantummodo eius fragmenta sint servata, quum non pauca Panyasidis habeamus, multa Antimachi. Aristarchi et Aristophanis Byzantii iudicium refert Proclus in *Vita Homeri: ἐπῶν ποιηταὶ γεγόνασι πολλοί· τούτων δ'εἰσὶ κράτιστοι Ὅμηρος, Ἡσίοδος, Πείσανδρος, Πανύασσις, Ἀντίμαχος*.... Locorum certorum Homeri imitationes in Chœrili non minus et in Panyasidis quam in Antimachi reperiuntur reliquiis«, etc. — M. Sengebusch *Homerica dissertatio prior*, pp. 181—185.

[2]) Athenæus VIII, 39: *τεμάχοι τῶν Ὁμήρου μεγάλων δείπνων*.—Intre tragediile pierdute ale luĭ Aeschylos se află două, *Κίρκη* şi *Πρωτεύς*, ale căror titlurĭ ne amintesc cânturile IV şi X din Odyssea.

[3]) Eustathios numeşte în maĭ multe locurĭ (M, 230 p. 902, *Σ*, 105 p. 1133, şi 235, p. 1140) pe Sophokles *φιλόμηρος*, şi (E, 6 p. 514) *ζηλωτὴς Ὁμήρου*. Filozoful Polemo, admirator al luĭ Sophokles, zice că Homer a fost un Sophokles epic, iar Sophokles un Homer tragic, *ἔλεγεν οὖν τὸν μὲν Ὅμηρον, ἐπικὸν εἶναι Σοφοκλέα· Ὅμηρον δὲ, Σοφοκλέα τραγικόν*.— Diogenes Laertius *Vitae philosophorum*, lib. IV, 20.

[4]) Prefaţa drameĭ *Cromwell*. — Iată câte-va tragediĭ şi comediĭ greceştĭ, ale căror subiecte aŭ fost împrumutate saŭ inspirate de Homer: *Κρίσις (Judecata luĭ Paris), Ἑλένης γάμος, Πλύντριαι ἢ Ναυσικάα*, de Sophokles; drama satyrică *Κύκλωψ* de Euripides; *Τρῶες, Κύκλωψ, Σειρῆνες, Ὀδυσσεὺς αὐτόμολος, Ὀδυσσεὺς ναύαγος*, de Epicharmos din Kos; *Κύκλοπες* de Kallias şi Diokles; *Κίρκη* şi *Καλυψώ* de Anaxilas; *Ἑλένη, Ἑλένης μνηστῆρες, Ἑλένης ἁρπαγή*, de Alexis; *Πάνδαρος, Ἀγχίσης* şi *Πρωτεσίλαος*, de Anaxandris; *Δόλων* şi *Βελλεροφόντης*, de Eubulos, etc.— Cf. M. Sengebusch, *op. cit.*, I, pp. 173 sqq.

în poemele homerice, de la care logografiĭ şi Herodot împrumută maĭ ales tonul şi naraţiunea naivă [1]), pe când Thukydides interpretează în mod critic unele din datele coprinse într'însele, şi marele geograf al antichităţiĭ, Strabo, abundă în citate extrase din Iliada saŭ Odyssea. Dacă uniĭ din filozofiĭ grecĭ, în nobilele lor străduinţe de a găsi rostul lumiĭ şi a deslega cele maĭ înalte probleme privitoare la natură şi om, se pronunţă, cu Pythagoras [2]), Heraklitos [3]), Xenophanes [4]) şi Platon [5]), în contra luĭ Homer, din cauza slăbiciunilor ce acesta atribue zeilor, apoĭ alţiĭ, între care însuşi Platon, se întemeiază pe acele opere nemuritoare, spre a statornici saŭ ilustra câteva din convingerile lor [6]). In apogeul eflorescenţeĭ arteĭ plastice, marele Phidias, însărcinat a face statua luĭ Zeus din Olympia, nu găsi altă expresie şi atitudine maĭ demnă de cârmuitorul universuluĭ decât cea imaginată în treĭ versurĭ din Iliada [7]). Paralel cu plastica, pictura descoperea în Homer o mină nesecată pentru cele maĭ impozante şi maĭ graţioase din creaţiunile eĭ, precum: *Luarea Troieĭ, Nausikaa cu soaţele eĭ înnălbind pânză şi Ulysse înfăţişându-se înaintea lor* [8]); *Lupta luĭ Ulysse contra ţeţitorilor*, de Polygnotos; *Menelaos, Penelope*, de Zeuxis; *Ulysse, Achille, Agamemnon, Aias*, de Parrhasios; *Palamedes, Aias*, de Timanthes. Celebră este acea splendidă *Elenă*, pe care Zeuxis o expusă admiraţieĭ contimporanilor sĕĭ şi pe care o imagină avênd în minte faimoasele versurĭ din Iliada [9]). Inţeleptul Solon hotărise prin lege ca la strălucita

---

[1]) Longinus *De sublimitate*, XI: *μόνος Ἡρόδοτος Ὁμηρικώτατος ἐγένετο.*

[2]) Diogenes Laertius, lib. VIII, 21: *φησὶ δὲ Ἱερώνυμος κατελθόντα αὐτὸν [τὸν Πυθαγόραν] εἰς Ἅιδου τὴν μὲν Ὁμήρου ψηχὴν ἰδεῖν κρεμαμένην ἀπὸ δένδρου, καὶ ὄφεις περὶ αὐτὴν, ἀνθ' ὧν εἶπε περὶ ἑκάστου* [Hieronymus zice că el (Pythagoras), coborîndu-se în Iad, a văzut sufletul luĭ Homer spînzurat de un arbore, ca pedeapsă pentru cele ce zisese despre zeĭ].—Cf. Suidas s. v. *Πυθαγόρας.*

[3]) Idem, lib. IX, 1: *τόν τε Ὅμηρον ἔφασκεν (ὁ Ἡράκλειτος) ἄξιον ἐκ τῶν ἀγώνων ἐκβάλλεσθαι καὶ ῥαπίζεσθαι* [zicea (Heraclitos) că Homer trebue gonit din jocurile publice şi pălmuit].

[4]) Sextus Empyricus *Adversus dogmaticos*, 3, sect. 193: *ἔνθεν καὶ ὁ Ξενοφάνης διελέγχων τοὺς περὶ Ὅμηρον καὶ Ἡσίοδόν φησι*

Πάντα θεοῖς ἀνέθηκαν Ὅμηρός θ' Ἡσίοδός τε
Ὅσσα παρ' ἀνθρώποισιν ὀνείδεα καὶ ψόγος ἐστίν
Κλέπτειν μοιχεύειν τε καὶ ἀλλήλους ἀπατεύειν,

[De aceea Xenophanes, combătênd pe ceĭ dimprejurul luĭ Homer şi Hesiod, zice că — Homer şi Hesiod aŭ atribuit zeilor toate — câte sunt spre ocară şi defaimă între oamenĭ: —a fura şi a preacurvi şi a se înşela unii pe alţiĭ].

[5]) *De republica*, lib. II, 6, 2, 3, 4; lib. III, 1, 2, 3, 4, 5.

[6]) *Theaetetus*, XXVII. Aristoteles *De Anima*, lib. III, 1. — Cf. Longinus *De sublimitate*, XI: *πάντων δὲ τούτων μάλιστα ὁ Πλάτων, ἀπὸ τοῦ Ὁμηρικοῦ ἐκείνου νάματος εἰς αὐτὸν μυρίας ὅσας παρατροπὰς ἀποχετευσάμενος* [dar maĭ pre sus de toţi Platon, care a tras spre sine un număr nemărginit de pîrae din fîntâna homerică].

[7]) Valerius Maximus, III, 7, 11, Ext. 4: «Phidias quoque Homeri versibus egregio dicto adlusit. Simulacro enim Jovis Olympii perfecto, quo nullum præstantius aut admirabilius humanæ fabricavere manus, interrogatus ab amico quonam mentem suam dirigens vultum Jovis propemodum ex ipso cælo petitum eboris lineamentis esset amplexus, illis se versibus quasi magistro usum respondit:

Ἦ, καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων·
Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο· μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὄλυμπον.

Iliad. I, 328 sqq.

[8]) Pausanias I, 22, 6: *ἔγραψε δὲ (Πολύγνωτος) καὶ περὶ τῷ ποταμῷ ταῖς ὁμοῦ Ναυσικᾷ πλυνούσαις ἐφιστάμενον Ὀδυσσέα κατὰ τὰ αὐτὰ καθὰ δὴ καὶ Ὅμηρος ἐποίησε.*

[9]) *Οὐ νέμεσις Τρῶας καὶ ἐϋκνήμιδας Ἀχαιοὺς*
Τοιῇδ' ἀμφὶ γυναικὶ πολὺν χρόνον ἄλγεα πάσχειν·
Αἰνῶς ἀθανάτῃσι θεῇς εἰς ὦπα ἔοικεν.

Iliad. III, 156 sqq.

sĕrbătoare a Panatheneelor, ce se da de către capitala intelectuală a Grecieĭ în onoarea zeiţeĭ Athena, una din părţile de căpetenie ale sĕrbătoriĭ să constea în recitarea poemelor homerice [1]). In fine, de când citirea şi scrierea începuseră a juca un rol însemnat în instrucţia tinerimiĭ ellenice, operile luĭ Homer formaŭ temelia educaţieĭ copiilor [2]), şi când un tînĕr athenian se lăudă către camaraziĭ sĕĭ că ştie pe din afară întreaga Iliadă şi Odyssee, aceştia nu găsiră nimic de necrezut în cuvintele luĭ [3]). In scurt, orĭce operă grecească de poezie saŭ de proză vom examina, orĭce latură a culturiĭ ellenice vom considera, cunoştinţa luĭ Homer este neapărată pentru înţelegerea şi preţuirea eĭ. De aceea orĭcine doreşte să intre în templul literaturiĭ şi arteĭ ellenice, trebue să treacă prin acele maiestoase Propylee ce se chiamă Iliada şi Odyssea. Cunoştinţa serioasă şi amĕnunţită a acestor douĕ monumente literare formează introducerea firească şi indispensabilă în clasicitatea greacă.

Dar influenţa luĭ Homer nu se mărgineşte în cercul antichităţiĭ ellenice, ci se întinde asupra uneĭ marĭ părţĭ din stratele culte ale societăţiĭ moderne. Transformările adînciĭ ce s'aŭ săvîrşit în viaţa popoarelor prin evoluarea necontenită a credinţelor, ideilor şi instituţiilor, deosebirile de limbă care ridică alte stavile între lumea nouă şi cea vechie, toate cauzele carĭ lucrează neîncetat a diferenţia naţiunile moderne de cele antice, n'aŭ putut opri poemele homerice de a avea partea lor de influenţă asupra spirituluĭ noŭ. Cu deosebire de la Renaştere încoa, de când sferele culte s'aŭ pĕtruns din ce în ce maĭ tare de legătura intimă ce uneşte civilizaţia nouă cu cea vechie, direcţiunea dată învĕţămîntuluĭ secundar şi celuĭ superior a fost în sensul literaturiĭ greceştĭ, şi interpretarea poemelor homerice a fost un studiŭ indispensabil pentru o parte din tinerime. Important este că la unul din popoarele cele maĭ practice, dar şi cele maĭ culte în acelaşĭ timp, la poporul industrial şi mercantil prin excelenţă, la Englezĭ, învĕţămîntul de o treaptă maĭ înnaltă, era şi este întemeiat pe studiul clasicităţiĭ. Ceĭ maĭ marcanţĭ dintre bărbaţiĭ lor de stat, ca şi ceĭ maĭ originalĭ dintre cugetătoriĭ lor, aŭ fost adînc iniţiaţĭ în limba şi literatura ellenă, fără ca această împrejurare să prejudiţieze întru cât-va patriotismul saŭ independenţa spirituluĭ lor. In zilele noastre chiar, prodigiosul Gladstone, cel maĭ mare ministru de finanţe al veaculuĭ nostru, cel care era de o potrivă competent în literatura şi arta italiană, ca şi în alcătuirea unuĭ tarif vamal, care era tot aşa de familiar cu cestiunile privitoare la direcţia drumurilor de fier ca şi cu Dante şi Alfieri, era un cunoscĕtor adînc şi un admirator înfocat al luĭ Homer [4]). Simţul frumosuluĭ n'a strivit într'însul simţul practic. Este adevĕrat că învĕţarea limbiĭ greceştĭ reclamă ostenelĭ maĭ marĭ decât unele limbĭ moderne, şi la mulţĭ din ceĭ ce s'aŭ trudit cu dînsa pe băncile liceuluĭ, ea a lăsat numaĭ amintirea pedepselor suferite şi a timpuluĭ pierdut fără folos real; însă, de îndată ce cineva a învins cele dintăĭ

[1]) Lycurgus *Adversus Leocratem*, 102. Diogenes Laertius I, 57.

[2]) Platon *Protagoras*, XV; Isocrates *Panegyricus*, 159.

[3]) Xenophon *Convivium*, III, 5 sq.

[4]) Iată câteva din numeroasele scrierĭ ale luĭ Gladstone: *Studies on Homer and the Homeric age. Juventus mundi; Gods and men of the Homeric age. Homeric Synchronism.*

Biblioteca Universitară Iași

dificultăţĭ gramaticale şi lexice, şi a ajuns să interpreteze în original şi cu oarecare înlesnire câte-va cânturĭ din Homer, acele versurĭ aŭ pentru dînsul un farmec alăturĭ de care pălesc multe paginĭ din autoriĭ modernĭ ceĭ maĭ gustaţĭ. Totuşĭ trebue să recunoaştem că, maĭ ales în timpurile din urmă, numĕrul cititorilor poemelor homerice în original a scăzut mult din ceeace era chiar la începutul acestuĭ secol. Dar această scădere a numĕruluĭ nu a micşorat întru nimic nicĭ valoarea luĭ Homer, nicĭ admiraţia cunoscĕtorilor. »De cincĭzecĭ de anĭ, zice V. Hugo, numaĭ douĭsprezece oamenĭ s'aŭ suit până în vîrful luĭ Mont-Blanc. Ce puţine spirite s'aŭ suit pe piscurĭ ca Homer, Dante, Shakespeare! Ce puţinĭ inşĭ aŭ putut îmbrăţişa nemărginitul mapamond ce se descopere din acele înnălţimĭ! Şi cu toate acestea toţĭ ochiĭ sunt aţintiţĭ asupra acestor puncte culminante ale lumiĭ intelectuale, munţĭ ale căror vîrfurĭ sunt aşa de înnalte, în cât cea de pe urmă rază a veacurilor de mult apuse la spatele orizontuluĭ, străluceşte încă pe dînsele!«[1]).

Dar chiar dacă parfumul originaluluĭ s'a pierdut prin trecerea sunetelor luĭ într'o limbă maĭ puţin sonoră şi maĭ puţin armonioasă decât cea grecească, totuşĭ rĕmâne un sîmbure nedestructibil de o poezie aşa de adevĕrată şi aşa de sănătoasă, în cât o bună traducere din Homer a fost considerată de popoarele culte ale Europeĭ ca o achiziţie naţională de mare preţ[2]); căcĭ într'insa se depune acea concepţie sigură a lucrurilor şi situaţiilor omeneştĭ, acea plasticitate de expunere atât a evenimentelor externe cât şi a mişcărilor sufleteştĭ, acea mĕsură perfectă de expresie care formează apanagiul literaturiĭ greceştĭ în general şi al luĭ Homer în deosebĭ. »In ceeace priveşte pe Homer,—zice Göthe, într'o scrisoare din Napoli adresată luĭ Herder,—un vĕl mi-a căzut de pe ochĭ. Descrierile, comparaţiile luĭ, etc., ni se par poetice, şi cu toate acestea sunt nespus de naturale, însă, fireşte, cu o puritate şi cu o adîncime de sentiment de care noĭ rĕmânem uimiţĭ. Chiar aventùrile cele maĭ extraordinare inventate, aŭ o naturaleţă pe care eŭ am simţit-o numaĭ în apropierea obiectelor descrise. Permite-mĭ să-mĭ exprim în scurt gîndirea astfel: el descrie existenţa, noĭ, de regulă, efectul; el ne înfăţişează teribilul, noĭ înfăţişăm teribil; el plăcutul, noĭ plăcut, etc. De aci vine tot ce este exagerat, manierat, gaţie falsă, umflătură. Căcĭ dacă lucrează cineva în vederea efectuluĭ, crede că nu poate să-l facă destul de simţit, etc«[3]). Tot Göthe, maestrul neîntrecut în tot ce a tractat, după ce începuse o poemă cu numele *Nausikaa*, se hotărî, în cele din urmă, a renunţa la dînsa, pentru că, zicea el, nimenĭ nu poate concura nepedepsit cu Homer. In fine, când Lessing căută să stabilească, în celebrul sĕŭ *Laokoon*, în ce constă esenţa poezieĭ şi care sunt hotarele ce o despart de artele plastice, el îşĭ alese maĭ toate exemplele din

---

[1]) Littérature et philosophie mêlées, p. 22.

[2]) Fără a maĭ vorbi de entusiazmul ce a deşteptat în lumea cultă din Germania traducerea Iliadeĭ şi a Odysseeĭ de Voss, precum şi alte traducerĭ în alte limbĭ, vom nota în treacăt via satisfacţie ce produse în Ţara Românească traducerea în versurĭ a celor dintăĭ şease rapsodiĭ din Iliada de C. Aristia. Se înţelege că vorbim de traducerea din aniĭ 1837 şi 1838, nu de traducerea rapsodieĭ întăia din 1868, cu limba eĭ pedantă şi anti-românească.

[3]) *Italiänische Reise,* vol. II, pag. 3.

poemele homerice, în care, după părerea luĭ, se puteaŭ găsi modèle perfecte de expunere poetică.

Astfel admiraţia pe care Greciĭ aŭ avut-o din timpurĭ foarte vechĭ pentru poetul lor naţional prin escelenţă, a fost confirmată de aprobarea veacurilor următoare, şi, precum zice André Chénier, cel maĭ antic dintre poeţiĭ francezĭ:

Trois mille ans ont passé sur la cendre d'Homère,
Et depuis trois mille ans Homère respecté
Est jeune encor de gloire et d'immortalité.

II

Cu toate acestea spiritul scrutator şi sceptic care a ridicat îndoielĭ asupra multor puncte recunoscute maĭ înainte ca dogme nestrămutate, puse în discusiune ceeace o tradiţie venerată consfinţise de veacurĭ. Incă din secolul al 2-lea a. Chr., faimosul critic Alexandrin, Aristarch, credea că Odyssea de la rapsodia XXIII, v. 297 până la sfîrşit, nu este opera luĭ Homer, iar aşa numiţĭ *Chorizonţĭ*, dintre care ni se citează numele luĭ Xenon şi al luĭ Hellanikos, susţineaŭ, — fie că se întemeiaŭ pe deosebirea dintre faptele narate în fie-care din cele douĕ poeme, fie că porneaŭ de la consideraţiĭ linguistice, — că Iliada şi Odyssea nu sunt de acelaşĭ autor [1]). Pe timpul împĕratuluĭ Adrian, adică în secolul al 2-lea d. Chr., această cestiune era desbătută cu multă pasiune de către gramaticĭ. Partizaniĭ unităţĭ poemelor homerice susţineaŭ contra chorizonţilor că Homer nu numaĭ a compus amĕndouĕ epopeile, dar încă, de la cel dintăiŭ vers al Iliadeĭ, avea în mintea sa planul şi împărţirea în cânturĭ a amĕndoror poemelor. Şi ca adovadă de aceasta aduceaŭ faptul că întăia poemă, Iliada, începe cu vorba μῆνιν, iar aceasta începe cu literele μ şi η; însă μ ca cifră are valoarea 40, iar η este egală cu 8, şi amĕndouĕ aŭ valoarea numerică 48. Eĭ bine, Iliada şi Odyssea coprind fie-care câte 24 de cânturĭ, iar amĕndouĕ coprind 48. Iată dar unitatea poemelor homerice dovedită cu argumente irecusabile!

In cele dintăĭ timpurĭ ale reînvieriĭ studiilor clasice, învĕţaţiĭ din epoca Renaşterĭi nu luară în maĭ de aproape cercetare cestiunea formaţiuniĭ poemelor homerice, de şi unele pasage din Cicerone, Aelian şi Flavius Josephus ar fi trebuit să-ĭ facă atenţĭ asupra acestuĭ subiect şi să deştepte într'înşiĭ spiritul sceptic. Tocmaĭ în veacul al 16-lea, învĕţatul Isaac Casaubon ridică cea dintăĭ îndoială asupra exactităţiĭ transmiterĭi textuluĭ homeric, cu următoarea adnotaţie la Diogenes Laertius (*Vitae philosophorum*, IX, 12): »dacă este adevĕrat ce zice Flavius Josephus cum că Homer nu şĭ-a scris poemele, ci că ele aŭ fost redactate cu mult în urmă, după ce s'aŭ transmis din generaţie în generaţie prin tradiţie orală, apoĭ nu vĕz cum am putea admite că ele sunt destul de exacte, chiar de am avea ma-

[1]) Proklos ap. Bekker *Praefatio ad scholia in Homeri Iliadem*, p. 1: *γέγραφε δὲ (Ὅμηρος) ποιήσεις δύο, Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσσειαν, ἣν Ξένων καὶ Ἑλλάνικος ἀφαιροῦνται αὐτοῦ.*— Lucian (*Vera Historia*, lib. II, 20 sqq) îşĭ bate joc de chorizonţĭ, făcênd pe Homer să declare însuşĭ că nicĭ Zenodot, nicĭ Aristarch, cu spiritul lor rece, nu ştiŭ ce spun, când se pronunţă contra autenticităţiĭ unor părţĭ saŭ măcar a unor versurĭ din cele douĕ poeme.

nuscrise foarte vechĭ, de oare-ce, după toată probabilitatea, ele aŭ fost scrise cu mult altfel de cum aŭ fost compuse de el« [1]).

Faptul afirmat de Flavius Josephus, anume că poemele homerice n'aŭ fost scrise de la început, a fost exploatat la adîncimĭ maĭ însemnate în secolul 17-lea de către perspicacele ollandez Iacob Perizonius, în capitolul al VI-lea al opereĭ sale *Animadversiones Historicae*. Acest învĕţat, pornind de la afirmaţia luĭ Titu Liviu (VI, 1), că istoria Romeĭ de la origine pînă la incendiul Gallilor este obscură din cauza extremeĭ sale vechimĭ şi a rarităţiĭ, ba chiar a absenţeĭ, scrierĭĭ, conchide că, în asemenea împrejurărĭ, cunoştinţa evenimentelor istorice nu se putea transmite generaţiilor viitoare de cât subt formă de cântece, care se recitaŭ la zile de sĕrbătoare saŭ la ospeţe solemne, obiceiŭ pe care îl găsim şi la Ebreĭ. Josephus, în întâia carte *Contra luĭ Apion*, ne asigură că uzul scrierĭĭ s'a introdus maĭ tărziŭ la Grecĭ, că ceĭ dintâĭ istoriografĭ aŭ trăit cu puţin înaintea războaelor cu Perşiĭ, că nicĭ un monument scris n'a existat înainte de poemele homerice, că Homer nu şĭ-a scris însuşĭ poemele, ci le-a încredinţat memorieĭ oamenilor în cântece, din care s'aŭ compus maĭ tărziŭ Iliada şi Odyssea. Dacă toate acestea sunt adevĕrate, precum şi sunt, atuncĭ amintirea evenimentelor istorice s'a păstrat la Grecĭ prin cântece. De aceea Homer ne înfăţişează pe Achille cântând însoţit de kitară isprăvile vitejilor (κλέα ἀνδρῶν) dinainte de el, ca să-şĭ potolească mânia. Aceste cântece sunt nu numaĭ originea istorieĭ, ci şi a poezieĭ epice şi chiar lirice. Acelea care fuseseră maĭ gustate, aŭ fost maĭ tărziŭ fixate prin scris. Astfel Lykurg, după spusa luĭ Josephus, aduse cântecele luĭ Homer din Ionia în Grecia, iar Pisistrat le întruni şi formă dintr'însele Iliada şi Odyssea, precum mărturiseşte Aelian (*Variae h storiae*, XIII, 14).

In acest pasagiŭ foarte important, pe care în secolul al 18-lea nu-l citează nimenĭ, nicĭ chiar Fr. Aug. Wolf, se găsesc toate elementele cestiunĭĭ homerice.

Ceva maĭ tărziŭ, la 1713, genialul Richard Bentley, cel maĭ mare filolog ce a produs Europa de la Renaştere până astăzĭ, afirma în scrierea sa contra luĭ Collins că »Homer a scris un şir de cântece şi rapsodiĭ, ca să fie cântate de el, pentru o mică plată şi o bună mâncare, la sĕrbătorĭ şi alte zile de veselie; Iliada a fost făcută pentru bărbaţĭ, iar Odyssea pentru celalt sex. Aceste cântece, fără legătură între ele, aŭ fost adunate la un loc în forma unor poeme epice tocmaĭ cu vre-o cincĭ sute de anĭ maĭ în urmă« [2]). Trebue să adăogăm că Bentley nu a produs nicĭ un argument în sprijinul paradoxaleĭ sale aserţiunĭ.

---

[1]) »Si verum est, quod Iosephus ait, Homerum sua poemata scripta non reliquisse, sed *διαμνημονευόμενα* multo post scripta fuisse, non video quomodo satis emendata possint haberi, vel si antiquissimos habeamus codices: siquidem verisimile est non paulo aliter ea fuisse scripta, ac essent ab ipso composita«. — Pasagiul din Iosephus, la care se raportează Casaubon, este următorul: *καί φασιν οὐδὲ τοῦτον (τὸν Ὅμηρον) ἐν γράμμασι τὴν αὐτοῦ ποίησιν καταλιπεῖν, ἀλλὰ διαμνημονευομένην ἐκ τῶν ἀοιμάτων ὕστερον συντεθῆναι, καὶ διὰ τοῦτο πολλὰς ἐν αὐτῇ οχεῖν τὰς διαφωνίας. Contra Apionem*, I, 2.

[2]) »Homer wrote a sequel of Songs and Rhapsodies, to be song by himself for small earnings and good cheer, at festivals and other days of merriment; the Iliad he made for the men, and the Odysseïs for the other sex. Theese loose Songs were not collected together in the Form of an Epic Poem, till about 500 years after«. *Remarks upon a late Discourse of Free-thinking, in a Letter to N. N. by Phileleutherus Lipsiensis, § VII.*

Tot aşa de neîntemeiată este părerea filologului german Ludolf Küster, care, în a sa *Historia critica Homeri* (1696), susţine că Homer a conceput operele sale după un plan unitar, însă nu le-a scris de odată şi în şirul în care le avem astăzi, ci a lăsat fiecare rapsodie făcută de el în oraşele prin care a trecut, ca să-şi poată susţinea viaţa [1]).

Cestiunea făcu un pas mai departe în Francia.

Pe timpul luĭ Ludovic XIV, Charles Perrault, cu citirea discursuluĭ sĕŭ *Le siècle de Louis le Grand* înaintea Academieĭ (1687), dete naştere disputeĭ despre superioritatea scriitorilor moderni, anume a scriitorilor francezĭ din epoca luĭ Ludovic XIV, asupra celor vechĭ. Combătut cu înverşunare şi insultat în câteva din epigramele luĭ Boileau, admiratorul scriitorilor vechĭ, Perrault, îşĭ desvoltă teza într'o scriere voluminoasă intitulată *Parallèle entre les Anciens et les Modernes* (4 vol. 1688—1696), în care afirmă, între altele, că Homer n'a existat [2]). Cu vr'o douĕzecĭ de anĭ maĭ târziŭ, Terrasson, în disertaţia sa *Critique sur l'Iliade d'Homère* (1715), accentuă cu energie deosebirea isbitoare dintre Iliada şi Odyssea şi conchise, ca vechiĭ chorizonţĭ, că ele nu pot fi opera unuia şi aceluiaşi autor, iar François Hedelin Abbé d'Aubignac şi Meimac, în opera lor *Conjectures académiques ou dissertation sur l'Iliade*, susţinură că poemele homerice sunt o împreunare de cântece izolate în felul vechilor *chansons* franceze, şi cu aceasta puseră din noŭ în cestiune existenţa luĭ Homer.

In fine, la 1725, marele învĕţat napolitan Giambattista Vico, în opera sa *Principj di una scienza nuova d'intorno alla natura delle nazioni, per li quali si ritrovano altri principj del diritto naturale delle genti*, susţinu că Homer nu este o persoană istorică, ci numaĭ un ideal saŭ un caracter istoric al greculuĭ, întru cât el însuşi îşĭ povesteşte istoria ca aed [3]). Numele luĭ ar însemna împreunător de fabule [4]). Cum că aceste poeme aŭ fost compuse în timp îndelungat şi de maĭ mulţĭ poeţĭ, nu maĭ încape îndoială, zice Vico, căcĭ chiar în ediţia corectată de Aristarch sunt urme învederate de deosebitele idiome ale triburilor ellene [5]). Însă acest pasagiŭ, ca şi cel arătat maĭ sus din Perizonius, a rĕmas necunoscut învĕţaţilor germanĭ, care aŭ tractat cestiunea homerică independent de Perizonius şi Vico; şi cel dintâĭ care a atras luarea aminte a criticilor germanĭ asupra părerĭĭ ilustruluĭ napolitan este eruditul traductor al luĭ Homer şi Ossian în limba italiană, Melchiore Cesarotti (1730—1808).

---

[1]) Acea tă părere este luată din Suidas, în care citim s. v. *Ὅμηρος: ἔγραψε δὲ τὴν Ἰλιάδα οὐχ ἅμα, οὐδὲ κατὰ τὸ συνεχὲς καθ' ἁπερ σύγκειται, ἀλλ' αὐτὸς μὲν ἑκάστην ῥαψῳδίαν γράψας καὶ ἐπιδειξάμενος τῷ περινοστεῖν τὰς πόλεις τροφῆς ἕνεκεν ἐπέλιπεν.*—Cam aceeaşĭ idee este exprimată de Eustathios: *ἓν μὲν τι σῶμα συνεχὲς καὶ εὐάρμοστον ἡ τῆς Ἰλιάδος ποίησις, οἱ δὲ συνθέμενοι ταύτην γραμματικοί.*

[2]) Această ceartă trecu din Franţa în Anglia, unde priimi o direcţiune nouă. Aicĭ ea dete ocazie luĭ Bentley să scrie monumentala sa operă *Dissertation upon the Epistles of Phalaris*, iar luĭ Swift îĭ oferi prilejul de a-şĭ revela geniul sĕŭ umoristic prin broşura *The Battle of the Books*.

[3]) »Che perciò i popoli greci cotanto contefero della di lui (Omero) patria, e 'l vollero quasi tutti lor cittadino; perchè essi popoli greci furono quest' Omero«. *Scienza Nuova*, lib. III, cap. II.

[4]) *Ibid.*, lib. III, cap. VI, 4.

[5]) *Ibid.*, lib. III, cap. VI, 7.

III

In acest stadiŭ se afla cestiunea, când la 1795 apăru cărticica luĭ *Friedrich August Wolf*, intitulată *Prolegomena ad Homerum sive De operum Homericorum prisca genuina forma variisque mutationibus et probabili ratione emendandi.* Ideile fundamentale sprijinite în această scriere, care a făcut epocă şi al căreĭ rĕsunet se aude încă în literatura homerică, sînt că *Iliada* şi *Odyssea* nu sunt opera unuĭ singur poet, ci fiecare din ele—, cel puţin *Iliada*, cea maĭ vechie—, este o împreunare de cântece izolate la început şi compuse de cântăreţĭ deosebiţĭ. In curs de veacurĭ aŭ existat la triburile greceştĭ cântece eroice privitoare la evenimentele din războiul troian. Fiecare din aceste cântece coprindea o singură acţiune şi, prin urmare, se mărginea la un numĕr restrins de versurĭ, iar menirea lor era de a fi recitate cu acompaniment de kitară, spre a fi ascultate de o adunare, care, după un ospĕţ voios saŭ în ore de recreaţiune, se desfăta ascultând pe rapsoziĭ ce recitaŭ isprăvile strămoşilor sĕĭ. Puţin câte puţin aceste cântece izolate şi de mică întindere furĕ adunate în grupurĭ maĭ marĭ, potrivit cu şirul evenimentelor ce se coprindeaŭ într'însele, şi, în fine, din reuniunea acestor grupurĭ maĭ marĭ, se alcătuirĕ poeme maĭ mult saŭ maĭ puţin armonice, aproape aşa cum le avem astăzĭ. După ce în curs de secolĭ aŭ fost păstrate prin tradiţie verbală, ele aŭ fost în fine fixate prin scris de către Pisistrat, pe la începutul veaculuĭ al 6-lea a. Chr. Prin urmare, poemele numite homerice nu sunt opera unuĭ singur om într'un timp de câţiva anĭ, ci opera unuĭ popor întreg în curs de veacurĭ.

Pentru întâia oară cestiunea naşterĭi celor doué poeme se tracta într'un mod critic întemeiat pe un aparat vast de erudiţiune. De aceea, efectul produs în lumea savantă de cărticica luĭ Wolf fuse imens. Cu dînsa se inaugura o nouă eră nu numaĭ pentru cestiunea homerică, ci pentru critica literară în genere. Acest metod aplicat la alte epopeĭ populare avea să dea rezultate miraculoase şi să deschidă istorieĭ perspective şi orizonturĭ nouĭ. Pretutindenĭ, lumea cultă nu fuse izbită de paradoxia susţinută cu atâta semeţie de către Wolf, — atâţĭ alţiĭ o susţinuserĕ înaintea luĭ, — ci de metodul strict ştiinţific pe care autorul îl urma fără să şovăiască un minut, de izvoarele bogate şi sigure de care se servise, de ştiinţa vastă şi de o calitate superioară ce rĕsărea la fiecare din paginele sale, de seninătatea imperturbabilă cu care înainta prin mijlocul a o mulţime de dificultăţi, de logica severă cu care înlătura stavilele ce i se ridicaŭ la fiecare pas. Dacă autorul Prolegomenelor, cu toată acuitatea inteligenţeĭ şi cu toată întinderea ştiinţeĭ luĭ, ar fi fost îmboldit numaĭ de demonul vanităţiĭ, şi dacă ar fi aruncat în cercurile savante o idee paradoxală numaĭ cu intenţiunea de a face sgomot împrejurul luĭ, sgomotul s'ar fi produs fără îndoială, fiind provocat de un bărbat deja cunoscut în lumea literilor; dar, după o scurtă agitaţie, valurile furtuneĭ ridicate de dînsul s'ar fi potolit şi suprafaţa lucrurilor ar fi devenit iarăşĭ lucie ca o oglindă. Wolf însuşĭ era mîhnit la început că trebuia să părăsească una din convingerile luĭ cele maĭ scumpe; însă o muncă încordată, unită cu o ardoare neobosită în

curs de 20 de anĭ [1]), în care supuse la mehenghiul criticeĭ toate ideile sale, puterea neînduplecată a motivelor ce se grămădeaŭ în mintea luĭ, atât din citirea repeţită a poemelor atribuite luĭ Homer şi a materialuluĭ critic coprins maĭ ales în Scholiile Veneţiane publicate de Villoison, cât şi din domeniul general al culturiĭ popoarelor, îl sileaŭ să persiste din zi în zi maĭ tare în concluziile ce i le impunea logica inflexibilă a faptelor. Cercetările sale aşa de conştiinţioase fură aprofundate cu o rară perspicacitate de către Karl Lachmann, întemeietorul criticeĭ diplomatice moderne, deja cunoscut prin studiile sale asupra formeĭ primitive a epopeeĭ germane *Nibelunge Not*. Lachmann îşĭ îndreptă luarea aminte în deosebĭ asupra Iliadeĭ, şi cele douĕ disertaţiĭ ale sale asupra acesteĭ poeme puseră şi maĭ bine în evidenţă temeinicia concluziilor luĭ Wolf [2]). Influenţa ce poemele homerice aŭ exercitat asupra culturiĭ greceştĭ în genere, dar maĭ ales importanţa cestiuniĭ dacă Iliada şi Odyssea s'aŭ format din împreunarea maĭ multor cântece populare izolate la început, precum şi concluziile ce se puteaŭ trage de aci asupra naşteriĭ altor epopeĭ populare, deciseră pe o mulţime de filologĭ din toate ţĕrile civilizate, dar maĭ cu seamă din Germania, să se coboare în arenă, luând parte uniĭ pentru Wolf, alţiĭ contra luĭ [3]). Amêndouĕ taberile se luptară cu o îndărătnicie rară, tot felul de arme fură întrebuinţate maĭ ales de partea adversarilor luĭ Wolf, care căzură câte odată în ridicul, până când în cele din urmă se păru că tărimul a rĕmas pentru totdeauna în stăpînirea celor ce luptaŭ pentru noua doctrină.

Astăzĭ, după o frămîntare de un veac, lumea savantă pare puţin dispusă de a maĭ face cercetărĭ nouĭ în acest domeniŭ, şi cea maĭ mare parte din învĕţaţĭ se mulţumesc a se alia cu una din cele douĕ tabere, pornind maĭ mult din motive de simpatie saŭ antipatie, or pronunţându-se de la început după ideĭ preconcepute, ba încă uniĭ din adversariĭ Prolegomenelor se uită cu un fel de mirare şi uimire la antagoniştiĭ lor care şi-aŭ pierdut timpul cu nimicurĭ saŭ absurdităţĭ, pe când adepţiĭ şcoaliĭ luĭ Wolf privesc ca pe niştе tombatere şi ruginiţĭ pe adrenţiĭ pretinseĭ tradiţiunĭ.

Să vedem în ce constaŭ obiecţiunile de căpetenie ce se aduc şcoaliĭ luĭ Wolf şi să încercăm a formula în scurt rĕspunsurile ce li s'aŭ dat în numeroase broşurĭ şi volume.

(Urmează). ANG. DEMETRIESCU.

---

[1]) Dr. Richard Volkmann *Geschichte der Wolf'schen Prolegomena*, p. 35 sqq.

[2]) Karl Lachmann *Betrachtungen über die ersten zehn Bücher der Ilias* (1837) şi *Fernere Betrachtungen über die Ilias* (1841).

[3]) Iată numele şi scrierile câtorva din învĕţaţiĭ ce s'aŭ pronunţat contra teorieĭ luĭ Wolf: G. W. Nitzsch *Die Sagenpoesie der Griechen kritisch dargestellt*, 1852, şi *Beiträge zur Geschichte der epischen Poesie der Griechen*, 1862.—W. Bäumlein *Kritik der Lachmann'schen Schrift*, 1848, şi *Commentatio de compositione Iliados et Odysseae*, 1847.—Düntzer *Homerische Abhandlungen*, 1872.—Friedländer *Die Homerische Kritik von Wolf bis Grote*, 1853.—F. Nutzhorn *Die Entstehungsweise der Homerischen Gedichte* şi *Untersuchungen über die Berechtigung der auflösenden Homerkritik*, cu o prefaţă de J. N. Madvig, 1863, în limba daneză, iar după 1866 tradusă în nemţeşte. — Bernhardy şi Th. Bergk, în ale lor istoriĭ ale literaturiĭ greceştĭ, se pronunţă de asemenea contra teorieĭ luĭ Wolf.

G. LOGHI

Micul italian, tabloŭ.

STUDIĬ DE ISTORIE ŞI DE ISTORIE LITERARĂ

În nişte articole de ziar am amestecat sfaturĭ în laudele ce aduceam acesteĭ reviste. Intre altele, am contestat seriozitatea articolelor de istorie ce s'aŭ publicat într'însa, şi am exprimat dorinţa de a le vedea înlocuite prin altele maĭ bune.

«Fă-le D-ta, de poţĭ», va fi zis vre-un cetitor căruia nu-ĭ plac dătătoriĭ de sfaturĭ, ce nu vin la socoteala tuturora. Eŭ pot face numaĭ articole cum le înţeleg şi pe cât mĕ taie capul. Sunt maĭ bune decât altele? «Să judece cetitorul» aş spune şi eŭ ca atâţia alţiĭ, dar am motivele mele ca să nu adopt această frază.

Ce vor coprinde aceste articole? Ştiŭ numaĭ cu ce vor începe. In linie generală, aicĭ se va refugia o parte din activitatea mea ştiinţifică, gonită de aiurea de o rĕzbunare pătimaşă, de care vor rîde mult, în timpurĭ maĭ bune, istoriciĭ culturiĭ şi moravurilor noastre.

I

Judecându-se secolul al XVIII, se face totdeauna o mare nedreptate. O mare nedreptate tuturora: Domnilor, care nu eraŭ toţĭ străinĭ, şi străinĭ neroma-

nizaţĭ, ocupaţĭ numaĭ cu strîngerea dărilor, boierilor care nu eraŭ toţĭ corupţĭ, desnaţionalizaţĭ, fără legătură cu viaţa românească a poporuluĭ nostru, ţĕranilor chiar, prefăcuţĭ în brute flămânde şi prigonite de hatîrul uneĭ teoriĭ simpliste, pătimaşe şi absurde.

Căcĭ — mărginindu-ne la cultura naţională — în acest secol al XVIII s'aŭ scris atâtea cronicĭ, s'aŭ făcut atâtea traduceriĭ, s'aŭ copiat atâtea manuscripte, şi acestea sunt dovezĭ despre persistenţa conştiinţiĭ naţionale în clasele culte, despre conservarea gustuluĭ ocupaţiilor intelectuale, despre existenţa talentelor.

In loc de a batjocori atâta şi a înţelege aşa de puţin, fiecare luând ideile exprimate de predecesoriĭ sĕĭ şi ascuţindu-le şi maĭ mult, fără a le controla, ar fi maĭ bine, maĭ onorabil şi maĭ profitabil pentru ştiinţă a lăsa la o parte o teorie dusă până la cele din urmă limite ale absurduluĭ şi a cerceta cu răbdare, a lucra cu sîrguinţă câmpul de cercetare, abia brăzdat, şi a evita până la o cunoaştere maĭ deplină a procesuluĭ părerile tranşante şi absolute.

Şi de câteorĭ se va scoate la lumină o figură curată din «epoca fanariotă», o faptă nobilă, un nume noŭ de scriitor saŭ o carte necunoscută, pioşiĭ reabilitatorĭ vor trage folos dintr'însa.

* * *

La 1716, în noaptea de 6 spre 7 Iunie [1]), era gîtuit la Constantinopoli Ştefan-Vodă Cantacuzino, fiul Stolniculuĭ Constantin, răsturnătorul şi înlocuitorul Brâncoveanuluĭ.

Soţia executatuluĭ, Păuna Greceanu, era o femee exaltată, care a putut fi zugrăvită ca nebună de un cronicar duşman al familieĭ. Tatăl ambiţios până la nerecunoştinţă şi crimă şi mama dezechilibrată avură copiĭ care le semănară, amîndurora. Atât Radu, fiul maĭ mare, cât şi al doilea, Constantin, fură naturĭ de aventurier, dintre aceia pe care nicĭ o situaţie nu-ĭ mulţumeşte şi care închid ochiĭ cu o licărire ultimă de vis în crepusculul minţiĭ care se stinge.

Radu, crescut ca şi fratele sĕŭ dintr'o pensie pe care Impĕratul o acorda vĕduveĭ, deveni colonel-maior în armata austriacă, pierdu acest post la moartea luĭ Carol al VI, trecu în Saxonia, făcu propuneriĭ trădătoare luĭ Frederic al Prusieĭ, prezintă memoriĭ luĭ Carol al VII contra-împĕratul, *Gegenkaiser-ul*, inventă planurĭ de revolte balcanice în favoarea creştinilor şi oferi apoĭ Turcilor Banatul. Femeia sa, o bastardă prinţiară, avea cea maĭ rea reputaţie, şi Radu însuşĭ făcea negoţ cu diplome false, pe care le elibera naivilor, dându-şĭ titlurile cele maĭ neaşteptate şi maĭ straşnice.

Maĭ cuminte fu, la început, Constantin, care se stabilise în Rusia, unde se însură.

In 1744 însă fratele sĕŭ îl ispiti să vie în Imperiŭ. Constantin, atuncĭ general rus, părăsi serviciul fără a demisiona, şi, luându-şĭ soţia şi copiiĭ : o fată şi doĭ băieţĭ, veni la Viena.

---

[1]) Data sigură o dă raportul olandez din Smirna cu data de 24 Iunie: tussen den 6 en 7 deses, des snagts« (între 6 şi 7 ale luneĭ, noaptea). Cf. alt raport olandez, acesta din Constantinopoli, cu data de 18 Iunie : »Sondags den 7 deser lopende maent« (Duminecă, 7 ale luneĭ curente).

Aicĭ Radu, acest conspirator pasionat şi acest om vecĭnic chinuit de nevoia de banĭ, ĭi destăinui planurile sale de a ridica duşmanĭ în potriva Caseĭ de Austria. Indrăzneţul aventurier şi şarlatan, care nu se sfiea să se intituleze »seninatul şi înnălţatul Domn, Domn principe Radu Cantacuzino, Mare Maestru după clironomie al sfintelor ostăşeştĭ Ordine de Constantinopolĭ, sfîntuluĭ mareluĭ mucenic Gheorghie, al închinătoruluĭ sfinteĭ cetăţĭ a Ierusalimuluĭ, şi al Tismaneĭ, al sfîntuluĭ Nicodim şi al sfîntuluĭ Pavel din Valahia, al Valahieĭ şi al Basarabieĭ ducă«, neobositul autor de memorĭĭ trădătoare —în acel moment negocia cu »contra-împĕratul« Carol, — seduse mintea uşoară a luĭ Constantin. Acesta crezu serios că ar putea aduce pe Turcĭ să declare războiŭ Imperiuluĭ, că ar fi în stare să rĕscoale pe Sîrbiĭ supuşi Austrieĭ şi ar ajunge astfel să dobîndească situaţia şi titlul de »despot al Sîrbilor«, primind, firește, suzeranitatea Sultanuluĭ.

El începu printr'o călĕtorie la Semlin. In faţă, la Belgrad, era Paşă o veche cunoştinţă, un cunoscut general turc, Iahia, care, odinioară serascher şi guvernator de Oceacov, fusese prins de Ruşĭ la luarea acesteĭ cetăţĭ în 1737, şi, în timpul captivităţiĭ sale, urzise negociaţiĭ pentru pace cu învingĕtoriĭ sĕĭ. Constantin Cantacuzino, ofiţer rus, intră în legătură cu însemnatul prizonier turc şi se sfătui cu dînsul în ce chip şĭ-ar putea redobîndi posesiunile teritoriale din Muntenia. El adăugea neapărat — cine n'ar fi făcut-o în locul sĕŭ? — că ar primi cu bucurie tronul pe care tatăl sĕŭ îl ocupase atât de puţin timp, şi promitea, dacă Impĕratul din Constantinopolĭ îl va milui cu Domnia, să fie Porţiĭ maĭ credincios decât tatăl sĕŭ, trădătorul şi sugrumatul.

Iahia, înştiinţat că vechiul sĕŭ prieten se găseşte aşa de aproape, îl invită la masă, şi cu acest prilej Cantacuzino îĭ vorbi pentru «recăpĕtarea Munteniеĭ». Intors la Semlin, el primi de la oaspetele sĕŭ un bilet, pe care ţinu să-l arate comandantuluĭ imperial, pentru a înlătura orĭce bănuială. Biletul s'ar fi raportat, asigura, tărziŭ după aceasta, văduva luĭ Constantin, la afacerea moşiilor muntene: «Îl sinheretisea cum că ĭ-a isprăvit toată treaba de la Sultanul, după a luĭ poftă şi după cum s'a făgăduit».

Biletul acesta saŭ alte bilete trebue să fi coprins însă şi asigurărĭ de altă natură, căcĭ îndată Cantacuzino începu să cerce printre Sîrbĭ persoane cu o situaţie şi o influenţă foarte deosebită: pe maistrul de postă de la Glaszan, pe secretarul patriarhuluĭ, un arhimandrit şi, înfine, pe însuşĭ patriarhul. Aceştia se făcură la început că-ĭ aprobă gîndurile şi-ĭ doresc stăpînirea de tributar otoman. Constantin, bucuros de asemenea preţioase adesiunĭ, ceru luĭ Iahia să trămită un emisar la Viena pentru a-ĭ face confidenţe.

Când sosi emisarul, un Turc, cu care vorbi Constantin prin tălmaciul Teodor Costa, Cantacuzino, sfătuindu-se cu complicele sĕŭ Lanius, ĭi înfăţişă, pentru a-l transmite Paşiĭ (emisarul era un Agă, cu numele de Ismail), un memoriŭ. Acest memoriŭ, redactat «în româneşte saŭ în franţuzeşte», cuprindea punctele următoare:

Turciĭ să înceapă imediat războiul cu Austria, năvălind, fără nicĭ o notificaţie, în ţĕrile ereditare. Ofiţeriĭ şi soldaţiĭ Impĕrăteseĭ (era atuncĭ războiul pentru

succesia Austrieĭ) nu-s mulţumiţĭ, fiindcă lipsesc baniĭ pentru plata lefurilor şi, deci, eĭ s'ar rĕscula. Tot aşa ar face şi Sîrbiĭ de subt stăpînirea Austrieĭ, dacă el ar fi proclamat Despotul lor: o parte dintre aceştĭ Sîrbĭ sunt chiar gata a ridica steagul revolteĭ. Ofiţerilor trebue să li se acorde »capitulaţiĭ« şi să li se promită pensiĭ. In acest chip s'ar cuceri Ungaria, şi Viena chiar ar putea fi surprinsă.

Paşa nu ştia însă »românească saŭ franţuzească« în care era scris memoriul. Medicul grec Iacomi fu expediat deci după lămuriri, cu asigurarea că Iahia va cere de la Constantinopoli iertarea şi un salv-conduct pentru prietenul ascuns al Turcilor. Iacomi luă cu sine o traducere grecească a »ponturilor«, redactând, de faţă cu Lanius, şi o interpretare a lor. De astădată Constantin adăogi şi alte propuneri şi destăinuiri, anume:

Poarta să aducă pe Francezĭ la continuarea războiuluĭ contra împĕrăteseĭ-regine, să câştige prin banĭ pe nemulţumiţiĭ unguri şi stirieni, dând din parte-ĭ o sută de miĭ de galbenĭ şi cerênd şi Francezilor să-ĭ urmeze exemplul. El, Cantacuzino, s'a înţeles cu clerul sîrbesc pentru ca partea din această naţiune, care este supusă Austrieĭ, să se ridice la primul războiŭ turco-german.

Pîrile patriarhuluĭ şi secretaruluĭ sĕŭ puseră pe neaşteptate capĕt acestor urzelĭ şi speranţe. Intr'o noapte din luna luĭ Maiŭ 1746, după ce Rudolf saŭ Radu pornise către alte orizonturĭ, cel maĭ mic dintre fraţiĭ Cantacuzineştĭ fu arestat tocmaĭ când, prevĕzênd ce era să cadă asupra-ĭ, el făcea oferte ipocrite de serviciŭ şi solicita voia de a trece hotarul cu banĭ împrumutaţĭ.

Constantin făcu mărturisiri aproape complecte, recunoscu că purtarea luĭ (se pare că primise şi o pensie de la Curtea din Viena) n'are nicĭ o scuză şi se rugă ca Dumnezeŭ să-l ierte pentru ce făcuse. Interogatoriile şi cercetările se prelungiră până în Octomvrie. După legĭ, Cantacuzino era vrednic de moarte, dar Impĕrăteasa auzi sfatul acelora care se pronunţară pentru închisoarea pe viaţă şi confiscarea. Moşia din Ardeal a luĭ Constantin, Recea, în cercul Şimlăuluĭ, fu luată de fisc; iar proprietarul eĭ, Despotul *in spe* al Sîrbilor şi fiul ultimuluĭ Domn pămîntean în principate, fu internat în cetăţuia de la Graz.

In această închisoare petrecu el până la vîrsta de optzecĭ de anĭ, nu maĭ puţin de treĭzecĭ şi patru de anĭ de sechestrare. Cu toate stăruinţele în Rusia ale soţieĭ sale Ana Şeremetev, care credea că are a face cu nişte intrigĭ ale Domnuluĭ muntean Ioan Mavrocordat, îngrijit de prezenţa unuĭ rival, ea nu dobîndi nimic pentru nenorocitul eĭ bărbat. Acesta fu liberat abia la 1781 de noul Impĕrat Iosif, şi muri puţin după aceasta, urmat îndată şi de Ana.

Intre casniciĭ familieĭ, care fură amestecaţĭ în procesul complotuluĭ, se afla şi un «logofăt» cu numele de Vlad Boţulescu de Mălăeştĭ.

Acesta, un fel de secretar al fraţilor, intrase în serviciul luĭ Constantin după moartea bĕtrâneĭ Doamne Păuna, pe care, în 1744, fiul eĭ maĭ mic n'o maĭ găsise în viaţă. Diata Cantacuzineseĭ, redactată la Braşov pe la această dată, a fost scrisă în româneşte de acest Boţulescu. Căcĭ traducerea latină, făcută la Viena în 1746, reproduce şi această notiţă finală italiană: »La presente scrittura, ossia

testamento, dettatomi dalla suddetta signora principessa, l'hò scritto io, Vladislao de Malaesco«.

Logofătul Vlad asistase la convorbirile trădătoare ale celor doĭ fraţĭ şi avuse ştiinţă despre toate intrigile lor de conspiratorĭ.

O părere asupra procesuluĭ luĭ Constantin, părere supusă Impĕrăteseĭ, se exprimă astfel în privinţa luĭ:

»Cu privire la arestaţiĭ la care s'a adeverit bănuiala de complicitate, între aceştia se află numaĭ Mălăiescu *(Malesky)*:

»Acesta a mărturisit că a ştiut, nu numaĭ vina luĭ Radu, ci şi a luĭ Constantin, căcĭ el recunoaşte în cele douĕ ascultărĭ ale sale că a avut deplină ştiinţă despre planurile periculoase ale luĭ Radu şi despre rĕutăcioasele întreprinderĭ ale luĭ Tedeschi şi Krumenau şi a ţinut corespondenţă în această privinţă cu Radu la Dresda.

»A ştiut că Radu pentru aceasta a voit să trimeată pe Krumenau la rĕposatul împĕrat (Carol al VII) cu instrucţiĭ periculoase, în privinţa planurilor sale celor rele, că Tedeschi şi Radu aŭ vrut să ucidă pe Krumenau; tot el a primit toate primejdioasele scrisorĭ ale luĭ Radu, şi trebuie socotit, decĭ, nu ca tăinuitor, ci ca un complice al vineĭ luĭ Radu.

»Şi cu toate că el stăruie cum că n'a ştiut la început despre planurile cele rele ale luĭ Constantin, el mărturiseşte totuşĭ singur că i le-a descoperit Constantin la sosirea luĭ Iacomi.

»Constantin îl încarcă însuşĭ, maĭ departe, că de la început, nu numaĭ că a ştiut de toate, dar s'a sfătuit cu Constantin pentru rescularea neamuluĭ sîrbesc.

»La punctul 89 a ştiut tot, de la început până la sfîrşit, precum nu ĭ-a rĕmas ascunsă nicĭ trămiterea punctelor, nicĭ cuprinsul lor, deşi n'a vĕzut însuşĭ punctele.

»Că Mălăiescu a primit îndată ştirea de ce s'a negociat cu Iacomi.

»Mălăiescu a cerut să fie Mare-Cămăraş al luĭ Cantacuzino şi a dorit un act scris [1])«.

Vlad fu condamnat decĭ: la închisoare pe viaţă în castelul de la Milan, de unde nu pare a fi scăpat, ca şi stăpînul sĕŭ, în ultimele zile ale bĕtrâneţiĭ.

In lunga-ĭ închisoare, învĕţatul »logofĕt«, care n'avea nicĭ mîngîierile cetireĭ, se apucă să traducă. Era cunoscută una din aceste traduceriĭ, săvîrşită la 1764 în Milan, şi aflătoare în Biblioteca imperială din Viena, printre manuscriptele slavone (No. 73). E, ne spune D. I. Bogdan, »un codex in 4⁰ mic, scris pe hârtie, cu cursivă modernă. Intreg manuscriptul are 62 de file. Limba e frumoasă şi corectă«. Titlul traduceriĭ, luată probabil odată cu celelalte lucrurĭ rĕmase pe urma luĭ Vlad, e următorul:

»Viaţa sfîntuluĭ Iosafat, pe carele Varlaam l'aŭ întorsu la credinţa creştinească, tălmăcită den limba italiană în românească de Vladul Boţulescul de Mă-

[1]) Hurmuzaki, VI, p. 587 şi urm. ştirile asupra procesuluĭ le-am luat de acolo, din *Genealogia Cantacuzinilor*, publicată în *Buciumul Român* pe 1863, pp. 563 şi urm. Cf. Hurmuzaki, *Supl.* I¹, p. 506; *Fragmente*, V, pp. 80, 82; *Archiv für slavische Philologie*, XX, p. 478; Hurmuzaki, X, pp IX—X.

(lă)lăeşti, aflându-se la închisoare în castelul de la Milan, în Italia«. Traducerea e făcută după »Vita di San Giosafat«, şi la copia în litere latine (afară de primele pagini), dăruită Academiei de D. Gr. G. Tocilescu, e anexat un exemplar din broşurica originală [1]).

In Biblioteca Archivelor de Stat din Veneţia se află însă două alte manuscripte de traduceri ale Boţulesculuĭ. Unul e o traducere după No. 1.591 din Bibliografia luĭ Scanderbeg de G. T. Pétrovitch, (Paris, 1881), altul după o istorie universală în nemţeşte, pe care n'o pot identifica. Acest din urmă manuscript e maĭ important decât celalt, fiindcă e precedat de o prefaţă originală a Boţulesculuĭ. Această prefaţă, plină de ideĭ, face autoruluĭ eĭ un loc printre scriitoriĭ noştri din veacul trecut.

* * *

I. Cartea are 41 de capitole, pe 298 de paginĭ, in 8⁰. La pagina 304 începe: »Scurtă înştiinţare de ceĭ maĭ dentăiŭ boiarĭ aĭ Albanieĭ, cuprinzênd încă şi ceĭ maĭ sus zişĭ în istoria aceasta: Gheorghie Castriot, numit Scanderbeg«. La pagina 309: «Urmează aicĭ pe scurt înştiinţare de norocirea Caseĭ otomane, carea den lăsarea dumnezeiască, pentru grealele şi multele păcate ale creştinilor, aŭ ţinut şi încă ţine cu păgâneasca leage a lu Mehemet». Traducerea nu e excelentă: astfel *Romania* (Rumelia) e tradusă prin *Ţara-Românească*. Eă merge până la anul 1529 (pag. 314).

a)

Vestitele şi slăvitele fapte şi biruinţe, ce înpotriva Turcilor aŭ făcut Gheorghie Castriotul, ce sĕ numia Scanderbeg, Domn şi stăpînitoriŭ al Epiruluĭ, unde sĕ arată meşteşugul oştireĭ şi a chivernisi oştile şi a face gata soldaţiĭ la războiŭ, pentru ca să fie biruitorĭ în orĭce grea oştire.

Tălmăcită de Vladul Boţulescul de Mălăeştĭ după limba italienească, la Milan în Lombardia, la anul 1763.

Istoria de slăvitele fapte ale luĭ Gheorghie Castriotul, numit Scanderbeg.

Cap. 1.

Giovanni Castrioto fu cel ce a stăpînit acea parte a Albanieĭ (adecă a ţĕrĕĭ Arbănăşeştĭ), carea sĕ chiamă şi acuma Emathia şi Vumenestia, care Giovanni aŭ avut fata lu Pologo, adecă ce stăpînia acel pămînt care iaste o parte a Machedonieĭ şi a Bulgarieĭ, şi muiarea aceasta a luĭ sĕ chema Voisava, cu care mulţĭ fiĭ aŭ avut. Acel Giovanni era om vîrtos, viteaz şi în meşteşugul oştireĭ foarte învĕţat şi iscusit. Carele, avênd a face oaste cu Amurat Sultanul Turcilor şi vĕzênd el că acel Amurat-Beg se făcuse foarte putincios în pămîntul grecescu şi în Albania, atâtă cât în cea dupe urmă n'ar fi putut el să-ĭ stea în potrivă cu oaste, aŭ cercat să facă cu dînsul pace, cum aŭ şi făcut, şi, pentru ca să întemeiaze această pace, aŭ fost el silit să dea Turculuĭ în zălog şi chezaş patru fiĭ aĭ sĕĭ, adecă pe Resposio, Stanişa, Constandin şi pe Gheorghie, cari fiĭ fiind duşĭ înnaintea lu Amurat-Beg, ĭ-aŭ părut foarte bine şi, vĕzêndu-ĭ pe toţĭ şi luând aminte mult bine chipul şi isteţimea fiecăruia, aŭ pus ochiĭ şi mintea şi gîndul sĕŭ la multa frumuseaţă şi osebită isteţimea carea avea întocmirea şi gingăşia trupuluĭ sĕŭ Gheorghie, fiind încă copil de opt anĭ, şi aŭ socotit în sine că acel

[1]) Cf. I. Bogdan, în *An. Ac. Rom.*, seria a 2-a, XI, pp. 27—8. O parte din acest manuscript s'a tipărit cu litere cirilice de D. M. Gaster în *Chrestomatie română*, II, Leipzig, Bucureşti, 1891, în 8⁰, pp. 76—8.

Gheorghie, avênd viiaţă, va eşi om de o deosebită vrednicie şi de multă minte, şi aşa a hotărît el în sine de a nu'l mai trimite înnapoi la tată-sĕŭ, ci să-l ţie în curtea luĭ, şi aşa l-aŭ făcut Turcu, într'acea tînĕră vrîstă, puindu-ĭ numele Scanderbeg, care în limba turcească va să zică Domnul Alexandru, căcĭ Scander sĕ tălmăceaşte Alexandru, iar Beg Domn, şi, după ce aŭ făcut aceasta, l-aŭ dat a'l învĕţa după legea turcească şi obiceaiurile lor, dându-l în paza şi chiverniseala de oamenĭ vreadnicĭ, ca să aibă bună grijă de dînsul, să-l înveaţe şi să-l iscusească în obiceaiurĭ, în carte şi în leagea turcească, orînduindu-ĭ toate ceale ce era spre trebuinţa hrăniĭ şi înbrăcăminteĭ luĭ, tot aşa ca cât ar fi fost el însuşĭ fiul sĕŭ.

Crescênd Scanderbeg într'acestaş chip, supt chivernisirea şi învĕţătura celor ce avea grija luĭ, den zi în zi făcea el multă procopseală în toate lucrurile ce îĭ era luĭ arătate şi învĕţate, învĕţându-se şi veselindu-se foarte tare cu soţiile luĭ, a încăleca caĭ, a sĕ obicĭnui în meşteşugul armelor şi în toate altele lucrurĭ ce se cuvin unuĭ om cinstit şi cavaliiar viteaz. Plecarea şi pofta luĭ într'aceaste învĕţăturĭ ce sĕ obicĭnoia şi în tot lucrul ce era de cinste era atâta de mare şi multă, cât nu numaĭ cu toţĭ alalţĭ soţiĭ aĭ sĕĭ şi vîrstnicĭ în toate se potrivea, ci mult maĭ mult încă pe toţĭ îĭ întrecea şi în toate zboarăte şi privelile ce sĕ făcea, atâta pedestri cât şi călare, între dînşiĭ, însăş Scanderbeg pururea câştiga nume cinstit şi slăvit, şi biruinţă peste toţĭ alalţĭ, şi maĭ vîrtos încă când era de faţă la aceastea însuş Amurat, care multă *(bis)* plăceale *(sic)* şi bucurie avea vĕzêndu-l aşa de sprintin şi viteaz în toate bătăile luĭ, şi sĕ arăta a avea el plăceare nespusă a-l vedea totdeauna biruitor peste toţĭ ceilalţĭ.

Într'această vreame făcênd oaste acel Sultan turc cu mulţĭ alţĭ Domnĭ şi stăpînitorĭ, orĭ încătro mergea el cu oaste, pururea lua cu sine pe Scanderbeg, carele adeasea-orĭ ruga pe stăpînul sĕŭ a-ĭ da voe să între în războiŭ cu neprieateniĭ. Amurat însă, vĕzêndu-l încă tînĕr şi de vrîstă încă nu desăvărşit, ca să-l pue la osteneala oştireĭ, nu vrea el să-ĭ dea această voe, ci-ĭ lungea vreamea, şi cu blândeţe îl zăticnea. Cu toate aceastea, neîncetându-l cu îndrăzneală viteazul tînĕr, în rugăciunea şi cearerea sa, în cea dupe urmă Turcul, ca când i-ar fi fost tără voea luĭ a-ĭ asculta rugăciunea şi i-aŭ făgăduit, ca dentr'acea vreame apoĭ să poată el întra orĭ în ce bătae s'ar face în fiecare zi ; şi aşa, întîmplându-se vreame de războiŭ, Scanderbeg, întrând apoĭ în multe harţurĭ şi războae, aŭ arătat el atâta vitejie şi inemă, cât toată Curtea Sultanuluĭ foarte tare s'aŭ minunat de vitejia luĭ, şi maĭ vîrtos însuş Amorat, carele, împreună cu toţĭ alalţĭ zicea, şi adevĕra că acel om, de va trăi să ajungă în vîrstă desăvîrşit, nu i sĕ va putea găsi potrivă altul în vitejiile luĭ, saŭ alt om a'ĭ putea luĭ [sta] împotrivă. Ajungênd apoĭ acel Scanderbeg în vrîstă de anĭ 19, Sultanul l-aŭ făcut Sangeac, adecă povaţă saŭ căpetenie, dându-ĭ a porunci zeace miĭ de călărimea, şi de multe orĭ, cu titul de căpitan, era el trămis în potriva neprieatenilor sĕĭ, dându-ĭ împreună soţiĭ mulţĭ sangiacurĭ, cari trebuea să fie supt ascultarea luĭ, dându-ĭ luĭ puteare a porunci toată oastea, după cum se obicĭuaşte de prinţipĭ a sĕ da aseamene puteare căpitanilor generalĭ de oaste. Dupe aceaia, fiind el trimes în partea Asieĭ ceĭ Micĭ, ce sĕ numeaşte Natolia, şi făcênd războiŭ de multe orĭ cu vrăjmaşiĭ, pururea aŭ rĕmas el biruitor cu multă pierzare şi ucidere a nepriiatenilor, unde multe locurĭ într'acea provinţie aŭ câştigat şi le-aŭ pus supt jugul şi ascultarea Turculuĭ. Carele, văzênd într'acel om atâta înţelepciune şi vitejie, obicĭuia adeasea, chiar şi de faţă, a zice : că Scanderbeg era mâna luĭ dreaptă, ochiul luĭ şi inema luĭ şi adevĕratul şi temeinicul sĕŭ slujitor şi adăugătoriul stăpînireĭ luĭ. Drept aceia, toţĭ Turciĭ foarte îl iubia, îl cinstia şi în mare socoteală îl avea.

Intr'aceaste vremĭ Scanderbeg, ajungênd în vrîstă de doauĕzecĭ şi cincĭ de anĭ, şi aflându-se el atuncea în Andrianupoli (Odriiŭ), unde era însuş Sultanul de lăcuia şi mulţĭ încă alţĭ boiarĭ marĭ şi Domnĭ, aŭ sosit la acea curte un Tătar foarte ţeapăn şi vîrtos, înnalt şi mare de trup. Acel Tătar chema pe toţĭ viteajiĭ şi vîrtoşiĭ voinicĭ şi ostaşĭ aĭ Turculuĭ la luptă şi bătae cu dînsul, unul câte unul, fiecare să sĕ bată cu el. Între cari nu sĕ află om să îndrăznească a-ĭ răspunde, căcĭ zisul acesta Tătar, cum era veastea, sĕ zicea că totdeauna avusease biruinţă împotriva tuturor, cu cari el sĕ bătuse, usebit în războiŭ, şi pe mulţĭ dentr'aceia îĭ adusease încă la moarte. Atuncea, vĕzênd Scanderbeg în toată curtea stăpînuluĭ sĕŭ că era atâta slăbiciune şi neîndrăznire, şi neputênd el a suferi trufiia şi obrăzniciia fără mĕsură a Tătaruluĭ, numaĭ cât aŭ dat a înţeleage Sultanuluĭ şi tuturor celor ce

era de faţă că el vrea să iasă la maidan cu zisul Tătar. Sultanul însă, împreună cu toţi ceĭ maĭ de'ntăiŭ boiarĭ aĭ curţiĭ luĭ, nicĭ într'un chip nu vrea aceasta să priimească şi să lase, ci încă maĭ vîrtos, toţi împreună uniţi, să nevoia a'l zăticni de aceast lucru, şi foarte să mâhnea, eĭ temêndu-se de viiaţa luĭ, orĭ când Scanderbeg ar işi să sĕ bată cu zisul Tătar. Scanderbeg însă, neîncetând să sĕ părăsească de pofta sa, în cea de-apoĭ aŭ câştigat dorita slobozenie şi voe, şi aşa apoĭ, fiind de faţă stăpînul sĕŭ cu toată curtea luĭ şi fără numĕr norod, el cu inemă îndrăzneaţă şi fără nicĭ o teamerea aŭ mersu la acel Tătar, carele, bătêndu-şĭ joc de dînsul (după cum Goliath îşĭ bătea joc de David), zicea că-ĭ pare rĕŭ a sĕ bate cu un tînĕr ca acesta, carele nu avea nicĭ o învĕţătură de arme.

Atuncĭ Scanderbeg, fiind foarte mânios, s'aŭ apucat cu dînsul în bătae şi, ţiind multă vreame războiul şi nicĭ pricepêndu-se încă despre carea partea ar fi biruinţa şi vĕzênd Scanderbeg că vrăjmaşul, fiind de faţă stăpînul sĕŭ, îĭ era încă atâta vreame împotrivă, ca cât el s'ar fi mâniiat însuş împotriva sa, aŭ început, cu greale lovituri şi înfricoşate bătăĭ, atâta a strînge şi a-l împresura pe vrăjmaş, cât în scurtă vreame l-aŭ adus la săvîrşit, şi aşa l-aŭ omorît; şi într'acestaş chip apoĭ el cu multă bucurie a Turculuĭ şi a toată curtei şi cu lauda de obşte a noroduluĭ s'aŭ întorsu la stăpînul sĕŭ, carele l-aŭ priimit cu multă veselie şi dragoste.

Într'acele vremĭ Amurat, mergênd la Brusa, cetate a Vithinieĭ, aŭ venit înnainte luĭ doĭ ostaşĭ persiianĭ, anume unul Iaia, iar celalalt Hampsa; aceştea încă cerca să sĕ bată aseamenea ca şi maĭ sus pomenitul Tătar, însă cu aceasta osebire că eĭ vrea să sĕ bată călărĭ cu suliţă, sabie şi pavăză; împotriva cărora Scanderbeg s'a făgăduit a sĕ bate; şi aşa, avênd el voe, a işit la războiŭ şi aŭ început a sĕ bate întâĭ cu Iaia, şi, aşa făcênd bătae cu acesta, celalalt, Hampsa, cu hicleşug i-aŭ sărit cu înşĕlăciune asupră; cu toate aceastea, Scanderbeg nu s'aŭ spăimîntat, nicĭ s'aŭ înfricoşat, ci, încredinţându-se şi avênd nădejde în ajutoriul lu Dumnezeŭ şi în vitejiia sa şi meşteşug *(sic)*, ş'aŭ făcut el însuş maĭ multă inemă şi vîrtute în sine şi, bătêndu-se el vitejaşte, maĭ într'aceaiaş dată aŭ omorît el pe amîndoĭ, unde pentru o biruinţă aşa de cinstită şi slăvită ca aceasta, de toţi aŭ fost el cinstit şi lăudat.

Puţină vreame apoĭ după aceaia, viind despre partea Indieĭ, Schithiĭ saŭ Ungurĭi a face oaste înpotriva luĭ Amurat, şi a-ĭ prăda pămîntul şi statul luĭ, el aŭ trimis în potriva lor pe Scanderbeg cu multă oaste, făcêndu-l căpitan-ghenerale, carele într'acea oştire s'aŭ purtat el cu atâta meşteşug şi înţelepciune, cât aŭ zăticnit pe Ungurĭ câtăva vreame fără de a face cu dînşiĭ vr'un războiŭ.

Scanderbeg totdeauna ţinuse lîngă dînsul şi încă şi atuncĭ ţinea mulţĭ creştinĭ, ce ţinea partea tătâne-sĕŭ, cari în tot ceasul pe taină îl învĕţa în leagea creştinească, în carea fusease născut şi botezat, unde aŭ chivernisit el cu a sa înţelepciune într'acelaş chip, cât Ungurii, fiind creştinĭ, să voiască eĭ a sĕ întoarce înnapoĭ fără a face războiŭ, şi aşa i-aŭ eşit pofta luĭ desăvîrşit; care lucru isprăvindu-se, Scanderbeg, cu toată oastea întreagă şi sănĕtoasă, s'aŭ întors la Odriiŭ la Amurat stăpînul sĕŭ, carele cu multă dragoste l-aŭ priimit şi cu multe darurĭ foarte l-aŭ cinstit, zicênd el Amurat în faţa tutulor ce era maĭ cinstiţi şi aĭ sĕĭ maĭ iubiţi şi domeasticĭ, că Ungurii, înfricoşându-se de înţelepciunea şi vitejiia luĭ Scanderbeg, aŭ fugit şi s'aŭ răsipit; şi ruga pe Scanderbeg să-ĭ ceară vre-un dar ca să-ĭ facă. Scanderbeg însă cu multă închinăciune, mulţumită şi plecăciune îĭ răspundea că alt nu poftea, nicĭ cerea de la dînsul fără mila luĭ şi că cu aceea numaĭ el era îndĕstulit şi odihnit.

b)

II. *Istoriia de toată lumea, de la facerea eĭ până într'aceaste vremi, de lucrurile şi faptele ce într'însa s'aŭ întîmplat, însă pe scurt tălmăcite den limba nemţească în limba românească, de Vladul Boţulescul de Mălăeşti logofătul, în castelul Milanuluĭ, în Italia, în ţinutul Lombardieĭ, la anul 1764* [Pe Verso] Vladul Mălăescul.

Iubituluĭ cititor. Cu dreptate iaste şi mare datorie fiecine are, de a lucra şi a face orĭcât şi ce ar putea, după talantul ce-ĭ iaste dat de la milostivul Domnezeu: **καὶ γὰρ πᾶν δώρημα ἄνωθεν ἐκ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων καταβαίνει**, spre folosul şi adaosul vecinuluĭ sĕŭ, urmând cât sĕ poate aceĭ nemărginite bunătăţĭ a ziditoriuluĭ sĕŭ, a căruia Pronie neîncetat grijaşte şi fără hotar sĕ în-

tinde peste toată lumea cu facerile de bine; ὅτι ἀνατέλλειν τὸν ἥλιον αὐτοῦ ποιεῖ καὶ βρέχειν τὸν ὑετὸν καὶ πρὸς δικαίους καὶ ἀδίκους. Aşa dară, aflându-mĕ eŭ (den pricinĭ cari aicĭ acum a sĕ dĕscoperi n'aŭ loc) la închisoare în ţara nemţească, mĭ-aŭ venit în gînd această socoteală a datorieĭ ce s'aŭ zis maĭ sus, ce şi eŭ am a mĕ nevoi şi a lucra dupe putinţa mea, spre folosirea vecinuluĭ, nădăjduind că va fi lucru bine priimit, ca şi pieile de capre, ce norodul cel maĭ slab al Sovreanilor da într'ajutoriul τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου, neputênd a da şi a fierosi ca ceĭ ce între eĭ era maĭ putearnicĭ şi maĭ bogaţĭ, cari aducea şi da aur şi argint şi pietri scumpe la facerea şi gătirea acestuĭ lucru dumnezeescu: şi aşa încă am început şi cu ajutoriul lu Dumnezeŭ am şi sfîrşit această istorie de toată lumea, tălmăcindu-o după limba nemţească într'a noastră limbă românească, socotind că nu de puţin folos va fi simpatriotilor. Despre altă parte, încă mărturisescu adevĕrul, că nu de puţină parigorie acest lucru mĭ-aŭ fost. De vreame ce, fiind eŭ atâţea anĭ, ce acum al optsprezeacelea curge, în strimtoare închis, cu nimenea grăind, şi nicĭ într'o parte cu nimenea correspondenţie avênd, cu greŭ puteam să trec vremea, zioa şi noaptea singur, şi drept aceia şi cu scădearea sănĕtăţiĭ, fiindu-mĭ această însă ἐνέργεια şi ἄσκησις: a avea adecăte în mână ceva a lucra şi a face, nu de puţină mîngîiare şi folos mĭ-aŭ fost, avênd în mâinĭ cu ce a treace maĭ pe lesne şi maĭ uşor vreamea şi a izgoni melanholiia şi mîhnirea uniĭ vieţĭ ca aceştiia scrîbite.

Priimeaşte dară cu bună inemă, o iubite cititoriule, această puţină osteneală, măcar că, a zice adevĕrul, nu puţină am avut în tălmăcirea aceşteĭ istoriĭ. De vreme ce, fiind limba noastră românească foarte îngustă, iar nu ca alte limbĭ, cum nemţeasca, grecească iprocĭ, bogate şi îndestulate de cuvinte, a putea chiar numi şi a dĕscoperi firea a orĭce nume şi cuvînt, cu greŭ mĭ-aŭ fost; ajutat însă cu περιγράφεις τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν περιόδων, şi cât mĭ-aŭ fost pen putinţă, şi pen puţina neaştiinţă şi ţinere de minte de limba patrieĭ meale, de atâţea anĭ neexerţeluită şi părăsită, m'am nevoit însă de a face, ca bine şi pe lesne den dĕstul, de orĭcine a sĕ cuprinde şi a sĕ înţeleage.

Citeaşte dară cu ἐπιμέλειαν, nicĭ te lenevi a lua bine seamă în toate lucrurile ce sĕ scriŭ măcar că pe scurt, într'această καθολικὴ istorie, a le pune şi a le tipări în memorie.

Nu mĕ îndoescu, o iubite cititoriule, că veĭ avea multă plăceare citind această istorie, căcĭ vezĭ ce laudă fac ceĭ înţeleptĭ şi ştiiuţĭ istorieĭ, şi ascultă:

Istoriia iaste ochiul vederiĭ noastre, şi ţinearea de minte a ştiinţeĭ noastre. Aristotel zice că oameniĭ ar fi pruncĭ, copiĭ micĭ, de n'ar fi istoriia, căcĭ cel ce nu ştie cale de maĭ nainte ale lumiĭ întîmplărĭ, iaste ca un pruncu mic şi tînĕr de vrîstă.

Ţiţeron zice că istoriia iaste mărturiia vremilor, lumina adevĕruluĭ, viiaţa celor morţĭ şi învĕţătura vieţiĭ omeneştĭ.

Istoriia iaste muma filosofieĭ, căcĭ ne îndreptează spre fapte bune, cari ne fac a fi nemuritorĭ.

Istoriia iaste înştiinţare şi aducere aminte de faptele şi lucrurile ce s'aŭ întîmplat de la facerea lumiĭ pănă într'aceaste vremĭ.

Istoriia politică (adecăte lumească) iaste înştiinţare de statul şi orînduiala politicească, de oştirile şi păcile ce s'aŭ făcut.

Istoriia a citi, a învĕţa şi a şti, nu numaĭ că iaste omuluĭ de veselie şi de îndemnare, şi încă şi către alte multe învĕţăturĭ şi ştiinţe, ci încă şi foarte folositoare omuluĭ şi trebuincioasă vieţiĭ luĭ.

Istoriia ne învaţă a cunoaşte, a ne mira şi a slăvi înţelepciunea şi Proniia lu Dumnezeŭ, ce în tot theatrul lumiĭ iaste, vĕzênd atâtea minunate mutărĭ şi schimbărĭ ce s'aŭ făcut. A doaua, cu câtă dragoste şi faceri de bine Dumnezeŭ pe ceĭ bunĭ îĭ miluieşte şi-ĭ ajută, iar pe ceĭ rĕĭ, pe uniĭ maĭ tărziŭ, maĭ curînd însă pe alţiĭ pedepseaşte, ca un milostiv şi drept ce iaste. A treaia, ne învaţă istoriia cu mutările şi schimbările neîncetate ale aceştiĭ lumĭ, cât de trecĕtoare şi deşarte sînt ceale pămînteştĭ toate şi pentru aceia cât trebue a le socoti într'o nimica.

A patra, istoriia ne iaste noauă ca o oglindă înnaintea ochilor, în carea noĭ putem vedea faptele celor bunĭ oameni de maĭ naintea noastră, cum şi rĕutăţile celor rĕĭ, şi aşa putem să cunoaştem ce trebue noĭ să facem spre folosul nostru, şi de cari lucrurĭ să ne apărăm şi să fugim.

Istoriia cuprinde în sine lucrurile şi faptele ceale maĭ numite şi maĭ vestite ce s'aŭ întîm-

plat în fieştecare parte a lumiĭ şi ce fel de schimbărĭ aŭ fost între stăpînitoriĭ şi chivernisitoriĭ eĭ, între supuşiĭ lor şi ca această multe aseamenea.

Această aice istorie a toată lumea iaste de folos nu numaĭ tinerilor ce învaţă la şcoale, ci încă şi celor ce nu mergu a învĕţa la şcoale, de vreame ce fără osteneală şi fără multă trudă, cu ajutorul aceştiĭ istoriĭ, pot avea înştiinţare destulă, şi chiar de toate stăpînirile cele maĭ vestite ale lumiĭ şi de ceale ce de la începutul eĭ s'aŭ întîmplat, şi mutările şi schimbările ce s'aŭ făcut într'însa. Cu care mijloc pot ceĭ ce maĭ ştiuţĭ şi maĭ învĕţaţĭ sînt, pe lesne a scrie şi a urzi o istorie încă şi maĭ pe larg, şi cu altele întîmplărĭ ale lumiĭ.

Ia aminte dară, cititor bun-voitor, den ceale ce maĭ sus s'aŭ zis, şi cu prosohĭ bine socoteşte ce bun rod şi ce dulce suc izvoraşte den adevĕrata istorie, şi aşa cu îndĕstulire slujĕşte şi te hrăneaşte, şi nu numaĭ ţie însuţ îţĭ va fi de veselie şi bucurie, ci încă veĭ putea fi de folos şi altora în bună şi cinstită însoţire *(sic)*.

Pentru maĭ lesnea înţelegeare aceştiĭ istoriĭ citind, semnez aicĭ oarecari înştiinţărĭ de făptura şi chipul lumiĭ.

Globul (saŭ Ghemul), adecăte toată lumea, iaste înpărţită de gheografĭ în patru părţĭ: rĕsăritul, apusul soareluĭ, miază-zi şi miază-noapte.

Rĕsăritul (ἀνατολὴ) iaste numit partea de'ncătro rĕsare soarele. Apusul (δύσις) partea încătro apune soarele. Miază-zi (μεσημβρία) iar partea de'ncătro soarele în mijlocul zileĭ stă între rĕsărit şi între apus, saŭ chiar a zice stă în partea dreaptă unuĭ om ce caută către rĕsărit; iar partea dea stînga a acestuiaş om iaste şi se numeaşte miază-noapte (ἀρκτικὸν μέρος, saŭ βορέας, greceaşte).

Toată Sfera (adecăte globul acesta al pămîntuluĭ) iaste înprejur de cincĭ miĭ şi patru sute de miluri nemţeştĭ; o milă nemţească iaste o călĕtorie de douĕ ceasurĭ, ce un om călĕtor în pasul sĕŭ poate face. O milă franţozească iaste numaĭ de un ceas, iar o milă italienească iaste drum numaĭ de o jumĕtate de ceas.

Într'aceaste părţĭ patru ce s'aŭ zis ale pămîntuluĭ, sînt aceastea şi se zic iar patru părţĭ, adecă Asia întâiŭ, carea iaste în partea rĕsărituluĭ, Evropa a doua, carea iaste spre miază-noapte, a treia Africa, cătrĕ miază-zi, a patra America, spre apusul soareluĭ. Însă această parte America sĕ numeaşte şi lumea noauă, căcĭ pe urma tuturor celoralalte părţĭ ale lumiĭ, şi nu de multă vreme aŭ fost dĕscoperită şi cunoscută şi *(bis)* stăpînită de Evropeenĭ.

Aceaste patru părţĭ ale pămîntuluĭ într'acestaş chip se hotărăscu, adecăte Evropa se hotăraşte despre partea rĕsărituluĭ cu Ezerul ce sĕ numeşte μαιώτις (λίμνη μαιώτις) şi cu Marea-Neagră şi spre partea apusuluĭ iaste marea ce sĕ numeaşte Atlantică, spre miază-zi sĕ hotăraşte cu Marea Mediterranea (θάλασσα μεσόγαια), care despărţeaşte Evropa de Africa, iar spre miază-noapte iaste Marea Îngheţată.

Numele Asia, uniĭ zic că sĕ chiamă aşa după numele luĭ Asie de la Lidia. Alţiĭ însă zic că sĕ numeaşte într'acestaş chip după numele muereĭ luĭ Promitheu.

Evropa sĕ numeaşte cu acest nume cu carele sĕ chiamă această a lumiĭ parte, după numele muereĭ ce zic că Dumnezeŭ Zeus, schimbându-se şi făcându-se în chip de un taur, aŭ răpit şi luat pe această muiare, ce sĕ chema Evropa, şi, pe mare înnotând, o aŭ dus la ostrovul Criti.

Numele America, cu carele această parte a lumiĭ sĕ numeaşte, vine şi sĕ trage după numele lu Americo Vespuţio, carele aŭ avut acel noroc de a pune picior temeinic într'această parte a lumiĭ, de'ntăiaşĭ dată, la anul 1497, de neam Italian de la Fiorenţa, după ce însă maĭ nainte fusease această parte dĕscoperită şi aflată de Hristofor Columbo, iar Italian de neam, de la Ghenova.

Aşa dară, o bun-voitor, de iznoavă te sfătuescu şi te îndemnez, priimeaşte această a mea puţină osteneală ce am făcut, socotind a fi în folosul vecinuluĭ şi, de întîmpinezĭ vreo greşală, cum pe lesne sĕ poate întîmpla din [1]) τὸ ἀσθενὲς τὸ ἀνθρώπινον, îndreptează şi iartă, şi, aducêndu-ţĭ aminte (cum te poftescu) vreodată, fă vreo bună vorbă înnaintea lu Dumnezeŭ pentru mine păcătosul; şi trăiaşte sănĕtos şi fericit, cum den toată inema îţĭ rog eŭ.

---

[1]) In copia mea, pare a fi: *dis*.

În Castelul Milanuluĭ, în Italia, în ţinutul Lombardieĭ, la anul 1763 Vladul Boţulescul de Mălăeştĭ Logofătul.

ASIA.

Istoria universale (adecăte a toată lumea), de la facerea eĭ până într'acest veac, pe scurt însă.

În patru părţĭ sĕ împărţeaşte toată lumea, cari sînt: Asia, Evropa, Africa şi America. Find dară Asia spre rĕsărit, sĕ înceape aci istoria întăiŭ.

ISTORIIA ASIEI.

Această parte a lumiĭ, în care a fost zidiţĭ ceĭ de'ntăiŭ oamenĭ şi cea maĭ de'ntăiŭ parte aŭ fost lăcuită, den carea iaste sĕmînţa tuturor neamurilor a toateĭ lumeĭ, cu dreptate i s'ar cădea a se da înştiinţare într'această istorie pe amăruntul şi cu toate ţircumstanţiĭ de toate întîmplările şi faptele ce s'aŭ lucrat în partea aceasta, şi nicĭ am fi vrut să lipsim a face aceasta cu toată credinţa şi adevĕrul şi a părtăşi cititoriuluĭ, de am fi avut ajutor şi lesnire de la o vreame atât de lungă şi veache a trecutelor veacurĭ, dar, de vreame ce această vechime a vremilor trecute nu ne-aŭ lăsat pe urma sa den dĕstul înştiinţare, ca maĭ chiar să cuprindem şi să ştim toate strămutările şi schimbările ce s'aŭ întîmplat între noroadele aceştiĭ părţĭ asiatice, cum ar fi trebuinţa, şi apoĭ peste aceasta încă şi scriitorĭĭ, ce ca aseamenea înştiinţare ne-aŭ lăsat pe urma lor, numele nu întru aseamenea unul însuş chip dovedescu, căcĭ uniĭ dentr'aceĭ scriitorĭ iaŭ şi o socotescu această parte, când în strimptă, îngustă, când în lată înţeleagere, unde pe lesne iaste a cunoaşte, că dentr'un lucru ca acesta sĕ întîmplează şi iaste oarecare confuzie, σύγχυσις şi turburare, carea nicĭ gheografilor iaste cu putinţă a o dĕsfăşura: unde dară noĭ va fi trebuinţă să ne odihnim cu înştiinţarea ce ne daŭ vechiĭ autorĭ, scriitorĭ, fie măcar numaĭ de ceale maĭ numite crăiĭ şi noroade ce maĭ nainte în vremile vechĭ sĕ afla într'această parte a lumiĭ, într'acestaş chip dară noĭ încă de'ntăiaş dată băgăm seamă că cuvîntul Asia, între autoriĭ vechĭ, în multe chipurĭ a fost luat, şi partea lumiĭ ce sĕ înţeleage într'aceia în multe osebite feliurĭ zişiĭ scriitorĭ o împărţescu.

Părerile de multe feliurĭ şi înţeleagerĭ sûnt aceaste ce urmează.

. . . . . .

In privinţa coprinsuluĭ, avem la pagina 173: »Istoriia Evropeĭ, începênd aice, care iaste a doaoa parte a lumiĭ şi în care multe stăpînirĭ sunt, şi începem întăiŭ istoriia pămîntuluĭ şi stăpînireĭ nemţeştĭ, adecăte a Ghermanieĭ«; pag. 367: »De aleagerea împĕratuluĭ nemţescu«; pag. 389: »Paezi Bassi. Istoria de Paezi Bassi (adecă de Olanda şi alte staturĭ şi provinţiĭ, ce sĕ chiamă de obşte aşa cu acest nume)«; pe pag. 418: »Istoria Şviţerilor; pe pag. 437: »Istoriia Crăieĭ franţozeştĭ«; pe pag. 493: »Istoriia Lotaringhieĭ«; pag. 514: »Istoriie de ţara italienească; pe pag. 663: »Istoriia de Britania cea Mare«; pag. 712: »Istoriia de crăia Spanieĭ şi a Portugaluluĭ«; pag. 753: »Istoriia ţĕriĭ leaşĕştĭ şi a Litvanieĭ«; pag. 766: »Istoriia Prusieĭ«; pag. 782: »Istoriia de Curlanda«; pag. 785: »Istoriceştĭ înştiinţărĭ de provinţiile ce sînt pe lîngă apa Dunărea în jos«; pag. 792: »Istoriia ţĕrĕĭ ungureştĭ«; pag. 826: »Transilvania saŭ Ardealul«, etc.

Pe pag. 1018 istoria universală se mîntue cu aceste cuvinte: »Sfirşit istorieĭ universale, adecăte de toată lumea. Luĭ Dumnezeŭ, făcĕtoriuluĭ eĭ, fie slavă şi mulţumită în veacĭ, amin«.

Pe pag. 1019 începe: »De alegerea Împĕratuluĭ roman«. Pe pag. 1036: »De câteva cavalieraturĭ ce sûnt maĭ vestite în Evropa, aicĭ sĕ semnează. Ordinul

(saŭ Cavalieratul), ce se zice nemţeaşte Guldenen Flies; latineşte Ordo aurei velleris; franţozeaşte [cu litere cirilice!]: Ordre de la Toezon d'or; italieneaşte: Ordine del Tozon d'oro«.

Apoĭ la pag. 1060, iarăşĭ: »Sfîrşit acesteĭ istoriĭ de toată lumea şi lu Dumnezeŭ făcătoriul lumiĭ, slavă şi laudă. S'aŭ tălmăcit această istorie den limba nemţească în românească, după cum se veade, de Vladul Boţulescul de Mălăeşti, logofătul, aflându-se în Italia, în castelul Milanuluĭ, la anul 1763«.

Paginele 531 şi 532 sunt albe. La 533 citim: »Aicĭ se însemnează de (N. B.) de niște înștiințărĭ astronomice trebuincioase, acciò che con maggior facilità veniamo alla cognizione di siti delle terre e la dise (*sic*) della distanza dell' una all'altra, è di necessità saper qual cosa sia longitudine e latitudine di regioni«. Pe pag. 596: »Câteva cuvinte den limba a unor noroade indiane den America«. Pe pag. 541 A: »Înştiinţare cum şi cu ce fel de ţerimoniĭ Papa de la Roma face şi pune în rîndul sfinților pe ceĭ ce mor în leagea catolica romană, tălmăcită după italienească limbă, den cartea ce are titul »Ristretto della vita, miracoli e canonizazione di San Felice de' Porri da Cantalice, Capuccino« (care va să zică: Pe scurt istorie de viiaţa, minunile şi sfinţeniia canonică a sfîntuluĭ Felice dei Porri, de la Cantalice, Capucin), şi tipărită în Milan, la anul 1712, în tipografiia lu Iosif Pandolfo Malatesta, tălmăcită în limba românească de Vladul Mălăescul, logofătul, aflându-se încă la închisoare, în castelul Milanuluĭ în Italia, în ţinutul Lombardieĭ, la anul de la Hristos 1764«.

Această din urmă traducere are 35 de paginĭ şi merge până la pagina 558 din manuscript.

N. Iorga.

EXPOSIŢIA ARTIŞTILOR ÎN VIAŢĂ

I

Mai înainte de a intra în examinarea diferitelor opere care decorează sălile Ateneuluĭ şi care constitue *salonul* anuluĭ acestuia, ne simţim datorĭ să constatăm cu o adevĕrată satisfacţie rîvna cu care Ministerul Instrucţiuniĭ Publice se sileşte, de câtva timp încoace, să asigure regularitatea organizăriĭ aşa numitelor noastre saloane anuale. Mulţumirea noastră este cu atât maĭ mare, cu cât acest fapt ne depărtează maĭ mult de trista epocă în care şiruriĭ lungĭ de anĭ despărţeaŭ douĕ asemenea exposiţiunĭ şi cu cât rezultatele acesteĭ fericite schimbărĭ ne par deja evidente.

Siguranţa că munca fiecăruĭ an va fi supusă judecăţiĭ publiculuĭ, că această muncă poate duce la aprobarea saŭ admiraţiunea luĭ şi poate fi consacrată cu unul din premiele ce Ministerul destină operilor meritoriĭ, a dat naştere printre artiştiĭ noştri celor maĭ necesare elemente de progres, emulaţiunea şi dragostea de muncă.

Orĭcine a urmărit de aproape de câţĭva anĭ încoace exposiţiunile noastre anuale, ’şĭ poate uşor da seama de progresele deja săvîrşite. Ne amintim impresiunea neplăcută ce ne produceaŭ contrastele violente reeşind din alăturarea puţinelor lucrărĭ de merit ale celor doĭ saŭ treĭ artişti cunoscuţĭ, cu acele desă-

vîrșit inferioare, ale noilor veniți. Astăzi, cu toată lipsa dintre exposanți a unui Grigorescu, a unui Mirea, etc., totuși tablourile expuse sunt și numeroase și interesante. Contrastele de care vorbirăm devin mai rare, și alături de lucrările muncitorilor conștiincioși întîlnim adevărate talente și chiar năzuințî de originalitate.

Dar dacă regularitatea exposițiunilor noastre a fost necesară pentru mersul progresiv al artiștilor, publicul el însuși 'i înțelege mai bine importanța și-și dă seama de foloasele ce poate să-i aducă. El consideră aceste exposițiuni ca o adevărată școală care 'i dezvoltă gustul și-i mărește interesul ce trebue să acorde artelor. Aceasta se dovedește prin numărul incomparabil mai mare al vizitatorilor ce umple astăzi sălile exposițiunilor noastre.

Este de netăgăduit că o instalare mai apropriată unei bune exposițiuni n'ar putea decât să sporească interesul nostru pentru operele de artă și să contribue la progres.

II

Credem că este nemerit să începem darea noastră de seamă cu una din operile D-lui Garguromin Verona, nu atât din pricina calităților lucrării în ea însăși, cât mai mult din interesul ce ne inspiră încercarea sa laudabilă de a aborda un subiect important, o compoziție serioasă.

Fără îndoială, tabloul D-lui Verona intitulat »Speranța omenirii«, are defecte; dar cine se poate făli de a le putea evita pe toate chiar de la începutul unei cariere oricât de strălucite; căci cine poate pretinde un mers liniștit și sigur în primii pași ai unui copil, oricât ar fi el de sănătos și de solid? Noi ținem o largă socoteală D-lui Verona de nenumăratele dificultăți de toate felurile inerente oricărei compoziții de natura celei ce încearcă, în care fiecare personagiu trebue să joace rolul și să ocupe locul ce i se cuvine, în care atitudini, expresiuni și colorit trebue să contribue toate într'o justă măsură la sporirea interesului ce trebue să ne lege de subiectul ce a inspirat-o.

In tabloul D-lui Verona varietatea atitudinilor și a expresiunii personagelor care înconjură figura principală a Speranței, precum și avîntul cu care ele o urmăresc, produc o bună impresiune, care este încă sporită prin contrastul colorituluî dintre gloata de nenorociți și visul către care cu toții își îndreaptă privirile.

Dar dacă simțim o adevărată plăcere în constatarea calităților generale a operei D-lui Verona, aceasta nu ne împedică a-i atrage atențiunea asupra câtorva neajunsuri care, după părerea noastră, micșorează valoarea lucrării sale. Așa, de pildă, noi considerăm ca un mare neajuns faptul că tabloul de care este vorba nu ne lămurește asupra momentului în care pictorul a voit să prindă figura sa principală »Speranța«. Coboară ea pe pămînt cu privirea plină de regretul de a fi părăsit cerul? Saŭ părăsește pămîntul cu ochii plini de dorul de a revedea înnălțimile? In orice caz ea se amestecă prea mult cu mulțimea și riscă să rămână

prizoniera celeĭ dintăĭ mâĭnĭ ce se întinde spre dînsa. Ba încă amestecul merge și maĭ departe. »Speranța« D-luĭ Verona poate să fie o tinĕră și frumoasă fată, dar, alcătuită ca și noĭ din carne și din oase, ea nu întrunește tocmaĭ acele însușirĭ care să facă aparentă deosebirea dintre ideal și realitate. Am fi preferit să găsim într'însa maĭ mult o depărtată și dulce viziune, decât o fecioară frumoasă călcând pămîntul alăturea cu noĭ. Maĭ credem încă că întreaga mulțime ce o înconjoară are defectul de a înnota în aceeașĭ tonalitate monotonă, în acelaș colorit rece și obscur, fără a se ține cel puțin socoteala de distanțe și fără ca din lumina orbitoare, în care e îmbrăcată »Speranța«, măcar o rază să-o ajungă. Maĭ credem iarășĭ că episodul dureros pe care artistul ni-l așează pe primul plan este timid, șters și de un slab efect, cu toată vecinătatea rămureleĭ de spin care ar voi să simbolizeze durerea pămîntească. In fine, nu putem termina observațiunile noastre fără a mărturisi surprinderea ce ne pricinuește starea înfloritoare a sănătățiĭ acestor nenorociță, atât de adînc chinuiță de setea și dorul speranțeĭ.

Acestea în ceeace privește execuțiunea ideeĭ tratată de D. Verona.

Intru cât privește ideia în sine, ne pare că ea ar ține maĭ mult de domeniul poezieĭ decât de acel al picturiĭ.

In adevĕr, speranța este o însușire sufletească care nu se poate traduce prin mișcărĭ fizice și care nu poate naște în noĭ decât subt forma uneĭ aspirațiunĭ, către care ne putem înnălța gîndul, fără a putea întinde mâinele.

Printre celelalte tablouri expuse de D. Verona, portretul D-luĭ L. G. ne pare o bună lucrare. Figura expresivă și de un colorit solid este plină de viață, — ba este chiar așa de plină, încât excesul sănătățiĭ o congestionează. — Cât pentru poza pe care D. Verona a dat-o modeluluĭ, ea ne pare aleasă în vederea unuĭ artificiŭ; căcĭ, pe când mâna stîngă, pe care o vedem, este înmănușată, cea dreaptă, printr'o mișcare siluită, pare a se ascunde pentru a evita artistuluĭ o dificultate.

Dar cu toate observațiunile ce ne-am permis a face lucrărilor D-luĭ Verona numaĭ în dorința de a-l îndemna spre maĭ bine, este netăgăduit că D-sa ne apare ca un artist de mare viitor, talentat și muncitor, avênd și plecarea și curagiul de a aborda aproape toate genurile de pictură și trecênd cu ușurință de la peisagiŭ la portret și de la portret la compoziținea mare.

D. Strâmbulescu ne prezintă o serie de zece tablouri, a căror varietate de subiecte și de metoade de execuțiune ne dovedește că artistul nu și-a ales până acum calea și că este încă puternic supus influenței diferiților maeștri pe care i-a studiat. Aproape fiecare din tablourile sale aparține uneĭ școale saŭ uneĭ așa zise maniere deosebite, așa că D. Strâmbulescu apare când ca un pictor clasic, când ca un pur modern.

«Don Juan« este, fără îndoială, unul dintre cele maĭ bune tablouri ale sale. Inalt, elegant, bine sprijinit pe picioare, cu chipul palid și delicat, cu căutătura ostenită dar mîndră, aproape disprețuitoare, el întrupează oarecum imagina tipuluĭ ce reprezintă. Ceeace 'l depărtează însă de la acest tip este puțina distincțiune și corectitudine a costumuluĭ ce poartă. Cu gulerul prea înnalt și rĕŭ încheiat, cu bențele mănecelor prea largĭ, el ne face să gîndim fără voe

la modelul de profesiune, îmbrăcat în haine care nu-ĭ aparțin. Un alt defect credem a-l găsi în mâna cu mult prea mare ce se reazemă pe mânerul spadeĭ, și care ne amintește un neajuns propriŭ fotografiilor care exagerează mărimea a tot ce se găsește pe primul plan.

»Cochetăria« și »Elegia« sunt reprezintate prin douĕ femeĭ tinere care aproape stând în picioare se reazemă ușor pe marginea moale a paturilor și apar în tabloŭ pe treĭ părți din înălțimea lor. Noĭ ne simțim datorĭ să mulțumim D-luĭ Strâmbulescu, care continuă tradiția cea bună și se cearcă a ne reprezinta nudul, cu care nu ne-a prea obicĭnuit artiștiĭ noștri, poate tocmaĭ din pricina serioaselor dificultăți cu care aŭ să lupte la fiecare pas în acest fel de subiecte. D. Strâmbulescu a luptat; și dacă nu a fost până la sfîrșit biruitor, totuși a putut să aibă satisfacerea unor isbînzĭ parțiale. Capul »Elegieĭ« sale exprimă o blândețe și o melancolie simpatică, iar coloritul amînduror tablourilor, deși cam spălăcit, este catifelat și dulce. Totuși, femeile D-luĭ Strâmbulescu nu par a fi executate în fața naturiĭ, desemnul brațelor este puțin îngrijit, iar formele busturilor nu indică îndeajuns trupurĭ care șed.

Nota pur modernă a D-luĭ Strâmbulescu este reprezintată printr'un mic, dar foarte drăgălaș tabloŭ »Pe stradă«, o adevĕrată jonglerie de culorĭ violente, din a căror alăturare și mĕsură reese totuși armonia.

In fine, judecând totalitatea lucrărilor D-luĭ Strâmbulescu, noĭ credem că, odată independent și alegêndu-și calea, D-sa va produce opere pentru care sperăm că nu vom avea de zis decât cuvinte de laudă.

D. Loghi ni se înfățișează ca un adevĕrat temperament de artist, plin de o fantazie pe care o sporește încă influența școaleĭ simbolismuluĭ modern căreia pare a se supune, și posedând simțul colorituluĭ așa de desvoltat încât uită adesea sufletul și viața lucrurilor și nu vede natura decât prin culoare. »Iphigenia in Tauris«, »Post mortem laureatus«, »Micul faun« sunt tablouri care ne atrag maĭ mult prin farmecul culoriĭ decât prin formele întrebuințate, prin sfîrșitul saŭ felul reprezintărĭĭ uneĭ ideĭ. Fără îndoială, însușirea D-luĭ Loghi este vrednică de laudă, totuși ea ne inspiră temerĭ pentru desvoltarea viitoare a talentuluĭ sĕŭ de artist pictor, căcĭ nu știm întru cât D-sa va consimți a se abate de la această unică a sa preocupare și se va hotărî a studia tot atât formele și viața naturiĭ pe cât culoarea eĭ. Numaĭ ținêndu-se seamă de aceaste elemente multiple se poate ajunge la pictura desăvîrșită.

Se pare că D. Loghi caută să intre pe această cale în tabloul sĕŭ »Orientala«, și tocmaĭ din această cauză noĭ 'l credem superior celorlalte. Cât pentru» Trandafir galben«, »Macul«, »Armonie negru galben«, coloritul redevine iarăși unica grijă a artistuluĭ, și aceste tablouri, fără a ne displace, ne fac efectul unor ilustrațiuni.

Fiind încredințați că D. Loghi nu ne dă astăzĭ decât niște acorduri frumoase, care în adevĕr ne satisfac auzul, așteptăm de la D-sa simfonia care să se adreseze mințiĭ și să captiveze inima.

D. Aricescu se prezintă subt un aspect cu titlul deosebit. In tabloul »Spre Domneștĭ« D-sa pare că afecționează peisagele depărtate, lumina zilelor fără

soare, melancolia crepusculară care șterge nuanțele și îmbracă lucrurile în aceleași tonuri plate și monotone.

Se înțelege că, în asemenea condițiuni, pădurea depărtată poate să devină lungul paravan albastru din tabloul D-luĭ Aricescu, iar lacul o pată obscură și fără transparență. Noĭ nu avem nimic de zis împotriva acestuĭ fel de a vedea; credem chiar că s'ar putea exagera natura și obține în acest gen efecte decorative foarte apreciabile; trebue însă ca tot natura să servească de model și să se îndeplinească și condițiunea ca întregul tablou să fie alcătuit după aceași normă și să urmeze aceluiași principiu. Urmat-a tot așa și D. Aricescu? Negreșit că este firesc ca verdele palid și stins al copacilor de pe primul plan să se transforme în albastrul pădurii care formează fondul tablouluĭ sĕu; dar această trecere se face, în natură, treptat și cu încetul, așa încât tonurile copacilor intermediarĭ acestor douĕ planurĭ nu pot să aparțină nicĭ celuĭ dintâĭ, nicĭ celuĭ din urmă. Iată pentru ce, în fața tablouluĭ D-luĭ Aricescu, ne simțim jigniți vĕzênd verdele copacilor de pe primul plan reapărênd pe planul imediat vecin cu pădurea sa albastră. De altfel, chiar uniformitatea acestuĭ albastru ne pare în contrazicere cu natura; căcĭ partea superioară a uneĭ mase de arborĭ fiind maĭ lesne traversată de lumină, ne apare totdeauna în tonurĭ maĭ clare decât partea sa inferioară.

Printre ceĭlalți pictorĭ exposanți întâlnim pe D. Artachino cu lucrarea sa »Pe pod«, un tabloŭ a căreĭ mărime este în disproporție cu mărimea talentuluĭ sĕŭ, dar ale căruĭ calități sunt cu mult maĭ presus de dimensiunile luĭ.

Maĭ întâlnim artiștĭ din care unii prezint lucrărĭ ce ne sunt cunoscute maĭ dinainte și asupra cărora am făcut, cu o altă ocaziune, aprecierile noastre; alțiĭ: precum: D-niĭ Luchian, Vermont, etc., pictorĭ distinșĭ, dar care, foarte ocupațĭ aiurea, nu aŭ putut să prezinte anul acesta decât prea micĭ și prea puține lucrărĭ, pentru ca ele să ne poată da mĕsura talentuluĭ lor. Preferim decĭ, să așteptăm.

In sfîrșit, pentru a încheia darea noastră de seamă întru cât privește secțiunea picturiĭ, observăm că printre operile atâtor tinerĭ plinĭ de năzuințĭ frumoase și luptând de o potrivă pentru propășirea arteĭ și pentru bunul lor renume, ne apare singuratecă, una din bunele lucrărĭ ale unuĭ maestru ce am perdut și care a fost printre ceĭ dintâĭ care a tras prima brazdă în țelinișul artelor noastre. Voim să vorbim de »Nunta țĕrănească« a D-luĭ Aman, în a căreĭ colorit artistul pe de o parte și timpul pe de alta a realizat adevĕrata armonie.

III

Arta sculpturiĭ, care la noĭ se reducea altădată la producțiunile unuĭ foarte neînsemnat numĕr de artiștĭ din care am avut durerea de a perde pe ceĭ maĭ talentațĭ, începe și ea astăzĭ să ia, ca și pictura, o desvoltare din ce în ce maĭ mare. Numĕrul crescênd al lucrărilor expuse și acela al artiștilor expozanți ne dovedește că o îmbunĕtățire este pe cale de a se produce, că pământul este maĭ

pregătit, că atmonsfera e mai caldă și mai prielnică culturii acestei flori minunate.

Pe lîngă busturile de marmură saŭ de ipsos care fac mai în totdeauna fondul exposițiunilor noastre anuale, și printre care deosebim anul acesta câteva lucrări bune ca ale D-luĭ D. Mirea, F. Marin, Bălăcescu, etc., trebue să ne oprim înaintea a două lucrări importante atât prin natura subiectelor, cât și prin modul execuțiuniĭ lor. Voim să vorbim de statuele nude, în mărime naturală, a D-lor Storck și Spete. E adevărat că amîndouĕ par că aspiră acelaș aer greoiŭ al robieĭ atelierelor de școală; totuși ele ne daŭ dovada cunoștințelor, abilității și a culturiĭ artistice serioase de care se bucură tinerii lor autori.

»Faunul dănțuind« al D-luĭ Spete, puternic influențat de reminiscențe clasice, este fără îndoială bine construit, bine modelat, avênd o atitudine justă și mișcare elegantă. Totuși, deși posedând calități așa de însemnate, faunul D-luĭ Spete este lipsit, după părerea noastră, tocmaĭ de aceea care ar fi făcut dintr'însul o operă cu adevărat superioară. In adevĕr, unde este avîntul, pasiunea vie, încordarea nervoasă, exaltarea ce trebuia să coprindă pe dănțuitorul a căruia ființă, atențiune și viață se concentrează întreagă în acțiunea ce săvîrșește? Iată ceeace trebuia să împrumute D. Spete faunuluĭ dantând din muzĕul din Neapoli saŭ baso-reliefurilor antice.

Credem că D. Spete 'și va da cu atât maĭ ușor socoteală de temeiul observațiunilor noastre, cu cât în chiar sala exposițiuniĭ are sub ochĭ reproducerea grupuluĭ celor »treĭ alergători« atât de remarcabil din acest punct de vedere.

Cam aceleași calități și cam aceleași neajunsurĭ întîlnim în statua D-luĭ Storck, »Aruncătorul de pietre«. Forme corecte, musculatură puternică, corpul viguros și bine plantat, aruncătorul de pietre are însă cusurul de a părea că nu voește să arunce nimic, și ne reprezintă maĭ exact lasitudinea modeluluĭ care, ostenit de a păstra adevărata atitudine, abia maĭ poate să susție greutatea pietreĭ ce voise să arunce.

Sfîrșim aci scurta noastră dare de seamă asupra salonuluĭ acestuĭ an și seria observațiunilor ce am crezut nemerit să facem; nu doară că printre celelalte lucrări expuse nu ar fi și altele care să ne oprească atențiunea, dar spațiul de care revista noastră dispune de astădată fiind mărginit, suntem nevoiți a ne mărgini noĭ înșine, promițêndu-ne a reveni asupra lor cu o altă ocaziune.

I. Mincu.

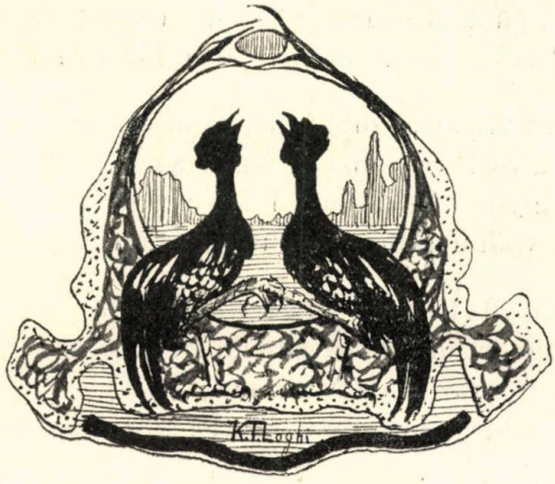

MAREA NEAGRĂ

Fustietate - adîncă de ape sbuciumate,
In zări luptând cu nouri cu frunţi largi, încruntate
Şi scăpărând mînie; un geamăt năbuşit, —
Şi înnaltul ţine hangul; un suflet răsvrătit.

Spre ţărm aleargă multe din valurile acele
Să-l sfarme, şi în neştire se sfarmă între ele;
E - o întreagă lume - acolo în sbuciumări deşarte,
Iar prin văzduh aleargă posomorita moarte...

O, cine-ar fi acela ce-ar coborî aproape
Şi, stăvilind mânia zăporului de ape,
Să-mi liniştească valuri în faţa biruinţii —
Gîndiri ce sfărîmar-ar zăgazurile minţii!

Şi mării liniştite, zîmbindu-i bolţi senine, —
Voioase revărsându-şi oceanul de lumine, —
Să-i scântee - orizontul pierdut în albe zări —
Antica înţelepciune pierdută'n depărtări.

Când noaptea va cuprinde al apelor pustiŭ,
Invie vrăjitoarea din umedu-ĭ sicriŭ,
Durând o punte de-aur din ţĕrmul luminos —
Să-mĭ treacă'n largul lumiĭ voinicul Fĕt-Frumos.

Dar, măriĭ visătoare subt lună, ca în basme
Îĭ cântă nereide în jocurĭ de fantasme,
Şi-al valurilor vaet subt cerul neguros
E cântul vechiŭ al lumiĭ — sublim de dureros.

O, daţi-mĭ alte ţĕrmurĭ, să pot cânta şi eŭ,
Orĭ liniştiţi-mĭ marea, ce cântă'n locul meŭ:
Năprasnică vuire şi vaete nebune
Inverşunat lovindu-mĭ în ale harfeĭ strune!...

Tăceţĭ, tăceţĭ, o valurĭ zadarnic sbuciumate;
Să ne plecăm genunchiĭ; subt zărĭ întunecate
Rĕsare-un dulce zîmbet — o dungă de lumină —
Asemenea nădejdiĭ de-o vreme maĭ senină!...

Dar negriĭ nourĭ — monştriĭ în svîrcolirĭ — se'mbie
La luptă înverşunată; şi-ĭ trăsnet, şi-ĭ urgie;
Şi fug de-avalma monştriĭ, urlând înspăimîntaţĭ, —
O, Milton! — e armìa de îngerĭ apostaţĭ.

Şi vioria dungă tot creşte'n fundul zăriĭ,
Ca sufletul în focul şi-avîntul inspirăriĭ, —
Şi'n faţă-ĭ pier şi nourĭ şi rĕsvrătirea măriĭ;
Pier patimile oarbe în faţa cugetăriĭ!
. . . . . .

Ce nesfîrşit de mîndră-ĭ stăpîna pace lină,
Incununând-o cerul cu marea-ĭ de lumină;
Cum plânge unda măriĭ subt ţĕrm stâncos, — tiran!
Plâns năbuşit — e cântul poetuluĭ roman.

In măreţia sfîntă pier plânsete înnecate;
Tînguitoare cânturĭ subt bolţĭ întunecate;
Ah! Unde-ĭ ţĕrmul vesel pe unde orĭce plâns
E plâns de bucurie, iar cântul vecĭnic plâns;

Pe unde nu-ĭ o lume ca valurile-acele
Ce către ceruri par'că s'avîntă, — şi 'ntre ele
Se sfarmă, — pe când groaznic, nebun, le mână vîntul!
Orĭ, astfel fi-va lumea cât lumea şi pămîntul?

Furtuna când stăpînă-ĭ pe valurile mării,
Ce rost maĭ are în lume seninul cugetării;
Ce sens al mării plânset în liniștea senină,
Când pacea-ĭ domnitoare cu sceptrul de lumină?

O, înțeleg păgânul și-amarul înțeles:
Pe-urzelĭ de patimĭ oarbe luptașiĭ visurĭ țes,
Și luptă luptă cruntă subt nouriĭ visăriĭ,
Și cad și-și plâng ruina 'n lumina cugetăriĭ!

Și, către care mîndre și propriĭ idealurĭ
Se-avîntă cu nădejde nevolnicele valurĭ
Ce'ncheie cu blesteme, în viața lor amară
Seninul rost al vieții? — Legiunea mercenară!...

A fost odată.
Basmul nu spune când anume
A fost — ca niciodată — vestită în larga lume
O Fată, — după neamurĭ din rigile străbune,
Și-atâta de frumoasă precum doar basmul spune.

Pe-a doruluĭ iuți aripĭ, cel maĭ voinic din prinți —
De peste mărĭ — plecat-a s'o ceară la părinți,
S'o fure — nu știŭ bine, — dar numaĭ de-o zări,
Și... Caraiman de-apururĭ cu doru-ĭ împietri.

Și câți, și câți în urmă, de-ĭ plâng și până azĭ,
Cu lacrĕmĭ de izvoare, pădurile de brazĭ!...
Iar de nu poți s'o închipuĭ așa precum era,
Se vede că de seamăn' avutu-s'a pe ea;

Și nu cerca, voinice, din gînduri s'o înfiripĭ:
Aveaŭ — ca niciodată și dorurile-aripĭ,
Și omenirea patimĭ adîncĭ și înnălțătoare;
Și valul era mîndru, iar marea era mare!
. . . . . .

Ce trist ți-e plânsul, mare!
Și-ĭ liniște senină;
Lumină-ĭ pretutindenĭ, și bolta-ĭ de lumină;
O, uite cât de dulce zîmbește din 'nălțimĭ, —
Plutind spre vecĭnicie, pe-aripĭ de cheruvimĭ, —

O mîndră întruchipare din vesele-aurorĭ
Și blândele amurgurĭ! Ascult-o!...
Suflet, sborĭ;
Seraficele harfe slăvesc în Empireŭ
Pe-Atot stăpînitoarea, Iubirea-Dumnezeŭ!

Instrună-ți harfa de-aur, și 'n imnul vecĭnicieĭ
Slăvește rostul vieții — lumina bucurieĭ...
»In vecĭ mărire Ție, întru care e mărirea,
Și bună-voe în inimĭ și pacea-fericirea!«

ANDREĬ NAUM

D. MIREA

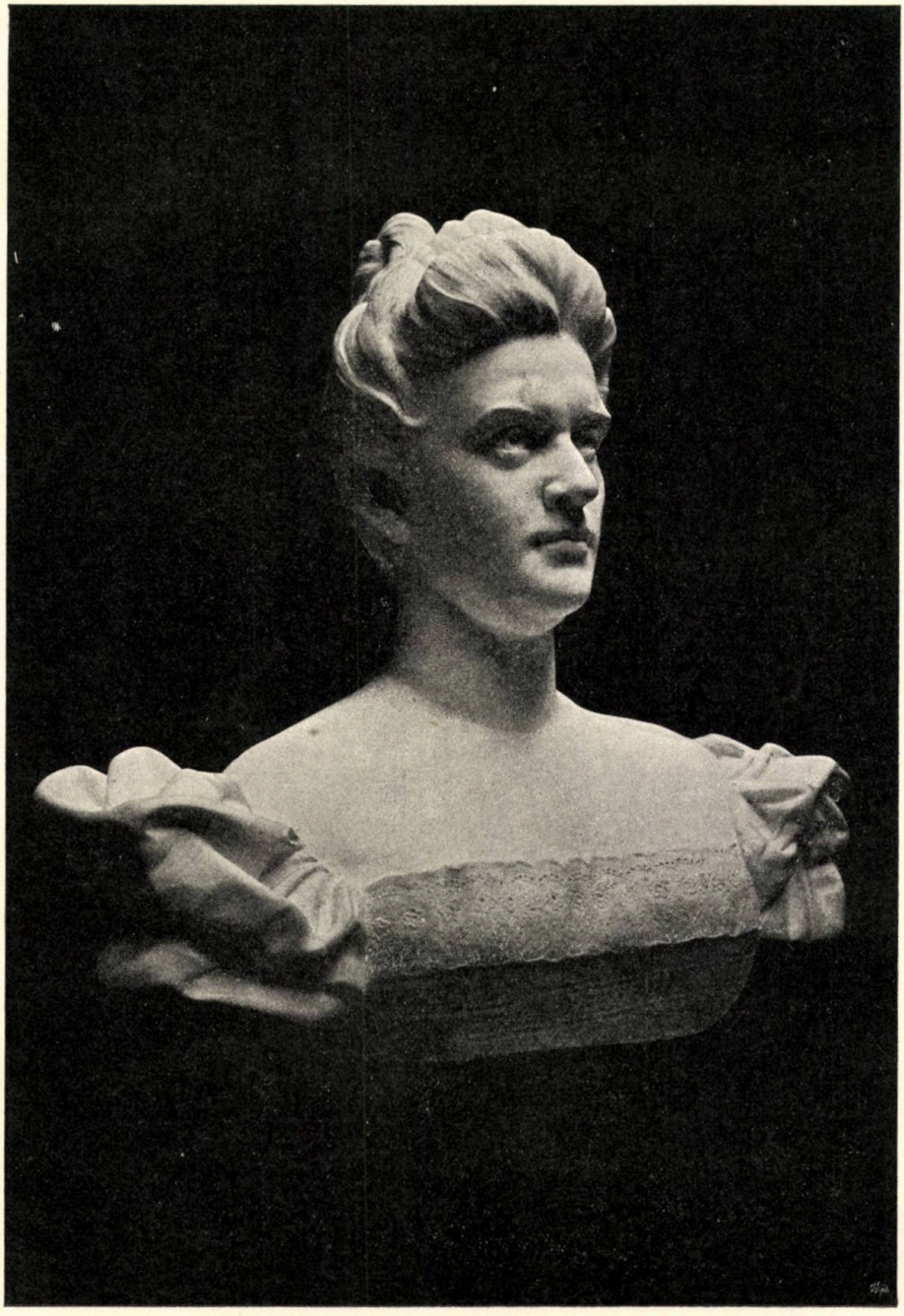

Bustul D-neĭ X.

JULIA HASDEŬ

D-neĭ Dr. Olga Sacara-Tulbure

I

Emoartă de unsprezece anĭ trecuțĭ. In urma eĭ ne lasă, pe lîngă mult plânsa și vecĭnic neștearsa-ĭ icoană, cea maĭ scumpă moștenire literară. Volumele *Bourgeons d'Avril*, *Chevalerie* și *Théâtre* mi-aŭ ajuns la cunoștință câtva timp după publicare; însă caracterul de albă delicateță ce le distinge îmĭ era pe atuncĭ problemă. Cu toate acestea, citirea lor m'a făcut visător; și mĭ-aduc aminte că vaporoaselor mele gînduri le-am dat formula unuĭ stih naiv și neprozodic. Maĭ tărziŭ m'a preocupat și azĭ mĕ preocupă, în chip hotăritor, ideia uneĭ lucrăriĭ care să aleagă pios nota acesteĭ fragede personalităț poetice, și care să predice sfîntul adevĕr inimeĭ rănite de doliul acestor nouĕsprezece anĭ virginĭ și genialĭ. Ceeace daŭ azĭ publicitățiĭ însemnează, pentru mine, premițiile unuĭ viitor volum.

I. In această întăie parte a articoluluĭ meŭ, caut să coordonez și să traduc din opera Julieĭ Hasdeŭ—expresiunea complexă a unuĭ suflet — câteva detaliĭ de inteligență, în accepțiunea psichologieĭ, lăsându-le în umbră pe cele de simțire.— Incep cu percepționismul poeteĭ și continuŭ cu imaginația sa, ca să finesc cu frontonul de filozofie ce încununa strălucit dantelata-ĭ arhitectură sufletească.

Prin prisma minţiĭ cititoare, vizionalitatea poetuluĭ resfiră de-asupra creaţiuniĭ luĭ evantaliul evocaţieĭ. In acest înţeles limitat şi comod evocaţia e desen şi lumină, contur şi coloare. Evocaţia Julieĭ Hasdeŭ e o sinteză: între corectitudine clasică (desen) şi între nuanţă şi alb (coloare). Din fereastra deschisă pe vizionalitatea poezieĭ sale notez: aleĭ desfăşurate lung şi drept, cărărĭ ce se pierd sub arabescurĭ de crengĭ, tresăririĭ de luncĭ şi de livezĭ...—iar pe aceste perspective corecte: o primăvară pală saŭ o toamnă blondă. Aleasa florărie, care parfumează acea fereastră de vizionalitate, apare ochiuluĭ ca prin geamul înceţat al uneĭ sere. In atmosfera poezieĭ Julieĭ Hasdeŭ lucesc resfrângerĭ de argint şi se sbat albimĭ în pale, adiindu-ţĭ gîndul unuĭ sbor de păunĭ albĭ. Pe fondul multor versurĭ frisează o ermină discretă de aripĭ şi de petale albe...

Julia Hasdeŭ lasă cu degete de crinĭ, pe priveliştea acesteĭ lumĭ, un vĕl virginal, în ale căruĭ cute încremenesc vinule de zăpadă, iar în al căruĭ câmp transpar conture ordonate clasic şi colorĭ înnobilate de nuanţă.

Subt raportul audiţieĭ, poezia Julieĭ Hasdeŭ e un crâng, la ivirea unuĭ soare de April. Numeroase strofe aŭ în ele fiorĭ lungĭ de frunziş clătit de vînt. Viers de paserĭ învelește înţelesul multor stanţe cu un tremolo în surdină. Dar maĭ tărziŭ, de-asupra murmururuluĭ frunzelor şi concertuluĭ de paserĭ—»salut frumosuluĭ April« — va rĕsuna din turnurĭ gotice rĕsboinică fanfară feudală. Asemenea: în *ziua a doua* din *Tetralogia* luĭ Wagner, de-asupra *Simfonieĭ şoaptelor păduriĭ* şi ruladelor de priveghetorĭ, va rĕsuna subt codriĭ nibelungĭ fanfara de argint a cornuluĭ luĭ Siegfried.

II. In faţa imaginaţieĭ Julieĭ Hasdeŭ deschid o acoladă, subt care voiŭ aduna principalele-ĭ însuşirĭ şi anume: felul de ordine generală stăpînitor pe inventţiunea sa poetică, latura fantastică şi înclinarea cavalerească-medievală a închipuiriĭ sale.

Creaţiunea Julieĭ Hasdeŭ are un caracter accentuat de cumpănire şi de linişte. Toate poeziile sale poartă în ele mărturia unuĭ simţ curat şi elegant. Inventţiunea lor se resolvă în tînĕr şi înnalt avînt, înfrînat de serioasă disciplină. (Julia Hasdeŭ iubea cu pasiune teatrul; al treilea volum din opera sa postumă îĭ este consacrat aproape în întregime. Acest volum cuprinde multe schiţe de drame şi de comediĭ, şi este de o decizivă însemnătate pentru înţelegerea talentuluĭ Julieĭ Hasdeŭ. In canavaua acelor construcţiĭ dramatice imaginaţia sa e surprinsă— ca o albină în construcţia reţeleĭ de celule dintr'un fagure). Julia Hasdeŭ aşterne proectele sale pe concepţia clasică a sceneĭ. Caracterele teatruluĭ sĕŭ sunt drepte, demne, de o preciziune morală ideală. Acţiunile, pe care le determină, le susţin şi le întretae aceste caractere, daŭ pieseĭ un sfîrşit cinstit şi plin de învĕţăminte.

Idealizmul şi corectitudinea clasică, pe care am constatat-o la considerarea evocaţieĭ Julieĭ Hasdeŭ, luminează toate plănuirile sale dramatice şi cifrează cu cel maĭ nobil aur întreaga sa operă versificată.

»Mĕ întreabă lumea noastră de ce basmele îmĭ sunt dragĭ...« Julieĭ Hasdeŭ îĭ plăceaŭ basmele. Ţara lor de Feţĭ-Frumoşĭ, de Ilene-Cosinzene şi de zmeĭ — ferecată în păduriĭ de aramă, sfredelită de castele în cristal şi tăiată în lungĭ şi în

lat de sboruri năsdrăvane— deschidea închipuirii poteĭ fecioare ţinuturi cercetate adesea şi cu drag. Dar ceeace pare că ii plăcea cu deosebire, era frumuseţea legilor morale după care se cârmuia ţara aceea; căci »acolo orice faptă bună îşi ia resplata...—nevinovăţieĭ poţi să-i daĭ crezare—iar—inimile ce se adastă se unesc«. In treacăt, cuĭ să nu-i reiasă de aicĭ proba înduioşătoare a iubiriĭ de dreptate şi a doruluĭ de bine care topeaŭ această inimă aleasă? Julia Hasdeŭ făurea ea însăşi basme. Plăsmuirea sa fantastică este de o fineţă şi de o străvezime de sticlă musselină răsucită într'un pahar cu ghioceĭ...

Poate că în nicĭ unul din celelalte feluri de producţii geniala copilă n'a vădit maĭ mult gingăşia unuĭ suflet feciorelnic şi suavul unuĭ cuget lilial, decât în cele câteva poveştĭ ale sale.

Un drum favorit al imaginaţieĭ Julieĭ Hasdeŭ e acel ce se adînceşte în zarea trecutuluĭ medieval. Desele călătoriĭ pe acest drum sunt amintite într'o bună seamă din poeziele volumuluĭ *Chevalerie*, în diferite colorĭ de sentiment, asupra căror nu pot insista în articolul de faţă. Să desfăşur, însă, perspectiva înfăţişărilor întîlnite de poetă:

Evul-Mediŭ:—catedrale care avîntă dantelura arcadelor pe popoare prosternate subt evlavie de orgă şi subt pară de făcliĭ.

Cavaleria:—cinste mîndră descurcându-şĭ certele prin oţel; iubire fără de pereche închinând o viaţă întreagă uneĭ inimĭ, unuĭ chip; credinţă adîncă tăind la Resărit cu spada cale spre mormîntul Domnuluĭ nostru Isus Christos.

Viaţa feudală:—(săliĭ înnalte, cu pereţiĭ spintecaţĭ de ferestre ogivale, şi în ele rînd pe rînd:) trubaduriĭ, scăpărând din coarde de violă focul dragosteĭ şi al lupteĭ, în cinstită adunare prinsă în zale şi în brocart; războinicĭ, strîngênd la mijloc, înainte de adio, mese ce trosnesc subt cupe şi subt pumniĭ greĭ de fer, castelane care trec demne să se roage şi să-şĭ plece frunţile — crinĭ să plece—în capele, scuturând auzuluĭ fiorĭ de mătăsărie şi de nobilă iubire, inimeĭ. („Viaţa aceasta... mi se arată foarte adesea în visurile mele de copil; o găsesc pe placul meŭ şi îmĭ pare reŭ de multe orĭ că m'am născut în nişte timpurĭ ceva prea rafinate, în care, amorul şi onoarea se socotesc îmbătrânite şi în care un nebun, doar, maĭ poate fi poet«). In pieptul Julieĭ Hasdeŭ trăiaŭ în acelaş timp un trubadur şi o castelană.

Terminând capitolul, îmĭ aduc aminte de sugestiva rechiemare făcută (*Bourgeons d'Avril*, pag. XXXII) geniuluĭ fantastic şi vieţiĭ luĭ Ludovic, regele Bavarieĭ, şi găsesc cum că i-o pot întoarce, cu o perfectă dreptate, autoareĭ, adică — *acesteĭ surorĭ a zînelor din vechile balade, care, subt omăt de lună, se purta în gînd pe heleştae: oglinzĭ răsfrîngătoare »palatelor Urgeleĭ«, saŭ care, în lenevie de piano atins cu degete uitate, se visa turnată în za cavalerească şi sburând pe şea de alezan, prin străvechile păduri din evul-mediŭ.*

III. Julia Hasdeŭ avea o inteligenţă minunată. Pentru moment, las la o parte tot ce am auzit şi citit asupra acesteĭ facultăţĭ a spirituluĭ săŭ şi reazim afirmaţia mea pe impresiile pe care mi-le lasă citirea a douĕ excelente articole critice, *Mon Shakespeare* şi *Mon Molière*, cuprinse în volumul *Théâtre*. Aceste ar-

ticole conţin: cel dintăĭ, analiza caracteruluĭ soţieĭ luĭ *Macbeth* (lady Macbeth) şi cel de al doilea pe acea a caracteruluĭ luĭ Alceste *(Le Misanthrope)*. Pătrunderea acută cu care sunt cercetate şi discutate aceste caractere, atât de mult subiectate de vorbă ale criticiĭ, te surprinde şi te ademeneşte. Julia Hasdeŭ posedă cu temeiŭ înţelegerea acestor geniale incarnăriĭ ale sceneĭ şi ne-o proiectează într'o lumină clar-convingĕtoare. O mlădioasă eleganţă de gîndire şi de stil agereşte rostul priceput şi sigur al acestor studiĭ critice. Desfăşurarea lor îmĭ poartă gîndul către apele pe care le face, subt degete abile, o catifea de preţ; şi, aş zice, cu atât maĭ mult, cu cât inteligenţa Julieĭ Hasdeŭ resfrânge în aceste studiĭ o tonalitate velurată — de altruism şi de filantropie. Această distinsă intelectualitate îşĭ înscrie titlul eĭ cel maĭ frumos prin adînca-ĭ simpatie pentru omenire. Articolul *Mon Molière*, în înţelesul căruia intră şi se clarifică înţelesul multor poeziĭ din întăile volume, îmĭ e o probă categorică. Pentru aceasta, inteligenţa Julieĭ Hasdeŭ, în învecinarea eĭ cu simţirea, te înfioară într'un chip discret şi dulce....

Acea, a căreĭ vizionalitate era ninsoare de zăbranic pe plaiurĭ înflorite; acea, a căreĭ audiţie era broderie wagneriană, trebuia să aibă farmecul angelic al uneĭ astfel de inteligenţe.

Julia Hasdeŭ era o cugetătoare şi o erudită. Şi aceasta nu e, poate, extraordinar; dar ceeace este, fără îndoială, e liniştea, e tăria, e cumpătul sufletesc cu care Julia Hasdeŭ a putut să fie şi a fost cugetătoare şi erudită. Să te îndreptezĭ stăpîn pe tine printre teancurile de tomurĭ pe care bibliotecile ţi-le darmă înnainte, să aĭ firul Arianeĭ în Labirintul Cugetăriĭ omeneştĭ, să-ţĭ facĭ loc fără sfială prin învălmăşala celor ce ajută la clădire şi clădesc Babelul ştiinţifico-filozofic de azĭ — Doamne! la nouĕsprezece anĭ; — aceasta îţĭ relevează o construcţie de spirit foarte rară, o siguranţă şi o energie intelectuală, admirabile. Intr'adevĕr, mintea Julieĭ Hasdeŭ institue în tot ceeace îşĭ însuşeşte prin studiŭ o disciplină şi un control de neînfrânt. Diversele sisteme de filozofie 'ĭ sunt familiare; echilibrul cugetăriĭ sale e complet; convingerile-ĭ sunt formate. In mijlocul tuturor cărţilor şi întregeĭ lor învĕţăturĭ — cu toate părerile, cu toate rătăcirile şi maĭ ales cu toate contrazicerile lor — Julia Hasdeŭ înnalţă piedestalele de granit a douĕ ideĭ: Dumnezeŭ şi Immortalitatea Sufletuluĭ. Câtă cale jalnică, pentru noĭ aceştia-lalţĭ, până să ajungem şi să rĕmângem aicĭ— hotărît, câtă dureroasă trepidare sufletească şi cât pĕcat!

In fine — Julia Hasdeŭ, acest suflet pur şi nobil, schimbă aspra noastră haină pămîntească în zaimful rourat cu stele al transexistenţeĭ, murmurând armonia unuĭ Credo idealist care îmĭ va aminti totdeauna sfîrşitul luĭ *Phedon*.

Solitude — e acest cântec al lebedeĭ:

Viens, mon âme, allons bien loin,
Allons dans l'invisible espace.....

Allons-nous-en dans l'infini
De l'idéal sonder les cimes.....

O viens! ainsi nous jouirons
Du bonheur dans sa plénitude.....

Et nous sourirons de dédain
Aux vains systèmes de la terre!....

Et le Beau, le Bien et le Vrai,
Sans t'éblouir, par leur présence,
T'apparaîtront dans leur essence,
Dans leur éclat pur et sacré;
O mon âme! et le bonheur vrai
Jaillira de leur connaissance.

Şi pe aceste înnălţimĭ învestmîntate în neaua Idealităţiĭ: imperiul Ultimeĭ-Ştiinţe, radierea infinită a Ideiĭ-Supreme, aurora sublimă a credinţiĭ în Dumnezeŭ!

O mon âme! ayons bon espoir:
Dieu sans doute a marqué notre heure;
Jamais l'éternité ne leurre;
Un beau jour amène un beau soir;
O mon âme! ayons bon espoir,
Car si tout passe, Dieu demeure.

Julia Hasdeŭ a fost un vis platonician, întrupat în trandafirĭ.

II

O coardă ce se rumpe subt jocul degetelor unuĭ maestru viorist, un crin ce expiră — petală cu petală — în valea de cristal a uneĭ cupe, o fecioară care moare înnainte de douĕzecĭ de anĭ — aŭ răpit simţiriĭ mele totdeauna note ponctuate cu acelaş diez al durerii.

Adesea, avênd urechia plină de spasmul fin al unuĭ cântec ce îngheţa de odată pe coarda ruptă în douĕ, adesea cu ochiĭ obsedaţi de crinĭ în agonie, adesea lăsând un vĕl de mîngăere creştinească şi de artă peste catafalcul alb — bătut-am cale spre mormîntul Julieĭ Hasdeŭ.

Il ştiţĭ cu toţiĭ: criptă ce se prelungeşte subt ape de oglinzĭ, păreţi pe care staŭ gravate înţelepciune şi poliglotism, »cea din urmă zi a eĭ pe acest pămînt«, masa ce-ĭ sprijinea odinioară studiul şi visurile....

Dar în mijlocul cripteĭ e o marmură care—cu intenţiunea eĭ de a lua înapoĭ şi de a întregi ceeace moartea a hrăpit şi a zdrobit — a prezidat, în alb, meditarea acestuĭ final. In cumpăna sufletuluĭ meŭ, bustul Julieĭ Hasdeŭ a cântărit adînc şi dureros. Tristeţa şi regretul aŭ tins să contrabalanseze credinţa şi convingerile mele. Intr'atât, o imagine sensibilă e în stare să deslege vîntul orb şi aspru al amăgitoareĭ Intuiţiĭ, peste templele Idealităţiĭ noastre. Intristat, am resprivit amintirea a ceeace fusese, dormind în forme albe pe piatra imobilă. Şi

părerea de rĕŭ mi-a vijelit în suflet val amar, din spuma căruĭ am smuls aceste fraze:

Această cosiță sumeasă de daltă nu se va maĭ disolva nicĭodată în unde de pĕr brun...

Ochiĭ — diamantele negre pe unghiurile cărora sufletul tăia văpaia ascuțimiĭ luĭ — nu vor maĭ sclipi subt aceste pleoape de Carrara.

Din aceștĭ obrajĭ de marmur, scuturatele ortensiĭ nu vor maĭ da floare nouă; și din steiul mut gura nu va maĭ da glas...

Gestul cel frumos de altădată nu se va maĭ putea smulge din această piatră, spre a piedestala ideia gravă saŭ spre a iuți cuvîntul ager.

Iar pieptul înghețat, înghețat va sta cât lumea pe înghețata inimă și pe frântele-ĭ bătăĭ!

Inimă — și biete simțurĭ mărginite, acesta-ĭ graiul vostru. Subt fluxul elocinței voastre simple și duioase, am rĕmas câteodată aiurit. Când îmĭ aminteați de atâta dragă tinerețe pe care o încununaŭ poezia și inteligența și când, apoĭ, îmĭ arătați o marmură blafardă și un mormînt în marmur; când îmĭ vorbeați de atâta scump parfum și apoĭ — de florile uscate ce nu-l vor maĭ reda; — rătăcit, îmĭ lăsam în palme fruntea și îmĭ căutam cuvintele...

Da... — ortensiile de odinioară aŭ căzut pe brațul de oțel al coaseĭ Morțiĭ; suflul eĭ hain a șters strălucirea diamantelor de altădată; gura mută-ĭ, gestul mort. Dar Lumina ce iradia prin ochiĭ azĭ închișĭ, dar Ideia, sub al căreĭ »doigté«-ŭ, vocea, astăzĭ amuțită, plimba claviatură atică, dar isvorul de inteligență și de armonie pe care îl cascada sdrobitul gest de acum — tu simțĭ prea bine inimă, că nu s'aŭ stins subt stinsa țĕrnă, cum s'ar stinge un Izvor de apă, subt stînca fulgerată. Forța cea nobilă, care da scîntee ochilor și farmec guriĭ, n'a putut pieri — căcĭ e nepieritoare — prin faptul anulăriĭ provizoriilor eĭ mijloace de manifestare. O, nu; căcĭ:

Ce n'est pas d'un sommeil éternel que s'endort
Le mourant qui s'affaisse en fermant la paupière.

Din atâtea dorurĭ, fără nume și înțeles, câte ne înfioară în serile de April, din atâtea aspirațiĭ pentru care orizonurile de aicĭ sunt neîncăpĕtoare, din atâtea visurĭ ce înfloresc și se scutură în noĭ, dar aĭ căror germenĭ nu prind pe pămînt — ne cresc în ceasul morțiĭ aripe de azur și de luceferĭ; și pe legănarea lor intrăm în gloriosul inefabil al Viețiĭ de dincolo de Moarte.

Iar — toate frumusețile, câte astăzĭ ne răpesc inima și mintea, le reaflăm acolo în patria lor adevĕrată. Căcĭ, pe pămîntul nostru, atât criniĭ cât și sufletele pure sunt niște florĭ exotice. Și pentru că:

Ici-bas tous les lilas meurent,
Tous les chants des oiseaux sont courts —

vom găsi acolo verĭ care să dureze vecĭnic.

Acolo, axioane din graiŭ de serafimĭ vor voluta, etern, subt bolţĭ de diamant. Şi îngerĭ vor cânta în vioarĭ ale căror coarde nu vor maĭ trăda arcuşul. Şi criniĭ nu vor maĭ agoniza în racle de cristal. Şi de racle îmbrăcate în alb nu se va şti; căcĭ deşi viaţa tuturora va fi feciorelnicie, pururea subt douĕzecĭ de anĭ, Moartea va fi moartă.—Dar cine dintre noĭ ar putea să spue, în limba pământească, fericirea de care se învredniceşte azĭ acea pe care eŭ, cel rĕŭ şi mărginit, o plâng în această criptă? ...Căcĭ racla eĭ fu o cupă venetiană, viaţa eĭ un cântec întrerupt, iar moartea eĭ se împlini la nouĕsprezece anĭ! — Sclav ochilor, jelesc amintirea înfăţişării eĭ, cizelată în această marmură. — Rob inimiĭ, şovăesc subt greuatea pământuluĭ ce port cu mine. — Oglindă degradată, rĕsfrâng, cu totul imperfect, transcendenta rază, pe care Soarele-tuturor-luminilor o dărueşte conştiinţeĭ noastre.

Şi în momentele acelea, peste încordarea sufletuluĭ meŭ, prindea să treacă, în sbor sonor şi rar, vestea măreţ lugubră a unuĭ noŭ sosit, rostită în graiŭ de aramă. Cimitirul — port pe marea furtunoasă a vieţiĭ omeneştĭ — anunţa în clopote ştirea că o nouă luntre se apropie, ostenită de valurĭ şi de luptă inutilă.

»Intră în pace — era înţelesul ce se înnaripa cu vaerul arameĭ — şi îţĭ risipeşte gîndul în parfum de rugăciune »Celuĭ Ce a întins tot cerul ca pe un covor şi cu ape a clădit Palatele-de-sus«! — Şi o linişte de templu lăsa hlamidă cugetuluĭ meŭ. Incomparabilul prestigiŭ al sfintelor credinţe se incadra, în mine, cu maiestatea ultimă a clopotuluĭ morţilor. Un vis răpit şi înflorit de catedrale se resfira pe adierĭ de »osanna«, în haosul sufletuluĭ meŭ... — I-atât de mîngăioasă şi de dulce aripa credinţiĭ! i-atât de abundentă sursa rugăciuniĭ în noĭ! i-atât de sfînt-voluptoasă sdrobirea sufletească şi atât de pură voluptatea lacremilor!

»Cel Ce eştĭ Lumină Adevĕrată — dătătoare de lumină celor ce sunt întru întunerecul necunoştinţeĭ — precum de demult, prin glasul cel din cer, aĭ deschis urechile sufletuluĭ luĭ Pavel, celuĭ ce Te gonia pre Tine, şi ascuţimea minţiĭ luĭ cu totul o aĭ strălucit; aşa şi genele inimiĭ mele, cele întunecate, luminează-le, ca să strig Ţie«: —

Doamne, vezĭ pe cel nevrednic şi prea slab; cugetuluĭ mĕŭ — pasĕre ostenită şi pribeagă — întinde-ĭ ramura cea verde a Fericiteĭ Credinţe; primeşte în pacea Ta cea negrăită sufletul ce Ţi se frânge, Doamne!

Topeşte pământescul simţirii mele în issopul Indurării Tale.

Fă din inima mea cădelniţă de aur Templuluĭ Tĕŭ şi din simţirea eĭ mireasmă de tămîe Slaveĭ Tale.

Şi Sfînta Cruce şi Divina Rĕstignire şi Golgotha, pe care s'a pecetluit cu Sânge Neprihănit zapisul Rĕscumpĕrării, Doamne fă-Le ca să strălucească de-apuruĭ în mine, din înnaltul Sfinteĭ Evangeliĭ!

* * *

Iată mormînt simbolic, iată marmură înduioşătoare, iată oase ce vĕ odihniţi în pacea Domnuluĭ — inima şi cugetarea mea, în faţa voastră.

Suflet pur, iată ce'mĭ vorbeşte şi'mĭ psalmodiază sufletul — privind, din noaptea luĭ cea pămîntească, steaua fericirii tale şi noianul sideral al Tărieĭ care ne-a binevoit.

* * *

Julie Hasdeŭ, virgină şi poetă, rĕmâĭ suavă în cadrul arteĭ mele, purtând, pe fiecare tîmplă, un trio de crinĭ — în numele Prea Sfinteĭ Treimĭ!

GRIGORE PIŞCULESCU.

DIN POVEŞTILE RÎULUI

În marginea celuĭ maĭ apropiat oraş se află o casă mare şi frumoasă ale căreĭ grădinĭ se întind până pe malurile mele. Acolo, pe o bancă ascunsă în umbra deasă a câtorva teĭ, vine să stea în toate după-amiezele frumoasa Elena, o copilă numaĭ de 15 anĭ.....

..... Şi acum, zise rîul, ca să înţelegĭ şi maĭ bine povestea, închide ochiĭ, şi gîndeşte-te mult, mult, la copila pe care a-ĭ visat-o odinioară în copilăria ta şi pe care a-ĭ aşteptat-o zadarnic atâta vreme. Te-aĭ gîndit? Ce frumoasă trebue să fie, nu-ĭ aşa?! Şi totuşĭ, oricât de înfloritä închipuire a-ĭ avea, par'că mĭ-e teamă ca nu cumva în gîndurile tale să se fi întrupat o fecioară cu obrajiĭ maĭ puţin albĭ ca aĭ Eleneĭ, cu ochĭ maĭ micĭ şi maĭ puţin negri ca aĭ eĭ. Aşa e Elena: cu pĕr lung, mătăsos şi negru pe care îl poartă împletit într'o coadă care 'ĭ trece până jos de şolduriĭ!...

Acum câteva zile frumoasa Elena stetea pe banca din grădină şi citea. Minunată trebue să fi fost cartea eĭ, că de maĭ bine de un ceas de când venise acolo nu-şĭ ridicase ochiĭ după ea. Nicĭ păsărelele care roiaŭ în crengile teilor, nicĭ raza de soare care se furişase printre ramurĭ şi-ĭ roşise obrajiĭ în sărutărĭ, nicĭ fluturiĭ care lăsaseră florile şi veniseră să-ĭ atingă mâĭnele şi pĕrul, n'o făcea să-şĭ ridice ochiĭ de pe carte; numaĭ ochiĭ eĭ marĭ băteaŭ din când în când din aripele lor de gene lungĭ şi lucitoare. Stetea nemişcată copila şi ca dînsa nemişcat

rĕmăsesem și eŭ între maluri, minunându-mĕ de frumusețea eĭ fără pereche. Când o atingere ușoară ca aripa uneĭ rîndunele mĕ deșteptă. Era un îngeraș drăguț care se oprise d'asupra-mĭ și mĕ lovise încet cu aripioara luĭ: — «Heĭ, moșule! îmĭ zise — Ce-aĭ încremenit așa pe loc? Nu vezĭ că apa tot vine de la deal și o să înnecĭ împrejurimile? Ce-aĭ vĕzut acolo în grădină de nu-țĭ maĭ vine să plecĭ?!».. Și privirile luĭ se îndreptară în partea în care stetea copila; o vĕzu, ochișoriĭ luĭ străluciră ca două stele și doĭ trandafirĭ i se aprinseră în obrajiĭ luĭ maĭ albĭ ca florile de crin. «Cât e de frumoasă! îl auziĭ șoptind, — cum aș vrea să-mĭ lipesc odată buzele de gura eĭ împurpurată!.. Dar, ochiul luĭ Dumnezeŭ e atotvĕzĕtor și trebue să-ĭ ascult porunca! Când m'a trimis pe pămînt mi-a zis: — Ia seama! voind să îndulcesc necazurile în care se tîrăsc muritoriĭ, le-am dat lor îngerĭ frumoșĭ asemenea vouĕ; nu cumva să furĭ inima vreunuia din îngeriĭ lor; orĭ, obicĭnuit cu sărutările frățeștĭ pe care vi le dațĭ între voĭ îngeriĭ, să atingĭ vreunul cu buzele tale, căcĭ, în chiar focul sărutuluĭ tĕŭ îțĭ veĭ arde aripele și veĭ rĕmânea pe pămînt așa cum aĭ fost în clipa în care te-am luat în ceata îngerilor meĭ! Du-te!...

... Am plecat fără să fi priceput înțelesul poruncĭĭ, căcĭ îmĭ ziceam: Pot fi oare pe pămînt îngerĭ maĭ frumoșĭ decât îngeriĭ din cer? Și dacă sunt, vor fi eĭ atât de frumoșĭ încât să mĕ facă să uit porunca Celuĭ atot puternic? Și am colindat lumea în lung și în lat, dar, drept să-țĭ spun, rîule, că n'am vĕzut o copilă care să mĕ îndemne la ispită ca frumoasa de colo... Cum aș vrea să-mĭ lipesc numaĭ o clipă capul de sînul eĭ, să-ĭ caut lung în ochĭ și așa, din fugă, să-ĭ fur un sărutat! Ce dulce trebue să fie! Numaĭ gîndindu-mĕ mĕ cutremur de plăcere. Câtă deosebire între sărutul frățesc pe care între eĭ și-l daŭ îngeriĭ și acela pe care l-aș fura de pe buzele eĭ!.... Dar mie nu mĭ-e dat să gust din această plăcere, căcĭ mi-aș perde aripele și m'aș întoarce între muritorĭ!»....

Il ascultam tăcut; totdeauna m'a fermecat glasul iubiriĭ. Îngerașul rĕmase pe gînduri, ochiĭ luĭ marĭ albaștri ca seninul ceruluĭ nu maĭ se ridicaŭ de pe chipul frumoaseĭ Elene. — «Ce zicĭ, rîule? — zise dînsul după câteva clipe; — maĭ nainte de a pleca, aș vrea să-ĭ spun câteva vorbe. Ea n'o să mĕ poată vedea și glasul meŭ o să-l audă ca și când și-ar asculta gîndurile eĭ. Ce zicĭ tu, să mĕ duc orĭ nu?»... — «Du-te, ĭĭ ziseĭ, dar bagă de seamă... ispita!...»

Bătênd încetinel din aripioarele luĭ albe ca zăpada, îngerașul pluti ca un vis până aproape de frumoasa Elenă; se agăță cu mânușițele luĭ de spatele băncĭĭ și așa, cu gîtul întins, ĭĭ șopti câteva vorbe la ureche. N'am putut auzi ce ĭ-o fi spus, dar, șoaptele luĭ trebue să fi fost nespus de dulcĭ și de ispititoare că ochiĭ copileĭ părăsiră cartea și privirile eĭ se pierdură așa, fără țintă, pe cărările grădineĭ. Duioasele cuvinte pe care îngerașul nezărit i-le spunea la ureche, i se părea copileĭ că aŭ prins viață în gîndurile eĭ; într'o clipă farmecul lor o stăpîni cu totul, cu atât maĭ mult o stăpîni, cu cât glasul acesta tainic al sufletuluĭ îl asculta pentru întâiașĭ dată. În ochiĭ eĭ se aprinse scînteia sfîntă pe care numaĭ glasul iubiriĭ o poate aprinde; sînul eĭ se bătea ca în prada unuĭ vis tinĕr.

Îşĭ trecu o mână pe frunte ca şi când ar fi vrut să gonească potopul de gînduri, orĭ poate ca să ridice şi maĭ bine vĕlul care le acoperea. Îngeraşul mĕ privi lung, ochiĭ luĭ parcă-mĭ ziceaŭ: Ascultă şi priveşte! Apoĭ îl auzii şoptind copileĭ: — «Ce-aĭ zice, frumoaso, dacă de colo din tufişul de liliac s'ar desprinde un tînĕr frumos şi voinic, s'ar apropia încetinel de tine şi luându-ţĭ capul în mâĭnĭ te-ar săruta lung?!»...

Copila tresări, privi speriată în juru-ĭ, obrajiĭ eĭ albĭ ca floarea crinuluĭ se îmbujorară, se ridică de pe bancă şi porni spre casă maĭ nainte ca îngeraşul să fi prins de veste.

— Aĭ vĕzut cât poate graiul iubiriĭ, rîule?! — zise dînsul apropiându-se de mine. — Doamne! cum i se bătea peptul şi ce foc taĭnic se aprinsese în ochiĭ eĭ. Cât de fermecătoare trebue să fie iubirea voastră de pe pămînt! Dar aĭ vĕzut-o, rîule, — adăogă dînsul, — cum s'a speriat când ĭ-am spus ce i s'ar putea întîmpla?

— Da! — ĭĭ rĕspunseiŭ; — aşa sunt fetele. Asta însă n'o s'o împedice ca în toate zilele să aştepte pe flăcăul cel frumos şi voinic căutându-l cu ochiĭ pe cărările grădiniĭ.

Îngeraşul rĕmase pe gînduri. — «Biata copilă! — îl auziĭ suspinând; — cine ştie dacă o să-l găsească vreodată aşa cum i l-am zugrăvit eŭ! poate că toată viaţa eĭ o să se scurgă în aşteptare zadarnică. Cine ştie, dacă peste mulţĭ anĭ când voiŭ trece iarăşĭ p'aicĭ, n'o s'o găsesc tot acolo pe bancă, îmbĕtrânită, cu ochiĭ stinşĭ, în care zadarnic voiŭ încerca cu vorbele mele de dragoste să reaprind focul pe care astăzĭ atât de lesne l-am aprins! Cine ştie, rîule, dacă atuncĭ nu mĕ va întîmpina cu un zîmbet amar şi neîncrezĕtor. Cum aş vrea s'o scutesc pe Elena de lacrĕmĭ şi de aşteptare! dar nu pot, vaĭ!»...

Lasă, — îl mîngîiaĭ eŭ, — lasă îngere, mulţumeşte-te că aĭ scăpat de ispită şi du-te!...

— «Să mĕ duc! Ce lesne îţĭ vine să vorbeştĭ, rîule, ca şi când nicĭodată n'aĭ fi cunoscut simţimîntul acesta, singurul care leagă pe îngerĭ cu muritoriĭ, singurul simţimînt omenesc pe care îl cunosc stelele şi luceferiĭ!.... Nu, rîule, n'o să pot pleca aşa de lesne cum crezĭ tu! Voiŭ s'o maĭ vĕd odată. Nu-ţĭ fie teamă, îmĭ voiŭ păzi aripele; o voiŭ privi d'aicĭ de lîngă tine şi dacă cumva îmĭ veĭ vedea ochiĭ strălucind de dorul unuĭ sărutat, te rog pe tine, rîule, să-mĭ şopteştĭ numaĭ atât: — ispita!»....

* * *

A doua zi după amiazĭ îngeraşul stetea pe o cracă de teĭ şi se legăna încetinel d'asupra undelor mele; tocmaĭ îmĭ spunea el o poveste lungă şi nespus de frumoasă, când pe cărările grădiniĭ rĕsări frumoasa Elena. Ca şi alte dăţĭ, dînsa stătu pe bancă, deschise cartea şi începu să citească. Îngeraşul îşĭ uită povestea nesfîrşită, ochiĭ luĭ învăluiră copila într'o privire plină de dor şi de pe buzele luĭ se desprinse aşa, duios, ca un cântec, cuvîntul *iubire*... In aceeaşĭ clipă chiar, copila închise cartea şi o puse pe bancă lîngă dînsa, privirile eĭ ră-

tăcirĕ pe cărările grădineĭ și buzele eĭ murmurară încet: — *iubire!* Îșĭ lipi mâinele de sîn ca pentru a-ĭ liniști bătăile, se ridică de pe bancă și se apropie încetinel de mine. Ochiĭ eĭ, marĭ, negri, se opriră pe undele mele întrebătorĭ. — «Rîule, zise dînsa, n'aĭ putea tu să-mĭ spuĭ ce se petrece în sufletul meŭ, căcĭ eŭ nu-l maĭ pot înțelege!? Nu maĭ departe decât erĭ, și pentru întâiașĭdată, am încercat o simțire nouă. Uite, steteam ca totdeauna colo pe bancă și citeam, ajunsesem tocmaĭ în partea cea maĭ frumoasă a cărțiĭ, când plutind pe aripele vîntuluĭ, orĭ adus fiind de mirosul florilor, ajunse până în auzul meŭ un glas tainic și fără seamăn de dulce. Mi se păru că cineva îmĭ șoptește la ureche într'o limbă până atuncĭ necunoscută mie. Intr'o clipă farmecul duioaselor șoapte mĕ stăpîni cu totul, se strecură în gîndurile mele, unde prinseră viață și înțeles. Într'un cuvînt șoptit mi se părea că trăește o poveste întreagă, frumoasă, de o mie de orĭ maĭ frumoasă decât aceea pe care mĭ-o spunea cartea ce-mĭ stetea subt ochĭ; pe paginĭ rîndurile se învălmășiră și între ele și ochiĭ meĭ se așternu un vĕl pe care nu-l maĭ putuiŭ pătrunde. Îmĭ luaĭ ochiĭ de pe carte și priviĭ aiurea. La mișcarea ce făcusem din pĕrul și de pe rochia mea se desprinse un roĭŭ de fluturĭ. In jurul meŭ, teiĭ îșĭ aplecaseră până jos ramurele lor încărcate de florĭ auriĭ pe care furnica o lume întreagă de fluturĭ și albine. In aerul încărcat de mirosul florilor de teiŭ, ciripitul păsĕrelelor plutea duios și tainic ca o cântare venită din altă lume... Doamne, câtă frumusețe, cât farmec plutește în juru-mĭ! — îmĭ ziseiŭ și par'că îndemnată de tainicul glas care îmĭ vorbea acum din chiar gîndurile mele, mĕ întrebaiŭ: — Pentru ce toate acestea? pentru cine risipește firea atâta încântare? Pentru cine atâtea florĭ?!... De ce această goană nebună de fluturĭ? Ce dor neînțeles pune în graiul paserelor atâta mîngîere, și de ce tot douĕ câte douĕ se giugiulesc ele pe ramurĭ? Trebue să fie o taină pe care toată lumea o știe, numaĭ eŭ nu!....

Atuncĭ, din adîncul sufletuluĭ meŭ, tainicul glas îmĭ șopti: Da, e o taină sfîntă și mare în jurul căreia toate plutesc, e *iubirea!*... Iubirea!... îngînară buzele mele de câteva orĭ în șir ca pentru a prinde tot înțelesul, tot farmecul acestuĭ cuvînt. Iubire... mĕ îngânară albinele și păsĕrile din juru-mĭ, și pe fiecare floare, pe fiecare frunză, razele soareluĭ scria: iubire. Incetul cu încetul toată grădina se umplu de cântecul acesta duios și sfînt. Mi se păru atuncĭ că desleg marea taină. In mintea mea toate prinseră un rost; știam că florile trăesc numaĭ pentru sărutul fluturilor; știam că păsĕrile cântă de dorul uneĭ desmierdărĭ și că în mirezmele ce umplu aerul plutește beția ce se rĕspîndește din atingerea tutulor acestor îndrăgostițĭ! Ce bine, ce frumos e să înțelegĭ această fire atât de bogată! Dar, ca să o înțelegĭ, trebue să respirĭ cu dînsa, trebue să rĕspunzĭ la chemarea eĭ, — *să iubeștĭ!* Numaĭ iubind poțĭ pricepe întreaga taină a iubiriĭ, numaĭ atuncĭ când sufletul tĕŭ va tremura înfiorat de îmbătarea unuĭ sărut, veĭ putea pe deplin înțelege de ce tremură florile în sărutul fluturilor; numaĭ atuncĭ veĭ înțelege povestea fermecată pe care șĭ-o spun păsĕrile între ele, ... numaĭ atuncĭ!... Să iubesc! — îmĭ ziseiŭ, — dar pe cine? Inchiseiŭ ochiĭ și îmĭ întrebaiŭ inima de nu cumva păstrează ea vreun chip prins în vis orĭ aevea.

Dar vaĭ! nicĭ unul... nicĭ unul!...

De odată... nu ştiŭ, dormind saŭ visând deşteaptă, mi se păru că vĕd un tînĕr frumos şi voinic care se desprinsese dintr'un colţ de pădure şi venea spre mine cântând pe cărare. Era atât de voinic şi de mîndru că în sărutările sale m'aş fi topit. Dar mĕ treziĭ!... In mijlocul fireĭ fermecate mĕ simţiĭ singură, şi singurătatea pe care până atuncĭ o dorisem îmĭ făcu rĕŭ; ochiĭ meĭ rătăciră pe cărările grădineĭ — singurătate şi pustiŭ!... In bătaia uşoară a vîntuluĭ, tufişul de liliac îşĭ mişcă a lene frunzele. — Ce-aĭ zice copilă, — îmĭ şopti taĭnicul glas, — ce-aĭ zice dacă de colo din tufiş s'ar desprinde *el*, s'ar apropia de tine şi luându-ţĭ capul în mâinĭ ţi-ar topi buzele într'o sărutare lungă şi pătimaşă!?... Priviĭ în jurul meŭ cu spaimă, tot sângele îmĭ năvăli în obrajĭ, mi se făcu fricĭ, mĕ sculaĭ de pe bancă şi porniĭ spre casă privind mereŭ în urmă-mĭ, doar îl voiŭ vedea, pe *el*, pe care îl doream şi de care totuşĭ mĭ-era atât de fricĭ... Şi de erĭ nu maĭ am linişte. Tot sufletul meŭ e plin de această simţire nouă; totul şi toate câte mĕ înconjur numaĭ prin ea le vĕd şi le judec. Sufer şi, totuşĭ, e o suferinţă aşa de dulce şi dătătoare de fiorĭ, că alinarea eĭ n'aş voi-o! Ce trebue să fac, rîule? dă-mĭ tu o povaţă!...".

Puteam oare să-ĭ daŭ vreuna? Cunoaşte iubirea vreun leac? Ceeace puteam să fac era s'o mîngîĭ. — Lasă, ştergeţĭ ochiĭ înlăcrĕmaţĭ, copilă! — îĭ ziseiŭ; căcĭ simţirea de care 'mĭ vorbeştĭ e vrednică de sufletul tĕŭ curat şi sufletul tĕŭ e vrednic de dînsa. Astăzĭ orĭ maĭ tărziŭ, fără să o chemĭ, ea tot ar fi venit; e darul cel maĭ sfînt pe care vi l'a hărăzit voueĕ cerul; fără iubire, viaţa voastră n'ar avea rost! Incălzeşte-o la sînul tĕŭ, copilă, şi în rugăciunile pe care le veĭ înnălţa luĭ Dumnezeŭ cere-ĭ să-ţĭ izbîndească visul.

— »Bine, rîule, zise copila şi plecă încetinel pe cărare. Dar abia se depărtase câţĭva paşĭ că îngeraşul se desprinse şi el de pe craca teiuluĭ şi bătênd din aripioare pluti pe urmele copileĭ. Ia seama! — îĭ strigaiŭ eŭ; — ia seama, îngere..., ispita!... Dînsul însă nu mĕ auzi, se apropie şi maĭ mult de frumoasa copilă şi în curînd se pierdură amîndouĭ pe cărările grădineĭ...

* * *

Inchipueşte-ţĭ o noapte frumoasă de primăvară din farmecul căreia nimic nu lipseşte: lună plină, în aer miresme, cântec de privighetoare şi, în tot acest farmec, vezi-mĕ pe mine plutind fermecat între malurile umbrite de teĭ din marginea grădineĭ.

Pe cărările grădineĭ se auziră paşĭ. Pe undele mele se deschiseseră miĭ şi miĭ de ochĭ, dar nu vĕzuiŭ nimic în umbra deasă.

De odată liniştea nopţiĭ se înfioră de cântecul unuĭ sărut prelung şi plin de foc... Atuncĭ, vaĭ! din chiar cerul senin scăpără un fulger, în lumina căruia abia dacă putuiŭ vedea cum frumoasa Elena fugea cu pĕrul fluturând în vînt pe cărările grădineĭ...

* * *

A doua-zi, în zorĭ, mĕ trezĭĭ în glasul grădinarulŭĭ. — »Marta, — zise el femeiĭ luĭ care culegea niște trandafirĭ puțin maĭ departe de dînsul; — Vino de grabă, Marta, să vezĭ ce minune..., privește!...« ...Și grădinarul aplecându-se ridică de pe bancă un copilaș drăguț cu ochiĭ marĭ, albaștri. Marta se apropie, luă copilașul din brațele bărbatuluĭ eĭ.

— »Cât e de frumos, Lazăr! — zise dînsa cu glas tremurător; — Cine știe ce părinți fără Dumnezeŭ l'aŭ aruncat aci peste noapte!... Ce recĭ 'ĭ sunt mânușițele..., mĕ mir cum de nu l-a ucis răcoarea dimineții! Numaĭ privește, Lazăre, ce ochĭ marĭ și viĭ și ce surîs blând ĭ-a pus Dumnezeŭ pe buze..., par'că e un ânger!...«

Și într'adevĕr, femeea nu se înșela, căcĭ, dacă ar fi căutat în jurul băncii, ar fi găsit poate și douĕ aripioare albe, — aripioarele îngerașuluĭ care se lipsise de nemurire în schimbul uneĭ sărutărĭ.

H. Coșoĭ.

Fîntâna de la Mânăstirea dintr'un lemn.

ÎN CRÎNG PIERDUT...

M. V.

n crîng pierdut printre vălcele pe un măceș cu floarea 'nvoaltă
Un turturel își plânge jalnic pierdutu-i dor; — și solitar
Cu un regret 'muiat în lacrămi, privește în trestia de baltă
Cum și'mpletesc cristeii cuibul, în cântecul crepuscular...

Se rătăcise draga-i dulce și gîngurea chemând, pribeagul,
Pustiul câmpului s'asculte imn de iubire funerar...
Și luna blondă o 'ntreagă noapte muiat-a razele 'n șireagul
De lacrămi, ce-i stropise puful ca bobii de mărgăritar...

. . . . . .

Crepusculul, își țese o mreajă din fire limpezi de mătase...
Subt vișinu 'nflorit mă tînguĭ când stoluri de-amintiri s'abat;
Ne-am rătăcit ca turturele... Ușoară luna se 'nnălțase
Când te-am pierdut din feeria poveștei dulcĭ ce am fost visat...

Te-afundă în falduri de dantele ce 'n buduar îţi cad în cute
Şi plânge-ţi visul în aroma parfumului îmbătător..., —
Căci eŭ în stelele albastre mi'nnec privirile perdute
Şi cu parfumul amintirii rĕmăi — naivul visător!...

SIMFONIE

Luĭ D. Nanu.

ceasul sfînt... Din largul zării,
Rĕsună trist în depărtări
Ca murmur blând de sărutări,
O simfonie a 'nserării...

Prin zarzări plinĭ de florĭ, uşor,
Cântând o doină plângĕtoare
Pe-o frunză ruptă din răzoare,
Coboară mîndra spre izvor.

Şi 'n mersul eĭ senin şi calm
Cad florĭ din ram în pĕru-ĭ de-aur.
Departe fluieră un graur: —
Ingroapă ziua într'un psalm...

Alesul eĭ aşteaptă 'n chin...
Subt sălcii triste de pe maluri
A împletit un pat din ramuri
Cu-oglinda din izvor, vecin.

Din fînul înflorit în luncĭ
Se 'nnalţă o boare de sulfină...
Şi toaca, clopotul de-utrină,
Se pierd în văile adîncĭ...

Zădarnic ruga ţi-o cutreerĭ!...
E-o simfonie a 'nserăriĭ...
Un murmur dulce-al sărutăriĭ...
Şi cadenţatul cânt de greerĭ...

ALEXANDRU ZAMFIRESCU.

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

Cel din urmă volum de nuvele al D-luĭ Vlahuţă, care a apărut zilele acestea subt titlul *Clipe de liniște*, sintetizează oarecum aniĭ din urmă aĭ poetuluĭ, în melancolia sufletuluĭ sĕŭ pururea îndurerat. Ca formă, aceste nuvele cristalizează frumoasa limbă românească pe eleganţa cunoscută a stiluluĭ sĕŭ. *Clipe de liniște* purced dintr'o pătrundere sufletească, dintr'un dar recunoscut de observaţie şi analiză, iar subiectele ce le alcătuiesc sunt trase din tumultul vieţiĭ pasionate, din eterna durere şi eterna iubire.

Volumul coprinde aproape treĭzecĭ de nuvele şi schiţe, care ating maĭ toate patimele vieţiĭ noastre sociale. De la aspectul adinc dureros al ţĕranuluĭ român, a căruĭ suferinţă surdă fierbe în sufletul luĭ, la drama casnică a soţilor din societatea înnaltă, despărţiţĭ prin abisul diferenţeĭ lor de caracter, totul e cercetat. La Vlahuţă, deşi străbat într'o clipă de gîndire fulgere multe, liniștea cumpănită cu care priveşte cele maĭ adîncĭ şi maĭ zguduitoare probleme 'ĭ dă aerul unuĭ pesimist pios, redus la ultima explicare a procesuluĭ vieţiĭ : predestinarea.

Predare, pe care cititoriĭ noştri o cunosc deja, se ridică pe o canava curioasă : Balteş e un bolnav de o sensibilitate delicată, produsul fatal şi inevitabil al multor aniĭ de extremă încordare nervoasă. El a sorbit paharul suferinţeĭ omeneştĭ pînă în fund, izbit de obstinaţia uneĭ soarte de fer : »Imĭ închipuiam soarta mea ca pe o bunică bĕtrână şi avară care mĕ lasă să sufer şi strînge mereŭ ban peste ban, pentru ca într'o bună dimineaţă să-mĭ arunce toată comoara la picioare şi să-mĭ zică : iată, pentru tine am adunat-o !« Iar când a ajuns la limanul dorit, după douĕzecĭ de aniĭ de succese şi de glorie, se naşte în sufletul luĭ viermele teribil al îndoieleĭ, prăbuşirea totală a celor construite, deslănţuirea uneĭ furtunĭ sufleteştĭ de neîncredere până la hipohondrie ; »Curios fenomen se petrece cu mine de câtva timp«, şi mărturisirea luĭ are o amărăciune grozavă ; nimic

nu-ĭ maĭ teribil ca această năruire morală a neîncrederiĭ în tine,— rătăcirea ta inevitabilă în întuneric. Căcĭ Balteş e într'o analiză eternă ; el observă cele două direcţiuni opuse ale *euluĭ* sĕŭ : »In tot-d'a-una am simţit clar şi distinct în mine prezenţa acestor două fiinţe : una care produce şi alta care critică«. Criticul din el devine inchizitorial. Orĭce mişcare este urmărită, analizată, pătrunsă; e o tortură. Vin apoĭ conjecturĭ straniĭ asupra morţiĭ ; şi rĕspunsul e acelaş : »La ce să maĭ porţĭ printre oamenĭ priveliştea penibilă a ruineĭ tale, mizeria tristă şi desgustătoare a vieţiĭ tale distruse ? Şi apoĭ hotărîrea strașnică : »Eŭ în seara asta mĕ sinucid«. Căcĭ moartea pentru Balteş e necesară. Sfîrşitul a fost hotărîtor, logic încordăriĭ luĭ psihice. »A doua zi l'am vĕzut acoperit de florĭ între făcliĭ aprinse cu faţa senină aproape zîmbitoare«. In această scenă, pe care se lasă o plutire shakesperiană, sufletul e coprins de o tristeţă dureroasă, aproape bolnavă ; te simţĭ zdrobit.

Dacă trecem paginile volumuluĭ, intrăm în atmosfera vieţiĭ de la ţară, cu toate părţile eĭ întunecate şi naive. Starea socială a ţĕranuluĭ român a înăbuşit superioritatea luĭ intelectuală şi morală. Ceeace-l caracterizează cu deosebire e sentimentul cinsteĭ şi datorieĭ complimentare, — şi D-nu Vlahuţă a brodat pe acest subiect câteva nuvele : *Moş Marin, In străinĭ* şi *Fraţĭ de cruce,* zugrăvind orĭ gelozia unită cu brutalitate, pizmă şi crimă, orĭ rezemnarea şi renunţarea maĭ bine decât suferinţa ruşineĭ amare. Subt condeiul sĕŭ, ţĕranul capătă o înfăţişare de martir îngenuchiat ; el nu maĭ e un imoral corupt şi rĕŭ care face crima instinctiv ; motivul determinant al crimeĭ e bine deslușit. In alte scene sunt zugrăvite atâtea nevoĭ casnice ale bietuluĭ ţĕran ; *De la ţară, Socoteala, La arie* sunt icoane teribile de suferinţă.

Drama casnică e redată de Vlahuţă în aspecte limpezĭ, cu incordarea eĭ atât de extraordinară în lumea mare cât şi în popor, cu prăpastia-ĭ de profundă discordie între soţĭ. *O viaţă* e o icoană din lumea mare, e omul bun, muncitor, onest şi rezemnat purtând jugul ambiţioaseĭ înfumurate şi uşoare, neavênd nimic sfînt, capabilă să-şĭ mintă şi să-şĭ negustorească totul : bărbatul, copila, conştiinţa. Pe subiectul căsnicieĭ sunt modelate : *Luna de miere, In stradă, Coriolan,* în care actoriĭ sunt diferiţĭ. Când bărbatul e un decavat, care a cheltuit într'o clipă toată zestrea nevesteĭ, când un derbedeŭ corupt şi erotic, când femeea e proastă şi rea, bătêndu-şĭ joc de rana artistuluĭ umilit.

Ca toate sufletele deziluzionate, Vlahuţă se întoarce cu drag şi cu tristeţă spre copilăria luĭ ; el evocă timpurile de frumoase iluziĭ, de suferinţe intense şi ridicole, şi le conturează cu frăgezimea lor minunată în *Mogîldea, Un Crăciun,* etc.

In *Moş Peiŭ* redă figura stranie a maniaculuĭ care patruzecĭ de anĭ n'a făcut altceva decât să lucreze cu toată energia o jucărie de lemn ; cap enigmatic, suflet larg însă sucit, caracter constant, moş Peiŭ e un om bizar în orĭce caz, care nu se împacă de loc cu societatea plină de meschinăriĭ şi vanităţĭ.

Volumul sfîrşeşte c'o amintire sfîntă a poetuluĭ »*După Eminescu*« ; în acest articol el îşĭ arată desgustul şi durerea în faţa ameţeleĭ de limbă şi de ideĭ, pe care ceĭ nechemaţĭ aŭ creat-o în urma mareluĭ maestru. Dar »instrumentul perfecţionat larg şi bogat aşteaptă mâna organistuluĭ ca să-ĭ smulgă de subt clapele adormite acordurile viĭ ale celor maĭ variate, maĭ calde şi maĭ atingĕtoare melodiĭ. Şi maestrul va veni de sigur !«

Iată pe scurt coprinsul volumuluĭ D-luĭ Vlahuţă.

* * *

Pe acel fond de limbă, despre care D-nu Vlahuţă vorbeşte maĭ sus, tînĕrul poet D-nu D. Nanu a ţesut de curênd un volum drăgălaş de versurĭ : *Nocturne.* D-nu Nanu are o calitate frumoasă : versurile sale abundă în armonie şi sonoritate, şi dacă făurirea stihuluĭ ar fi maĭ îngrijită, cu siguranţă am înregistra în fiecare poezie o lucrare de valoare. Totuşĭ versul sĕŭ e tort de mătase pe un fond sufletesc de o delicateţă rară. Durerea şi la D-sa e prinsă pe rînduri duioase de melancolie ; iluziile poetuluĭ, — aceste florĭ vecĭnic moarte, — sunt plânse cu rezemnare, singura-

tatea sufletuluĭ sĕŭ e purtată ca un vis şi în calea eĭ aleargă spre această fantomă a anilor tinerĭ, a uneĭ femeĭ-poemă ideală :

O, peste gîndurile mele, pe sufletu-mĭ ce piere'n noapte
Aşterne muzică suavă din armonia ta de şoapte,
Apropie-te vis-femee....

Saŭ ca în această bucată de plângĕtoare duioşie,

Sunt ca un rege orb
Pe care-aĭ sĕĭ oştenĭ
Il mint cu toţĭ—netrebnicĭ !
Durerile mĕ sorb,
Căcĭ ele mi-s curtenĭ,
Necazurile sfetnicĭ.

Deşi până astăzĭ coardele lireĭ D-luĭ Nanu nu aŭ prea marĭ vibraţiĭ, viitorul însă va desăvîrşi acest talent suav şi plăcut, prin desfăşurarea întreguluĭ izvor poetic întrezărit. Inventivitatea sa e fecundă, aparatul evocativ desluşit, sentimentul puternic.

Recomandăm volumul cititorilor noştri, cu siguranţa încurajărĭĭ datorite unuĭ tînĕr şi distins talent.

Em. Serea.

La 15 Ianuarie D. Grigorescu va deschide expoziţia sa de pictură la Ateneŭ. Ea va fi ca totdeauna o serbătoare pentru ochiĭ publiculuĭ bucureştean care a dat pururĭ dovezĭ de admiraţie şi dragoste mareluĭ artist.

* * *

Florĭ, aplauze, ovaţiunĭ, iată bilanţul luniĭ Noemvrie cu privire la spectacolele serioase din Bucureştĭ. D-şoara Agata Bârsescu, distinsa artistă dramatică, la teatru; D. Dimitrescu, tenorul simpatic şi puternic, la opera română; D-na şi D-şoara Teodorini la teatrul liric, toţĭ aŭ atras şi încântat publicul, cum de mult timp n'a fost el încântat. O lecţiune pentru viitor administraţieĭ teatruluĭ şi opereĭ naţionale de a se încunjura totdeauna de marĭĭ noştri artiştĭ din străinătate.

* * *

Ca în toţĭ aniĭ, Cercul Amicilor Literaturiĭ şi Arteĭ române a ţinut şi anul trecut şedinţele sale regulate. Serata inaugurală a avut loc în saloanele prea amabileĭ D-neĭ Haret. In urmă, direcţiunea ziaruluĭ L'*Indépendance Roumaine*, potrivit uneĭ dispoziţiunĭ a regretatuluĭ George Em. Lahovari, a deschis *Cercului* saloanele sale pe tot timpul ierneĭ. Aŭ vorbit şi citit în acele serate: D-niĭ Ollănescu, C. Dimitrescu-Iaşĭ, N. Petraşcu, Ionnescu-Gion, I. T. Florescu, etc.; aŭ executat bucăţĭ muzicale şi dramatice: D-şoarele Pretorian, Fischer, Speranţia, D-niĭ Dinicu, Iliescu, Flesch, Nottara, Demetriade, etc. Membriĭ *Cercului* aŭ urmărit cu un interes crescênd aceste reuniunĭ.

A.

TEATRUL NAŢIONAL

Domnişoara Agata Bârsescu

Stagiunea aceasta se va numĕra printre fastele teatruluĭ naţional, pentru că în cursul eĭ această mare artistă l'a tîrnosit templu al arteĭ, ceeace, sĕrmanul, uĭtase că este, şi nu credea că va putea fi aşa de curînd.

Să mai vorbim de marele talent al D-şoareĭ Bârsescu ar fi de prisos, dacă nu pentru această revistă, cel puţin pentru toţi cititoriĭ noştri, care, dacă nu aŭ avut fericirea să 'l poată aprecia prin sineşi, aŭ putut totuşi afla, prin orĭce organ al preseĭ, entusiasmul ce el a ridicat în publicul bucureştean. Căcĭ tot e de admirat în D-şoara Bârsescu: fizicul impunĕtor şi armonios, vocea puternică şi caldă, de o mlădiere rară, pornind de la sunetele cele mai aspre pentru a se pierde în îngânările cele mai delicate, ca o furtună, în stare să sfărame copacii seculari şi să se îmblânzească în adieri şoväelnice, legănând abia un freamĕt de frunze; dicţiunea minunată de limpezime şi de pĕtrundere; gestul rar şi precis, care în loc să turbure atenţiunea, o deşteaptă, o luminează; ştiinţa sceneĭ apoĭ, impecabilă, şi, în sfîrşit, exacta şi minuţioasa înfăţişare a rolurilor celor mai extreme şi celor mai disperate. Din toate aceste calităţi, ajutate de o putere de muncă supraomenească şi frămîntate împreună de o inteligenţă superioară, este plăsmuit strălucitorul talent al D-şoareĭ Bârsescu.

Scriam aci anul trecut, făcênd un paralel între două celebrităţi române ale sceneĭ lirice, că una era mereŭ *înaintea* roluluĭ pe care îl reprezinta şi că îl masca oarecum cu personalitatea sa proprie, ca şi cum ar fi zis publiculuĭ la fiece moment: Aşa e că bine îmĭ şade în acest rol?—pe când ceealaltă îl întrupa cu aşa perfecţiune, cu aşa conştiinţă, încât nu-şĭ mai dădea seamă spectatorul dacă vedea o realitate saŭ o ficţiune. Celece scriam despre această minunată artistă le pot repeta despre D-şoara Bârsescu. Ba chiar dînsa merge mai departe pe această cale când, interpretând roluri de fiinţe vîrstnice saŭ mistuite de trudă, de boală, de mizerie, îşĭ uită până şi acea gingăşie, acea *cochetărie* firească, ultima şi cea mai mare jertfă a sufletuluĭ femeesc.

Inutil de a mai insista asupra acestuĭ subiect; ar fi a repeta ceeace o lume ştie, ceeace presa a trîmbiţat pe toate tonurile, de la cea mai entusiastă până la cea mai puţin favorabilă.

Ceeace însă, trebue notat este că trecerea pe prima noastră scenă a D-şoareĭ Bârsescu a transformat cu desăvîrşire actoriĭ teatruluĭ naţional. Mediocritatea lor reeşea, la primele reprezentaţiunĭ, atât de palpabilă, atât de vĕdită, încât admiratoriĭ lor ceĭ mai neînfrînaţi încruntaŭ sprincenile, măsurând distanţa care îĭ despărţea de adevĕr şi de frumos. Public benevol şi îngăduitor, aceştĭ admiratorĭ aplaudaseră cu căldură şi — mĕ grăbesc a o spune — cu sinceritate, nişte creaţiunĭ slabe, ciudate, ridicule une-orĭ, care ne uimeaŭ însă pe noĭ, pe ceĭ mereŭ nemulţumiţi, pe vecĭniciĭ cătătorĭ de noduri în papură, prin copilăreasca lor concepţiune, prin înfăţişarea lor fenomenal de nelogică, nemărginit de falsă, de nechibzuită, de neartistică. Exageraţiunea o credeaŭ că este sublimul şi priveaŭ simplicitatea ca o dovadă a lipseĭ de mijloace. Intonaŭ fals în cuvîntare, pentru că întonarea justă li se părea banală, şi gesticulaŭ într'un vecĭnic şi voit contrasens, pentru că nu căutaŭ să sublinieze rolul, dar isteţimea lor proprie. Intr'un cuvînt, absurdul li era legea.

Acum însă, cu încetul, de când aŭ de dat replica D-şoareĭ Bârsescu, pilda, saŭ poate chiar poveţele D-sale, ĭ-aŭ modificat. Iĭ vezĭ mişcându-se ca toată lumea, vorbind ca toată lumea, gesticulând mai rar şĭ mai creştineşte, ba chiar, uneorĭ, nemerind efecte potrivite cu rolul şi trăind ca bunĭ vecinĭ cu estetica. Imĭ daŭ impresiunea că-şĭ trec examenul din urmă de la conservator şi îmĭ vine a mĕ gîndi, privindu-ĭ, că vor fi bune dobîndirĭ pentru teatrul naţional. In adevĕr, eĭ sunt la şcoală când joacă alăturĭ cu minunata lor tovarăşă; şi dacă trecerea eĭ pe prima noastră scenă nu ar fi decât o şcoală pentru societariĭ actualĭ şi viitorĭ, ar trebui totuşi să-ĭ mulţumim cu recunoscinţă, uitătorĭ chiar, de s'ar putea, să fim, de orĭce alte sublime impresiunĭ ce ne-ar lăsa.

Inşişĭ artiştiĭ noştri de frunte par a se fi ridicat mai sus, cu prilejul acesteĭ distinse tovărăşiĭ artistice. Am fost superior atinşĭ de jocul nobil şi sobru al D-luĭ Nottara în câteva drame; am fost superior impresionaţĭ de compoziţia unor rolurĭ ale D-luĭ Demetriade, pe care l'am aplaudat adesea în scene de o rară valoare artistică.

Acestuĭ merit al D-şoareĭ Bârsescu îĭ este părtaş D. Scarlat Ghica, actualul director general al teatrelor, şi numele lor amîndouĕ sunt vrednice să rĕsune alăturĭ în amintirea zilelor faste pe care am avut norocul să le apucăm.

A. Davila.

MIȘCAREA INTELECTUALĂ STRĂINĂ

CĂRȚI, REVISTE, ECOURI

Zilele acestea a apărut a doua serie din *Choses vues* [1]) de Victor Hugo, în care strălucitul său condeiu descrie scenele de căpetenie din timpul său, și ne face să asistăm la desfășurarea evenimentelor care au zguduit Franța modernă, pe lîngă fapte de un interes particular. Sunt lucruri admirabile în acest volum, scris în iuțeala condeiului, fără ordine și fără cronologie. Lucrarea începe cu anul 1825 și sfîrșește cu moartea lui Charles Hugo în 13 Martie 1871. Găsim câteva interesante scene asupra morții lui Ludovic XVI, raportate de către un martor ocular.

Amintirile intime ale lui Victor Hugo privesc mai ales viața politică. Oamenii Franței sunt caracterizați dintr'o singură trăsătură de condeiu, încât ni se dă o mulțime de portrete vii de academicieni, de comedieni politici, etc. Găsim de asemenea tablouri interesante relative la Asediul Parisului, cum ar fi, spre pildă, cel următor: »Nimic mai încântător dimineața ca zorile în Paris. Se luminează de ziuă. Se aude mai întâi un zgomot de tobe, apoi un sunet de goarne, cântec înaripat și războinic. Apoi se face tăcere. După douăzeci de secunde tobele reîncep, apoi goarnele fiecare repetându-și cântecul, dar mai departe. Apoi tac. O clipă după aceea, mai departe, acelaș zgomot de goarne și de tobe, mai vag, și totuși deslușit. După o pauză încep tunurile foarte departe. Apoi se aud par'că în marginea zării, dar nedeslușit, asemenea unui ecou. Se face ziuă și s'aude strigătul: La arme! Soarele răsare, Parisul se deșteaptă, etc.«. Astfel acest extraordinar geniu pare a se distra în mijlocul tumultuosului asediu, în care alții consternați priveau în juru-le cu grijă.

Printre nouile cărți franceze apărute de curînd mai semnalăm volumul lui Jules Breton, intitulat *Nos peintres du siècle*, despre care revista noastră a vorbit deja, în care cunoscutul pictor

[1]) Calmann Lévy, Paris.

francez aruncă o privire generală asupra maeștrilor secoluluĭ acesta. Jules Breton, care a trăit în intimitatea celor maĭ mulțĭ dintre aceștĭ pictorĭ, ne dă figura lor și caută să stabilească nota personală a fiecăruia. Concluziunile sale și cumpănita sa apreciare sunt făcute cu o rară competință. Volumul e scris în aceeași limbă înfloritä cu care el s'a produs în toate articolele de critică artistică.

O carte interesantă pentru moraliștĭ e *Le bilan du divorce*, de Hugues Le Roux. In această carte, scrisă cu spirit, autorul dezaprobă divorțul, pe care îl analizează cu cifre, distingênd mediurile sociale, etnice și religioase în care se produce, indicând și comparând consecințele acestuĭ flagel. Dar autorul le prezintă într'o formă atrăgĕtoare, servindu-se de citațiĭ biblice într'o scenă veselă, aducênd în sprijinul sĕŭ povestirĭ ingenioase.

* * *

Revue des deux mondes, 1 Noemvrie. — In articolul *La France et la question de l'extrême Orient*, René Pinon se ocupă cu această cestiune a imperiuluĭ ceresc, care de câțĭva anĭ încoace a devenit ținta politiceĭ europene. Extremul Orient fiiind cheia afacerilor comerciale, e dominat de politica cotropitoare a imperialismuluĭ britanic și Franța nu trebue să rĕmână indiferentă. Cestiunea e cu atât maĭ interesantă cu cât Franța — constată autorul — a devenit oarecum o putere asiatică și forța sa eclipsată oarecum în Peking trebue să-șĭ recâștige vechea autoritate, înlăturând conflictele de interese politice și comerciale.

Paul Gautier scoate din biblioteca națională un manuscript datorit D-neĭ de Staël și intitulat: *Des circonstances actuelles qui peuvent terminer la Révolution, et des principes qui doivent fonder la République en France*, asupra căruia revine cu un studiŭ *M-me de Staël et la République en 1798* și arată care eraŭ părerile acesteĭ scriitoare în privința republicanismuluĭ și ce soluțiunĭ propunea pentru stingerea revoluțiuniĭ sociale.

Pușcăriile arteĭ sunt muzeele, zice Robert de la Sizeranne, prin tendința lor de a concentra toată arta, »în timp ce se clădesc muzee se distrug operile de artă« și e o sofismă a pretinde că arta se poate conserva într'însele; nu trebue să izgonim arta de la adevĕrata sa vieață«.

Albert Bazaillas trece în revistă lucrările filozofuluĭ mort Léon Ollé-Laprune și vede în ele o operă nouă și originală, »o filozofie a certitudiniĭ și a viețiĭ«, însă situațiunea acesteĭ doctrine abia născută nu e încă stabilită.

La revue de Paris, în numĕrul sĕŭ de la 1 Noemvrie în articolul *Anglia și Transvaalul*, un anonim XXX, arată care e adevĕrata cauză a acestuĭ războiŭ și dovedește că Anglia a uneltit ca să-șĭ anexeze un teritoriŭ căruia nu-ĭ nicĭ simpatică, nicĭ necesară; aruncă o privire istorică asupra Burilor, stabilind situațiunea lor față de posesiunile engleze și nu crede că Anglia va maĭ fi în stare să suporte o nouă Irlandă.

Urmează publicarea operilor inedite ale luĭ André Chénier, aforizme și caractere în geniul luĭ La Bruyère, din care reese mult spirit de finețe și de justă observație.

Albert Malet are un articol asupra regeluĭ Milan al Serbieĭ, rege de care trebue să rîdem din toată inima și pe care îl numește cu un cuvînt special »roistaquouère«. Totușĭ din pricina luĭ o întreagă clasă de oamenĭ muncitorĭ și onestĭ, un întreg partid zace în fundul temnițelor, încătușațĭ cu lanțurĭ.

Nouvelle Revue, 1 Noemvrie.—Camille Mauclair are un studiŭ prețios intitulat *La femme devant les peintres modernes*, în care stabilește teoria portretiștilor femeeștĭ și caracterul lor deosebit din punctul de vedere al concepțieĭ și al mijloacelor technice definind estetica portretelor femeeștĭ: »Un portret de bărbat e un document a cărui emoțiune este intelectuală; un portret femeesc este totdeauna un tabloŭ și un fel de peisagiŭ, a cărui emoțiune este sensibilă și sentimentală... Un portret de femee nu poate niciodată să fie natural ca un portret de bărbat. E totdeauna un peisagiŭ decorativ de cute, de liniĭ, de colorĭ în care se impune motivul central al unuĭ cap, o atitudine proprie să întrețină o emoțiune. Chiar portretele familiare ale modernilor unde femeea este surprinsă într'o grădină subt pălăria eĭ de pae, corsagiul clar și rochea dreaptă saŭ în toaleta de oraș foarte sobră, chiar aceste efigiĭ sunt încă compozițiunĭ. Acolo e trăsătura esențială a portretuluĭ femeesc«. Mau-

clair aruncă în sfîrşit o privire generală mai asupra tuturor pictorilor portretişti străini şi francezi, arată influenţa diferitelor şcoale şi în urmă modul de a lucra al curentului oficial din care fac parte următorii pictori mai însemnaţi: Jules Lefebvre, Bonnat, Benjamin-Constant, Carolus Durand, ocupându-se în acelaş timp de realiştii: Manet, Degas, Renoir, Besnard, Carrière, stabilind că »momentul de faţă e unul dintre cele mai priincioase în evoluţiunea franceză a portretului«.

Jules Delvaille, în *Revue des Revues* din 15 Noemvrie, are un articol de fond *Universităţile populare în Franţa şi în străinătate*, în care stabileşte cât de mare e importanţa predării unor cursuri superioare poporului. Organizarea nouă a acestor universităţi, înfloritoarea cultură ce domneşte în ţările unde asemenea încercări fericite au dat roade, îndreptăţeşte pe Francezi să se ocupe serios cu cestiunea extensiunii necesitată de un asemenea început. El indică mijloacele prin care Franţa ar putea ajunge la aceleaşi rezultate ca Englitera, Germania şi Belgia, şi deci autorul face mai întâi o expunere sumară a funcţionării universităţilor populare în aceste ţări. Apoi stabileşte care trebue să fie organizarea lor precisă în Franţa, unde scopul mai bine definit al educaţiunii populare va deştepta energiile care se cer«. »Datoria noastră, zice autorul, e de a nu dispera de ţara noastră. Democraţia noastră, încercată încă prin crize de creştere, va ajunge în curînd la etatea sa adultă. Să preparăm ceeace va fi pentru ea o condiţiune de mărire şi de vitalitate. Călăuziţi de această idee, cu aceste proiecte de îndeplinit, pe acest teren mai ales, în afară de orice coterie trebue să se întîlnească toţi Francezii de bună credinţă şi de voinţă«.

In Buletinul *Mişcării intelectuale în străinătate* distinsul critic francez Henry Bérenger studiază, în trăsăturile sale generale, opera teatrală a lui Gabriel d'Annunzio şi mai ales celebra lui dramă *Giocondo la Florenţa*, pe care Bérenger a văzut-o în prima ei reprezentaţie chiar în Florenţa, în acest oraş, a cărui sevă genială care'i alimentă toate artele sale s'a refugiat în timpul din urmă în ramura literară. In piesele sale, D'Annunzio, mai mult decât oricare scriitor modern după Richard Wagner, s'a apropiat de culminanta putere a geniului grec«. El singur a ştiut să facă să palpite în marmura stiluluĭ său interiorul tragic al sufletelor«. După terminarea reprezentaţiei »impresiunea noastră era că am ascultat o operă într'adevăr dramatică, într'adevăr nouă, neegală fără îndoială, imperfectă, cu un cap de operă, dar o operă în sfîrşit astfel cum nimeni în Italia, nici chiar în Europa n'ar fi putut s'o scrie în timpul de faţă«. Bérenger studiază cu amănunţime opera şi anunţă pentru viitorul număr un studiu asupra celeilalte celebre drame *Gloria*.

Raoul Debert, în articolul său intitulat *In intimitatea damelor romantice*, pătrunde în buduarul acestor bacante psihice ale mareĭ beţii romantice, unde erau plăcute operile de literatură sentimentală şi erotică, unde autorii de carnaval singuri dădeau directiva uneĭ mişcări literare efemere şi de afectare pesimistă — până pe la 1820, când s'a făcut reacţiunea literaturiĭ într'un sens energic, epic, gigantic.

Revue de l'art ancien et moderne, 10 Noemvrie. Robert de la Sizerane consacră un articol de fond memorieĭ maestruluĭ italian Giovanini Segantini, încetat din viaţă la 28 Septemvrie a. c., în urma uneĭ ascensiuni artistice pe care a întreprins-o în Alpi pentru desăvîrşirea tablouluĭ său »*Il tramonto nell'alta Engadina*.

Asupra luĭ Jean-Baptiste-Siméon-Chardin, pictorul din secolul XVIII şi mai ales asupra operiĭ sale, L. de Faurcand aruncă o privire amănunţită într'un studiu în care stabileşte minunat nota acestuĭ pictor. Cu nota sa curat franceză, cu subiectele sale luate mai ales din viaţa umilă a miceĭ burgheziĭ, cu viaţa luĭ liniştită petrecută în studiĭ şi muncă onestă, cu un traiu senin şi cumpătat pe care l'a avut până la moartea sa.

D. Riveanu.

EXPOSIŢIILE DIN MÜNCHEN

In anul acesta, ca şi în alţi ani, două expoziţii au fost deschise aici, la care au luat parte artiştiĭ Germanieĭ şi câţiva artişti străini de prin Franţa şi Anglia. Secesionul mai cu deosebire primeşte în ospitalitatea sa producţiuni fie şi străine, numai să fie de oarecare valoare artistică. De aceea şi expoziţiunea luĭ, deşi mică în raport cu cea de la Glaspalast, este mult mai variată şi

chiar mai interesantă din punctul de vedere al arteĭ. Pe când dincolo petreci sălĭ întregĭ fără a dă peste lucrărĭ ce într'adevĕr să te atragă, aicĭ la Secesion maĭ fiecare lucrare privită de aproape are un farmec particular. Și de bună seamă că Secesionul ar fi incomparabil superior Glaspalastuluĭ, dacă acestuĭ din urmă ĭ-ar lipsi câțĭva artiștĭ ca Lembach cu portretele sale, unele în adevĕr extraordinare, profesorĭĭ Gysis și Marr, și pictorĭ de talent ca Knir, Raphael-Schuster-Woldau și Exter.

Așa cum se prezintă însă, vrênd să părtinești Secesionul și să-l declarĭ superior Glaspalastuluĭ, ochiĭ *Cardinaluluĭ Dölinger* cu întreaga luĭ figură (portret de Lembach), precum și argentia *Bavarie* a luĭ Gysis cu întregul sĕŭ cortegiŭ de muze grațioase și pline de expresiune, te urmăresc și nu te lasă să te pronunțĭ. Aceste douĕ bucățĭ din urmă sunt în adevĕr lucrărĭ care, chiar în orașe marĭ de artă ca Münchenul, nu vin decât la maĭ multe zecimĭ de anĭ odată. Lembach, incontestabil, este cel maĭ mare portretist al Germanieĭ, iar lucrarea luĭ de care vorbirăm, mie cel puțin mi se pare a fi una din cele maĭ bune lucrărĭ din câte a făcut el până acum. De asemenea *Apoteoza Bavarieĭ*, tabloŭ de Gysis, din punctul de vedere al calităților ce posedă, e o lucrare căreia nu-ĭ poțĭ găsi pereche.

Desfășurarea compoziției, cam în sensul »Aurorei« luĭ Guido Reni, e maĭ superioară acesteia prin delicateță și puterea emoțiunĭĭ. Figurile diafane în mișcărĭ strînse, timide, cu expresiunile divine, trec încet, domol, prin un cer cu nourĭ de argint; leĭ blânzĭ cu ochiĭ închișĭ, de blânzĭ și supușĭ ce sunt, trag încet carul Bavarieĭ, iar genĭĭ și muze inspirate urmează saŭ merg înaintea carĕlor. Alăturĭ Industria și Artele îngrijesc de aproape și cu drag spre a împodobi carul Bavarieĭ cu ghirlande de florĭ. E o poezie întreagă și intensă pânza cea mare din Glaspalast și un poet mare artistul care a zugrăvit-o.

La Secesion, deși toate pânzele sunt frumoase, nu putem remarca una saŭ douĕ dintre ele care să întreacă mult pe celelalte. Asta poate și din pricina că fiecare tabloŭ nu se lasă maĭ pe jos de celelalte în privința bogățieĭ calităților.

Menționăm totuși: portretul luĭ *Liebermann*, făcut de suedezul Zorn, tratat ca o schiță și excelent din punctul de vedere al factureĭ.

»Războiul«, luĭ *Boeclin*, o elocuentă pânză descriind groaza războiuluĭ prin furiĭ ce zboară în vĕzduh călărĭ pe niște bestiĭ teribile cu gâturile întinse și cu ochiĭ holbațĭ.

Buna Vestire de *Greiffenhagen*, în care maĭ ales figura și expresia Madoneĭ este fermecător de frumoasă. Peisagele unor englezĭ și nemțĭ, *Trecĕtoarele*, încețate ale luĭ *Carrière Eug.*, portretul de femee al luĭ Seroff, sunt lucrărĭ unde știința și gustul pitoresc al reprezentăreĭ își daŭ mâna cu sentimentele inspirate de natură. *Sisyphos*, al profesoruluĭ *Stuck*, un nud de un relief sculptural al căruĭ modelagiŭ de forme e aproape neîntrecut.

Cine și-ar putea însă închipui că după atâtea tablourĭ cu calităților artistice superioare s'ar maĭ putea cineva opri la la un tabloŭ ce nu reprezintă nicĭ maĭ mult nicĭ maĭ puțin decât douĕ curcĭ somnoroase ce staŭ sgribulite una lîngă alta?! Și totuși, curca de maĭ în fund deja adormită, iar curcanul din față cu gîtul și cu moțul strîns, cu un picior ridicat și sgîrcit, cu ochiul jumĕtate acoperit de pleoapă, e o lucrare atât de naturală și atât de bine sunt observate și prinse atitudinile acestor pasĕrĭ tihnite încât când le privești mult îțĭ vine să uiți multe alte picturĭ, cu toate calitățile lor superioare.

Ip. Strâmbulescu.

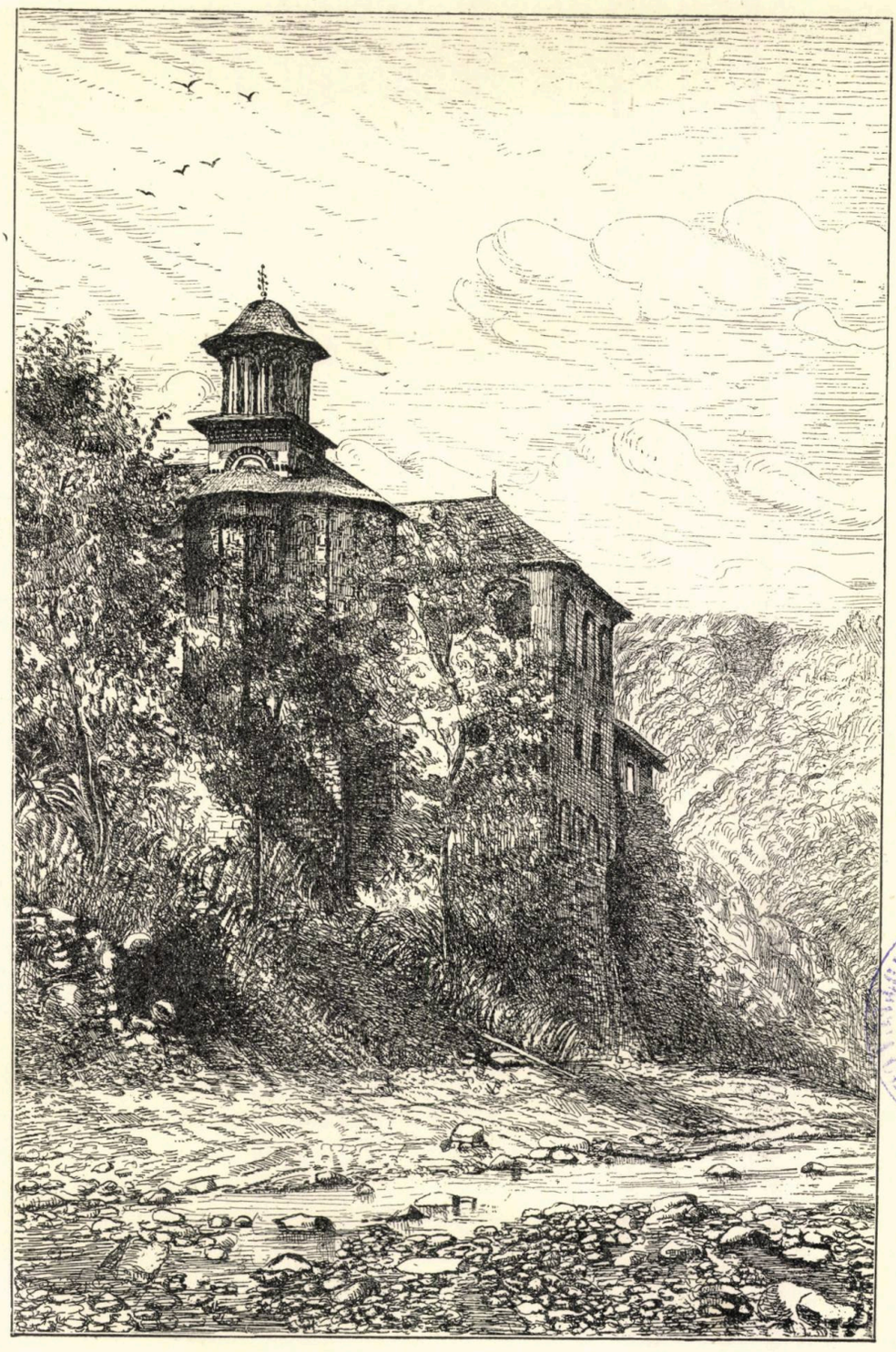

BIBLIOTECA ★ ROMÂNĂ ★ CENTRALĂ DIN IAȘI

Mănăstirea Cozia

IV, 2, dec. 1899

71

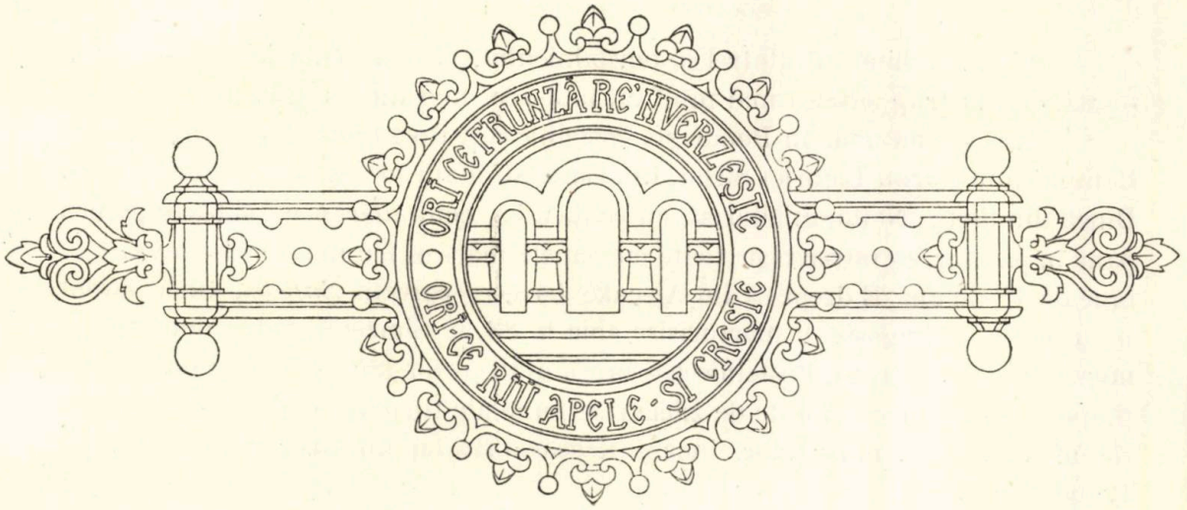

BIBLIOTECA CENTRALĂ DIN IAȘI

FECIOR DE BANI GATA

I

Gheorghiță Bukoveanu, fecior de boer mare și singur copil la casa părintească, fusese crescut în belșug și în desmerdări.

De mic pe mâna dădacelor și a *madamelor* care îl îndopaŭ cu dulceţurĭ și îl adormeaŭ cu basme și cântece de dor, ajunse la vîrsta de 12 anĭ fără de a ști o buche din carte, nătîng, încăpăţînat și bolnăvicios. Fără fir de ruşine și de sfială pentru nimenea, făcea tot ce-ĭ trecea prin minte și era vaĭ de bieţiĭ dascălĭ care, din pĕcate, încăpeaŭ pe mâna luĭ. Slab și tremurând de frică la cea maĭ mică durere, el se arunca ca un sĕlbatec asupra orĭcuĭ ĭ-ar fi stat din potrivă. O fiinţă uricioasă și nesuferită! La 14 anĭ, Postelnicul Dincă, tată-sĕŭ, om cu judecată și cu obraz în lume, fu nevoit, pentru a nu-l lăsa să se nemernicească peste mĕsură, să-l scrie în oaste cu gradul de *junker*.

— Acolo o să-şĭ vie la pocăinţă, zicea bietul bĕtrân nevesti-seĭ, că nu maĭ e chip, soro, să maĭ avem odihnă din pricina năsdrăvăniilor luĭ!

— Ia un copil, ce-ţĭ puĭ mintea cu el, glăsuia dulce Postelniceasa, ştergând, cu batista-ĭ de mătase, lacrĕmile ce jucaŭ în ochiĭ luĭ Gheorghiță, îmbrăcat acum în mondir noŭ cu petliță de fir și strîns la mijloc cu cureaua lustruită a tesaculuĭ, prea greŭ pentru slăbănoagele luĭ șolduri.

Şi îĭ sta bine altmintrelea purdalniculuĭ, căcĭ semăna leit mâme-seĭ la obraz, deşi la trup aducea maĭ mult cu tată-sĕŭ, mărunţel şi uscăţiv.

Era vestită doar în Bucureştĭ Postelniceasa Rocsandra Bukoveanca, fata Căminaruluĭ Barbu Licuricĭ Sîrbu, din Caracal, luată în căsătorie de Postelnicul Dincă din amor. Naltă, mlădioasă, cu peliţa albă, ochiĭ marĭ negri şi părul galben până în pământ, ea întrecea pe toate cucoanele marĭ în frumuseţe, deşi avea maĭ bine de 45 de anĭ. E drept că luĭ Alecake Jerebie, poreclit *Sufleţel*, tînĕr levent şi cu noroc la dragoste, îĭ mărturisise abia la 33, la Simzeniĭ, între douĕ suspinurĭ şi o privire galeşă. Postelniceasa iubea mult pe fiu-sĕŭ, căcĭ atâta odor avea; şi apoĭ îĭ maĭ aducea aminte de zilele cele bune ale tinereţeĭ, când douĕ ernĭ de-a rîndul, în vremea muscalilor, jucase *Kracovianka* cu un tînĕr adjutant al luĭ Trandafiroff!

Aşa lumea spunea ea multe, dar vorba ceea, să te ferească D-zeŭ de gura satuluĭ!

Zicea, de pildă, că boerul Dincă, pe atuncĭ Ispravnic la Câmpu-Lung, fusese trimis inadins singur, ca în surghiun, la munţĭ, numaĭ fiindcă nevasta sa ştia atât de bine să ţie de urît cinurilor înnalte din oştirile împĕrăteştĭ; apoĭ că după o călĕtorie de vre-o şase sĕptămânĭ cu zisul adjutant trimis întru cercetarea graniţelor s'a pomenit ispravnicul, de odată, cu D-neeĭ la Rucăr, unde făcea băĭ de zer, nu cumva să intre în bănuelĭ bietul om, dacă Gheorghiţă, Comisul Gheorghiţă, cum îl botezase de pe atuncĭ, ar fi avut îndrăzneala să se arăte în lume fără de ştirea Dumnealuĭ. De? ce să-ĭ facĭ! lumea vorbeşte... Dar, ştiĭ, nicĭ toate ale eĭ, nicĭ multe de ale noastre, povestea românuluĭ!

D'apoĭ fie că şi ofiţeraşul cela nu era maĭ pe jos în mîndreţe decât dînsa.

Din toată gvardia, generalul Trandafiroff, om de gust, umblat prin ţĕrĭ străine, unde vĕzuse şi întîlnise multe, pe dînsul îl alesese ca să-ĭ fie cel maĭ de aproape ajutor şi om de îndemână. Şi credincios de se dusese pomina!

Purta cheia de la hasnaua cu banĭ zi şi noapte atîrnată de gît cu un lanţ de argint alăturĭ de moaştele sfîntuluĭ Pahumie de la Kiew, încât nicĭ măcar Rocsandra cea frumoasă nu i-o putuse ridica, cu toate vrăjitoriele eĭ.

Nu e vorbă că, aşa la câte un pahar de vin cu prietenĭĭ, se resufla el şi spunea că din movilele de polĭ imperialĭ, ce dormeaŭ în hlămida lor de aur pe rafturile de lemn poleit ale lăzilor, luase vre-o douĕ treĭ mânĭ pline, când îl stingherise nevoia la cărţĭ.

Eĭ şi? Ce mare lucru? Oare hasnaua nu e împĕrătească şi ofiţerĭĭ nu sunt slugĭ împĕrăteştĭ? O dată chiar îşĭ aducea aminte că, după o zi întâĭ de Maĭ, mânat pare ca de o îmboldire până atuncĭ necunoscută, intrase legănându-se în bolta unde se păstraŭ banĭĭ şi din douĕ pungĭ luase câte 500 de bucăţĭ pe care le presără tremurând de-alungul uneĭ pieĭ de urs alb pe care Rocsandra dormea rumenă şi nevinovată asemenea Vinereĭ eşind din spumele măreĭ.

De altfel om de credinţă Kneazul Wladimir Adreevicĭ şi cel maĭ viteaz căpitan din Gvardia Împĕrătească!

— Rĕsfăţat, leneş şi îndărĕtnic, Gheorghiţă cunoştea maĭ bine hruba ares-

tuluĭ decât slujba militărească şi prinsese toate cusururile derbedeilor luĭ de tovarăşĭ cu care fuma şi dormea pe laviţele închisoriĭ, decât gustul şi dragostea uniformeĭ ce purta. Era vestit în polcul al 2-lea *Junkerul Nisfia*, precum îl porecleaŭ soldaţiĭ, care dese-orĭ se împărtăşeaŭ din cele *nisfiele* ce-ĭ dedea maică-sa de cheltuială pe zi; ba uniĭ dintr'înşiĭ deprinşĭ cu vorba muscălească întorceaŭ cuvîntul şi ĭĭ ziceaŭ din glumă *sfinia*, bătênd adică, în uricioasa luĭ deprindere de-a bea şi mânca maĭ mult ca orĭcine. De bine de rĕŭ însă ajunse băetan de 17 anĭ, fără să capete o vîrstă de galon maĭ mult pe mâneca luĭ, aşa că încredinţând pe Postelniceasa că e prigonit şi urgisit de stab şi de spătărie, ca făcênd umbră Beizadelelor, bietul boer Dincă nu-şĭ află odihnă capuluĭ, până ce nu-l scoase din oaste şi îl trimise spre procopseală la Paris. Cu prilejul acesta Cucoana Rocsandra şi cu Alecake Jerebie, pe care îl întîlni, ca din întîmplare, pe coverta vaporuluĭ trecênd *ghiardapurile*, îşĭ împlini cel maĭ dulce vis al vieţiĭ sale, acela de a trăi slobodă şi cu cheltuială în Paris, pe care nu-l vĕzuse niciodată. Fusese aşa cu Postelnicul pe la băĭ la Mehadia, la Sibiŭ, la Odesa, ba chiar şi până la Lipsca, ca să-şĭ cumpere D-luĭ nişte blană de samur pacea, dar când auzea de Paris şi de viaţa ce se trăeşte într'insul i se frigea inima de dor.

Treĭ lunĭ încheiate nu îşĭ maĭ dete rînd gureĭ, ochilor şi picioarelor. Orĭ şi unde era lume şi petrecere deschisă, Alecake, care cunoştea Parisul pe degete, o ducea, mîndru de a intra cu dînsa de braţ în mijlocul mulţimeĭ ce le făcea loc minunându-se de frumuseţea femeeĭ şi de dîra de foc ce rochiile de mătase roşie, în fel de fel de feţe, lăsa pe urma eĭ. Şi în toată această nepregetată sbuciumare firește că Gheorghiţă era părtaş de drept, căcĭ încă nu se îndura maică-sa a-l pecetlui întro şcoală, »ca să îşĭ maĭ vie în fire cocoşelul, după treĭ anĭ de trudă în pustia ceea de oştire«.

— Că doar n'am să-l fac mitropolit! rĕspundea Postelniceasa cu necaz la stăruinţele luĭ Jerebie, *sufleţel* stingherit, orĭ şi cum, de a vedea gogeamite gliganu stându-ĭ în spinare, cu vreme fără vreme şi maĭ ales de a se ţinea după dînsul pretutindenĭ, nu cumva să cadă în ghiarele găinuşelor sprîncenate, după care umbla ca un năuc pe podurĭ, orĭ să maĭ adoarmă pe mesele cafenelelor, precum făcuse de atâtea orĭ.

— Ce atâta carte! că doar n'a muncit tată-sĕŭ să strîngă atât amar de avere pentru ca să mi se ofilească copilaşul perzêndu-şĭ sănĕtatea cu nasul în cărţĭ!

Gheorghiţă care trăgea cu urechia se umfla în pene ca un păun rotat şi se făgăduia mâne-seĭ, cu glas duios şi cu ochĭ umezĭ, că o să ajungă om mare şi o să sperie Ţara românească cu isprăvile luĭ!

Şi aşa tot maĭ departe cheltuială şi petrecerĭ, făr de grijă şi habar!

Dar într'o dimineaţă, după ziua Cruceĭ, iată că Postelnicul, care nu maĭ primise nicĭ o slovă de la nimenĭ de şase sĕptămânĭ, căzu pe neaşteptate în mijlocul lor, întocmaĭ ca o ghiulea într'un stol de porumbeĭ. Cucoana Rocsandra fu cât pe aci să leşine de... bucurie, Alecake se muiă de tot şi cu un zîmbet silit care 'ĭ cresta faţa ca o felie de pepene, grăbi, frecându-şĭ mânele şi frânt de mijloc

în două, să cerceteze de giamantanele boerului, iar Gheorghiță, care își simțea punga din zi in zi mai seacă, sări în gîtul tată-său, sărutându-l pentru cea dintâia oară poate cu o vădită mulțumire. Peste două săptămâni băiatul fu căpătuit într'o școală mare, unde Postelnicul plăti o sumă de bani pe deasupra pentru vin, pâne albă, mâncare într'ales, odae de-o parte, slugă pe seamă și cal de călărie. Dacă mai dete vre-un adaos și pentru ceva dascăli deosebiți, apoi dete pentru cel de danț, ca să nu-i fie odorul stîlp de ușă prin baluri și pentru maestru de grații și complimente pentru ca să nu fie altul ca dînsul mai mlădios și mai chipeș când se va duce în lume.

Două blane, un rond-mantel de postav subțire căptușit cu catifea ca vișina putredă, cinci rînduri de haine noue, un puiu de țigan care să-l ție de vorbă până va adormi, trei lăzi cu primenele, două plapome de mătase, felurite așternuturi cusute cu bibiluri, douăsprezece libadele de noapte și o pungă de ibrișim ticsită cu galbeni noi; iată cu ce înzestrară pe Gheorghiță Postelnicul și Cucoana Rocsandra, despărțindu-se de dînsul cu făgăduială că de Sân-Petru îl vor lua acasă.

II

Nu împlinise încă bine șease luni de ședere în școală și flăcăul nostru se și legase frate de cruce cu toți desmeticii de seama lui. Era firesc lucru că deprinderile rele, ce căpătase în oștire întărîtate de citirea cărților neomenoase dupe care alerga, »ca să învețe, precum zicea, limba mai cu înlesnire« și sălbătăcia fanfaroană de a nu se pleca nici unui sfat și de a sta dîrz în fața mustrărilor, să facă dintr'însul o ființă mai destrămată ca înainte. Nemulțumit de nimica, el era totdeauna gata a prileji necuviințe și turburări și era vecînic iscoadă de gîlceavă și de zizanii. Sprijinit pe credința că e fecior de bani gata, plin de fumuri și de zădărnicii, pe care toți ceî ce se foloseaŭ de dînsul i le înrădăcinaŭ și mai adînc în cap, socotea că școala era un loc de vremelnică și cuvenită pregătire pentru petrecerile ce-și croia în viitor. Învățătura nu numai că nu se prindea de dînsul, dar încă i se părea un lucru atâta de prisos, pentru unica odraslă a unui Postelnic cu șeapte moșii, încât abia cu vai-nevoe putu să ajungă la capătul anului, a fi al doilea din coadă, în toți tovarășii lui.

Ba că fusese cam bolnav, mai că nu te miri cum poți băga carte străină în cap, ori că dascălii nu-l prea aveaŭ la ochi buni fiindcă nu umbla după hatîruri, scăpă Gheorghiță cum scăpă de cercetările boerului Dincă, care, în pridvor la Smereni pe malul Jiului, îl luase la răfuit de ce ispravă făcuse în școală, în ziua de Sf. Mărie, o săptămână după ce scrise din Paris, adus de Clucerul Alecake *Sufletel*, acum Ispravnic al județului și mai mult decât totdeauna prieten al casei.

După două luni de vînat, de întinsoare pe iarbă, de somn, de gură căscată și de șnucherit fetele din sat, Postelniceasa, care în ruptul capului nu vrea să-și mai lase odorul singur în țară străină, se porni cu dînsul, și mai la Pesta

patru zile, la Viena vre-o şapte-opt, la Paris vre-o duoĕ sĕptămânĭ, tocmaĭ se începuse lecţiile de vre-o lună, când într'o Joĭ după prânz se scoborî el cu Sotir puiul de ţigan, şi vre-o patru-cincĭ lăzĭ de lucrurĭ la poarta şcoaleĭ, unde prietenii îl primiră cu înghesuelĭ de dragoste, iar dascălul cel mare îl privea cu sprînceana încruntată într'o parte şi cu ochiul zîmbitor în cealaltă, când cucoana Rocsandra îĭ aşeza în mână câteva fişicurĭ de zimţĭ Kesaro-Krăeştĭ »pentru cele de cuviinţă ale copilului!«

Dar singură în cele şease odăĭ ce-şĭ închiriase pe piaţa Opereĭ, îĭ era urît de moarte Postelniceseĭ. Clucerul Alecake stătea pironit la scaunul ocîrmuirii întru împlinirea trebilor Domneştĭ, Boerul Dincă, fără preget la muncă, îşĭ căuta moşiile singur şi *cunoştinţe noue* nu-ĭ venea îndemână să maĭ facă.

După treĭ sĕptămânĭ de cercărĭ şi de răbdare, cucoana Rocsandra luă pe fiu-sĕu din şcoală la dînsa, făgăduind a-l trimite în toată ziua să-şĭ desăvîrşească învĕţăturile. Atuncĭ începu pentru Gheorghiţă sub aripa mâne-seĭ o viaţă de plimbărĭ fără seamă, de nopţĭ petrecute la baluri, de jocurĭ de cărţĭ înfundate prin mahalale, de gură dulce şi ochĭ albaştri, care-ĭ frigeaŭ inima şi-l scurgeaŭ de puterĭ şi parale.

Trândăvia luĭ firească şi plăcerea sorbită cu nesaţiŭ, din aşa de dulce izvor, îl făcură să-şĭ peardă de tot sărita şi să umble numaĭ după blestemăţiĭ. Şcoala şi cartea eraŭ spînzurate în cuiul uitărĭĭ! De câte orĭ, când biata Postelniceasă îl mâna la treabă făgăduindu-ĭ nenumĕrate rĕsplătirĭ pentru un pic de muncă, nu se perdea el printre rĕscrucile uliţelor, făcêndu-i-se ziuă la vre-un colţ de masă, orĭ furişindu-se în gazdă la câte o Afroditĭ, între cuşca papagaluluĭ şi căţeluşul dormitând pe braţe goale?!

Cunoştinţele se fac şi se desfac lesne în oraşele cele marĭ.

Buniĭ şi rĕiĭ — rĕiĭ maĭ cu prisosinţă — îmbrăţoşează uşor pe un fecior de oamenĭ care svîrle baniĭ grămadă şi nu se dă înlăturĭ de la nebuniĭ. Aşa Gheorghiţă se găsi de grabă cu o mulţime de prietenĭ. Dintre toţĭ însă Sandu, nepotul Vel-Logofĕtuluĭ Teofilax Samsudi, om de casa luĭ Caragea şi fost contracciŭ al *otcupurilor* Giurgiuluĭ şi ale Brăileĭ, îl luase maĭ de aproape în dragoste şi în ocrotire. Gras la trup ca şi la pungă, Grecul boerit, căruia 'ĭ zicea Beiul, fiindcă fusese mehmendar de zaherele pe lîngă ordiile turceştĭ, se întîlnise cu Gheorghiţă în bal la Marcowski şi se legase împreună în urma uneĭ bătăĭ pentru o fetiţă roşcovană, din care eşise băiatul învingĕtor.

Venit la Paris pentru treburĭ, mânca părăluţele moştenite de la unchiul sĕŭ în chefurĭ şi petrecerĭ de tot felul, umblând nebun după tinerĭ la modă şi după copilițe nevîrstnice.

Darnic, când era vorba să-şĭ facă fală, nu scăpa prilejurile de a se pune bine cu ceĭ ce ĭ-ar fi putut face o îndatorire, saŭ ĭ-ar fi dat mijloc de vază în lume. Să fie cunoscut şi să se vorbească despre dînsul, atâta slăbiciune avea bietul om şi numaĭ el ştia câte jertfe de banĭ şi de frânturĭ de şele făcea pentru aceasta. Pe Gheorghiţă maĭ ales îl luă, aşa de odată, la o mare nadă, fiindcă 'l vedea semeţ la vorbă şi fără hotar la laude şi la făgăduelĭ, avea obraz copilă-

resc, portul îĭ era scump şi frumos şi maĭ ales norocul îĭ era mare la cărţĭ şi la femeĭ. Postelniceasa, care cunoştea pe Săndulake de demult, în zadar sfătuia pe fiul sĕŭ să se ferească de dînsul ca de un om primejdios. El îĭ rĕspundea că Beiul, la vîrsta de 40 de anĭ, cu atâta grăsime şi avere, nu putea fi primejdios decât luĭ însuşĭ, căcĭ se ţinea damblaua ca umbra după el.

Un carnaval întreg petrecu Gheorghiţă astfel, făcêndu-şĭ un nume rĕsunător în ceata celor fără căpătâiŭ şi tipărindu-şĭ mutra în ochiĭ tuturor feciorilor de cafenele şi a păuniţelor de uliţă, în cele patru colţurĭ ale Paradisuluĭ. Mă-sa sĕrmana, care nu avea ochĭ decât pentru nemărginita dragoste ce-ĭ purta, nu vedea şi nu înţelegea nimic, şi cum fusese obicĭnuită de bărbatul sĕŭ a nu cunoaşte preţul banuluĭ, îl îmbuiba cu galbenĭ ferecaţĭ, cu care îşĭ făcea el lesne drum bătut către toate destrămările şi nemerniciile. In patru lunĭ dedese, aşa de un gust, abia de vre-o zece orĭ pe la şcoală. Dascăliĭ îl şi uitase chiar de tot, în cât mare le fu mirarea când pe după Paştĭ îl vĕzură întorcêndu-se cu mă-sa înapoĭ, cu chip ca să se pună pe carte, Postelniceasa fiind grabnic chemată în ţară unde murise Căminarul Barbu, lăsându-ĭ moştenire un şir de prăvăliĭ în Caracal şi 40 de pogoane gospod de vie în Drăgăşanĭ.

Schimbarea aceasta repede şi neaşteptată fu o cumplită lovitură pentru Gheorghiţă. Lăsat singur între zidurile ferecate ale şcoaleĭ, atâta măhnire îĭ înnecă sufletul şi aşa de mic se mĕsura el pe potriva trecutuluĭ, încât avu o clipă năzuinţĭ de desnădăjduire. Urîtul adînc în care picase ca într'un gol de aşa de sus, îl vicleni el doară cu fum de tutun şi cu aburĭ de romanţurĭ cumpĕrate într'ascuns.

Ce e drept că acum i se înfundase drumul şi cărarea. Nu maĭ putea da pept cu toate năzdrăvăniile ce-ĭ aţineaŭ maĭ înainte calea şi de voe de nevoe căută să-şĭ domolească avînturile, negăsind prilej de a umbla de capul luĭ. Din zi în zi însă maĭ posac şi maĭ ursuz se făcea, glumele şi jocurile tovarăşilor i se păreaŭ searbede şi îl sbîrleaŭ, pare că ĭ-ar fi umblat păiajenĭ prin sîn: sgomotele şcoaleĭ îĭ urlaŭ a năpaste în creerĭ, iar dascăliĭ, îmbrăcaţĭ în negru, îĭ eraŭ asemenea cioclilor. Îşĭ dedea el totuşĭ îndemn la multe, dar stătea loculuĭ încremenit, aerul îĭ înăbuşea rĕsuflarea, odaia luĭ îĭ amintea temniţa polculuĭ şi poarta cea verde, mare şi grea a şcoaleĭ, o simţea apăsându'ĭ peptul ca o piatră de mormînt. Când gîndea la fericirile trecutuluĭ, i se înteţeaŭ fiorĭ molaticĕ prin tot trupul şi i se încleştaŭ pumniĭ de mânie în vĕzduh, cătând în preajmă-ĭ şi în locul vedeniilor drăgălaşe de altădată, vĕzênd acum numaĭ pe Sotir ţiganul cum dormea cu gura deschisă pe o saltea de pae în mijlocul caseĭ. Era nenorocit băiatul şi pace bună. Aşa o duse el până în vară! De douĕ orĭ pe sĕptămână eşea cu dascălul de călărie la plimbare. De sus de pe cal privind el lumea, nălucirile dorite rĕsăreaŭ aevea iarăşĭ în faţă-ĭ şi se pomenea vorbind într'aiurea fără de voia luĭ. Până şi în somn îl urmăreaŭ năsdrăvăniele acestea, ispitindu-l în toate chipurile. Slăbea şi se ofilea vĕzênd cu ochiĭ!

Odată, covîrşit de atâta muncă, se furişă binişor de lîngă Cotoşman, cum îşĭ poreclise călăreţul şi strecurându-se singur printre mulţimea trăsurilor nu se

opri din fuga caluluĭ decât la scara uneĭ căsuţe ascunsă jumĕtate într'o livede de castanĭ, unde de atâtea orĭ visase culcat cu capul pe genunchĭ tinerĭ. Într'o clipă i se însenină mintea şi i se potoli sbuciumarea din pept. Luptase cât luptase, dar fusese biruit! Bietul dascăl, după ce îl căută pretutindenĭ până în noapte, se întoarse frânt de oboseală înapoĭ, încă nedomirit dacă Gheorghiţă — pe care avea poruncă să nu-l scape din ochĭ — ĭĭ jucase vre-o festă, orĭ se rătăcise din greşală prin oraş. Spaima ce-l întîmpină acasă când vĕzu că nicĭ băiatul nicĭ Sotir ţiganul — plecat de cu vreme — nu se maĭ întorsese, îl zdrobi cu totul, făcêndu-l să-şĭ blesteme ceasul în care 'şĭ încărcase sufletul cu o grije atât de costisitoare.

Vestea se rĕspîndi repede în şcoală. Unĭĭ căinaŭ pe bietul rătăcit, cine ştie unde şi cum, iar alţiĭ, maĭ de aproape cunoscĕtorĭ aĭ firiĭ tovarăşuluĭ lor, îl pismuiaŭ într'ascuns pentru taina care-l ademenise să facă o astfel de ispravă. Îĭ cercetară odaia şi lucrurile din care nimic nu se găsi lipsă, afară de punga cu banĭ şi se dete de ştire pretutindenĭ să pună mâna pe el.

După maĭ multe zile de căutărĭ zadarnice, Dascălul scrise Postelniculuĭ că fiul sĕŭ fugise din şcoală, cu ţigan cu tot, încetând astfel de a-şĭ maĭ bate capul, maĭ departe, pentru urmările unuĭ stricat pe care-l dete în pildă celorlalţĭ ca rĕul rĕilor!

Scrisoarea primită în ţară de Clucerul Alecake, în locul boeruluĭ Dincă dus la vînătoare în plaiŭ, fu ţinută ascunsă, ca nu cumva vestea cea rea să dea îndemn de plecare cucoaneĭ Rocsandreĭ, căreia cu fel şi chip de meşteşugurĭ de abia îĭ putuse alina dorul de ducă. De altfel, aducêndu-şĭ aminte de câte făcuse însuşĭ pe când era de vîrsta luĭ Gheorghiţă, cumpănea el aşa cu mintea că lucrurile aveaŭ în curînd să se prefacă iarăşĭ în bine. O nebunie trecĕtoare! Tinereţe nu-ĭ?

La vre-o câteva zile Postelnicul şi primi o scrisoare de la fiul sĕŭ, în care după nişte cererĭ grabnice de banĭ, pentru felurite trebuinţe, arăta el cât de fericit îĭ era traiul şi cu câtă sîrguinţă şi inimă bună se pusese pe lucru!

Pentru o vorbă bună, boerul Dincă trimise luĭ Gheorghiţă câteva sute de galbenĭ, iar Postelniceasa îĭ dete făgăduială să-ĭ plătească cheltuiala de dus pe vară la băĭ, »pentru a se scutura de oboseala învĕţăturеĭ, mititelul!«

Bieţiĭ părinţĭ se uimesc aşa de lesne de copiiĭ lor!

(Urmează) D. C. Ollănescu.

BISERICA ŞI PRELAŢII ROMÂNI

IN SECULII TRECUŢI [1].

Dintre veneraţiĭ noştri colegĭ, trecuţĭ în lumea vecĭnicieĭ, treĭ deveniseră quasi-proverbialĭ printr'o particularitate comună. Astăzĭ, când se pronunţă cuvintele »şcoală şi biserică«, »instrucţiune şi educaţiune«, o inevitabilă asociaţiune de ideĭ ne aminteşte numele şi imaginile luĭ Scarlat Rosetti, luĭ Ioan Em. Florescu, luĭ Constantin Esarcu.

Cel dintăĭ — tipul boieruluĭ bisericos şi versat în teologie — şĭ-a învederat maĭ mult ca orĭcine pietatea şi recunoştinţa către binefăcătoriĭ neamuluĭ, ridicând la Avrig un monument pe mormîntul uitat al luĭ Gheorghe Lazăr, iar cu averea şi biblioteca luĭ a întărit instituţiunea *Ateneuluĭ*, pe care de la Iaşi ne-o adusese iubitul nostru vice-preşedinte, d. V. A. Urechiă.

Ceĭlalţĭ doĭ, prin zeloasa lor activitate pentru înfiinţarea de şcoale, militare şi normale; prin fundarea de asociaţiunĭ şi de cursurĭ pentru adulţĭ; prin conferinţe rostite de pe această tribună; prin instructive prelegerĭ şi sfaturĭ părinteştĭ; prin cuvîntărĭ politice şi propagande stăruitoare, aproape numaĭ »şcoaleĭ

[1]. Conferinţă publică, ţinută la *Ateneul român*, în seara de 21 Februarie, 1899.

şi bisericii« şĭ-aŭ închinat activitatea întregeĭ lor vieţuirĭ, pe care şĭ-aŭ culminat-o prin ridicarea acestuĭ măreţ edificiŭ.

Aşa dar nu mĕ voiŭ depărta de tradiţiunile *Ateneuluĭ*, când voiŭ arunca o cât de scurtă privire spre conducĕtoriĭ de odinioară aĭ bisericiĭ române.

»Aĭ bisericii« este prea puţin; căcĭ, daca azĭ toţĭ suntem convinşĭ că »biserica şi şcoala«, educarea şi instruirea, sunt temeliele românismuluĭ, că întremarea lor însemnează întremarea naţionalităţiĭ, apoĭ în trecutul ceva maĭ depărtat al Românilor nu întîlnim »şcoala« separată de »biserică«, ca aşezămînt independent, ci pe amîndouĕ ca formând una şi aceeaşĭ unitate nedespărţită. Astfel, fiindcă factorul de căpetenie al bisericiĭ e clerul, după cum al şcoaleĭ e personalul didactic, mi s'a părut că ar fi interesantă rememorarea bărbaţilor care aŭ condus viaţa intelectuală şi morală a strămunilor noştri.

I

Cercetările de pân'acum aŭ dovedit că Dacia a cunoscut creştinismul îndată după reducerea eĭ în provincie romană, că persecuţiunile cumplite din primiĭ seculĭ aŭ favorizat şi activat colonizarea, căcĭ nişte ţinuturĭ depărtate de centrul imperiuluĭ puteaŭ servi maĭ bine drept refugiŭ celor ce ar fi dorit să profeseze nouele dogme, să practice cultul noueĭ credinţe.

Documente felurite — de la aserţiunile cronografilor bizantinĭ până la investigările filologice şi tradiţiunile populare — confirmă că aci a propagat apostolul Andreiŭ; că aci şĭ-aŭ primit martiriul sfinţiĭ Mercuriŭ şi Sava, împreună cu alţĭ 70 legionarĭ; că Sava Gotul a fost înecat în rîul Buzĕŭ, iar la Olteniţa arşĭ, într'o biserică de lemn, 2 preoţĭ, 1 monach şi 23 credincioşĭ, între care 4 copiĭ. Tot pe teritoriul nostru Goţiĭ îmbrăţişează creştinismul, iar Sf. Nichita pune temelie episcopieĭ «milcovensis» şi ridică 4 monastirĭ. Câte merite îşĭ asigurase acest neobosit luptător din veacul al IV-lea, ne-o spune Paulinus, episcopul poet al Nolandieĭ, care 'ĭ consacră o frumoasă poemă panegirică în strofe safice latine, exprimându-se cam astfel :

Besiĭ, nişte urşĭ sĕlbaticĭ şi la suflet îndîrjiţĭ,
Maĭ vîrtoşĭ decât ninsoarea cu care's obicĭnuiţĭ,
Azĭ se strîng ca mieluşeiĭ, printr'al vociĭ tale dar,
Subt al păciĭ sanctuar.

Şi cerbicele lor mîndre, neatinse de şerbie,
In războaie neînfrânte, astăzĭ vin cu voioşie
Să le 'njuge pentru Domnul, prea puternicu 'mpĕrat,
Dumnezeŭ adevĕrat.

Scitul, printr'aĭ tĕĭ discipulĭ, zi cu zi se mblânzeşte
Şi, nemulţămit în sine, fieroşia 'şĭ părăseşte.
De pe ambele lor ţĕrmurĭ alergând îĭ vezĭ pe Geţi
Şi pe Dacii îndrăzneţi [1].

Dintre prelaţiĭ timpuluĭ, pe Protogene îl întîlnim maĭ întăĭ la primul sinod ecumenic din anul 325, apoĭ la cel ţinut în Sardica la 347, împreună cu episcopiĭ Gaudenţiu din Naissum, Vitale din Aqui, Calvu din Castra-Martis, Valente din Scio, Perequoriu din Scupi, Macedoniu din Ulpiani. La conciliul din Roma, în 342, participaseră episcopiĭ Ursache al Singidunuluĭ, Valente al Murseĭ Fotin al Sirmiuluĭ, iar la al VII conciliŭ ecumenic găsim pe Eftimie din partea bisericilor aflate în Dacia aureliană şi pe Ursul, episcopul Avarilor, din partea celor aflate în Dacia traiană.

Daca dar locuitoriĭ ţĕrilor noastre profesaŭ creştinismul, cum rezultă, între altele, şi din numirile curat române, prin care eĭ aŭ exprimat noţiunile primordiale despre credinţă, cult şi obiectele noueĭ religiunĭ; daca eĭ aveaŭ o organizare eclesiastică şi un cler condus de episcopĭ; daca posedaŭ numeroase temple, lucrate de corporaţiunea aşa zişilor »tîmplarĭ«, fiindcă aceĭ meşteşugarĭ construiaŭ nu numaĭ »tîmpla«, ci întregul edificiŭ (căcĭ de lemn [2] aŭ fost primele temple în regiunile noastre atât de păduroase),—concluziunea logică este că nu Slaviĭ, care apar tocmaĭ subt împĕratul Justinian în a doua jumĕtate din veacul al VI-lea, că şi maĭ puţin Bulgariĭ, care vin după alţĭ 100 anĭ, puteaŭ creştina eĭ pe Românĭ; că, din contra, Româniĭ le-aŭ înlesnit creştinarea, cum le-o înlesniseră şi Goţilor.

Fără a intra în cercetarea amĕnunţită a evenimentelor din suta VII până într'a XII, lăsând-o în atribuţiunea catedrelor ce există saŭ ar trebui să existe la facultăţile noastre de teologie, cu această ocaziune mĕ voiŭ opri numaĭ la constatarea unor fapte neîndoioase şi de toţĭ cunoscute.

Primul punct, care atrage băgarea de seamă, e disproporţiunea dintre micimea teritoriuluĭ nostru şi puţinătatea locuitorilor luĭ, faţă de marele numĕr al schiturilor şi monastirilor retrase prin localităţĭ izolate, al bisericilor de prin sate şi maĭ cu seamă de prin oraşe.

[1]. Paulini Carmen XXX »*De reditu in Daciam*« cit. apud Sokolow:

Nam, similes ursis animisque duri
Et sua Bessi nive duriores,
Nunc, oves facti, duce te gregantur
Pacis in aulam;
Quasque cervices dare servituti,
Semper a bello indomiti, negarunt,
Nunc jugo veri Domini subactas
Sternere gaudent.
A tuis factus, Scytha mitigatur
Et, sui discors, fera te magistro
Pectora ponit atque Getæ concurrunt
Et uterque Dacus.

[2]. Uneorĭ dintr'un singur mare copac, cum probează legenda şi numele »Monastiriĭ dintr'*un* lemn«.

Vechile temple din Dacia, lucrări de lemn ale celor numiţi »tîmplari«, eraŭ expuse când surpării saŭ desvelirii de vijelii turbate, când putregiunii prin ploi necontenite în părţile muntoase, când incendiării şi profanării năvălitorilor barbari. Asemenea devastări se întîmplă Moldoviţei din Bucovina şi altor sfinte locaşe din Moldova, monastirilor din Câmpulung şi de pe Argeş în Muntenia, pe care chiar într'al XIII secul, îndată după ostiarea invaziunilor, voivozii nouelor principate se grăbesc a le restaura cu materiale mai rezistente.

Acest început ia avînt în secului al XIV, când călugării slavi şi câţiva greci, alungaţi din chinoviele lor, trec în ţările române şi aci — parte cu milostenii adunate de pretutindeni, parte cu ajutorul unor Domni ca Basarabii şi Mircii Muntenieĭ, ca Bogdanii şi Muşaţii Moldoveĭ—ridică, de zid şi de piatră, multe adăpostiri pioase, de la Tismana şi Cozia până la Dragoslave, de la Bistriţa şi Neamţu până lîngă fruntaria Pocuţieĭ.

De aci înainte ni se prezintă manifestarea uneĭ energii deosebite. Ca şi cum pân'atuncĭ prea îndelung stătuse odihnită şi pitulată, naţiunea română desvoltă o activitate uimitoare, în toate privinţele, subt conducerea unor capi pe atât de viteji, pe cât de prevĕzĕtori. Lupta în contra semiluniĭ păgâne — din nenorocire şi în contra unor vecini, creştini numai cu numele—Muntenia o începe subt Mircea-cel-Bĕtrân, o continuă subt Dani şi Vlazi până la Radu-cel-Frumos, ca s'o termine subt Radu-cel-Mare; Moldova inaugurează întocmirile 'i civile şi religioase subt Alexandru-cel-Bun şi culmineză cu Ştefan-cel-Mare.

Ce putere şi ce suferinţe în războaie, ce pietate în timp de pace!

Intr'al XV secul, şi la noi se ridică monastiri, dar mult mai numeroase în Moldova, căci Bunuluĭ Alexandru se datoresc cele douĕ episcopii din Rădăuţi şi Roman, lavre ca Pobrata, mitropolii ca cea din Suceava, împreună cu organizarea cleruluĭ, pe când Mareluĭ Ştefan i se atribue 44 clădiri, dintre care mai renumite sunt Pĕtrăuţii, Putna şi Voroneţul in Bucovina, catedralele din Vasluiŭ, Hârlăŭ, Huşi, Piatra, biserică ca Tazlăul, Războenii şi cele din Iaşi. Şi ele nu sunt simple zidiri de rugăciune, ridicate oricum şi ca oricare, ci cu o dărnicie fără seamĕn. Despre cea aleasă pentru înmormîntarea familieĭ domnitoare şi a falniculuĭ »atlet al creştinĕtăţii«, cronicarul Neculcea spune că »atât pe dinnăuntru, cât şi pe din afară, aurul era mai mult decât zugrăveala«.

Imbărbătaţi de succese şi tari în credinţa «nihil sine deo», că fără ajutorul luĭ Dumnezeŭ nu s'ar fi învrednicit să le dobîndească, că datori eraŭ să înnalţe altare de laudă celuĭ nebiruit, locuri de retragere pentru ceĭ prigoniţi şi de îndeletniciri pioase celor amăriţi, strămoşii noştri din veacul al XVI nu numai că urmează esemplul predecesorilor, ci 'şi daŭ silinţa de a 'i întrece. Ctitori sunt în Muntenia Vlad III, Neagoe Basarab, Vintilă-Vodă, Radu Paisie, Mircea Ciobanul, Petru Schiopul, Alexandru II, Petru Cercel; în Moldova Stefăniţă Vodă, Petru Rareş, Alexandru Lăpuşneanu, Petru-cel-Schiop şi Manoil Aron.

Ce fel de clădiri ridică dînşii ne-o spun monastirile Dealul, Glavaciocul, Mitropolia Tîrgovişteĭ, Curtea-de-Argeş, Bisericanii, Secul şi Neamţul, Mislea,

Ezerul, Râşca, Slatina, Pângăraţiĭ, Plumbuita, Mărgineniĭ, Radu-Vodă, Galata, Sucevița, Sf. Sava, Sf. George, Căluiul, Mărcuța, Aron, Sf. Vineri, Dragomirna.

Ce să mai zicem despre veacul al XVII?

E destul să amintim pe un Mateiŭ Basarab, pe un Vasile Lupul, pe un Duca, pe un Brâncoveanu, ca în ochiĭ minţiĭ să ni se arate sute de monumente religioase, mai multe din noŭ zidite decât frumos reparate, această epocă fiind atât de priincioasă desvoltăriĭ literare şi artistice din toată Europa.

Suta a XVIII şi începutul veaculuĭ nostru, deşi subt auspiciele Fanarioţilor, nu se lasă mai pre jos în ridicarea de monastiri, cu diferenţa că acum capiĭ bisericiĭ excelează şi dînşiĭ în dorinţa de a 'şi nemuri numele prin asemenea monumente, că cele mai însemnate clădiri se înmulţesc de preferinţă prin oraşe.

Un alt fenomen, greŭ de explicat pentru noi, dar care denotă calda credinţă din acele timpuri, este dărnicia Domnitorilor şi a boerilor, care — în decursul mai multor veacuri— cheltuesc sume însemnate cu zidirea de monastiri în locurile sfinte din resărit, în special la muntele Atos.

Intre 1475—1502, Stefan-cel-Mare aduce multe îmbunătăţiri şi daruri acelor aşezăminte, zidind din temeliĭ lavra Zografos. Intre 1494—1507, Radu-cel-Mare începe clădirea falniceĭ lavre române Coltumuzul. Intre 1512—1521, Neagoe Basarab — pe lîngă sicriul de argint aurit, împodobit cu mărgăritare şi pietre scumpe, trămis acolo în locul moaştelor patriarchuluĭ Nifon—termină lucrarea luĭ Radu-Vodă, zideşte din noŭ biserica Sf. Nicolae, cu vaste încăperi şi grădini, sapă şi întăreşte portul Ascalon, aduce apă la monastirile Ivirul şi Kilindarul, apoi toate aşezămintele din acel sfinţit munte le înzestrează cu icoane şi vase de argint, cu vestminte cusute în fir, cu venituri în moşiĭ din ţară. La Constantinopoli repară biserica ecumenică, acoperind-o cu plumb, îi reînoeşte chiliele şi o îmbogăţeşte cu mari daruri. Tot aşa face cu monastirile din muntele Sinaeĭ, din Ierusalim, de pe înnălţimea Sionuluĭ şi din tot răsăritul.

Chiar monastirile noastre încep a fi închinate celor din Orient, cu moşiĭ a căror întindere reprezinta —în momentul secularizăriĭ— o treime din întregul teritoriŭ al Românieĭ, cu un venit de peste 25 milioane, adică un fond care, împreună cu pădurile şi ecaretele, ar valora astăzi peste 3 miliarde.

Aceste constatări ne îndreptăţesc a proclama că, dintre toate popoarele creştine, noi am fost ceĭ mai devotaţi susţinători aĭ ortodoxieĭ, pe care am apărat-o şi cu spada, şi cu averea, şi cu sângele nostru.

Tot astfel se explică pentru ce, de la simpliĭ sfetagoreţi până la patriarchi, oricine avea nevoe de ajutor saŭ de refugiŭ cu prisos le găsea în ţările noastre, renumite pentru marea lor toleranţă, pentru mai marea lor ospitalitate.

Daca munificenţa către străini şi către aşezămintele lor religioase ne asigura faima şi ascendentul (de care n'am ştiut saŭ n'am voit să profităm mai niciodată), clădirile din interior urmăriaŭ scopuri tot atât de înnalte şi de bine-făcă-

toare. Ele întreţineaŭ practicarea meserielor, ocazionaŭ perfecţionarea artelor frumoase şi industriale, eraŭ centruri de cultură morală şi intelectuală.

In biserică se concentraŭ atunci architectura, sculptura, pictura, muzica, cu manifestările şi aplicaţiunile lor felurite. N'am să mĕ opresc la dînsele, căci colegul nostru D-nu Ionnescu Gion le-a studiat pe larg şi vi le-a expus de pe această tribună, în interesanta-i conferinţă de la 20 Decemvrie 1898.

Fapt necontestat este că numĕrul mereŭ sporit al monumentelor religioase determina o complexă şi încordată activitate.

Daca fără întrerupere se zugrăviaŭ nu sute, ci mii de icoane, în acelaş timp tot cu miele se turnaŭ şi se modelaŭ prin daltă candele, potire şi sfetnice, tipsii şi discuri gravate, căţii şi cădelniţe cu lănţişoare, sicrie pentru sfintele vase, cazane pentru botez şi aiasmă, cutii pentru milostenii, chivoturi de argint. Cât gust şi câtă artă în engolpionul cu douĕ tasuri, dat Snagovuluĭ de jupân Drăghicĭ la 1431; în marea cădelniţă şi în panaghiarul de argint, pe care Marele Stefan le dărueşte Putneĭ la 1470 şi Neamţuluĭ la 1502; în căţia, cădelniţa şi chivotul cu iconiţe smălţuite, aduse prinos Bistriţeĭ la 1496 de fundatorii eĭ, fraţii Craioveşti; în potirele aceloraşi ctitori din 1500—1518; în panaghiarul lor din 1521 cu douĕ tasuri în foĭ de aur, cu smalţ şi cu figuri de rară frumuseţe; în discurile măestrite, cu care Şerban Cantacuzino şi Doamna Adriana dotează monastirea Himandritul din Râmnicul-Sărat la 1710! Negreşit că unele dintr'însele vor fi fost aduse, cu preţul auruluĭ, de prin străinĕtate, dar marele numĕr aŭ fost lucrate în ţară, căci maĭ totdeauna poartă numele dăruitoruluĭ, omiţênd pe al artistuluĭ.

Daca iarăşĭ cu miele se toarnă clopotele de alamă şi acioaie, toacele de fier, crucile pentru turle, clopotniţe şi altare, cununele pentru nunţi şi siniele pentru coliva hramuluĭ, apoĭ cu zecimele de mii se lucrează crucile de mână şi pămătufurile pentru botez la zi 'ntăĭ a luniĭ şi la orice sfeştanie, epitrahilele, bedelniţele, toiegile, odăjdiele şi alte vestminte preoţeşti, iar pentru mireni cu sutele de mii iconiţele în câte douĕ saŭ treĭ părţi, cruciuliţele de purtat la gît (cu saŭ fără lemn sfînt), cutiele pentru moaşte şi nesfîrşita serie a iconiţelor de corn şi de os, de sidef orĭ de fildeş, maĭ ales de lemn mirositor (între care mirtul, chiparosul şi iasomia).

E renumit epitrahilul de mĕtase cu care la 1490 Marele Stefan înzestrează monastirea Pĕtrăuţii, ţesut în fir masiv de aur, reprezintând în partea de sus pe archidiaconul Stefan şi pe Sf. Ioan cel Noŭ de la Suceava, în cea de jos chipul donatoruluĭ şi pe al Doamneĭ Maria, cusute în mĕtăsuri colorate cu atâta meşteşugire, încât la prima vedere par lucrate de penelul celuĭ maĭ iscusit pictor. Asemenea maĭ sunt: crucea de chiparos, îmbrăcată în argint aurit, dată tot de dînsul monastirii Putna la 1503, cu alte odoare preţioase;—crucile sculptate de monachul Macarie între 1550—1560 pentru diferite chinovii şi din care vre-o treĭ, încadrate în argint, se păstrează la Neamţul;— epitafiele incrustate cu safire şi smaralde, ca cel găsit la Bistriţa, de pe timpul ţaruluĭ moscovit Boris Teodorovicĭ;—vasele artistice, iconostasele cu pietre scumpe, poalele şi perdelele

pentru icoane, ţesute cu fir şi mătase pe borangic, împreună cu obiectele în filigrane ale monastirilor Bucovineĭ, care azĭ constituesc bogăţia şi originalitatea muzeelor din Viena.

Pentru credincioşĭ se lucraŭ icoanele domestice şi nenumăratele crucĭ de morminte; pentru înaltul cler mitre, cârjĭ, engolpioane de gît, incrustate cu smalţurĭ polichrome şi cu pietre preţioase. Este celebră uimirea pe care Mitropolitul Dosoteiŭ o produce nobilimiĭ polone, când —în Zolkiew — oficiază la marele praznice şi sfinţirea aiasmeĭ la Bobotează, îmbrăcat în scumpele odoare ale Mitropolieĭ Moldoveĭ.

Intrând în viaţa intimă a comunităţilor monastice, întîlnim toate meseriele, toate ramurile artelor decorative şi manuale, toate îndeletnicirile culturiĭ morale şi intelectuale.

Pe lîngă serviciele inerente cultuluĭ (tocarea, sunarea clopotelor, citirile şi cântările), pe lîngă trebile impuse de hrana în comun, de întreţinerea curăţenieĭ şi a pompeĭ exterioare, monachiĭ de pretutindenĭ, maĭ cu seamă din localităţĭ retrase, sunt nevoiţĭ a practica meşteşugurile ce aŭ cunoscut din tinereţe, precum cismăria, cojocăria, croitoria, cioplirea vaselor uzuale de lemn, a luntrilor şi lopeţilor, împletirea de plase şi de năvoade, precum monachele se aplicaŭ — şi rar se maĭ aplică azĭ — la ţeserea stofelor durabile pentru întreaga îmbrăcăminte, a albiturilor necesare meseĭ şi caseĭ.

Tot aci se învaţă citirea, scrierea şi cântarea, pentru a se forma preoţĭ şi cântăreţĭ de bisericĭ. Ceĭ din urmă iaŭ numele de »dascălĭ«, fiindcă devin »învĕţătorĭ« aĭ copiilor şi adulţilor. Uniĭ din eĭ, fără a intra în cler, îşĭ sporesc cercul cunoştinţelor până a trece drept eruditĭ, cum rezultă din producerea populară despre »întrebările numerice«, în care epitetele de »dascăle *prea învĕţate*, cel ce *'nveţĭ* la şcoală *carte*« arată stima ce se acorda acestor modeştĭ preceptorĭ, existenţa şcoalelor alipite pe lîngă bisericĭ şi menirea lor de a învĕţa pe ceĭ ce ar fi dorit să ştie »carte«.

Cine năzuia să înţeleagă »*Octoichul*«, să priceapă interpretarea »*Psaltiriĭ*«, să se familiarizeze cu regulile »*Tipiculuĭ*«, acela aspira să devină preot. Ţin minte din copilărie că părinţiĭ, care nu-şĭ maĭ lăsaŭ copiiĭ la studiŭ, ci le căutaŭ o meserie, invocaŭ în mod invariabil aceeaşĭ scuză, acelaş motiv:— »ce atâta învĕţătură? doar n'o să se facă *popă*, nicĭ filozof«! Această zicĕtoare era un rest archaic din veacurile când unicul scop al învĕţăturiĭ de carte era cariera preoţească, iar cercetările filozofice o taină adîncă, pătrunsă numaĭ de câteva spirite alese.

In rezumat, cunoştinţa scrieriĭ şi citiriĭ se afla la biserică, la personalul de pe lîngă dînsa (fie civil, fie clerical), în cărţile religioase.

Dar tot acolo se maĭ găsiaŭ artele decorative şi industriale.

Cea dintâĭ artă era caligrafia.

A-şĭ desvolta talentul prin scriere şi prescriere, a copia ziua şi noaptea,

era nu numaĭ o pioasă îndeletnicire, ci şi o tendinţă estetică. Locuţiunile »are condeiŭ *frumos*, are icoană *frumoasă*, scrie *frumos*«, probează că nu folosul era singurul scop atribuit caligrafieĭ. Maĭ mult încă : găsim că desemnul îĭ servă ca bază şi că, nedespărţită de caligrafie şi desemn, e acea minunată combinare de linii drepte, frânte şi întoarse, care constitue vignetele şi chenarele puse ca podoabe în fruntea saŭ la finele capitulelor şi în jurul titlurilor, acea bogată varietate a literelor iniţiale, constând aci numaĭ din trăsăturĭ cu cerneală neagră pe fondul alb al pergamenuluĭ orĭ al hârtieĭ, aci din trăsurĭ cu kinovar, cu cele maĭ viĭ colorĭ, cu poleială de argint şi de aur, aci din figurĭ, arborĭ şi păsĕrĭ alegorice.

Negreşit că primiĭ iniţiatorĭ în deprinderea polichromieĭ aŭ fost monachĭ artişti din Bizanţiŭ şi din muntele Atos, unde chiar dintr'al XI secul decorarea manuscriselor ajunsese la perfecţiune; dar, odată importată la noĭ, arta primise modificărĭ, se conformase caracteruluĭ naţional. Astfel se explică afinitatea acelor podoabe cu chilimurile, scoarţele, fotele şi alte ţesĕturĭ saŭ împletiturĭ de tot soiul, lucrate la noĭ de femeĭ fără cultură, după o estetică tradiţională, fie ca obiecte uzuale, fie ca învelişurĭ sacre [1].

Dintre operele caligrafice, cu măestrie ornamentate, aŭ putut servi ca modèle, în seculul al XIV : »*Apostolul*« manuscris pe pergamen de ieromonachul Damian la 1324, după stăruinţa episcopuluĭ Nicodim din Peki [2], şi »*Psaltirea*« luĭ Branco Mladinovicĭ din 1364, din care maĭ multe exemplare fuseseră aduse din Serbia de către Banul Barbu Craiovescu, fundatorul Bistriţeĭ [3]. Dintr'al XV secul s'aŭ găsit: manuscrisul lucrat la 1408 de monachiĭ Grigorie şi Gavril în lavra Kilindarul din sfântul munte, aflat la monastirea Neamţul; — »*Tetravanghelul*« român, terminat de monachul Gavril la 1429 în monastirea Neamţul şi azĭ la Oxford (în Anglia); — cel scris slavoneşte pe pergamen la 1436 de acelaş monach, şi tot la Neamţul, cu caligrafie şi iluminărĭ de o rară eleganţă; — »*Evangeliarul*« cu icoane, lucrat la 1492 de Teodor Merişescu, din ordinele luĭ Ştefan-cel-Mare (aflat în biblioteca regală din München); — »*Zaconicul*«, scris în Iaşĭ la 1495 de către Damian grămăticul; — »*Tetravanghelul*« slavon din 1500 pe pergamen, scris pentru Mitropolitul Teoctist al Moldoveĭ [4]; — »*Sbornicul*« din biblioteca muzeuluĭ din Praga, coprinzênd o culegere de legiuirĭ, biografiĭ de sfinţĭ şi o scurtă cronică despre luptele luĭ Mircea-Vodă cu Turciĭ [5].

In prima jumĕtate a secululuĭ al XVI, ele devin şi maĭ numeroase. La 1502 se termină frumosul »*Tetraevangeliar*« [6], pe care dărnicia luĭ Ştefan-cel-Mare îl destinase monastiriĭ Zografos din muntele Atos, împodobit de monachul Filip cu chipurile evangeliştilor în mărimea foaieĭ de pergamen, cu încântătoare chenare, colorate şi aurite; — »*Evangeliarele*« din 1519 şi 1535, cel din urmă trămis de Petru-Vodă monastiriĭ Xeropotamul din sfîntul munte [7], iar altul

[1]. Epitafie, aere, omofoare, epitrahile, odăjdiĭ, etc.
[2]. Exemplar aflat la monastirea Şişatovatz.
[3]. Unde s'aŭ găsit două exemplare în 1860.
[4]. Aflat azĭ la monastirea Neamţul.
[5]. Descris la 1882 de Gr. Voskresenski.
[6]. Aflat azĭ în biblioteca imperială din Viena.
[7]. Aflat tot în biblioteca imperială din Viena.

din 1537, caligrafiat şi chromoaurit de monachul Mardarie [1], pentru monastirea Bistriţa (Vâlcea); — »*Apostolul*« slavon, scris la 1552 de monachul Teoctist şi aflător la Agapia; — »*Octoichul*« din 1582 de monachul Ioanichie; — »*Liturgiarele*« aflate la monastirea Neamţul şi cel trămis la muntele Atos în 1596 de Ştefăniţă-Vodă, fiiul luĭ Ieremia Movilă.

După răspândirea tiparuluĭ, cărţile servesc pentru folos, iar manuscrisele pentru realizarea frumosuluĭ prin podoabe migăloase, pe care le inspiră artiştilor înflăcăratul dor de a preamări religiunea şi de a fi plăcuţĭ luĭ Dumnezeŭ. Astfel este »*Apostolul*« scris şi zugrăvit la 1610 de Mitropolitul Atanasie Crimca, spre a'l dărui Dragomirneĭ, pe care cu 12 anĭ maĭ nainte o întemeiase împreună cu Luca Stroicĭ. Făcêndu-ĭ descrierea, Grigorie Voskresenski e cuprins de admiraţiune nu numaĭ pentru perfecţiunea caligrafieĭ (care imitează tiparul), a vignetelor, titlurilor şi iniţialelor, ci maĭ cu seamă pentru cele 53 portrete şi icoane, executate în colorĭ şi aur, cu adevĕrată perfecţiune artistică. Să adăugăm: »*Tetravangelul*« slavon, scris de Meletie Macedoneanul din ordinele luĭ Mateiŭ Basarab pentru monastirea Căldăruşanĭ; — »*Expunerea psalmilor*« în greceşte, despre care cu atâtea laude se exprimă arhidiaconul Paul din Alep; — »*Nomocanonul*« slavon, aflat la monastirea Opovo din Sirmiŭ; — »*Paraclisul*« slavoromân al ieromonahuluĭ Rafael din 1661, tot pentru monastirea Dragomirna şi azĭ în biblioteca luĭ Şafarik din Praga.

In «Πράξεων», la fine, mitropolitul Atanasie adăugase că «daca cineva ar «voi să-l ia, să-l fure, orĭ să-l strămute de la sfînta monastire, unul ca acela să «fie afurisit, anatema, manaránatha de la Dumnezeŭ»! La 1653 îl luaseră Kazaciĭ, dar, aflând despre afurisanie, peste puţin l-aŭ înapoiat Dragomirneĭ, pe când ceĭ ce şĭ-aŭ apropriat Bucovina la 1777 nicĭ că s'aŭ gîndit la blestemul autoruluĭ. Toate odoarele, volumele şi ce s'a găsit de valoare prin monastirĭ, prin morminte, prin chiliĭ, a fost transportat în muzeele şi bibliotecele vieneze.

Intre alte ocupaţiunĭ mĕrunte ale monachismuluĭ — pe lîngă pregătirea colorilor — nu de micĭ însemnĕtate era legarea şi ferecătura volumelor.

La noĭ, ca şi în occident, uniĭ dintre prelaţĭ şi călugĕrĭ îşĭ întrebuinţaŭ timpul liber ca să îmbrace manuscrisele preţioase într'o formă cât maĭ înfrumuseţată. Scoarţele de lemn sunt învĕluite în piele, care maĭ adesea nu e lăsată simplă, ci cu instrumente încălzite se gravează pe ea chienare marginale, titlurĭ saŭ icoane. »*Octoicele*«, »*Leturgiele*«, »*Psaltirele*«, »*Molitevnicele*«, »*Mineele*«, ca maĭ des întrebuinţate, sunt solid legate cu copcĭ de fier saŭ de alamă, care să le păstreze bine închise, pe când »*Evangeliele*« — cărţĭ de căpetenie — sunt îmbrăcate în piele poleită saŭ în catifea, ferecate cu argint aurit, pe care în colţurĭ se lucrează icoanele evangeliştilor şi la mijloc chipul Mîntuitoruluĭ cu smalţurĭ colorate saŭ prin săpătură cu dalta, prin gravare, iar chiotorile sunt de argint masiv, în proporţiunĭ corĕspunzĕtoare formatuluĭ: exteriorul foielor e când co-

[1]. După stăruinţa luĭ Misail, egumenul monastirĭ Bistriţa (Vâlcea).

lorat, când poleit, după averea donatoruluĭ, după importanţa monastiriĭ, după talentul artistuluĭ.

Trecênd la tipografie, este iarăşĭ constatat că, după ce ea fu inventată şi respîndită ca mijloc eficace de propagarea culturiĭ, de fixarea limbilor, de înflorirea literaturiĭ fiecăreĭ naţiunĭ, în ţările noastre a fost introdusă maĭ de timpuriŭ decât în statele vecine, că acea introducere s'a datorit necesităţilor religioase şi capilor bisericiĭ, că tiparul a funcţionat subt auspiciele amvonuluĭ şi că, în decurs de treĭ veacurĭ, maĭ numaĭ clericiĭ aŭ fost tipăritoriĭ cărţilor.

Tot acestor cauze se datoresc aşezămintele pentru pregătirea elementelor necesare tipăririĭ, începênd cu fabrica de hârtie din Braşov a luĭ Fuchs şi I. Benkner de la 1546, după al căreĭ model Mateiŭ Basarab înfiinţează o »moară de hârtie făcĕtoare« la Câmpulung, înainte de 1643. Industria hârtieĭ pe de o parte ia avînt, pe de alta impune o nepomenită desvoltare imprimăriiĭ.

Atuncĭ se ivesc douĕ nouĕ îndeletniciriĭ, ca urmăriĭ firesc ale arteĭ de curênd adoptate: xilografia, care înlocueşte pictura colorată spre înfrumuseţarea cărţilor, apoĭ traducerea şi compilarea, ca să procure aliment tipăririĭ.

Despre traduceriĭ vom aminti cu ocaziunea prelaţilor. Să privim puţin xilografia, în care monachiĭ noştri nu cedează celor din apusul Europeĭ.

Maĭ întâĭ, la toate incunabulele noastre caracterele sunt de lemn şi modelate după caligrafia manuscrisă, iar frontispiciele, titlurile, vignetele şi iniţialele sunt comparabile cu cele maĭ frumoase ornamente veneţiane. De la primele tipăririĭ întîlnim intercalarea de icoane, tot în lemn lucrate, de o simplicitate impunĕtoare. Nu cunoaştem pe ceĭ dintâĭ xilografiĭ, dar e maĭ mult decât probabil că această artă aŭ importat-o tot tipăritoriĭ, că monachul muntenegrean Macarie, primul tipograf din Muntenia, a practicat-o în persoană şi a lăţit-o prin ucenicii luĭ.

Ucenicia, iniţiarea la felurite lucrăriĭ subt o completă supunere şi ascultare, nicăiriĭ n'a fost maĭ riguros observată ca în tagma călugĕrească. Va fi fost dar de ajuns formarea uneĭ prime seriĭ de ucenicĭ, ca dînşiĭ să ajute pe învĕţătoriĭ la cele maĭ urgente lucrăriĭ tipografice şi xilografice, iar în urmă să transmită şi altora cunoştinţele dobîndite. După această sistemă şi fiindcă monastirile dispuneaŭ de sute şi miĭ de robĭ ţiganĭ, e de crezut că tot ucenicieĭ, că tot lucrărilor în lemn, executate cu învĕţ şi priveghere monachală, se datoresc folositoarele meseriĭ ale lăielor numite »rudariĭ« şi »lingurariĭ« [1], împreună cu a topitorilor de metale, care lucraŭ linguriĭ, sahane şi alte obiecte uzuale de plumb, cositor şi alamă.

E cunoscută modestia, prea marea modestie a cleruluĭ din veacurile trecute. Se consideraŭ ca pĕcate nu numaĭ trufia şi îngîmfarea, nu numaĭ aspira-

[1]. Lingurile cele maĭ frumoase, fierte în ceară, făcute din anin şi fag, cu oarecare sculpturĭ saŭ înconde-ieriĭ, se zic »linguriĭ *călugĕreştiĭ*«.

ţiunea la renume şi glorie, ci chiar însemnarea numeluĭ subt o producere personală. De aci anonimatul atâtor lucrărĭ, de aci osteneala ce ni se impune astăzĭ ca să descoperim pe autorĭĭ atâtor miĭ de manuscrise, atâtor opere de artă. Cu toate acestea, din secolul al XVII începem a cunoaşte pe câţĭva dintr'înşiĭ. Astfel sunt: monachul Iliă, care de la 1641 execută cu atâta îngrijire ornamentele şi icoanele intercalate în »*Cazania*« Mitropolituluĭ Varlam din 1643; — Golea [1] şi Mitrofan, viitorul episcop, care, format la monastirea Bisericanĭ, lucrează toate podoabele xilografice din cărţile Mitropolituluĭ Dosoteiŭ al Moldoveĭ între 1673 şi 1682; — Dimitrie şi Ioanichie, care la 1698 termină icoanele xilografiate ale sfinţilor Vasilie şi Grigorie; — Ursul, care face ornamentele »*Leturgieĭ*« din 1702 (Buzĕŭ) şi »*Evangelieĭ*« din 1723 (Bucureştĭ). Tradiţiunea se continuă până în secolul nostru: chienarele şi icoanele »*Molitevniculuĭ* bogat« din 1819 (Bucureştĭ) poartă numele logofĕtuluĭ Gheorghe, tipograful Rômniculuĭ, iar între 1812 şi 1835 excelează Popa Simeon de la Mitropolia din Bucureşti, monachiĭ Teodosie şi Ghervasie din monastirea Neamţul.

Dar n'am terminat enumerarea ocupaţiunilor monachale.

Pe lîngă autodidactism, care se dezvoltă prin dorul nestins de a citi neîntrerupt şi de a copia continuŭ manuscrisele existente, de a face culegerĭ saŭ extrase, maĭ e traducerea din alte limbĭ în româneşte; maĭ e însemnarea evenimentelor de căpetenie, adică întocmirea de cronografe; maĭ e şcoala în genere, cu învĕţătura citiriĭ şi scrieriĭ, a psaltichieĭ teoretice şi cântărilor practice, a îndeletnicirilor de tot felul.

Astfel legătura dintre »şcoală şi biserică«, dintre instruire şi educare, traiul lor împreună şi dezvoltarea nedespărţită a amîndorora nu sunt declamaţiunĭ ale celor interesaţĭ de a'şĭ da oarecare prestigiŭ, ci fapte istorice maĭ pre sus de orĭce îndoială.

Zidirea atâtor monastirĭ şi bisericĭ n'a fost efectul nicĭ al credulităţiĭ ignorante, nicĭ al bigotismuluĭ limitat, ci produsul uneĭ activităţĭ conştiente. Pe de o parte ea aducea mulţămire sufletească pentru fapte plăcute luĭ Dumnezeŭ, pe de alta rĕspundea celor maĭ simţite nevoĭ sociale. Acele aziluri pioase ocazionaŭ nu numaĭ aplicarea multor arte frumoase şi industriale, ci şi întreţinerea şi perfecţionarea lor, alăturĭ de continuitatea culturiĭ morale şi intelectuale, amĕsurat epocii şi circumstanţelor în care se găsia naţiunea română.

(Urmează) TEODORESCU G. DEM.

[1]. A se vedea icoana de la începutul *Psaltiriĭ* slavo-române a mitropolituluĭ Dosoteiŭ (Iaşĭ, 1680).

C. I. STANCESCU

Mateĭ Millo.

MATEI MILLO

De la poeţĭ, muzicanţĭ şi artiştiĭ plasticĭ ne rĕmân lucrările lor, şi miĭ de anĭ după moarte posteritatea poate să le reînvie numele. Singurĭ artiştiĭ dramaticĭ, din lumea aceasta a artelor, dispar pentru totdeauna, odată cu generaţiile lor, odată cu zgomotul aplauselor şi ovaţiilor ce li s'aŭ făcut în viaţă. Lor, dar, portretiştiĭ contimpuranĭ trebue maĭ mult decât altora să le fixeze fizionomia şi să prindă în cuvinte entusiasmul şi admiraţia ce dînşiĭ aŭ deşteptat în public. Aceasta cu atât maĭ vîrtos, cu cât emoţiile artistice şi rîsul pe care actorul comic ni-l provoacă sunt darurĭ atât de nemijlocite şi atât de scumpe în viaţă.

Millo a înveselit cu talentul luĭ, maĭ bine de o jumĕtate de veac, generaţiunile timpuluĭ. In faţa luĭ preocupările, neliniştea şi tristeţea — aceştĭ vrăjmaşĭ care ni se strecoară în fundul sufletuluĭ şi ni distrug viaţa — se risipeaŭ ca fumul. In locul lor veneaŭ, pentru moment, negrija, bucuria, rîsul plin şi sănătos, cu un cuvînt viaţa adevĕrată, viaţa fericită.

Trăesc încă mulţĭ din aceia care l-aŭ vĕzut în floarea vîrsteĭ sale, între aniĭ 1845 şi 1865, şi care n'aŭ uitat serile minunate petrecute în tovărăşia *Cucoaneĭ Chiriţa*, a luĭ *Barbu Lăutaru*, *Paraponisituluĭ* şi atâtor alte creaţiunĭ, în care talentul luĭ Millo împărţea publiculuĭ veselia, cum ar împărţi un zeŭ binefăcător florĭ pe pămînt.

Subt această formă a veselieĭ, Millo — nu trebue să uităm — prin vocaţiunea sa artistică a contribuit, ca nimenĭ altul, la întemeierea teatruluĭ românesc. Deşi primele încercărĭ de reprezentaţiunĭ dramatice se arată, atât în Iaşĭ cât şi

în Bucureştĭ, cu câţĭva anĭ înaintea luĭ, ele nu eraŭ însă de cele maĭ multe orĭ decât lucrărĭ străine, date maĭ totdeauna de trupe străine. Millo, cu scrierea şi interpretarea pieselor sale şi ale luĭ Alecsandri, pune prima temelie trainică a sceneĭ noastre naţionale. El a făcut-o mânat numaĭ de dragostea-ĭ neînfrînată pentru artă şi în afară de alte consideraţiunĭ şi aspiraţiunĭ maĭ largĭ care aŭ putut intra în vederea bărbaţilor de frunte de pe atuncĭ; s'a întîmplat însă că pornirea şi cariera luĭ, cu toate greutăţile şi neajunsurile lor, cu toate succesele de un moment şi decepţiunile de toate zilele, cu toate amărăciunile şi disperările lor, se confundă atât de mult cu viaţa Teatruluĭ românesc încât figura luĭ Millo şi Istoria teatruluĭ nostru sunt şi rĕmân nedespărţite.

Coborîtor dintr'o familie boerească din Moldova, a căreĭ origină se crede a fi fost franceză, nepot de fiŭ al poetuluĭ satiric moldovean Vel Banul Mateĭ Millo şi fecior al luĭ Vasile Millo, artistul Mateĭ Millo, născut la 1813 în Moldova, după ce-şĭ făcu studiile elementare şi trecu prin cancelaria unuĭ Minister la vîrsta de 17 anĭ, fu atras cu o putere extraordinară către teatru. Trimis, se zice, de Mihaĭ Sturza în Franţa ca să studieze economia politică, el se dădu cu totul teatruluĭ, studiind, timp de maĭ mulţĭ anĭ, jocul artiştilor francezĭ de pe atuncĭ.

Intors în ţară, cu toate împedicările ce i-le făcea familia, el căuta pururea prilej de a-şĭ manifesta talentul. Intre anĭĭ 1840—1846, începutul carieriĭ sale, compunea şi localiza piese de teatru, inventa reprezentaţiĭ de societate şi de binefacerĭ, în care el ţinea primul rol; profesă un curs de declamaţie,—toate căĭ cotite pentru a putea să-şĭ îndeplinească menirea-ĭ artistică. Mulţĭ actorĭ aŭ fost atraşĭ de teatru din frageda lor copilărie şi aŭ întîmpinat greutăţĭ până şĭ-aŭ putut isbîndi gîndul; puţinĭ sunt însă aceia care ca Millo să fi avut a trece peste atâtea prejudiţiĭ, peste atâtea staviliĭ, şi să fi făcut atâtea jertfe. Intr'un timp în care actorul era considerat, cum maĭ e încă şi astăzĭ în Orient, ca un »caraghioz«, şi când Millo, cu starea luĭ, cu rangul şi inteligenţa luĭ, ar fi putut figura în fruntea demnitarilor dimprejurul tronuluĭ domnesc al Moldoveĭ, ca alte rude ale sale, entusiasmul luĭ pentru teatru era semnificativ şi hotăra de puterea talentuluĭ sĕŭ. Sentimentul luĭ de ridicol, în care se resfrângea ca în o oglindă toate tipurile vrednice de rîs din timpul acela, rĕsuna ca un ecoŭ şi cerea să fie redat vieţiĭ.

In 1846 se face deschiderea teatruluĭ naţional din Iaşĭ, zidit atuncĭ din noŭ, subt protecţia beizadeleĭ Nicolae Şuţu, eveniment important, de oarece se vedea pentru întâia oară în capitala Moldoveĭ o clădire serioasă pentru spectacole. Millo e numit director gerant al acestuĭ teatru, în care calitate activitatea luĭ artistică se mărgineşte la interpretarea rolurilor în reprezentaţiunĭ extraordinare, cu scop de binefacerĭ. Pentru prima oară vedem pe Millo jucând pe scena teatruluĭ noŭ în piesa scrisă de el, *Zavistia*, vodevil feeric într'un act, reprezentată în seara de 2 Februarie 1847; ceva maĭ în urmă şi tot în acest an el interpretează rolurile de căpetenie din piesele *Spiridion şi Samson* şi *Creditoriĭ*, date în beneficiul luĭ Flechtenmaher.

Incredinţându-i-se din noŭ direcţiunea teatruluĭ naţional în 1848, Millo printr'o scrisoare adresată luĭ Asachi, publicată în *Albina românească* din 10

Octomvrie, asigură publicul că el îşĭ întemeiază toate speranţele noueĭ sale direcţiunĭ numaĭ pe »plecarea cea nemărginită a patimeĭ sale pentru artă«. Anul acesta Millo joacă în treĭ reprezentaţiĭ date în folosul celor săracĭ, ţinênd principalele rolurĭ din *Michel şi Cristina*, vodevil de Scribe, *O nuntă ţărănească*, de Alecsandri, în care — spune *Albina* — »D. Millo s'a deosebit în rolul comic al dascăluluĭ grec«, şi în *Poetul romantic*, piesă compusă de el.

In anul următor scrise şi jucă renumita piesă *Baba Hârca*, reprezentată pentru întâia oară în Iaşĭ în seara de Joĭ, 27 Ianuarie 1849, şi care a fost în tot lungul cariereĭ luĭ Millo unul din succesele sale de căpetenie, jucând el rolul Babeĭ Hârca.

Teatrul în Iaşĭ fiind închis în timpul verĭĭ, Millo cu trupa sa cutreeră provincia. In vara anuluĭ 1850 făcu prima sa călĕtorie în Ţara românească, unde după ce jucă pe drum la Roman, Bacăŭ şi Focşanĭ, ajunse în Bucureştĭ către sfîrşitul luĭ Maiŭ. Sosirea luĭ fu o zi mare şi neuitată în istoria teatruluĭ. Toate gazetele vorbeaŭ cu admiraţie, ca de un fenomen unic, despre talentul luĭ. Pe lîngă interpretarea-ĭ genială, el avea să înfăţişeze pentru întâia oară tipurĭ şi caractere din societatea noastră, precum avea să facă să rĕsune pentru întâia oară glasul mîngîios al muzeĭ luĭ Alecsandri. Publicul a făcut cele maĭ marĭ ovaţiunĭ artistuluĭ. Debutând în seara de 1 August, în sala Slătineanu, jucă piesele *Baba Hârca* şi *Cucoana Chiriţa*, care »desfundară mahalalele, scrie presa de atuncĭ, şi făcură zile după zile şi serĭ după serĭ să curgă lumea la porţile teatruluĭ; veneaŭ boerĭĭ de pe la moşiĭ să le vadă, şi chiar Vodă cu Doamna se coborî de la Câmpina într'adins«.

La 20 Octomvrie deschizêndu-se stagiunea anuluĭ 1850—51, se întoarse la Iaşĭ, după ce pe drum jucă la Brăila, Galaţĭ, Bârlad şi Vasluĭ, şi începu la 28 Octomvrie reprezentaţiile cu *Doĭ morţi viĭ*, de Alecsandri, unde Millo juca pe Ghiftuĭ, şi *Nişte secăturĭ*. Deşi publicul se îmbulzea în sala teatruluĭ, maĭ ales când marele artist se ivea pe scenă, cheltuelile fiind însă cu mult deasupra încasărilor, Millo era vecĭnic iritat, nemulţumit, încurcat în datoriĭ băneştĭ şi adesea sechestrat, aşa că fu nevoit să părăsească direcţiunea teatruluĭ naţional din Iaşĭ. Incercându-şĭ norocul din noŭ în provincie, dădu reprezentaţiĭ la Botoşanĭ, la Bârlad, la Galaţĭ, jucând *Piatra din casă*, de Alecsandri, *Doĭ ţĕranĭ şi cinci cârlanĭ*, de Costache Negruzzi, şi altele. Revenind apoĭ la Bucureştĭ, unde fu angajat de direcţiunea teatruluĭ naţional, Caragiale-Wachman, cu 120 galbenĭ pe lună şi douĕ beneficiĭ, Millo debută, în 11 Martie 1853, în *Urmarea Cucoaneĭ Chiriţa*, farsă cu cântece, compusă de dînsul şi dată în beneficiul luĭ. Publicul şi de astă dată manifestă cel maĭ mare entusiasm pentru artist. In fiecare seară sala teatruluĭ era plină, iar repertorul era compus din cunoscutele şi mult gustatele piese din acel timp: *Baba Hârca*, *Nunta ţĕrănească*, *Nişcorescu*, *Cucoana Chiriţa în Iaşĭ* şi celelalte; la ultima reprezentaţie a anuluĭ, în seara de 1 Iulie 1853, se dădu *Puritaniĭ Londreĭ*, în care Millo avu rolul dramatic al lorduluĭ Klenarwon.

Anul următor, însă, Millo rĕmânêndu neangajat din cauza neînţelegeriĭ iscate între dînsul şi Caragiale, n'a jucat decât în douĕ reprezentaţiĭ, date în

beneficiul sĕŭ, *Peticarul* şi *Conu Iorgu de la Sadagura*, în care el s'a produs atât de bine încât i s'aŭ făcut îndelungĭ aclamaţiunĭ de către public, acoperindu-l cu florĭ şi coroane. Rĕmas singur, căută să-şĭ înjghebeze o trupă a sa, cu care avea să joace în teatrul vechiŭ de la Slătineanu, în concurenţă cu Teatrul naţional. Teatrul vechiŭ era acum restaurat şi curăţit, şi Millo debută în seara de Duminică, 20 Februarie 1854, cu *Vicomtele Letorières*, comedie în treĭ acte cu cântece, tradusă de dînsul; apoĭ jucă încă în *Advocatul bărbier*, comedie, *Nobleţea cumpĕrată*, *Muza de la Burdujenĭ*, *Shyloc evreul* şi *Creditoriĭ*. Dar întreprinderea, deşi încurajată ca totdeauna de public, nu-şĭ putu acoperi nicĭ de astă dată cheltuelile.

Câteva lunĭ maĭ în urmă, cu întoarcerea în ţară a luĭ Vodă Ştirbeĭ, Millo putu să continue reprezentaţiile sale pe scena teatruluĭ noŭ, cu piesele: *Tuzu Calicul*, *Tigrul din Bengal*, *Poetul romantic*, *Criminalistul*, *Herşcu Boccegiul* şi *Şoldan Viteazul*.

Cu deschiderea stagiunĭĭ teatrale din anul următor, o eră nouă începe pentru Teatrul naţional ca şi pentru talentatul artist. Millo e numit de guvern director al Teatruluĭ naţional. Atuncĭ el se pune cu toate puterile să reorganizeze scena naţională. Adună pe toţĭ artiştiĭ de valoare în jurul sĕŭ, alege singur şi formează repertoriul, distribue rolurile, asistă pe fiecare actor la repetiţie, angajează pe Wiest ca şef al orhestreĭ şi compozitor muzical, aşa că trupa deveni maĭ vioae, maĭ pricepută, maĭ firească. Stagiunea fu deschisă la 2 Octomvrie 1855 cu *Nelegiuitul* — când Millo şi Pascaly fură chemaţĭ de nenumĕrate orĭ pe scenă — şi continuă cu repertoriul îmbogăţit, cu piesele *Burghezul Gentilom*, *Corbul român*, *Onoarea franceză*, *George Dandin*, *Lumea pe dos*, *Fata cojocaruluĭ*, *Pensionul fetelor*, *Vicleniile femeilor*, *Două despărţeniĭ* şi altele multe, pe lîngă repertoriul pieselor cunoscute de maĭ înainte.

Dar cu toate sforţările luĭ, aşa numita înaltă societate de pe atuncĭ era tot străină sceneĭ naţionale, şi nu încuraja cu banĭ şi laude decât pe artiştiĭ italienĭ şi francezĭ, orĭcât de neînsemnaţĭ ar fi fost eĭ. Maĭ mult, guvernul găsise chiar cu cale să subvenţioneze trupa franceză cu 400 # pe an!

Millo luptând din rĕsputerĭ, îşĭ întări cu începutul anuluĭ 1857—58 trupa şi personalul liric, angajând pe Ion Wachmann ca şef al orhestreĭ şi compozitor muzical al teatruluĭ.

La 9 August 1857 apare şi ziarul *Românul*, care cu criticele sale dramatice, judicioase, nepărtinitoare şi inspirate de dragostea arteĭ naţionale, semnate de C. A. Rosetti, deschide arteĭ dramatice un orizont maĭ larg. Rosetti are pentru Millo totdeauna cuvintele cele maĭ entusiaste, maĭ ales pentru »firea şi jocul luĭ de artist adevĕrat«. Dar cu tot interesul şi simpatia ce acest mare bărbat arăta teatruluĭ, cu toate biciuirile ce le îndrepta în contra boerimiĭ de atuncĭ, întreprinderea luĭ Millo nu putu propăşi material. Piesele ce se maĭ adăogară pe lîngă cele maĭ vechĭ aŭ fost: *Aşa e lumea*, *Ghicĭ ghicitoarea mea*, de Alecsandri, *Prăpăstiile Bucureştilor*, dată pentru întâia oară în Noemvrie 1858 şi repetată de nouĕ orĭ, în care Millo a avut un succes enorm ca autor şi ca actor, *Ştefan-cel-Mare*, dramă în cincĭ acte tot de Millo, *Iaşiĭ în Carnaval*, de Alecsandri.

Această serie de cinci ani, de subt direcţia lui Millo, în care el fu când întreprinzător, când regizor, când director artistic, se sfîrşi în Iunie 1859 cu un deficit de 700 galbeni la Teatrul naţional şi cu Millo amărît şi dezilusionat.

In 1859 ia Direcţiunea Teatrului naţional C. A. Rosetti. Aceleaşi năzuinţi frumoase, aceleaşi încercări de îmbunătăţire, aceleaşi sforţări stăruitoare şi din partea lui, dar din nenorocire acelaş trist rezultat. Publicul ales şi guvernul rămaseră nepăsători. Millo, angajat în fruntea trupei, debută cu un colosal succes în *33333 fr.*, *Cerşetorul orb*, vodevil de Millo, *Un trîntor cât zece*, comedie de Millo, *Ioan Cucierul*, *Cinel-Cinel*, de Alecsandri, şi altele.

După trei luni însă casa teatrului era datoare cu 1.000 #. Peste un an, la 15 Maiu 1860, Rosetti părăsi direcţiunea Teatrului naţional, deşi ea îi fusese concedată pe trei ani. Atunci se institui de guvern un comitet al teatrelor şi se crescu subvenţia la 100.000 lei. Comitetul se ocupă mai mult cu opera italiană şi nu putu da decât 8 reprezentaţii cu trupa dramatică. Ministerul, pentru a înlătura ruina morală a Teatrului naţional, dă din nou direcţiunea pe alţi cinci ani lui Millo.

Cu o nouă şi pururea arzătoare dorinţă de binele şi înnălţarea sceneï noastre, Millo se puse iar pe lucru. Adăogă la repertoriul său piesele: *Ursul alb şi Ursul negru*, *Jianul*, de Millo; *Tunsu Haiducu*, *Chir Zuliaridi* şi *Lipitorile satelor*, de Alecsandri; *Lumpatius*, *Don Juan de Marana*, *Chiriţa în provincie*, *Caterina Howard*, *Spoelile Bucureştiului*, vodevil de Millo; *Napoleon II*, *fiul lui Napoleon I*, în care Millo juca pe Napoleon I cu o mască foarte asemănătoare, *Barbu Lăutarul*, *Cucoana Chiriţa la Paris*, *Un bal din lumea cea mare*, etc.; armoniză decorurile şi punerea în scenă; asistă la repetiţii. Prima stagiune lăsă un deficit de 48.000 lei, a doua de 1.500 galbeni. Cum lumea îi imputa că cheltueşte prea mult, el încercă să facă economii şi reduceri în toate. Pascaly, nevoind să primească un scăzemînt de 15 % din leafă, scăzemînt pe care Millo îl făcuse întregei trupe, se retrage în 1863 la sala teatrului Bossel, întemeind »Societatea dramatică«. Această desbinare între Pascaly şi Millo a fost păgubitoare progreselor arteï, căci amîndoi şi-aŭ cheltuit mijloacele în produceri fără valoare şi fără intensitate artistică. Pascaly învinui prin presă pe Millo, Millo răspunse iarăşi prin presă lui Pascaly, şi din polemica lor reeşiră, între altele, lacunele Teatrului naţional. Tot în acest an înfiinţându-se Conservatorul de muzică şi de artă dramatică, Millo fu numit profesor de mimică şi declamaţiune.

Cu toate neajunsurile ce întîmpină, el mai jucă încă în două stagiuni pe scena Teatrului naţional, continuând seria anilor săi de direcţiune. Printre noutăţile date găsim abia câteva cantonete şi piese de Alecsandri ca: *Gură-cască*, *Paraponisitul*, *Chera Nastasia*, *Millo director*, pe care Millo le interpreta în totdeauna cu o vervă extraordinară. Mai abătut şi mai zdruncinat sufleteşte decât altădată, el părăsi direcţiunea Teatrului naţional, după ce făcuse tot ce omeneşte îi fusese cu putinţă pentru el. Aceşti 10 ani de direcţie ai lui, dând sceneï noastre înfăţişarea teatrelor moderne, constituesc una din gloriile lui Millo.—In lipsa altora, artistul Demetriad fu chemat din Iaşi şi i se încredinţă direcţiunea Teatrului. Se

începură tratative pentru unirea tutulor artiștilor într'o societate dramatică, dar planul nu se putu îndeplini deocamdată tot din cauza luĭ Pascaly, care, distingêndu-se la Bossel din ce în ce maĭ mult, căpĕtă autorisaţiunea Ministeruluĭ de a juca în serile libere pe scena Teatruluĭ naţional.

Totuşĭ stagiunea anuluĭ 1867 la Teatrul naţional se deschise cu *Bunul Odinioară*, în care Millo jucă împreună cu Pascaly pentru a sĕrbători împăcarea lor. Repertoriul se adăugă — pe lîngă *Bunul Odinioară* — cu următoarele piese: *Fetele de marmură*, traducere de Millo, în care rolurile principale eraŭ Matilda, Millo, Pascaly; *Puracliserul*, *Căpitanul cu nărav*, *Nevasta trebue să-şĭ urmeze bărbatul*, *Sclavia saŭ Coliba luĭ moş Toma*, *Frederic cel mare*, *Benvenutto Cellini*, *Douĕ despărţeniĭ*, *Moş Pipirig* saŭ *Urdu-Belea*, traducere de Millo, *Baniĭ*, *Gloria şi Amorul*, unde Millo juca pe Dig-dig, şi *Vornicul Bucioc*.

Cum însă afacerile tot nu mergeaŭ, Millo plecă la 1 Maiŭ în Moldova, însoţit de câţĭva artiştĭ devotaţĭ, de unde trecu în Bucovina jucând comediile şi cânţonetele luĭ Alecsandri.

Ministerul, vĕzênd că nicĭ chiar încercarea Millo-Pascaly nu reuşeşte, îşĭ însuşi singur administraţia Teatruluĭ naţional, numind ca Director-gerant pe Grigore Bengescu. Ca şi maĭ înainte, Millo reveni în trupă. In acelaş timp, după stăruinţele luĭ Kogălniceanu, instituţia Teatruluĭ căpĕtă o lege specială, care înfiinţa în Bucureştĭ o Direcţiune generală a teatrelor subvenţionate în ţară, cu un consiliŭ teatral, după care alcătuire Millo, »artistul apogeŭ«, era plătit cu 3.200 galbenĭ în stagiune şi 2.500 în restul anuluĭ.

In aceste condiţiunĭ a dus-o el încă doĭ anĭ. Dar în seara reprezentaţiunĭĭ pieseĭ *Mercadet*, Millo, fiind chemat la sfîrşitul spectacoluluĭ de aplausele publiculuĭ pe scenă, înaintă până la rampă şi anunţă că acea reprezentaţiune îĭ va fi cea de pe urmă. »Ca şi Mercadet — zise el—sunt înglodat în afacerile mele, şi cum nu am un Godeau, care să mĕ poată scăpa, îmĭ iaŭ rĕmas bun de la public şi mĕ duc în provincie.« Cuvintele luĭ făcură o adîncă impresie asupra publiculuĭ. El plecă la Galaţĭ cu puţiniĭ sĕĭ tovarăşĭ credincioşĭ, de unde cutreeră apoĭ toate oraşele însemnate ale Moldoveĭ, încărcat de aplause, dar pururea în strîmtorare de banĭ.

Millo maĭ joacă încă din timp în timp la Bucureştĭ, şi anume în 1872, împreună cu M-lle Keller, piesa franţuzească *Mr. et M-me Pinchon*, şi în urmă, cu câţĭva actorĭ românĭ, deschide teatrul din sala Bossel; acolo Millo promise vre-o 40—50 de reprezentaţiunĭ în cursul stagiunĭĭ, care se începu cu *Căsătoria luĭ Figaro*, traducere de Millo; la mijlocul erneĭ însă, din cauza intrigilor şi certurilor dintre artiştĭ, tovărăşia se desfăcu, actoriĭ se risipiră în toate părţile, iar Millo rĕmase să joace singur când în Teatrul cel mare în reprezentaţiunĭ extraordinare cu învoirea comitetuluĭ, când la Bossel pe socoteala sa.

In 1873, ca o strălucire ultimă a unuĭ soare ce apune, se arătă încă odată în sala Bossel cu *Apele de la Văcăreştĭ*, dată în o serie de 18 reprezentaţiĭ. Vodevilul, scris de dînsul şi plin de aluziunĭ şi satirizărĭ asupra împrejurărilor politico-sociale de pe atuncĭ, atrase încă publicul. In 27 Aprilie 1874 închide teatrul şi

pleacă din nou prin provincie; această epocă pune încetul cu încetul sfîrşit carierii artistice a lui Millo.

In acest sfîrşit nu-l vom mai urmări pas cu pas. Netăgăduit, Millo a fost cea mai puternică figură a teatrului nostru, întrunind în ea toate însuşirile sufleteşti cerute de artă. Pentru dînsul toată gîndirea, toată ambiţiunea şi iluziile erau legate cu scena. Talentul său era, pe de o parte, îmboldit de această patimă, iar pe de alta luminat de o rară conştiinţă artistică şi de o mîndrie clasică, plecând de la ideia înnaltă ce-şi făcea el de rolul teatrului în societate.

Precizând mai de aproape talentul lui Millo, el era mai presus de toate ceeace s'a numit în limbagiul teatrului un comic de salon, — un artist intelectual. Pe lîngă inteligenţa lui firească, îl ajutau la aceasta atât naşterea cât şi educaţiunea lui. Comicul intelectual spre deosebire de comicul ordinar, de bufă şi de farsă, are însuşiri superioare. Pe când aceştia pot să-şi compună rolurile lor instinctiv din imitaţiunile şi caricaturile exagerate ale unor fiinţe văzute sau închipuite, îmbrăcându-se ca ele, vorbind ca ele, imitându-le sau mărind proporţiunea diformităţilor lor trupeşti, şi pot juca admirabil pe un beţiv roş la faţă şi sughiţând, pe un bîlbâit ori pe un om cu ticuri,—cel dintâi, comicul de salon, imitează sau caricaturizează sufletele ridicule văzute sau închipuite, şi poate juca admirabil pe un avar, pe un retrograd, pe un revoluţionar ori pe o cucoană pretenţioasă, adică tot ceeace deviază, în minţile sau în sentimentele omeneşti, dincolo de linia mijlocie a firii noastre. Pe când la ceî dintâi imitarea sau caricatura e materială, la ceî din urmă ea e sufletească. De una numai rîzi, de cealaltă rîzi gîndind, reflectând sau învăţând ceva. Intr'una artistul poate trece cu caricatura peste toate marginele ridiculului; în cealaltă el trebue să rămână verosimil, măsurat, în limitele de cuviinţă şi de ţinută. Şi decî, pe când într'una nu se cere prea multă inteligenţă, în cealaltă se cere totdeauna cu inerenţă o conformaţiune intelectuală superioară. Căcî între un rol şi artistul care-l creează este o legătură de intimitate cu mult mai adîncă decât reproducerea măscii exterioare a aceluî rol; fiecare cuvînt, fiecare mişcare pe care le execută actorul răspund ca nişte resorturi uneî anume stărî sufleteşti, pe care actorul trebue s'o înţeleagă, s'o facă sensibilă, s'o ţină necontenit în corelaţie. Ceî mai mulţi dintre actoriî noştri sunt exterioră, vorbind şi făcând gesturi mecanice, exagerate şi în absenţă de gîndire, pe când, tocmai contrariu, ar trebui ca gîndirea pururi încordată să comande viaţa de din afară. La artistul adevărat sufletul cântă şi corpul danţează.

Superioritatea lui Millo sta tocmai în îndeplinirea acesteî condiţii. Talentul său pătrundea în comicul sufletesc, şi în istoria teatrului nostru pe el îl întîlnim pentru întâia dată cu asemenea însuşiri. El a dus finetea şi superioritatea în unele roluri unde rar se poate ajunge. Cât de fin era în creaţiunea lui din *Paraponisitul*, spre pildă! Ce psichologie comică nu ne făcea el să simţim în amărăciunea lui concentrată, când întreba rar, încet şi trist publicul: »Bine e?.. Frumos e?.. Cu drept e?.. Ba nu, adică, vă întreb: toată lumea să fie în slujbă... afară de mine?...« Privirea lui îţi provoca un rîs discret care-ţi mulţumea mai mult mintea, un rîs interior, dacă l-am putea numi.

Bătrânii, rămaşi de pe vremea pe când Millo era în floare, vorbesc încă şi azi mişcaţi de amintire. Rolurile create de el aŭ fost atât de adînc înţelese şi interpretate că nimenĭ nu le-a maĭ putut juca după dînsul. *Chiriţa în Iaşi*, ridiculă şi pretenţioasă, întroenită cu caleasca trasă de 16 caĭ de poştă, la bariera Păcurarilor, certându-se cu Vel otcupcicul de ghipcanĭ, ocărând pe Ioana ţiganca din vîrful trăsurii, perzêndu-şĭ fetele prin pădure şi culegêndu pe Guliţă de pe ghiaţă în contăşul Babacă-so; orĭ aceeaşi *Chiriţă în Provincie*, călare pe cal, scurtă şi groasă, »a la amazoana«, băgênd toate idiotismele limbeĭ moldoveneştĭ în franţuzeasca eĭ; orĭ maĭ tărziŭ *Moise* din »Lipitorĭ«, şiret şi tilhar, clipind din ochĭ când numĕra banĭĭ în palma ţĕranuluĭ; saŭ duiosul *Barbu Lăutarul* cu cobza subt biniş, cântând parcă însăşĭ menirea carierei artistice a luĭ Millo:

Eŭ mĕ duc mĕ prăpădesc
Ca un cântec bătrânesc...

Orĭ »*făţărnicia* luĭ »Kir Gaetanis«..., *prostia* »Paracliseruluĭ«, *a toată priceperea* »Mameĭ Angheluşa«, *spaima* luĭ »Herşcu Boccegiul...«, *slugărnicia* »Kereĭ Nastasia«, *bunătatea şi blândeţea* luĭ »Moş Odinioară«, *zăpăceala* luĭ »Gură-Cască«, *tinereţea amoroasă cu orice preţ* a »Muzeĭ de la Burdujenĭ«, *dragostea de neam* a luĭ »Tuzu Calicu«, *voinicia fricoasă dar fanfaroană* a lui »Circ Serdar[1])«, cu un cuvînt toate tipurile sufleteştĭ remase neşterse din amintirea celor ce le-aŭ auzit la Millo acum 30 de anĭ. Alecsandri spunea adesea că Millo jucând îĭ descoperea luĭ însuşĭ părţĭ ascunse din comediile sale şi-ĭ întregea, îĭ lămurea rolurile pe care poetul le vĕzuse în mod confuz în mintea sa.

Cu însuşirile luĭ sufleteştĭ se unea apoĭ şi un fizic fericit. Cu puţin dedesuptul mijlocieĭ, corpul sĕŭ a putut să corespundă perfect sutelor de roluri comice create de dînsul, între care şi rolurilor de femeĭ. Figură vie, elastică şi pururea în mişcare, el a putut nu numaĭ să înfăţişeze minunat tipurile ce voia să realizeze, dar să şi diferenţieze seria nesfîrşită a acestor tipurĭ. Nimic însă maĭ puternic şi maĭ fundamental artistic la Millo decât ochiĭ luĭ. In eĭ era o lume întreagă. Cu dînşiĭ singurĭ ar fi putut juca teatru, într'atâta era de vĕdită şi de variată puterea lor de expresie. In ceĭ din urmă anĭ aĭ vieţiĭ, când corpul i se slăbise cu totul, nicĭ nu maĭ juca decât cu ochiĭ.

Astfel înzestrat din fire »el singur fu în stare, cum zice Costache Negruzzi, de a consolida edificiul Teatruluĭ naţional«. Dar greutăţile prin care a trecut Millo în cariera luĭ aŭ fost atât de multe şi atât de marĭ încât ele ĭ-aŭ putut micşora caracterul. Inteligent, cu o educaţiune distinsă şi destul de instruit, — el care odinioară era mărit nu numaĭ pentru »talentul« şi »capacitatea« luĭ, dar şi pentru »onoarea« luĭ,—a avut să trăiască în mijlocul actorilor timpuluĭ, ceĭ maĭ mulţĭ minţĭ mărginite şi suflete micĭ. Invidiile şi ura celor care l-aŭ înconjurat sunt cunoscute. Ele l-aŭ amărît în tot lungul vieţiĭ. Societatea bună ro-

[1]) *Teatru la Românĭ*, admirabila şi documentata lucrare a d-luĭ D. C. Ollănescu, care ne-a servit ca izvor de căpetenie în gruparea faptelor.

Biblioteca Universității

mânească din timpurile acelea venea rar să-l vază; ea n'a putut și n'a știut să-i dea un sprijin material spre a-l scăpa de mizeriile unui traiu lipsit de cele mai elementare trebuințĭ. Guvernele care s'au perîndat nu i-au dat nicĭ o considerație. De aceea, din ziua în care cu teatrul și-a perdut averea, el a fost prada cămătarilor ovreĭ și grecĭ, întins, hârțuit, demoralizat, până în pragul mormîntuluĭ. Anecdota povestită de Caragiale — cu grecul de la Brăila care venise să-ĭ ceară datoria de 150 # orĭ să-l împuște de nu i-o da-o, și care totuși găsind pe Millo în pat, prefăcut bolnav, ĭi mai oferi 10 #, —ne dă o idee exactă de starea la care era redus artistul. Apoĭ străiniĭ care l-au speculat, făcându-l să umble până la adincĭ bătrânețe cu mâna întinsă; apoĭ altele și altele.

Toate acestea au putut să-ĭ falsifice firea, preschimbându-l într'un om adeseorĭ neconștiincios, nepăsător și plin de multe alte păcate mărunte. Dacă ele însă au întunecat în parte omul, pe artist nu l'au putut abate. S'ar putea zice că chiar în ziua în care făcu să se creadă că a murit — cu mulțĭ anĭ înainte de moarte-ĭ — și Camera ĭi votă pentru cheltuelĭ de înmormîntare o sumă de banĭ, pe care se duse de o încasă în persoană la Ministerul de finanțe, chiar atunci el era artist.

Millo a scris, localizat și tradus zecimĭ de piese, cum am văzut în treacăt. Dintre lucrările luĭ propriĭ, *Baba Hârca, Prăpăstiile Bucureștilor* și poate *Apele de la Văcărești* au mai trăit și mai trăesc încă. Cele mai multe n'au avut o însemnătate decât jucate de Millo. Deși director de teatru, deși actor mare, el n'a putut să pună în piesele sale nicĭ interes, nicĭ situațiĭ dramatice, n'a răspuns cu alte cuvinte adevăratelor cerințe scenice. Teatrul fiind la noĭ pe vremea aceea în prima sa fază de evoluțiune, nimenĭ n'a fost în stare să compună lucrărĭ dramatice serioase. In această privință nicĭ Costache Negruzzi, nicĭ Alecsandri, nu sunt superiorĭ cu mult. Aceștia însă ca poețĭ, și mai vîrtos Alecsandri, au făcut, cum se știe, mai curînd niște poeme lirice sau epice din încercările lor dramatice. Repertoriul lor e mai mult de domeniul literaturiĭ decât de al teatruluĭ.

Ajuns la vîrsta de 83 de anĭ, Millo muri în August 1896 la Bucureștĭ. El își păstrase spiritul viŭ până în ultimele momente. Cu câteva zile înainte de moarte, întîlnindu-l un artist care 'ĭ reproșa, că el, Millo, decanul artiștilor românĭ, nu luase parte la înmormîntarea unuĭ coleg încetat din viață săptămâna aceea, Millo, cu zîmbetul pe gură, ĭi răspunse încet și trăgănat: »Amice, dacă s'ar putea, eŭ n'aș voi să iaŭ parte nicĭ la înmormîntarea mea!«

In ziua înmormîntăriĭ luĭ—o sărbătoare națională de ocazie—de-alungul stradelor Capitaleĭ se înnălțase arcurĭ de triumf și fîlfîiaŭ steagurĭ tricolore, florĭ și coroane. Ele aruncară, pentru cea din urmă oară, o iluzie teatrală, peste lutul care fusese artistul genial Millo.

N. Petrașcu.

CUM S'AŬ FORMAT POEMELE HOMERICE[1]

IV

„Cel ce se îndoește, — zic adversarii lui Wolf, — că Iliada și Odyssea, în forma în care le avem astăzi, sunt opera unuĭ singur om, a luĭ Homer, acela se pune în contradicțiune cu întreaga știință a antichităților. Dacă generațiile care trăiseră aproape, ba chiar pe timpul compunerii celor două poeme, credeaŭ că ele sunt opera luĭ Homer, ne este oare permis nouĕ, care sîntem despărțiți prin mii de anĭ de faptul pus în dezbatere, să punem în îndoială mărturia aceleĭ venerabile antichități, maĭ ales când noĭ nu avem tot materialul trebuincios pentru aceasta, ci sîntem reduși la câteva rĕmășițe sărace și fragmente adesea mutilate?“

Această obiecțiune, dacă ar fi întemeiată pe o tradiție sigură, ar dărîma întreaga teorie a luĭ Wolf saŭ cel puțin ar sgudui-o așa de puternic încât abia ar maĭ putea sta în picioare.

In realitate însă obiecțiunea nu are în favoarea eĭ mărturisirea aceleĭ antichități venerabile, care singură ar putea face autoritate saŭ ar putea impune oarecare rezervă spirituluĭ sceptic. Homer, ca poet al Iliadeĭ și Odysseeĭ, născut într'un oraș anume și o epocă determinată, cum se întîmplă de regulă cu persoanele reale, este o afirmație posterioară cu câteva veacurĭ compunerii celor două epopeĭ, un fel de invenție eșită din capetele unor oamenĭ care, în știință strictă, nu

[1]) A se vedea *Literatură și Artă Română*, anul IV, pag. 5.

fac maĭ multă autoritate decât aceia care la sfîrşitul secoluluĭ trecut aŭ contestat existenţa luĭ Homer.

Să vedem dar ce ni s'a transmis de acea antichitate vrednică de credinţă despre persoana luĭ Homer şi despre Iliada şi Odyssea, cu alte cuvinte care este adevĕrata tradiţiune a epocii clasice cu privire la Homer şi poemele atribuite luĭ.

Antichitatea clasică poseda, pe lîngă Iliada şi Odyssea, un numĕr însemnat de poeme, care se refereaŭ iarăşĭ la evenimente din cyclul troian, coprinzênd unele fapte petrecute înainte de cele narate în Iliada; altele, petrecute după cele narate în Odyssea. Aceste poeme, numite *cyclice*, sunt următoarele:

1. Κύπρια saŭ Κυπρία, în 11 cărţĭ, care naraŭ căsătoria luĭ Peleŭ cu Thetis, judecata luĭ Paris, răpirea Eleneĭ, pornirea Grecilor din portul Aulis, debarcarea lor pe ţĕrmul troian şi luptele ce s'aŭ urmat din acel moment până la coprinderea oraşuluĭ Chrysa, răpirea Briseideĭ şi a Chryseideĭ;

2. *Iliada*, al cărei subiect îl formează întîmplările de la cearta luĭ Achille cu Agamemnon până la moartea luĭ Hector;

3. Αἰθιωπίς, în cincĭ cărţĭ, cu următorul coprins: Penthesilea, regina Amazoanelor, vine Troienilor în ajutor, însă este ucisă de Achille. Troieniĭ o îngroapă cu onorurile cuvenite. Achille omoară pe Thersites pentru insultele ce acesta îĭ adresa; dar o revoltă se naşte în lagărul grecesc din cauza acestuĭ omor, şi Achille este nevoit să se ducă în Lemnos, ca să se cureţe de crima sa. Memnon, fiul Auroreĭ, vine în ajutorul Troienilor, purtând o armătură fabricată de Vulcan, însă este ucis de Achille, care la rîndul sĕŭ este ucis de Paris şi Apollon. Inmormîntarea luĭ Achille. Aias şi Ulysse îşĭ dispută armele erouluĭ căzut;

4. Ἰλιὰς μικρά, în patru cărţĭ, coprinzênd următoarele: judecata asupra armelor, pe care adunarea Grecilor le dă luĭ Ulysse. Aias, apucat de nebunie, omoară vitele Acheilor şi apoĭ se ucide însuşĭ. Ulysse prinde prin viclenie pe Helenus, care descoperind în ce chip se poate lua Troia, Diomedes aduce din Lemnos pe Philoktetes în lagărul grecesc. Aci vindecat de către Machaon, el se luptă cu Alexandru (Paris) şi-l omoară. După acestea Deiphobos se căsătoreşte cu Elena. Ulysse dărueşte luĭ Neoptolemos, adus din Skyros, armele tatăluĭ sĕŭ, Achille. Troieniĭ rĕmân înconjuraţĭ în cetatea lor. Epeus şi Minerva construesc calul de lemn. Ulysse pătrunde străvestit în Troia ca să o spioneze; apoĭ, recunoscut de Elena, se înţelege cu dînsa asupra coprinderiĭ oraşuluĭ. După ce ucide pe câţĭva Troienĭ, Ulysse se întoarce la corăbiile greceştĭ. După aceea ia împreună cu Diomedes palladiul Troieĭ. Introducerea caluluĭ în cetate;

5. Ἰλίου πέρσις *(Dărîmarea Troieĭ)*, în douĕ cărţĭ, cu acest coprins: După introducerea caluluĭ de lemn, Troieniĭ, adunaţĭ împrejurul luĭ, deliberează ce trebue să facă cu el; uniĭ sunt de părere să-l arunce în mare, alţiĭ să-l arză, iar alţiĭ să-l închine Minerveĭ ca ceva sfînt. Părerea acestora din urmă birueşte. Pe când orăşeniĭ daŭ ospeţe de veselie că aŭ scăpat în fine de un războiŭ îndelungat, doĭ şerpĭ uriaşĭ se arată şi ucid pe Laookon cu unul din ceĭ doĭ fiĭ aĭ sĕĭ. După această minune, Eneas se suie cu soţiĭ luĭ pe muntele Ida. Sinon ridicând facle aprinse ca semnal pentru Acheiĭ ascunşĭ în insula Tenedos, aceştia pornesc cu

corăbiile şi, împreună cu ceĭ intraţĭ în calul de lemn, măcelăresc o mare parte din Troienĭ şi coprind oraşul. Neoptolemos ucide pe Priam, iar Menelaŭ, găsind pe Elena, o duce la navĭ, după ce a ucis pe Deiphobos. Aias, fiul luĭ Oileus, smulgênd cu violenţă pe Kassandra de la o statuă a Minerveĭ, tîrĕşte şi statua împreună cu ea. Greciĭ indignaţĭ de acest sacrilegiŭ vor să omoare cu pietre pe Aias, însă el fuge în templul Minerveĭ şi acolo scapă de primejdia ce-l ameninţă. După aceasta Greciĭ, încărcaţĭ de spoliĭ, pornesc spre Ellada; însă Minerva le pregăteşte peirea pe mare. Ulysse ucide pe Astyanax, Neoptolemos ia ca răsplată de războiŭ pe Andromache. Apoĭ, după arderea oraşuluĭ, Polyxene este sacrificată pe mormîntul luĭ Achille;

6. Νόστοι, în cincĭ cărţĭ, cu coprinsul următor: Minerva scorneşte o ceartă între Agamemnon şi Menelaŭ asupra întoarcerĭĭ. Agamemnon rĕmâne ca să potolească mânia Minerveĭ, iar Diomedes şi Nestor se întorc sănĕtoşĭ în patria lor. Menelaŭ ajunge în Egypt cu cincĭ corăbiĭ, după ce perduse pe celelalte. Pe de altă parte, Kalchas, Leonteus şi Peripoetes sosesc cu soţiĭ lor în Kolophon, unde îngroapă pe Teiresias. Pe când soţiĭ luĭ Agamemnon plutesc pe mare, umbra luĭ Achille încearcă să-ĭ oprească, prezicêndu-le cele ce li se vor întîmpla. Apoĭ se narează o furtună la stâncile Kapharee şi moartea luĭ Aias din Locri. Neoptolemos, îndemnat de Thetis, pleacă pe uscat. Omorul luĭ Agamemnon de către Aegysthos şi Klytemnestra este răsbunat de către Orestes şi Pylades. Menelaŭ ajunge în Sparta;

7. Urmează *Odyssea;*

8. *Telegonia*, în douĕ cărţĭ, cu acest coprins: După uciderea peţitorilor Penelopeĭ, Ulysse se duce în Elis ca să-şĭ vază turmele; este primit de Polyxenus, care-ĭ dărueşte un crater. De aci întorcêndu-se în Ithaca, săvîrşeşte sacrificiile ce i s'aŭ recomandat de către Teiresias. Apoĭ sosește la Thesproţi şi ia în căsătorie pe Kallidike, regina acestora. Se naşte un războiŭ între Brygi şi Thesproţi comandaţĭ de Ulysse. Marte pune pe fugă pe soţiĭ luĭ Ulysse, dar Minerva 'l ajută şi Apollon învinge pe partizaniĭ luĭ Ulysse. După moartea Kallidikeĭ, Polypoetes, fiul luĭ Ulysse, îĭ urmează la tronul Thesproţilor, iar Ulysse se întoarce în Ithaca, unde este ucis de fiul sĕŭ Telegonos, care nu-l recunoscuse. După ce-şĭ cunoaşte greşala, Telegonos ia cadavrul luĭ Ulysse, pe Telemachos şi pe Penelope, şi-ĭ duce la mama sa Kirke, care îĭ face nemuritorĭ. Penelope se căsătoreşte cu Telegonos, iar Kirke cu Telemachos [1]).

Deosebit de poemele arătate maĭ sus, maĭ făceaŭ parte din epopeile cyclice următoarele: 1. *Titanomachia,* 2. *Danais,* 3. *Atthis Hegesinoi* saŭ *Amazonia,* 4. *Oedipodia,* 5. *Thebais* saŭ *Expediţia luĭ Amphiaraos,* 6. *Epigoniĭ* saŭ *Alkmaeonis,* 7. *Minyas* saŭ *Phokais,* 8. *Luarea Oechalieĭ.*

Aceste poeme, din care azĭ avem prea puţine şi neînsemnate fragmente, precum şi nişte rezumate făcute de gramaticul Proklos, s'aŭ păstrat în toată întregimea lor până după ce Grecia îşĭ pierdu independenţa politică; dintr'însele

[1]) Coprinsul acestor poeme ni s'a păstrat în Chrestomatia luĭ Proklos, din care o parte este reprodusă în *Bibliotheca* luĭ Photios.

ne putem face oarecum o idee despre natura şi mulţimea epopeilor cyclice, care aŭ circulat atâta timp în antichitatea ellenă. Pentru fiecare din ele ni se dă numaĭ un loc în care şĭ-a luat naştere, şi tot aşa ni se dă pentru cele maĭ multe din ele numaĭ câte un nume de autor; în fine, chiar asupra timpuluĭ, în care a fost compusă fiecare din ele, ni se dă o epocă ce corespunde maĭ mult saŭ maĭ puţin cu realitatea istorică. Cu toate acestea, tradiţiunea dinainte de epoca alexandrină, adevĕrata tradiţiune a poporuluĭ grecesc, neţinênd seamă nicĭ de numĕrul considerabil al acestor opere, nicĭ de întinderea, nicĭ de preciziunea indicaţiilor ce se daŭ asupra lor, fie cu privire la numele autoruluĭ, fie cu privire la locul în care a fost făcută —, tradiţiunea, zicem, le atribuia pe toate luĭ Homer, împreună cu alte câteva: *Margites, Batrachomachia* saŭ *Myomachia*, o colecţie de imnurĭ, câteva poeme uşoare, *Capra, Maimuţele*[1]) etc. Astfel, după tradiţia clasică, Homer este autorul nu numaĭ al Iliadeĭ şi Odysseeĭ, ci al tutulor poemelor cyclice, saŭ, dacă nu al tutulor, în orĭce caz al maĭ tutulor. Această activitate fără exemplu o atribue luĭ Homer nu nişte oamenĭ cu totul depărtaţĭ de epoca în care aŭ fost compuse operile numite maĭ sus, cum sunt criticiĭ alexandrinĭ saŭ învĕţaţiĭ moderni, ci corifeiĭ literaturiĭ greceştĭ, a căror autoritate nu se poate pune la îndoială, de vreme ce eĭ trăiaŭ în periodul de înflorire al arteĭ şi literelor ellene. Părerea cum că Homer este autorul numaĭ al Iliadeĭ şi Odysseeĭ este, în epoca clasică, împărtăşită de un numĕr foarte restrîns de oamenĭ culţĭ, o părere izolată, care devine generală şi se consolidează oarecum cel puţin cu 500 de anĭ după ce ele aŭ fost compuse, adică în epoca alexandrină. Criticiĭ de pe timpul Ptolemeilor, cugetând că ar fi cu neputinţă chiar fantazieĭ celeĭ maĭ fecunde să producă atâtea poeme, aŭ fost nevoiţĭ să mărginească paternitatea luĭ Homer numaĭ la Iliada şi Odyssea. Insă, o repeţim încă odată, adevĕrata tradiţiune grecească îĭ atribuia toate saŭ maĭ toate poemele cyclice. Prin urmare, nu Wolf şi aderenţiĭ sĕĭ trebuesc acuzaţĭ că resping tradiţiunea şi nu ţin seamă de dinsa, ci criticiĭ alexandrinĭ şi literatoriĭ moderni, care, în dispreţul afirmaţiilor celor maĭ categorice ale antichităţiĭ ellenice, restrîng activitatea luĭ Homer numaĭ la Iliada şi Odyssea.

Aşa e adevĕrata tradiţiune, şi învĕţaţiĭ alexandrinĭ o înlătură numaĭ ca să o înlocuiască cu o părere maĭ probabilă, de oarece pentru dînşi, ca şi pentru noĭ este inadmisibil ca unul şi acelaş om să fi produs în acele timpurĭ peste douĕzecĭ de poeme de o întindere aşa de considerabilă.

Acum, dacă întrebăm aceeaşĭ venerabilă antihcitate: unde s'a născut acel

---

[1]) Gramaticul Proklos zice: *οἱ γε ἀρχαῖοι καὶ τὸν κύκλον ἀναγράφουσιν εἰς αὐτὸν (τὸν Ὅμηρον)· προστιθέασι δὲ αὐτῷ καὶ παίγνιά τινα, Μαργίτην, Βατραχομαχίαν ἢ Μυομαχίαν, Ἐντεπάκτιον, Αἶγα, Κέρκωπας, Κενούς.*—Sengebusch *Homerica dissertatio posterior*, p. 14: »Sed alia fuerunt praeter Iliadem et Odysseam *Homero vulgo adscripta carmina multa*, quæ Alexandrini quidem et, uti videtur, ante eos *Plato* divinus ille philosophus universa ab Homero abjudicarunt, e reliquis vero *Homericis Alexandrinorum superioribus aetate* alii omnia genuina crediderunt esse, alii ex parte. *Margiten* plurimi pro genuino Homeri carmine habuerunt; hymnum *In Apollinem* Thucydides et Aristophanes ad Homerum rettulerunt, *Epigonos* Aristophanes, *Thebaidem* Simonides Ceus, *Cypria* Pindarus, Sophocles *παίγνια* quædam, Aeschylus universa *Carmina Cyclica*, etc. *Ibid.* p. 19 sqq.

geniŭ fără seamĕn şi în ce timpurĭ a trăit, ea ne rĕspunde tot aşa de încurcat şi nehotărît ca şi asupra activităţiĭ luĭ literare.

Unde s'a născut Homer?

Lă această întrebare multe texte vechĭ ne rĕspund: »în toate oraşele greceştĭ« [1]). Numaĭ câteva din ele se mărginesc la şeapte oraşe, fără a se învoi asupra tutulor numelor lor. Foarte cunoscută este următoarea epigramă:

Ἑπτὰ ἐριδμαίνουσι πόλεις διὰ ῥίζαν Ὁμήρου,
Κύμη, Σμύρνα, Χίος, Κολοφών, Πύλος, Ἄργος, Ἀθῆναι [2]).

Un epigramatist antic, Antipatros, ca să rezolve cestiunea, recurge la o expresiune poetică. După dînsul, nicĭ un loc de pe pămînt n'a produs pe Homer, ci însuşĭ cerul. Firește, toţĭ poeţiĭ ceĭ marĭ sînt divinĭ, însă aceasta nu-'ĭ împedică de a revendica drept patrie cutare saŭ cutare localitate terestră. O metaforă norocită saŭ o expresie de spirit nu desleagă o cestiune, şi de multe orĭ, cu deosebire în cazul de faţă, ea lasă mintea tot aşa de nedomiritä ca şi maĭ 'nainte. Nouĕ ne trebue o probă istorică, nu o figură poetică. Pluralitatea loculuĭ de naştere al luĭ Homer, aşa cum rezultă din o mulţime de texte în proză şi epigrame vechĭ, din care noĭ am reprodus numaĭ câteva, nu ne autorizä a da preferinţă nicĭ unuia asupra altora, pentru simplul cuvînt că nu avem nicĭ un argument maĭ mult în favoarea unuia decât a celorlalte. Astăzĭ, în urma unor cercetărĭ amĕnunţite, în care nu ştie cineva dacă trebue să admire maĭ mult temeinicia metoduluĭ decât stăruinţa dezinteresată a cercetătorilor, este dovedit până la evidenţă că în fiecare din oraşele, în care se pretinde că s'a născut Homer, aŭ existat şcolĭ de rapsozĭ, care se ocupaŭ cu învĕţarea şi recitarea cânturilor poetice. Ca în Egypt şi India, fiinţaŭ în Grecia oamenĭ care îşĭ închinaŭ întreaga lor activitate întru a învĕţa pentru sine, a învĕţa pe alţiĭ şi a declama la sunetele monochordului poemele zise homerice [3]). De aci tradiţia că poetul s'a născut saŭ cel puţin a trăit câtva în acele localităţĭ. Dar asemenea şcoale aŭ existat şi în alte localităţĭ, ca Samos, Milet, Prokonnesos, Halikarnassos, Phocaea, despre care textele antice nu spun că s'ar fi născut într'însele saŭ ar fi trăit câtva în ele Homer [4]). Este maĭ mult decât probabil că şi aceste documente aŭ pierit ca atâtea altele din antichitatea clasică.

Suntem cel puţin maĭ bine informaţĭ asupra timpuluĭ, în care a trăit nemuritorul autor al Iliadeĭ şi Odysseeĭ?

---

[1]) Proklos se exprimă aşa: *οἱ μὲν Κολοφώνιον αὐτὸν (τὸν Ὅμηρον) ἀνηγόρευσαν, οἱ δὲ Χῖον, οἱ δὲ Σμυρναῖον, οἱ δ' Ἰήτην, ἄλλοι δὲ Κυμαῖον καὶ καθόλου πᾶσα πόλις ἀντιποιεῖται τάνδρός, ὅθεν εἰκότως ἂν κοσμοπολίτης λέγοιτο.—Ὅμηρον δὲ πᾶσαι ὡς εἰπεῖν αἱ πόλεις καὶ οἱ ἄποικοι αὐτῶν παρ' ἑαυτοῖς γεγενῆσθαι λέγουσιν.*— Intr'o epigramă publicată în Anthologia luĭ Planudes (IV, 294) citim următorul distich:

Ὁππόιας τὸν Ὅμηρον ἀναγραψώμεθα πάτρης,
Κεῖνον, ἐφ' ᾧ πᾶσαι χεῖρ' ὀρέγουσι πόλεις;

Strabo (XIII, cap. III, 6), după ce a narat că Ephoros şi Hesiod aŭ fost din Cuma, zice: *Ὅμηρος δὲ οὐχ ὁμολογουμένως (Κυμαῖός ἐστι)· πολλοὶ γὰρ ἀμφισβητοῦσιν αὐτοῦ.*

[2]) Altă epigramă foarte rĕspîndită asupra loculuĭ de naştere al luĭ Homer este aceasta:

Ἑπτὰ πόλεις μάρναντο σοφὴν διὰ ῥίζαν Ὁμήρου
Σμύρνα, Χίος, Κολοφών, Ἰθάκη, Πύλος, Ἄργος, Ἀθῆναι.

[3]) Sengebusch *Dissertatio Homerica Posterior*, p. 47 sqq.

[4]) Idem, *ibid.*, p. 69 sqq.

Este natural ca, pentru nişte timpurĭ aşa de vechĭ, rĕspunsurile la această întrebare să oscileze pe un spaţiŭ de câteva zecimĭ de anĭ; chiar dacă această oscilaţie ar merge până la o sută de anĭ, ea nu ne-ar surprinde prea mult. Insă când ea se întinde pe un interval de aproape cincĭ veacurĭ, maĭ ales când aceste date ni sunt procurate de nişte autorităţĭ pe care nu avem nicĭ un motiv de a le respinge spre a preferi pe una celorlalte, atuncĭ suntem nevoiţĭ a admite că aci avem a face nu cu o simplă neexactitate chronologică, ci cu alt fenomen, a cărŭĭ explicare trebue căutată.

Iată epocele admise de principalele oraşe greceştĭ cu privire la timpul în care a trăit Homer:

1. După Athenienĭ . . . Homer a înflorit pe timpul când Ionienĭĭ aŭ trecut din Attica în Asia, adică pe la anul 1045 a. Chr.;
2. După Kumaeĭ . . . . Homer s'a născut în Smyrna, pe timpul când o colonie a lor a întemeiat acest oraş, adică în anul 1025 a. Chr.;
3. După tradiţia din Chios, Homer s'a născut cu douĕ sute de anĭ după dărîmarea Troieĭ, adică la 984 a. Chr.;
4. După Kolophonienĭ . . Homer s'a născut cu 132 de anĭ înainte de prima Olympiadă, adică la 908 a. Chr.;
5. După Samienĭ . . . . Homer s'a născut cu 400 de anĭ înainte de timpul înfloririĭ luĭ Herodot, adică pe la 840 a. Chr.;
6. După Milesienĭ . . . Homer s'a născut cu aproape douĕ generaţiĭ înainte de întăia Olympiadă, adică pe la 843 a. Chr.;
7. După Salaminienĭĭ din Kypros, el a înflorit cu 500 de anĭ după ce Troia a fost înconjurată, adică pe la 690 a. Chr.;
8. După Prokonnesienĭ Homer a fost educat de Aristeas, pe când domnea Gyges în Lydia, adică între aniĭ 716 şi 678 a. Chr.;
9. După Kretanĭ . . . . Homer s'a născut saŭ a fost în floarea luĭ pe timpul poetuluĭ Thales, 640—550 a. Chr. [1]).

In periodul de reflesiune, când critica începu a alege între datele naşterĭĭ uĭ Homer, Aristarch urmă tradiţia atheniană, Euthymenes şi Archemachos pe cea din Chios, Porphyrios pe cea din Kolophon, Herodot pe cea din Samos, Theopomp pe cea din Kypros, etc.

Precum vedem din schiţa de maĭ sus, datele asupra timpuluĭ în care a trăit Homer variază între aniĭ 1045 şi 550 a. Chr., înfăţişându-ne o distanţă de cincĭ veacurĭ. Să vie oare această deosebire dintr'o simplă greşală de calcul saŭ dintr'un *lapsus memoriae*? Critica modernă de la Wolf încoa, şi maĭ ales admirabilele cercetărĭ ale luĭ Maximilian Sengebusch în domeniul cestiunĭĭ homerice, aŭ demonstrat într'un mod peremptoriŭ că tradiţia fiecăreĭ cetăţĭ despre timpul locuirĭĭ saŭ naşterĭĭ luĭ Homer într'însa corespunde cu epoca în care s'a înfiinţat acolo o şcoală pentru păstrarea şi propagarea cântecelor epice. Prin urmare, dacă numele luĭ Homer era, precum s'a arătat maĭ sus, înscris pe toate poemele

[1]) Sengebusch *ibid.* p. 79 sqq.

cyclice; dacă acest Homer s'a născut în curs de aproape cinci veacuri prin atâtea orașe locuite de Greci, iar locul nașterii saŭ locuința luĭ într'un oraș oarecare corespunde cu înființarea uneĭ școale de cântăreți epicĭ acolo, atunci, de vom ținea seamă de tradiție, pe care nu avem nicĭ un cuvînt de a o înlătura, suntem datorĭ să admitem că informațiile antichității cu privire la locul și timpul nașteriĭ luĭ Homer sunt informațiĭ privitoare la introducerea cântecelor epice și a înființăriĭ școalelor de rapsozĭ în deosebitele puncte ale Asieĭ Micĭ și prin insulele grecești.

Să lăsăm acum la o parte notițele date de antichitatea clasică asupra persoaneĭ luĭ Homer ca autor al Iliadeĭ și Odysseeĭ, și să vedem ce ne-a transmis aceeași antichitate asupra poemelor înseși.

Iliada și Odyssea nu aŭ fost scrise la început, ci numaĭ transmise din gură în gură prin recitație. Acest adevĕr, atins întâĭ de Casaubon în treacăt și desvoltat maĭ târziŭ de Perizonius, a fost stabilit în cele din urmă de Wolf cu probe care nu maĭ lasă nicĭ o îndoială [1]). Cea dintâĭ dovadă despre neexistența scrieriĭ pe timpul compuneriĭ poemelor homerice ne-o procură înseși poemele, a căror limbă ne isbește printr'o mobilitate caracteristică idiomelor vorbite, nu și celor fixate prin scris. Astfel cititorul observă la fiecare pas că silabele se mlădiază cu o elasticitate specială, aci lungindu-se aci scurtându-se după trebuințele ritmuluĭ, că diftongiĭ se desfac în silabe, iar silabele se contractează în diftongĭ, că unele consoane sunt când duple când simple, după nevoile metruluĭ, că vorbele ni se înfățișează aci subt o formă aci subt alta, și flexiunile sunt împrumutate când de la dialectul ionic, când de la cel eolic, fenomen particular limbilor nestatornicite încă prin scris. Ceĭce afirmă că scrierea era cunoscută pe timpul compuneriĭ poemelor homerice invoacă în sprijinul părereĭ lor faptul narat în Iliada că Proitos trimise pe Bellerophon în Lykia la socrul sĕŭ, dându-ĭ niște tăbliță pe care săpase (γράψας) niște »semne pierzĕtoare« (σήματα λυγρά), ca să le transmită socruluĭ sĕŭ [2]). Insă scholiaștiĭ luĭ Homer observă că vorba γράφειν avea pe atunci aceeași însemnare cu χαράσσειν saŭ ξέειν (a săpa, a sgîria), cuvîntul σήματα însemna εἴδωλα (icoane, imaginĭ), iar cuvîntul πίναξ avea acelaș înțeles cu σανίς saŭ ξυλάριον (scîndură, tăbliță de lemn, bețișor) [3]). Prin urmare acea pretinsă scrisoare nu era decât o tăbliță de lemn, pe care eraŭ săpate niște semne, ca să zicem așa, ieroglifice, iar nicĭ de cum o scrisoare în adevĕratul înțeles al cuvîntuluĭ. De aceea Merian, vorbind de acest fapt, pe care adversariĭ școleĭ luĭ Wolf îl invoacă ca un argument decisiv în favoarea existenței scrieriĭ în poemele

---

[1]) *Prolegomena*, p. 40 sqq. Vezĭ textele vechĭ reproduse la Sengebusch, *op. cit.* pp. 27 sqq.

[2]) *Iliad.* VI, 168 sqq.

πέμπε δὲ μιν Λυκίηνδε, πόρεν δ' ὅγε σήματα λυγρὰ,
γράψας ἐν πίνακι πτυκτῷ θυμοφθόρα πολλά·
δεῖξαι δ' ἠνώγειν ᾧ πενθερῷ, ὄφρ' ἀπόλοιτο.

[3]) Aristonikos, un vechiŭ comentator al luĭ Homer, face la acest pasagiŭ următoarea observație: *ἡ διπλῆ, ὅτι ἔμφασίς ἐστι τοῦ τῆς λέξεως γράμμασι χρῆσθαι· οὐ δεῖ δὲ τοῦτο δέξασθαι, ἀλλ' ἔστι γράψαι τὸ ξέσαι· οἷον οὖν ἐγχαράξας εἴδωλα δι' ὧν ἔδει γνῶναι τὸν πενθερὸν τοῦ Προίτου.* De altmintrelea, această observație a luĭ Aristonikos este luată din scholiile luĭ Aristarch, după cum a demonstrat Lehrs. Acelaș Aristonikos scrie la vers. 176 din cântul VI al Iliadeĭ: *σημεῖα λέγει οὐ γράμματα· εἴδωλα ἄρα ἐνέγραψεν.* — De asemenea Eustathios, în comentariul sĕŭ la Iliada, observă la acest pasagiŭ: *τὸ γράμμα οὐκ οἶδεν ὁ ποιητής· εἰ γὰρ ἐπ' αὐτοῦ ἦν ἐν χρήσει, καθὰ καὶ ἡ ἐν Ὀδυσσείᾳ γραπτύς, οὐκ ἂν τρὶς εἶπε τὸ σῆμα, ἐπιμείνας τῇ λέξει διὰ τὸ μονῆρες καὶ καίριον.*

homerice, observă cu oarecare ironie: »dacă aceasta ar fi fost în adevĕr o scrisoare scrisă cu semne alfabetice, ar fi cu totul singular ca o invenţie aşa de folositoare şi aşa de cunoscută chiar de atunci, să fi dispărut cu două generaţii în urmă, în nişte împrejurări în care uzul ei câştiga o importanţă cu mult mai mare. Oare ea era bună numai pentru scrisori de recomandaţie, al căror scop era de a face pe oameni să fie sfîşiaţi de Chimeră?«

Mai hotărîtor în această privinţă este următorul fapt, narat iarăşi în Iliada. Hector provoacă la o luptă singulară pe fruntaşii Acheilor. Nouĕ din ei rĕspund la provocarea viteazului troian. Bĕtrânul Nestor propune să se arunce într'o cască »semnul« (κλῆρος) fiecăruia din cei nouĕ Acheĭ şi să se tragă unul. Nestor agită casca şi scoate »semnul« lui Aias. Un crainic, luându-l, îl arată cu dreapta fruntaşilor Acheĭ, iar ceĭce nu-l cunosc îl refuză. Insă când ajunge la cel ce-l însemnase şi-l aruncase în cască, la strălucitul Aias, acesta întinde mâna şi-l ia, zicând: » o amicĭ, în adevĕr este semnul meŭ« [1]). Pentru cine ştie să tragă din fapte ceeace coprind ele şi nu altceva, este învederat că aci nu poate fi vorba de ceeace se chiamă scriere; altmintrelea, orĭcine ar fi putut citi şi recunoaşte numaĭ decât pe obiectul (κλῆρος = sorţ) scos din cască numele luĭ Aias, nu numaĭ cel ce-l pusese.

A doua serie de probe cum că, pe timpul compunerĭi poemelor homerice, nu exista arta scrierĭi, ne-o dă mărturisirea categorică a textelor vechĭ. Flavius Josephus reproduce o tradiţie, după care Homer nu şĭ-a scris poemele, şi că ele aŭ fost adunate maĭ tărziŭ din cântece ce se păstraseră prin transmisiune orală [2]), iar un scholiast vechiŭ zice că poemele luĭ Homer nu se transmiteaŭ pe atunci prin scris, ci prin învĕţare pe din afară [3]). Maĭ mult încă. Ceĭ vechĭ, ne spune Aelian, recitaŭ poemele homerice izolate, ca şi cum fiecare cântec ar fi format un tot în parte. Astfel, ei ziceaŭ: *Lupta de lîngă corăbiĭ*, *Doloneia*, *Vitejia luĭ Agamemnon*, *Catalogul corăbiilor*, *Patrokleia*, *Rĕscumpĕrarea* (luĭ Hector), *Jocurile în onoarea luĭ Patroklos*, *Călcarea convenţiilor jurate*. Acestea în Iliada. In cealaltă poemă avem titlurile: *Cele petrecute în Pylos*, *Cele petrecute în Lakedaemon*, *Peşterea Kalypsoeĭ*, *Cele privitoare la plută*, *Naraţiunea luĭ Alkinoos*, *Kyklopeia*, *Despre morţĭ*, *Cele privitoare la Kirke*, *Spĕlarea luĭ Ulysse*, *Omorul peţitorilor*, *Cele petrecute la câmp*, *Cele petrecute la Laertes* [4]). Aceste titlurĭ sunt vechĭ, pentru că Herodot (II, 116) citează Διομήδους ἀρίστεια (Vitejia luĭ Diomedes), la care el socoteşte şi începutul din cântul VI-lea al Iliadeĭ, de oarece versurile citate de el ca făcând parte din această rapsodie sunt din cântul VI, vers. 289 — 292. Platon nu-

---

[1]) *Iliada*, VII, 161 sqq.

[2]) *Contra Apionem*, I, 2. Vezĭ textul reprodus aicĭ în nota 1 de la pag. 7.

[3]) Apud Villoison *Anecdota graeca*, II, p. 182: *τότε γὰρ οὐ γραφῇ παρεδίδοντο (τὰ τοῦ Ὁμήρου), ἀλλ' μόνῃ διδασκαλίᾳ, ὡς ἂν μνήμονι φυλάττοιντο* etc.

[4]) *Variae historiae*, XIII, 14: *ὅτι τὰ Ὁμήρου ἔπη πρότερον διῃρημένα ἦδον οἱ παλαιοί. Οἷον ἔλεγον Τὴν ἐπὶ ναυσὶ μάχην καὶ Δολώνειάν τινα, καὶ Ἀριστείαν Ἀγαμέμνονος καὶ Νεῶν κατάλογον καὶ Πατρόκλειαν καὶ Λύτρα καὶ Ἐπὶ Πατρόκλῳ ἆθλα καὶ Ὁρκίων ἀφάνισιν. Ταῦτα ὑπὲρ τῆς Ἰλιάδος. Ὑπὲρ δὲ τῆς ἑτέρας· Τὰ ἐν Πύλῳ καὶ τὰ ἐν Λακεδαίμονι καὶ Καλυψοῦς ἄντρον καὶ Τὰ περὶ τὴν σχεδίαν καὶ Ἀλκίνου ἀπολόγους καὶ Κυκλώπειαν καὶ Νέκυιαν καὶ Τὰ τῆς Κίρκης, Νίπτρα, Μνηστήρων φόνον, Τὰ ἐν ἀγρῷ, Τὰ ἐν Λαέρτου.*

meşte Λιταὶ (Rugăciunile)[1]), Aristoteles vorbeşte de Ἀλκινόου ἀπόλογος[2]), iar autorul dialoguluĭ platonic intitulat *Minos*, menţionează Νέκυια (sacrificiile pentru morţĭ)[3]).

Aceste cântece cu titluri anumite se învĕţaŭ pe dinafară în şcoale de către oamenĭ, care se închinaŭ oarecum acesteĭ specialităţĭ de a trăi din recitarea rapsodiilor homerice. Acest fapt nu trebue să ne minuneze nicĭdecum, de oarece este ştiut din izvoare neîndoioase că existaŭ la Ebreĭ şcoalele Profeţilor, la Bretonĭ şcoalele pentru barzĭ, la Scandinavĭ pentru scalzĭ, la Celţĭ pentru Druizĭ. Asupra şcoalelor celor din urmă, iată ce scrie Iulius Caesar: »stimulaţĭ de privilegiŭ atât de marĭ (ale Druizilor), mulţĭ inşĭ se adună de bună-voe pe lîngă eĭ saŭ sunt trimişĭ de părinţiĭ şi rudele lor. Acolo se zice că învaţă un mare numĕr de versurĭ şi uniĭ rĕmân la învăţătură douĕzecĭ de anĭ. Nu este permis a se încredinţa acele versurĭ scrieriĭ, pe când în maĭ-maĭ toate celelalte afaceri ale lor, publice şi private, eĭ se servesc de literile greceştĭ« [4]). Cu drept cuvînt observă Jean Jacques Rousseau în opusculul sĕŭ intitulat *Essai sur l'origine des langues*, cap. VI: »dacă Iliada ar fi fost scrisă, ea ar fi fost cu mult maĭ puţin cântată, rapsoziĭ ar fi fost maĭ puţin căutaţĭ şi s'ar fi înmulţit mult maĭ puţin. Nicĭ un poet n'a fost aşa de cântat, afară de Tasso la Veneţia, şi încă numaĭ de gondolierĭ, care nu prea citesc«.

Adolf Kirchhoff a demonstrat că Iliada era terminată în veacul al 8-lea, întemeindu-se pe faptul că în alte poeme cyclice, ca Αἰθιωπίς, Ἰλίου πέρσις şi Κύπρια, se face aluzie la Iliada, ca la o poemă al căreĭ subiect era determinat şi închis în anumite hotare[5]). Despre epopeia Κύπρια se ştie că ea exista deja în Olympiada a 30-a. Pentru ca autorul eĭ să se rapoarte la Iliada, ca la o operă cunoscută, suntem nevoiţĭ a admite că această din urmă poemă era terminată cu câteva deceniĭ maĭ înainte, adică în veacul al 8-lea. Cu toate acestea, cele dintâĭ începuturĭ istorice despre arta scrieriĭ la Grecĭ le găsim tocmaĭ cu un veac după terminarea Iliadeĭ, la 664 a. Chr., când Zaleukos dede legĭ scrise Lokrilor Epizephyrienĭ. Acest Zaleukos înflori, după mărturisirea luĭ Eusebios, în Olympiada a 30-a, adică cu 70 de anĭ înainte de Solon[6]). Aşa dar, cea dintâĭ întrebuinţare a arteĭ de a scrie la Grecĭ se dovedeşte cu documente că s'a făcut în prima jumĕtate a veaculuĭ al 7-lea, şi anume pentru publicarea legilor luĭ Zaleukos. Insă de la întrebuinţarea eĭ pentru fixarea unor formule scurte până la redactarea unor poeme de întinderea Iliadeĭ şi Odysseeĭ, distanţa este enormă. Nu se scriŭ opere de 16.000 şi de 13.000 versurĭ, pe cât timp cineva nu este sigur că va găsi cititorĭ pentru dînsele. Transmisiunea lor din generaţie în generaţie se explică numaĭ prin tradiţia orală, şi acest obiceiŭ se dovedeşte prin numeroase texte că a existat nu numaĭ la Grecĭ, ci şi la alte popoare, la care arta scrieriĭ nu era prea rĕspîndită.

---

[1]) *Cratylus*, 38.

[2]) *Rhetorica*, III, 16.

[3]) Cap. 13.

[4]) *De bello gallico*, VI, 14.

[5]) *Quaestionum homericarum particula*, 1845.

[6]) Ceeace se zice în dialogul platonic *Minos*, cap. 15, cum că Minos a dat legĭ scrise în bronz (*ἐν χαλκοῖς γραμματείοις ἔχων γεγραμμένους τοὺς νόμους*), şi în *Bibliotheca* luĭ Apollodoros (III, 1, 2), cum ca Minos a scris legĭ (*γράψαι νόμους*), sunt aserţiunĭ lipsite de orĭce temeiŭ. Mulţĭ inşĭ aŭ afirmat acelaşĭ lucru despre Lykurg, despre care toată antichitatea spune că n'a lăsat nimic scris. In Athena, arta scrieriĭ a înflorit cu puţin înainte de Solon.

Este meritul înțeleptuluĭ legĭuitor Solon de a fi dispus prin o lege anume ca poemele homerice, care până la dînsul se recitaŭ la întîmplare, să se cânte de aci înainte într'o ordine statornică. Pisistrat, în a doua jumĕtate a veaculuĭ al 6-lea, făcu un pas maĭ departe. El numi o comisiune de patru bărbaţĭ, şi anume: Konkylos, Onomakritos din Athena, Zopyros din Heraklea şi Orpheus din Kroton, ca să dea cântecelor homerice o redacţiune definitivă, înlăturând numeroasele variante de care eraŭ pline, fapt pe care îl întîmpinăm în toate poemele care circulă din gură în gură. Asupra acestuĭ punct textele vechĭ sunt de acord perfect [1]). Toate aceste texte constată că maĭ înainte poemele homerice se cântaŭ fragmentar (σποράδην, διῃρημένα) şi că numaĭ de la Pisistrat încoa ele aŭ fost aşezate în ordinea în care le avem azĭ; însă împărţirea fiecăreĭ poeme în douĕzecĭ şĭ patru de cânturĭ, după numĕrul literilor alfabetuluĭ grecesc, datează numaĭ de la Aristarch [2]).

Redactoriĭ numiţĭ de Pisistrat se izbiră de multe dificultăţĭ, şi adesea rĕmaseră nedomiriţĭ asupra aşezăriĭ materialuluĭ adunat în corpul fiecăreĭ poeme. Astfel, *Doloneia*, care ocupă astăzĭ cântul 10-lea din Iliada, era considerată ca o poemă în parte [3]), iar întîlnirea luĭ Glaukos cu Diomedes (cântul 6-lea din Iliada) nu se ştia în ce loc anume trebue pusă, după cum ne spune comentatorul Aristonikos [4]).

Cum că cea dintăĭ redacţiune a poemelor homerice a fost cel puţin cea dintăĭ redacţiune întreagă a lor, reiese cu siguranţă din felul şi tonul numeroaselor notiţe făcute de scriitoriĭ vechĭ asupra acestuĭ fapt, care pentru dînşiĭ avea importanţa unuĭ eveniment. Dacă redacţiunea luĭ Pisistrat ar fi fost o simplă ediţiune îndreptată, atuncĭ ea n'ar fi fost proclamată şi sĕrbătorită cu atâta entusiasm, nicĭ n'ar fi fost privită ca soluţiunea mult timp dorită a uneĭ probleme anevoioase.

După redacţiunea făcută din ordinul luĭ Pisistrat, în deosebĭ când, de la sfîrşitul veaculuĭ al 5-lea, trebuinţa de a scrie deveni maĭ generală, se făcură alte ediţiunĭ, care purtaŭ numele oraşelor în care se scriseseră saŭ ale bărbaţilor ce îşĭ luaseră asupră această sarcină delicată (ἐκδόσεις κατ' ἄνδρα şi ἐκδόσεις κατὰ πόλεις). Este foarte probabil că ediţiunile oraşelor eraŭ obligatoare pentru recitările făcute la anumite sĕrbătorĭ. De această categorie ţineaŭ: ediţiunea din *Massilia* (ἡ Μασσαλιωτικὴ), cea din *Chios* (ἡ Χία), cea din *Sinope* (ἡ Σινωπικὴ), cea din

---

[1]) Indicăm aicĭ numaĭ câte-va: Ioannes Tzetzes în *Prolegomena Scholiorum in Aristophanem*, idem în *Exegesa la Iliada*, Bekker *Anecdota* II, p. 766, *Scholiile la Gramatica luĭ Dionysios Thracul*, publicate de Villoison în *Anecdota* II, p. 182, Eustathios în *Scholiile sale la Iliada*, p. 5, *Scholiile la Pindar* (Nemea, II, 1), *Scholiile Plautine*, publicate de Ritschl, Cicero (*De Oratore*, III, 34, 137), Pausanias VII, 26, 13, şi în deosebitele *Vieţe ale luĭ Homer* scrise de ceĭ vechĭ. Aelian *Variae Historiae* XIII, 14.

[2]) Pseudo-Plutarch în *Viaţa luĭ Homer*, cap. IV: *εἰσὶ δὲ αὐτῷ ποιήσεις δύο, Ἰλιὰς καὶ Ὀδύσσεια, διῃρημένη ἑκατέρα εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν στοιχείων, οὐχ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τῶν γραμματικῶν, τῶν περὶ Ἀριστάρχου.*

[3]) Scholiastul la cântul 10-lea din Iliada: *φασὶ τὴν ῥαψῳδίαν ὑφ' Ὁμήρου ἰδίᾳ τετάχθαι, καὶ μὴ εἶναι μέρος τῆς Ἰλιάδος, ὑπὸ δὲ Πεισιστράτου τετάχθαι εἰς τὴν ποίησιν.*

[4]) Scholiul la cântul 6-lea din Iliada: *ἡ διπλῆ ὅτι μετατιθέασί τινες ἀλλαχόσε ταύτην τὴν σύστασιν.* Amintim că dipla *(διπλῆ)* este un semn diacritic inventat de gramaticiĭ alexandrinĭ pentru a-şĭ face observaţiile saŭ a-şĭ exprima îndoelile asupra unuĭ pasagiŭ orĭ asupra unuĭ cuvînt.

Kypros (ἡ Κυπρία), cea *Eolică* (ἡ Αἰολὶς saŭ ἡ Αἰολική). Intre cele maĭ vechĭ ediţiunĭ κατ' ἄνδρα figurează a luĭ Euripides (nu a celebruluĭ tragic, ci a altuia, care nu este mult maĭ tînĕr decât el). Maĭ cunoscută este ediţia luĭ *Antimachos din Kolophon* (către sfîrşitul veaculuĭ al 5-lea), apoĭ a luĭ *Aristoteles*, ediţie numaĭ din Iliada, pe care marele cugetător o făcu, după spusa luĭ Plutarch, pentru Alexandru-cel-Mare, aşa numită ἡ ἐκ νάρθηκος ἔκδοσις, şi pe care regele Macedonieĭ o păstra într'o cutie preţioasă, pe care o găsise în tezaurul luĭ Dareios; însă Strabo (XIII, 1, 27) afirmă că Alexandru a însărcinat cu această ediţie pe *Kallisthenes* şi *Anaxarchos*. Alte ediţiĭ din vechime aŭ fost: a luĭ *Philetas din Kos*, profesorul poetuluĭ Theokrit; a poetuluĭ *Aratos din Soli*, în veacul al treilea a. Chr.; a luĭ *Rhianos din Kreta*, a luĭ *Philemon* şi *Sosigenes*, care, deşi maĭ tinerĭ decât Zenodot, nu se numĕră între Alexandrinĭ.

De aicĭ înainte încep *adevĕraţiĭ alexandrinĭ*, dintre care ceĭ maĭ însemnaţĭ sunt: *Zenodot din Ephesos*, elevul luĭ Philetas din Kos; *Aristophanes din Byzanţiŭ*, elevul luĭ Zenodot şi directorul faimoaseĭ bibliotecĭ din Alexandria după moartea luĭ Apollonios Rhodios; *Apollonios Rhodios*, poetul *Argonauticelor*; *Aristarch*, cel maĭ mare şi maĭ cunoscut dintr'înşiĭ. Toţĭ aceştĭ învĕţaţĭ s'aŭ străduit a reconstrui ediţia luĭ Pisistrat, înlăturând greşelile ce se strecuraseră de la dînsul încoa, iar critica modernă încearcă, cu ajutorul scholiilor vechĭ, să restaureze ediţia luĭ Aristarch saŭ cel puţin a se apropia cât se va putea maĭ mult de textul fixat de gramaticiĭ alexandrinĭ.

Să ne oprim pentru un moment aci, resumând rezultatele la care am ajuns pe baza documentelor ce ne a lăsat antichitatea.

Iliada şi Odyssea s'aŭ transmis în curs de câteva veacurĭ numaĭ prin tradiţie orală de către oamenĭ închinaţĭ acesteĭ specialităţĭ, şi numaĭ în a doua jumĕtate a veaculuĭ al 6-lea ele aŭ fost statornicite prin scris din ordinul luĭ Pisistrat. In convingerea epoceĭ clasice, Homer nu este numaĭ autorul Iliadeĭ şi Odysseeĭ, ci al tutulor poemelor cyclice, saŭ cel puţin al poemelor referitoare la cyclul troian. Pe de altă parte, tradiţiunea asupra vieţiĭ luĭ nu ne dă o persoană care să se poată fixa într'un loc şi timp anumit, ci un şir de oraşe şi de epoce care corespund cu rĕspîndirea treptată a cântecelor epice în oraşele şi în mijlocul seminţiilor ellene, care aŭ cultivat cu maĭ mult succes şi cu maĭ mare rîvnă acest gen literar. Neapărat, cu acest rezultat problema dacă Iliada şi Odyssea sunt opera unuia şi aceluiaşĭ poet saŭ dacă fiecare din ele este opera unuĭ poet deosebit, saŭ în fine dacă ele s'aŭ născut din contopirea unor cântece izolate la început, nu numaĭ că nu este rezolvată, dar nu este măcar atinsă. Din premisele ce am stabilit maĭ sus pe baza autorităţiĭ celor vechĭ nu se poate induce în logică strictă nicĭ o concluzie ştiinţifică asupra naşterеĭ poemelor zise homerice. Un lucru însă este, după părerea noastră, câştigat, anume că acea venerabilă tradiţie pe care o invoacă adversariĭ luĭ Wolf şi pe temeiul căreia eĭ susţin că Iliada şi Odyssea sunt opera unuĭ singur poet, nu există. Rĕspunsul la întrebarea cum s'a născut fiecare din aceste epopeĭ nu este legat de nicĭ un fapt istoric. Prin urmare, dacă cineva, condus de un şir oarecare de motive, va vedea în Iliada saŭ Odyssea nu o

unitate primitivă, ci o reuniune de balade odată independente saŭ desvoltarea unuĭ sîmbure maĭ simplu la început, atuncĭ nu i se poate obiecta că nesocotește saŭ cade în contradicție cu o tradiție sigură și statornică.

Liberĭ dar de această stavilă, să căutăm în poeme înseșĭ rĕspunsul la întrebarea: »cum s'aŭ născut poemele homerice?«

(Urmează).

ANG. DEMETRIESCU.

ÎN PIMNIȚĂ

Sunt în pimniță, pe noapte,
Subprefectul și notarul;
Cu paharul vor să'nnece
Tot necazul, tot amarul.
Aŭ luat-o de cu sară,
Inchinând deodată rar,
Pentru subprefect notarul,
Subprefect pentru notar.
Cărcĭumarul doarme-acuma:
Domniĭ, muștiriĭ cu anul,
Îĭ plătesc eĭ dimineață
Bĕutura cu toptanul.

Tot închină eĭ într'una,
Pân' la revĕrsat de zorĭ,
Pentru eĭ și-aĭ lor prietenĭ
Nu maĭ știŭ de câte orĭ;
Pân' și pentru pragul uşeĭ
Aŭ ajuns de-aŭ închinat,

Iar acum le vine pofta
Ca să cate de mâncat.

— Știi tu una, măi notare?
— De, eŭ, domnu subprefect,
Sunt la ordin dacă'mi spuneți
Cu onor și cu respect;
Iară dacă nu mi-ți spune,
De, atuncea n'am ce face,
Dar eŭ tot vĕ sînt la ordin
Cu respect și... bună pace.
— Bine, dar ceva mâncare,
Dac'ar fi, tu n'aĭ mânca?
— Ba, eŭ... vorba dumitale,
Cum ĕĭ zice dumneata.
Dar ce poți găsi p'aice
De mâncat, pe vremea asta!
Dac'am fi la mine acasă
Ne-ar găti pe loc nevasta.
— Ha-ha-ha! Sĕrmanul dînsul,
S'a turtit notarul meŭ!
El: acasă la nevastă!...
Uite-aicĭ am găsit eŭ.
— Aĭ găsit? Cu-atât maĭ bine!
— Da, găsit, făr nicĭ să cați.
Uite 'n cuĭŭ, colo 'n părete
Doĭ mușchĭ lungĭ și afumați.
Vezĭ?
— Poĭ, vĕd; maĭ este vorbă!
Cu onor și cu respect....
Dar ce ochĭŭ avuși, cocoane!..
— Na! Poĭ, ochĭŭ de subprefect!
Eĭ, acum pe el, la slujbă:
Câte-un capĕt fiecare.
Eŭ, încep colea cu dinții.
— Eŭ, briceagul, că-ĭ cam tare...
. . . . . .

Când s'așază dînșiĭ asfel
Ba să-l roază, ba să-l tae
Iată vine și cârcĭmarul
Ce dormise în odae

Și privindu-ĭ cum se luptă
Cu briceagul și cu dinții,
Mânele în cap punêndu-și
Zice:
— Sfinte și toți sfinții
Și ĭerarhii și părinții
Ceĭ cu slujbe și cu hramuri!
D'apoĭ ce-mĭ stricați, măĭ frate,
Opritoarea de la hamuri? !...

TH. D. SPERANȚIA.

Scenă din viaţa de la ţară

SIMBOLISMUL

Cuvîntul simbolism aplicat literaturiĭ e cu totul modern. Spre 1884 câţĭva poeţĭ tinerĭ, adunându-se zilnic în subsolul cafeneleĭ »François Ier« din Paris, s'aŭ botezat simboliştĭ şi maĭ în urmă decadenţĭ spre a însemna o şcoală nouă, un curent de literatură deosebit. Aceştĭ hidropaţĭ—cum se intitulaŭ eĭ înşişĭ — compuşĭ, în parte, din pleava bulevardelor pariziene, aŭ început încetul cu încetul să se mişte şi să agite transformarea poezieĭ franceze, ameţiţĭ în ignoranţa lor de asonanţa unor cuvinte căror eĭ doar le atribuiaŭ un înţeles. Literatură fără sens, născută din ignoranţă, fără bază şi fără talent, n'a întârziat să se năruiască, după ce câtva timp a licărit prin noutatea eĭ numaĭ. Cine maĭ vorbeşte astăzĭ serios în favoarea saŭ defavoarea eĭ? Jean Moréas, Laurent Tailhade, Charles Maurice şi ceilalţĭ adunaţĭ subt drapelul uneĭ himerice gloriĭ, s'aŭ stins cu gloria lor cu tot, iar pe mormîntul acesteĭ filfiirĭ efemere maĭ pluteşte ironia vremiĭ în faţa a tot ce se sforţează să depăşească limitele firestĭ ale oricăruĭ produs intelectual saŭ sentimental. Obscuritatea afectată, lipsa de orice idee, golul unor capete degenerate, iată caracteristica principală a acesteĭ şcoale simboliste, căreia moartea principaluluĭ lor şef Stephan Malarmé ĭ-a dat lovitura din urmă. Nu zicem că Paul Verlaine — cel maĭ puţin întunecos — a fost lipsit de talent, nicĭ că Malarmé nu urmărea în poeziile sale nicĭ o idee. Dar pe când în rîndurile unuia, răpitoare prin efectul formeĭ şi delicateţa unuĭ sentiment ciudat, pluteşte o atmosferă bolnavă şi nenaturală, obstinarea celuĭlalt de a scrie cu orice preţ a dat naştere multor elucubraţiĭ. Căcĭ acest simbolism superficial n'avea nicĭ o sistemă în construcţia luĭ şi îmbrăcarea uneĭ ideĭ într'un simbol reprezentativ nu se făcea după o metodă lung timp reflectată. De aci confuziunea, rigiditatea, ameţeala şi incoerenţa acestor cuvinte, colectate după bunul plac dintr'un vocabular îmbogăţit cu neologisme sunătoare.

Simbolismul a fost cultivat însă în alte vremurĭ şi reflectul luĭ, astăzĭ atât de palid şi de nebulos, nu se poate compara cu minunata putere a geniuluĭ unor popoare antice care aŭ culminat

şi şĭ-aŭ vĕzut declinul. In orientul clasic maĭ ales, aproape întreaga dezvoltare intelectuală e manifestată în acest chip. Simbolismul sĕŭ, îmbrăcând-o într'o formă pompoasă, într'o haină greŭ de străbătut, îĭ da un aspect de oarecare maiestate, care impunea respect, asigurându-ĭ conservarea în mijlocul unor popoare ignorante, conduse de nişte culturĭ pline de superstiţiĭ grosolane. Acest simbolism era o condiţiune inerentă a conservăriĭ operelor de artă şi chiar de ştiinţă antice, închizêndu-le într'un cerc tradiţional de savanţĭ, încât ochiĭ vulguluĭ nu puteaŭ străbate în adîncul sanctuarelor lor puţin accesibile. Astfel a fost poporul egiptean, de la care ne-aŭ rĕmas urme, mărturisind o mare putere intelectuală. Poporul indic şi astăzĭ cultivă un simbolism grosolan şi nepătruns, subt parfumul mistic al sfintelor sale altare. Numaĭ poporul grec, în zborul sĕŭ uşor şi înaripat, în contact cu natura cea maĭ favorabilă, subt un cer delicios, s'a ridicat la înălţimea celor maĭ sublime speculaţiunĭ, într'un mod limpede, la îndemâna tuturor. Cele dintâĭ manifestărĭ intelectuale pe care le-a produs, chintesenţiază geniul sĕŭ subtil, fiecare cugetător fiind totdeodată şi un tip al poporuluĭ din care face parte. Numaĭ atuncĭ când influenţa egipteană maĭ ales, ĭ-a împestriţat modul sĕŭ de cugetare, a culminat, e adevĕrat în dialectica platoniciană, dar tot atuncĭ bĕtrânul din Sunium, care timp de treĭsprezece anĭ a suportat preparaţia iniţiĕreĭ în suprema ştiinţă egipteană cu simbolismul sĕŭ, a îndrăznit să incrusteze pe frontispiciul şcoaliĭ sale: »Nimenĭ să nu intre aicĭ dacă nu e geometru!«. Maĭ ales neoplatonicieniĭ alexandrinĭ s'aŭ perdut cu totul în adîncul teogonieĭ egiptene, încât întregul lor sistem construit pe modelul unuĭ simbolism arzĕtor se prezintă cu acea înfăţişare stranie şi obscură a operelor mistice. Era însă un timp favorabil pentru literatura şi ştiinţa simbolistă, şi preoţiĭ acestor manifestărĭ intelectuale aveaŭ concepţiĭ aristocratice în speculaţiunile lor; în Egipt formaŭ o castă şi cheia misterelor era o excluzivitate a magilor, care nu puteaŭ să comunice saŭ să aibă legăturĭ cu ceĭ profanĭ.

Nu intrăm maĭ adînc în analiza acestor sisteme; expunerea noastră se mărgineşte la o înfăţişare istorică a simbolismuluĭ antic pentru a scoate în evidenţă superficialitatea acestor obscurităţĭ moderne, de afectare simbolistă.

* * *

Egiptul, astăzĭ vorbind, pare o ţară întunecoasă, a căreĭ teogonie era profesată de un sacerdoţiŭ special numiţĭ magĭ. Aceştia formaŭ o castă aparte, care se căsătoreaŭ numaĭ între eĭ şi îşĭ educaŭ copiiĭ într'un mod special, încât puteaŭ să continue ştiinţa părinţilor lor. Aŭ fost timpurĭ în care poporul egiptean a atins cea maĭ înnaltă dezvoltare posibilă. Şi e de mirat cum într'o ţară aridă, atât de puţin accidentată şi a căreĭ fecunditate era supraabondentă, acest popor, în loc să se stingă în indolenţă, a putut să-şĭ ia zborul şi să dea probe de o energie uimitoare. Urme neîntrecute ne-aŭ rĕmas împrăştiate pe malul Niluluĭ, care 'l străbate glorios, aducênd cu el darul rodnic al apelor sale. Piramidele se înnalţă ca treĭ mase neegale în mărime, fiecare fiind un simbol de personificare; planul şi dispoziţiunea lor aŭ fost croite de învĕţaţiĭ magĭ, căutând totdeodată să simbolizeze o idee, o credinţă strîns legată cu ştiinţa lor. Astfel, piramida cea maĭ mare simbolizează forţa naturiĭ, cea de a doua mişcarea şi cea de a treia timpul. Ruinele care prăfuesc malurile Niluluĭ atestă existenţa încă a patru piramide maĭ micĭ, formând în total şeapte vîrfurĭ saŭ conoide flamiforme, corespunzênd celor şeapte lumĭ planetare, din care geniile cîrmuesc universul. Căcĭ, să nu uităm, teogonia luĭ Hermes-Toth, magul legislator al Egiptenilor, presupunea şeapte spirite care conduc lumea, după cum la Indienĭ existaŭ şeapte Devas, la Persanĭ şeapte Amchaspande şi la Caldeĭ şeapte Ângerĭ marĭ. O altă construcţie foarte obscură e aşa numitul Sfinx de Giseh, cu capul de femee, cu ghiarele de leŭ şi cu aripile de acvilă, totul dându-ĭ o înfăţişare oribilă, care dispare de îndată ce spiritul simboalelor vine întru câtva să-l însufleţească. Capul de femee prezintă puterea inteligenţeĭ omeneştĭ, care maĭ înainte de a intra în acţiune, cumpăneşte drumurile prin care trebue să intre. Pântecele de taur însemnează că omul, prin ajutorul ştiinţeĭ, trebue, subt impulsiunea uneĭ voinţĭ neobosite şi subt jugul uneĭ răbdărĭ îndeajuns probate, să-şĭ croiască pas cu pas drumul care

conduce la succes orĭ la decadenţă. Ghiarele de leŭ însemnează că trebue să uzezĭ de putere în lupta vieţiĭ, să te rĕzboeştĭ cu îndrăzneală şi maĭ ales să aĭ speranţă în îndeplinirea scopurilor tale. Aripile de acvilă acoperind masa sfinxuluĭ însemnează că e necesar să-ţĭ ascunzĭ planurile până în momentul de a lucra. Ştiinţa ocultă pe care o profesaŭ magiĭ îşĭ ridică fundamentul tot pe această personificare şi cele douĕzecĭ şi douĕ de arcane care se aplică într'un mod fatidic horoscopuluĭ vieţiĭ aŭ o concepţie simbolică analoagă. Inteligenţa omenească bine condusă, deliberarea cumpănită, voinţa şi speranţa, iată ce te poate duce la scopul dorit. Egiptenĭĭ n'aŭ admis nicĭodată un fatalism orb; omul e dator să lupte, singur să-şĭ croiască drumul care ar putea maĭ lesne să-l conducă la virtute. Această libertate a omuluĭ a trecut şi la alexandrinĭĭ grecĭ, maĭ ales la Plotin misticul, care în Enneadele sale acordă omuluĭ libertate absolută, ca condiţiune inerentă moraleĭ luĭ. De aci ştiinţa viitoruluĭ, magia, la Egiptenĭ nu se rapoartă atât ca un oracol la ghicirea întîmplărilor posterioare ale vieţiĭ hotărîte de un destin neînduplecat, cât maĭ ales la drumul prin care omul practicând virtutea să ajungă la binele sĕŭ propriŭ şi al celorlalţĭ.

Pentru a înţelege sensul simboalelor horoscopuluĭ ermetic, e trebuincios să aruncăm o privire asupra concepţieĭ filozofice a magismuluĭ, care concepţie ni s'a păstrat de celebrul neoplatonician aleaxndrin Jamblic de Chalcis. Esenţa universuluĭ este Fiinţa absolută, al căreĭ nume nicĭodată nu e exprimat de magĭ; din ea emană infinitul celor posibile. După cum Binele, ideea absolută a luĭ Platon era d'asupra ideilor relative de Adevĕr, Frumos şi Ordine, concepţia Fiinţeĭ absolute a Egiptenilor îmbrăţişa maĭ întâĭ ceĭ treĭ termenĭ aĭ manifestărĭĭ: trecutul, prezentul şi viitorul. E puterea supremă echilibrată prin inteligenţa etern activă, e perpetuarea erarhică a virtualităţilor şi manifestărilor eĭ infinite, regăsite în unitatea substanţeĭ, în om. Vedem decĭ cum Plotin, Proclus, Aedesius şi ceĭlalţĭ neoplatonicienĭ aŭ ajuns să adopte teodiceea lor atât de singulară, a Unuluĭ, a indivizibiluluĭ. Deşi Plotin nu admite în total sistemul emanativ, totuşĭ stabileşte că omul fiind o modificare a Unuluĭ suprem, după cum pentru a ajunge la ideĭ trebue să facem abstracţie de simţurĭ, tot astfel pentru a putea contempla Fiinţa absolută trebue să facem abstracţie şi de ideĭ, lucru care nu se îndeplineşte decât prin intuiţia extazuluĭ rezervată unor anumite persoane. Rĕul şi binele, spuneaŭ magiĭ, sunt coprinse în Fiinţa absolută, şi prin acestea domină natura. Ea e dreptatea absolută, înţelepciunea absolută, principiul activ care însufleţeşte fiinţele, principiul orĭcăreĭ forţe spirituale saŭ materiale. Totdeodată e creaţiunea, aflată într'o mişcare perpetuă. Manifestările eĭ sunt simbolizate simţit şi vizibil în lumea intelectuală şi în lumea fizică. In lumea intelectuală principiul suprem al actelor e voinţa liberă a omuluĭ, prin care 'şĭ poate realiza ideile sale, punênd în acţiune împătrita conlucrare a spirituluĭ: afirmarea, negarea, discuţia şi soluţia. Fiinţa relativă (omul), în raportul sĕŭ cu infinitul, practică religiunea, păstrează echilibrul libertăţiĭ sale, şi-şĭ cîrmueşte voinţa prin prudenţă. Forţa morală, învĕţarea datorieĭ, combinarea ideilor care creează viaţa morală, iată însuşirile sale. A doua manifestare a fiinţeĭ absolute e lumea fizică, a căreĭ lege e pururĭ expansiunea facultăţilor omuluĭ spre absolut. Natura germinând actele, femeea unindu-se cu bărbatul pentru îndeplinirea unuĭ destin comun, libertatea de acţiune şi armonica înlănţuire a cauzelor şi efectelor, acestea sunt legile sale primordiale. Moartea naturală e transformarea naturiĭ omuluĭ ajunsă la termenul perioadeĭ sale; din combinarea forţelor naturiĭ rezultă neprevĕzutul; averile pămînteştĭ se năruesc, iar decepţia şi invidia duşmănoasă turbură seninătatea vieţiĭ. Fericirea nu se găseşte decât în cumpătare şi virtute. Acesta era, în general, sensul simbolismuluĭ ermetic, concepţie pe care o găsim înrîurind maĭ toate sistemele filozofice ale poporuluĭ elenic.

Simboalele lor sunt diferite, şi cheia n'o posedă decât magul iniţiat în misterele lor; ele eraŭ păzite în subteranele Sfinxuluĭ şi în momentul iniţiaţiuniĭ se explicaŭ neofituluĭ, însă cu o mulţime de precauţiunĭ. Astfel întâĭa arcană era figurată prin statua unuĭ mag, stând în picioare, îmbrăcat în haine albe. Un şearpe muşcându-şĭ coada îĭ serveşte de cingĕtoare. Fruntea sa e înconjurată de un cerc de aur, iar în mâna dreaptă ţine un sceptru de aur, înnălţat spre cer. Mâna stîngă întinde degetul arătător către pămînt. In faţa luĭ pe o piatră cubică sunt aşezate o sabie şi o monedă de aur în mijiocul căreia e încrustată o cruce. Cheia acestuĭ simbol e următoarea: magul e tipul omuluĭ perfect; atitudinea luĭ e aceea a voinţeĭ care purcede la lucru; haina luĭ albă e imaginea curăţenieĭ

originale saŭ recâştigate, iar şearpele de aur e simbolul veĉniciei. Aurul e simbolul luminei, iar cercul exprimă circumferinţa universală în care gravitează lucrurile create. Sceptrul e semnul comandărei şi gestul mâneĭ drepte, e un semn de aspirare spre ştiinţă, înţelepciune şi putere. Poziţiunea mâneĭ stîngĭ însemnează că misiunea omuluĭ perfect e de a domni în lumea materială. Cupa aşezată pe piatra cubică însemnează amestecul pasiunilor care contribuesc la fericire saŭ la nefericire. Sabia simbolizează puterea prin ajutorul căreia luptăm. Moneda fiind semnul uneĭ valorĭ determinate, însemnează puterile câştigate prin eficacitatea voinţeĭ. Crucea e simbolul infinituluĭ. Celelalte arcane aŭ simbolurĭ tot atât de savant stabilite, pe care însă cadrul articoluluĭ de faţă nu ne permite să le relevăm. Ele corespund totdeodată uneĭ litere şi unuĭ numĕr, modificându-ĭ însemnarea după posiţiunea pe care o capătă pe cercurile fatidice ale horoscopuluĭ.

Ruine ale uneĭ ştiinţe obscure, necunoscută de noĭ astăzĭ, poate ale unor superstiţiĭ enorme nu trebue însă să le confundăm cu şarlatania ordinelor mistice moderne, cum ar fi Franc-Masoneria, ordinul Rosa-Cruce modern şi altele pe care credulitatea unor naivĭ le maĭ susţine spre ruşinea lor. Ele n'aŭ nicĭ o bază ştiinţifică. După cum în artă poeţiĭ simboliştĭ sunt niştе făuritorĭ de cuvinte goale, tot astfel aceştĭ pretinşĭ magĭ sunt făuritorĭ de neadevĕruri grosolane. In numele magieĭ egiptene a făcut sgomot maĭ ales asociaţiunea ocultă a Franc-Masonilor, înfiinţată de către englezul Elie Ashmole. Pentru a cumpăni şi maĭ bine valoarea sa, să-ĭ stabilim geneza. Către 1646 acest visător a adunat împrejurul luĭ asociaţia de lucrătorĭ zidarĭ Free-Masonry de pe proprietatea filantropuluĭ colonel Mainwaring din orăşelul Warington, şi învĕţându-ĭ câteva formule neînţelese, pretinse oculte, se adunaŭ la zile anumite subt preşedinţia luĭ Ashmole, care se împodobise cu pomposul titlu de hierofant. Simpli, inculţĭ, bieţiĭ oamenĭ ascultaŭ inepţiele acestuĭ Ashmole, care inventase şi un fel de poveste-simbol, pe baza legendeĭ ebraice a luĭ Hiram, arhitectul templuluĭ din Ierusalim. Incetul cu încetul asociaţiunea aceasta s'a mărit, construindu-şĭ temple împodobite cu tinichele strălucitoare şi pânze colorate, şi-şĭ recruta iniţiaţiĭ printre cele maĭ înalte personagiĭ atât în Anglia cât şi în Paris, unde se lăţise maĭ în urmă. Bine înţeles, şarlatania juca rolul principal în această afacere. Dar maĭ ales femeile cu imaginaţia lor arzĕtoare le acorda ocrotirea cea maĭ puternică încât această asociaţiune căpĕtase o precumpănire mare în politica şi finanţele Occidentuluĭ. Ce bază însă putea să aibă un amestec de formule ameţitoare, investite de un extravagant visător şi continuate de niştе speculatorĭ? Abuzul lor a desgustat pe oameniĭ serioşĭ de a maĭ cerceta şi adevĕrata ştiinţă simbolică a Egiptuluĭ şi desgustul acesta a lăsat în întuneric multe părţĭ din civilizaţiunea antică, care nu pot să fie cu totul lipsite de interes.

I. Brumărel.

ELEGIE

Se frânge metalicul glas
Din clopote triste;
Viŭ singur cu dricul la pas,
(Pustiul, pe urmă rĕmas
Cu ochĭ 'n batiste).

Pluteşte al corbilor stol
Subt cerul în doliŭ;
Iar drumul spre groapă e gol,
Şi vîntul durerĭĭ e sol —
E 'ngheţ de linţoliŭ.

S'apropie carul mereŭ;
Şi groapa-ĭ aproape.
Se 'nşirue dangătul greŭ,
Pe cine îngroapă? Vr'un zeŭ
Cu 'nchise pleoape?

Ah, dricul s'opreşte acum —
Coşciugul coboară;
In aer e ceaţă şi fum,
E vaer sĕlbatic şi cum
Eŭ plâng — mĕ doboară!...

Iar preotul, preotul lung
Citeşte 'n litaniĭ;
Vedeniĭ în faţă-mĭ s'alung,
Trec aniĭ şi 'n urmă prelung
Sunt iarăşĭ. — Trec aniĭ. —

Copilul sĕlbatic eram
Plutind în poeme;
Subt fruntea-mĭ şi lumea robeam,
Puternic ca nimenĭ, — iubeam
O zînă, Noeme. —

Iar astăzĭ la groapă o port
Frumoasă ca 'n vremurĭ;
Cu ochiul de ghiaţă şi mort,
Tăcută în straiul de tort.
— Tu Doamne, nu tremurĭ?

D'apururĭ dormi-va 'n îngheţ
Iubita-mĭ d'apururĭ,
Un Ânger din sfere, măreţ,
Icoană ce n'are nicĭ preţ —
Cu pale contururĭ.

In lumea de umbre pe vecĭ
Dormi-va cu morţiĭ;
Uitată cu mâinile recĭ.
— O, Moarte pe cine petrecĭ
Subt legile sorţiĭ?

Ce visurĭ, cu cine şi când
D'acum va maĭ toarce?
Cu duşiĭ alăturea stând,
Din lumea în care trecênd
In vecĭ nu s'o'ntoarce.

Orĭ singură 'n albu-ĭ vestmînt
Subt noaptea cu stele,
La cine visa-va'n pămînt,
Când nopţile dragosteĭ sînt
Apuse şi ele ?

Mormîntul te-aşteaptă deschis
Iubito 'n repaos,
Cu somnu-ĭ de marmură... Vis —
Poemul durerĭĭ nescris —
Răpeşte-mĕ 'n haos.

Şi-alăturĭ la sînu-ţĭ murind
In groapă ne-o duce,
Aceeaşĭ viaţă urzind,
D'asupra-ne mută umbrind
O singură cruce.

. . .

....Plutește al corbilor stol
Subt cerul în doliŭ;
Iar drumul spre groapă e gol
Și 'n zare-ĭ înghețul de Pol,
Îngheţ de linţoliŭ.

Ca jertfa iubirĭĭ pe rug
Durerea mĕ poartă ;
Şi viaţa şi visele 'mĭ fug —
Ea rece visează 'n cosciug
Solemnă şi moartă.

Pe genele-mĭ grele sclipesc
Şi tremură stropiĭ ;
Durerile 'n sufletu-mĭ cresc
. . . . . .
Lin, crengile drepte doinesc
Se clatină plopiĭ.

Iuliŭ Dragomirescu.

Scenă din viața de la țară

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

Poeziĭ nouĕ de Duiliŭ Zamfirescu. Intăiul lucru ce impresionează plăcut pe cititorul acestor *Poeziĭ nouĕ* este buna educaţie metrică în care aŭ fost crescute. Deşi s'ar părea că nu se poate face autoruluĭ o laudă din aceasta (dacă eştĭ poet trebue să-ţĭ cunoştĭ meseria) — totuşĭ, când ne amintim că pentru atâţĭ şi atâţĭ scriitorĭ de versurĭ româneştĭ metrica e o anostie clasică, nu ne putem opri să mărturisim satisfacţia noastră în fruntea acestor linĭĭ de recensie. — D. Duiliŭ Zamfirescu îşĭ veghiază şi îşĭ disciplinează versul silabă cu silabă. Unde i se pare că valul ritmic s'ar izbi de mal şi s'ar frânge neplăcut în auzul nostru, poetul se îngrijeşte din vreme şi ne pune acolo un semn prevestitor, un accent grav. — »Ce lucru mare!« — Nu e lucru mare; dar când maĭ toate versurile ce se scriŭ în româneşte (exceptăm în gîndul nostru câteva nume) se sbat de colo până colo, ca apele într'un cutremur de pămînt, ne e drag să spunem că Duiliŭ Zamfirescu îşĭ îngrijeşte şi îşĭ orîndueşte versul cu toată luarea aminte.

Poeziile nouĕ sunt în numĕr de 20 şi se perindează pe vre-o 50 de paginĭ; decĭ, cartea lor e o cărticică. Aceste 20 de poeziĭ se resfiră pe 4 căĭ, adică se grupează subt patru note. E o notă pur artistică, fină şi destrămată în azur ca un »fĭl de la Vierge«; e o notă patriotică, alta satirică şi în fine una filozofică. Intăeĭ şi ultimeĭ aparţin 16 din cele 20 de poeziĭ.

Se zice despre un poet că darul luĭ se revarsă ca o melodie de harpă, de lĭră, de ghitară, etc. Şi într'o vreme acest chip de a zice era propriŭ, căcĭ inspiraţia poetuluĭ se însoţea cu harpa, cu lira orĭ cu ghitara. Am zice că darul D-luĭ Duiliŭ Zamfirescu se revarsă ca o melodie de mandolină. Ni se pare că această mandolină e poezia D-luĭ Duiliŭ Zamfirescu. Inchipuiţi-vĕ că o auziţĭ rĕsunând subt un umbrar din Sorento şi veţĭ avea »Adio Napoli«. Inchipuiţi-vĕ că o auziţĭ într'o seară rĕsfrântă cu toată tăria diamantală — în canalul Grande şi veţĭ avea pe »Don Juan«. Strămutaţi-vĕ cu gîndul şi cu melodia eĭ în Monreale, şi veţĭ amirosi »Florile de Paşte«... In toate aceste poeziĭ,

şi în altele de felul lor, talentul poetuluĭ apare delicat şi furnicător, ca vibrarea uneĭ îndoite coarde dintr'o mandolină.

Tropiĭ acestor poeziĭ sunt totdeauua fericiţĭ şi aleşĭ unul şi unul. Maĭ de aproape spus, acel meşteşug poetic de a mania o idee (ce ne-a ajuns tuturor indiferentă, prin repetată auzire şi citire) într'un aşa fel încât să ne dea un fior de noutate, Duiliŭ Zamfirescu îl face cu degete subţirĭ, uşoare şi surprinzĕtor de inventive. Judecaţĭ :

Se desface apa 'n douĕ,
Iese-o zînă din bolboacă
Căreĭ ramurile plouă
Sărutărĭ de promoroacă.

Foarte gingaş. Ne pare rĕŭ numaĭ că în această strofă transpiră un imperceptibil defect de bună sunare. Apoĭ :

Pune 'n scorburĭ vîntul strună
Doina 'n ea să se alinte;
Cântă tot, văzduhul sună
Hramul învierieĭ sfinte...

Dar iată şi gînduri maĭ grave, însă prinse tot cu un »burin« de aqua-forte :

Timpul va săpa 'n tăcere
Lutul graţielor tale,
După vechiul nostru rost,
Şi 'ntr'o zi şi tu veĭ cere
Chiparoşilor din vale
Locul tĕŭ de adăpost.

E o strofă din frumoasa poezie »La un model« ; celelalte douĕ aŭ fost din »O noapte în pădure«. Iată acum gînduri filozofice (subţietatea expresiuneĭ rĕmâne aceiaşĭ pretutindeni) :

Că poate atuncĭ din fund de bărăganurĭ,
S'ajungă noaptea chiotele firiĭ
Pe nesfîrşita curgere de lanurĭ
In preajma sură-a nemărginiriĭ.

Atuncea eŭ lega-mĕ-voĭ în gînduri
Din noŭ, şi-oĭ rupe vrajea de morminte,
Spre a maĭ gusta, în somn de patru scânduri,
Induioşarea ţineriĭ de minte.

... Pe odihna mandolineĭ încrucişăm braţele şi filozofăm.

D. Duiliŭ Zamfirescu are câteva poeziĭ (între ele : »La mormîntul luĭ Shelley«, »Palinodie«, »Că poate-atuncĭ« — cea din care am detaşat strofa de maĭ sus —) căror le-am spune : nişte preţioase documente de psichologie contimporană. Înţelegem psichologia omuluĭ luminat, a turistuluĭ Alpilor, de ştiinţă şi de cugetare modernă.

Aceste poeziĭ înfăţişează vagul, golul, haosul... în care intră sufletul de azĭ prin poarta filozofieĭ; a cuĭ, a căreĭ filozofie — o ştim cu toţiĭ.

Astfel—gîndul luĭ Duiliŭ Zamfirescu »La mormîntul luĭ Shelley« se întreabă şi îşĭ rĕspunde:

Viaţa ? Nimicul văpsit lîngă om,
O umbră ce 'n fuga c'un nour o măturĭ :
Tu singur ţi 'nchipuĭ un chip despre tine,
Un rĕŭ şi un bine...

Intr'adevĕr?...

Ah, cine va reînnălţa, pe Moria pustiită, splendoarea distrusuluĭ templu!

* * *

* * *

Discursuri parlamentare de B. Conta. — In acelaş timp şi aproape în aceleaşi împrejurări, doi oameni s'aŭ prezentat în timpul lor cu o superioritate vĕdită. Aceştia sunt Eminescu şi Conta. Asupra celuĭ din urmă a apărut de curînd o carte subt titlul: *Discursuri parlamentare* [1]). c'o prefaţă interesantă de D. B. C. Livianu. Ele coprind aproape toată activitatea politică a filozofuluĭ materialist dintre aniĭ 1878—1881, activitate care i-a răpit o mare parte din energia vieţiĭ luĭ Conta, care s'a arătat un cugetător original în scrierile luĭ filozofice, a pus aceeaşĭ profundă convingere şi în doctrina sa politică şi economică, pe care a profesat-o în ultimiĭ anĭ aĭ vieţiĭ sale atât de la tribuna Parlamentuluĭ, cât şi de pe banca ministerială, pe care a figurat ca ministru al cultelor şi instrucţiuniĭ publice în cabinetul luĭ Ioan Brătianu.

Zdruncinarea organismuluĭ sĕŭ slăbit de o muncă fără preget, moartea prematură care l'a ajuns fiind abia în vîrstă de 36 anĭ, l-aŭ împiedicat să-şĭ desăvîrşească opera filozofică plănuită subt titlul de: *Incercărĭ de metafizică materialistă,* din care nu a putut da la lumină decât douĕ capitole apărute în limba franceză: *Teoria fatalismuluĭ* şi *Întroducerea la metafizică;* după moartea luĭ s'aŭ mai publicat câteva manuscrise, rĕmase neterminate însă, cum ar fi *Teoria ondulaţiuniĭ universale şi Încercărĭ de metafizică materialistă* — parte din ele publicate deja în revista *Convorbirĭ literare* între aniĭ 1876—1879. Aceste opere aŭ avut oarecare resunet în lumea filozofică străină; s'aŭ scris asupra lor dărĭ de seamă prin publicaţiile ştiinţifice străine, articole importante de ceĭ mai celebri filozofĭ materialiştĭ contimporanĭ, autorul a fost viŭ felicitat prin scrisorile şi laudele ce i s'aŭ trimis, încât Conta trecea drept un savant de întâia mână. Dacă directiva educaţiuniĭ sale intelectuale ar fi fost mai precisă şi dacă cea mai mare parte din activitatea luĭ nu s'ar fi risipit în lucrărĭ străine meditaţiunilor filozofice, Conta ar fi produs opere de o intensitate mult mai adîncă. Aşa însă cum a debutat el, nu putea să ţină piept drumurilor multiple pe care le-a cultivat: profesor de drept civil la facultatea din Iaşĭ, magistrat, economist, om politic, etc., şi, deşi pe cât omeneşte a fost posibil s'a trudit să exceleze în toate ramurile activităţiĭ luĭ, Conta a rĕmas însă mai mult ca un diletant, cu o înclinare mai presus de toate către speculaţiunile metafizice. De aceea viaţa luĭ filozofică are mai mare importanţă, dar mai ales pentru noĭ Romînĭ, căcĭ Conta a fost, până acum, singurul nostru filozof cu tendinţe de originalitate mai lămurite.

Viaţa luĭ politică are şi ea o importanţă deosebită, întru cât Conta lucra condus mai mult de o convingere superioară; a intrat în politică atuncĭ când i s'a părut că interesele neamuluĭ nostru sunt ameninţate. Ceeace l-a îndemnat să înceapă activitatea-ĭ politică de agitaţie a fost scopul pe care Rusia îl urmărea în 1878 înainte de încheierea tractatuluĭ de San-Stefano, scop pe care l-a şi pus în aplicare ceva mai târziŭ prin răpirea părţiĭ basarabene retrocedate în 1856. Conta se decise a scri un articol în această cestiune, pe care l-a inserat în coloanele jurnaluluĭ *Steaua Romînieĭ* din 23 Ianuarie 1878 şi în care propune unele mijloace prin care nu numaĭ că s'ar satisface pretenţiunile ruseştĭ, dar chiar s'ar putea să ni se înapoeze poate toată Basarabia răpită. Şi Conta zice: »România are dreptul de a cere astăzĭ de la Turcia o despăgubire mare de războiŭ, care să fie pro»porţionată nu numaĭ cu sacrificiile efective făcute de noĭ, dar cu rolul deciziv ce am jucat în faza »critică a războiuluĭ actual. In preliminările de pace, ce s'ar fi subscris la Adrianopolĭ, s'a şi admis »ca România să aibă o despăgubire teritorială îndestulătoare. Eĭ bine, această despăgubire terito»rială pentru a fi îndestulătoare, adică proporţionată cu rolul nostru în războiul actual, nu poate să »aibă loc numaĭ în Dobrogea. Să cerem mai bine de la Turcia o provincie de pe coasta meridională a »Măriĭ-Negre, care să aibă o valoare mult mai mare decât Basarabia întreagă. Să dăm această pro»vincie Rusieĭ şi ea să ne dea în schimb Basarabia rusească întreagă, renunţând totdeodată la drep»turile ce crede că ar avea asupra Basarabieĭ româneştĭ de astăzĭ«. Semnarea tractatuluĭ de la San Stefano a fost pentru Conta o crudă lovitură. Atuncĭ a scris el un articol violent în contra politicĭĭ neprevĕzĕtoare a luĭ Brătianu intitulat: *Viitorul Romînieĭ pregătit de D-niĭ Brătianu şi Kogălniceanu,* pe care l-a publicat în ziarul *Presa.* Acest articol a produs o bună impresie asu-

[1]) Un volum de 212 paginĭ, Iaşĭ, tip. »Dacia«, P. Iliescu & D. Grossu.

pra publicului şi a fost chiar reprodus şi comentat de gazetele opoziţioniste mai multe săptămâni, în timpul unei epoce de surexcitare generală a spiritelor. O întîmplare puternică care izbea convingerile sale antisemite, a fost pentru Conta o îmboldire şi mai mare de a intra în Parlamentul român. Prin tractatul de la Berlin impunêndu-se modificarea art. 7 din Constituţie, încât s'ar fi deschis Evreilor drumul la cetăţenia română, Conta s'a hotărît să combată acest lucru din toate puterile lui. Guvernul de atunci însă a prevĕzut pericolul unui adversar atât de îndîrjit şi a pus în mişcare tot aparatul electoral pentru a-i zădărnici candidatura sa în Iaşi. Cu toate acestea el a reuşit cu mare majoritate. După aflarea rezultatului — spune D. Livianu — o deputaţiune a israeliţilor din Iaşi s'a prezentat lui Conta şi i-a oferit rotunda sumă de 70.000 de galbeni, nu ca să le susţie cauza, ci numai ca dînsul să nu vorbească în cestiunea revizuirii art. 7 din Constituţiune. El a refuzat cu indignare oferta. Activitatea parlamentară şi-a inaugurat-o Conta prin rostirea discursului sĕu rĕsunător în şedinţa Adunării deputaţilor din 7 Septemvrie 1879, prin care combătea cu date precise ştiinţifice admiterea evreilor la cetăţenia română şi-i prezintă ca un pericol pentru Statul nostru; iar »aceĭ care susţin acest lucru, zicea el, saŭ că fac o confuziune neiertată şi nepermisă pentru oamenii învĕţaţi, saŭ că sunt de rea credinţă«. Discursul a fost imediat tradus şi expediat guvernelor respective de către mai multe legaţiuni din capitală. Al doilea şi cel din urmă discurs al activităţii sale parlamentare este cel rostit în şedinţa Camerii din 20 Noemvrie 1879 în cestiunea rescumpărării căilor ferate. Aci se mărginesc discursurile pronunţate de acest bărbat eminent în Adunarea deputaţilor.

După câtva timp, în urma stăruinţelor lui Ion Brătianu, Conta a primit să facă parte din cabinet şi i s'a încredinţat portofoliul instrucţiunii publice, în care calitate a elaborat un proiect de lege pentru organizarea învĕţămîntului în România. Intrarea lui Conta în minister a fost precedată de o înverşunată opoziţie, şi duşmanii sĕi aŭ crescut la numĕr. In contra proiectului sĕu de lege, anexat la sfîrşitul volumului, s'a ridicat o furtună de protestări din toate unghiurile ţĕrii, încât chiar în Cameră se formase un curent puternic de antagonism, şi nici Brătianu n'a mai avut curajul să-i reziste. Proiectul a fost înmormîntat în secţiuni.

Această viaţă de ferbere necontenită a avut o influenţă dăunătoare asupra fiziculuĭ sĕu debil. Deşi Conta, în toate cestiunile, a păstrat un calm de rezervă şi s'a prezentat aproape cu indiferenţa unui logician, totuşi necontenitele atacuri, nedreptele acuzări ce nu-i cruţaŭ nici cele mai scumpe aspiraţiuni, precum şi traiul sĕu puţin cumpătat, i-aŭ pregătit cu mult timp înainte mormîntul. Discursurile sale se prezintă c'o înfăţişare bine studiată, şi ideile aşternute în mod simplu, fără pretenţiuni bombastice, fără fraze de efect, resfrâng în ele onestitatea sa de cugetare şi de sentiment. Respectul sĕu pentru auditor era prea mare, ca să fi îndrăznit să apară la tribuna oratorică nepregătit; duşman al frazelor goale de ideĭ, căuta totdeauna claritatea şi forma unei limbi curate româneşti; de aci, discursurile sale lăsaŭ asupra auditoruluĭ o impresiune adîncă şi convingĕtoare.

In definitiv, dacă asupra lui Conta s'aŭ deslănţuit multe pasiuni, posteritatea, în mai dreapta sa cumpănire, i-a acordat judecata adevĕratului sĕu merit. D. Livianu, în admiraţiunea sa cătră filozoful român, adunând aceste vestigii şi însoţindu-le de o prefaţă interesantă, relativă la multe părţi intime ale vieţii lui Conta, ne aduce un serviciŭ real, căci ne procură ocazia de a ne întoarce gîndul cu recunoştinţă spre un talent de mare merit, a cărui viaţă de muncă necontenită, a cărui inteligenţă distinsă şi ale cărui opere aŭ ilustrat naţiunea română.

EM. SEREA.

TEATRUL NAŢIONAL

Ioan Dimitrescu. — Nimeni, din ceĭ care l'aŭ auzit acum cinsprezece ani, nu a ghicit în băeţandrul timid şi şubred, plecat din Iaşi spre cucerirea viitoruluĭ—ca din Provenţa gingaşii tamburinari—în tenorinul delicat şi ciripitor căruia ursita isteaţă îi dedea din întâia zi prilejul plin de primejdii dar şi de nădejdi să-şi încerce glasul alături cu al lui Patti; nimeni, zĕŭ, nu a ghicit pe atunci pe bărbatul voinic şi plin de sănătate, pe tenorul puternic cu vocea largă şi întinsă, cu plămîniĭ

încăpătorĭ ca niște foĭ de făurărie, suflând fără sforțare notele întregului registru ca printr'o minunată trompetă de argint, artistul desăvîrșit într'un cuvînt, pe care ceĭ de atuncĭ și ceĭ de azĭ îl aplaudă frenetic la Teatrul național.

Omul acesta e născut într'o zodie norocoasă. Abia pornit în străinătate, află o primire frumoasă pe scenele italiene. Nu trece mult, i se propune un angajament la Londra unde dublează pe celebrul de Reszke în câteva opere. Talent mlădios, el își însușește lesne experiența admirabiluluĭ artist și devine cu încetul favoritul publiculuĭ pe marile scene ale Englitereĭ. Pururea soarta îĭ zîmbește. Orĭunde cântă, stîrnește entusiasmul. Orĭ și unde, direcțiunile voesc să-l lege de-a-pururea de teatrul lor. Astfel, de pildă, pornit în Australia pentru o mică serie de reprezentațiunĭ, el e reținut acolo lunĭ de zile de un public frenetic care nu se satură să-l asculte.

Acum, iată-l înapoĭ pe malurile de unde și-a luat avîntul. Astăzĭ este incontestabil unul din celebrĭ tenorĭ aĭ școaleĭ italiene. Posedând un repertoriŭ foarte bogat, prețuind orĭce rol și cântându-l cu acelaș suflet, de la Rigoletto până la Hughenoțĭ, de la Somnambula până la Aida, trecând cu aceeașĭ înlesnire pe scenele operelor comice, lirică și dramatice, el și-a afirmat acum absoluta sa măestrie și poate fi considerat ca perfect în tot repertoriul italian.

Este însă un repertoriŭ special, acela al luĭ Wagner. Cu toată știința și dibăcia sa, D. Dimitrescu nu poate alt decât să ne dovedească marea deosebire ce există între muzica incomparabiluluĭ geniŭ german și aceea a tuturor geniurilor plăsmuite de întreaga omenire și toate maĭ mult saŭ maĭ puțin comparabile între ele. Lăsând de o parte cestiunea inspirațiuniĭ și a înnălțăreĭ sufleteștĭ tot atât de sublimă la Bellini, la Donizetti, la Romini, la Verdi, la Meyerbeer, la Gounod, la Halévy, la Berlioz saŭ la Wagner, este aci un procedeŭ noŭ, o rupere desăvîrșită cu teoriele admise de ceĭlalțĭ, un mod particular de a scrie muzica pentru cânt, o cerință nouă din partea autoruluĭ, o sforțare diferită din partea cântărețuluĭ. Pentru a cânta muzica luĭ Wagner trebue o voce dresată anume și într'un mod așa de deosebit de acela pentru executarea muziciĭ obicĭnuite, încât aceeașĭ voce, acelaș om nu poate cânta și una și alta. Un artist preparat pentru a cânta repertoriul de la Bayreut nu maĭ este în stare să cânte altceva; și un artist, orĭcât de bun ar fi el, preparat pentru a cânta repertoriul celalalt, nu va putea fără un deosebit studiŭ, și după ce va fi rupt cu desăvîrșire cu trecutul sĕŭ, să cânte repertoriul luĭ Wagner. Aceasta ne-a dovedit-o celebrul Van Dyck, neîntrecut în Lohengrin, în Tannhäuser, în Parsifal, etc., și care a făcut fiasco în Faust, în Hernani, în Hughenoțĭ. Aceasta o dovedește Popovicĭ lumiĭ cântând pretutindenĭ, la Viena, la Bayreuth, în Italia, numaĭ pe Wagner. Aceasta ne-o dovedește azĭ D. Dimitrescu, admirabil, minunat, în operele repertoriuluĭ maĭ vechiŭ și cu mult inferior sie-și în Wagner.

Dar a-țĭ fi inferior ție, când eștĭ Ioan Dimitrescu, este totuși a fi superior multora, foarte multora.

A. Davila.

MIȘCAREA INTELECTUALĂ STRĂINĂ

CĂRȚI, REVISTE, ECOURI

Cinquante ans d'amitié este titlul unei colecțiuni de scrisori elocvente pe care M-me Edgard Quinet le-a dat la lumină zilele acestea, brodate pe tema prietenieĭ statornice ce a existat între soțul sĕŭ, Edgard Quinet, și renumitul istoric Michelet, cunoscut pentru interesul ce-l purta naționiĭ noastre. »Cinquante ans d'amitié« are valoarea uneĭ opere al căreĭ interes vorbește de la sine, astăzĭ când maĭ toțĭ aŭ încercat această prietenie himerică, plină de nenumĕrate decepțiĭ. A vedea între douĕ talente ale scriitorilor francezĭ reciprocitatea uneĭ iubirĭ nedespărțite, între douĕ naturĭ alergând după aceeașĭ glorie, desinteresarea și admirațiunea plină de sinceritate și curățenie, poate servi ca un tabloŭ de comparație pentru micĭĭ vrăjmașĭ plinĭ de patimĭ, pe care zilnic îĭ vedem tăvălindu-se în agitărĭ meschine. Cu cât o fire e maĭ înnaltă, cu cât un creer e maĭ limpede, cu cât o inimă e maĭ bine înzestrată cu calitățĭ superioare, cu atât acel care se prezintă maĭ desăvîrșit prin ajutorul lor e maĭ departe de un suflet pizmaș, întunecos și rĕŭ; cu atât simțindu-șĭ forța superiorității luĭ, se simte maĭ senin, departe de cercul invidieĭ orbitoare. Prietenia hotărîtă, ca orĭce sentiment maĭ înnalt, nu-ĭ un stimulent către ideĭ maĭ vaste și maĭ nouĕ? Și cine știe dacă o parte din geniul celor doĭ scriitorĭ nu-ĭ datorită acesteĭ legăturĭ!... Găsim în această carte zugrăvirea a douĕ vieți excepționale, în amĕnuntele lor cele maĭ intime, debutul lor șovăind plin de planurĭ vaste, plin de neîngrijirea și liniștea cu care priveaŭ calvarul existenței materiale, subt inspirația celor douĕzecĭ de anĭ, plinĭ de muncă cinstită, de lucru intelectual necontenit, de focul tinereții.

Dar a încerca să dăm în câteva rînduri odisea celor cincĭzecĭ de anĭ de prietenie cu toate aspectele eĭ, n'am ajunge tocmaĭ la scopul dorit. Cartea trebue citită și maĭ ales simțită, și pentru mulțĭ, credem, va fi un balsam de pacificare, de liniștire sufletească, de admirațiune.

Arta indiană de Maurice Meindron e un substanțial rezumat al manifestărilor estetice din India, cuprinzênd arhitectura religioasă și civilă, sculptura și pictura, precum și artele decora-

tive ale Indieĭ. In deosebĭ artele decorative, care fac onoare dexterităţiĭ şi gustuluĭ Indienilor, sunt tratate pe larg în acest volum.

Giotto und die kunst italiens im Mittelalter, de Max G. Zimmerman (Band. I. Voraussetzung und erste Entwickelung, von Giottos Kunst. Leipzig). Volumul se ocupă cu origina picturiĭ în Italia. Putem urmări cele dintâĭ încercărĭ de artă decorativă în Italia până în al XIV-lea secol; mozaicurile Romeĭ şi Raveneĭ, picturile primitive, imaginele tradiţionale şi încercările de la începutul manifestărilor artistice. Din punctul de vedere al editării, lucrarea D-luĭ Zimmerman e luxos executată şi-ĭ însoţită de o mulţime de ilustraţiĭ.

Die kreuzigung Christi in der bildenden kunst von Michel Engels. Acest studiŭ asupra crucificşilor se prezintă cu o aparenţă savantă şi cuprinde un numĕr inegal de reproducţiunĭ fotografice după diferiţĭ crucificşĭ — încât întregul volum e maĭ mult un comentar de iconografie şi istorie a arteĭ — după aceste ilustraţiunĭ. Planşele sale sunt bine executate. Găsim portretul luĭ Crist din catacombele luĭ Domitil, care de la Bossio până la Garucci s'a impus arheologilor creştinĭ; imaginea Edeseĭ, reprodusă în fig. 7, nu-ĭ decât o fantazie; apoĭ găsim o mulţime de alte reproducţiunĭ capabile să ne captiveze atenţia prin înfăţişarea lor mistică medievală.

Ressurection, ultima operă a conteluĭ Leon Tolstoi, a apărut zilele acestea în franţuzeşte într'o admirabilă traducţiune datorită D-luĭ Teodor de Vyzewa. Marele apostol al umanităţiĭ, în timpul celebreĭ crize spirituale prin care a trecut în aniĭ din urmă, a lăsat neisprăvită această operă, pe care o începuse deja de mult; împrejurărĭ deosebite l-aŭ făcut s'o reia acum, aşa că înfăţişarea lucrăriĭ e dublă: în partea a doua e maĭ multă predică şi maĭ puţină descriere, maĭ intensă pătrunderea sufletească şi maĭ puţin formalism. Subiectul e următorul: Nekhludoff, care a sedus o sĕrmană copilă Maslova, astfel încât a aruncat-o într'o prăpastie de imoralitate şi de viţiŭ, simte o remuşcare îngrozitoare când după câţĭva aniĭ la mijloc o găseşte la curtea cu juraţĭ acuzată fiind de otrăvire. Scopul luĭ de aci încolo este înnălţarea acesteĭ nefericite. Tablouri sinistre împodobesc cea maĭ mare parte din drama atâtor peripeţiĭ; tablouri delicioase sunt zugrăvite cu cea maĭ mare duioşie—vorbind maĭ ales despre iubirea lor de altădată, înainte de a-ĭ înrîuri sensualitatea, în acea noapte de Crăciun... Dar ceeace e maĭ presus de toate, caracterul general al opereĭ scriitoruluĭ rus este puterea extraordinară de a crea suflete diferite, înzestrate cu o precisă individualitate, pe care nicĭ un scriitor n'a posedat-o până acum.

* * *

Revue des deux Mondes. 1 Decemvrie. Alfred Fouillée are un articol important asupra *raselor latine*, în care combate teoriile care admit »inferioritatea nativă saŭ degenerarea aşa zişilor neolatinĭ«, făcêndu-se adversarul luĭ Ferrero şi Sergi. Afirmă »că fiecare din naţiunile cărora li se trîmbiţează decadenţa are valoarea, meritele, rolul sĕŭ folositor în prezent şi speranţele sale în viitor«. De asemenea nu crede nicĭ în vecĭnicia supremaţieĭ engleze pe mărĭ şi e de părere că viitorul, care se socoate nesigur pentru Neo-latinĭ, nu-ĭ maĭ puţin nesigur şi pentru Anglo-saxonĭ, pentru că, în definitiv, acest viitor nu-ĭ nicĭ al unuia, nicĭ al altuia, ci maĭ mult al celor maĭ savanţĭ şi celor maĭ moralĭ. Ferdinand Brunetière, eruditul critic francez, are un articol: *Studiŭ asupra literaturiĭ europene în al 19-lea secol*, — facênd parte din scrierea sa voluminoasă intitulată: *Un secol*, care în curînd va apare. Autorul constată că nicĭ un secol nu prezintă o transformare maĭ radicală a noţiuniĭ chiar a opereĭ literare, a obiectuluĭ şi destinaţiuniĭ sale şi decĭ a mijloacelor de a o realiza.

Nouvelle revue. 1 Decemvrie. T. Beaugeard, în articolul sĕŭ *Chamberlain*, face portretul cunoscutuluĭ bărbat de stat englez, după părerile compatrioţilor sĕĭ. Articolul e presărat de anecdote interesante. Portretul luĭ Chamberlain e făcut în următoarele rînduri: »D. Chamberlain are »şeasezecĭ şi treĭ de aniĭ. Talia sa e puţin deasupra mijlocieĭ. Are nasul în formă de trîmbiţă, »fruntea largă, pĕrul negru şi lucios aşezat cu îngrijire, printre care se zăresc câteva fire argintiĭ. »Ţinuta sa e corectă şi chiar afectată atuncĭ când are să pronunţe un discurs important în Ca»meră. Figura sa e peste tot rasă şi buzele subţiriĭ. Nimenĭ nu l-a vĕzut rîzênd vreodată la Cameră«.

Adrien Bernheim publică un al doilea articol asupra *Comedieĭ franceze*. Comentează decretele în această materie datate din 1812, 1850 și 1859, cel dintâĭ asigurând stabilitatea Caseĭ luĭ Molière, al doilea atingând situațiunea societarilor după zece anĭ de serviciŭ și determinând funcțiunile administratoruluĭ general, și cel de-al treilea ocupându-se cu dreptul de autor ; »fără însă a atinge ideea inițială a acestor decrete, care este excelentă, se impun reforme serioase«.

Michel Corday aruncă o privire generală asupra *Străinilor la Expozițiune* și se întreabă ce vor aduce ca energie și concurs. Corday răspunde deja, plimbându-șĭ privirile pe planurĭ și dispozițiile Expozițiunĭĭ: »o impresiune de o mare forță de siguranță: imensa, minunata dorință a »tutulor națiunilor de a figura cât maĭ strălucit la Expozițiune ; o universală mișcare de puterĭ »convergênd către Paris ca meridianele către un pol«.

Humanité nouvelle, Decemvrie. Subt titlul *Istoria naturală a luĭ Isus*, Gustave Lejal continuă documentata sa lucrare asupra timpuluĭ luĭ Isus. Deși asupra subiectuluĭ sunt atâtea opere marĭ, Lejal găsește puncte nouĕ, privind în mod firesc marea figură a luĭ Crist.

Albert Fua sfîrșește tot în acest numĕr narațiunea sa asupra luĭ Murat al V-lea, fratele Sultanuluĭ actual, închis în palatul Ceragan de pe Bosfor pe care-l consideră ca sănătos și ca victimă a luĭ Abdul-Hamid.

La revue de l'art ancien et moderne, în numĕrul sĕŭ de la 10 Decemvrie, are un articol asupra *litografieĭ originale*, semnat de Léonce Bénédite ; detronată oarecum astăzĭ prin procedeele fotografice instantanee, litografia nu maĭ joacă un rol important decât în *afiș*. In perioda romantică, atuncĭ când ea a fost inventată și ilustrată de pictorĭ celebri, ea avu forța și originalitatea sa. Paul Lafond se ocupă în numĕrul acesta cu opera religioasă a celebruluĭ pictor spaniol Goya, care coprinde picturĭ decorative în fresce și picturĭ în uleiŭ pe pânze. Prea puțin cunoscute și unele și altele, ele sunt închise în cea maĭ mare parte în bisericele, muzeele și galeriile particulare al peninsuleĭ. Frescele sale religioase se compun din cupola bisericiĭ *San Antonio* din Florida, la Madrid, din douĕ cupole în biserica Notre-Dame *del Palar*, la Saragosa și din alte picturĭ de prin monastirile catedraleĭ din Toledo, astăzĭ maĭ toate dispărute. Printre picturile religioase executate de Goya pe pânză, una dintre cele maĭ principale e Sfîntul Bernard de Siena, operă de un desen precis și de o coloratiune delicată, care atrase asupra artistuluĭ atențiunea generală.

Grande revue, 1 Decemvrie. Lionel Dauriac, în *Estetism și Wagnerism*, insistă asupra arteĭ suggestive și dorește ca poezia să se apropie cât maĭ mult de muzică. Citând strofele din urmă ale *Arteĭ poetice* de Verlaine, le atribue »un sens pe care poate nu i l-a dat nicĭodată poetul« :

De la musique avant toute chose
Et pour cela préfère l'impair
Plur vague et plus soluble dans l'air
Sans rien en lui qui pèse ou qui pose...

Cu muzica luĭ Vagner, combătênd pe Nictzsche, o găsește cea maĭ complectă dintre arte în ea însă și interesul dramatic joacă un rol puternic. In sfîrșit stabilește că »estetismul contimporan, deși nu derivă direct din Wagnerism, n'ar fi o greșeală dacă li s'ar acorda paralelismul lor strîns«.

Deutsche revue, Decemvrie. Număr excepțional cu intrarea în al douĕzecĭ și cincilea an al existenteĭ sale. Revista din Studgart face un fel de inventar al trecutuluĭ sĕŭ, luându-l ca o garanție a viitoruluĭ, pentru care ne promite o materie variată și colaborarea unor personalități distinse. Tot în acest numĕr Max Nordau desvoltă cu multă vervă o paradoxă în *Cestiuni militante*, în care probează că maĭ toate afinitățile elective ale uneĭ națiunĭ sunt datorite unor cauze estetice. Independența Greciei e o icoană a acestuĭ entusiasm, ea s'a săvîrșit cu ajutorul Europeĭ înflăcărată de anticele gloriĭ ale luĭ Platon, Fidiras, etc. Nicĭodată Italia n'ar fi fost un regat dacă celebritățile sale artistice, Dante, Vinci, Rafael, Michel-Angel, n'ar fi inspirat simpatie și admirațiune Francezilor.

D. RIVEANU.

N. GRIGORESCU

Arătură de primăvară

IV, 3, Iași
1901

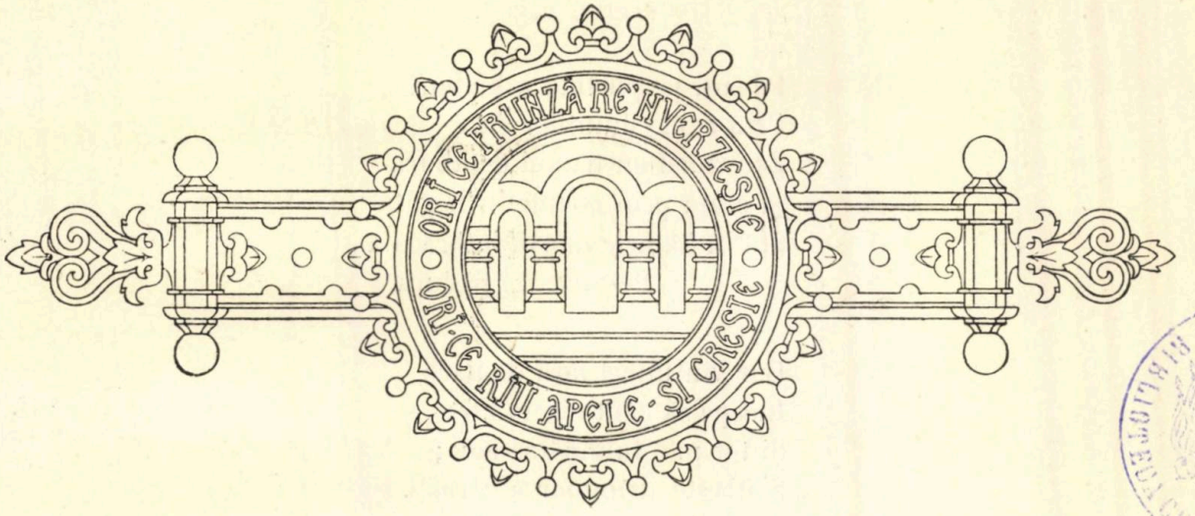

BIBLIOTECA CENTRALĂ DIN ...

FAPTUL ZILEI

Ca lacrima-ĭ limpede cerul
Și-aproape de ziuă. Frumos,
Stă 'n mijlocul bolţiĭ Oierul,
Luceafăru-ĭ gata s'apue,
Iar carul spre creștet să sue
Cu oiștea 'n jos.

Și doarme și apa și vîntul
Iar spaĭma cu oștile eĭ
Țin mort, subt călcâe pămîntul,
Și-atâta e roua ce-o plânge
Câmpia, că 'n palme-o poţĭ strînge
Ca 'n cupă s'o beĭ.

Pe 'ncetul tăria 'nflorită
Cu galben ca strugurĭĭ copţĭ
S'albește din clipă 'n clipită.
Pe culmĭ întunerecul piere,
Dar valea e 'n neagra putere
A umedeĭ nopţĭ.

Pe sus, pe pustiile sghiaburĭ.
Prin rîpile munţilor surĭ
Zac zmeiĭ cu trupul de aburĭ,
Şi ceaţa prin noapte 'nchegată
Stă 'n haĭnele morţiĭ 'mbrăcată
Pe-albastre păduri.

Dar vîntul cel fără de pace,
Incepe să cânte 'n brădet —
Şi tot maĭ lumină se face;
S'albeşte strîmtoarea cărăriĭ.
Pe rînd depărtările zăriĭ
S'apropie 'ncet.

Văd clăile 'n câmp, pe coline
Cunosc singurateciĭ ulmĭ,
Şi-acum, la lumina ce vine,
Incep să se mişte greoae
Făpturĭ purtătoare de ploae,
Să urcă pe culmĭ.

Din stînga, din dreapta, din faţă,
Din rîpĭ şi pe-o sută de căĭ
Ies dungĭ plutitoare de ceaţă
Şi 'n cale s'adună cărunte
Tîrîndu-se alene spre munte
De-alungul prin văĭ.

E roşie bolta senină,
Şi fără 'ntrerupere-acum
Se varsă tăcuta lumină
Se varsă grăbită, se 'ntinde
Pe dealurĭ, pe coaste, s'aprinde
Pe şesurĭ, pe drum.

Şi par'că străbate-o săgeată
De-alungul câmpiilor recĭ —
O dungă de soare s'arată,
Şi-ĭ creşte pe şesurĭ lucirea,
Şi iată-l în toată mărirea
Puteriĭ de vecĭ!

Murmurul din dealuri pătrunde
Prin văi, şi din vale 'n păduri;
Ca 'n farmec, eŭ nu ştiŭ de unde
E plin de mişcare pămîntul,
Şi cântă şi codru şi vîntul
Şi-o mie de guri.

Icĭ oamenĭ cu coasa pe umĕr,
Şi fete cu secerea 'n brîŭ,
Iar gloata cea fără de numĕr
A celor de-o sută de neamurĭ
Se joacă 'n arinĭĭ cu ramurĭ
Intinse pe riŭ.

Şi care, şi turme 'n pripoare
Pe umede coaste rĕsar —
Sunt toate — ale tale, tu Soare!
Făptură tu dând dimineţiĭ
Eştĭ singur fiinţa vieţiĭ
Şi-al lumiĭ altar....

G. Coşbuc.

STUDIĬ DE ISTORIE ŞI DE ISTORIE LITERARĂ

II

Cu însuşirile şi cu defectele luĭ, Petru Rareş, fiŭ natural al luĭ Ştefan-cel-Mare şi Domn al Moldoveĭ, e o figură interesantă şi simpatică. Unul dintre aceĭ oameni mobilĭ, uşuratecĭ, schimbătorĭ, dintre aceĭ neastîmpĕraţĭ fără egoism, care se daŭ cu întreagă fiinţa lor pasiuneĭ momentuluĭ. Inteligenţa luĭ, străbătută în continuŭ de scînteile capriciuluĭ, n'a fost o inteligenţă în adevĕr luminoasă, şi voinţa luĭ, care n'a slăbit nicĭodată, s'a risipit în acţiunĭ divergente. Nu era omul — şi astfel de om trebuia Moldoveĭ pe vremea luĭ — care să stavilească prin zăgazul de granit al uneĭ voinţĭ consecvente şi geniale revĕrsarea înceată şi sigură a fatalităţilor istorice.

Dar, cum a fost, ţi-e drag să-ĭ urmăreştĭ viaţa, tot atât de schimbătoare ca şi gîndurile ce o stăpîniaŭ. Şi, pe timpul sĕŭ, a şi fost iubit: l-a iubit ţara, care nu-ĭ călcă nicĭodată credinţa, l-aŭ iubit boierĭĭ, căiţĭ că-l trădase de frică, l-a iubit familia luĭ—Doamna, care, în exiliul sĕŭ din Ardeal, »mult se întrista« în lipsa scrisorilor soţuluĭ pribeag. Increderea luĭ în noroc — scria, detronat şi despărţit de aĭ sĕĭ, în clipe de amară îndoială pentru orĭcine altul: »voiŭ fi acela ce am

fost, şi încă mai mult decât atâta« [1]). Această încredere i-a câştigat şi duşmanii, şi ţăranul Petre, »măjariul«, zice legenda [2]), muri Domn şi lăsă tronul fiilor săi.

Ar fi atâtea de spus despre acest om, şi le-aş spune atât de bucuros, căci sunt atât de necomplect cunoscute şi spuse! Voiu povesti poate tot în această revistă luptele cu Polonii ale acestui ostaş viteaz; deocamdată, iată un episod din aceste lupte.

* * *

La Nordul Bucovinei, necropola Domnilor moldoveni, se întindea provincia polonă a Pocuţiei. Amanetată Moldovei, ea fusese pierdută de netrebnicii urmaşi ai lui Alexandru-cel-Bun. Dar, dacă regii Poloniei uitaŭ plata, Voevozii Moldovei îşi aduceaŭ aminte de împrumut. Ştefan-cel-Mare reclamă, către sfîrşitul glorioaselor sale zile, acest zălog, cedat la nevoe de creditor, dar nerăscumpărat încă: »moştenirea bunului său« [3]). La Pocuţia se gîndiră şi urmaşii lui Ştefan, iar în 1530, toamna, cel mai destoinic din aceşti epigoni, Rareş, trecea hotarul şi ocupa provincia.

Regele Sigismund I-iŭ, care domnia atunci în Polonia, zăbovi multă vreme cu trimeterea oştilor. De ochii lumii, zicea că se fereşte, el, rege creştin, a rupe pacea cu Turcii, suzeranii »Moldoveanului«, care nu aprobaŭ poate fapta hrăpitoare a acestuia. De fapt, nobilii nu voiaŭ să se adune în jurul şefului »Republicei« lor, şi banii lipsiaŭ pentru a năimi, în locul acestor feudali comozi, trupe de mercenari.

Deci, pe când Petru-Vodă stăpînia în pace rodul îndrăzneliі sale, regele Sigismund trimetea un sol la Poartă, pe Ioan Ocieski, notariŭ cracovian, care trebuia, subt forma cea mai acceptabilă pentru mîndria polonă, să pârească pe Rareş şi să ceară de la Poartă ordine destul de severe pentru a astîmpăra pe buclucaş [4]).

Ocieski nu ajunse lesne la Constantinopoli cu regala jalbă. Să treacă prin Moldova, nici nu era de gîndit. Petru-Vodă întinse curse emisariului, şi acesta le evită numai cu greŭ. Apucând drumul Ardealului, el se opri la Oradea şi la Cluj, de unde trimese la rege pe un serv al său, cu scrisori, apoi el ceru unui nobil ardelean, ale căruĭ pămînturi se aflaŭ lîngă hotarele muntene, să-l treacă dincolo de munţi.

Era o iarnă grea, şi trimesul regelui Sigismund, însoţit de călăuzul său, petrecu trei zile întregi în munte. »Nu era«, scrie el, după ce i se încheiară patimele, »nici sat, nici om, nici pasere măcar, nici cea mai mică făptură cu viaţă... Pe acele vîrfuri de munţi, căzuse zăpadă atât de înnaltă, încât întrecea puterile noastre: caii şi oamenii se cufundaŭ până în gît în mormane«. Doi cai ai tăl-

---

[1]) Iorga, *Documente româneşti din archivele Bistriţei*, partea I (Bucureşti, Socec, 1899), pp. XXXV—VI.

[2]) Ureche, p. 190 (Kogălniceanu, *Letopiseţe*, I, ed. a 2-a).

[3]) Iorga, *Relaţiile comerciale ale ţărilor române cu Lembergul*, în *Economia naţională* pe 1899, p. 756; *Chilia şi Cetatea Albă*, p. 287, No. XI.

[4]) V. Hurmuzaki-Bogdan (Supl. II al colecţiei), I şi Hurmuzaki-Iorga, II (XI al colecţiei); la anii 1530 şi 1531.

maciului, un Armean, Vasile [1]), foarte adeseori întrebuinţat în asemenea misiuni, degerară. Nobilul ungur, de şi deprins cu drumul, pierdu nădejdea şi, încredinţându-şi oaspeţii unor iobagi ai săi, români, el se întoarse înderet.

In sfîrşit, încercaţii drumeţi se coborîră în vale. Ocieski pierdu, deşi ar fi dorit »să zboare«, încă şease zile, cătând să ajungă Curtea rătăcitoare a Domnului, care era pe atunci un obscur personagiu din neamul Băsărăbeştilor, anume Vlad-Vodă.

Ocieski perdu, în sfîrşit, răbdarea şi apucă spre Dunăre. Innainte de a ajunge la Kule, »Holewnik« zice el, Turnu-Măgurele adecă, pe care adauge că Ioan Zápolya îl dărîmase [2]), ambasadorul trimese pe tălmaciu la Paşa de Nicopol, de care atîrna şi Turnu, pentru a-i cere voe să treacă pe pămînturile »Impăratului«.

Armeanul fu primit foarte bine de ospitalierul locotenent sau chehaie al sangeaculuĭ, şi, din ordinul luĭ, doĭ Turcĭ trecură rîul pentru a saluta pe Trimes. După ce aşteptă câtva timp în »satul de lîngă turn« — oraşul de astăzi,— el se îmbarcă într'o luntre, pe când alta cuprindea caiĭ misiuneĭ polone. Se dădu tain de peşte şi pâne oaspeluĭ, care se odihni în Nicopol, în zilele de 19 şi 20 Martie.

El adresă din oraş un raport latin unuĭ Curtean al regeluĭ, raport în care-ĭ vorbia de planurile Turcilor pentru vara următoare : Sultanul va merge la Viena, iar sangeacul, Mehemed-beĭ, poate concurentul de odinioară la tronul muntean, Mehemed-beĭ Mihalogli, »Basarabul turcit«,— va ataca Sibiiul, cu concursul Muntenilor. »Rar vezĭ aicĭ Turc, care să aibă maĭ puţin de treĭ robĭ creştinĭ. Sunt şi mulţĭ Turcĭ din Buda, iarăşĭ slujiţĭ de mulţĭ robĭ creştinĭ« [3]).

După ce visită pe sangeacul însuşĭ, care-ĭ dete un ceauş de suită, Ocieski apucă spre Constantinopolĭ. In acest oraş ajunse la 4 Aprilie, foarte dimineaţă şi fu primit solemn de Ionus-beg, tălmaciul Porţiĭ. »Un om«, scrie Ocieski în noul său raport din 19 Aprilie, »considerat la această Poartă peste aşteptările mele, din cauza statureĭ, deşteptăciuniĭ, moralităţiĭ şi autorităţiĭ de care dispune « [4]).

Sultanul şi Viziriĭ lipseau din Capitală. Ocieski nu fu primit în audienţă decât la 19. Până atunci, el trebui să se mulţămească cu observarea şi judecata evenimentelor. Cum şi-a petrecut vremea până i se îngădui a vorbi cu Vizirul şi Padişahul, ni-o spune însuşĭ în interesantul său jurnal de ambasadă [5]).

La 4, ziua sosireĭ, maĭ mulţĭ Poloni şi Germani îl visitează. De la dînşiĭ află Trimesul că Rareş trimesese, de la invasia Pocuţieĭ, treĭ soliĭ la Poartă, că nicĭ

---

[1]) In 1528 încă, se pomeneşte »Ivasil Armenus, nuncius et interpres serenissimi domini regis«, întors de la Poartă cu scrisorĭ de la Ibrahim-Paşa, Marele-Vizir şi de la Ionus-beĭ, »interpres Cesaris« (Königsberg, Archive, B. 2 ; Scrisorĭ polone). El merge în 1530 la Constantinopolĭ cu nobilul Ioan Lodwigowski, şambelan şi ambasador regal (aceleaşĭ archive ; *Schrankb.* 38, 11).

[2]) De sigur în 1522, când Zápolya făcu două expediţiĭ în Ţara-Românească (Iorga, *Pretendenţĭ domneştĭ*, p. 18), contra luĭ Mehemed-beĭ.

[3]) V. cele două scrisorĭ latine ale luĭ Ocieski, date în *Apendice*.

[4]) »Vir statura, ingenio, moribus et auctoritate apud istam Portam Ceesaream plus quam sperarem insignis«. Scrisoarea din Constantinopolĭ, reprodusă în parte la sfîrşitul acestuĭ studiŭ.

[5]) Jurnalul e reprodus în parte la sfîrşitul acestuĭ studiŭ, în traducerea germană contemporană, care întovărăşeşte, la Archivele din Königsberg, copia originaluluĭ polon.

una dintre ele nu ajunsese până la Sultan, fiind toate licenţiate cu mustrări de a tot puternicul Mare-Vizir, Ibrahim, un prietin al regeluĭ. Situaţia în Moldova era bine cunoscută de toată lumea la Constantinopolĭ.

La 5, Ocieski primi douĕ visite importante: cea dintâĭ fu a luĭ Ionus, tălmaciul cel mare şi intimul Mareluĭ-Vizir, »scaunul de subt picioarele« acestuia. Ionus, care primi scrisorile regale ce-ĭ eraŭ adresate, fu vorbăreţ şi prevenitor. Celuĭ dintâĭ sol trimes de Rareş, Ibrahim i-ar fi făcut întrebarea, în potriva cuĭ cere Domnul ajutor de la Impĕrat. In potriva regeluĭ polon, care se găteşte de războiŭ. — Şi de ce? — Pentru că Voevodul a ocupat »o ţară care e a luĭ maĭ de mult«.— Al cuĭ e Voevodul?— Al Impĕratuluĭ. — Şi ţara luĭ? — Tot a Impĕratuluĭ. — Aşa este. Şi, dacă este aşa, de ce a lucrat de capul luĭ, fără ştirea şi voia Impĕratuluĭ? Nu ştie că regele polon e în pace cu Impĕratul? Nu-ĭ ajunge că Impĕratul l'a lăsat să-şĭ, iea ţara, Moldova, cum i-a plăcut, când el, Voevodul, era »un ţĕran de rînd«? Acum aţâţă veciniĭ şi li iea ţările? »Cum a început singur, singur să isprăvească!«

Ibrahim, continuă tălmaciul, l-ar fi întrebat pe dînsul ce va face regele: va trimite o solie la Poartă saŭ nu. Asigurându-i-se că da, »craiul fiind om cinstit şi de neam mare«, el îşĭ arăta zilnic temerea că poate ambasadorul nu va veni. Aflând de sosirea luĭ Ocieski, Marele-Vizir »s'ar fi bucurat foarte« declarând că, da, regele e »om de credinţă şi foarte cuminte«, căcĭ putea să zdrobească pe Voevod, cum făcuse cu maĭ puternicĭ decât dînsul. »Dar a venit pe calea cea dreaptă şi n'a călcat pe alăturea«.

Spuindu-i-se apoĭ luĭ Ionus de pagubele făcute de Domn luĭ Vasile Armeanul şi unuĭ »Raczoreck«, cărora li se luase caiĭ, el promise că păgubaşiĭ vor fi mulţămiţĭ.

Al doilea musafir, un creştin, fu Andreĭ Grecul, un Chalkokondylas, coborîtor al cronicaruluĭ bizantin cu acest nume. Andreĭ, Negustor al Sultanuluĭ, »furnisorul Curţiĭ« cu blănurĭ şi marfă polonă şi rusească, fusese în Polonia încă din 1528, cu fiul sĕŭ Manoli, şi aceasta nu era prima luĭ călătorie [1]). Maĭ venise în regat la 1531, în timpul ierneĭ, pentru a cumpăra mărfurĭ scumpe ce se vor putea afla acolo, maĭ ales pentru şoimĭ [2]). Recomandat de Ibrahim Curteanuluĭ Cristofor Szidlowiecki, la 6 Ianuarie, el fusese încântat de primirea ce întîmpinase. Intors la Poartă, el se gătia să plece din noŭ în ţara regeluĭ [3]).

---

[1]) »Ego eciam post aliquot dies istuc ad Illustrissimam Dominationem Vestram, una cum servo Illustrissime Dominationis Vestre Manolli, meo filio, ad osculandum manum Illustrissime Dominationis Vestre veniam«, scrie el nobiluluĭ polon Schidlowiecki, din Constantinopol, la 26 Martie 1528 (Königsberg, Archive, B. 2; scrisorĭ polone).

[2]) »Presentium exhibitorem, nobilem Andream Carcochandillam... Fidissimus negociator invictissimi Cesaris, Sultani Suleimanni, nobis familiarissimus et valde affectus..; ad coemendas res preciosas que ibi inveniri poterint, presertim vero ut queat conquirere de omni genere falconum et dirifalconum *(girifalchi, gerfaux)* istic et ubicumque illi commodius scrutari videbitur«. E negustor al Sultanuluĭ »et aliorum qui illi confidunt et committunt exequi negocia iu ta facultatem suam«. Avea şi o misiune la rege: »Illa autem que ipse Andreas Illustrissime Dominationi Vestre retulerit, velit de verbo ad verbum referre Sacre Regie Maiestati» (scrisoarea citată maĭ departe în text, la Archivele din Königsberg, *Schrankb.* 38, 11).

[3]) Ocieski, în scrisoarea sa de la 19 Aprilie (anexă la n-rul ultim din *Apendice*) recomandă pe »generosum dominum Andream de Constantinopoli, mercatorem Cesaree Maiestatis insignem, propter emendas pelles sabellinas et alia necessaria«. — V, asupra luĭ, şi studiul citat din *Economia Naţională* (No. din Decembre 1899).

Andreĭ veni la ambasador şi a doua zi şi mulţămi iarăşĭ călduros pentru primire. »Nu în Turcia, nu în Tataria«, scrie Ocieski, »ci subt pămînt să fiŭ, şi tot îmĭ va fi bine, pentru numele cel bun al Mărieĭ Tale« [1]).

La 7 Aprilie, Soliman II se întorsese, şi trimesul polon putu în sfîrşit să vadă pe Sultanul vecĭnic încununat de victorie.

Negocierile începeaŭ la 8. Ionus veni după informaţiĭ asupra Pocuţieĭ, drepturilor regeluĭ asupra ţărĭĭ şi pretextuluĭ invasieĭ. »Moldoveanul a spus prin soliĭ sĕĭ că regele n'are nimic în Pocuţia, dar aŭ Domniĭ leşeştĭ; şi Măria Sa vrea să fie cu pace, dar nu lasă aceĭ Domnĭ«. Firește că Ocieski contestă cu energie aceste alegaţiĭ: ţara a fost totdeauna a regeluĭ, şi Voevodul a luat-o prin înşelăciune şi trădare. La care Vasile adause că aşa a maĭ făcut cândva un Domn al Moldoveĭ regeluĭ Ioan-Albert, »când trăia Craiul [unguresc] Vladislav«. »Ci eŭ«, spune ambasadorul, »nu ştiam de aşa ceva, şi am tăcut molcom, cât a vorbit Vasile«.

La 9, Ocieski prânzi cu oaspeţiĭ care-ĭ vorbiră de »Moldovean« şi de trecerea mare ce avea Gritti, acel bastard de doge, care, umblând după coroana Ungarieĭ, pieri prin intrigile aceluiaşĭ Rareş.

Andreĭ prânzi cu ambasadorul la 10 şi aduse cu el şi doĭ »Turcĭ vitejĭ«. El comunică luĭ Ocieski cele ce i se spusese de Vizir. Sultanul ar fi spus că era sigur că regele va trimete întâĭ un ambasador la Constantinopolĭ, că tot aşa cuminţĭ şi paşnicĭ ca şi regele Sigismund aŭ fost răposatul luĭ tată Cazimir şi câţĭ din acest neam aŭ domnit în Ungaria. Soliman, pierdut în complimente, uita, se vede, pe nenorocitul Ludovic II, Iagelonul, ultimul rege al Ungarieĭ libere, înnecat în smîrcurile câmpuluĭ de luptă de la Mohács.

La 12, solul află, tot prin Andreĭ, că aŭ sosit »maĭ mulţĭ Moldovenĭ, din Moldova«, curierĭ de la Turcii Dunărenĭ (şi de la o moşie, un *ciflic*, al Vizirului şi un Ceauş întors de la Rareş.

Ocieski află de la Negustor, la 13, că Turcii se preocupă, înnainte de a fixa ziua de audienţă, de darurile ce a adus solul. Ibrahim întrebase întâĭ de ce nu-şĭ răsplătise regele singur şi, dându-i-se răspunsul că pentru a face cinste şi plăcere Sultanuluĭ, el trecu în odaia împărătească. De aicĭ aduse răspunsul că Polonul va fi primit în audienţă »după noaptea Ramazanuluĭ« [2]).

La 15, Andreĭ spuse că Ibrahim a scris regeluĭ. In aceiaşĭ zi, Lăcustă, nepotul luĭ Petru Rareş, viitorul Ştefan-Vodă din 1538-9, ceru luĭ Ocieski sprijin pentru a se face Domn. »A venit înaintea uşeĭ mele un Moldovean, care s'a dat drept fiul Voevoduluĭ Ştefan [3]), rugându-se să stăruĭ ca ţĕranul să nu maĭ rĕmâe pe tron. Am spus să nu-l lase la mine, căcĭ cine ştie ce gînd are!«

---

[1]) »Ich globe, genediger Herr, nicht in Turckey, nicht yn Tatarey, etc., sunder under dy Erde, szo kan myr nicht ober szeyn, durch Euer Gnaden Gunst und gnedige Foreszryfft« (Jurnal citat; adresat cavaleriuluĭ Szidlowiecki, căpitan de Cracovia).

[2]) »Dyszer Fastnacht«.

[3]) Lăcustă era fiul legitim al luĭ Alexandru (Sandrin), fiul mort la Poartă al luĭ Ştefan. Dar el se intitula fiul luĭ Ştefan. V. tabla genealogică de la urma studiuluĭ meŭ citat asupra *Pretendenţilor*. D. D. Onciul îmĭ vorbeşte de un document al luĭ Lăcustă, aflător la mănăstirea Neamţuluĭ, în care filiaţia din Ştefan e afirmată. D. Hasdeŭ a tipărit în *Arch. ist.*, I [1], p. 125 un document din »5 Iunie 1541« al luĭ »Ştefan-Vodă Lăcustă«. Dar la această dată domnia Petru Rareş. In realitate documentul poartă data de *1551* şi e de la Ştefan *Rareş*.

La 18, Ibrahim lăudă iarăşĭ purtarea plină de condescendenţă a regeluĭ, şi Ionus confirmă aceste sentimente, spuind că Sigismund »nu se va purta niciodată ca Moldoveanul, fiind Domn de neam mare şi bun şi din temeliĭ cuminte«.

Sara, un călăraş moldovean aduse scrisorĭ de la Rareş capuchihaielelor acestuia: »acelora care se îngrijesc de afacerile luĭ la Poartă«, pentru a le prezenta luĭ Ibrahim. Scrisorile, slavone, fură tălmăcite pe turceşte. Voevodul, spune Ocieski, vesteşte pe Impĕratul că regele Polonieĭ porneşte cu treĭ oştĭ să prăpădească ţara, »care ţara nu e a mea, ci a Impĕratuluĭ şi-l priveşte pe Impĕratul«, şi întreabă ce să facă; că, de-ĭ va zice Impĕratul să deie înnapoĭ ce a luat, va face, cu toate că e moştenirea luĭ părintească *şi i s'a dat de voe bună*«. Ambasadorul polon bănuia că ştafeta nu venise atâta pentru răspuns, cât pentru a spiona şi a şti pe unde trecuse el, Ocieski, despre a căruia călătorie Moldoveniĭ nu ştiuse nimic.

In sfîrşit, veni şi ziua de 19 Aprilie, hotărîtă pentru audienţa trimesuluĭ regal, la Marele-Vizir. Ocieski şi tălmaciul sĕŭ porniră călărĭ, către seară. In drum, eĭ trecură pe lîngă călăraşiĭ luĭ Rareş. Ajunşĭ la poarta palatuluĭ, eĭ descălecară şi începură să suie scara de ceremonie, pe care doĭ capugiĭ împĕrăteştĭ, in haine de mătasă, cu buzdugane în mână, aşternură un covor. Aicĭ, după o lungă aşteptare, li se anunţă în fine că pot să intre la puternicul ministru al luĭ Soliman.

Ibrahim făcu întrebările naive, cu care Orientaliĭ îşĭ încep conversaţiile. Cât a ţinut drumul, a fost iarnă pe cale? Ce face regele, ce face fiul şi colegul sĕŭ de domnie, pe care-ĭ priveşte ca pe fratele şi nepotul sĕŭ? Seamănă chipul regal, ce i s'a adus ca present? »Aş fi vrut să-l sărut pe rege, decât să-l am săpat în mână, dar, de oarece nu se poate, mulţămesc şi pentru chipul cioplit« [1]).

»Apoĭ mi-a spus prin tălmaciŭ, dacă am vre-o poruncă de la rege, s'o spun. Când am ajuns acolo, că Voevodul se laudă că a lucrat cu ştirea şi cu voia Impĕratuluĭ şi are de gînd să lovească toate ţĕrile Craiuluĭ cu ajutorul oamenilor împĕrăteştĭ, Vizirul începu să ne facă semne prieteneştĭ cu capul, mie şi luĭ Vasile şi luĭ Ionus, căcĭ eram treĭ de toţĭ, în odae.

»Vizirul rĕspunse, prin tălmaciŭ, când am mîntuit: »Măria Sa Impĕratul mi-a încredinţat toată oastea şi toţĭ supuşiĭ sĕĭ. Dacă Voevodul vrea ajutor, trebuie să-mĭ spuie întâĭ cine i-a poruncit saŭ l'a îndemnat a face ceeace a făcut. Cum era să-ĭ scrie Impĕratul luĭ, care nu e vrednic de asemenea scrisorĭ, fiind supus Porţiĭ? Şi cuvîntul Împĕratuluĭ arde maĭ rĕŭ decât soarele. Dacă spune şi scrie aşa, minte, şi noĭ n'am ştiut mult timp ce a făcut el acolo. E adevĕrat că a trimes la noĭ să ne roage să-l lăsăm a-şĭ lua înapoĭ ţara luĭ părintească; dar nu i-am dat voe să facă aceasta în potriva păciĭ noastre cu Craiul«. Că minte Voevodul a spus Vizirul de douĕ saŭ de treĭ orĭ: că minte, minte. A întrebat pe urmă, cuĭ i-a scris Moldoveanul scrisorĭ ca acelea.— Mărieĭ Sale şi altora, şi le-am

[1]) »Moxque interrogavit an id sculptile vero esset simile; dixi sic fore. Maluisse se, inquit, vivum deosculari quam sculptum manibus gestire; sed, cum fieri nequit, et hoc fore apud se gratissimum«. Extras din scrisoarea luĭ Ocieski, publicată în al treilea rînd, la capătul acestuĭ studiŭ.

vĕzut cu ochiĭ meĭ, şi eraŭ scrise pe sîrbie şi tălmăcite leşeşte. — Şi cât de mare e ţara aceea pe care o ţine încă Voevodul? — I-am spus cât de mare...“

Audienţa se mîntui cu protestărĭ de prietenie, de o parte şi de alta. Vizirul promise, dând drumul luĭ Ocieski, să rĕspundă în scris la scrisorile regale ce primise.

Jurnalul se opreşte aicĭ. Ştim însă că Ocieski fu primit şi de Sultan, căruia i se plânse de ocuparea Pocuţieĭ, denunţându-ĭ că Rareş se îndreptăţise, faţă de maĭ mulţĭ solĭ regalĭ, cu ordinele ce ar fi primit de la Poartă. Aceste ordine le tăgădui şi sultanul cu energie, arătând că s'a poruncit acum luĭ Petru-Vodă, supusul Porţiĭ, să se astîmpere. Dar Poloniĭ aŭ greşit intrând în negociaţiĭ cu un principe, a căreia condiţie faţă de Poartă nu se deosebeşte de a Paşilor de Bosnia şi Semendria. »N'are voe Domnul nicĭ a trimete solĭĭ sĕĭ, nicĭ a primi solĭ de la alţiĭ, ca unul ce este tributariul şi sluga mea“. Acest rĕspuns fu redactat ca scrisoare către rege la 15 Maiŭ [1]).

In curînd, Ocieski pleca din Constantinopolĭ, luând calea pe care o anunţase luĭ Schidlowiecki, prin Belgrad şi Oradea-Mare, la Buda şi Cracovia [2]). Poate înainte de sfîrşitul luĭ Maiŭ, el ajungea la Curtea regeluĭ sĕŭ — în ajunul bătălieĭ.

Dar această bătălie ar merita să fie povestită din noŭ, cu motivele şi consecinţile sale. Voiŭ face-o poate tot aicĭ, într'un numĕr următor [3]).

N. Iorga.

APENDICE

I.

Illustrissime domine, domine benefactor et creator meus clementissime,

Credo magnificum dominum Palatinum Sandomiriensem litteras meas ad Illustrem Dominationem Vestram ex Colozwar scriptas et in manus Sue Dominationis per servitorem Fridrich Smalcz, Iurgi nomine, missas, Illustri Dominationi Vestre misisse, quibus abunde descripseram insidias que mihi per Moldavum in illo itinere quo iturum me sciebat parabantur. Et, cum istac ire ubi proposueram periculum erat, duce Ioanne Scherenczi, homine egregio et insigni, qui in his confinibus transalpinensem arcem suam habet, maximis subterfugiis per frequentissimos montes et equidem periculosissimos Alpes, loca vastata, deserta ire coactus sum, cum non mediocri salutis et equorum iactura, ut parum abfuit quot equis et vita non simus privati. Tres dies in silvis inter Alpes hospitati, ubi nondum villam vel hominem aliquem, sed neque avem aut minimum vermiculum viderim. Et, licet ipse Iohannes Scherenczi eius itineris satis expertus fuerat, tamen, duabus saltem diebus comes existens, tercia die, acerrimo itinere pertesus, nos relinquere coactus est. Ordinatis non contemnendo numero Walachis, colonis suis, qui viam (qua credo nullum unquam hominum ivisse) preparent, quasi in desperatis nos ituros reliquit. Tante altitudinis nives in illis altissimis Alpibus iacuere, ut vires nostras et equorum penitus extenuarint, coacti ut in plurimum nives colla attingentes ingredi. Vasilii duo equi in nichillum redacti. Timeo et ego meos pessundatum iri. Verum eam infandam incommoditatem et tam acerba nostri itineris pericula recènsere tempus non patitur.

---

[1]) Hurmuzaki-Iorga, II (XI), la această dată.

[2]) »Ibo per Byalogrod et per Vardyn usque in Budam et de Buda tandem Cracoviam veniam». Anexă la ultimul nr. din *Apendice*.

[3]) Cf., pentru moment, dr. Alexandru Czotowski, *Bitwa pod Obertynem (Lupta de la Obertyn)*, Lemberg, 1890, in 8⁰ (extras din »Kwartalnik History czny«).

Cum autem eum nunccium, cui has litteras ad Illustrem Dominationem Vestram dare contigit, citissime expedire oportuit, brevius quam voluerimus et negocium postulat, Illustrissime Dominationi Vestre ubi nunc sum et quid mecum agatur scribam.

Ingressus Transalpinensem terram, Waywodam primum, ut moris est, adire proposueram, rogandi gratia liberum esset mihi per illius dominia ad Cesarem a Serenissimo et clementissimo domino rege meo ire et id quoque consilii adhuc Waradinii mihi dabatur. Cumque eum diebus se in eius terra hinc inde vagans, quesierim ac diligentissime ubi foret de eo sciscitaverimus et nunquam cercior de eo, ob eius frequentem loci mutacionem, fieri potueramus, utpote qui, nunc in uno loco agens, cras in alium divertitur, iam tandem, tedio affectus tante procrastinacionis, qui, si possibile esset, volare vellem, intelligens me non remote a Danubio fore et navigium Danubii sub Nicopoli Turcarum imperio subiacere, clam ad rippam Danubii ad, turrim Thurcarum Holewnyk, muro xtructam, ex opposito Nicopolis, quam olim modernus rex Ioannes vastarat, diverti.

Factum est, quamprimum ad eam turrim adveneram et Vasilium previe iusserim ut de me prefecto turris dicat et postulet liberum per Danubium in Nicopolim navigium, omnia pro voto succes[i]sse. Vasilius per Danubium, antequam ego ad Turrim veneram, Nicopolim primum ivit ordinandi hospicium gratia et alia id generis. Michi vero, qui Vasilium a longe sequutus, duo Turce obviam venere, adventui gratulantes ac postulantes ut interim in pago illi turri subiacente operire vellem donec adveniat interpres, a quo tandem intelligam in quod hospicium Nicopoli vertere se debeam.

Iam tandem, cum se extra metum fore intellexeram, gaudebundus Nicopolim ordinatis per Turcas duabus navibus : una scilicet equis, alia mihi, satis magno honore hodie ingressus, hospicium ad libitum Vasilii datum, ac, quamprimum de equo descenderam, per Vice-Sandziak in hospicio exceptus, piscibus, pane, feno donatus rogatusque ut per crastinum equis quiescerem, maiora ab eodem, modo monerem, exhiberentur. Quia vero ipse Machmeth, sandzak horum confinium, nunc Nicopoli non est, iussum est mihi eum adire et iam Turca in ductorem datus. A quo Sandzako futuros spero ductores usque Constantinopolim.

Dicat unusquisque quid vult, id quod sibi lubet. Verum nemo recto iudicio aliter sentire otest quam quod Serenissimus et clementissimus dominus rex noster est tante glorie et autoritatis] apud cunctos externos, quocumque hucusque diverterim, ut nihil supra fieri potest; scriberem expresse, sed non sum ausus tam multa litteris committere, presertim cum in dubio habeam et has ad Illustrem Dominationem Vestram perventuras. [Urmează un pasagiŭ polon, relativ şi la Gritti.]

Novarum rerum certi nihil Illustrissime Dominationi Vestre scribere nunc possum, cum nondum apud Portam Cesaream siem, nec usque huc aliquem insignem hominem viderim. Id tamen in ore omnium populorum est futura estate Cesarem validissimo exercitu Wiennam aggressurum. Ipsum vero Machmetbek, Szandziakum horum confinium, Sobinium expugnandum iturum. Iussum est terre transalpinensi parent commeatum quam abundantissime ut, dum Nassadi in estate ierint, omnia neccessaria administrent ac navibus imponant. Avertat omnipotens Deus hoc malum a christiano populo, et vere flagellum Dei merito Turca dicitur. Raro hic vides Turcam qui minus tres christianos servos habea[n]t. Iudei Budenses hic multi, quibus eciam plures christiani serviunt; que tandem cerciora habebo, Illustrissime Dominationi Vestre scribere non negligam. Cuius pedibus me et servicia mea devolvo. Ex Nicopoli, Dominica Letare Ierusalem, anno Domini 1531.

Eiusdem Vestre Illustrissime Dominationis

Perpetuus servitor et creatura

[*Ioannes Ocieski.*]

[Pe V⁰ : »Anzaigung wie es dem Botschafften Koniglicher Majestät zu Polan, Johan Vzyessyn, auf dem Wege zum turgkischen Kan ergangen. — 1531« [1].]

II.

Relation und Diarium des königlichen polnischen Gesandten an den türkischen Kaiser, aus Constantinopel vom Jahr 1531...

[1]) Königsbetg, *Schrankbuch*, 38. 11.

Feria tercia post Palmarum ; am 4 Aprilis... Den ganczen Tag haben mich czw Frede gelossen, das ich mith nymanth tzw thun hath yn Ko. Math. Szachen ; den noch seynth vyl Polen und Dewczen, ss[o] von turckyssen Globen, czu myr kumen und mich czw enthphangen ; szunder ich habe mich nicht begeben wellen in keyne Rede, und hauth des Tags noch thw, und hore mer wen ch rede, und wer mer gefrogeth wen ich frage, szunder szy haben myr von sich selbyst gessageth, das drey Bothssaften von Woiewode auss der Walachei gewest seynt, wy ssy mith Schehltworthen und czernigen Gemuthe von Imbraim Bassa woren abgefertiget ; welchen hy feyern alle Lawthen, und yst eynn grosser Frunth Koniglicher Majestäth (wo ich wer weyther von ym, do hunderstet in Briffe Euer Gnaden sreyben) ; dy Bothssafften ssenn vor das Angeschyth das Keyssers nicht kumen und czwgelossen ; das was Walache gethon hoth, yst hy unverborgen, und ich hore das ich wenig do von weysset ader nichts oberall.

Quinta Aprilis.

Wy ich mith ym [Jonuss] yn Rede kumen byn von den Walache das yn der Czayth seyn Dien mol gesickte vor der Porte des Keyssers und gebette ym Hillffe, mith den Worthen, ssy welden nicht sich czw gutte gewynne dy Lende, szunder der Keysser, der weyl yr Her yst Keyssers Dyner, und das Land och Keyssers, etc. *[sic]* ; dy erste Bothssafft der kumen war ym Hilffe czu bitten dem Keysser, war gesageth worime begerth seynn Herre Hylff ; er anthworth das Konig von Polen sich ssamelth. Der Bassa frogeth worime ssal er sich ssammol ; er anthworth wyder, derhalbe, es hoth sich under yn geben eynn Land, das ym vor czw horet, vor langer Czeyth ; alsso hoth unsser Her das Land eynn genumen. Bassa frogeth, wem horeth ewer Herre czw ; enthworth der Both, Keyssers Dyner. Und das Land der Walachei wem horeth czw ? Och dem Keysser. Bassa : dw redcz wor. Worime hoth ewer Her, derweyl er Keyssers Dyner yst und das Landt von Keyssers wegen helth, hoth das turst thun an Keyssers Wyssen und Wyllen ; er wess das Konig von Polen yst in guden Frunthssafft und ym Anstande mit dem Keysser ; hoth er nicht gnuck ewer Her das ym der Keysser leyden mag, das er den Stul an ssenn Wysse angenumen hoth, derwyl er yst eynn slechter Pawer, und lyss Herren ongehadert, und neme das nicht was ym nicht geben wellen ; was er hoth angehaben, das mag er ende. Ssulchen Anthworth greck der erst und der ander Bothe unde dy noch kumen seynn.

Dornoch szul Bassa gereth habe, inssunderheit czw dem Janussbey, was dunck dych : was wyl der Konig dovon thun, wyrth er was anheben an Wyssen das Keyssers. Jonus-bey szul geantworth habe : Herre, off meym Hals, der Konig von Polen yst eynes erlichs Gemutes unnd grosses Geslechtes eynn Herr ; wyrth nicht anheben das er nicht sulde dem Keysser besicken. Anthwort Bassa : Ich habe meynn Hoffnung von ym. Alsso dy gancze Czeyt, der wayl ssy nichts wussten von mür, alle Tage hoth ssluth ssagen Bassa czu dem Jonus : Wyrth dy Bothssafft kumen ? Von ym horrth man nichts.

Do ssy von myr horethen, Janus gingck czw dem Bassa : Her, ich byn deynn Underbanck ; habe ich wor gereth vom Konig von Polen ? Und der Bassa war gancz frolich ; hath szulth ssagen : Ya, hast wor gereth : nu erkenne ich das der Her yst grossen Globens und hogen Vorstandis, das er sso fest helt dy Frunthssafft und den Anstant mith dem Keysser ; derwyl er eynnen geweldigen Her yst als mir von ym horeth und grossen und starcken Feynden Wyderstant gethon hoth, grossen wen der Woiewode auss der Wolachey, yst kumen off den rechten Weg und hoth nichts auss dem Wege gethon : ssal sso sseynn wer noch ymancz Frunthsafft stet. Das szullen dy Worthen des Bassa. Januss-bey concludiret alsso das der Konig von Polen dem Keyser und dem Imbraim und allen Lawthen grossen Gewallen gethon hoth, ond haben dys Ko. Math. vor grosse Vornunfft, wo ich das oben hunderth Mol gehorth habe von ander Lawtten mer den von Jonus, und den yst Leydt dy das Walachen Parthen halden ; das yst meynn Rede mith ym gewest in Komath Sachen... Item, do ich ym [Jonus] saget was der Walache dem Raczoreck und dem Wasszyl gethon, wy er das Pherth genumen hoth, anthwerth, das yst keyne Vernufft : dem jeyndes szal man gude Vorthe geben unnde seyner genyszen ; das seyn dy Worthe und dy Rede mith Januszbey von Euer Gnaden meynnem allergenedigisten Herren.

Octava Aprilis.

Jonus yst czw myr kumen ; hoth mych gefroget under ander Szachen, wy hoth Ko. Math. das Landt gehalde und wy Euer Gnade, ader wy ist der Walache darczw kumen. Der Walache hoth entbotten durch seynne Bothsszafft das der Konig nichczt hoth in dem Lannde, alleyn dy Herren, und Ko. Math. wyl mith Frede seynn, dy Herren szullens weren, denen czw horeth. Ich habe ym geszaget das Landt hoth stecz Ko. Math. tzw gehorth und noch czwhoreth von alder her und Walacha yst nymer anders czw Lande kummen, alleynn mith Wraterey und mith gebrochen Syth und Anstant, wy her och yczeth gethon hoth.

Vaszyl Tulmach hoth ym geszageth eynn Hystoria von Konig Albrecht szelyger Gedechtnys, wy der Walacha eynn Wratherrey gethon hoth, do Konig Wladyszlaus lebet,—das ich nyst do von wuste und sweck stille, derweyl Waszyl reth...

Nona Aprilis.

Bey der Molczelt haben myr ethliche Malen vom Balachen, und ethliche Turcke geszaget das Gritus yst in groszer Genode bey dem Keysser, yczunder vil in groszer....

Decima Aprilis.

...Czw der Molczet habe wyr den Andream Grecum, welcher myt sych brocht czwene dopffere Turcke, under ander Szachen gedocht wy der Imbraim mith ym von dem Walache gereth hoth, das der Keysser sich anders nicht vorszyth, das Ko. Math. nyst anheben wyrth mith dem Walache, er wyrth vor den Keyszer besicke und ym anczege wy dy Szache stet, wen worime der Konig von Polen yst szo frum, och gedocht des Koniges Vatter, Konig Caszymyr loblichen Gedechtnys, das auss dem Geslechte weren gewelth Konige in Hunger und Beheme, welchen stecz mith Keyssers Wrwaren guthen Frede und Anstant gehalden habe, wy och hauth das Tages Ko. Math. fest helt.

Duodecima Aprilis.

...Och myr geszaget, do er czw myr kingck, das her wer yn dem Hoffe das Imbraim, das der Czaws Bassa hoth vor dem Marszalck das Imbraim geszageth das vilen Vlache kumen weren off dem Walache von den Lawten an der Crencze, und czumol von Balybeck, des Imbraim Amptman, der eynn Slosz helth von dem Bassa an der Done. Och yst kumen eynn Czaus von dem Walache, welcher dorch dy Geszencke hoth dy Szache czw Kutte *[sic]* gehalde, dem Walache yst dorim geszdrofft.

Tredecima Aprilis.

...Dor noch szaget Imbraim czw dem Andrys : Yst der Konig von Polen des Vormogens nicht gewest das her dem Walache das beczale mochte. Anthworth : Ko. Mat. yst szo mechtick, er wurde das Landt ym krien; szunder was her thuth, das thut her dem Keyszer czw Gewallen und hut dem Keyszer dy Ere ; dernoch yst abgetretten czw dem Keyszer.

Quindecima Aprilis.

...Ist kummen vor dy Thyre meynner Herbe eynn Valacha, der sich genanth hoth eynn Szon das Woiewode Steffan, das ich vulde das Beste handeln das der Pawer nicht langer off dem Stul szches *[sic]* ; ich habe bevolen ym szullen czw myr nicht eynnlossen; wer was mith welchem Geyst das er redt !

Decima octava Aprilis.

Jonus-bey yst czw myr kumen frw ; hoth myr geszaget kleich wy gester, hoth mith ym Bassa gereth, von Szachen Ko. Math. und von meynner Alsertungen *[sic]* und das der Konig Szeynn Genade hoth recht gethon das her seynn Bothszafft sicket czw dem Keysser. Off dys hoth Jonus geanthworth, Konig von Polen wyrth nicht szych szo unbillich halden, wy Walacha gethon hath ; wenthuorinne Konig von Polen yst eynn Herr ausz greszen und edlen Geschlechte und ausz Funda-

me[n]t verstandick. Imbraim szul geredt haben, derweyl ander cristlichen Herren szeynes Rots gebrawchen, an Czweywel kan her sych nichcz weniger wol rotten. Noch der Molczet we Obende, haben Bryff von dem Walacha oberontwort dem Bassa, dy szelbyege dy seyne Szachen hy handeln, welche Briffe vurden auszgeleth off turckis, und stuntdt dorawff gesreyben, das der Woiewode tuth tzw wysszen dem Keyszer, der Konig von Polen czayth mith drey Hauff in das Landt czw Vorterbenn, »welches Land nicht meynn yst, szunder Keyszers«, und leth dy Szache off dem Keyszer, und frageth was er thun szal; hest ym der Keyszer das Landt wydergeben, das wyl her och thun, ab szchon szeyn Watterlich yst, und sich selbyst muthwillick under ym gegeben. Was szy vor Anthworth oberkumen haben, das was ich nicht, und yst mer der Bothe kumen ethwas czw erffen, wen ausz Nothen dorfft; eynn Ormener hot Vasszyl Tulmacz geszageth, das der Bothe aussz der Walachey bestelt, das man derwaren szal welchen Weg das ich reythe wer, und wunder sich wo ich dorch kumen byn, das man von myr nyst horeth wider Wege, und ich reth dorch grosze Welde und grosze Szny, das ich wer ym meynn Hals kumen mith meynnen allen, wy vor Euer Gnaden gesreben habe ex Nicopolis, welche Bryffe sicket ich mith Statolio ader mith Broderick.

Decima nona Aprilis.

Noch der Malczet ym Wesperczayth byn geritten czw dem Imbraim; under Wege haben mich begegenth dy Walachen welche hy mith Bryffen szeynn, wy ich vor geschrieben habe. Do szulde in das Bassa Hoff eynn Reyther byn abgeszeschen in dem Lecherthor, und wenig weyther off der Trepe seynth czwene in szeyden Kleyder mith Kaylen kumen und legethen Depbicht dornider, und ich szas eynn gude Weyl, [e]he ich vorhorth war...

Das yst das erszt Worth das emhphangen: Wy vil Tage yr seyth aussgerite. Item yst och Wynter gewest wo yr gerothen szeyth ?...

Dornach hoth her myr losszen szagen, szo ich eynnen Bevelen heth von Ko. Math. yn dem Anbregen der Bothszafft; do ich off das Artickel kumen was das sych der Woiewode berumeth das er das mith Wyszen und Wyllen das Keyszers gethon hoth, und gelobeth alle Ko. Math. Landen enthwälen mith Macht und Hylffe der Lawthe des Keyszers,—der Bassa begundte mith dem Hapbt czw Gutte off mich und off Tulmacz, och off dem Jonusszbei: es szeynth unser Man drey gewest. Als ich nu dy Bothszafft vor Enth habe, szageth myr dy Worthe der Tulmacz nicht durch *ocasione*: Myr hoth Keyszerlich Genode bevolen alle szeynn Wolck und Underthanen und Dyner; wen ym Hylffe szulde geszchen ader gegeben, ich wurde vor der van wyszen; wer hoth ym das bevolen czw thun, ader wer hoth ym czwgeszreyben das czw thun; yst her doch nicht wyrdick das Keyszers Bryffs, derweyl her szeynn Underthan yst, unnd Keyszers Worth yst harther wen Kopper *[sic]* ader Szonne; szo her das szageth ader szreiben noth, szo lauckte her, und wyr haben dys nicht langck derwarenn, was her gethon hoth; ist wor das er czw uns gesicket hoth und gebette das myr ym czwlossenn szulden, szeynn watterlich Landt czw nemen; wyr habens ym nicht czw geloszen, wyder den Fryeden und Anstant, welchen Ko. Math. mith uns hoth; dy Worthe hoth Bassa repetirt und gesprachen mol ader drey das her her laugeck *[sic]*. Dor noch frogeth her czw, wem szick der Walache eynn szulchen Bryff als dw szagest; ich anthworth: Szeyn Ko. Math. und ander mer dy ich mith meynem Ogen geszen haben, und warenn rawsz geszrieben und off polnysz auszgeleth. Darnoch frogeth her wy gros yst das Landt, helth der Walache noch; ich antworth *ad propositum*; her szaget wyder, das szchon nicht vonnethen wer under Freunden Bothszafft czw sicken, szunder ym eynes Beszuchen der Geszuntheith. Do ich Ko. Math. Bothszafft vorenth habe, hub her muthwillig von Euer Gnaden czw reden, und ich szaget ym von Euer Gnaden wy Euer Gnade szeyne Finthszafft acht und szeyn allerkleynste Bryffen yn Errem behelt, etc.

Ex Constantinopoli, raptissime, decima nona Aprilis, anno 1531.

Eiusdem Vestre Illustrissime Dominationis servitor et creatura

Iohannes de Oczyessyn.

[Pe V⁰.] Handlung des geschigktenn Koniglicher Mt. zu Polen an Turgken. 1531. [1]

[1]) *Ibid.*

III.

Illustrissime domine et domine, benefactor meus clementissime,

Post humillimam mei et perpetuorum serviciorum commendacionem in gratiam Illustrissime Dominationis Vestre Accepit, credo, Illustrissima Dominatio Vestra ex prioribus litteris meis, quas ternas iam misi, quid insidiarum in itinere mihi paratum fuerat quove pacto illas subterfugerim quidque incommodorum et difficultatum profeccioni mee obfuerit. Nunc ubi siem, quid agam, quid eciam mecum agatur, Illustrissimam Dominacionem Vestram cerciorem reddam...

Quod Waywoda Moldavie fidem Sanctissime Maiestati Regie fregerit, iuramentum denique et litteras sigillis propriis munitas p. sthabuerit ac eo dolo, nec minore fraude, regnum Maiestatis Sue Sanctissime hostiliter invaserit habetur, id quod Cesarem maxime, tum apud Basscham, abiectissimum et, cum per nunccios et litteras ab imperatore auxilia petiisset, non modo non exauditus, sed et turpissimam repulsam passus. Maiestatis vero Regie nuncii ad hanc Imperialem Portam destinacio, cuius scilicet Maiestas non modo hostem adoriri, sed nec tam propulsare dignata fuerit, summe eius Sacratissime Maiestatis virtuti, constancie et fidei ac firmissime federis observacioni per Imperatorem et Bascham adscribitur. Nec quicquam Sua Sanctissima Maiestas gratius et acceptabilius illis facere potuit (qui preter id quod ab omnibus eis deferatur nihil magis optant) quam quod Ilis eo honore potiri curare dignata fuerit...

Ex Constantinopoli, decima nona Aprilis, anno Domini M^{0} D^{0} XXXJ^{0}.

Eiusdem Vestre Illustrissime Do ninacionis perpetuus servitor

I. de O[cieszow].

[Anexă :]

Posteaquam hae fuissent obsignatae, pervenerunt ad me litterae Ioannis Oczieski ab Regia Maiestate in negociis sue Reipublice ad Thurcarum Cesarem missi, que, tametsi lento gradu venerint, gratum tamen fuit illas accepisse, siquidem indicabant illum partem illius itineris, quam ut ipse, ita nos omnes iudicabamus illi suspecta et periculosissima ab ipso Waiwoda Moldavie, iam confecisse et confinia Thurcorum, loca iam tuciora, eum attigisse ; unde magnam spem habeo quod eum propedie videbimus ; illarum litterarum exemplar quoque Illustrissime Dominationi Vestre transmitto ut eciam videat pericula ab eo superata et racionem sui itineris non ignoret.

[Altă anexă :]

Obsignatis iam litteris, accersitus ad presenciam omnium qui hic adsunt consiliariorum levis nuncius Waiwode Moldaviae, qui, posteaquam litteras fidem illi facientes nobis obtulisset, monitus ut legacionem sibi commissam exponeret et retulit se non ad consiliarios, verum ad ipsum regem missum, neque dicturum quitquam nisi Sue Regie Maiestati ; nos respondimus illi nobis esse commissum ab Regia Maiestate ut eum audiremus et Regiam Maiestatem non solum eum non velle audire, sed ne videre quidem, tanquam hostis sui nuncium ; quamobrem, si dicere nobis recusaret, sine mora unde venit revertatur ; mandatum itaque illi ut citra moram discedat ; ita ille absolutus abiit et dixit se hinc non dicta legacione soluturum [1]).

[1]) *Ibid.*, Corespondența polonă. Anexele sunt adresate de Schidlowiecki duceluï Albert de Prusia.

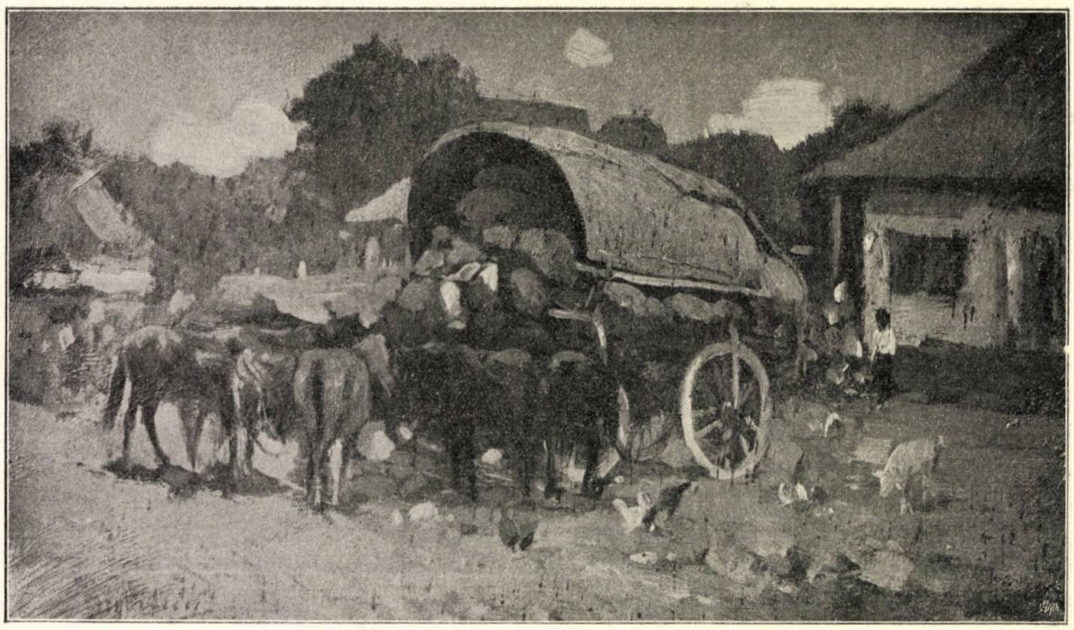

N. Grigorescu — Chervan poposit

EXPOSIŢIUNEA GRIGORESCU

(25 IANUARIE 1900)

Cu exposiţiunea de es-timp a pictoruluĭ Grigorescu facem din noŭ o excursiune spre munte. Fermecătorul maestru ne ia de mână, ne scoate fără ştirea noastră din sala Ateneuluĭ şi ne aruncă, maĭ repede decât gîndul, pe o frumoasă zi de primăvară, în aerul curat şi viŭ al munţilor, în atmosfera lor străvezie, în mijlocul vieţiĭ de ţară, care se destinde sănătoasă şi plină de frumuseţĭ subt privirea ochilor noştri încântaţĭ. Dacă altădată vom fi trecut pe lîngă ele fără să le admirăm îndestul, acum pictorul ne face să simţim toate taĭnele şi toată poezia lor. La graiul luĭ colorat, priveliştile firiĭ — câmpul, arboriĭ, florile, fiinţele omeneştĭ, animalele — deşi ne daŭ iluzia realităţiĭ, ne apar transfigurate, coborîte dintr'o lume închipuită, cu lumină de feerie, de o transparenţă de cristal prin care străbat razele soareluĭ, colorând-o icĭ şi colo. Drumurile şi cărările, coborînd văile şi urcând dealurile, sunt semănate de petale de trandafirĭ cu gingaşe străluciriĭ rozalbe. Fetele cu peliţa trandafirie, cu ochiĭ negri şi scinteitorĭ, cu buze rumene şi ademenitoare; păstoriĭ nalţĭ şi voinicĭ, cu pletele pe umerĭ, sprijiniţĭ în băţ, toate şi toţĭ ni se arată viĭ, pacĭnicĭ şi blânzĭ, cu mişcările graţieĭ firesţĭ, şi cu toate acestea înconjuraţĭ de raza uneĭ aureole supraomeneştĭ.

Pe drumul mare, dealungul plaiurilor şi luncilor, întîlnim care cu boĭ încărcate de oameniĭ şi femeĭ mergênd la bîlciŭ orĭ la muncă. Bărbaţiĭ pe marginea caruluĭ saŭ culcaţĭ pe fîn; femeile maĭ în fundul caruluĭ, staŭ în voe gră-

ind între eĭ orĭ contemplând în liniște firea încunjurătoare. Câtă frumusețe de lumină, de aer, de câmp până în fund departe spre colinele Carpaților! Ce seninătate în vĕzduh ca și în sufletul ființelor din care, și maĭ cu seamă câtă viață vie în mișcarea din mersul boilor! Pictorul Grigorescu a pătruns taina atât de greŭ de pătruns a mișcării în pictură, făcêndu-ne să simțim, în mișcarea oprită o secundă pe pânză, atât momentul mișcării de maĭ nainte, cât și pe cel care vine după dînsa.

In măgura de subt coastă zărim în zorĭ de ziuă, subt lumina albăstrie a dimineții, pe păstorul nostru de munte, stând fără grijă lîngă turma luĭ. E în aerul înconjurător atâta farmec și rĕcoare, în atitudinea visătoare a păstoruluĭ atâtă măreție simplă că-ți pare că vezĭ în el pe adevĕratul stăpîn al naturii.

Iată apoĭ pe rînd: luminișurĭ de mesteacănĭ subțirĭ, pătrunși de razele soareluĭ de vară și resfirându-se ușor în aer; — margĭnĭ de păduri rĕcoroase aĭ căror stejarĭ întind bolți și se resfață în toată gama verdeluĭ, de la catifelatul închis al mușchiuluĭ din umbră până la bratecul frunzelor bătute de soare; — plugarĭ în țearină, la arătură de primăvară, rĕsturnând brazde de pămînt jilav; — amiezĭ pline de lumină, pictate cu o putere și cu o sinceritate în adevĕr uĭmitoare; — apusurĭ de soare, în care lumina se stinge încet; — peisaje de toamnă cu frunzele arămiĭ; — momente înorate, în care simțĭ parcă fiorii recĭ aĭ ploaeĭ ce va veni în curînd; florĭ de câmp și de arborĭ; tipurĭ de țĕranĭ de pe valea Prahoveĭ, case țĕrănești, lăĭ de țiganĭ, bordee, ape și prunduri — cu un cuvînt toate podoabele și toată viața țĕriĭ noastre.

Și în fiecare pânză câtă frăgezime și armonie în gama culorilor delicate, câtă siguranță de mână în punerea văpseleĭ, și cât de marĭ par peisajele în cadrele lor micĭ!

Când sfîrșeștĭ excursiunea aceasta și reviĭ la viața de oraș, cu lumina eĭ turbure, cu culorile caselor cenușiĭ, cu ulițele strîmte și pline de oamenĭ grăbițĭ, atuncĭ acele impresiĭ felurite și viĭ, acele ființe fragete și fericite, întîlnite în luncile și dumbrăvile D-luĭ Grigorescu, te urmăresc și maĭ mult cu farmecul lor și-ți par cu adevĕrat că sunt dintr'o lume ideală, poetică, din lumea unuĭ visător.

E această părere fundată? Schimbat-a în adevĕr realitatea D. Grigorescu? Da pentru noĭ, dar nu pentru sine. Artistul n'a făcut decât să reproducă ceeace a pătruns cu simțurile luĭ, ceeace a vĕzut în intimitatea naturiĭ, ceeace l-a atins în cutare împrejurare saŭ în cutare moment. De câte orĭ nu l-am auzit, dimpotrivă, plângêndu-se că nu a putut străbate nicĭodată îndeajuns în adîncul tainelor naturiĭ! Impresionat și mișcat în fața lor, le-a pictat subt emoțiunea sa extraordinară, subt impresia sa în vibrare. De aceea, tablourile sale ni se par idealizate, superioare naturiĭ. Plăcerea din momentul în care le-a privit el în natură ne-o împărtășește și nouĕ. Simțim cum frumusețea luminiĭ saŭ a umbreĭ care se întindea pe vale, cum norĭĭ albĭ care pluteaŭ pe albastrul ceruluĭ, cum mătăsosul erbeĭ și smăltatul florilor, cum animalele păscênd și luând parcă ele însĕși parte la plăcerile câmpieĭ, — simțim, cum toate acestea aŭ rĕsunat adînc în sufletul artistu-

luĭ. — Iată de ce, când ne ridicăm ochiĭ de pe tablourile sale, avem impresia că-ĭ ridicăm de pe o sĕrbătoare a naturiĭ.

Cu dragostea sa de natură, care străbate în toate peisajele sale, el a descoperit în sînul eĭ comorĭ ascunse, a surprins-o în trĕsărirea eĭ primăvĕratică, în seninătatea eĭ molatică de vară, în blândele melancoliĭ de toamnă; a simțit bucuria erbeĭ și a florilor subt roua dimineții, expansiunea lor în plină lumină de miază-zi ca și subt razele asfințituluĭ, și ne-a dat astfel cel întăĭ frumusețea țĕriĭ, a cărei intimitate nimenĭ n'a simțit-o până la dînsul.

Cu toțiĭ știm, în adevĕr, că între câmpul și viața noastră de la țară — unde ni s'a păstrat curată frumusețea și originalitatea pitoresculuĭ național — și între viața din orașe, veacurile și împrejurările aŭ ridicat ca un zid despărțitor, care cu vremea părea că se ridică tot maĭ sus.

După timp îndelungat vĕzurăm însă într'o zi ca prin minune splendoarea minunată a aceluĭ câmp și a aceleĭ vieți românești în nemărginita lor frumusețe. Și făcĕtorul acesteĭ minunĭ fu pictorul Grigorescu. El ne spuse că pictura românească, în ziua când ea se va afirma, nu va fi decât icoana exactă și complectă a pămîntuluĭ acestuia care ne-a vĕzut născênd, care are în el destule lucrurĭ spre a atrage toate înclinările artiștilor românĭ, atâtea frumuseți vergine care ating și fac să viseze sufletele lor delicate, — în care am avut toți cele dintăĭ impresiĭ ce ne-aŭ mișcat și de care ne vom aduce aminte toată viața cu dragoste.

Aceste comorĭ ale pămîntuluĭ nostru și aceste sentimente ce el ne deșteaptă sunt izvoarele nesecate ale arteĭ noastre de viitor.

Maestrul Grigorescu — un noŭ Virgiliŭ al nostru — ne dă o dovadă strălucită de însușirile noastre de popor, ne vestește ziua de mâine, pune bazele idealuluĭ românesc în artă și ne întărește rațiunea de a trăi și spera. Iată gloria luĭ neperitoare.

N. Petrașcu.

N. GRIGORESCU

Peisaj de toamnă

FECIOR DE BANI GATA

(urmare) [1])

III

Subt perdelele de horbotă albă căptușite cu atlas trandafiriŭ, Gheorghiță dormea dealungul patuluĭ de lemn de abanos împodobit cu săpăturĭ și cu florĭ de oțel, ținênd în mâna-ĭ dreaptă o mânușiță albă, cu degetele pline de inele scumpe și cu unghiĭ rumene și rotunde la vîrf. Pe perina de pânză subțire cu chenare de mătăsurĭ, lîngă un cap rotund cu pĕr galben creț și cu fața rumenă subt brațul gol, reeșea obrazul luĭ prelung și slab, brăzduit de urmele oboseleĭ. De douĕ lunĭ aproape nu se culcase el maĭ de vreme decât în revĕrsat de ziuă. Odaia, frumos și bogat mobilată, era plină de un miros plăcut. Intr'o scoică de mărgean cu picior de argint ardea, pare ca ascunsă, lumina candeleĭ dulce și taĭnică; iar într'un colț, pe o măsuță de lac chinezesc ciudat, lucrată cu chipurĭ de sidef, douĕ tacîmurĭ și câteva sticle de vin începute, lîngă farfuriĭ cu mâncărĭ și cu poame, dovedeaŭ după apropierea jețurilor că ospĕțul fusese întâiul martor al isbîndeĭ după care acum se odihneaŭ așa de liniștit tineriĭ unul lîngă altul.

Deși trecuse de mult soarele de amiază, eĭ tot nu se îduraŭ de somn și, în tăcerea în care eraŭ învăluiți, ar fi dormit mult încă, dacă hohote și cântece din odaia de alăturĭ nu ĭ-ar fi făcut să sară speriați din așternut. Ușa se deschise

[1]) A se vedea *Literatură și Artă Română*, anul IV, pag. 71.

deodată şi pe covorul iataculuĭ înaintă în brâncĭ Beiul, ducênd călare pe umerĭ o fetiţă ca de 18 anĭ cu o biciuşcă în mână, care rizênd striga cât îĭ lua gura: »maĭ iute, maĭ iute gloabă bĕtrână» şi-l lovea cu picioruşele-ĭ încălţate cu pantofĭ albaştri când pe pulpe când pe şale. Bietul Sandu se prăbuşi dinaintea patuluĭ, iar copila cea sglobie căzênd drept în braţele luĭ Gheorghiţă îl luă de gît şi-l sărută cu foc strigând: »trăiască tinereţea!«

Haideţi copiĭ sus repede, nu vĕ daţi leneĭ! gângăni grecul suflând din greŭ şi ştergêndu-şĭ bobiĭ marĭ de năduşeală ce-ĭ şiruiaŭ pe frunte. Cine dracu maĭ doarme până la prânz, când afară e o vreme dumnezeească şi am poftit lume la masă?

Nu vĕ sfiiţi de noĭ, îmbrăcaţi-vĕ! Nimic nu mĕ desfătează maĭ mult decât să vĕd pe femeea altuia îmbrăcându-se, zise el, întinzêndu-se pe canapea şi încrucişându-şĭ picioarele pe marmura căminuluĭ.

Nu ţĭ-e ruşine să vorbeştĭ astfel de faţă cu mine, dihanie, rĕspunse cu gura plină fetişcana care 'şi scosese pălăria şi mânca strugurĭ şi migdale verzĭ, bênd vin de Rodos, am să te botez, păgânule, şi se şi repezi asupra luĭ cu sticla plecată...

Bagă de seamă să nu pătezĭ mobilele! In loc să spuĭ prostiĭ mi-aĭ da maĭ bine foc să-mĭ aprind ţigara...

Ba am să te botez...

Fiĭ cu minte! Matildo, uite că-ţĭ face pagubă în casă, nebuna asta! strigă el fără să se clintească din loc stăpîneĭ de casă care se gătea în cealaltă odae.

Şezĭ bine Mady, rĕspunse ea cu glas trăgănat, stropeşte-ĭ gîtul iar nu capul, daca vreĭ să-l facĭ om, nu ştiĭ tu că până ce nu se îmbată Beiul n'are nicĭ un haz?

La mulţĭ anĭ Băbacule! rosti Gheorghiţă, care se îmbrăcase în pripă, turnând vin în pahare, să ne deschidem pofta.

Ceas bun, ceas bun! că în colo toate sunt fleacurĭ! Fleacurĭ, bunăoară ca nebuna asta care mĭ-a frânt mijlocul cu călăria eĭ, mormăi între dinţĭ grecul sorbind paharul dintr'o înghiţitură.

Cele douĕ femeĭ rîdeaŭ acum dincolo vorbind încet iar flăcăul nostru călare pe un scaun, şi prietenul luĭ, îşĭ destăinuiaŭ unul altuia cele petrecute din ajun, când o zi şi o noapte încheiate coborîră la masă şi la joc fără să-şĭ pue capul o clipă pe căpĕtîiŭ. De-aşĭ fi ştiut că o să am aşa goană, nu m'aş fi pus în ruptul capuluĭ la cărţĭ, maĭ bine mĕ făceam bolnav, zicea Gheorghiţă încruntându-şĭ sprâncenele.

Bre! la cărţĭ vine norocul iar! De ce te plângĭ? Boerul Dincă să trăiască şi băiatul să cheltuiască, ş'apoĭ eŭ nu sunt aicĭ? 'ĭ rĕspunse grecul luându-l de bărbie.

Toate bune, dar deocamdată trebue să plătesc, şi de! hopu-ĭ cam marĕ...

Bre las că plătesc eŭ, numaĭ cheful să nu ni-l stricăm! Nu sunt eŭ băbacul vostru? Ce dracu! — Eĭ fetelor! faceţi-vĕ încoace, ce tot chicotiţĭ ca niştе lăstunĭ pe înfundate, eŭ n'am venit să staŭ între patru pereţĭ cu voĭ. Mady puneţĭ pălăria. Până la masă mergem la plimbare, zise Beiu, sculându-se şi îndreptându-şĭ gulerul mototolit în oglinda cea mare din peretele patuluĭ.

Matilda, îmbrăcată în rochie deschisă de mătase, cu părul tot în inele atârnând pe umerĭ, cu fața albă și rumenă și cu surîsul pe buzele eĭ micĭ, roșiĭ și grase, care făcea să-ĭ strălucească ochiĭ ceĭ verzĭ, se plecă adînc în fața luĭ Sandu, care o privea trosnindu-și limba de cerul gurii. Ea se sui în pat și-l sărută pe frunte, după ce maĭ întâĭ îl șterse cu colțul batisteĭ, ce mirosea așa de frumos a viorele.

Beiul o ridică cu puternicele luĭ brațe, o sărută pe gât și o puse binișor jos, clipind din ochĭ către Mady, care 'și aprindea o țigară.

Fiecare la rîndul sĕŭ, drăguță!...

Eĭ! mergem, zise Matilda; să ne grăbim, căcĭ am să mĕ duc pe la Teatru, apoĭ la croitoreasă, la giuvaergiŭ, la mănușar, și pe urmă, unde vĕ găsesc ca să ne întoarcem cu toțiĭ? Ia-ți pălăria, Gogo dragă, nu vezĭ că n'avem vreme!

Unde-ĭ vrea porumbițo, afară la plimbare, de pildă, numaĭ sprințara asta să nu-mĭ maĭ facă vre-o șotie pe undeva, rĕspunse grecul, că de vre-o sĕptămînă mĭ-a scos perĭ albĭ cu năsdrăvăniele eĭ.

Of! dacă ți-aș fi scos eŭ perĭ albĭ, ți-ar fi fost capul tot o apă, babalâcule, căcĭ nu pot să sufer pe oameniĭ cu douĕ fețe...

Bravo! Aferim! facĭ jocurĭ de cuvinte. Numaĭ nebunia asta nu ți-o cunoscusem. De acuma mĕ pot aștepta la orĭce, pufni el rîzênd, și luând pe Mady de mână o sui în trăsura cea cu caĭ vineți-rotațĭ și cu harap pe capră.

Aide, trecĭ înainte, să ne vedem cu bine, nu uita că la șeapte ceasurĭ mĭ-e foame *bulbuli*.

Sotir, îmbrăcat cu cepken și tuzlucĭ de postav roșu cu găitane de fir, cu imineĭ galbenĭ și cu fes pe cap, aduse Matildeĭ o haină de mătase cu florĭ marĭ de șal, o umbreluță cu horbote și panglice stacojiĭ; iar luĭ Gheorghiță, ce purta o venghercă măslinie strînsă pe șolduri și la mânecĭ, cu pantaloni strimțĭ negri, căzênd pe pantofĭ subțirĭ de lac, cu jiletcă albă deschisă la pept ca să se vază cămașa cea cu crețurĭ și bumbiĭ de mărgăritar dăruițĭ de Postelniceasa la ziua luĭ, iĭ aduce o pălărie naltă păroasă în fața prafuluĭ și un bastonaș mlădios cu mâner de aur. Trăsura lor ușurică cu doĭ caĭ negri porni abia auzindu-se sgomotul roatelor pe nisipul auriŭ al aleelor bine netezite, lăsând pe Sotir în prag cu brațele încrucișate pe pept.

. . . . . .

— La o masă dată de Beiul, în ajunul anuluĭ noŭ, câtorva tinerĭ prietenĭ de aĭ luĭ făcuse Gheorghiță cunoștință cu Matilda. Lăudăros și guraliv cum era el, mic și sprinten, plăcu femeeĭ aceștia plină de nurĭ și de iscusință.

Deși apropiând 40 de anĭ ea era încă fragedă și vioae cu toate oboselele și neajunsurile traiuluĭ ce dusese, până când un negustor bogat, care 'și perduse capul după dînsa, iĭ cumpĕră o casă încărcată cu toate cele de trebuință, iĭ dete caĭ și trăsurĭ, banĭ și giuvaerurĭ și făcu din ea una din cele maĭ însemnate lorete ale Parisuluĭ. Bĕtrânul amorez nu-ĭ dete însă decât bogăție, toate celelalte lipsurĭ și le împlini ea singură, fără ajutorul și maĭ ales fără știrea luĭ. Puțin câte puțin, deprinsă cum era să-și facă toate vrerile, ea apropia tot maĭ mult pe Gheorghiță

de dînsa și la firea eĭ, atât de încercată și de cunoscĕtoare a lumiĭ ușurele și schimbăcioase ce o împresura, îșĭ puse deplină stăpînire pe ființa bietuluĭ năuc, care jura acum în numele eĭ! N'apuca *Maimuțoiul*, așa îșĭ poreclise ea negustorul, să iasă bine din casă că *Gogo*, precum ea desmerda pe flăcăul nostru, era și întins la loc cald și moale gata pe desmerdare și pe nebuniĭ! Intr'atât 'șĭ înfipsese de adînc ghiara în inima luĭ, în cât nu maĭ vedea, nu maĭ se mișca și nu credea decât printr'însa și pentru dînsa. Mă-sa de multe orĭ se plângea că o lasă prea în părăsire, dar el o mîngîea cu câteva alintărĭ fațarnice, spuindu-ĭ ca o taină la ureche că s'aŭ îngreuiat lecțiile școaleĭ, și că lucrează îndoit spre a nu rĕmânea înapoĭ. Apoĭ alerga cu grabă și neîncetat cu aceleașĭ frămîntărĭ de nerăbdare către grădina cu castaniĭ, unde în dosul caseĭ iubite era ușa cea mică prin care el intra ca în raiŭ.

Treĭ lunĭ neîntrerupte, în fiecare zi și maĭ în toate nopțile acolo îșĭ făcu veacul, din ce în ce maĭ strîns legat de bălana Afroditĕ, care nu maĭ putea să se despărțească acum de el. Bietul negustor, azĭ pentru o pricină, mâine pentru alta era pus la carantină, avênd voe, el stăpînul de casă, abia până la pragul ușeĭ să vie și de acolo să se mulțumească a săruta vîrful degetelor mâneĭ pe care ĭ-o întindea cu toată sila și desgustul ce este în stare o femee să arate atuncĭ când iubește pe un altul; iar Gheorghiță mi se întindea cât nu-l încăpea casa, și mi se lăsa a lene sa fie rĕsfățat, ținut pe bere și pe mâncare, ba câteodată și cu buzunarul căptușit cu parale de nenorocita care avusese neghiobia să-ĭ spue că e prăpădită de dragul luĭ. Pas după așa traiŭ și-l închide iar în școală, cu ochi, boldițĭ pe carte, dacă vreĭ să ajungă cum ajunsese, să încalice zidurile și să spargă bolțile cu pumnul, pentru a se vedea iar slobod. Și ce-l umilea și-l întărîta maĭ mult era că nu avusese măcar vremea de a lua o înțelegere cu Matilda înainte de plecarea mă-seĭ, maĭ cu seamă că Postelniceasa aflând de la Dascălĭ că odoru-ĭ nicĭ nu dăduse prin școală lunĭ întregĭ, se rugase a-l maĭ strășnici ceva, înțelegênd cam tărziŭ ceeace putuse să facă fiu-sĕŭ, desmetec cum era, departe de orice priveghere, în mijlocul atâtor stricăciunĭ. După multe îndoelĭ și bătăĭ de cap se hotărî el totușĭ să scrie iubiteĭ care află astfel despre mersul lucrurilor, și căută pe la începutul vereĭ să-ĭ dea de veste că maimuțoiul plecase la băĭ pe douĕ lunĭ, lăsând-o singură și înbiindu-l măcar odată să vie s'o vază. Sotir, carele acum 'ĭ purta toate grijele și se făcuse băiat deștept, căcĭ era fruntea între tovarășiĭ luĭ de școală, ĭĭ duse rĕspunsul rĕmânênd la Matilda acasă pentru ziua în care se hotărî Gheorghiță să-șĭ prilejească fuga eșind la călărie. De atuncĭ mese, danț, joc de cărțĭ și chefurĭ până la ziua albă, dragoste din ce în ce maĭ focoasă și maĭ destrăbălată, și blestemățiĭ de tot felul care îl tîmpiră și 'ĭ uscară măduva din oase.

. . . . . .

Se isprăvise prânzul și Beiul jumĕtate amețit sta rĕsturnat în capul meseĭ, sorbind cu ochiĭ pe Mady, care încălecată pe speteaza scaunuluĭ, ĭĭ întindea vîrful de chihlibar al narghelelеĭ ce umpluse odaia de fum albicios și parfumat.

Imprejur câțiva tinerĭ rîdeaŭ, cântaŭ și glumeaŭ cu femeĭ frumoase și vesele, pe ale căror umerĭ goĭ și rotunzĭ se plecaŭ adeseaorĭ, ceeace făcea pe

Gheorghiță, rezemat de brațul jeltuluĭ înalt al Matildeĭ, să le strige »nu vĕ tot sărutaţĭ atâta, că împiedecaţĭ pe Băbaca să-şĭ mistue potârnichele«. Fecioriĭ, în haină neagră cu coadă şi pantaloni scurţĭ de catifea roşie, aşezară un castron mare de argint pe masă, din care eşea pălpăind flacăra albăstrie a ponciuluĭ. Bĕură eĭ aşa încet, încet, maĭ trecênd din când în când prin celelalte odăĭ, până ce Sandu, beat cu desĕvîrşire, ceru Matildeĭ să le dea cărţĭ pentru Faraon. Jocul se încinse îndată şi subt boldul nenumĕratelor pahare de spirt ajunse pe la miezul nopţiĭ în culmea înfierbîntăriĭ. Femeile, care aŭ patima joculuĭ în sânge, se amestecară şi ele, încât de la o margine la cealaltă a meseĭ toate capetele staŭ plecate, purtând grija şi neastîmpărul în ochĭ, iar baniĭ sburaŭ de la uniĭ la alţiĭ pare c'ar fi fost mânaţĭ de vînt. Gheorghiță, care perduse mult la început, câştiga acum o sumă bunicică din care dădea din când în când ceva Beiuluĭ, răfuindu-se astfel de baniĭ cu care 'ĭ plătise datoria de joc.

Dar, Norocul jucătoruluĭ
Ca pasul călĕtoruluĭ,
Azĭ aicĭ, mâine departe,
De el nimenĭ n'are parte,

povestea cânteculuĭ! aşa că până în sfîrşit nu numaĭ că Gheorghiță dete tot înapoĭ, dar rĕmase dator până peste cap, la maĭ toţĭ meseniĭ luĭ, cu care încheie petrecerea ducêndu-se să vază resărind soarele în pădurea de la capĕtul oraşuluĭ. Beiul, care de mult dormea întins pe patru scaune, rĕmase singur neclintit, cu toate strigătele şi hohotele fetişcaneĭ luĭ, care, bucuroasă de câştig, trecea ca mingea din mână în mână şi veneatot maĭ rumenă de afară.

Gheorghiță avea voe de o zi pentru plata banilor ce perduse. Ziua aceea fu cea maĭ amară din câte el avusese până atuncĭ. Sandu, care perduse şi el, nu avea la îndemână suma ce-ĭ era de trebuinţă, de acasă nu era chip să poată căpĕta atât de mult şi maĭ ales atât de curînd, încât pentru întâia oară mĕsurând el adîncimea prăpăstieĭ în care sta să cadă, cu strîngere de inimă, se gînd a la ceasurile liniştite, deşi lungĭ când 'şĭ rumega uritul între pereţiĭ şcoaleĭ.

Umblase acum până subt seară pe la toţĭ prieteniĭ şi cunoştinţele şi nu căpĕtase decât făgăduelĭ nehotărîte, orĭ sfaturĭ prosteştĭ şi serbede înduioşărĭ. Nu-ĭ dăduse nimenĭ o para. Atât de trist şi de zdrobit era, încât nicĭ că băga de seamă pe Sotir care 'ĭ întindea o scrisoare sosită din ţară. Matilda încă în aşternut, odihnindu-se de sdruncineala şi vegherea trecută, înţelese îndată ce-l vĕzu intrând care 'ĭ era păsul. Cu rugăminte şi desmerdărĭ ea îl sili să se pună în pat, îl înveli şi-l sărută, ş'apoĭ, îmbrăcându-se îngrabă, îl lăsă să se odihnească până ce se va întoarce de la cusătoreasă.

Peste o jumĕtate de ceas se întoarse în adevĕr veselă şi vioae, cum era în zilele cele bune, şi subt perina pe care acum îl furase pe Gheorghiță somnul, strecură binişor un mănunchiŭ de hârtiĭ albastre, legate cruciş cu o şuviță de şiret alb. Eraŭ ceĭ 30.000 francĭ ce datora iubituluĭ eĭ, pe care 'ĭ luase împrumut, puindu-şĭ giuvaerurile amanet la un Ovreiŭ.

Când se deşteptă Gheorghiță şi găsi comoara neaşteptată la căpĕtâiŭ, căzu

înaintea Matildeĭ, sărutându-ĭ genuchiĭ şi jurându-ĭ că-ĭ va da tot ce va cere şi ĭ va răsplăti înmiit bine-facerea fără de preţ.

— Dragul meŭ, nu-ţĭ cer nimic alt decât să mĕ iubeştĭ. E foarte firesc aceea ce am făcut, de vreme ce tu eştĭ cel maĭ scump giuvaer ce am pe lume, ĭ zise ea strîngêndu-l cu foc la piept. Ş'apoĭ maĭ zică cineva că dragostea nu prefăce pe om şi că haimanalele nu sunt pline de noroc!

Pre cât însă bucuros şi sprinten pornea el cu baniĭ în sîn să-ĭ împarţă unde se cuvinea, pre atât rĕmase ca trăsnit, nemişcat loculuĭ, citind scrisoarea ce-ĭ dete Sotir în scară.

Clucerul Alecache îl vestea că postelnicul auzind, de la un boer care ĭşĭ dusese copilul să înveţe în aceeaşĭ şcoală unde era el, despre fuga luĭ şi despre mişeliile câte le făcea înnădit cu o femee perdută, se hotărîse să plece, fără de ştirea neveste-seĭ la Paris, să-l găsească şi să-l aducă mort or viŭ înapoĭ, fiind peste mĕsură indignat asupra luĭ, nemernicul, care-ĭ tăvălea numele cinstit şi nepătat prin noroiŭ şi spurcăciunĭ.

Intr'o clipă ĭ trecură dinaintea ochilor ca o nălucă toate urmările ce putea avea această hotărîre a tătâ-ne sĕŭ, pentru care aceste lucruri eraŭ sfinte. De s'ar fi deschis odată pămîntul să-l înghită, s'ar fi dus cu fericire în fundul Iaduluĭ numaĭ să scape de a da ochĭ cu cuconul Dincă, a căruia papară o cunoştea de mult. De teamă să nu-l vază cumva aşa mişcat Matilda, eşi din grădină şi se plimbă îndelung pe uliţe buimăcit, neştiind cum să iasă din această încurcătură. Se făcuse noapte şi el tot nu-şĭ găsise astîmpăr, aşa că dacă unul din prietenĭ nu-l întîlnea şi nu-l lua cu vorba, el ar fi pribegit mult şi bine fără nicĭ un rost. Se maĭ desmetici puţin şi pornind spre casă i se pironi din ce în ce maĭ mult în cap hotărîrea de a pleca în ţară maĭ nainte de a sosi tată-sĕŭ, ca astfel să poată întîmpina urgia şi să-l îmbuneze, dovedind prin venirea luĭ că tot ce auzise despre dînsul eraŭ minciunĭ. Uşurat oarecum de partea aceasta, ĭ rĕmânea totuşĭ grija de ce era să facă cu Matilda. Să-ĭ spue adevĕrul? saŭ să plece lăsându-ĭ o scrisoare în care să-ĭ arate că interese însemnate de avere l'aŭ chemat grabnic în ţară? Aşa era maĭ bine, fiindcă de ĭ-ar fi spus din viŭ graiŭ, s'ar da poate pe faţă, orĭ femeia s'ar anina de dînsul şi l-ar împedeca să plece. Decĭ ĭ va scrie după ce va pleca. Cât despre paralele ce avea asupra luĭ, nicĭ cum stătu la îndoială să le ia cu sine, avênd el chip, odată acasă, să le trimită şi cu prisos scumpeĭ şi binefăcĕtoareĭ luĭ înapoĭ. Cu zîmbetul pe buze şi cu cuvinte de dragoste întîmpină el femeia, care neliniştită de atâta aşteptare îĭ zise sărutându-l pe obrajĭ: »parcă te duseseşĭ să nu maĭ viĭ, puişorule, aşa eram de tristă, ştiĭ, dacă m'aĭ părăsi vreodată, aş muri blestemându-te«. I-se încreţi carnea pe el auzind aceste vorbe, care eraŭ ca o presimţire despre aceea ce avea de gînd să facă. Incepu să-ĭ fie frică ca nu cumva Matilda să-ĭ ghicească gîndurile, şi de aceea grăbind masa din care abia gustă, se culcă numaĭ decât, avênd grija de a-şĭ ascunde la loc sigur baniĭ, pe care îĭ şimţea parcă eşindu-ĭ din buzunar şi dându-l de gol. Adoua zi subt cuvint că se duce la bae luă pe Sotir cu dînsul, se puse în drumul

de fer cu ţiganul şi o ladă de rufăriĭ şi de haine cumpĕrate în ziua aceea, şi porni rĕsuflând din greŭ, până ce se depărtă la o bucată bună de barieră.

Matilda, după ce-l căută prin toate băile, cafenelele, grădinele şi locurile de petrecerĭ, şi de teamă să nu fi fost ucis orĭ prădat, dete de ştire poliţieĭ, care pentru a doa oară îl căută în zadar. Nenorocită peste fire, ea plângea pe Gheorghiţă ca pe un mort, purtându-se în negru de jalea luĭ, faţă ce-ĭ şedea altfel aşa de bine, bălană şi albă cum era.

Din Viena ea primi o scrisoare, în care, precum îşĭ croise planul, amorasul ĭi tălmăcea graba cu care pornise, ne maĭ putênd un moment amâna plecarea, şi-ĭ arăta că dacă nu-ĭ spusese nimic despre aceasta, pricina era că i s'ar fi sfîşiat inima s'o vadă mihnindu-se şi plângênd poate pentru dînsul. Îĭ făgăduia că se va întoarce în curînd maĭ iubitor şi maĭ nerăbdător de a o îmbrăţişa, ca niciodată, şi că îndată ce va ajunge în ţară ĭi va trimite paralele să-şĭ scoată giuvaerurile şi să-l poată aştepta fără grijă de nevoĭ şi de maimuţoiul de care acuma era atât de gelos. Nenorocita maĭ avu încă slăbiciunea să plângă, spuind tuturor ce dovadă de dragoste 'ĭ dăduse cocoşelul eĭ, cel bun, frumos şi iubit. — Numaĭ cap de femee şi coadă de mătură să nu fiĭ, zice un proverb bĕtrânesc.

(Urmează)

D. C. Ollănescu.

BISERICA ŞI

PRELAŢII ROMÂNI

IN SECULII TRECUŢI

(Urmare) [1].

II

Trecênd la persoanele care aŭ stat în fruntea cleruluĭ, printre prelaţi nu vom enumĕra numaĭ pe ceĭce aŭ ocupat înalte ranguriĭ ierarchice, numaĭ pe ceĭce aŭ exercitat autoritatea de mitropoliţiĭ şi episcopiĭ, ci şi pe aceĭ modeştiĭ monachiĭ, care, subt conducerea prelaţilor, prin operele lor, aŭ determinat un curent bine-făcĕtor, aŭ aprins o făclie de lumină, aŭ lăsat urme în istoria literară.

Vicisitudiniĭ de tot felul ne aŭ lipsit de mijloacele neîndoioase prin care să putem cunoaşte numele şi actele primilor noştri archipăstoriĭ.

Un chrisov al luĭ Mircea-Vodă menţionează, la 1362, pe Antim I ca mitropolit al Munteniеĭ, pe Atanasie ca episcop al Rîmniculuĭ.

In seculul al XV-lea apar ca organizatoriĭ aĭ cleruluĭ : de o parte Grigorie Ţamblac (1366—1450), şi Teoctist (1447—1477), de alta sfinţitul Nifon, fost patriarch al Constantinopoluluĭ (1487—1499).

Documente sigure despre fruntaşiĭ bisericiĭ române posedăm numaĭ din seculul al XVI.

[1]. A se vedea *Literatură şi Artă Română*, an. IV, pag. 78.

Pe toţi mitropoliţii Munteniei, de la Maxim Brancovici (1508—1512) până la Varlaam (1539), de la Anania (1554—1564) până la Eftimie (1574) şi Serafim (1577—1584), îi vedem absorbiţi de grijî şi ocupaţi cu lucrări intelectuale, încurajând şi priveghind pe scriitori. Subt cel dintâi se introduce tiparul, şi ieromonachul Macarie dă la lumină în slavoneşte »*Leturgia*« din 1508, »*Octoichul*« din 1510, »*Evangelia*« din 1512, iar călugărul Moise »*Molitevnicul*« din 1545.

In Transilvania, din cauza frămîntărilor reformei, în particular a solicitărilor calviniste, activitatea e şi mai intensă. Faimosul Coresi, un simplu diacon, în interval de 28 ani (1560—1588) traduce şi tipăreşte nu mai puţin de 20 volume, dintre care 13 în slavoneşte şi 7 în limba română, ajutat de diecii Tudor şi Mănăilă, de preoţii Iane şi Mihaiu, cu 18 ucenici. Numai cine le-ar răsfoi şi-ar putea da seama despre ce însemnează 20 volume, cu mijloacele şi în starea de atunci, numai acela ar înţelege gravitatea expresiunilor »*m'am trudit*« ce adesea întîlnim din partea iniţiatorilor culturii. Însuşi Ghenadie (Bradul), mitropolitul Ardealului, în precuvîntarea volumului tipărit de Coresi la 1580 (în Sas-Sebeş), zice:

»In cele din urmă vremuri, văzând din partea popoarelor de altă credinţă mare stricăciune şi decăderea sfintelor biserici, cum şi împuţinarea dumnezeeştilor cărţi, . . am adunat câte am putut coprinde cu mintea . . am compus şi am scris această dumnezeească şi prea însemnată carte, numită »*Sbornic*«. Dumnezeu ştie că nu mi-am dat nici odihnă, nici somn genelor mele, că nici averea de Domnul mie dăruită n'am cruţat-o, până n'am ajuns a săvîrşi această lucrare«.

Asemenea episcopul ardelean Mihail Tordaş, în prologul »*Palie*i« din Orăştia (1582), tipărită de către diecii Şerban şi Marien, repetă:

»Cu mare muncă scoasem, din limba jidovească şi grecească şi sârbească pre limba românească, cinci cărţi ale lui Moisi prooroc«.

Spre finele secolului apare figura simpatică a mitropolitului Atanasie Crimca, care, cu un zel neîntrecut, cu o muncă fără pereche, scrie proloage şi alte opere pentru mitropolia Tîrgovişte, dar mai cu seamă amintitul Πράξεων, destinat clădirii lui pioase, monastirii Dragomirna.

In suta XVII, subt Şerban-Vodă, Mateiu-Basarab, Cantacuzeni şi Constantin Brâncoveanu, subt Movileşti, Vasilie Lupul, Duca şi Constantin Cantemir, nu numai că întreaga literatură eclesiastică se apropie de completare în toate ţările locuite de Români, dar câţiva prelaţi contribuiesc chiar la civilizarea popoarelor vecine. Pavel Berindă, nepotul unui pretendent la tronul Moldovei, călugărit subt numele de Pamba, publică la Kiew un »*Antologiu*« (1619) şi — subt un pseudonim — întocmeşte (la 1627) primul *Dicţionar slavo-rusesc*, care a pus baza lexicografiei ruse şi a servit ca punct de plecare celei române. Petru Movilă, fiiul lui Simeon Movilă al Moldovei, ajuns mitropolit al Kievului, Haliciului şi a toată Rusia, îmbogăţeşte literatura sacră cu multe opere de valoare, întemeiază şcoale de teologie, dă patriei lui natale profesori, tipografi şi un sprijin moral din cele mai eficace.

Peste munţi, preotul Grigorie din Măhaciu, mitropolitul Simeon Stefan şi ieromonachul Silvestru — deşi într'o direcţiune bănuită ca depărtată de ortodoxie — excelează prin traducerea şi tipărirea câtorva opere devenite rare,[7]pe când Popa Ioan din orăşelul Vinţi, în decurs de 7 ani (1683—1689), publică nu mai puţin de 4 volume, în care ni s'a păstrat starea limbii române din Transilvania la finele seculului al XVII-lea.

Tot atunci avem de salutat un martir în persoana lui Sava Brancovici. Ales mitropolit la 1656, peste doi ani trebui să alerge până în Rusia dupt milosteniï, spre a zidi din nou reşedinţa mitropoliei din Alba-Iulia, ruinată prin pustiirile de la 1658. După ce ajută pe ceï nenorociţi cu vorba şi cu fapta, în 1659 dobîndeşte de la Acaţiu Barciaï (succesorul luï George I Racoczi) privilegiul ca preoţiï romînï să fie uşuraţi de unele dări, iar în aniï 1663 şi 1673 îndupleca pe Mihail I Apafi să le acorde scutiri de dijmă şi de orice imposit. Atâta zel pentru ortodoxie şi pentru naţionalism deşteaptă invidia şi ura fanatismuluï maghiar. Predicatorul şi episcopul calvin îl acuză de fapte nedemne şi un sinod de comandă iï pronunţă destituirea. Din temniţa de la Blaşiu, unde fusese închis, este scos din când în când şi bătut cu nuiele, ca să destăinuiască unde şi-a îngropat averea. De la Blaşiu e strămutat la Vinţi şi aci, spre batjocură, adus în asistenţa publiculuï din biserică, desbrăcat de vestmintele-ï sacerdotale şi—ca la armată—degradat din înalta-ï demnitate. La noua-ï închisoare continuă a fi bătut cu vergele în toate Vinerile [1], până ce-şï dă sufletul la 1681, după o păstorie de ani 24.

Cu doi mari mitropoliţi se făleşte Moldova: în prima jumătate a veaculuï cu Varlam, care ilustrează domniele luï Vasilie Lupul şi urmaşilor luï, în a doua cu »smeritul« Dosoteiu, care de la 1671, subt George Duca, străluceşte până la finele veaculuï, subt Constantin Duca.

Cel dintăï e pe rînd sol de pace la Domnul Muntenieï, iniţiator al conciliuluï din Iaşi (1643), luptător în contra dogmelor reformate prin «Răspunsurile» ce dă unuï *Catechism* calvinesc, întroducător al tipografieï şi al şcoalelor cu ajutorul luï Petru Movilă, autor atât al *Cazanieï* şi *Kiriacodromiuluï* din 1643, cât şi al *Basilicalelor* din 1646, pe care le face «dar» limbiï româneşti, acum întrodusă în serviciul bisericiï.

Cel de al doilea »cu lungă osteneală în mulţi aï socoteşte«, cearcă »prin sfintele cărţi« şi apoi »foarte cu osârdie mare« tipăreşte — prin înlesnirile patriarchuluï Ioachim din Moscua [2] — nu mai puţin de 9 volume, începênd cu *Psaltirea* în versuri de la 1673 până la *Vieţile sfinţilor* din 1682, dând vorbiriï române o îmlădiere până aci necunoscută, purificând-o şi îmbogăţind-o mai mult şi mai bine ca oricine altul.

In Muntenia, mitropoliţiï Teofil şi Stefan aŭ drept colaboratoriï: pe călugărul Moxa, traducător şi cronograf; — pe ieromonachul Meletie Macedoneanul,

[1]. A se vedea *Magazin istoric* pentru Dacia, tom. III, pag. 260—266.

[2]. Cf. articulul nostru *Evanghelia patriarchuluï Ioachim* în »Ateneul român«.

care la Govora tipăreşte *Pravila* din 1640 cu monachul Stefan din Ochrida şi *Evangelia învĕţătoare* din 1642 cu Preda Vroto Cart;—pe ieromonachul Melchisedec, traducĕtorul *Invĕţăturilor* tipărite la Câmpulung în 1642 şi *Cazanieĭ* de la monastirea Dealu din 1644; — pe Daniil Panonianul, care traduce *Pravila* cea mare din Tîrgovişte (1652) ca să oprească »zîzaniele ereticilor, băgate în cărţile pravoslavieĭ, încăpute la mâna lor«.

Călugĕrul Teodosie de la Cozia, fost egumen al Curţiĭ-de-Argeş şi al Snagovuluĭ, ajunge mitropolit şi administrează 6 anĭ de zile (1668—1673). Fiind că însă ştiuse să zădărnicească urzirea Grecilor de subt Leon-Vodă (1669), el e caterisit, cu învinuirea de a fi furat icoane, odăjdiĭ, vase preţioase, şi surghiunit la metania luĭ de peste Olt. Dar, după 6 anĭ, cercetându-se din noŭ acusaţiunea şi dovedindu-se ca neîntemeiată, e restabilit în rangul ce avusese şi de aci până la moarte, interval de 28 anĭ, compune predicĭ, ajută şi scrie precuvîntărĭ la tipăririle apărute subt a doua-ĭ archipăstorie, peste 30 la numĕr.

Subt dînsul întîlnim pe Mitrofan, care, învĕţat la monastirea Bisericanĭ, lucrează în Iaşĭ la tipărirea cărţilor mitropolituluĭ Dosoteiŭ şi le împodobeşte cu atâtea icoane xilografice. Ca episcop al Huşilor stă numaĭ treĭ anĭ (1683—1686), căcĭ plecarea protectoruluĭ sĕŭ în Polonia îl sileşte a trece în Muntenia. La 1691 este ales episcop al Buzĕuluĭ şi aci, până la finele vieţiĭ (1703), dă la lumină peste 20 volume.

Seculul XVIII se începe cu jale.

Nu se uitase încă moartea tragică a luĭ Constantin Brâncoveanu, cu fiĭ luĭ, când unul din talentele care'ĭ mărisera domnia avea să-l urmeze peste doĭ anĭ de zile.

Venind de la muntele Atos, ieromonachul Antim Ivireanul aduce cu sine arta tiparuluĭ, gravura, xilografia, ferecătura cărţilor, pietatea, blândeţea şi o putere de muncă incomparabilă. De la 1692 şi cât administrează Snagovul (1695—1705), episcopia Rîmniculuĭ (1705—1709) şi mitropolia Ungro-Vlachieĭ (1709—1716), spaţiŭ de 25 anĭ, el tipăreşte atâtea cărţĭ în limbile slavă, greacă, arabă şi română, încât nimenĭ nu poate afirma că le-a vĕzut pe toate, ba nicĭ o bibliotecă nu se poate făli că le posedă. Biserica ce-ĭ poartă numele (1715), cu uşĭ de el sculptate şi gravate; vasele şi volumele de el reparate; fundaţiunea pentru învĕţăturĭ, ce institui prin testament [1] (şi despre care nimic nu se maĭ ştie astăzĭ); *Didachiele*, ce i-s'aŭ găsit şi publicat numaĭ de câţĭva anĭ, justifică pe deplin apreciarea că »de câte orĭ ar voi cineva să deschidă cartea suvenirilor li»terare ale naţiuniĭ române, numele luĭ Antim Tipograful se va presinta cu onoare »printre cele dîntăiŭ: istoria propăşirii noastre naţionale îl va aminti în vecĭ cu »laudă şi-ĭ va acorda în tot timpul glorioasele prerogative ce se daŭ acelora, care »ştiŭ a se pune în capul luminării unuĭ popor« [2]. Şi totuşi, subt bănuiala că ar fi intrat în înţelegerĭ cu patru boierĭ, care pe atunci treceaŭ drept capiĭ celor ce

[1]. Găsit tocmaĭ în anul 1845.

[2]. Al. I. Odobescu.

combăteaŭ o guvernare fanariotă, el fu caterisit de o autoritate străină ţĕriĭ, smuls din mitropolie, închis subt numele de Andreiŭ, pe care'l avusese ca mirean; apoĭ, subt pretextul unuĭ surghiun la monastirile din Orient, pornit spre Dunăre, ucis la Galipolĭ şi aruncat în rîul Dulcea, care trece prin Adrianopolĭ.

Această faptă odioasă nu puţin a slăbit ortodoxia şi nu se ştie cât a contribuit să decidă pe mulţĭ românĭ de peste munţĭ ca să devină »uniţĭ« cu biserica papală. Din norocire, deşteptarea conştiinţiĭ naţionale n'avea să întârzie, graţie pe de o parte fundaţiunilor culturale datorite unor Grigore Maior şi Samuel Vulcan, pe de alta operelor gigantice ale unuĭ Samuel Klein, George Şincaĭ, Petru Maior, din care 34 tipărite şi 43 manuscrise.

Intre aceştea, căpeteniele cleruluĭ nu-şĭ încetează activitatea.

Monachul Damaschin învaţă de la episcopul Mitrofan caligrafia, xilografia şi limbĭ străine, cu ajutorul cărora nu numaĭ predă cunoştinţe folositoare şi arta muzicală, ci —în timp de 23 anĭ— ca episcop la Buzĕŭ şi la Rîmnic, traduce şi tipăreşte numeroase volume, care îl aşează printre ceĭ maĭ respectaţĭ promotorĭ aĭ îmbogăţiriĭ literaturiĭ sacre.

Despre urmaşul luĭ, episcopul Climent, originar din satul Petrariĭ (Vâlcea), să ascultăm următorul pomelnic, scris în stilul epociĭ:

»Acest părinte Climent, episcop, s'a cinstit de doĭ împĕraţĭ: întâĭ de împĕratul nemţesc Carol VI, întru ale căruĭ norocite şi fericite zile s'aŭ hirotonit şi cu decret împĕrătesc s'aŭ întărit la leat 1729; al doilea de Sultanul Mahmud Haan, împĕratul turcesc, pentru că, stăpînind Nemţiĭ aceste cincĭ judeţe anĭ 21, când aŭ fost la leat 1738, sculatu-s'aŭ Turciĭ cu războiŭ asupra Nemţilor şi i-aŭ batut, şi i-aŭ scos din ţara aceasta, şi aŭ ars episcopia aceasta, sfînta biserică şi toate casele dimprejur. Si, stricându-se toate şi surpându-se, aŭ venit lucrul la pustiire de istoavă. Şi, nerĕmâind loc de locuinţă, a fugit acest părinte peste munte în Lotru, pentru că şi ticăloşiĭ de oameni din partea loculuĭ acestuia, câţĭ scăpaseră nevătĕmaţĭ şi nerobiţĭ, fugiseră prin munţĭ şi prin peşterĭ.

»Deşĭ sfinţia sa, vĕzêndu-şĭ scaunul ars şi surpat, şi turma omorîtă şi risipită şi rătĕcită, mult plângênd şi amărêndu-se, vrea să treacă de acolo la Ardeal. Iar pe acea vreme, fiind Domn la Bucureştĭ Constantin Vodă, fiiul luĭ Nicolae Vodă Mavrocordat, a scris la acest părinte să iasă din munţĭ şi să meargă să se închine Turcilor şi Tătarilor, care vin să robească acea parte de loc, să nu rĕmâie picior de om. Şi cu multă groază eşind, şi mergênd şi închinându-se, aŭ potolit zarva şi robia ce era să fie, mult folos făcênd la toată eparchia sa.

»Şi, petrecênd în mânile Tătarilor şi ale Turcilor anĭ doĭ, iar la al treilea an făcêndu-se pace, cinstindu-se şi întărindu-se cu ferman împĕrătesc al Sultanuluĭ, ce scrie maĭ sus, şi viindu-şĭ iar la scaun la episcopie, a prefăcut şi înălţat biserica aceasta, făcêndu-o cu turle (că maĭ înainte aŭ fost dreaptă) şi împodobind-o şi cu zugrăvele, precum se vede. Făcut-aŭ şi clopotniţa şi casele împrejur. Făcut-aŭ şi biserica Bolniţa din temelie, precum se vede. Plătit-aŭ şi o datorie de la părintele Damaskin taleriĭ 500 la Vlădica Miriul [1], la Bucureştĭ. Plătit-aŭ şi altă datorie de la părintele Inokentie taleriĭ 600. Şi aŭ câştigat moşiĭ şi viĭ sfinteĭ case acesteia. Şi cu alte vredniciĭ şi faceriĭ-de-bine s'aŭ arĕtat acesteĭ sfinte case, ca în vecĭ să se pomenească.

»Iar când aŭ fost la aniĭ 1784, la luna luĭ Maiŭ în 7 zile, aŭ mers la Bucureştĭ, fiind Domn pe acele vremĭ Ion Grigorie Ghica Voevod, şi s'aŭ prostit de bună-voia sa din scaun şi a pus în locul sfinţieĭ sale pre un ucenic al sfinţieĭ sale anume Grigorie. Şi s'aŭ dat la o parte din valurile lumiĭ,

[1]. Mireon, adică al Mirelor.

ca întru liniște să roage pe Dumnezeŭ, a căruia milă să fiă cu sfinţia sa şi cu noĭ cu toţĭ în vecĭ. Şi, maĭ trecênd vreme, şĭ-a dat şi sfinţia sa datoria sfîrşituluĭ vieţiĭ la anul 1753, Ianuarie 31 de zile [1].«

Un prelat nu maĭ puţin distins este Chesarie, ales episcop al Rîmniculuĭ pentru motivele următoare:

»In sfînta mitropolie 12 anĭ slujind, s'a arĕtat cu credinţă, cu vrednicie şi spre folos obştiĭ; fiind-că s'a cercat acum în doĭ anĭ şi acolo, într'acea eparchie, şi de obştea atât bisericească, cât şi mirenească, s'a cerut a fi păstor aceĭ eparchiĭ; aşişderea, şi cu învĕţătură fiind împodobit, s'a socotit maĭ destoinic a fi la această sfîntă dregĕtorie a episcopieĭ«.

Suindu-se în scaun, îşĭ asociă pe archiereul care'ĭ va succede şi, muncind fără preget, termină traducerea a 12 *Minee*, din care tipări şease. Istoricul Sulzer, care'l cunoscuse, îl numeşte »prelat demn atât prin înfăţişare şi afabili»tate, cât şi printr'o cultură îndestulătoare în literaturile franceză şi greacă. In »presenţa mea — adaugă istoriograful — a ţinut greceşte o cuvîntare, din care »se putea în deajuns deduce fireasca-ĭ predisposiţiune de a deveni un orator »distins«. Ca să cunoaştem şi noĭ ceva din erudiţiunea şi stilul episcopuluĭ Chesarie, să citim următoarea apreciare sintetică:

»Treĭ epoce însemnate a avut Ţara Românească: I) epoca războaelor, II) epoca faceriĭ mônăstirilor, III) epoca prefaceriĭ cărţilor bisericeşti după slavonie pe românie.

»Epoca întăia este de la August Kesar până la Traian, şi de la Traian până la Negru-Vodă; epoca a doua de la Negru-Vodă, care a făcut mônăstirea din Câmpulung şi Curtea-de-Argeş, până la Mateiŭ-Basarab, şi epoca a treia de la Mateiŭ-Basarab înainte.

»Din epoca războaelor ne-aŭ rĕmas aduceri-aminte, slăvite şi triste: moartea luĭ Decebal în Bĕlgrad, podul luĭ Traian peste Dunăre şi podul luĭ Sever de lîngă Cerneţĭ.

»Din epoca a doua ne-aŭ rĕmas şcoale, spitale, mônăstirĭ, unde s'a propoveduit cuvîntul dreptăţiĭ şi al frăţieĭ, folositoare şi sufletuluĭ şi trupuluĭ.

»Din epoca a treia ne-a rĕmas tălmăcirea cărţilor bisericeştĭ, care folosesc şi celor de faţă şi celor viitorĭ; căcĭ cărţile — ca niște pasĕrĭ cu aripĭ sburătoare — aleargă până la marginea pămîntuluĭ şi, luminând lumea, fac cunoscuţĭ după moarte pe ceĭce nu-ĭ ştie nimenĭ în viaţă. Toate sunt dar vremelnice pe lîngă folosul cărţilor, care trăiesc maĭ mult decât monastirile şi monumentele slaveĭ şi ale puteriĭ, nefiind supuse stricăciuniĭ vremiĭ, ci înoindu-se cu tiparul, ca anul cu întoarcerea soareluĭ primăvara, care tipar, stricăcios fiind din fire şi după alcătuire, dă nestricăciune la lucrurile lumiĭ ceĭ stricăcioase«.

Printre episcopiĭ eruditĭ trebue să enumĕrăm pe Amfilochie al Hotinuluĭ, care, după studiele ce urmase în Polonia şi în Italia, deveni poliglot şi putu aprofunda teologia, matematicele, filologia. Când mitropolitul Iacob Stamate întemeiază la Iaşĭ şcoale numaĭ de limbă română, curatu-ĭ patriotism îl hotăraşte a întreprinde întocmirea de manuale didactice despre geografia, gramatică şi aritmetică, cu atât maĭ importante, cu cât eraŭ cele dintăĭ în fragedele noastre şcoale.

Dintre mitropoliţĭ nu vom uita nicĭ pe Gheorghe II, autorul memorabiluluĭ document despre »neatîrnarea mitropolieĭ Moldoveĭ«; nicĭ pe Iacob I, care la 1753 întăreşte »aşezămîntul sinodal« şi »cartea de blestem« în contra celor ce s'ar maĭ încerca pe viitor să aşeze mitropoliţĭ străinĭ pe acel tron archiepiscopal.

In Muntenia, Daniil, episcopul Buzĕuluĭ, zideşte la Bucureştĭ »Biserica cu

[1]. *Biserica ortodoxă română*, anul IX (1885), pag. 92—93.

Sivile« (astăzĭ »Biserica cu sfinţĭ«) şi paraclisul mitropolieĭ, repară biserica Vergul, tipăreşte o parte din *Triod*, şi cu propriele-ĭ mijloace trămite tinerĭ la studiŭ în străinĕtate.

Neofit I, fost dascăl al luĭ Constantin Mavrocordat, bun administrator şi elenist, presidă la desfiinţarea şerbieĭ (care făcea din sătenĭ aproape nişte robĭ şi căreia — ca printr'un fel de batjocură — i se dedese numele de »rumânie«), dar are să poarte marĭ lupte cu fanariotismul. A rĕmas legendară ziua de 21 Maiŭ 1752, când, după terminarea serviciuluĭ pentru hramul mitropolieĭ, cu cârja în stînga şi cu sfînta cruce în dreapta, urmat de floarea tineretuluĭ şi de popor, înaintează până la locuinţa unuĭ capegi-başa al Porţiĭ, ca să-ĭ confirme plângerile generale în contra jafurilor şi împilărĭĭ. Act de mare curaj patriotic, dar plătit cu viaţa, căcĭ peste un an fu omorît prin otrăvire.

Mitropolitul Grigorie I păstoreşte pe timpul războiuluĭ ruso-turc, şi doĭ anĭ (1768—1770) stă la Petersburg, unde de maĭ înainte fusese trămis Grigorie Vodă Ghica. Subt dînsul se aduc moaştele Sf. Dimitrie şi mitropolia Ungro-Vlachieĭ dobîndeşte primul rang printre mitropoliele ortodoxe. Cu propriele-ĭ spese şi cu ajutorul unor zeloşĭ ucenicĭ[1], el tipăreşte peste 27 volume de coprins dogmatic şi liturgic.

Continuatorul acestor lucrărĭ e Filaret II, care, de pe când era archimandrit şi archiereŭ, muncise cu devotament la traducerea şi imprimarea de cărţĭ folositoare limbiĭ şi bisericiĭ. Ca episcop al Rîmniculuĭ, el scrie precuvîntările la şease *Minee*, dintre care în cea pentru luna Aprile (1780) se exprimă astfel:

»Prea iubitul nostru frate şi cu toată învĕţătura împodobit, fericitul Chesarie, a apus de la noĭ. Şi, fiindcă la tălmăcitul *Mineelor* şi îndemânarea tipărituluĭ lor nu numaĭ la un sfat am fost amîndoĭ din început, ci la osîrdie cu asemenea rîvnă, şi maĭ vîrtos poftindu-ne fericitul la cele de pe urmă ceasurĭ ale sfîrşituluĭ vieţiĭ, prin însuşĭ rostul sĕŭ, ca să nu contenim lucrul, ci, după putere, a ne sili spre săvîrşirea celuĭ de obşte folos lucru, pentru aceea frăţească poruncă împlinim şi săvîrşim«.

Tot dînsul, la 1787, repară monăstirea Căldăruşanĭ, după un veac şi jumĕtate de când o înălţase Mateiŭ-Basarab; participă cu demnitate la consiliul administrativ de subt preşedinţa generaluluĭ austriac principele de Coburg, şi, când Ienăchiţă Văcărescu îşĭ publică ale luĭ »Băgărĭ-de-seamă asupra regulilor şi orînduelilor gramaticeĭ româneştĭ«, le dedică luĭ Filaret, ca unuĭ prelat »împodobit cu ştiinţa cuvîntuluĭ firesc«.

Seculele de până acum puseseră temeliĭ neclintite bisericiĭ şi literaturiĭ eclesiastice: celuĭ de al XIX îĭ rĕmânea să desăvîrşească lucrarea. Conducĕtoriĭ noştri spiritualĭ presimt marele evenimente ce se pregătiaŭ, şi — la umbra altaruluĭ, cu răbdare şi blândeţe evangelică — continuă să muncească spre binele şi întărirea neamuluĭ.

Dositeiŭ Filiti, 11 anĭ grămătic al mitropolieĭ şi 6 episcop al Buzĕuluĭ,

[1]. Intre care Chesarie (devenit episcop al Buzĕuluĭ), Cosma şi Filaret (care ajung mitropoliţĭ).

păstoreşte 17 anĭ ca mitropolit, tipăreşte numeroase cărţĭ grece şi române (1793—1809), iar când îşĭ dă sufletul, retras la Braşov, lasă o însemnată avere, din al căreĭ venit să se trămită tinerĭ la studiŭ în şcoalele străine.

Opera ĭ-o continuă Nectarie, care numaĭ 7 anĭ păstoreşte.

In ziua de 1 Maiŭ 1819, când pe scaun se suie Dionisie Lupea, Român de origină, George Lazăr compune un patriotic discurs, în care, după ce ne aminteşte originea, despre starea poporaţiunĭĭ săteştĭ se exprimă astfel :

„Când s'ar rădica vre-unul din ţĕrînă şi ar privi spre nepoţiĭ mareluĭ Cesar, slăvituluĭ Aureliŭ şi înaltuluĭ Traian, oare în ziua de azĭ maĭ cunoaşte-i-ar? Negreşit, ĭ-ar căuta în palaturile cele marĭ împĕrăteştĭ, şi ĭ-ar afla în vizuinile şi bordeiele cele maĭ proaste şi încenuşate! I-ar căuta în scaunul stăpînirĭĭ, şi ĭ-ar afla amărîţĭ subt jugul prostimiĭ! I-ar căuta proslăviţĭ şi luminaţĭ, şi cum ĭ-ar afla? Rupţĭ, goĭ, amăriţĭ şi aseměnaţĭ dobitoacelor, de tot căzuţĭ în prăpastia orbirĭĭ, bine gătiţĭ spre slujba vrăjmaşilor omenirĭĭ, răpitorilor caseĭ părinteştĭ! Ajungă lacrĕmile patrieĭ, ajungă jugul robieĭ. Vreme este de când cu oftare aşteaptă căzuta sămînţă cuviincioasă izbăvire«.

Apoĭ ĭĭ urează păstorie înţeleaptă şi fericită, ca să fie pildă urmaşilor, iar sacrificiele să-ĭ asigure nemurirea numeluĭ. Dionisie rĕspunde pe deplin acestor speranţe, căcĭ şi trămite în Italia pe Eufrosin Poteca, pe Constantin Moroiu, pe Ioan Pandele şi pe Simeon Marcovicĭ. Dar evenimentele din 1821 îl silesc a se refugia la Braşov, de unde se întoarce la 1827 spre a trăi retras âncă 4 anĭ de zile.

Tipul prelaţilor muntenĭ din acest secul este Grigorie II.

Născut în Bucureştĭ din familia Miculescu, după ce învaţă limbile elenă şi latină, cu noţiunĭ de teologie, la şcoala greacă de la Sf. Sava, porneşte la monastirea Neamţul cu monachul Gherontie (venit tot pentru studiŭ) şi până la 1793 amîndoĭ lucrează la traduceră subt direcţiunea luĭ Veniamin Costache, pe atuncĭ episcop al Huşilor. In acel an se întorc la Bucureştĭ, unde termină *Kiriacodromion*, voluminoasa scriere a luĭ Nicefor Teotoki[1]. De aci se duc la Iaşĭ, unde traduc *Tîlcul evangelielor* luĭ Teofilact[2] şi *Pravoslavnica credinţă* a Sf. Ioan Damascen[3]. Intorcêndu-se la Bucureştĭ, cu ajutorul bănesc al luĭ Dositeiŭ Filiti amîndoĭ plecă la Muntele Atos, nu numaĭ spre a-şĭ perfecţiona cunoştinţele, ci maĭ cu seamă ca să găsească nouĕ manuscrise, prin a căror traducere şi tipărire să completeze întreaga literatură eclesiastică, spre a nu maĭ fi nevoe de limba greacă, cum nu maĭ era de cea slavă. După câţĭva anĭ, Gherontie se îmbolnăveşte pe drum, moare şi e îngropat la Filipopolĭ, iar Grigorie se întoarce singur[4], se retrage la monăstirea Căldăruşanĭ, şi aci îşĭ întrebuinţează tot timpul şi toată puterea în traduceră, până la 1823. Fiind-că Dionisie, cu toate rugăciunile, nu se îndupleca a se întoarce de la Braşov, atuncĭ Grigorie Ghica, cu sfatul boierilor, episcopilor şi archiereilor, alege pe modestul Grigorie, care, la 10 Ianuariŭ acelaş an, e silit a-şĭ

1. Tipărit în Bucureştĭ la 1801, sub Dositeiŭ Filiti; a doua oară la Iaşĭ, în 1840, subt Veniamin Costache (în douĕ volume).

2. Text de peste 1100 pagine, tipărit la Iaşi în 1805.

3. Tipărit la Iaşi în 1806 cu cheltuiala luĭ Veniamin Costache.

4. Naraţiunea acestuĭ eveniment o face Iosif, episcopul Argeşuluĭ, în prefaţa sa la *Ἐπιτομή τῶν δογμάτων* (mon. Neamţul, 1816).

părăsi Căldăruşanii. Păstoria lui de 6 ani fu ilustrată prin traducerea şi publicarea a peste 12 volume, afară de cele trei tomuri muzicale ale ieromonachului Macarie, tipărite la Viena. La 10 Februariu 1829, cu izbucnirea războiului, Ruşii îl exilează la Kişineŭ. Aci petrece trei ani, traducând două cărţi, una de coprins moral, alta de caracter dogmatic. Intorcându-se la 1832, e oprit 8 luni la episcopia Buzĕului, unde'şi tipăreşte una din traduceri [1], apoi închis la Căldăruşani, unde'şi termină pe a doua [2]. La 22 August 1833 e din nou instalat ca mitropolit, dar nu mai trăeşte decât un an [3]. El conduce afacerile bisericii în timpuri foarte grele: participă la adunări politice, la întocmirea dată ţĕrii prin *Regulamentul organic* şi tipăreşte peste 25 volume. Unul din istoriografii noştri ecclesiastici îi face următoarea etopee: »Insuşirile acestui archiereŭ eraŭ iubirea de »dreptate şi prostirea cea sufletească, nebăgarea în seamă de luxuri şi de lucruri »mult cheltuitoare, iubirea de osteneală, strașnica înfrînare, nelăcomia, milosârdia, »ajutorul către cei lipsiţi, blândeţea, iubirea către turmă şi patrie. Era atât de »milostiv, încât la mutarea-i din viaţă nu s'a găsit nimic din agonisitele sale [4]«. Mare merit; căci, daca e lesne să fii schimnic izolat în mijlocul naturii sĕlbatice, e foarte greŭ ca în mijlocul ispitelor diavoleşti ale lumii să ducĭ o viaţă îngerească.

Contimpurani cu dînsul furĕ: Ilarion, 25 ani episcop al Argeşului, erudit şi prudent colaborator al lui Tudor Vladimirescu; apoi ieromonachul Macarie, autorul unui dicţionar slavo-român din 1778 şi întemeietorul muzicii noastre eclesiastice. Cu cheltuiala mitropolitului Grigorie, el tipăreşte la Viena, în 1823, cunoscutele-i trei volume intitulate: »*Teoreticon* saŭ privire coprinzĕtoare a meşteşugului muzikieĭ bisericeşti«, »*Anastasimatar* bisericesc, după aşezămîntul sistemeĭ ceĭ noao« şi »*Irmologhion* saŭ catavasier muzicesc«. Aceste lucrări sunt cu atât mai însemnate, cu cât printr'însele se naţionalizează întregul serviciŭ liturgic.

Scrierile eruditilor din Transilvania determină un curent patriotic irezistibil. Clasa cultă şi clerul se unesc în aceeaşi direcţiune, în acelaş scop: deşteptarea şi folosul neamului.

Cel mai pĕtruns de această menire este Veniamin Costache, care — succesiv diacon şi preot, eclesiarch, episcop şi mitropolit — din ceĭ 78 ani ai vieţii 55 închină păstorieĭ cu o vocaţiune, cu o ardoare, cu o activitate neîntrecută. El întemeiază monastirea Socola şi seminarul care, cu drept cuvînt, îi poartă numele; cu mijloacele-i personale aduce profesori dintre Românii de peste munţi şi trămite tineri la studiŭ; organizează şcoale laice; fundează tipografia de la monastirea Neamţul (1809) şi renuoiesce pe a mitropolieĭ din Iaşi; formează o pleiadă de tipăritori, xilografi, caligrafi şi traducĕtori, dând însuşi exemplul frugalităţii, nepregetării, veghierilor neobosite. Bunĕtatea şi dărnicia lui, trecând hotarele

[1]. »*Cuvintele* teologice despre purcederea sfîntului duh« de dascălul Iosif Brieniu (Buzĕu. 1832).

[2]. »Impărţirea de grâŭ a Sf. Ioan Zlataust«, tipărită la Neamţ în anul următor 1833.

[3]. Moare la 22 Iuniŭ 1834.

[4]. Alex. Geanoglu Lesviodax, *Istoria bisericească.*

Moldoveĭ, îndeamnă pe erudiţiĭ străinĭ să compună opere de valoare, pe care apoĭ el le dăruieşte limbiĭ române[1]. Compunerile'ĭ originale; compilările şi traducerile fidele, întreprinse de dênsul saŭ din iniţiativa luĭ; tipăririle'ĭ de coprins istoric, moral, ştiinţific, sunt foarte numeroase. Se ştie că a lăsat 35 manuscrise, dar lista tipăririlor nu s'a completat âncă, fiind-că nicĭ o bibliotecă nu le posedă pe toate.

Simt necesitatea de a mĕ opri la acest luceafăr al bisericiĭ noastre şi las pe cititor să înţelégă motivele care mĕ silesc a nu intra în a doua jumĕtate a secululuĭ, de când actuala generaţiune îşĭ aminteşte şi cunoaşte prin ea însaşi oameniĭ şi faptele lor.

Am vĕzut cum Domniĭ românĭ — fie la suirea pe tron, fie după repurtarea uneĭ victoriĭ, fie în timp de pace — înălţaŭ schiturĭ, monastirĭ şi biserici, pe care le înzestraŭ cu obiecte preţioase, cu robĭ, cu venitурĭ în moşiĭ, păduri şi case. Pe lângă sacrificiele activităţiĭ intelectuale şi averiĭ lor materiale — dintre care unele devin legendare, ca al Doamneĭ Despina, soţia luĭ Neagoe-Vodă — eĭ îşĭ înfrâng orĭ-ce superbiă, îşĭ uită puterea şi mărirea, de bună-voie se micşorează ca ceĭ maĭ neînsemnaţi călugĕrĭ. Epitetul tipic de »eŭ pĕcătosul şi nevrednicul robul luĭ Dumneḑeŭ (cutare)«, pe care îl întâlnim la toţĭ scriitoriĭ religioşĭ, îl găsim şi la Capiĭ Statuluĭ, căcĭ iată cum se exprimă epilogul *Octoichuluĭ* de acum 325 anĭ:

»Eŭ, *robul* luĭ Dumnezeŭ, Iw Alexandru, Voivod a toată ţara Ungro-Vlachieĭ, fiiul mareluĭ şi prea bunuluĭ Iw Mircea-Voivod, am cunoscut şi am înţeles Domnia Mea împuţinarea şi rărirea în ţara Domnieĭ Mele a cărţiĭ numite *Octoich* şi, din dragoste pentru lucru, am dorit şi m'am sfătuit cu părintele Nostru prea sfinţitul Mitropolit kir Eftimie a toată Ţara Românească, şi am tipărit această carte de suflet folositoare, ca să fie în dar şi în cinste şi spre lauda sfintelor bisericĭ, şi întru pomenirea şi iertarea pĕcatelor strĕbunilor, părinţilor şi nouĕ *pĕcătoşilor*. De aceia Iw Alexandru-Voevod, cu fiiul meŭ iubit Iw Mihnea-Voevod, vĕ rugăm şi *în genuchĭ cădem*, iar de nu în genuchĭ, cu cuvêntul către ceĭ bĕtrânĭ ca către nişte părinţĭ, către ceĭ în vîrstă ca către nişte fraţĭ, către ceĭ tinerĭ ca către nişte feciorĭ, către toţĭ câţĭ vor citi, vor cânta saŭ se vor ruga pentru dragostea luĭ Christos, pomeniţi-ne pre noĭ *pĕcătoşiĭ* în sfintele voastre rugăciunĭ şi taine[2]«.

Ce ar fi fost în stare să le impună atâta umilinţă, daca nu o credinţă maĭ încălzitoare ca focul, maĭ nestrămutată ca stânca? Şi cine le putea inspira atâta credinţă, daca nu un cler în adevĕr temĕtor de Dumnezeŭ şi demn de nobila-ĭ chiămare, începênd »de la opincă până la vlădică«, adică de la preotul popular, încălţat în opincĭ ca orĭce sătean, până la căpetenia ierarchieĭ eclesiastice?

Acel cler nu era iniţiat în controverse dogmatice, în şubtilităţi teologice, nicĭ chiar într'o erudiţiune superficială, dar... avea entusiasmul convingeriĭ, care în religiune valorează maĭ mult de cât orĭce ştiinţă.

[1]. Cum se întêmplă cu Nicefor Teotoche, archiepiscopul Astrahanuluĭ, care scrie *Kiriacodromion* al evangheliеĭ şi *Apostolul*, traduse şi tipărite de Veniamin Costache. A se vedea prefaţa *Didachielor* din 1837.

[2]. A se vedea *Bibliografia românească veche* (1508—1830), ed. Acad. rom. (Bucurescĭ, 1898), pag. 60.

Am vĕzut că monachiĭ din seculiĭ trecuţĭ eraŭ cultivatoriĭ atâtor arte frumoase, atâtor îndeletniciriĭ folositoare, iar prelaţiĭ fruntaşiĭ culturiĭ şi — prin alesele lor virtuţĭ — adevĕraţĭ miniştri aĭ cultuluĭ, prin care desfĕtaŭ simţurile şi satisfăceaŭ sufletele.

Absorbiţĭ de lucrăriĭ nobile, de preocupăriĭ sfinte, eĭ nu aveaŭ timp de pierdut nicĭ în intrigĭ, nicĭ în urmărirea unor interese personale.

Ducênd o viaţă ascetică, în post, în rugăciuniĭ, în muncă; nevoind să ştie şi să guste din a lumiĭ deşertăciune, învĕţăturile lor aveaŭ autoritate, cuvîntul lor producea persuasiune, vorba lor era ascultată.

Bogăţia morală şĭ-o cheltuiaŭ pentru binele turmeĭ lor încredinţate, pe cea materială nu în scopuriĭ egoiste, ci pentru temple şi odoare, pentru scrieriĭ şi tipăririĭ, pentru »şcoală şi biserică«.

Eĭ nu se invidiaŭ, nu se certaŭ, nu se calomniaŭ, nu se uraŭ între dînşiĭ, ci — ca adevĕraţĭ »fraţĭ întru Christos« — se ajutaŭ, se apropiaŭ, se lăudaŭ şi se iubiaŭ unĭi cu alţiĭ, ca la un gînd să fie şi într'un cuget să mărturisească.

Lor le datorim limba scrisă, lor monumentele artistice, lor literatura naţională de atâtea veacuriĭ.

Eĭ aŭ rădicat crucea ca să îmbărbăteze pe eroĭ în războaie, eĭ aŭ primit pruncĭi spre creştinare şi aŭ petrecut morţiĭ ca să-ĭ bine-cuvinteze. Tot eĭ ne-aŭ ferit de orĭce reformă, scăpêndu-ne astfel de învrăjbiriĭ interne, de războaie civile.

Indelungeĭ lor răbdăriĭ datorim continuitatea culturiĭ, progresul treptat şi liniştit al civilizăriĭ.

Respectând legile firiĭ şi pe ale societăţiĭ, păstrând caracterul naţional, muncind pentru propăşirea comună, eĭ aŭ bine-meritat de la patrie şi, decĭ, se cuvine ca vecĭnică să rĕmână şi scumpă să ne fie a numeluĭ lor amintire.

Teodorescu G. Dem.

N. GRIGORESCU

Păstoriță cu oile

CUM S'AŬ FORMAT POEMELE HOMERICE

(urmare) [1])

V

Se pare, la prima gîndire, că nimic nu poate fi maĭ hotăritor pentru întrebarea ce ne preocupă decât rĕspunsul ce ni-l va da examinarea atentivă a celor douĕ opere. Şi cu toate acestea nu este tocmaĭ aşa. Natura spiritului, felul educaţieĭ, dispoziţia momentuluĭ şi alte elemente care constituesc personalitatea noastră, fac ca judecata să nu ne fie pe deplin liberă. Experienţa ne arată că, în cestiunea homerică, criticĭ de întâiul ordin, luând ca punct de purcedere al cercetărilor lor numaĭ poemele, aŭ ajuns la rezultate diametral opuse. Ba încă un spirit din cele maĭ vaste şi maĭ bine cumpănite ce omenirea a produs, nemuritorul Göthe, se declară, îndată după eşirea la lumină a broşuriĭ luĭ Wolf, pentru noua doctrină, iar maĭ târziŭ se întoarse la credinţa cea vechie. Şi apoĭ, pentru ca să ne pronunţăm în favoarea saŭ contra unităţiĭ acestor poeme aşa de depărtate de noĭ în timp, ce criteriŭ trebue să le aplicăm saŭ ce concordanţă trebue să le cerem? Ne este oare permis să procedem faţă de dînsele după nişte norme ce s'ar potrivi poeţilor din veacul trecut saŭ din epoca noastră?

De aci se vede câtă circumspecţiune ni se impune şi la ce rezultate îndoioase putem ajunge în cercetărĭ de această natură.

Cu toate acestea, dacă în urma unuĭ examen amĕnunţit şi conştiinţios,

[1]) A se vedea *Literatură şi Artă Română*, anul IV, pag. 100.

dacă, din comparaţiunea deosebitelor părţi ale fiecăreĭ poeme, vom descoperi contradicţiĭ pe care logica elementară nu le poate admite şi la imposibilităţi pe care simţul comun al tutulor timpurilor nu le poate scuza, atuncĭ vom fi în drept să conchidem că aceste opere nu sunt un tot organic, ci nişte întocmirĭ din elemente juxtapuse saŭ din bucăţi străine una de alta şi înădite într'un mod maĭ mult saŭ maĭ puţin naiv.

Să ne ocupăm maĭ întâĭ de *Iliada* şi să schiţăm subiectul eĭ în câteva liniĭ.

De nouĕ anĭ şi maĭ bine armata Acheilor se luptă în faţa zidurilor Troieĭ ca să pedepsească crima luĭ Paris, însă fără să-şĭ poată ajunge ţinta urmărită. In acest al zecelea an, o ceartă violentă isbucneşte între doĭ din ceĭ maĭ fruntaşĭ grecĭ, Agamemnon, regele regilor, şi Achille, regele Thessalienilor din Larissa. Acesta din urmă, atins în onoarea sa, se hotăraşte a se retrage din luptă şi a nu reveni până nu i se va da o satisfacţie potrivită cu mărimea ofenseĭ. Dar, pentru ca să i se dea această satisfacţie, trebue ca armata Acheilor să ajungă într'o mare strîmtorare, şi atuncĭ Agamemnon să fie nevoit a-şĭ cere iertare. Zeiţa Thetis, muma luĭ Achille, se duce la Zeus şi-l roagă ca, în amintirea serviciilor ce ea ĭ-a făcut altădată, să rĕzbune pe fiul eĭ, acordând Troienilor isbînda, până când Agamemnon îşĭ va cere iertare. Zeus îĭ făgăduesţe şi lupta între cele douĕ armate vrăjmaşe începe. Chiar din prima zi a lupteĭ, Acheiĭ, după oarecare succese repurtate de fruntaşiĭ lor, sunt bătuţĭ aşa de tare, încât ceĭ maĭ vitejĭ dintr'înşiĭ sunt descurajaţĭ, iar mulţimea se pregăteşte de fugă. Atuncĭ Agamemnon convoacă în cortul sĕŭ un consiliŭ de războiŭ, care să hotărască ce e de făcut. După chibzuirea tutulor se trimite la Achille o solie, care îĭ duce daruri scumpe din partea şefuluĭ expediţieĭ şi-l roagă să vină în ajutorul Acheilor strîmtoraţĭ de armele troiene. Dar regele Myrmidonilor nu se înduplecă. Troieniĭ continuă lupta cu atâta succes, în cât frunsaşiĭ Acheilor părăsesc câmpul; Hektor, în fruntea unuĭ grup de Troienĭ, sparge poarta şi valul ce apĕra lagărul grecesc, pătrunde în lagăr şi, cu toată împotrivirea viteazuluĭ Aias, pune foc la corabia luĭ Protesilaos şi ameninţă să arză flota întreagă, ca să le ia orĭce speranţă de scăpare. O luptă crîncenă se încinge la corabiĭ; Diomedes, Ulysse şi Agamemnon sunt răniţĭ. Patroklos vede cu adîncă durere strîmtorarea la care sunt reduşĭ soţiĭ sĕĭ de arme. El roagă pe amicul sĕŭ nedespărţit, pe Achille, să alerge în ajutorul Acheilor saŭ cel puţin să-ĭ dea voe luĭ de a merge cu Myrmidoniĭ în ajutorul lor. Acesta se învoeşte, însă recomandându-ĭ să se ferească de a se bate cu Hektor. Intrarea luĭ Patroklos schimbă pentru câtva mersul crînceneĭ lupte şi face norocul să treacă de partea Grecilor. Insă, încurajat de isprăvile ce săvîrşeşte, el uită povaţa amiculuĭ sĕŭ, trece de la defensivă la ofensivă, înaintează în învălmăşeală şi în cele din urmă cade subt loviturile luĭ Hektor. Cu mare greutate Myrmidoniĭ izbutesc să-ĭ scape cadavrul din mijlocul Troienilor. Atuncĭ Achille, arzênd de setea de a rĕzbuna omorul amiculuĭ sĕŭ, uită ura sa contra luĭ Agamemnon şi intră în luptă. Arĕtarea luĭ schimbă cu totul soarta armelor, numeroşĭ Troienĭ şi însuşĭ Hektor, speranţa luĭ Priam şi fala Troieĭ, cad subt

loviturile luĭ. Urmează apoĭ înmormîntarea luĭ Patroklos şi jocurile date în onoarea luĭ, înapoierea cadavruluĭ luĭ Hektor tatăluĭ sĕŭ Priam şi, în fine, înmormîntarea luĭ Hektor, cu care se termină poema.

Acesta este subiectul Iliadeĭ, redus la trăsurile luĭ cele maĭ generale, şi după această schiţă nimenĭ nu poate tăgădui că poema are un punct central, — mânia luĭ Achille, — împrejurul căruia gravitează întreaga acţiune. Ba încă unĭĭ din partizanĭĭ unităţiĭ poemelor homerice, cel puţin din aceia care stăruesc a crede că Iliada este opera unuĭ singur poet, vĕd într'însa maĭ mult decât desvoltarea logică a uneĭ acţiunĭ şi încheierea eĭ firească la sfîrşitul poemeĭ. In admiraţia lor nemărginită pentru geniul luĭ Homer, eĭ descoper subt vĕlul naraţiunĭĭ poetice o ideie morală înaltă, care n'a părăsit un moment pe autorul Iliadeĭ. Zeul suprem al universuluĭ, zic eĭ, judecând că mânia luĭ Achille este întemeiată, ĭĭ acordă o satisfacţie promptă şi desăvîrşită; însă pasiunea omenească, în orbirea eĭ, trece dincolo de marginile cuvenite şi 'şĭ găseşte, la rîndul eĭ, chiar în această lipsă de mĕsură, pedeapsa meritată. Această pedeapsă meritată pentru Achille este moartea iubituluĭ sĕŭ amic Patroklos [1]).

Este adevĕrat că mĕsura dreaptă constitue unul din caracterele ce disting nu numaĭ poezia, ci şi arta grecească în general. Ideia cum că pasiunea saŭ chiar unele simţiminte; nobile în sine, când sunt duse dincolo de o margine prescrisă, ne împing la pĕcat şi catastrofă, transpiră în multe opere literare, maĭ ales în tragedie. Mîndria şi înalta ideie de sine fac pe Aias să înebunească şi în cele din urmă să se sinucidă. Dar oare, în Iliada, aşa cum o avem astăzĭ, găsim noĭ o asemenea concepţie? Oare Zeus promite zeiţeĭ Thetis o satisfacţie deplină pentru fiul eĭ fiindcă el preţueşte că mânia luĭ Achille este dreaptă? Nicĭ de cum. Cîrmuitorul suprem al universuluĭ împlineşte rugăciunea zeiţeĭ, pentru că: »numaĭ ea dintre nemuritorĭ depărtase de dînsul o maltratare nedemnă, pe când ceĭlalţĭ Olympienĭ: Hera, Poseidon şi Pallas Athena, voiaŭ să-l pună în lanţurĭ [2])«. Pe de altă parte, dacă Achille refuză împăcăciunea ce-ĭ propune Agamemnon [3]), aceasta nu împiedică pe Zeus de a se ţinea de cuvîntul dat, adică de a strîmtora pe Acheĭ şi maĭ mult. Nicĭ unul din zeĭ, nicĭ un om nu face cea maĭ mică reflesiune asupra îndĕrătnicieĭ luĭ Achille, asupra mânieĭ sale nemĕsurate şi nepotrivite cu firea omenească. Dacă Patroklos moare, aceasta nu se face prin hotărîrea unuĭ spirit înalt, care voeşte să pedepsească încăpăţînarea luĭ Achille, ci prin intervenirea luĭ Phoebus Apollon, care era favorabil Troienilor [4]), precum alţĭ zeĭ eraŭ favorabilĭ Acheilor.

De aicĭ urmează că acţiunea Iliadeĭ este condusă de motive cu totul deosebite de acelea pe care le inventează partizanĭĭ unităţiĭ poemeĭ homerice şi că ideia fundamentală pe care o întrevĕd eĭ, urzeala morală pe care este bătută în-

---

[1]) Nitzsch *Die Sagenpoesie der Griechen kritisch dargestellt*„ p. 89. Bäumlein *Commentatio de Homero eiusque carminibus:* »neque quin una, eaque, id quod Nitzschius monuit, tragica sententia universae Iliadi subsit quisquam dubitavit«.

[2]) *Iliada* I, 398 sqq.

[3]) *Ibid.* IX, 307 sqq., 642 sqq.

[4]) *Ibid.* XVI, 788 sqq.

treaga ţesĕtură a poemeĭ, este o simplă iluzie. Trebue să uite cineva coprinsul real al poemeĭ, pentru ca să admită că autorul eĭ a fost călăuzit de o idee morală predomnitoare.

Nu este aicĭ locul cel maĭ nemerit de a intra în amĕnunte asupra deosebiriĭ de stil, de ton, a feluluĭ de reprezentare, ce critica constată în cursul Iliadeĭ. Pentru a gusta şi preţui cineva asemenea observaţiunĭ, făcute cu o competenţă remarcabilă de corifeiĭ criticeĭ moderne, se cer cunoştinţe prea speciale de limba ellenă, căcĭ o traducere, oricât de meritoasă, îmbrăcând oarecum toate într'o singură coloare, face să dispară acele nuanţe ale originaluluĭ, care sunt materialul indispensabil pentru cercetărĭ de asemenea natură. Trebue să renunţăm chiar la acele argumente de coprins, care într'o bună traducere sunt reproduse cu toată exactitatea posibilă, însă care, din cauza mulţimiĭ lor şi a încurcăturiĭ ce ar aduce în desvoltarea motivelor, nu sunt de-ajuns pentru formarea uneĭ convingerĭ.

Să trecem dar la fapte maĭ izbitoare, care credem că vor procura argumente puternice, dacă nu decizive, în favoarea opinieĭ că Iliada este o alcătuire de cântece izolate la început.

S'a constatat că uniĭ eroĭ, de a treia şi a patra mână, ce e drept, mor de douĕ orĭ, ba încă unul de treĭ orĭ, în douĕ zile deosebite şi de mâna a doĭ eroĭ deosebiţĭ. Astfel, *Adrastos* este ucis întâĭ de Agamemnon (cânt. VI, 37—65), şi apoĭ de Patroklos (XVI, 694); *Echios* este omorît întâĭ de Polites (XV, 339), iar a doua oară de Patroklos (XVI, 416); *Ihoon*, ucis de Ulysse (XI, 422), apare din noŭ (XII, 140), pentru ca să fie a doua oară ucis de Antilochos (XIII, 545); *Melanippos* este ucis întâĭ de Teukros (VIII, 2), a doua oară de Antilochos (XV, 575), iar a treia oară de Patroklos (XVI, 695); *Mulios* de Patroklos (XVI, 696), apoĭ de Achille (XX, 472 sq.); *Ormenos* de Teukros (VIII, 274) şi de Polypoetes (XII, 187); *Ophelestes* de Teukros (VIII, 271) şi de Achille (XXI, 210); *Chromios* este ucis de Ulysse (V, 677), iar în cânt. XVII, 218, 494 şi 534 îl vedem luptându-se din noŭ. *Polyaimenes*, regele Paphlagonilor, cade lovit de mâna luĭ Menelaos (V, 576—579), iar în XIII, 658, urmează scăldat în lacrĕmĭ cadavrul fiuluĭ sĕŭ Harpalion. In timpurile noastre, aceste anomaliĭ se găsesc în romanele de foileton ale luĭ Ponson du Terrail, lipsite de o concepţie primitivă şi de plan. Se zice că romanţierul francez, ca să nu maĭ cază în asemenea absurdităţĭ, işĭ făcea atâtea păpuşĭ câte persoane punea în roman, imitând fiecare vîrsta, caracterul şi portul persoanelor imaginate de el, şi, îndată ce una din persoane murea în cursul romanuluĭ, arunca păpuşa corespunzĕtoare într'un coş. La Ponson du Terrail lucrul se explică uşor. S'ar putea oare tot aşa de uşor explica în Iliada, în ipoteza că ea este opera unuĭ singur poet?

Dar să admitem că aceste *lapsus memoriae* sunt scuzabile cu eroĭ de a treia şi a patra mână, chiar în ipoteza că Iliada este opera unuĭ singur poet. Cum vom explica însă moartea luĭ Patroklos, eroŭ de întâia mână, care este narată în douĕ feluriĭ? In adevĕr, în cântul XVI, 793 sqq., Apollon îĭ doboară coiful de pe cap şi-l aruncă în pulbere, pavĕza îĭ cade de pe umĕr pe pământ

(*ibid.* 802 sq.), iar platoşa îi este spintecată (804), aşa că el rămâne gol, γυμνὸν περ ἐόντ' ἐν δηϊότητι, precum zice însuşĭ (XVI, 845 sq.): »m'aŭ doborît uşor (Zeus şi Apollon), după ce mĭ-aŭ luat armele de pe umĕr«; iar în cânt. XVII, 125, Hektor îl »despoaie« de arme şi se acoperă cu dînsele (ibid. 187). Pe de altă parte, Thetis (XVIII, 454 sq.) şi Xanthos, calul care vorbea al luĭ Achille, afirmă (XIX, 413 sq.) că Patroklos a fost omorît de către Apollon, pe când poetul cântuluĭ XXII, 323 şi 331, ne încredinţează că a fost ucis de Hektor. Cum să împăcăm aceste naraţiunĭ contradictorĭi altfel decât presupunênd că aceste cânturĭ deosebite sunt compuse de cântăreţĭ deosebiţĭ?

Dar să lăsăm la o parte şi aceste amĕnunte precum şi altele de felul lor, care, orĭcât de plauzibile şi de numeroase ar fi, ar putea să pară unora maĭ mult o şicană de chiţibuşar decât o critică în înţelesul larg şi înalt al cuvîntuluĭ.

Veniamus ad majora.

După ce Zeus promite zeiţeĭ Thetis (cânt. I) că va face pe Acheĭ să fie bătuţĭ până când aceştia vor da o satisfacţie deplină fiuluĭ eĭ, urmează pregătirea de luptă a celor douĕ armate inimice. Descrierea oasteĭ achaice ca şi a celeĭ troiene este făcută cu o admirabilă vigoare de penel. Menelaos invoacă pe Zeus şi jură că soarele nu va apune înainte de a da Troia flăcărilor şi de a ucide pe Hektor şi pe tovarăşiĭ luĭ de arme, iar Acheiĭ aleargă pe câmpia Skamandruluĭ, arzênd de nerăbdare de a da piept cu vrăjmaşiĭ lor. După o descriere aşa de amĕnunţită a armatelor şi a avîntuluĭ lor războinic, descriere care ocupă aproape patru sute de versurĭ din cântul II, orĭcine se aşteaptă la o ciocnire crâncenă între cele douĕ oştĭ duşmane. Eĭ bine, în loc de o încăerare generală, urmează (cântul III) .... un simplu duel între Paris şi Menelaos. De o parte şi de alta se fac sacrificiĭ şi jurăminte solemne că cel ce va eşi biruitor din acest duel de moarte va lua pe Elena împreună cu toate averile eĭ, iar cele douĕ popoare beligerante vor încheia pace şi se vor despărţi amice. Această învoială, în care se aduc jertfe zeilor nemuritorĭ şi se ia de martor întregul Olymp, este călcată într'un mod mişelesc de Troienĭ, care, cu toate că Paris este învins de Menelaos, nu vor să execute nicĭ una din condiţiile jurate. Maĭ mult încă. Pe când cele douĕ armate se află faţă în faţă, aşteptând rezultatul dueluluĭ dintre ceĭ doĭ fruntaşĭ, troianul Pandaros, îndemnat de Pallas Athena, trage cu arcul în Menelaos şi-l răneşte, însă nu de moarte (c. IV). In aceeaşĭ zi, după violarea vĕdită a convenţieĭ şi după săgetarea mişelească a luĭ Pandaros, Hektor provoacă pe principiĭ Acheĭ la un noŭ duel, fără să pomenească măcar despre cel dintâĭ saŭ să propună o rĕsplată biruitoruluĭ în această nouă luptă singulară (c. VII); iar Grecĭi, cu toate că cel dintâĭ duel eşise în favoarea lor şi cu toate că Troienĭi nu-şĭ împliniseră îndatoririle luate cu sacrificiĭ şi jurăminte solemne, nu numaĭ că nu pomenesc nimic de necredinţa vrăşmaşilor lor şi nu refuză cu indignare o asemenea propunere, dar încă o primesc cu grabă. Drept vorbind, era o stupiditate din partea lor, chiar uitând perfidia Troienilor, de a primi o provocare la luptă singulară cu cel maĭ viteaz dintre Troienĭ şi de a se expune la o moarte probabilă, când lupta generală din acea zi se declarase până în acel moment în favoarea lor.

Cum să împăcăm aceste contradicţiĭ grave, aceste imposibilităţĭ logice, de cât prin ipoteza că aceste deosebite episoade ale rĕzboiuluĭ troian, — duelul dintre Paris şi Menelaos, săgetarea luĭ Pandaros, lupta generală dintre Acheĭ şi Troienĭ, duelul dintre Aias şi Hektor, toate admirabile şi pline de cea maĭ puternică poezie, dacă le considerăm în parte —, eraŭ la început poematiĭ saŭ cântece independente, care maĭ tărziŭ aŭ fost unite la un loc de un spirit puţin atent ?

Şi fiindcă vorbirăm maĭ sus de încheierea convenţieĭ dintre Acheĭ şi Troienĭ, să insistăm puţin asupra eĭ, pentru ca să constatăm alte anomaliĭ de amĕnunte nu maĭ puţin bătătoare la ochĭ.

Hektor propune duelul între Menelaos şi Paris, iar Acheiĭ îl primesc (c. III), precum am arătat maĭ sus. Atuncĭ Hektor trimite în oraş doĭ pristavĭ, ca să aducă *doĭ mieĭ* şi să chieme pe Priam, iar regele Agamemnon trimite din parte-ĭ pe Talthibios la corăbiile Acheilor, ca să aducă de acolo *un miel*. Unde găsesc pristaviĭ pe Priam, când vin la dînsul cu cele trebuincioase pentru sacrificiŭ (III, 245—249)? Carul luĭ pare a fi fost în apropiere, căcĭ el soseşte îndată la porţile Skaiai. Dar pentru ce este adus Priam? Neapărat ca să săvîrşească ceremonia cuvenită pentru încheierea convenţieĭ, ὅρρ' ὅρκια τάμνῃ αὐτός (105). Insă nu el, ci Agamemnon, împlineşte această formalitate, căcĭ acesta din urmă »taie pĕrul de pe capetele *mieilor* (273) şi gîturile lor cu arama nemiloasă« (292). Dar ce treabă are Agamemnon *cu mieiĭ*, când din partea luĭ şi a Grecilor s'a adus *un singur miel*, iar doĭ eraŭ din partea Troienilor? Şi pe ceĭ doĭ mieĭ *tăiaţĭ*, adaugă un comentator, Priam îĭ ia cu dînsul în car şi se întoarce în Ilios.

Poate cineva să susţină că povestitorul acestuĭ fapt a avut obiectul în fantazia sa? Se întemeiază oare această naraţiune pe o intuiţiune adevĕrată saŭ este un nenorocit galimatias, căruia toată ştiinţa comentatorilor nu va izbuti a-ĭ da un sens?

Dacă de la intuiţiunea lucrurilor vom trece la concepţia unora din personanele de căpetenie, vom constata aceeaşĭ incoherenţă, aceeaşĭ contradicţie, inexplicabile în ipoteza că Iliada este opera unuia şi aceluiaşĭ poet. Astfel, unul din eroiĭ Acheilor este Diomedes, regele Argivilor. In prima zi a lupteĭ, el face minunĭ de vitejie : ucide pe Pandaros, rĕneşte pe Aineias şi chiar pe zeiţa Aphrodita, care voeşte să scape pe fiul eĭ de o moarte sigură, şi, în fine, condus de Athena, rĕneşte pe zeul Ares însuşĭ. Şi acest viteaz, care în luptă a tăiat în dreapta şi în stânga fără să se uite dacă adversarul este om saŭ zeŭ, întîlnindu-se îndată după aceste isprăvĭ cu Glaukos, comandantul Lykienilor, în loc de a sări asupra luĭ ca asupra celor de până acum, este coprins de o pietate subită şi, cu o evlavie din senin, întreabă dacă nu cumva cel cu care trebue să se lupte este un zeŭ, căcĭ nicĭ un om nu trebue să se mĕsoare cu zeiĭ (cânt. VI). Constatăm dar o primă neconsecvenţă în concepţia caracteruluĭ a acestuĭ personagiŭ de căpetenie. Dar să închidem pentru un moment ochiĭ şi să trecem maĭ departe. Tot în acea zi în care el se arătase eroŭ fără seamĕn şi despreţuitor de moarte ca nimenĭ altul, nu îndrăzneşte să primească provocarea luĭ Hektor (c. VII), când cu o oră maĭ îna-

inte nu se dedese înapoĭ nicĭ chiar în faţa luĭ Ares, zeul rĕzboiuluĭ. Este oare de admis că o asemenea concepţie de caracter să iasă nu dintr'un cap de poet mare, precum este în adevĕr autorul saŭ maĭ bine autoriĭ Iliadeĭ, ci măcar de un om în toată firea?

Neapărat că nu.

Lucrul însă se explică în modul cel maĭ firesc dacă presupunem că aceste treĭ cântece (V, VI şi VII) sunt opera a treĭ poeţĭ deosebiţĭ, care concepuseră fiecare în felul luĭ caracterul şi temperamentul luĭ Diomedes. Şi trebue să adăogăm că fiecare cânt, compus cu o artă superioară, constitue o poemă în parte de o frumuseţe incomparabilă. In acest fel contradicţiile dispar şi incoherenţa rĕmâne numaĭ în capul aşa numiţilor partizanĭ aĭ tradiţiuniĭ.

Să facem un pas înainte.

Toată acţiunea războinică din Iliada se petrece în *treĭ zile de luptă*. Ziua *întâia* se întinde de la cântul II şi ţine până la sfîrşitul cântuluĭ VII. In acest timp Acheiĭ, deşi părăsiţĭ de ajutorul luĭ Achille şi al Myrmidonilor luĭ, câştigă izbînzĭ însemnate, datorite maĭ ales vitejieĭ luĭ Menelaos, Diomedes şi altor fruntaşĭ. *A doua zi*, care coprinde faptele războinice expuse în cântecele XI—XVIII, este momentul culminant al strîmtorăriĭ Acheilor. Patroklos, pĕtruns de milă pentru suferinţele lor, aleargă, cu consimţimîntul luĭ Achille, în ajutorul lor, face minunĭ de vitejie, dar în cele din urmă cade însuşĭ în luptă. Numaĭ arătarea subită a luĭ Achille pe marginile valuluĭ ce apără lagărul Acheilor opreşte nimicirea lor totală. *A treia zi* se întinde de la cântecul XX—XXII şi coprinde isprăvile luĭ Achille, care se sfîrşesc cu uciderea luĭ Hektor.

Am lăsat la o parte din această împărţire sumară cântecele VIII, IX şi X, cântul XIX şi cânturile finale XXIII şi XXIV, de oarece într'însele se narează fapte care se petrec afară din câmpul de luptă, exceptând cântul X *(Doloneia)*, care este un episod independent. Cântul VIII coprinde, pe lîngă un consiliŭ al zeilor, o luptă dată într'o zi anume; c. IX solia la Achille şi neisbutirea eĭ de a-l face să se împace cu Agamemnon; c. XIX împăcarea luĭ Achille cu Agamemnon; c. XXIII ceremonia funebră a luĭ Patroklos şi jocurile date în onoarea luĭ; c. XXIV rĕscumpĕrarea cadavruluĭ luĭ Hektor de către bĕtrânul Priam şi incineraţia luĭ de către Troienĭ.

Afară de contradicţiile pe care le-am notat maĭ sus şi de câteva pe care le vom însemna maĭ jos, toate cântecele care compun *ziua întâia* de luptă sunt pline de o poezie aşa de adevĕrată, încât admiraţia omenirĭi nu le va părăsi niciodată. Enumerarea forţelor militare de care dispun cele două popoare inimice, *teichoscopia* saŭ scena dintre frumoasa Elenă şi bĕtrânul Priam, care invită pe nora sa să-ĭ numească pe vitejiĭ ce el zăreşte în lagărul grecesc din înălţimea turnuluĭ de la Porţile Skaiai, revista luĭ Agamemnon şi isprăvile luĭ Diomedes, duioasa întrevedere a luĭ Hektor cu Andromache, sunt paginĭ de o simţire aşa de adîncă şi de o intuiţie aşa de desăvîrşită, încât puţine pasagie din literatura modernă ar putea rivaliza cu ele.

Dar chiar aicĭ ne izbim de oarecarĭ dificultăţĭ, care, fără a lua ceva din

frumusețea fiecăreĭ bucățĭ în parte, pun în lumină slăbiciunea legăturiĭ dintre ele. Așa Andromache (VI, 435 sqq.) zice că ceĭ doĭ Aias, Idomeneŭ, ceĭ doĭ Atrizĭ și Diomedes, aŭ atacat de treĭ orĭ zidurile Troieĭ în dreptul smochinuluĭ, unde ele sunt maĭ șubrede, fără ca precedentul cântec să pomenească ceva despre această încercare a Acheilor. In c. VII, 381 ni se spune că s'a făcut dimineața, în 421 este ziuă, iar în 433 nu e încă dimineață; tot în acel cântec v. 314 sqq., 370 și 466, Grecii mănâncă de treĭ orĭ în maĭ puțin de o zi de luptă! Zidul ce trebue să apere corăbiile Acheilor de un atac al Troenilor se ridică într'o singură zi (VII, 433 sqq., 465). Pe de altă parte nu este natural ca Priam să întrebe pe Elena tocmaĭ în anul al zecelea al războiuluĭ cine sunt persoanele marcante pe care din înălțimea turnuluĭ le zărește în lagărul grecesc, când el trebue să le fi văzut până aci de zecimĭ și poate de sutimĭ de orĭ. Dar să convenim că o asemenea inadvertență se putea comite tot așa de bine de adevăratul poet ca și de un interpolator de maĭ târziŭ. In orice caz ne surprinde să auzim pe Elena că, fiind întrebată despre Aias, ea trece repede asupra acestuia și vorbește fără nicĭ o motivare de Idomeneŭ, de care nu o întrebase nimenĭ.

Cu mult maĭ marĭ sunt greutățile de care ne izbim la intuiția *zileĭ a doa* de luptă (XI—XVIII). După o scurtă introducere lupta începe cu mare furie de amîndouĕ părțile, »Troienii și Acheiĭ se ucideaŭ unĭĭ pe alțiĭ ca două cete opuse de secerătorĭ ce taie snopĭ în câmpul unuĭ om bogat« (XI, 67 sqq.). In versul 84 și următoarele ni se spune că »pe cât timp era dimineața și ziua sfîntă creștea, pe atâta timp săgețile izbeaŭ tare și pe unĭĭ și pe alțiĭ, și cădea popor; dar când tăietorul de lemne și-a pregătit prânzul în pădurile munților, și, când oboseala intrându-ĭ în suflet, poftă de mâncare dulce îl coprinde, — atuncĭ Danaiĭ, îndemnându-se unĭĭ pe alțiĭ, rupseră falangele«. Cu alte cuvinte, cât timp ținu dimineața, lupta rămase nehotărită; iar de la miezul zileĭ încolo norocul începu a înclina spre una din oștile beligerante. Lupta se continuă cu o înverșunare sângeroasă în curs de cincĭ cânturĭ, în care timp se petrec evenimente însemnate, precum lupta înverșunată de la valul lagăruluĭ grecesc (XII), spargerea porților lagăruluĭ și pătrunderea Troienilor într'însul, ajutorul dat Acheilor de către Poseidon pentru ca să împiedice nimicirea corăbiilor lor (XIII), amăgirea luĭ Zeus de către Hera, ceeace dă lupteĭ o întorsătură favorabilă Grecilor, care pun pe Troienĭ pe fugă (XIV), deșteptarea luĭ Zeus care trimite pe Apollon în ajutorul Troienilor fugărițĭ, dărîmarea ziduluĭ ce apăra lagărul grecesc și ocaziunea ce se ofere luĭ Hektor de a da foc floteĭ grecești (XV), rugăciunea luĭ Patroklos de Achille ca să-ĭ permită a intra în luptă spre a ajuta pe Acheĭ, înarmarea luĭ Patroklos și a Myrmidonilor, o parte însemnată din succesele acestuia —, și atuncĭ, după o narațiune de patru miĭ de versurĭ și maĭ bine, aflăm că soarele e în mijlocul ceruluĭ, adică e miezul zileĭ[1]).

Atuncĭ, când s'aŭ petrecut atâtea fapte care cer un timp îndelungat, dacă,

---

[1]) XVI, 777 sq.: »pe cât timp soarele era în mijlocul ceruluĭ, pe atât timp săgețile izbeaŭ și pe unĭĭ și pe alțiĭ, și cădea popor«.

înainte de a se împlini ele, ca şi după ce s'aŭ împlinit, soarele era tot în mijlocul ceruluĭ?

Dar aceasta nu este singura imposibilitate.

De la începutul lupteĭ din ziua a doua, pe când norocul trece de partea Troienilor, Achille trimite pe Patroklos să se informeze asupra unuĭ Acheŭ rănit greŭ, pe care fiul zeiţeĭ Thetis, văzêndu-l în treacăt, îl semuise cu Machaon, fiul luĭ Asklepios, şi pe care bătrânul Nestor îl scotea din furia lupteĭ (XI, 611 sqq.). In adevĕr, Patroklos se duce în grabă la cortul luĭ Nestor, ca să-şĭ împlinească însărcinarea, şi este aşa de pripit, încât, la invitarea luĭ Nestor de a se odihni puţin, el nu primeşte nicĭ măcar să şează jos. Dar această grabă este uĭtată îndată. In timpul asaltuluĭ ce Hektor dă asupra lagăruluĭ grecesc, în cursul îndelungatelor fapte războinice ce urmează şi care umplu aproape patru cânturĭ, Patroklos şeade liniştit de vorbă în cortul luĭ Eurypylos (XV, 392 sq.); ba, ce este maĭ mult, când în cântul XVI se întoarce la Achille, a uitat pentru ce se dusese şi nu pronunţă măcar o vorbă despre rănitul, al căruĭ nume trebuia să-l afle.

Orĭ cât ar căuta cineva să împace aceste discrepanţe cu ipoteza unităţiĭ poemeĭ, iĭ va fi peste putinţă. Argumentaţia cea maĭ dibace este neputincioasă în faţa unor fapte care vorbesc aşa de tare. O singură ipoteză poate face să dispară aceste asperităţĭ, ca să nu zicem maĭ mult: ipoteza că poema este alcătuită din cântece ce eraŭ altădată independente şi izolate unele de altele. Gottfried Hermann şi Karl Lachmann, despicând Iliada în elementele eĭ primitive, aŭ ajuns să pună în evidenţă imposibilitatea ipotezeĭ că această operă a fost concepută şi compusă de un singur cap. Chiar adversariĭ doctrineĭ luĭ Wolf, străduindu-se a face să dispară motivele de îndoială şi a da elementelor eĭ constitutive o concordanţă aparentă, aŭ ajuns tocmaĭ la rezultatul contrariŭ, anume de a întări în spiritul cititorilor îndoiala despre acea pretinsă unitate. Când constatăm că această poemă care pare aşa de absurdă câte odată în comisurile eĭ este aşa de sublimă în părţile eĭ luate independent; când vedem că o situaţie saŭ un caracter este descris în sute de versurĭ cu o artă superioară şi cu o logică impecabilă, că intuiţia poetuluĭ pentru fiecare din aceste bucăţĭ este şi rĕmâne desăvîrşită, iar în versurile imediat următoare el ese din situaţia şi din concepţia de maĭ înainte a caracteruluĭ; când se dovedeşte până la evidenţă că asemenea contradicţiĭ, aci maĭ accentuate, dincolo maĭ puţin izbitoare, se urmează în cursul poemeĭ întregĭ, şi nu în fiecare naraţiune luată individual, ci numaĭ în legătura eĭ cu cea care o precede saŭ cu cea care vine după dînsa —, atuncĭ trebue cuĭva o mare doză de încăpăţânare saŭ o lipsă absolută de logică, pentru ca să conchiză la unitatea primitivă a uneĭ asemenea opere. Precum dovedirăm maĭ sus, scena dintre Priam şi Elena şi curiozitatea bătrânuluĭ rege de a cunoaşte numele şefilor armateĭ achaice este o scenă de o graţie inimitabilă, însă rĕŭ pusă tocmaĭ în anul al zecelea al războiuluĭ, când locul eĭ putea şi trebuia să fie chiar în anul întâĭ. Intîlnirea luĭ Glaukos cu Diomedes şi scrupulele acestuia din urmă de a cunoaşte pe acela ce-ĭ ese înainte, ca nu cumva să se lupte cu un zeŭ, este scrisă cu o măestrie vrednică de cel maĭ mare artist, dar înşirată îndată după cântul V, în

care Diomedes rănise şi gonise de pe câmpul de bătae pe Ares şi pe Aphrodita, este absurdă. Suntem fatalmente nevoiţĭ să admitem douĕ concepţiĭ deosebite despre caracterul aceluiaş eroŭ şi prin urmare douĭ autorĭ deosebiţĭ. De asemenea este superb tabloul, în care Hektor provoacă la o luptă singulară pe fruntaşiĭ Acheilor, iar aceştia rĕmân pentru un moment consternaţĭ în faţa fiuluĭ luĭ Priam care respira omorul şi setea de sânge, şi nu-şĭ rechiamă cunoscuta lor intrepiditate decât în urma discursuluĭ luĭ Nestor, care ĭĭ mustră pentru pusilanimitatea lor. Insă această spaimă atribuită şi luĭ Diomedes, după ce el nu pregetase de a se mĕsura chiar cu Ares, este cel puţin nefirească. Şi, în fine, primirea provocăriĭ luĭ Hektor de către Acheĭ are ea un sens, când în aceeaşĭ zi, şi cu puţin maĭ înainte, Troieniĭ dedeseră dovadă de cea maĭ patentă perfidie în duelul luĭ Menelaos cu Paris? Poate fi cineva atât de întunecat la minte, încât să nu poată vedea incompatibilitatea, incoherenţa acestor iconiţe vîrîte cu d'a-sila în cadrul unuĭ tabloŭ vast?

Aşa dar, pentru orĭcine ştie a trage concluziĭ dintr'un şir de fapte, este învederat că autorul Iliadeĭ a avut înainte-ĭ cântece izolate maĭ vechĭ, pe care el le-a primit în poema sa generală fără să facă într'însele schimbărĭ însemnate, şi contradicţiile saŭ incompatibilităţile ce critica constată în poema generală vin tocmaĭ din faptul că autorul eĭ n'a căutat şi n'a putut şterge inegalităţile şi asperităţile poemelor primitive. Care sunt acele cântece primitive, câte eraŭ la numĕr, până unde se întindea fiecare din ele şi ce loc ocupă în textul Iliadeĭ aşa cum ea a ajuns până la noĭ, la ce modificărĭ aŭ fost supuse, ce adause aŭ primit precum şi ce eliminărĭ aŭ suferit —, acestea sunt întrebărĭ la care critica n'a izbutit şi probabil nu va izbuti a rĕspunde cu exactitatea ce reclama ştiinţa strictă. Dar chiar admiţênd că Iliada este o îmbinare nu tocmaĭ reuşită de cântece independente, trebue totuşĭ să recunoaştem că prin această împreunare, aşa defectuoasă cum o avem, s'a făcut un pas însemnat în dezvoltarea epopeeĭ greceştĭ Insă, precum am observat deja, frumuseţea incomparabilă a Iliadeĭ, pe care nicĭ un om cu mintea întreagă n'a contestat-o, nu stă în măestria planuluĭ eĭ general saŭ în logica severă a îmbinărĭĭ elementelor eĭ, ci tocmaĭ în acele unităţĭ primitive pe care critica modernă, cu o acuitate extraordinară şi o muncă neobosită, a izbutit să le noteze, fără a fixa marginile întinderĭĭ lor în poema ce ni s'a transmis. Şi dacă cineva plânge nimicirea scumpelor sale iluziĭ şi a iubitelor sale prejudecăţĭ despre un Homer autor al Iliadeĭ, noĭ trebue, din contră, să mulţumim comisieĭ numite de Pisistratos, şi până la oarecare punct criticilor alexandrinĭ, că nu numaĭ nu a şters cu totul, dar încă, în naivitatea eĭ, a păstrat cu sfinţenie multe, foarte numeroase, urme, din cântecele populare ce aŭ slujit de temelie operatuluĭ eĭ.

(Urmează).

ANG. DEMETRIESCU.

N. GRIGORESCU

Damă lucrând

CEĬ DIN UMBRĂ

— PROFILURĬ —

COSTACHI CONACHI

[1777—1849]

Vremile trecute în goana lor spulberătoare aŭ dărîmat maĭ tot ceeace alcătuia viaţa noastră naţională. Ruinele lor abia se maĭ recunosc icĭ colo. Maĭ ales veacul dus a înlocuit începutul cu începutul întreg substratul nostru social şi intelectual. Câte planurĭ n'aŭ murit, câte probleme n'aŭ rĕmas probleme! Astăzĭ exotismul e infiltrat în sângele nostru, atât cu valoarea luĭ cât şi cu pericolele-ĭ inerente.

Totuşĭ, pare că saturaţĭ de străinism, intrăm în veacul XX. Intr'adevĕr individualitatea gîndirĭĭ noastre e afirmată în cea maĭ mare parte, dar temelia acesteĭ gîndirĭ are particularitatea eĭ şubredă, întru cât priveşte invazia atâtor inovaţiĭ periculoase pentru noĭ, reflexul ultimelor deceniĭ cu gloria, însă şi cu frivolitatea lor.

Am avut până acum trebuinţă de lumina străinătăţiĭ; din pilda eĭ am întocmit multe alcătuirĭ; raza eĭ ne-a pătruns adînc. Astăzĭ trebue să trăim prin propriile noastre mijloace.

Cu această speranţă păşim pragul veaculuĭ XX. Bucuroşĭ, privim înflorirea de April, transfigurarea intelectualităţiĭ noastre în mersul sĕŭ şi recunoaşterea-ĭ pe drumul funest pe care se perduse. Intr'adevĕr, regăsim în primăvĕraticul anotimp al acestuĭ veac reluarea unuĭ fir trainic şi vechiŭ, firul naţionalităţiĭ noastre profunde cu puterea sa înăscută.

Pentru acest motiv, din parte-ne vom contribui la inaugurarea viitoareĭ clădirĭ, rĕscolind din chiar trecutul nostru câteva accente stinse. Vom ilumina câteva figurĭ care aŭ salutat veacul lor cu tinereţea noastră de astăzĭ, deşi maĭ pătrunse de sentimente solemne. Cu slabele lor mijloace, cu avîntul lor, cu accentul frumos şi duios al melodieĭ arzĕtoare pe care o întonaŭ, astfel îĭ

vom prezenta unei generaţiuni care în cea mai mare parte îi ignoră. Puţini la număr, patru-cinci, formează o pleiadă asupra cărora licăreşte o singură candelă, şi această candelă e evlavia noastră din prisosul căreia întonăm pentru ei acest Te-deum.

I

Poetul moldovean Costachi Conachi [1]) şi-a acordat harpa sonor şi dulce toată viaţa lui. El inaugurează cel dintâi lirismul care a încântat sufletele strămoşilor noştri. Cu individualitatea şi cu talentul lui e o sinteză de intuiţie proprie. Incins de focul lăuntric al iubirii, oglindeşte în mintea lui inspiraţiunea poetică, cum ar oglindi o undă cerul.

Cultivând în casa boerească a părinţilor săi clasicismul elin şi limba franţuzească pe care o căpătă de la Mr. Fleury, fost membru al convenţiei, Conachi îşi modelă cu ele intelectualitatea lui.

Viaţa-i şi rangul strălucit l-aŭ scutit de greutăţile cu care idealiştii aŭ în general să se lupte. Nimic extraordinar n'a zdruncinat echilibrul vieţii lui; nici o nebunie, nici o extravaganţă, şi prin urmare nici o expansivitate poetică nu-i turbură seninătatea; chiar iubirea capătă subt condeiul lui o înfăţişare molatică şi vaporoasă.

Opera lui poetică, înfăţişată în două volume: *Alcătuiri şi Tălmăciri*, lasă asupra cititoru lui o impresiune vagă din care însă răsar ca vise în relief: câteva ovale încântătoare de domniţe naive în castitatea lor; lacrămi picurânde pe fruntea unei moarte întinsă pe năsălia îngheţată; şi în sfîrşit câteva gîndiri metafizice pătrunzând ca nişte flori cereşti aerul misterios în care aceste vise dorm.

Valoarea literară intrinsecă a stihurilor lui Conachi nu e mare, dar canavaua de frăgezime pe care ele odihnesc, poartă în cutele sale un parfum neobicinuit pentru acea vreme. Acest parfum încununează psichologia durerii voite şi chiar provocate de un suflet dornic de iubire:

Χαλεπὸν τὸ μὴ φιλῆσαι
Χαλεπὸν δὲ καὶ φιλῆσαι [2])

Şovăind în primele-i încercări, mai târziu talentul său avea să se fixeze şi din punctul de vedere al formei şi al concepţiei. Dacă n'a atins niciodată marginea desăvîrşirii, lira lui are însă multe coarde mişcătoare. Ceeace ne lasă să zărim prin vălul primelor sale poezii, e un lung suspin; inima sa de adolescent ardea în cumplită pară şi bătăile ei aŭ ecouri prelungi:

Ce putere doamne sfinte aĭ sădit în ochiĭ verzi!

Şi ochii verzi îl urmăresc cu lumina lor mută; ca nişte perle înăsturate pe flori licăresc lacrămi pe genele lor şi toate acestea umplu imaginaţia tînărului boer, turburându-i nopţile cu icoane sentimentale.

Zori de ziuă se revarsă
Şi eŭ ochii n'am închis;
Cum să-i închid când ei varsă
Părae de foc nestins?

In general însă poezia lui Conachi e demodată; prea multă moarte în fiecare sfîrşit de poezie; prea multe »ahturi« şi blesteme se exală din rîndurile-i plângătoare; prea îl obsedează diferitele sale adorate: Catinca, Elenca, Marioara ori Casandra, aceste »coroane între femei« care-i împodobesc acrosticurile.

---

[1]) Poezii: *Alcătuiri şi Tălmăciri*. Bibliografie: Alexandru Papadopol-Calimah: *Scrisori despre Tecuci*, (Convorbiri literare, Aug. 1885 şi Fevruarie 1886); G. Sion: *Suvenire despre Conachi* (Revista contimporană vol. I); Vogoride Conachi: *Schiţe din viaţa şi familia logofătului Conachi* (1886).

[2]) Anacreontis Carmina; XLVI.

Gîndul sĕŭ se întoarce însă mai cu persistenţă împrejurul aceleiaşi zulniĭ, care are cel puţin 30 de dedicaţiĭ poetice în acest volum. Ea pare iubita de-apururĭ a luĭ Conachi, întruchiparea într'o formă aevea a femeeĭ visate, a femeeĭ infinit femee.

Unele versurĭ sunt pătrunse de o viguroasă putere de sentiment. Dar acest sentiment contrastează cu forma luĭ molatică şi orientală. Gîndirea sa vecĭnic umbrită de un aparent vis al morţiĭ îl face să plângă pe marginea uneĭ gropĭ care din fericire avea să-l aştepte cam mult timp:

Mĕ sfîrşesc, amar mĕ doare,
Milă n'am la cine cere;
Toate sunt nesimţitoare
Toate 'mĭ zic: morĭ în durere. —

Nicĭ vaete, nicĭ suspinurĭ,
Nicĭ a inimeĭ junghiere,
N'aduc milă, ci tot chinurĭ.
Toate 'mĭ zic: morĭ în durere. —

Rog oamenĭ, rog cele sfinte,
Cer la milă mîngîere,
Milă nu-ĭ la rugăminte
Toate'mĭ zic morĭ în durere. —

Iubirea e dominantă în sufletul sĕŭ, iubirea aceasta cu golul, cu singurătatea şi cu deliciul eĭ, vecĭnic neschimbată şi cârmuită pe aceleaşi drumurĭ, vecĭnic tînără şi care nu cunoaşte piedicĭ în nicĭ-un anotimp al vieţiĭ. Conachi cântă imnurĭ de iubire şi la bătrâneţe aproape cu aceeaşi dragoste a copiluluĭ de douĕzecĭ de anĭ, încât cele din urmă versurĭ de bătrân jovial ne amintesc înflorita inspiraţiune a albituluĭ Anacreonte care, învederat îl atinsese pe Conachi:

... Τὰμὰ φίλτρα διώξῃς
ὅρα κἀν στεφάνοισιν
ὅπος πρέπει τὰ λευκὰ
ῥόδοις κρίνα πλακέντα [1])

Mişcat în tot timpul vieţiĭ luĭ de iubire, el n'a putut însă să reacţioneze puternic în contra acestuĭ filtru ca Eminescu, nu se ridică d'asupra patimiĭ cu extraordinara putere de abstracţiune a geniuluĭ. Idealul sĕŭ e aproape, e mărginit, e cunoscut şi material.

A doua notă a talentuluĭ luĭ Conachi îmbracă ideia morţiĭ. Liriciĭ totdeauna aŭ găsit în poezia funerară subiecte de inspiraţie. Strania frumuseţe adormită pe fineţea de ceară a uneĭ frunţĭ, melodioasele florĭ înfiorate pe raclă, cântăreţiĭ de îngropare, lasă impresiunĭ infinite pentru încercatele lor inimĭ.

Elegiile luĭ Conachi sunt ca lacrĕmile uneĭ fecioare. Ceeace însă le întunecă oarecum meritul e prea mult subiectivism banal. Ele însă pătrund talentul sĕŭ de distincţiune; din ele răsare imaginaţia-ĭ coprinzênd figurile albe de îngerĭ duşĭ »copilaşiĭ noştri dragĭ în lumina sclipitoare a stelelor de pe cer plutind«.

Dacă orizontul sĕŭ de vederĭ nu depăşeşte prea mult cadrul mijlociŭ, ceeace însă e supus minţiĭ luĭ concentrate e sănătos şi bine spus. Omul, acest rege al naturiĭ, cel mai măreţ dintre făpturĭ şi cel mai zbuciumat dintre vieţuitoare, cu aspiraţiunile şi amăgirea care-l poartă în vînt, cu nimicirea în care-l spulberă divina moarte smulge luĭ Conachi acorduri filozofice:

---

[1]) Anacreontis Carmina; XXXIV.

Omule, slabă fiinţă şi la patimĭ cu plecare,
Unde ţi-ĭ înţelepciunea, unde ţi-ĭ mintea cea mare?
De te 'nnalţĭ şi zborĭ cu mintea la tronul Dumnezeirĭĭ
De mĕsorĭ pămînt şi cerurĭ şi pătrunzĭ tainele firĭĭ
Nu te 'ngînfa că eştĭ ţĕrna pe care o poartă vîntul,
Ci te plânge că în patimĭ tu singur îţĭ sapĭ mormîntul.

In această a treia modulare a talentuluĭ sĕŭ, Conachi insistă maĭ mult asupra platonismuluĭ sĕŭ speculativ; în concepţiunea sa cea maĭ vastă stabileşte un eclectism potrivit: echilibrul patimeĭ şi rĕuluĭ, fericirĭĭ şi nefericirĭĭ, supunerea fără cârtire legiĭ dumnezeeştĭ şi alcătuirĭĭ sale înţelepte. Necumpănirea noastră numaĭ ne face să vedem lucrurile când în bine când în rĕŭ. Conachi era partizan al fonduluĭ bun, înăscut, omenesc, pe care însă »contractul social«, îl dezbinează şi-l nefericeşte.

Lumea, armonia universală şi pravila divină, îĭ provoacă meditaţiunile filozofice, coprinse maĭ ales în poesia *Incercare de voroavă asupra omuluĭ*. Cu cât contemplă lumea în architecturala sa clădire, cu atât se simte înspăimîntat în faţa acesteĭ imensităţĭ; depărtându-se de un sistem panteist nefolositor şi înclinându-şĭ cu resemnare fruntea şi trupul, se supune orbeşte sfintelor hotărîrĭ.

Considerând forma subt care ni se prezintă toată această eflorescenţă de gîndire, comparativ cu timpul sĕŭ, Conachi are o corectitudine oarecare. Bine înţeles, asperitatea limbiĭ româneştĭ în acel timp era o piedică serioasă pentru netezirea stilistică; ea formează şi astăzĭ obstacole aproape neînvinse,—cu cât maĭ mult atuncĭ?

Cu toate acestea limba luĭ armonioasă e adoptată techniceĭ şi simetrieĭ, euritmia păstrează o regulată cadenţă şi factura versuluĭ, deşi cu puţină ştiinţă construită, are o ritmică dulce.

Ceeace însă îĭ lipseşte cu desăvîrşire este impresionismul. Poezia luĭ Conachi, ca a multora din urmă încă, are o înfăţişare aridă.

In istoria literaturiĭ ea nu trebue însă cu totul nesocotită.

IULIŬ DRAGOMIRESCU.

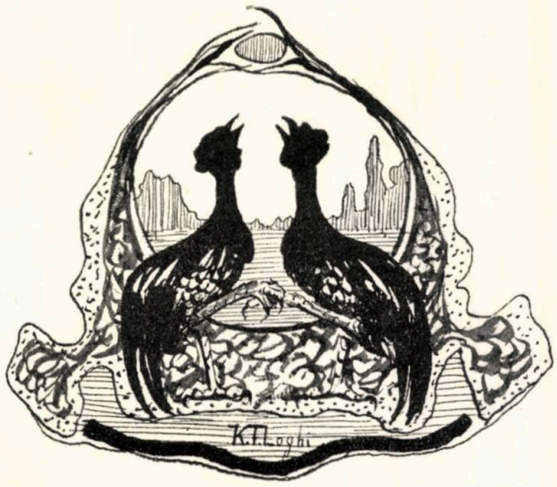

PUSTIŬ...

Pe locurile-acestea
E-un farmec de vieţi
Ca'n visul unuĭ pictor
Setos de frumuseţĭ.

Sunt câmpurĭ de cicoare,
Mesteacănĭ argintiĭ,
Pîrae cântătoare
Şi stoluri de scatiĭ;

Păduri, ce-şĭ spun în taină
Vrăjitele poveştĭ —
Din măreţia firiĭ
Doar numaĭ tu lipseştĭ.

SEARĂ

Un nor subţire 'mbrobodeşte luna
Ca pe-o sultană vĕlul de matasă;
De după deal luceafărul se 'nalţă
Privind cu drag spre-a nopţilor crăiasă.

Un cântec blând, ca zis din mandolină,
Şopteşte clar pîrîu 'ntre răchite;
Flăcăŭ şiret, îl prind în orĭce seară
Doinind poveştĭ cicoarelor iubite...

E'n firea toată farmec şi 'ndrăgire,
Iar de pe cer sclipirile din stele
Revarsă pace zărilor senine
Şi-atâta chin singurătăţiĭ mele.

LUAŢI-MĚ CU VOĬ

Cocorĭ pribegĭ, luaţi-mĕ cu voĭ
Spre ţĕrĭ etern scăldate'n foc de soare
Pe unde bruma nu despoae codriĭ
Şi'n vecĭ de vecĭ câmpiele 's floare.

Să-mĭ scald de-apururĭ sufletu'n albastrul
Cernut de sus pe necoprinsa mare,
Să mi se pară viaţa o poveste,
O ne'nţeleasă, dulce 'nfiorare...

De nostalgia ţĕrmurilor noastre
Cu primăvara veni-veţĭ înnapoĭ,
Dar pân' atuncĭ o vecĭnicie 'mĭ pare —
Cocorĭ pribegĭ, luaţi-mĕ cu voĭ.

G. Tutoveanu.

N. GRIGORESCU

Croitor de țară

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

Vatra părăsită, nuvelă din popor de *I. Slavici*. O menţionăm printre ultimele lucrări bune; într'adevăr, după *Clipe de linişte* ale D-luĭ A. Vlahuţă, nuvela D-luĭ Slavicĭ e o lucrare meritorie. Dacă D-sa nu se prezintă cu această nuvelă într'un cadru maĭ luminos decât trecutul sĕŭ literar, de bună seamă însă păstrează acelaş nivel.

Vatra părăsită e o nuvelă cam lungă, şi dacă acţiunea ar fi fost puţin maĭ complicată, nimic nu ne-ar fi oprit s'o calificăm de roman. Infăţişarea eĭ e limpede şi naturală. D. Slavicĭ evită forma difuză şi psichologia rafinată; nu-ĭ vorbă e şi maĭ grea de abordat.

Cele cincĭ caractere sunt precis încondeiate; câteva trăsăturĭ principale ne califică un întreg complex sufletesc: Ana e o femee nesigură; Bucur, suflet bun, cam uşor, cam naiv; »el bea »când n'avea nicĭ-o treabă, bea şi când avea treabă, bea la voe bună, dar bea maĭ ales când i-se »ura viaţa«. Şi pe cât de antipatică e figura luĭ Ghiţă, omul ascuns şi cu planurĭ întunecoase, pe atât e de interesantă figura luĭ Zamfir, care nu şovăeşte între datorie şi interes, între cinste şi amor propriŭ; şi maĭ interesantă e încă figura miceĭ oropsite Safta: »copil fără de mamă în casa »unuĭ tată mereŭ beat, ea a sărutat pământul căcĭ n'avea pe cine să sărute....«; către aceasta din urmă ne ataşează o simpatie delicată, o milă şi o bună-voinţă pentru desinteresata eĭ iubire.

Intre cele cincĭ personagiĭ se zbuciumă restul: afacerĭ de banĭ, grija morilor, neliniştea sufletească a Aneĭ şi maĭ ales constanţa meritorie a luĭ Zamfir. Deşi cam abundând în acţiunĭ străine, *Vatra părăsită* păstrează însă până la sfîrşit un caracter de unitate.

Stilul în general e cunoscutul stil firesc al D-luĭ Slavicĭ fără pretenţiunĭ de agerime şi de fineţe. Acest stil, ca şi fondul fără pretenţiunĭ de a studia caractere tipice şi abstracte, are valoarea sincerităţiĭ depline şi impresionează bine pe cititor.

* * *

Istoria naţională e tratată în şcoalele noastre secundare cu multă pripă şi nesiguranţă; elevii es în necunoştinţă de începuturile ţĕriĭ noastre, sceptici în privinţa valoriĭ şi vitalităţiĭ eĭ. E o eroare profundă. Asupra acesteĭ erorĭ insistă D. Ionnescu-Gion, inspector-general al învĕţămîntuluĭ secundar, în o lucrare a sa adresată d-luĭ ministru al cultelor şi instrucţiuniĭ publice. Urmând pilda ţĕrilor civilizate — Germanieĭ maĭ ales — D. Gion socoate, cu drept cuvînt, necesar a se face istoria noastră naţională prin istoria universală.

A stabili o concordanţă a faptelor noastre istorice cu complexul evenimentelor din occident, nu poate avea decât o urmare frumoasă şi de adevĕrat istoric. Nobila şi cavalereasca figură a luĭ Henric IV, dintre toţĭ suveranĭĭ Europiĭ cinquecentiste, s'a gîndit la contimporanul sĕŭ Mihaĭ Bravul, cu care voia să lege durabile legăturĭ de amiciţie. Şi adică »... pentru ce oare nu s'ar aminti »binefacerile şi darurile Domnilor noştri la monastirile orientuluĭ, când binefacerile regilor Franciеĭ »şi Impĕraţilor Germanieĭ la monastirile de la St. Denis, Münster, Padebora, Osnubrük, Monte-Cas»sino, sunt învĕţate de liceaniĭ românĭ? Şi pentru că e vorba de monastirĭ şi cestiunĭ religioase, întru »cât anabaptiştiĭ de la Münster sunt maĭ interesanţĭ decât încercările de calvinizare ale Români»lor din Transilvania din secolul XVI şi încercările de calvinizare ale aceloraşĭ Românĭ la finea »secoluluĭ XVII?«

In sfîrşit, D. Ionnescu-Gion, după ce constată că »în istoria universală contimporană sim»ţimîntul naţionalităţilor, de oparte, şi ştiinţa cu glasu-ĭ irezistibil, de alta, aŭ pus acolo unde aŭ »dreptul să fie pe Românĭ şi ţara lor«, crede că istoria noastră naţională *în* şi *prin* istoria universală este nu numaĭ folositoare, dar chiar ştiinţificeşte se impune.

* * *

Avem subt priviră o broşură coprinzând *Discursurĭ şcolare*, datorită D-luĭ *I. Nicolescu*, directorul liceuluĭ din Ploeştĭ. Aşternute pe un fond de etică sănĕtoasă şi folositoare, aceşte discursurĭ aŭ o importantă valoare. Constatăm cu bucurie la D. Nicolescu o tendinţă clasică şi una ideală. Datoriile cetăţeneştĭ şi disciplina riguroasă să formeze primul scop al educatoruluĭ; ne trebuesc oamenĭ pătrunşĭ de sentimentul datorieĭ, caractere sigure, viitorĭ cetăţenĭ, al căror imperativ necesar să le fie *patria;* să aibă în vedere pedagogul următoarele cincĭ obligaţiunĭ: supunerea, conduita cuvenită, zelul, răbdarea şi munca bine cumpănită; să precizeze legea supremă care formează legătura între pămînt şi cer, şi anume ardoarea pietăţiĭ creştine cu ale sale atribute complimentare: blândeţea, conştiinţa şi preceptele morale de rezemnare.

D. Nicolescu ne apare ca un predicator distins.

Em. Serea.

D. Grigorescu e pictorul favorit al publiculuĭ nostru. Din prima zi a deschideriĭ Expositiuniĭ sale, societatea bucureşteană a năvălit în sala Ateneuluĭ maĭ mult decât oricând, dovedind cea maĭ vie admiraţiune pentru lucrările maestruluĭ. MM. LL. Regele şi Regina, guvernul, primăria, amatoriĭ de artă, dame din înalta societate, poeţĭ, scriitorĭ, toţĭ s'aŭ grăbit să cumpere din tablourile sale. Rezultatul Expositieĭ întrece toate aşteptările.

Criza economică prin care trecem ne făcea pe mulţĭ să nu ne dăm sbor liber speranţelor. Temerile însă s'aŭ împrăştiat în prima zi. Cele 200 de pânze ale D-luĭ Grigorescu aŭ învins obstacolele prin puternica impresiune ce ele fac. Artistul simte astfel suflul uneĭ gloriĭ anticipate, pe care posteritatea o acordă de regulă numaĭ celor ce nu maĭ sunt.

A.

* * *

D. Ovid Densuşianu. — In foiţa *Românieĭ june* de la 27 Ianuarie c. D. Ovid Densuşianu critică articolul de informaţie al D-luĭ N. Petraşcu: *Mişcarea literară şi artistică în Româ-*

nia, publicat în Revista franceză: *L'Humanité nouvelle* din Ianuarie 1900, zicênd că ar fi scris într'o franţuzească care nu e bună, c'ar fi banal în generalităţile de la început, că ar vorbi prea puţin despre D. Vlahuţă,— citând D. Densuşianu pe jumătate numaĭ din ceeace s'a zis asupra D-luĭ Vlahuţă,— şi că se laudă prea mult *Cercul amicilor Literaturiĭ şi Arteĭ Române*. Aceste naivităţĭ, întreţesute de câteva neexactităţĭ, sunt spuse de D. Densuşianu în mod grav şi într'un stil monoton, greoiŭ şi incolor — à vous faire dormir debout.

Pentru a se înţelege maĭ bine mobilul obiectiv al observaţiilor D-luĭ Densuşianu, ne vedem nevoiţĭ a spune că acest domn ne-a trimis în repeţite rînduri poeziĭ semnate de D-sa, cu rugămintea de a le publica în Revista noastră, şi pe care noĭ, mărturisim, nu le-am putut publica nicĭ la rubrica încurajărilor, fiind nişte lucrărĭ cu mult prea slabe, inferioare încercărilor celor maĭ modeste de studenţĭ. De aci supărarea care l-a scos din nesemnificarea sa obicĭnuită.

Spre a pune în poziţie pe cititorĭ să judece atitudinea noastră faţă de versurile D-luĭ Densuşianu, dăm maĭ la vale una din cele opt bucăţĭ pe care le maĭ găsim în coşul manuscriselor refuzate. La nevoe le vom publica pe toate, cu adnotaţiile comitetuluĭ Revisteĭ. Iată, spre pildă, ce ne spune D. Densuşianu — quasi profesor universitar — în poezia sa:

VERSURILE MELE

Gînduri mintea de-mĭ frămîntă
Eŭ în rime le şi pun;
Inima de mĭ-o înferbîntă
Vre-o simţire în vers o spun.

De sunt bune saŭ sunt rele
Versurile ce le fac
Pentru mine sunt mărgele
Şi le înşir pentru că-mĭ plac.

Nu-s mărgele mincinoase
Ca să înşel pe cetitorĭ
Nu sunt poate nicĭ frumoase,
Căcĭ nu caut admiratorĭ.

De cântat îmĭ vine dorul
Şi de's singur cânt mereŭ,
Cânt cum murmură izvorul
Şi de ce nu ştiŭ nicĭ eŭ.

OVID DENSUŞIANU.

Judece acum cititoriĭ, dacă publicând astfel de platitudinĭ de calendar fără dram de gîndire şi de simţire — lăsând pentru un moment de-oparte exigenţele *Revisteĭ* — nu am fi făcut rĕŭ unuĭ suplinitor de facultate, presupus om serios de ceĭ care nu-l cunosc.

Este încă de notat că momentul pe care D. Densuşianu l-a ales pentru a face observaţiĭ literare D-luĭ Petraşcu este acela când amîndoĭ se află în concurs dinaintea senatelor universitare, şi când, prin urmare — într'o anume lume de oamenĭ — se impune rezerve absolute unuĭ concurent faţă de altul.

Singur punctul acesta ar fi de ajuns pentru a zugrăvi omul.

I. D.

TEATRUL NAŢIONAL

Emilia Gallotti. Bieţĭ latinĭ, înrădĕcinaţĭ în erorile geniuluĭ nostru străvechiŭ, fosil şi strîmt, mărginit în sborul sĕŭ de regulĭ severe, aproape dogmatice, de un soiŭ de *canon* tot atât de absolut ca şi cele bisericeştĭ, şi urmat în decursul veacurilor de oamenĭ prea numeroşĭ pentru ca omenirea să nu-ĭ bage în seamă, iată-ne astăzĭ aşa de pătrunşĭ de nepĕcătuirea gustuluĭ nostru artistic încât nu maĭ putem aprecia nicĭ chiar înţelege frumuseţile novatorilor ce rĕsar printre popoarele maĭ nouĕ, maĭ de curînd îndrumate pe potecile arteĭ. Aceasta trebue să fie, îmĭ închipuĭ, pricina pentru care, cu toată buna voinţa, noĭ latiniĭ de toate naţiunile suntem refractarĭ arteĭ nordice de astăzĭ şi chiar arteĭ germane din veacul trecut. Şi ca să mărginesc chestiunea, eŭ unul declar că renunţ a pricepe pe Ibsen şi că 'mĭ este tăgăduit darul de a înţelege frumuseţea teatruluĭ ger-

man. Acel ce, român fiind saŭ francez saŭ italian, se va rosti în conştiinţa luĭ în potriva mea, acela e luat de valul modeĭ saŭ nu a supt laptele maică-seĭ.

Emilia Gallotti nu este, ce e drept, considerată drept un cap d'operă a luĭ Lessing. Chiar germaniĭ spun că *fabulele* şi *Laocoonul* sunt superioare acesteĭ drame. Totuşĭ eĭ o admiră şi o privesc ca un monument al literaturiĭ lor. De bună credinţă eŭ mĕ înscriŭ în fals şi susţin că drama e rĕŭ concepută, că personajele sunt rĕŭ destinate, ba chiar absurde şi că dacă piesa are vre-o calitate, aceasta trebue să fie stilul autoruluĭ, calitate care se pierde când piesa e tradusă, maĭ ales cum e tradusă la noĭ.

Dacă un modern ar scri astăzĭ această dramă, fie chiar în Germania, cred că n'ar găsi un teatru care să ĭ-o joace, un spectator care să ĭ-o aplaude. Criticiĭ l-ar mustra aspru din cauza sărăcieĭ mijloacelor întrebuinţate, din cauza umpluturilor fără interes care constitue rolul fiecăruĭ personaj, din cauza absurdităţiĭ sentimentelor care aŭ pretenţiunea că le călĕuzesc, din cauza conflictelor produse de aceste sentimente, conflicte pururĭ diametral opuse orĭcăreĭ logicĭ, orĭcăruĭ bun simţ. Şi dacă criticiĭ germanĭ nu ar judeca astfel opera modernuluĭ dramaturg, apoĭ rĕmânem noĭ latiniĭ să o judecăm aşa.

De ce dar merge publicul să asculte această piesă şi de ce aplaudă icĭ-colo? Eĭ bine, publicul merge pentru că e înşelat. El de bună seamă crede că Emilia Gallotti este o italiană care simte ca el, căcĭ Lessing a maĭ făcut şi gluma aceasta de şĭ-a pus acţiunea în Italia. Apoĭ publicul vede pe afiş nume iubite: Agata Bârsescu, Aristiţa Romanescu, Amelia Hasnaş, Nottara, Dimitriadi, Petrescu, Sturdza, şi se gîndeşte cu drept cuvînt că întîlnirea acestor bunĭ artiştĭ în scenă este o plăcere rară, o adevĕrată serbătoare artistică pentru spectator. Înşelat de Lessing, sĕrmanul public este înşelat şi în nădejdea sa. Nicăerĭ personajele nu se întîlnesc, nicăerĭ o scenă nu-ĭ pune faţă 'n faţă, nu-ĭ strînge ca un mănuchiŭ din care să s'avînte parfumul dorit; aci o scenă între D. Petrescu şi D-na Romanescu; aci alta între D. Nottara şi D. Sturdza; alta între D-na Bârsescu şi D. Nottara saŭ Petrescu, etc., etc. Dialoguri, dialoguri, dialoguri şi chiar acestea asemănându-se grozav cu monologurĭ alternate. Şi dacă publicul aplaudă, nu aplaudă decât pe artiştĭ şi că în mobilul aplauzelor luĭ este o mare doză de compătimire pentru sforţările ce le fac eĭ.

Dacă direcţiunea teatruluĭ nostru binevoeşte să dea publiculuĭ plăcerea rară de a vedea pe D-nele Bârsescu şi Romanescu jucând împreună, să *monteze Electra* luĭ Sophocle. D-na Romanescu, în rolul Electreĭ, D-na Bârsescu în acel al Clytemnestreĭ, D. Nottara şi Dimitriadi în Oreste şi Egisthe. Iată de sigur o interpretare unică pe întăia noastră scenă şi tot de sigur un capo d'operă în faţa mărimiĭ căruia, ca dinaintea uneĭ minunĭ, tremură şi îngenuche geniul omenesc.

A. Davila.

MIȘCAREA INTELECTUALĂ STRĂINĂ

CĂRȚI, REVISTE, ECOURI

Victor Hugo, filozoful, de *Ch. Renouvier*. (Un volum în 18⁰). Distinsul estetician insistă în acest studiŭ asupra ideilor filozofice ale luĭ Victor Hugo și cu știință stabilește mersul lor evolutiv. Ocupându-se de primiĭ anĭ aĭ luĭ Victor Hugo (înnainte de exil), trece la caracterul în general trist al poezieĭ lirice și maĭ ales la modul luĭ V. Hugo de a întrezări natura pe partea sa cea tristă. Se ocupă, în sfîrșit, cu toate gîndurile filozofice care rĕsar din opera mareluĭ poet, atingênd cestiunile sociale religioase și morale.

Mensonge blanc, de *Léon de Tinseau*.— Acest volum, pe care ni-l presintă talentatul romanțier francez, coprinde maĭ multe nuvele; bine înțeles nuvele în adevĕrata accepțiune a cuvîntuluĭ, schițând maĭ mult complexul unor romane. Foarte variate și din punctul de vedere al concepțieĭ și al formeĭ, aceste nuvele formează unul din cele maĭ drăguțe volume pe care ni l-a oferit până în prezent autorul romanelor *Péché des autres* și *Sur le seuil*.

Théâtre de *Paul Hervieu*.— Adunate într'un volum treĭ din piesele pe fondul cărora se ridică valoarea dramatică a luĭ Paul Hervieu, publicul are ocazie să se convingă el însușĭ de această valoare. *Les paroles restent* e o piesă de multă subtilitate și fineță, pe când în *les Tenailles* și în *la Loi de l'Homme*, Hervieu părăsește finețea sa de observare cu totul modernă și se întoarce la arta clasică. Intervine acțiunea în locul persoanelor episodice și situațiunile ce comportă această acțiune logic deduse unele din altele, cu toate conflictele posibile și cu un final în care se întrupează toată revolta omenească.

Lagibasse de *Jean Richepin* (Fasquelle). — Un roman ciudat, scris cu multă nervozitate, cu oarecare imaginație. Se rezumă în următoarele puncte: Un aghiotant se retrage în 1812 în castelul sĕŭ Lagibasse. Se însoară și are un copil, Valentin, destinat să restaureze vechea mărire a familieĭ Marconssy de Lagibasse. Acesta vine la Paris, într'o societate aĭ căreĭ membri eraŭ: unul, un monist-materialist, altul un monist-spiritualist, altul un călugăr fantastic atins de magia acută.

Şi Valentin, în acest cerc, devine intuitiv, vizionar, nebun. Aceste scene curioase, aproape maladive, se perd într'un semi-întuneric fioros.

Nu putem să trecem cu vederea şi cartea D-luĭ *A. de Bertha* (Plon), intitulată *Maghyars et Roumains* înaintea istorieĭ, studiŭ din care reese că autorul nu cunoaşte fazele istorieĭ naţionalităţiĭ române.

* * *

Revue de Paris, 15 Ianuarie.— *K. Waliszewski*, în *le Carnet d'un mondain sous la Restauration*, dă o parte din memoriile luĭ Kosmian, publicate în 1893 în limba polonă. Găsim aprecieri juste cum ar fi asupra luĭ *Hernani*, care deşi scade din meritul celebreĭ drame, ţinêndu-se însă socoteală de condiţiunile în care aceste aprecieri sunt scrise, aŭ meritul unor subtile observaţiuni. *E. F. Gautier*, în articolul sĕŭ *Sufletul nalgaş*, insistă asupra acesteĭ probleme de ordine psichologică, studiind-o în cântecile, poveştile, parabolele şi proverbele Malgaşilor, unde fantazia are un rol important. *Jean Carol* are un articol asupra cestiuniĭ *franco-engleze* şi reclamă anexarea Hebridelor Nouĕ la Caledonia-Nouă.

Revue des Revues, 1 Februarie. — Articole de fond: *Jacques Bainville* stabileşte care sunt descendenţiĭ refugiaţilor şi emigraţilor francezĭ în Germania contimporană, şi crede că, printre reprezentanţiĭ raseĭ celto-latine în ţĕrile de dincolo de Rin, oameni remarcabilĭ şi oameni de geniŭ vor continua mult timp să se recruteze. Le Musée *Gustave Moreau* de *Henri Frantz*, articol ilustrat cu 10 gravurĭ, studiază pânzele pe care pictorul francez, mort în 1898, le-a lăsat, cu hotel cu tot, moştenire Statuluĭ francez, şi pe care de doĭ anĭ D. Henri Rupp, executorul testamentar şi amicul cel maĭ intim al luĭ G. Moreau, le-a pus în ordine şi le-a clasat. *Jean de Bloch* are un articol *la Guerre de Transval et ses problèmes*, foarte important ca cestiune politică, în care articol expune cu multă minuţiositate exagerarea a ceeace se numeşte pasiunea epidemică a colonizărilor. Crede că soluţiunea acestuĭ conflict, deja atât de întârziată, se va prelungi încă mult timp din cauza neprevederiĭ unor oameni politicĭ ambiţioşĭ. In articolul sĕŭ *Parmi les Saints et les Possédés modernes*, *L. de Norvins* studiază vrăjitoria modernă »fermecătoriĭ din Shiloh«, precum şi deviarea sentimentelor religioase în societatea contimporană.

L'*Humanité Nouvelle* (Februarie) coprinde un articol intitulat *Reformele în Turcia şi Partidul tînĕr turc*, semnat de un diplomat care îşĭ dă bine seama şi în mod curagios de starea de astăzĭ a Turcieĭ; un discurs de deschidere: *l'inconnaissable et la philosophie positive*, în care cunoscutul profesor al Universităţiĭ nouĕ din Bruxelles, Greef, diferenţiază cu maĭ multă preciziune decât alţiĭ religiunea de filozofia positivă.

Revue de l'art ancien et moderne, 10 Februarie. — Frumoasa revistă pariziană, pe lîngă ilustraţiile eĭ admirabile, conţine un articol de *Georges Lafenestre* asupra *Vergineĭ cu copilul* din Luvru, dându-şĭ cu multă autoritate părerea, în controversa ce există asupra eĭ, c'ar fi lucrarea luĭ Piero de la Francesca şi nu a luĭ Baldovinetti, după cum cred alţiĭ; o monografie asupra medalionuluĭ Daniel Dupuis de *A. de Foville*; o alta asupra artistuluĭ contimporan Lévy-Dhurmer, etc.

* * *

Deutsche Rundschau, Ianuarie.— *Eduard Hauslick* face *bilanţul* muzical al celuĭ din urmă sfert de secol, în care pune cele douĕ marĭ nume ale muziceĭ germane: *Richard Wagner* şi *Johannes Brahms*. In afară de operile luĭ Wagner, puţine opere nemţeştĭ aŭ făcut sensaţiune în acest gen, cum ar fi acea a luĭ Goldmark, Rubinstein, Nessler; în opera comică Humperdink, Herman Goetz, Ignaţiu Brül; în operetă Strauss; în Franţa Gounod, Bizet şi Massenet, etc.

Die Zeit, 20 Decembre (Viena).— Conţine un articol asupra noueĭ drame a luĭ Ibsen *(Când ne vom deştepta dintre morţĭ)*, datorit luĭ *Georges Brandes*. Criticul danez face analiza piesiĭ şi vede incarnarea raporturilor dintre artă şi viaţă în acelaş timp, un simbol al fericiriĭ încercată de artist ca om şi ca interpret al idealuluĭ sĕŭ.

Neue Deutsche Rundschau, Ianuarie. — *Théobald Ziegler* are un articol *In pragul nouluĭ secol*, în care autorul aruncă o privire retrospectivă asupra parcursuluĭ Germanieĭ în această perioadă seculară. Pare că oameniĭ de astăzĭ sunt în stare să arunce o privire asupra trecutuluĭ lor. Pentru Germania, maĭ ales, această judecată e interesantă, pentru că în veacul al XIX toată activitatea și toată tendința sa aŭ concurat s'o fixeze pe scena politică a lumiĭ și să formeze această unitate germanică, atât de dorită de întreaga rațiune. *W. Bolșche*, într'un scurt articol, ne descrie o parte din viața luĭ Ernest Haeckel. Autorul nu se mărginește la un simplu studiŭ biografic; el stabilește și valoarea netăgăduit științifică a savantuluĭ german.

* * *

Ruskin, așa numitul apostol al frumuseții, a murit. Despre teoria luĭ estetică privitoare la stilul bizantin a vorbit acum câtva timp Revista noastră [1]).

Robert, de la Sizeranne în cartea sa *Ruskin et la religion de la beauté*, caracterizează astfel sufletuluĭ luĭ: »sentimentul naturiĭ a fost pentru Ruskin începutul și țelul a tot. Natura a »alcătuit fiecare trăsătură din fizionomia luĭ; ea ĭ-a dictat fiecare cuvînt; ea l'a călĕuzit în toate »gîndirile sale; ea a fost focul care l'a luminat, care l'a încălzit, care l'a purificat«.

D. RIVEANU.

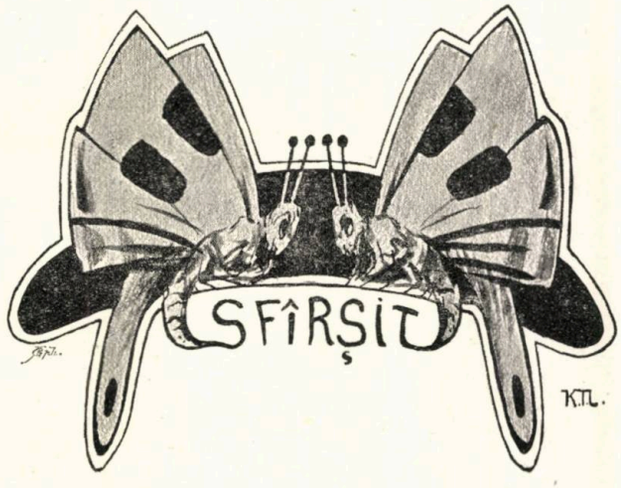

[1]) Vezĭ *A. Costin*: *Stilul bizantin* după Ruskin, an. III, pag. 768.

N, 4, fol. 1960

CH. LOGHI

Trufie patriciană.

BIBLIOTECA CENTRALĂ DIN CLUJ

DUNĂREA

(FRAGMENT)

Soarele e sus. Tot cerul e de un albastru strălucitor. Ostroavele — grădinĭ plutitoare — îşĭ resfrâng în valurĭ răchitele argintiĭ. Din luncĭ răsună tălăngĭ, fluere s'aud doinind. In aerul căldicel e un miros dulce de fineaţă şi de sulcină. Pe dealurĭ, departe, tartalele înguste par niște velinţĭ întinse la soare. De-alungul ţĕrmuluĭ stîng se înşiră satele în lanţ: case micĭ, tupilate, bordee acoperite cu stuh, şi în toate un aer de fricǎ, de smerenie şi de vremelnicie. Nimic din măreţia uimitoare a vechilor castele de pe malurile Rinuluĭ. Pe-acolo veacurĭ de liniște şi de siguranţă aŭ îngăduit omuluĭ să-şĭ lege temeinic viaţa luĭ şi a urmaşilor luĭ de aceeaşĭ vatră, de acelaş colţ de pămînt. Aicĭ, pe valea Dunăriĭ, mereŭ aŭ bîntuit războaele şi năvălirile de barbarĭ. Sute de anĭ aŭ bătut în părţile acestea vijeliile noroadelor flămânde şi pustiitoare, în urma cărora doar grămezile de cenuşă maĭ arătaŭ pe unde aŭ stat gospodărĭi şi sate. Cine să cugete la clădirĭ neperitoare pe un pămînt aşa de nesigur! Abia acum începe să s'aşeze o viaţă maĭ statornică dealungul acestuĭ ţĕrm al Dunărĭi, atât de des încercat, când de foc, când de apă, când de înnecul talazurilor de nisip purtate de vînturĭ. Trecem prin faţa Islazuluĭ, sat mare, frumos, aproape un orăşel, aşezat la vărsarea Oltuluĭ în Dunăre. Aicĭ s'aŭ sfinţit steagurile revoluţieĭ de la 1848. Aicĭ s'aŭ strîns întâĭ ş'aŭ cuvîntat în faţa poporuluĭ conducĕtorĭi mişcărĭi: Eliade, Magheru, Tell, Goleştiĭ. Afară, în câmpia luĭ Traian, numită de-atuncĭ »Câmpia Regenerărĭi«, pe pristolul înconjurat de făclĭi aprinse, străluceaŭ crucea şi evanghelia — simbol

de jertfă şi de mîntuire. Norodul îngenuchiat, cântecele preoţilor îmbrăcaţi în odăjdii, lumina tremurătoare a făcliilor în razele soareluĭ, zuruitul cădelniţelor, fumul de tămîe ce se ridica în aer, toate dădeaŭ acelor clipe o măreţie deosebit de sfîntă şi de mişcătoare. Inimile băteaŭ maĭ tare. Un sentiment noŭ, înnălţător, de evlavie, de încredere, străbătea mulţimea. Se simţeaŭ toţi maĭ buni, maĭ tarĭ, gata de orĭce jertfă, înfrăţiţĭ întru acelaş cuget. Un alt soare rătăcise pe cer în ziua aceea de 9 Iunie. De neuitat sunt cuvintele inspirate pe care le-a rostit atuncĭ în ascultarea cuvioasă a norodului preotul Şapcă din Celeiŭ:

»Dumnezeule al puterii şi al dreptăţii, priveşte pe poporul tĕŭ îngenuchiat »înaintea evangheliei şi crucii tale. El nu vrea alta decât dreptatea ta; ascultă şi »binecuvintează rugăciunea sa. Dă putere braţuluĭ sĕŭ şi duşmaniĭ tĕĭ vor pieri. »Varsă în sînul luĭ curajul, în inima sa încrederea şi orînduiala în spiritul sĕŭ. »Dumnezeule al luminilor, tu ce aĭ pus odinioară stîlpul de foc povăţuitor luĭ »Moise în pustiŭ, porunceşte şi acum îngeruluĭ tĕŭ să se coboare în mijlocul »nostru şi să ne povăţuiască întru căile tale. Binecuvintează din înaltul ceru»rilor stindardele noastre, încoronate de crucea mult iubituluĭ tĕŭ fiŭ, fă-le a se »desfăşura pe drumul buneĭ orînduelĭ şi al adevĕrateĭ gloriĭ«....

Numele acestuĭ preot deştept şi iubitor de neam a rĕmas legat de reînvietoarea mişcare de la 48 şi ţĕraniĭ din Islaz il pomenesc cu drag în cântecele lor:

Să trăiască Popa Şapcă
C'a scăpat ţara de clacă, —
Şi Goleştiĭ câte treĭ
Că ne-aŭ dat câte-un bordeĭ.

Tot aşa a rĕmas deapururea legat de biruinţile luĭ Mihaĭ-Viteazul numele unuĭ alt preot oltean, popa Stoica din Farcaş, pe care iarăşĭ il cântă poporul:

Cântă ciocârlia 'n vie
Eŭ credeam că-mĭ cântă mie. —
Cântă luĭ Popa Farcaş
Care sare şeapte Paşĭ,
Ce ese din leturghie,
Tae la Turcĭ câte-o mie.

Şi la toate cumpenele în toate întîmplările marĭ, găsim statornic, în istoria poporuluĭ nostru, amestecul acesta al celor sfinte cu cele lumeştĭ — adînca, nestrămutata legătură dintre cruce şi spadă.

* * *

Incep să se desfăşure bogatele holde, nesfîrşitele lanurĭ din Teleorman, unul din cele maĭ mănoase ţinuturĭ ale ţĕriĭ. O lină suflare de vînt adie peste grînele coapte. Intinsa pădure de spice se îndoae în valurĭ sclipitoare. Dinspre miazănoapte, de subt un desiş de sălciĭ, apare Oltul. El vine încet, greoiŭ, tăcut. In faţa Dunării se desface în douĕ braţe, ca şi cum ar vrea să se maĭ razime o clipă,

pe pieptul celuĭ din urmă ostrov înainte de a intra în marele fluviŭ. De partea cealaltă, din codriĭ Balcanilor vine Osma. In răspîntea asta de ape ţi se pare că Oltul, despicând voiniceşte torentele Dunării, a străbătut dincolo pe ţĕrmul pietros al Bulgarieĭ şi trece înainte pe subt zidurile Nicopoliĭ.

Suntem în faţa portuluĭ Turnu-Măgurele. Oraşul e retras maĭ departe pe podişul lunciĭ deschisă între Dunăre şi Olt. In lunca aceasta a fost vechiul oraş Turris, de unde se căraŭ în sus, pe apa Oltuluĭ, proviziile armateĭ pe care cuceritorul Dacieĭ o împânzise dincolo de meterezele Carpaţilor. Din »Turnul« luĭ Traian nu se maĭ vede azĭ decât o movilă de pămînt. Pe aicĭ şi-aŭ făcut vad oştile turceştĭ, al căror şuvoiŭ cotropitor sute de anĭ s'a izbit, ca de un zid neclintit, de piepturile oţelite ale Românilor. Locurile acestea aŭ vĕzut la luptă pe ceĭ maĭ marĭ şi maĭ slăviţĭ voivozĭ aĭ noştri: pe Mircea cel Bĕtrân, pe Vlad-Ţepeş, pe Radu de la Afumaţĭ, şi pe Mihaĭ-Viteazu, care aştepta până ce iarna-ĭ aşternea pod de ghiaţă peste Dunăre, ca să se răpadă ca o vijelie în oştile turceştĭ şi, învălmăşindu-le maĭ mult cu iuţeala decât cu puterea, să bată şi să supue toate cetăţile lor, din smîrcurile Osmiĭ până 'n talazurile măriĭ. Şi, acum douĕzecĭ de anĭ, tot pe aicĭ, prin locurile acestea de atâtea orĭ stropite cu sânge, s'aŭ întors ostaşiĭ noştri biruitorĭ din câmpiile Bulgarieĭ. Rărite eraŭ rîndurile lor, şi steagurile ciuruite de gloanţe, dar pe figurile prăfuite şi arse de soare ale acelor vitejĭ, care vĕzuseră moartea aşa de aproape, strălucea ca o lumină dumnezeească, toată lumea se descoperea cu respect înaintea lor, — pe străzile Turnuluĭ-Măgurele florĭ li s'aruncaŭ din balcoane, şi ochiĭ se umezeaŭ de lăcrimĭ privindu-ĭ — lăcrimĭ de iubire, de recunoştinţă, de admiraţie. Eĭ aduceaŭ cu dînşiĭ din tăbiile Griviţeĭ şi ale Plevneĭ cele maĭ marĭ şi maĭ scumpe trofee, cu care s'a putut vr'odată mîndri o armată victorioasă — slava şi neatîrnarea patrieĭ lor.

* * *

E cald, aerul fierbe de zăpuşală. Roata vaporuluĭ vîntură pietre scumpe în dogoreala soareluĭ. Fug îndărĕt malurile verzĭ; ostroavele par'că se învîrtesc în loc. In dreptul insuleĭ Bîrzina se întinde pe ţĕrmul stîng marele iezer Suhaia, care porneşte din stufărişul satuluĭ Vînătoriĭ şi ţine maĭ bine de o poştă, până în platoul pe care-ĭ aşezat orăşelul Zimnicea — veche şi bogată schelă de grâne — capitala ţinutuluĭ Teleorman acum şeaĭzecĭ de anĭ, când, pentru paza şi carantinele ţĕrĭĭ, se orînduise ca oraşele de pe marginea Dunăriĭ să fie reşedinţĭ de judeţe. Pe şesul ce se aşterne în spre apus până în Rusca-Lungă a fost vechea cetate a Zimniceĭ, din care nu se maĭ vĕd astăzĭ decât şanţurile de apărare. Aicĭ se găsesc în pămînt urne de lut pline cu cenuşă şi sfărmăturĭ de oase, scule şi rĕmăşiţĭ de podoabe femeeştĭ de pe vremea Dacilor. Locul acesta — cel maĭ însemnat cimitir antic din câte s'aŭ descoperit la noĭ — se numeşte şi azĭ de ţĕranĭ »Câmpul Morţilor«. Maĭ departe, pe măgurĭ uşor înclinate, dealungul maluluĭ, se desfăşoară în soare galbene lanurĭ de grâŭ şi iniştĭ albastre. Pe ţĕrmul din dreapta, înnalt, rîpos şi uscat, e Şiştovul, orăşel şi port bulgăresc. Case micĭ, vechĭ, sprijinite una de alta, povîrnite subt coperişurĭ de olane, aŭ aerul unor moşnegĭ

ce povestesc întîmplări pline de groază şi de jale. Dunărea se lărgeşte. In stînga ţărmului se lasă, deschizînd privileşti nemărginite peste ogoarele şi suhaturile ţinutului Vlaşca. Satele fug din calea revărsărilor şi s'aşează pe dealurile depărtate. Apele aburesc de căldură. Din desişuri întunecoase de sălcii es lişiţi şi gîşte sălbatice, momite de soare. Sitarii vineţi şi becaţele cu cioc alb şi subţire se plimbă fără frică pe lîngă vapor. Incet vîslesc din aripi pe deasupra noastră guşaţii pelicani. Departe înainte se văd, între cer şi apă, minaretele din Rusciuc — mai de mult cetate turcească, azi oraş însemnat al Bulgariei — împins în Dunăre pe-o limbă de mal.

Peste-un ceas ne aflăm în faţa oraşului Giurgiu. Ţărmurile se depărtează. Din coşurile înnalte ale fabricilor gîlgîe rotocoale negre de fum şi se risipesc molatic în zarea nesfîrşită. Dunărea liniştită, largă, are aspectul unui lac frumos poleit de razele soarelui. Un şes neted, verde, răsare în mijlocul apei. E ostrovul San-Giorgio, pe care a stat odinioară un falnic castel, zidit de Genovezi — stăpînitorii mărilor de acum o mie de ani. In dreptul acestei insule se întinde pe câmpia din stînga, Giurgiul — sentinela capitalei la Dunăre, vechea şi zbuciumata cetate stăpînită când de Români, când de Turci, bătută şi pusă în flacări când de unii, când de alţii, neştiind până pe la începutul acestui veac căruî Dumnezeu să se închine, şi cui şi în ce limbă să-şi spue durerile. In cinci sute de ani şi-a văzut de paisprezece ori bisericile prefăcute în giamii: creştinii trebuiau să s'ascundă prin beciuri ca să se poată închina în legea lor.

Pe aici şi-a întins pod peste Dunăre, acum trei sute de ani, bătrânul şi nebiruitul Sinan-Paşa — spaima creştinătăţii. El venea cu oaste multă şi cu vîlvă mare, hotărît să sfarme odată pentru totdeauna stăvilarele române din poalele Carpaţilor, cuibul acesta de vitejî, care de atâta timp steteau străjî neadormite la porţile Europei apusene şi nu lăsau puterea Semi-lunii să-şi întindă mai departe valurile cotropitoare. Pentru fericirea neamului nostru, pe vremea aceea, Domn în ţara românească era Mihaî-Viteazu, una din cele mai eroice figuri în istoria omenirii. Văzând el ce potop de oaste vine asupră-i şi cugetând că o luptă în câmp deschis nu e cu putinţă, se retrase la câteva ceasuri departe de Giurgiu, pe valea Neajlovului, la locul numit Vadul Călugărenilor. Aici, drumul spre Bucureşti trecea printre două dealuri acoperite de păduri. Valea era îngustă şi mlăştinoasă. La intrare era un pod lung de lemn peste băltoacele Neajlovului. Mihaî trecu podul şi s'aşează în strîmtoarea aceasta ca într'o cetate. Puţini eraŭ la număr ostaşii lui, dar inimoşi, încercaţi în lupte, cu multă iubire de ţară şi hotărîţi cu toţii a'şi da scump viaţa. Impărţiţi în cete, aşteptaŭ pe vrăjmaş şi-şi plănuiaŭ lovirile. A patra zi pe la nămezi, pîndarii de pe măguri zăriră dinspre Giurgiu un nor mare de praf întunecând văzduhul. Pe la toacă, oastea mareluî Vizir, de zece ori mai numeroasă decât a luî Mihaiŭ, era împânzită la gura vaduluî, dincolo de pod. Din înfundăturile codruluî, Românii îşi măsuraŭ vrăjmaşul cu care avea să dea pept a doua zi. Noaptea şi-o petrecură sfătuind împrejurul focurilor. Când se lumină de ziuă toţi eraŭ în picioare, nerăbdători gata de luptă. Mărimea primejdiei îi înfierbîntă. Mihaî se plimbă printre ei. Privirea şi

vorba luĭ daŭ sufletelor încredere şi braţelor tărie. »Cu inimă copiĭ şi nu perdeţĭ »nicĭ o mişcare. Gîndiţi-vĕ că în cumpăna bărbăţieĭ voastre atîrnă azĭ destinele »ţĕriĭ, mîndria şi viitorul neamuluĭ nostru!...«

Cumplită a fost lupta şi mult sânge s'a maĭ vĕrsat până să se hotărască biruinţa aceleĭ zile. De treĭ orĭ s'aŭ izbit, din ce în ce maĭ îndîrjite şi maĭ furioase, cele douĕ armate. De treĭ orĭ neînfricoşatele şiruriĭ ale luĭ Mihaĭ se răped dincolo de pod şi-şĭ despică drum cu paloşele în gloatele adîncĭ şi dese ale luĭ Sinan. Înăbuşiţĭ însă de covîrşitoarea mulţime a duşmanuluĭ, care părea că de ce-o taĭ, de ce sporeşte, Româniĭ se retrag, încet şi cu rînduială, în strîmtoarea în care turciĭ nu îndrăznesc încă să se adîncească. Se lasă soarele spre asfinţit. Printre copacĭ se vĕd ostaşĭ legându-şĭ rănile în pripă, nerăbdătorĭ de a'şĭ jertfi patrieĭ cea din urmă picătură de sânge. In vale viermuesc turbanele. Sinan-Paşa se pregăteşte să treacă podul şi să înainteze cu toată armata. Incep clipele marilor grijĭ. In vremea asta iată că soseşte în tabăra Românilor o ceată de treĭ sute de puşcaşĭ ardelenĭ. Ajutorul acesta, venit la timp, e primit ca un semn dumnezeesc. Acum nu maĭ e un moment de pierdut. Mihaĭ îşĭ întocmeşte iute rîndurile, s'aşează în fruntea călăreţilor şi smulgênd o secure din mâna unuĭ soldat, îşĭ face cruce şi dă pintenĭ caluluĭ. Un freamăt lung, ca de stîrnirea unuĭ vînt, cutremură pădurea. Turciĭ apucaseră a'şĭ trece o frunte de oaste dincoace de pod. Mihaĭ se repede voinicește în ea şi învîrtejindu-se îşĭ face loc cu calul şi cu braţul în mulţimea înspăimîntată, răteză dintr'o lovitură de stîngaciŭ capul luĭ Caraiman-Paşa şi învălmăşeşte cu aĭ sĕĭ şirurile rupte şi zăpăcite de iuţeala izbiriĭ. Sinan, fierbând de mânie, îşĭ ridică grosul armateĭ şi trece podul. Mihaĭ se face că se retrage şi-l lasă să înainteze puţin în strîmtoare, unde mulţimea neputêndu-şĭ desfăşura rîndurile nu maĭ era aşa de primejdioasă. Turciĭ încep să se creadă biruitorĭ, când deodată se trezesc izbiţĭ în faţă de oastea învăpăiată a luĭ Mihaĭ. Puterea şi maĭ ales iuţeala ataculuĭ neaşteptat îĭ opreşte în loc; loviturile care curg ca grindina le ia vĕzul. Ţipetele celor din nainte aruncă groaza în sufletele celor din urmă. Măcelul se înfierbîntă. Luptătoriĭ sunt piept la piept. Ochiĭ scapără şi inimile se îndîrjesc deoparte şi de alta. Adînc străbate în gloată fulgerătorul Voivod, lăsând dîră de morţĭ pe unde trece; ostaşiĭ luĭ ucid cu mânerul când li se rupe spada. Eĭ înaintează mereŭ spărgênd şir după şir, împrăştiind spaima şi neorînduiala în oastea păgână, care începe să dea îndĕrĕt şi să se învălmăşească. Ceĭ din urmă, vĕzêndu-se împinşĭ spre pod, o iaŭ la fugă. Sinan se răpede să-ĭ întoarcă. El răcneşte, blestemă şi bate în mişeĭ cu ghioaga-ĭ de fer. Dar strigătul morţiĭ rĕsună maĭ tare. Oastea vizirului se tulbură toată, ca năpădită de-o furtună. Româniĭ lovesc orbeşte. Pepturĭ şi capete trosnesc sfărîmate subt copitele cailor. Mulţimea nebună de groază îşĭ caută scăparea în fugă. Fricoşiĭ tîrăsc pe eroĭ. La pod se înghesuesc să treacă deodată caĭ, oameni şi tunurĭ. Se face o larmă, ş'un forfot, ş'un învălmăşag, de nu maĭ ştiŭ încotro să se mişte. Toţĭ poruncesc şi nimenĭ n'ascultă. Uniĭ mor striviţĭ de îmbulzeală, alţiĭ s'asvîrl în mocirlă. Sinan, îmbrâncit, cade de pe pod şi-şĭ rupe dinţiĭ, — un supus îl ia în spate şi-l scapă. Soldaţĭ şi paşĭ fug la olaltă, lăsând şi arme şi steaguri în

mânile Românilor, care-ĭ gonesc lovindu-ĭ de zor, până când noaptea ia subt ocrotirea întunericuluĭ eĭ sfărămăturile ce aŭ maĭ rĕmas din marea oaste a luĭ Sinan. Mihaĭ se întoarce încărcat de trofee. Stelele sclipesc peste bălţile de sânge. Bĕtrânul, cruntul vizir boceşte în cortu-ĭ, rupêndu'şĭ hainele de pe el. Năuc, nepricepênd ce-ĭ asta, aiurit de durere, geme clătinând din cap: Alah, Alah!.... Şi pe când spahiiĭ luĭ tremură tupilaţĭ prin bălăriĭ, din tabăra Românilor se înnalţă în liniştea nopţiĭ cântece de biruinţă.

* * *

De la Giurgiu în jos trecem printr'o largă alee de răchiţĭ. Dunărea 'şĭ croeşte matca drept parc'ar fi canalizată. Pe lîngă mal se mişcă încet şlepurĭ marĭ încărcate cu lemne. Norĭ albĭ, scămoşaţĭ plutesc în albastrul ceruluĭ. Amurgeşte. Din stînga, în zidul de sălciĭ se deschide o poartă, prin care intră liniştit Argeşul.— Aicĭ, în unghiul acesta de ape, pe ruinele Constanţioleĭ, veche cetate zidită de Constantin-cel-Mare, e tîrguşorul Oltenița — schelă de grâne a judeţuluĭ Ilfov. Malurile se teşesc. Deoparte şi de alta pământul s'aşterne pustiŭ şi neted ca o apă. In depărtare, spre miazăzi, se pierd într'o lumină roşietică înălţimile Balcanilor. Ne oprim câteva minute la Silistra, port bulgăresc. De-aicĭ, din faţa vechiuluĭ fort Arab-Tabia, amîndouĕ ţĕrmurile ni-s deopotrivă de scumpe. In dreapta încep să se desfăşure şesurile ondulate ale Dobrogeĭ, — în stînga, nesfîrşitul câmp al Bărăganuluĭ, care a vĕzut pe Alexandru Machedon gonindu-şĭ falangele pe urmele Geţilor spăimîntaţĭ, şi pe Mircea-cel-Mare, biruitorul de la Rovine, alungând de pe hotarele Românieĭ oastea sfărmată a trufaşuluĭ Sultan Baiazet Fulgerul. De aicĭ porneşte marele braţ al Dunărĭĭ — Canalul Borcea — care trece prin faţa oraşuluĭ Călăraşĭ şi, bătênd spre miază-noapte, curge cale de cincĭ poşte între deşertul pururea însetat şi suhaturile mlăştinoase ale ostrovuluĭ Balta.

Noaptea se lasă tăcută, vastă, solemnă. Luceferĭ mulţĭ rĕsar din fundul apeĭ şi tremură pe valurĭ. Subt tainica mîngîere a luniĭ, Dunărea, culcată între păduri, care-ĭ aduc aminte de izvoarele-ĭ depărtate, pare că visează. Câte-a maĭ vĕzut, doamne, şi câte maĭ ştie Dunărea asta a noastră — când ar sta ea să le povestească pe toate! Din vremurile tulburĭ, de pe când pământul nu-şĭ aşezase încă neamurile în graniţĭ hotărîte, roiaŭ popoarele pe malurile eĭ atrăgĕtoare. — Şi n'a fost împĕrat mare să nu-şĭ poarte pe-aicĭ doru-ĭ de cucerire. N'a fost colţ de lume în care să nu fi străbătut faima »frumosuluĭ Istros«, fermecătoarele legende ale acestuĭ minunat fluviŭ, la care se închinaŭ atâtea noroade ş'a căruĭ apă — scrie Sofocle — avea, în credinţile celor vechĭ, darul de a spăla de pĕcate. Dealungul acestuĭ măreţ torent, care spintecă Europa în douĕ, aŭ curs puhoaele de barbarĭ, hordele sĕlbatece ale pustiităţilor de la miază-noapte şi de la rĕsărit, popoare vechĭ s'aŭ risipit, iar altele aŭ odrăslit şi s'aŭ ridicat pe sfărmăturile lor, — şi craĭ din toate părţile lumiĭ şĭ-aŭ năpustit pe-aicĭ oştile în războaie, din străşnicia cărora s'aŭ deslegat şi lămurit cele maĭ marĭ evenimente în istoria omenirĭĭ. Rĕmâĭ uimit când staĭ să cugeţĭ ce de noroade s'aŭ vînturat pe malu-

rile Dunării şi câte frunţi încoronate s'aŭ oglindit în undele eï, de la Dariŭ până la domnitorul Carol.

Pe drumu-ĭ lung de treĭ miĭ de chilometri, Dunărea spală treĭ împĕrăţiĭ, şase regate şi douĕ principate, dă viaţă la 30 de oraşe, din care treĭ sunt capitale, soarbe 120 de rîurĭ, sparge douĕ şiruri de munţi, şi în falnicu-ĭ mers spre mare îşĭ ascultă gloria cântată în şease limbĭ; dar doina, adînc mişcătoarea doină a Românieĭ, o farmecă într'atâta, că-şĭ dă acesteĭ ţĕrĭ cea maĭ bogată şi maĭ frumoasă jumĕtate din stăpînirea valurilor eĭ. Nicĭ nu se putea visa un dar maĭ preţios şi maĭ binefăcĕtor pentru patria noastră, pururea rîvnită de atâţia megieşĭ puternicĭ, ţintă atâtor vise lacome, Ileană Cosînzeană pusă de soartă în calea zmeilor înviforaţĭ, răpiţĭ de frumuseţea eĭ. Dunărea e brîul vrăjit din basme, care, încingênd trupul gingaş al acesteĭ fecioare, încremeneşte pe loc braţele vrăjmaşe întinse asupra eĭ.

A. Vlahuţă.

STRIGOIUL

Acum tu poţĭ s'o 'ntrebĭ, că n'ar rĕspunde.
Punêndu-şĭ pe genunchĭ uitatul fus,
Pe-un scaun vechiŭ în faţa vetreĭ scunde
Priveşte 'n foc, şi Domnul ştie pe-unde
E gîndul mameĭ dus.

E singură pe lume, şi pierdută.
Bărbatul eĭ, sunt anĭ de când a dat
Pe Bistriţa 'n vîrtej, mânând o plută.
Rĕmase-aşa de Dumnezeŭ bătută
Să toarcă biata 'n sat.

Şi-acum d'abia s'a 'nchis mormîntul bine
Pe singuru-ĭ copil, ajuns flăcăŭ,
Şi-aŭ şi 'nceput cu şoapte 'ntre vecine —
N'aŭ p'altu 'n sat? Dar cine-o ştie, cine?...
De ce-ar vorbi de rĕŭ?

Ea-ĭ vede 'n colţ mormîntul sur, iar şirul
De plopĭ înnalţĭ se sbuciumă cântând,
Şi-ĭ plin de-un vuet jalnic cimitirul —
Tresare-acum. Ea dă să-şĭ toarcă firul,
Şi-l uită în curînd.

De-odată 'ntoarce capul fulgerată
Spre prag. Dar nu-ĭ nimic. I s'a părut
Că sună clanţa ca din mâni purtată.
Se 'ntoarce spre fereastră-apoĭ deodată,
Dar geamul e tăcut.

Se uită lung la geam. E noapte-afară,
Şi lună 'n cer ca ziua. Şi-ĭ târziŭ.
Se uĭtă 'n jur prin colţurĭ, spre cămară...
Şi-apoĭ se 'ntoarce 'ncet spre uşă iară —
Tăcere şi pustiŭ.

Se scutură, cu frig, pe scaun mama
Şi 'nchide ochiĭ strîns, şi stă pe loc.
A fost icoana 'n colţ, pocnise rama.
Ea-şĭ şterge ochiĭ umezĭ cu năframa
Şi iar priveşte 'n foc.

Dar iată pe mormînt luminĭ s'arată.
Cum staŭ ţintiţĭ spre om, de prin strimtorĭ
Doĭ ochĭ de lup prin noaptea 'ntunecată,
Aşa doĭ ochĭ de foc spre cruce cată
Şi staŭ nemişcătorĭ.

Motan sbîrlit cu plete 'ngîrbovite
Stă 'n culme de mormînt, venit din iad :
Dar crucea nu-l înfruntă! Şi topite
Se sting încet luminile 'ndrăcite
Şi 'n hăul nopţiĭ cad.

Pe scaun a 'ngheţat acum bătrâna,
Căcĭ tot maĭ mult se sbate pe mormînt
Şi saltă sbucĭumată 'n sus ţărîna,
Părea că din adînc o svîrl cu mâna —
Ferească unul sfînt!

S'aud horcăiturĭ de om ce moare
Străpuns de cel ce-ĭ stă 'n genunchĭ pe pĭept,
Răsare-un cap cu plete sburătoare,
Un pĭept, şi-un om, şi iată-l în picioare
Stă 'n zarea lunĭĭ drept.

Cum gîlgâe la vaduri apa 'n gîrle,
Gângave vorbe rari din gură-i ies,
Îi joacă șerpi în sîn, în păr șopîrle;
Iar pieptu-i resuflând, bolnav s'asvîrle
Mai tare și mai des.

Tîrîndu-și giulgiul alb spre gard se duce,
Iar roșii-i ochi ca două flacări ard.
Întinde-un braț spre par ca să-l apuce,
Punênd apoi piciorul stîng pe-o cruce
El sare peste gard.

Nici pașii nu-i sunară pe morminte
Nici umbră'n urma lui nu s'a văzut,
Ca surul nor de fum trecu 'nainte —
Subt gard s'aud oftări, s'aud cuvinte
Și plânge-un glas gemut.

Se sbate'n chin drăcesc, el varsă pară.
Își smulge giulgiul putred de pe trup,
Se pleacă'n patru brânci în chip de fiară,
S'asvîrle peste cap, și'n urmă iară,
Păziți-vă că-i lup!

Și bate'n fălci, să muște și s'omoare,
Iar spume verzi îi picură ferbinți
Din gura-i cu gingii sângerătoare,
Pământ asvîrlă 'n urmă-i, din picioare,
Și mîrăe 'ntre dinți.

Cu labele pe giulgiu, el îl sfâșie,
Și 'n gură 'l ia și-l scutură prin vînt,
Turbat el roade'n dinți câte-o fâșie,
Frămîntă 'n loc pământu 'n vrășmășie
Și muște din pământ.

Il vezi? Pe după gard în goană vine
Și ese'n drum; spre sat alearg'acum,
Iar coada ridicată 'n sus o ține —
De ești pe drum, dă 'n lături, tu creștine,
Să nu te afle'n drum!

Acum e la rĕscrucĭ şi stă şi scurmă
Şi-adurmecă pămîntul într'un loc —
Suflarea bietei mame acum se curmă,
Că n'află 'ntoarsă lupul nicĭ o urmă,
Şi-aleargă val de foc.

El intră 'n sat, ia drumul peste vale.
Incep să urle-a moarte câĭniĭ 'n sat
Şi fug spre uşĭ de tinzĭ, ferind din cale;
În turn, în clopot limba url'a jale
Un dang înfiorat.

Creştiniĭ câţĭ nu dorm cu spaimă chiamă
Pe Maĭca luĭ Hristos şi-aprind grăbit
Tămîe şi-usturoiŭ pe-un vas de aramă
Ea singură 'n căscioară, biata mamă.
Stă chip înmărmurit.

Ea-l vede cum despică în douĕ satul;
E creţ la pĕr şi 'nalt cât un viţel,
Învîrte ochĭ de flacără, turbatul,
Şi-ĭ iute 'n mers şi-ĭ negru ca pĕcatul
Că-ĭ Duhul rĕŭ în el.

Ea nicĭ nu'nchide ochiĭ să nu-l vadă,
Nu tremură de el, nu-şĭ face crucĭ.
Căzù icoana 'n colţ. Putea să cadă!
Strigoiul e aicĭ, el e 'n ogradă,
Sărit peste ulucĭ.

Acum la uşa tinziĭ, iar zăvorul
S'asvîrle singur, sgomotând, din loc.
E'n tindă. E pe prag. A pus piciorul
In cas'acum. A intrat ucigătorul,
Dar ea se uită'n foc.

Cu ochiĭ fioroşĭ priveşte-o clipă
La ea, şi 'nvîrtejit s'asvîrle-apoĭ,
Cu dinţiĭ-ĭ prinde-a poalelor aripă,—
Ea sare-atuncĭ nebună 'n sus, şi ţipă:
»Săriţĭ că e strigoiŭ«.

Atât a fost. Nicĭ alt cuvînt, nicĭ luptă;
Căcĭ nimenĭ din vecinĭ n'o auzi.
Dar moartă o găsiră 'n zorĭ, şi suptă,
Şi 'n jurul eĭ bucăţĭ de haină ruptă,
Creştinĭĭ-a doua zi.

G. Coşbuc.

Cascada de la obîrşia Peleşuluĭ

ANIVERSARUL D-LUÌ T. MAIORESCU

La 15 Fevruarie curent foştiĭ elevĭ aĭ D-luĭ Maiorescu, astăzĭ amiciĭ şi colegiĭ sĕĭ universitarĭ, aŭ sĕrbătorit al 60-lea aniversar al naşteriĭ sale, oferindu-ĭ un volum comemorativ şi urărĭ de viaţă lungă şi fericită.

In literatura română omagiul adus D-luĭ Maiorescu are o însemnătate. El e confirmarea, de către o parte din tinerime, a activităţiĭ şi isbîndiriĭ ideilor sale. In înţelesul acesta maĭ larg, credem de datoria noastră a ne uni cu ceĭ care l-aŭ sĕrbătorit şi a ne arăta sentimentul nostru faţă de o carieră strălucită ce culege astăzĭ roadele recunoştinţeĭ. Tăcênd saŭ numaĭ înregistrând un astfel de omagiŭ literar, am putea fi înţeleşĭ rĕŭ.

Este ştiut că ceĭ maĭ mulţĭ din jurul acesteĭ reviste am profitat de luminile şi sfaturile D-luĭ Maiorescu, şi uniĭ, în ceĭ dintăĭ anĭ de încercărĭ literare, am fost încurajaţĭ prin interesul şi simpatia ce d-sa ne-a arătat. Dacă maĭ tărziŭ noĭ am apucat un drum deosebit, — pe alocurea paralel cu drumul tras de ideile d-sale, dar uneorĭ opus şi câteodată încrucişându-se, — aceasta nu ne-a împiedicat de a apreţia şi admira în totdeauna personalitatea D-luĭ Maiorescu.

Privindu-l, decĭ, cum ar privi cineva pe o cunoştinţă superioară şi amabilă dintr'o ţară străină, recunoaştem în d-sa o fire extraordinar înzestrată, aplecată către tot ce e frumos şi mare; o inteligenţă de o rară sensibilitate, o instrucţie solidă şi un dar de expunere într'o formă măiastră şi armonioasă care a încântat adesea chiar şi pe ceĭ pe care ĭ-a sângerat.

Maĭ mult decât atâta: recunoaştem D-luĭ Maiorescu de a fi fost cel întăĭ

bărbat la noi, care a găsit printre gîndirile ce-i brăzdaŭ mintea o idee nouă şi fericită: Poporul român nu avea o literatură în înţelesul clasic al cuvîntuluĭ; o astfel de literatură trebuia creată. Pentru realizarea eĭ, trebuiaŭ pregătite spiritele, trebuia curăţit terenul, trebuia înlăturat pretextul de literatură ce exista.— Atunci începu d-sa a scrie şi defini ce e poezia şi ce nu e poezia, a arăta pe ceĭ care pot fi consideraţĭ ca poeţĭ începătorĭ la noĭ şi maĭ ales pe ceĭ care nu pot fi. Iată ideia pe care o împlântă şi o crescu D. Maiorescu în critica sa timp de 25 de anĭ.

Intemeiată pe adevĕruri clasice, consacrate de sute şi miĭ de anĭ, critica sa e o concepţie solidă, trecênd, pe de-asupra ideilor secundare, la principiile fundamentale care aŭ căpĕtat în decursul veacurilor o confirmare definitivă şi complectă. Ea e, potrivit comparaţiuniĭ unuĭ filozof, ca un bĕtrân înţelept ce ar fi trăit de la începutul lumiĭ şi ar fi profitat de experienţa tuturor. De aci însă şi caracterul eĭ dogmatic şi exclusiv, ca al unuĭ cod literar după care se judecă fără apel, şi servind maĭ mult de frîŭ celor ce rătăcesc decât de încurajare celor slabĭ;— de aci şi faptul că ea trebui să îndepărteze în mod firesc orĭce idee literară nouă care-ĭ păru trecĕtoare; — de aci generalitatea eĭ.

Tot ca urmare a întemeerĭĭ acesteĭ critice, e că părerile D-luĭ Maiorescu sunt de o statornicie neclintită. La ceĭ maĭ mulţĭ oamenĭ, chiar la ceĭ care se cred constanţĭ în ideile lor primitive, li se modifică cu timpul unele părerĭ. La D. Maiorescu, odată adoptate, ideile sale aŭ trecut în stare de axiome a priori, de articole de catehism, în care d-sa are aceeaşĭ credinţă pe care o avea şi în tinereţe.

Influenţa sa a fost folositoare într'un moment de fierbere a unor ideĭ nouĕ, când o mulţime de tinerĭ se îmbătaŭ de iluziĭ personale.

Cele maĭ multe din paginele scrise de d-sa vor rĕmânea, atât prin interesul ce ele deşteaptă cât şi prin judecăţile sale drepte, cât şi maĭ cu seamă prin stilul sĕŭ literar, frumos, în tot ce are cuvîntul maĭ etimologic, exact, prudent şi circonspect.

Iată părerea noastră despre critica D-luĭ Maiorescu, despre partea literară care ne interesează maĭ mult a activităţiĭ sale.

In d-sa însă am putea zice că sunt patru oamenĭ diferiţĭ: criticul literar, profesorul de filozofie, omul politic şi avocatul. Aceştĭ oamenĭ, confundându-se în personalitatea sa, s'aŭ ajutat adesea între eĭ precum şi-aŭ putut aduce câte odată şi neajunsurĭ. Dacă găsim de multe orĭ în criticul literar acea putere extraordinară de generalizare, recunoscută filozofuluĭ din sine, şi în profesor acea formă literară desăvîrşită a criticuluĭ, găsim însă în critic un fond metafizic şi autoritar, în profesor rĕspunsurĭ şi chiar atacurĭ la adresa adversarilor sĕĭ literarĭ. D. Maiorescu în câte patru carierile sale a ocupat locurile cele maĭ de frunte. Ne gîndim ce ar fi fost d-sa dacă educaţia şi împrejurările l-ar fi ajutat a rĕmânea în o singură carieră, de literat saŭ filozof!...

Spre maturitatea vieţiĭ sale, trecênd de la teorie la acţiune, de la literatură şi profesorat la politică, D. Maiorescu îndeplineşte evoluţiunea sa cu aceeaşĭ rară logică şi consecvenţă care l'a călĕuzit în toate actele vieţiĭ sale publice.

Dacă ideile şi activitatea sa complexă vor putea fi discutate, ceeace nu-ĭ va

contesta nimenĭ e că d-sa a servit toată viaţa cauza adevĕruluĭ, şi, de câte orĭ l'a întîlnit, l'a arătat cu curaj, fără să se îngrijească de vrăjmaşiĭ ce-şĭ putea face.

In privinţa aceasta cu toţiĭ îĭ datorim mult. Chiar conştiinţele pe care le-a turburat aŭ câştigat ceva din această turburare. Câte minţĭ însă n'a trezit d-sa, — câte gîndirĭ personale nu a născut în alţiĭ, — şi pe câţĭ nu ĭ-a făcut să înţeleagă nuanţele frumosuluĭ şi ale adevĕruluĭ.

Iată cuvintele pentru care ne credem datorĭ a'ĭ aduce şi noĭ omagiile noastre de admiraţiune şi recunoştinţă.

Poate e bine ca posteritatea, care mâne va avea să judece în mod definitiv pe D. Maiorescu, să găsească, în corul celor ce l'aŭ sĕrbătorit cu prilejul aniversaruluĭ sĕŭ, părerea unuĭ contimpuran, pornită, după pilda dată de d-sa, numaĭ din dorinţa de a afirma adevĕrul.

N. Petraşcu.

FECIOR DE BANI GATA

(urmare) [1])

IV

Şi chiar să nu fi voit Gheorghiţă să se oprească în drum, tot n'ar fi putut sta în potriva luĭ Kneaz Ciupinsky şi Baron Göllan, care stăruise de dinsul să se abată la Pesta, raiŭ pămîntesc, cum ziceaŭ, pentru vin bun şi femeĭ frumoase.

Legase de aproape cunoştinţă la Sperl cu aceştĭ doĭ cavalerĭ spilcuiţĭ, pintenaţĭ şi cu musteaţa trasă pe ceară, când darnic, cum îl lăsase Dumnezeŭ, deschisese punga cu banĭ şi plătise într'o seară demâncarea unor porumbiţe zvăpăiate, care 'ĭ făcuse necontenit cu ochiul.

De atuncĭ, ziua noaptea, eraŭ împreună, şi cum Gheorghiţă, măgulit de a se arăta pretutindenĭ cu nişte tinerĭ din lumea înaltă, purta singur cheltuielele marĭ şi mĕrunte ale petrecerilor, nobiliĭ luĭ prietenĭ îl rugară să le îngădue şi lor prilegiul de a-l ospăta în palaturile ce aveaŭ pe marginea Dunărĭĭ la Buda veche. O asemenea cerere, deşi ĭĭ stingherea planul călĕtorieĭ, îl ameţea totuşĭ cu strălucirea închipuitelor sĕrbătorĭ ce eraŭ să se înjghebe pentru dînsul de către tovarăşiĭ luĭ, magnaţĭ cu coroane şi pe nasturiĭ de la cisme.

Se hotărî decĭ să rĕmână, chibzuind că dacă ar trimite pe Sotir Ţiganul

[1]) A se vedea *Literatură şi Artă Română*, anul IV, pag. 155.

înainte cu o scrisoare pentru Clucerul Alecu, în care să-ĭ arate cum stăteaŭ lucrurile şi să-l roage a domoli pe tată-sĕŭ, ar fi cu mult maĭ nemerit decât să alerge el însuşĭ întru întîmpinarea înfruntărilor şi a mânieĭ postelniculuĭ Dincă.

Când sosi vaporul la Pesta, el se coborî decĭ cu mîndriĭ luĭ prietenĭ, iar Sotir, dăscălit bine şi potrivit din parale, o luă în josul apeĭ, bucuros că acum o să-şĭ împlinească somnul prăpădit în cele 10 zile de când era pe drum.

Casa unde trase în gasdă era într'adevĕr mare, naltă şi frumoasă. Era în mijlocul uneĭ grădinĭ, avea o mulţime de uşĭ şi de ferestre şi trebuia să fie casă de om bogat, de vreme ce douĕ şiruri de slugĭ, în haine cusute cu fir, eşiră înaintea trăsuriĭ ce-ĭ adusese de la vapor, până la întreita scară de marmură albă şi vînătă ce ducea la uşa intrăriĭ. O coroană mare aurită sta înfiptă sus pe zid, iar de desubt nişte cuvinte scrise pe care Gheorghiţă nu le putu înţelege, fiind în o limbă necunoscută. Toţĭ se plecaŭ dinaintea luĭ, îĭ surîdeaŭ umiliţĭ vorbindu-ĭ, şi din graf nu-l maĭ scoteaŭ.

Aşa plimbându-se el prin cele douĕ odăĭ, frumos mobilate, ce i se dăduse şi uitându-se cu plăcere în oglinzile nalte până în tavan, se îndrepta de mijloc şi se cocoţa pe picioarele luĭ cele scurte, şoptind în sine cuvîntul de graf, ce-ĭ gâdila plăcut urechia şi ĭĭ înviora pare-că sângele, făcându-l să umble ceva maĭ iute.

Era mulţumit, mulţumit de tot şi seara întinzându-se în patul moale şi plin cu perne de puf, abia avu vreme să-şĭ amintească de prânzul cel bun şi gustos, de nişte ochĭ albaştri scînteind subt undele uneĭ coame negre şi de-o vorbă zisă aşa în treacăt de Kneazul, despre sosirea unor pristavĭ aĭ luĭ cu banĭ, căcĭ adormi adînc şi liniştit ca un om fără de grijĭ.

A doa zi când se coborî în grădină, cea dintâĭ fiinţă ce întîlni fu vedenia cu ochĭ albaştri şi pĕr negru, după care alergase ca un năuc toată noaptea, în vis. Naltă, albă, cu umerĭĭ largĭ şi pieptul înainte, cu privirea focoasă şi cu surîsul pe buze, ea călca uşurică şi vioae pe iarba tăiată, culegând mărgărite, *ghicitoare de dragoste*. Gheorghiţă rĕmase îndelung nemişcat uitându-se la dînsa, simţind *un ştiŭ ce* în piept care îl furnică aşa plăcut şi molatec deodată, încât i se împăijeniră ochiĭ şi i se roură fruntea.

Era frumoasă, şi frumuseţea eĭ răpitoare de minţĭ şi de inimĭ, era primejdioasă şi încântătoare. Cine nu cunoscuse pe Gilla şi nu-şĭ blestemase norocul că îĭ eşise în cale! Cu braţul încărcat de florĭ se aşeză ea la umbra stejarilor gătindu-şĭ o cunună şi murmurând un cântec ce se depărta pare-că a lene de lîngă dînsa. Maĭ întâĭ pe departe şi cam ocolind, apoĭ tot maĭ aproape se îndreptă Gheorghiţă, îmbărbătat de un gînd îndrăzneţ, în spre ea, sumeţindu-şĭ cât putea trupul luĭ mărunţel ca să nu se semene unuĭ puiŭ sgribulit pe lîngă o aşa de mîndră păuniţă. Gilla îl vĕzuse de la început şi-l urmărise mereŭ cu coada ochiuluĭ, încât, dibace cum era să priceapă firea oamenilor, înţelese îndată ce se putea petrece în cele cincĭ palme de carne vie ce-'ĭ juca împrejur, ca o păpuşică pe un fir de aţă.

Pe nesimţite ajunsese el lîngă dînsa şi căuta acum cuvîntul potrivit cu care să o întîmpine, când ea se sculă deodată şi aruncându-ĭ cu amîndouĕ mâĭnele margăritele în obraz, fugi rîzând în fundul grădiniĭ. Flăcăul nostru rĕmase,

încremenit de o aşa primire şi cu ochiĭ în pămînt privea nedomerit stelele albe ce-ĭ cădeaŭ una câte una la picioare. Desmeţit îşĭ trecu mâna prin pĕr ca să-şĭ vie în simţire şi douĕ mărgărite i se prinse între degetele-ĭ micĭ care tremuraŭ ca varga. El se uită lung la dînsele, le sărută, le privi iar, apoĭ le ascunse în sin zicênd: »Orĭ m'a fermecat, orĭ o iubesc ca un nebun!«

Fundul grădiniĭ, o pădurice de plopĭ şi de alunĭ, dedea pe marginea Dunăriĭ. Nicĭ alee, nicĭ cărărĭ bătute, abia un drumeag făcut printre vreascurile călcate cu picioarele pe care nu ar fi putut merge doĭ alăturea. Gheorghiţă, după ce scormoni cu vĕzul prin toate părţile în zadar, se furişă cum putu printre crângile încâlcite şi maĭ plecat, maĭ ghemuit rĕzbi într'o poiană înclinată până la marginea apeĭ. Cată în stînga, cată în dreapta, nimic. Incepuse chiar să-ĭ pară rĕŭ de atâta drum şi vreme perdută, când zări albastrul uneĭ rochiĭ ascunsă între frunze şi deasupra un cap vesel ce-l privea cu ochiĭ ţintiţĭ şi cu degetul pe gură.

Îĭ fu deajuns să se întoarcă, pentru ca Gilla zbucnind în hohot să iasă la lumină şi cu glasul tremurat de rîs să-l întrebe: »Nu ţi-s dragĭ mărgăritele?« Nu toate, rĕspunse Gheorghiţă duios, »de aceea am luat numaĭ douĕ, una pentru fie-»care şi, dacă aĭ credinţă în ele, să ne cercăm pe rînd norocul.....

»Norocul omuluĭ nu se cearcă pe florĭ, el ese fiecăruia odată în cale, »atât maĭ rĕŭ pentru cel care nu ştie să-l prindă.....«.

Biciuit pare-că de aceste vorbe, Gheorghiţă tresări, se încordă şi fără de veste luând pe Gilla în braţe o sărută nebun de dorurile şi de ispitele ce-ĭ ardeaŭ sângele.

A trebuit să înceapă a plânge ca să poată scăpa dintre mâĭnile ce o strîngeaŭ cu furie, sdrobindu-ĭ pieptul şi gîtul pe albeaţa căruia se tipărise în dungĭ roşiĭ urmele degetelor.

De-alungul pe iarbă, cu capul în mâĭnĭ şi cu faţa în jos, ofta şi suspina acum, iar băiatul de oparte tremurând şi suflând greŭ căta la dînsa turburat, cercând să-şĭ desmorţească limba greoae şi să-şĭ moae gîtul uscat, strîns parcă într'un cleşte de fer. In genuchĭ lîngă ea se sili să o împace, mîngîind-o şi vorbindu-ĭ de iubirea luĭ cea peste fire, de tinereţea lor, de singurătatea în care se aflaŭ, de cer, de florĭ, de Dunăre, de fugit, de tot ce poate trece în sfîrşit prin creeriĭ înferbîntaţĭ aĭ unuĭ ştrengar de 20 de anĭ, care se întinde ca un şearpe la soare pe iarbă verde, lîngă o femee frumoasă ce plânge cu pĕrul despletit, şi-şĭ lasă mâna, gîtul şi faţa fără altă apărare decât îndemnurĭ scurte de cuviinţă şi rugăminţĭ cu ochĭ galeşĭ, împodobite cu oftărĭ şi cu ameninţărĭ desperate!

In culmea aiurăriĭ Gheorghiţă îĭ făcea toate obicĭnuitele jurăminte cu mărturiĭ de credinţă şi de vecĭnicie; iar ea, după ce-l ascultă privindu-l lung cu ochiĭ marĭ şi umezĭ, desmerdându-ĭ faţa, se sculă repede, îl sărută pe gură şi peri ca o nălucă în tufiş. El rĕmase ca trăsnit ridicat într'un cot pe iarbă, apoĭ se sculă, se roti în toate părţile, strigă, chemă, alergă de la o tufă la alta, se duse o bucată pe potecă, se întoarse înapoĭ, se necăji, bătu din picior, 'şĭ frânse măĭnile, dar de geaba; Gilla fugise, şi de astădată nu maĭ era glumă. Aşa aprins cum era, 'ĭ veni o clipă gîndul să se arunce în Dunăre, dar ajuns de vale, n'avu tra-

gere de inimă pentru moarte, ş'apoĭ tot se înşela cu părerea că iar o va găsi-o ascunsă undeva.

Inima omenească este o ghicitoare vechie ca pămîntul, pe care zadarnic o tot bobeşte lumea din când în când, numaĭ întîmplarea o desleagă!

Cine ar fi putut de pildă bănui că Gheorghiţă al nostru, pornit cu grija în suflet la drum, în mijlocul drumuluĭ era să-şĭ o lepede, şi ca şi, cum n'ar fi avut nicĭ o legătură cu trecutul, să se robească cu trupul şi sufletul uneĭ femeĭ care 'ĭ făgăduise aproape totul şi acum nu-ĭ dădea nimic alt decât o vorbă dulce, un surîs îndemnător şi un deget de sărutat. De nu s'ar fi stăpînit, din pricina Conteluĭ şi Baronuluĭ, maĭ că ar fi plâns de necaz. Suferea şi tăcea!

De altfel tovarăşiĭ luĭ făceaŭ totul pentru a nu-l lăsa îndelung cufundat în gînduri, care tot maĭ negre se năpusteaŭ asupra-ĭ, când din întîmplare îşĭ maĭ purta mintea şi pe acasă.

Mese şi chefurĭ ziua şi noaptea cu lăutarĭ ungureştĭ, cu ceardaş şi cu fel de fel de năzdrăvăniĭ, care trebuiaŭ să ţie o mulţime de banĭ, de vreme ce numaĭ el, care, neştiind obiceiurile loculuĭ, rugase pe Baron Göllan să-ĭ reguleze doar bacşişurile, cheltuise în treĭ zile o sumă bunicică. Nue vorbă că aşa maĭ perduse el şi la cărţĭ, dar aceasta maĭ mult fiindcă stătea Gilla lîngă dînsul şi din când în când ĭĭ strecura câte un cuvînt de foc în ureche, orĭ îl strîngea de mână, cu mâna eĭ caldă pe subt masă. Ar fi fost bucuros să-şĭ dea sufletul, numaĭ femeia ceea să-ĭ fi prilejit măcar o nouă întîlnire în poiana de pe malul Dunăriĭ. Odată la masă, Contele Ciupinsky povestind ce i se întîmplase cu Gilla în acelaş loc, luĭ Gheorghiţă i se întunecă vederea, capul ĭĭ urlă a clopot şi sângele ĭĭ bătu atât de tare în toba tîmplelor, încât ĭĭ fu teamă să nu-ĭ vină nebunie. Ca să-şĭ poată veni în fire bĕu o sticlă întreagă de Tokay pe nerĕsuflate. Era şi gelos sĕrmanul, după ce era amorezat şi fără de noroc!

Şi dacă ar fi fost el măcar domirit asupra uneĭ grozave muncĭ sufleteştĭ, tot s'ar maĭ fi putut mîngîia de atâtea neajunsurĭ, de care suferea sĕrmanul fără chip de alinare. Maĭ cu osebire când vedea pe Baronul luând pe Gilla de după gît şi sărutând-o fără fir de sfială — măcar de dînsul care era străin — ĭĭ venea să-şĭ iasă din toate răbdările şi să caute pricină ungureanuluĭ fudul, că doar nu era de geaba ţanţoş şi zurbagiŭ din fire.

Ĭĭ spusese luĭ aşa Kneaz Ciupinsky şi Gilla 'ĭ mărturisise că Şander Göllan 'ĭ era frate de lapte, crescut cu dînsa din copilărie, dar ce să-ĭ facĭ omuluĭ nărăvaş, căcĭ luĭ tot maĭ încruntat ĭĭ creştea necazul. Apoĭ pare că era şi un făcut cu dînşiĭ. Bine, soră, soră, dar şi atâtea desmerdărĭ prea din cale afară. Intrase flăcăul la bănuelĭ, că era frumoasă şi mult se maĭ uita cu drag şi avea nurĭ la vorbă.

Trecuse acum o sĕptămână şi maĭ bine de când Gheorghiţă, îmbuibat de bere şi mîncare, obosit de alergătură, de călărie şi de danţ, scurs de parale la cărţĭ, aştepta cu neastîmpăr din zi în zi maĭ spornic un rĕspuns la scrisoarea luĭ. Orĭcâte socotelĭ făcea el spre a cumpăni întârzierea, nerăbdarea îl covîrşea maĭ repede, astfel că începuse acum să se necăjească când se gîndea la ceĭ de-acasă. Copil rĕsfăţat, ce să-ĭ facĭ. O singură dată numaĭ o mustrare de cuget pentru ce

făcuse, îl arse ca un fer roş, însă ea peri ca gîndul, mai ales că tocmai atunci Gilla îl întrebă, gâdilându-i urechea cu şoapte: »Mĕ iubeşti, mĕ iubeşti? precum avea de obiceiŭ.

Dacă o iubea?... O iubea atât de mult şi fără să-şi dea singur socoteala cum şi de ce, încât el, destrămatul, el, cinicul, ajunsese să fie fericit numai privind-o, ca şi cum pentru întâia dată se apropiase de o femee frumoasă. Când vorbea cu dînsa sta sfios şi rugător în faţă-i, abia cutezând să-i atingă mâinile albe cu gropiţe trandafirii, care îi tipăreaŭ obrajii cu lovituri dese şi uşurele, ca cum ar fi fost două labe de pisică jucându-se cu un ghem.

Sosi în sfîrşit o scrisoare din Bucureşti în care Postelniceasa îi scria în locul Clucerului Alecache, dojenindu-l de nebuniile câte făcuse şi chemându-l numai decât acasă, până ce tată-sĕŭ, încurcat în nişte judecăţi, să nu-şi ia iarăşi gîndul pornitului după dînsul. Cunoscêndu-i apucăturile, măsa-i trimetea şi o sumă de bani pentru cheltuială şi drum. Grija i se ridică ca o povară de pe suflet, iar banii sosise tocmai la vreme, căci cu ce cheltuise la Viena, cu ce dedese la bacşişuri ori la cărţi şi vre-o câteva mii pe care i-le luase împrumut Kneazul, până să-i sosească pristavii cu bani, din ceî 30.000 de franci, abia vre-o câteva peticele de hârtie i-se mai încurcaŭ prin buzunar. Nu-i părea rĕŭ de asta, căci el era risipitor şi cu nepăsare pentru soarta banului ce-i intra în mână, dar era stingherit din pricină că ţinea să cumpere Gilleî nişte giuvaeruri şi n'ar fi voit să dea tocmai luî Ciupinsky a înţelege că are nevoe de bani. Când se gîndea însă la plecare, la plecarea fără de întoarcere poate, i-se sfîrşea inima şi-l părăseaŭ puterile. Adesea când se plimbaŭ prin »poiana noroculuî«, cum o numeaŭ eî, Gheorghiţă o îndemna pe Gilla să fugă în ţară cu dînsul, unde »te voiŭ acoperi numai cu aur şi cu pietre scumpe, şi voiŭ trăi ca un rob numai pentru placul tĕŭ«, îi zicea el cu glas tremurat şi cu ochii umezi. Şireata, drept rĕspuns, îi trăgea moţul de pĕr ce-i atîrna pe frunte şi-i zicea, rîzênd: »Eşti nebun, iepuraşule«.

Iepuraşul stăruia însă necontenit şi se ruga aşa frumos încât într'o zi, pironindu-şi ochii în ochii luî, ea îi şopti strîngêndu-l de braţ: »De mi-aî dovedi că mĕ iubeşti a-şi fugi cu tine, şi atunci vaî de comorile tale«.

De altă parte, felul cum legase cunoştinţă cu ceî doî prietenî aî luî, viaţa ce dusese cu dînşii, găzduirea cea atât de strălucită ce-i dădeaŭ, graba ce puneaŭ eî a-i întîmpina dorinţele, dragostea cea atât de covîrşitoare şi de ciudat încolţită în inima luî pentru Gilla, uitarea desăvîrşită de sine în care trăia, toate acestea, cumpănite o clipă cu mintea limpede, făceaŭ pe Gheorghiţă să se mire şi să se îngrijească în acelaş timp. Ce-ar fi putut el oare să le dea în schimb?

Slab şi şovăelnic cum era, deprins a nu se împotrivi faptelor şi pornirilor ce fără de frîŭ îi stăpîneaŭ fiinţa, el de la mulţumirea trupească lua povaţă de traiŭ, şi patimile eraŭ atât de înrădăcinate într'însul încât se lăsa nesimţitor a fi tîrît de puhoiul lor. Măgulit firește de prietenia unor feciorî de bani gata, nobilî ca nişte împĕraţi, după cum se mîndreaŭ a fi, încântat de primirea ce-i făcuse, ameţit de frumuseţea şi farmecul Gilleî, el nu mai vedea şi nu mai preţuia nimic alt în jurul sĕŭ decât aceea ce-i îmbuiba simţurile şi-i linguşea zădărnicia.

In ajunul ziliĭ hotărîte pentru plecare, pe când Gheorghiță aștepta pe Göllan să-ĭ aducă baniĭ de la poștă, un fecior ĭĭ dete o scrisoare prin care Kneazul și Baronul îl vesteau, că, urmăriți și amenințați pentru fapte politice, erau siliți să fugă din oraș, că fiindu-le peste putință de a-și strînge în grabă baniĭ de la moșiĭ, luau îndrăzneala de a se împrumuta din nou de la dînsul, dându-ĭ loc de întîlnire în București, unde-ĭ făgăduiau a-l despăgubi și a-ĭ lămuri totul. Baronul îl maĭ ruga să aibă grijă de Gilla și să nu o lase să vie singură pe drum, după dînsul; iar Kneazul îl însărcina să reguleze în locu-ĭ niște socoteli pe care nu avusese vreme a le desface în pripa plecăriĭ.

Numaĭ odată maĭ rămăsese împietrit Gheorghiță de o așa neașteptată întîmplare, când îl trîntise calul la București, drept în fața ferestreĭ uneĭ cucoane căreia ĭĭ făcea cu ochiul. Ceeace îl mîhnea maĭ mult era lipsa banilor, fără de care numaĭ atuncĭ simți el cât de ușor trage în cumpănă. Nedeprins a putea face ceva prin el însuși, era ca cu mâĭnile legate. In nedomirirea în care se afla voi să se sfătuiască cu Gilla. O găsi peptănându-se și, așa cu părul desfăcut, cu gîtul și brațele goale, privindu-l galeș și vorbindu-ĭ de aproape, ea ĭĭ spuse că bănuia de mult această nenorocire, că încă de câteva zile Șandor și Kneazul erau vestiți în taină să se facă nevăzuți, că ar fi fost nenorocită să rămână singură fără sprijin și prieten pe lume, că întîmplarea era maĭ meșteră decât dînșiĭ, fiind că-ĭ lăsase singurĭ, singurĭ de tot. Și-l vrăjea cu ochiĭ și-l desmerda cu graiul, îl încălzea, îl uimea, așa că Gheorghiță căzêndu-ĭ la genuchĭ și plângênd de fericire o rugă să facă cu dînsul ce va voi.

Greutatea cea mare era să găsească banĭ. Cu împrumut n'avea chip să ia de nicăerĭ, acasă nu îndrăznea să scrie, astfel că ar fi rămas mult și bine zălog acolo, dacă gazda, om de aproape a celor doĭ fugarĭ, nu l-ar fi scos din încurcătură. Luă totul asupra luĭ, dând pe Gheorghiță în chezășia unuĭ om a luĭ, căruia ajuns în țară avea să-ĭ răspunză baniĭ cu firească dobîndă pentru încredere și așteptare și cheltuelile prilejite cu dusul și întorsul.

De bucurie ĭ-ar fi sărutat și mâĭnile pîntecosuluĭ Nemeș, care cu căciula în mână ĭĭ însoți până la vapor, unde, privind chiorîș pe Gilla, maĭ frumoasă de cât niciodată, le ură călătorie și petrecere bună.

V

Se luminase de ziuă și postelnicul Dincă Bukoveanu încă nu închisese ochiĭ. Plimbându-se în lung și în larg toată noaptea nu-și putuse afla odihnă gîndurilor, care îl frămîntau cumplit încruntându-ĭ sprîncenile sure și învinețindu-ĭ buzele de mânie.

Mișelul! Nesocotitul! zicea el din când în când, și cuvintele-ĭ eșeau, întretăiate de suspinurĭ, din peptul zdrobit de ocara și năpastea ce căzuse asupra caseĭ luĭ, prin nemerniciile fiuluĭ său Gheorghiță.

Când, după eșirea bisericiĭ, Postelniceasa veni ca să-ĭ aducă cafeaua, îl găsi trîntit în ungherul palatuluĭ cu capul în perne, răsuflând greu ca un bolnav

zdrobit de oboseală. Speriată, cucoana Roxandra, netezi cu mâna-i albă şi moale tîmplele bietului bătrân care tresări ca deşteptat dintr'un vis rău.

— Tu eşti, zise el descoperindu-şi faţa pe care se vedeau brazde roşii şi umede. Sărmanul plânsese de durere şi de mânie, plânsese singur, nemîngăiat şi ca părăsit de orice sperare!

— Dar de ce doamne iartă-mă atâta sbucium pe tine, grăi ea... înfiorată de privirea turbure cu care căta bărbatu-său la dînsa, ce o să-i facem, e copilul nostru, singurul reazem al bătrâneţelor, nu cumva că o să-i luăm acuma zilele pentru nişte nebunii trecătoare ale tinereţii?!

— Cum vorbeşti, femee? Pare-că nu i-ar fi mamă în dreptate? Ce nebunii trecătoare? Să-mi aducă mie liftă străină în casă, să-mi lipesc eu inima de duhurile necurate şi de pribegii din toată lumea? Dar, decât să-l văd legat pentru toată viaţa de o lepădătură ungurească, mai bine îl înfund surghiun la o mănăstire, că de aceea sunt făcute mănăstirile să înzdrevenească pe cei nebuni! Auzi colo ocară! Nici să-l văd, nici să aud de dînsul! Sângele meu încuscrit cu toţi şoangherii, odată cu capul!

Zise şi sări mânios în mijlocul casei, cu ochii ameninţători, fulgerând pare că pe Postelniceasa care îşi mototolea pulpana mantalei de catifea pironită locului fără cuvînt.

— E drept că şi vinovăţia procletului întrecea orice măsură a răbdării.

Fugar şi răzleţ de şcoală, în care cu atâta dragoste îl aşezase părinţii, undind bucurie şi mîngâere pentru viitor, înşelător prietinilor, jacaş aceleî nenorocite care îşi jertfise o avere pentru a-l scăpa de ruşine şi acum, duşman vrerei lui tată-său care-l împotrivea de la căsătoria cu Gilla — de dragul şi dorul căreia ardeau nebunului mii de pofte blestemate în piept!

Cât putu să rupă pentru cheltuiala drumului şi pentru datoria de la Pesta rupse el, iar bătrânul dădu fără prea multă silă ca să scape de gura nevesti-sei, dar pentru plata de la Paris nici chiar Postelnicesii nu se destăinuise Gheorghiţă şi abia cu Clucerul Alecu se încercase a intra în vorbă.

Şi îi era greu, greu peste fire, căci Gilla, frumoasă şi năzdrăvană cum era, putea dintr'o zi într'alta să-şi găsească bine capului, şi Bucureştii erau plini de tineri care numai pentru o zîmbire i-ar fi deşertat în poală o pungă cu galbeni.

Pe lîngă celelalte şi mîndria doar îl îmboldea să nu scape aşa pasăre măiastră din mână, silnicindu-se el fecior de bani gata, cu împrumuturi pe furiş cu care încă de abia putea împăciui nevoile covîrşitoare ale femeei ce iubea. Lua de la mă-sa, lua de la Alecake, lua de la cămătari, de la prieteni, de la vătafii de moşii, lua de la toată lumea şi îndeajuns tot nu avea. Dar de la cuconul Dincă, cu care nu dăduse ochi de la întoarcere, nu putea prinde nimic, şi nici cerca să-l înmlădieze cumva, afundându-se cu îndărătnicie în patima pentru care se ofilea.

De patru luni de când sosise în ţară izbutise să fie arătat cu degetul de unii pentru moştenirea ce avea de cheltuit, ori pentru Afrodita care cu ochii vioi şi cu buze rumene făcea pe lume să-şi întoarcă capul şi să-şi oprească mersul, de alţii pentru înlesnirea cu care iscălea sineturi cu dobînzi mai umflate decât

jurămintele și făgăduelele cămătarilor; de ceĭ maĭ mulțĭ fiindcă era băiat vesel, vorbăreț, bine îmbrăcat și că era singurul care știa să poruncească după toate rînduelile o masă mare, cu 12 feluri de bucate franțuzești, cu vinurile cele maĭ scumpe din țĕrĭ străine, și cu ceĭ maĭ vestițĭ lăutarĭ din Scaune. La chef, se știa, Gheorghiță, nu maĭ avea protivnic, și la masa de stos nimenĭ nu-ĭ putea ține în deajuns piept.

Ca să nu maĭ auză și să nu maĭ vază nimic din isprăvile luĭ fiŭ-sĕŭ, Postelnicul îșĭ făcea veacul la țară, unde din când în când îl călca cucoana Ruxandra, vecĭnic purtătoare de cuvinte de pace, stăruind pe lîngă Dumnealuĭ să-șĭ îmblânzească nedreapta urgie, căcĭ îndestulă pedeapsă avea mititelul să nu-șĭ poată vedea părinții bucurându-se de viață împreună cu dînsul.

— Ș'apoĭ zĕŭ, pare-că i-aĭ fi dușman nu părinte, așa te oțărești și te frămînți cu firea pentru niște pustiĭ de parale cheltuite, că doar nu o să le luăm cu noĭ în pămînt, tot luĭ o să-ĭ rămână. Orĭ atuncĭ, orĭ acum nu-ĭ tot una. Uite de nu mĭ-ar fi că te daŭ în gura lumiĭ, mĭ-șĭ vinde exoprica și l-aș înlesni eŭ din al meŭ, cocoșelul maichiĭ, care sufere, sufere peste măsură, că-ĭ fecior de boer și n'are cu ce să-șĭ facă față numeluĭ printre oamenĭ, — spunea cu lacrĕmĭ cât boaba de mărgăritar în ochĭ, cucoana Postelniceasa, care știa din tinerețe că numaĭ lor nu putea sta nesimțitor Dincă al eĭ, cel bun la suflet.

Dar de astădată boerul sta împetrit, ĭĭ era inima stearpă și de dragoste și de înduioșare, iar amenințările 'ĭ eraŭ negre și vrăjmașe ca păcatul de moarte.

— Maĭ bine să-l îngrop cu mâna mea decât să fiŭ vinovat de nenorocirea luĭ, striga sĕrmanul bătrân, care încă nu știa toate mișeliile ce făcuse și făcea pacostea de fiŭ-sĕŭ.

— Dar omule, vino-țĭ în simțirĭ, aiurezĭ, o să mĕ îngropĭ de vie, nu țĭ-e păcat să vorbeștĭ așa, la vîrsta în care eștĭ? Nu socoțĭ că Dumnezeŭ te va urgisi pentru gîndurile rele asupra copiluluĭ tĕŭ? Ș'apoĭ ia seama, nu întinde ața prea mult, căcĭ cine știe la ce desnădejde mĕ aducĭ..... Eŭ sunt mamă și nu vreaŭ să știŭ de câte'mĭ tot spuĭ, ș'apoĭ nicĭ firesc lucru nu e să staĭ oropsit și singur departe de lumea cu care aĭ trăit, ca și cum toțĭ ți-aŭ cășunat a pagubă. Dar astă nebunie... pe viul Dumnezeŭ nu-țĭ sunt mințile întregĭ! —

Și așa din ce în ce tot maĭ amar și maĭ înverșunat era traiul părinților, din pricina luĭ Gheorghiță, care fără de altă grijă decât de a avea banĭ și iar banĭ își petrecea zilele la picioarele Gilleĭ, care cu cât maĭ iubită și maĭ fără de preț se simțea cu atât se făcea maĭ rece și maĭ măsurată la mîngâerĭ și la favoruri. Avea dibăcia înăscută femeilor, de a da cu atât maĭ puțin cu cât i-se da maĭ mult, și a aprinde un foc mistuitor liniștiĭ și sufletuluĭ cu o scîntee de dragoste și cu o umbră de făgăduială.

Lucrurile însă nu maĭ puteaŭ dăinui astfel pentru Gheorghiță, nicĭ firea luĭ nerăbdătoare și violentă, nicĭ împrejurările ce se împovăraŭ de trebuințĭ tot maĭ grele, nicĭ lumea care începuse să clevetească, ne maĭ îngăduindu-ĭ vreme de prisos. Avea sprijinul mă-seĭ, decĭ trebuia să rostească.

De altfel Postelniceasa, părtinind pe fiu-sĕŭ, își apăra liniștea spulberatică

a zilelor vieții. Prietenia dintre Gheorghiță și Alecake Jerebie o trudea fără seamă, căci sufletelul își făcuse drum bătut în casa Gilleĭ. Ba pentru o pricină, ba pentru alta, șmecher cum era el, se temea Cucoana Roxandra să nu-și facă cumva de dragoste prăpăstuindu-se de odată fericirea copiluluĭ și norocul mameĭ. Insurătoarea luĭ Gheorghiță era deci pentru dînsa liman de pace sufletească și nu-și află astîmpĕr până ce Boerul Dincă, hărțuit de bocete și de mustrărĭ, sdruncinat din întăritata luĭ hotărire, bolnav trupește și sufletește, își frânse inima și voința și-și dete, după șease lunĭ de o statornică impotrivire, binecuvîntarea la făptuirea spurcăciuneĭ caseĭ și numele luĭ, precum poreclea el în mânie însurătoarea aceasta.

Când însă pe aproape de Paște sosi Gheorghiță cu Clucerul Alecu și cu Gilla la Smeurenĭ, unde era să se facă nunta, iar Postelnicul vĕzu pentru întăia oară pe iubita luĭ Gheorghiță, frumoasă, blândă, supusă și dulce, i se muiă de tot inima și deschizêndu-și brațele primi pe amîndoĭ copiiĭ sĕĭ cu lacrĕmĭ și cu îmbrățișărĭ de părinte.

In șease lunĭ cât stătuse în Bucureștĭ Gilla se deprinsese bine cu vorba și obiceiurile loculuĭ, așa că îmbrăcată în bogate strae de țĕrancă, când se arăta în pridvor, la biserică, orĭ când se prindea în horă, i se scurgeaŭ boeruluĭ ochiĭ după ea.

Intr'o după prânz chiar, înviorat și întinerit parcă de atâta gingășie, el își mărturisi singur pĕcatul înderătnicieĭ sale și, drept îndemn de uitare a celor trecute, dărui o bogată salbă de lefțĭ împĕrătești și cincĭ șiraguri de mărgăritar negru mireseĭ, ca să nu maĭ aibă fir de supĕrare pe dînsul.

Gilla, cu ochiĭ umezĭ de recunoștință, primi salba, iar pentru mărgăritare se făcu că stă la îndoială de a le lua cu dreptul, ca o copilă săracă; ceeace făcu pe bĕtrân să i le atîrne singur de gît sărutând-o dulce pe frunte, iar pe Alecake sufletel să închidă cu pripire ochiul stîng, semn ce i se făcea luĭ orĭ de câte orĭ se afla pe urmă de vînat de soiŭ.

Postelnicul dedea fiu-sĕŭ venitul de la douĕ moșiĭ marĭ și făcea dar la oglindă noră-sĕĭ casele cu toată gospodăria lor din Bucureștĭ; iar Postelniceasa le hărăzea viile din Drăgășanĭ cu prăvăliile din Caracal, și Alecake le făgădui o ladă cu argintăriĭ pentru masă, cu tot tacîmul lor.

S'ar fi căzut ca Gheorghiță să fie în culmea fericiriĭ, căcĭ i se împlinea acum visul luĭ cel mult dorit. Cu toate astea el, cu cât se apropia momentul cel atât de așteptat, cu atâta era maĭ întunecat, maĭ neliniștit ca și cum îĭ suflase un duh rĕŭ grijĭ negre în suflet.

Mamă-sa umbla cu inima sărită, crezêndu-l bolnav, iar Gilla, care plutea în seninul cel maĭ deplin al liniștiĭ și al nepăsăriĭ, nu vedea nimic alt decât închinarea tuturor la vrerile și la dorințele eĭ. Singur Alecake, bănuind ceva, luă pe Gheorghiță la cercetat și află nu fără multă greutate că Matilda, în urma maĭ multor scrisorĭ, la început duioase, apoĭ din ce în ce maĭ amenințătoare, sosise în Bucureștĭ și că, aflând despre însurătoarea luĭ, se hotărîse a face scandal și a-ĭ deschide chiar judecată pentru baniĭ ce-ĭ dedese la Paris. Pe lîngă aceasta primise știre de la Kneaz Ciupinski și Baron Göllan, despre care numaĭ auzise

nimic de la fuga lor din Pesta. Ei îi cereaŭ o sumă mare de banĭ pentru a putea să astupe cu dînşiĭ gura unor persoane rele ce aveaŭ interes să strice fericirea prea iubiteĭ lor Gilla, la nunta căreia ziceaŭ că nu vor lipsi să ia parte, îndată ce vor scăpa de privegherea poliţieĭ care îĭ urmărea cu înverşunare pe la toate trecĕtoarele pe unde cercase să intre în ţară.

Incurcătura era cumplită şi, toate ca toate, însă Matilda geloasă, înteţită şi aprinsă de răzbunare, era maĭ de temut şi decât judecata şi decât clevetirile celor pizmaşĭ de soarta iubiteĭ luĭ. Ce era de făcut? In deşert Clucerul se sili a-ĭ însenina gîndirea, luând în rîs pe femeia înşelată şi păgubaşă şi pe baroniĭ ungureştĭ ce umblaŭ să-l maĭ scuture de ceva parale, căcĭ Gheorghiţă sta nedomerit şi gîrbov de grijă, oftând din adînc.

In sfîrşit, se învoiră ca Clucerul să caute pricină a se duce la Bucureştĭ, şi cu vorbă bună, cu sprijin de prietenĭ, cu făgăduelĭ de banĭ, cu meşteşugurĭ, să caute a îmblânzi pe leoaica de Matilda, căreia tot îĭ era prielnic pentru a se dăspăgubi de ceeace perduse, perzênd aşa odor de amant.

In Duminica Floriilor Alecake şi porni, subt cuvînt că e chemat de la departament, făgăduind a se întoarce cât maĭ de grabă, căcĭ nunta era hotărîtă peste 15 zile.

(Urmează) D. C. Ollănescu.

Casă de apărare românească

CUM S'AŬ FORMAT POEMELE HOMERICE

(sfîrşit) [1])

VI

Activitatea criticilor în direcţiunea deschisă de Wolf s'a îndreptat mai târziŭ asupra Odysseeĭ, şi poate că din această cauză trebue să regretăm că cercetările lor aŭ dat rezultate mai puţin sigure decât cele făcute asupra Iliadeĭ.

Nu este însă mai puţin adevărat că planul Odysseeĭ e mai complicat, împletirea elementelor eĭ constitutive mai meşteşugită, individualitatea cântecelor primitive mai ştearsă, şi această străduinţă continuă de a masca materialul primordial a fost pentru critică o stavilă, dacă nu insuperabilă, cel puţin anevoie de învins. Mult timp, adversariĭ cei mai convinşi aĭ unităţiĭ Iliadeĭ aŭ văzut în planul şi dispoziţia Odysseeĭ monumentul cel mai strălucit al geniuluĭ grecesc [2]).

Mai întâĭ subiectul eĭ este circumscris în nişte marginiĭ contra cărora nu se poate ridica nicĭ o obiecţiune serioasă şi evenimentele parţiale sunt aşezate cu măestrie împrejurul unuĭ punct central, dorul nestins al luĭ Ulysse de a-şĭ revedea scumpa sa Ithakă şi pe credincioasa luĭ soţie. Convergenţa faptelor secundare într'un efect general este realizată cu o dibăcie netăgăduită. Inaintarea acţiuniĭ

---

[1]) A se vedea *Literatură şi Artă Română*, anul IV, pag. 175.

[2]) Wolf *Prolegomena*, pag. 71: »Odysseae admirabilis summa et compages pro clarissimo monumento Graeci ingenii habenda est«.

şi intervenirea momentelor de repaos, apropierea deosebitelor grupurĭ unele de altele, încordarea gradată a acţiunĭĭ şi creşterea emoţiunĭĭ cititoruluĭ cu fiecare parte a subiectuluĭ, lucrarea independentă în aparenţă a fiecăruĭ grup care îşĭ pregăteşte nodul miceĭ sale acţiunĭ, înaintarea unuĭ grup către desnodămîntul final, pe când altul rĕmâne înapoĭ, apropierile din noŭ ale grupurilor şi despărţirile lor din noŭ, spre a intra în cele din urmă ca nişte afluenţĭ în curentul acţiunĭĭ principale, care le tîrăşte şi le absoarbe pe toate, sunt pregătite, conduse şi susţinute cu o artă pe care nu o întîlnim în Iliada. Marea bogăţie de fapte ce înfrumuseţează poema şi o fac interesantă ţintesc la un singur scop: a pune într'o lumină vie caracterul şi temperamentul erouluĭ de căpetenie, care în genere rĕmâne consecvent cu sine, *sibi constat*. Curagiul şi presenţa luĭ de spirit nu se desmint în nicĭ o împrejurare. Nicĭ frica de uriaşĭ ca Polyphemos şi de zîne pernicioase ca Sirenele, nicĭ farmecul plăcerilor gustate în palatul Kirkeĭ şi în peştera nimfeĭ Kalypso, nicĭ frumuseţea feciorească a Nausikaeĭ, căreia îĭ datoreşte mîntuirea sa, nicĭ bogăţia şi dulceaţa fructelor din ţĕrile prin care rătăceşte, nimic nu poate slăbi dorul luĭ de ţară şi de soţie. Pe de altă parte, Penelope, cinstita şi înţeleapta luĭ soţie, nu uită un minut că trebue să păstreze neatinsă curăţenia caseĭ luĭ, în care el se întoarce cu norocire după atâţia anĭ de lupte şi primejdiĭ. Naraţiunea evenimentelor nu se face, ca în Iliada, după şirul lor chronologic, ci după un plan original, pe care Horaţiŭ îl recomandă ca un model şi de care s'aŭ ţinut maĭ toţĭ poeţiĭ epicĭ din vechime şi din timpurile noŭĕ. Acest plan a slujit de normă luĭ Vergiliŭ în *Aeneida*, luĭ Camoens în *Os Lusiadas*, luĭ Torquato Tasso în *Gerusalemme liberata*, luĭ Voltaire în *La Henriade*. Originalitatea acesteĭ dispoziţiunĭ a materialuluĭ procurat de tradiţie constă în a arunca pe cititor în mijlocul acţiunĭĭ, *in medias res*. Inceputul poemeĭ ne transpoartă aproape de sfîrşitul rătăcirilor luĭ Ulysse, iar evenimentele petrecute maĭ înainte, precum: pornirea luĭ de la Troia şi pustiirea oraşuluĭ Kikonilor, abordarea în ţara Lotophagilor, întîmplarea fioroasă din peştera luĭ Polyphemos, sosirea luĭ Ulysse la Aiolos şi de aci la Lestrygoni, la Kirke, la Kimmerii, scoborîrea luĭ la Hades, seducţiunile Sirenelor, trecerea printre înfricoşatele stâncĭ Skylla şi Charybdis, petrecerea luĭ la nimfa Kalypso şi, în fine, naufragiul care îl aruncă pe coastele insuleĭ Phaiakilor, nu le povesteşte poetul, ci Ulysse însuşĭ, la curtea luĭ Alkinoos, în momentul când el este aproape de sfîrşitul aventurilor sale.

Acţiunea Odysseeĭ, în loc de a fi simplă şi de a merge oarecum în linie dreaptă, ca cea din Iliada, se compune din treĭ acţiunĭ paralele şi aproape de o potrivă însemnate pentru desnodămîntul final. Aceste treĭ acţiunĭ sunt: străduinţele neobosite ale luĭ Ulysse de a-şĭ revedea patria şi soţia, călĕtoria luĭ Telemachos ca să se informeze de la eroiĭ întorşĭ din războiul troian despre soarta tatăluĭ sĕŭ, şi evenimentele ce se petrec în casa luĭ Ulysse. Aceste treĭ fire se torc independent unul de altul şi, ca să zicem aşa, din caere deosebite, apoĭ se împreună, într'un nod comun, acţiunea combinată a luĭ Ulysse, a luĭ Telemachos şi a Penelopeĭ, spre a pedepsi pe insolenţiĭ peţitorĭ.

Este învederat că dispoziţia materialuluĭ epic din Odyssea reprezintă, în

arta compunerii literare, un grad cu mult mai înnalt decât al Iliadei, al cărei autor calcă numai pe urmele chronologiei.

Când însă pătrunde cineva mai adînc în planul şi în amănuntele poemei, iluzia încetează. Acea unitate de concepţie şi acea simetrie de aşezare a părţilor, despre care vorbirăm mai sus, se desfac în bucăţi contradictorii şi incoherente. Analiza scrupuloasă a caracteruluĭ luĭ Ulysse ne sileşte să admitem cel puţin două poeme independente la început, întreţesute mai în urmă fiecare cu un material aproape identic, însă tratat în două chipuri deosebite. De aci două moduri diferite în concepţia naturii erouluĭ. Astfel, pe când în o parte a poemei el ni se arată prevĕzĕtor, precaut cu demnitate, curagios fără temeritate, în cealaltă parte aceste trăsuri se deformează până la caricatură. Inţeleapta luĭ stăpînire de sine se coboară până la nivelul unei viclenii de rînd, când este silit să ia chiar în casa sa masca cerşetoruluĭ şi să sufere maltratările cele mai înjositoare din partea peţitorilor, iar acel curagiŭ însoţit de reflexiune, de care dedese dovadă atât pe câmpul de luptă, cât şi în numeroasele luĭ rătăciri, se preface în impulsiune inconştientă şi în temeritate fără nici o umbră de bun simţ, când el singur atacă un număr de o sută şi mai bine de bărbaţi, toţi exercitaţi în mânuirea armelor, fără ca cel puţin intervenirea unei divinităţi să ne facă imposibilul probabil. Această exagerare, care contrastă într'un chip aşa de izbitor cu măsura şi tactul din prima parte a poemei, este un motiv hotărîtor ca să ne determine a presupune două compoziţii primitive independente. Chiar acea înnodare artistică a trei fire deosebite de acţiune devine un izvor de încurcături nerezolvate şi până la oarecare punct insolubile. Cu firul principal de evenimente privitor la întoarcerea luĭ Ulysse, se înnoadă alt fir de evenimente privitor la călĕtoria luĭ Telemachos pentru a da de urma tatăluĭ sĕŭ, saŭ cel puţin pentru a lua informaţii pozitive asupra soarteĭ luĭ; însă când privim mai de-aproape această artă, nouă şi originală pentru acele timpuri, vedem că ea este un mijloc ce i se impunea de necesitatea de a împreuna între dînsele elementele literare referitoare la întoarcerea luĭ Ulysse. In adevĕr, plecarea luĭ Telemachos şi călĕtoria luĭ la Pylos şi la Sparta nu numai că nu contribue cu nimic la înaintarea acţiuniĭ de căpetenie, dar încă de la început ea este întreprinsă fără scop şi în urmă prelungită fără motiv, aşa că cititorul atent vede într'însa o superfetaţiune inutilă şi o intercalaţiune introdusă cu sila dintr'altă poemă originară şi independentă, al cărei subiect era nu întoarcerea luĭ Ulysse, ci naraţiunea aventurilor altor eroi ca Menelaos, Aias şi Agamemnon, ale căror întîmplări se şi povestesc în cântecele III şi IV la curtea luĭ Menelaos, şi care eraŭ aşa de interesante pentru compilator, încât el a crezut de cuviinţă de a le vîrî în corpul naraţiuniĭ aventurilor erouluĭ sĕŭ.

Dar aceste dificultăţi nu sunt singurele ce izvorĕsc din împletitura forţată a mai multor fire de acţiune.

Intorcêndu-ne de la călĕtoria luĭ Telemachos la Ulysse, de la *Telemachia* la *Odyssea* propriŭ zisă, asistăm în cântul V la un consiliŭ al zeilor, ale căror dezbateri nu se potrivesc cu cele din cântul I, şi toate acestea în nişte versuri care se

dovedesc uşor că sunt împrumutate şi vîrîte cu d'asila din alte cânturĭ ale poemeĭ [1]). Pe de altă parte, dacă trecem de la naraţiunea sosirĭĭ luĭ Ulysse în Ithaka (c. XIII) la naraţiunea călĕtorieĭ luĭ Telemachos, care în acest moment se află la Sparta, la curtea luĭ Menelaos (c. XV), găsim pe zeiţa Athena, care, după ce a ajutat cu sfaturile eĭ pe tată în momentul sosirĭĭ luĭ în patrie, vine să îndemne pe fiŭ să se întoarcă în grabă. Insă aci ne izbim de o nouă imposibilitate.

Athena părăseşte Ithaka şi pe Ulysse dimineaţa saŭ ceva maĭ tărziŭ de rĕsăritul soareluĭ şi ajunge la Sparta înainte de a se face ziuă [2]). Contrazicerea este aşa de flagrantă, încât un admirator entuziast al luĭ Homer şi partizan declarat al unităţiĭ poemelor în cestiune, Dugas-Montbel, nu se poate opri de-a face următoarea observaţie: »Dacă Minerva se duce la Lakedaemon în revĕrsatul zorilor saŭ cel puţin la miezul zileĭ, atuncĭ pentru ce poetul zice aicĭ (începutul cântuluĭ XV) că ea soseşte noaptea şi găseşte pe Telemachos dormind? Acest fel de contrazicere probează că cele douĕ pasage sunt compuse de doĭ rapsozĭ deosebiţĭ; discordanţa provine de la ceĭce le aŭ împreunat«. Maĭ trebue să adăogăm că această contrazicere se explică numaĭ în ipoteza că elementele împreunate eraŭ prea cunoscute şi prea plăcute auditorilor în forma lor primitivă, pentru ca cineva să-şĭ permită a introduce o modificare combinându-le?

Al doilea argument contra concepţiuniĭ unitare a Odysseeĭ îl tragem din consideraţia că, dacă unul şi acelaş poet ar fi autorul eĭ, ar trebui ca asupra poemeĭ întregĭ să planeze una şi aceeaşĭ idee fundamentală, cu alte cuvinte, ca trăsurile eĭ de căpetenie să rĕmână aceleaşĭ de la început până la sfîrşit. Odyssea nu împlineşte această condiţie esenţială oricăreĭ opere organice. Aşa, de exemplu, cauza nenorocirilor luĭ Ulysse nu este pretutindenĭ aceeaşĭ, căcĭ aci (IX, 528 sqq.) ni se aduce ca motiv orbirea Cyclopuluĭ Polyphemos de către Ulysse, aci (I, 1 sqq. şi XI, 104 sqq.) nebunia luĭ şi a tovarăşilor luĭ de a fi mâncat vacile luĭ Helios, fiul luĭ Hyperion, aci (V, 105 sqq.) mânia Atheneĭ. Numĕrul aproximativ al peţitorilor Penelopeĭ ar fi (după c. XVI, 247, sqq.) de 108, pe când în c. II, 46 sqq., unde vorbeşte numaĭ de peţitorĭĭ din Ithaka, nu şi din alte insule, ar fi numaĭ de 12. Asupra darurilor ce peţitorĭĭ aduc Penelopeĭ domneşte aceeaşĭ nesiguranţă saŭ maĭ bine aceeaşĭ contrazicere, căcĭ în c. XVIII, 274—280 ea însăşĭ declară că peţitorĭĭ nu-ĭ aduc nicĭ un dar, ceeace nu consună cu afirmarea Atheneĭ că toţĭ, dar maĭ ales Eurymachos (XI, 116 sq., XV, 17 sq.) i-aŭ făcut daruri preţioase. Dar ce să stăruim asupra acestor amĕnunte, pentru care advocaţiĭ unităţiĭ vor găsi în totdeauna circumstanţe uşurătoare, când însuşĭ eroul principal al poemeĭ, Ulysse, ne este înfăţişat când cu faţa oacheşă şi cu pĕrul negru (XVI, 175 sq.), când cu pĕrul blond (XIII, 399; cf. VI, 232)? Când vîrsta luĭ Telemachos, al doilea personagiŭ al poemeĭ, nu stă limpede înaintea imaginaţieĭ autoruluĭ? Plecarea pe furiş a luĭ Telemachos, ca să nu fie ucis de peţitorĭ, nu este motivată de nicĭ unul din faptele anterioare, şi în cele din urmă devine chiar ridiculă în naraţiunea subsecuentă, pentru că ştirea întoarcerĭĭ luĭ este procla-

[1]) Cp. V, 13—22 cu IV, 556—560 şi 700—702 şi I, 63 sq.; V, 30 sq. cu I. 86 sq., etc.
[2]) Cp. XIII, 93 sqq. cu XV, 1 sqq.

mată de față cu peţitorii (XVI, 327 sqq.), fără ca aceştia să încerce de a-şĭ pune planul în lucrare. Aceeaşĭ confuzie domneşte în privinţa persoaneĭ principale din serviciul Penelopeĭ, pe care cele dintâĭ cântece o numesc *Eurykleia* (II, 361; IV, 742, etc.), pe când cele din urmă o numesc de regulă *Eurynome* (XVII, 495; XVIII, 169; XIX, 96; XXIII, 154).

Nu maĭ puţin izbitoare este deosebirea de intuiţiune şi de luciditate dintre diversele părţĭ ale poemeĭ. Firește, nu vom comite copilăria de a deduce din varietatea tipurilor şi situaţiilor diversitatea autorilor poemeĭ. Cu un asemenea criteriŭ s'ar nimici unitatea tutulor producţiunilor literare. Deja Horaţiŭ observase că însuşĭ excelentul Homer dormitează câteodată, — *quandoque dormitat bonus Homerus*. Concedem, prin urmare, ca înălţimea şi energia inspiraţieĭ să nu fie egală de la un capĕt până la celalt al uneĭ compoziţiunĭ literare. Insă când citeşte cineva, chiar în traducere, graţiosul şi cristalinul cânt VI, adică scena dintre Ulysse şi Nausikaa, una dintre cele maĭ suave şi maĭ limpezĭ creaţiunĭ poetice, şi o compară cu încurcatul şi confuzul cânt XX, în care se narează săgetarea peţitorilor, îĭ trebue cuĭva o doză excesivă de indulgenţă şi o lipsă absolută de simţ critic, pentru ca să admită că aceştĭ doĭ antipozĭ sunt produsul unuia şi aceluiaşĭ spirit. Pe de altă parte, particularitatea proprie Odysseeĭ că acelaş fapt se repetă de douĕ saŭ chiar de treĭ orĭ cu slabe variante, ne impune ipoteza că existaŭ douĕ saŭ poate treĭ poeme, care trataŭ aventurile acestuĭ eroŭ popular. Astfel în *Odyssea proprie* avem *douĕ zeiţe*: Kirke şi Kalypso, a căror dragoste ţine pe eroŭ departe de casa şi familia luĭ; *doĭ oaspeţĭ* binevoitorĭ: pe Aiolos şi pe Alkinoos, care îĭ daŭ corăbiĭ ca să se întoarcă; *douĕ preziceriĭ* identice: a Kirkeĭ şi a luĭ Teiresias; *de douĕ orĭ* Ulysse adoarme apropiindu-se de patria sa. Ce să conchidem de aicĭ? De sigur că, în unul din cântecele incorporate maĭ târziŭ cu altele într'un tot, oaspetele binevoitor al luĭ Ulysse se chiema Aiolos, în altul Alkinoos. La curtea unuia ca şi a celuilalt, eroul povesteşte, după cum era şi natural, întîmplărĭ de la războiul Troieĭ. Aceeaşĭ îndoită saŭ chiar întreită naraţiune o găsim după ce Ulysse ajunge în Ithaka: *de treĭ orĭ* ni se spune că eroul, venind în casa sa în haine de cerşetor, este izbit cu un scăunaş (XVII, 462 sq., XVIII, 394 sqq.) saŭ cu un os (XX, 299 sqq.); *de douĕ orĭ* se notează facultatea câineluĭ de a-şĭ recunoaşte pe stăpîn după o absenţă îndelungată (XVI, 4 sqq.; XVII, 291 sqq. şi 504); *de patru orĭ* Ulysse inventează *patru* istoriĭ false asupra persoaneĭ sale, care, deşi diferite în trăsurile lor esenţiale, tind totuşĭ către acelaş scop, de a înşela pe auditorĭ (XIII, 257 sqq.; XIV, 199 sqq.; XVII, 419 sqq.; XIX, 172 sqq.), fără să maĭ vorbim de a *cincea* invenţiune pe care o narează tatăluĭ sĕŭ Laertes (XXIV, 303 sqq.); Penelope doarme aproape *în fiecare oră a zileĭ* (IV, 793 sq.; XVII, 450; XVIII, 188; XX, 54; XXI, 357 sq.; XXIII, 5); Ulysse mănîncă şi se plânge într'una de nevoile stomachuluĭ, cerşind necontenit (VII, 215 sqq.; XV, 344; XVII, 286 sq. şi 473 sq.; XVII, 403; XVIII, 53 sq. şi 118), fapt care impresionase în mod neplăcut chiar pe criticiĭ vechĭ [1]); aceleaşĭ auguriĭ se repetă

[1]) Atheneŭ. X, 412-b.

necontenit (XV, 160 sqq. şi 525 sqq.; XVII, 160 sq. şi 541; XIX, 535 sqq.; XX, 103 sqq. şi 351 sqq.; XXI, 413; XXIII, 439), ca şi cum Olympul întreg se ocupă numaĭ de casa luĭ Ulysse.

In faţa unor dificultăţĭ aşa de izbitoare, inexplicabile în ipoteza adversarilor şcoaleĭ luĭ Wolf, critica a trebuit să caute o soluţiune maĭ conformă cu raţiunea şi cu evoluţiunea epică la celelalte popoare. In această lucrare meritul de căpetenie este al luĭ A. Kirchhoff, care, în urma unor studiĭ conştiinţioase şi aprofundate [1]), a ajuns la concluzia următoare.

Odyssea nu este opera unuĭ singur poet, pe care urmaşiĭ aŭ diformat-o prin interpolaţiunĭ, nicĭ o înşirare mecanică în şir chronologic de cântece independente compuse în deosebite epoce de poeţĭ deosebiţĭ, ci prelucrarea maĭ târzie a unuĭ sîmbure primitiv maĭ simplu, în jurul căruia s'aŭ grupat alte cântece privitoare la întoarcerea eroilor de la războiul Troieĭ. Acest sîmbure primitiv, care constitue *Vechea Odysee*, saŭ, cum o numeşte Kirchhoff, *Redacţiunea maĭ vechĭe*, este forma subt care poema a fost cunoscută până către Olympiada 30-a (an. 650 a Chr.). Dar nicĭ această poemă nu este simplă, ci se compune din douĕ părţĭ: una maĭ veche şi alta maĭ nouă, care datează din deosebite epoce şi sunt opera a deosebiţĭ poeţĭ. Ea s'a născut în diferite punte ale Asieĭ Micĭ.

Partea »maĭ veche« din această »Odyssee veche«, vechiul *nostos* (întoarcere) al luĭ Ulysse, este o poemă simplă ce nu se poate descompune în altele maĭ micĭ. Ea ocupă în Odyssea, aşa cum o avem astăzĭ, cânt. I, 1—87; V, 43—494; VI, 1—331; VII, 1—297; XI, 333—354; XIII, 7—184 [2]), şi coprinde evenimentele următoare. După o scurtă invocaţie la muză, poetul ne introduce într'un consiliŭ al zeilor, în care Athena invoacă protecţia lor în favoarea luĭ Ulysse, care este oprit de nimfa Kalypso. Zeus îĭ rĕspunde că numaĭ Neptun se împotriveşte la întoarcerea luĭ, însă că zeiĭ se vor sfătui în această privinţă şi Neptun va fi nevoit să cedeze. Athena propune să se trimită Hermes în insula Ogygia, la Kalypso, ca să spună nimfeĭ să congedieze pe Ulysse. Hermes soseşte la Kalypso, îĭ comunică voinţa zeilor, şi nimfa se supune. Ulysse pleacă şi, după o călĕtorie de 18 zile, ajunge în insula Phaiakilor, unde regele Alkinoos îl primeşte cu bunăvoinţă şi, după ce-l ospĕtează câteva zile, în care Ulysse povesteşte aventurile sale de maĭ înainte, îl încarcă cu daruri şi-ĭ dă o corabie ca să-l reîmpatrieze. In cursul navigaţieĭ Ulysse adoarme şi Phaiakiĭ îl depun adormit pe pământul Ithakeĭ.

Acest »nostos vechiŭ« al luĭ Ulysse exista, înainte de a i se adăoga partea a doua, ca un tot independent, întreg; însă nu este un simplu cântec epic în înţelesul obicĭnuit al cuvîntuluĭ, — pentru că nu coprinde un singur fapt din povestea întreagă, — ci o poemă maĭ complexă în planul şi concepţia eĭ decât cântecele epice populare. Capacitatea de a grupa materialul tradiţieĭ într'un tot organic şi de a-ĭ da o formă poetică se arată aci desvoltată într'un grad relativ înalt, şi poema se poate considera ca un tot. Din studiul eĭ amĕnunţit se vede

---

[1]) Publicate subt aceste titluri: *Die Homerische Odyssee und ihre Entstehung*, 1859, şi *Die Composition der Odyssee*, 1869.

[2]) In total 1.200 de versurĭ.

limpede că poetul, de şi a avut de bază o tradiţie care circula în public, nu s'a servit de nicĭ un cântec maĭ vechiŭ, pe care să-l fi înglobat în opera sa. Patria acesteĭ poeme pare a fi insula Chios, întru cât abordarea luĭ Ulysse în Ismaros şi ciocnirea luĭ cu Kikoniĭ îşĭ are originea în poveştile Chioţilor emigraţĭ în acea localitate. Epoca naşteriĭ acesteĭ poeme nu se poate determina; însă, judecând după arta maĭ înaintată a expuneriĭ poetice, precum şi după desvoltarea poveştiĭ, suntem autorizaţĭ a conchide că ea datează dintr'o epocă cu mult posterioară epoceĭ în care s'a format povestea despre întoarcerea luĭ Ulysse.

Partea maĭ nouă din *Redacţiunea maĭ vechĭe* datează dinainte de întâia Olympiadă (an. 776 a. Chr.) şi coprinde C. XIII, 185—439; XIV, 1—533; XV, 550—558; XVI, 1—481; XVII, 1—413; XVIII, 1—427; XIX, 2—604; XX, 1—394; XXI, 1—434; XXII, 1—501; XXIII, 1—296 [1]). Naşterea acesteĭ părţĭ presupune firesce cunoştinţa părţiĭ maĭ vechĭ, la care s'a adăugat ca o continuare; prin urmare, n'a existat nicĭodată ca operă independentă, ci, pe unde s'a răspîndit, a fost întotdeauna în legătură cu cea dintâĭ, fără ca adăugarea eĭ să fi modificat întru câtva textul poemeĭ primitive. Valoarea poetică a acesteĭ părţĭ maĭ tinere este maĭ slabă. Poetul nu tratează cu independenţă şi libertate materia împrumutată din tradiţie, ci rămâne subt influenţa cântecelor populare, de la care a luat nu numaĭ fondul, ci şi forma. Astfel lucrarea sa se întemeiază pe maĭ multe cântece populare, însă puterea sa de asimilaţie şi de transformare n'a fost în stare să stăpînească acest agregat omogen şi să-l toarne într'un tipar noŭ. El nu ştie să păstreze punctele de vedere generale, nicĭ să dea faptelor motivarea necesară. De aceea, continuitatea naraţieĭ este întreruptă de contraziceriĭ, şi arta descrieriĭ saŭ a naraţiuniĭ nu este pretutindeniĭ de aceeaşĭ valoare. Insă, pe de altă parte, contopirea cântecelor ce i-aŭ servit ca material primitiv, atât ca fond cât şi ca formă, de şi nu desăvîrşită, este realizată într'un grad aşa de înnalt, în cât critica cea maĭ migăloasă nu va isbuti să despartă cu preciziune nicĭ să reconstitue cântecele de care s'a slujit autorul acesteĭ părţĭ. Locul de eĭ naştere este, după toată probabilitatea, Kolophon saŭ Smyrna, întru cât fabula despre coborîrea luĭ Ulysse la Hades este o poveste Kolophoniană.

Intre Olympiada a 30ª şi a 50ª (an. 650 şi an. 620 a. Chr.), această „Redacţiune maĭ vechie“ a fost supusă uneĭ prelucrăriĭ maĭ întinse de către un necunoscut, poate tot din Kolophon saŭ din Smyrna, şi prin această prelucrare poema a devenit de douĕ oriĭ maĭ mare; textul primitiv s'a alterat saŭ a suferit lacune. Cauza acesteĭ prelucrăriĭ se datoreşte străduinţiĭ de a îngloba în corpul Odysseeĭ alte cântece maĭ vechĭ referitoare la acelaş cyclu de fapte, care eraŭ cunoscute pretutindeniĭ, şi, cu acest chip, de a completa poema şi de a-ĭ da un sfîrşit maĭ mulţumitor decum era sfîrşitul poemeĭ primitive faţă de gustul ce domnea acum în public. Valoarea poetică a acestor adause şi desvoltăriĭ intercalate într'un mod curat mecanic este neînsemnată.

---

[1]) In total 3.560 de versuriĭ.

Aceste adause şi interpolări făcute între Olympiada a 30ª şi a 50ª sunt aşezate în următoarele locuri din corpul Odysseeĭ aşa cum ea a ajuns până la noĭ: I, 8—444; II, 1—IV, 619 (aceste treĭ cărţi sunt un fragment dintr'un cântec vechiŭ despre »aventurile luĭ Telemachos« saŭ »Telemachia«); IV, 620—V, 42; în VII, 103—131, avem un fragment dintr'un cântec maĭ vechiŭ despre »rătăcirile luĭ Ulysse«; VII, 185—232 şi 243—250; VII, 298—IX, 15; în IX, 16—564, avem iarăşĭ un fragment dintr'un »nostos« maĭ vechiŭ; IX, 565—XI, 332 şi XI, 353—XII, 446, sunt un fragment dintr'alt »nostos« la început independent; XII, 447—XIII, 6; XIII, 10—12; XIII, 68, 412—428, 440; XIV, 174—184; XV, 1—74; în XV, 75—282 posedăm un fragment dintr'un cântec maĭ vechiŭ despre »aventurile luĭ Telemachos« saŭ »Telemachia«; apoĭ XV, 283—549 şi 552—554; XVI, 30—39, 135, 153, 332—451; XV, 460—477; XVII, 31—166, 414—606; XVIII, 42—59, 281—301, 303; XIX, 3—52, 282—299, 394—465; XX, 66—82, 124—146, 347—389; XXI, 15—41; XXII, 141, 205—240, 249—250; XXIII, 111—176, 218—224; XXIII, 292; XXIV, 548.

La această desvoltare ajunsese Odyssea către Olympiada a 50ª, adică maĭ-maĭ la forma în care o avem astăzĭ. In această stare ea fuse supusă recensiuniĭ uneĭ comisiuni numite de Pisistratos. Activitatea acesteĭ comisiuni s'a mărginit întru a fixa textul poemeĭ în forma în care a fost admis de Grecia întreagă. Insă, de oarece spiritul aceleĭ epoce nu-şĭ închipuia o asemenea lucrare aşa cum o înţelege spiritul modern, în redacţiunea Pisistratizilor s'aŭ introdus câteva interpolaţiunĭ, pe care le-aŭ primit şi învăţaţiĭ Alexandrinĭ, pentru că aceştia îşĭ propuseseră de a restabili textul fixat de Pisistratizi, fără a împinge cercetările lor dincolo de această epocă. După Kirchhoff, interpolaţiunile făcute de comisiunea numită de Pisistratos sunt următoarele: c. VII, 18—83; 146; XI, 321—325, 602—604, 631; XIII, 320—323[1]).

Am merge prea departe dacă am voi să reproducem aicĭ saŭ măcar să schiţăm argumentaţia circumstanţioasă, pe care Kirchhoff a desvoltat-o cu atâta măestrie în scrierea sa *Composition der Odyssee*. Putem chiar adăoga că, oricât de ingenioasă ar fi argumentarea sa, ea n'a isbutit a determina cu o putere de demonstraţie strict ştiinţifică dimensiunile sîmbureluĭ primitiv şi ale cântecelor vechĭ care aŭ servit la desvoltarea luĭ, precum şi interpolaţiile succesive, care aŭ dat poemeĭ proporţiile şi forma subt care ea s'a perpetuat până în zilele noastre. Insă orice spirit liber de prejudiţiĭ şi capabil de a trage concluziunĭ firesc din fapte, va recunoaşte în concluziile învăţatuluĭ profesor de la Berlin o mare doză de probabilitate. Şi, în cestiunĭ de felul acesta, probabilitatea are aceeaşĭ valoare ca adevĕrul însuşĭ. Prin aceste cercetărĭ prelungite în curs de anĭ, părerea cum că Odyssea este o concepţie unitară eşită din fantazia unuĭ singur cântăreţ a fost aşa de adînc sdruncinată, încât partizaniĭ unităţiĭ aŭ lăsat mult din îndĕrĕtnicia lor de altădată. Eĭ sunt siliţĭ de puterea argumentelor să recunoască interpolaţiunĭ nu numaĭ de versurĭ izolate, ci de pasagie întregĭ, lucru pe care de alt-

[1]) In total 80 de versurĭ.

mintrelea îl observaseră chiar criticiĭ Alexandrinĭ Aristophanes din Byzanţiŭ şi Aristarchos [1]). Părerea contrarie cum că ea este o alcătuire de cântece grupate cu oarecare artă împrejurul unuĭ centru de cristalizaţie, îşĭ face drum şi devine din zi în zi maĭ plauzibilă la lumina literaturiĭ comparate. Invenţiunea literară în unele din părţile eĭ componente este mediocră, însă reflexiunea este înaintată şi arta grupăriĭ maĭ savantă. Intocmirea eĭ este opera uneĭ epoce, în care geniul epic era pe sfîrşit. Acel avînt poetic care năştea atâtea cântece din tradiţiile trecutuluĭ, acea înlesnire de a pune în versurĭ sonore şi frumos ritmate evenimentele la care asistaseră străbuniĭ, acea intuiţiune clară şi desăvîrşită, perduseră mult din vigoarea lor de altădată. Munca obstinată a ştiinţeĭ, care a despuiat atâtea lucrurĭ de idealitatea lor, care a făcut din blonda Phoebe, din palida confidentă a amanţilor, un glob rece şi fără viaţă, a distrus legendara aureolă dimprejurul luĭ Homer. Insă dacă farmecul credinţeĭ naive în Homer a dispărut, ştiinţa a câştigat nespus de mult prin faptul că a pătruns în tainele evoluţiuniĭ poezieĭ epice şi ne-a permis să urmărim firul complicateĭ sale desvoltărĭ. Acel geniŭ incomparabil, care în tinereţe a compus Iliada iar în aniĭ maturităţiĭ sale ne-a dat Odyssea, este în realitate geniul grecesc, care, în creaţiunile sale poetice, se ridică treptat de la nişte începuturĭ naive, dar pline de vigoare, spre compoziţiĭ din ce în ce maĭ artistice, însă cu aceasta îşĭ slei oarecum facultăţile epice, spre a intra în domeniul poezieĭ de reflexiune, al elegieĭ, şi a trece de aci la poezia lirică.

VII

Din observaţiunile făcute maĭ sus conchidem că, la Grecĭ, cântecul epic saŭ balada istorică este forma primitivă a poezieĭ. Acest fenomen literar se constată la toate popoarele, a căror istorie o putem urmări până la începuturile eĭ. Obiectul cânteculuĭ istoric este tradiţia tribuluĭ saŭ a poporuluĭ. »Popoarele neînaintate pe calea civilizaţieĭ, zice Herder, cântă şi lucrează, şi ceeace aŭ făcut cântă sub formă de amintirĭ. Cântecele lor sunt archiva naţiuniĭ, comoara ştiinţeĭ şi religieĭ, a teogonieĭ şi cosmogonieĭ lor, a isprăvilor părinţilor şi a evenimentelor istorieĭ lor, manifestarea inimiĭ lor, icoana vieţiĭ lor domestice, în zilele de bucurie, ca şi în zilele de întristare« [2]). Aceste cântece epice isvorĕsc din acea nevoe ce simt toate fiinţele omeneştĭ eşite din starea de barbarie, din acea dorinţă firească a omuluĭ de a şti ceva asupra trecutuluĭ. Versul, care într'o societate înaintată pare a fi un lux, este, la popoarele inculte, o necesitate, şi se explică nu numaĭ prin plăcerea ce ritmul poetic produce asupra auzuluĭ nostru, ci şi prin ajutorul ce el procură memorieĭ. Un om care poate povesti o istorie interesantă într'o formă pe care ceĭlalţĭ o pot ţinea minte maĭ uşor, va fi în totdeauna maĭ stimat la un popor curios de a şti, dar lipsit de cărţĭ, decât alt

---

[1]) Se ştie că aceştĭ doĭ corifeĭ aĭ criticeĭ Alexandrine declaraseră de neautentică încheierea Odysseeĭ de la XXIII, 297—XXIV, 548.

[2]) *Dissertation über die Aehnlichkeit der englischen und deutschen Dichtung im Mittelalter.*

om care povesteşte subt forma convorbiriĭ obicĭnuite. Tacit [1]) şi Iordanis [2]) ne afirmă că izvoarele de căpetenie ale istorieĭ Germanilor vechĭ eraŭ cântecele, iar Ammianus Marcellinus [3]) şi Lucanus [4]) ne relatează că vitejiile vechilor Gallĭ eraŭ cântate în versurile barzilor. In relaţiunea despre solia trimisă în anul 449 la Attila de către împĕratul Teodosiŭ II, citim: »spre seară se luară bucatele; doĭ Scythi înaintară şi recitară înaintea luĭ Attila versurĭ făcute de dînşiĭ, în care cântaŭ isprăvile şi virtuţile luĭ războinice. Toate privirile oaspeţilor se pironiră asupra lor; uniĭ eraŭ încântaţĭ de versurĭ, alţiĭ se înflăcăraŭ la această pictură a bătăliilor; lacrimĭ curgeaŭ din ochiĭ acelora ale căror puterĭ eraŭ stinse de vîrstă, şi care nu-şĭ maĭ puteaŭ mulţumi setea de războiŭ şi de glorie« [5]). Isprăvile luĭ Athelstane eraŭ commemorate de Anglo-Saxonĭ [6]), şi ale luĭ Kanut de Danezĭ, în poeme primitive, din care numaĭ puţine fragmente aŭ ajuns până la noĭ. Diplomatul bizantin Gregoriŭ Nicephori, care a călĕtorit prin Sêrbia şi Macedonia între aniĭ 1325 şi 1326, spune că Bulgariĭ şi Sêrbiĭ cântă foarte mult gloria multor eroĭ, pe care el nu i-a vĕzut şi despre care n'a auzit vorbindu-se [7]). Chronicarul spaniol Herrera ne arată că, la vechiĭ Peruvienĭ, când un rege (Inca) murea, oamenĭ de talent eraŭ însărcinaţĭ să-l celebreze în versurĭ, pe care poporul le învĕţa pe dinafară şi le cânta în public la zile de sĕrbătoare. De vom urmări desvoltarea tutulor popoarelor care aŭ o istorie, vom vedea că nicĭ unul din ele n'a fost lipsit de acest fel de cântece vitejeştĭ, care pentru el coprind toate faptele însemnate din trecut. »Croaţiĭ, zice autorul uneĭ călĕtoriĭ la Constantinopolĭ din prima jumĕtate a veaculuĭ al 16-lea, cântă încă multe cântece asupra luĭ Kobilovicĭ« [8]). Acelaş lucru îl afirmă Krijanicĭ şi despre alte popoare slavice. »In copilăria mea, adică în prima jumĕtate a secoluluĭ al 17-lea, zice acest scriitor, am vĕzut nobilĭ şi fruntaşĭ sêrbeştĭ şi croaţĭ aşezaţĭ la ospeţe, iar la spatele lor cântăreţiĭ cântaŭ gloria strămoşilor lor. Toate cântecele celebraŭ pe Marko Kralĭevicĭ, pe Novak Debeliak, pe Miloş Kobilicĭ şi pe alţĭ eroĭ« [9]). Fără să maĭ insistăm asupra aceluiaşĭ fapt, pe care îl constată atâtea texte la Romanĭ [10]), de vom trece la noĭ, pe lîngă »cântecele bĕtrâneştĭ« din colecţiile publicate deja, găsim dovezĭ netăgăduite de balade istorice, în care eraŭ celebraţĭ eroiĭ noştri ceĭ maĭ popularĭ. Scriitorul polonez Mateiŭ Strykowski, care a călĕtorit prin ţĕrile noastre între

---

[1]) *Germania*, 2.

[2]) *De Getarum sive Gothorum origine et rebus gestis*, V.

[3]) XV, 9, 8.

[4]) *Pharsalia*, I, 448 sqq.

[5]) Intreaga relaţiune tipărită în traducere în Guizot *Histoire de la civilisation en France*, vol. III, p. 56; ed. din 1846.

[6]) Aug. Thierry: *Hist. de la conquête de l'Angleterre par les Normands*, în *Oeuvres complètes*, vol. I, p. 419.

[7]) Nicephori Grigorae *Historia byzantina*, lib. VIII, 14.

[8]) Ap. Pypin şi Spasovicĭ *Hist. des littératures slaves*, tr. fr., p. 369.

[9]) *Ibid.* p. 371. Acest Marko Kralĭevicĭ joacă în poezia populară a Bulgarilor un rol şi maĭ mare decât în a Sêrbilor. Dr. Iv. D. Şişmanoff: *Insemnĕtatea şi teoria etnografieĭ bulgăreştĭ*, trad. pe românește în *Convorb. liter.* 1897, p. 747.

[10]) Dionysius Halicarn. *Antiquitates romanae*, I, 79. Cicero *Tuscul.* I, 2, 3 şi IV, 2; *Brutus*, XIX, 75. Valer. Maxim. II, 1, 10. Nonius Marcellus *assa voce*. Horatiŭ *Carm.* IV, 15, 25, sqq.

aniĭ 1574 şi 1575, ne spune că »Moldoveniĭ şi Muntenii cântă pe Ştefan-cel-Mare în toate ospeţele lor, acompaniându-se cu muzica alăuteĭ« [1]). Acelaş autor scrie: »acest glorios şi antic obiceiŭ se păstrează până astăzĭ în Grecia, Thracia, *Muntenia, Transilvania şi Moldova,* precum m'am încredinţat eŭ însumĭ, şi am auzit deajuns cu urechile mele în toate adunările acelor popoare, iar în Turcia pe strade şi pe pieţe, unde faptele bărbaţilor renumiţĭ sunt celebrate prin cântece cu acompanimentul vioarelor, alăutelor, cobzelor şi harfelor, căcĭ poporul de jos se desfătează peste măsură ascultând marile vitejiĭ ale principilor şi voinicilor« [2]). De asemenea în predoslovia *Cărţiĭ despre descălecatul întâĭ* a luĭ Neculaĭ Costin, citim: »care obiceiŭ şi în Italia şi în Turcia şi în ţara sêrbească şi în alte ţĕrĭ, şi aicea la noĭ în ţară, vedem şi până astăzĭ, la mesele Domnilor, cântând lăutariĭ cântecele Domnilor trecuţĭ cu nume bun şi cu laudă celor buniĭ, iar cu ocară celor rĕiĭ şi cumpliţĭ« [3]). Cesar Bolliac ne încredinţează că, în Caracal, »lăutariĭ cântă prin cârciumĭ baladele luĭ *Mircea-Vodă* şi *cântecul Caracaluluĭ*, în care se aude Mihaĭ-Vodă, Calonfirescu, Popa Stoica din Fărcaş, Buzeştiĭ şi Căpleştiĭ... Aci Mircea a răpit da 'n călare pe frumoasa cârciumăreasă, după ce a bĕut cu dînsa; p'aci fugea Tătarul cu muierea Calonfiresculuĭ, colo a rupt Calonfirescu un par ca să se bată cu Tătariĭ, colo s'a înnecat Calonfirescu, colo întindea cortul Mihaĭ-Vodă« [4]). In comuna Fărcaşele, afirmă A. I. Odobescu, se cântă până astăzĭ de popor Popa Stoica (Fărcaş), vestitul general al luĭ Mihaĭ-Viteazul:

Popa Stoica din Fărcaş
S'aruncă de şeapte paşĭ
Şi iese din liturghie
Şi taie la Turcĭ o mie [5]).

In fine, ca să punem capĕt acestor citate obositoare, Vasile Alecsandri ne spune că »strămoşiĭ noştri iubeaŭ să auză cântece de vitejie şi că la mesele lor aduceaŭ cântăreţĭ ce le spuneaŭ faptele Domnilor vechĭ. Cântarea acelor poeziĭ se făcea într'un mod recitativ« [6]).

Astfel, pretutindenĭ cele dintâĭ producţiunĭ literare sunt cântecele epice izolate, luate d'adreptul din viaţă, pentru lauda uneĭ fapte, unuĭ eroŭ, în care poporul îşĭ imprimă trăsurile fundamentale ale caracteruluĭ sĕŭ şi în care el vede modèle viĭ de ceeace el doreşte să fie şi să facă. Asemenea cântece din epoca eroică a popoarelor ni s'aŭ păstrat în fragmentul lupteĭ luĭ *Hildebrand* cu fiul sĕŭ *Hadubrand* (Hildebrandslied), în romanţele spaniole despre Carpio şi Cid, în cantilenele franceze care aŭ precedat *les chansons de geste,* în baladele noastre populare ca Monastirea de la Argeş, Moartea luĭ Brâncoveanu, Codreanu, etc. Meritul

---

[1]) Trad. de B. P. Hasdeŭ în *Archiva rom.*, vol. II, p. 8.

[2]) *Ibid.* p. 6. Reprodus în *Col. luĭ Traian*, an. 1871, pag. 114.

[3]) *Letopiseţele Moldoveĭ*, Tom. I, p. 36, ed. 2-a.

[4]) *Călĕtorie prin oraşele şi satele româneşti*, tipărită pentru întâĭa oară la 1845 în *Curierul românesc* al luĭ Heliade şi reprodusă în *Buletinul societăţiĭ geografice rom.*, an. XIII (1892), p. 89.

[5]) *Analele societăţiĭ academice române*, 1877, p. 200.

[6]) *Poeziĭ populare ale Românilor*, p. 96.

cântăreţuluĭ nu stă în invenţiunea subiectuluĭ, pe care îl ia din tradiţiunea vorbită, ci în forma subt care îl prezintă, care de regulă este de o energie extraordinară. La găsirea acesteĭ forme a contribuit în gradul cel maĭ înnalt împrejurarea că scrierea nu era pe atuncĭ descoperită şi că acele cântece se transmiteaŭ prin viŭ graiŭ din om în om. Părţile care încântaŭ pe auditorĭ fie prin sonoritatea, fie prin vigoarea expresiunĭĭ, versurile care aprindeaŭ maĭ tare imaginaţia lor, acelea se păstraŭ în amintirea lor. Memoria se prefăcea într'un fel de sită, în care rĕmânea numaĭ ce merita să trăiască; tot ce era uscat, comun şi fără interes, se pierdea. Cu această cernere naraţiunea câştiga o rotunzime, care se întipărea uşor în minte. Trecênd astfel din gură în gură, tradiţiunea întrupată în forma poetică păstra numaĭ trăsurile cu adevĕrat poetice, care găseaŭ o aprobare generală; căcĭ nimic nu exercită o înrîurire aşa de binefăcătoare asupra desăvîrşiriĭ treptate a uneĭ poeme ca recitarea repetită. Recitatorul inteligent observa efectele fiecăreĭ vorbe pe faţa auditoruluĭ, al căruĭ ochiŭ se încrunta din ce în ce la auzul uneĭ descrierĭ prea întinse, unde încordarea luĭ slăbea. Frunţile se încreţeaŭ când o frază greoaie întrerupea un stil până aci repede şi transparent; mâinele se aşezaŭ după concha urechiĭ, când o pictură verbală nu era destul de intuitivă, saŭ când transiţia era bruscă şi o trăsură viguroasă se arĕta fără pregătirea cerută. Dar toate frunţile se descreţeaŭ, toate capetele înaintaŭ către recitator, îndată ce cuvintele luĭ aşezate cu măestrie puneaŭ fantazia şi inima într'o mişcare neobicĭnuită. După asemenea semne de aprobare saŭ desaprobare, rapsodul îşĭ schimba cântecul la ospĕţul viitor, scurtând aicĭ, desvoltând dincolo, punênd o umbră maĭ închisă de pasiune aicĭ, luminând maĭ mult fondul tablouluĭ dincolo. Cu acest chip cântecul epic ajunse la acea desăvîrşire de expresiune, care rareorĭ lipseşte poezieĭ populare. Ajunse la acest grad de rotunzime, fondul şi forma tradiţieĭ se cristalizaŭ pentru totdeauna.

Prilejul care a dat naştere în Grecia acesteĭ eflorescenţe de cântece epice este migraţiunea Dorienilor, cu care începe istoria propriŭ zisă a poporuluĭ ellenic. Acheiĭ şi Ionieniĭ, goniţĭ din locuinţele lor anterioare, se îndreptează spre ţĕrmurile Asieĭ micĭ, pe care le acoper cu coloniĭ. In curs de maĭ multe generaţiĭ şi după isprăvĭ numeroase pe apă şi pe uscat, eĭ isbutesc să întemeieze o nouă viaţă. Poezia cântă faptele războinice ale prezentuluĭ şi întăreşte în acelaş timp amintirea despre străbunĭ. In insule şi pe coastele Anatolieĭ se grămădesc coloniĭ din toate ţinuturile ellenice, ducênd cu sine tradiţiile lor, şi dacă în acestea se vorbea de o întreprindere comună a marinarilor peloponesienĭ şi thesalienĭ, — cum eĭ cu ajutorul caluluĭ de lemn, al caluluĭ de mare, al corăbiilor, aŭ cucerit oraşul Troia şi aŭ suferit multe nenorociriĭ la întoarcere, — acele poveştĭ le înfăţişaŭ o oglindă şi un model pentru viaţa actuală şi deveneaŭ un punct central de care fiecare trib lega pe eroul sĕŭ. Evenimente nouĕ se contopiră cu vechile poveştĭ, şi din această fuziune a trecutuluĭ cu actualitatea se formă acel ideal al vieţiĭ naţionale, de care se inspiră Themistokles maĭ în urmă, când zise să se ducă imaginile Aiakizilor ca protectorĭ aĭ Ellenilor în lupta de la Salamina, şi Alexandru-cel-Mare, când vedea în sine un noŭ Achille. Poveştile din Mykenai fură

scoase la iveală de urmaşii vechieĭ dinastiĭ a Atrizilor, şi Agamemnon deveni şeful expediţieĭ contra Troieĭ, iar celelalte triburĭ puseră alăturĭ de dînsul pe eroiĭ lor Diomedes, Nestor, Aias, Idomeneŭ, etc. Immigranţiĭ thesalienĭ merseră maĭ departe, şi eroul lor naţional, Achille, deveni idealul cavaleruluĭ ellen. Vechile poveştĭ despre aventurĭ pe mare îşĭ găsiră eroul lor în Ulysse.

Maĭ tărziŭ cântecele primitive, care celebraŭ fapte izolate şi eraŭ de o întindere relativ mică, fură absorbite în epopeĭ, care îmbrăţişaŭ cyclul întreg de fapte din care făceaŭ parte cântecele primitive. Tot aşa, în Franţa, cantilenele vechĭ se incorporară în *chansons de geste* [1]). Acest eveniment s'a împlinit, după toată probabilitatea, în chipul următor, în ceeace priveşte Grecia. Inflorirea repede a coloniilor ionice de pe ţĕrmul asiatic dete prilej la sĕrbătorĭ ce se întorceaŭ la epoce regulate. Primăvara şi toamna, de care se leagă obicĭnuita muncă a câmpuluĭ, timpul semĕnătureĭ, al secerişuluĭ şi al culesuluĭ viilor, fură ocaziunĭ naturale pentru întruniri la templele zeilor, unde la începutul lucruluĭ se invoca binecuvîntarea divină, la sfîrşit se aduceaŭ mulţumirĭ pentru isbînda munceĭ. Aci se adunaŭ cete de oamenĭ cu femeĭ şi copiĭ, ca să joace în horă împrejurul altarelor saŭ în poenile dumbrăvilor închinate zeilor. Unele petreceri eraŭ de natură curat intelectuală şi constaŭ în recitări de cântece, la care lua parte nu un singur cântăreţ, ci maĭ mulţĭ, aşa că între aceştia se ţinea un fel de concurs. Este învederat că în aceste audiţiunĭ prelungite, şi cu gustul ce publicul prindea necontenit pentru asemenea îndeletniciri nobile, aceste cântece, care întăĭ se recitaŭ izolate, începură a fi recitate la rînd, precum impunea însuşĭ coprinsul tradiţieĭ. Aşezarea lor într'un şir maĭ mult saŭ maĭ puţin logic, maĭ mult saŭ maĭ puţin artistic, era cu atât maĭ uşoară, cu cât modul obicĭnuit al formăriĭ legendeĭ este de a subordona unuĭ punct fundamental toate faptele ce o compun, iar păstrarea vechilor cântece în ultima lor cristalizare se impunea de plăcerea ce această ultimă formă procurase celor ce o ascultaseră altădată. Cum că din uşoara modificare a unor elemente poetice independente, însă relative la acelaş cyclu, se poate întocmi o epopee mare, avem ca probă experimentală încercarea reuşită a luĭ Siegfried Kapper, care compuse o adevĕrată epopee din cântecele sêrbeştĭ relative la despotul Sêrbieĭ Lazăr, fără a-le supune uneĭ alteraţiunĭ violente [1]). Tot în acelaş fel s'aŭ format epopeĭ întinse, ca poema fineză *Kalevala*, epopeia franceză despre Carol-cel-Mare, poema naţională germană *Nibelungenlied* şi colosalele epopeĭ ale vecheĭ Indiĭ. In deosebĭ *Mahabharata* a fost înţeleasă numaĭ când Holtzmann a despărţit de tulpina eĭ primitivă plantele părăsite ce se încolăciseră împrejurul eĭ în cursul veacurilor, episodiile şi interpolaţiile, pe care el le-a extras şi ni le-a arĕtat în adevĕrata lor fiinţă.

Secolul nostru se numeşte secolul invenţiunilor. Insă dacă privim lucrurile maĭ de aproape, ne convingem fără multă greutate că puterea de invenţiune a individuluĭ nu este aşa de mare cum şĭ-o închipuesc mulţĭ inşĭ. Strict vorbind,

---

[1]) Cf. Karl Bartsch în *Revue critique*, 1866, No. 52.

[2]) *Lazar der Serbenczar, nach Serbischen Sagen und Heldengesängen, 1851.* Le Baron d'Avril *La Bataille de Kossovo.*

nicĭ un om n'a inventat nimic, ci a adaus ceva la patrimoniul maĭ multor generaţiĭ. Aşa numiţiĭ inventatorĭ se aseamănă cu lucrătorul care dă cea din urmă lovitură de ciocan în străpungerea unuĭ tunel. Nimenĭ nu-ĭ poate contesta că el a deschis un drum noŭ. Dar ce puţină dreptate are el de a numi a sa o operă la care aŭ contribuit ingineriĭ, capitaliştiĭ şi sute de alţĭ lucrătorĭ ca şi dînsul!

Să ilustrăm această aserţiune cu câteva exemple. Deja Seneca cunoştea proprietatea de a mări a unuĭ cilindru de sticlă umplut cu apă, care făcea literile să pară maĭ marĭ. Se ştie obiceiul cismarilor de a coase noaptea ajutându-şĭ vederea cu nişte globurĭ de sticlă umplute cu apă. In *Noriĭ* luĭ Aristophanes se vorbeşte de sticla ce are proprietatea de a aprinde corpurile uşor inflamabile. Fineţea tăerilĭ gemelor antice s'a înţeles de când s'a găsit la Pompeii lupe de kihlibar limpede. Dar aŭ trecut o mie şi maĭ bine de anĭ până la descoperirea ochelarilor pentru ajutarea ochilor slăbiţĭ. Şi apoĭ câte sute de anĭ aŭ trecut de la descoperirea ochelarilor până la invenţiunea telescopuluĭ! — Fiecare patriciŭ roman purta un inel cu pecetie, şi imprima cu dînsul în ceară nu numaĭ imaginĭ de obiecte, ci şi litere, lucru pe care de altmintrelea Egiptenii îl făceaŭ cu o mie şi maĭ bine de anĭ înainte. Impĕraţiĭ romanĭ aveaŭ stampile cu care îşĭ tipăreaŭ numele pe decrete. Cicerone exprimă, fără să bănuiască, întreaga teorie a tiparuluĭ, când zice despre orator că el, chiar dacă ar fi în posesiunea tutulor regulelor retoriceĭ, va fi tot aşa de puţin orator, ca şi acela care ar pretinde că ştie pe Homer fiindcă are înaintea luĭ făcute din metal toate literile care ar compune poemele homerice. Cu toate acestea, de la Cicerone până la Gutenberg aŭ trecut 1500 de anĭ. Tipărirea cărţilor se cunoştea înainte de Gutenberg în Europa, ca să nu maĭ zicem nimic de China. Se săpa o pagină întreagă pe lemn. Cât de aproape era omenirea de a despărţi acea pagină în litere şi a întrebuinţa pe fiecare de maĭ multe orĭ! Şi cu toate acestea ea a stătut zecĭ de anĭ înaintea acesteĭ porţĭ fără să o deschiză. Când unul a găsit cheia, aŭ găsit-o maĭ mulţĭ de odată. Invenţiunea era matură. Nenumĕrate miĭ de anĭ aŭ trecut împrejurul trunchiuluĭ de arbor, din care oameniĭ aŭ făcut un mijloc pentru transportarea poverilor, până să ajungă la roată, la car şi în fine la locomotivă. Cine a inventat pe aceasta din urmă? Nimenĭ şi toţĭ, de la cel dintâĭ căruţaş până la Stephenson.

O tranziţie analoagă s'a făcut de la cântecele eroice primitive la marile epopeĭ populare. In această trecere, Steinthal notează treĭ stadiĭ, şi anume: 1) cântecele izolate, care cântă fiecare câte o faptă în parte, ca un tot. Aci a rĕmas epica Sêrbilor, Tătarilor, Celţilor, şi, putem adăuga, a Românilor; 2) în al doilea stadiŭ se înşiră unul după altul cântece referitoare la un eroŭ, fără a se împreuna într'o idee superioară. Aşa este legenda luĭ Hercules, romanţele spaniole despre Cid, cântecele sêrbeştĭ despre Marko Kralĭevicĭ şi despre bătălia din Câmpul Mierleĭ; 3) cea maĭ înaltă formă epică o găsim acolo unde spiritul general formează un cerc mare de cântece grupate împrejurul uneĭ ideĭ fundamentale, precum în Mahabharata şi Ramayana, in Iliada şi Odyssea, în Chanson de Roland, în Nibelungenlied, în Kalevala. Aceste treĭ stadiĭ ale poezieĭ epice corespund

cu cele treĭ faze prin care trece limba omenească: izolantă, aglutinantă şi organiceşte flesională.

Critica modernă, cu toate străduinţele eĭ, n'a ajuns încă a preciza ce adause s'aŭ făcut de interpolatorĭ, şi ce modificărĭ s'aŭ introdus de rapsozĭ în redacţiunea primitivă a fiecăreia din cele douĕ poeme, care formează obiectul studiuluĭ de faţă. Insă cum că nişte cântece, la început independente, dar referitoare la douĕ cycluri literare, aŭ fost adunate în douĕ poeme marĭ, aceasta se vede lămurit din contrazicerile ce domnesc între deosebitele lor părţĭ, şi din care numaĭ câteva aŭ fost semnalate aicĭ. Maĭ mult încă. Intocmirea şi desvoltarea planuluĭ fiecăreia din cele douĕ epopeĭ acuză o diferenţă notabilă şi cu privire la epoca în care a fost încheiată fiecare din ele. In Iliada, connexarea unuĭ cântec cu altul este făcută cu o simplicitate care ne permite să recunoaştem aproximativ şi fără multă greutate locul unde se sfîrşeşte unul şi începe altul, interpolaţiile care aŭ servit a cimenta bucată lîngă bucată, precum şi părţile care aŭ fost compuse pentru încheerea acţiuniĭ. Cititorul nu are decât să citească însuşĭ Iliada cu oarecare atenţiune, pentru ca să se convingă însuşĭ de energia juvenilă şi intuiţia poetică ce domnesc în cântecele I—X şi care le despart de cântecele XI—XVIII şi de XIX—XXIV. In Odyssea, aşezarea materialuluĭ este făcută cu maĭ multă măestrie, nu numaĭ în ceeace priveşte planul general, ci chiar întru cât priveşte acel sîmbure primitiv, pe care Kirchhoff l-a extras din corpul poemeĭ cu un simţ critic aşa de fin şi aşa de sigur. Această artă, superioară celeĭ din Iliada din punctul de vedere al materialuluĭ, corespunde cu o scădere a invenţiuniĭ şi intuiţiuniĭ poetice. Nu trebue însă să credem că, de vreme ce cântecile primitive fuseseră grupate în douĕ marĭ epopeĭ naţionale, recitarea acelor cântece în mod izolat, aşa cum se făcea altădată, pierise cu totul din gustul poporuluĭ. In ospeţe maĭ restrînse, în ore de recreaţiune maĭ puţin solemne, rapsoziĭ se ţineaŭ încă de vechiul obiceiŭ; numaĭ la unele sĕrbătorĭ anumite, prelungite în curs de maĭ multe zile, se găsea timpul şi dispoziţia necesară pentru recitarea totuluĭ. Solon, hotărînd printr'o lege specială ordinea în care trebuiaŭ recitate poemele homerice la marea sĕrbătoare a Panatheneelor, a făcut pasul deciziv pentru a se păstra în întregimea lor nişte opere de o aşa de înaltă valoare literară; iar mĕsura luĭ Pisistrat de a le fixa prin scris a fost o urmare firească a pasuluĭ făcut de către înţeleptul legiuitor. Cu dînsul s'a asigurat pentru totdeauna conservarea Iliadeĭ şi Odysseeĭ.

Aceasta este soluţiunea pe care critica modernă o dă problemeĭ puse pentru întăia oară de către celebrul Perizonius asupra formăriĭ poemelor homerice. Dar ceeace am expus noĭ în paginile ospitaliere ale acesteĭ reviste este o schiţă repede şi cu totul necompletă dintr'o întreagă literatură, în care criticiĭ germanĭ ocupă locul de frunte. Această literatură este aşa de bogată, încât ar oferi anĭ de studiŭ unuĭ spirit sîrguitor. Şi, cu toate acestea, chiar acele monografiĭ aşa de numeroase nu aŭ tratat toate părţile problemeĭ cu aceeaşĭ autoritate, şi n'aŭ ajuns pretutindenĭ la soluţiunĭ de-o potrivă sigure. Să sperăm însă că, precum atâtea probleme, altădată insolubile, aŭ găsit în zilele noastre o deslegare strict ştiinţifică, tot aşa

şi aceasta va fi definitiv resolvată în sensul vederilor luĭ Wolf. Elucidarea eĭ este de o mare însemnĕtate nu numaĭ pentru literatura ellenă, ci şi pentru literatura tutulor popoarelor; şi, pentru a se ajunge la rezultate aşa de preţioase, nu este nevoie de o inspiraţie divină saŭ de o minune cerească, ci de muncă fără preget, de judecată sănĕtoasă şi nefalsificată de prejudiţiĭ, de interpretare firească a faptelor, de metod sever, de dragoste pentru ştiinţă, de respect pentru adevĕr.

Să sperăm că unul din tineriĭ noştri filologĭ va ajunge, dacă nu să dea ultimul cuvînt în această privinţă, cel puţin să apropie mult cestiunea de soluţiunea eĭ definitivă.

Ang. Demetriescu.

Turnul Mănăstirii Brebu

SFÎNTA SCRIPTURĂ

— STUDIĬ ŞI COMENTARIĬ —

INTRODUCERE

Interpretarea ştiinţifică a Sfinteĭ Scripturĭ aparţine maĭ cu seamă timpurilor moderne, când în Germania şcoala nouă de exegeţĭ a stabilit o critică raţională şi metodică, scuturând mărgăritarele ascunse de straturile vremiĭ şi scoţêndu-le la lumină maĭ strălucite.

Herder, Paulus, Eichorn, Jones, de Vette, A. Weil şi maĭ târziŭ în Franţa Ernest Renan, aŭ studiat adînc această amestecătură de viziunĭ apocaliptice, de scripturĭ solomoniene, de profeţiĭ sĕlbatice ca strigărĭ de acvile, subt puterea cărora miĭ de anĭ sufletele pioase aŭ vĕrsat lacrĕmĭ de consolare, subt a căror frumuseţe enigmatică, par'că unsă în esop şi nard, se naşte risipa uneĭ miresme eterne: credinţa, mîngâerea în suferinţă, în lacrĕmĭ şi în durere.

Piedestalul pe care s'a înnălţat glorioasă religiunea creştină, aşa cum ni s'a transmis, plină de frânturĭ şi adeseorĭ de halucinaţiĭ, rĕmâne deapururĭ în picioare şi sfîntă; ca o melopee vibrătoare subt fumul jertfeĭ, Sfînta Scriptură vorbeşte tuturor celor care o cercetează cu evlavie: filozoful şi savantul găsesc materia uneĭ doctrine profunde, cum rabi Hilel scotea şease sensurĭ paralel cu

cel literal; artistul întrevede valoarea unuĭ lirism sacru, subt vraja căruia inima şi cugetul sĕŭ se înnalţă răpite; scepticul în mătasea eclesiastuluĭ cugetă maĭ adînc la vanitatea vieţiĭ pămînteştĭ; suferindul în melancolia unuĭ psalm tresare armonios, şi durerea luĭ devine maĭ uşoară... Cine rĕmâne marmură neînduplecată subt aceste cântărĭ, cine nu-şĭ simte cugetul maĭ lămurit, inima maĭ curată şi maĭ bună, sufletul de ardoare pioasă maĭ însetat? Poate numaĭ spiritele strîmte şi frivole, minţile tărziĭ şi îngheţate, condamnaţiĭ fără speranţă!...

Poezia Scripturiĭ melancolică, naivă şi nemeşteşugită, adeseorĭ brutală, deşi nu poate rivaliza cu măreția poemelor arice, construite pe o factură regulată din adîncă ştiinţă, rĕmâne însă incomparabilă ca efuziunĭ, de o frăgezime matinală, ca lirism înnalt, ca o convingere ruptă din cea maĭ adîncă inspiraţie subt care aŭ vibrat sufletele omeneştĭ.

Voluptatea celuĭ care o studiază e cu atât maĭ mare cu cât lumina e maĭ intensă. Ştiinţa modernă ne pune la dispoziţie mijloace ingenioase prin care putem lumina sorgintea producţiilor marĭ ale omenirĭĭ. Să aruncăm asupra poezieĭ sfinte o privire generală şi să căutăm cu linişte piatra scumpă care 'ĭ împodobeşte diadema; să ascultăm aiurările suave ale psalmistuluĭ pe coardele harpeĭ sale şi cadenţa ritmuluĭ estatic pe care inspiratul nabi o aruncă în poeme, toate cristalizând geniul poporuluĭ ebraic; şi deschizênd în cucernicie aceste paginĭ, să exclamăm cu lord Byron într'un cântec de umilinţă: »In această carte »augustă se află misterul misterelor. Ah, fericiţi între toţĭ muritoriĭ aceĭ cărora »Dumnezeŭ le-a acordat graţia să înţeleagă, să citească şi să pronunţe în rugă cuvintele acesteĭ cărţĭ... Dar e maĭ bine să nu te fi născut, decât citind să te îndoeştĭ orĭ să nesocoteştĭ«.

II

Dintre multiplele drumurĭ pe care desvoltarea religiunilor şi în genere evoluţiunea spirituluĭ omenesc le urmează, douĕ sunt paralele cu cele douĕ marĭ ramurĭ etnice ale popoarelor de astăzĭ: *politeismul*, înnălţat pe un fond aric, şi *monoteismul* către care se afirmă tendinţa raseĭ semitice; aceste culturĭ sunt trainice încă şi astăzĭ în cele din urmă ale lor manifestărĭ. Pe când *animismul*, *fetişismul*, *mazdeismul*, *panteismul* ş. a., dacă maĭ subzistă, sunt într'o stare de complectă degenerare, religiunile de fundament ale popoarelor arice şi semitice strălucesc încă.

Religiunea, ca orĭce fapt social, fiind o manifestare a vieţiĭ, e supusă unor legĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin stabilite; împingênd analiza elementelor religioase până la cele dintâĭ manifestărĭ posibile, putem stabili douĕ hipoteze, fiecare din el ponderând în aparenţă într'una din cele douĕ marĭ desvoltărĭ: *hipoteza cosmo-filologică*, reducêndu-se în generalitatea sa la următoarele treĭ puncte: un epitet atribuit unuĭ obiect natural şi desemnând una din energiile sale; acest epitet se substanţializează, adică energia se deosibeşte de subiectul sĕŭ de inerenţă, şi în cele din urmă substantivul astfel format devine un nume propriŭ, adică

forţa abstractă devine zeŭ; acest zeŭ e închipuit asemenea persoanelor omeneştĭ în natură şi devine obiectul unuĭ cult; şi *hipoteza metafizică*, al căreĭ punct de plecare e noţiunea uneĭ realităţĭ transcendente, avênd origina imediat în raţiune ca facultate distinctă; această noţiune ia un caracter concret, transformându-se într'un simbol, care la rîndul luĭ necesitează un rit în conformitate cu natura sa proprie. Aceste hipoteze deşi n'aŭ decât o valoare extrinsecă, totuşĭ servesc ca sinteze celor douĕ fapte sociale. Nu insistăm asupra acestuĭ punct care, depăşind cadrul ce ne-am propus, ar cere o maĭ lungă cercetare,— ci, luând de bază hipotezele propuse, să vedem cum se manifestează procesul lor de origină.

Popoarele arice sunt, prin firea lor, înzestrate cu o putere excelentă de cugetare şi speculaţiunĭ metafizice; neputênd să se resemneze cu ignorarea fenomenelor externe, aŭ căutat să le dea o sensibilizare oarecare, astfel încât să răspundă întrebărilor urgente, cu atât maĭ mult înnăscute în cugetul lor cu cât procedaŭ în totul într'un mod analitic. De aci partea dogmatică a religiunilor arice se prezintă cu o eflorescenţă bogată de mituri şi halucinaţiĭ,—repercutarea ecouluĭ naturiĭ în sufletele acestor popoare adînc impresioniste. Fenomenele incomprehensibile luaŭ forme nebuloase în fantazia lor, exaltate în stadiul de copilărie prin care treceaŭ de tot ce era reverie şi misticism. Şueratul vîntuluĭ prin frunzişul arborilor, cântecul valurilor, urletul unor cascade orĭ al unor furtunĭ şi maĭ ales descărcările electrice produceaŭ în mintea lor o stare neexplicabilă de extaz şi se prosternaŭ în faţa acestor puterĭ oarbe şi adînc ascunse. Totuşĭ partea mitică a religiunilor antice, creaţiunile spectrale şi poetice, aŭ în sînul lor un sîmbure de ordine şi de adevĕr. Deducţiunile închipuite sunt legate printr'o coeziune sistematică şi regulată. Subt o incoerenţă aparentă se învălue un element raţional; dar această incoerenţă, la prima vedere, încurcă firele cercetătoruluĭ. Nimic nu-ĭ maĭ disonant în religiunea elină decât înnalta concepţie a luĭ Jupiter criselefantinul şi atribuţiunile primitive care fac din el un glumeţ obscen urmărind femeile muritoare cu propunerile sale de amor; însă alegoriile acestea neraţionale, redate într'o formă suavă şi prosopopeică, simbolizează când o forţă fecundantă a naturiĭ, când o putere neînţeleasă,când vre-un alt fenomen inaccesibil.

Conform momentuluĭ evolutiv, Arieniĭ aŭ făurit mituri diferite, pe urma cărora aŭ inventat teoriĭ saŭ ipoteze metafizice. Prin mituri omul afirmându-şĭ propria sa existenţă ca subiect progresiv, ele se împart în maĭ multe clase din punctul de vedere al obiectivităţiĭ şi subiectivităţiĭ lor saŭ al generalităţiĭ şi particularităţiĭ lor: *mituri cosmice*, care aŭ condiţiunĭ obiective generale consistând în fenomene saŭ forţe ale mediuluĭ ambiant, putênd să exercite asupra vieţiĭ omeneştĭ o influenţă oarecare şi concurând pozitiv orĭ negativ la progresul social; *mituri etice*, care aŭ condiţiunĭ subiective generale, dispoziţiunĭ morale, manifestându-se prin efecte practice; *mituri istorice*, care aŭ condiţiunĭ obiective particulare, şi *mituri* eroice, condiţiunĭ subiective particulare. Ele aŭ răspuns la vremea lor unor cestiunĭ arzĕtoare, după cum actualmente ştiinţa răspunde cu siguranţă unor întrebărĭ pe care le-aŭ satisfăcut în trecut teoriile *a priori* ale filozofilor.

De asemenea și cultul și ritualul religios urmează o scară de desvoltare foarte regulată. Studiind comparativ harta religiunilor globului, modelate pe cele dintâi personificațiuni, stabilim în general următoarele trei stadii de adorare: la origina religiunilor găsim *cultul virginei-mame*, intronisat ca o concepție de o curățenie deosebită; problema existenței pământești omul a rezolvat-o prin cultul unei mame născătoare fără intervenția bărbatului. După cum la Elini *Diana* era imaculată și la Romani cultul *Vestei* avea un colegiu de fecioare consacrate, tot astfel găsim în *Rig-Veda* cultul naturii indivize reprezintat prin virgina Aditi (aurora). Acest cult a evoluat cu timpul într'o concepție bizară, în care la origină sunt adorați zei desăvîrșiți, *cultul hermafrodizmului*, ale cărui urme le găsim până și în genesa ebraică: »Așa dar Dumnezeŭ creă pe om după chipul sĕŭ; după chipul lui Dumnezeŭ l'a creat; el îl creă *bărbat* și *femee*.« Mai toate popoarele aŭ avut zei androgini și urma lor se întrevede și în câteva imnuri din Rig-Veda, ale căror obscurități nu se pot interpreta decât în chipul acesta. In urmă, când omul a ajuns să acorde femeei un bărbat pentru fecundațiune, pământului o energie pentru producțiune, s'a ivit *cultul hetairismului*, cult josnic și obscen, practicat la toate popoarele în timpul decadenței lor. In vechime prostituțiunea religioasă era considerată ca un act de sfîntă devoțiune; cele mai celebre curtezane: Frinea, Laïs, Trifera, aŭ fost prostituate sacre. In Babilon serbările acestui cult eraŭ grozave petreceri orgiace, consfințite în mod solemn chiar de preoți c'o ceremonie foarte pompoasă; stela falică, simbolul Astarteĭ, a rĕmas mai pe toate ruinele mărturisind generațiunilor viitoare timpul unor ticăloșii ne mai auzite. Nocturnele florale la Roma și sĕrbătorile bacantelor eraŭ de o licență atât de mare, încât analele lor nici nu sunt de transcris. Profeții ebraici, mai ales, nu odată aŭ avut de luptat cu asemenea flageluri de bestialitate ispititoare prin erotismul lor; de aceea și apariția lor e în unire cu decadența morală a lui Israël, ei singuri vorbind în numele unor principii etice modelate pe forma ascetismului celui mai auster.

Popoarele arice aŭ războit aceste culturi nebunești, căutând să spiritualizeze cât mai mult religiunea lor. Poporul indic se prezintă în toate timpurile cu tendința precisă către un ideal moral și intelectual desăvîrșit. Vedizmul reprezintat prin cele patru sfinte cărți: *Rig, Sama, Yajur* și *Atarva-Veda*, chintesențiază oarecum concepția unui principiŭ unificat, evoluând de la ideea unei zeități întreite, *Varuna, Mitra* și *Ariamon*, la dualismul reprezintat prin cele două principii, *Indra*, care mai în urmă a devenit zeitatea supremă, marele demiurg al vedismului, și *Vișnu*, principiul creator, pentru ca ultimul proces al acestei intelectuale evoluări să ajungă la simpla noțiune a zeului *Agni* (ignis). Idealul moral mergând pe urmele unui ideal intelectual deosebit, cu cât o religiune se prezintă cu o concepție mai înaltă a divinităților sale, cu cât e mai apropiată de un răspuns conform bunului simț asupra primei origini și ultimei destinații a ființelor, al universului și al naturii primului principiŭ din care emană, cu atât accentuându-se tendința morală, cultul religios se armonizează cu această tendință prin practicarea și legiferarea unor formule corespunzĕtoare unor principii

curat etice. Poporul indic a realizat această tendinţă ideală; nu prin cultul brahmanismului, religiune formalistă şi liturgică, înconjurată cu o pompă de o obscuritate ciudată, prin ajutorul căreia casta ambiţioasă a brahmnailor a câştigat precumpănire în afacerile civile, nicĭ prin a sa concepţie trimurtică învăluită într'o gangă mitică şi poetică, împrejurul căreia se învîrtesc atâtea epopeĭ şi poeme cozmogonice, — nicĭ prin schismele sale numeroase şi individualităţile sale ateiste, ci prin reforma radicală şi victorioasă a luĭ *Sakiamuni-Buda,* amestecătură inextricabilă şi sublimă de adevĕruri şi erorĭ, de utopiĭ şi viziunĭ, de concepţiĭ absolute în morală şi în sistemele sale filozofice, reformă ale căreĭ originĭ se pĭerd în negura vremurilor. Budismul însă, lăsând la o parte toate adaosele posterioare, rĕmâne cel maĭ înnalt sistem religios pe care mintea omenească îl poate concepe. Filozofia budismuluĭ se înnalţă pe următorul soclu: viaţa e o povară, supusă ispiteĭ, durerĭi şi rĕutăţiĭ, însă depinde de om de a'ĭ stabili *karma* dorită, de a o modifica; mijloacele prin care se poate îndeplini scopul acesta sunt multiple: abnegaţiunea totală, dispreţul averiĭ, luxuluĭ, confortuluĭ, renunţarea la lucrurile pămînteştĭ şi trecĕtoare, celibatul întru cât femeea e o ispită de durere, suprimarea oricăreĭ dorinţĭ, înnăbuşirea oricăreĭ pasiunĭ, ca ultim scop avênd în vedere *neantul* oricăreĭ existenţe finite: *nirvana budică*, această anihilaţie, această stare de apatie generală, mîntuirea tuturor suferinţelor. Ea nu e însă negaţiunea supremă, ci numaĭ trecerea de la o existenţă simţită la cea eternă. Cine şĭ-a îndeplinit datoriele sale, cine şĭ-a condus karma pe căĭ drepte, ferindu-se de ispitele brutale care 'l întîmpină la orĭce pas, cine 'şĭ simte conştiinţa lămurită şi liberă de orĭce imputare, acela 'şĭ aşteaptă nirvana cu impasibilitate şi cu credinţa în rĕsplata ideală a linişteĭ prin viaţa eternă, linişte după care omul în zadar aleargă în viaţă. Aceste cugetărĭ aŭ crescut la umbra uneĭ poeziĭ frenetice risipite peste ele cu bogăţie; o înflorire legendară, stranie, de o frumuseţe orientală pluteşte pe sîmburele înnalteĭ filozofiĭ. Toate învĕţăturile coprinse în *Tripitaca* se împart în treĭ direcţiunĭ: *Sutras* saŭ discursurile luĭ Sakia, *Vinaia* saŭ disciplina, şi *Abhidarma* saŭ metafizica, paralele cu imnurile poetice şi strălucirea din *Lalita-Vistara,* care cuprinde viaţa regeluĭ filozof »cu ochĭ de lotus« din Capilavatu.

Pe când aceste religiunĭ aŭ un caracter eminamente speculativ şi profund, în general simbolic ca toate religiunile popoarelor arice; pe când aceste ideĭ filozofice sunt legănate pe o formă ritmică, armonioasă prin cadenţa cu care e înzestrată, colorată prin imaginĭ alese şi de o eleganţă desăvîrşită, religiunile popoarelor semitice se prezintă subt o formă rigidă, seacă; în cele ce vor urma vom vedea manifestările lor maĭ ales la poporul ebraic şi vom stabili direcţiunea lor cu totul opusă.

III

Caracterul semiţilor fiind în general slab, eĭ, în lupta pentru traiŭ, recurg la subterfugiĭ laterale. Inferioritatea lor intelectuală faţă de popoarele arice e

vĕdită; astfel fiind, sunt incapabilĭ de cugetărĭ largĭ şi flexibile, de obiectivitate în ideile lor. De aceea toate operile intelectuale pe care le-aŭ produs sunt marcate prin această concepţie subiectivă şi egoistică. Poezia lor e lirică şi pasionată, stilul abrupt, sĕlbatic şi violent, impropriŭ speculaţiunilor metafizice orĭ cugetărilor maĭ înnalte. Religiunea lor se prezintă subt o formă intransigentă, susţinută cu o ardoare nebună. Semitul e intolerant. Izvorul religiunĭĭ lor e concepţia unităţiĭ luĭ Dumnezeŭ, concepţie prin care pun capĕt la o mulţime de explicaţiĭ cosmogonice şi metafizice. Intoleranţa lor religioasă e manifestată în absolutismul suprem pe care 'l acordă zeilor adoraţĭ : *Moloh, Baal, El saŭ Elohim, Iahve, Sabaoth, Adonaï, El-Sadataï, El-Elion, Nebo-Dagon, Astaroth, Nergal, Sucoth-benoth*, etc., aŭ o semnificare apropiată şi sunt concepţiĭ straniĭ, fulgerătoare, sângeroase. In lipsa unor ideĭ filozofice înnalte, a unuĭ cult simbolic, pompos şi extraordinar, religiunea lor e maĭ mult liturgică, şi nu o pot concepe fără autoritatea preoţilor. De aci toată existenţa lor politică atîrnă de cea religioasă; guvernămîntul lor e teocratic, tendinţa lor de traiŭ e cea patriarhală, regiĭ lor reprezintă şi o autoritate religioasă; eĭ sunt demnĭ misionarĭ aĭ zeuluĭ suprem, monarhĭ absoluţĭ şi fanaticĭ.

Poporul ebraic, ca cel maĭ înaintat reprezentant al raseĭ semitice, se înfăţişează în gradul ultim cu toate caracterele sale etnice. Analele istorice pe care le posedă, ca şi construcţiile sale religioase, sunt documentate perfect. Cartea primelor sale revelaţiĭ e *Geneza*, atribuită cu Pentateucul legislatoruluĭ şi salvatoruluĭ lor de subt impilaţia egipteană; redactarea lor e însă mult maĭ tărzie. Cele maĭ vechĭ părţĭ ale Scripturiĭ sunt Deuteronomul, câteva fragmente din celelalte, cărţile alianţeĭ, poruncile decalogului şi cântecul triumfuluĭ, aceste douĕ din urmă datând cu siguranţă de la Moise; — celelalte se întîlnesc pentru întăia oară abia pe la a. 900 în. Cr. — Cărţile originiĭ ne transportă în timpurile cele maĭ vechĭ ale luĭ Israel. Cam prin a. 2000 în. Cr. şĭ-aŭ făcut apariţia în Africa, subt forma unor popoare nomade, purtându-şĭ turmele prin păşunele Egiptuluĭ, trăind în calea unor moravurĭ austere şi neavênd încă deplina concepţie a unuĭ sistem religios unitar. Într'adevĕr, zeul suprem *Elohim* e pluralul de la *Eloh*, şi deşi se întrebuinţează cu un verb la singular, totuşĭ are atribuţiunĭ multiple; e zeul manifestat în toate părţile: Elohim al apelor, Elohim al vîntuluĭ, Elohim al trăsnetelor, Elohim al munţilor etc. Zeŭ prin excelenţă potolit, presidă la păstrarea integrităţiĭ moravurilor patriarhale, dar când era nesocotit se manifesta prin trăsnete, prin furtunĭ, prin fenomene cereştĭ. Concepţia acestuĭ zeŭ, şovăind, nebuloasă încă, avea să se cristalizeze în urmă într'o divinitate aprigă şi rĕsbunătoare *sempiternul Iahve*, zeul exclusiv al poporuluĭ ales al luĭ Israel, cu atribuţiunile sale nedrepte, pizmaşe şi lucrative. Răpit din zăpezĭ eterne, din norĭĭ pe care plutea orĭ din amurgul uneĭ inserărĭ prin care se făcea simţit, Elohim avea să-şĭ resfrângă maĭ tărziŭ regretul pierdereĭ sale în accentele rezvrătite ale profeţilor ebraicĭ.

Ideea unuĭ conducĕtor, unuĭ şef, o găsim maĭ la toate popoarele semitice; după cum Chaldeiĭ credeaŭ într'un strămoş suprem, *Orham, Ab-Orham*, tot

astfel şi Ebreiĭ-israeliţĭ şĭ-aŭ făurit numele patriarhuluĭ lor de origină *Abraham*. Şi acest şef energic, alesul luĭ Dumnezeŭ, *Iacov* saŭ *Israel*, dădu o alcătuire maĭ precisă poporuluĭ rătăcitor, ba încă fiul sĕŭ ajunse demnitar puternic în Egipt, cu atribuţiunea sa de *tsafnath-paneas* saŭ tîlcuitor al lucrurilor ascunse. După eşirea din Egipt, abrahamiziĭ 'şĭ reiaŭ drumul spre ţinuturile asiatice pe care le-aŭ părăsit; influenţa egipteană se resimte însă în cultul ebraic prin adoptarea câtorva forme rituale, cum ar fi: şarpele de aramă (nehustan), cultul viţeluluĭ de aur, arca sfîntă, etc. Dar Iahve 'şĭ întărise demnitatea supremă şi rolul sĕŭ de conducĕtor al poporuluĭ israelit, cel dintăĭ ales între naţiunĭ pe care însă nu lipsea să-l încerce cu plăgĭ şi boale molipsitoare. In timpul conducerii luĭ Moise israeliţiĭ s'aŭ rĕzvrătit în maĭ multe rînduri, însă aceste turburărĭ aŭ fost înnăbuşite când prin teroare, când prin ajutorul instituţieĭ armate a leviţilor care ĭ-a rĕmas credincioasă. Rolul Ebreilor de cuceritorĭ aĭ Canaanuluĭ e foarte natural pentru cea maĭ mare glorie a luĭ Iahve; de aci rĕsună această poezie brutală: »Va domni peste naţiunĭ, va rĕspîndi cadavre, va sfărîma capetele în toate »părţile. Se va răcori în drumul sĕŭ în apa unuĭ torent; va ridica al sĕŭ »cap«. Mult timp Ebreiĭ aŭ dus acest traiŭ eratic. Aşezarea lor împrejurul munteluĭ Sinaĭ, a fost îngreuiată din cauza opoziţiuniĭ ce o întîmpinaŭ la popoarele autohtone; totuşĭ fanaticĭ orbĭ aŭ înfrânt toate piedicele şi aŭ cucerit. Locurile din împrejurimele Sinaiĭ aŭ devenit sfinte pentru Ebreĭ; de altfel aceste localităţĭ poartă în ele ceva de misterios şi de trufaş. Pe înălţimea Sinaiĭ s'a născut rigida teofanie a Dumnezeuluĭ ebraic, pe înnălţimele acestuĭ singuratic masiv, subt un cer mereŭ de o sticloasă transparenţă; tabloŭ sever, sever ca şi zeul care 'l locueşte, e uneorĭ turburat de furtunĭ nebune; dar şi vîntul şuerând capĕtă accente funeste, tremură cu glasurĭ supra-umane. În aceste ţinuturĭ s'a născut la Ebreĭ ideia unuĭ *scheol* al spiritelor saŭ *refaim*, un fel de ţinut întunecos, unde ceĭ morţĭ trec la o durere eternă. Cam pe atuncĭ cântăreţul psalmist îşĭ încoardă harpa în imnul grozav:

»O, Iahve, când tu aĭ eşit întru întîmpinarea poporuluĭ tĕŭ, când tu plu»teaĭ în pustiĭ, selah !..., pămîntul tremura, cerul se scutura de ape în faţa ta »Iahve, şi acest cuvînt de Sinai, în faţa ta e, o Iahve, Domnul luĭ Israel; aĭ risi»pit din belşug ploaia pe locul tĕŭ şi când era sfîrşit tu l'aĭ adăpat; şi poporul »tĕŭ s'a aşezat acolo; aĭ hărăzit celuĭ necăjit din darurile tale, oh, Iahve !...

»Domnul a dat prilej de veştĭ bune; făuritoriĭ veştilor alcătuiaŭ o mare »armată. Regiĭ armatelor aŭ fugit; eĭ aŭ fugit; şi acela care a rĕmas în locu-le »a împărţit spoliele lor«.

Cu timpul centrul religios al celor douĕsprezece seminţiĭ ale luĭ Israil, avea să devină Sionul, maĭ ales după glorioasele domniĭ ale luĭ David şi Solomon, care aŭ asigurat heghemonia poporuluĭ ebraic printre palestinienĭ. Prin construcţia templuluĭ din Ierusalim, adunând în circuitul sĕŭ pe toţĭ israeliţiĭ, cultul luĭ Iahve devenise de o măreţie emfatică; amănuntele sacerdotale însă aŭ rĕmas aceleaşĭ, simple, sărace; panteonul ebraic gol; formulele rituale mono-

tone ; dar bogăţia şi aurul se revĕrsase din belşug pe sanctuarul în care se oficia jertfa luĭ Iahve.

Odată cu construcţia templuluĭ se face începutul uneĭ redactărĭ scriptice a *Thoreĭ*. In a. 850 *Thora* se redactează în douĕ variante, câte una în cele douĕ regate schismatice după Roboam : o variantă ehovistă în regatul nordic coprinzênd *cărţile alianţiĭ* şi o variantă elohistă coprinzênd poruncile *decalogului* în regatul Ierusalimuluĭ. In acest timp apar aceştĭ *nabi*, profeţĭ reacţionarĭ, oameni straniĭ, enigmaticĭ, caracterizaţĭ prin viaţa lor sumbră şi ascetică, şi în ale căror inspiraţiĭ dreptatea şi clemenţa divină pătrund cum nu se maĭ vede pildă la vre-un alt popor. Legendarul Ilie şi discipolul sĕu Eliseŭ, profetizând curagioşĭ în contra regilor care alunecaseră în erezia unor culturĭ străine, încep încetul cu încetul să accentueze parte din ideile mesianice, vagĭ, nebuloase, ideĭ născute cu abizul spre care Israel aluneca, maĭ târziŭ bine desluşite :

»Bucură-te fiica Sionuluĭ ; scoate strigăte de bucurie fiica Ierusalimuluĭ ! »Iată regele tĕŭ drept şi cuceritor, umilit, călare pe un măgar şi pe un mânz ; »nicĭ care în Ephraim !... nicĭ caĭ în Ierusalim !... nicĭ arcurĭ de războiŭ !... El »va face pace printre popoare ; impĕrăţia sa se va întinde de la o mare la alta »şi de la un fluviŭ la marginea pământuluĭ«.

In timpul acesta Asiria făcêndu-şĭ apariţia în Iudeia, profeţiĭ înzestraţĭ c'o sagacitate minunată, prevedeaŭ rezultatele influenţeĭ sale. *Osea*, scurt, aprig, biciuitor, asvîrle blesteme în contra dominaţiuniĭ asiriene ; maĭ ales după căderea Samarieĭ, *Isaia* cel maĭ aprins dintre profeţĭ se ridică în contra cotropitoruluĭ c'o forţă extraordinară. Ajutat şi protejat oarecum de regele Ezekias, el şi cu talentatul sĕŭ contimporan Michea izbucnesc în imnurĭ violente, pe un stil nervos, ritmic, cu modulărĭ infinite : când melancolice şi plângĕtoare, când surde şi metalice, când urlând de turbare, când anatemizând cu o bucurie feroce. Aşa sunt construite operile acestor vizionarĭ pasionaţĭ ; n'aŭ acea strînsă logică şi unitate pe care minunatul popor elin a ajuns-o în marile sale opere, nicĭ geometria tehnică a epopeelor ariane în general ; cu întorsăturĭ multe aŭ aspectul unor torente ameţitoare care vuesc prăbuşindu-se dintr'o înnălţime imensă. Cântarea cântărilor, admirabila carte a luĭ Iov, precum şi multe din cântecele monotone şi triste ale psalmistuluĭ datează din acest timp.

Captivitatea babilonică a fost pentru poporul ebraic o frumoasă epocă de înflorire literară. Ea fu precedată de apariţia maĭ multor profeţĭ : *Nahum*, *Sofonie*, *Habacuc*, şi maĭ ales a uriaşuluĭ *Ieremia*, un om tenace, resemnat şi sublim în dezolare, ale căruĭ declamaţiunĭ nefaste salută pe regele Babilonuluĭ, ivit în orizont ca o furtună mare ; el a vĕzut decăderea patrieĭ sale, şi a privit înjosirea luĭ Israel ascunzêndu-şĭ privirile ; profeţiile luĭ redate în exclamărĭ teribile, elucubraţiile luĭ atât de sinistre poartă o marcă singulară. Dar Sionul a fost robit »din cauza rĕutăţilor sale ; micĭĭ sĕĭ copiĭ fost-aŭ duşĭ captivĭ de către duşman. »Şi podoabele fiiceĭ Sionuluĭ ĭ-aŭ fost scoase ; conducĕtoriĭ luĭ aŭ devenit ca »cerbiĭ care nu maĭ găsesc păşunĭ, şi s'aŭ dus fără putere subt aceĭ care ĭ-aŭ »urmărit... Ierusalimul a pĕcătuit grav ; iată de ce a fost dus în robie«.

In timpul acesta o seamă de cărturarĭ ebraicĭ fac o nouă revizuire a legiĭ, augumentând-o cu multe versurĭ străine, note d'ale comentatorilor anteriorĭ şi note marginale părênd potrivite. Un alt inspirat, *Ezechiel*, inaugurează genul apocaliptic, cu viziunile sale ciudate. Genul elegiac se închiagă în cele câteva imnurĭ lăcrĕmînde atribuite luĭ Ieremia, cunoscute subt numele de »*Sepher-qiroth*«; Thora leviţilor cunoscută din Pentateuc, subt titlul de Levitic, datează din acest timp. Se naşte ideia nouluĭ Ierusalim, strălucitor de bogăţie şi splendoare, Ierusalimuluĭ etern. Marele profet anonim, cunoscut subt numele de noul Isaia, laudă în imnurĭ scrise cu geniul unuĭ sublim avînt absolutismul teocratic care nu va întârzia să rodească: »Am fost căutat de către aceĭ care nu se interesaŭ de mine »şi am fost găsit de către aceia care nu mĕ căutaŭ de loc; am zis naţiuniĭ care »nu se chema cu numele meŭ: iată-mĕ, iată-mĕ. Am întins în totdeauna mâinile »pe aceĭ care merg pe drumul rĕŭ, după cugetele lor«.

Cu toate acestea Thora prin a. 458 se stabileşte aproape definitiv, deşi maĭ în urmă scribĭ fără talent, *soferimĭ*, o adaogă şi o interpolează; căpĕtase între altele o direcţiune maĭ ideală din care avea să rezulte *Ghemara* saŭ *Tulmudul* ebraic de maĭ târziŭ, bazat pe autoritatea absolută a textuluĭ scris. O mulţime de psalmurĭ armonioase se ivesc în vremea aceasta, cum ar fi psalmul *Mizerere* din care se exală o durere atât de adîncă. Pe baza Legiĭ se naşte o ştiinţă vastă de interpretare, şi după deosebitele principiĭ profesate s'aŭ înfiinţat şcolĭ multe în care învĕţaŭ savanţĭ, cărturarĭ posterioriĭ. Foarte curioase eraŭ părerile lor. Cele maĭ însemnate şcoale aŭ fost şcoalele luĭ *Hilel* şi *Şamai*, cel dintâĭ aurul cărţiĭ *Mişna* împărţită în şease părţĭ saŭ *sedarim*. Discuţiunile acestor cărturarĭ luaŭ câteodată întinderĭ marĭ în *beth-hammidraş*, unde zile întregĭ se trata o temă propusă. Singulara carte *Pirke-aboth*, care a intrat în compilaţiunea Mişneĭ, păstrează numele celor maĭ renumiţĭ doctorĭ din aceste timpurĭ; însă scriptura Vechiuluĭ Testament, aşa cum o avem noĭ astăzĭ, s'a canonizat mult maĭ târziŭ de naşterea luĭ Cristos în baza multor versiunĭ existente, fie din traducţiunea alexandrină a Pentateuculuĭ, fie din scripturile maĭ moderne ale rabinismuluĭ, în acele timpurĭ supuse atâtor exegese întunecoase.

P. Daniel.

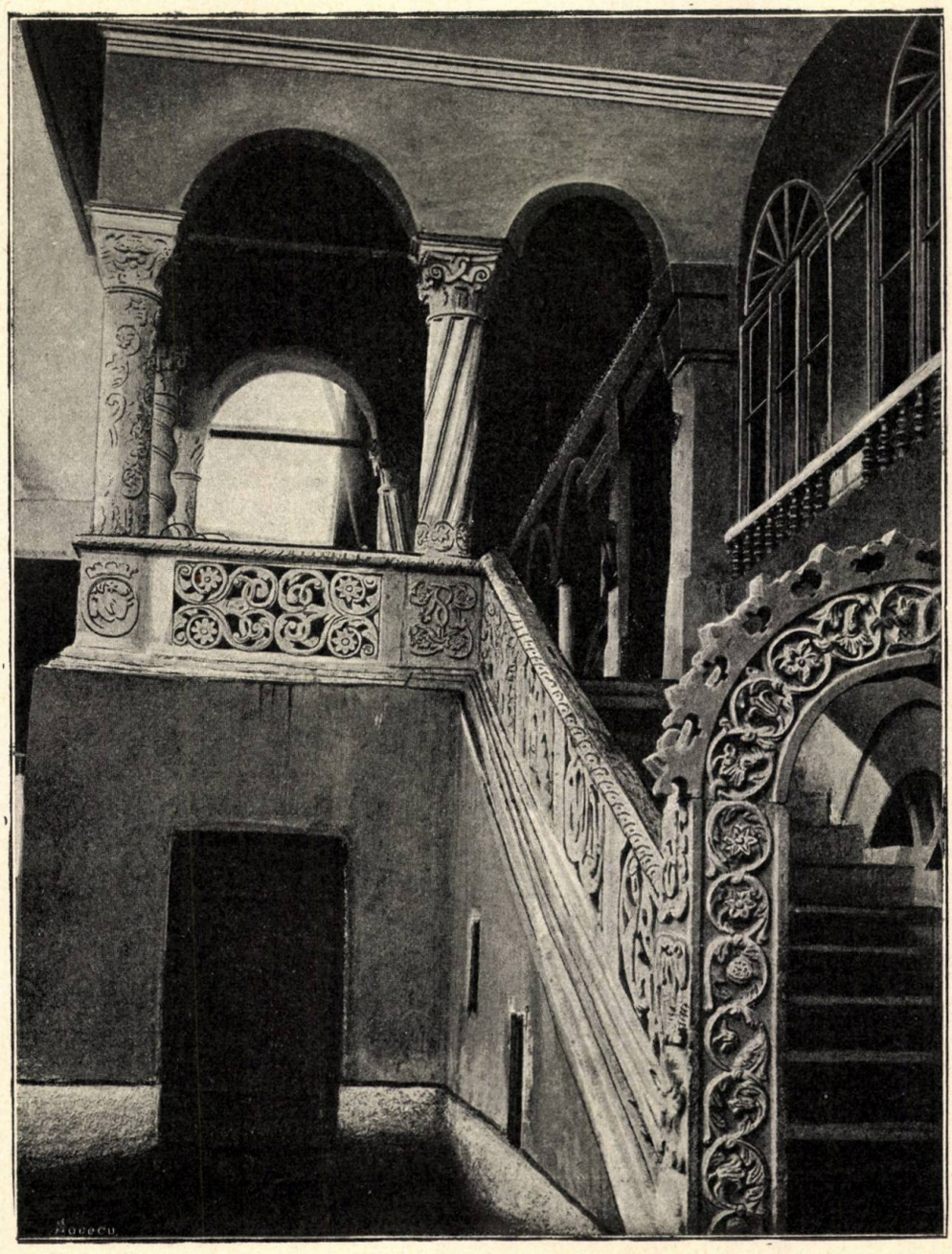

Scara Mănăstirii Cozia

CEĬ DIN UMBRĂ

— PROFILURI —

II

I. VĂCĂRESCU[1]

(1786—1863)

Logofĕtul I. Văcărescu s'a născut pe la sfîrşitul veaculuĭ XVIII şi a murit în etate foarte înaintată, în anul 1863. Boer, versat în clasicism, cu un suflet blând şi sentimental, a lăsat o operă poetică foarte variată. Prima ediţie a poeziilor sale datează din anul 1830 şi formează o broşură de vr'o 50 de paginĭ, pe care se resfiră vr'o 15 poezioare. Ultima ediţie formează un volum de vr'o 500 de paginĭ, în care e adunată maĭ toată activitatea luĭ.

Intr'o vreme, în care la noĭ maĭ toţĭ aveaŭ în materie de poezie o concepţie nelămurită, din cauza ignoranţeĭ şi orientalismuluĭ care ne întârziase atât de mult, figura pe care o profilăm rĕsare în pervaz cu maĭ multă intensitate decât contimporaniĭ sĕĭ în ale muzeĭ. Văcărescu întrupează în intelectualitatea luĭ toată gîndirea şi simţirea acelor vremurĭ.

Familia Văcăreştilor se ridică în timpurĭ vechĭ până la descălicare. Odobescu ne spune în articolul sĕŭ despre *Poeţiĭ Văcăreştĭ:* »... Printre tovarăşiĭ luĭ Negru-Vodă se zice că ar fi fost şi »junele Negoiţă, domnesc cucon al luĭ Dan, Voevodul Făgăraşuluĭ şi nepot de soră al căpetenieĭ »Românilor; acesta întemeiă sate şi biserică, 12 pe malurile Dâmboviţeĭ, coprinse de dînsul; el »avu şease fete şi doĭ feciorĭ: Radu şi Şerban, cărora le lasă moştenire cu numele de Văcăreştĭ, scu»tul părintesc ce purta gravat pe dînsul *Cetatea Făgăraşuluĭ*, pe care filfîea o acvilă albă, emblemă »de imaculată putere şi prapurul purpuriŭ cu zicerea *Virtus*, scrisă cu litere de aur«.

Maĭ ales caracteristica acesteĭ familiĭ e cultivarea artelor frumoase, care pare o ereditate

[1]) Bibliografie: Poeziĭ alese din ale D-luĭ mareluĭ Logofĕt I. Văcărescu (1830, form. 16⁰); Colecţie din poeziile D-luĭ mareluĭ Logofĕt I. Văcărescu (1848 în 8⁰) c'o prefaţă de Voinescu II; A. Odobescu: Poeţiĭ Văcăreştĭ (Revista română, an. I).

strămoşească. Banul Ienache Văcărescu a scris prima gramatică românească [1]), însoţită de un tractat de metrică şi de o colecţie de poeziĭ; urmaşiĭ sĕĭ, Clucerul Alecu Văcărescu şi Vornicul Nicolae Văcărescu, aŭ cultivat cu predilecţie literile. Dar această sorginte poetică se limpezeşte şi maĭ bine în Logofĕtul I. Văcărescu.

Cugetarea luĭ e uşoară. Poeziile-ĭ sunt viorele azurate, florĭ de câmp drăgălaşe. Aceasta ne îndreptăţeşte să stăruim asupra delicateţeĭ sufletuluĭ sĕŭ. Inamorat şi vaporos la început, maĭ târziŭ viril şi entusiast, în totdeauna însă a purtat par'că nostalgia unuĭ peisaj liniştit, în care visele luĭ fluturaŭ în voe.

Poema sentimentală *Primăvara amoruluĭ* nu odată conturează această plăcere a sufletuluĭ sĕŭ, de a'şĭ odihni ochiĭ pe alba perspectivă a unuĭ întins.

Se întinde o câmpie
De subt poale de Carpaţĭ,
Câmp deschis de vitejie
La Româniĭ lăudaţĭ.

Surpăturĭ sunt de o-parte
D'un oraş ce a domnit,
O gîrliţă 'ncoacĭ desparte
Un crâng foarte 'nveselit. —

Acolo am căscioară
Pe un vîrf de delişor
Curge 'n vale o apşoară
Murmurând încetişor. —

Orĭ acestuĭ peisaj bucolic, preferă altundeva, singurătatea poeticeĭ şi parfumateĭ vălcele, maĭ mult melancolică, decât rîzătoare, — şi se transpoartă acolo unde :

Pe munţişor albeşte
Căsuţa ce preţuesc;
Stânca pe ea domneşte —
Juru-ĭ împrejmueşte
Un crâng de lemn câinesc.

Tremurător la glasul amoruluĭ, Văcărescu iubeşte vag; cu preciziune nicĭodată nu stabileşte o normă în patima luĭ, încât din acest punct de vedere, maĭ puţin decât la Logofĕtul Conachi, preţuim în versurile luĭ nectarul iubiriĭ. Se aprinde şi el rănit de pajul dulce al amoruluĭ, fără însă ca să cheme cu atâta ardoare sfîrşitul şi eternitatea. *Suflet înfocat*, *Inimă rănită*, *Dorul deplin* şi câte încă, poartă în ele urma amoroaseĭ inspiraţiiĭ, maĭ mult saŭ maĭ puţin intensivă, maĭ mult saŭ maĭ puţin fugară.

Cine a spune va putea
Ce este patima mea?
Nicĭ moarte nicĭ viaţă e —
Voiŭ să cer dar nu ştiŭ ce —
Insă noaptea pătimesc
Şi-mĭ place ceasul de chin...

...»Şi-mĭ place ceasul de chin« — îĭ place deliciul acesteĭ suferinţe, voluptatea acesteĭ dureriĭ, după care Eminescu suspina maĭ în urmă:

...Şi cât de mult îmĭ pare rĕŭ
Că nu maĭ sufĕr încă. —

[1]) Tipărită în două ediţiĭ în 1787: una la tipografia episcopieĭ Râmniculuĭ şi alta la Viena în tipografia luĭ Iosif, nobil de Curţbec.

In psicologia luĭ Văcărescu găsim oarecare pătrundere, în sentimentele sale oarecare statornicie. Dar disciplina luĭ sufletească nu era turburată decât în rare clipe de restriște, în care poeziile sale deveneaŭ melancolice, îmbrăcând ideĭ elegiace. Și atuncĭ urmează furtună intensă și discretă în care poetul devine vizionar, exaltat și 'șĭ turbură pacea-ĭ sufletească și intelectuală, obicĭnuită, încât gîndul ne întoarce la acest zbucium al poeteseĭ lesbiene: »maĭ palid ca floarea ce agonisează tremur, și suflarea mea — iată cum piere; mor însă cu aceeașĭ dorință, cu iubirea mea cea dulce, cea nepreţuită, etc.« [1])

Dar Văcărescu e întâĭ de toate un poet patriotic. Odele sale *Sfătuirĭ patriotice*, *Proloagele*, etc., sunt pline de manifestărĭ de iubire către țară, dintre care unele nu sunt lipsite de entusiasm. Dovadă de acest sentiment e cunoscuta întîmplare din 1818, când, invitat de Caragea să preludeze cu câteva versurĭ pravila din noŭ promulgată, Văcărescu, în loc să facă un imn saŭ o odă adresată puterĭĭ, cum ar fi cerut regulele curteneĭ, scrise această bucată tristă și plină de patriotism:

Ah, de-ar putea-ne dobîndi
Și câte avem perdute,
Atuncĭ ce duhurĭ n'ar gîndi,
Ce inimĭ ar sta mute?

Atuncĭ și acest corb sĕrman
Iar acvilă s'ar face,
Și-orĭ ce Român ar fi Roman
Mare'n războiŭ și'n pace!

Dar iată și această odă, cadenţată și aprinsă:

Slava strămoșilor vestiţĭ
In cale vĕ așteaptă...
La rînd Românilor veniţĭ
Mergeţĭ pe calea dreaptă. —

Vulturul tot viteaz în zbor
Ca puiĭ sĕĭ vĕ poartă;
Aripa-ĭ sparge orĭce nor —
Nu vĕ temeţĭ de soartă!...

Cât de curînd vĕ înnălţaţĭ
Europa vĕ privește. —
Căcĭ dafinul ce voĭ luaţĭ
Nu se maĭ vestejește...

Slava strămoșilor vestiţĭ
In cale vĕ așteaptă...
La rînd Românilor eșiţĭ
Mergeţĭ pe calea dreaptă.—

In această principală notă a talentuluĭ sĕŭ, Văcărescu e plin de foc, e sacru, e adînc convins. Și n'aŭ întârziat ca, maĭ în urmă, accentele sale să se repercuteze în buchetul de poeţĭ care aŭ înflorit în timpul renașterĭ noastre și să producă rodul aprinzător de inimĭ al revoluţieĭ. Maĭ ales

[1]) Sapho (Poetae lyrici graeci. Lipsiae MDCCCLIII):

... Το μοι μάν
καρδιάν ἐν στήθεσιν ἐπτοάσεν.
ὡς γαρ εὔιδον βροχέως σε φώνας
ουδὲν ἔτ' εἴπει.

conştiinţa naţionalităţii noastre şi a origineĭ de latinitate nu eraŭ pentru Văcărescu probleme. El nu şovăia întru afirmarea cu tărie a obîrşieĭ noastre, orĭ şi când şi orĭ şi unde. Şi nu odată se întoarnă înlăcrĕmat spre patria-mamă, spre distrusa Stăpînă, din suspinul căreia modulează: *Roma cum este, Roma cum era* — ode atingĕtoare şi triste.

Influenţat de poeţiĭ grecĭ, el îĭ imitează foarte adesea. In *Primăvara amoruluĭ* se simte deja mult această înrîurire, dar maĭ mult încă l'a impresionat Theocrit în poeziile idilice: *Tirs şi floarea, Plecarea luĭ Tirs, Lună nouă, Floarea*, etc.; chiar metrica luĭ uneorĭ alunecă pe un ritm antic şi hexametric:

Vecĭnicĭ vestminte de planeţĭ iaŭ nouă strălucire

Saŭ:

Roza porfiră a'nmantiat eterea lucială —
Nalt întocmitul adevĕr s'aduce la iveală. —

Un caracter — displăcut azĭ — al acestor poeziĭ e abundenţa de inversiunĭ, potrivite saŭ nepotrivite, pe care Văcărescu le risipeşte printre versurĭ. Aceste inversiunĭ le distramă în purpură, dar întunecă precisiunea şi claritatea gîndiriĭ.

.... In privinţa procedeuluĭ sĕŭ artistic, Văcărescu pare foarte puţin rafinat. Nu era îndelung meditativ, nu era nicĭ înfiorat de acea subtilitate inconştientă pe care Platon, în superbul dialog *Ion*, o atribue adevĕraţilor inspiraţĭ. Motivul determinant al compuneriĭ luĭ Văcărescu era precis; profita de ocaziĭ solemne, orĭ de întîmplărĭ maĭ izbitoare din viaţa zilnică, pentru a'şĭ făuri şi face dedicaţia stihurilor. *La deschiderea teatruluĭ întăiaşĭ dată în Bucureştĭ, La deschiderea tipografieĭ de la isvorul tămăduiriĭ*, orĭ poezia cu acest ciudat titlu: *La o floare cu boboc în chipul pliculuĭ*, — titlurĭ, astăzĭ de foarte grotesc efect, cu care sunt botezate cea maĭ mare parte din poeziele sale »impromptе«, şi care ne daŭ putinţa de a cumpăni ideia cu care pe acele timpurĭ poezia era mĕsurată.

Activitatea luĭ Văcărescu îmbrăţişează, între altele, şi câvte-va traducţiĭ după tragiciĭ francezĭ, cum ar fi: *Britanicus* (1827), *Ermiona* (1831) şi *Regul* (1832),—toate croite în versurĭ şi care aŭ fost primele piese de teatru în româneşte ce s'aŭ jucat pe rudimentarele scene ale timpuluĭ.

* * *

Caracterul general al acesteĭ poeziĭ, ceeace ne impresionează maĭ mult, e *personalizarea* care face ca Văcărescu să se deosibească întru câtva de ceĭlalţĭ. N'a fost însă o putere creatoare, împrejurul luĭ nu s'a format şi nu se putea forma şcoală. El nu e acvila care poartă pe umerĭ un Ganimede antic, nicĭ lumina uneĭ lămpĭ orbitoare. Aşa cum ni se înfăţişează, din piatră necioplită, n'are astăzĭ multă valoare literară. Căcĭ stihurile logofĕtuluĭ Văcărescu nu poartă stampila maestruluĭ, haina lapidară a formeĭ; chiar gîndirea luĭ de bĕtrân sfătos e rezultatul maĭ mult intuitiv al inteligenţeĭ primitive, decât cu îngrijire educată. Modul sĕŭ de compunere e foarte simplu; în accepţiunea modernă a cuvîntuluĭ, forma sa e inflexibilă, pĕcătueşte în multe privinţĭ şi adeseaorĭ e necorectă. Din acest punct de vedere citirea luĭ e foarte îngreuiată astăzĭ, încât, în bazarul nostru social şi intelectual, în care se debitează atâta marfă liberă garantată şi negarantată, Văcărescu stă cu totul în umbră.

Cu toate acestea, e una din cele maĭ solide pietre de fundament pe care se înalţă somptuoasă, în aparenţă cel puţin, clădirea care ne farmecă în timpul de faţă. Straturĭ s'aŭ aşternut de multă vreme pe suprafaţa acesteĭ pietre şi poleiul sĕŭ s'a demodat mult. Deşi încercarea noastră de a reînvia, în formă modernă, figura bĕtrânuluĭ mort acum patruzecĭ de anĭ, se izbeşte de atâtea piedicĭ, ele însă nu ne pot opri de a privi mormîntul luĭ ruinat:

— *Sunt lacrymae rerum!*

IULIU DRAGOMIRESCU.

ICOANĂ

Cu glas blajin ca de fecioară,
Cu chipul gînditor şi trist,
Când te-am vĕzut întăia dată
Mi s'a părut că vĕd pe Christ.

Şi din păgână m'aĭ făcut
De ceruri să-mĭ aduc aminte,
Şi iar să sper şi să mĕ 'nchin
Şi iar să cred în cele sfinte.

Icoană, ţĭ-am făcut pervaz
Din raza doruluĭ aprins
Şi ca să-mĭ fiĭ mereŭ aproape
De sufletu-mĭ cu drag te-am prins.

Şi mi te-am prins aşa de tare
Şi te-am legat atât de bine,
Că de-aş cerca a te desprinde
Aş rupe sufletul din mine!

ATUNCĬ, AZĬ

Eraŭ salcîmiĭ înfloriţĭ
Şi lună 'n cer şi verde 'n luncĭ
In noaptea când mi-aĭ spus c'o viaţă
Mĕ veĭ iubi, tot ca atuncĭ...

. . . . . .

Azĭ ceru'ĭ stins, florile moarte,
Siniştri par salcîmiĭ goĭ,
Iar crivĕţul psalmodiază
Poema vremilor de-apoĭ!

ANNA LINTA.

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

Principiile fundamentale ale istoriei de *A. D. Xenopol.* Respingênd concepţiunea idealismuluĭ de aprioritate pe care Kant îl aplică spaţiuluĭ şi timpuluĭ, D. Xenopol intră întru cercetarea vasteĭ probleme, de la rezolvarea căreia atîrnă certitudinea şi folosul istorieĭ, şi anume : a relaţiunĭĭ dintre timp şi spaţiŭ şi fenomenele sociale. Insistând asupra legilor fatale, în complexul acestor fenomene *coexistente şi succesive,* savantul autor se încearcă să fixeze cadrul de îmbrăţişare propriŭ zis al ştiinţelor istorice în deosebĭ de cele teoretice.

Metodic şi lămurit întîmpină obiecţiunile ce se aduc în contra caracteruluĭ ştiinţific al istorieĭ, citând pe Stuart Mill, Bain, Schopenhauer, Seignobos, Thomas Bull, etc., şi caută să aşeze istoria pe temeliĭ profunde ştiinţifice, întru cât ea tinde la descoperirea adevĕruluĭ şi a explicărĭĭ luĭ cauzale. Apoĭ, în ce priveşte scopul istorieĭ, D. Xenopol insistă asupra *istorieĭ şi patriotismuluĭ,* asupra *istorieĭ-censure,* asupra *istorieĭ descriptive,* rezumând în concluziunea sa următoarele patru principiĭ fundamentale de disciplină ştiinţifică în concepţiunea istorieĭ: 1) *factoriĭ statornicĭ aĭ istorieĭ,* care preşed la desvoltarea deosebitelor grupe din care se compune omenirea; 2) *puterile istorieĭ,* care determină această desvoltare; 3) *materialul istorieĭ,* asupra căruia puterile lucrează, şi 4) *seriile istorice,* rezultatul acţiuneĭ puterilor asupra materialuluĭ istoric.

Aplicând evoluţionismul faptelor istorice, după cum perfect se aplică faptelor biologice, D. Xenopol nu se uneşte cu părerea acelora care trîmbiţează decadenţa noastră. Din contră, d-sa e adînc convins de mersul progresiv al omenirĭĭ şi civilizaţiunĭĭ actuale, care »cu ştiinţa drept făclie, »nu este încă decât la începutul drumuluĭ pe care are să-l calce«.

După ce stărue asupra puterilor care ajută formarea diferitelor curente de desvoltare socială, după ce studiază marile legĭ care conduc mersul progresiv, precum şi legile sociologice în conflictul lor cu istoria, citând pe Greef, Comte, H. Spencer, Lacombe şi Tarde, cumpăneşte valoarea

tutulor acestor legĭ sociologice, aplicate istorieĭ, cum ar fi legile de evoluţiune religioasă, politică, legile fonetice şi filologice, şi în urmă studiază *materialul istoric*.

In *seriile istorice* cumpăneşte ideile obşteşti şi acelea ale succesiuniĭ, precum şi producerea acestor serii; apoĭ stabileşte elementele de căpetenie ale istorieĭ: reproducerea faptelor succesive, înlănţuirea cauzală, materialismul istoric, etc., terminând cu stabilirea faptelor şi cauzelor lor prin inferenţă.

Iată, în rezumat scurt, coprinsul acesteĭ cărţĭ de erudiţie, în care la fiece pas rĕsar citaţĭ autorĭ clasicĭ şi modernĭ, combătuţĭ saŭ susţinuţĭ cu multă putere de argumentare. D. Xenopol e destul de cunoscut în lumea savantă din ţară şi din străinĕtate, încât elogiile noastre ar părea superflue. Tocmaĭ însă pentru că valoarea d-sale este recunoscută de toată lumea, cartea d-sale: *Principiile fundamentale ale istorieĭ*, probează încă odată maĭ mult justeţea acesteĭ recunoaşterĭ.

---

* * *

Chipurĭ şi graiurĭ din Bucovina, (un volum de 168 paginĭ, tipărit în Berlin, 1900), de Em. Grigorovitză. Acest volum de nuvele, 12 la numĕr, se înfăţişează cititoruluĭ cu un aspect de singulară originalitate.

In graiul bucovinean, provincial, dar frumos pentru noĭ, D. Grigorovitză mănueşte condeiul cu dibăcie. Impresionist şi cumpănit, d-sa nu abordează subiecte vaste, nicĭ situaţiunĭ complicate. Alcătuite din câteva schiţe, precizează în douĕ-treĭ rînduri zbuciumul de patimĭ ce izbucneşte în sînul eroilor sĕĭ. Şi toţĭ aceştĭ eroĭ sunt oamenĭ simplĭ, ţĕranĭ bucovinenĭ, ovreĭ sĕracĭ şi rutenĭ, pe care însă 'ĭ zugrăveşte subt aspectul lor particular.

Ca un model de limbă, să luăm un exemplu din nuvela *Mila Precisteĭ*, când Smaranda, trădată de iubitul eĭ, istovită de durere şi aproape moartă, a venit la mănăstire să se roage pentru ultima oară: »Şi la icoana Precisteĭ din naos a căzut ispitita fată ca frântă pe genunchĭ şi cu mâi»nile rezemate de stîlpiĭ auriţĭ aĭ chipuluĭ sfînt, în lumina roşiatică a candeleĭ ce ardea deasupra, »a stat dintru întâĭ mută şi prăpădită de suferinţa crudă, făcêndu-şĭ încet cruce după cruce. Apoĭ »aŭ năvălit deodată din peptul apăsat al nenorociteĭ durerea năprasnică şi fără marginĭ, şi ochiĭ eĭ »aŭ izbucnit în lacrĕmĭ ferbinţĭ şi amare. Abia a găsit numaĭ cât atâta putere să scoată după o »vreme din gură cuvintele: Maică prea curată.... pune capĕt chinurilor mele....«.

Iar ca un model de puternică impresiune, ni se pare sfîrşitul din Jupîn Toiba care »eşea »în ceardacul din înălţime, punea trîmbiţa cea lungă la gură şi trărăraia cântecul vechiŭ al Cer»năuţuluĭ în cele patru părţĭ ale lumiĭ, de se auzea tocmaĭ la rabinul minunilor din tîrguleţul Sada»gura, dincolo de apa Prutuluĭ«. Nelogic însă ni se pare desnodămîntul nuveleĭ *Dragoste în pripă*, căcĭ în popor nu se poate întîmpla ca tatăl ginereluĭ să se însoare cu mama mireseĭ, această legătură ar fi considerată ca incestuoasă, la noĭ, cel puţin.

In luna aceasta însă volumul D-luĭ Grigorovitză stă în fruntea lucrărilor literare; de aceea îl recomandăm cu căldură cititorilor noştri.

Em. Serea.

TEATRUL NAŢIONAL

Opera română

Luni seara, 6 Martie, Opera română şĭ-a închis stagiunea, după ce a dat, în decurs de patru luni, 45 de reprezentaţiunĭ în loc de 60, şi avênd — lucru ne maĭ pomenit în analele teatruluĭ nostru — un deficit de 74.000 de leĭ.

Acest fapt cu drept cuvînt a uimit lumea care se interesează de ale teatruluĭ, şi cel maĭ puţin uimit nu este d. ministru al instrucţiuniĭ publice, care se vede în obligaţiune să acopere acest deficit şi care va fi nevoit, neavênd de unde să ia atâţia banĭ, să ceară Camereĭ un credit special. Camera, considerând că a votat destule economiĭ prin micşorarea pensiilor a câtorva vĕduve şi bĕtrânĭ care aveaŭ cutezanţa să ridice din casa Statuluĭ câte o sută-douĕ de leĭ pe lună, subt cuvînt că Statul se folosise douĕzecĭ-treĭzecĭ de anĭ de munca făcută de soţiĭ lor saŭ de eĭ înşişĭ, va vota, cu saŭ fără voe, această bagatelă, pentru a reîncepe la anul acelaş lucru.

Aci, o parenteză. Revista aceasta nu face politică şi Cercul nostru numĕră printre membriĭ sĕĭ personalităţĭ din toate partidele şi grupurile care guvernează saŭ vor guverna această ţară. In momentul de faţă, doĭ din membriĭ cabinetuluĭ sunt membri aĭ societăţiĭ noastre şi membri activĭ chiar, care binevoesc a scrie într'adins pentru această revistă paginĭ remarcabile, pe care, suntem siguri, nu le uită cititoriĭ noştri. Decĭ, orĭce critică din parte-ne nu trebue privită ca o războire împotriva guvernuluĭ, ci ca o rîvnă spre maĭ bine de care toţĭ suntem însufleţiţĭ în domeniul arteĭ, şi aci în deosebĭ, în ceeace priveşte propăşirea sceneĭ noastre dramatice şi lirice.

Aşa dar rĕmâne bine înţeles că ceeace criticăm nu este acţiunea guvernuluĭ saŭ a cutăruĭ minister, ci administraţiunea nechibzuită a direcţiuniĭ opereĭ române. Ministerul instrucţiuniĭ publice a voit să facă o încercare: să împartă direcţiunea unică a teatruluĭ naţional în douĕ direcţiunĭ separate: aceea a drameĭ şi comedieĭ şi aceea a opereĭ. *A priori*, oamenĭi competenţĭ aŭ declarat că această organizaţiune nu putea da roade bune, şi noĭ uniĭ ne-am dat părerea aceasta chiar din capul loculuĭ. Dar nimenĭ, nicĭ chiar ceĭ maĭ neînduplecaţĭ adversarĭ aĭ încercăriĭ ministeriale nu-şĭ închipuiaŭ că sfîrşitnl să le dea până într'atât dreptate: 45 de reprezentaţiunĭ în loc de 60 şi 74.000 de leĭ deficit!

Mărturisesc din parte-mĭ o curiozitate fără astîmpĕr de a vedea expunerea de motive a cerereĭ de credit pentru acoperirea acestuĭ deficit; ea singură va fi în stare, nu mĕ îndoesc, să mĕ domirească; căcĭ toată aritmetica mea nu ajunge la nicĭ un rezultat luminător. Trebue să v'o aştern aci, negru pe alb, dacă nu ar fi decât ca să-mĭ rĕspundeţĭ cu zicĕtoarea: Socoteala cocoaneĭ şi punga boeruluĭ.

Ia vedeţĭ: cheltuelile serale ale opereĭ române, astfel cum le-a stabilit direcţiunea eĭ prin budgetul sĕŭ special, eraŭ de 2.200 leĭ, adică pentru 45 de reprezentaţiunĭ 99.000 de leĭ.

Pentru acoperirea acesteĭ sume, direcţiunea avea, pe de o parte, diferitele subvenţiunĭ, adică 54.000 leĭ, plus preţul vînzăreĭ locurilor din sală.

Această vînzare a vĕrsat în casa direcţiuniĭ, pentru 45 de reprezentaţiunĭ care s'aŭ dat, suma rotundă de 116.000 leĭ, care, adăogată celor 54.000 leĭ aĭ subvenţiunilor, dă un total de 170.000 leĭ la venitурĭ, adică un *excedent* de **71.000** de leĭ.

Dar direcţiunea ne prezintă o mică socoteală care merită toată atenţiunea noastră, şi anume cheltuelile făcute pentru montarea opereĭ Tannhäuser şi pentru plata lefurilor a patru artişti de valoare: tenorul Dimitrescu, baritonul Battistini, soprano Zelna şi baritonul Giovacchini. Iacă cifrele:

Chiria costumelor pentru Tannhäuser	10.000 leĭ [1]
Facerea unuĭ singur decor noŭ (actele I şi IV)	14.000 » [2]
Tenorul I. Dimitrescu, pentru 26 reprezentaţiunĭ	33.800 »
Baritonul Battistini, » 3 »	9.000 »
Soprano Zelna, » nicĭ o reprezentaţiune	500 »
Baritonul Giovacchini, pentru o lună	1.000 »
Total . . .	68.300 »

adică maĭ puţin decât excedentul.

Dar, fie socoteala de 71.000 de leĭ, adică întregul excedent! Tot nu ajungem decât să echilibrăm budgetul cheltuelilor cu al veniturilor, să eşim, cum zice negustorul, tanto pe tanto.

Dacă e aşa, deficitul de 74.000 de leĭ de unde maĭ rĕsare?

Eĭ! vedeţĭ, aci mi se încurcă aritmetica. Socoteala cocoaneĭ e limpede ca bună dimineaţa; bob numĕrat, una şi cu una face douĕ: n'a avut de plătit pe ce a tîrguit decât 170.000 de leĭ, dar din punga boeruluĭ o să lipsească 74.000 de leĭ maĭ mult, adică cu totul 244.000.

Pentru ce?...

Grozavă o să fie expunerea de motive dacă mĕ va domiri de cum s'aŭ cheltuit aceştĭ 74.000 de leĭ!

A. Davila.

---

[1]) Teatrul Naţional posedă un stoc bogat de stofe şi un atelier de croitorie bine instalat. Confecţionate aci, costumele acestea ar fi costat cel mult 3.000 leĭ, şi, în orĭce caz, ar fi rĕmas averea teatruluĭ, pe când ele aŭ costat 10.000 şi se vor porni înapoĭ la Milan.

[2]) Teatrul Naţional are un atelier de decoruri bine organizat, un pictor plătit 6.000 de leĭ pe an, doĭ pictorĭ ajutorĭ şi treĭ tîmplarĭ. Decorul de care e vorba ar fi costat cel mult 2.000 leĭ, preţul materialuluĭ, în loc de 14.000 cât l'a plătit direcţiunea opereĭ.

MIŞCAREA INTELECTUALĂ STRĂINĂ

— CĂRŢI ŞI REVISTE —

La philosophie d'Auguste Comte de *L. Lévy-Bruhl* (1 vol. in 8⁰ din Bibliothèque de Philosophie contemporaine, Félix Alcan, Paris). Autorul acesteĭ cărţĭ îşĭ propune să studieze în mod imparţial sistemul de filozofie pozitivistă pe care îl reprezintă Aug. Comte. Intrebuinţând o metoadă ştiinţifică, D. Lévy-Bruhl încearcă să scoată în relief ideile dominante ale acestuĭ sistem filozofic, precum şi strînsa afinitate care leagă doctrina luĭ Comte cu mişcarea ştiinţelor naturale, istorice şi sociale.

La tristesse contemporaine, încercărĭ asupra marilor curente morale şi intelectuale din veacul XIX de H. Fiérens-Gevaert (1 vol. in 12⁰ din Bibliothèque de Philosophie contemporaine, Félix Alcan). *Tristeţea contimporană*, este o încercare de critică filozofică, aplicată evenimentelor celor maĭ izbitoare şi oamenilor celor maĭ marĭ aĭ acestuĭ secol. Alegênd de simboale ale unor fapte morale politice şi artistice personalităţĭ ca Leopardi, Aug. Comte, Schopenhauer, Tolstoi, Richard Wagner, Verlaine, Nietsche, etc., D. Fiérens-Gevaert a putut să analizeze cu siguranţă marile cauze care aŭ transformat conştiinţa modernă. Cartea, deşi întemeiată maĭ mult pe generalităţĭ, este totuşĭ un studiŭ maĭ mult de actualitate şi credem că va fi bine primită, maĭ ales de tinerime.

Le Colporteur de *Guy de Maupassant* (Ollendorf). Un noŭ volum de nuvele, scrise cu acea rară putere care-l caracteriza pe Maupassant, încât ne dă în câteva trăsăturĭ, în câteva rînduri, o situaţiune precisă saŭ o acţiune întemeiată. E viaţa cu întreg complexul eĭ de evenimente, constituind acest imens »tragique quotidien«, în care ne zbuciumăm cu toţiĭ. Maupassant îşĭ păstrează însă toată liniştea sa de spectator la o privelişte atât de amuzantă şi de tristă: el constată lucrurile aşa cum sunt. Cu toate acestea nu putem să nu întrevedem subt ghiaţa acesteĭ impasibilităţĭ ivindu-se parcă un surîs de ironie saŭ de milă.

L'histoire de l'art dans l'enseignement secondaire de *Georges Perrot* (Chevalier-Marescq). O carte utilă pentru complectarea educaţiuniĭ tinerimiĭ. D. Perrot se plânge de puţinul in-

teres ce se acordă în şcoalele secundare istorieĭ arteĭ clasice; d-sa ne arată cât de trebuincioasă pentru formarea intelectuală e cunoaşterea vechilor monumente şi opere de arte. Nicĭ nu se poate înţelege bine Sofocle, dacă nu se cunoaşte, d. ex., architectura şi sculptura din secolul V. Apoĭ D. Perrot remarcă de asemenea că operele de artă vorbesc inteligenţelor într'un mod maĭ direct decât cele de literatură. D-sa cere reforme în acest sens.

I Precursori di Lombroso, de G. Antonini (Editura Fratelli Bocca, Turin), e titlul uneĭ lucrărĭ apărută de curînd, în care autorul arată cu date ştinţifice că Lombroso şi toată şcoala de nouă orientare a dreptuluĭ civil, care urmează pe maestru, a fost întrevĕzută de ceĭ vechĭ, şi că prin urmare noua antropologie criminală nu s'a născut ca o Minervă dintr'odată.

Leçons d'anthropologie philosophique, ses applications à la morale positive, de Dr. Daniel Folkmar (Editura Schleicher frères, Paris) propun, un noŭ sistem de morală, luând drept bază toate ştiinţele antropologice şi sociale. Dr. Folkmar 'şĭ dă silinţele să arate în aceste lecţiunĭ că pozitivismul, determinismul şi chiar materialismul filozofic aŭ o bază îndestulătoare pentru a clădi un sistem de morală.

* * *

Revue de Paris—15 Februarie. *D. H. Bergson* 'şĭ continuă studiul sĕŭ psichologic *Le rire*, în care caută comicul în acţiunĭ şi situaţiunĭ. Studiind efectele scenice produse de piesele luĭ Molière, Labiche, Sardou, etc., D. Bergson le explică prin repetirea, inversiunea şi interferenţa serială. *Frederic Masson* ne dă câteva paginĭ din volumul sĕŭ apropiat *Napoléon et sa famille*, tratând maĭ cu seamă despre Princesa Paulina. *D. L. Lévy-Bruhl*, în studiul sĕŭ *Flaubert philosophe*, găseşte oarecare secrete afinităţĭ de natură între Flaubert şi Montaigne, pe care autorul educaţiunĭĭ sentimentale l'a numit el însuşĭ »son père nourricier«. *Georges Bourdon*, însărcinat cu studierea organizărĭĭ teatrale din diferitele ţĕrĭ ale Europeĭ, şi-a început cercetarea cu Anglia, şi într'un amĕnunţit raport ne expune situaţiunea teatrelor engleze, administraţia şi construcţia lor.

Nouvelle revue — 15 Februarie. *Contele de Mony*, în excursiunea sa artistică prin sălile muzeelor din Berlin, se opreşte maĭ ales la şcoalele italiene, pe care le analizează cu multă cunoştinţă. In articolul sĕŭ *Le théâtre* italien, *Judith Cladel*, reproşează scriitorilor italienĭ de graba pe care o pun în scrierea pieselor de teatru, toate cu subiecte superficiale şi prea mult de actualitate.

Revue des deux Mondes din 15 Februarie are un articol semnat de *Generalul De la Rocque, Schiţă a uneĭ programe navale în 1900*, în care discută obiectiv organizaţia marineĭ militare franceze, precum şi neajunsurile eĭ. Arată ce rol însemnat de ofensivă şi defensivă va juca această marină într'o conflagraţiune viitoare. *A. Dastre* are un articol asupra *crioscopieĭ* şi aplicaţiilor sale himice. Crioscopia fiind studiul corpurilor bazat pe temperatura lor de congelaţie, are un domeniŭ foarte estins, de oarece multe corpurĭ nu sunt solubile în apă, şi nu există lichid care să nu se congeleze.

Quinzaine—16 Februarie. *D. Faguet* are un studiŭ judicios asupra luĭ Ferdinand Brunetière, în care găseşte o rară personalitate *filozofică*. Ideile sale sociale se învîrtesc împrejurul a două puncte: patria, armata, care după Brunetière formează maĭ mult obiectul uneĭ tradiţiĭ şi găseşte că trebue să iubim patria în militarismul sĕŭ. *Carl Murr* insistă asupra politiceĭ viclene a împĕratuluĭ Wilhelm al II-lea al Germanieĭ, care n'are altceva de scop decât să întemeeze un *sfînt imperiŭ roman*.

Journal des Economistes—15 Februarie. Remarcăm în acest numĕr o eminentă analiză a ultimeĭ opere a luĭ Zola, pe care o face D. *Frédéric Passy*. D-sa ne spune: »Cartea D-luĭ Zola, cu »toate defectele pe care i le imput, este în total, cu inspiraţiunea sa intenţională, o carte morală«. Şi maĭ departe, făcênd portretul autoruluĭ însuşĭ, dă probe de mult entusiasm şi de multă pătrundere. *A. Barthélemy* semnează articolul sĕŭ important din punctul de vedere economic, intitulat: *Indiile orientale şi cestiunea zaharuluĭ*, în care stabileşte cu date certe statistice peste produc-

ţiune, resursele, valoarea şi comerciul acesteĭ culturĭ în indiile occidentale. Maĭ găsim un articol de D. *Ernest Martineau,* în care se relevează contradicţiile socialismuluĭ.

La Revue de l'art ancien et moderne (10 Martie), coprinde pe lîngă un numĕr de ilustraţiĭ din Montigny, Lampi, Angelică, Van Dyck, etc., un articol asupra statuaruluĭ Montigny, de Henry Marcel, pe care autorul vrea să-l scoată cu drept cuvînt din uitare, un altul asupra frescurilor luĭ Angelico, de la Florenţa, o dare de seamă asupra exposiţiunii Van Dyck etc.

* * *

Die Zukunt are un articol scris cu multă elevaţie şi semnat de *Maximilien Harden,* în care se analizează raporturile existente între Germania şi Anglia. Aceste raporturĭ provoacă autoruluĭ multă mânie şi le apreciază în termenĭ cam puţin satifăcătorĭ pentru Anglia: »Aŭ trecut zi»lele diplomaţieĭ fine »à la Palmerston« şi »à la Castlereagh«. Balfur ar prefera maĭ bine să rĕ»mână în plăcutul sĕŭ neo-misticism. Cât despre Chamberlaine, a fost îndestul de pedepsit pentru »încercarea sa de a trata politica ca pe un om cu banĭ«.

Remarcăm seria de lucrărĭ a căreĭ publicare a început-o editorul Cronbach din Berlin, care în totul va fi un rezumat al întregeĭ mişcărĭ intelectuale germane din aceştĭ din urmă anĭ. Prima colecţiune începe cu *Muzica germană în al XIX-lea secol,* de Dr. Max. Graf. Rezumatul stabileşte următoarele perioade: 1) Beethowen; 2) Schubert; 3) Weber; 4) Renaşterea beethowenianã; 5) Wagner şi Listz, şi 6) Brahms Brums.

D. Riveanu.

IV, 5, martie 1900 277

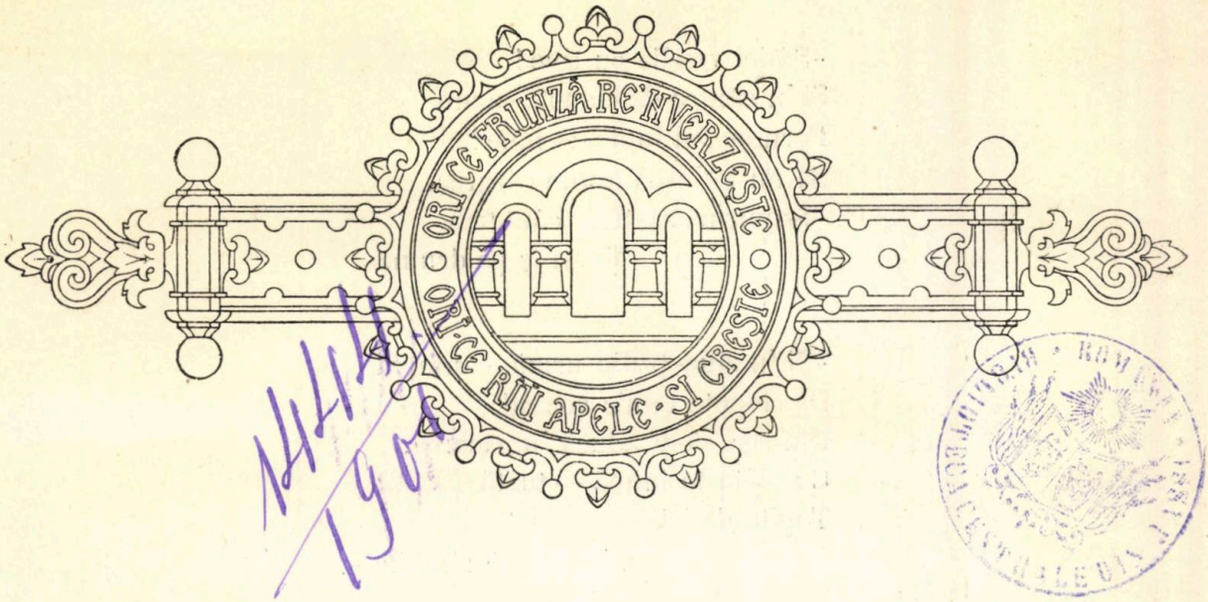

14414 1903

CÂNTEC DE CLOPOTE

Un clopot a limbii bătae
Vestea că-i la miljoc de zi.
Un pom de Crăciun în odae.
Aşa-mi începui eŭ cărarea,
In peptul meŭ tînĕr suflarea
Aşa se urzi.

Şi ger pe câmpiile ninse —
Un ânger, de-asupra-mi plecat,
Privindu-mĕ, mâna mi-o prinse,
Strîngêndu-mi-o 'n mânile sale,
Şi rar, şi c'un zimbet de jale,
Vorbi 'ntunecat:

»Prin noapte şi crivĕţ pierdută
Pe lungi şi spinoase potecĭ,
De-amarul vieţii bătută
Urmează-ţĭ cărările sorţii;
Prin spaime şi pînde-ale morţii
Senină să trecĭ!

„Să ieĭ veselia cu tine!
Și 'n cântec de clopote-acum
Pornește, și luptă-te bine!
Să nu te 'nspăimînte cărarea,
Și-apururĭ să-ţĭ fie cântarea
Tovarăș pe drum.

„Și 'n ziua-ţĭ din urmă, cântarea
De clopote tainic venind
Din cer, să-ţĭ aducă 'mpăcarea,
Ca biata ta inimă — toată
Topită de jale — să poată
S'adoarmă zîmbind“.

Carmen Sylva.

N. GRIGORESCU

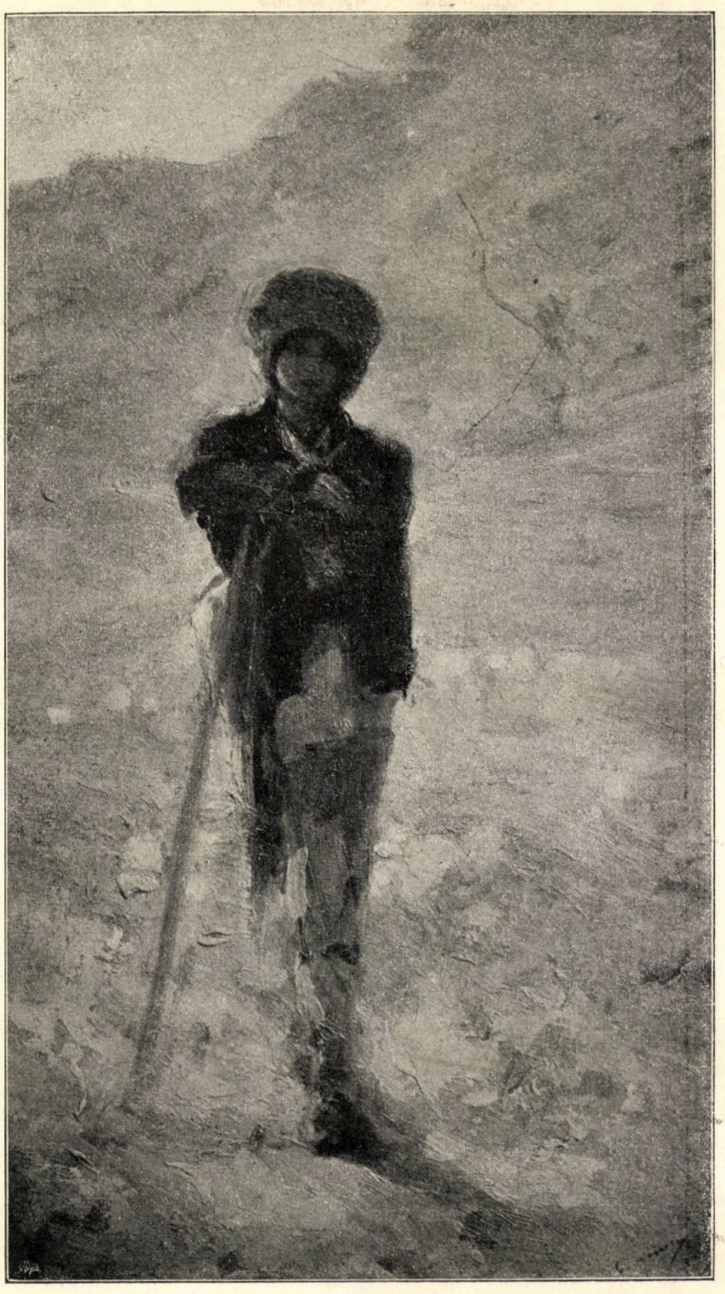

Păstor din Valea Prahoveĭ

UN TRECUT DEPĂRTAT
ŞI UN APROPIAT VIITOR

O CUGETARE

Englezii sunt Fenicianĭ moderni.

Fenicianii eraŭ îmbrăcaţi cu roşu, »Φοίνικες«, ca şi mercenariĭ englezi de astăzi cu uniformele lor cele stacojiĭ: aseměnare de aspect. Fenicianii eraŭ Evreĭ prin neam; Englezii sunt Evreĭ prin caracter: aseměnare de fond.

Englezii de acum, ca şi Fenicianii de altădată, se fălesc cu civilizaţiunea lor cea egoistă, stăpînesc pămîntul prin apă: corăbiĭ, colonii, banĭ şi minciunĭ; de-o potrivă obrazniciĭ, fudulĭ, răpitorĭ şi nemiloşi.

Intr'o zi Fenicianii aŭ dispărut ca printr'o minune, urîţi tuturora. Urîţi tuturora, într'o zi pe neaşteptate se începe minunea peirii Englezilor.

Romanii ceĭ republicanĭ aĭ luĭ Scipione Africanul, puţinĭ şi săraci, dar sublimĭ prin credinţă în Dumnezeŭ, prin virtuţi şi prin eroism, aŭ isprăvit a zdrobi colosul fenician. Burii ceĭ republicanĭ din Africa, puţinĭ şi săraci şi eĭ, dar sublimĭ prin credinţă în Dumnezeŭ, prin virtuţi şi prin eroism, s'aŭ apucat ceĭ dintăĭ a dărîma colosul englez.

In Cartaginea cea omnipotentă cată să fi fost, ca şi în omnipotenta Londră, mulţi Chamberlain'ĭ, pungaşi internaţionalĭ fanfaronĭ.

Delendae!

B. P. Hasdeŭ.

PRIMELE ŞCOLI ROMÂNE DE FETE

IN ŢĔRILE ROMÂNE

O naţiune are douĕ marĭ datorĭi: A cunoaşte trecutul sĕŭ,— a respecta memoria celor ce şĭ-aŭ sacrificat avutul, activitatea, saŭ viaţa pentru ea. Neîndeplinind aceste douĕ îndatoririĭ, o naţiune, în cazul cel maĭ bun, va vegeta.

A-şĭ cunoaşte trecutul, pentru o naţiune, este a-şĭ trage în mod logic şi consciŭ linia de urmat în viitor. Intunerecul va dispare pentru ea; trecutul, cu toate suferinţele saŭ măririle luĭ, 'ĭ va lumina viitorul. Aceasta e legătura istorică, aş putea zice fatală, a faptelor omeneştĭ.

A nu o cunoaşte, e a voi să facĭ o călĕtorie către ţĕrmiĭ depărtaţĭ şi necunoscuţĭ aĭ fericiriĭ, fără busolă, pe un ocean nesfîrşit şi totdeauna în stare de furtună saŭ acoperit de neguriĭ.

A respecta memoria eroilor, filantropilor şi patrioţilor, este a se înnălţa pe ea însăşĭ; este a cultiva sentimentele şi actele cele maĭ frumoase; este a încuraja şi pe alţiĭ la fapte bune; este a plăti prin recunoştinţă cele maĭ frumoase însuşirĭ ale inimilor de elită.

Când o naţiune ar cunoaşte bine viaţa martirilor, eroilor, scriitorilor, învĕţaţilor şi conducĕtorilor sĕĭ destoĭnicĭ, şi ar avea cultul acestora şi deplina credinţă în Dumnezeŭ, ea ar fi în fruntea altora.

Orĭcât de mică ar fi ea ca numĕr, forţa sa ar fi neînchipuit de mare; acţiunea sa moralizătoare şi de propăşire fără seamĕn; buna sa stare materială incomparabilă; existenţa sa asigurată.

A fi, depinde de împrejurărĭ independente de noĭ. A şti să fiĭ, depinde numaĭ de noĭ.

Aceĭ ce ştiŭ să fie,—şi e rar lucrul între indiviziĭ, dar încă între naţiunĭ— există în adevĕratul sens al cuvîntuluĭ; voesc, prosperă, produc, sunt utilĭ; maĭ mult: sunt indispensabilĭ omenirĭĭ. Eĭ, infinita minoritate, călĕuzesc de fapt majoritatea cea numeroasă.

A fi, este viaţa materială: minerală, vegetală, animală. A şti să fiĭ este viaţa spirituală: omenească.

Omul este singura fiinţă pămîntească, muncită de dorul necunoscutuluĭ.

Şi necunoscutul este totul. A şti să fii, în înţelesul de mai sus, se impune deopotrivă oamenilor şi naţiunilor, ca o condiţiune *sine qua non* a vieţii pământeşti, în evoluţiunea noastră trupească şi sufletească. Dar câţi îşi daŭ seama de acest lucru!? Câte naţiuni, câţi oameni chiar, se apropie măcar de aceste sorginţi sigure ale adevĕruluĭ, fericirii şi ale existenţii lor chiar.

Aceste sentimente alese, în numeroasele lor moduri de a se manifesta, produc şi altruismul, calitate căreia datorim numeroase instituţiuni cu caracter umanitar.

In această privinţă Poporul român stă de sigur în fruntea celorlalte neamuri.

Avem defecte, dar avem şi o mare calitate, aceea de a nu pune mare preţ numaĭ pe bunurile pământeşti. Aceĭ ce-şĭ martirizează corpul lor chiar, şi-şĭ schingiuesc propria lor familie, prin privaţiĭ de tot felul, pentru a strînge avere, la noĭ sunt numĕraţĭ pe degete, şi, spre fericirea noastră, de regulă, maĭ toţĭ aceştia sunt străinĭ: Grecĭ, Bulgarĭ, Ovreĭ. Galantonia şi quasi-neprevederea Românuluĭ, denotă nu destrăbălare, după cum adesea ni se impută, ci bunăvoinţă la extrem; denotă lipsa de egoism, desinteresarea de sine, care e o nobilă calitate a sufletelor de elită; denotă indulgenţa şi inima impresionabilă la nevoile şi suferinţele altora; denotă posedarea sentimentuluĭ celuĭ maĭ cald, maĭ divin, acela de a te bucura tu, în prima linie, de bucuria produsă de fapta ta bună; de a te emoţiona tu însuşĭ, maĭ întâĭ, până la lacrimĭ pentru binele ce aĭ făcut.

Astfel de momente nobile alcătuesc adevĕrata viaţă: viaţa sufletească.

Din toţĭ timpiĭ, — unanimitatea călĕtorilor şi cronicarilor stă dovadă, — pentru a ne arăta larga, delicata şi frăţeasca ospitalitate ce aŭ găsit-o toţĭ la Româniĭ din orĭce ţară. Acest dar e unul din caracterele tipice ale raseĭ noastre, şi el găsit acelaş, la toate fracţiunile eĭ, confirmă unitatea şi esenţa origineĭ sale.

Ţara noastră e avută prin marele numĕr al acelora ce şĭ-aŭ dat averile pentru scopurĭ filantropice.

Să fim fericiţĭ că poporul nostru posedă aceste virtuţi. Aceasta, cred, poate da şi explicaţia mareĭ sale rezistenţe în timpĭ; căcĭ efectul aicĭ de fapt e cauză. El e menit a fi astfel; decĭ, e menit a fi: va fi.

Românii din toţĭ timpiĭ aŭ dat, aŭ dat mult, aŭ dat chiar fără seamă.

Sunt Domnĭ, sunt ctitorĭ, care aŭ desmoştenit pe propriĭ lor copiĭ, spre a lăsa averile lor pentru faceri de bine. Biserici admirabile ca stil; spitale numeroase şi deschise tuturor la fel; bolniţe pentru nebunĭ; aziluri pentru nevoiaşĭ şi neputincioşĭ; monastirĭ cu prisosinţă chiar pentru nefericiţĭ şi bĕtrânĭ; de toate s'aŭ ridicat în numĕr mare.

Maĭ numeroase mult eraŭ însă moşiile închinate localităţilor zise »*Sfinte*«, atâţi bureţi prin care Greciĭ aŭ stors sângele şi vigoarea Naţiuneĭ române aproape două secole [1]).

---

[1]) In Buletinul Oficial No. 19 de la 7 Martie 1858 găsesc:

131 moşiĭ monastireştĭ din Valachia închinate la comunităţile din Rumelia, Alexandria şi Antiochia, ce urmaŭ a se arenda pe o perioadă de cincĭ anĭ.
85 » închinate la Sf. Mormînt (21 Martie).
44 » » » » Munte Sinaia.
98 » » » » » Aton.

Decĭ 358 moşiĭ recunoscute oficial ca dăruite numaĭ în o jumĕtate a ţĕriĭ!

Se dăduse de bătrânii noştri atât »*monastirilor închinate*«, încât un sfert de ţară aproape trecuse în mâinile străine, în mâinile necredincioşilor, care din credinţă îşi deschisese tarabă, şi din munca Românului făceau urgie grecească. Să mulţumin însă lui Dumnezeu, căci prin braţul lui Tudor Vladimirescu şi prin energia lui Cuza şi priceperea lui Kogălniceanu, s'a pus regulă, astfel că cel puţin o parte din oile turmei rătăcite s'a întors la stâna strămoşească. Astăzi, locurile cultivate odinioară pentru a îngrăşa şi înmulţi străinii, în dauna Românului, servesc pentru traiul şi înmulţirea odraslei moşnenilor noi.

Odată cu redeşteptarea noastră naţională, am văzut că pe lîngă biserică mai trebue şi şcoală. Cel ce vrea să cunoască rostul lumii, opera divinităţii, şi chiar pentru a se închina cu temeiu acestuia, trebue să-şi înnalţe inima şi judecata. Dar acestea se fac în prima linie numai prin mijlocirea cărţii. Şcoala se impunea. Prin şcoală înţelegem mai cu temeiu — saŭ ar trebui să fie astfel — o biserică, şi prin biserică pe Dumnezeu.

Fazei credinţei urmă saŭ, mai bine zis, se alipi faza şcoalei.

Credinţei întunecate trebuia să urmeze credinţa luminată. Aceasta e adevĕrata credinţă, credinţa omului om,—a omului desăvîrşit.—

S'aŭ făcut dar şcoli multe, şi multe chiar bune. Mergem înainte, şi mergem pe drum bun, căci mergem cu Dumnezeu în ele. Adevĕrul e că Românii din toţi timpii aŭ avut şcoli pe lîngă bisericĭ. Astfel s'aŭ petrecut lucrurile în Moldova şi Muntenia. Schimbarea a fost în epoca renaşterii noastre, în numĕrul şi valoarea lor, dar nu şi în ce priveşte fiinţa lor. Astfel se creează, încetul cu încetul, primele şcoli oficiale române. In aceasta numai stă importanţa mişcării făcută prin Lazăr.

D. V. A. Urechiă are dreptate când scrie:

. . . . . »Ne înscriem în contra aserţiunii că numai de la Gheorghe Lazăr şi Gheorghe Assaki reîncep şcolile române în acest secol. — Că prin aceştia se organizează şcoala după un sistem european, e lucru afară de orice contestaţiune, dar că n'a existat înainte de ei şcoli române în acest secol, orică aŭ existat numai şcoli greceşti, iată ce nu admitem şi le vor dovedi mai la vale un şir destul de mare de documente« [1]).

Dacă Gheorghe Lazăr nu a creat nimic noŭ, după cum pe nedrept se susţine, are însă marele merit de a fi legat inelele lanţului rupt şi de a fi făcut lucrul mai sistematic, deci mai temeinic. De aceea şi numim noi acea epocă importantă: Epoca *renaşterii* şi nu a *naşterii* noastre culturale şi naţionale.

In această mare mişcare către viaţă a neamului, două mari nume trebuesc păstrate: Gheorghe Lazăr în Muntenia şi Gheorghe Assaki în Moldova. Iniţiativa particulară se puse îndată şi ea în mişcare, căci de fapt ea pusese totul în mişcare, smultă inerţiei de câteva suflete luminate ale neamului, şi darurilor făcute numai cu scopuri bisericeşti, urmară darurile făcute în mare parte cu scopuri mixte, saŭ numai pentru şcoli.

---

[1]) Istoria şcoalelor de la 1800—1864. T. I, pag. 83. Bucureşti 1892.

18 ASEDĂMÎNTUL ELISAVETHANU 45.

Esternatu de sete

fondatu în capitala Bucurescu de Înălţimea Sa

Dómna

ELISAVETA ŞTIRBEI

la anulu 1843 Maiu 18.

Programa Institutului

I. Numerulu Scolariţiloru va fi potrivitu localităţii Aşedĕmîntului, se primescu scolarie pruntu'nu biletu subscrisu chiaru de Mărirea-Sa Dómna sau în lipsa i de directiunea.

II. Scolariţile primite într'acestu Institutu sunţu obligate a urma învĕţăturile prescrise în programa.

III. Scolariţile sunţu obligate a se afla la Aşedĕmîntu în tote dilele de dumineca în timpu de vara la 7, şi în timpu de iarnă la 8 ore; şi sĕ întorcĕ a casa séra Vara la 7, şi iarnă la 5 ore.

Diuă ore pe di sunţu destinate pentru învĕţătura de carte, iară ore-sunţu de timpu pentru învĕţătura lucrului de mână;

De la unsprediece pînĕ la 1½ ora este recreaţiune, în care timpu, Scolariţele voru mînca de prîndiu; părinţii voru avea grigă a da copililoru lorŭ bani mărunţi de acasa.

IV. Sĕmbĕtă scolariţele se adeluceseĕ în învĕţătura numai pînĕ la 12 ore din di, ayea urmîndue Sf. Evangelia Dumineci mînătoriţe întorcĕ a casa, iara Duminecile şi Sĕrbătorile remîne la dateria părinţiloru, ca nişte creştini, a le trimite la Sf. Biserică şi a le îngriji conduitele atîtu celle spirituale cîtu şi celle fisice ayse a pentru deplinirea lui Dumnedeu, deyse creşterea carle le au însufleţitu pe cîtu timpu le au avutu pe lîngă dînşi.

V. Nu sete ertatu nimenui a intra în Aşedĕmîntu fĕrĕ voi aibi petrŭ de propunere afară de Jocu cîndu sete rugaţi părinţiloru voştri, dîtu şi copiii lorŭ chiaru la hotaru.

VI. Ori ce scolariţa care va şti bine lucrulu de mînă va putea lucra în Aşedĕmîntu, şi haine trebuinciose dînşei.

VII. Dd. Profesoriţi Dd. Institutrice sunţu obligaţi a trimite Directiunei la finele fiecĕrei cărţi lunĕ scolastice catalogulu pentru numerea la fiĕ-care lăţuna, la lucru de mînă pentru conduita meritata şi hyşirea scolariţiloru.

VIII. Scolariţile ce voru lipsi de trei ori fără causă bine cuvenita se voru devorta din Aşedĕmîntulu pentru tot d'auna. — Numai cazu de boală grumde pe scolariţele să hyecească din Aşedĕmîntu, ce atunci parinţii sunţu îndatoriţi a da de ştire directiunei. — Întorcîndue scolariţa după boală la Institutu, trebue se aducă biletu de la medicu, sau de la preotulu bisericei, de ce boală a zăcutu, din potriva nu se va primi mai multu.

IX. Pentru buna conduita a scolariţeloru se va păzi dreptu regulă generala, ca Dd. Profesorii şi Dd. Institutrice se întrebuinţedze constantu cu cele dulci cuvinte îndreptarea culpeloru, ce voru avea scolariţele, şi se voru pedepse numai la ore-o culpa mare şi făcute de multe ori.

Pedepsele sunţu de facu cu dojenire părinteşti şi cu durere de inimă, mai nu cu mînie şi cu străgnicie fără mîntuire. Dd. Profesorii şi Dd. Institutrice se voru sili a face îndreptare însufleţindule cu bunătate, zîcîndu-le amăruntu de ondre şi de buna cuviinţa.

X. De două ori pe anu sĕ voru face Examene publice, adică pe iarnă în luna lui Decembrie înainte Sf. Sărbătoriloru naşterei Domnului, şi pe vara la mormîntulu lui Iuliu. La acestu din urmă Examenu se voru arăta publicului învăţăturile scolariţeloru de peste anu şi Scolariţele ce se voru fi arătatu cu o silinţa mai deosebită atîtu pentru lucrulu de mînă cîtu şi la învăţătura literală, voru primi premiuri, cunună şi dăruri în carţi şi altele.

XI. Dupe Examenele va fi vacaţiune de 15 dile în Sf. Sărbătorile Crăciunului şi de mălaiu şi jumătate în timpulu căldurilor, de la 1 Iulie pînă la 16 August.

XII. De cele din partea părinţiloru ca se privighede cu străgnicie, ca copilele lorŭ se fie exacte la împlinirea datoriloru, adică: Se le trimeţă la oră arătată fără întîrdiere şi neguitatu la Aşedĕmîntu, se fie îmbrăcate după buna cuviinţa şi se aibă cărţile celle bune materiale ce sunţu de necessitate pentru diferitele obiecte. — — —

Directore

Dr. Joh. Lemberg

Doamna Elisabeta Ştirbeĭ

Numeroase sunt şcolile zidite saŭ întreţinute numaĭ din jertfele oamenilor binevoitorĭ.

Ministerul instrucţiuniĭ şi cultelor ar trebui să se decidă odată, a uni la un loc toate numele acestor oameni de bine şi romănĭ de inimă, în o publicaţie — adevĕrat monument, ridicat mărinimieĭ, evlavieĭ şi patriotismuluĭ lor. — Sĕrbătorirea lor va fi sĕrbătorirea neamuluĭ. Cinstindu-ĭ pe eĭ, vom cinsti şi iubi maĭ mult ţara.

Să ne oprim puţin pentru a face o mică comparaţiune. Să comparăm starea noastră actuală cu ceeace era acum 70 de anĭ. Dacă acest lucru s'ar face pentru orĭce altă ţară saŭ naţiune din Europa occidentală, desigur că s'ar găsi multă diferenţă în bine, multă schimbare datorită neconteniteĭ propăşirĭ, dar de sigur că ar exista totuşĭ termenĭ de comparaţiune. La noĭ însă comparaţiunea nu e posibilă. Inceputul acestuĭ secol pentru noĭ e ca secolul al zecelea pentru ceĭlalţĭ. La noĭ acum e lumină; la începutul secoluluĭ însă nu era lumină maĭ puţină, nu era crepuscul saŭ amurg, nu se bătea noaptea cu ziua, dar era întunerec besnă. Şi ce înfiorătoare întunecime! Totul era în somnolenţă, dacă nu chiar în profundă adormire. Sentimentele alese de patrie, de naţionalitate, de credinţă chiar, eraŭ perdute.

Patria era în mâna celor maĭ netrebnicĭ veneticĭ —Turcĭĭ,— căptuşiţĭ cu neruşinaţiĭ Grecĭ din Fanar;—iată în ce priveşte primul sentiment. Naţiunea română era hulită, încât chiar Românilor pare că le era ruşine să ridice capul, să spue cine sunt, ce cugetă—dacă maĭ cugetaŭ,— şi ce vor —dacă maĭ aveaŭ voinţă. — Credinţa în Dumnezeŭ era scoborită la o înjosită specula; rugăciunea chiar, făcêndu-se în limba speculanţilor de cele sfinte. Dreptatea era pentru toţĭ, afară de Romănĭ; cinstea pentru toţĭ, afară de eĭ; viaţă uşoară fără muncă, cu câştig şi în belşug pentru toţĭ, afară de eĭ. Toţĭ domneaŭ, toţĭ petreceaŭ, toţĭ chefuiaŭ, se îngrăşeaŭ, robeaŭ şi blestemaŭ pe seama Românuluĭ, înjurându-l, despreţuindu-l şi strivindu-l fără milă subt picioarele lor. Iată cum ne putea cunoaşte orĭcine subt aurora începutuluĭ acestuĭ secol de dreptate, lumină şi ştiinţă!

Dar, fiind că-mĭ propun a vorbi de şcolĭ, să mĕ opresc la ele.

Statistica pe 1897 ne arată că am avut [1]):

197 şcolĭ de băeţĭ, 192 şcolĭ de fete, 3.471 şcolĭ mixte şi 113 şcolĭ de cătun. Aceste şcolĭ dispuneaŭ de 1.353 institutorĭ şi de 4.355 învăţătorĭ. Bine înţeles că vorbim de şcolile Statuluĭ şi nu facem de loc menţiune şi de numeroasele şcolĭ particulare, din care multe aduc un real serviciŭ ţĕrĭĭ. Iată situaţia la 1897.

Ce aveam însă la începutul acestuĭ secol? Nimic. Acest singur cuvînt spune prin el însuşĭ în-deajuns. De fapt aveam câteva şcolĭ în care se învăţa în greceşte ura şi dispreţul de ţară.

Ce diferenţă! Dumnezeŭ fie binecuvîntat şi sfinţită memoria acelor care, prin priceperea, munca şi devotamentul lor, ne-aŭ pregătit buna stare actuală.

Când ziceam că pentru străinĕtatea occidentală trebue să luăm ca termen

---

[1]) Anuarul Oficial al Invĕţămîntuluĭ primar şi normal-primar. Anul 1897. Bucureştĭ.

de comparaţie secolul al 10-lea, făceam un lucru încă în avantajul nostru. Căcĭ pe când la noĭ nu era maĭ nimic, nu maĭ departe, dar alăturea cu noĭ chiar, la Braşov se constată, cu ocaziunea serbărilor luĭ Honterus, că *liceul* german de acolo are maĭ mult de patru secolĭ!

Pe când universităţile noastre aŭ abia—şi încă—patru deceniĭ, acele ce aŭ trecut de patru secolĭ în Occident sunt foarte numeroase. Sunt însă şi la noĭ câteva stele ce aŭ luminat nu de mult în trecutul nostru întunecat.

După anuarul nostru oficial al învăţămîntuluĭ primar pe anul 1897 se poate vedea că cea maĭ veche şcoală din ţara noastră e: Şcoala primară de băeţĭ No. 1 din Treĭ-Erarchĭ, înfiinţată de Vasile Lupu la Iaşĭ în anul 1624. După Moldova şi Iaşĭ, cinstea cade asupra Olteniei şi oraşelor Tîrgu-Jiŭ şi Slatina. Şcoala fu înfiinţată în primul la 1792 şi în al doilea la 1798 de Neaga, soţia luĭ Ionaşcu Mazîlu, înzestrător şi al bisericiĭ. In urmă vine şcoala de la Cerneţĭ-Mehedinţĭ, făcută din averea Hagiuluĭ Iordache.

Să nu credem că aceste şcolĭ eraŭ neînsemnate. Astfel epitropiĭ şcoaleĭ din Slatina, Vel. Vist. Filipescu şi Radu Golescu, prin o anafora către Domn, făcută la 1806, August 5, arată că la acea şcoală urmaŭ aproape 100 copiĭ. Tot la acea şcoală a fost profesor în urmă Dascălul George, tatăl D-luĭ Aurelian, şi a început copil încă a profesa A. Marin, la 1826, — care în urmă trecu la Craiova, maĭ apoĭ la Bucureştĭ la Sfîntul Sava, şi în fine la Universitate, unde stătu până la 1893, adecă fu profesor 67 de anĭ!

Revoluţia contra Grecilor de la 1821, pornită din Oltenia, nu ar fi fost posibilă fără aceste şcolĭ, care de sigur aŭ fost maĭ numeroase în partea loculuĭ. Am vizitat acest locaş demn de atenţia oamenilor de bine din Slatina. El există. Mĕ mărginesc a spune că în altă ţară el ar fi acoperit cu sticlă. La noĭ... ca la noĭ!

Un fapt important e că se constată că la 1802 se vorbeşte la socotelele »epitropieĭ obşteştĭ« de veniturile »de la cutia şcoalelor«. De altfel s'a aflat că în Moldova la 1757, subt Scarlat Ghica, se afla »dajdia şcoalelor« [1]; că s'a reînfiinţat la 1759 şcoala din Botoşanĭ şi că la 1760 era şcoală în Bucureştĭ la Sf. Gheorghe cel Vechiŭ; la 1765, prin hrisovul luĭ Grigore Alexandru Ghica, se înfiinţează şcoala din monastirea Mavromolu din Galaţĭ [2]. Tot astfel, la 1775, Mihail Cantacuzino, Biv-Vel-Spătar, zidind monastirea Colţea, înfiinţă şi o şcoală pe lîngă ea [3].

Tot în Oltenia, la Craiova, se înfiinţă prima şcoală publică română în secolul nostru, la 1822: Şcoala primară de băeţĭ No. 1 »Obedeanu«. De fapt şi ea funcţiona maĭ de mult, de oarece Divanul Craioveĭ vesteşte Domnitoruluĭ Caragea încă de la 1812 că zidirea e pusă în reparaţie. O altă şcoală se găseşte în fiinţă la 1823 pe lîngă Epitropia din Roman. Apoĭ avem şcoala primară de băeţĭ No. 1 »General Adrian« din Bucureştĭ, înfiinţată la 1824. Acestea douĕ din urmă pot fi privite ca primele şcoale ale renaşterĭĭ noastre.

---

[1]) V. A. Urechiă. Lucrarea citată, T. I. pag. 25.
[2]) idem » 32.
[3]) idem » 36.

E curios de a constata că Câmpina, deşi orăşel mic, are meritul de a avea fonduri pentru şcoală încă de la 1825; anuarul Ministeruluĭ o pune la 1828. De sigur că influenţa Braşovuluĭ nu a fost străină de acest lucru, de oarece Câmpina era punctul de trecĕtoare între Ţara românească şi Transilvania, pe când Câineniĭ trebue considerat maĭ mult ca un pas de trecĕtoare către Europa centrală. Faptuluĭ că Heliade locuia acest orăşel, nu poate fi atribuită crearea acesteĭ şcolĭ, de oarece Heliade a început desigur să petreacă vara cu mult maĭ tărziŭ acolo. Şcoala este datorită, ca şi biserica Adormirea Maiceĭ Domnuluĭ, rĕposaţilor întru pomenire Grigore Bujoreanu şi Marioara Bujoreanu, care aŭ dat averea lor pentru aceasta la 3 Iulie 1825,—ca »dascăliĭ să înveţe copiiĭ de pomană«. — Se învĕţa ca în toate şcolile timpuluĭ româneşte şi greceşte. Grecească nu a fost scoasă definitiv din şcolile noastre decât pe la 1827 (Iaşĭ).

Această şcoală nu se făcuse încă regulat de executorul testamentar Arch. Calinic de la Cernica, la 1839! Statul făcuse însă alta în anul acela. La 28 Februarie 1839, Vodă Ghica, vizitând această şcoală, zise între altele elevilor:

»Vedeţĭ, copiĭ, că toate piedicile ce vĕ opreaŭ de a vĕ folosi şi lumina s'aŭ rupt. Siliţi-vĕ dar şi maĭ mult ca să fiţĭ odată folositorĭ neamuluĭ şi vouĕ înşivĕ«.

Grosul şcoalelor române fu înfiinţat la 1832 în: Bîrlad, Botoşanĭ, Buzĕŭ, Câmpu-Lung [1]), Caracal [2]), Fălciŭ, Galaţĭ, Giurgiu, Rîmnicu-Vâlcea, Roman, T.-Jiŭ, Văleniĭ-de-Munte [3]) şi Piteştĭ în 1833. Această îndrumare, radicală, spre bine s'a început la 1831 subt generalul Kisseleff, care, prin ofisul No. 80 din 12 August, cerea următoarele Eforieĭ şcoalelor, constituită din Al. Filipescu, E. Bălăceanu şi Vornicul B. Ştirbeĭ:

»Je désirerais avoir un rapport détaillé sur la situation des écoles publiques et j'invite l'Ephorie à me donner à ce sujet des renseignements exacts, tant sur ce qui existe, que sur ce qui reste à faire d'après le règlement.

»Je l'invite en même temps à prendre toutes les mesures, qui peuvent dépendre d'elle, à l'effet d'aviser aux moyens les plus propres à réparer le temps perdu par suite de la suspension des études. Cet objet, étant de la plus grande importance dans l'intérêt de l'Instruction publique, l'Ephorie doit y mettre toute l'attention et toute la célérité possible«.

Să nu uităm că la această dată şcolile fusese închise.

Atuncĭ, în 1832, se alcătui de Eforĭ, în urma cereriĭ luĭ Kisseleff, regulamentul care împărţea instrucţiunea în: şcolĭ începĕtoare, umanioare, învĕţămînt complimentar şi cursurĭ speciale. Orăşele micĭ, ca Roşiorii-de-Vede, aŭ şcoală încă din 1834, pe când Turnul-Severin nu are decât în 1837 şi Focşaniĭ în 1838. Se pare însă că numeroase şcolĭ române existaŭ pe la sate cu mult maĭ înainte. Graţie D-luĭ V. A. Urechiă, care a unit numeroase documente în lucrarea sa: *Istoria şcoalelor de la 1800—1864*, am putut să reunesc încă următoarele date, ce cred necesare scrieriĭ de faţă.

---

[1]) Anuarul Ministeruluĭ pune 18...
[2]) » » » înainte de 1840.
[3]) » » » 1860.

Astfel, încă de la 1792, se constată prin diferitele hrisoave că existaŭ şcolĭ pe moşiile Şunţa-Dîmboviţa, întemeiată de Mateiŭ Locusteanu Biv-Sluger, în timpul domnieĭ luĭ Mihaĭ Vodă Şuţu; Greciĭ-Ilfov, făcută la aceeaşĭ dată de un alt boer, Dumitrache Locusteanu; Poiana-Ialomiţa; Floreştiĭ-din-Deal-Ilfov, şi la monastirea Motruluĭ, din anul 1793. Se constată chiar că însuşĭ Statul, de sigur din »dajdia saŭ cutia şcoalelor«, acorda anumite venitурĭ şcoaleĭ şi bisericeĭ din Agieştĭ-Argeş, a luĭ Beizadea Grigore Şuţu.

Tot astfel la 1803 se constată că existaŭ şcolĭ pe moşia Tărtăşeştĭ a Postelniculuĭ Gr. Bujoreanu; Vasianca din Ilfov; la schitul Mărculeştĭ lîngă Câmpu-Lung, făcută de ctitorul Dumitraşcu Roset, şi Furdueştiĭ din Ilfov.

La oraşe se maĭ constată de asemenea că cutremurul de la 1803 dărăpănase localul şcoaleĭ de la Doamna Bălaşa; iar la 1804 dascălul Chiriţă: »*dascăl slovenesc şi românesc*«, învaţă copiiĭ la Sf. George.

Prin un hrisov tot de la 1803 se constată că la toate bisericile domneştĭ din Bucureştĭ existaŭ Gramaticĭ pentru învĕţarea copiilor. Asemenea la Galaţĭ, tot în acelaş an, se redeschide şcoala moldovenească fundată la 1765 la monastirea Mavromolu, şi că la Tîrgovişte se află la 1806 şcoală domnească.

Când la 1816 G. Lazăr veni în Bucureştĭ, băeţiĭ de la Udricanĭ, Sf. George, Colţea şi alte biserică, s'aŭ înscris la Sf. Sava, unde Eforiĭ şcoalelor în cap cu Mitropolitul Nectarie — în urmă succesorul sĕŭ Dionisie Lupul, — Banul C. Bălăceanu, Vornicul G. Golescu şi jurisconsultul Logof. Nestor, învoiră deschiderea chiar în localul şcoaleĭ eline de la Sf. Sava, înfiinţată de Şerban Cantacuzino, care a tipărit evanghelia română de la 1688, şi şcoaleĭ româneştĭ »de deosebite învĕţăturĭ şi ştiinţe predate Românilor în limba lor«. Această şcoală dură subt direcţia luĭ Lazăr şi puţin a luĭ Heliade până la 1821, când Lazăr fu isgonit. Câtva timp ea fu închisă. In urmă fu încredinţată elevuluĭ sĕŭ Ioan Eliad.

Inceputul şcoalelor oficiale a fost foarte greŭ şi aŭ trecut mulţĭ anĭ până ce s'a putut stabili o regulă maĭ bună.

Guvernele din Moldova şi Muntenia dispuneaŭ de venitурĭ micĭ, care de abia ajungeaŭ marelor nevoĭ ce rezultaŭ din starea nenorocită în care fusese aduse Ţĕrile române şi faţă cu creaţiunile de tot felul ce trebuiaŭ urgent îndeplinite.

Câtă diferenţă între aceste micĭ opaeţe de lumină — care abia licăreaŭ— şi focarele strălucitoare de lumină, din trecutul altor State europene! Ce diferenţă enormă între trecut şi între buna stare de astăzĭ! Ce avînt, ce mulţumire! Câte speranţe se nutresc la facla culturiĭ noastre naţionale actuale; câte rezultate bune câştigate nu ne îndrituesc a prevesti şi crede în un viitor fericit pentru ţară şi pentru neam.

E foarte curios a se vedea primul budget al şcoalelor din anul 1824, Aprilie — 1825, aceeaşĭ dată:

1.200 leĭ dascăluluĭ Ioan Eliad;
1.200 » » Răducan Măinescu, inginer;
1.200 » » Chiriţă de la Sf. Gheorghe-Vechiŭ;
1.200 » » Ierotie al ţîrcovnicilor de la Antim;

1.200 leĭ dascălului Macarie Psaltul;
1.800 » treĭ cântăreţĭ, după treĭ poduri;
1.800 » doctorului şcoalelor, Panaiotache;
1.800 » sameşului şcoalelor;
100 » emiclicul ţiganului rîndaş;
240 » simbria chelarului şcoalelor.

Şi în Moldova şcoalele aŭ stat închise 7 anĭ, până la anul 1827, an în care reformatorul şcoalelor din Moldova, nemuritorul Gh. Assaki, luă din noŭ locul de referendar al şcoalelor şi fu numit Agă la 20 Septemvrie, de Ioan Sturza, pentru a rĕsplăti sîrguinţa sa.

Primiĭ învĕţătorĭ aĭ şcoaleĭ dela Treĭ-Erarchĭ reorganizată, fură Iconomul Constantin, Iereul Ion Silvestru, Vasile Fabian,—adus din Transilvania de Assaki la 1820 — şi G. Seulescu.

Iată începutul! Greoiŭ, insuficient şi lânced!

Eraŭ şi şcolĭ particulare. Aflu de la un venerabil bĕtrân de 85 anĭ, că la 1828 a fost dat în Bucureştĭ în şcoală la Pop Şchiopul. Se învĕţa româneşte şi greceşte. Acolo el a stat puţin, de oarece a trebuit să fugă cu familia la Braşov, căcĭ Turciĭ trecură noaptea din Şiştov la Zimnicea, unde locuiaŭ, şi aŭ prădat totul, ucigând o mulţime de oamenĭ nevinovaţĭ. Localurile şcolare însă eraŭ ca vaĭ de ele, de oarece la acea dată, în uliţa Franceză chiar, multe case eraŭ coperite cu cojĭ de copac. Un văpsitor ce locuia acolo avu gîndul să-şĭ facă o odăiţă orĭ douĕ d'asupra prăvălieĭ sale. Aceasta fu prima casă de comerţ cu douĕ caturĭ. Poporul se aduna să vadă cum Chir Toma se suie la cer.

Un mare eveniment cultural fu de sigur înfiinţarea primuluĭ seminar de la Socola la 1804 de către Mitropolitul Veniamin Costache — Negel, — d'impreună cu o tipografie. La 1827 se înfiinţează la Iaşĭ gimnaziul şi şcoala normală subt impulsul luĭ Assaki.

Intorcêndu-ne la şcoalele de fete din timpul acela, găsim că ele nu existaŭ, saŭ eraŭ în o stare cu totul embrionară.

Până astăzĭ nu avem nicĭ un indiciŭ pentru a crede că maĭ înainte de veacul al XIX-lea aŭ existat vre-un fel de şcolĭ de fete în ţară. Instrucţiunea femeiĭ cu deosebire la noĭ e un produs al acestuĭ veac. In mod regulat, ea datează numaĭ de 50 anĭ.

Invĕţămîntul privat aŭ precedat pe cel public. Acest învĕţămînt al fetelor adeseaorĭ era foarte serios şi uneorĭ maĭ bine chibzuit ca cel al băeţilor. A şi fost o perioadă, cu deosebire în Moldova, când în aceeaşĭ generaţie — generaţia părinţilor meĭ — se aflaŭ maĭ multe femeĭ decât bărbaţĭ, care să citească, — şi se citea de unele mult şi bine — să vorbească limbĭ străine; femeile eraŭ cu mult maĭ culte şi maĭ apropiate de viaţa din occident.

Şi în această direcţie deosebirea e enormă, astăzĭ facem chiar excepţie în lume prin numĕrul mare — poate unic — de femeĭ ce urmează cursurile superioare ale Universităţiĭ. Că femeia română e destoinică, a dovedit-o multe deja.

După o comunicaţie particulară datorită buneĭvoinţe a D-luĭ V. A. Ure-

chiă, între 1822—1828, la haremul doamneĭ luĭ Ioniţă Sturza învĕţase 12 fete orfane — demoiselles d'honneur — cusăturĭ şi a scrie, ceti şi socoti.

Prima şcoală de fete fu fundată la Iaşĭ în 8 Noemvrie 1834. Ea se datoreşte luĭ G. Assaki. A doua fu înfiinţată prin iniţiativă particulară, dar tot cu caracter public, la Craiova în 1837, de Clucerul Iordache Otetelişeanu, şi a treia în aceleaşĭ condiţiunĭ, la Bucureştĭ în 1843, de o venerabilă femee Elisaveta Ştirbeĭ, născută Cantacuzino.

In fine, ultima creaţiune necesară Românismuluĭ, şcoala de fete rurală, se datoreşte Mareluĭ Postelnic N. Istrati, care o înfiinţă la moşia sa Rotopăneştiĭ, judeţul Suceava, în anul 1853—5.

Rolul jucat de Assaki în desvoltarea noastră culturală e colosal; faptele sale sunt însă îndeobşte cunoscute.

Nu tot astfel e însă cu Iordache Otetelişeanu şi cu Doamna (Ştirbeĭ) Elisaveta.

Primul a avut deja biografiĭ sĕĭ, şi nădăjduesc să contribuiŭ şi eŭ la aceasta în o viitoare lucrare — lucrare de bĕtrâneţe.

Pentru mine Assaki e o figură unică până acum în ţara noastră. El e omul de iniţiativă în toate direcţiunile; el e enciclopedistul, în sensul larg al înţelesuluĭ, pe terenul atât al ştiinţeĭ cât şi al literilor şi artelor la noĭ.

Despre Gheorghe Otetelişeanu iarăşĭ nimenĭ nu a căutat să puie în relief viaţa sa. Am căutat să adun toate datele ce se maĭ păstraŭ spre a reconstitui această figură românească şi aleasă.

In ce priveşte însă pe Doamna Ştirbeĭ, nimenĭ nu a găsit cu cale să zică ceva asupra-ĭ; nicĭ una din numeroasele noastre bacalaureate, licenţiate saŭ doctorese, nu aŭ făcut-o maĭ cunoscută Românilor. E timpul ca această nobilă inimă să fie pusă în lumina şi cinstea ce le merită.

Voiŭ aduce asemenea câteva date şi despre N. Istrati, carele a fost unul din mariĭ patrioţĭ moldoveni.

Facă Cerul ca altul cu maĭ multă competenţă, cu maĭ mult timp liber decât mine, să complecteze această lucrare. Eŭ ĭĭ doresc atâta rîvnă de a face bine neamuluĭ câtă am avut eŭ.

Multe din cele coprinse în această lucrare aŭ fost extrase, coordonate, scrise şi corectate în laboratorul meŭ între douĕ destilaţiĭ, pe când supravegheam o reacţie.

Spuiŭ aceasta pentru a stimula la lucru pe mulţĭ, pe foarte mulţĭ românĭ, care pierd un timp preţios şi care trebue să ştie, că el nu le aparţine numaĭ lor, ci le este dat şi pentru a-şĭ servi ţara şi neamul.

Să nu uităm că trebue să muncim, să producem şi să dovedim lumiĭ că rasa noastră contribue şi ea cu ceva la mersul omeniriĭ.

Secolul în care trăim e secolul dreptuluĭ ginţilor... care vor şti să se facă a fi respectate prin credinţă, moralitate, cultura şi munca lor.

Dr. C. I. Istrati.

N. GRIGORESCU

Lae de ţigani

Chicago, Ill.

Chicago, Ill.

STEAGUL

Izbucnise
lupta crâncenă, cumplită!
Păgânimea înteţită
se zbătea 'ntru'n cerc de foc.
Un asalt şi încă unul,
— brazde tae 'n carne tunul —:
Turcii, căutându-şi loc
de scăpare, se izbise,
cu Românii!...
Se ucid, se 'mpung, se muşcă,
— spăngile, patul de puşcă
sângeră par'c'ar fi vii —
e o furie nebună.
Om pe om, vrênd să răpună
se întrece 'n grozăvii
şi năvală daŭ păgânii
valuri, valuri.
Ţin Curcanii, ţin băeţii,
daŭ voinici şi sparg nămeţii
năpustiţi asupra lor;
dar sunt singuri şi din spate
făr de veste tunu-i bate
şi'n avînt triumfător
es vrăşmaşii de subt dealuri
să-i zdrobească.
Sunt perduţi!... »Scăpaţi drapelul!«
le răcneşte Colonelul,
doborît de-un glonţ... »Pe ei!
»Inainte! Ura! Ura!...«
Şi'nzecită-i lovitura
ce cu suflete de lei

daŭ în ceata duşmănească
care-ĭ strînge
maĭ de-aproape!... Dar în jurul
steaguluĭ par'că Vulturul
aripile şi-ar fi 'ntins
ca 'n clipitele perzăriĭ
bărbăţia întreagă-a ţĕriĭ
să s'aprindă, înadins,
iar în românescul sânge
şi să facă
iar minunĭ de vitejie!...
Turciĭ vin o sută-o mie;
dar de peptul creştinesc
— ca talazurile'n stâncă, —
de-ar fi fost şi maĭ mulţĭ încă,
sfărămaţĭ se risipesc!...
Moarte, moarte prooroacă
de isbîndă,
din atâtea vieţĭ 'n floare
gloria neperitoare
pe jertfelnic tu o 'nchegĭ!..
şi cu sânge omenirĭĭ
cucereştĭ treapta măririĭ
şi hlamidele de regĭ!...
Sus flăcăiĭ staŭ de pîndă
lîngă steagul
mîndru 'n zdrenţeroase cute,
— lacrĕmĭ de durere mute
pentru ceĭ care-aŭ perit
apărându-l...— Cornul sună...
a 'ncetat crunta furtună;
ear drapelul a eşit
din vălmăşeagul
Sângeros, nebiruit.

ASCANIO.

RÉPONSE À M. A. DE BERTHA

MAGYARS ET ROUMAINS DEVANT L'HISTOIRE. — PARIS 1899 [1])

INTRODUCTION [2])

C'est l'écrit le plus récent d'origine hongroise sur la question des Roumains de la Transylvanie. Il contient un résumé, à l'usage des étrangers, du travail en 3 volumes, publié en langue hongroise, par M. Benoit Iancsö: *Histoire et état actuel des tendances nationales roumaines.*

L'écrit de M. de Bertha poursuit le but de faire fraterniser les Roumains avec les Magyars au nom de la vérité historique »afin qu'en sortant des lices, il soit facile aux deux adversaires de se tendre la main loyalement, sans arrière-pensée, au profit de la paix du monde, du progrès et de la civilisation en général«. (p. V).

D'après la manière de poser la question roumaine, on voit aussitôt avec quelle sorte d'histoire et par conséquent avec quelle sorte de vérité M. de Bertha tend à nous familiariser.

D'après lui, les Roumains d'en deçà et d'au delà les montagnes sont dominés par la tendance d'unifier le peuple roumain dans un seul État. L'union nationale constitue l'idéal des Roumains. L'éxistence de la Hongrie leur barre le chemin. Ils désirent donc sa ruine. Mais »exiger que les Roumains donnent la raison réelle de leur haine contre les Magyars, c'est-à-dire qu'ils avouent ouvertement leur désir de s'emparer de la Transylvanie, serait excessif« (p. 9).

Sur quoi se base, continue M. de Bertha, la prétention des Roumains, à leur État unitaire? Elle ne saurait avoir un autre fondement, si ce n'est dans la fausse idée d'une origine dacique. Que l'on observe, ce n'est plus leur origine romaine qui est contestée, mais bien celle qui la fait remonter aux Daces, c'est-à-dire l'origine à laquelle se relie la continuité ininterrompue de leur habitation dans la Dacie trajane à ce point de vue, donc, ceux qui désirent combattre la tendance des

---

[1]) Numĕrul de faţă al *Revisteĭ*, urmând a fi depus la Exposiţiunea Română din Paris, cuprinde în el câteva articole în limba franceză, din care cele maĭ multe de informaţie ştiinţifică. Tot în vederea Exposiţiuniĭ s'aŭ întrunit în el treĭ numere ordinare, spre a se prezenta străinătăţiĭ un tablou maĭ complect de colaboratoriĭ *Revisteĭ*.

[2]) L'ouvrage de Mr. Xenopol paraîtra sous peu à Paris, chez l'éditeur Leroux. (N. R.)

Roumains au daco-roumanisme, c'est-à-dire à leur réunion dans un seul État. se trouvent dans la nécéssité de détruire d'abord la base sur laquelle elle s'élève, pour que les Roumains ne puissent plus invoquer l'adage : *prior tempora potior iure*,

L'intérêt politique traverse donc, d'un bout à l'autre l'écrit de Mr. de Bertha, et il est avéré que rien ne peut troubler davantage la perception de la vérité que l'immixtion de l'intérêt dans sa recherche. Aussi ne faut-il pas s'attendre de la part de M. de Bertha à une exposition objective et scientifique de la question, mais bien à une exposition préconçue et artificielle, destinée à repousser des fantômes qui troublent le calme et le repos des Hongrois.

Examinons d'abord, si le point de vue, sous lequel le livre est écrit, est conforme à la vérité. Les Roumains d'en deça et d'au delà les Carpathes tendent-ils effectivement à leur réunion dans un seul État ? Quoi qu'il ne serait nullement extraordinaire qu'un pareil idéal planât sur l'horizon de l'esprit roumain, ce n'est pas lui qui a déterminé les protestations et l'activité que les Roumains développent autour de la question nationale. Au contraire, si on examine les conditions politiques, il est facile de se convaincre que les Roumains ont intérêt à ce que la Hongrie soit forte, pour qu'en commun avec elle ils puissent s'opposer au péril de la prédominance des Slaves qui menacent d'engloutir et les Roumains et les Hongrois. Ces deux peuples sont les seuls qui appartiennent à des races différentes, au sein de l'océan de Slaves qui les entoure presque de tous côtés. D'autre part, on peut entrevoir, dans un avenir plus ou moins éloigné, la décomposition de l'Autriche, la réunion des Allemands au grand corps de leur nation, l'entrée des Slaves dans la sphère d'action de la politique russe, pendant que les Magyars et les Roumains resteront isolés au milieu de ces deux grands courants centralisateurs. Les Roumains ne peuvent donc raisonnablement désirer la ruine de l'Etat hongrois, mais ceci à la condition expresse que les Magyars ne touchent en aucune façon à la nationalité roumaine qui vit sous leur tutelle ; qu'ils lui laissent liberté entière de développer son esprit et ses facultés, parceque le peuple roumain veut vivre comme nation, avec son trésor particulier d'idées, de conceptions et de sentiments ; parcequ'il veut ajouter aussi une corde à l'instrument harmonieux de la civilisation universelle, et, pour y arriver, il est indispensable que sa base ethnique ne soit pas diminuée, que l'on ne restreigne pas le terrain sur lequel il recrute les génies et les talents destinés à élever le niveau intellectuel de la race toute entière.

Les Roumains ne tendent donc nullement à leur réunion en un seul Etat ; mais ils repoussent avec la dernière énergie la tendance des Hongrois de détruire leur individualité. Ce ne sont pas eux qui attaquent, comme le soutient M. de Bertha-Iancsö — *par nobile fratrum* — au contraire, ils se défendent. Telle étant la position respective des deux parties, entre lesquelles se débat le procès séculaire, on comprend de soi-même que les Roumains sont placés par leur situation dans une condition bien plus favorable que ne l'est celle de leurs adversaires pour la pénétration de la vérité. Car on doit bien le remarquer : une des deux parties doit avoir raison. Il s'agit seulement de voir de quel côté peut pencher la balance, de celui des Hongrois ou de celui des Roumains.

A. D. Xenopol

I. MINCU, architect

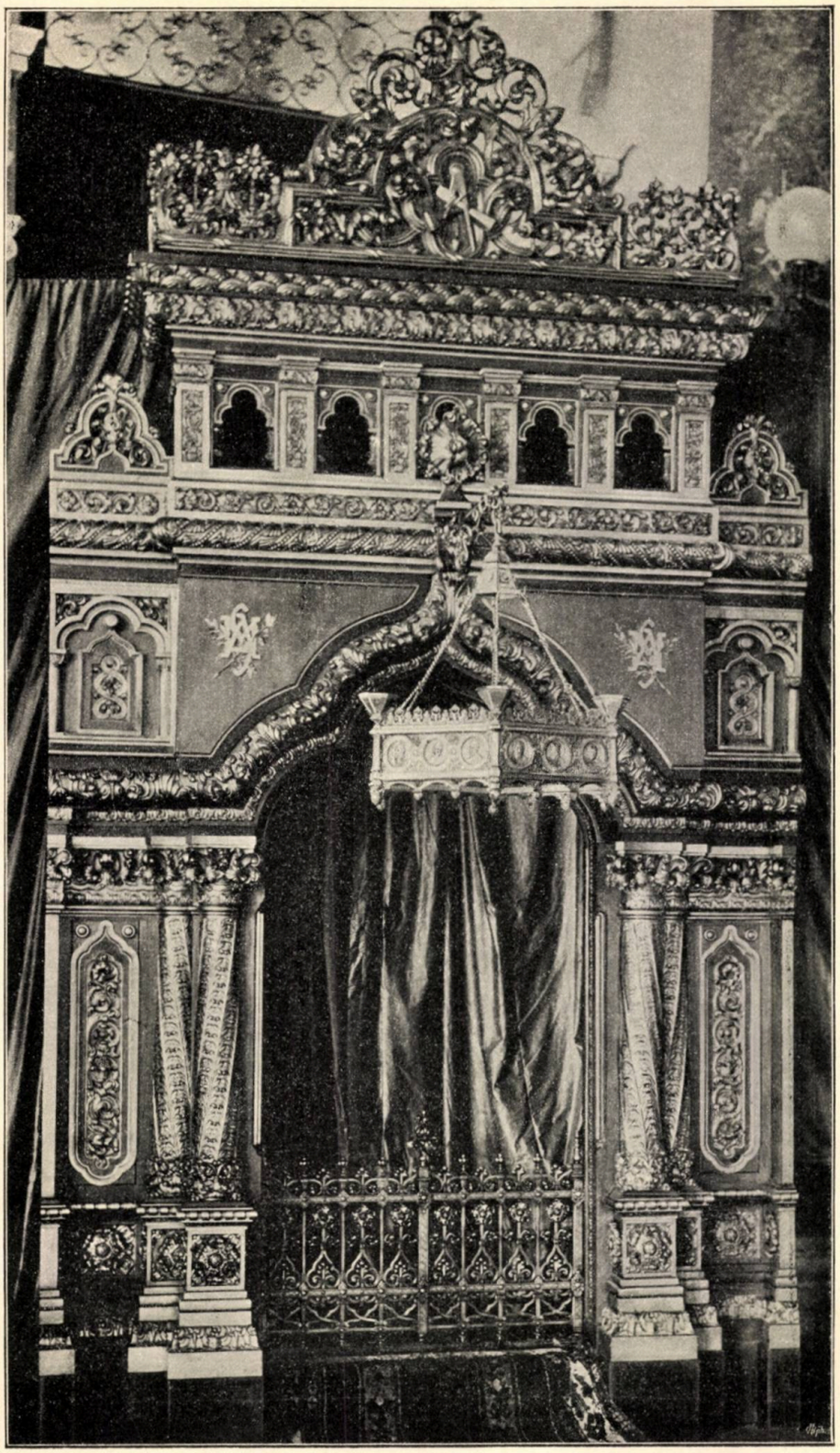

Portal în Expositiunea Română

Executorï: Maestru Spoldi şi elevïi şcoaleï de arte şi meseriï

FECIOR DE BANI GATA

(urmare) [1]

VI

La Szént Micloş sunt casele rarĭ, dar oamenĭi veselĭ. De dimineaţa până seara cele patru uliţe drepte şi largĭ ale tîrguluĭ foesc ca un roiŭ, de căruţaşĭ, călăreţĭ, negustorĭ, orĭ oamenĭ de muncă, căcĭ pe acolo este trecĕtoarea cea maĭ apropiată de la dealul viilor către Dunăre, şi la Szént Micloş se face de obiceiŭ ruptoarea preţurilor la vinul cel noŭ. Clădirile, deşi rĕzleţite prin grădinĭ şi livezĭ de merĭ şi prunĭ, sunt încăpĕtoare şi curate; numaĭ în piaţă, unde staŭ la rînd de-adreapta şi de-astînga cazarmeĭ husarilor, ele sunt maĭ posomorîte, ca şi cum ar fi fost date la fum. Totuşĭ, Czárdà luĭ Banfyi, o casă înaltă şi pântecoasă, cu pereţiĭ albĭ, ferestrele verzĭ şi acoperişul roşu, deasupra porţiĭ căreia stă înfiptă o tablă neagră, încunjurată de viţă cu strugurĭ, avênd la mijloc un hónved pintenat şi mustăcios, care bea Tókay dintr'un butoiŭ desfundat, strigând *»éljen sábáczàk«*, scris cu slove de mână strîmbe şi şchioape în dreptul gureĭ, — Czárdà luĭ Banfyi era o casă luminoasă şi largă, făcută într'adins pentru petrecere, şi într'adevĕr că veselia n'o maĭ părăsea ziua şi noaptea.

Cum intraĭ pe subt poarta boltită, în dreapta, daĭ într'o sală mare, maĭ mult largă, înaltă în pereţĭ, cu laviţe lustruite de jur-împrejur, cu mulţime de mese rotunde şi în patru muchĭ acoperite cu pînză în florĭ roşiĭ şi cenuşiĭ, cu ferestre şi uşă mare, dând într'o grădină de salcîmĭ şi de castanĭ, iar în fund, unde se deschidea gura pivniţeĭ, avênd o vatră până la tavan, deschisă şi înflăcărată ca o gură de balaur, pe care ferbeaŭ necontenit *gyulàşul* şi *papricaşul* cel iute şi gustos, şi în hornul căreia se frăgeziaŭ şuncile şi slăninile atât de vestite ale luĭ Wilmoş Banfyi, cel maĭ glumeţ şi maĭ gros dintre toţĭ cîrciumarĭĭ podgoriilor ungureştĭ. Când îl vedeaĭ alergând de la un muşteriŭ la altul, cu şirul de talere întinse pe mâna stîngă şi cu ulcelele de vin în mâna dreaptă, legănându-se ca o raţă, orĭ când cu zimbetul pe buzele luĭ groase şi vecĭnic umede de rîntaşul bucatelor, îţĭ eşia înainte cu căciuliţa neagră, împodobită cu pene şi cu

[1]) A se vedea *Literatură şi Artă Română*, anul IV, pag. 155.

cordele, cam pe o ureche, frecându-şĭ mâinile-ĭ grase şi scurte ce abia i se împreunaŭ pe pântece, şi te poftea, lăudându-şĭ în tot felul bĕutura şi mâncarea, ţi se aprindea pofta vrênd-nevrênd şi eraĭ d'inainte sigur că-ţĭ veĭ împăca cu mulţumire setea şi foamea subt pântecească ocrotire a luĭ Wilmoş *suge doagă*, cum îl poreclise odată prieteniĭ, în urma uneĭ prinsorĭ la care bĕuse singur un butoiŭ de douĕ vedre de vin. Şi era meşter la vorbă, pe cât era de vesel şi bogat, pe cât de şiret.

De subt gang la stînga începea şirul odăilor de găzduit, curate şi frumoase, dintre care într'una era aşezată masa pentru *nemeşiĭ* şi *ofiţeriĭ* care nu voiaŭ să aibă amestec cu gloata mĕruntă din sala cea mare. Şi de la uniĭ la alţiĭ alerga Banfyi Wilmoş, ca bun stăpîn de casă şi ca părinte cu durere de inimă pentru copiiĭ sĕĭ, precum numea el, în dragostea câştiguluĭ, pe toţĭ ceĭ ce se ospĕtaŭ la dînsul.

Era fără preget şi nu ştia ce este oboseala, căcĭ seara, când se maĭ rărea lumea şi rĕmânea între prietenĭ, apoĭ nu lipsea să învîrtească un *czárdàs* de brîŭ cu Milca, cu Rozji şi cu Julcea, nepoatele luĭ, care îşĭ ridicaŭ şorţurile în brîŭ, îşĭ lăsaŭ coadele pe spate, şi săltaŭ sprintene şi voioase, ca şi cum nu muncise din zorĭ de zi la vatră şi nu coborîse şi suise de sute de orĭ cele 80 de trepte ale beciuluĭ. In sfîrşit, era, cu drept cuvînt, casa veselieĭ, czárdà luĭ Banfyi, singura casă din care nu se maĭ curma şioiul lumeĭ, în ciuda şi paguba celorlalţĭ cîrciumarĭ din tîrg. Maĭ ales de când îşĭ adusese o bandă de lăutarĭ vestiţĭ din Szégedin, apoĭ faima 'ĭ crescuse şi maĭ mare şi punga i se rotunjea luĭ Wilmoş, maĭ groasă şi maĭ plină decât îndoitul şir al buţilor ce dormeaŭ subt casă, pe căpătîie de brad.

Nu eraŭ numeroşĭ ţiganiĭ, dar eraŭ meşterĭ la cântat. Douĕ vioarĭ, o ţimbală, un basson şi un clarinetist bĕtrân, nalt, uscăţiv, cu nasul roşu, cu o legătură neagră pe ochiul stîng, care 'ĭ sărise în bătălia cu Muscaliĭ, zicea el, dar pe care, după cum şopteaŭ alţiĭ, i-l scosese nevastă-sa, o ţigăncuşă focoasă şi desmetică, care fugise de câţĭva anĭ cu un grof, lăsându-ĭ în spinare pe Gilla, o fetiţă ca de 13 anĭ, frumuşică, vioae, cu ochiĭ marĭ, albaştri, plinĭ de dor.

Bĕtrânul Mişka era capul bandeĭ şi, în adevĕr, când dedea drumul sufletuluĭ să plângă în instrumentu-ĭ cu numeroase clape, era peste putinţă să nu fiĭ coprins de înduioşarea care frămînta peptul sĕrmanuluĭ, oftând din adînc după necredincioasa-ĭ fugară şi înnecându-şĭ obida în nenumĕratele ulcele de vin, pe care darnica Julcea i le furişa adesea, în treacĕt, fără de a i le maĭ însemna pe tabla neagră din perete, crestată de sus până jos de dungĭ albe, în dreptul numeluĭ luĭ.

De altfel le era tutulor milă de dînsul, dar maĭ ales milă de biata copilă, care nu-şĭ afla o clipă odihnă alergând în sus şi în jos, cu talerul în mână, după strînsul bacşişurilor, şi pe care, când o dobora la miezul nopţiĭ somnul prin colţurĭ, tată-sĕŭ, turbat de beţie şi de cântec, o ridica în sus, zguduind-o de pĕrul negru ce-ĭ cădea în unde groase până dincolo de genunchĭ, orĭ lovind-o cu călcăiul în şale, ca pe un câne. Şi nimenea nu îndrăznea să-ĭ ia partea, căcĭ Mişka

era bătăios şi ameninţase de mai multe ori cu cuţitul pe ceice voise să se pună între el şi fii-sa; »sânge blestemat şi limbă de şarpe ca mă-sa«, cum îi zicea el când era ameţit. Găsea pare-că o alinare a durerilor luĭ sufleteştĭ şi o putere neînţeleasă parcă 'l îmboldea să chinuiască astfel pe nevinovata copilă, care, trezită din somn, nicĭ nu îndrăznea să plângă, atât de adînc i se înrădăcinase frica de tată-sĕŭ în inimă, şi pleca, năbuşindu-şĭ plânsul şi muşcându-şĭ pumniĭ, să cerşească din noŭ la muşteriĭ, orĭ învĕlind cele doue clarinete ale bĕtrânuluĭ în basmaua roşie ce-ĭ acoperea umeriĭ, pornea tremurând după dînsul, prin întunerecul nopţiĭ, până la capĕtul uliţeĭ, unde 'şĭ avea locuinţa în podul întunecos, abia pardosit cu nişte scînduri putrede, a caseĭ unuĭ dogar, care 'ĭ primise mai mult din dragostea pentru Gilla decât din interes la gazdă.

Mizerie şi nenorocire!

Intr'o seară, când bĕuse mai mult şi cântase mai cu foc decât altădată, Mişka se repezi să-şĭ lovească iarăşĭ copila, care adormise, sprijinindu-şĭ capul gingaş de colţul uneĭ mese, dar se împedică de un scaun, alunecă, şi căzênd dealungul, îşĭ sfărîmă capul pe lespedele cîrciumeĭ.

Imprejurarea aceasta pricinui pe deoparte supĕrare luĭ Banfyi, căcĭ prăvălia 'ĭ stătu câteva zile aproape pustie, iar pe de alta 'ĭ dete prilej de a se arăta darnic şi mărinimos în faţa celor ce'l pizmuiaŭ, luând subt ocrotirea luĭ pe mica Gilla, rĕmasă singură şi fără de un sprijin pe lume.

Dar, cu toate că acum îşĭ avea deplină odihna şi-ĭ veneaŭ toate de-agata şi la vreme, adesea nepoatele luĭ Wilmoş o găsea ghemuită în vre-un colţ al caseĭ, saŭ subt un copac din livadă, plângênd, oftând şi cu ne maĭ auzite vaete blestemându-se, ca pe o vinovată, despre moartea luĭ tată-sĕŭ, de dorul căruia nu-şĭ maĭ afla astimpĕr.

Uneorĭ se făcea nevĕzută de dimineaţa şi tocmaĭ noaptea târziŭ se întorcea, pe furiş, acasă, cu vestmintele sfăşiate, cu mânile şi picioarele sângerate de ghimpiĭ şi de mărăciniĭ dealurilor, şi cu ochiĭ stînşĭ de plâns şi de oboseală. Odată chiar wachtmeisterul husarilor, care se ducea la vênătoare spre Dunăre, o culese, jumĕtate moartă, după marginea apeĭ, şi, învĕlind-o în mantaua 'ĭ albă, o aduse luĭ Banfyi îndĕrĕt, bolnavă, zdrobită, jumĕtate nebună.

Cine-ar fi putut crede că această fiinţă, lepădată în voia întîmplăreĭ de mă-sa, chinuită şi urgisită de tată-sĕŭ, ar fi fost în stare să simţească, cu o atât de covîrşitoare putere, golul nemărginit ce se făcuse în jurul eĭ, prin ruperea miculuĭ fir de dragoste ce o lega cu lumea. Aşa cum era, rĕŭ, crunt şi nedrept, Gilla iubea pe tată-sĕŭ, singurul care nu-ĭ dăduse foc şi pâne de pomană, cum zicea în bocetele eĭ şi în neînţeleasa durere ce o muncea de a nu maĭ fi alăturĭ de dînsul, ea trăită în pribegie, cu mintea şi cu inima sĕlbatecă, 'şĭ dedea drum slobod suferinţiĭ, luându-şĭ de părtaşĭ drumurile, codriĭ, câmpia, apele, întreaga fire.

Ca şi cum ar fi ghicit lupta tainică din sufletul copileĭ, Banfyi, de altfel îndurător, ca toţĭ oameniĭ groşĭ şi veselĭ, umbla pe lîngă dînsa cu aşa blândeţe şi o mîngîia, o sfătuia, îngrijea cu atâta bunătate încât, puţin câte puţin, se

linişti copila, mâhnirea-ĭ peri din faţă, şi, vĕzênd cu ochiĭ, se prefăcu totul într'însa.

Cu răbdare, vorbă bună şi mână uşoară se îmblânzesc ceĭ maĭ îndĕrĕtnicĭ, precum se tămădue şi ranele cele maĭ adîncĭ. Îţĭ era maĭ mare dragul să fi vĕzut acum pe Gilla, cu douĕ cozĭ marĭ, împletite cu cordele pe spate, cu mijlocul mlădios şi subţire, prins într'un briŭ de mătase cu paftale de oţel, cu peptul şi umeriĭ din zi în zi maĭ rotunzĭ, cu ochiĭ galeşĭ şi faţa albă, călcând sprintenă, cu mânile încărcate de ulcele cu vin, şi împărţind, în treacĕt, câte un cuvînt, o privire saŭ un surîs, muşteriilor care se prăpădeaŭ de dragostea eĭ.

Pare că-ĭ rĕsărise soarele în cale luĭ Wilmoş, atâta i se lumina chipul luĭ cel lat şi roşu, căutând la mulţimea capetelor care tot maĭ dese eraŭ în fiecare zi împrejurul meselor luĭ, şi seara, scoţênd, cu un zimbet ce-ĭ despica fălcile în douĕ, câştigul, care tot maĭ greŭ atîrna în buzunarul de piele ce-l purta legat pe şoldul drept.

Îĭ mergea bine, maĭ bine nu se putea şi nu fusese nicĭodată maĭ fericit decât în ziua când ofiţeriĭ husarilor îĭ cerură o masă de-alăturĭ, în sala cea mare, ca să aibă şi dînşiĭ prilej de a asculta banda ce maĭ că nu înceta acum din cântec ziua şi noaptea.

Ca să arate grofilor, — precum numea el pe toţĭ ceĭ care beaŭ vin din sticle pecetluite — nespusa mîndrie ce simţise prin această cinste adusă prăvălieĭ sale, Banfyi, om subţire de minte, puse numaĭ decât să tragă doĭ păreţĭ de scîndurĭ, înalţĭ ca douĕ staturĭ de om, încheiaţĭ într'o parte cu uşă de sticlă, întocmind astfel, în colţul despre grădină, o cămăruţă deosebită, ca domniĭ *ofiţerĭ* să poată fi în voia lor şi la un loc cu toată lumea şi despărţiţĭ de dînsa.

Gilla fusese rînduită să slujească pe grofĭ, şi minunata copilă 'şĭ împlinea aşa de bine datoria că neîncetat căra mâncare şi sticle cu fel de peceţiĭ în *hussar-szóbà*, după cum porecleaŭ ceĭlalţĭ cămăruţa aceea, şi abia îşĭ maĭ găsea vreme să-şĭ astîmpere şuviţele de pĕr ce-ĭ fluturaŭ pe frunte, orĭ să-şĭ potolească roşeaţa, care 'ĭ înflăcăra tot maĭ des acum obrajiĭ.

Şi scosese Wilmoş de curînd la iveală un vin profir, dulceag şi spumos, încât beaŭ grofiĭ, beaŭ, că maĭ multă larmă se auzea în cămăruţa lor decât se făcea de muşteriĭ, cu lăutarĭ cu tot, în sala întreagă. De la o vreme maĭ cu seamă veselia lor era şi maĭ zgomotoasă, căcĭ se aşezase lagăr de honvezĭ în apropierea tîrguluĭ, şi decĭ se înmulţise grofiĭ că abia maĭ puteaŭ încăpea împrejurul meseĭ celeĭ lungĭ, cu pînză albă totdeauna curată, a cămăruţeĭ lor. Şi Gilla pare-că ar fi avut aripĭ, aşa de uşurică şi de grabnic se ducea şi venea ca să-şĭ mulţumească oaspeţiĭ şi să nu scape firul socoteleĭ, pe care mereŭ o tot premenea în gînd, chiar atuncĭ când strîngêndu-ĭ bărbia, orĭ dezmerdându-ĭ umeriĭ ofiţeriĭ aburiţĭ de bĕutură şi de fumat, iĭ şopteaŭ tot felul de năzdrăvăniĭ la ureche. Şi doar împlinise 15 anĭ, era naltă, frumoasă, voinică, şi mulţĭ se roteaŭ, cu fel de fel de vorbe şi de îndemnurĭ, împrejuru-ĭ, dar eĭ maĭ degrabă i se ducea mintea după numĕrul sticlelor orĭ a talerelor cu bucate împărţite, decât după făgăduelile şi jurămintele ce alergaŭ după dînsa, deşi din căutătura şi zimbetul ce arunca când şi când s'ar

fi putut lesne ademeni cineva că ea ascultă, înţelege şi nu-ĭ pare rĕŭ.— De altfel nimenĭ dintre ceĭ aĭ caseĭ nicĭ ducea vre-o grijă despre aceasta, Gilla rotindu-se ziua întreagă subt ochiĭ lor, şi, cu toată înfăţişarea eĭ de femee deplină, cu toţiĭ socotind-o încă o copilă.

Numaĭ Banfyi se prindea adesea în luptă cu gînduri ciudate asupra eĭ, şi, ca şi cum s'ar fi coborît repede pe un povîrniş, simţea o sfiială neînţeleasă deşi plăcută, când întîmplător se pleca ea spre dînsul, orĭ ĭĭ vorbea de aproape şi-l atingea cu peptul, pironind ochiĭ eĭ marĭ, focoşĭ, în ochiĭ luĭ clipitorĭ şi umeziţĭ de o tainică înduioşare.

Indelung îşĭ ştergea el bobiĭ marĭ de sudoare, căutând să-şĭ încordeze spetele furnicate de fiorĭ, dar Gilla se apropia din noŭ, buzele eĭ cărnoase şi aprinse i se deschideaŭ cu un surîs şi bietul om îşĭ încurca tăbliţele cu socotelĭ şi sutimĭ de clopote ĭĭ sunaŭ în urechile pecetluite pare-că pentru orĭce zgomot ce-ĭ venea din afară.

El, cel maĭ vesel şi cel maĭ glumeţ dintre tîrgoveţĭ, abia scotea acum câte-o vorbă, şi aceea parcă de silă; Wilmoş suge-doagă, nu maĭ punea un strop de vin în gura luĭ; Banfyi, cel maĭ gros şi maĭ bogat cîrciumar din Szént-Micloş, ajunsese să-şĭ urască avuţia cum 'şĭ blestema cu foc rotunzimea cea peste fire a pânteceluĭ şi grăsimea nemĕsurată a trupuluĭ.

Pentru întăia oară în viaţa luĭ iubea sĕrmanul, şi căzuse fără ştirea şi vrerea luĭ în laţul amăgitor al patimeĭ, de care acum suferea, şi-ĭ era groază chiar de el însuşĭ. Ar fi dat bucuros tot ce avea, şi ar fi primit să-l topească pe foc, ca să fie subţire şi mlădios ca leutenentul Şandor Göllan, numaĭ să poată şti dacă în inima aceleĭ copile, săracă, fără căpătîiŭ, ridicată de milă din pragul nenorocirĭĭ de către dînsul, ar găsi o fărîmă de dragoste, de împărtăşire, de milă chiar, pentru suferinţa luĭ.

Şi biata Gilla nu vedea, nu înţelegea nimic. Maĭ cu seamă de câtăva vreme, de când baronul Şandor, ofiţer tînĕr, înalt, chipeş, cu pĕrul bălan şi mustaţa subţire, cu glasul molcom şi dulce, cu căutătura lungă şi atrăgĕtoare, tot venea pe la eĭ, Gilla nu maĭ vedea decât chipul baronuluĭ înaintea ochilor, şi numaĭ cuvintele luĭ, care 'ĭ frigeaŭ parcă obrajiĭ de plăcere şi de căldură, ĭĭ cântaŭ necontenit împrejur.

Că ĭ-ar fi strîns mâna, pe care repede o trăgea din mânile altora, că ĭ-ar fi coprins mijlocul, pe care 'l apăra de ceĭlalţĭ cu amîndouĕ braţele, orĭ că ar fi sărutat-o, aceea ce încă nimenĭ nu îndrăznise să facă, ea singură n'avea cum să 'şĭ dea socoteala, atâtea gînduri şi simţiri ne maĭ cunoscute ĭĭ şerpuiaŭ în minte şi în inimă. Fără de voia eĭ ĭĭ ţinea calea, când pleca înoptat la lagăr, şi se lipea strîns de peptul luĭ, şi plângea, şi se ruga de dînsul, şi nu avea astîmpĕr nicĭ voe bună până când nu se arăta el iarăşĭ în pragul czărdeĭ, învelit în mantaua luĭ albă, cu guler albastru, şi nu-ĭ zicea, ca în ziua trecută, luând-o de bărbie, »ce maĭ facĭ fetiţo, ţĭ-a fost dor de mine?«

Cine ar putea vre-odată ghici ceeace se petrece în inima uneĭ femeĭ care iubeşte, ar deşira firul celeĭ maĭ năzdrăvane şi maĭ uimitoare poveştĭ, din care

s'ar cunoaşte cum tot ce firea a pus maĭ curat, maĭ duios, maĭ generos şi maĭ scump în făptura minuniĭ sale se închină şi se robeşte aceluia care, dacă nu este cel maĭ norocos, e negreşit cel maĭ dibaciŭ de a pune stăpînire pe asemenea comoară.

Deşi nu cercase, şi nicĭ nu avea putere a se împotrivi ademenirilor luĭ Şandor, Gilla, înfocată şi necumpănită cum era în avînt ca şi în simţire, scurtase mult din calea pe care putea merge încă nevinovată cu dragul eĭ. Tînerul Baron însă, cu siguranţa deprinderiĭ, înţelesese nu numaĭ uşurinţa izbîndeĭ, ci pătrunsese chiar taina nefericită care rodea inima luĭ Banfyi.

Suflet mic şi înjosit în desfrînărĭ, ascunzênd subt cea maĭ plăcută înfăţişare o inimă stearpă şi o iubire de sine fără marginĭ, Şandor Göllan, gonit din casa părinţilor pentru fapte ruşinoase şi vinovate, ruinat prin jocul cărţilor şi orgiile cele maĭ destrăbălate, se vĕzuse nevoit a intra în oaste, atât pentru a-şĭ recăpăta ertarea tatăluĭ sĕŭ, care trăia singur şi neînduplecat, departe la munţĭ, cât şi pentru a scăpa de urmăririle creditorilor, care voiaŭ a-l închide. Subt vestmîntul albastru, cu fir de aur, al husaruluĭ, bătea însă tot aceeaşĭ inimă stricată şi tăvălită în noroiul patimelor rele, şi omul de altădată rĕmăsese acelaş, deşi îşĭ schimbase portul.

Ştia dar că Wilmoş este bogat, ghicise că iubeşte ca un nebun pe Gilla, şi sigur fiind de iubirea cea zvăpăiată a copileĭ pentru dînsul, se hotărì a se folosi cu prisos de bine-venitele împrejurărĭ.

Aşa, nimic nu-ĭ fu maĭ uşor decât a deştepta bănuiala şi gelozia în inima luĭ Banfyi, care de îndată opri pe Gilla a se maĭ duce în cămăruţa grofilor, hotărîndu-ĭ, cu o asprime la care până atuncĭ nu fusese obicĭnuită, un loc lîngă vatră, apoĭ crezênd-o totuşĭ în primejdie o rîndui să privegheze albiturile caseĭ, cu care prilej putea s'o ţie închisă la loc sigur, aproape de dînsul.

Vioae şi neastimpĕrată cum era, singurătatea iĭ făcea maĭ mult rĕŭ decât această ciudată purtare, pe care în deşert se cerca a o pătrunde, şi maĭ ales decât oftările şi cuvintele pline de jurăminte şi de făgăduelĭ poznaşe ale luĭ Banfyi, pe care nicĭ măcar le înţelese în nerăbdarea ce avea de a-şĭ îmbrăţişa iar iubitul.

Şandor pîndea şi aştepta.

Trecuse o sĕptămână la mijloc şi Gilla, întărîtată de lupta gîndurilor vrăjmaşe ce se înteţiaŭ pe fiecare zi, în frămîntarea şi îndoiala în care trăia, crezêndu-se părăsită de Şandor, era aproape să cadă în ispita cu care Wilmoş, frângêndu-şĭ mânile şi desfăşurându-şĭ avuţia, căuta să-ĭ fure minţile, când într'o Duminică, în tinda bisericiĭ, în mijlocul gloateĭ, douĕ cuvinte rostite repede de un glas trăgănat şi dulce, iĭ însenină vederea şi iĭ risipi vraja amăgireĭ. Era Şandor care'ĭ vorbea şi copila uită toate pentru dînsul.

Luară înţelegere să se întîlnească noaptea în livadă.

— Şi îmĭ era dor, oh! dor de moarte. Credeam că m'aĭ .... uitat şi că te-aĭ dus!.....

Îmĭ luase şi somnul, îmĭ luase şi graiul, şi după umbra ta, pe care o vedeam pretutindenĭ, îmĭ venea să fug şi plângeam ca o nebună, căcĭ mĕ vedeam

tot singură — şoptea Gilla suspinând, în umbra copacilor, culcată pe genunchiĭ baronuluĭ, care 'ĭ ţinea capul în mâinĭ.

— Nebuno! să plec fără de tine? Pentru ce? nu eştĭ tu oare cea maĭ frumoasă şi cea maĭ iubită? Mie îmĭ venea nebunie! De câte orĭ nu am vrut să cat ceartă pîntecosuluĭ tĕŭ amorez....

— Tacĭ! tacĭ!... nu mĕ blestema..., zicea grabnic Gilla, punênd mâna la gura luĭ Şandor?

— Da, amorez, rĕspundea el, apăsând asupra cuvintelor, amorez, care te ţine închisă şi care voeşte să-ţĭ plătească iubirea cu galbenĭ împĕrăteştĭ. Oh! dar nu este el atât de bogat ca să poată cumpĕra un giuvaer ca tine. O comoară întreagă abia ţĭ-ar plăti o desmerdare..... Şi zicĭ că te ademenea cu banĭ? Mulţĭ banĭ?...

— Eŭ ştiŭ? Îmĭ dedea cheile lăziĭ, cu inima şi buzele luĭ pe deasupra.

— Eŭ aş fi luat cheile; l-aş fi lăsat cu buzele întinse, cât despre inimă.... o inimă de cîrciumar!... Şi Şandor şedea privind pe Gilla, care în genuchĭ se uita lung la dînsul. — Zĕŭ nu glumesc, dacă-ţĭ maĭ dă cheile ia-le şi întoarce-ĭ spetele....

— Cum?... mĕ povăţueştĭ?...

— Şi ce? Cine are cheile, are pungile cu banĭ, şi când veĭ fi stăpînă pe dînsele, Banfyi va juca după cântecul tĕŭ. Incearcă şi are să te lase în pace. Eŭ cunosc lumea maĭ bine decât tine. — Şi rîdea mereŭ....

Gilla, cu sprîncenele încruntate, scormonea iarba cu degetul murmurând: — Şi aĭ să mĕ iubeştĭ? Şi n'are să-ţĭ fie silă de mine?...

— Nebuno! uite-te în ochiĭ meĭ?... Crezĭ tu că dacă nu ţĭ-aş voi binele ţĭ-aş vorbi aşa? Dar baniĭ odată pe mâna ta, pe mâna noastră, stăpînul lor va fi al nostru. Casa luĭ, slugile luĭ, vor fi ale noastre, şi tu veĭ putea face ce veĭ voi. Numaĭ caută să nu-ţĭ afle gîndul... Să te iubesc? Dar nu vezĭ că nu am astîmpĕr, că nu voiŭ avea odihnă până ce nu te voiŭ vedea iarăşĭ lîngă mine ca maĭ nainte? Şi o săruta, şi o desmerda, încât biata copilă cu minţile perdute jură, în tăcerea nopţiĭ, să nu iasă din cuvîntul luĭ.

Aşa şi făcu.

Vĕzênd-o maĭ blândă şi maĭ veselă, a doua zi Wilmoş, cu ochiĭ turburĭ de ferberea sângeluĭ, cu limba greoaie şi cu mâinile tremurând, se lipi de dînsa, şi ĭ-ar fi dat nu cheile de la lada cu banĭ, dar sufletul dintr'însul pentru nenorocitul de sărutat, pe care, după multă luptă, izbuti să i-l fluture pe git. În seara aceea, întru marea mirare a prietinilor, el işĭ încordă glumele şi, ca în vremea cea bună, trase un ropot de czárdàs şi slei maĭ multe sticle pecetluite, răcnind ca un desperat, cu căciula pe ceafă, »éljen golon boszcòm!«

Tot în noaptea aceea Gilla, după ce mîndră de uşoara-ĭ izbîndă povesti întîmplarea iubituluĭ eĭ, se strecură binişor până la lada cu banĭ, ridică şease pungĭ pline şi fugi cu Şandor, care ameninţase să se ucidă, turbat de gelozie, dacă sărmana fată nu se supunea să-şĭ ridice zestrea pe care spurcatul şi cânele de Banfyi ĭ-o dedese pentru un sărutat! »Ţĭ-a dat-o, e a ta... Ia-o!«

I-aĭ făgăduit poate maĭ mult.... şi aĭ nerăbdare să te întorcĭ lîngă dînsul? Orĭ eŭ, orĭ el, alege!

Banfyi, deşi ameţit de vin şi înferbîntat de joc, nu-şĭ uită totuşĭ de pricina dragosteĭ şi de cheile lăziĭ sale. Se sculă, decĭ, mormâind un capĕt de cântec în guşă, şi se urcă la Gilla, pe scara ce trosnea subt paşiĭ luĭ rarĭ şi apăsaţĭ. Negăsind-o în odae, trecu la dînsul. Lada era deschisă şi un capĕt de lumînare ce pîlpîia în sfeşnicul de alamă, abia lumina hârtiile şi lucrurile răvăşite şi aruncate în pripa fugeĭ. Dintr'o ochire înţelese totul; se repezi afară, voi să strige, dar glasul îĭ amorţise în gît, picioarele i se împleticiră şi căzênd cu capul înainte se rostogoli din treaptă în treaptă până în tinda prăvălieĭ. Când îl ridicară, sângele îl năpădise pe nas şi pe urechĭ, şi a treia zi Wilmoş Banfyi, cel maĭ glumeţ şi maĭ gros cîrciumar al podgoriilor ungureştĭ, era dus la groapă, căzut pradă, sĕrmanul, încrederiĭ şi îndurăriĭ ce avusese de ţiganca pribeagă:

»Sânge blestemat şi limbă de şarpe, ca mă-sa«.

(urmează) D. C. Ollănescu.

LE SOUS-SOL DE LA ROUMANIE

Qui dit sous-sol entend industrie minière.

L'industrie minière, telle que le monde économique actuel l'entend, est une question de grands progrès, qui s'est développée, chez les divers peuples, parallèlement aux conquêtes de l'esprit humain dans le domaine de la chimie, de la physique et de la mécanique, et avec la possibilité d'organiser de puissants moyens financiers.

Si dans l'industrie minière, comme dans toute autre production, il faut l'intervention de trois facteurs : la *nature*, le *capital* et le *travail*, les conditions *spéciales*, cependant, que chacun de ces trois facteurs doit réunir, pour que cette industrie puisse se développer, sont toutes exceptionnelles et constituent l'apanage d'une haute civilisation.

Il ne suffit pas de posséder la *nature* avec ses richesses ; on doit *savoir* aller chercher ces matières premières, là où le caprice de la nature les a enfouies, et pour cela il *faut* être armé de toutes les conquêtes que la géologie et l'art minier ont réalisé en vue de la découverte des richesses cachées dans l'écorce du globe. Une fois les matières premières obtenues, pour pouvoir en tirer partie, il *faut* connaître tous les progrès acquis par la science en ce qui concerne les procédés fort délicats de la métallurgie et de l'emploi des métaux.

Comme *capital*, — les explorations, les exploitations, l'installation d'usines accessoires et l'organisation des moyens de transports nécessitent des sommes énormes — il s'agit donc de ces puissantes entreprises financières et commerciales, que seule l'apparition de l'économie politique dans le domaine des sciences sociales pouvait rendre réalisables.

Comme *travail* et *main-d'oeuvre*, on a affaire à un travail pénible et à une main d'oeuvre toute spéciale. Il fallait donc, d'un côté le monde moderne avec ses divers centres d'agglomération de la population, d'un autre côté la possibilité de pouvoir spécialiser les individus en masse, moyen qui n'a été acquis par l'instruction technique que dans ce dernier siècle.

En dehors et au dessus de toutes ces conditions spéciales, la *propriété minière* apparaissait comme une propriété nouvelle, qui entraînait des dispositions

PE DEALUL PLEVNEI

E'n amurg. Pe deal Bulgarul
Liniştit îşĭ mână carul.

Roţile nu ştiŭ că plânge
Dealul, pe-unde omul mână ;
Nu ştiŭ boiĭ, că'n ţĕrînă,
Pe-unde trec, e numaĭ sânge.

Noaptea 'ncet, încet scoboară,
Lilieciĭ prin aer sboară.

Pe-unde a fost cumplire odată
Doarme-acum întreaga fire,
Peste-un iad de svîrcolire
Cade-o pace 'ntunecată.

Numaĭ luna e pe lanurĭ —
Dar maĭ sus, pe sub rădanurĭ

Unde-a curs ferbinte plumbul,
Duhurĭ vin din vreme în vreme,
Cât e noaptea 'n dealurĭ geme
Şi se sbuciumă porumbul.

G. Coşbuc.

Turnul Colţiĭ (anul 1715)

et des conflits *sui generis*, que le droit commun et les autres législations des divers peuples ne prévoyaient pas. Il fallait donc un nouveau corps de doctrine et de jurisprudence, qui n'a paru au monde, complet et bien défini, qu'au XIX siècle, avec la monumentale loi française du 21 Avril 1810 et l'œuvre magistrale de 1865 du législateur prussien.

Dans de pareilles conditions, il est naturel que l'industrie minière paraisse comme le couronnement des efforts que l'homme a faits pour s'asservir la nature et qu'elle représente et résume, chez les divers peuples du globe, l'état de leurs progrès économiques et intellectuels.

* * *

Dans les deux provinces sœurs, qui constituent la Roumanie actuelle, l'industrie minière est une des manifestations de l'activité humaine qui a été étroitement liée au sort politique du peuple roumain. Les indications, d'ailleurs très peu nombreuses, qu'on trouve sur l'emploi dans le passé des quelques matières minérales du pays, montrent non seulement le développement progressif suivi par cette industrie dans le monde entier, mais elles mettent surtout en évidence les moments difficiles que notre patrie a endurés à travers les siècles.

Par rapport à l'emploi quasi-sauvage des affleurements de nos gîtes salifères et le lavage rudimentaire des sables aurifères de nos rivières, il n'y a pas de doute que de tout temps les peuplades qui ont habité ou traversé le pays aient dû tirer profit, à leur manière, de ces produits minéraux.

Certaines excavations et les scories qu'on a pu constater à *Baia-de-Aramă* (Mehedinţi), *Furul Mic* et *Furul Mare* (Buzéu et R.-Sarat); les fosses du plateau de Gemenea (Muscel); les allusions qu'on trouve dans quelques anciens écrivains, et surtout le prix qu'avaient pour les Romains les richesses minières, pour les décider à la conquête d'une province, font croire que depuis l'époque romaine certaines parties du territoire de la Roumanie actuelle — l'arc des Carpathes et la Dobroudgea probablement — ont été l'objet de recherches minières rudimentaires.

Mais en fait d'exploitations minières chez nous, — même en les considérant telles qu'on les entendait aux diverses époques des temps passés, — on ne peut jusqu'à la deuxième moitié de ce siècle parler que du *sel*, de *l'or* de nos sables aurifères et très peu du *pétrole* et de quelques *matériaux de construction*.

On trouve dans »l'Archiva istorică a Românieï«, de notre savant Mr. P. Hajdeu, que l'archidiacre Paul d'Alepp en 1650 mentionnait l'exploitation de nos *salines* et des *sables aurifères* comme rapportant déjà [1]).

C'est dans le »*Codex Bandinus*«, publié par l'infatigable académicien Mr. V. A. Ureche, qu'on trouve les premiers renseignements (1640) sur l'emploi du pétrole de nos gisements pétrolifères par les habitants de *Titeşti-Lucăceşti* (Bacău), pour graisser leurs charriots et comme substance médicinale.

---

[1]) Voir, pour toutes les citations qui suivent, les originaux et le »Buletinul Societăţeï inginerilor şi industriaşilor de mine«, 1898. Fascicula I.

Plus tard Cantemir, Carra, Bawr, Sultzer, de Peyssonel, de Raicewich, Parrant etc., donnent tous des indications sur nos minerais et surtout sur les profits que nos Princes, pendant le XVIII siècle, tiraient de l'exploitation du sel et de l'or de notre sous-sol.

Dans la première moitié du XIX siècle von Engel, Andreas Wolff, Les Frères Tunsuli, von Karaczay, Wilkinson, de Hagemeister, Kogalniceanu, de Demidoff, Boué, Caracaş [1]), N. Sutzo, Neigebauer, Hodocin, Leiser et divers »hrisóve, anaforale şi documente« de nos archives, nous indiquent non seulement les avantages qu'on tirait alors de l'exploitation primitive de nos richesses minérales, mais quelques uns de ces auteurs nous présentent certaines localités du pays comme de nouvelles ressources pour le peuple roumain.

Toutes ces indications n'ont qu'une valeur historique. Au point de vue de la connaissance de notre sous-sol, l'intérêt qu'elles présentent est très médiocre, car elles ne sont en majeure partie que des racontars vagues et des suppositions fantaisistes.

* * *

Les véritables études ne commençent que vers la fin de la première moitié de ce siècle.

Et d'abord quelques voyageurs, surtout nos voisins les savants géologues autrichiens, attirés par l'étude de la chaîne des Carpathes, publient les premières monographies ayant un caractère vraiment scientifique [2]). Ensuite les expertises pour la recherche du pétrole, l'alimentation des villes avec de l'eau, etc., ont permis à quelques savants étrangers de faire des observations intéressantes et de publier des études qui ont beaucoup contribué à la connaissance de notre sous-sol.

L'élément roumain commence à peine dans la deuxième moitié du XIX siècle, avec les publications de: Cobălcesco, Pilidi, Gr. Stefanesco, Draghiceano, Porumbaro, etc.

Jusqu'en 1892 les études géologiques et minières de la Roumanie ont été confiées d'abord aux deux Universités: de Bucarest et de Iassy et depuis 1882 on a ajouté le »Bureau géologique«, mis sous la direction de Mr. Gr. Stefanesco, auquel on doit la publication de la carte géologique officielle du pays.

* * *

Le degré de civilisation que le peuple roumain a atteint; le cortège des nombreux besoins qu'entraine tout progrès réel, le mouvement économique des autres nations, surtout en ce qui concerne l'industrie extractive, ont imposé à quelques uns de nos hommes politiques, qui pendant les dernieres quarante années ont dirigé les destinées de la Roumanie, une vive sollicitude pour l'exploration et l'étude de notre sous-sol.

---

[1]) V. »Buletinul Societăţeĭ inginerilor şi industriaşilor de mine«, 1899. Fascicula II şi III.

[2]) V. dans *Stefanesco* Sabba (Etude sur les terrains tertiaires de la Roumanie, 1896) et *Popovici-Hatzeg* (Etude géologique des environs de Campulung et de Sinaia 1898), la bibliographie qui accompagne ces publications.

Le désir de mettre en valeur les richesses de notre sous-sol s'affirme sous le gouvernement éclairé de notre grand patriote I. C. Bratiano, par la mise en exploitation de Bahna et de Margineanca, et s'accentue d'une façon plus efficace encore par l'arrivée de Mr. P. P. Carp en 1891 au Ministère des domaines. A vrai dire, c'est en 1843—1844 avec l'affaire Trandafiloff [1]) — cet entrepreneur russe qui voulait accaparer toutes les mines du pays — que l'exploitation des mines s'agite pour la première fois d'une manière sérieuse chez nous; mais les conditions économiques du pays n'étaient pas encore propices au développement d'une industrie minière.

En dehors des études et des moyens financiers, une législation minière claire et précise nous manquait [2]).

Dans nos plus anciennes réglementations »*Pravilele lui Matheiu Bassarab* şi *Vasile Lupu*« on ne trouve rien concernant les mines et la chose est très explicable, si on se reporte à l'état politique du pays.

Suivant les Codes *Caragea* et *Ypsilanty* (art. 1, cap. I, p. II) la mine *paraît* appartenir au premier occupant ou à l'inventeur — dans le sens qu'on confondait ainsi les mines avec les trésors.

D'après le Code *Calimach* (art. 509, cap. II) les mines *seraient* une propriété absolue de l'État.

Les deux *Règlements Organiques* (Moldavie art. 165, cap. V — Valachie, art. 178 et 179, cap. IV, S. V), reconnaissent le propriétaire de la surface comme propriétaire du sous-sol, mais à la condition d'exploiter, autrement le Prince et »l'Obştésca Adunare« peuvent concéder la mine à une tierce personne, qui payera une redevence au propriétaire.

Depuis l'Union des deux principautés, cinq fois [3]) nos hommes politiques ont essayé de donner au pays une réglementation de la propriété minière, en présentant cinq projets de loi — P. Orbesco en 1863, — I. A. Cantacuzino en 1870, — Mr. N. Cretzulesco en 1873, — Colonel N. Dabija en 1881, — l'initiative parlementaire en 1886.

Il y avait tant de difficultés soulevées, surtout par nos mœurs politiques, que ce n'est qu'en 1895 que Mr. P. P. Carp, par l'autorité de son nom et son intervention énergique, réussit à doter le pays de la loi actuelle.

* * *

A partir de 1893 l'étude de notre sous-sol commence à se dégager du caractère général d'autrefois et atteint un développement inespéré jusqu'alors.

Le sondage du Baragan et les discussions qu'il a provoquées; les explorations entreprises par le personnel du service des mines; les subventions que le Ministère des domaines a accordées à quelques géologues de l'étranger et à la jeune génération des géologues du pays; la terrible campagne contre la loi des

---

[1]) Voir. — D. A. Sturza. Cestiunea Trandafilof. — Revista Nouă 1888.

[2]) et [3]) Voir. — C. Alimăneştianu. Studiŭ asupra legeĭ minelor, 1898.

mines; la réorganisation du service des mines — tous ces faits et actes, dans leur complexité, éveillent l'attention du pays entier sur l'importance de nos richesses minières; entraînent à des discussions qui clarifient, pour le grand bien de notre avenir économique, un sujet complètement obscur et mal dirigé; poussent au travail toute une génération qui veut s'affirmer.

Ce n'est que par l'agitation qu'a provoquée ce grand mouvement, qui depuis 1893 s'accentue graduellement, qu'on peut s'expliquer la poussée vers le doctorat en géologie et le diplôme d'ingénieurs des mines si puissamment manifestée depuis 1895; ce n'est que par cette nouvelle direction qu'on arrive a se rendre compte de la grande différence qui existe, au point de vue du caractère réellement scientifique, entre la majeure partie des publications géologiques et minières parues avant 1893 et les travaux des Mrs. prof. L. Mrazec, Sabba Stefanesco, V. Popovici-Hatzeg, Sava Athanasiu, I. Simionesco, Munteanu-Murgoci, V. Anastasiu et le personnel du service des mines — sans oublier les très intéressantes publications de Mrs. le directeur Th. Fuchs, le prof. N. Androussow, le prof. Fr. Toula, le Dr. L. Teisseyre et le Dr. K. A. Redlich.

Nous sommes à l'aurore de nos études géologiques et minières, il y a encore tout un gigantesque travail à accomplir, mais c'est une autre atmosphère scientifique qui règne, ou peut y respirer plus librement et avoir confiance dans l'avenir.

Après de grandes luttes et de sérieux obstacles sous les ministères de Mrs. Carp, Paladi, Aurelian et Stolojian, nous sommes arrivés à outiller le service des mines avec — quelques collections très utiles et notamment la collection de géologie du feu von Klipstein, la collection de minéralogie offerte par S. M. L'Empereur de Russie et d'autres ramassées dans le pays et ailleurs — 21.000 échantillons en tout; — un commencement de bibliothèque; — un petit laboratoire de géologie et de pétrographie et — un autre laboratoire très utile et pour ainsi dire indispensable, pour les essais chimiques et technologiques des divers matériaux du pays.

Les bases sont donc posées et c'est maintenant le devoir de ceux qui veulent réellement le bien du pays et qui sont en mesure d'apprécier l'utilité absolue de pareils instruments de travail, de lutter pour les défendre et les consolider. Car il ne s'agit plus à présent que de travailler ferme, et il est temps enfin qu'on se rende compte une fois pour toutes, que, dans un petit et jeune pays comme le notre, si les études scientifiques ne marchent pas de pair avec les essais et les travaux pratiques, l'industrie et le pays en souffriront plus que par le passé. Il faut donc qu'aux hommes auxquels on confie le sort d'une si importante ressource de bien-être, telle que l'industrie minière, on donne la possibilité de se tenir au courant des progrès que la science et l'industrie réalisent chaque jour dans leurs spécialités, si l'on désire réellement arriver à mettre en valeur de si colossales richesses. Sans cela on aura la forme et le décor sans obtenir l'utile et le nécessaire.

* * *

La sonde No. 12 de *Câmpina* en éruption avec son lac de pétrole *(Steaua Română)*

Les résultats pratiques des explorations sont assez importants, surtout au point de vue des recherches. Mais pour pouvoir donner une idée plus claire de l'avenir minier de la Roumanie et pour synthétiser la situation actuelle, il faut partager les produits minéraux de notre sous-sol en deux grandes catégories.

La première comprendrait les produits qui affleurent en grande masse à la surface, ce sont: le pétrole, le sel, certains lignites des formations plus jeunes que le Sarmatien, les sources minérales, les divers matériaux de construction et les terres industrielles.

La deuxième catégorie comprendrait toutes les richesses du sous-sol pour lesquelles la nature n'a pas été aussi généreuse, en ce qui concerne leur mise en évidence, tels: les divers gîtes minéraux rencontrés dans les explorations, la série des charbons contenus dans les formations plus vieilles que le sarmatien et enfin quelques terrasses de sables aurifères.

Au point de vue immédiatement pratique, cette division a son explication et sa raison d'être dans les considérations suivantes:

Les matériaux de la première catégorie sont ceux dont l'existence en grandes masses est complètement constatée, soit par les recherches exécutées, soit par les diverses exploitations entreprises et constituent ainsi des richesses réelles et positives sur lesquelles on peut compter.

Les produits de la seconde catégorie sont ceux qui, à cause de l'insuffisance des moyens d'exploration employés et des recherches faites, se présentent pour la plupart des gens comme des richesses problématiques ou fictives. Leur situation est pourtant beaucoup plus nette qu'on se l'imagine, surtout pour les initiés, et dans une dizaine d'années, au maximum, plus d'un parmi les affleurements qu'on regarde aujourd'hui avec méfiance, pour ne pas dire avec mépris, deviendront des centres d'une grande activité industrielle.

Pour des raisons que nous avons résumées dans notre brochure sur »l'exploitation des mines en Roumanie« [1]), les recherches entreprises sur ces affleurements ont été reduites au minimum possible: — quelques tranchées de 2—3 mille francs en chaque point, une étude géologique et minéralogique sommaire de la surface et l'analyse des divers échantillons.

Les résultats obtenus sont très satisfaisants et pour quelques points il ne reste qu'à faire intervenir de grands capitaux, pour constater industriellement si les gîtes très riches en cuivre et en fer, dans leurs affleurements, se continuent aussi et dans les mêmes conditions en profondeur.

* * *

A cause des limites très restreintes imposées par un tel article, nous passerons en revue d'une manière tout-à-fait sommaire les principaux produits des deux catégories établies par nous.

Le pétrole.—C'est incontestablement, au moins jusqu'à présent, notre plus

[1]) V. Alimăneştianu C.— Exploitation des mines en Roumanie. 1899.

grande richesse minérale. En ce qui concerne l'exploitation en grand chez nous, l'industrie de ce produit a fait des progrès considérables dans ces 2—3 dernières années, tant au point de vue de l'organisation d'une exploitation économique et de l'exportation, qu'au point de vue des constatations de la richesse des couches au dessous de 300 m. de profondeur.

Ainsi, d'une question empirique et problématique, la présence du pétrole dans quelques horizons des formations à partir du pliocénique et jusqu'à l'éocénique est une chose constatée par des exploitations réelles et bien prouvées dans les deux extrêmités pétrolifères du pays. L'abondance de l'huile augmente même considérablement en profondeur.

D'après les dernières relevées nous évaluons à un minimum de 20.000 hectares la surface des terrains où il faut absolument placer des sondes et cela sans compter les découvertes de l'avenir et l'étendue que presque sûrement on devra ajouter à la suite des sondages qui sont à entreprendre dans les plaines en continuation ou immédiatement avoisinantes des quelques-unes de nos collines formées par des anticlinaux pétrolifères.

Aujourd'hui nous sommes tout-à-fait au début comme étendue et importance des terrains exploités, ainsi qu'au point de vue de l'organisation de l'exportation et surtout comme mise de fonds dans cette industrie. Car si on prend pour base les plus rigoureuses études et observations, *tirées des travaux exécutés dans le pays*, on peut donner comme chiffre tout-à-fait sûr le nombre de 1.500 wagons par hectare, c'est-à-dire pour 20.000 hectares une production de 30.000.000 wagons; qui, calculés au prix de 250 frs., donnent la somme de **7,500.000.000 frs.** somme qui — pour nous mettre à l'abri de l'aléa qu'on peut soupçonner sur l'étendue des terrains et leur richesse — ne représente que le $^1/_2$ de la richesse moyenne [1]) résultant de la production des exploitations entreprises jusqu'à présent dans le pays. Et cette moyenne, à son tour, ne représente — à cause de l'insuffisance des travaux actuels en ce qui concerne l'exploitation de nos divers horizons pétrolifères profonds — que le $^1/_5$ de la richesse actuelle [2]) en huile de ces formations.

C'est-à-dire de 5×2×7,5=75 milliards, que nous donneraient les calculs

---

[1]) La production du pays pendant les années 1857 - 1896 a été, d'après les données statistiques que nous avons pu ramassées dans la *Columna lui Trajan*, *Revista ştiinţifică*, *Economia Naţională* et autres publications, d'au moins 18.000 wagons. L'étendue de la surface exploitée dans toutes nos vieilles »skele« n'est pas plus grande que 200 hectares et de ces 200 hectares il n'y a qu'au plus 40 hectares qui ont été véritablement exploités et qui ont donné la quantité indiquée plus haut.

[2]) Tous les nouveaux sondages qui ont atteint le pétrole plus bas que 300 m. se distinguent des puits à l'aide desquels ont été exploités les niveaux jusqu'à 220 m. par une bien plus grande richesse. Presque tous ces sondages sont jaillissants, donnant à chaque horizon petrolifière une production de minimum un wagon jusqu'au maximum 20 wagons par 24 heures et cela pendant plus d'un mois, continuant à donner après des quantités plus petites, pendant des années par le pompage. Les horizons inférieurs s'affirment donc bien plus riches en huile que ceux plus proches de la surface et encore nous n'avons pas d'indications sur la richesse des autres 4—5 horizons pétrolifères, qui doivent exister, d'après les affleurements étudiés, dans la majorité des localités en exploitation.

Ainsi qu'on a, pour des terrains de la qualité de ceux à laquelle nous avons réduit les surfaces pértolifères du pays, une moyenne de 3.000 wagons pour une sonde, qui épuiserait tous les niveaux rencontrés jusqu'à 450 m. et il faut 5 sondes à l'hectare pour l'épuiser.

La production du pays est montée de 7.000 wagons en 1896 à 30.000 wagons en 1899 et elle est fournies presque exclusivement, par la même étendue de terrains, que nous avons indiquée plus haut. Dans ces derniers temps on a accaparé de grandes surfaces, mais presque toute l'exploitation et les explorations ont été limitées à aprofondir les parties reconnues comme bonnes des anciennes »skele«.

basés sur l'étude et les chiffres fournis par les exploitations actuelles, nous avons pris la somme plus que raisonnable de **7,5 milliards**, pour représenter la richesse pétrolifère du pays, considérant certains des résultats actuels comme d'heureuses exceptions [1]).

Il y a indubitablement de grands et réels progrès accomplis dans l'organisation de l'exploitation actuelle si on la compare à celle d'il y a trois ans — la production de 7.500 wagons en 1897 est montée à 30.000 en 1899 — mais nous sommes bien loin de ce qu'il faut avoir, vue la richesse de notre sous-sol, notre situation géographique privilégiée par rapport aux autres centres de production et la grande consommation de ce produit, *surtout si on tient compte du débouché que les nouvelles transformations industrielles, dont certains sous-produits de la distillation sont susceptibles, ouvrent à l'emploi du pétrole* [2]).

Pour avoir une industrie pétrolifère en rapport avec ce que nous sommes obligés d'entreprendre, il faut au moins 300.000.000 de francs comme mise de fonds et ce n'est qu'alors que nous pourons compter sur la place internationale où est notre avenir et qu'on poura draîner vers le pays dans les 50 millions paran.

La consommation du pétrole croit, on peut dire, d'une manière effrayante dans le monde entier et nous devons organiser notre industrie pour l'exportation. Il s'agit donc — d'une exploitation autrement grande [3]) — de distilleries et de raffineries autrement soignées [4]) d'une exportation autrement efficace [5]) et bien plus solide que tout ce que nous avons aujourd'hui.

Un tel progrès ne peut être réalisé qu'avec de grandes dépenses et nous avons donc un besoin absolu de l'intervention des capitaux étrangers, pour mettre en valeur cette immense richesse.

Mais au dessus de tout il y a la question des transports, donc l'installation d'une »pipe line« à Constantza et dans l'un de nos ports du Danube s'impose comme condition *sine qua non* et qui n'est retardée qu'au grand détriment du développement de cette industrie.

Il ne faut pas compter sur les chemins de fer, car même si on veut baisser la taxe de transport au dessous de 2 centimes la tonne kilomètrique, ce qui nous paraît inadmissible, et même si on se décide à augmenter le parc des wagons citernes, ce qui sera assez couteux, il faudra doubler quelques unes de nos voies ferrées, pour arriver à desservir les producteurs et les raffineurs aussi rapidement

---

[1]) La sonde No. 12 à Campina.— 70 wagons par 24 heures et pendant 39 jours.

[2]) Voir. Buletinul Ministeruluï Agricultureï, etc. No. 12 Marte 1900, Service des Mines, travaux de Mrs L. Edeleanu et G. A. Filiti.

[3]) D'après les dernières données statistiques de l'année 1899, il y a dans le pays 173 exploitations, appartenant à des sociétés ou a des particuliers, repartisées en 47 chantiers (skele) avec une production de 29.000 wagons. De ces »skele« il n'y en a qu'une dizaine où l'on pousse activement le travail, le reste jusqu'a 47 est encore dans un état très primitif.

[4]) Aujourd'hui on compte dans le pays 73 distilleries et sur ce nombre il n'y en a que 8 qui méritent ce nom, les autres devraient être refaites ou fermées, les produits qu'elles livrent étant très mauvais et nuisibles à la réputation de nos pétroles.

[5]) A cause du manque d'exportation systématique et bien organisée, les prix du pétrole brut, pendant l'été de 1899, ont baissé jusqu'à 1 frs. 20 cent. et même 0 frs. 90 cent. le 100 kg. en »skele«. Sans le cartel ils n'auraient pas pu se relever à 2 et 2,50 sur wagon.

que l'exige une grande industrie. Et encore c'est à douter de la possibilité d'une circulation aussi expéditive, que celle qui pourait être faite par les »pipe-line«.

Le sel — c'est la deuxième de nos grandes richesses minérales. Les affleurements du miocénique salifère s'étendent sur une longueur approximative de 500 km. avec une largeur dépassant quelque fois 30 km. [1]). Le sel se présente dans ces formations en couches et en grands massifs. On n'exploite que ces derniers, celui en couches étant complètement négligé. L'épaisseur des massifs est en quelques points plus grande que 300 m. et la longueur souvent de 5 à 6 km. On peut donc compter sur des quantités immenses à exploiter en blocs ou par dissolution.

Aujourd'hui l'exploitation de ce produit est un monopole de l'État et la production annuelle ne s'élève pas au dessus de 120.000 tonnes.

Il y a pourtant beaucoup à faire, tant comme installation d'industries qui ont pour base l'emploi du chlorure de sodium, que comme exportation dans l'extrême Orient et l'Afrique. Mais pour atteindre ce but, il faut organiser une exploitation et le transport jusqu'à la mer dans des conditions très bon mârché, créer des relations avec les grands exportateurs et les armateurs des Indes et de l'Afrique occidendale — en un mot disposer de grands capitaux.

Le lignite.— Les formations géologiques plus jeunes que le sarmatien contiennent en Roumanie de puissants gisements de combustibles, ayant un pouvoir calorique qui varie entre 2.500 et 3.300 calories. Ces couches affleurent dans de nombreux points de la Valachie et se présentent avec une épaisseur qui varie entre 0,3 et 6 m., occupant de grandes surfaces du pays.

Il y a deux ans encore l'emploi d'un pareil combustible était insignifiant. Aujourd'hui — son emploi mêlé au pétrole — l'extraction des gaz pauvres et autres produits, — la fabrication du coke, — l'agglomération en briquettes,— et le prix élevé des autres combustibles, assurent un grand avenir à la consommation de ce produit non seulement dans le pays, mais même pour l'exportation.

Il se vend 7 frs. 50 c. la tonne rendue en gare et chargée sur wagon; et 700 kg. de lignite et 300 kg. résidus de pétrole remplacent, comme évaporation d'eau, une tonne de charbon Cardiff. C'est-à-dire qu'en brûlant le lignite avec les résidus de pétrole, qui se vendent 40 frs. la tonne, on obtient un combustible de 21 frs. 40 c. la tonne, égalant en pouvoir calorique le Cardiff qui coûte 48 frs. la tonne et le Petroşani qui revient à 37 frs. Aussi la consommation de ce produit va en augmentant et la production de 18.000 tonnes en 1897 s'est élevée à 87.000 tonnes en 1899.

Les matériaux de construction et les terres industrielles se présentent aussi comme de grandes richesses pour le pays.

Les formations crétaciques et tertiaires de la Roumanie et, en particulier, de la Dobroudgea, possèdent une excellente pierre de taille. Jusqu'à présent on ne connaissait, comme matériaux de première qualité, que la pierre de *Gura-Vaii*

[1]) Communication de Mr. le Prof. L. Mrazec.

Vue d'une partie de l'exploitation de lignite de ***Mărgineanca (l'Etat)***

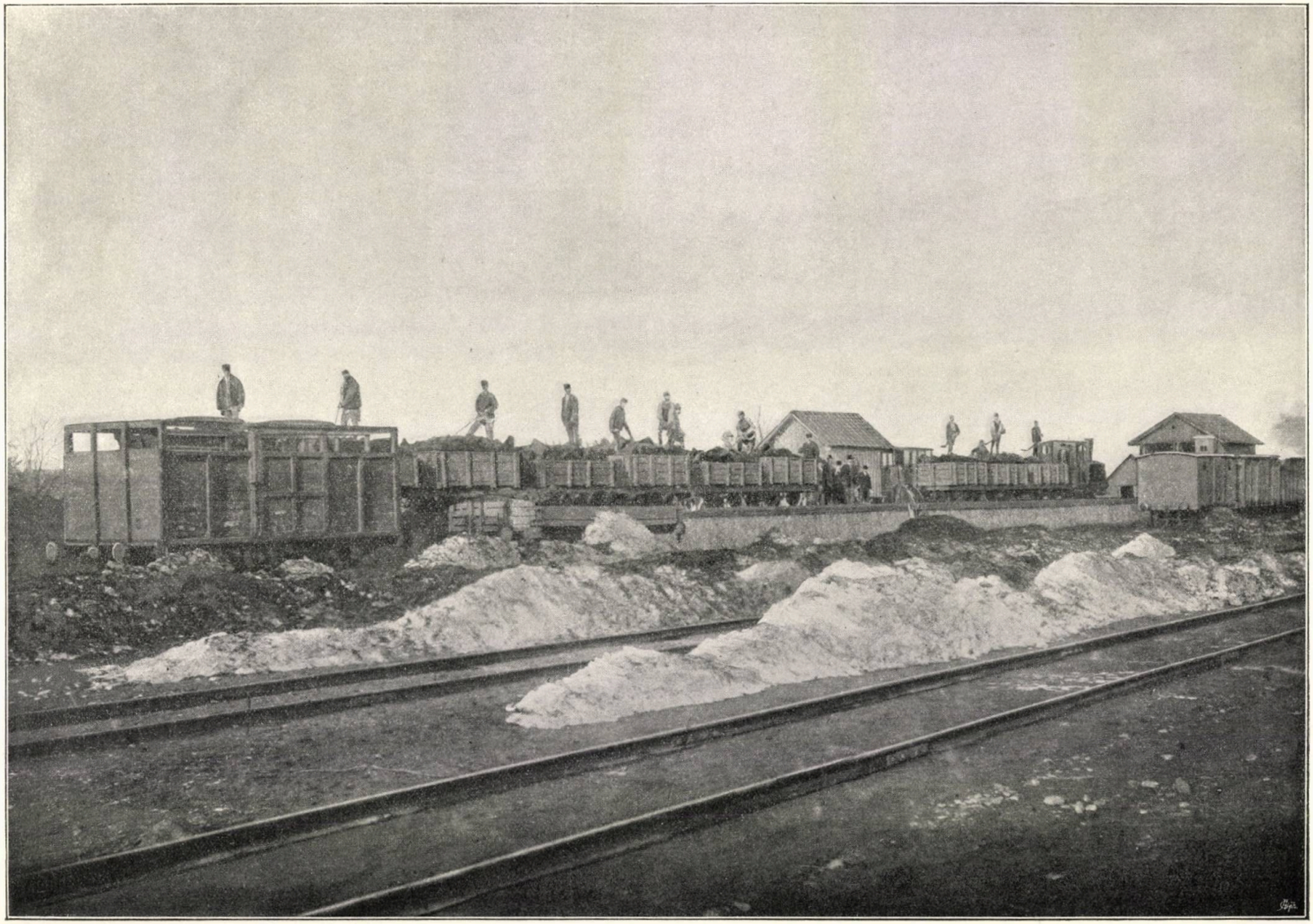

Déchargement du lignite de ***Mărgineanca*** à la gare de ***Doïcesti***

et celle d'*Albeşti*, mais il y a quelques affleurements le long de la ligne qui va de Cerna-voda à Constantza, d'autres dans l'intérieur des deux départements : Tulcea et Constantza et surtout les gisements d'*Asanlar*, qui se présentent, comme qualité et comme richesse, dans des conditions très avantageuses même pour l'exportation.

En ce qui concerne les granits pour les pavés et autres emplois, nous avons les massifs de Greci et de Jacob-Deal, le long du Danube, qui peuvent facilement concourir avec l'étranger comme qualité et comme prix de revient. C'est une pierre qui supporte comme résistance à la pression une charge de 2.500 kg. par c. m.^{2} et perd à l'usure 7 grames, en moyenne, pour 1.000 tours avec la machine Dorry et sous une charge de 250 kg. par c. m.^{2}.

Le jurassique et les formations plus anciennes nous offrent de jolis échantillons d'un très beau marbre, comme ceux de : Bujor, Tulcea, Niculiţel, Isaccea, Canara, Hagi-Ghiol, etc.

De même, relativement aux divers matériaux et les terres qu'on emploi pour la fabrication des chaux, des ciments, du verre, de la faïence ordinaire et de la poterie, des bazaltes, etc., on a déjà découvert un certain nombre de points très importants et ce nombre augmente chaque jour.

Mais, pour tout ce qui est carrières, matériaux de construction etc., nous sommes tout-à-fait au début et le pays ne possède pas encore de grandes installations méthodiquement exploitées, pour répondre, dans des conditions économiques et réellement avantageuses, à nos divers et très nombreux besoins ; c'est encore une question d'avenir à cause des grands capitaux que nécessitent de pareilles exploitations.

Les eaux minérales.—La Roumanie possède un très grand nombre de sources froides chlorurées sodiques, iodées, ferrugineuses et sulfureuses, propres à l'installation d'établissements balnéaires.

Comme sources chaudes on ne connait jusqu'à présent que celles de *Bivolari*, qui n'émergent plus maintenant, et celles de *Gura Siriului* (Buzéo) qui donnent de l'eau sulfureuse ayant à la surface une température de 21^0 C., celle de l'air étant de 14^0 C.

En fait d'eaux alcalines carbonatées, bonnes comme boissons de table, en dehors de celles de *Slanic* (Bacău) et *Dorna* (Suceava), il y a des sources très importantes et meilleurs dans les départements de Neamtz et Suceava, connues sous le nom de burcut (bourcouth), qu'on néglige jusqu'à présent à cause des difficultés de transport.

L'exploitation en grand de nos eaux minérales est pourtant une très importante question pour le pays.

Soit à cause de notre climat, soit à cause de notre état sanitaire général, soit enfin à cause de la mode, mais la Roumanie est le pays qui, proportionnellement à la richesse et au nombre des habitants, exporte chaque année le plus d'argent comme villégiature et soins de santé.

De même nous importons des eaux minérales de table pour plus de 1.600.000 frs. par an.

Il s'agit donc d'amménager de grands établissements balnéaires et d'exploiter nos sources minérales non seulement comme question sanitaire et pour mettre en valeur des eaux comme celle de *Caciulata*, qui a des effets miraculeux et presque incroyables en ce qui concerne les maladies de la vessie, ainsi que celles de Govora, Lacul-Sarat, Vulcana, Amara, Sarata-Monteoru, Slanic (Moldavie et Prahova), Bălţăteşti, Oglinzi, Strunga et tant d'autres,—mais aussi pour empêcher tant de millions de passer la frontière chaque année.

* * *

Nous arrivons maintenant à la deuxième catégorie de nos produits miniers, c'est-à-dire celle où les recherches sommaires de la surface nous présentent de gites minéraux très importants, mais où les travaux d'exploration, faute de moyens suffisants, n'ont pas été poussés jusqu'à la constatation complète et absolue de la rentabilité de chaque gisement.

Dans cette catégorie entrent: tous les minéraux qu'on a découvert dans la Dobroudgea et dans les Carpathes, tous les sables aurifères et tous les charbons rencontrés dans les couches plus anciennes que le sarmatien.

Ce sont, à notre avis, les exploitations de l'avenir et, dans une dizaine d'année au maximum, on sera étonné de l'importance que prendront quelques uns des gisements dont on se méfient tellement aujourd'hui.

Le service des mines tâche de faire consciencieusement son devoir dans cette direction et il aurait pu et surtout il *pourra* faire davantage, si on met à sa disposition les sommes nécessaires.

Pour attirer l'initiative privée et les capitalistes dans les entreprises de cette nature, il faut mettre les matériaux bien en évidence, surtout quand il règne comme maintenant une atmosphère de méfience provoquée par des interventions inexplicables.

Les minérais. — Le résultat actuel des recherches du service des mines est la constatation d'un certain nombre d'affleurements minéraux, qui par leur groupement forment neuf régions minéralisées, en dehors de ce qu'on trouvera dorénavant.

Dans la Dobroudgea — la région Lozova avec Islam-Geaferca, Balabancea, Carapcea — la région Carapelite qu'on pourait relier à celle de Lozova vu leur proximité, mais qu'on doit séparer à cause de la différence des formations — la région Sakar-Bair, Valea Ghebilke — la région Camena, Altân-Tépé.

En Roumanie — la grande région Baia-de-fer, Nedeiul, Valea Rudareasa, Ciunget, Sălişţea, Valea lui Stan, Valea Băiaşilor — la région Valea Făgeţelului, Valea lui Vintilă, Valea Badeanca (Muscel) — la région Valea Purcelului, Argintaria (R.-Sărat) — la région Borca, Neagra, Broşteni (Suceava) — la région Baia-de-Aramă (Mehedinţi).

Comme teneur, les essais faits jusqu'à présent nous ont donné les résultats suivants :

Front de taille dans les carrières de granite de ***Greci***

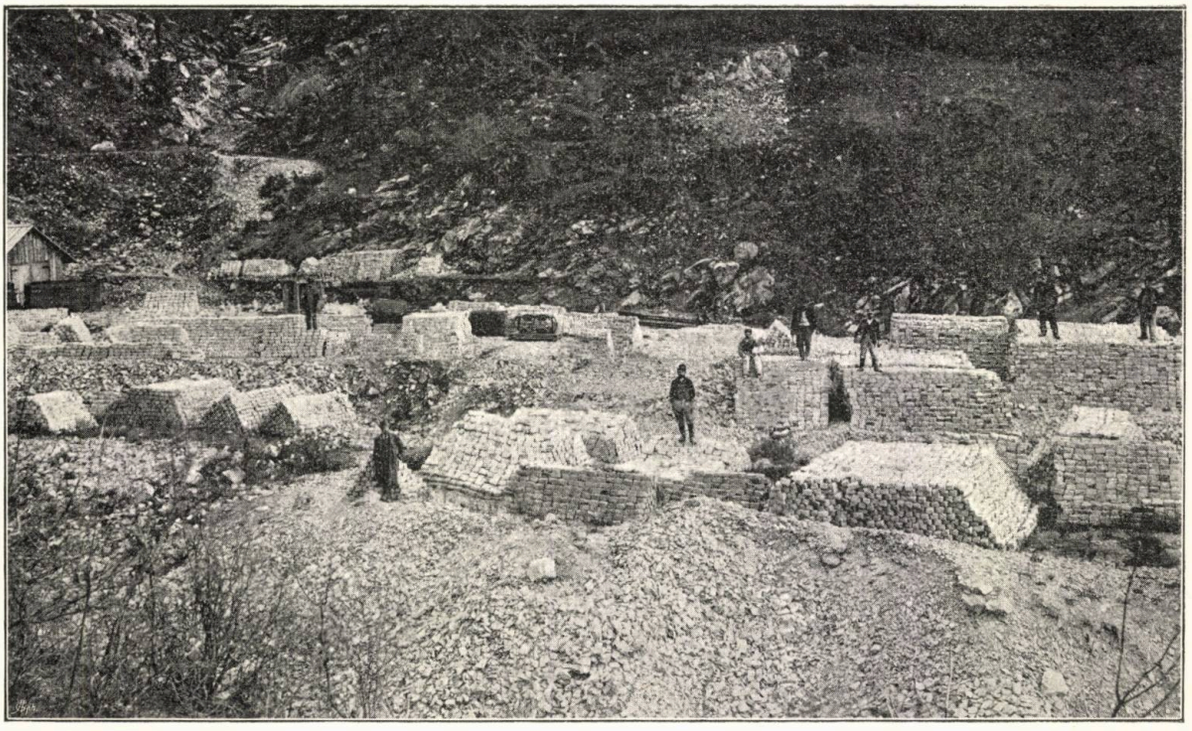

Dépot des pavés de granite des carrières de ***Greci (C. Orghidan)***

Les *pyrites*, *chalcopyrites* et *malachites* de Valea lui Stan, Valea Sohoroasa contiennent jusqu'à 7 % Cu O et ont donné de l'or par le lavage et par l'analyse. L'or, dans des échantillons provenant de *Săliște*, se présente jusqu'à 100 grammes à la tonne.

Les échantillons de *Ciunget* ont donné jusqu'à 3 % Cu O et 34 % Fe.

Les minérais de *Lozova*: 10 % Cu, — jusqu'à 20 % Fe, — du Mn et Au comme traces.

Ceux d'*Amzalar*: 39 % Fe, — 0,76 % Cu — et des traces de Mn.

Les *Hématites* de Carapelite: 59 % Fe — et des traces de Mn.

Les échantillons de *Altân-Tépé*: 60 % Fe, — 11 % Mn. — 4 % Cu.

Les résultats, en définitif, sont très engageants, mais l'étude réellement scientifique et au point de vue industriel de toutes ces découvertes est à peine ébauchée.

Blocs de magnétite et d'hématite dans la forêt de *Altân-Tépé* (E. Baum)

Les sables aurifères. — Encore une des questions qui n'ont pas été étudiées, mais qui promet d'avoir un grand avenir. On sait depuis des siècles que dans les alluvions de l'*Olt*, de l'*Argeș*, de la *Dâmbovitza*, du *Buzeu*, de la *Moldova*, de la *Bistritza*, etc., on a recueilli de l'or, mais aucune recherche systématique n'en a été organisée. On s'est contenté de dire »qu'il y a très peu d'or pour entreprendre des travaux coûteux et qu'il n'y a que les *Tziganes*, avec leurs méthodes primi-

tives, qui peuvent y trouver leur compte«. Cela sans savoir au juste quel est le nombre de nos ruisseaux qui charrient ou ont charrié de l'or,— ni d'où provient cet or; sans avoir essayé de déterminer les époques géologiques quand ces dépôts ont été plus considérables, — ni la loi de dépôt des paillettes d'or dans les différentes terrasses de nos rivières, — ni la valeur industrielle des localités déjà connues.

Il y a trois ans, le service de mines a fait accidentellement quelques lavages et on a trouvé à *Gemenea* une très intéressante terrasse, qui s'étend sur plus de 50 km. carrés entre la Dâmbovitza et l'Argeşel, qui est aurifère sur les bords des deux rivières et s'élève dans certains points à peu près à 60 m. au dessus de leurs étiages. En haut, sur le plateau formé par elle, il y a des centaines de fouilles qui doivent exister depuis longtemps, puisqu'il y a poussé des arbres séculaires. Les quelques lavages sommaires, que nous avons fait faire, nous donne à peu près six grammes d'or en paillettes au m ^{3} de sable et cela seulement dans quelques ravins près des bords des deux rivières.

Les charbons. — Ce sont les produits miniers du pays, pour l'exploration desquels il faut de grands capitaux. Sous cette dénomination nous voulons indiquer tous les affleurements charbonneux trouvés, indépendamment de leur classement minéralogique, mais qui à l'essai ont donné plus de 4.300 calories.

En première ligne nous devons citer les gisements d'*anthracite* de *Skela* [1]) et les lambeaux de *Larga-Stanceşti* et *Dragoeşti*, qui ont un aspect physique les rapprochant plutôt de la houille. Des échantillons provenant de *Skela* ont donné à l'analyse [2]) 88,60 $^0/_0$ C et à sec, sans l'eau de carrière, 98 $^0/_0$ C.

En deuxième ligne nous devons mettre les *lignites* de la région *Brânduşa*, *Piscu-cu-Brazi* et *Zânoaga*, que nous avons classés comme houille [3]), à cause de leur nombre très élevé de calories — 5.850 à 7.300 — indiquées par les essais faits au Geologische Reichsanstalt de Vienne, à l'école des ponts et chaussées de Bucarest et à la fabrique de poudres de l'Etat à Laculetze.

En troisième ligne nous mentionnons *tous les autres affleurements de lignites* — à 4.500 calories en moyenne — qu'on connait en plusieurs points des districts: Mehedintzi, R.-Vâlcea, Buzeu, R.-Sarat, Putna, Bacau et Suceava. Ils sont tous à étudier et on ne saura leur importance exacte, au point de vue de l'exploitation, qu'à la suite de sérieux travaux d'exploration.

* * *

Comme conclusion, aux études et aux recherches poursuivies jusqu'à présent, nous pouvons affirmer que l'industrie minière, — c'est-à-dire l'exploitation du pétrole, du sel, du lignite, des matériaux de construction, des eaux minérales, des minérais et sables aurifères et des divers charbons — peut devenir

---

[1]) *Prof. L. Mrazec.* Ueber die Anthracitbildungen des südlichen Abhanges der Südkarpathen 1895.

[2]) *A. O. Saligny.* De l'anthracite de Skela et celui de la vallée Badeanca 1892.

[3]) *C. Alimăneştianu.* Combustibilii minerali în România. 1896.

pour la Roumanie une source de grande richesses et constitue l'auxiliaire absolument indispensable de notre agriculture. Mais pour nous élever à une telle situation économique et que le pays en ressente les bienfaits, c'est-à-dire pour que l'exploitation des mines intervienne dans nos relations quotidiennes comme aujourd'hui l'agriculture, il faut y consacrer un capital d'au moins 400 millions. Ce n'est qu'avec une pareille somme qu'on pourra exploiter en grand et s'organiser en vue de l'exportation et de la lutte avec nos concurrents de l'étranger.

Il va sans dire, qu'il ne s'agit pas de verser d'un seul coup une pareille somme; tout viendra petit à petit et une affaire en amenera d'autres, seulement, avant que la Roumanie ait englouti pour ses industries minières au moins la somme de 400 millions, il sera enfantin de compter l'exploitation des mines comme une ressource virtuelle dans notre développement économique.

Telle qu'elle est aujourd'hui, cette industrie peut servir, et encore, les intérêts de quelques personnes, mais non pas ceux de la nation. Pour que ses bienfaits se répandent sur les riches et sur les pauvres, il faut une grande exploitation, une sérieuse et solide organisation commerciale, de puissants moyens de transport.

Les produits miniers constatés jusqu'à présent dans le sous-sol de la Roumanie peuvent non seulement supporter une telle mise de fonds, mais ce n'est qu'avec de tels capitaux qu'il y a possibilité de les mettre en valeur et qu'on peut garantir l'amortissement en moins de 15 ans de l'argent employé et assurer un profit dépassant en général 12 $^0/_0$.

Il faut donc que ceux qui s'intéressent à l'avenir de notre pays concentrent toute leur attention dans la direction de l'exploitation de nos richesses minérales, si réellement on veut se mettre à l'œuvre avec succès et toucher enfin à des solutions véritablement pratiques et sérieuses.

1900.

C. Alimăneştianu.

DUPĂ UN AN

(DIN ADA NEGRI)

Când, noaptea, staŭ şi cuget
Că tu aşa departe eştĭ de mine,
Şi-mĭ săgetează inima
Cumplitul gînd că te iubesc zadarnic,
Şi că iubirea asta mĕ va pierde;

Când, tremurând de groază,
Imĭ zic că poate nicĭ t-eĭ maĭ întoarce,
Că toate aŭ o margine,
Că te-am iubit, ca'n vecĭ să fiŭ stingheră, —
Ah, crede-mĕ, îmĭ vine-aşa o milă

De mine, şi de tine:
Aş vrea atuncĭ să fiŭ din noŭ copilă,
Să maĭ îngîn, cucernică,
Naiva şi curata rugăciune
Ce mĕ 'nvăţa s'o spun săraca mama:

Şi 'n pat îngenunchiată
Impreunându-mĭ mâinile, pierdută,
In luptă cu 'ntunericul,
Nălţându-mĭ ochiĭ înnecaţĭ în lacrĕmĭ
Strig: Tatăl nostru care eştĭ în ceruri!....

A. VLAHUŢĂ.

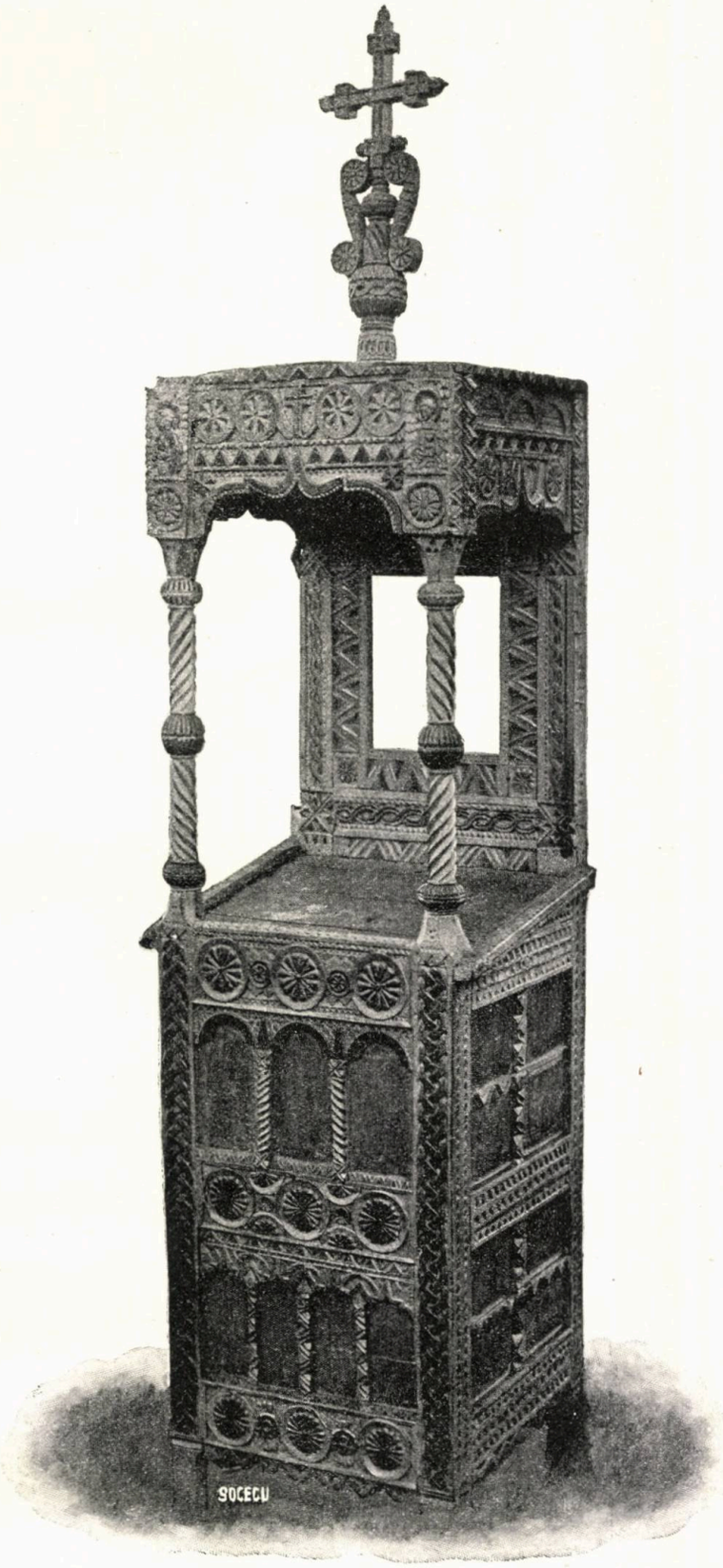

Iconostasul de la Mănăstirea Mărginenĭ

ASUPRA REORGANIZĂRIĬ
INSTITUŢIILOR DE ARTĂ
TEATRUL[1])

Drept rĕspuns la adresa D-voastre, subt No. 1.267 din 12 Fevruarie trecut,— prin care aţĭ binevoit a mĕ însărcina cu »un studiŭ asupra mijloacelor de îmbunătăţire ce s'ar putea aduce în reorganizarea instituţiilor şi şcoalelor noastre de artă«,—am onoare a supune apreţierĭi D-voastre părerile de maĭ la vale.

Inainte însă de a intra în materia fiecăreĭ instituţiĭ în parte, voiŭ expune câteva idĕĭ generale care m'aŭ călĕuzit şi din care reese spiritul acesteĭ încercărĭ de reformă.

O convingere ce am de mult timp, în materia de faţă, este că arta nu va putea propăşi, în înţelesul adevĕrat al cuvîntuluĭ, la noĭ, cât timp raportul dintre ea şi publicul nostru va continua a fi acel de astăzĭ, adică cât timp nu vom avea un public numeros şi cunoscĕtor care s'o întreţie. Între artă şi public e acelaş strîns raport ca între doĭ termenĭ aĭ uneĭ ecuaţiunĭ; unul fără altul nu se pot dezvolta. Ca să aĭ artă, trebue să aĭ public; ca să aĭ public, trebue să aĭ artă. Publicul întreţine şi avîntă arta; arta atrage şi înnalţă publicul. Unul e producĕtorul, altul e consumatorul. Unul e aerul ce se respiră, altul organul ce rĕspiră. Lipseşte unul din doĭ, viaţa raportuluĭ încetează, termenĭĭ luĭ lâncezesc. Istoria lumiĭ culte e o puternică dovadă în privinţa aceasta.

Publicul românesc, ştim cu toţiĭ că e alcătuit din douĕ straturĭ: unul superior, cu un lustru superficial de cultură, dar cu gustul maĭ rafinat, cunoscênd, maĭ mult saŭ maĭ puţin, străinătatea cu arta eĭ; celălalt strat, mijlociŭ, cu maĭ multă cultură teoretică poate, dar cu maĭ puţin gust, ca unul ce n'a simţit emoţiile uneĭ arte puternice. Păturei superioare nu-ĭ place arta românească, fiind în parte deprinsă cu lucrărĭ maĭ bune şi în parte înstrăinată de tot ce se face în ţară, până şi de limba noastră; pătura mijlocie e pe de o parte cu maĭ puţină dare de mână, iar pe de alta, nefiind atrasă de artă, n'o poate ajuta în propăşirea eĭ.

---

[1]) Memoriŭ prezentat D-luĭ Dr. C. I. Istrati, Ministrul Cultelor şi Instrucţiuniĭ Publice.

Astfel stând lucrurile, ne găsim într'un fel de cerc vițios: arta nu poate progresa neavênd un public amator; publicul nu poate deveni amator ne avênd o artă care să-l atragă.

Iată, după noĭ, pricina fundamentală, rĕul din care izvorăsc toate celelalte neajunsurĭ și fără înlăturarea căruia orĭce îmbunătățirĭ altele vor fi paliative, fără efect real.

Cum am putea decĭ să înlăturăm această primă cauză, această *cauză a cauzelor?* Care ar fi mijlocul de a eși din cercul vițios actual? Să așteptăm ca lucrurile să se dezvolte prin evoluțiunea lor firească, în mod normal, pas cu pas, ne vor trebui prea mulțĭ anĭ, de oarece, pentru a realiza o normală și serioasă dezvoltare artistică, trebuesc schimbate condițiile reale ale vieții noastre de astăzĭ, ne trebuește o altă stare de lucrurĭ, alțĭ oamenĭ, crescuțĭ în alte împrejurărĭ și ideĭ. Cum s'ar putea dar să grăbim această dezvoltare, s'o putem face să-șĭ ia un avînt puternic de astăzĭ chiar? Rĕspunsul nu e decât unul: Este de a face să intre un noŭ factor în acel raport dintre artă și public, factor care, maĭ ales acum la început, să ție locul publicului, iar maĭ târziŭ să-l călăuzească: este intervenția Statuluĭ în mod protector, cu tragere de inimă, și larg, din punct de vedere material, în viața și organele arteĭ. La aceasta ne povățuește nu numaĭ faptul că noĭ fiind un popor tînĕr, Statul, ale căruĭ guverne sunt alcătuite din oamenii ceĭ maĭ luminațĭ aĭ țĕreĭ, trebue să servească firește de orientare publicului, cât și pilda tutulor Statelor și epocelor marĭ ale lumiĭ.

Numaĭ așa vom putea îndruma publicul pe calea arteĭ naționale; numaĭ așa îl vom înnălța ca gust și cunoștință la rolul luĭ adevĕrat de factor întreițiitor al arteĭ românești. Punctul acesta trebue bine fixat, căcĭ el e cel maĭ de căpetenie și ni se impune. O astfel de intervenție directă a Statuluĭ atinge un țel maĭ înnalt și maĭ măreț: creșterea și dezvoltarea geniuluĭ național al neamuluĭ, adică ceeace constitue individualitatea proeminentă a raseĭ, ceeace face onoarea și rațiunea eĭ de a fi. La noĭ până acum, în decursul celor 50 de anĭ de când am intrat în faza civilizărĭĭ europene, guvernele n'aŭ fost preocupate decât de forma exterioară a uneĭ vieți aparent culte, de aplicarea maĭ mult saŭ maĭ puțin regulată a legilor și regulamentelor în vigoare, de făurirea altor legĭ privitoare la dezvoltarea unilaterală a culturĭĭ abstracte a tinerimiĭ, — adică de ceeace ne dă și ne va da pururea funcționarĭ și profesorĭ. Nimenĭ încă nu s'a gîndit în mod serios la dezvoltarea geniuluĭ național spre a-ĭ crea o atmosferă priitoare, spre a-l îndruma către o evoluțiune reală și sănătoasă.

Astăzĭ credem că a venit timpul de a pune capĕt sistemuluĭ de simulacre și aparențe și de a ne gîndi cu tot dinadinsul la elementele trainice ale vieții poporuluĭ român, la talentele ce se arată și care imprimă cu sigiliul originalității lor geniul național al țĕrĭĭ. Sprijinul dat întru dezvoltarea lor se va întoarce îndărĕt asupra noastră înzecit și însutit.

I

TEATRUL NAȚIONAL

In teatrele subvenționate de Stat intră, pe de o parte, direcțiunea generală a teatrelor și comitetele, pe de alta societățile dramatice. Inființarea lor s'a făcut prin legea din 1877, trasă din legiuitorul francez asupra Comediei franceze.

Ca urmare părerii emise mai sus, Statul trebue să ia subt protecțiunea sa conducerea și dezvoltarea sceneĭ noastre naționale, fixând prin lege direcțiuniĭ teatruluĭ drepturĭ precise și indiscutabile, alăturĭ de mijloace materiale, și cerându-ĭ, în acelaș timp, îndatoririĭ asemenea precise.

Deși legile — se știe — nu sunt îndeobște decât niște instrumente, și rezultatele lor, bune saŭ rele, atîrnă în cea maĭ mare parte de la oameniĭ care le aplică, totuși o lege și un regulament de organizare serioasă, hotărînd rolul autorității și raportul eĭ cu instituția în capul căreia e pusă, pot să fie adeseorĭ de mare folos.

In scopul acesta, dispozițiunile noeĭ legĭ de organizărĭ ar trebui să împartă atribuțiunile fiecăruia, circumscriind acțiunile tuturor organelor teatruluĭ în o sferă bine determinată cu drepturile și răspunderile eĭ. Astăzĭ există în teatru o confuziune ierarhică, un amestec de rolurĭ și de atribuțiunĭ diferite, ale căror urmărĭ sunt dăunătoare. Direcțiunea, cu comitetul eĭ, care reprezintă Statul și care are datoria de a face să progreseze instituția teatruluĭ și talentele noastre dramatice, ar trebui să aibă o precădere ierarhică hotărîtoare în toată viața teatruluĭ pe câte trele căile activității sale: artistică, administrativă și financiară, — așa cum o are, spre pildă, direcțiunea Comediei franceze din Paris și direcțiile teatrelor din Viena. Legea ar înconjura, prin urmare, cu maĭ multă autoritate legală direcțiunea, și hotărîrile eĭ vor urma a avea maĭ multă sancțiune.

In primul loc acțiunea direcțiuniĭ se va exercita asupra primiriĭ pieselor care se prezintă pentru a fi jucate și a alcătui repertoriul fundamental al teatruluĭ.

Piesele care formează acum așa zisul repertor dramatic al teatruluĭ — — vre-o 400 la numĕr — sunt în cea maĭ mare parte o adunătură de tot felul de lucrărĭ slabe, nepotrivite saŭ imorale. Abia poate a patra parte din ele sunt încercărĭ cu calități, și abia poate a opta parte adevĕrate lucrărĭ de teatru.

Dacă ele aŭ fost primite, e din pricina uneĭ direcțiunĭ fără competință saŭ autoritate, care n'a știut să se opue curentuluĭ năvălitor de încercărĭ fără valoare. Aceste piese nu pot înnălța nicĭ sufletul, nicĭ gustul publiculuĭ.

Piesele istorice — afară de 2—3 cu adevĕrat frumoase — n'aŭ nimic nicĭ ca teatru, nicĭ ca istorie. Când le vede spectatorul în toată slăbiciunea lor dramatică,— alcătuite din episoade eteroclite și ridicule prin împreunarea lor — rĕmâne întristat. In loc ca să aibă evocațiunea uneĭ epocĭ saŭ a unuĭ episod istoric, în fața vicleimuluĭ ce privește, simțurile luĭ sunt izbite. Publicul pierde și baniĭ și timpul neprofitând nimic. Căcĭ — orĭce s'ar zice asupra utilității teatruluĭ — o piesă istorică bună are efect asupra publiculuĭ. Auzind din gura actoruluĭ fapte care-ĭ oglindesc și-ĭ măresc o epocă, publicul e fermecat, i-se imprimă măreția

trecutului, i-se trezește și-i se zbuciumă nervii, care aducêndu-i lacrĕmile și entusiasmul, îl fac fericit și mîndru de neamul luĭ. Teatrul îl înnalță prin urmare sufletește și realizează astfel scopul sĕŭ cel maĭ înnalt. Din comediile jucate, sunt poate 10—15 originale în tot teatrul care sunt bune. Imensa mare parte sunt rele, cu totul rele, și prin urmare cu desăvîrșire neadmisibile. Farsele sunt țesute toate pe teme imorale, uneorĭ obscene și pornografe. Ele distrug bunele sentimente înnăscute ale publiculuĭ, procurându-i zilnic o atât de pervertită imagine a vieții. In loc să-i dea de gîndit și să-i confirme cunoștința ce o are el despre lume, aceste piese îĭ produc desgust, cel puțin la început. Traducerile de piese clasice sunt în cea maĭ mare parte greșite ca înțeles și uneorĭ înspăimîntătoare ca limbă românească.

Iată repertorul actual al teatruluĭ nostru național! El dovedește saŭ că ceĭ care l-aŭ primit aŭ fost fără cel maĭ elementar simț critic, saŭ că — cum a fost în majoritatea cazurilor — eĭ aŭ fost influențațĭ într'un fel saŭ altul de autorĭ care voiaŭ să se pună în relief în prejudițiul teatruluĭ. Spre a remedia acest rĕŭ, legea va da Direcțieĭ dreptul de supraveghere asupra tuturor teatrelor din țară, fie saŭ nu subvenționate de Stat; va impune pieselor ce se vor prezenta condițiunĭ de admisibilitate și va da Comitetuluĭ dreptul să judece în ultimă instanță asupra valoareĭ lor, ca unul ce va ști maĭ bine decât orĭcine să apreție valoarea și folosul uneĭ piese pentru teatru.

Cu aceste mĕsurĭ și cu o cercetare riguroasă a pieselor nouĕ, se va putea clădi încetul cu încetul un repertor serios. Din vechiul repertor nu se vor lăsa decât cele câteva piese bune ale autorilor noștri recunoscuțĭ; restul va trebui considerat în principiŭ ca neexistent. Din noianul lor se vor scoate câteva lucrărĭ ce se vor crede maĭ bunișoare și vor trece rînd pe rînd pe subt ochiĭ direcțiuniĭ. Acele care nu vor fi cu totul contrariĭ esteticeĭ și limbiĭ românești, vor putea fi încă reprimite, în momentele de tranziție în care se va găsi teatrul în ceĭ dintăĭ anĭ aĭ noueĭ organizărĭ. Cele din contră care nu vor suporta nicĭ cea maĭ blândă critică, vor fi înlăturate pentru totdeauna.

In scopul creăreĭ unuĭ repertoriŭ noŭ, se vor deschide neapărat premiĭ serioase; direcțiunea se va adresa de-adreptul autorilor cunoscuțĭ pentru a'ĭ însărcina cu scrierĭ de piese orĭ cu traducerĭ de lucrărĭ clasice; se vor examina cele ce se vor prezenta de sine. In toate se va preferi viața și istoria noastră, moravurile pămîntuluĭ pe care clasa de mijloc le înțelege și le simte maĭ cu plăcere, și se va cere condiția să fie scrise într'o limbă clară și vie.

Astfel stabilit repertorul, el va alcătui una din pietrele fundamentale ale teatruluĭ.

O a doua va fi reformarea moduluĭ de punere în scenă a pieselor, punct asupra căruia acțiunea direcțiuniĭ va urma să se exerciteze cu aceeașĭ rîvnă și autoritate. — Și maĭ întăĭ câteva cuvinte asupra principiuluĭ societăților dramatice.

Principiul asociațiuniĭ dramatice de azĭ, din teatrele subvenționate de Stat, este o idee fericită. El prezintă multe avantaje care se resfrâng asupra progresuluĭ arteĭ dramatice, precum, în modalitatea luĭ, și câteva neajunsurĭ. Avan-

tajele trebuesc de sigur menținute și sporite cât mai mult, neajunsurile înlăturate. Privind societatea dramatică a Teatruluĭ național din Bucureștĭ, vedem că ea numĕră 18 societarĭ. Unĭĭ dintr'înșiĭ sunt talente reale, care fac onoare sceneĭ noastre naționale. Cu temperamentele lor vibrante și cu puterea lor de emoțiune, eĭ ar fi putut să figureze ca artiștĭ de frunte în orĭce țară. Tot printre dînșiĭ sunt apoĭ câteva utilităților, artiștĭ necesarĭ, care fără să aibă un gen bine definit, eĭ pot juca orĭce rol fără a-l compromite. Imprejurările însă aŭ făcut că printre societarĭĭ talentați s'aŭ strecurat și câțĭva care n'aŭ vocațiune pentru scenă și nu sunt nicĭ măcar utilități; aceștia împreună cu ceĭ câțĭva înaintați în vîrstă, sunt o povară teatruluĭ. Eĭ trebuesc puși din oficiŭ la pensie, căutând neapărat de a li-se asigura viața în mod demn și convenabil. Legea va prescrie punerea la pensie cu mai multă înlesnire a celor pe care direcțiunea îĭ va găsi nedestoinicĭ.

Un alt neajuns al actualeĭ societățĭ dramatice este faptul că, din ceĭ 18 societarĭ prevĕzuți de lege, 12 sunt astăzĭ de clasa I, 3 de clasa II și 3 de clasa III. Scara e anormală. Mâine am putea să avem pe toți societarĭĭ câțeși 18 pe treapta I. Rezultatul uneĭ astfel de anomaliĭ este că societarĭĭ de clasa I fiind ajunși la cea mai înnaltă treaptă încă din primiĭ anĭ aĭ cariereĭ lor, nu mai aŭ nicĭ un stimulent pentru muncă, nu mai aspiră la nicĭ-o altă rĕsplată. Avîntul de emulațiune este curmat, teatrul tînjește. Viața și rațiunea ne arată, din potrivă, că numaĭ puținiĭ care s'aŭ străduit mult și aŭ avut talente extraordinare aŭ putut rĕzbi în culmea ținteĭ lor. A fi societar de clasa I ar trebui să fie locul cel mai de onoare și ultima ambiție a unuĭ artist; a-ĭ oferi acest loc din primiĭ anĭ aĭ vieții sale este a-ĭ face rĕŭ, în realitate. Va urma, decĭ, ca dispozițiunea confuză de astăzĭ a legiĭ să se preciseze, hotărîndu-se un numĕr restrîns de locurĭ meritelor în adevĕr recunoscute, care vor alcătui clasa I, un numĕr îndoit de mare celor de clasa II și un numĕr împătrit celor de clasa III.

Astfel întocmită societatea, se vor angaja gagiștiĭ. Dacă asociațiunea coprinde 18 societarĭ, rĕspunzênd la 18 genurĭ și subt-genurĭ de actorĭ, se vor putea angaja 18 gagiștĭ, care să fie *dublurile* societarilor, și 10 alțiĭ care să facă *complinirile* de roluri micĭ. In totul vor fi, prin urmare, 46 artiștĭ, care vor alcătui trupa Teatruluĭ național.

Astăzĭ eĭ ating aproape numĕrul de 60, care e cu mult prea mare și aduce neajunsurĭ teatruluĭ.

Trupa odată constituită, va cădea subt supravegherea direcțiuniĭ, din punct de vedere artistic: 1^0 în primirea rolurilor, și 2^0 în facerea repetițiilor. In privința punctuluĭ I, al primiriĭ rolurilor, astăzĭ e o generală nemulțumire. Toți actoriĭ se plâng că nu li se daŭ rolurile ce li se cuvin, potrivit genuluĭ lor. Unĭĭ se plâng că li se daŭ prea multe roluri, alțiĭ prea puține, acuzând și unĭĭ și alțiĭ pe direcțiunea de scenă. De aci decurg o mulțime de inconveniente. Pentru a pune capĕt rĕuluĭ, ar trebui să se urmeze ca la Bourg-Theater din Viena, unde directorul distribue singur rolurile, pe care artiștiĭ nu le pot nicĭ refuza, nicĭ schimba, nicĭ avea alte pretenții asupra lor. Directorul ar putea consulta—cum se practică la Comedia franceză — și pe autorul pieseĭ în distribuirea rolurilor. Orĭce rol va fi

dat atât societaruluĭ care rĕspunde genuluĭ aceluĭ rol, cât şi unuĭ gagist, care îĭ serveşte de dublură. Astfel se vor evita necontenitele amânărĭ »din cauză de boală« ale reprezentaţiilor şi se va da loc uneĭ emulaţiunĭ binefăcĕtoare între artiştĭ.

Repetiţiile sunt încă o cestiune şi maĭ importantă a sceneĭ. Sunt zile la teatru — maĭ ales la unele beneficiĭ — unde spectatorul rĕmâne surprins de chipul minunat cum se joacă piesa. De la decoruri şi până la rolul cel maĭ neînsemnat toţĭ actoriĭ joacă admirabil, se mişcă frumos, aŭ atitudinĭ reale, ştiŭ rolurile pe dinafară, cu un cuvînt aĭ o impresiune plăcută, extraordinară. Dovadă că repetiţiile aŭ fost serioase, bune. De cele maĭ multe orĭ, însă, ele nu sunt decât un simulacru de repetiţiĭ. De acolo greşelile de intrărĭ şi de eşirĭ ale actorilor, de mişcărĭ şi atitudinĭ şi de atâtea alte urmărĭ fatale în seara reprezentaţieĭ. Ceeace izbeşte încă şi maĭ des este neştiinţa rolurilor de către actorĭ şi, decĭ, nevoia în care se găseşte suflorul de a striga tare. In teatrele marĭ din lume, de regulă, de la a 4-a saŭ a 5-a repetiţie actoriĭ spun rolurile lor pe dinafară, aşa că reprezentaţia este o armonie în împreunarea rolurilor, în darea replicelor, în atmostera acţiunĭĭ, armonie care dă spectatoruluĭ iluziunea realităţĭĭ. Dacă în unele împrejurărĭ se vĕd şi la noĭ piese ştiute admirabil, este, prin urmare, o dovadă că altădată nu e neputinţa de a le învĕţa, ci lipsa de autoritate din partea conducĕtorilor sceneĭ. Direcţiunea va trebui, decĭ, să aibă şi aci o influenţă hotărîtoare pentru îndrumarea lucrurilor în mod normal şi a nu tolera abaterĭ de la astfel de exigenţe neapărate ale sceneĭ, dându-i-se puterea de a le reprima atuncĭ când ele se vor ivi.

Ea va trebui să fie reprezentată printr'un director de scenă al căruĭ prestigiŭ şi competinţă să nu poată fi discutate. Acest director de scenă va putea fi saŭ unul din societariĭ de clasa I, luaţĭ pe rînd în mod timporal, saŭ dându-li-se la fiecare câte-o piesă—un noŭ prilegiŭ de a se distinge,—saŭ un pensionar străin al căruĭ trecut artistic să fie recunoscut. O direcţiune de scenă capabilă şi energică, este astăzĭ nevoia cea maĭ simţită. Actoriĭ noştri cu ajutorul eĭ, ar incarna sufletele saŭ viĕţele personajelor în chip real. Exagerările, care altă dată caracterizaŭ pe actor şi făceaŭ să rîdă galeria saŭ speriaŭ copiiĭ, ar dispare; tonurile şi gesturile prăpăstioase, zicerea versurilor în mod mnemotehnic, fără ca inteligenţa să ia parte la ceeace zice gura, şi unde rima se aude regulat ca o trompetă în mersul militarilor, toate acestea ar fi înlăturate, şi în locul lor ar veni nuanţarea, finĕţea de psichologie şi atâtea alte calităţĭ care constituesc pe artistul desăvîrşit.

Eliminând decĭ, pe de o-parte, din societatea dramatică pe ceĭ nefolositorĭ teatruluĭ, dând, pe de ală parte, o bună direcţiune de scenă celor rĕmaşĭ, şi primenind locurile rĕmase goale cu noĭ elevĭ din conservator, scena naţională va căpĕta o altă fizionomie.

Pe lîngă acestea, mĕsurĭ de ordine secundară, ca: începerea reprezentaţiilor la 8 ore seara, cu saŭ fără *lever de rideau,* şi sfîrşirea lor la 11 ore, — întru cât vizăm să atragem publicul mijlociŭ care a doua zi trebue să lucreze de dimineaţă; scurtarea antractelor la cel mult 10 minute fiecare; scăderea preţurilor de intrare, maĭ ales pentru stalul II, III şi galeria, după cum se practică astăzĭ în Italia şi Germania, unde pentru 2—3 leĭ se pot avea locurile cele maĭ bune; pre-

lungirea stagiunii teatrale la 9 luni, începênd-o la 1 Septembre și încheind-o la sfîrșitul luĭ Maiŭ, — toate acestea și altele de felul lor se impun și sunt în gîndul fiecăruia.

Din punctul de vedere al ajutoruluĭ material ce credem că Statul trebue să dea Teatruluĭ, pentru a putea realiza un progres dorit atât de mult de toată lumea, va fi nevoe din capul loculuĭ de sporirea subvenţiuniĭ acordată astăzĭ de Stat. Nu numaĭ că toate desideratele arătate de noĭ cer cheltuelĭ cu mult maĭ marĭ spre a putea fi îndeplinite, dar încă și exigenţele Teatruluĭ modern de montare a pieselor, de decoruri, costume și figuraţie sunt incomparabil maĭ marĭ. De aceea, chiar în Statele unde publicul este cu mult maĭ înnaintat decât al nostru, până și în oraşele marĭ ale lumiĭ unde spectacolele contează pe străinĭ, subvenţiunile din partea Statuluĭ aŭ crescut pe fiece an, ajungênd uneorĭ la cifre extraordinare. Astfel Comedia Franceză, cu toată culmea la care a ajuns prin evoluţiunea sa, prin urmare cu toată marea atragere ce o exercită asupra publiculuĭ, primește anual o subvenţie de peste 300.000 francĭ, care sumă, adăugată la reţetele serale, fiecare în termen de mijloc de 5.500 fr., îĭ daŭ un venit anual de peste 2.000.000 fr. Opera din Paris, cu toate condiţiile admirabile în care se află, primește din partea Guvernuluĭ o subvenţiune anuală de 800.000 fr., deși reţetele serale produc aproximativ 3.000.000 fr. pe an. Bourg-Theater din Viena are un venit din reţetele sale aproximativ 900.000 florinĭ; — cheltuelile însă, care trec de 1.000.000 florinĭ, îĭ daŭ în deobște un deficit anual de 100.000 fl., pe care-l acopere casa M. S. Impĕratuluĭ. Opera din Viena are un venit anual din reţetele sale de 1.200.000 fl., dar fiindcă cheltuelile sale trec peste 1.300.000 fl., deficitul anual de maĭ bine de 100.000 fl. este acoperit asemenea din Casa imperială. Ungurĭĭ cheltuesc milioane pentru a asigura teatrele lor naţionale. Până și Sêrbiĭ și Bulgariĭ deschid concursurĭ și publică premiĭ pentru drame și comediĭ originale.—Statul italieĭ nu dă subvenţiĭ teatrelor, deși Italia e, proporţional vorbind, Statul cel maĭ plin de teatre. Sunt peste 240 de trupe. Publicul italian însă, cu trecutul luĭ unic în artă, le întreţine singur pe toate. O singură pildă: sunt oraşe ca Bolonia unde Lunea se daŭ reprezentaţiĭ la orele 5 d. am. anume pentru spălătorese, Lunea fiind ziua când ele vin la oraș cu rufele spălate. La noĭ astăzĭ Statul acordă: 50.000 leĭ Teatruluĭ Naţional din Bucureștĭ, 20.000 leĭ Teatruluĭ din Iaşĭ și 10.000 celuĭ din Craiova. Reţetele teatruluĭ nostru fiind în deobște foarte micĭ, teatrele trăesc pururea în strîmtorare, și la sfîrșitul anuluĭ, cu toată jena și stînjineala vieţiĭ lor, înregistrează deficite.

O direcţiune, căreia i-s'ar pune la dispoșiţie o subvenţie cel puţin întreită decât cea de astăzĭ, care ar fi în mĕsură de a înţelege și iubi Teatrul Naţional, ar putea să regenereze în scurtă vreme instituţia Teatruluĭ. Ea ar putea naște un curent fericit printre scriitoriĭ noștri,— asigurându-le prin lucrările lor dramatice mijloacele de traiŭ; ar putea îmbunătăţi soarta artiștilor, creându-le onorariĭ și gratificaţiĭ care să le procure o viaţă maĭ în voe; ar putea procura unora maĭ tinerĭ înlesnirĭ de a călĕtori vara în străinătate ; ar suprima beneficiile, care înjosesc atâta repertoriul și pe artiștiĭ beneficienţĭ, ar ridica, cu alte cuvinte, nive-

lul intelectual și material al Teatruluĭ la înălțimea uneĭ adevĕrate instituțiĭ de Stat.

Neapărat, legea de reorganizare va trebui să prevadă, pentru direcțiune, și o maĭ mare stabilitate. A schimba necontenit personalul diriguitor al teatruluĭ este a reface fabula luĭ Sisif. Când o direcțiune nu-șĭ va fi împlântat nicĭ primele fundamente ale ideilor și mĕsurilor sale, va veni o alta care va lua lucrurile de la cap în sensul părerilor eĭ. Astfel nu vom vedea nicĭodată o întreagă dezvoltare unitară a unor principiĭ, o evoluțiune progresivă în înțelesul real al cuvîntuluĭ. Ceĭ din urmă câțĭva anĭ aĭ mersuluĭ Teatruluĭ Național sunt o dovadă pipăită în privința aceasta. O mulțime de încercărĭ laudabile, întreprinse de unele direcțiunĭ, aŭ fost părăsite de altele, pentru a face alte încercărĭ care vor avea aceeașĭ soartă subt alte direcțiunĭ viitoare. Tot în scopul uneĭ consacrărĭ serioase a direcțiuniĭ Teatruluĭ, ar trebui ca atât directorul cât și comitetul să fie rĕsplătițĭ în mod convenabil, după pilda altor așezăminte ale Statuluĭ. In condițiile de azĭ, nicĭ direcțiunea, nicĭ comitetul nu pot lucra în mod exclusiv și cu tragere de inimă pentru Teatru, fiindcă remunerarea lor nu le asigură nicĭ măcar traiul de toate zilele. Directorul general al Teatruluĭ la noĭ are actual 400 leĭ pe lună, iar membriĭ comitetuluĭ sunt onorificĭ. De aci, în parte, puținul interes ce daŭ Teatruluĭ. In Franța, directorul Comedieĭ, Jules Claretie, are 25.000 leĭ pe an din partea ministeruluĭ frumoaselor arte ca reprezentant al sĕŭ și o cotă-parte ca societar, în termen de mijloc de 35.000 leĭ pe an din partea societățiĭ dramatice ca însărcinat al intereselor eĭ. Directorul Bourg-Theatruluĭ din Viena are anual 10.000 fl. Cifrele acestea vorbesc ele înșile maĭ mult decât orĭce comentariĭ

* * *

In privința *Companieĭ Lirice*, ea va continua ca și în trecut a fi condusă maĭ departe de direcțiunea generală a Teatrelor,— de oarece o direcțiune specială a opereĭ crește cheltuelile fără să dea în schimb alte rezultate saŭ avantaje. Experiența anuluĭ acesta a dovedit-o cu prisos. Opera română va juca, prin urmare, alternativ cu societatea dramatică pe scena Teatruluĭ Național. Direcțiunea generală a Teatruluĭ va putea să-șĭ ia asupră-ĭ aceste reprezentațiĭ, saŭ le va putea ceda din punct de vedere finanțiar uneĭ întreprinderĭ particulare, impunênd aceleia un caet de sarcinĭ în vederea progresuluĭ opereĭ române naționale.

Intre primele condițiĭ ale caetuluĭ de sarcinĭ va fi îndatorirea de a se cânta operele în limba română, de a se întrebuința elementele aflătoare azĭ în personalul companieĭ lirice și de a se aduce pe fiecare an, pentru un numĕr limitat de reprezentațiunĭ, doĭ saŭ treĭ artiștĭ liricĭ românĭ, care cântă de regulă în străinătate.

* * *

Iată, după părerea noastră, principiile care ar trebui să presideze la viitoarea reorganizare a Teatruluĭ și punctele maĭ de căpetenie care ar putea fi îndreptate saŭ introduse.

Amĕnuntele de administrațiune și de regulament vor fi, neapărat, nișteurmărĭ firești ale liniilor generale pe care se va întemeia reforma.

N. Petrașcu.

G. VERONA

Speranța

L'EXPOSITION ROUMAINE À PARIS

Il y a deux ans environ que le monde a été convié par la France au grand congrès des nations civilisées, à l'Exposition internationale de Paris. La Roumanie s'est rendue avec empressement à l'invitation du noble peuple avant-coureur de l'humanité dans la voie de la civilisation.

Elle avait à prouver en effet que sa brillante situation politique et ses rapides progrès n'étaient pas un leurre, un vernis couvrant tant bien que mal un peuple arriéré; que cette situation était, au contraire, le résultat des efforts persévérants de ces dernières 50 années, durant lesquelles elle a su se donner son autonomie, l'unité, un prince élu par la nation, l'indépendance et la royauté, en un mot, la consolidation politique moderne; que ses progrès étaient également réels; que, sans oublier les gloires guerrières de ses aïeux, elle aspirait à la gloire pacifique des nations, que leurs richeses, leur travail, leurs nobles aspirations vers un idéal de morale et de beauté sociale, classent au premier rang des peuples. Elle voulait dire que ses 131.000 kilomètres carrés de superficie ont centuplé leur production agricole depuis quelques dizaines d'années; qu'elle possède à l'heure qu'il est, créé de toutes pièces, un enseignement supportant la comparaison avec les plus anciens et les plus illustres de l'Europe; une armée digne de figurer par ses jeunes exploits, son organisation, son corps d'officiers et son armement à côté des plus glorieuses; des routes, des chemins de fer étendus et d'un service impeccable; une navigation fluviale et maritime faisant flotter son pavillon sur les mers les plus lointaines et portant partout la moisson de son sol fertile; une industrie même dont les efforts intelligents lui permettront de suffir bientôt aux besoins du dedans et de rivaliser un jour avec la concurrence du dehors; et enfin le départ de tout un essaim de jeunes âmes se dirigeant vers les sommets de l'art, preuve non équivoque et suprême espoir des civilisations qui touchent au but.

Les hommes appelés a présenter au monde la jeune Roumanie, à l'occasion de l'exposition de 1900, ont été choisis eu vue de cette délicate mission.

La tâche de commissaire général de l'exposition a été confiée à M. Démètre Ollanesco. Ancien ministre plénipotentiaire, connu pour son tact et son

patriotisme; vice-président de l'Académie roumaine, que ses travaux littéraires et historiques honorent; homme de goût et d'une intelligence supérieure et sympathique, comprenant et admirant toute la vie pittoresque du peuple roumain, M. Ollanesco était tout indiqué pour organiser l'exposition roumaine à Paris. Tous ceux qui connaissent la valeur de l'homme, les qualités du poète et de l'écrivain, sont sûrs d'avance que ses sentiments et ses efforts donneront, à cette occasion, pleine satisfaction aux aspirations roumaines.

La mission de commissaire spécial — pour la partie technique des questions de l'exposition, pour la réalisation pratique des choses, pour tout ce qui touche au domaine des connaissances utiles proprement dites — a été donnée à M. l'ingénieur N. Coucou, dont le sens pratique, l'énergie au travail et la capacité sont très appréciées dans notre pays. Comme ancien ingénieur en chef de la ville de Bucarest, comme directeur d'une société de construction et comme secrétaire général du ministère de l'industrie et du commerce, M. Coucou a laissé les meilleurs souvenirs. Nature positive, organisateur habile et connaisseur des richesses nationales — à preuve ses sérieuses *Etudes sur le pétrole en Roumanie* — M. Coucou complète on ne peut mieux le personnel dirigeant de l'exposition roumaine.

Les préparatifs faits et les mesures prises par cette direction éclairée et appliquée donnèrent la meilleure assurance que la Roumanie allait être représentée dignement à cette grande fête du travail et de l'intelligence universels.

Ainsi, pour que le visiteur de l'exposition puisse se faire une idée exacte et complète des moyens et des forces de la Roumanie, le Commissariat général a pris des dispositions pour exposer dans toutes les classes de la classification française.

A cet effet il a fait réserver dans le palais international de l'exposition les espaces nécessaires à quelques-uns des principaux groupes de produits de la Roumanie. C'est dans ces palais qu'on verra:

Les produits de l'agriculture et l'alimentation. L'agriculture, cette nourrice des nations, qui est la première ressource du pays, présentera, par centaines, de belles collections de blé, de maïs, de seigle, d'orge et de toutes les productions naturelles du sol roumain, auxquelles le soleil qui brûle la valée du Danube a donné cette pureté, cette transparence et ce poids incomparable; des vins abondants et exquis: les blancs de Cotnari, les rouges de Nicoreşti, les muscats de Dragashani, les clairets d'Odobesti—que l'étranger achète, en quantités énormes et à des prix incroyables, jusqu'à dix centimes le litre, pour les revendre ensuite sous d'autres noms; — des ruches étalant leur miel délicieux, blanc, jaune et parfumé, fait avec des fleurs de la zone tempérée et dont la qualité atteint celle des plus beaux miels de l'Europe; — des produits des fermes modèles de l'Etat, parmi lesquels, en dehors des céréales d'une qualité réelle, des fruits, des poires, des pommes, des pêches, c'est-à-dire toute une vraie corne d'abondance. En regardant cette belle moisson du groupe de l'agriculture, on aura, l'imagination aidant, devant les yeux les millions de paysans roumains, au costume blanc et aux

cheveux noirs, qui cultivent les plaines du pays en chantant leurs doïnes si pénétrantes et si sentimentales.

Le groupe des industries chimiques, lesquelles, tout en ayant un développement moindre, ont toutefois une importance au-dessus de la mesure indiquée par l'évolution industrielle de ce pays.

Le groupe du génie civil comprendra des descriptions techniques, des reproductions des grands travaux du pays comme ceux du pont sur le Danube, célèbre en Europe par son étendue et sa solidité; la reproduction du port de Constantza et autres travaux de ce genre qui sont d'un très grand intérêt surtout pour une classe de savants.

Dans le groupe *des tissus et des vêtements*, on aura l'occasion de voir tous ces merveilleux tissus fins, soie et or, fleuris par les paysannes roumaines, les *borangics*, les *stergars*, les *marames;* des échantillons de soie filée et torse, provenant des villages ainsi que des associations de dames roumaines comme celle de la *Fournica* et de la *Munca*; des broderies des écoles professionnelles de filles; des fleurs et guirlandes artificielles à tromper les yeux les plus expérimentés; des laines colorées ou blanches et noires; des tapis, qui, — tout en étant différents, au point de vue du coloris, de ces suaves harmonies des tapis d'Orient, — n'en ont pas moins une beauté propre due surtout au caractère et à la fantaisie des dessins; des costumes nationaux variés à l'infini et étincelants de couleurs mélangées d'or; de magnifiques costumes historiques *des hospodars et djupanitze*, avec leurs étoffes orientales, leurs damas splendides, leurs riches pelisses, rehaussés de pierreries.

Dans le groupe *des forêts et pêcheries*, les administrations des domaines de l'Etat tiendront le premier rang par leurs beaux échantillons de bois et de poissons.

Dans le palais des Beaux-Arts des Champs-Elysées la Roumanie montrera *sa peinture et sa sculpture*. On aura l'occasion d'y apprécier, entre autres, les toiles de Grigoresco dont les revues étrangères ont si élogieusement parlé dans ces derniers temps, — peintre national qui a représenté, dans des centaines de tableaux, les champs et la vie du paysan roumain, ainsi que la guerre de 1877 et dont les paysages, aux larges horizons inondés de lumière, d'un coloris frais et harmonieux, empreints d'une poésie pénétrante, font l'objet de l'admiration unanime.

Le reste des groupes sera exposé dans le pavillon que la Roumanie s'est fait construire sur le Quai d'Orsay, rue des Nations. Ce pavillon, dû à l'architecte français M. Formigé, a le style roumain, et ses éléments rappellent, dans ses grandes lignes, les motifs architectoniques de quelques monuments du pays: la fameuse cathédrale de Courtea-de-Argesh, le monastère de Tismana et autres qui ont contribué à la composition de ses façades et de sa silhouette. Nous avons été contre cette construction et nous en avons donné les raisons. Nos prévisions ont été encore dépassées: le pavillon est loin d'être beau.

Dans ce pavillon prendront place spécialement:

Au rez-de-chaussée, dans le hall même du pavillon:

L'évangéliaire royal, où l'on verra, comme dans un tabernacle, *l'Evangile de Courtea-de-Argesh*, illuminé par Carmen Sylva, doublement reine — et par sa couronne et par son talent — œuvre étonnante de patience et de fantaisie;

Le trésor de Petroasa, merveille d'orfèvrerie très ancienne en or et pierreries; *la miniature de Courtea-de-Argesh*, monument superbe d'un style byzantin approprié au pays, ciselé de l'escalier aux coupoles, comme l'anneau d'un roi, et qui a fait l'admiration des voyageurs étrangers;

A droite: *l'Electricité; la Mécanique; la Metallurgie; les Mines:* or, fer, cuivre et autres minerais que contiennent les Carpathes et les dépôts primaires de la Dobroudja en échantillons; car au point de vue minier, la Roumanie est encore une vierge qui cache ses plus belles richesses. Le jour où elle laissera voir son sein et ses trésors, elle sera comme cette fée des contes qui ne pouvait plus peigner sa chevelure sans qu'il s'en échappât des ruisseaux de perles et des cascades de diamants. Une galerie de l'exploitation de lignite de Margineanca donnera une idée de l'abondance de ce combustible en Roumanie; *la Céramique*, avec ses jolis produits de la fabrique de basalte artificiel de Bucarest; *les Cristaux et la verrerie; les Appareils de chauffage et d'éclairage.*

A gauche: *la Fabrication du papier*, représentée par les quatre grandes fabriques de la Roumanie; *la sellerie et la bourrellerie*, où figureront les beaux produits de la société des équipements militaires, montée par M. Mandrea; *les cuirs et les peaux*, où les riches tanneurs de Bucarest, de Iassy et de Ploiesti représenteront leurs sérieuses industries; *les Instruments et procédés de la littérature, de l'art et des sciences; l'Exposition des magnifiques produits des mines de sel* de l'Etat qui rapportent en moyenne 70 millions de francs par an.

Au premier étage, a droite: *l'Hygiène et l'assistance publique*, avec des documents de la direction sanitaire de Bucarest; des modèles d'hôpitaux ruraux, communaux et départementaux, ainsi que de vastes installations sanitaires du pays; *l'Education et l'enseignement*, montrant les moyens d'enseignement: des exercices d'écoliers provenant des écoles primaires, normales, professionnelles; des imprimés qui exposeront la situation morale et matérielle de l'état de l'instruction publique, faisant connaître les 4.000 écoles du pays et les 400.000 écoliers; des abrégés des lois de l'enseignement obligatoire et gratuit; des statuts d'institutions, comme les multiples cantines scolaires venant en aide aux écoliers pauvres; des règlements, des statistiques, etc.; *l'Administration des domaines de la Couronne*, avec des plans d'exploitations agricoles, forestières et des produits d'industries domestiques et rurales, que M. Jean Kalindéro, l'éminent administrateur royal, a su tirer du sol des domaines de la Couronne.

A gauche: *le compartiment des armées de terre et mer*, où le Ministère de la guerre exposera, à côté des plans et descriptions des principaux établissements militaires, tels que: l'arsenal de l'armée, la fabrique de poudre de Doudesti, l'atelier de confections militaires, la manutention de l'armée, etc., des échantillons variés de toute une industrie se rapportant à l'habillement, la nourriture et l'armement du soldat, ainsi que des navires et des forts; *dans les industries diverses*

trouveront place les étincelants produits de la joaillerie et de l'orfèvrerie; les produits de la tabletterie, de la maroquinerie, de la vannerie, etc.; *Le mobilier*, représenté par des fabriques de Galatzi et de Iassy et par divers ateliers, montrera au visiteur le beau poli dont est susceptible la plus grande partie du bois roumain, ainsi que les formes, que les artisans roumains savent donner au bois courbé et aux différents objets dont se meuble le foyer et le salon roumains; vient enfin la *Décoration fixe des édifices*, où le plâtre moulé, le marbre ciselé, le chêne sculpté et le bois blanc poli représenteront les formes et le fini du travail que prennent ces matériaux entre les mains des ouvriers et des artistes en bâtiments du pays.

Pour le pétrole — exploitation minière de premier ordre en Roumanie,— le Commissariat général a fait élever un pavillon spécial affectant la forme d'un réservoir de pétrole, dans l'annexe de l'Exposition, à Vincennes.

Il en a fait construire un autre, en style national, pour les tabacs, qui font de même l'objet d'une exploitation importante de l'Etat, sur le Quai d'Orsay.

En dehors de cette source féconde d'exemples, il y aura naturellement une mine de renseignements pour les spécialistes et des surprises qui complèteront l'idée de la vie du Peuple roumain.

Enfin, pour que rien ne manque, il y aura le restaurant roumain, belle construction située pareillement sur le Quai d'Orsay, près du pont de l'Alma, lequel présentera, en dehors des salles de restaurant à l'occidentale, un bar national, *la cârciuma* roumaine, avec les plats du pays et cette musique roumaine des *lautari*, tour à tour mélancolique et gaie, toujours profonde et originale.

A. Costin.

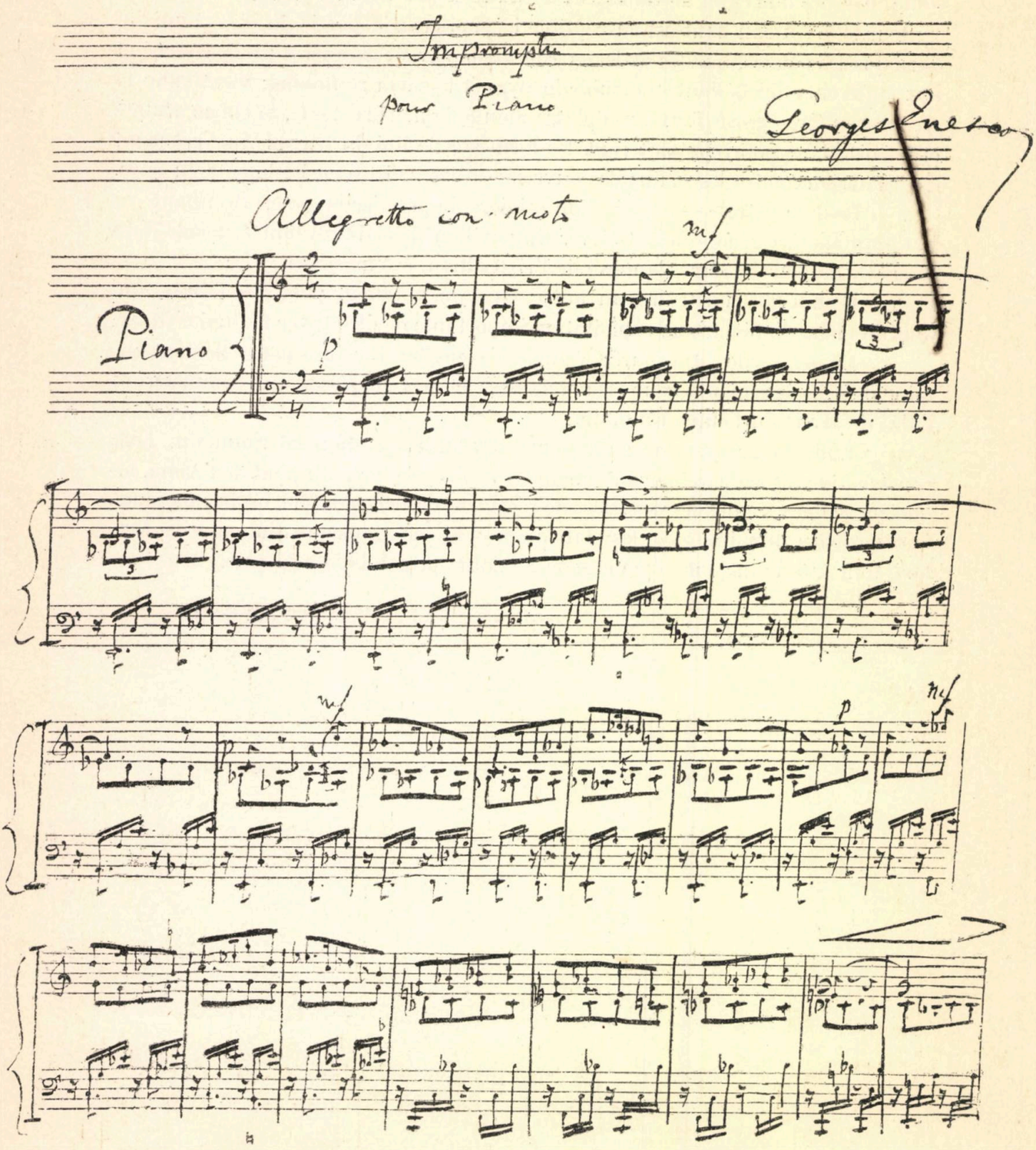
Impromptu
pour Piano
Georges Enesco
Allegretto con moto
Piano
mf
p
mf
p
mf

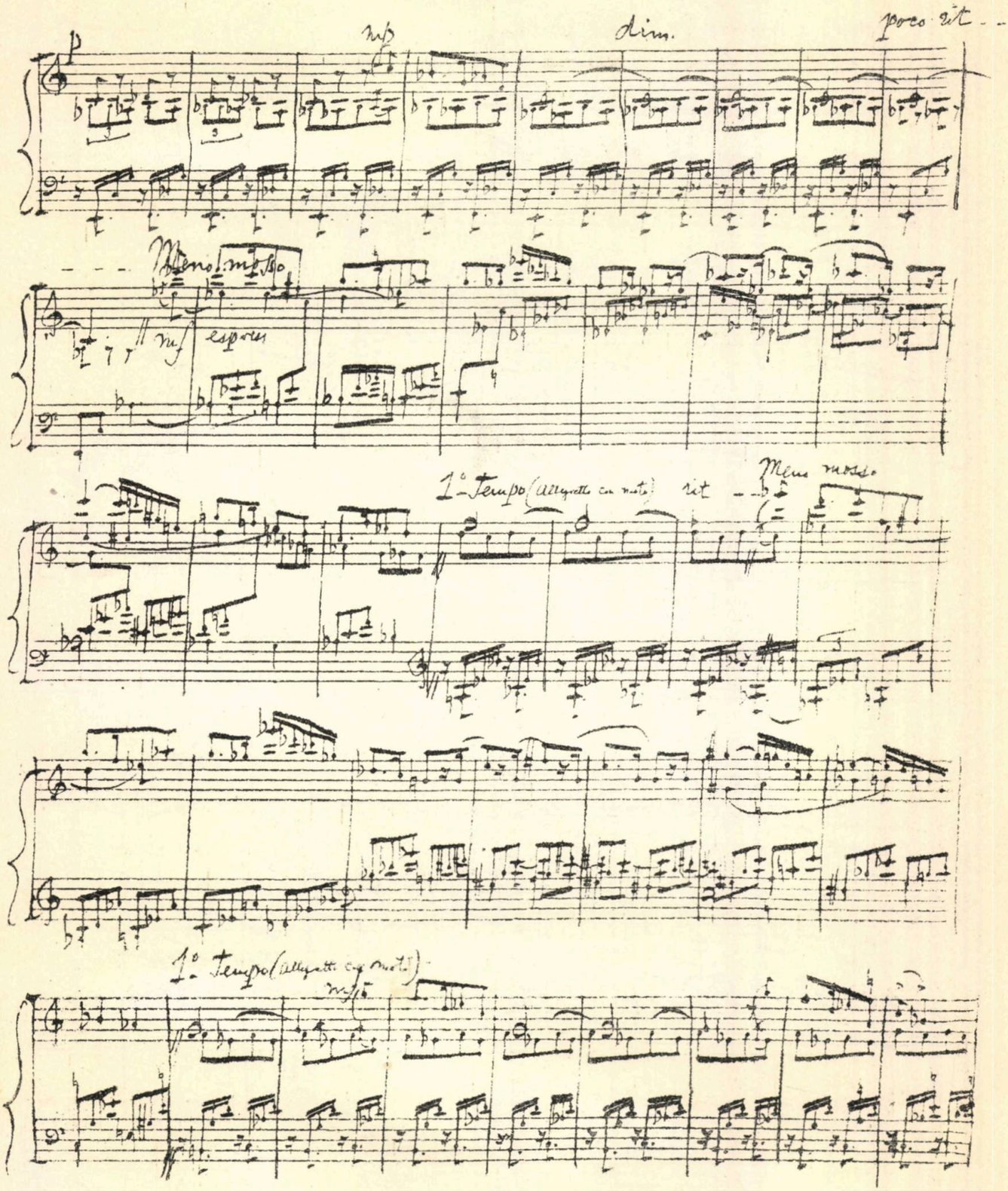
mp
dim.
poco rit
Meno mosso
mf espress
1° Tempo (allegretto con moto)
rit
Meno mosso
1° Tempo (allegretto con moto)
mf

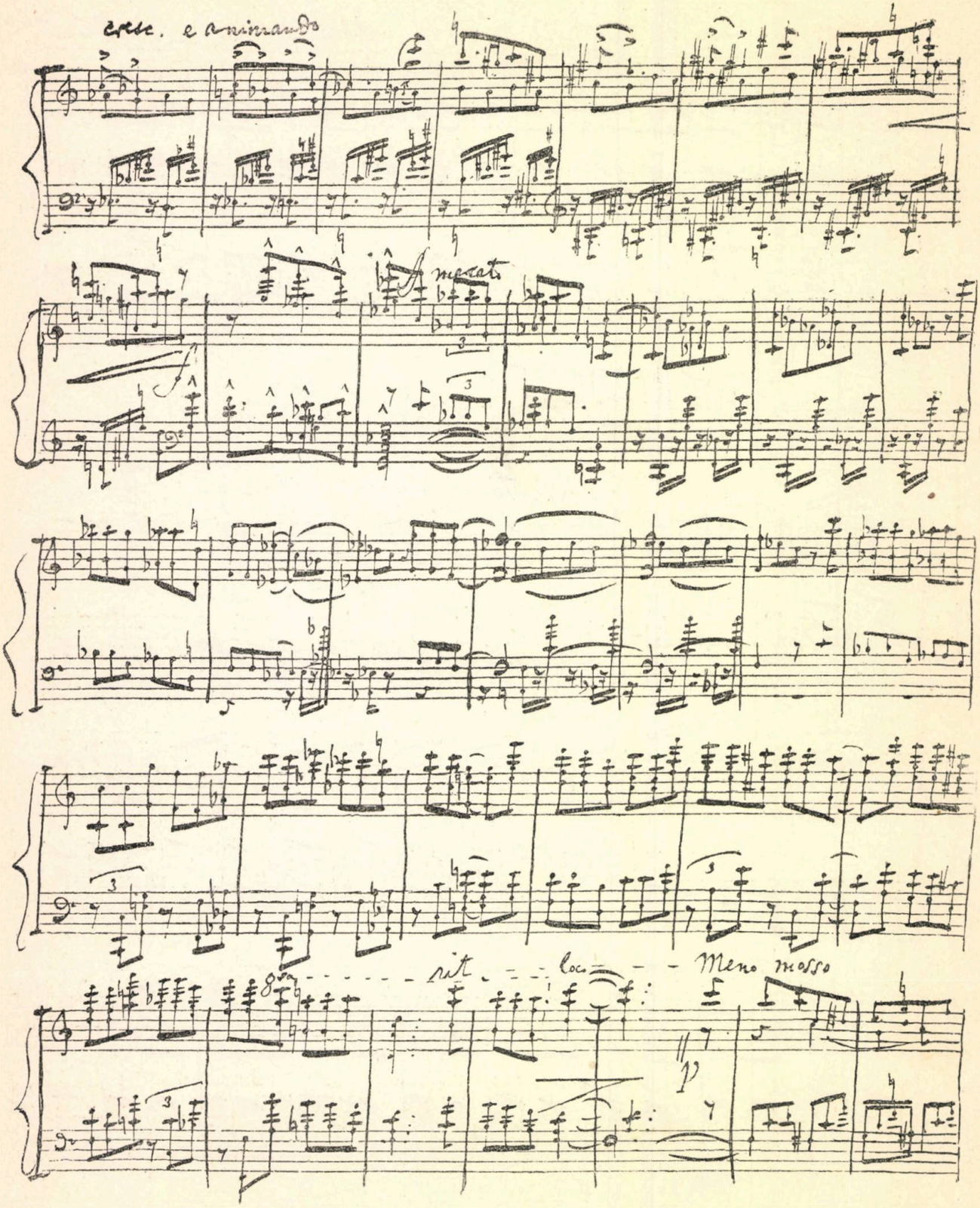
cresc. e animando
Meno mosso

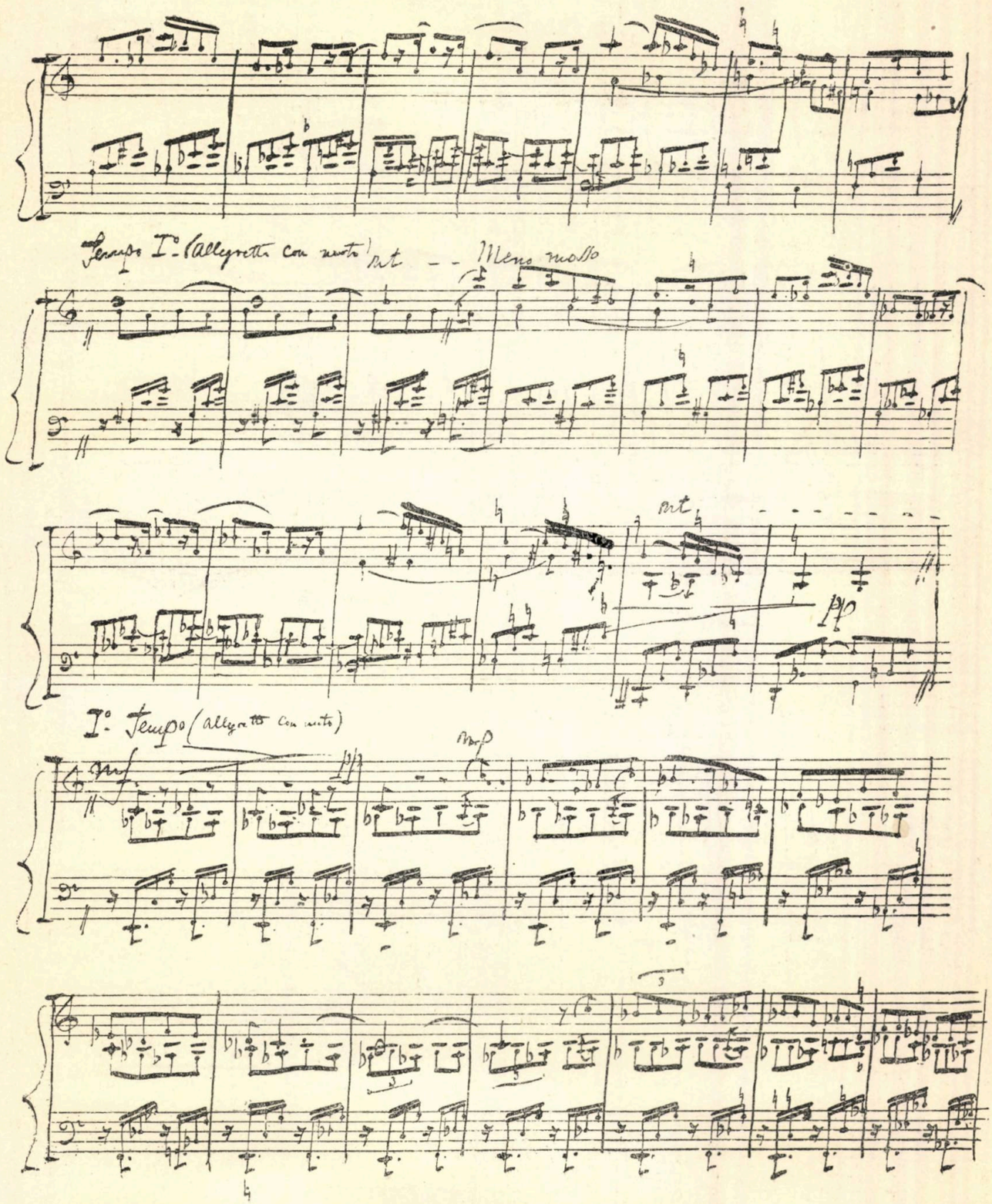
Tempo I°. (Allegretto con moto)
rit
Meno mosso
rit
pp
I°. Tempo (allegretto con moto)
mf
mp
f

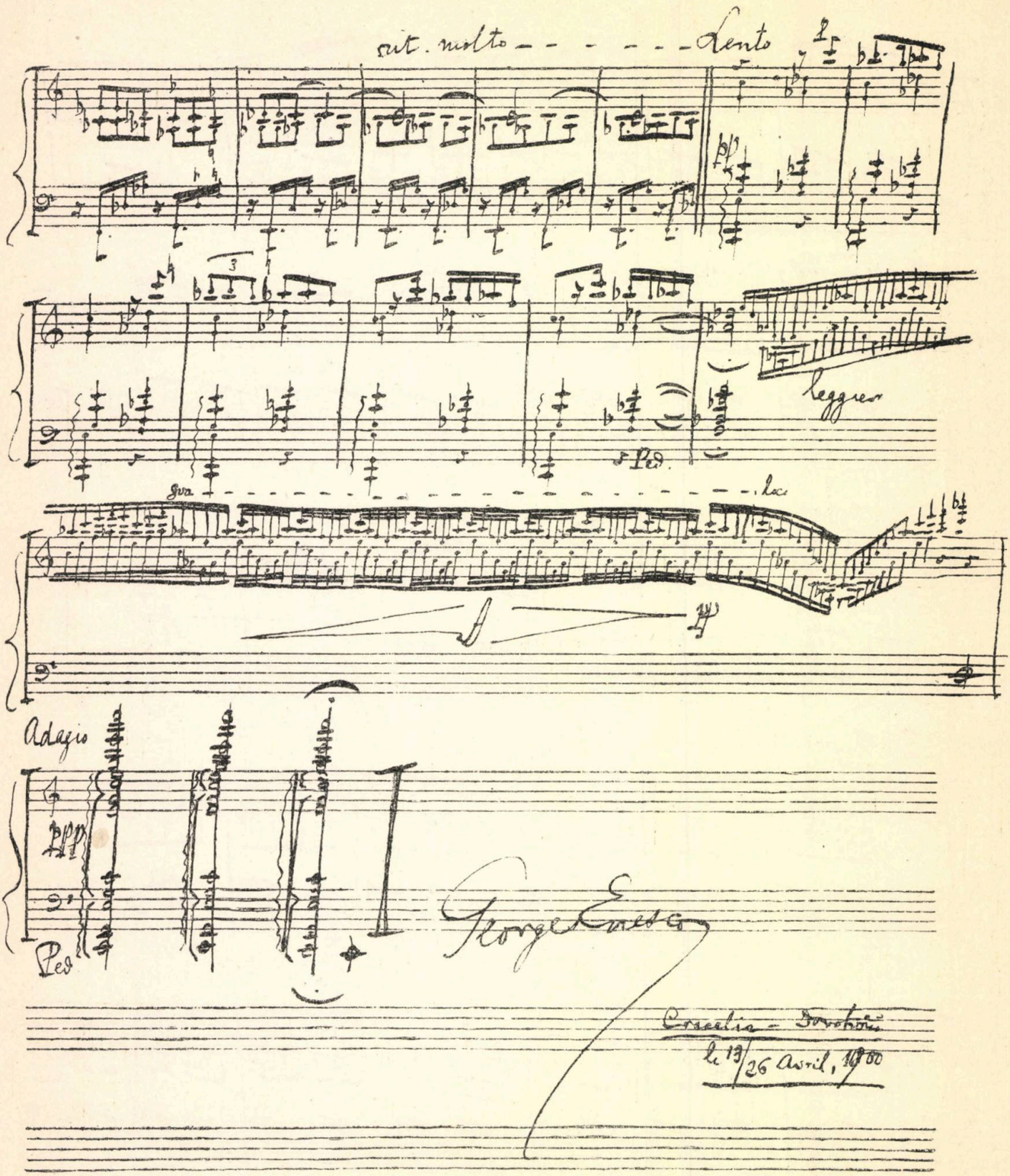
rit. molto
Lento
leggiero
Ped.
Adagio
Ped.
George Enesco
Cracelia - Dorohoi
le 13/26 Avril, 1900

VÎRFUL CU DOR

Atâtor vremurĭ martor... Rĕzbind prin fumul ceţiĭ
Voioasă 'l încunună lumina dimineţiĭ
In templul veşnicieĭ cu boltă de lumină;
Iar tu, prin pâcla văiĭ, tot dibuĭ vre-o cărare,
Că nu ştiŭ ce te 'mbie spre lumea luĭ senină
Şi-aĭ cuĭ ochĭ te maĭ chiamă la sfînta sĕrbătoare.

Ce mohorîtă-ĭ valea când rîd în culmĭ ochĭ viĭ,
Mistuitorĭ ca dorul de câte vreĭ să ştiĭ;
Şi, spre 'nălţimĭ, ce lungă şi-obositoare-ĭ calea!
Porneştĭ cu tot avîntul şi-abia scurtezĭ din drum,
Şi-ţĭ pare maĭ 'nalt piscul, tot maĭ adîncă-ĭ valea,
Iar zarea 'n strălucire într'una creşte-acum...

In pisc, e-un vis de raze blajin şi liniştit.
Din faţă, lung, un munte se uită 'n rĕsărit
Şi, peste mîndri-ĭ umerĭ, câţĭ alţĭ din fundul zăriĭ!
Iar ochiĭ tĕĭ sunt umezĭ, şi-ĭ tot priveştĭ de-arîndul
Cu genele în tremur, şi 'n vraja 'nfiorăriĭ
Nu ştiŭ, pe nesimţite, spre cine 'ţĭ sboară gîndul.

O, cum le-ar maĭ surîde — prin lacrĕmĭ — bucuria!
Dar, singur, prea te doare privelişte pe care,
Pe vecĭ de-a împietrit-o c'un zîmbet măreţia,
Va 'nsufleţi-o vecĭnic zîmbirea 'mpietritoare.

Atâtor vremurĭ martorĭ!... Şi umeda privire
Cunună le 'mpleteşte de raze, şi 'n neştire,
Tovarăşe gîndiriĭ spre-adîncul depărtăriĭ,
Se stinge în oceanul scînteetor al zăriĭ...

Tărziŭ, dorm ochiĭ 'n roua de lacrime fierbinţĭ,
Şi mut, fără de gînduri şi fără de dorinţĭ,
Lin sufletu-ţĭ plutește pe-o undă liniştită
Spre-o lume ne 'nţeleasă şi-atâta de simţită!
Instrăinat durerii, străinul bucurieĭ
Plutește 'n pace sfîntă spre templul vecĭnicieĭ...

Şi poate că veghiază vre-un înrudit mister
Şi 'n farmecul părerii plutirii către cer
In mîndrul vis din care n'aĭ vrea să te deştepţĭ, —
Când rugătoare braţe şi umezĭ ochĭ îndrepţĭ
Către-o minune dulce, deapururĭ ne 'ndurată
Şi sufletuluĭ doamnă de sufletu-ţĭ creată.

Dar lacrima durerii şi plânsul bucurieĭ
Staŭ neadormită streaje 'mpetriteĭ frumuseţĭ;
Iar liniştea stă paznic în poarta măreţieĭ,
Şi, subt privirea-ĭ rece, trecĭ pragul alteĭ vieţĭ.

ANDREĬ NAUM.

N. GRIGORESCU

Proviziunile (1877)

TEMPS DE GUERRE

FRAGMENT [1])

La nuit du 29 au 30 août 1877 tombait lentement sur les êtres et les choses rassemblés autour de Plevna, — humide, sombre, ramenant dans ses voiles de crêpe les pensées tristes qui sommeillaient au fond des cœurs. La pluie s'était mise de la partie.

Autour des feux, dans les bivouacs du 10e de dorobantzi, les soldats se serraient les uns contre les autres; ils avaient creusé des trous dans le talus en rebord, afin de protéger tant bien que mal les tisons et la braise ardente contre les gouttes de pluie qui tombaient drues; quelques-uns grillaient des bouts de pain et de fromage; tous étaient silencieux, échangeant de rares paroles.

— C'est comme à la cueillette du maïs, compère Toader, faisait observer une recrue, jeune soldat de Câlieni, à un ancien.

— Peuh! — fit l'autre, en tirant une bouffée de sa pipe et en ramenant, d'un coup d'épaule, son manteau qui glissait sans cesse en arrière.

— Qu'est-ce que sera la journée de demain, compère Toader?

— Une journée comme toutes les autres.

Quelque chose tourmentait le jeune soldat — qu'il n'osait pas dire:

— Ce n'est pas pour autre chose, mais c'est que je n'ai pas payé à mon beau-père, en partant, une paire de bœufs, et j'ai peur que la femme ne reste avec cet argent à rendre, sur le dos.

— Qu'est-ce que ça te fiche, puisque c'est ton beau-père?

— C'est qu'il est très mauvais diable.

Toader ne répondit pas. Il allongea la main vers le feu, y cueillit un charbon, et, l'ayant fait sauter par deux foir sur la paume, le lança dans le foyer de la pipe, d'un coup de pouce.

Derrière le groupe, un autre soldat s'approcha, plus loquace:

— Il pleut rudement, eh! camarade, comme à la Sainte-Élie; le Bon Dieu a voulu faire plaisir au Prince: il paraît que, pour se battre, il aime ce temps-là.

---

[1]) Pages détachées d'un roman: *Temps de guerre*, que notre collaborateur et ami, M. Duiliu Zamfirescu, va faire paraître prochainement à Paris, chez l'éditeur Ollendorff. (N. d. R.)

— Tu le lui as entendu dire?

— Pas moi, mais c'est ce que racontent les autres.

— Peuh! des blagues!

Le »bleu« en revint à sa »journée de demain«.

— Qu'est-ce qui va se passer, camarade, pour nous, demain? Ce n'est pas pour autre chose, mais c'est que je n'ai pas payé une paire de bœufs...

— Mais fiche-nous donc la paix, sacré Gorciou, une bonne fois, avec tes bœufs, et clos ton bec!...

L'autre ne souffla plus mot, mais le nouveau venu continua ses réflexions.

— Avez-vous entendu, mes amis, l'ordre du commandant? Il a dit comme ça qu'il ne faudrait pas tirer avant d'arriver à la redoute!

— Eh bien! on obéira, répondit Toader.

Un pas de cheval, dans l'obscurité, fit claquer la boue. C'était un officier d'ordonnance; il arrêta sa bête à la hauteur des trois soldats:

Holá, mes enfants, où est le colonel Ipatesco?

Les hommes se regardaient, indécis:

— Nous ne savons pas, mon officier... Nous sommes du 10e de dorobantzi.

L'officier piqua des deux, dans la nuit pluvieuse. Après lui, un fourgon de munitions s'avançait cahin-caha; les malheureux chevaux tiraient à plein collier, sur la pente abrupte; aux claquements de fouet lancés par le cavalier monté sur le cheval d'arrière, se mêlaient des jurons confus à l'adresse de l'autre soldat conduisant le cheval de volée.

— Hue dia! animal! Pousse donc, ou nous dégoulinons dans le ravin. Ptio! Le diable t'emporte, en voilà un clampin!

Les chevaux étaient épuisés; la masse grinçante du fourgon était enlisée, suspendue au bord de la pente. Le »tringlot« 'sauta du siège, ainsi que l'artilleur qui était à ses côtés:

— Hé, là-bas, vous autres, donnez-nous un coup d'épaule.

Les trois soldats quittèrent le feu et accoururent auprès du fourgon. Toader s'arcbouta de l'épaule au cadre de bois et, empoignant un rayon de la roue:

— En avant! cria-t-il.

Les cavaliers jouèrent des jambes, tambourinant à coups d'éperons sur le ventre des rosses, et le fourgon s'ébranla enfin, lentement, et poursuivit sa route dans la nuit.

La pluie redoublait maintenant —, l'eau pénétrait dans les tentes et trempait jusqu'aux os les soldats étendus par terre; quelques-uns se levaient pour creuser des rigoles d'écoulement; d'autres se blottissaient dans leurs capotes. Aucun ne dormait. L'attente du lendemain les tenait presque tous en éveil; les uns étaient venus des montagnes boisées de Vrantcha, les autres, des plaines limoneuses du Siret, d'autres encore, des coteaux enguirlandés de vignes, et leurs pensées retournaient vers le pays natal, parmi les senteurs alpestres des bois,

parmi les sillons des terres labourées, et les prés herbeux; dans la nuit hantée de sonorités confuses, la nostalgie du terroir faisait parvenir à leurs oreilles des bruits familiers et chers: le grincement des chariots, au pas rytmé des bœufs, transportant les ruches riches d'abeilles; le grésillement du moût de vin dans les cuves; ou bien, pour Gorciou et Toader, le grondement sourd du Siret, aux eaux gonflées par les crues. — Par intervalles, la voix des canons rappelait l'heure présente et l'inconnu du lendemain. C'étaient alors de nouvelles images guerrières: les uns se voyaient courant à l'assaut, l'échelle au bras; d'autres se figuraient l'attaque, la hausse du fusil relevée, l'œil sur le canon de l'arme visant les turbans à hauteur du parapet; Gorciou, le pauvre diable, eut la sensation qu'un sale Turc lui enfonçait un énorme yatagan entre les côtes, et, d'un bond, sortit de la tente, le fusil en l'air, avec un geste instinctif de défense.

Toader, couché, l'interpella :

— Eh là! espèce d'éventé, qu'est-ce que tu fiches?

— Je m'en vais leur en donner, compère Toader!

L'autre se retourna de l'autre côté, en grommelant d'un air dégoûté:

— Essuie l'eau sur ton fusil, imbécile, et viens te coucher!

Comaneshteano s'était jeté, tout habillé, sur son lit de camp. Un bout de chandelle, fiché sur un établi, achevait de s'éteindre en graillonnant. Les yeux fixés sur la toile de la tente, Michel récapitulait mentalement les ordres qu'il avait à exécuter le lendemain: rien d'extraordinaire, en somme, sauf peut-être ce cri de: »En avant«! qu'il faudrait lancer à ses hommes. Il pensa à la façon dont il devait grimper à l'escalade, — trois ou quatre mètres de hauteur, si les évaluations et les croquis de l'état-major russe étaient exacts; il se figura la tranchée de ceinture de la redoute, et le chemin boueux et glissant pour arriver jusque-là. Mais rien ne l'intéressait autant que ce mot magique de »En avant!« Comment allait-il le crier, afin d'être bien entendu des hommes de sa compagnie? Cette préoccupation l'envahit à tel point qu'il se surprit à murmurer, à plusieurs reprises: »En avant, en avant!« puis, de plus en plus fort; assis sur son lit, le bras tendu, il finit par crier: »En avant, en avant, mes enfants!« Cette clameur, lancée dans la nuit et le vide, lui parut étrange, mais il n'en continua pas moins à la pousser, malgré lui. — En avançant le bras, il atteignit la chandelle, qui roula par terre et s'éteignit. Tandis qu'après l'avoir rallumée il la replaçait sur la table, ses yeux tombèrent sur le portefeuille qu'il y avait déposé,— timbré de son chiffre: il s'étonna, machinal, qu'on pût avoir un nom. A quoi bon, un nom? Les lettres du sien dansèrent devant lui: »Michel Comaneshteano«. A les répéter, il acquit la conviction qu'elles représentaient plus qu'une simple alliance de sons; c'était la figuration de sa personnalité — esprit et chair. Il se souvint — pourquoi? — d'avoir acheté le portefeuille à Vienne, et d'autres circonstances lui revinrent en mémoire: des puérilités, des riens — comme toute sa vie, du reste. En remontant le cours de son existence, depuis l'heure présente jusqu'à ses premières années de gamin, que trouvait-il? Rien, vraiment: adolescent aimable, jeune homme accompli; — des amours passagères à droite et à

gauche... Il avait tourmenté les autres, et s'était tourmenté lui-même, sans profit pour l'âme. Il n'était qu'un égoïste parfait. Et pourtant la fortune n'avait pas été marâtre à son égard; le sort l'avait doté de tous les dons qui permettent à l'homme d'être un homme. Piètre résultat, en vérité!

Les mêmes pensées l'assaillirent, comme à l'hôtel, à Bucarest, lorsqu'il songeait aux pauvres soldats marchant d'étape en étape, tandis qu'il se prélassait en voiture ou en wagon. Qui donc porte intérêt aux soldats? Ils n'ont ni nuances d'âmes compliquées, ni finesse de critique, mais ils ont des désirs, des besoins qu'ils taisent par une sorte de pudeur virile et de stoïcisme.

Au moins, s'il était sûr qu'Anna l'aimait!

Ah! cette petite Anna!

Il en chercha l'image dans un coin de son souvenir: elle lui avait refusé son portrait; c'était mieux ainsi; inutile de s'amollir le cœur par des sensibleries...

Et pourtant!... Quel puissant levier, une affection honnête et pure, qui vous rattache à la vie par des solides liens!

Son esprit s'engourdit, soudain vide de pensée: il allait s'endormir; pour réagir, Michel se secoua, sauta du lit, alluma une cigarette, et réfléchit, étonné d'avoir été sur le point de céder au sommeil en de pareils moments. En y songeant plus sérieusement, il se persuada que le sommeil était nécessaire, même et surtout en de pareils moments. C'était clair, il fallait dormir pour avoir demain le calme et l'énergie voulus, afin d'accomplir son devoir — le premier qu'il était appelé à remplir comme homme et le plus sacré de tous — celui de marcher à l'ennemi et de donner sa vie s'il le fallait. De nouveau, l'image de sa compagnie à l'assaut vint distraire son esprit; il se vit en tête, criant à ses hommes: »En avant!« et, se relevant sur son lit, il se reprit à crier à haute voix: »En avant, mes enfants, en avant!«.

Puis, il eut honte et se troubla, ayant conscience d'être puéril; souriant de soi-même, il voulut, pour la troisième fois, tâcher de trouver le sommeil; mais le sommeil fuyait son esprit en éveil, tendu à l'excès.

Le devoir... la patrie... sont-ce là des mots simples ou des réalités? La notion du devoir semble plus logique, mais celle de partie parle bien davantage au cœur. Certes, on peut être plus heureux sur une terre étrangère que dans son pays natal, mais ce n'est qu'un bonheur passager. Quelle sorte d'homme faudrait-il être pour ne pas rêver aux monts, aux plaines, aux rivières qui encadrèrent la naissance et la première vie? et pour ne pas étouffer à la longue, parmi des inconnus, étrangers de visage, de langue et de coutumes?

Dans les montagnes de Vrantcha, en ce moment, aux sources du Milcov, l'eau fuit en limpides cascatelles, les rayons obliques du soleil couchant dorent la cime des arbres; au loin, en train de boire au bord des torrents, les taureaux poussent leurs longs mugissements, et bientôt, dans la nuit qui tombe, le hennissement des chevaux retentit seul, tandis que la paix du soir s'étend sur les clairières, sous le regard des étoiles scintillantes là-haut, dans le ciel profond...

Et voici que l'heure est venue de défendre le pays natal!...

La voix du major Shontzo interrompit ces rêveries.

— Holà! Comaneshteano!... Vous ne dormez pas?

— Non, mon commandant.

— Puis-je entrer?

— Je vous en prie.

L'un et l'autre, en se regardant, sentirent quelque chose de solennel entre eux deux.

Le major, encapuchonné, entra dans la tente; l'eau ruisselait sur sa capote.

— J'ai fait encore une petite ronde, murmura-t-il, songeur. Ils ne dorment guère, nos pauvres diables de soldats! Asseyz-vous, je vous prie, ajouta-t-il, en s'apercevant que Comaneshteano restait debout devant lui. A quoi étiez-vous en train de vous occuper?

— Je pensais à Spencer.

Le major ne comprit pas, interloqué. Michel poursuivit:

— Grand bien lui fasse, à Spencer, d'estimer que l'idée de patrie et le patriotisme sont des préjugés! Il n'en est pas moins certain que ce qui fait la grandeur de la nation anglaise, c'est le patriotisme; sa théorie est battue en brèche et ruinée par les sentiments de tous les peuples de l'univers entier. Être l'homme le plus complet de son temps et de son pays, c'est être l'homme le plus complet — car un fond commun nous rattache à tous les autres et nous en différencie à la fois.

Le major recula son escabeau en considérant Comaneshteano avec une intention inquiète; ce dernier se rendit compte qu'il parlait hébreu pour son compagnon et, à un autre moment, il n'eût pu s'empêcher d'en rire.

— Excusez-moi, mon commandant; j'ai l'air de parler dans les nuages... Je cherchais à m'expliquer certaines choses.

Le major réfléchissait: »Aurait-il peur?« se demandait-il. Il finit par rire, soupçonnant, à son tour, la filière des idées de son ami:

— Le diable vous emporte, Comaneshteano! Milesco a terriblement déteint sur vous.

Michel secoua la tête, silencieux.

— Écoutez, Michel. Je suis venu vous demander un service.

— Avec joie, mon commandant.

Celui-ci ouvrit son manteau et sa tunique, et tendit, doucement, à Comaneshteano, un petit paquet lié d'une faveur rose, passée par le temps.

— Voilà... Je vous prierais de faire parvenir cela, à Focshani, à ma sœur, s'il m'arrivait quelque chose...

Comaneshteano n'avait pas tendu la main; il balbutia, étonné:

— Mais... c'est que... je puis être blessé, moi aussi...

Le major regardait à ses pieds; il finit par relever la tête et fixa son ami d'un long regard:

— J'espère bien que non... Ce serait dommage... Vous êtes jeune et tout vous retient à la vie... Quant à moi, à vrai dire, qu'importe ma mort? Je suis presque seul au monde, et j'ai assez vécu...

Il passa sur son front une main un peu tremblante...

— D'ailleurs, même si j'avais le désir de m'en tirer sain et sauf demain, les circonstances sont telles que j'y ai peu de chances. Et moi, et Lipan, et Valter: tous les chefs de bataillon. Mon devoir est d'être à la tête de mes soldats; les hommes sont des hommes... Non pas que je craigne de les voir lâcher pied; mais enfin, j'ai une responsabilité — et lourde...

Il y eut un silence, plein de pensées graves. Le major, fixant le vide, l'esprit perdu au delà, la tête penchée:

— ... Il faut que je vous le confie, Comaneshteano, — reprit-il, j'ai le pressentiment très clair que je mourrai demain. C'est assez bizarre, n'est-ce pas? car d'ordinaire on ne pressent pas ce qu'on ne souhaite pas. Mais, si vous me voyez tellement sûr de mourir, c'est que j'ai précisément rêvé toujours de finir frappé sur le champ de bataille. Cette nuit, à la veille de la journée qui sera chaude pour nous tous, je ne nie pas que l'envie de vivre ne cherche à m'entamer ; mais, heureusement, j'ai en moi la raison qui fait bonne garde, et qui me crie: Il faut bien que quelqu'un donne sa vie pour ce pays!

Il s'était levé, sur ces mots; à la lueur vacillante du bout de chandelle, son ombre, démesurément allongée, se brisait à la paroi de la tente et s'étendait jusqu'à la porte.

— Adieu, Comaneshteano, et à demain, à la grâce de Dieu!

Ils s'embrassèrent d'une accolade fraternelle; du dehors, le major demanda:

— Avez-vous vu Milesco aujourd'hui?

— Oui.

— C'est bien, adieu!

Comaneshteano, seul de nouveau, restait frappé de stupeur. Était-il possible que cet homme fût sincère en trahissant de pareilles pensées? Et pas une larme, pas un regret! A peine une crainte obscure, semblait-il, de ne pas céder à l'attendrissement, de ne pas s'amollir.

Il examina le paquet laissé par le commandant et pensa à Sacha: lui aussi, il n'avait, comme le major, que des sœurs; très ému, en songeant à Sacha, il porta pieusement à ses lèvres le petit paquet et le baisa comme une image sainte. Un parfum subtil et lointain lui rappelait de doux souvenirs.

Qui donc avait écrit ces pages jaunies?

Michel les serra dans une enveloppe, écrivit le nom de la destinataire et au-dessous: »De la part du major Shontzo «; puis mit le tout dans sa valise et se coucha, pour de bon, cette fois...

... Au bivouac de 8 de ligne, la tente de Milesco se perdait parmi la ligne indécise des autres tentes; pas un bruit, pas un signe de vie: seul, le claquement de l'averse qui tombait, monotone, pleurant sur la campagne et sur les âmes attristées.

Milesco s'était couché tranquillement, après avoir torturé le soufflet de son harmonica jusqu'à le rompre. L'hymne de Haydn lui était revenu à l'esprit, et, pour se venger de la pluie, il avait joué, en chantonnant, la mélodie du poète de Rohrau.

C'était, chez lui, une étrange disposition, de relever son moral déprimé par la musique; il berçait de chansons tout ce qu'il sentait de triste en son âme; par quel filtre mystérieux ces pensées troubles et vagues s'écoulaient-elles au dehors, limpides et pures comme des gouttes de cristal?

Par cette soirée pluvieuse, Milesco pensait à Hélène; et, dans un souffle chargé de mystère et de suavité, la personnalité douce et mesurée de sa femme, semblait se mêler intimement à la mélodie de Haydn.

Quant à l'attaque du lendemain, il n'y réfléchissait pas; c'était une chose en soi, immuable et fatale; l'attaque du lendemain, c'était la guerre.

Et la guerre, pour Milesco, n'avait pas d'autre mesure que celle de son propre corps, robuste et élancé, qu'il était résolu à lancer en avant, comme une redoute vivante, de tout son élan.

C'est pourquoi Milesco se coucha et s'endormit en paix.

* * *

L'aube du 30 août n'avait pas encore pointé, que les bataillons de la 3e division étaient déjà en marche vers le vallon auquel touchait l'aile droite de la 4e division.

En tête, s'avançait le 1er bataillon du 10e régiment de dorobantzi qui devait former la tête de la colonne à droite; à la suite, et à une heure d'intervalle, devait suivre le 1er bataillon du 8e de ligne; puis le 2e bataillon du 10e de dorobantzi, et ainsi de suite.

Il ne pleuvait presque plus. Les premières lueurs du jour luttaient contre les vapeurs blanches qui montaient lentement du fond des vallées et cachaient la crête des collines. Les hommes, saisis par la fraîcheur du matin, toussaient à qui mieux mieux, et, pour se garantir les mains du contact de leurs fusils, dont le métal glacé brûlait les doigts, ils retiraient leurs bras dans la manche de leurs manteaux.

L'humidité les pénétrait jusqu'aux os; çà et là, des rainettes, trompées par le brouillard, pleuraient en signe de pluie; les nuages, à ras de terre, roulaient en longues traînées qui se repliaient, les unes sur les autres, en volutes grises; le sol du chemin défoncé descendait par zigzags vers la vallée de la Boucova; on le devinait, sans rien voir, ni en avant, ni en arrière; et les soldats glissaient dans la terre boueuse, tout en avançant avec calme.

Le flanc droit de la colonne No. 1 était rangé en ordre de bataille; les hommes attendaient.

Qui eût pu dire, dans cette attente interminable, quelles pensées s'agitaient en eux? La noble idée de la »Patrie« pénétrait sans doute dans les esprits, comme

un rayon lumineux dansant au milieu des choses insignifiantes qui passaient, à l'heure présente, devant les yeux.

C'étaient des silhouettes rapides d'officiers à cheval, qui couraient, portant les derniers ordres; leurs montures fumaient dans le brouillard; des sections d'artillerie sortaient de la brume, au galop, et y rentraient brusquement — vision brève de caissons et de pièces dont les roues tressautaient parmi les foudrières: les canons grondaient avec un fracas épouvantable, comme si la fin du monde fût réellement imminente.

Vers les neuf heures, un mouvement subit fit onduler les rangs: deux calarachi arrivaient au grand trot. Après leur passage devant le front, les commandements résonnèrent en longues clameurs, répercutées, au loin, dans le creux des vallons:

»Fi-i-ixe!« Les lignes se reformaient rapides, et les troupiers, malgré les fatigues de l'attente et de l'insomnie, cambrèrent le torse et levèrent la tête comme à la parade; un mot courait, chuchoté d'homme à homme: »Le Prince, le Prince!«

En effet, un groupe de cavaliers surgit de l'ombre: — silhouettes indécises d'abord, dont on ne distinguait que les longs manteaux recouvrant la croupe des chevaux et ouverts sur la poitrine, où de l'or et des croix scintillèrent. Après eux, d'autres cavaliers et d'autres encore sortirent du brouillard. Le groupe s'arrêtait devant chaque bataillon; quelques mots étaient échangés avec le commandant, et la marche en avant reprenait, lente.

Le voilà? Les soldats ont reconnu dans le cavalier de tête leur Souverain.

C'est le Prince!

Quel retentissement profond ce titre avait dans les cœurs, à cette minute suprême! Depuis l'entrée en campagne, tous — de l'officier en vue au plus infime soldat — étaient pénétrés de ce sentiment réconfortant qu'ils avaient à leur tête un conquérant, un chef — le *dux* des anciens Romains — né pour être obéi et pour accomplir de grandes choses. Ainsi qu'il arrive aux esprits profonds et prévoyants, le souverain s'est acquis la réputation d'un »heureux de la fortune«: son peuple croyant en son étoile; une à une, les prédictions du Prince s'accomplissaient — depuis la réponse donnée aux chefs de l'armée russe qui voulaient entrer dans Bucarest, jusqu'à leurs revers au sud du Danube et leur appel à l'aide adressé aux Roumains — tout s'était passé comme le Prince l'avait dit, point par point. Et l'on craignait qu'aujourd'hui encore son Altesse ne vît ses prévisions se confirmer, et que l'assaut de Plevna ne fût par heureux... Seulement, puisque le Prince voulait montrer ce que pouvaient ses hommes, eh bien! chacun était prêt à faire tout son devoir.

. . . Le Prince était arrivé devant le major Shontzo.

Ils étaient face à face; l'un, a cheval, froid, solennel, assis sur sa selle, comme un personnage des légendes: il parlait et sa voix résonnait claire, avec un son de métal; l'autre, à pied, raide comme un cierge, regardant droit dans

les yeux bleus du souverain, d'un regard plein de ce respect affectueux que donne la liberté du cœur, haussé pour de grandes décisions.

Le Prince porta deux doigts à la visière de son képi, et fit volter son cheval.

Toute cette scène se passait avec calme, et paraissait irréelle comme un rêve.

Derrière le prince, chevauchaient le grand-duc Nicolas, fils du généralissime, et le prince Alexandre de Battenberg, tous deux en service d'ordonnance; le colonel G. Angelesco, commandant la division, suivait, avec des officiers d'état-major russes et roumains; des soldats formant l'escorte personnelle du Prince, chef de l'armée de l'Ouest, fermaient la marche.

Le prince allait au-devant de l'Empereur, qui devait assister à la célébration du *Te Deum*, en l'honneur de la Saint-Alexandre, devant le front de la deuxième ligne des troupes.

Et les hommes attendaient toujours.

Cette attente était bienfaisante, du reste.

La première impression d'égarement qui les avait saisis, — comme elle saisit toujours les cœurs quand un danger menace, qu'il faudra affronter — s'était dissipée peu à peu. Ils ne se sentaient plus troublés d'être dispersés ainsi en tirailleurs, parmi un va-et-vient d'engins étonnants: échelles, fascines, sacs et gabions... Ils fixaient maintenant des yeux la crête de la colline, avec assurance, — sans aucune appréhension.

La ligne d'attaque achévait de se former, par l'arrivée de nouvelles troupes. Un instant, des salves de coups de fusil se firent entendre, dans la brume, du côté des Russes. Qu'était-ce? Où était-ce? Nul ne le savait.

L'heure de la soupe arriva; un fourgon, chargé de marmites closes, distribua aux hommes une maigre ration à peine tiède.

A la vue de ces martyrs, debout depuis l'auble, l'arme au bras, privés de repos, trempés de pluie, immobilisés dans l'attente d'une course vers la mort—et nourris de la sorte — Milesco et Comaneshteano, ainsi que tous les gens de cœur, sentirent à quel point leurs idées sur la gloire étaient fausses et loin de la réalité...

Le repas fut vite expédié.

Brusquement les canons se turent, et le silence qui succéda, causa une sorte de stupeur agitée parmi les rangs: depuis le matin, les soldats s'étaient habitués à ce roulement de tonnerre, comme on s'habitue au tic-tac d'une pendule de chevet.

Ainsi, il n'était qu'une heure. Encore deux heures d'attente!

De nouvelles fusillades partirent du côté des Russes. Les regards, cette fois, scrutèrent l'ombre: Qu'était-ce donc? Impossible de le deviner.

Les hommes commençaient à se sentir énervés, après une si longue attente.

Une voix lointaine lança un commandement: les chefs de bataillon ne comprenaient pas... »Fi-i-ixe«! criait-on à gauche de la collonne; les hommes

reprenaient déjà le rang, en hâte. Valter Maracineano courait devant le front: »Fixe!«; Shontzo répéta l'ordre, sans savoir pourquoi.

— Que se passe-t-il, camarade? Il n'est pas encore trois heures...

Finalement, la nouvelle parvint: les Turcs avaient tenté une sortie en se portant contre les positions des Russes, commandés par le général Skobeleff: et le général Krylof s'était lancé follement en aveugle sur la redoute de Radichevo d'où il venait d'être repoussé avec pertes.

A cette nouvelle qui courut par les rangs, la guerre devint soudain, pour ces hommes harassés par l'attente, quelque chose de concret et de vivant: les Turcs! Ils regrettèrent tous que le signal de l'attaque n'eût pas sonné plus tôt pour eux. Mais l'esprit de discipline, calmant ce besoin de mouvement, d'action et de réaction,—leur fit ronger le frein en silence.

De nouveau, la pluie se remit de la partie; du ciel bas et terne, dans la brume, tombaient, comme d'une éponge, des paquets d'eau poisseuse, qui ruisselait, imbibant les capotes, cinglant les faces, ternissant les fusils,—implacable. Les hommes cherchaient à couvrir avec la manche du manteau les gibernes, afin de préserver les cartouches.

— Ah zut! alors... si le bon Dieu ne veut plus fermer ses écluses...

Une décharge, partie des batteries roumaines, parut être le signal d'un nouveau bombardement des plus violents. Les buttes, tout alentour, crachaient des obus; l'écho des coups de canon se prolongeait à travers les vallées et la fumée lourde montait, mêlée aux nuages.

Le ciel, le sol, l'horizon n'étaient que nuages et fumée.

Les commandants consultaient la montre: deux heures et demie. Du fond de la ligne, le colonel Ipatesco surgit au galop et jeta ces mots, rapides, en passant en tête de la colonne:

— Je vais changer de cheval...

Et, tournant bride, il disparut de nouveau.

Le major Sontzo ressortit sa montre et la regarda: il semblait compter les secondes. Soudain, il essuya les gouttes de pluie qui brouillaient le cadran et la remit dans sa poche, posément; puis, il se retourna vers ses hommes et recula de quelques pas. Son œil chercha les chefs de compagnie, auxquels, il fit, de la tête, un signe décidé. Sa main avait saisi la garde du sabre. Il y eut une minute solennelle: le major, immobilisé dans cette attitude, regardait ses soldats.

— En avant, marche! cria-t-il enfin.

Et, derrière lui, les troupes s'ébranlèrent, vers le coteau.

Il était trois heures juste.

. . . . . .

La montée, sur un terrain gluant de boue, s'accomplit en bon ordre. Les hommes allongeaient le pas, avec entrain, joyeux presque d'avoir échappé à l'angoisse de l'attente sur place; quelques-uns, en grimpant, s'empêtrèrent dans des fourrés épineux; d'autres, pour éviter un trou, faisaient des détours à droite ou à gauche. Le silence était absolu; mais, dès que la crête apparut, proche, il y

eut un élan furieux et désordonné qui porta les soldats en avant, dans une même soif de se ruer sur les défenses des Turcs.

Les deux bataillons du flanc droit arrivèrent presque en même temps au sommet de la colline. Les hommes de Shontzo voyaient, tous joyeux, les fantassins de Valter qui grimpaient les mamelons, sur leur gauche. Comaneshteano entrevit, dans le lointain, la silhouette de Milesco, qui sortait du brouillard, l'épée haute, encourageant ses soldats de la voix et du geste, le visage tourné vers eux.

Arrivée au sommet, et prête à tomber sur l'ennemi, cette marée humaine fut presque immobilisée soudain devant le décevant spectacle qui se déroulait en avant; entre eux et la redoute d'Abdul-Kerim, qu'il fallait enlever, les soldats, stupéfaits, voyaient se creuser à leurs pieds une nouvelle vallée, aux pentes rapides et glissantes, et, en face, une autre colline à gravir, couronnée, celle-là, par les ouvrages importants de la redoute: tranchées et circonvallations menaçantes. Pour le bataillon de Valter, la surprise fut plus triste encore: au lieu d'une seule redoute, que portait la carte russe, voici qu'une seconde se révélait, masquée par la première.

Il y eut un moment d'indécision terrible. La voix grave des canons s'était tue, par crainte de mitrailler les troupes roumaines. Les Turcs ne donnaient aucun signe de vie. »En avant!« cria le major Shontzo, qui leva son sabre aussi haut qu'il put.

Le colonel Ipatesco, revenu de sa stupeur, commanda à son tour:

— En avant, mes gars!

Les bataillons se lancèrent sur la pente boueuse; l'élan s'accrut avec la vitesse de la descente; ils arrivèrent au fond du vallon et se ruèrent, pleins d'entrain, à l'assaut de l'autre coline. Les muscles se tendaient sous l'effort des volontés bandées comme un ressort puissant. Comaneshteano courait, les oreilles bruissantes, comme un fou. Il grimpait derrière Shontzo, le visage tourné vers la troupe; les hommes le suivaient, s'aidant des buissons et de leurs sabres-baïonnettes.

Tout d'un coup, une pluie de balles frappa les rangs, parties des tranchées et des parapets qui abritaient les Turcs; les salves d'infanterie déchirèrent l'air, semant la mort, et couvrant, en un clin d'œil, le versant de cadavres, tombés pêle-mêle. »En avant!« clama la voix de Shontzo, et Comaneshteano répéta, hurlant comme un possédé: »En avant! Compagnie, en avant!«

Les soldats, se poussant les uns les autres, entrèrent dans le retranchement, et bousculèrent les Turcs, baïonnette en avant. Un caporal, aux côtés de Comaneshteano, cognait à coups de crosse sur les fuyards, et criait comme un démon: »En avant, mon lieutenant!«

Mais les Peabody et les Winchester, implacables, faisaient le vide, du haut de la redoute, dans les rangs des assaillants. Les Turcs, dressés maintenant sur les parapets, canardaient les dorobantzi: c'était une rafale de feu et de plomb.

Le major Shontzo, frappé soudain, s'abbatit; Comaneshteano, qui ne l'avait pas quitté du regard, s'élança vers lui:

— Mon commandant!

— En avant, Comanestheano! N'abandonnez pas nos hommes!

Il était tombé sur le dos, son visage était déjà d'une pâleur de cire, et du sang lui coulait par la bouche, étouffant des paroles confuses:

— En avant! Allez-vous-en! Allez-vous...

De l'autre côté, Valter entraînait son bataillon à l'assaut, vers le chemin couvert qui reliait la redoute au camp turc de Boucova. »Suivez-moi, mes enfants!« criait-il, et les soldats se ruaient après lui vers les tranchées, sautant par-dessus les trous, par-dessus les cadavres de leurs camarades.

Valter tomba soudain, criblé de balles.

A son tour, on vit Milesco, le bras levé: »En avant! Courage, mes garçons! «

Il s'effondra, lui aussi, et roula dans la tranchée. D'autres cris retentirent: »En avant!« poussés par d'autres voix que la mort bâillonna, pour toujours, de silence. Le colonel Ipatesco avait eu son cheval tué sous lui; les lieutenants-colonel Maldaresco et Poenaro lancèrent au feu les deux autres bataillons de la 1re colonne... Effort inutile, qui grossit le nombre effrayant des tués, tombés les uns sur les autres.

Le major Lipan, camarade de Shontzo, est blessé grièvement et la plupart des soldats sont hors de combat, morts ou blessés...

La colonne de la 4e division n'était pas plus heureuse, durant cette attaque manquée. Elle avait entrepris l'assaut du versant opposé et s'était heurtée à la deuxième redoute de Grivitza, sans pouvoir, par suite, connaître le sort de la 3e division, qui fut vainement attendue.

Sur ce point du champ de bataille, les mêmes héroïsmes illustrèrent les troupes roumaines: le lieutenant-colonel Voinesco, le major Candiano-Popesco, le capitaine Groza luttèrent avec un superbe entêtement; chasseurs, dorobantzi, fantassins de la ligne, s'élancèrent au pas gymnastique derrière leurs chefs, à l'assaut des positions turques. Les hommes tombaient et se relevaient, pour retomber de nouveau plus avant et repartir de nouveau: dans une clameur de »hourrahs«, parmi les monceaux de cadavres escaladés, ils couraient, couraient toujours, jusqu'à ce que leur élan surhumain les eût portés au pied du contrefort de la redoute: là, cette masse d'hommes tourbillonna impuissante; la vague immense, malgré l'héroïsme qui la soulevait, se pulvérisa devant la redoute comme sur un rocher; et les soldats tombèrent, cette fois, les uns après les autres, sans plus se relever.

L'attaque était manquée sur toute la ligne.

Les troupes se rallièrent à l'abri d'un repli de terrain. Comaneshteano, pétrifié, restait immobile, le poing levé en l'air dans un geste inutile Que faire?

— Gare, mon lieutenant! cria la voix d'un sergent, qui se jeta précipitamment sur le sol.

Au-dessus d'eux, une bombe arrivait en ronflant.

Elle éclata...

DUILIU ZAMFIRESCU.

Biserica S-tuluĭ Gheorghe-Noŭ
(Inainte de focul de la 1847)

ISTORIA VIEȚIĬ ROMÂNEȘTĬ

DIN

HRISOAVELE, ZAPISELE ŞI RĔVAŞELE ARHIVELOR ŞI ACADEMIEI

I

Un fost elev al meŭ, astăzĭ absolvent de seamă al facultăţiĭ de litere din Bucureştĭ, venise maĭ zilele trecute să mĕ vadă, şi mĕ găsise aşezând şi orinduind foiţele, cu ajutorul cărora năzuesc a înjgheba *Istoria Piteştilor*, din vremurile bĕtrâne ale Basarabilor din suta a XIV-a şi până la focul din 1848.

Tînĕrul meŭ prieten ĭmĭ spuse, între altele, că pentru teză ar voi să studieze pe *Tacit ca istoric*, dar că un alt subiect *Gens Iulia* în istoria Romanilor îl atrage şi-ĭ surîde tot atât de ademenitor ca şi primul.

Îl ascultaiŭ cu dragoste povestindu-mĭ cald şi cu avîntul fericiteĭ luĭ vîrste frumuseţile ambelor subiecte.

Tacit, ca istoric, adică lumea romană în măreaţa eĭ decadenţă, cu acele virtuţĭ neîntrecute care mor impasibile subt loviturile unor monştri de viţiĭ şi imperială corupţiune, cu acele contraste neasĕmuit de marĭ: — negrul desfrîuluĭ alăturĭ de albul martiriuluĭ, roşul înflăcărat al sângiurilor alăturĭ de galbenul livid al desnădejdeĭ, — o panoramă uimitoare, pe care, cu penelu-ĭ genial, Tacit, cel maĭ mare pictor al antichităţiĭ, o fixează pentru vecie în paginĭ lapidare, făcênd-o să se desfăşoare înaintea ochilor noştri, mare, vie, completă, de la pădurile nepătrunse şi umede ale Germanieĭ de miazănoapte şi până în nisipurile arse şi nefericite ale Libieĭ africane....

— Şi, cu toate acestea, Domnule Gion, continuă cu aceeaşĭ patimă pentru Ştiinţă şi Frumos tînĕrul meŭ prieten, şi cu toate acestea *Gens Iulia*, în ogoru-ĭ istoric maĭ restrîns decât primul meŭ subiect, *Gens Iulia* e frumos, e irezistibil de captivant. Gîndeşte-te, rogu-te, numaĭ de la Caius Iulius Cæsar, de la Cesar, acel *chel mare*, cum ĭĭ zicea Depărăţianu, şi până la artistul nevropat, până la nebunul grandios, care se numeşte Neron, ce galerie superbă! Cesar, August, Tiberiŭ, Caligula, Claudiŭ, Neron, cele douĕ Juliĭ, cele douĕ Agripine, ceĭ doĭ Germanicus, — toţĭ nişte maniacĭ, nişte degeneraţĭ, nişte epilepticĭ, ţinênd în mâi-

nile lor frînele întregului imperiŭ al lumii cunoscute de ceĭ vechĭ, saŭ, alăturĭ de tron, spăimîntându-se unĭĭ pe alțiĭ și îngrozind întreaga lume cu idoasa dezlănțuire a furiilor lor, — o completă psicho-patologie istorică, un spital împĕrătesc care nu-și întîlnește seamĕnul în fastele istorieĭ universale decât odată, în casa de Castilia, în care, de la 1449 prin căsătoria luĭ Ioan II de Castillia, slăbănog și imbecil, cu Isabela de Portugalia, care moare nebună, începe o serie de principĭ nevropațĭ până la 1700: regina Juana, 50 de anĭ nebună în castelul de la Tordesillas, Carol-Cintul epileptic, Filip II maniac, Filip III care cu timpul înebunește, Filip IV, maĭ mult decât slăbănog la trup și la minte, și, în fine, Carol II, imbecil, infirm, epileptic, hipochondru, și cu care se stinge casa de Habsburg-Spania.....

II

Îl ascultam cu plăcere și-mĭ ziceam în mine că acest tinĕr, care știe *să vadă* și *să simtă* în trecutul istorieĭ universale, va ști să reînvieze istoria, mulțumită tot acestuĭ dar binecuvîntat, și în trecutul patrieĭ noastre.

Îl lăsaiŭ să desfășoare și maĭ departe aceste tabele posomorite, dar frumoase, din istoria Romeĭ imperiale și a trecutelor măriri spaniole din vremurile luĭ Carol-Cintul și Filip II, și, în urmă, când sfîrși, ridicaiŭ în sus din grămada de foițe ce aveam înainte-mĭ una pe care era transcris, în rezumat, un zapis din secolul XVII, privitor la viile din podgoriile Piteștilor.

— Dragul meŭ, ziseiŭ eŭ acestuĭ tînĕr entusiast și harnic, de la Suetoniŭ, contimporanul acesteĭ Rome de care voești a vorbi și în primul și într'al doilea subiect al tezeĭ D-tale, de la Suetoniŭ și până la Iacobi, Jules Soury, Ireland și Déjerine, aŭ fost sute, dacă nu miĭ, scriitoriĭ care aŭ cercetat, studiat și scris despre Tacit ca istoric, despre Gens Iulia cu întreaga eĭ nevropatie, despre casa de Habsburg-Spania cu toate gloriile și nenorocirile eĭ, Scrisu-s'a pe sfert, pe optime atât, despre Dăneștiĭ și Drăculeștiĭ Muntenieĭ, despre Mușățeștiĭ Moldoveĭ, despre Basarabiĭ bastarzĭ aĭ suteĭ XVI, despre atâtea și atâtea persoane, și fapte, și întîmplărĭ ale trecutuluĭ proprieĭ noastre patriĭ? În numele luĭ Dumnezeŭ, odată cu secolul care se începe, părăsiți, o tinerĭ luminațĭ, care știțĭ să munciți mult și științific, părăsiți pentru totdeauna ideia greșită de a studia, după miĭ de studioșĭ predecesorĭ, subiectele luate din lumea clasică greco-romană saŭ din celelalte părțĭ ale istorieĭ universale. Nimic noŭ, — convingeți-vĕ odată pentru totdeauna! — nimic noŭ nu vețĭ aduce la marele tîrg al științeĭ istorice; totul s'a spus, saŭ, dacă maĭ este de spus încă ceva pe lîngă acest *tot*, pămîntul trebue să-țĭ dea ceva noŭ despre Grecĭ și despre Romanĭ, despicându-și sînul pentru a-țĭ arăta alte table ca cele de la Ancyra, saŭ bibliotecile și arhivele de la Escurial și de la Sevilla, din colțurĭ ascunse, să-țĭ maĭ ofere vre-un manuscript necunoscut până la tine cercetătorilor.

Pentru ce nu voițĭ, cum vi se cere de entusiasmul vîrsteĭ voastre, să fițĭ originalĭ? De ce să vĕ îndrumațĭ spre marele templu al științeĭ istorice pe căĭ care de secole sunt maĭ mult decât bătătorite? Călĕtorul care pleacă azĭ din

portul Palos al Andaluziei către America, este oare mai glorios decât Columb care plecă odinioară tot din portul Palos spre America? Pentru ce nu voiți să tăiați singuri, voi cei dintăi, pădurile dese și întunecoase care, printr'alte puncte, închid ochilor noștri vederea aceluĭ mare templu al științeĭ istorice? De ce, în numele iubiriĭ ce ați jurat acestor adorate țĕrĭ române, a căror istorie scînteie de mîndre frumusețĭ abia întrezărite, de ce să vĕ consumați avîntul și să vĕ sleiți puterile tinereții în ogoarele de mult roditoare ale istorieĭ altor țĕrĭ, când istoria Românieĭ, Madonă duioasă și tristă, așteaptă, rezimată de o cruce veche și »cu slove rîcîită«, ca voi, luminătorĭ aĭ trecutuluĭ, să intrați cu facla științeĭ în pădurile-ĭ întunecoase și'n ogoarele-ĭ înțelenite, și să tăiați, să spargeți, să pliviți, să faceți să se reverse în valurĭ orbitoare lumina adevĕruluĭ peste frumusețile-ĭ ce zac azĭ îngropate.

De unde documente? De unde amĕnunte? Cronicariĭ sunt secĭ și recĭ, și altcineva n'a maĭ scris nimic despre trecutul țĕrilor noastre, — iată cuvintele pe care le-am auzit nu de la unul și nu odată, orĭ de câte orĭ, cu acelaș îndemn și cu acelaș îmbold, voiam să atrag spre cercetarea istorieĭ române pe tinerĭĭ deștepți și muncitorĭ.

De unde documente! Sunt miĭ, sunt zecimĭ de miĭ, sunt sute de miĭ la arhive, la Academie, la bibliotecĭ, la credite, la muzee, la particularĭ. Întreaga civilizațiune română — și a fost o civilizațiune română! — se află în acele hrisoave, și zapise, și răvașe, atât de bogată, atât de vorbitoare, atât de plină de farmec și de viață, încât, dragul meŭ, acela care a lucrat odată cu acele hârtiĭ îngălbenite, prăfuite, mucigăite, zdrențuite, lasă, la vederea lor, orĭce carte a orĭcăruĭ celebru istoric, pentru ca să vadă ce zice bĕtrâna hârtie.

Nu toate vĕ vor da amĕnunte interesante. Asta-ĭ adevĕrat, dar nicĭ în cer, nu toți îngeriĭ Domnuluĭ aŭ fost cum se cade, probă Satan căruia eternul ĭ-a dat un etern pensum de făcut în ținuturile anoste ale Infernuluĭ. Nu's toate documentele cu amĕnuntele ce doriți, dar în schimb o singură frază a unuia cât de mult vĕ va rĕsplăti de cercetările și descifrările sterile ale altora.

Istoria familieĭ, a dreptuluĭ, a comerciuluĭ, a cleruluĭ, a cărților, a frumoaselor-arte, a îmbrăcămintelor, a drumurilor, — întreaga viață românească, într'un cuvînt *totul* trecutuluĭ nostru se găsește într'acele hrisoave, zapise și răvașe. Într'unul un amĕnunt, într'altul maĭ multe, într'al treilea și maĭ multe, toate până azĭ necunoscute. Le aduni, le reciteștĭ cu plăcerea omuluĭ care gustă, el întâĭ, lucrurĭ de alțiĭ până acum nicĭ chiar bănuite; în urmă le completezĭ cu cele ce maĭ spun și aceĭ cronicarĭ Munteni și Moldoveni care, citiți cu atențiune și pricepere, nu-s atât de secĭ și de recĭ cât îĭ credeți D-voastre; le maĭ completezĭ cu datele călĕtorilor care aŭ fost prin țĕrile noastre, și ale căror călĕtoriĭ se publică mereŭ și în urmă, stăpîn pe materie, mulțumită aceluĭ dar de a vedea și de a simți alăturĭ cu luptătoriĭ timpuluĭ ce povesteștĭ, te ducĭ cu mintea și cu inima în mijlocul strămoșilor și nu te întorcĭ în lumea de azĭ decât cu studiul D-tale gata, original, frumos, românesc, o adevĕrată reînviere a oamenilor, pe lîngă ale cărora morminte trecĭ astăzĭ închinându-te fieștе.

De ce să reînviăm pe Carol-Cintul, de la Mănăstirea de la Saint-Just, și nu pe Mateĭ Basarab de la Arnota. L'aŭ reînviat pe »burghezul Ganduluĭ« miĭ de scriitorĭ spaniolĭ și de alte neamurĭ. Acestuia, domnilor, acestuĭ rival dîrz și îndesat al luĭ Francisc I, i s'a dat destulă viață și destulă glorie istorică. Mateĭ Basarab, însă, așteaptă de 250 de anĭ să i se aducă prinosul de iubire și de studiĭ pe care le merită atât de mult. Așteptа-va încă și în secolul XX? Și așteptа-vor oare toțĭ aceĭ luptătorĭ de frunte care aci, la Dunăre și în Carpațĭ, fiind dată scena, aŭ făcut fapte tot atât de marĭ ca toțĭ eroiĭ lumiĭ?

Credeți-mĕ, D-lor, credeți-mĕ, căcĭ vĕ vorbesc după o viață de cincĭ anĭ petrecută în mijlocul ăstuĭ trecut curat românesc; vĕ vorbesc după citirea a 32 condicĭ și după citirea a 5.000 de documente al căror preț fabulos nicĭ nu-l bănuim. Se va fi potrivit orĭ nu zisa luĭ Augustin Thierry despre istoria Franciеĭ că este încă în praful bibliotecilor și arhivelor franceze, nu știŭ; știŭ însă cu siguranță că această zisă este maĭ mult decât adevĕrată pentru istoria trecutuluĭ nostru românesc.

Lasă, dragul meŭ prieten, lasă pe Filip II în singuratecul Escurial, și dă-ĭ pace luĭ Tiberiŭ să desăvîrșească zilnicele luĭ monstruozităților pe stânca de la Caprea, și citește la Academie o condică, bunăoară pe acea a Znagovuluĭ saŭ a Glavacioculuĭ. Citește-o cu atențiune, cu pricepere, cu mintea încordată și gata a ghici și cele ce aveaŭ să se maĭ spună, dacă multe n'ar fi fost cauzele care aŭ împedicat pe scriitor să le spună, — și notează tot ce este privitor la viața în genere a Românilor de odinioară. Recitește pe urmă și spune-mĭ dacă recolta nu este minunată și cu atât maĭ gustoasă cu cât, repet, aĭ cules fructe pe care alțiĭ nu le cunosc. Nu te opri numaĭ la condica Glavacioculuĭ; maĭ citește încă douĕ, treĭ; adună mereŭ notițe, și, recitindu-țĭ cronicariĭ, spune-mĭ dacă cu amĕnuntele condicilor și cu cele complementare ale cronicarilor nu veĭ putea înjgheba una saŭ chiar douĕ monografiĭ istorice de un interes capital, conținênd lucrărĭ nouĕ și luminând cu adevĕrata lumină a vieții viĭ o parte până acum cu desăvîrșire întunecată a trecutuluĭ român.

Ah! dragul meŭ, lucrurĭ nouĕ! lucrurĭ nouĕ! Farmecul lucruluĭ noŭ, patima lucruluĭ original bântue astăzĭ cu atâta intensitate prin toate părțile încât nu-s puținĭ scriitoriĭ și artiștiĭ care fac parascovenиĭ și năzbutiĭ, ba chiar și serbede prostiĭ, numaĭ să li se zică: sunt originalĭ!

Urlă azĭ vaporul și electricitatea maĭ puternic decât sirenele transatlanticelor cuvintele luĭ La Fontaine: *du nouveau! du nouveau! n'en fût-il plus au monde!* Domniile-voastre avețĭ numaĭ *noŭ* în vechile noastre condicĭ și hrisoave, și totuși, o tinerĭ cu inimĭ iubitoare, voĭ părăsiți acest *noŭ* al trecutuluĭ românesc pentru a vĕ obosi prin câmpiile sterpe ale Madriduluĭ și pe stânca pleșuvă a Pandatarieĭ. De ce această crudă aversiune pentru acele cirilice și pentru acele popeștĭ, care, cu întortocherile și caturile lor, par'că arată și maĭ bine suferințele atât de numeroase și atât de dramatice ale strămoșilor noștri.

În străinĕtate, când se descopere câte ceva noŭ, saltă o lume, obosește telegraful, răguștește telefonul, gem mașinile tipografice, pentru a vesti tutulor că s'aŭ descoperit, ca maĭ aniĭ trecuți, câteva versurĭ ale luĭ Bacchylide, câteva

mime ale luĭ Herondas și, ca acum câteva lunĭ, un noŭ tractat al luĭ Aristotele despre Statul atenian, o nouă odă a poeteseĭ Sappho, câteva versurĭ ale luĭ Archilochiŭ și Hipponax.

Și la noĭ zac necercetate vrafurĭ de *noutățĭ!* Ca în multe, viața de azĭ a Românilor prezintă contraste izbitoare, și — de câte orĭ! — dureroase și într'această privință....

III

Tînĕrul meŭ prieten plecă fără să zică nimica.

Face-va ca teză pe *Tacit* saŭ *Gens Iulia?* Nu știŭ; știŭ însă că acel absolvent care vre-odată ar lucra o teză frumoasă, bine țesută și bine orînduită, ajutându-se numaĭ cu datele hrisoavelor, zapiselor și rĕvașelor de la arhive și de la Academie, acel absolvent îșĭ va face un nume neperitor în analele Facultățiĭ noastre de litere, va deschide o brazdă nouă, maĭ spornică decât toate cele de până acum lucrate; luĭ, cuvîntător de lucrurĭ nouĕ și frumoase, va trebui să-ĭ zicem cu toțiĭ: *Tu, Marcellus eris!*....

G. Ionnescu-Gion.

LES ROBES DE LA PARTANTE

Puis-que ainsi qu'un suprême glas
sur notre passion divine
a sonné ce baiser, o fine
et douce femme qui t'en vas!

Laisse-moi former un beau tas
de tes robes de mousseline,
de tes robes de percaline,
de tes robes de taffetas!

Sur ces étoffes odorantes,
o la plus noble des amantes,
je dormirai, ce soir de Mai!

Mais étouffé par mainte haleine
de ton iris, de ta verveine,
point je ne me réveillerai!

1900.

CHARLES-ADOLPHE CANTACUZÈNE.

F. STORCK

Castitate

L'AGRICULTURE EN ROUMANIE

I. GÉNÉRALITÉS

De tout temps l'agriculture a été l'occupation principale du peuple roumain et, à ce titre, elle constitue et constituera notre véritable métier national.

La population du Royaume de Roumanie étant de 6 millions d'habitants, environ 75 p. 100, c'est-à-dire 4 millions et demie de toute cette population, s'adonnent exclusivement à la culture du sol du pays, si richement doté par la nature pour les cultures les plus prospères et les plus variées, compatible avec notre climat septentrional à caractère continental.

Quelques notions sur la configuration et la nature du sol mettront nos lecteurs en état de juger sur l'aptitude du pays pour les diverses cultures agricoles.

La configuration générale du sol de la Roumanie est en amphithéâtre, dont les parties les plus hautes sont représentées par les montagnes des Carpathes, qui forment la frontière du pays des côtés Nord et Ouest. De là, la pente générale du sol descend au Sud et au Sud-Est vers le Danube, et au Sud-Est vers la rivière du Prouth, qui sont les points les plus bas de cet amphithéâtre, que nous divisons en plusieurs terrasses.

La première grande terrasse est représentée par la *région des hautes montagnes*, caracterisée, au point de vue agricole, par la culture forestière et la culture pastorale; la seconde, par la *région des basses montagnes*, caracterisée par la culture forestière, la culture pastorale et, sur une petite échelle, par la culture agricole et celle des arbres fruitiers; la troisième terrasse est la *région des collines*, où la culture de la vigne et la culture des arbres fruitiers forment la caractéristique au point de vue agricole; enfin la quatrième *région* est celle *de la plaine*, qui occupe la plus grande surface du pays et où la culture des céréales est prédominante. On pourrait subdiviser cette région en deux autres: la *région de la plaine proprement dite* et la *région danubienne*, comprenant aussi le Delta du Danube.

La spécialisation des cultures dans les différentes régions que nous venons

d'énumerer est dûe non seulement aux différences de leur climat, mais aussi à la nature géologique et minéralogique du sol.

En ce qui concerne la formation géologique du sol dans les différentes régions, il est à noter que, dans la région des hautes montagnes et dans celle des basses montagnes, elle est représentée par des terrains d'origine archaïque, primaire, secondaire et tertiaire; la région des collines est exclusivement tertiaire, où prédominent les formations pliocéniques; la grande région de la plaine en Valachie et toute la région à sol ondulé de la Moldavie, à l'Est de la rivière Sireth, est d'origine quaternaire ou diluvienne, sauf quelques petites exceptions, et, enfin, la région danubienne est de formation moderne, *alluvienne.*

Comme c'est dans la région de la grande plaine du pays, y compris toute la Moldavie à l'Est de la rivière Sireth, qui est de formation diluvienne, que se font les splendides cultures de céréales, sur la plus grande échelle et qui constituent la principale source de richesse du pays, nous dirons quelques mots sur la nature minéralogique et sur l'état de fertilité de ce sol bénit qui fait de la Roumanie un pays producteur et exportateur de céréales de premier ordre; tant en ce qui concerne la quantité, proportionnellement à sa superficie, qu'en ce qui regarde les qualités naturelles de ses produits agricoles.

Dans ces formations quaternaires, le sol arable de la Roumanie est représenté par ce que les géologues appelent le *loess.* Formé par un mélange d'argile, de sable très fin et de matières organiques, en proportions variables, mais en général à prédominance d'argile, ce loess forme des sols arables de bonne qualité, aptes à la production des plantes les plus diverses et surtout à la production du blé. Il est en général de couleur noire, l'argile qui entre dans sa composition le rend apte à retenir pendant longtemps l'eau qu'il a enmagasiné durant l'hiver et a faire résister ainsi les cultures contre la sécheresse. C'est une qualité précieuse sous notre climat continental.

Mais ce qu'il y a de plus remarquable en ce qui concerne le sol, ce n'est pas seulement la finesse de ses éléments minéralogiques constitutifs, et la forte épaisseur de sa couche végétale, mais l'homogenéité qu'il a jusqu'à des très grandes profondeurs, allant quelquefois jusqu'à plusieurs mètres. Tous les cultivateurs savent bien quelle influence considérable peut avoir la profondeur du sol sur les cultures et leur rendement. A cet égard, nous ne connaissons pas en Europe de sols qui pourraient être comparés à ceux de la Roumanie, excepté ceux du Sud et des steppes de la Russie et du Sud de la Hongrie, pays avec lesquels la Roumanie, du reste, a de la ressemblance et au point de vue du climat et de la nature des cultures agricoles.

Il n'y a encore que 50 ans, les circonstances économiques du pays, surtout l'absence d'un réseau complet de chemins bien carrossables, l'absence des chemins de fer pour faciliter le transport des produits de l'intérieur du pays vers les ports du Danube, faisait que la culture des céreales était relativement restreinte, et la plus grande superficie du pays de plaine était utilisée pour entretenir des nombreux troupeaux de chevaux, de boeufs et de moutons. Les

forêts aussi occupaient de grandes surfaces. La culture pastorale **seule** permettait de tirer le plus grand profit du sol dans des circonstances pareilles et les chevaux de Roumanie étaient alors très appréciés pour leurs qualités, jusque dans les pays les plus lointains.

Si nous avons mentionné ce fait, c'est pour montrer que par un pareil système de culture pastorale et forestière la fertilité naturelle du sol a pu se maintenir à un niveau très supérieur qui a fait faire croire que le sol de la Roumanie est d'une fertilité naturelle inépuisable.

Depuis lors les choses ont changé. D'un côté la dotation du pays avec le réseau necéssaire de voies de communication, les chemins de fer, qui parcourent tous les pays et relient les points qui étaient les plus isolés auparavant aux divers ports du Danube et avec les pays étrangers et, en outre, l'adoption générale des batteuses à vapeur à grand travail et des instruments perfectionnés ont créé des conditions nouvelles qui ont changé complètement le système de culture.

De la culture pastorale, qui a tant ménagé la fertilité du sol, on a passé à la culture céréale pure, d'autant plus que le prix relativement élevé, jusqu'il y a environ 12 ans, rendait leur culture, spécialement celle du blé, très rémunératrice. D'abord les pâturages et les prairies et ensuite beaucoup de forêts de la plaine ont été graduellement défrichées pour faire de la place à la culture des céréales, en réduisant de plus en plus le nombre du bétail; de sorte qu'aujourd'hui il n'y à plus que les vieillards, qui se rappellent et peuvent raconter ce qu'étaient les magnifiques troupeaux d'autrefois, élevés en libertè à l'état demi-sauvage.

Se trouvant en présence d'un sol, dont la fertilité naturelle, très grande, a été ménagée pendant des siècles par la culture pastorale et par les forêts, nos cultivateurs, comme ceux d'autres pays, d'ailleurs, dans des cas identiques, ont donné la plus grande extension à la culture des céréales sans aucun engrais. Même de nos jours l'emploi des engrais pour rehausser la fertilité du sol est encore une rare exception.

Quoique par ces cultures sans engrais la fertilité primitive du sol ait été fortement entamée, pourtant il y a encore des régions entières dans le pays ou la fertilité naturelle du sol est assez grande pour que le besoin réel d'engrais ne se fasse pas encore sentir et pour permettre d'obtenir des grands rendements [1]).

Par ce que nous venons de dire sur le sol de la Roumanie, nous décrivons l'état actuel de sa fertilité et notre opinion est que le moment est arrivé où nos cultivateurs doivent réfléchir à maintenir la fertilité du sol là où elle existe et à la rehausser là où elle a été fortement entamée par la culture abusive des céréales sans apport d'engrais d'aucune sorte.

La nature a doté la Roumanie d'un des meilleurs sols du monde et notre devoir est d'en user et de ne pas en abuser. C'est le moment d'y réfléchir.

---

[1]) Voir: V. Carnu-Munteanu et Corneliu Roman. Le sol arable de la Roumanie. Étude sur sa composition mécanique et chimique, Bucarest 1900.

II. SYSTÈMES DE CULTURE

Tous les systèmes de culture usités en Roumanie appartiennent à la culture extensive dans la plus large acception du mot. Les circonstances générales économiques et sociales font que le sol soit le principal facteur de la production, et, dans ces circonstances, on cherche à lui faire produire avec le minimum possible de travail et de capital.

Si notre pays a fait de grands progrès en ce qui concerne l'adoption des instruments et des machines agricoles les plus perfectionnées, que la mécanique agricole ait inventé et que produisent les grandes fabriques des pays de l'Europe occidentale; si l'on est arrivé à donner beaucoup d'attention au choix des semences et aux mesures qui assurent leur préservation contre les maladies parasitaires, comme la carie du blé; si dans toutes les opérations de culture on peut signaler des améliorations notables par rapport au passé; il n'en est plus de même, comme nous l'avons déjà dit, quand il s'agit du maintien de la fertilité du sol; car la nécéssité de l'emploi des engrais est à peine entrevue par certains cultivateurs des régions où la fertilité du sol a été la plus entamée. Du reste dans tous les pays à culture extensive on peut observer le même phénomène.

Les conditions générales du climat, du relief ef de la nature du sol dans les différentes régions du pays leur impriment des aptitudes à des cultures et à des productions diverses.

A ce point de vue les différents systèmes de culture pratiqués actuellement en Roumanie peuvent se grouper comme suit :

1) *La culture forestière* est la caractéristique de la région des montagnes et constitue le seul moyen possible d'utiliser son sol en pentes raides, impropre à toute autre culture. L'exploitation des massifs d'épicéa et de sapin, soit à l'état pur soit mélangé au hêtre, constitue la principale source de revenu de la population.

2) *La culture pastorale* à laquelle on consacrait il n'y a encore que 50 ans, la plus grande superficie du pays et à laquelle nous devons la conservation de la fertilité de notre sol, est réduite aujourd'hui aux localités qui ne se prêtent pas à d'autres cultures et là où les circonstances économiques l'impose, comme seule possible.

Notre savant économiste et agronome Mr. *P. S. Aurelian*, en parlant du système pastoral, dit [1]):

»Les relations de plus en plus fréquentes avec l'Europe occidentale; le développement de la navigation sur le Danube et des autres moyens de transport ont contribué au remplacement graduel de la culture pastorale avec l'agriculture pastorale-mixte. Plus tard, la dotation de la Roumanie avec un réseau étendu de chemins de fer, a fait disparaître la culture pastorale même des vastes et fertiles plaines d'Ialomitza; de sorte qu'aujourd'hui la culture pastorale pure ne

---

[1]) P. S. Aurelian. Despre sistemele de cultură. Bucarest 1891.

se trouve plus que dans la Dobroudja et dans les localités de montagne; dans les autres localités elle a été remplacée par la culture pastorale mixte et par l'agriculture céréale«.

»L'agriculture roumaine a passé par la culture pastorale; pendant des siècles elle a vécu en exploitant les prairies et les pâturages par l'élevage du bétail. A partir d'aujourd'hui il ne peut plus être question d'y revenir. Les circonstances économiques nous ont imposé d'autres systèmes de culture et dans l'avenir nous abandonnerons aussi ceux-ci. Pourtant il y a des localité où la culture pastorale s'imposera toujours. C'est seulement par le pâturage que nous pourrions utiliser les belles et riches herbes de nos montagnes«.

Depuis 1891, que Mr. *P. S. Aurelian* écrivait ces lignes, même dans la Dobroudja on a restreint de beaucoup la surface affectée au pâturage en faveur de la culture des céréales; de sorte que de nos jours la culture pastorale pure est restreinte à la region des montagnes et dans les parties inondables de la riche vallée du Danube, c'est-à-dire là où la nature ou les circonstances ne permettent pas un autre mode d'utiliser le sol.

Sur les sommets nus des hautes montagnes, ce n'est que pendant les mois d'été que de nombreux troupeaux de moutons qui ont hiverné dans la plaine, viennent paitre les herbes fines et aromatiques, car la rigueur du climat dans ces localités ne leur permet pas un séjour plus prolongé.

D'après le dénombrement fait en 1897, voici quel est le nombre des animaux domestiques qui se trouvaient en Roumanie :

Bêtes bovines	2.138.315	têtes
Moutons et brebis	6.847.825	»
Chèvres	286.876	»
Chevaux.	670.909	»
Ânes	5.214	»
Mulets	247	»
Porcs	1.079.322	»

Les bêtes bovines appartienent à la race podolique et les boeufs ont une très grande aptitude comme animaux de trait. Aussi sont ils employés presque exclusivement à cette fin dans tous les travaux des champs.

3) *La culture arbustive* est la caractéristique de la région des collines. Exposées en général vers le Sud, ayant un sol fertile, ces colines constituent une des plus belles régions du pays et leur richesse consiste dans la culture de la vigne et des arbres fruitiers qui y réussisent admirablement.

Les vignes occupent en Roumanie une superficie totale de 198.428 hectares, dont 61.597 phylloxerées, 136.830 hectares non encore attaquées par le phylloxera et 1.231 hectares replantées avec des vignes américaines greffées.

Elles font l'objet d'un autre article de cette *Revue*. La région des collines pourrait être appelée à juste titre la région des vignes. Dans cette même région on cultive sur une large échelle les divers arbres fruitiers: pommiers, poiriers,

pruniers, noyers, abricotiers, cerisiers, pêchers, etc. Beaucoup de ces arbres se cultivent au-delà de la région des collines, dans les basses montagnes.

Les plantations de pruniers, qui occupent une surface d'environ 65.000 hectares, dépassent en importance toutes les plantations des autres arbres. Les prunes servent à la fabrication de l'eau-de-vie de prune appelée tzouïka qui, à côté du vin, forme la boisson favorite de la population rurale du pays.

Relativement, c'est une petite quantité de la production des pruniers qui est transformée en pruneaux. A cet égard il faut bien le reconnaître, on devait consacrer plus d'attention et entreprendre l'industrie des pruneaux sur une plus large échelle en vue de l'exportation. Les qualités des prunes se prêteraient très bien à cela et la région n'aurait qu'à gagner en dirigeant l'activité dans ce sens. Pour l'encouragement de la culture des arbres fruitiers et pour l'introduction des bonnes variétés, l'Etat roumain a créé des pépinières dans différentes localités de la région des collines.

4) *La culture céréale* est celle qui se pratique exclusivement dans la grande plaine de la Valachie et dans la partie non montagneuse de la Moldavie. La très grande rentabilité de la culture des céréales en Roumanie jusque il y a environ 12 ans, a fait réduire les pâturages et les prairies partout où cela a été possible à peu près, à moins du stricte nécessaire, pour faire place à leur culture.

Comme superficie et comme importance de sa valeur pécuniaire, la production des céréales dépasse aujourd'hui en importance toutes les autres sources de revenus réunies du pays entier.

On peut dire sans conteste que la richesse publique et privée est étroitement liée à cette production et qu'elle est toujours en rapport direct avec le nombre des quintaux métriques de céréales que l'on peut exporter chaque année.

Dans la plaine le sol et le climat, quoique propices pour la culture des plantes les plus variées, favorisent la culture des céréales de bonne qualité au plus haut degré, et nous croyons que, dans les circonstances économiques actuelles, on ne pourrait pas restreindre leur culture pour la remplacer, d'une façon avantageuse, par d'autres.

Nous allons revenir sur la culture des céréales plus loin, quand nous parlerons de leur répartition.

5) *La culture maraichère et potagère* est la seule dans le pays qui utilise d'une façon régulière le fumier de ferme comme engrais et les irrigations. Dans notre pays à climat relativement chaud en été et sous l'influence de l'humidité qui est donnée régulierèment au sol, les légumes les plus divers prospèrent avec une vigueur extraordinaire. Parmi ceux-ci nous citerons surtout: les choux, les choux-fleurs, l'oignons, le poireau, les carottes, le poivre d'Espagne, les tomates, les aubergines, etc. Surtout ces trois dernières: les tomates, les aubergines et les poivres d'Espagne sont d'une beauté et d'une abondance peu commune.

Les légumes sont trés bon marché.

Aux environs des villes, où ces cultures sont les plus developpées et surtout à Bucarest, on cultive pendant l'hiver sur couches à chassis différentes primeurs, qui manquait à notre public il y a environ 20 ans.

A cette culture se rattache aussi la culture des melons les plus variés, qui se fait dans tout le pays sur une très large échelle. C'est le fruit favori de toute la population pendant les mois de Juillet et d'Août, avant la maturité des raisins.

III. IMPORTANCE ET ÉTENDUE DES CULTURES

Pour qu'on se rende compte de la répartition des cultures et de l'importance relative des principales plantes cultivées, nous reproduisons ici le tableau suivant, extrait des données publiées par le service de la statistique générale, auprès du Ministère de l'agriculture, pour la période de 5 années: 1893—1897, indiquant l'étendue des cultures, la production moyenne par hectare et la production totale moyenne des différentes plantes cultivées.

	DÉSIGNATION DES CULTURES [1])	Superficies moyennes en hectares	RENDEMENT		
			à l'hectare	Total	
1	Blé	**1.446.910**	13.7	**19.767.900**	Hectolitres
2	Seigle	197.950	14.9	2.941.600	»
3	Orge.	**598.150**	15.1	**9.025.000**	»
4	Avoine.	271.010	15.7	4.258.600	»
5	Colza	45.210	11.0	496.600	»
6	Lin (graine).	29.940	8.0	238.100	»
7	Chanvre (pour grains et filasse).	6.840	—	—	Hectolitres
8	Maïs.	**1.849.240**	12.2	**22.590 000**	»
9	Millet	80.150	7.3	587.100	»
10	Haricots	36.530	11.3	411.400	»
11	Pommes de terre	12.810	43.1	552.700	quintaux métriques
12	Betteraves à sucre . . .	6.070	266.8	1.619.620	idem
13	Tabac	4.510	8.4	37.900	idem
14	Prairies artificielles . . .	79.780	26.7	2.134.000	idem
15	Prairies naturelles . . .	562.650	21.2	11.955.500	idem
	Superficie totale	5.227.750			

Par ordre d'importance, en ce qui concerne l'étendue cultivée, le maïs occupe le premier rang avec 35.3 % de la superficie totale cultivée; le blé vient

[1]) Les chiffres relatifs au lin, au chanvre, aux pommes de terre, au tabac et aux prairies artificielles se rapportent seulement à l'année 1897, et ceux relatifs à la betterave à sucre à l'année 1898.

après, avec 27.7 % et, en troisième lieu, l'orge, avec 11.3 %; soit en total 74.3 % de la surface cultivée, occupée par ces trois plantes.

Le blé est la céréale la plus importante à tous les points de vue, ce qui nous engage a en dire quelques mots.

a) Le blé

En lisant les chiffres du tableau de la répartition des cultures, on voit que le blé occupe une superficie de 1.446.910 hectares, avec une production moyenne d'environ 20 millions d'hectolitres; tandis que le maïs se cultive sur une étendue de 1.849.240 hectares donnant une production moyenne de 22.6 millions d'hectolitres. Malgré cette différence, comme superficie et comme production totale en hectolitres en faveur du maïs, le blé représente pour l'agriculture roumaine une valeur commerciale beaucoup plus importante que celle du maïs, surtout pour le commerce d'exportation. Au prix de 9—10 francs l'hectolitre, le blé représente une valeur d'environ 180 à 200 millions de francs, et le maïs compté à six francs l'hectolitre, représente une valeur d'environ 135 millions de francs.

La production moyenne du blé à l'hectare varie d'une année à l'autre dans des limites assez éloignées et les chiffres officiels suivants mettent ce fait en évidence.

Années	Milliers d'hectares	Rendement en Hl. à l'hectare	Rendement en Hl. Total en millions d'Hl.
1892	1.496	15	22.5
1893	1.304	16.4	21.4
1894	1.393	11	15.4
1895	2.438	16.8	24.1
1896	1.505	16.7	25.1
1897	1.595	8.1	12.8
1898	1.454	14.0	20.6
1899	1.661	5.5	9.1

Ces grandes oscillations sont dues aux conditions climatériques. L'année 1894 a été très sèche, depuis le printemps jusqu'à l'automne; pendant l'année 1897, c'est l'excès de pluies et l'échaudage du blé, qui ont diminué sa production; la production de l'année 1899, qui restera mémorable par la terrible sécheresse qui a régné pendant tout l'hiver et jusqu'au mois de juillet, a été presque nulle dans la majeure partie des districts du pays.

Dans les années normales, le rendement moyen par hectare pour tout le pays dépasse 14 hectolitres; mais, dans les bonnes années et dans les régions à sol très fertile, le rendement moyen sur des étendues assez grandes peut atteindre jusqu'à 33 hectolitres à l'hectare.

Le tableau qui suit nous montre quelle est la place occupée par la Roumanie, parmi les autres pays de l'Europe, en ce qui concerne la production du blé.

Tableau de la production du blé
EN EUROPE [1])

Pays d'Europe	Territoire du pays km 2	Milliers d'hectolitres Année 1895	Année 1896
France	528.572	122.670	124.700
Autriche	300.024	14.645	13.775
Hongrie	322.022	55.245	50.750
Belgique	29.457	6.670	7.250
Bulgarie	99.873	16.675	18.125
Danemark	142.438	1.595	1.450
Allemagne	540.797	37.120	37.700
Grèce	64.689	2.175	2.175
Hollande	33.000	1.885	2.175
Italie	286.588	40.700	50.750
Norvège	322.968	1.595	1.450
Portugal	92.075	2.030	1.450
Roumanie	131.353	23.925	25.012
Russie	5.427.124	120.930	126.150
Serbie	—	3.625	3.625
Espagne	507.036	37.700	29.000
Suède	442.126	1.595	1.450
Suisse	41.356	1.740	1.740
Turquie d'Europe	—	13.050	14.500
Angleterre	314.628	13.775	21.025
Total pour l'Europe		540.950	548.752

D'après ces données, la Roumanie occupe la huitième place parmi les 20 pays producteurs de blé de l'Europe, en ce qui concerne la quantité absolue de la production; mais, comparativement aux superficies totales de chaque pays, elle occupe la seconde place, comme production par kilomètre carré, dans l'ordre suivant: 1) la France, 2) la Roumanie, 3) la Bulgarie, 4) l'Italie, 5) les Etats Hongrois, etc.

La place d'honneur que donnent au blé les agriculteurs roumains et surtout les grands cultivateurs, est pleinement justifiée, non-seulement au point de vue économique, mais aussi au point de vue du climat et du sol du pays, qui assurent à sa culture une réussite plus certaine.

Variétés de blés cultivés.— Les blés d'automne, cultivés presque exclusivement en Roumanie, appartiennent à l'espèce des blés tendres (*Triticum sativum* L.), qui est la plus importante de toutes les espèces de blés cultivés.

De cette espèce, on ne cultive en général que des blés barbus, qui se rattachent à deux variétés principales, et qui se distinguent l'une de l'autre par la couleur de leurs épis et par la grosseur et l'aspect du grain.

[1]) D'après l'*Evening Corn Trade List*. Londres.

On a la variété à épi blanc barbu et la variété à épi rouge barbu.

Le blé d'automne à épi blanc occupe des étendues plus grandes que le blé à épi rouge dans la culture, et est considéré, à juste titre, comme la meilleure variété pour le commerce international. Il se caractérise par son épi de couleur blanche, par sa paille généralement peu épaisse, qui l'expose à la verse, dans les années pluvieuses et abondantes.

Son grain est généralement plus petit que celui du blé à épi rouge, plus dense, donnant un poids plus grand par hectolitre, de couleur foncée, à cassure plus ou moins vitreuse ou glacée.

On distingue dans le pays plusieurs sous-variétés de blé d'automne à épi blanc barbu, dont trois sont plus importantes.

Il y a *le blé à épi blanc proprement dit*, auquel se rattache aussi le blé dit du Banat, le *vieux blé roumain* et le *blé à grain bigarré*, ou en roumain : *grâu bălțzătzel.*

Aucun caractère extérieur ne peut permettre de distinguer ces trois sous-variétés de blé par leur aspect extérieur pendant la vegétation, car, ce n'est que le grain mûr qui, dans chaque sous-variété, offre des signes distinctifs. Le grain du vieux blé roumain est en général plus court que celui du blé à épi blanc proprement dit; le grain du blé bigarré, de même grosseur que celui du vieux blé roumain, sur un fond de couleur rouge foncée, est parsemé de petites taches de couleur jaune dorée, d'où lui vient son nom de blé bigarré (roumain bălțzătzel).

La sous-variété la plus répandue dans la culture est celle du blé à épi blanc proprement dit.

Le blé d'automne à épi rouge, moins cultivé que l'autre, a l'épi rouge barbu, la paille plus forte et plus résistante, ce qui le rend moins susceptible de verse dans les années de grande production et, pour ce motif, il est quelquefois susceptible de donner un meilleur rendement que le blé à épi blanc. Le grain est plus gros, de couleur moins foncée que celle du blé à épi blanc, plus tendre et à cassure généralement farineuse, blanche, rarement un peu vitreuse. Le poids de l'hectolitre du blé à épi rouge, dans les mêmes conditions de culture et pour du blé de la même année et de la même terre, est en général plus petit que celui du blé à épi blanc; ce qui explique du reste suffisamment la préférence accordée, et par le commerce, et par les cultivateurs, au blé à épi blanc.

Le blé à épi blanc barbu de printemps, connu sous le nom de *Ghirka*, ressemblant à celui d'automne et est très peu cultivé dans le pays, quoique la qualité du grain soit excellente. Son rendement, médiocre à cause des circonstances climatériques, plus favorables aux blés d'automne, qu'à ceux de printemps, en est la cause.

Depuis quelques années, on commence à donner une grande attention dans la Dobroudja à une variété de blé de printemps à épi sans barbes, introduite de la Russie, sous le nom *d'Ulka*. Le blé *Sandomirka*, de printemps, égale-

ment de provenance russe, est aussi connu dans la culture, mais sur une échelle très restreinte.

Dans la Dobroudja on cultive encore un blé de printemps connu sous le nom local d'*Arnaoute*, qui n'appartient plus à l'espèce du *Triticum sativum*, mais à une autre espèce, le *Triticum durum*, ou blé dur. Son grain est allongé et pointu, à aspect et à cassure cornée. C'est un beau blé, très recherché dans le commerce pour la fabrication des pâtes alimentaires farineuses, d'un prix commercial plus élevé que les autres blés du pays; mais, étant un blé de printemps, il a le grand inconvénient d'être peu productif sous notre climat.

Pour le commerce, ce sont donc les blés d'automne qui ont la plus grande importance, et surtout le blé à épi blanc. A tous les points de vue, d'après nos études, les blés de Roumanie sont identiques à ceux des grandes plaines du Sud de la Hongrie et du Sud de la Russie; pays avec lesquels la Roumanie, d'ailleurs, a tant de ressemblance au point de vue du climat et du sol.

La culture.— Notre intention n'est pas de décrire ici tous les détails de la culture du blé dans le pays; mais seulement de mettre brièvement en relief son état actuel.

Si le maïs, qui constitue la base de l'alimentation de la population rurale, est la plante favorite des petits cultivateurs et si sa culture occupe dans le pays une superficie plus grande que celle du blé, cette dernière céréale dépasse comme valeur pécuniaire et comme produit marchand pour le commerce d'exportation, toutes les autres; de sorte que le blé est la plante favorite des grands cultivateurs.

Leur prospérité et celle du pays sont étroitement liées à la réussite de la culture du blé et au prix que l'on peut en obtenir; de sorte que, si la valeur du blé produit n'arrive pas à couvrir les frais de culture et autres d'un domaine, il est rare que la valeur des autres plantes cultivées puissent compenser d'une manière suffisante, le déficit qui en résulte.

Cela explique suffisamment pourquoi nos grands cultivateurs, qui alimentent le commerce d'exportation avec leurs produits, donnent à la culture du blé une attention toute spéciale, beaucoup plus grande qu'à toute autre.

On sème en général le blé après la jachère labourée, après les légumineuses sarclées, comme les haricots etc. et, la majeure partie, après le maïs. Il y a même des fermiers qui cultivent plusieurs années de suite blé sur blé; pratique condamnable à tous les égards, surtout quand on sait que la culture se fait sans apport d'engrais.

C'est pour empêcher un pareil système de culture, de nature à épuiser la fertilité du sol, que le Ministère de l'agriculture a mis, parmi les conditions de fermage des nombreux et vastes domaines de l'Etat roumain, la clause salutaire que le quart de la superficie totale labourable de chaque domaine sera réservée en jachère.

Pour le blé semé sur jachère on donne en général deux labours, rarement trois, dont l'un au mois de juin ou de juillet, et l'autre avant la semaille; mais

comme nous l'avons dit, la jachère tend à diminuer de plus en plus et la majeure partie du blé est semée après le maïs, avec un seul labour. Les labours plus profonds, faits le printemps en vue de la culture du maïs, les sarclages et le binage donnés à cette plante, préparent assez bien le sol pour le blé qui suit; et effectivement, c'est un fait d'observation pour ainsi dire séculaire, que dans notre pays en général, le blé donne de bons rendements après le maïs,—toutes les fois, qu'il est semé assez tôt en automne pour ariver à bien lever, avant que le froid de l'hiver fasse cesser toute végétation. Mais, comme la récolte du maïs se fait en général assez tard en automne, surtout celle des variétés tardives, il arrive souvent que le blé ne lève qu'au printemps et alors sa production en est beaucoup diminuée. A cet égard, et à beaucoup d'autres, il serait du plus haut intérêt de donner la préférance aux variétés hâtives ou à maturité précoce de maïs.

La semaille commence au mois de Septembre et continue jusqu'à l'hiver.

Elle se fait en général à la volée, soit à la main, soit à la machine, et ce n'est que depuis quelques années, que l'on a commencé à introduire aussi les machines à semer en lignes. Après la semaille on herse pour couvrir la semence. Le roulage est peu pratiqué.

Assez souvent surtout pour les semailles tardives, on sème le blé avant de faire le second labour, ou après le maïs avant de labourer, et on couvre alors la semence par un labour très superficiel, suivi ou non d'un hersage; ou même on sème avant ce labour la moitié de la quantité de semence et l'autre moitié après et on couvre par un hersage. C'est un procédé qui donne de bons résultats, si le sol a été bien préparé par les labours antérieurs, et il permet une répartition assez uniforme de la semence.

Nos cultivateurs donnent aujourd'hui une très grande attention au choix et à la préparation de la semence; ce qui constitue un grand progrès par rapport au passé. Les trieurs sont employés sur une large échelle.

Il n'y a presque plus de grand cultivateur qui ne chaule ou mieux ne sulfate le blé à ensemencer, avec une solution de 1—2% de sulfate de cuivre, pour préserver sa récolte des pertes que peuvent occasioner les parasites cryptogamiques, et spécialement de ceux de la carie du blé (*Tilletia Caries* ou en roumain: »malura«).

La quantité de semence à l'hectare varie de 200 à 280 litres pour la semaille à la volée. Plus le sol est fertile et plus on sème tôt et par un temps favorable, moins on met de semence par hectare et vice-versa. Par la semaille en lignes, on fait une économie de semence d'environ 30%.

Après la semaille on ne donne plus au blé, en général, aucun autre travail d'entretien jusqu'à la récolte, excepté l'arrachage des mauvaises herbes (des différents chardons et du sureau yèble); aussi on herse très rarement les blés d'automne au printemps, opération très utile, qui mériterait plus d'attention.

Comme observation générale, il est à noter que dans nos sols et sous notre climat, la récolte du blé est à moitié assurée toutes les fois qu'il a bien levé

en automne avant la rentrée de l'hiver, si peu développé qu'il soit, même sans avoir commencé à taler. Pour une bonne production, il serait donc très important de s'arranger pour faire la semaille en temps utile, afin d'avoir encore la température necéssaire pour que le blé germe et lève en automne. L'époque la plus favorable est comprise entre le 10 septembre et le 20 octobre n. st.

La récolte commence en général vers la fin du mois de juin ou au commencement du mois de juillet, et se fait à la faucille ou à la main, et sur une très large échelle avec les moissonneuses-lieuses. Il y a de grands cultivateurs qui mettent en mouvement à la fois plus de 30 de ces machines, dans les régions où la main d'œuvre est rare.

Après la dessication complète des gerbes, mises en meules ou en croix, on procède au battage, qui se fait avec des batteuses à grand travail, actionnées par des locomobiles. Même les petits cultivateurs paysans ont presque complètement abandonné tout autre mode de battage et s'associent à plusieurs pour engager une batteuse à vapeur.

Par l'emploi de ces machines à battre, on arrive à obtenir un blé marchand plus propre, dont le nettoyage est complété par le tarare ou par un grand crible à main, qui rend d'excellents services à cet égard.

Le rendement à l'hectare.— Avec le mode de culture que nous venons de décrire, le rendement moyen à l'hectare, pour tout le pays et pour la période de 1893—1897, a été de 13.7 hectolitres. Les moyennes annuelles maxima dans cette période étant de 16.8 hectolitres en 1895, de 16.7 en 1896 et de 16.4 en 1893.

Ces sont de petits rendements, mais nous avons la conviction basée sur des expériences, qu'en général le sol du pays serait susceptible de rendements plus grands que ceux obtenus. A défaut d'engrais, d'une part, une rotation rationnelle des plantes, combinée à la jachère, et d'autre une préparation plus soignée du sol par les labours, et la généralisation des semailles en ligne sont de nature à augmenter le rendement. Les expériences faites à l'école supérieure d'agriculture de Bucarest nous montrent que les variétés de blé du pays sont susceptibles de rendements pouvant atteindre 43 hectolitres à l'hectare dans les années favorables et par une culture améliorante [1]).

Les exemples de cultures très soignées ne manquent pas dans le pays; parmi celles-ci une mention toute spéciale est due à celle de l'Administration du Domaine de la Couronne.

Sous la haute Direction de Mr. *I. Kalindero*, administrateur et économiste éminent, cette administration a transformé chaque domaine qui lui appartient en un centre de progrès agricole, digne d'imitation.

Commerce d'exportation de blé.— Pour compléter, au point de vue économique, les notions sommaires sur la production du blé, nous montrons ici en quelques mots quelle est l'importance du commerce d'exportation de cette céréale.

En parlant de la production du blé, nous avons dit que la Roumanie

[1]) Voir. V. Carnu-Munteanu. Notice sur la ferme de l'école supérieure d'agriculture de Bucarest, 1900 page 35.

produit annuellement en moyenne environ 20.000.000 d'hectolitres. De cette quantité, on exporte annuellement en moyenne environ 8 millions de quintaux métriques, dans les pays et dans les proportions indiquées dans le tableau qui suit, extrait des publications officielles du Ministère des Finances de Roumanie.

	PAYS DE DESTINATION	ANNÉES					Moyennes
		1893	1894	1895	1896	1897	
1	Autriche-Hongrie. . . .	717.405	999.139	892.301	238.104	984.866	766.363
2	Belgique	2.004.346	2.180.820	4.090.646	6.056.419	2.432.882	3.353.022
3	Bulgarie	16.068	13.882	4.155	7.074	168.880	42.012
4	Angleterre	1.089.093	1.560.980	2.794.065	4.505.056	632.452	2.116.329
5	France.	135.900	238.413	77.769	229.300	57.720	147.820
6	Allemagne	2.291.596	1.443.207	1.270.686	679.863	155.168	1.168.104
7	Grèce	11.003	3.619	338	333	185	3.095
8	Italie	546.560	87.087	470.572	358.159	25.011	297.478
9	Hollande	35.631	75.270	43.104	59.428	13.180	45.323
10	Russie	3.918	12.057	3.159	14.849	797	6.956
11	Serbie	1	—	1	—	5	1
12	Espagne	98.198	146.084	—	67.125	9.748	64.224
13	Turquie	71.772	75.544	20.258	32.154	3.068	40.559
14	Egypte.	—	—	—	—	1.080	216
15	Suisse	8.020	—	39.999	—	—	9.604
16	Portugal	—	—	5.475	—	6.485	2.392
	Totaux en quintaux métriques . .	7.029.511	6.836.066	9.712.528	12.247.864	4.491.527	8.063.499

En examinant la colonne des moyennes, on voit que, par ordre d'importance, la Belgique occupe le premier rang avec plus de 3 millions de quintaux; viennent ensuite: l'Angleterre, avec plus de 2 millions; puis l'Allemagne, avec plus d'un million et, en quatrième lieu, l'Autriche-Hongrie, avec la moyenne de 766.363 quintaux.

Il est intéressant d'établir ici que le blé qui figure dans le tableau comme exporté en Autriche-Hongrie est destiné presque exclusivement aux grands moulins de la Hongrie; afin d'y être mélangé au blé hongrois, et d'y produire les farines hongroises bien connues sur les grands marchés internationaux.

Mr. Alfred Simitsch, Reichsritter von Hohenblum [1]), de Vienne, dit du blé de Roumanie: »Parmi les états balcaniques, la Roumanie occupe le premier rang en ce qui concerne la production du blé. Le blé roumain paraît sur tous les marchés de l'Europe centrale et occidentale; sa concurrence, à côté de celle du blé russe, a beaucoup contribué sur ces marchés à diminuer la demande pour les blés hongrois«.

»En ce qui concerne la menace de la production intérieure (de l'Autriche-Hongrie. Note de l'aut.) de blé par la concurrence de la Roumanie, il faut remarquer qu'il résulte du tableau de l'importation de blé dans la Monarchie Austro-hongroise que la Roumanie a les plus grands chiffres d'importation dans la période de 1892 à 1896 inclusivement, et qu'elle occupe le troisième rang en 1897«.

[1]) Die Weizenproduction in Rumänien. (Materialien zur Vorbereitung der Handelsverträge, publié dans la »Wiener Landwirtschaftliche Zeitung«. Avril 1899.

»Dans le commerce des farines aussi, *on emploie spécialement le blé roumain*, ce qui ressort des comptes-rendus statistiques de notre commerce extérieur (de l'Autriche-Hongrie. Note de l'aut.), même dans la période de dépression pour les blés, jusqu'en 1896 inclusivement, et on a importé en franchise des millions de quintaux; bien qu'il n'y ait pas de besoin réel pouvant justifier cette importation«.

Le fait que les grands meuniers hongrois apprécient tant les bonnes qualités du blé roumain, pour produire des farines de qualités supérieures, qu'ils le recherchent même dans les années de surabondance de production du blé en Hongrie, a son importance.

La haute compétence technique de ces grands industriels de la minoterie hongroise, et l'intérêt économique, qui les fait rechercher nos blés pour leurs moulins, constituent le plus brillant plaidoyer en faveur des bonnes qualités du blé roumain; en anéantissant, par cela même, tous les dénigrements intéressés des blés de Roumanie. Du reste, la bonne composition chimique de nos blés, comme nous allons le voir, justifie amplement la préférence qu'on leur accorde dans la minoterie; car elle place les blés roumains à côté des meilleurs blés du monde.

Composition chimique des blés de Roumanie.—Au laboratoire de la station agronomique de Bucarest on a étudié la composition chimique de 110 échantillons de blés roumains provenant de la récolte des années 1896 et 1898, sous la Direction de M. *C. Roman*. Nous n'entrerons pas ici dans les détails de ces analyses et nous nous limitons à reproduire seulement les chiffres relatifs à la richesse moyenne de nos blés par régions en matières azotées totales, calculées dans la substance séche; étant universellement reconnu que, plus un blé est riche en ces matières, plus il a de valeur alimentaire et industrielle.

Voici ces chiffres:

Provenance des blés	Moyennes des matières azotées p. 100
La Haute Moldavie	14.97
La Basse Moldavie	14.93
La Grande Valachie	13.81
La Petite Valachie	13.30

Ces chiffres montrent que les blés roumains ont une valeur alimentaire très grande, et, à cet égard, rivalisent avec les meilleurs blés du monde.

b) La betterave à sucre

Si nous mentionnons d'une manière spéciale cette plante, ce n'est pas parce qu'elle soit plus importante pour le moment que d'autres, mais pour attirer l'attention de nos lecteurs sur elle. Nous croyons qu'elle sera appelée à jouer un grand rôle dans l'avenir de notre agriculture.

Les cultures expérimentales, faites d'abord à l'école supérieure d'agriculture depuis sa fondation jusqu'à nos jours, ont toujours demontré que sous le climat et le sol de la Roumanie elle trouve toutes les conditions favorable à sa réussite.

Depuis 1890 ces expériences ont été continuées aussi au champ d'expé-

rience de la station agronomique, créé en 1888 à Bucarest, et dans différentes localités du pays. D'après les analyses faites au laboratoire de cette station, voici qu'elle est la richesse moyenne en sucre des betteraves cultivées en Roumanie.

TABLEAU [1])

des résultats moyens donnés par les analyses de betteraves à sucre cultivées par des particuliers dans différentes parties du pays de 1890 à 1900

No. d'ordre	DÉPARTEMENTS	Année de l'analyse	Poids moyen d'une betterave sans feuilles	Poids moyen d'une betterave tronquée	Sucre dans le jus	Quotient de pureté
1	Botoschani	1891	343	270	16.5	80.8
	»	1894	992	729	15.4	77.7
2	Iassy	1898	—	553	18.9	82.5
3	Suceava	1896	357	314	19.1	90.7
	»	1898	—	271	15.0	86.2
4	Neamtz	1896	535	—	15.4	82.5
5	Roman	1892	—	751	14.3	75.6
	»	1894	502	404	15.3	83.9
	»	1895	534	415	18.1	79.3
	»	1896	737	658	17.7	82.4
	»	1898	395	356	16.9	87.0
6	Bacău	1896	—	—	18.8	88.5
	»	1897	—	745	15.1	83.0
7	Vaslui	1891	950	760	13.5	75.7
	»	1892	426	335	17.5	74.7
8	Tutova	1892	655	451	14.5	77.9
9	Tecuci	1898	641	450	16.0	80.7
10	Putna	1892	—	621	14.8	79.3
	»	1897	390	283	14.7	87.1
	»	1898	—	467	16.1	91.4
11	Ramnicu-Sărat	1896	512	382	19.1	87.4
	»	1898	601	393	16.2	84.1
12	Buzĕŭ	1897	575	—	13.7	80.1
13	Prahova	1895	822	620	15.8	80.3
	»	1897	441	310	13.7	83.0
	»	1898	657	461	15.5	86.3
14	Ialomitza	1892	920	731	15.6	
	»	1895	488	383	15.9	77.3
15	Constantza	1897	993	729	12.2	74.6
16	Ilfov	1891	732	513	12.0	78.3
	»	1892	655	451	14.5	77.9
	»	1895	454	343	14.0	82.6
	»	1896	511	407	17.1	77.9
	»	1897	495	403	13.1	79.3
	»	1898	521	425	14.5	80.5
17	Dâmbovitza	1897	429	—	12.0	77.6
	»	1898	513	368	16.0	87.9
18	Olt	1896	943	672	13.5	73.8
	»	1897	938	612	12.1	74.2
19	Vâlcea	1892	772	500	14.7	79.8
	»	1894	992	729	15.4	78.7
20	Teleorman	1891	770	701	12.3	77.1
21	Dolj	1897	754	580	15.6	87.3

[1]) Voir : Notice sur l'industrie sucrière et sur la betterave à sucre en Roumanie par Corneliu Roman, directeur de la station agronomique de Bucarest. 1900.

Pour compléter ce que nous venons d'exposer, voici les données indiquant la *moyenne générale* du sucre et du quotient de pureté, tirée de toutes les analyses faites pendant 10 ans.

Il faut noter que la culture de la betterave est à son début en Roumanie.

	Sucre dans les jus	Quotient de pureté
Betterave cultivée par la station agronomique. . .	**15.0**	**83.5**
» » » des particuliers	**15.2**	**81.9**

Ceux qui savent apprécier la valeur de ces chiffres pouront en déduire que la betterave à sucre réussit admirablement en Roumanie au point de vue de sa valeur technique.

Son rendement à l'hectare varie de 15—40 mille kilogrammes; la moyenne étant au-dessus de 20.000 kilogrammes de bétterave livrable à la fabrique.

Nous voyons donc que les fabriques à sucre trouvent des conditions très favorables en ce qui concerne la production de la betterave dans le pays et les capitalistes encouragés par les résultats des cultures faites à l'école supérieure d'agriculture et à la station agronomique n'ont pas hésité à fonder depuis quelques années plusieurs fabriques de sucre dans le pays, lesquelles sont en pleine prospérité.

— C'est le motif qui nous engage à prédire à la betterave un bel avenir dans l'agriculture du pays, et on sait quelle influence heureuse exerce cette plante sur le progrès de l'agriculture en général, partout où elle est cultivée sur une large échelle.

IV. MESURES POUR LE DÉVELOPPEMENT DE L'AGRICULTURE

Pour favoriser le progrès de l'agriculture dans le pays, il existe en Roumanie quatre écoles d'agriculture, dont une supérieure à Bucarest et trois écoles pratiques : à Roman, à Armashesti et à Striharetz. L'enseignement pratique des élèves sortis de ces écoles est complété, surtout en ce qui concerne l'administration et la grande culture, dans deux fermes modèles de l'Etat: celle de Laza du district de Vaslui et celle de Studina du district de Romanatzi.

Pour l'encouragement de la replantation des vignes détruites par le phyloxéra, l'Etat à créé un service viticole et plusieurs pépinières de vignes américaines, d'où les plantes greffés avec des vignes du pays sont distribués gratuitement aux petits cultivateurs vignerons et au prix de 120 francs le mille aux grands cultivateurs. C'est dans ces pépinieres, qui sont devenues autant de centres de progrès, qu'on élève des arbres fruitiers pour être vendus à de prix minimes, afin d'améliorer la production des fruits. Une autre mesure salutaire pour le progrès de l'agriculture du pays consiste dans la distribution de semence de luzerne que le Ministère de l'agriculture fait aux cultivateurs paysans pour encourager l'introduction de cette précieuse plante fourragère le plus possible dans le pays.

Pour l'amélioration des animaux domestiques, il n'y avait jusqu'à présent que le harras du Ministère de la guerre pour l'espèce chevaline, et les fermes des écoles d'agriculture pour l'espèce bovine et ovine. Le Ministère de la guerre avait en vue plutôt les nécessités de la rémonte de l'armée, que celles de l'agriculture, et pour combler cette lacune on a décidé récemment au Ministère de l'agriculture la création de harras et de pépinières d'élevage en vue de l'amélioration du cheval de trait pour l'agriculture.

V. Carnu-Munteanu.

CH. LOGHI

Peisaj ideal

STUDIĬ DE ISTORIE ŞI DE ISTORIE LITERARĂ

III

Voiŭ continua cu o poveste de pribeag, unul din acele episoade de nenorocire rătăcitoare, care fac duioasă istoria trecutuluĭ nostru. E aproape neverosimilă şi totuşĭ e cu desăvîrşire adevĕrată.

În secolul al XVII-lea treĭ boerĭ, cu numele de Hrizea, poate treĭ rude, — numele acesta fiind rar — aŭ jucat un rol în istoria Ţĕrĭĭ-Româneştĭ. Întăĭ Hrizea Banul, un negociator; apoĭ Hrizea Spătarul, un şef de rĕscoală, un pretendent; înfine, Hrizea Vistierul, un martir politic, tatăl cronicaruluĭ Radu Popescu.

Dacă istoria celuĭ din urmă se prezintă limpede în liniamentele-ĭ întunecate şi crunte, ceĭ doĭ dintăĭ se pot confunda, şi autorul acestor rînduri a căzut odată în greşala de a-ĭ confunda [1]). Bunicul şi nepotul — aceasta e legătura dintre dînşiĭ — trăiesc aproape în aceeaşĭ vreme, dispar poate în acelaş deceniŭ; cel de-al doilea întunecă prin roşia-ĭ strălucire de rebel viaţa maĭ pacĭnică a celuĭ dintăĭ, care a fost însă şi el, în timpurile luĭ, un luptător.

Cele ce voim să spunem aicĭ se leagă de persoana luĭ Hrizea Banul. Să schiţăm sumar această viaţă, ale căruĭ amănunte s'ar putea cunoaşte, fără îndoială, mult maĭ complect.

Decĭ, la 8 Octomvrie 1624 Hrizea Vistierul soseşte la Braşov cu 56 de caĭ şi 39 de persoane; el petrece aicĭ zilele de 8 şi 9, şi pleacă maĭ departe într'o misiune necunoscută. La 1627 Braşovenĭĭ trimet la Cotlea după acelaş Hrizea, care vine de la Alba-Iulia cu alţĭ treĭ boerĭ; slugile sale sosesc la 30 Iunie, şi după dînsele boerul însuşĭ cu aproape optzecĭ de oamenĭ în suita sa; el se opreşte în cetate până la 20 Iulie. În 1628, la 2 August, soseşte în Braşov un servitor al luĭ Hrizea Logofĕtul. În anul următor, un alt servitor al luĭ Hrizea, acum Vornic,

[1]) Atribuind luĭ Hrizea Spătarul scrisoarea trimeasă judeluĭ braşovean, pe care am resumat-o pe pag. 89 din *Socotelile Braşovuluĭ*, şi contopind biografia acestuia cu a Vorniculuĭ.

vine în oraş la 24 Iunie; după dînsul se înfăţişează un Hrizan, cu cinci persoane, ca »înnainte-mergĕtor« al Vorniculuĭ. La 27 intră acesta cu o mare suită şi petrece treĭ zile în Braşov. La 19 Iulie el se întoarce cu o suită nu maĭ puţin numeroasă şi stă în cetate acelaş timp. Iar la 2 Noemvrie cetăţeniĭ trimit la el pe un »Juncker«, recomandat de regenta Ecaterina de Brandenburg [1]).

Se ştie că în 1631 Ardealul adăpostea pribegĭ periculoşĭ, între care viitorul Vodă Mateiŭ, şi că Leon-Vodă, atuncĭ Domn al Ţĕrĭĭ-Româneştĭ, nu cruţa nicĭ o silinţă pentru a-ĭ aduce înapoĭ, de voie bună saŭ cu de-a sila. Hrizea fu însărcinat cu asemenea stăruinţĭ pe lîngă emigraţĭ, şi colegul sĕŭ de misiune nu era altul decât unul din episcopiĭ ţĕrĭĭ. La 21 Maiŭ se iaŭ măsurĭ la Braşov pentru venirea Vorniculuĭ, carĕ aducea şi caĭ pentru Rákóczy, principele Ardealuluĭ. La 27 dimineaţa el îşĭ face intrarea. La 31 se întorc ceĭ douĕzecĭ şi patru de oamenĭ aĭ luĭ. La 26 Iunie revine şi »Lovász-Mester« al luĭ Hrizea, cu alte şeapte persoane. La 27 apare solul zadarnic, întovărăşit de o mare suită [2]).

Leon fu mazilit şi Poarta numi pe fiul Domnuluĭ Moldoveĭ, Radu-Vodă Alexandrovicĭ, pe când Abaza-Paşa dădea tronul muntean luĭ Mateĭ. Hrizea preferă să susţie pe cel dintăĭ. In lupta ce se dădu lîngă Bucureştĭ (6—7 Noemvrie 1632), el participă, în rîndurile Moldovenilor, comandând trupe de cavalerie. După înfrângere, neîmpăcatul duşman al luĭ Mateĭ fugi în Moldova [3]).

De aci, el crezu să poată câştiga prin pîrĭ ceeace pierduse cu arma. Intre aceĭ care atacară în Divanul din Constantinopol pe Mateĭ, găsim şi treĭ slugĭ ale luĭ Hrizea [4]).

Dar, în împrejurărĭ necunoscute, el se supuse încă din 1634 [5]). Mateĭ îl făcu Ban, îl puse, prin urmare, în fruntea boerimeĭ muntene [6]), dar nu-ĭ maĭ dădu nicĭ trupe să comande, nicĭ afacerĭ să negocieze. Hrizea duse câţĭva anĭ o viaţă obscură. In 1635 el semnează în jurămîntul boerilor muntenĭ către Rákóczy [7]). La 1642 murise saŭ părăsise noua luĭ dregătorie de Vornic, pe care o ocupă în curînd un altul [8]).

Murind, Banul lăsă o văduvă Gherghina şi, împreună cu alţĭ copiĭ, din altă căsătorie, un fiŭ nevrîstnic, Apostol. Acestora căută să le răpească moşteni-

---

[1]) *Socotelile Braşovuluĭ*, pp. 60, 64, 65, 67. Să fie tot el Hrizea Portarul, pentru care şi rudele căruia v. Hasdeŭ, *Magnum Etym.*, art. *Băleanu* şi *Cuv. Bătr.*, I, p. 143; Iorga, *Regeste*, dec. falş de la Mihnea-Vodă. După notele ce-mĭ comunică D. Iuliŭ Tuducescu, Marele-Portar Hrizea e pomenit şi în actele mănăstirĭĭ Stavropoleos, X, 2 (Arch. Statuluĭ). După aceleaşĭ note, Hrizea era Vistier încă din 1622; el ajunse Mare-Logofăt la 1626 (cf. *Arch. ist.*, I[1], pp. 14—5); Mare-Vornic în 1628.

[2]) *Soc. Braş.*, p. 69; Stoica Ludescu, în *Magazin*, IV, p. 312; Const. Căpitanul, *ibid.*, I, p. 286.

[3]) Cele douĕ cronicĭ citate, pp. 317, 288. Cf. studiul meŭ despre *Cronicele muntene*, pp. 37, 122.

[4]) Stoica Ludescu, *l. c.*, p. 319.

[5]) Document din 24 Iunie 1634, în bibl. Ac. Rom., [10]/L. El se afla la Constantinopol, ca sol (Sîrbu, *Mateiŭ Băsăr.*; p. 48 şi n. 7).

[6]) I se confirmă de Domn şi moşia Sêrbenĭ (Arch. St., *Radu-Vodă*, X, 12; citat în josul uneĭ vignete din Ionnescu-Gion, *Ist. Bucureştilor*). N'am putut verifica.

[7]) *Török-Magyarkori Állam-Okmánytár*, IV, pp. 252—4. La 1636 cumpĕră, ca Ban, o vie (*Arch. ist.*, I[1], pp. 15—6).

[8]) La 6 Iulie 1638 Ban era Teodosie; locul de Vornic e alb (Bibl. Ac. Rom., [20]/LVIII). In 1641, »anno dómini 1641«, are documentul, Hrizea se întîmpină încă în calitate de Vornic (*ibid.*, [46]/XLIII). În 1642 dispare.

rea Hrizea II, Spătarul [1]). Dar Domnul de atuncĭ, succesorul luĭ Mateĭ, Constantin Basarab, interveni şi asigură familieĭ mortuluĭ stăpînirea asupra averilor.

Iată importantul act, desbrăcat de fantastica ortografie ungurească, în care se prezintă copia ce ni s'a păstrat [2]):

»Cu mila luĭ Dumnezeŭ Io Costandin Şerban Voevoda şi Domn a toată Ţara-Rumânească, dat-am Domnia Mea această poruncă a Domnieĭ Mele jupăneseĭ Gherghineĭ, care aŭ fost a răposatuluĭ jupân Hrizea biv Vel Ban şi cu fecioriĭ eĭ, ca să-ĭ fie satul Bumnireştiĭ de la Dîmboviţă, cu casele şi cu moşia şi cu toţĭ Rumâniĭ, şi cu morile, cu tot venitul, şi toată cumpĕrătoarea Hrizi Banul, vechil peste cumpĕrătoarea luĭ, şi cu tot venitul, şi viile ce aŭ fost cumpĕrat Hrizea Banul de la Broca negustoriul din Dealul Tîrgoviştiĭ, şi viile din Dealul Bucureştilor toate, şi viile de lîngă Calotă slujbaşul, cât aŭ fost cumpĕrat; şi iară să-ĭ fie sălaşele de Ţiganĭ, anume Ionaşco Ţiganul, cu sălaşul luĭ, care l-aŭ cumpĕrat el din Moldova şi Marga Ţiganca, cu copii eĭ şi Danciul Ţiganul cu Ţigan[c]a luĭ, Sima cu feciorii lor, şi Penu Ţiganul cu Ţigan[c]a luĭ, şi Vilaie Ţigan[c]a, şi Dumitru Mitiutica, fete în casă; şi un leagăn cu şase telegarĭ, şi alt leagăn, iară cu şase telegarĭ, şi haine, scule, ce aŭ fost făcut Hriza Banul, până aŭ fost amîndoĭ în viaţă,— tot li-am dat, să fie ale eĭ, să-ĭ fie moşie stătătoare, şi în viaţă, şi după moarte; să facă cu dînsele ce-ĭ va fi voia, pentru că aceste moşiĭ şi Ţiganĭ, ce se scriŭ maĭ sus, fost-aŭ câştigate şi cumpĕrate toate de Hrizea Banul, din munca luĭ şi din slujba luĭ. Decĭ, la vreme de petrecania luĭ, vĕzînd că de către nimene nicĭ-o căutare [3]) n'are, nicĭ la bĕtrâneţea luĭ, nicĭ la moartea luĭ, el aŭ socotit dintru adîncul sufletuluĭ şi a inimi luĭ şi aŭ chemat pe părintele Vlădica Teofil, mitropolitul Ţĕriĭ-Rumâneştĭ [4]), şi egumeniĭ şi preoţiĭ şi boieriĭ Divanuluĭ marĭ şi micĭ, de ş'aŭ togmit casa şi toate lucrurile luĭ, el singur cu limba luĭ, la vreme de pristăvirea luĭ, ca să nu fie gâlceavă după moartea luĭ; decĭ, aŭ ales soţii luĭ jupăneseĭ Gherghineĭ Băneasa aceste moşiĭ şi Ţiganĭ ce scriŭ maĭ sus, cu carte de la mâna luĭ, cu mare blestem şi arhiereĭ, şi cu toţĭ boieri Divanuluĭ mărturie, ca să-ĭ poată fi moşie cu pace, în vecĭ.

»Iară, când aŭ fost acum, după moartea Hrizi Banul, s'aŭ sculat nepotul sĕŭ, Hrizea Spătarul, de aŭ călcat blestemul moşu-sĕŭ Hrizi, şi aŭ luat niştе Ţiganĭ în silă şi fără nicĭ-o treabă; pentru aceea Domnia Mea am căutat şi am judecat pe dreptate şi pe lege[a] dumnezeiască, împreună cu cinstitul şi prea-luminatul părintele nostru chir Vlădica Ştefan Mitropolitul şi cu toţĭ cinstiţi deregători Domnieĭ Mele: vĕzînd Domnia Mea cărţĭ patriarşeştĭ, cartea părinteluĭ Chiril, patriarhul de la Ţarigrad şi cartea părinteluĭ Teofil, patriarhul de la Ierusalim, cu tot soborul luĭ patriarşesc, făcut de Hrizea Banul maĭ dinnainte vreme,

---

[1]) Acest Hrizea era fiul luĭ »Dumitraşco de la Bogdăneĭ din judeţul Ialomiţa« (Ludescu, *l. c.*, p. 341).

[2]) Între hârtiile necatalogate încă ale Academieĭ.

[3]) *Keuture,* în msc.

[4]) Teofil era încă Mitropolit la 1646, dar în 1649 găsim în locul sĕŭ pe Ştefan, fost de Buzeŭ (Bianu şi Hodoş, *Bibliogr. rom. veche,* pp. 153—4, 174).

şi vĕzând şi cartea de la mâna luĭ, pre aceaste togmele ce se scrie maĭ sus, Domnia Mea încă am socotit şi n'am vrut să întru în blestemul mortuluĭ, şi am dat şi Domnia Mea jupânesi Gherghini Băneasa cu[m] să ţie toate, şi moşiĭ şi Ţiganĭ, şi haine, şi scule, precum scrie cartea mortuluĭ, până la un cap de aţă; maĭ mult să n'aibă treabă în vecĭ, şi în viaţă şi după moarte. Iată şi marturiĭ am pus Domnia Mea pe jupânu Chirca Vel Ban Craioveĭ, jupânu Gheorghe Dvor[nicul] şi jupân Stroie Logofĕt, Pârvul Vistier, Pană Filipescul, Barbul Cluc[er], Radul Fărcăşan, Radul Mirce cot *(sic)*[1]), Radul Păharnic, Danciul *Czerjan*, Postelnic[2]) şi jupânu Stroie Fiera *(Fyra)* Vel Logofĕt. Şi am scris eŭ Dalbe în oraşul Tîrgovişte, Noemvrie 10, anĭ de la Adam 7164[3]).»

L. S.

Tulburările ce se iviră în curînd: scoaterea luĭ Constantin-Vodă, tirania urmaşuluĭ acestuia, Mihnea, luptele pentru tronul Ţĕrĭĭ-Româneştĭ şi teribilele vizite ale Turcilor şi Tătarilor aduseră o mare mişcare de emigraţie. Printre pribegiĭ muntenĭ care luară drumul Ardealuluĭ fu şi tînĕrul Apostol, unul din copiiĭ Banuluĭ Hrizea şi Gherghineĭ.

Apostol nu se maĭ întoarse în ţara sa, unde 'n zadar îl chemă maĭ tărziŭ bĕtrâna Băneasă, care, căsătorită cu Banul Ghiorma, îşĭ uitase copilul[4]). Părăsindu-şĭ moşiile, pe care le uzurpase favoriţiĭ altor Domnĭ, el se statornici la Răşinarĭ, unde făcea negoţ de peşte. Nevasta dintâĭ îĭ muri acolo, şi el luă în a doua căsătorie pe o pribeagă ca şi dînsul, Dumitrana, cu care făcu nunta în casa popeĭ Manea Izdrail.

Intr'una din călĕtoriile luĭ de negustor, Apostol al luĭ Hrizea Banul se îmbolnăvi la Cluj, şi redactă acolo testamentul sĕŭ care urmează:

«Anul 1332 (17...), 4 Decemvrie.

De vreme ce întîmplarea cea viitoare este nevĕzută şi însuşi îngerilor necunoscută, pentru că numaĭ la Dumnezeŭ toate sânt cunoscute; drept aceea eŭ Apostol, feciorul Rizi din Bucureştĭ, Vel Ban, şi al jupânesiĭ Gherghiniĭ, am socotit maĭ nainte, până a nu mĕ cuprinde sfârşitul vieţiĭ mele şi până sânt minţile întregĭ, să fac diată; şi aşa am lăsat eŭ soţia mea jupăneasa Dumitra şi copilelor mele să le ducă la moşiile mele care mi-aŭ rĕmas de la părinţĭ, să maĭ unde muri *(sic)* şi a veni după mine; dacă m'oiŭ duce, copiĭ meĭ să se pomenească acolo, că nicĭ sânt vîndute nicĭ zălogite, numaĭ să mergĭ *(mersj)* să le stăpânească, dacă eŭ n'am putut, că am fost în ţară străină.

Satul Rumineştĭ cu casele şi cu moşia şi cu toţĭ Rumâni şi cu morile

---

[1]) Poate *Comis*.

[2]) In manuscript: *Bostel*.

[3]) Divanul domnesc era alcătuit la 12 Iulie 1656 din Gheorghe Vornicul, Stroe Logofĕtul, Pârvu Vistierul, Pană Spătarul, Diicul Clucerul, Danciul Postelnicul, Radu Stolnicul, Radu Comisul, Radu Păharnicul, Măinea Slugerul, Necula Glogoveanu Pitarul (Bibl. Ac. Rom., [189]/XXXIII). E de observat şi aceea că Pană înlocuia pe Hrizea II, care se întîmpină ca Spătar la începutul noueĭ Domnĭĭ; la 15 Maiŭ 1654, de exemplu *(ibid.*, [189]/XXXIII).

[4]) Ea se declară fără copiĭ, — îmĭ spune D. Tuducescu, — într'un contract cu soţul eĭ.

și cu tot venitul, și toată cumpĕrătoarea Hrizi Banul, de ocină din Bercenĭ *(Bertzinj)*, și satul Vișinul cu toți Rumânii, cum este cumpĕrătoarea luĭ, și cu tot venitul, și viile ce sânt cumpĕrate de Hrizea Banul de la Proca neguțătorul din Dealul Bucureștilor toate, și viile de lîngă Calotă *(Kolute)* slujbașul, cât aŭ fost cumpĕrate, și iară sălașele de Țigani, câți s'or afla, câți aŭ lăsat părinții, să-ĭ stăpînească, și alte toate ce aŭ maĭ rĕmas, toate să le stăpînească.

»Și am scris eŭ Popa Dan din Cluș, cu învĕțătura luĭ jupân Nastasie, gazda luĭ, martor«.

Puțin după aceasta, exilatul murea în Cluș, unde era un personagiŭ cunoscut. Dumitrana muri câtva timp după dînsul. Una din cele doŭe fete ale familieĭ de emigranți, Anuța, murise mică, iar cealaltă, Eva, crescută la Cluș de Clara Margareta »Stremeturița«, se mărită după dascălul din Rășinar, Aliman Galea.

Intre grijile dăscălieĭ, Aliman se gîndea uneorĭ, în sărăcia sa, la întinsa moștenire a luĭ Hrizea Banul, la acele ispititoare moșiĭ muntene, peste care nevastă-sa putea să ridice pretenții.

Le reclamă întâĭ în scris la 1755 și dobîndi un ordin de la Domnul Țĕriĭ-Românești, atuncĭ Constantin Mavrocordat, prin care se poftea Ștefan »Bretojanu«, biv Vel-Vornic din Tîrgoviște, să-și trimeată vechil la Bucureștĭ pentru a se judeca »jalba« Ardeleanuluĭ; ispravnicii de Vâlcea trebuiaŭ să trimeată și eĭ »pe unul-doĭ din numiții megiași« (18 August).

Dar procesul nu dădu nicĭ un rezultat. De aceea, la 1780, bĕtrânul voi să-și cerce însuși norocul în »țară«. El găsi acum moșiile în stăpînirea boieruluĭ Dudescu (Banul), a soacreĭ acestuia și a Vorniculuĭ Racoviță. Indemnat de aceștia, un Logofăt Stanciu puse mâna prin șiretlic pe un act al străinuluĭ. După ce petrecu în zadar nouĕ lunĭ în Bucureștĭ, bietul dascăl trebui să se întoarcă înapoĭ fără ispravă, lăsând ca reprezentant al sĕŭ pe parohul protestant Ioan Klockner, din mahalaua Stejaruluĭ. Dar acesta nu se ocupă de afacere.

Atuncĭ în 1783 Aliman se gîndi să facă să intervie Guvernul Ardelean. El își adună acte de dovadă. La 28 August se examinaŭ la Sibiŭ marturĭ, care făceaŭ declarații interesante.

Astfel, popa Manea Lepădat din Rășinarĭ, om de optzecĭ de anĭ, arată, subt jurămînt, că «încă în tinerețea mea stătea la noĭ în Rășinarĭ un negustor român, anume Apostol, fiul Hrizeĭ Banuluĭ din Bucureștĭ, care vorbia adeseorĭ cu noĭ și cu părinții meĭ că are moșiĭ foarte frumoase în Țara-Românească, dar, pentru că Constantin-Vodă fusese gonit de Impĕratul turcesc și părintele luĭ Hrizea Banul fusese dregĕtor al aceluĭ Domn, a trebuit să iasă din țară. Altfel, era om cinsteș și făcea negoț de pește sărat și, după ce-ĭ murise nevasta dintâĭ fără copiĭ, se amorezase de o anume Dumitrana, și ea din Țara-Românească, și făcuse nunta în Rășinarĭ, în casa rĕposatuluĭ Popa Manea Izdrail; cu dînsa a avut doŭe fete, dintre care una, Anuța, a murit încă în copilărie, iar alta, Eva,

trăieşte şi e soţia luĭ Aliman Galea. Apostol locui un timp la noĭ în Răşinarĭ, dar, plecând în negoţul său la Cluş, a murit de moarte năprasnică. Am maĭ auzit că a făcut şi testament acolo».

Popa neunit Neagoe »Kezan«, de şeaptezecĭ şi treĭ de anĭ, întăreşte spusele precedentuluĭ, »spunênd şi aceea că maĭ este încă la biserica noastră, unde se ducea acel Apostol al Hrizeĭ Banuluĭ din Bucureştĭ (iar eŭ slujeam atuncĭ ca ucenic în biserică), un iconostas ţesut cu mătase, pe care l-a dat Apostol al Hrizeĭ Banuluĭ când într'un rînd ĭ-a fost bolnavă femeea. Ba m'am găsit şi eŭ foarte dese-orĭ la praznicul pe care-l dădea de Sf. Nicolae preoţilor şi bătrânilor din acest loc«.

Stana Văduva, în vîrstă de şapte-zecĭ şi şase de anĭ, a Popeĭ Izdrail, mărturiseşte şi ea că în casă la dînsa s'a făcut nunta luĭ Apostol.

In fine — ceĭ doĭ din urmă martorĭ, — Stremeturiţa declară că a cunoscut pe Apostol, »care zicea că e fiul luĭ Hrizea Banul din Bucureştĭ«, şi care a locuit la dînsa; ea a crescut pe Eva; — iar fostul curier sibian, în vîrstă de o sută patru anĭ, spune că a cunoscut toată familia.

In 1784, Aliman luă şi un atestat de la »preoţiĭ dimpreună cu bătrâniĭ din Răşinarĭ«, că e neam de neamul luĭ din tîrg, că »este om bun şi de omenie şi din tinereţele luĭ ne-a fost şi ne este dascăl în şcoala noastră şi până astăzĭ« : ceĭ maĭ bătrânĭ văzuse şi hrisovul luĭ Constantin-Vodă, care se păstra la Eva împreună cu testamentul luĭ Apostol. »Şi lîngă aceste«, spunea atestatul, »maĭ are un răvăşel, care aŭ fost trimis Gherghina Băneasa, mama luĭ Apostol, pentru ca să meargă feciorul eĭ, adică Apostol, să-şĭ stăpînească moşiile, care are acolo, etc., iară, viindu-ĭ moartea de grabă, n'aŭ putut merge« [1]).

Intăia oară jalba luĭ Galea fu înaintată generaluluĭ-comandant al Ardealuluĭ, Fabris, la 21 Octombre 1784, apoĭ petiţiile grăbituluĭ bătrân se îngrămădesc; la 23 Noembre din acelaş an, la 4 Martie, 3 Iunie, 5 August, 4 Octomvrie, 6 Decemvrie 1785, Fabris cere agentuluĭ împărătesc din Bucureştĭ, Raicevich, să intervie pe lîngă cârmuirea munteană. Nu ştim să fi făcut ceva Aghenţia: Muntenia luĭ Mihaĭ Suţu nu era ţara în care să se facă dreptate pe asemenea motive şi după atâta timp. Coborîtoarea Hrizeĭ Banul, ruda luĭ Hrizea-Vodă, va fi murit peste puţin timp tot în casa de şcoală din Răşinarĭ.

Şi, terminând — niciodată nu strică a înfăţişa celor de astăzĭ limba naivă şi dulce a strămoşilor, — iată un act, care într'adevĕr emană de la hrăpitorul, turburătorul Hrizea al doilea, a căruĭ Domnie scurtă, lunga închisoare şi moartea crudă răsar într'o lumină roşie din istoria zbuciumată a secoluluĭ al XVII-lea:

»Adică eŭ Hrizea, Vel-Cluceru, scriŭ şi mărturisesc cu acest al mieŭ zapis să fie de mare credinţă la Sfînta mânăstire Sfînta Troiţă, cum sĕ sĕ ştie că,

[1]) Semnează ca martorĭ: Protopopul Coman din Răşinarĭ, Popa Neagoe, Popa Isaia, Popa Iacov, Popa Iacov Izdrail, Popa Savu, Popa Ioan, Popa Izdrail, Popa Petru; bătrânĭ: »Funtine Many«, Manea Păsat, Coman Boncilă, Aliman Bodilă, Petru Vidrighin, Aliman Băncilă.

până aŭ fost tatăl mieŭ viŭ răposatul jupân Dumitraşco Vel-Vistiearu, Dumnealuĭ s'a ispoveditu la părintele Atanasie şi l-aŭ lăsat să fie îngrijitoru de sufletul luĭ, şi, deca va muri, să-l îngroape în mânăstire Sfînta Troiţă, şi Dumnealuĭ şi pre mumă-mea jupâneasa Alicsandra Vistiereasa. Şi aŭ miluit la mânăstire satul Fundul Saculuĭ şi jumătate din sat din Bogdăneĭ şi viile de la Ştefăneştĭ şi Ţigani cari i-aŭ dat la mânăstire, însă anume Drităanu [. . . .].

Decĭ, după moartea părinteluĭ mieŭ jupanuluĭ Dumitraşco Vistiearul, părintele Atanasie mi-aŭ zisu pentru satul Bogdăneĭ, ca să-ĭ daŭ jumătate cum i s'aŭ dat tată-mieŭ; decĭ eŭ am făcut tocmială cu părintele de i-amu dat pentrn jumătate de sat den Bogdăneĭ, i-am dat Satul Voineştiĭ ot sud Dâmboviţă, cu toţĭ Rumânĭĭ, şi cu morile şi cu tot venitul, şi am întărit cu acest zapisu al mieŭ, ca să fie satul Fundul Saculuĭ, cu toţĭ Rumânĭĭ şi viile de la Ştefăneştĭ, şi satul Voineştĭ, cu toţĭ Rumânĭĭ şi Ţigani care sînt maĭ sus scrişĭ,—să fie moşie stătătoare, de moşie Sfinteĭ mânăstirĭ Sfînta Troiţă. Şi mărturie am pusu părintele Leontie Ieromonahul de la Sfnita mânăstire de la Argeşu, şi jupan Şerban Vel Vistieru, Udria Vel Comis, Statie den Bucureştĭ şi Anghel den Bucureştĭ şi Sima neguţătorul. Şi am scris eŭ Manole Logofătul. Ghenari 9, 7151 [1])«.

Că Hrizea Spătarul era fiul luĭ »Dumitraşco din Bogdăneĭ« (Ialomiţa), ni spune şi o Cronică din secolul al XVII-lea [2]); acest Dumitraşco ţinea pe Alexandra, fiica luĭ Hrizea, şi într'un document Hrizea al II-lea e numit »nepot de fată« al acestuĭ dintăĭ. In sfîrşit, aflu că Alexandra ar fi avut un frate Udrea, menţionat aicĭ şi în 1655, şi că unchiul lor după tată s'ar fi numit Oana Logofătul.

Udrea Comisul moşteni de la Hrizea cel dintăĭ »satul Tegeniĭ după Paserea, de lîngă Lipovăţ« şi-l vîndu luĭ Mateĭ Basarab. Dar Hrizea Spătarul atacă şi moştenirea şi răscumpără satul. Unchiul răscumpără la rîndul său răscumpărarea nepotuluĭ: satul ajunse iarăşĭ in mâna luĭ Constantin-Vodă, succesorul luĭ Mateĭ, — şi fu dăruit Mitropolieĭ.

Hrizea Spătarul avea cu dînsul în închisoarea sa ardeleană soţia şi »copilul« său, ni spune cronica luĭ Kraus. In realitate, el n'avea un singur copil, ci treĭ. Acelaş act care ni dă notiţa despre Tegenĭ menţionează doĭ fiĭ: Mateĭ şi Barbu Postelnicul, şi o fată Ilinca, care se mărită cu Ioan Rudeanu, Spătar [3]).

De vre-o ispravă a acestor fiĭ aĭ pretendentuluĭ, nu ştim.

N. Iorga.

---

[1]) Documentul e păstrat într'o copie modernă în Bibl. Ac. Rom., subt No. 23/XI.

[2]) Ludescu, *l. c.*, p. 341.

[3]) Note comunicate de d. Tuducescu după *Condica Brâncovenească*, de la Arch. Statuluĭ, I, p. 608 (51) şi doc. »455/274 netrebnic subt No. 1 al Inventariuluĭ«. Cf. Kraus (în *Fontes rerum austriacarum*), I, pp. 265—7.

EI...

Cu foile ce cad uşoare
S'aştern uitările şireag
Pe-acolo unde-odinioară
Purtat-am dorul meŭ pribeag...

Frumoşiĭ ochĭ nu maĭ aşteaptă
Să ies în calea lor supus,
Copil pierdut de fericire,
Cu graiul stins, cu gîndul dus.

Nu, — umbra amintiriĭ mele
A dispărut din crînguriĭ, luncĭ,...
Dintre ruinĭ mĕ 'nalţ eŭ singur
Cu 'ntreaga inimă de-atuncĭ!

Astfel când noaptea 'n câmp se lasă,
Şi ziua 'n norĭ încet declină,
În urma soareluĭ ce moare
E stânca singură 'n lumină!

D. Nanu.

Jețul episcopal de la Mănăstirea Hurez

IOAN ANDREESCU

Când, după încetarea din viaţă a unuĭ artist mare, pictor saŭ sculptor, căruia soarta ĭ-a lăsat timpul să-şĭ dezvolte talentul într'o lungă carieră, se organizează o expoziţie generală a operelor sale, acela care voeşte atunci să studieze aceste opere şi pe omul care le-a produs, poate cu înlesnire constata gradul talentuluĭ săŭ şi originalitatea personalităţiĭ sale artistice,—negreşit, ţiind seamă şi de epoca în care a trăit artistul şi de ţara în care a lucrat.

Peisagistul Ioan Andreescu, ale căruĭ opere sunt răspîndite la câţĭva din cunoscuţiĭ noştri amatorĭ de arte, nu a avut norocul să-şĭ dezvolte tot talentul cu care era înzestrat, fiindcă întreaga sa carieră se mărgineşte la 9—10 anĭ, în care se coprinde şi timpul studiilor sale.

Din cercetarea însă a puţinelor opere rămase dela dînsul şi din adeverirea progresuluĭ crescênd în aceste opere, se poate afirma cu siguranţă că în *peisagiŭ*—care este partea de căpetenie a lucrăriĭ sale—el era înzestrat cu un talent real, şi că, dacă ar fi trăit maĭ mult, am fi putut înscrie cu mîndrie numele săŭ ca pe al unuĭ artist de frunte.

Meritul opereĭ rămase de la dînsul este cu atât maĭ mare, cu cât talentul săŭ se manifestă de-adreptul într'un gen special, în care la noĭ în ţară nu avusese până atunci modele desăvîrşite care să-l fi îndemnat către acest gen, nicĭ în rarele noastre colecţiunĭ particulare de tablouri, nicĭ în modestul nostru muzeŭ de pictură.

La dînsul alegerea peisagiuluĭ, în nesfîrşita varietate a subiectelor din natură, era o pornire sufletească care corespundea temperamentuluĭ săŭ, iubitor de singurătate, trist şi visător chiar de când era copil.

Dacă stăruim în constatarea acesteĭ particulare aptitudinĭ a luĭ Andreescu pentru studiul peisagiuluĭ, este fiindcă ea e rară la ţările începătoare în arte; peisagiul, ca gen particular de pictură—nu numaĭ ca fond al unuĭ tabloŭ istoric saŭ de gen familiar — este ultima manifestare în dezvoltarea artelor plastice.

Reproducerea figuriĭ omeneştĭ, fie ca să păstrăm icoana fiinţelor ce am iubit, fie ca să personificăm divinităţile la care ne închinăm, fie ca să glorificăm faptele marĭ ale eroilor patrieĭ noastre, fie în sfîrşit numaĭ ca înfăţişarea agenţi-

lor ocupaţiunilor zilnice ale vieţii, figura omenească ne atrage la început din natură şi este cea dintăi pe care noi toţi, chiar de copii, căutăm a o imita.

Să fii atras însă de un câmp, de o pădure, de seninul cerului, de resăritul şi apusul soarelui, de fulgerul ce străbate norii, — să înţelegi poezia lor ca Andreescu şi să cauţi a le reproduce pe pânzele tale, aceasta presupune, o repetăm, un temperament cu totul particular. Şi dacă inima-ţi te conduce să ghiceşti tocmai momentele cele mai norocite,— când Dumnezeirea pare că viziteză locaşurile omeneşti,—cu mai mare iubire atunci, dintr'un câmp, din luminişul unei păduri, dintr'un crîng unde abia câţiva arbori se resfăţa la căldura soarelui, faci un cap-de-operă, înaintea căreia spectatorul se opreşte fermecat, admirând până şi cele mai neînsemnate elemente ale naturii, transfigurate prin magia arteï.

Ioan Andreescu s'a născut la Bucureşti în 15 Fevruarie ale anului 1851. Fiind pus oarecum la adăpostul trebuinţelor zilnice ale vieţii, pentru-că era fiul unei familii de neguţători, el făcu studiile primare într'un institut particular, la un oarecare domn Apostolatu. Intră apoi la gimnaziul Lazăr, — pe atunci lîngă biserica Braduluï, — unde trecu cele dintăi cinci clase între anii 1863—1868. La 1868 se înscrise la şcoala naţională de Bele-Arte din Bucureşti, deschisă abia de trei ani, şi acolo dobîndi primele noţiuni de desemn după natură, făcênd parte chiar din prima serie a elevilor cu care se deschise această şcoală.

Mi-aduc aminte foarte bine de Andreescu, pe când urma tăcut şi trist, dar cu multă asiduitate, toate cursurile şcoalei noastre de Bele-Arte. El, posedând însă cunoştinţe de carte ceva mai complecte decât ale multora din camarazii săi, era atras, în studiile ce le făcea acum, nu numai de partea lor practică, adică de desemnul după antic şi după natură, dar şi de cursurile teoretice. Perspectiva, care era predată atunci de profesorul universitar Alecu Orăscu, Anatomia, de doctorul Alexandru Marcovici şi, înfine, estetica şi istoria artelor făcute de mine, îl atrăgeaŭ în particular.

In aceste condiţiuni, dar, şi cu talentul pe care natura îl sădise în inima luï Andreescu, el făcu progrese repezi şi în mai puţin de cinci ani,—timpul prevăzut de regulamentul şcoalei pentru terminarea studiilor,—el obţinu numărul de medalii şi menţiuni necesare absolviriï şcoalei. La anul 1872, cerêndu-se profesori de desemn şi caligrafie la şcoalele ce se înfiinţase în ţară, el concură şi obţinu un loc de profesor la seminarul din Buzĕŭ.

O particularitate în studiile făcute de Andreescu la şcoala noastră de arte, este că el, în tot timpul cât a urmat şcoala, avu răbdarea numai să desemneze fără să facă de loc pictură.

Ceeace aprinse însă în inima luï Andreescu scînteia pictoruluï colorist, fu vederea operelor unei memorabile exposiţiuni retrospective pe care o organiză *Societatea Amicilor de Bele-Arte* şi o deschise publicului bucureştean în anul 1873, în paisprezece camere şi saloane din otelul Herdan.

Cu o bogăţie de obiecte artistice, cum nu s'a mai văzut de atunci strînse,

la noĭ, într'acelaş loc şi cu o varietate de opere din toate ramurile artelor plastice, publicul nu putea să crează ochilor vĕzêndu-le şi admirându-le; catalogul complect coprindea peste 1.400 de numere.

Aicĭ vĕzu Andreescu, pe lîngă un salon rezervat numaĭ picturilor D-luĭ N. Grigorescu, care se înfăţişa pentru întâia dată publiculuĭ bucureştean, cu întreaga sa operă săvîrşită până atuncĭ,—sute de alte tablouri de maeştri străinĭ şi obiecte de artă de mare valoare, de toate genurile, între care şi cele alese din colecţiunile M. L. Regeluĭ şi Regineĭ României.

Pentru toţĭ Românii, dar în parte pentru artiştĭ, prima expoziţiune a societăţiĭ *Amicilor de Bele-Arte* [1]) *fu cel maĭ memorabil eveniment.* Luĭ Andreescu, care avea atuncĭ 22 de anĭ, expoziţiunea din otelul Herdan 'ĭ fu prima scînteie ce-ĭ aprinse talentul cu care era înzestrat.

Pus acum, prin calitatea sa de profesor, într'o situaţiune şi maĭ asigurată din punctul de vedere al trebuinţelor materiale ale vieţiĭ, Andreescu, îndată ce se întoarse la Buzĕŭ, începu primele încercărĭ serioase de pictură după natură, urmând povaţa maeştrilor coloriştĭ, în cap cu Velasquez, a căruĭ părere metodică e de a interpreta maĭ întâĭ artistul începĕtor aceea ce esteticiĭ numesc natura moartă, adică rĕproducerea obiectelor fabricate de mână omenească: stofe, vase, arme,—apoĭ florĭ şi fructe,—şi numaĭ în urmă de a se pune faţă în faţă cu natura în mişcare, cu fiinţa omenească în diversele acte ale vieţiĭ, saŭ cu efectele atât de schimbătoare ale atmosfereĭ, în care materializarea aeruluĭ este cea maĭ mare dificultate de învins pentru pictor.

La expoziţiunea operelor artiştilor în viaţă din anul 1874, care în anul acela fu instalată într'una din sălile etajuluĭ de jos din Palatul Universităţiĭ (acolo unde în urmă s'a stabilit Societatea Academieĭ Române şi unde astăzĭ se fac cursurile de chimie şi de fizică ale Facultăţiĭ de ştiinţe), fură vĕzute cele dintâĭ încercărĭ de pictură ale luĭ Andreescu.

El păstrase pentru profesoriĭ sĕĭ, după terminarea cursuluĭ şcoaleĭ, o aducere aminte respectoasă, pe care-ĭ plăcea să ne-o dovedească în orĭce împrejurare. In modestia sa, el se considera la Buzĕŭ, ca urmând studiile începute în şcoală, tot subt privegherea profesorilor sĕĭ, şi de acolo ne trimetea adeseaorĭ scrisorĭ în care ne cerea povetĭ în cutare saŭ cutare dificultate, pe care studiile sale ĭ-o scotea înainte.

La salonul din anul acela 'mĭ adresă, spre plăcuta mea surprindere, o epistolă şi cincĭ tablouri înfăţişând: florĭ, peştĭ, un studiŭ de portret şi douĕ peisage din crîngul Buzĕuluĭ. Andreescu se ruga în scrisoarea luĭ modestă: să binevoim a examina încercările sale în pictură şi dacă vre-una din ele ar avea vre-o valoare, să-ĭ dăm, fie chiar locul cel maĭ »pitit« în vre-un colţ al expoziţiuniĭ.

Comisiunea examinatoare, subt preşedinţia luĭ Teodor Aman, alese cu mulţumire treĭ din lucrările luĭ Andreescu: o oală cu florĭ, peştiĭ şi un peisagiŭ.

---

[1]) Societatea Amicilor de Bele-Arte a fost fondată în anul 1872, avênd ca preşedinte al comitetuluĭ diriginte pe D-nu Grigorie C. Cantacuzino, iar ca membri pe D-niĭ C. Esarcu, C. Bolliac, Al. Odobescu, Demetru Berendeĭ, T. Aman, G. Tătărăscu, N. Grigorescu, C. Szatmary, şi de director administrativ pe C. I. Stăncescu.

Celelalte două studii, mai cu seamă începuturile de interpretare ale figurii omeneşti, în care nici cu mult mai în urmă Andreescu n'a fost la înălţimea celorlalte lucrări ale sale — de-ocamdată nu fură expuse.

Ceeace caracterizează însă chiar de la început toate încercările de pictură ale lui Andreescu fu: sentimentul armoniei culorilor şi interpretarea naturii prin planuri bine determinate, păstrând în fiecare parte a studiilor sale raporturile de valori, pe care obiectele reprezentate le aŭ în natură.

De aceea, obiectele înfăţişate de dînsul par la oarecare distanţă cu desăvîrşire modelate, numai prin justa superpoziţiune a fiecărui ton lîngă vecinul său.

Inzestrat cu această pătrundere în vederea şi reproducţiunea naturii ce-i slujea de model, progresele lui Andreescu fură repezi. Cu toate că ocupaţiunea sa principală era lecţiunile de desemn şi caligrafie, care negreşit 'i răpeaŭ cea mai mare parte din timp, totuşi el izbuti după patru ani a-şi afirma aplecarea sa pentru pictură şi a ademeni chiar pe unii amatori de artă, care devenise admiratorii săi, să se preocupe a înlesni juneluĭ artist complectarea mijloacelor necesare ca să se ducă la Paris să-şi urmeze acolo instrucţia şi educaţia sa artistică.

In lecţiunile urmate la şcoala de Bele-Arte de la noi, aflase el numele multora din acei mari peisagişti care onorează omenirea cu operele lor. Hobema, Ruysdaël, Claude Laurain, Constable Turner, Gainsborugh, şi moderniĭ peisagişti francezi: Daubigny, Th. Rousseau, P. Huet, Dupré, Français, Millet, Corot îi eraŭ cunoscuţi ca nume. Cât de nerăbdător era însă el să vază cu ochii săi operele lor originale, să le studieze, să le compare cu natura şi să răpească şi el secretul măestriei lor.

Andreescu plecă la Paris în Ianuarie 1876 plin de curaj, cu un început de încredere în talentul său născênd, fiindcă duse cu dînsul în raiul viselor sale două tablouri mici, care eraŭ sufletul muncii sale de cinci ani: Un bîlciŭ la Buzĕŭ, astăzi proprietatea D-luĭ M. Porumbaru, şi Un efect de iarnă, care face parte din colecţiunea D-luĭ arhitect Maimarolu.

La Paris el intră la Academia particulară *Jullien*, unde găsi şi pe alţi români şi unde citind în primele zile ale lunii Martie din acelaş an: că se mai pot trimite tablouri pentru *Salonul* din Paris, duse şi dînsul *Bîlciul de la Buzĕŭ* şi *Efectul de Iarnă*.

Ele fură amîndouĕ primite. Ce minune?! Andreescu nu putea să crează, când citi norocitul »Avis«, prin care Direcţiunea Exposiţiei anunţă fiecărui aspirant primirea saŭ refuzul operei sale.

Îmi pare rĕŭ că nu mai am scrisoarea entusiastă prin care Andreescu 'mi comunica această norocită nuvelă; din ea s'ar vedea limpede sufletul luĭ.

De altfel, din toate scrisorile luĭ Andreescu de la Paris, adresate familiei şi cunoştinţelor sale din ţară, sunt dovezi netăgăduite de bucuria sa de a se vedea într'un mediŭ aşa de priincios dezvoltăriĭ unuĭ artist.

In multe dintr'aceste scrisori se vede însă şi urme de descurajare, convingêndu-se de câte studii mai avea el trebuinţă, spre a se apropia, fie oricât de

departe, de aceĭ maeştri peisagiştĭ, ale căror opere le vĕzuse acum şi nu găsea cuvinte îndestul de puternice — îmĭ scria într'o zi — spre a-şĭ exprima admiraţiunea sa.

Regulându-şĭ însă orele ocupaţiunilor sale într'un chip metodic, ca să profite maĭ repede de toate resursele artistice de care era înconjurat acolo, lucrează la început ziua prin Bibliotecĭ şi Muzee, iar seara desemnează şi zugrăveşte în Academiile particulare când figurĭ nude, când figurĭ drapate [1]), spre a-şĭ deprinde maĭ repede şi ochiul şi mâna în învingerea atâtor dificultăţĭ cu care are să se lupte un artist.

Este însă maĭ mult decât probabil că studiul peisagiuluĭ îl hotărî repede să părăsească Parisul şi, împreună cu aceĭ junĭ viitorĭ artiştĭ, care voesc să se specializeze în studiul peisagiuluĭ, luă calea către Fontainebleau şi se instală acolo la Barbizon [2]), de unde sunt datate cele maĭ multe din studiile şi tablourile sale şi de unde îl vedem maĭ târziŭ trimiţênd opere la expoziţiunile din Paris în aniĭ 1878, 79 şi 80.

. . . Aceştĭ treĭ anĭ de studiŭ fără curmare, în mijlocul noilor sĕĭ camarazĭ, îĭ fură de cel maĭ mare folos.

Cine a petrecut câtva timp la Barbizon, cine a studiat acolo natura şi nu-şĭ aduce aminte în toată viaţa de acele ore de adevĕrată fericire, în care artistul, alegêndu-şĭ motivul din natură care vorbeşte maĭ direct inimiĭ sale, după ce a trecut toată ziua studiind, se întoarce seara la masa comună, unde se judecă operele fiecăruia, se daŭ sfaturĭ de ceĭ maĭ tarĭ, încurajând zelul şi mărind speranţele în viitor ale celor ce încep cariera!

Acolo făcu Andreescu frumoasa *Alee de fagĭ*, expusă cu succes la Paris, care face astăzĭ parte din colecţiunea D-luĭ Take Ionescu; de acolo este datat tabloul, mult remarcat la Expoziţiunea din 1879, intitulat *Stâncile de la Apremont*, care aparţine D-luĭ Procopie Dumitrescu; acolo aŭ fost executate multe din *luminişurile de pădurĭ*, care stabiliră maĭ târziŭ reputaţiunea luĭ Andreescu, şi din care unele aparţin astăzĭ D-lor doctor Kalenderu [3]), Nae Predescu, Zădăriceanu, Crătunescu şi Iarca; se zice că sunt unele în colecţiile D-lor Pancu şi Demetriad din Buzĕŭ. Acolo pare-mi-se că a fost făcut chiar originalul tabloului *Ghiveciu cu trandafir*, care aparţine D-luĭ C. Ştefănescu de la Inalta Curte de Casaţiune. Infine, tot de acolo sunt datate unele din peisagele, florile şi câteva naturĭ

---

[1]) In colecţiunea D-luĭ Dr. Kalenderu, este un prea frumos studiŭ drapat, zugrăvit de Andreescu în cele dintâĭ luni ale şederiĭ sale la Paris.

[2]) Aicĭ găsi şi pe D. Grigorescu, care venise în Francia încă de la 1859 şi care se întorcea adeseaorĭ să facă studiĭ la Fontainebleau.

[3]) D. Dr. *N. Kalenderu*, căruia Arta română trebue să-ĭ fie recunoscĕtoare pentru sprijinul ce totdeauna a bine-voit să dea junilor noştri artiştĭ, posedă la noĭ cea maĭ frumoasă colecţiune particulară de opere artistice. Afară de peste 200 de picturĭ şi sculpturĭ străine, adunate cu mult gust încă de pe când îşĭ făcea studiile la Paris, D-sa posedă multe din cele maĭ frumoase opere ale D-lor Grigorescu, I. Georgescu, Mirea, Andreescu şi alţiĭ. Ceeace este însă şi maĭ preţios în colecţiunea sa de opere cu subiecte româneştĭ, sunt maĭ toate desemnurile şi acuarelele făcute de D. Grigorescu, pe timpul războiuluĭ nostru cu Turciĭ. Tot D. Dr. Kalenderu are nepreţuita colecţiune pentru noĭ a desemnurilor şi acuarelelor pe care reputatul pictor francez Raffet le-a executat la 1837, în ţara românească, pe când făcea cu prinţul Demidoff călĕtoria sa în Orient.

moarte, care aparţin D-luĭ architect Maimarolu, Clubuluĭ tinerimeĭ din Bucureştĭ, D-luĭ inginer G. Cerkez şi D-luĭ Dr. Petrini Paul.

Această muncă fără preget dete artistuluĭ roadele sale, dar, din nenorocire, sănătatea sa cam şubredă, încă din primiĭ anĭ aĭ copilărieĭ, începu să se slăbească acum şi maĭ mult, oprindu-l chiar de a continua lucrările începute, de multeorĭ zile şi săptămânĭ întregĭ.

Către finele anuluĭ 1879 Andreescu, în urma uneĭ răceliĭ dobîndite pe când se încerca să interprete un motiv situat lîngă o apă, constată simptomele uneĭ boale neertătoare.

Se maĭ întîmplă că aceĭ ce-l ajutase ca să-şĭ urmeze studiile sale în Franţa începură să-l uite, cum din nenorocire se întîmplă maĭ adesea, şi cu toate că el făcea din ce în ce maĭ multă onoare angajamentuluĭ sĕŭ de studiĭ. Această stare de lucruri, îndoit descurajătoare, îl sili să-şĭ lase acolo tot şi să se întoarcă în ţară, pe deoparte ca să încerce a dobîndi o prelungire de mijloace materiale, iar pe de alta cu speranţă că întoarcerea în locul naşterii 'í va înapoia sănĕtatea, saŭ cel puţin ĭ-o va îmbunătăţi.

Intr'adevĕr, odihna de câteva lunĭ ce le petrecu în familie la ţară şi vinderea câtorva studiĭ pe care le adusese cu dînsul, avură un efect puternic asupra vieţiĭ sale. Mulţumită maĭ cu seamă tinereţiĭ sale, care păru că risipeşte bănuelile despre boala luĭ, el putu să plece din noŭ la Paris, chiar în toamna aceluiaşĭ an. O agravare însă a boaleĭ îl sili să părăsească definitiv Franţa la începutul anuluĭ 1881 şi să se stabilească în Bucureştĭ.

Aicĭ, noue speranţe înflăcărate de marele succes ce-l avu expoziţiunea tutulor operelor sale, în sala din curtea bisericeĭ Stavropoleos [1]), păru că ar voi să deschidă un câmp noŭ de activitate talentuluĭ sĕŭ. Ce sĕrbătoare pentru bietul Andreescu când, în primăvara anuluĭ 1881, el vĕzu maĭ toate zidurile săleĭ centrale de la Stavropoleos acoperite numaĭ de tablourile sale!

Amatoriĭ de cumpĕrat opere de artă eraŭ atuncĭ şi maĭ rarĭ decât acum. Valoarea însă reală a operelor juneluĭ pictor; boala care îl făcea şi maĭ scump chiar pentru ceĭ indiferenţĭ, şi maĭ cu seamă interesul ce inspira Andreescu D-luĭ Dr. Davila, care a fost promotorul atâtor ideĭ norocite la noĭ în ţară şi care a pus totdeauna neîntrecuta sa activitate şi marele sĕŭ credit pentru sprijinirea cauzelor juste, făcu că izbutirăm să vindem o parte din operele expuse, să se afirme valoarea artistică a luĭ Andreescu şi astfel să maĭ ţinem aprinsă încă câtva timp scînteia vieţiĭ sale.

Peste treĭzecĭ de studiĭ şi tablouri de-ale luĭ Andreescu şi unele din cele maĭ însemnate ca sentiment şi ca execuţie, sunt datate dintr'aceste din urmă lunĭ ale vieţiĭ sale. De atuncĭ este »Vederea de lîngă Predeal,« care face parte din colecţiunea D-luĭ Sp. Dendrino şi care este una din lucrările cele maĭ desăvîrşite ale luĭ Andreescu; portretul sĕŭ în mărime naturală făcut pentru mamă-sa;

[1]) Intr'o sală anume construită în curtea bisericeĭ Stavropoleos ministrul V. Conta avusese de atuncĭ ideia norocită de a stabili o exposiţiune permanentă. Acolo se expuseră maĭ toate lucrările artiştilor noştri în timp de 5 anĭ şi se aduse marĭ serviciĭ Arteĭ române.

schiţa portretuluĭ D-luĭ C. Budişteanu, portret ce face parte tot din colecţiunea D-luĭ Iarca, care a fost totdeauna de mare ajutor pentru Andreescu şi a avut pentru dînsul o particulară iubire. De atunci, înfine, este datată magistrala schiţă a tablouluĭ *Bucureştiĭ vĕzut noaptea*, care este astăzĭ proprietatea D-luĭ Colonel Perticari.

Tot de atuncĭ sunt datate maĭ multe oale cu pansele, de cea maĭ rară frumuseţe şi de o execuţie care nu lasă nimic de dorit.

De atuncĭ este încă profilul uneĭ fete cu capul acoperit de o conciură, din colecţiunea D-luĭ Dr. Kalenderu, *Rozele roşiĭ şi albe* [1]), aruncate pe o masă din colecţiunea clubuluĭ tinerimiĭ, precum şi florile de la D. C. Dissescu, de la D. Eug. Stătescu şi cele de la D. I. Vilacros.

Andreescu se stinse în ziua de Vineri, 22 Octomvrie 1882, maĭ înainte de a împlini 32 de anĭ.

. . . . . .

. . . . . .

Iată viaţa şi lucrările luĭ Ioan Andreescu.

Dacă acum ni s'ar pune întrebarea: care este valoarea reală a opereĭ sale? Noĭ credem că, înlăturând chiar chestiunea scurtuluĭ timp care ĭ-a fost dat luĭ Andreescu să lucreze şi starea-ĭ de boală care a pus atâtea stavile dezvoltăriĭ normale a talentuluĭ sĕŭ, critica cea maĭ severă poate pune opera luĭ Andreescu alături de operile artiştilor noştri de frunte.

Dacă nu se găseşte la Andreescu lucrărĭ capitale care să se impue admiraţiuniĭ generale a publiculuĭ cunoscĕtor, nimenĭ nu poate însă tăgădui că tablourile sale sunt, în cea maĭ mare parte, realizarea lucrăriĭ unuĭ adevĕrat talent.

El poseda ochiul pĕtrunzător în secretele intime ale natureĭ, care ne îngădue să înfăţişăm pe pânzele noastre nu numaĭ forma cu culoarea exactă a obiectelor din natură, dar şi sufletul lor. De aceea subiectele, motivele cele maĭ neînsemnate ale tablourilor sale, aŭ puterea de a comunica spectatoruluĭ impresiunea veselă saŭ tristă pe care a simţit-o artistul în faţa naturiĭ reprezentate.

Soarta nelăsându-ĭ însă timpul ca el să cucerească, în executarea lucrărilor sale, înţelegerea şi aplicarea cunoscuteĭ legĭ de sacrificiĭ a uneĭ părţĭ secundare, ca să se pue maĭ în relief motivul principal, cele maĭ multe din lucrările sale nu par şi nu sunt decât nişte studiĭ. Concentrarea umbreĭ şi luminеĭ şi punerea în evidenţă numaĭ a acelor părţĭ care plac artistuluĭ ca să fie maĭ bine vĕzute de spectator, este, în lucrările desăvîrşite de artă, o calitate de căpetenie.

Ce ar rĕmânea din operele celuĭ maĭ mare pictor din lume, Rembrand, dacă am suprima din ele magia clar-obscuruluĭ, a luminiĭ orbitoare a subiecteluĭ principal înconjurat de umbra crescêndă a celorlalte obiecte din tabloŭ?!

Atâta cât şi cum ne-a lăsat Andreescu, mărturiseşte îndestul un talent

---

[1]) Rozele care aŭ servit de model luĭ Andreescu pentru acest tabloŭ şi pentru un altul, mult maĭ terminat, dar care nu ştiŭ unde se găseşte, i le-am oferit chiar eŭ, luându-le de la o ţigancă într'o seară din luna luĭ Septemvrie a anuluĭ 1882, pe când mĕ preumblam cu Andreescu pe calea Victorieĭ.

original în renaşterea noastră. Pentru a confirma memoria numeluĭ şi opereĭ luĭ meritoriĭ, ar fi de dorit totuşĭ să organizăm într'una din sălile Atheneuluĭ Român o expoziţiune retrospectivă a celor maĭ alese lucrărĭ ale luĭ, şi cine ştie dacă la vederea acestor opere, pe care mulţĭ din generaţiunea de astăzĭ nu le cunosc de loc, nu s'ar putea încerca deschiderea uneĭ micĭ subscripţiunĭ pentru facerea bustuluĭ sĕŭ.

D. N. Grigorescu, care a făcut portretul luĭ Andreescu după natură pe când era la Fontainebleau, şi care a iubit pe Andreescu, ar fi în drept a se pune în fruntea uneĭ asemenea subscripţiĭ, asociind astfel marele sĕŭ nume cu acela al luĭ Andreescu.

Martie 1900. C. I. STĂNCESCU.

Fostul Han Manuc în Bucureştĭ (1808)

VISUL

I

Nemişcat, tăcut, cu gîndul dus în zare, după vise, —
Cu ochĭ plânşĭ, cu chip zăpadă şi cu buze 'ntredeschise,
Aşteptând de anĭ de zile primul vîrgin sărutat, —
Pe când pĭere 'ncet amurgul, care cerul poleise, —
Intr'un colţ de raĭ-grădină stă un tînĕr întristat.

Nemişcată e şi umbra, umbra'ceea de femee,
Ce s'a 'nfipt ca sentinelă la un capĕt de alee,
Cu iubirea eĭ de mamă apărând pe visător;
Până ce 'n sfîrşit tresare, arsă 'n suflet de-o scîntee,
Şi se-apropie de tînĕr şi-l întreabă şoptitor:

»— Câte zile se 'nşirară, de când vĭaţa ta nu-ĭ vĭaţă?
»Tinereţea ta, ce-o stinge? Ce sloĭ inima 'ţĭ-'nghĭaţă?
»Cine gîndurile-ţĭ fură? De ce dorul nu-ţĭ înfrângĭ?
»In cotro suspinu-ţĭ sboară, de cu seară 'n dimineaţă?
»De ce fugĭ de mîngîerea-mĭ? De ce tacĭ şi de ce plângĭ?

»— Nu tac, gem; nu plâng, mĕ vaet. Gîndul meŭ 'şĭ-avîntă zborul,
»Nu atras de vre-o fiinţă. Pretutindenĭ e izvorul
»Intristărilĭ, care 'nneacă în durere vĭaţa mea.
»Taĭnă tristă mĕ tortură, taĭna tutulor: amorul, —
»Crud amor ce-mĭ dă otravă şi rîzênd îmĭ zice »bea«.

»— Bea«, 'l-îndeamnă vocea mameĭ. »Bea şi 'ncrede-te în mine:
»Din amor nu moare nimenĭ. Plec în lume. Să ştiŭ bine
»Că 'mĭ-ar sta oceane 'n cale, tot pămîntul voĭ căta,
»Pe iubita-'ţĭ voiŭ găsi-o şi Dumineca ce vine
»Subt pătraru-'ntâĭ de lună ea va fi mireasa ta.

»— Nu va fi! E scris în veacurĭ să nu poată fi subt soare
»Insoţire c'o fiinţă-umbră, nevĭeţuitoare.
»— A murit?«, întreabă iarăşĭ vocea eĭ. »N'a existat«,
Iĭ rĕspunde el... şi vorba în prelung suspin îĭ moare.
Apoĭ, palid, printre lacrĕmĭ, zice şi maĭ întristat:

»— Nu! n'a existat aceea care vĭaţa-mĭ turburat-a.
»Totuşĭ, vecĭnic e cu mine. Uite-o! Uite-o *necreata!*
»Are chipul de femee a o mie de femeĭ.
»E frumoasă şi mĕ chĭamă. Să mĕ strîngă 'n braţe-'ĭ gata.
»Aşĭ atinge-o, dar mĭ-e teamă c'o pĭeri din ochiĭ meĭ.
»Alb profil de Magdalenă, galeş zîmbet de Gĭocondă,
»Corp de Venere 'n statùe, plete lungĭ de Cères blondă, —
»De la toate 'mprumutat-a câte-un dar dumnezeesc;
»Dar nicĭ Venere nu este, nicĭ demonică Gĭocondă,
»Nicĭ n'o chĭamă Magdalena şi nicĭ Cères n'o numesc.
»O numesc...« Şi se 'ntrerupse. Cu privirile 'n abisul,
Care iar se deschisese între dorul luĭ şi ea;
Ca şi 'ntâĭ sburându-ĭ gîndul către-apururea-deschisul
Orizont al aşteptărĭĭ, — pe când noaptea se 'ntindea, —
Rătăcitul din grădină îngână: »O chĭamă *Visul*«.

II

A plecat pribeag în lume, fără ţintă, la 'ntîmplare.
Trist, în fiecare seară, se uĭta când peste munţĭ
La roşatic soare-apune,—când la luna, care 'n mare
Se scălda, zîmbind ironic melancolicelor frunţĭ.

Se uita cum, în câmpie, printre florĭ, da fuga vîntul
Pe covoare de verdeaţă; la talazurĭ se uita,
Şi la sbor de turturele, şi la cer, şi la pămîntul
In al căruĭ fund speranţa zilnic i se 'nmormînta.

Când luceafărul de seară apărea, — ca briliantul
Pe-o mătasă cu opale, — în umbrişurĭ se oprea,
Intindea un braţ în spaţiŭ... şi amar plângea amantul,
Până ce-ĭ seca şi plânsul, până ce nu maĭ putea.

Douĕ lunĭ de pribegie, lunĭ de sufletească sete,
L'aŭ adus într'o pădure, la izvorul unuĭ rîŭ.
Acolò, o noapte 'ntreagă, subt o salcie cu plete,
A cântat în şir de versurĭ disperarea-ĭ fără frîŭ:

»Lună, lună! Rece lună,
»Care ştiĭ ce foc se-aprinde dintr'o dragoste nebună!
»Cer, în care, călătoare, ca perechĭ de rîndunele,
»Sboară gîndurile mele!
»Rîŭ, ce-adormĭ durerea-mĭ oarbă cu poeticele-ţĭ şoapte!
»Şi tu, noapte,
»Şi tu, stea, —
»Arătaţi-mĭ unde-ĭ *Ea*!
»Am vĕzut-o. Lîngă mine a venit adesea. Insă
»A plecat cu primăvara, vaĭ! şi nu s'a maĭ întors.
»Şi d'atuncĭ o cat într'una, faţa mea d'atuncĭ e plânsă,
»Vĭaţa mea d'atuncĭ s'a tors.
»Totuşĭ, trebue să fie undeva. Da! nu se poate!...
»Da, comoara mea, trăeştĭ!
»Altfel n'ar maĭ fi 'n natură fragĭ şi roze parfumate,
»N'ar cânta privighetoarea, pĭeptu-mĭ tînĕr n'ar maĭ bate
»Ars de patimĭ netrupeştĭ.
»Da, trăeştĭ! Te vĕd şi-acuma prin cristalu 'nchipuirĭĭ.
»In extaz, ĭţĭ simt adesea sărutările sburând
»Pe de-asupra mea, — dar vino! Desmĭerdările iubirĭĭ
»Adu-mi-le maĭ curînd...«

L'a trezit din aiurire dimineaţa. Să rèmână
N'a maĭ vrut. A dat să plece... şi ca frunza a pălit:
O femee, adormită între florĭ, c'o floare 'n mână,
Ĭĭ zîmbea ispititoare şi cu sînul desvelit.

Ea era! Ea, de-altădată. Se 'ntrupase Arătarea...
Şi-o sorbea cu ochiĭ, lacom s'o maĭ vază. Ea era!
Era pĕrul eĭ, cu care să-şĭ îmbete respirarea;
Gîtul eĭ, pe-al căruĭ fildeş să-şĭ aştearnă desmĭerdarea;
Gura eĭ, virgina gură, după care el murea.

Şi, pe când transfiguratul plănuĭa c'o sărutare
S'o deştepte,—fără veste, se opri, lovit de-un gînd:
»Ochiĭ, ochiĭ-diamante, ochiĭ ceia,—fără care
»Scumpa mea închipuire nicĭ un farmec nu maĭ are, —
»Tot frumoşĭ vor fi, tot stele, când ĭĭ voiŭ vedea plângênd?
»Faţa-aceea, zugrăvită cu penelu 'nchipuirĭĭ, —
»Faţă astăzĭ regăsită în Femeea-Ideal, —
»N'o să-mĭ pară veştejită, când fiorĭĭ 'ndrăgostirĭĭ
»M'or sili s'o strâng în braţe? Nu e umbra amintirĭĭ
»Maĭ frumoasă? Nu m'apropiĭ eŭ acum de-un ceas fatal?...

»Nu! Decât să vĕd cum visul mi se'mprăştie, maĭ bine
»Să mĕ duc, să nu-l ating,
»Să plec iar în lume, singur, — să dispar, luând cu mine
»Amintirile, în care viitorul dor să-mĭ sting.
»Să dispar, fiindcă vĭaţa între orĭce 'nchipuire
»Şi realitate, pune al regretelor abis, —
»Şi fiindcă, de când lumea, cea maĭ sfîntă fericire
»E ca omul să-şĭ străbată calea luĭ prin omenire
»Cu-un mănunchĭ de florĭ în mână şi cu gîndul la un vis".

Se uită lung la femee, smulse floarea parfumată
Dintre degetele-ĭ albe, pe-o cărare apucă;
Iar când capu 'ncet întoarse, să-şĭ maĭ vadă înc'o dată
Visul, — plânsul l-înnecă...
Şi plecă.

HARALAMB G. LECCA.

D. MIREA

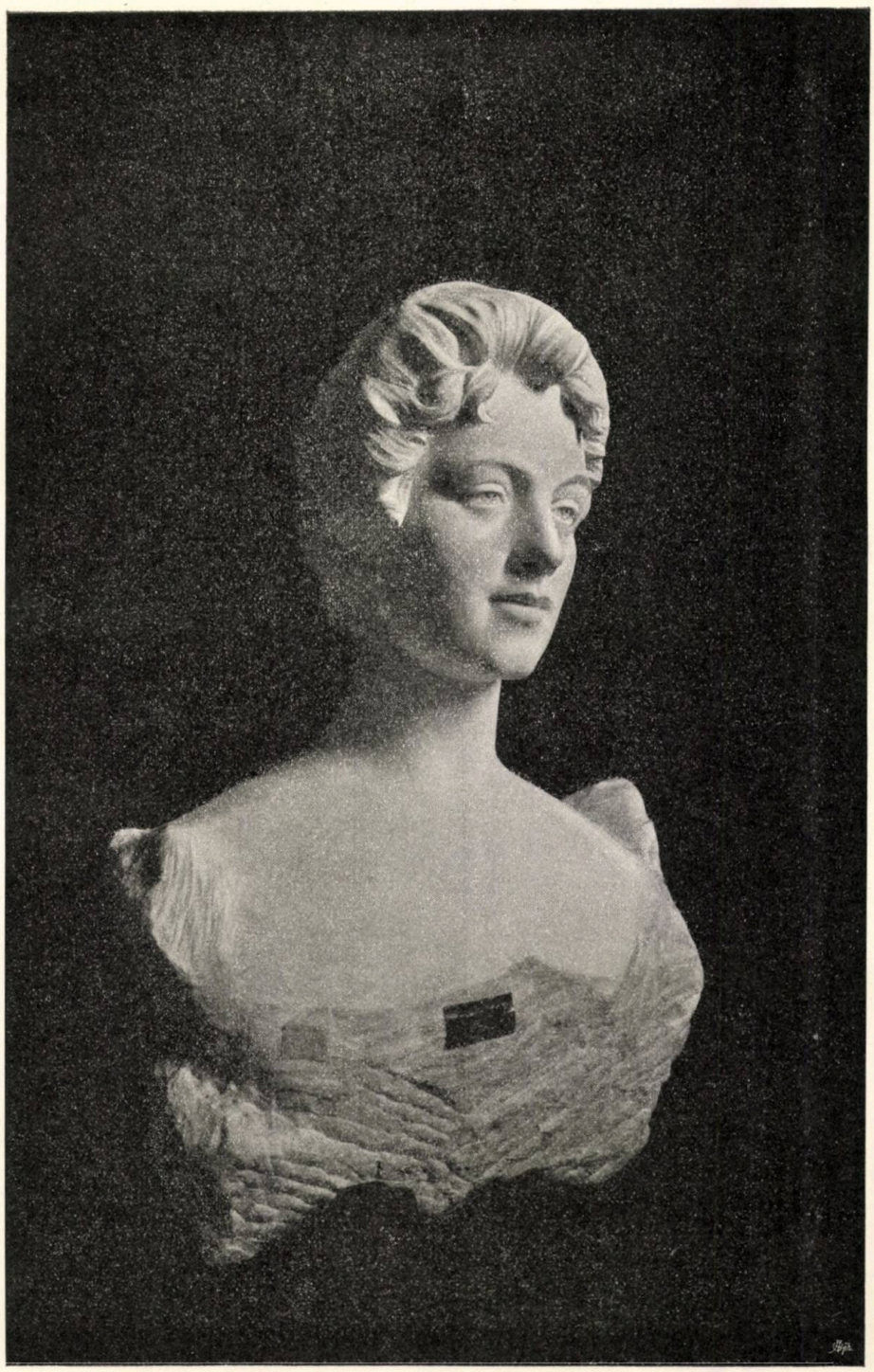

Bustul D-neĭ M.

ARMATA ROMÂNĂ

NOTIȚE ISTORICE

Numeroase și strălucite sunt faptele de arme ce se găsesc în istoria poporuluĭ român. Aruncat în mijlocul unor popoare cu aspiraţiunĭ și interese deosebite, poporul român, graţie vigoareĭ sale și a uneĭ solide și înţelepte organizaţiunĭ militare, a reușit să ţină pept și să înfrîneze poftele de cucerire ale vecinilor sĕĭ vrăjmașĭ. Santinelă neadormită a creștinătăţiĭ, acest popor a stat neclintit la postul sĕŭ, oprind avîntul puterniceĭ semi-lune condusă de ceĭ maĭ teribilĭ sultanĭ, cărora nimenĭ nu le rezistase până aicĭ. Acel ce a studiat istoria poporuluĭ român, nu poate să nu rĕmână în admirare în faţa eroicelor lupte ce se desfășură pe câmpiile românești. Deși adesea puţinĭ numeroșĭ, Româniĭ știaŭ să-și aleagă totdeauna astfel de poziţiunĭ încât graţie acestora, își asiguraŭ maĭ dinainte avantagiĭ contra năvălitoruluĭ de multe orĭ de douĕ și de treĭ orĭ maĭ numeros. Eĭ reușiaŭ să-l atragă pe cele maĭ bune poziţiunĭ defensive, ocupate deja de Românĭ și unde inamicul nu putea să lupte decât pe un front îngust, așa în cât o mare parte din numeroasa luĭ armată era nevoită să stea în neacţiune; odată inamicul ajuns în o asemenea poziţiune, se pomenea cu un atac demonstrativ la una din aripĭ saŭ pe la spate chiar, și apoĭ urma un atac foarte viguros de front, aruncând astfel o complectă dezordine în vrăjmaș, care se retrăgea cu cea maĭ mare repeziciune și cu perderĭ enorme.

In istoria poporuluĭ român nu găsim veleităţĭ de cucerire, nu vedem că ar fi dominat spiritul de ofensivă în afară, dar pe teritoriul sĕŭ lupta o ducea până la extrem; nu permitea să se calce nepedepsit cea maĭ mică părticică de pe moșia strămoșească. Niměnuĭ nu ĭ-a reușit ca pe calea armelor să poată deslipi vre-o fășie din teritoriul ţĕrilor românești; aŭ găsit totdeauna santinelele la postul lor. Numaĭ diplomaţia fără scrupule a reușit ca fără cea maĭ mică vĕrsare de sânge să sustragă douĕ din provinciile cele maĭ frumoase din trupul Moldoveĭ.

De la origina sa și până astăzĭ, armata română a trecut prin maĭ multe faze care se pot grupa în câteva perioade principale.

Cea întâĭ perioadă, și care este cea maĭ mare și cea maĭ plină de nume-

roase fapte de arme, datează de la fundarea Principatelor şi până la domnia Fanarioţilor, adică până aproape de jumĕtatea secoluluĭ al XVIII-lea. In această perioadă puterea armată a Românieĭ se compunea din treĭ elemente:

1. Ostaşĭ saŭ slujitorĭ, statorniciţĭ cu leafă (armată statornică, permanentă);

2. Catane saŭ slujitoriĭ de scuteală (miliţia);

3. Gloatele.

Este de remarcat că în Principatul Muntenieĭ se găseşte organizarea armateĭ permanente de pe timpul luĭ Mircea cel Bĕtrân (1386), pe când în Occidentul Europeĭ se vede apărênd această armată abia în anul 1445.

Armata se recruta prin circonscripţie şi înrolare de bunăvoie; oameniĭ primeaŭ de la stăpînire leafă, hrană şi haine. Atât Principatul Muntenieĭ împreună cu Oltenia, cât şi Principatul Moldoveĭ, avea ca efectiv peste 50.000 de oameni trupă permanentă; aceştia se împărţeaŭ în *cete* (1000 de oameni), *centurii* (100 oameni) şi *decurii* (10 oameni), comandate respectiv de căpitanĭ, sutaşĭ şi cetaşĭ. Şeful a 500 oameni se numia vătaf şi maĭ tărziŭ ceauş.

Armele întrebuinţate de românĭ aŭ fost acelea ale timpuluĭ; aşa, la început, eĭ aŭ întrebuinţat arcul, lancea, alebarda, paloşul, sabia, măciuca; la nevoe se serviaŭ încă şi de coase, topoare, etc.; haine de fer (zeaoa), scutul şi pavăza ca arme defensive. Către sfîrşitul secoluluĭ al XIV-lea Românii aŭ adoptat puşca şi tunul; preferaŭ însă sabia şi lancea, căcĭ ziceaŭ că numaĭ prin lupta corp la corp se poate vedea curajul şi adevĕrata valoare a ostaşuluĭ; de aceea aveaŭ o mare repulsiune pentru armele de foc.

Tunurile la început fiind prea grele, aŭ introdus în luptă tunurĭ maĭ uşoare, dându-le astfel o maĭ mare mobilitate; tunurile Moldovenilor şi Muntenilor eraŭ trase numaĭ de doĭ caĭ.

Cavaleria făcea maĭ mult uz de armele albe şi numaĭ o mică parte avea arme de foc.

Corpurile de trupă aveaŭ diferite numirĭ; aşa, în Muntenia găsim ca pedestrime: cetele de dorobanţĭ, lefegiĭ, ferentariĭ, vênătoriĭ (din aceştia jumĕtate eraŭ călărĭ), puşcaşiĭ, aproziĭ, copiiĭ de casă; iar ca cavalerie: călăraşiĭ, roşiĭ de ţară, săräceiĭ şi scutelniciĭ, lipcaniĭ, curteniĭ, fustaşiĭ, haiduciĭ, etc.

In principatul Moldoveĭ găsim: Darabaniĭ (pedestrime), călăraşiĭ de ţară, panţiriĭ (călărime), vătăşia călăraşilor, a umblătorilor de Hotin şi Sorocea, vătăşia fustaşilor, curteniĭ, puşcaşiĭ saŭ tunariĭ.

Miliţiile saŭ catanele eraŭ împărţite în căpitănii de miĭ, câte una de fiecare judeţ. Căpitaniĭ, şefiĭ căpităniilor, aveaŭ putere administrativă, judecătorească şi ostăşească în judeţe. Pe lîngă paza oraşelor şi tîrgurilor, miliţiile eraŭ însărcinate să păzească pe rînd fruntariile. In Moldova miliţiile se maĭ numeaŭ oastea de strînsură saŭ în dobîndă.

In timp de războiŭ, toţĭ Românii în stare de a purta armele veneaŭ în ajutorul patrieĭ; tineriĭ boerĭ, rĕspîndiţĭ pe la moşiile lor, soseaŭ cu toţĭ slujitoriĭ şi locuitoriĭ de pe proprietăţile lor şi luaŭ loc în rîndurile armateĭ.

Astfel organizată, puterea armată a Principatelor a mers progresând, ajungênd în apogeul eĭ subt Ștefan cel Mare în Moldova (1457—1504) și Mihaĭ Viteazu în Muntenia (1593—1601).

Perioada de sub Fanarioți se deosibește prin o decădere complectă a tutulor instituțiunilor în Principatele române; decăderea a durat până la plecarea domnilor fanarioți la începutul secoluluĭ al XIX-lea.

In acest secol se complectează și se organizează treptat puterea armată a Românilor până la unirea Principatelor subt Alexandru Ion I Cuza, când începe o nouă perioadă foarte însemnată atât din punctul de vedere politic cât și al desvoltăriĭ instituțiunilor militare, așa că la sfirșitul domnieĭ acestuĭ domnitor (1866) armata română se compunea din 45.300 oameni (împreună cu cea teritorială), cu aproape 6000 de caĭ.

In perioada actuală, de sub domnia Majestățiĭ Sale Regeluĭ Carol I, se desfășoară opera de organizare a puteriĭ armate române, operă care a arătat Europeĭ valoarea războinică a ostașuluĭ român și înalta capacitate a Ilustruluĭ Căpitan, care a condus tênĕra armată română pe câmpiile bulgare, la cele maĭ strălucite victoriĭ, sigilând astfel *Independența* țĕriĭ și creând tînĕrul dar vigurosul *regat român*.

In ultima campanie (1877—78) România dispunea de următoarele trupe:

8 regimente infanterie de linie,
16 » dorobanți (infanterie teritorială),
4 batalioane de vênătoriĭ,
2 companiĭ jandarmĭ pedeștri,
2 regimente de roșioriĭ,
9 » de călărași (cavalerie teritorială),
2 escadroane jandarmĭ călărĭ,
3 regimente artilerie,
1 batalion de geniŭ,
1 companie de pontonieriĭ,
1 escadron de tren,
4 bateriĭ de pompieriĭ (artilerie teritorială).

Acestea toate eraŭ împărțite în patru comandamente de diviziĭ.

De la acea campanie până astăzĭ s'a continuat mereŭ cu complectarea organizăriĭ armateĭ, așa că acuma România dispune de patru corpurĭ de armată și o divizie independentă în Dobrogea, deosebit corpul flotileĭ.

In cele ce urmează vom arăta trupele și efectivele de care dispune actualmente și sistemul de organizare al armateĭ române.

ORGANIZAȚIUNEA

Armata română este constituită din treĭ elemente distincte, și anume: *armata activă*, *miliția* și *gloatele*. — Toțĭ locuitoriĭ țĕriĭ în stare de a purta armele și fără vre-o infirmitate sunt obligați a servi într'unul din aceste elemente. — Astfel,

de la etatea de 21 anĭ până la 30 anĭ împliniţĭ, sunt datorĭ a servi în primul element; de la 30 la 36 anĭ împliniţĭ în al doilea, şi 10 anĭ de la această etate înainte în al treilea.

Deşi legea pune obligaţiunea serviciuluĭ militar tutulor locuitorilor ţĕrĭĭ, totuşĭ ea prevede şi treĭ anumite cazurĭ în care tinerĭĭ sunt excluşĭ de la acest serviciŭ şi nu pot fi admişĭ în armată sub nicĭ un titlu:

1. Supuşiĭ altor ţĕrĭ străine;

2. Condamnaţiĭ la o pedeapsă criminală, şi

3. Condamnaţiĭ la o pedeapsă corecţională de maĭ mult de doĭ anĭ şi, în acelaş timp, la interdicţiunea drepturilor civile şi de familie.

In armata activă, tinerĭĭ, avênd obligaţiunea de a servi de la etatea de 21 anĭ până la 30 anĭ împliniţĭ, fac: 3 anĭ serviciŭ în permanenţă sub drapel, 4 în congediŭ şi 2 în rezervă.

In marină, însă, serviciul activ este de 5 anĭ în permanenţă subt drapel şi restul timpuluĭ până la 30 anĭ împliniţĭ în rezervă.

In celelalte douĕ elemente serviciul este egal pentru toţĭ şi pentru toate armele.

Deşi de la serviciul militar în elementul miliţiilor şi gloatelor nimenĭ nu este exclus, scutit, dispensat saŭ amânat afară de cele treĭ cazurĭ enumerate maĭ sus, se fac însă excepţiunĭ, de la durata în parte saŭ în total a termenuluĭ de serviciŭ permanent activ, cu unĭĭ tinerĭ ce se găsesc în anumite condiţiunĭ ale legiĭ, fie ca trebuincioşĭ pentru întreţinerea familiilor lor aĭ căror capĭ sunt bĕtrânĭ, infirmĭ şi în neputinţă de a munci, astfel că din această stare devin eĭ capiĭ acelor familiĭ, fie din pricina studiilor făcute, şi care le dă anumite avantagiĭ chiar prin lege.

Toţĭ aceştia însă, atât scutiţiĭ absolut de serviciul militar din cauza vreuneĭ infirmităţĭ; dispensaţiĭ numaĭ de serviciul militar activ, din cauza condiţiunilor în care se găsesc; amânaţiĭ pentru un timp oarecare (2—3 anĭ); ceĭ admişĭ a face serviciul militar redus, saŭ, în fine, excluşiĭ cu totul de la acest serviciŭ, sunt obligaţĭ a plăti anumite taxe pe tot timpul serviciuluĭ militar activ, de congediŭ saŭ rezervă, de care aŭ fost scutiţĭ saŭ de la care aŭ fost excluşĭ; numaĭ pe durata timpuluĭ pentru care aŭ fost dispensaţĭ, amânaţĭ; orĭ, înfine, numaĭ pentru timpul care li s'a redus din întregul termen de serviciŭ militar obligatoriŭ după lege. — Cu acest mod se echivalează pentru toţĭ obligaţiunea serviciuluĭ militar şi se atinge principiul absolut stabilit prin lege, relativ la datoria ce aŭ toţĭ locuitoriĭ de a face acest serviciŭ.

România, în armata de întâia linie, maĭ are o organizaţiune a sa specială a *»serviciuluĭ cu schimbul«*, adică a *serviciuluĭ întrerupt*, care însă este rezervat numaĭ armelor infanterieĭ şi uneĭ părţĭ din cavalerie, »călăraşiĭ«.

In acest serviciŭ sunt chemaţĭ tinerĭĭ în raport cu condiţiunile sociale în care se găsesc eĭ saŭ familiile lor, adică aceĭ care sunt datorĭ a îngriji de existenţa familiilor lor prea sărace, saŭ aĭ căror capĭ de familie sunt în neputinţă de a munci; unĭĭ din aceĭ care prin poziţiunea lor le este uşor a îndeplini condiţiunile

serviciului din călăraşii cu schimbul, saŭ aceĭ care, la recrutare, căpĕtând un numĕr de sorţ prea mare, deşi hotărîţĭ pentru serviciul militar permanent, n'aŭ putut fi chemaţĭ în acest serviciŭ din lipsă de goluri. — Tot în serviciul cu schimbul maĭ sunt chemaţĭ toţĭ aceĭ tinerĭ aĭ unuĭ contingent care întrec numĕrul fixat prin lege a se da armateĭ permanente în fiecare clasă anuală.

Durata termenuluĭ de serviciŭ activ pentru oameniĭ din serviciul cu schimbul derogă de la principiul fundamental al legeĭ, şi este calculat şi împărţit astfel ca el să fie suficient pentru instrucţia trebuincioasă orĭcăruĭ militar, ţinêndu-se seamă însă şi de sarcina ce maĭ aŭ a duce oameniĭ din acest serviciŭ, fie pentru întreţinerea lor saŭ a familiilor lor, fie pentru îndeplinirea serviciuluĭ militar din călăraşii cu schimbul, care maĭ pune obligaţiunea oamenilor de a-şĭ procura şi întreţine singurĭ caiĭ trebuincioşĭ pe tot timpul serviciuluĭ.

Aşa, în infanteria cu schimbul, serviciul militar activ este de 5 anĭ sub drapel, 2 în congediŭ şi 2 în rezervă; iar în călăraşii cu schimbul 4 anĭ sub drapel, 3 anĭ în congediŭ şi 2 în rezervă.

Avantagiul serviciuluĭ cu schimbul constă în faptul că oameniĭ daţĭ acestuĭ serviciŭ fac numaĭ în primul an al recrutărĭĭ lor un serviciŭ neîntrerupt de 90 zile ceĭ din infanterie, şi de 60—70 zile ceĭ din călăraşĭ în restul timpuluĭ de serviciŭ militar, fiind chemaţĭ numaĭ câte o sĕptămână din patru şi, în toamna fiecăruĭ an, până la 30 zile pentru instrucţia tragerilor şi manevre; tot celălalt timp sunt lăsaţĭ liberĭ a-şĭ îngriji de interesele lor proprĭĭ.

Faţă de termenele de serviciŭ activ sub drapel din serviciul cu schimbul, orĭcine ar putea crede în primul moment că el este maĭ îngreunător.

Din avantagiile enumerate maĭ sus însă reese că acest serviciŭ se reduce de fapt la *maĭ puţin de 2 anĭ* chiar de serviciŭ propriŭ şi permanent sub drapel.

Pe lîngă acest mare avantagiŭ pentru locuitorĭĭ ţĕrĭĭ, se maĭ realizează, graţie acesteĭ organizaţiunĭ, tot un aşa de mare avantagiŭ şi ţĕrĭĭ înşăşĭ, căcĭ ea dispune de o armată maĭ numeroasă, a căreĭ întreţinere ar fi cu mult maĭ puţin costisitoare, comparând budgetul Românieĭ cu al celorlalte ţĕrĭ. Apoĭ se evită şi nedreptatea care s'ar putea face la o parte din locuitorĭ, de oarece fără acest sistem ar urma ca unĭĭ să fie cu totul scutiţĭ de serviciul militar, în detrimentul altora, din cauză că ar întrece numĕrul trebuincios armateĭ permanente, impunêndu-li-se în schimb taxele militare, când eĭ ar prefera poate să facă ţĕrĭĭ, maĭ bine şi maĭ uşor, serviciul personal.

Prin acest sistem de organizaţiune, dar, se ajunge ca toţĭ locuitorĭĭ ţĕrĭĭ să facă serviciul militar, afară numaĭ de cazurile anumite prevĕzute de lege, compensate, cum am vĕzut, prin taxele militare, să se formeze cadrele trebuincioase uneĭ armate bine organizate, în timp de campanie şi să se faciliteze mult şi mobilizarea.

Tot acestuĭ sistem se datorează şi faptul că în ţara noastră până azĭ nu s'a simţit nevoia de a se reduce termenul de 3 anĭ de serviciŭ activ sub drapel.

Deşi sunt trecute douĕ decenĭĭ de la campania din 1877—78, totuşĭ credem

a fi încă proaspătă în memoria acelora care s'aŭ ocupat şi aŭ urmărit această campanie, pentru a reaminti în câteva cuvinte pe ostaşul român.

»Dorobanţul român«, care nu era recrutat decât în sistemul de organizaţiune de maĭ sus şi care nu căpătase instrucţiunea militară decât prin acest sistem, a făcut în ultima campanie fala ţării atât în faţa aliatuluĭ, cât şi în faţa inamiculuĭ, şi, se poate spune cu mîndrie, cât şi în faţa lumiĭ întregĭ şi maĭ cu seamă a lumiĭ militare. Docil, sobru, disciplinat, cu dorul de a-şĭ apăra moşia strămoşească, »Dorobanţul român« nu s'a dat înapoĭ nicĭ în faţa greutăţilor campanieĭ, nicĭ în faţa gloanţelor aruncate de miĭ de puştĭ ascunse înapoia parapetelor turceştĭ, ci a înfruntat totul cu bărbăţia şi vitejia moştenită pentru a avea izbînda şi a-şĭ căpăta gloria, apărând căminul părintesc. Miĭ de bravĭ dorobanţĭ aŭ stropit cu sângele lor câmpiile bulgare; Plevna, Grivița, Rahova, Smîrdanul, Vidinul, etc., sunt martoriĭ ceĭ maĭ elocvenţĭ de vitejia ostaşuluĭ român şi de modul cum ştie el să se lupte când glasul ţării în primejdie a dat semnalul alarmeĭ.

Până astăzĭ, organizarea sistemuluĭ de recrutare cu schimbul fiind foarte avantagioasă pentru ţara noastră, din toate punctele de vedere, credem că va continua de a se menţine încă timp îndelungat.

Recrutarea armateĭ române se face în treĭ moduri deosebite:

1. Prin chemărĭ anuale (serviciul obligatoriŭ);
2. Prin angagiărĭ voluntare;
3. Prin reangagiărĭ.

Recrutarea are loc pe regiunĭ de corpurĭ de armată, de diviziĭ, brigade şi regimente, formând astfel regiunĭ proprii de recrutare, saŭ pe întreaga ţară, pentru acele corpurĭ saŭ serviciĭ care nu intră în compunerea organică a corpurilor de armată, cum sunt: regimentele de geniŭ, de roşiorĭ (cavalerie independentă), marină, gendarmĭ, trupele şcoalelor saŭ a diferitelor stabilimente militare ca: arsenal, pirotechnie, depozite, manutanţe, ateliere de confecţiunĭ, etc.

Chemările anuale precum şi trecerile dintr'un element în altul aŭ loc totdeauna la 1 Noemvrie a anuluĭ.

Angagiările voluntare în orĭce timp, iar reangagiările la epocile expirăriĭ termenuluĭ de serviciŭ militar activ obligatoriŭ, de angagiare voluntară saŭ de reangagiare, şi aceste din urmă în anumite condiţiunĭ şi numaĭ până la etatea de 46 anĭ împliniţĭ.

Armata română este organizată pe comandamente de corpurĭ de armată, de diviziĭ, brigade, regimente, companiĭ, escadroane saŭ baterĭi; teritoriul ţării, prin urmare, fiind împărţit în patru marĭ regiunĭ de corp de armată şi o regiune de diviziune independentă (Dobrogea).

Fiecare corp de armată se compune din douĕ diviziĭ de infanterie, douĕ batalioane de vînătorĭ un regiment de artilerie de corp, o brigadă de călăraşĭ, un escadron de tren, o companie de subsistenţă şi alte serviciĭ trebuincioase; iar în timp de războiŭ, în compoziţiunea corpuluĭ de armată maĭ intră şi: un batalion de geniŭ, o companie de căĭ ferate şi o companie de pontonierĭ.

Divizia de infanterie are două brigade de infanterie şi un regiment de artilerie.

O brigadă de infanterie are două regimente de infanterie, şi tot atâtea regimente de călăraşi o brigadă de călăraşi.

Un regiment de infanterie se compune din trei batalioane trupă permanentă şi cu schimbul, din cadrele unui batalion de depozit şi un pluton afară din rînduri (meseriaşi), fiecare batalion având câte patru companii.

Un regiment de cavalerie permanentă are un pluton afară din rînduri (meseriaşi) şi cinci escadroane, din care unul de depozit; acest din urmă escadron fiind cu schimbul; iar un regiment de cavalerie cu schimbul are un pluton afară din rînduri (meseriaşi), patru escadroane cu schimbul şi un escadron (al cincilea) permanent.

Batalionele de vînători constituesc corpuri separate şi sunt organizate pe câte patru companii şi un pluton afară din rînduri (meseriaşi).

Efectivul permanent al unui regiment de infanterie este de 40 ofiţeri şi 760 până la 1.100 de oameni; al unui regiment de cavalerie permanentă (roşiori) şi călăraşi este de 29 ofiţeri şi 602—604 oameni; al unui regiment de cavalerie cu schimbul (călăraşi), tot atâţia ofiţeri şi 248 oameni permanenţi; şi, în fine, al unui batalion de vînători 22 ofiţeri şi 470 oameni.

De infanterie mai ţin gendarmii pedeştri (două companii), al căror efectiv total este de 6 ofiţeri şi 330 oameni; iar în cavalerie mai trebuesc comptate: trei escadroane de gendarmi călări cu un efectiv total de 22 ofiţeri şi 370 oameni. 5 escadroane de tren cu un efectiv total de 11 ofiţeri şi 450 oameni.

Herghelia şi depozitele de armăsari şi creştere cu un efectiv de 12 ofiţeri şi 200 oameni.

Regimentele de artilerie de câmp divizionară sunt organizate jumătate pe câte 5 baterii montate şi jumătate pe câte 6 baterii montate; iar regimentele de corp cu câte o baterie călăreaţă şi patru montate; toate regimentele mai având şi câte un pluton afară de rînduri.

Regimentele de artilerie de cetate, în număr de două, sunt organizate unul pe 12 companii, iar celalt pe 10 companii, şi fiecare cu câte un pluton afară din rînduri.

Tot la artilerie mai trebuesc comptate: o baterie de munte şi 21 secţiuni de pompieri.

Efectivul unui regiment de artilerie de câmp este de 25 ofiţeri, cu un cadru de oameni şi cai în raport cu numărul bateriilor; o baterie călăreaţă având 120 oameni şi 140 cai, iar o baterie montată 77 oameni şi 90 cai.

Ambele regimente de cetate însumează un efectiv de 94 ofiţeri, cu 2.214 oameni.

Geniul are două regimente, fiecare din câte trei batalioane. Cele dintâi două batalioane ale regimentelor au fiecare trei companii de săpători minari şi o companie de telegrafişti; al treilea batalion din regimentul 1 este de căi ferate;

iar al treilea din regimentul 2 geniŭ de pontonieri. In total, geniul are 2.744 oameni de trupă, cu 90 de ofiţeri.

Marina are organizaţia sa specială şi este împărţită în două mari diviziuni: diviziunea de Dunăre şi diviziunea de Mare, fiecare având bastimentele sale proprii, care pentru diviziunea de Mare sunt în număr de opt, plus bastimentele pentru administraţie ce sunt repartizate la corpurile marinei; iar pentru diviziunea de Dunăre 22, plus 18 vase de servitudine. Şi această diviziune, ca şi diviziunea de Mare, are bastimentele sale pentru administraţie care de asemenea sunt repartizate pe la corpurile marinei.

Pe lîngă corpurile ce compun aceste două diviziuni, marina militară română mai are stabilimentele şi depozitele sale proprii de torpile şi muniţiuni şi de îmbrăcăminte. In total, marina militară română are 101, ofiţeri cu un cadru de 1.440 oameni de trupă.

Armata română, pe lîngă corpurile ce compun armele enumerate mai sus, mai comportă şi diferite alte trupe de administraţie, sanitare, stabilimente, şcoli, spitale, ateliere, precum şi alte servicii de specialităţi care ajută la complectul organizaţiunii sale.

Cu această organizaţiune armata română d'intăia linie se compune din:

8 batalioane de vînători;
34 regimente de infanterie (a câte trei batalioane);
2 companii de gendarmi pedeştri;
6 regimente de roşiori (a 5 escadroane);
11 » » călăraşi (a 5 escadroane);
1 divizion de gendarmi călări (a trei escadroane);
2 escadroane de escortă;
5 » » tren;
12 regimente de artilerie (a 6 baterii);
2 » » cetate (ambele având 22 companii);
2 » » geniŭ (a trei batalioane);
4 companii sanitare;
5 » de subsistenţă;
4 » » administraţie.

Toate aceste împărţite în patru corpuri de armată şi o divizie independentă.

Pentru alimentarea întregei armate, din tinerii recrutaţi se chiamă anual un număr variabil de oameni, în raport cu trebuinţele serviciului şi cu sporurile ce se fac.

Aşa, din clasa anului 1901 s'a dispus prin lege a se chema 22.000 tineri pentru armata permanentă, 3.067 tineri pentru roşiori şi călăraşi cu schimbul şi 243 tineri pentru marina militară; iar restul tinerilor ce prisosesc până la complectul numărului total recrutaţi să se verse în trupa cu schimbul.

Budgetul ministerului de războiŭ se ridică anual la suma de 45—46 mi-

lioane leĭ, care însă variază în raport cu noele creaţiunĭ ce se fac treptat şi pe măsură ce se constat nevoile ţĕrĭĭ.

Un soldat din armata permanentă costă 850 leĭ anual; graţie însă organizaţieĭ speciale a serviciuluĭ cu schimbul, calculându-se întreţinerea unuĭ soldat fără deosebire de serviciŭ permanent saŭ cu schimbul, rezultă că nu costă decât 420 leĭ pe an, adică maĭ puţin chiar decât jumĕtate din costul întreţinerĭĭ unuĭ soldat permanent [1]).

Solda gradelor inferioare din armata română variază după arme şi grade. Astfel aŭ :

	Trupele călărĭ	Trupele pedestre	
Sergenţiĭ-adjutanţĭ	65	60	banĭ pe zi
» majorĭ	55	50	» » »
Sergenţiĭ	35	30	» » »
Caporaliĭ saŭ brigadierĭĭ	20	15	» » »
Soldaţiĭ.	9	7	» » »

Sunt însă reangagiaţiĭ pe termene de câte cincĭ anĭ, sub-ofiţerĭĭ de administraţie, sub-ofiţerĭĭ guarzĭ şi sub-ofiţerĭĭ custozĭ, care aŭ soldele lor speciale prevĕzute prin legĭ şi care variază de la 60 leĭ până la 120 leĭ lunar; în aceste cifre intrând şi hrana afectată orĭcăruĭ grad inferior din armată şi care este de 45 banĭ pe zi de om.

Instrucţiunea teoretică în armata română se dă în diferite şcolĭ militare, unele destinate a forma şi ajuta la recrutarea corpuluĭ ofiţeresc, iar altele a pregăti şi complecta cunoştinţele trebuincioase gradelor inferioare şi diferiţilor specialiştĭ.

Cele din prima categorie se pot împărţi în treĭ clase:

1. Liceele militare subt denumirea de »Şcoalele fiilor de militarĭ«, în număr de douĕ, daŭ tinerilor destinaţĭ carierĭĭ armelor instrucţiunea preparatorie după programele liceelor reale din ţeară, plus noţiunile elementare militare.

2. Şcoalele militare: una subt denumirea de »Şcoala de ofiţerĭ«, a doua de »Şcoala de artilerie şi geniŭ«, în care viitorĭĭ ofiţerĭ dobîndesc educaţiunea şi instrucţiunea militară şi după absolvirea cărora obţin gradul de sub-locotenent.

3. Şcoalele de perfecţionare în număr de patru: *a)* »Şcoala de aplicaţie de artilerie şi geniŭ«; *b)* »Şcoala specială de cavalerie«; *c)* »Şcoala de aplicaţie a marineĭ«, şi *d)* »Şcoala superioară de războiŭ«. Toate sunt frecuentate de ofiţerĭ după un anumit stagiŭ la trupă, pentru complectarea cunoştinţelor lor militare, preparându-ĭ astfel pentru gradele superioare şi, în acelaş timp, în primele treĭ şcolĭ, pentru specialităţile armelor respective, cauză pentru care în aceste şcolĭ nu sunt admişĭ decât ofiţerĭĭ armelor. A patra şi ultima şcoală, însă, are de scop răspîndirea înalteĭ culturĭ militare în toate ramurile armateĭ; în această şcoală sunt primiţĭ ofiţerĭĭ de toate armele care satisfac unuĭ examen de admitere.

---

[1]) In Anglia un soldat costă anual 3.440 leĭ; în Germania 1.570 leĭ; în Franţa 1.540 leĭ; în Italia 1.370 leĭ; în Rusia 1.220 leĭ; în nicĭ una, dar, din aceste ţĕrĭ nu costă maĭ puţin ca în România.

Prin această scurtă expunere se dovedeşte că armata română are întregul sistem de instrucţiune militară de care are nevoe pentru recrutarea corpului ofiţeresc, cum şi de a-l complecta întreaga cultură militară.

Tot în această categorie de şcoli trebue contat şi »Internatul medico-militar«, care are de scop a complecta, din punctul de vedere militar, instrucţiunea elevilor studenţi ai facultăţii de medicină care se destin serviciului sanitar al armatei ca medici militari.

In scopul însă de a se păstra contactul cu armatele străine, precum şi cu dezvoltarea lor progresivă, armata română mai trimite anual un număr destul de limitat (3—4) de ofiţeri pentru a face unele şcoli militare din străinătate (Franţa, Belgia, Germania, Austria şi Italia).

In a doua categorie de şcoli se pot enumera:

1. »Şcolile regimentare«, care aŭ de scop a forma caporalii şi sergenţii trebuincioşi armatei.

2. »Şcoala copiilor de trupă«, destinată a complecta instrucţiunea copiilor angagiaţi la corpuri, spre a se forma dintr'înşii cadre de instructori pentru armată, meseriaşi saŭ muzicanţi.

3. »Şcoala de meseriaşi militari«, alipită pe lîngă arsenalul armatei, pregăteşte lucrătorii de diferite categorii trebuincioşi arsenalului, artileriei, geniului, trenului şi mai ales armurieri pentru regimentele de infanterie.

4. »Şcoala de artifiţieri militari« funcţionează pe lîngă pirotechnia armatei în scopul de a forma artifiţieri cu cunoştinţe teoretice şi practice, atât pentru serviciul ordinar al pirotechniei cât şi un cadru suficient de artifiţieri de rezervă şi, în acelaş timp, o pepinieră de sub-ofiţeri guarzi cu cunoştinţe îndestulătoare pentru a permite recrutarea şi alimentarea corpului guarzilor de artilerie al armatei.

5. »Şcoala profesională de desemn, topografie şi gravură« de pe lîngă Institutul geografic al armatei, destinată a forma desemnatorii şi gravorii trebuincioşi la lucrarea hărtei ţării, precum şi a celorlalte servicii ale institutului.

6. Şcoala de marină«, cu scopul de a pregăti sub-ofiţeri şefi pentru diferitele specialităţi ale marinei de războiŭ şi de comerţ.

7. »Şcoala de meseriaşi pentru marină«, funcţionând împreună cu cea de mai sus, pregăteşte sub-mecanicii trebuincioşi bastimentelor marinei de războiŭ şi de comerţ, precum şi sub-maiştrii atelierelor armei.

8. »Şcoala de herghelie«, pentru formarea unui personal de grade inferioare cu cunoştinţe speciale pentru conducerea monţei prin comunele judeţelor unde se daŭ armăsari de ai Statului.

9. »Şcoala sanitară«, pentru formarea oamenilor de serviciŭ la spitalele militare, brancardierilor şi infirmierilor de prin corpurile de trupă.

Dacă pentru recrutarea şi specializarea ofiţerilor armata română posedă sistemul complect de şcoli trebuitoare, nu mai puţin acest sistem este tot atât de complect organizat prin şcoalele enumerate mai sus, pentru răspîndirea şi

complectarea instrucţiuniĭ teoretice şi de specialitate a gradelor inferioare din armată.

Cu privirea la instrucţiunea practică, ea se dă oamenilor în 4 saŭ 5 perioade, astfel că în timp de un an, începênd de la 1 Noemvre, oameniĭ de trupă aĭ contingentuluĭ noŭ incorporat să fie complect instruiţĭ cu tot ce se raportă la arma din care fac parte. Inainte de încheerea complectă a anuluĭ însă, şi în ultima perioadă, eĭ fac tragerile pregătitoare şi de războiŭ, şi iaŭ parte la manevre cu toate armele împreună şi cu rezerviştiĭ şi miliţieniĭ concentraţĭ în acest scop. Această instrucţiune este reîmprospĕtată şi complectată în restul timpuluĭ de serviciŭ militar activ, cum şi în timpul congediuluĭ şi rezerveĭ.

Nu este de puţină importanţă a se schiţa şi *armamentul* cu care este înzestrată armata română, şi maĭ ales progresul în îmbunĕtăţirea luĭ, începênd de la 1821 până astăzĭ.

Puterea armată a Românieĭ, în anul 1821, căpĕtând o nouĕ organizare, se puse în serviciŭ şi nouĕ arme. — Astfel, infanterieĭ, care până la acea epocă avea puştĭ arnăuţeştĭ şi cu cremene de diferite modele, i se dădu puşca cu cremene, model 1832, şi maĭ tărziŭ, în locul puşteĭ neghintuite, puşca ghintuită, model 1861 şi carabina de vînătorĭ, model 1862. — La 1867 s'a adoptat puşca cu ac Dreyss, iar în 1868 puşca Piabody, cu care vînătoriĭ, geniul, regimentele de linie şi o parte din regimentele de dorobanţĭ (astăzĭ fuzionate cu regimentele de linie în regimente de infanterie) făcură războiul independenţeĭ din 1877—78. Restul regimentelor de dorobanţĭ, în această companie, aveaŭ arma Krnka de model rusesc (calibru 15 mm. 24, cu tabachere şi cartuş metalic), iar miliţieniĭ armă cu ac.

In 1879 infanteria a primit arma Henry-Martini, care de la 1893 a rĕmas numaĭ asupra armateĭ de a doua linie, iar celeĭ de întăia linie i s'a dat arma cu repetiţie Manlicher calibru 6.5, avênd un încărcător cu 5 cartuşe.

Artileria care în 1844 a început a se forma din noŭ, şi care până atunci avea tunurĭ turceştĭ, primeşte în 1856 şi 1859 tunurĭ ruseştĭ de bronz; apoĭ, în 1863, 1865, 1870, acestea sunt înlocuite treptat cu diferite sisteme, cel din urmă fiind tunurile de 4 (78 mm.) de bronz cu obturator şi cu tunurĭ de 4 de oţel, model 1868, la care, în 1875, se maĭ adaogă tunurile de oţel cercuite, sistem Krupp, (3.7 mm.). Cu toate aceste modele, artileria de câmp a făcut războiul din 1877—78, iar artileria de asediŭ cu tunurile de bronz de 15 c. m., ruseştĭ, tunurĭ de bronz de 12, model 1865 franceze şi cu mortiere de bronz ghintuite, calibru 15 c. m.

In 1882 tunurile de 78 mm. sunt înlocuite cu tunurile de 75 Krupp, şi de aci înainte s'a continuat cu îmbunĕtăţirea materialuluĭ de artilerie de câmp şi de cetate, înzestrându-se această armă cu cele maĭ nouĕ modele şi tipurĭ de gurĭ de foc aflate astăzĭ în serviciul armatelor europene. Astfel, actualmente, artileria română de câmp, de cetate şi de marină posedă: tunurĭ de câmp şi cetate Krupp şi Grusson de diferite calibre, cu tragere repede saŭ simplă; tunurĭ de munte Armstrong; tunurĭ revolver Hotchkis (de marină); tunurĭ de coastă de diferite sisteme şi calibre; diferite sisteme de obuziere, de mortiere, de mitraliose

şi, în fine, un sistem întreg de cupole transportabile, cu eclipsă, cu obusier, oscilante, cu câte unul saŭ maĭ multe tunurĭ, diferite tipurĭ şi calibre.

Cu acest material artileria română se găseşte astăzĭ la nivelul oricăruĭ Stat european în ceeace priveşte armamentul şi în raport cu trebuinţele armateĭ.

Cavaleria, cam tot în perioada în care a avut artileria a suferi schimbările enumerate în armamentul sĕŭ, a avut a primi şi ea schimbărĭ. Aşa, de la 1852 până în 1863 i s'a dat maĭ multe sisteme de carabine, muschetoane, săbiĭ, lance şi pistoale; până în 1877 însă primi carabina Dreyss, sabia semi-curbă, lancea franceză, şi în locul pistoalelor i se dădu revolvere, arme cu care făcu campania independenţeĭ. Apoĭ, după ce în 1879 se adoptă pentru cavalerie carabina Henry-Martini, în 1893 i se dădu carabina Manlicher pe care o are şi astăzĭ.

Ofiţeriĭ, atât combatanţĭ cât şi asimilaţĭ, aŭ sabia semi-curbă şi revolverul francez St. Etienne.

Justiţia în armata de uscat se dă:

1. De »consiliile de disciplină« instituite pe lîngă fiecare regiment de infanterie, cavalerie saŭ artilerie;

2. De »consiliile de războiŭ«, din care, în timp de pace, se află constituite în permanenţă câte unul la reşedinţa fiecăruĭ corp de armată şi divizieĭ independente Dobrogea;

3. De »consiliul de revizie«, care este unul pentru întreaga armată, constituit din timp de pace, avênd reşedinţa în Bucureştĭ;

4. De »pretorĭ«, nişte anumite autorităţĭ care nu funcţionează decât în caz de războiŭ, şi numaĭ când armata se află pe pămînt străin.

Pentru marină justiţia militară se împarte:

1. De »consiliile de justiţie pe bastimente«, care funcţionează numaĭ când bastimentele sunt în mers, în porturĭ de Mare saŭ în ţară străină;

2. In toate celelalte cazurĭ, de instituţiunile judiciare ale întregeĭ armate.

Organizarea, competinţa şi regulile de procedură a acestor instituţiunĭ sunt definite prin legĭ speciale cunoscute subt numele de »Codicele de justiţie militară« şi »Codice de justiţie special pentru corpul marineĭ«.

Corpul ofiţeresc al armateĭ române coprinde treĭ categoriĭ: *a)* ofiţerĭ combatanţĭ, *b)* ofiţerĭ asimilaţĭ şi *c)* controlorĭ militarĭ.

Combatanţĭ sunt ofiţeriĭ de: infanterie, de cavalerie, de artilerie, din geniŭ şi de marină.

Asimilaţĭ sunt: medicĭĭ, veterinarĭĭ, farmaciştiĭ militarĭ, ofiţeriĭ de intendenţă, de administraţie, guarziĭ de geniŭ şi de artilerie, ingineriĭ şi mecaniciĭ marineĭ militare.

Comandamentul suprem al armateĭ 'l are M. S. Regele.

Ierarhia ofiţerilor combatanţĭ este aceeaşĭ ca a ofiţerilor din celelalte State europene, începênd de la sub-locotenent până la general de divizie inclusiv; iar a oficerilor asimilaţĭ ca acea a combatanţilor, cu deosebire de denumirea gradelor, şi că uniĭ dintr'ênşiĭ aŭ ierarhia până la un grad asimilat maĭ mic aceluia de general de divizie, iar alţiĭ că încep ierarhia de la gradul de căpitan în sus.

Pentru ofiţerii superiorĭ de marină, gradele de asemenea aŭ alte denumirĭ ca: locotenent-comandor (maior); căpitan-comandor (locot.-colonel); comandor (colonel); contra-amiral (general de brigadă) şi vice-amiral (general de divizie).

Recrutarea ofiţerilor se face atât prin şcoalele enumerate la »instrucţiunea teoretică a armateĭ române«, cât şi direct de prin sub-ofiţerii de la corp, care însă trebue să rĕspundă examenuluĭ de capacitate pentru gradul de ofiţer combatant saŭ asimilat şi după specialitatea ce doreşte a îmbrăţişa. Medicii, veterinarii şi farmaciştiĭ, pe lîngă acest examen, trebue să posedă şi titlurile academice relative, precum şi libera practică a meserieĭ în ţară.

Cu toţii, pentru a obţine gradul de ofiţer maĭ trebue să îndeplinească:

a) Calitatea de Român saŭ naturalizat român;

b) Etatea de 19 anĭ minimum.

Ofiţerii de intendenţă se recrutează dintre ofiţerii combatanţi şi de administraţie prin concurs. Se exceptează însă ofiţerii combatanţi (locotenenţii şi căpitanii) care, avênd făcută şcoala superioară de războiŭ saŭ şcoala specială de artilerie şi geniŭ, sunt primiţi în corpul intendenţeĭ cu gradul de adjunct clasa II (căpitan) fără concurs.

Ierarhia ofiţerilor din acest corp începe cu gradul de adjunct clasa II (căpitan).

Inaintarea ofiţerilor se face, conform legiĭ relative, pe arme şi la rêndul vechimiĭ şi alegeriĭ pentru toate gradele, afară de generalĭ care înaintează numaĭ la alegere.

Proporţiunea la înaintare este:

$^2/_3$ a locurilor vacante la vechime şi $^1/_3$ la alegere pentru gradul de locotenent; pentru cel de căpitan jumĕtate şi jumĕtate; iar pentru gradele de ofiţerĭ superiorĭ $^1/_4$ la vechime şi $^3/_4$ la alegere, însă după ce maĭ întâĭ căpitaniĭ aŭ trecut un examen de capacitate pentru gradul de maior.

Pentru înaintare de la un grad la altul, se maĭ cere şi unele condiţiunĭ de vechime în grad, precum şi un timp de stagiŭ la trupă.

Gradul este proprietatea ofiţeruluĭ în orĭce poziţiune s'ar găsi şi se conferă prin decret regal.

Poziţiunile sunt regulate prin lege, şi ele comportă: activitatea şi rezerva, disponibilitatea, reforma şi retragerea.

In activitate, ofiţerul se găseşte atuncĭ când face parte din cadrele constitutive ale armateĭ active şi îndeplineşte o funcţiune; în rezervă, când încetează definitiv de a maĭ face parte din cadrele armateĭ active, dar se află tot la dispoziţiunea ministeruluĭ în caz de războiŭ saŭ şi chiar în timp de pace; în disponibilitate se află atuncĭ când timporal încetează de a îndeplini o funcţiune pentru anumite cazurĭ prevĕzute de lege; reforma se dă atuncĭ când ofiţerul nu maĭ poate fi întrebuinţat în serviciŭ, fie pentru cauze de infirmităţĭ, fie pentru cauze de disciplină; retragerea se dă şi din oficiŭ pentru limită de vîrstă şi prin demisiunea ofiţeruluĭ; în acest din urmă caz ofiţerul este înscris în rezervă.

In activitate de serviciŭ, ofiţerii nu pot servi decât până la un maximum

de etate care este calculat pe grade. — Prin excepţiune, această limită de etate poate fi mărită încă cu treĭ anĭ, atuncĭ când serviciul o cere.

Aşa, căpitaniĭ aŭ ca limită etatea de 50 anĭ.

Maiorii » » » » » 54 »
Locot.-colonelĭ » » » » » 56 »
Colonelii » » » » » 58 »
Generalii de brigadă » » 63 »
» » divizie » » 65 »

Ofiţerii, după poziţiunile lor, sunt plătiţi cu soldă şi indemnitate de serviciŭ după grad, iar nu după funcţiune. Aceste drepturĭ sunt regulate prin lege. In poziţie de retragere sunt plătiţi cu pensiunĭ, fixate de asemenea prin lege specială şi în raport cu gradul şi timpul de serviciŭ al ofiţeruluĭ.

Solda şi indemnitatea de serviciŭ a ofiţerilor din activitate este:

	Soldă	Indemnitate	Total
Generalĭ de divizie	1.200	200	1.400
» » brigadă. . . .	1.000	150	1.150
Colonelĭ	800	100	900
Locot.-colonelĭ.	600	100	700
Maiorĭ	450	100	550
Căpitanĭ	330	80	410
Locotenenţĭ	260	70	330
Sub-locotenenţĭ	230	70	300

Solda este egală pentru toate armele, precum şi pentru toţi ofiţeriĭ combatanţi şi asimilaţi, şi este supusă, solda propriŭ zisă, la o reţinere de 10 % pentru pensiunĭ; iar restul rĕmas, împreună cu indemnitatea de serviciŭ, la o taxă de 5 % în profitul Statuluĭ.

In celelalte poziţiunĭ solda variază dupe poziţiune şi grad.

Pe lîngă indemnitatea de serviciŭ, ofiţerilor li se maĭ dă şi alte indemnităţĭ, ca: de misiĭ, de transport, de deplasare, de chirie, etc., care variază după gradul şi dupe poziţiunile ce daŭ drept la asemenea indemnităţĭ.

Pensiunile se daŭ: după un timp de serviciŭ de 18 anĭ, $^1/_2$ din solda proprie şi de mijloc a graduluĭ din ceĭ din urmă doĭ anĭ; pentru un serviciŭ de 25 anĭ, $^3/_4$ din aceeaşĭ soldă. Aceste pensiunĭ se măresc însă cu fiecare an servit maĭ mult peste aceste termene, şi într'un raport anume fixat prin lege, fără însă a se atinge prin aceasta maximum de solda de activitate a graduluĭ. — Pentru un serviciŭ maĭ puţin de 30 anĭ, ofiţeriĭ, pentru a beneficia de pensiunĭ, trebue să îndeplinească şi o condiţiune de etate; adică: ofiţeriĭ inferiorĭ să aibă etatea de 50 anĭ şi de 54 anĭ ofiţeriĭ superiorĭ şi generaliĭ saŭ asimilaţiĭ lor. — Se acordă pensiunĭ în raport de $^3/_8$ din solda graduluĭ şi chiar după un timp numaĭ de 10 anĭ de serviciŭ; aceasta însă atuncĭ când ofiţerul este nevoit a părăsi serviciul pentru infirmităţĭ.

Pensiunea ofițerilor este reversibilă și asupra familiilor lor, dupe condițiunea în care se găsesc.

In strînsă legătură cu poziţiunea şi demnitatea corpului ofiţeresc stă şi căsătoria ofiţerilor din activitate, care nu se poate face decât după cum este mai d'inainte hotărît prin lege cu privire la etatea ofiţerilor, cum şi la condiţiunile de dotă şi de moralitate ale viitoarelor neveste de ofiţeri. Legea favorizează în special căsătoriile ofiţerilor cu fiicele de militari.

Ne mai rămâne de spus câteva cuvinte asupra modului de recrutare a ofiţerilor de rezervă, pentru a putea încheia această sumară dare de seamă a organizaţiunii armatei române.

Ofiţerii de rezervă, ca şi ofiţerii de activitate, trebue să îndeplinească condiţiuni definite prin legea respectivă, ca să poată avea această calitate.

Ei fiind chemaţi a complecta cadrele diferitelor elemente ale puterii armate, după trebuinţă, fie timporal în vreme de pace, saŭ pe timpul de războiŭ, nu pot face parte din acest cadru decât numai atunci când li se recunoasce calitatea prin decret regal.

Ofiţerii de rezervă, atât combatanţii cât şi asimilaţii, sunt recrutaţi din :

a) Ofiţerii în retragere saŭ demisie;

b) Ofiţerii reformaţi pentru infirmităţi;

c) Tinerii absolvenţi ai liceului complect, aceĭ a unora din şcoalele speciale superioare din ţară saŭ străinătate (acestea din urmă recunoscute de Stat), precum şi ceĭ titraţi: medicii, veterinarii şi farmaciştii;

d) Tinerii absolvenţi ai şcoaleĭ naţionale de poduri şi şosele;

e) Sub-ofiţerii combatanţi şi asimilaţi, foşti reangagiaţi pe câte 5 ani în condiţiunile legeĭ speciale;

f) Sub-ofiţerii absolvenţi ai şcoaleĭ de marină care posedă unele titluri cerute de lege.

Tinerii prevĕzuţi sub litera *c,* numai după terminarea serviciului militar redus de un an şi numai după ce vor fi obţinut gradul de sub-ofiţeri şi vor fi fost găsiţi apţi şi propuşi pentru a deveni ofiţeri de rezervă, vor fi admişi a trece examenul de capacitate. — Mai înainte însă de acest examen şi în anul următor trecerii lor în congediŭ, mai sunt ţinuţi a face şi un serviciŭ de plutonieri pe timp de două luni.

Medicii, veterinarii şi farmaciştii, anul de serviciŭ militar îl fac cu titlul de medici, veterinari şi farmacişti-ajutori, fiind asimilaţi graduluĭ de sub-ofiţer. — Ei nu mai sunt chemaţi anul următor a mai face cele două luni de serviciŭ complimentar.

Ceĭlalţi tineri de la litera *d* şi sub-ofiţerii de la literile *e* şi *f* trec examenul de ofiţeri de rezervă fără alte condiţiuni afară de cele de naţionalitate şi etate, care sunt obligatorii absolut pentru toţi, cum sunt şi pentru ofiţerii din activitate.

Ofiţerii de rezervă sunt obligaţi a rĕspunde la toate chemările ce li se fac, fie pentru instrucţia lor militară, fie pentru reviste, inspecţiuni generale, etc.

Eĭ înaintează, ca şi ofiţeriĭ din activitate, însă numaĭ până la gradul de maior inclusiv, după o îndouită vechime în grad decât cea cerută ofiţerilor din activitate şi cu oarecarĭ privilegiĭ maĭ mult pentru aceĭ care provin dintre ofiţeriĭ armateĭ active.

Ofiţeriĭ de rezervă nu maĭ pot reintra în serviciul activ al armateĭ decât numaĭ atuncĭ când în timp de războiŭ vor fi citaţĭ prin ordine pe armată pentru fapte strălucite săvîrşite în faţa inamiculuĭ.

Şi ofiţeriĭ de rezervă, ca şi ceĭ din activitate, aŭ aceeaşĭ limită de etate pentru serviciŭ. — Pot cere însă, dacă doresc să maĭ rămână încă 5 anĭ în acest element peste limită, cum de asemenea pot iarăşĭ ca de la etatea de 40 anĭ înainte ofiţeriĭ inferiorĭ de rezervă şi de la 50 anĭ ofiţeriĭ superiorĭ, să ceară repartiţia lor pe la regimentele de miliţiĭ a căror cadre le vor încadra, însă până la aceeaşĭ limită de etate şi tot cu denumirea de ofiţer de rezervă.

Ofiţeriĭ de rezervă proveniţĭ din ofiţeriĭ din armata activă, pe tot timpul cât comptez în elementul rezerveĭ, pot purta uniforma; ceĭlalţĭ o port numaĭ pe timpul când sunt chemaţĭ la serviciŭ.

Acestea sunt dispoziţiunile generale ale organizaţiuniĭ armateĭ române, dispoziţiunĭ care sunt luate în raport cu cerinţele timpuluĭ, cu organizaţiunea şi progresul realizat de armatele celorlalte State europene şi în scopul de a asigura perfecta funcţionare a acesteĭ instituţiunĭ de Stat.

Cu aceste măsurĭ şi cu o organizaţiune maĭ puţin perfecţionată decât cea actuală, armata română a realizat independenţa ţărĭ, a reînviat renumele vitejieĭ ostăşeştĭ de care s'a bucurat în trecut şi în deosebĭ în secolele XV şi XVI sub domnia Domnilor românĭ Mihaiŭ Viteazul şi Ştefan-cel-Mare.

Să sperăm dar că, prin noua organizaţiune şi perfecţionarea eĭ din ce în ce maĭ desăvîrşită, ostaşul român îşĭ va afirma vitalitatea şi bărbăţia luĭ şi în viitor, când împregiurările grele o vor maĭ cere.

Colonel I. Aronovicĭ.

Crucea serdaruluĭ Mogoș din Bucureștĭ (1719)

BEŢIE

Azĭ-noapte m'am întors acasă
Tărziŭ, când se albea de zorĭ;
Șiam găsit, mirat, pe masă,
Într'un pahar, câteva florĭ.

Cine-a venit aicĭ la mine,
În cuibul meŭ sărac, uitat,
Cu gînd ca dorul să-mĭ aline,
Și florĭ în urmă-ĭ a lăsat?

Mirosul dulce de-orchidee,
Ce locul tot a parfumat,
Mĭ-a dat rĕspunsul: *O femee...*
Și-am tresărit îndurerat.

Pentru-o femee viŭ acasă
Maĭ totdeauna beat, în zorĭ,
Și *Ea* 'mĭ lăsa cândva pe masă,
Într'un pahar câteva florĭ.

Le sărutam cu frenezie
Și mĕ 'mbătam de fericit.—
Acum dintr'altfel de beţie,
În zorĭ, buchetu-ţĭ m'a trezit.

RADU D. ROSETTI.

SUR LA VITICULTURE

ROUMANIE

Historique. — La culture de la vigne en Roumanie remonte à l'époque où les différents peuples ont commencé à se cantonner dans la bella riche et fertile vallée du Danube.

Quoique la Roumanie fût alors et soit encore davantage aujourd'hui un pays éminemment agricole, où la culture des céréales prédomine et lui donne le caractère de sa productivité, il n'en est pas moins vrai que la vigne par ses produits venait, en ligne de compte, immédiatement après le blé et le maïs, soit comme article de consommation intérieure, soit d'exportation.

Les positions, les terrains ainsi que le climat de presque toute la région qui commence et se continue sur les dernières ramifications des Carpathes, depuis Severin jusque très avant dans la haute Moldavie vers Botochani et Dorohoi, étant très favorables à la culture viticole, la vigne est venue pour ainsi dire toute seule, et doit être ancienne dans le pays.

Chez nous, comme d'ailleurs pour beaucoup de pays, l'origine de la culture de la vigne est difficile à préciser, faute de données exactes. Le peu de renseignements, que nous trouvons dans les chroniques anciennes, nous assurent assez vaguement que la vigne a été cultivée en Roumanie bien avant la colonisation de ce pays par les Romains.

Les habitudes et l'histoire ancienne de toutes les peuplades, qui ont étanché leur soif et se sont rafraîchies dans les ondes calmes et profondes du vieux Danube, ne peuvent non plus nous donner que des indices très peu précis et très peu détaillés sur l'origine de la vigne ou sur son premier importateur.

Les Schytes habitaient la partie gauche du Danube ou la Roumanie d'aujourd'hui. Ils aimaient le vin à la folie, mais ils n'avaient pas le même goût pour la culture de la vigne, car la paresse, les voyages ininterrompus, le caractère et les habitudes nomades de ce peuple en Valachie et en Moldavie, nous font croire que ce fut un peuple plutôt apte à la consommation du vin qu'à la plantation des vignobles.

Par contre, les Agathyrses, peuple plus calme, plus stable, plus travailleur, habitaient avant les Daces la Transylvanie d'aujourd'hui, où la culture de la vigne et des abeilles et les exploitations des mines d'or faisaient leur occupation principale.

Nous aimons à croire que parmi ces deux peuples, le dernier probablement introduisit la vigne dans le pays. Plus tard les Daces, peuple plus agricole et très amateur de la culture viticole, ayant mieux apprécié les avantages qu'ils pouvaient tirer de cet arbuste producteur de sève enivrante, donnèrent une telle extension à sa culture que l'ivrognerie s'étant vite introduite dans les mœurs, le roi Boerebiste (a. 50 a. I. Ch.) fut obligé d'ordonner la destruction des plantations, croyant ainsi remédier à ce vice et l'éteindre totalement. L'interdiction dura jusqu'à l'époque des Romains. Ceux-ci recommencèrent la culture viticole qui, à travers les temps, est arrivée jusqu'à nos jours.

Plusieurs expressions, encore en usage dans la langue roumaine, et qui se rapportent à la culture de la vigne, nous viennent du latin, et certaines autres du grec ou du slavon, comme: Via, viţa, Poma, Auă, Must, Strugure, Harag ou Arac, Aguridă, Podgorie, etc. A part ces quelques exemples, il existe dans le pays une variété de vigne connue sous le nom de Gordin, nom qu'on suppose lui avoir été donné en honneur de l'un des trois généraux romains.

Plus tard, de 700 à 1290, la culture de la vigne prend des proportions et commence à occuper les belles positions et les plus favorables comme: la Vallée des Vins (Valea-Vinurilor), localité située sur la frontière Transylvaine. Dans les derniers siècles la culture de la vigne, sous la protection de différents princes, a pu se développer tranquillement en Moldavie et en Valachie. Les beaux vignobles de Dragachani se sont développés surtout depuis le règne de Mathei Basarab, 1512—1522. Le cru de Dragachani possède encore comme souvenir de cette époque la vigne de Bărăţia, créée par une confrérie de catholiques.

On prétend que la vigne de Bărăţia a été le point de départ de la plus grande partie des plantations Valcéeniennes.

Les vignobles d'Odobesti, de Panciu et de Nicoresti dans la Moldavie, départements de Putna et de Tecuci, sont aussi très anciens.

L'ancien commerce vinicole que faisait la Moldavie avec la Russie, la Pologne et la Turquie, puisait principalement ses produits dans les crus cités plus haut.

Le Prince Calimach, dans une chronique sur le département de Tecuci, raconte, par exemple, que le cru de Nicoresti renommé pour la production de vins rouges, était connu sous le nom de Policin, et que ce nom fut changé en Nicora, en l'honneur du grand Vornic qui gouvernait la basse Moldavie, il y a déjà 400 ans passés.

En dehors de cela les départements de Putna et de Tecuci, à cause de leur réputation comme pays viticoles et vinicoles, ont eu et ont encore aujourd'hui comme blason, le premier, Bacchus à cheval sur un tonneau, et le second un cep chargé de grappes. De même les vignobles de Dealul-Mare, département de Pra-

hova, ceux de Dambovitza et de Muscel sont assez anciens, mais nous n'avons pas pu réunir à leur sujet des données précises. Ces crus ont prospéré surtout depuis l'an 1500, c'est-à-dire sous les règnes de Negru-Voda, Mihai-Viteazul, Radu V, etc.

Le cru renommé de Cotnari dans la haute Moldavie, d'après les données, date, paraît-il, du temps d'Étienne-le-Grand, qui fit importer à son époque des cépages de Tokay (Hongrie). A cette occasion il fit venir aussi plusieurs familles hongroises qui s'établirent à Cotnar même, dans la localité, qui porte aujourd'hui le nom de Vallea Ungurului, la Vallée du Hongrois.

A Cotnar il existe même plusieurs vignes qui appartenaient à ce grand prince. La principale, connue sous le nom de Rosnovanu, est actuellement presque détruite par le Phylloxéra. A titre de souvenir nous en donnons la photographie prise en 1899.

Ce vignoble, planté presque exclusivement de Grassa, produisait les meilleurs vins blancs de Cotnar. A Cotnar il existe aussi trois caves, toujours du temps d'Étienne-le-Grand, mais elles sont en ruines. Le cru de Cotnar, par la qualité des vins qu'il a produits de tout temps, a été très renommé et même les voyageurs et les viticulteurs étrangers, qui se sont intéressés à la viticulture et à la viniculture universelle, comme A. Jullien et autres, ont signalé la haute qualité du vin de Cotnar.

A part cela, nos chroniqueurs, et entre autres le Prince Kantemir, font de grands éloges des vins délicats et supérieurs de ce cru.

Nous ne pouvons pourtant pas terminer sans signaler aussi que nos relations anciennes avec l'Orient ont permis l'importation d'un grand nombre de vignes orientales, soit pour la table, soit pour la cave.

Presque tous nos raisins de table à gros grains charnus et de conserve, comme les différentes sortes de Córna, le muscat etc., sont presque tous d'origine asiatique.

Certaines variétés très réputées pour la production des vins nous viennent soit de Hongrie comme le Grassa, certaines autres comme la Cabernet, le Gamay, le Semillon, le Sylvaner, le Rulander, le Rissling, ainsi que beaucoup d'autres, nous viennent soit de l'Allemagne, soit de l'Autriche ou de la France. Quant aux importations de variétés occidentales, nous pouvons dire qu'à part le Grassa qui est d'origine assez ancienne, les autres ont été importées à partir du commencement du dernier siècle jusqu'à nos jours.

Les vignes américaines, à l'exception d'Isabelle qui date dans le pays depuis 30 à 40 ans, ont été introduites, à partir de 1889, pour commencer les études en vue de la reconstitution des vignes détruites par le fléau phylloxérique.

Importance culturale.—La vigne en Roumanie quoique n'ocuppant relativement qu'une surface restreinte, il n'est pas moins vraie que son importance culturale est assez grande pour constituer une richesse nationale au plus haut dégré.

Nous ne possédons pas de données bien précises sur la surface occupée

Les derniers vestiges de l'ancienne vigne d'Etienne-le-Grand à Cotnar (Moldavie)

par les vignobles au commencement ou au milieu du siècle passé; cependant nous avons quelques statistiques qui nous permettent de nous faire une idée de la viticulture depuis 1860 jusqu'a 1888.

A partir de 1884, les chiffres que nous indiquons sont ceux qui ont servi de base au prélèvement des impôts et à la taxe phylloxérique, et nous croyons qu'ils sont très proches de la vérité.

Ainsi, en prenant pour base les publications statistiques de Marţian et autres, nous trouvons depuis 1860—1899 les chifres suivants:

ANNÉE	SURFACE EN POGONES (5011 m 2)	SURFACE EN HECTARES	M²
1860	125.000	—	—
1861	126.400	—	—
1867	182.000	—	—
1873	—	121.520	—
1884	—	137.000	—
1888	—	163.697	5085
1889	—	163.183	8110
1890	—	163.183	8110
1891	—	183.898	1442
1892	—	181.565	6442
1893	—	181.198	2745
1894	—	185.564	9236
1895	—	189.103	6340
1896 / 1897	—	196.786	5000
1898	—	198.379	7500
1898	—	198.428	2500

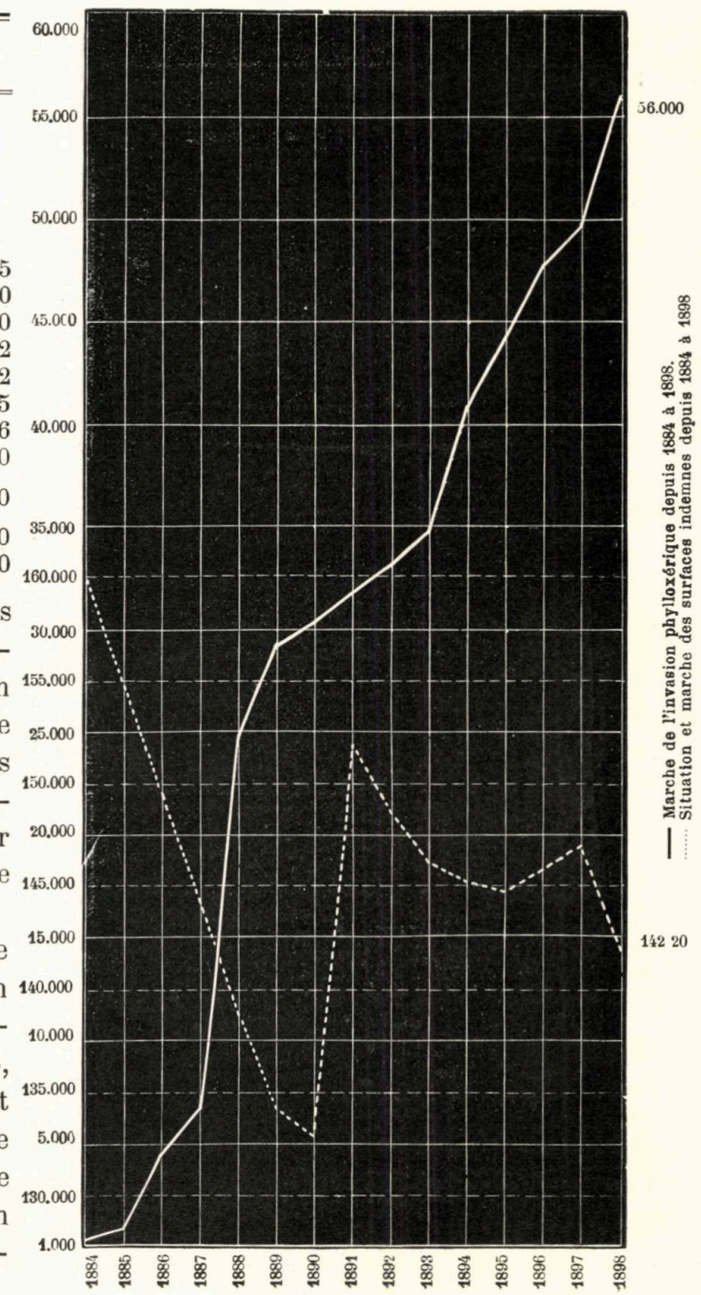

Or, comme nous le voyons dans ce tableau, nous observons que la plantation des vignes a eu une marche suivie et progressive depuis 1860—1899, et qu'elle arrive aujourd'hui à occuper une surface triple de celle qu'elle ocupait en 1860.

Malheureusement cette progression a dû subir un arrêt à cause du fléau phylloxérique qui, depuis 1884, a commencé ses ravages, et par ce fait bon nombre d'hectares, signalés comme existants, n'existent plus en réalité qu'en friche et attendent leur reconstitution.

Le fléau phylloxérique, signalé dans le pays en 1884, a fait jusqu'a nos jours des progrès assez grands pour mettre nos viticulteurs en émoi et produire une perturbation économique très sensible.

On peut voir la marche du fléau et sa progression annuelle dans le graphique ci-contre, et dans le tableau qui suit :

ANNÉES	SURFACES DES VIGNES PHYLLOXÉRÉES ET PROGRESSIONS ANNUELLES				SURFACES DES VIGNES PHYLLOXÉRÉES DU PAYS ET PROGRESSIONS DES PLANTATIONS		SURFACES DES VIGNES INDEMNES	
			PROGRESSIONS ANNUELLES					
	Hectares	Mètres	Hectares	Mètres	Hectares	Mètres	Hectares	Mètres
1884	910	—	910	—	—	—	—	—
1885	—	—	—	—	—	—	—	—
1886 1887	6513	—	5603	—	—	—	—	—
1888	24995	7779	19392	7779	163697	5085	138701	7306
1889	29064	3060	4068	5281	163183	8110	134119	5050
1890	30464	9533	1400	6473	163183	8110	132718	8577
1891	31918	7634	1553	8101	183898	1442	151979	3808
1892	33124	0263	1205	2629	181565	6442	148441	6179
1893	34877	2963	1753	2700	181198	2745	146320	9782
1894	40089	2632	5211	9679	185564	9236	145475	6604
1895	44310	5615	4221	2983	189103	6340	144793	0725
1896 1897	49793	2317	5483	3298	196786	5000	146993	2683
1898	56071	3867	6277	8252	198379	7500	142308	3633
1899	61597	6512	5526	2645	198428	2500	136830	5988

On peut dire qu'un hectare de vigne en Roumanie doit donner un produit brut de 450 fr. (22.5 hl. vin à 20 fr.) obtenu par les récoltes, et ceci place la vigne aux premier rangs de l'agriculture à récolte maxima. Ce revenu brut doit être porté à 787.50 fr. pour les crus fins cotés à 35 fr. au moins l'hectolitre.

Le produit net de l'hectare de vigne en plein rapport est estimé de 335—670 fr. On arrive à cette excellente situation pour un premier capital de création montant à peine à 600 fr. dans les anciennes plantations, sans la valeur du sol.

Pour le premier capital de création montant à 1000 fr. (valeur du sol comprise), le revenu moyen annuel étant de 335 fr., ce capital serait placé à 35.50 %.

Pour les paysans, la vigne est encore plus productive en la cultivant par eux-mêmes et leurs familles, car la vigne est une culture de haute main-d'œuvre.

Dans ces conditions et surtout pour la région des collines, la vigne et sa culture est une source de richesse importante pour le pays.

L'Etat, pour conserver cette richesse, fait de son mieux ; aussi, depuis l'invasion phylloxérique qui ménaçait la viticulture, des mesures très sérieuses ont été prises soit pour la défense des vignobles indemnes, soit pour la reconstitution de ceux qui ont été detruits par le fléau.

Les mesures de combat ainsi que celles prises pour sauvegarder les intérêts des viticulteurs dans cette lutte se trouvent résumé par le service viticole

du pays dans une récente publication »La lutte contre le Phylloxéra en Roumanie«, 1900.

La surface vignoble dans le pays peut se chiffrer en ce moment à plus de 198.428 HA, dont 61.597 hectares en partie détruits et en partie infestés par le fléau.

La valeur foncière de cette surface peut attindre environ 503.254.000 francs, à raison de 3.700 l'hectare valeur du sol comprise et pour la partie infestée 49.247.000 francs à raison de 800 francs l'hectare, soit une perte causée par l'invasion phylloxérique rien que pour le fond de 178.561.000 francs!

Climat. — Pour ce qui concerne le climat au point de vue viticole, la Roumanie est très favorisée et pour nousen rendre compte nous résumons dans le tableau suivant les moyennes mensuelles de température (centig.), comparativement avec celles observées en Bessarabie, en Provence et en Languedoc:

MOIS	MOYENNES				MAXIMA				MINIMA				JOURNÉES. ROUMANIE		
	Roum.	Bessar.	Prov.	Lang.	Roum.	Bessar.	Prov.	Lang.	Roum.	Bessar.	Prov.	Lang.	Avec dégel Men. $\leq 0^0$	Hivers Max. $\leq 0^0$	Étés Max. $\geq 25^0$
Janvier. . . .	— 3.2	— 4.7	1.5	6.7	— 0.1	— 0.3	8.6	11.1	— 7.6	— 9.6	— 1.2	2.2	25.	17.	—
Février. . . .	— 0.9	— 4.8	1.3	8.3	2.8	— 0.6	8.7	13.1	— 5.5	8.2	— 2.6	3.5	24	9	—
Mars.	5.0	2.4	6.3	9.8	9.8	6.9	12.4	14.9	— 1.2	1.4	0.3	4.6	18	2.	—
Avril.	11.4	7.5	9.5	12.9	10.6	14.7	15.8	18.3	4.9	5.0	3.2	7.6	3.	—	2
Mai.	17.1	17.6	14.2	16.3	22.6	23.2	20.9	21.9	9.8	9.5	7.6	10.6	—	—	12
Juin	20.7	18.1	18.7	19.7	26.5	23.8	26.5	25.5	13.6	12.6	10.9	13.9	—	—	21
Juillet	22.9	22.3	20.4	22.2	29.3	27.6	27.8	28.2	15.5	15.5	13.9	16.1	—	—	28
Août.	21.9	21.2	20.7	21.8	29.	26.8	27.5	27.8	14.8	14.9	12.3	15.7	—	—	27
Septembre . .	17.3	15.9	17.4	19.4	25.2	21.7	24.8	25.	10.6	9.9	10.1	13.7	—	—	16
Octobre . . .	11.4	10.4	11.5	14.7	17.5	15.4	17.7	19.8	5.9	6.7	5.4	9.7	3.	—	—
Novembre . .	3.2	4.1	7.6	10.5	10.2	7.3	12.9	15.2	3.4	6.7	2.3	5.9	13.	2.	—
Décembre. . .	— 1.6	— 3.8	4.1	7.2	5.	— 0.7	9.0	11.5	4.3	— 7.1	— 0.7	2.8	24.	10.	—
Année . . .	10.6	—	—	—	16.	—	—	—	4.7	—	—	—	110	40	110

Températures (Centig.) moyennes de saison et d'année

	Roumanie	Bessarabie	Provence	Languedoc
Hiver.	— 1.2	— 4.4	2.3	7.4
Printemps	11.2	9.2	10.0	13.0
Eté.	21.8	20.9	19.9	21.2
Automne	10.9	10.1	12.2	14.9
Année.	10.6	8.9	11.1	14.1

En fait des observations phénologiques, nous croyons utile à signaler aussi que:

Le débourement de la vigne se fait selon les localités vers 24 Avril (calend. Gregorien) avec une température de $12^0 2$.

Feuillaison, vers le 9 mai avec une température de $14^0 4$, et avec une somme totale des températures de 200^0.

Floraison, vers le 11 juin avec $18^{0}2$ de chaleur et une somme totale des températures de 595^{0}.

Maturité vers le 24 septembre avec $21^{0}4$, et somme totale des températures 2243^{0}.

Soit pour 10 années d'observations faites par l'Institut Météorologique de Bucarest sous la direction de Mr. St. Hepites, l'évolution végétative s'était produite en moyenne en 152 jours avec 3048 degrés de chaleur.

Les plus précoces variétés de cepages se trouvent cantonnées en Moldavie et les plus tardives dans l'Oltenie et la Valachie proprement dite.

Quoique les hivers soient souvent très froids, on enterre rarement la vigne en côteau pour la préserver contre les gélés. Cette opération est pratiquée par les viticulteurs de préférence pour les plantations qui se trouvent en plaine ou par celles situées sur de terrains bas. En Moldavie le climat étant généralement plus excesif en hiver, l'enterrage constitue une opération culturale courante.

L'été est généralement assez chaud et le plus souvent trop sec; aussi les maladies cryptogamiques ne font pas des ravages aussi importants que dans les années des grandes pluies comme celles de 1897 et 1898 par exemple.

L'automne se prolongeant beaucoup vers l'hiver, c'est aussi la plus belle saison dans le pays; les raisins murissent bien et les vendanges ont lieu presque toujours dans de bonnes conditions.

Terrains et régions viticoles. — Au point de vue des terrains, nous avons deux régions viticoles assez distinctes.

La première, que nous appellerons celle des collines, s'étend en Valachie tout le long de la chaîne des Carpathes et occupe les dernières collines ou ramifications qui se perdent dans la plaine du Danube; elle suit la ligne du chemin de fer de T.-Severin à Focshani et se trouve limitée d'un côté par la voie ferrée, et de l'autre par les Carpathes, à part quelques crus renommés de Mehedintzi et de Doljiu qui se trouvent à droite de la ligne du chemin de fer, vers la plaine.

La seconde région se trouve limitée à gauche par la voie ferrée dans toute sa longueur jusqu'à Focshani et, à droite, par la grande plaine du Danube de T.-Severin jusqu'à Galatz, et de là, en longeant en amont le Siret, jusqu'à Focshani et plus loin même.

En Moldavie, il n'y a pas de région bien déterminée comme dans la Valachie; ici nous pouvons dire qu'il y a plutôt des centres viticoles comme ceux d'Odobesti et Panciu, de Nicoresti, Houchi, Vaslui, Târgul-Ocna et de Cotnari, que nous pouvons considérér comme les plus importants et puis les environs de ces centres rayonnant dans les différents départements comme petits centres secondaires, mais néanmoins produisant beaucoup de vins bons et marchands.

La plus grande partie des régions viticoles se trouve assise sur le Pliocène, comme dans le Mehedintzi, Gorjiu, Doljiu (N. E). et une petite partie de Romanatzi, Vêlcea, Argeshiu, Muscel, Dâmbovitza, en suivant toujours la voie ferrée jusqu'à Focshani. Une autre partie, toujours de cette région, repose sur le Diluvium, comme les vignes des environs de T.-Severin, celles des environs de

Crajova, les crus de Dragashani, et ceux de l'Olt, une partie de Dâmbovitza, Dealul-Mare et toute la bande des dernières collines de Buzeu, jusqu'à R.-Serat.

Les crus d'Odobesti et Panciu dans le Miocène et puis les crus de Houchi, Vaslui des environs de Jassy, de Cotnari, ainsi que quelques crus sans importance de Bacau, Roman, sont dans le Sarmatique supérieur du Miocène.

Le reste des vignobles de la région qui se trouve dans la plaine du Danube, à partir de T.-Severin jusque dans le Milcov, est assis sur le Diluvium riche et profond.

Ancien bassin de la Mer Noire, et le thalweg naturel du Danube, fleuve qui atteint sa plus grande splendeur chez nous, les terrains en Roumanie surtout ceux qui sont cultivés en vignes sont tous plus ou moins de formation peu ancienne.

Le Diluvium occupe la partie la plus importante de la Valachie et surtout la région des céréales et une bonne partie de celle des vignobles.

Le Pliocène occupe les collines en Valachie et une partie relativement petite dans la basse Moldavie.

En amont de Tecuci nous trouvons presque partout le Miocène avec le Sarmatique supérieur.

Selon les positions, les expositions et les cépages, on obtient aussi différentes qualités de vins.

La Valachie, par ses variétés et sa culture, produit des vins plus riches en alcool, plus corsés et plus nerveux.

La Moldavie, au contraire, produit des vins plus coulants, plus légers, moins alcooliques, à l'exception de quelques crus comme ceux de Cotnari, Uricani, et autres d'une importance commerciale moindre.

En ce qui concerne les résultats probables pour les vignes américaines qui sont destinées à la reconstitution de nos vignobles dévastés par le phylloxéra, nous pouvons dire que toutes choses égales, excepté la résistance à l'insecte, dans des terres si bonnes, si riches et si profondes, leur réussite est déjà assurée.

Quant au calcaire, le grand paria des cépages américains, dans la plupart des cas, nous n'aurons pas à nous en préoccuper.

Nos terrains vignobles sont loin d'être calcaires dans le sens du mot viticole et agrologique; nous n'avons aucun vignoble dans des sols aussi calcaires que ceux des Charentes, de la Champagne, etc., où la reconstitution est pénible et où les vignes américaines ne sont pas encore arrivées à dire leur dernier mot.

Sur 1049 terrains dosés au point de vue de la richesse calcaire, dans 20 départements nous avons trouvé une moyenne de $1.9^0/_0$ de calcaire!

* * *

De tout ce que nous avons dit jusqu'à présent, il résulte clairement que, à l'exception de quelques mauvaises années, tous les auteurs, anciens ou modernes, sont d'accord pour reconnaître de très grandes qualités au climat et au sol de notre pays.

Ubicini, dans son important travail: »*Provinces d'origine roumaine*«, en parlant des productions de notre sol, s'exprime en termes très flatteurs que nous n'hésitons pas à reproduire ici:

»Toutes les productions lui appartiennent; l'olivier et l'oranger sont les »seuls arbres européens que le sol et le climat ne favorisent pas.

»Les nombreux vignobles fournissent d'excellents vins qui n'attendent »qu'une exploitation intelligente pour rivaliser avec les vins de France. Point de »terrains stériles, point de landes!...«

* * *

Cépage et Culture. — Les cépages cultivés dans le pays sont assez nombreux; les principaux peuvent être classés comme finesse et production comme suit:

FINESSE

a) VARIÉTÉS PRODUISANT DES VINS FINS BLANCS

Armaş. — Berbecel Alb. — Berbecel Mare. B. Ruginit. — Chimighiera. — Cârloganca. — Coconiţă. — Crămposie Mică. — Coarnă Albă. — Creaţă. — Cruciuliţă. — Fetească Albă. — Gordin Mĕrunt. — Grassă. — Iordan Alb. — Părciu. — Poama Feteĭ. — Rhin Verde. Slăviţă. — Timpurie. — Zghihară Albă.

b) VARIÉTÉS PRODUISANT DES VINS ROSES

Braghină. — Vulpea. — Corniţă Roşie.

c) VARIÉTÉS PRODUISANT DES VINS ROUGES

Braghină Neagră. — Cabernet. — Căldăruşe. — Fetească Neagră. — Negru Vîrtos. — Zghihară Neagră.

PRODUCTION

a) VINS BLANCS

Alb. — Galbenă. — Plăvaie. — Bambal. — Crămposie Mare. — Gordan Alb. — Gorgan. Mustoasă.

b) VINS ROSES

Seimea. — Braghina. — Rosculească.

c) VINS NOIRS

Bulgar Negru. — Negru Moale. — Negru Vîrtos. — Seină.

Ils se trouvaient cultivés:

En gobelet, sans échalas dans les départements de Mehedintzi, Doljiu, Romanatzi et presque dans toute la Doubroudgea.

En taille moyenne avec échalas (genre Dr. Guyot), Vîlcea, Gorjiu, Olt, Argesiu, Muscel, Dambovitza, Prahova, Ialomitza, Ilfov, Covurlui, Braila, Buzeu.

En taille très longue (genre chaintre) avec échalas dans toute la Moldavie et à partir de Rômnic-Serat.

Pour les plantations en gobelet, la distance entre les plants ne dépasse guère $0^{m.}70$ entre les lignes et les plants.

Pour la taille moyenne, les plantations se font avec environ 6—8000 pieds à l'hectare.

Pour la taille moldave de 1000—1200 pieds par hectare.

Les vins obtenus dans les plus importants crus du pays s'obtiennent principalement avec des variétés que nous signalons dans le tableau suivant:

DÉPARTEMENTS	C R U S	VARIÉTÉS PRINCIPALES ou fondamentales
Mehedintzi et Doljiu	Rogva Orevitza Pleniza Golul-Drincea Cărcea Palilula	Corb. Braghina. Negru. Moale. Seină ou Murgă. Berbecel. Gorgan.
Vêlcea	Drăgăschani	Crămpoşie. Cărloganca. Gordan Alb. Coarnă Albă. Slavitză. Negru Vertos.
Prahova	Dealul Mare	Gordin. Timpurie. Băsicată. Negru Vertos. Negru Moale. Coarnă.
Buzeu	Sărata Vallea Teancului	Negru Vertos. Negru Moale. Băsicată Neagră.—Băsicată. Om Reu. Cruciulitză Albă.
R.-Serat	Tâmboesti Vertescoi Dâlhautz Faraone	Galbenă. Plăvie. Verde. Negru Vertos. Negru Moale. Poma Mare. Mustoasa.
Putna	Odobesti Panciu	Galbenă. Verde. Plăvaie. Creatză. Mustoasă.—Negru Vertos. Negru Moale. Grassă.
Tecuci	Nicoresti	Băbească Neagră. Crăcană. Fetească. Galbenă. Plăvaie.
Falciu	Les environs de Houchi	Mustoasă. Poma Fetei. Plăvaie. Francuşe. Iordan. Fetească Neagră. Zghihară Albă et Neagră.
Iassy	Socola Uricani Bucium Cotnari	Fetească Albă. Francuşie. Galbenă. Iordan. Mustoasă. Fetească Neagră. Grassă. Fetească. Francuşie Fetească Neagră. Iordan. Musoasă.

Centres Vinicoles et Vins. — Le pays possede comme principaux centres par ordre d'importance commerciales les suivants:

Odobeşti, un des plus vieux centres viticoles, est très anciennement connu par le commerce qu'il faisait avec la Russie, la Turquie, et même, vers

la fin du siècle passé (1899), avec l'Occident. Il peut être considéré comme le noyau principal et le plus important de la basse Moldavie.

Par sa situation au centre d'une grande région viticole qui rayonne très loin à gauche dans le département de R.-Sărat, de l'autre côté de Panciu jusqu'à Nicorești même, Odobești constitue le centre de production le plus renommé du pays.

Si la qualité de ses vins, par rapport aux autres centres viticoles, n'est pas tout à fait supérieure, il n'est pas moins vrai que pour les vins courants, de grande consommation, à des prix abordables pour la majorité des bourses, Odobești, avec ses environs, constitue pour le grand commerce une source inépuisable de vins.

Loin de nous l'idée de mettre en état d'infériorité les vins délicieux et légers d'Odobești, mais, vu la grande extension donnée à la culture de la vigne dans cette région, l'abondante production obtenue par une culture souvent forcée, avec une taille extrêmement longue et par un choix de variétés à grand rendement qui arrivent dans les bonnes années jusqu'à 80 et même 130 HL. à l'HA, nous voulons dire que la qualité des vins de la majorité des vignobles d'Odobești ne pourrait jamais être comparée avec celle qu'on obtient à Drăgăchani, à Dealu-Mare ou ailleurs. Les anciens clos plantés en variétés fines, situés sur des coteaux bien exposés, donnent des vins supérieurs, aussi sont-ils payés relativement assez cher, deux et quatre fois plus, que les vins du même cru, obtenus dans les vignes situées en plaine, où l'abondance de la production ne peut jamais fournir une qualité sans reproche.

Le cru d'Odobești se compose de toutes les vignes appartenant aux communes, *Păţești*, *Odobești*, *Jaristea et Vărsătura*, qui, dans leur ensemble, constituent une étendue vignoble à perte de vue qui occupe la pente douce de »Măgura« regardant le midi.

Ce centre a comme limite, d'un côté la rivière du Milcov, ancienne limite qui séparait les deux principautés Danubiennes, la Moldavie et la Valachie, avant leur réunion en 1859, et de l'autre, les environs de la commune de Balotești et la chaussée Focchani-Vrancea.

La production de ce grand cru dans les bonnes années dépasse toujours, d'après les estimations locales,

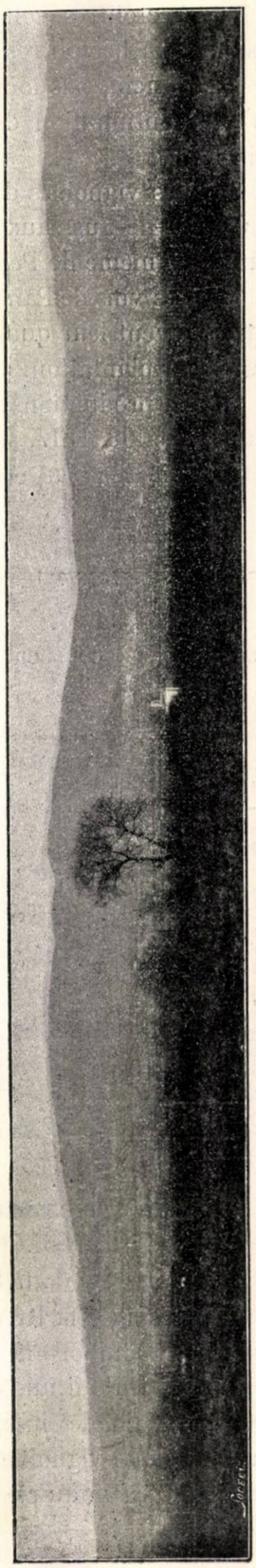

Plantation d'Odobești

50.000 hectolitres, soit une production moyenne pour les bonnes années de 100 jusqu'à 135 hectolitres à l'H. A.

Panciu, pas loin d'Odobești, constitue un sous-centre viticole, et n'est qu'une continuation de la région viticole qui possède Odobești comme point principal.

Les vignobles de Panciu appartiennent aux communes de Crucea-de-Jos et Crucea-de-Sus, auxquelles il faudrait ajouter celles qui appartiennent à la commune même de Panciu, et qui se trouvent dans les environs de la petite ville.

Les vins de Panciu sont tout aussi bons que ceux que produit Odobești, et naturellement leur qualité varie sensiblement selon le clos, la situation, la vieillesse de la plantation, ainsi que les variétés dont elle se compose.

La production de ce centre peut être estimée pour les bonnes années à plus de 20.000, H.L., soit une production moyenne, un peu inférieure aux vignes d'Odobești. Elle peut être évaluée à plus de 90 à 100 H. L. par hectare.

Les vins contient

LOCALITÉ	COULEUR	Année	100 CENTIMÈTRES CUBES CONTIENNENT										
			Alcool en volume	Extrait	Cendre	Acidité totale	Acide acétique	Glycérine	Acide phosphorique	Potasse	Calcium	Magnésie	Bitartrate de potasse
Vărsătura	Blanc	1895	8.19	1.21	0.13	0.73	0.068	—	—	—	—	—	—
Odobești	»	1898	8.27	1.47	0.134	0.68	—	—	—	—	—	0.006	—
»	»	1896	10.82	1.39	0.140	0.58	—	0.65	—	—	—	—	—
Vărsătura	»	1897	8.89	1.32	0.126	0.60	—	—	—	—	—	—	—
Odobești	»	1896	11.17	1.54	0.18	0.68	—	—	—	—	—	—	—
»	Rouge	1893	9.95	1.60	0.32	0.80	0.204	—	—	—	—	—	—
»	Blanc (coroană albă)	1896	11.26	1.56	0.15	0.62	—	0.68	0.032	0.069	0.019	0.010	—
»	Blanc	1898	9.86	1.23	0.11	0.60	—	—	—	0.047	—	—	—
»	»	1894	11.96	1.57	0.157	0.750	0.066	0.74	—	—	—	—	—
»	»	1896	10.98	1.42	0.134	0.63	—	—	—	—	0.015	0.009	—
»	»	1898	9.45	1.30	0.123	0.68	—	—	—	—	—	—	0.380
»	Rouge	1896	9.29	2.05	0.19	0.56	—	0.62	—	—	—	—	—
Păţeşti	Blanc	1898	8.88	1.25	0.12	0.61	—	—	—	—	—	—	0.40
Odobești	»	1888-1896	7.40	1.31	0.119	0.76	0.104	—	0.026	—	—	—	—
»	Rouge	1882	10.47	1.89	0.192	0.67	—	0.68	—	0.062	—	—	—
Panciu	»	1896	12.20	1.86	0.17	0.72	—	0.72	0.035	—	—	—	—
»	Blanc	1896	9.20	1.17	0.13	0.683	—	—	—	—	—	—	—
»	»	1895	8.10	1.26	0.13	0.70	0.074	—	—	—	—	—	—

En fait de commerce le centre d'Odobești proprement dit, de Panciu ainsi que celui de Nicorești, dont nous parlerons dans la suite, ont été visités, dans les siècles passés, par de nombreux négociants, et ont donné lieu à des transactions importantes avec la Russie, les pays orientaux et surtout la Turquie. Comme souvenir de l'important commerce que ce cru a fait avec la Russie, il possède encore aujourd'hui une église construite par les négociants venant chaque année d'Odessa, et que les indigènes appellaient *Cozaclii* ou *Cazaclii;* cette église, située dans la localité vignoble d'Odobești, est connue aujourd'hui sous le nom de *Cazaclii.* Vers la fin du siècle passé et surtout vers 1886—1891, de grandes expor-

tations furent faites à l'étranger et notamment en France. Plusieurs compagnies étrangères ont acheté pour l'exportation de très grandes quantités, malheureusement depuis 1892 ce trafic a commencé à diminuer à cause de la baisse de la production et de la hausse du prix du vin, conséquence des ravages faits dans le pays par le fléau phylloxérique.

Le cru d'Odobeşti fait encore aujourd'hui beaucoup d'affaires importantes avec la haute Moldavie et avec la Bucovine (Autriche) où chaque année de grandes quantités de vin ou de raisins passent la frontière. Le prix moyen varie selon les localités et les années.

En prenant la moyenne des dernières cinq années, le prix a été pour:

Odobeşti et pour les localités réputées comme celles de Vărsătura et Odobeşti, de 25—40 francs l'Hectolitre nu.

Les vins de Jaristea et Păţeşti, depuis 15—30 francs l'Hectolitre.

A Panciu le prix a varié depuis 15—30 francs l'Hectolitre, et pour les positions moins réputées de 8—20 francs l'Hectolitre.

Il y a eu des années comme celle de 1893 où le vin a baissé à 5 francs l'Hectolitre, à cause d'une production extraordinaire, mais depuis jusqu'en 1899, il y a eu aussi l'année 1898 où le vin a monté à 50 francs l'Hectolitre.

Nous ne croyons pas que le prix du vin à Odobeşti puisse jamais descendre à 12 fr. l'Hectolitre, parce que les ravages du phylloxéra joints à ceux du Peronospora ont fait un vide important dans ce grand cru renommé pour sa production à bon marché.

Les moyens de transport sont aujourd'hui beaucoup plus faciles. La ligne de chemin de fer d'intérêt local Odobeşti-Focchani sert aujourd'hui à faire arriver tous les produits de ce centre sur la grande artère de transport qui traverse le pays d'un bout à l'autre, c'est-à-dire la ligne principale de chemin de fer qui va, soit dans la haute Moldavie, soit dans la Muntenie, soit enfin aux grands ports de Brăila, de Galatz et de Kiustendge (Constanţa) sur la Mer Noire.

Quand le transport se fait par voie ferrée, les vins de Panciu sont conduits à la gare de Mărăşeşti, gare de croisement important des voies ferrées qui partent de là et rayonnent dans toute la Moldavie. Le prix du transport de Panciu à Mărăşeşti varie selon l'époque de l'année, mais rarement il dépasse 0.80 à 1 franc par Hectolitre.

Nicoreşti.—Dans le département de Tecuci, c'est la région qui environne la petite ville de Nicoreşti avec les communes avoisinantes. Ce cru, très en renom pour la production des vins rouges, est aussi très ancien; 400 ans auparavant Nicoreşti portait le nom de *Policin*, qui, à l'époque, fut changé en celui de Nicoreşti en l'honneur du grand »*Vornic Nicoara*«.

Les vignes formant cette région viticole se trouvent situées sur de petites ou de grandes collines toujours bien exposées au midi, et comprennent comme localités principales de production et de qualité d'abord »*Piscul Corbului*«, »*Coasta Lupei*«, »*Nicoreşti-de-Sus et de Jos*«, »*Sârghii*«, etc. Les plus anciennes

plantations, parait-il, sont celles qui sont situées sur la hauteur appelée »*Piscul-Corbului*«; ensuite viennent celles de »*Coasta Lupei*«.

La surface vignoble occupe plus de 1550 HA. appartenant à 975 propriétés, produisant environ 15.000 HL. de vin dans les bonnes années de production.

En général, le vin est rouge, léger et, en vieillissant, il acquiert des qualités supérieures, ce qui le fait préférer par beaucoup de consommateurs aux vins rouges alcooliques de Mehedintzi et Doljiu, qui sont plus lourds et plus convenables pour le dessert et pour les palais qui aiment les vins capiteux.

Le commerce auquel donnent lieu les produits de Nicoreşti est aussi très important, mais il l'est moins que celui d'Odobeşti. Ici on cherche plutôt les vins rouges et quelques vins blancs qui sont cependant en troisième rang.

Les prix varient selon les années et les localités; ainsi les vins provenant de Coasta Lupei se vendent de 20 à 30 francs l'Hectolitre, et les autres depuis 10 à 20, pour les vins nouveaux.

Les vins contient

LOCALITÉ	COULEUR	Année	100 CENTIMÈTRES CUBES CONTIENNENT: Alcool en volume	Extrait	Cendre	Acidité totale	Acide acétique	Glycérine	Acide phosphorique	Potasse	Bitartrate de potasse
Nicoreşti	Rouge	1890	13.40	2.14	0.28	0.67	—	0.86	0.039	0.070	—
»	Blanc	1898	5.78	1.123	0.114	0.59	—	—	—	—	0.22
Ţigăneşti	Rouge	1882	14.46	2.38	0.25	0.69	—	0.94	—	0.081	—
»	»	1887	13.52	1.91	0.172	0.65	—	—	0.043	—	—
»	»	1892	13.62	2.15	0.23	0.654	—	—	—	—	—
Nicoreşti	Blanc	1896	7.40	1.54	0.16	0.68	—	—	—	—	—
»	Rouge	1895	11.44	1.61	0.17	0.59	—	—	0.032	—	—
»	»	1895	10.30	1.55	0.17	0.71	—	0.64	—	—	—

Houchi et ses environs. — Les vignobles de Fălciu, connus en général sous le nom de région viticole de Houchi, sont surtout renommés pour leur grande production et le bon marché de leurs vins.

Les vins ressemblent beaucoup à ceux d'Odobeşti, mais surtout à ceux de Panciu. Ils sont en majorité blancs, légers et de consommation courante.

En Moldavie, après Odobeşti et Panciu, Houchi constitue le plus important centre viticole et commercial, surtout depuis la construction de la voie ferrée qui facilite beaucoup le transport des vins dans toutes les directions du pays.

La ville de Houchi, qui est aussi le chef-lieu du département, possède, dans ses environs, plus de 1157 hectares de vignes en amphithéâtre sur les belles collines en forme de fer à cheval qui entourent la ville située dans la vallée.

Les meilleures vignes de ce cru se trouvent plantées sur les collines: *Ochiul, Drasloveţul, Saca, Coţoiu, Valea-Mănăstirei, Pleşu, Ograda, Turbata, Saca, Dricu.*

Cet ordre représente aussi la classification des vins par rapport à leur qualité.

Les vignes appartiennent en général aux viticulteurs habitant la ville de Houchi, excepté celles qui se trouvent sur les hauteurs de Turbata, Saca et Dricu appartenant aux viticulteurs hongrois qui se sont établis dans le pays depuis très longtemps, et peut-être à la même époque que ceux qui ont été amenés par Étienne-le-Grand à Cotnar dans la *Valea-Ungurului*. D'après toutes les probabilités, la culture de la vigne a pris un grand développement vers 1460, à l'occasion de l'arrivée des *Houchistes* chassés de Hongrie, et qui ont eu la permission de s'établir dans ce département ainsi que dans ceux de Bacau et de Vaslui. Ces Hongrois très passionnés pour la culture de la vigne ont dû la propager beaucoup, et on suppose même que ce sont eux qui ont importé aussi certaines variétés, entr'autres le *Frenchişée,* connu en Bavière sous le nom de *Frenchis-traube?*

Comme production, d'après les estimations locales, l'ensemble des vignes connues sous le nom de Houchi proprement dit, peut atteindre plus de 57.000 HL. Ce qui représenterait une production moyenne de plus de 50 HL. par H. A. dans les bonnes années.

Quant au commerce, la région de Houchi faisait anciennement des transactions importantes avec la Russie et le nord de la Moldavie. Depuis quelques années ses produits ont été très recherchés par le commerce général du pays, surtout pendant les années 1897, 1898 et même 1899, c'est-à-dire depuis que la production d'Odobeşti et de Panciu a diminué à cause du phylloxéra et du Peronospora. Les vins se vendent selon leur qualité depuis 5—25 francs l'Hect. dans les années de bonne récolte.

Comme nous le disions, les vins sont en général blancs, mais on y trouve aussi des vins rouges en assez grande quantité.

Les vins blancs sont presque incolores, comme ceux d'Odobeşti, mais en vieillissant ils prennent un aspect verdâtre; les vins rouges sont peu chargés en couleur, aussi sont-ils couleur rubis clair.

Les vins contient

LOCALITÉ	COULEUR	Année	DANS 100 CENTIMÈTRES CUBES: Alcool en volume	Extrait	Cendre	Acidité totale	Acide acétique	Glycérine	Acide phosphorique	Potasse	Bitartrate de potase
Huşi	Rouge	1896	10.21	1.63	0.19	0.71	0.102	—	—	—	—
»	»	1896	11.44	1.77	0.184	0.64	—	—	—	—	—
»	»	1898	10.03	1.94	0.22	0.64	—	—	—	—	0.34
»	Blanc	1898	9.95	1.30	0.18	0.60	—	—	—	—	0.32
»	»	1898	9.21	1.82	0.146	0.80	—	—	—	—	0.46
»	Rouge	1898	10.91	1.86	0.18	0.63	—	—	—	—	—
»	Blanc	1896	8.63	1.063	0.26	0.751	—	—	—	—	—
»	»	1898	8.27	1.19	0.14	0.69	—	—	—	—	—
»	Rouge	1898	9.86	1.72	0.16	0.59	—	—	—	—	—
»	Blanc	1898	10.12	2.10	0.20	0.56	—	—	—	—	0.26
Pâhneşti	»	1896	11.18	1.54	0.17	0.63	—	0.73	0.032	0.064	—

La production du département de Fălciu a été la suivante:

Années	Hectares	Production moyenne	TOTAL	Prix moyen par HL.	Moyenne de la production générale
1896	6597	37 HL	* 244.265	5 fr.	176.013 HL à 21 fr. l' HL
1897	5817	29	** 169.514	26 »	
1898	5676	20	*** 114.262	32 »	

Si nous considérons, comme partout d'ailleurs, que tous les vignobles sont compris dans les comptes concernant la production par rapport à la surface en production, même ceux qui sont totalement ou partiellement incultes, la moyenne de production par hectare devrait être beaucoup plus grande que celle que l'on observe dans le tableau.

En effet, d'après les chiffres pris à la mairie d'Houchi, nous trouvons que la moyenne pour les vignes appartenant à la ville a été la suivante:

Années	H. A.	Production HL	Moyenne HL
1896	1157	70.000	60
1897	—	60.000	51
1898	—	50.000	43

Le centre commercial pour les vins de Houchi est d'abord la ville même de *Houchi*, car elle possède aussi la plus grande surface vignoble. Ensuite nous avons *Răducăneni*, qui fait des affaires surtout pour la haute Moldavie; *Drănceni* et *Oltenești*, etc.

Cotnar et ses environs. — Nous arrivons, en montant dans la haute Moldavie, à deux centres très importants à tous les points de vue. Comme histoire d'abord, et comme qualité de vins, le cru de Cotnar est connu aujourd'hui dans le monde entier.

Tous les voyageurs, chroniqueurs ou viticulteurs s'occupant de viticulture européenne, ont parlé de Cotnar; la cause en est fort légitime, c'est la qualité de ses vins généreux; ils en ont été frappés à tel point que les uns, comme Jullien, en écrivant son œuvre classique vers 1832 *« Topographie de tous les vignobles connus»*, dit à la page 446, en parlant des vins de Cotnar *qu'ils «peuvent figurer parmi les meilleurs vins du globe»*, loc. cit., car ajoute-t-il, si ces *«vins ont été «conservés trois ans dans une cave profonde et bien voûtée, ils sont presque aussi «forts que la bonne eau-de-vie»*, loc. cit.

Marcus Baudinus, qui voyagea dans le pays vers 1646, nous dit que les vins de Cotnar de son temps étaient excellents.

Le Prince Cantemir, dans ses œuvres publiées en 1700, en parlant de la

---

* Bonne année.

** Année moyenne.

*** Mauvaise année. (Peronospora).

région viticole comprise entre Cotnar et le Danube, signale que les meilleurs vins se trouvent à Cotnar près de Harlau.

»*J'ose le regarder, dit le Prince Cantemir, comme meilleur que le vin de* »*Tokay*, parce que plus il vieillit, plus il devient fort, qu'il peut même brûler »comme la bonne eau-de-vie. Il faudrait un solide buveur pour pouvoir en sup- »porter trois verres sans s'enivrer, mais il ne cause jamais de mal de tête. La »couleur de ce vin se distingue des autres, parce que plus il est vieux, plus il »devient vert«.

De même *le Prince Nicolae Soutzo*, dans ses Notices sur la Moldavie (1850), estime le vin de Cotnar tout aussi bon sinon meilleur que le vin supérieur du Rhin, et le dénomme à juste titre la *«Fleur de la Roumanie et la Perle de la Moldavie»*.

Aujourd'hui même dans les grands centres étrangers de consommation, le bon vin de Cotnar se vend très cher, à ce point de vue, il ne peut être acquis que par les gens riches.

Le cru a une origine très ancienne, et on suppose qu'il date d'avant 1447, mais que depuis le règne *d'Étienne-le-Grand* en Moldavie, 1467—1504, il a pris un plus grand développement en s'améliorant beaucoup.

D'après Marcus Baudinus, l'archevêque catholique, que nous avons cité plus haut, on suppose que le nom même de Cotnar dérive du nom du premier planteur de vignes dans cette région.

Il existe une vigne aussi qu'on prétend avoir été plantée par les premiers hongrois arrivés en même temps que *Gutnar* ou peu après. On pense que cette vigne appartenait à la Cour Princière, d'où elle a passé en la possession du colonel Roznovano.

Le fait parait vraisemblable, car en effet cette vigne possédait de très vieux ceps qui étaient exclusivement de *«Grassă»*, sans aucun mélange d'autres variétés, excepté quelques pieds de muscats dans un coin isolé.

Cette vigne a été aussi la vigne mère d'où le Grassa s'est répandu un peu partout dans la haute Moldavie. Malheureusement le fléau phylloxérique l'a presque réduite à néant, et le propriétaire actuel, Mr. Greciano, fait beaucoup d'efforts pour la reconstituer avec les mêmes cépages, en prenant les greffons sur les quelques pieds qui n'ont plus qu'une végétation moribonde.

Quoique Marcus Baudinus soutienne dans sa chronique sur le pays Moldave que les vignobles de Cotnar commencent avec *Gutnar*, d'après certains documents datant du temps de *«Petre Voevod»* 1447, du temps *«d'Alexandre II»* 1444, et de certains autres chroniqueurs comme *«Nicolae Costin et Postelnicul Manolache Drăghici»*, il résulte que les vignobles de Cotnar étaient connus avant 1400, et qu'ils existaient même vers 1359, à la formation de l'Etat Moldave.

Ce qui est très probable, c'est qu'avec Étienne-le-Grand, Cotnar a pris une importance viticole plus grande, et que même l'état de sa culture s'est amélioré par l'importation de quelques cépages supérieurs de Hongrie.

Le cru de Cotnar n'est pas bien grand, par rapport à sa rennomée. Il

couvre à peine à lui seul 557 hectares de vignes, auxquelles nous pouvons ajouter encore comme voisins les crus de·

Băiceni avec.	145 hectares
Bădeni	188 »
Ceplenitza	165 »

produisant de très bons vins blancs, et ayant quelque ressemblance avec les vins de Cotnar, surtout si la variété »Grassa« est en abondance.

Le cru principal de Cotnar se compose de toutes les vignes situées sur les collines connues sous le nom de »Catalina», »Pietros«, »Rediu«, »Cotnar«, »Mândrului«, »Sarata«, »Turcilor«, »Roznovanu«, »Valea-Ungurului«, »Priscani«, dont la plus grande partie regardent le midi, et forment un très joli amphithéâtre ayant en face une large vallée traversée par la grande route nationale Târgul-Frumos, Hârlău, Botochani.

La production des vins à Cotnar n'est pas bien grande, d'abord à cause de la vieillesse des vignes, ensuite à cause de la culture qui aujourd'hui laisse beaucoup à désirer. Cependant on pourrait prendre comme moyenne la production de 30 HL. à l'hectare dans les bonnes années.

Les vins en général sont blancs et vieillissent difficilement, à cause de leur richesse en alcool et en matières extractives. Par voie naturelle à peine après 4 a 5 ans arrivent-ils à une limpidité parfaite, parce que, étant riches en sucre, leur fermentation lente, surtout dans les caves profondes, soit de Cotnar, soit des villes moldaves, se fait petit à petit, d'où il résulte que la masse est presque toujours en agitation.

Voilà quelques analyses des vins de Cotnar:

Échantillon	Récolte	COULEUR	CARACTÈRES organoleptiques	GRAMMES PAR LITRE															
				Alcool %	Extrait sec	Cendre	Acidité totale	Acidité volatile	Acidité fixe	Matière réductrice	Gomme	Glycérine	Bitartrate	Tanin	Sulfate de potasse	Anhydride phosphorique	Chlorure de sodium	Rapport: Alcool extrait	Gomme alcool extrait
1	1896	Brun	Odeur aromatique gout particulier . . .	12.6	17.3200	1.8800	4.9800	1.0580	3.9220	1.35	1.180	6.3570	1.02	0.3200	0.7500	0.4360	0.3240	5.82	17.58
2	»	Jaune-brun	» »	12.4	15.3200	1.7200	4.8000	0.9842	3.8158	1.65	1.4500	4.5720	1.2500	0.3500	1.3500	0.4096	0.1200	6.40	17.20
3	»	Jaune-brun-clair . .	» »	10.0	13.3840	1.6120	4.9000	0.9910	3.9090	2.50	1.2740	5.1200	1.6300	0.4000	0.8964	0.4096	0.0840	5.98	14.90
4	»	» »	» »	22.0	13.9400	1.7400	4.5100	0.7800	3.7300	0.83	0.9170	3.7640	1.7800	0.2700	0.7500	0.4736	0.0820	6.95	16.51
5	»	» »	» »	11.4	14.4000	1.8400	4.1100	0.6440	3.4660	0.04	2.3080	6.4920	0.7200	0.1300	0.7000	0.4776	0.0740	6.33	15.54
6	»	Rouge-Cabernet	Astringent	11.2	21.0400	2.9600	3.9200	0.6500	3.2700	1.38	2.2200	5.3120	0.8700	0.6300	0.2166	0.2456	0.1400	4.25	15.12
7	»	Rouge.	»	10.0	15.7760	2.3840	5.29	0.9500	4.3400	0.70	2.0280	6.3200	0.6500	0.2800	0.2838	0.3600	0.0880	5.06	15.29
8	1897	Variété en mélange .	»	72.0	14.4200	1.4120	4.1100	0.9850	3.1250	0.78	1.3150	6.7040	0.5700	0.4309	1.1803	0.4000	0.1248	6.65	16.11

Comme on peut s'en rendre compte par toutes ces analyses, le vin de Cotnar est un vin capiteux qui ne convient, dans la majorité des cas, que comme vin de dessert, aussi est-il très recherché à ce titre.

Pour que ces vins atteignent leur maximum de qualité, il leur faut au moins 8 à 10 ans de tonneau, en ayant soin de faire des ouillages et des soutirages réguliers.

Le commerce des vins de Cotnar ne donne pas lieu à des transactions nombreuses et importantes à cause de son prix élevé et de son peu de production.

Vue générale des anvirons d'Iassy

Dans les clos réputés de Roznovanu, Gherghel, Paraclis, Adam et autres, le prix oscille entre 60 et 180 francs l'hectolitre.

Pour les clos d'une réputation moins générale dans le pays, ces prix varient depuis 35 à 120 francs l'hectolitre.

Quant aux vins vieux, gelés, à ceux des grandes années, le prix est très variable, et l'hectolitre se paye de 250 à 300 francs, et peut aller pour les détails et la bouteille jusqu'à 2.000 francs et même davantage.

Les principaux dépôts de vins de Cotnar se trouvent plutôt dans les villes de Botochani, d'Iassy et de Hârlau.

Dans la localité il est rare de trouver des quantités importantes de vins, parce qu'ils sont toujours enlevés par les négociants immédiatement après la vendange. On trouve cependant à Cotnar quelques caves bien pourvues, parmi lesquelles nous pouvons citer la cave de Mr. V. Vladoyano à Cărjoia, la cave de Paraclis appartenant à l'État où les prix, pour des vins vieux de 3 à 8 ans, varient de 250 à 300 fr. l'hectolitre.

»*Dealul-Mare*«, réputé non seulement pour la qualité de ses vins blancs, mais aussi parce que par sa position et sa proximité de »Ploeşti«, grande ville commerciale située sur la route qui conduit à Braşov en Transylvanie, et ensuite de Bucarest, capitale du pays, »*Dealul-Mare*« était le pays de villégiature d'un grand nombre de notabilités et de personnages, qui aimaient à passer quelques jours dans ce beau pays à l'époque de la vendange. Pour cela même nous trouvons Dealul-Mare le mieux peuplé de tous les crus du pays (excepté ceux des environs d'Iassy) souvent avec des habitations luxueuses.

La majorité des vins de ce cru étaient blancs, mais les vins rouges avaient aussi leur part, quoique restant au second plan. Les vins étaient très délicats, bouquetés et pleins d'arome et de finesse. Ils constituaient les meilleurs vins de table et étaient de beaucoup supérieurs à ceux de Moldavie.

Leur richesse en alcool dépassait 10^0, et en vieillissant acquéraient de hautes qualités, et de plus leur conservation était très facile.

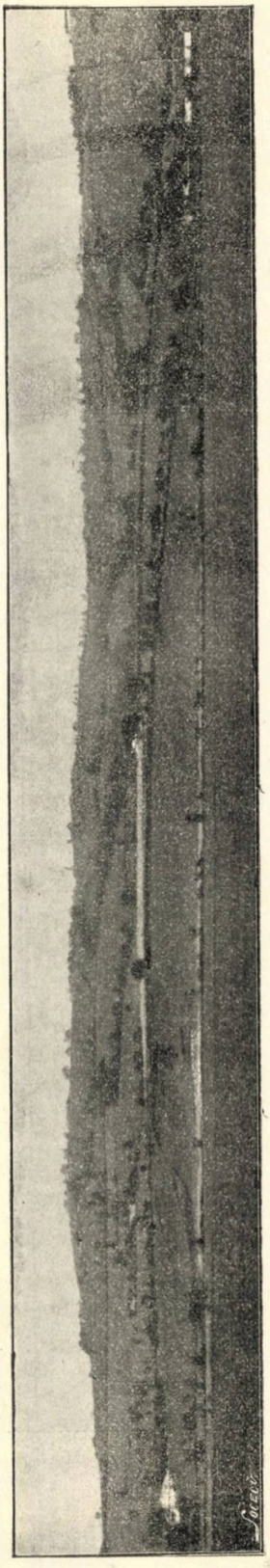

Dealul-Mare

Comme quantité de vins, nous donnons ci-dessous les analyses suivantes:

LOCALITÉS	COULEUR	Année	100 CENTIMÈTRES CUBES CONTIENNENT: Alcool en volume	Extrait	Cendre	Acidité totale	Acide acétique	Glycérine	Acide phosphorique	Potasse	Chlore	Acide sulfurique
V. Călugarească	Rouge	1897	11.79	1.90	0.20	0.57	—	0.69	—	—	0.006	—
»	»	1878	11.81	2.19	0.18	0.683	—	0.79	0.46	0.088	0.004	—
»	Blanc	1882	11.70	1.85	0.177	—	—	—	—	—	—	—
»	»	1881	10.91	1.71	0.18	0.70	—	—	—	—	0.008	—
»	»	1887	12.05	1.483	0.15	0.765	0.042	—	—	0.073	—	0.002
»	Rouge	1897	12.49	1.52	0.141	0.652	—	—	—	—	—	—
»	»	1897	12.15	2.00	0.193	0.72	—	—		—	—	—
»	»	1897	10.85	1.89	0.18	0.68	—	—	0.032	—	—	—
Urlaţi	Blanc	1897	10.73	1.32	0.14	0.99	0.110	—	—	—	—	0.008
»	Rouge	1897	12.13	1.663	0.158	0.84	0.156	—	—	—	—	—
Chiţorani	Blanc	1896	11.20	1.534	0.146	0.56	—	—	—	—	—	—
»	Rouge	1896	11.86	1.90	0.181	0.68	—	0.73	—	—	—	—
Filipeşti-de-P.	»	1896	11.08	1.78	0.164	0.75	—	—	0.039	—	—	—
»	Blanc	1896	11.17	1.584	0.168	0.66	—	—	—	—	—	0.003
V. Călugărească	»	1872	13.43	1.55	0.162	0.63	0.061	0.94	0.042	0.072	—	—
»	»	1885	11.96	1.234	0.137	0.74	0.08	—	—	—	—	0.005
»	»	1886	11.19	1.46	0.14	0.71	—	0.75	—	—	—	—

Le vin de Dealul-Mare surtout alimentait les caves les plus importantes et les plus soignées de Bucarest. Le vin se vendait à des prix très variables selon les crus et les clos. Certains crus, comme ceux de Dealul-Mare, vendaient leurs vins blancs à des prix qui montaient à 40, 50 et même 70 francs l'hectolitre; d'autres crus se vendaient moins cher, mais jamais moins de 25 francs pour les vins blancs. Les vins rouges valaient toujours de 10 à 25% en plus.

Le département de Prahova faisait autrefois, bien avant même la ligne de chemin de fer Ploeşti-Predeal, un commerce très actif acec la Transylvanie, par l'ancienne route de »Callea Buţilor« qui conduisait à Braşov.

Drăgăchani.—Ce cru, situé dans le département de Vêlcea, comprend tous les vignobles qui avoisinent la petite ville de Drăgăchani, située dans la vallée de l'Olt et principalement ceux de *Dealul-Oltului* qui produisent les meilleurs vins. Ce centre viticole est très connu même à l'étranger, parce que beaucoup de ses vins ont passé la frontière à destination de l'Allemagne, celui de Suisse, de France et d'ailleurs.

Dealul-Oltului, le plus proche de la ville de Drăgăchani, est celui qui produit aussi les meilleurs vins parce qu'une très grande partie des vignes qui s'y trouvent appartiennent aux propriétaires aisés et souvent riches qui ont toujours cherché à améliorer la culture et à planter des variétés de choix.

Le vin généralement est blanc, très riche en alcool et en matières extractives; en vieillissant il a un goût de terroir très caractéristique, beaucoup de bouquet, et constitue aujourd'hui le meilleur vin de table. Auparavant le vin de *Dealul-Mare* de la Munténie lui disputait toujours la priorité, mais depuis que le phylloxéra a anéanti ses vignes, le vin de Drăgăchani est côté comme le premier vin blanc de table que possède la Roumanie.

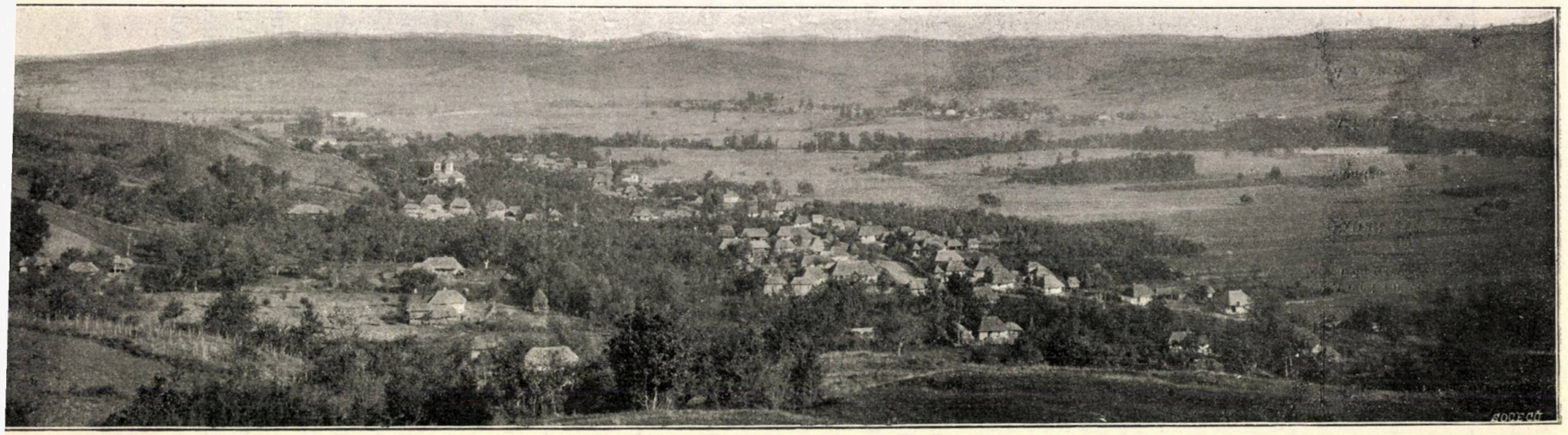

Drăgăşani

Apropos de la qualité des vins de Drăgăchani, dans son œuvre *»Rumänien, ein Land der*[1]) *Zukunft 1886«* Mr. G. Benger, consul général de Roumanie à Stuttgart, en 1893, 1894, 1895, ayant importé à Eslingen plusieurs échantillons des vins de Drăgăchani pour la fabrication du champagne, celui-ci a eu un succès surprenant, comme le montrent les extraits suivants : *»der Erfolg*[2]) *war ein überraschender«*, et puis *»der Wein erhielt einen ausserordentlich feinen »und pikanten Geschmack, und das allgemeine Urteil war, das der Verusch vollständig ge- »glückt sei«*, p. 37.

Les vins contient :

LOCALITÉ	COULEUR	Année	100 CENTIMÈTRES CU ES CONTIENNENT											
			Alcool en volume	Extrait	Cendre	Acidité totale	Acide acétique	Glycérine	Acide phosphorique	Potasse	Calcium	Acide sulfurique	Acide sulfureux	Magnésie
Drăgăchanni	Blanc	1896	11.52	1.52	0.131	0.74	0.69	0.029	—	0.086	—	0.019	0.0023	—
»	»	1888	10.82	1.61	0.171	0.799	—	—	—	—	—	—	—	—
»	»	1894	10.91	1.74	0.18	0.698	—	—	—	—	—	—	—	—
»	»	1896	12.68	1.91	0.16	0.654	0.68	0.031	—	—	—	—	—	—
»	Rouge	1888	12.87	2.495	0.213	0.72	—	—	0.054	—	—	—	0.0036	—
»	Blanc	1886	11.68	1.74	0.16	0.788	0.74	0.033	—	—	—	—	—	—
»	»	1890	11.70	1.534	0.146	0.613	—	—	—	0.077	—	—	—	—
»	»	1890	12.83	2.22	0.196	0.64	0.78	—	—	—	—	—	—	—
»	»	1887	12.31	1 54	0.16	0.75	0.80	0.037	—	0.088	—	0.018	0.007	—
»	»	1881	11.79	2.11	0.20	0.751	—	—	—	—	—	—	—	—
»	»	1891	11.79	1.80	0.164	0.676	0.73	—	—	—	0.017	—	—	0.011
Drăgăchani şi Valea-Mare	»	1895	11.61	1.58	0.149	0.69	—	0.040	—	0.103	—	—	—	0.016
Drăgăşanni	»		11.79	1.79	0.163	0.63	—	—	—	—	0.020	—	—	—
»	»	1893	10.47	1.68	0.153	0.71	—	—	—	—	—	—	—	—
Zăvideni	»	1891	12.49	1.93	0.171	0.81	—	—	0.096	—	—	—	—	—
Drăgăchani	»	1896	13.43	1.934	0.16	0.747	—	—	—	—	—	—	—	—
»	»	1880	12.58	1.74	0.158	0.78	—	—	—	—	—	—	—	—
»	»	1895	13.99	1.85	0.173	0.752	0.89	—	—	—	—	—	—	—

La production du vin dans ce cru n'est pas toujours très grande, car les vignes elles-mêmes ne produisent pas beaucoup. La production par hectare dépasse rarement 20 hectolitres dans une culture soignée, aussi la production du département peut-elle atteindre une moyenne maxima de 150 à 180.000 hectolitres en tout.

Le prix varie selon les années, les localités, les clos et les vins :

Les vins de Dealul Oltului se payent depuis 25 à 60 fr. l'hectolitre.

Les autres vins se payent de 20 à 40 fr.

Les vins rouges sont un peu plus chers. Ceux que produit le Cabernet se vendent toujours de 50 à 80 fr. l'hectolitre, de même que les vins blancs obtenus avec les variétés blanches du Rhin qui se payent de 50 à 100 francs l'hectolitre. Ces prix s'entendent pour les années de production moyenne.

Mehedintzi. — Ici nous avons plusieurs centres importants viticoles, dont les principaux, d'après leur situation géographique, sont :

Les environs de Turn-Severin, où les vignes sont cultivées sur toutes les collines avoisinant la ville de T.-Severin, qui est le chef-lieu du département.

Les vignes pour la plupart appartiennent aux propriétaires habitant la ville ou les communes voisines. Ce centre viticole comprend toutes les localités

cultivant la vigne depuis *Schela Cladovei*, *Bresniţa*, *Şimian* jusqu'à *Hinova*, avec les collines de *Ceretu*, *Curila*, *Peatra Albă*, *Erghevitzv*, *Bistritza* et *Hinovo*. Les positions sont bien abritées contre les vents froids du nord et ont une exposition au midi. Les vignes occupaient des altitudes variant depuis 100 à 250 m. Ce centre occupe une surface de 2.000 hectares.

Les vins étaient plutôt roses, alcooliques, 11^0—12^0 % d'alcool et de très bonne garde; le prix variait de 20 à 100 francs l'hectolitre, selon les années.

Rogova constitue un cru de toute première marque, situé au-dessus d'Hinova; il se compose de toutes les vignes appartenant aux communes de *Scăpau*, *Flămânda*, *Poiana-Mare*, etc.

Les vignes occupent le plateau, ainsi que quelques petites collines sans pente rapide qui descendent toutes vers Vênjul-Mare.

Le cru a une latitude d'environ 280 m. et produisait des vins meilleurs et plus colorés que ceux de Turn-Severin.

Le vin de Rogova se vendait relativement plus cher et, après deux ans, il se payait de 40 à 200 fr. l'hectolitre.

Orevitza constitue le premier cru non seulement de la région, mais aussi du pays entier pour la qualité des vins qu'il produisait. Ce cru comprend les vignes appartenant à *Poroina-Mare*, *Fântânele-Negre*, *Porinița*, *Vênjul-Mare*, *Bucura* et *Corlaţelul*, qui toutes occupaient les collines à pente plus ou moins rapide regardant le midi.

Les vins supérieurs que produisait ce centre étaient dus non seulement aux cépages, mais en grande partie à la nature du sol, qui, en général, est quartzeux, ferrugineux et silico-argileux, s'échauffant beaucoup en été.

Les vins atteignaient souvent des prix très élevés de 40 à 400 fr. l'hectolitre pour les vins vieux, et de 30—100 fr. pour les vins nouveaux.

Golul Drincea, de même qu'Orevitza, était un cru très en renom dans le pays pour la haute qualité de ses vins, et se compose de toutes les vignes appartenant aux communes de *Drincea*, *Oprişor*, *Punghina*, *Gemenii*, *Vladaia* et autres.

* * *

Dans le département de Doljiu nous trouvons aussi quelques crus de très grande valeur comme ceux de Plenitza, Carcea, Palilula et autres qui produisent de excellentes vins rouges et roses se ressemblant à ceux de Mehedintzi.

* * *

Voilà en quelque mots un aperçu général sur la viticulture en Roumanie.

La culture de la vigne et la production du vin en est assez facile.

Les efforts que l'Etat et les viticulteurs font pour maintenir cette richesse nationale ne sont que pleinement justifiés.

G. Nicoleanu.

CE GLAS...

Ce glas suspină pe la geamurĭ:
— Copile trist, copile drag!...
Deschid uşor şi es în prag:
E vîntul care geme 'n ramurĭ.

Ce plâns sinistru mĕ 'nfioară,
Şi-mĭ bat în uşe mâĭnĭ de mort:
E jalea care 'n suflet port,
E ploaia care sună-afară.

Mĭ-ating ferestrele în tremur
Plângênd ecourile grele:
Sunt mâinele iubitĕĭ mele,
Orĭ crengĭ uscate se cutremur?

Aud sarcastic rîs apoĭ —
Metalic glas, ca de aramă:
E moartea, moartea ce mĕ chiamă
La somnul nopţiĭ de apoĭ.

IULIŬ DRAGOMIRESCU.

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

Istoria Bucureştilor, de *G. Ionnescu Gion* — (un volum în 4⁰ de 818 paginĭ, frumos ilustrat). Carte de îndelungate şi roditoare cercetări. D. Gion pătrunde în negura haotică înţesată de vremurĭ asupra coprinsuluĭ pe care miĭ de anĭ în urmă avea să domine mîndra noastră Capitală. Aruncând o privire sumară asupra configuraţiuniĭ geologice a terenurilor bucureştene, D. Gion ne dă un tabloŭ al vieţiĭ preistorice, al vîrsteĭ de piatră. Din tot atât de nebuloase vremurĭ ale năvăliriĭ barbarilor, d-sa se încearcă să ne arate că aceste locurĭ aŭ putut fi locuite. Dar vĕlul de întuneric se maĭ limpezeşte, vremurile luĭ Negru-Vodă se desluşesc împrejurul câtorva amintirĭ; autorul, ca şi D. Hasdĕŭ, ia drept adevĕrată mărturisirea unuĭ Luccari că »la Bucureştĭ Negru-Vodă *tiro alcune cortine di mattoni*, adică făcu câteva întăririĭ de cărămidă«. Spre 1315, Alexandru Basarab întăreşte cetatea Dîmboviţeĭ, pe care în urmă un Bucur legendar saŭ real avea s'o boteze. Până în al XVI-lea veac, până pe vremea luĭ Vlad V Călugărul şi succesoruluĭ sĕŭ Radu cel Mare, cetatea Dîmboviţeĭ se accentuează mereŭ, devenind »scaunul cetăţiĭ Bucureştĭ«.

Anul 1500 se arată încă şi maĭ luminos peste Capitala noastră. Aŭ trecut acele vremurĭ de voevodală mărire, pe care poezia numaĭ ar putea să le însufleţească. Vînĕtorul Ninus orĭ pruncĭĭ lupoaiceĭ, fantazia orientală orĭ simbolul bărbăţieĭ, mărturisirile de miraculoasă întemeere ce planează pe vremea închegăriĭ maĭ tutulor cetăţilor lumiĭ antice şi moderne, aureolează cu un basm frumos şi geneza Bucureştilor. Dacă D. Gion n'a putut să cerceteze în totul, ştiinţific acele vremurĭ, este că elementele îĭ lipseaŭ; în schimb d-sa le colorează cu stilul sĕŭ undulat.

Cu veacul XVI lucrurile se schimbă. In 15 August 1506 Radu-Vodă dă un hrisov din minunatul scaun al Bucureştilor şi nouĕ anĭ maĭ în urmă Neagoe dă un altul din *vechiul oraş al Bucureştilor*. Mircea Ciobanul, suit pe tronul muntenesc în 1546 (uniĭ susţin 1545), defineşte maĭ lămurit hotarele oraşuluĭ nostru, iar de la această dată Bucureştiĭ merg avîntându-se, şi Jacques Bongars îl admiră foarte mult în 16 Iunie 1586. Domnia luĭ Mihaiŭ Viteazul a fost pentru Bucureştĭ o eră de zguduire. Sinan îĭ întăreşte cu şanţurĭ, garduri de lemn şi bastioane, pentru ca în urmă să le darme la pămînt; apoĭ incendiĭ, violenţe şi epidemiĭ, deslănţuindu-se cu furie, fac de nelocuit Bucureştiĭ; Mihaiŭ petrecu iarna şi primăvara luĭ 1596 în Tîrgovişte.

Moartea luĭ Mihaiŭ, invazia polonilor luĭ Zamoysky, domnia luĭ Simion Movilă, sunt cunoscute din analele cronicarilor noştri. Pentru al XVII-lea veac există mărturisirĭ contimporane foarte importante; el e descris în maĭ multe rînduri de vizitatorĭ străinĭ, între alţiĭ de diaconul Paul de Aleppo. Topografia Bucureştilor în acel timp, extensiunea sa, numĕrul şi densitatea populaţiuniĭ, nu se pot stabili precis după datele incerte pe care le avem. O eră de linişte se inaugurează cu venirea la domnie a luĭ Mateiŭ Aga din Brâncovenĭ, şi maĭ ales subt Brâncoveanul, Bucureştiĭ se întind spre mahalaua Popesculuĭ, a Calicilor, în susul Dîmboviţeĭ, şi cresc cu toată viforoasa stăpînire a

Bucureştiĭ

Turcilor, cu toată nesiguranța de întîmplări. Chiar și domnia lui Mavrogheni, chiar și invazia cumplită a Grecilor, birurile fără seamăn și prădările străine, nu opriră Capitala în expansiunea ei.

»Și eraŭ fără număr și chinurile și prăpăstiile.

»Ierni cu geruri și zăpezi cum nu se mai pomeniseră, arșițe și pîrjoluri de se zgîrcise firul »de iarbă până în dreptul rădăcinii, cutremure de pămînt care se urmară mai mult de 20 de ani la »intervale atât de apropiate încât crezură Bucureștenii c'a venit sfîrșitul lumii, focuri totale și fo»curi parțiale care schimbaŭ fizionomia mahalalelor cel puțin odată la cinci ani, biruri atât de grele »încât își vindea locuitorul până și cerga cu care se învelea ca să plătească dăjdiile... »și apoi« »tâlhăriile lui Pasvantoglu, Cărjalii, Manafii lui Ibrahim-Paşa, Ruşii, băjeniile, adică fugile din Bu»cureşti spre Câmpina, spre Buzĕŭ, peste munți în Ardeal; pe urmă hoțiile lui Caragea, iernele lui »Caragea, iar băjenii, zaveră, holeră, Ruşii, iar holeră, iar focuri, iar cutremure...« — toate aceste flageluri furioase, de doliŭ, mizerie și violență sunt încrustate pe frontonul civilizațiunii noastre moderne. Noi, oameni din veacul electricității și aburului, deprinși cu apariția magică a orașelor americane, de bună-seamă că pricepem greŭ atâtea viforoase urgii.

Curțile domnești, mitropolia, bisericile sunt schițate de D. Gion în trei interesante monografii; mai ales Curțile domnești cu luxul lor oriental și aurit, cu bogăția și averile lor, cu petrecerile, cu festivitățile și cu ceremoniile, despre care atâți scriitori străini încântați aŭ vorbit cu entusiasm, formează un capitol interesant și ne daŭ o icoană vie din vremuri cu totul stinse. Astăzi nici ruinele lor n'aŭ mai rĕmas. Curtea veche, palatul lui Mihaiŭ Vodă, al lui Alexandru Vodă Ipsilante, cu turnurile lor, cu închisorile lor, cu pălimarele vaste, aveaŭ aspecte singulare. Paulus Strasburgh vorbește de Curtea domnească a Bucureștilor în 1632. Dar mitropolia românească, dar egumenii greci, dar prelații bisericii ortodoxe !... D. Gion îi pune pe toți în o lumină variată și originală.

Numeroasele mahalale și ulițe bucureștene, Podul Calicilor, Podul tîrguluĭ d'afară, Podul Mogoșoaei și hanurile Bucureștilor, sunt studiate după dezvoltarea lor treptată, începênd cu primitiva împărțire a Bucureștilor în cinci plăși principale, cu 67 mahalale, cu 6.600 case — după catagrafia făcută la 1798.

Unul din capitolele care ar fi meritat poate o dezvoltare mai largă e *comerciul bucureștean*. Intr'adevĕr, activitatea comercială a influențat foarte mult dezvoltarea noastră în toate privințele, prin contactul ce aveam cu străinătatea, prin importul și exportul produselor noastre de consumațiune. Ar fi așa de interesantă o icoană complectă a activității comerciale a țĕrii în diferite timpuri, a avîntului și evoluțiunii sale, a cauzelor influente, a curentelor și direcțiunii în care se exercita....

Nu mai puțin interesante sunt și capitolele: *Din viața Bucureștilor până la 1800*, *Cîrmuirea Bucureștilor*, *Istoria militară a Bucureștilor*, asupra cărora ar trebui să facem recensiuni speciale, ceeace ar depăși cadrul dării de seamă obiective și sumare pe care ne-am propus-o de la început. Ni se pare însă potrivit să insistăm puțin asupra monografiei consacrate *Frumoaselor arte la București*. O artă națională s'a manifestat și la noi în trecut. Cele dintâi elemente sunt cu caracter religios ; arta profană și-a făcut apariția mai tărziŭ, ea e inferioară. Bucureștii păstrează ruine de opere arhitecturale însemnate, mai ales biserici, și câteva palate. Tot astfel și cu arta picturală. Zugrăvirile rĕmase, scenele mistice, cele câteva portrete de domni și domnițe, sunt probe netăgăduite de sentimentul artistic și gustul strămoșilor noștri. Tot așa fac dovadă și stofele țesute și atât de viŭ colorate, borangicurile, ștergarele, odăjdiile.

D. Gion a împărțit istoria sa în 23 de capitole, formând 23 de studii aparte. Câteva scăpări din vedere, câteva greșeli de tipar, câteva neajunsuri inerente unei opere concepute pe un plan așa de vast, nu ne pot îndreptăți să ne atingem de valoarea intrinsecă a operii. Autorul a avut să lupte cu multe greutăți. D-sa n'are pretenția că la noi s'aŭ petrecut fapte de un interes universal, un Saint-Barthélemy sângeros și rĕsunător, ori domnia unei Caterina de Medicis, superstițioasă și diplomată; dar pentru noi o invazie turcească e mai deplorabilă ca un Saint-Barthélemy; o Doamnă Kiajna e mai interesantă decât o de Medicis. Munca pe care colaboratorul nostru D. Gion a de-

pus-o pentru desăvîrşirea meritoaseĭ sale lucrărĭ, perseverenţa şi răbdarea d-sale, sunt, după noĭ, demne de laudă.

Cartea e bogat ilustrată; pentru a da o idee cititorilor noştri de aspectul ilustrării eĭ, reproducem şi noĭ câteva din aceste ilustraţiĭ în corpul numĕruluĭ de faţă, ca: Iconostasul de la Mărgineanca, Biserica Sf. Gheorghe, Hanul Manuc, Crucea luĭ Mogoş, vederea Bucureştilor, etc.

In general, D. Gion merge de preferinţă cu ideile D-lor Hasdĕŭ şi Tocilescu, consultând însă în multe privinţe şi pe D-niĭ Urechiă, Iorga, etc. Dacă *Istoria Bucureştilor* a provocat în cele din urmă oarecare discuţiĭ poate prea viĭ şi unilaterale, suntem însă siguri că faptele şi adevĕratul merit nu vor întărzia să se impună.

EM. SEREA.

* * *

Primim, în momentul de a pune subt presă, un volum: *Poeţi şi artişti* — datorit D-luĭ N. Predescu, membru la Inalta Curte de Casaţie, — în care sunt analizate operile poeţilor: Alecsandri, Bolintineanu, Ienache şi Iancu Văcărescu, Gr. Alexandrescu, şi a artiştilor: Th. Aman şi N. Grigorescu. Regretăm că nu putem, astăzĭ, decât să ne aruncăm ochiĭ asupra luĭ. D. N. Predescu e un iubitor de frumos, cult şi călĕtorit, care şĭ-a strîns impresiile sale în acest volum şi le împărtăşeşte publiculuĭ. Cum sunt atât de rarĭ oamenii la noĭ, care ca d-sa, pe lîngă ocupaţiunile lor, să-şĭ consacre orele de repaus literaturiĭ şi arteĭ, noĭ ne grăbim a-ĭ aduce complimentele noastre, dacă n'ar fi decât pentru dragostea d-sale de frumos.

* * *

Baritonul Popovicĭ a fost angajat să cânte la Münchem, luna luĭ Iunie, ciclul Wagnerian. Urmărim cu dragoste şi admiraţie pretutindenĭ pe distinsul nostru compatriot şi amic, şi ne mîndrim de frumoasele luĭ succese.

A.

TEATRUL NAŢIONAL

Luna April, după o veche şi greşită tradiţie, este abandonată de direcţia Teatruluĭ naţional beneficiilor, stagiunea regulată închizêndu-se la 31 Martie.

In această lună repertorul Teatruluĭ naţional se înjoseşte până la cele din urmă marginĭ: maĭ deunăzĭ artiştiĭ societăţiĭ dramatice jucaŭ *Mam'zelle Nitouche*! In acelaş timp, pentru a-şĭ putea vinde biletele beneficiilor, ceĭ maĭ mulţĭ actorĭ îşĭ uită demnitatea forţând uşile publiculuĭ cu scrisorĭ saŭ vizite. Tot ce e nevoit să facă prin urmare cronicarul Teatruluĭ luna asta, este să tacă.

Nu putem, cu toate acestea, să nu semnalăm,—printre mulţimea pieselor de sensaţie, printre vechiturile care atrag publicul mare şi printre revistele insipide,—şi câteva piese de valoare, precum şi maĭ ales câteva succese individuale de artiştĭ care ne aŭ părut cu atât maĭ remarcabile, cu cât împrejurările în care se produceaŭ eraŭ maĭ triste.

Astfel am admirat în piesa D-luĭ Haralamb Lecca, *Jucătoriĭ de cărţi* — o lucrare de merit în care autorul a dovedit serioase însuşirĭ dramatice — pe D-nul Dimitriade. In rolurile de tînĕr de salon, D-sa este astăzĭ cel dintâĭ artist pe scena noastră. Silueta sa frumoasă, mişcările distinse, atitudinea simpatică şi dicţiunea sa inteligentă şi clară, îĭ daŭ netăgăduit acest loc de frunte. In *Jucătoriĭ de cărţi*, unde rolul sĕŭ este pe cât de greŭ pe atât şi de antipatic, D-nu Dimitriade a făcut o impresiune adîncă asupra publiculuĭ. In aceiaşĭ piesă a fost admirabilă D-na Romanescu, în rolul sĕŭ de o suferinţă concentrată, acumulată, dusă până la ultimele limite. Toate mişcările şi vorbele îĭ eraŭ gîndite şi reflectate îndelung. In talentul sĕŭ — spre deosebire de

mulţĭ artiştĭ — străluceşte, ca o lumină maĭ intensă, inteligenţa-ĭ superioară care duce orĭce rol la gradul luĭ de desăvîrşire scenică. Tot în aceeaşĭ piesă s'a relevat D-nu Livescu, un temperament de artist cu un organ sonor şi frumos timbrat, cu o înfăţişare plăcută şi cu un joc sobru şi plin de desvăluirĭ fericite.

In o piesă reluată: *Necinstiţiĭ*, de Rovetta,—dramă modernă bine ţesută şi cu multe efecte de scenă, — s'a afirmat D. Sturdza, un tînĕr artist care ne deprinsese până acum cu rolurile conţinute şi rezervate din comedia de salon. Cine a vĕzut pe Zacconi, marele artist italian, care a creat rolul erouluĭ din *Necinstiţiĭ* şi l'a comparat în urmă cu jocul real şi pasionat al D-luĭ Sturdza — nu. poate decât să prevadă artistuluĭ nostru un frumos viitor. D-sa nu joacă rolul, ci îl trăeşte Astfel nimic maĭ trăit şi decĭ maĭ adînc impresionabil decât momentul în care el — cu mintea şi mâna rătăcite — ia scrisoarea de valoare încredinţată onoarĭĭ luĭ şi o dă spre a se plăti de datoria sa proprie. E o adevĕrată şi puternică scenă dramatică, jucată în chip minunat, dând iluzia vieţiĭ reale

In sfîrşit, D. Nottara, artistul de frunte al sceneĭ noastre naţionale, a dat în beneficiul sĕŭ piesa *Kean*, în care, se ştie, are o neuitată compoziţiune de rol. Gama întinsă a joculuĭ sĕŭ, — trecênd de la calmul cel maĭ mĕsurat până la deslănţuirea celeĭ maĭ aprige furtunĭ a sufletuluĭ, — rupe par'că zăgazurile firiĭ omeneştĭ, făcênd explozie şi umplênd publicul de emoţie profundă. D. Nottara personifică, în teatrul nostru, interpretarea amplă, solemnă, clasică.

Ceeace mi s'a părut maĭ curios, e că deşi artiştiĭ aceştia aŭ fost admirabilĭ în rolurile lor publicul i-a aplaudat şi pe eĭ.

INTERIM.

MIŞCAREA INTELECTUALĂ STRĂINĂ

— CĂRŢI ŞI REVISTE —

Les contes surhumains de *Victor-Emil-Michelet* (1 vol. în 18; 3 fr. 50, Chamuel, Paris.) O operă de serioasă originalitate. Citind aceste paginĭ rînd pe rînd de voluptate violentă şi de intensă emoţiune, te captivează atât puterea cugetătoruluĭ cât şi vibranta sensibilitate a artistuluĭ şi melodia interioară care cântă în limba luĭ Michelet, una din cele maĭ minunate în Franţa de câtva timp încoace.

Introduction à la vie de l'esprit de *L. Brunschvicg*, profesor de filozofie şi doctor în litere, (1 vol. în 12 din *Bibliothèque de philosophie contemporaine*, 2 fr. 50. Félix Alcan, editor). — Scopul acesteĭ cărţĭ este de a face filozofia accesibilă mareluĭ public, chiar în părţile eĭ esenţiale. — Discuţiunile de şcoală sunt înlăturate; spiritul cititoruluĭ este astfel îndemnat să cugete metodic asupra existenţeĭ şi viitoruluĭ sĕŭ.

Le rire, încercare asupra însemnărĭĭ comiculuĭ de *H. Bergson*, maestru de conferinţe la şcoala normală superioară. (Félix Alcan, editor). — Această carte conţine schiţa teorieĭ comiculuĭ. Autorul a adunat un mare numĕr de exemple, cea maĭ mare parte împrumutate teatruluĭ şi romanuluĭ şi grupându-le metodic a scos legile; maĭ cu seamă a căutat formula *procedeelor* pe care le aŭ întrebuinţat şi le întrebuinţează comiciĭ ca să ne provoace rîsul. Ne prezintă astfel o gradaţie neîntreruptă de efecte comice, de la comicul clovnilor de circ până la jocurile cele maĭ rafinate ale comedieĭ, şi ne arată cum aceste procedeurĭ derivă unele din altele saŭ se leagă între ele. Douĕ ideĭ domină lucrarea: Intăia, că comicul rezultă din viaţa oamenilor în comun, şi al doilea, că rolul psihologuluĭ este de a regăsi puţin câte puţin »le fil continu«, în lungul căruia se trece de la o formă a comiculuĭ la alta, în loc de a îngrămădi imensa varietate a efectelor comice într'o singură definiţiune.

La teoria dei bisogni (1 volum, editura Fratelli Bocca, Turin), în care C. Trivero studiază această cestiune economică cu o competinţă şi o claritate remarcabilă.

La Grèce antique de *André Lefvère*, profesor la şcoala de antropologie din Paris. (Librăria C. Reinwald, Scleicher frères, editorĭ). In acest noŭ volum autorul a împrumutat direct din Homer, Hesiod şi himnurile omerice, principalele date ale volumuluĭ sĕŭ. Se vede că a studiat cu dragoste originele etnice, credinţele primitive şi inteligenta mitologie a Greciei antice. Lucrarea nu e unul din acele compendiĭ incolore, ca o mulţime de opere contimporane. Autorul nu-şĭ sprijină opiniunile numaĭ pe autoritatea antemergĕtorilor sĕĭ ci face operă liberă şi personală, operă de scriitor şi cugetător.

Artistes et amateurs (1 volum, 6 leĭ, Société d'édition artistique, Paris).—Subt acest titlu Georges Lafenestre, criticul de artă cunoscut şi membru al institutuluĭ, a unit o serie de lucrărĭ istorice şi critice asupra artiştilor, protectorilor şi prietinilor lor din timpul Renaşterĭĭ şi până astăzĭ.

In ele întîlnim figurile mai depărtate, schițate după epocile și documentele lor : *Tițian, Ducii de Mantua și de Urbin, Papa Paul III, Carol V, Van Dyck, Rembrandt, La Fontaine, etc.;* apoi figuri contimporane : *Théophile Gautier,* critic de artă; *Alphand,* creatorul nouluĭ Paris; *Marchizul de Chennevières,* eminentul director al Bele-artelor; *Louis-Rousseau,* peisagist. La sfîrșit e discuție mai generală asupra *spiritului francez în arte* ; câteva studii asupra picturii vechi și moderne, toate procurând o citire interesantă și variată.

* * *

La revue de l'art ancien et moderne, în numĕrul sĕŭ de la 10 Aprilie, publică un prim articol asupra *Expozițiunii universale* — înainte de deschidere — datorit D-luĭ *T. Giradet.* Un alt articol de D. *Jacques de Boisjoslin,* intitulat *Capela caritățiĭ,* în care este vorba de monumentul ridicat în locul *Bazaruluĭ de caritate,* ars anii trecuți de un foc care a cufundat în doliŭ atâtea familiĭ ale aristocrației franceze. Léonce Bénédite vorbește de pictorul explorator *Maurice Potter,* care a murit în Africa asasinat, și de opera luĭ, plină de amintiri din Abisinia, din țara Niluluĭ, și de desenuri. Ilustrațiĭ admirabile ca în totdeauna.

Revue des revues, 15 Aprilie. *Les habitations à bon marché,* articol ornat cu 15 ilustrațiĭ, datorit D-luĭ *Georges de Nouvion,* îmbrățișează, pe lîngă o cestiune de interes igienic, și una de interes social. Intr'adevĕr, o locuință bună influențează pe lîngă sănĕtatea fizică și pe cea morală a indivizilor. D. *Vigné d'Octon,* deputat, dă câteva pagini din apropiatul sĕŭ volum *La Gloire du sabre,* subt titlul de *Țara morții și nebunieĭ,* adică țara sudaneză în toată superba sa oroare; acest articol denunță grozăviile comise asupra nenorociților indigeni. Un articol *Spectacles à ne pas offrir aux étrangers* de Senatorul ***, ridică vĕlul de peste corupția tristuluĭ »fin de siècle«, din casa de toleranță numită Paris, cu nepermisele sale spectacole decadente, cu ale sale Ninon de Lenclos, Marion de Lorme orĭ Lili de Castel. — Articolul e scris de un moralist indignat.

In numĕrul de la 1 Maiŭ al aceleiași reviste, D. Paul d'Estrée reproduce câteva scrisorĭ inedite ale luĭ Olivier Cromvel, care scrisorĭ sunt de o importanță capitală pentru istoria Franței. Un articol finanțiar, întitulat : »Trusts«, datorit luĭ G. Dorbigny, descopere vastele afacerĭ pe care le mânuesc celebriĭ miliardarĭ americani. Găsim o scrisoare a luĭ L. Tolstoi, *Violența contra rĕuluĭ,* precum și un articol documentat *Cestiunea Alsacieĭ-Lorena,* de Maurice Wolff. — *Legenda buneĭ regine,* e o frumoasă poveste, datorită Carmen Sylveĭ, pe care *La Revue des revues* o publică în foiletonul numĕruluĭ.

La Revue Bleue (5 Maiŭ), valoroasa revistă sĕptămânală franceză, coprinde o lucrare inedită : *Apologie,* a luĭ André Chénier; portretul contimporan al scriitoruluĭ Mosson-Foresties, de Paul și Victor Margueritte; *Un cuvînt legendar:* »Republica n'are noroc de învățați«, de T. Guillaume; un interesant și documentat articol : *Nervosizmul și suicidul la poeți și romanțieri,* de L. Proal, și *O istorie a castelului de la Versailles,,* dare de seamă de Emile Faguet.

L'humanité nouvelle coprinde, în numĕrul sĕŭ din Aprilie 1900, un prim articol de *Pierre Kropotkine,* intitulat *Autour d'une vie,* apoi câteva versurĭ suave, traduse din literatura persană de însuși autorul Husséin-Danisch, secretarul luĭ Damad Mahmoud-Pacha. Pietro Mazzini are un articol biografic asupra luĭ *Giovanni Bovio,* scriitor, a cărui personalitate e apreciată în Italia. Elie Reclus publică conferința sa *Les rêves et le songe prophétique,* ținută la școala de Hautes Études de la Noua Universitate din Bruxelles.

Bibliothèque universelle et revue suisse, Martie 1900. Revista din Lausanne publică un articol documentat de psihologie experimentală, datorit luĭ *Paul Stapfer,* în care supune scalpeluluĭ psihologic și legilor de sensibilitate generală vizionalitatea și construcția sufletească a genialuluĭ poet francez Victor Hugo; o drăguță nuvelă de *T. Combe,* precum și a doua parte a studiuluĭ D-luĭ C. Buhrer, *L'homme aux grandes altitudes.* De asemenea prezintă interes și articolul luĭ Ed. Tallichet, *Războiul din Transvaal și Europa.*—Cronica pariziană, cronica italiană, cronica germană

cronica engleză, rusească, ştiinţifică, etc., sunt dări de seamă amănunţite asupra diferitelor mişcări intelectuale, politice şi sociale din Europa.

Rivista politica e litteraria din Roma, 15 Apriil. Un prim articol de ordine politică de X e intitulat *Mărturisirea D-luĭ Lebon şi situaţiunea internaţională*, articol documentat şi de actualitate. Afacerea *Copiluluĭ ucis*, saŭ cestiunea asasinatuluĭ ritual, formează obiectul maĭ multor interesante consideraţiunĭ etnice şi psihologice datorite luĭ *A. Faustini*. *Chestiunea tuberculoseĭ*, de Prof. Fabrizio Padula, preludează marele congres deschis zilele acestea în Neapoli în privinţa combaterii flagelului îngrozitor care seceră pe an atâtea vieţi. Menţionăm şi articolul interesant al D-luĭ Arduino Colasanti, intitulat *L'esposizione di belle arte*.

D. RIVEANU.

N. GRIGORESCU

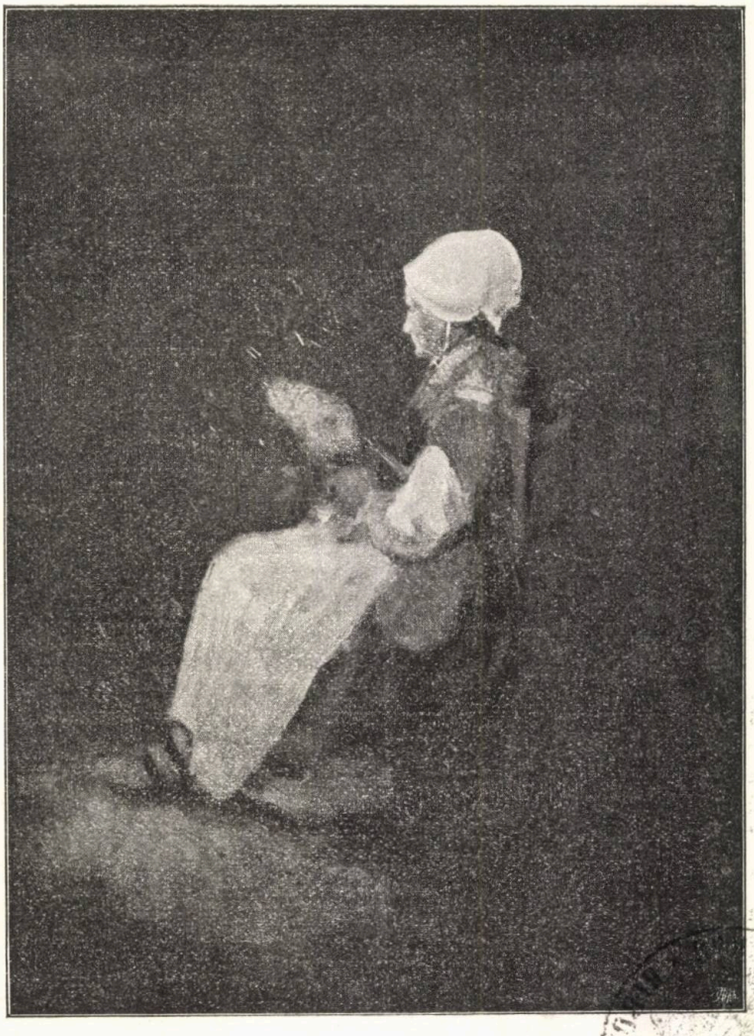

Bětrână lucrând

SCRISOARE

DOMNULUI MINISTRU ISTRATI

Domnule Ministru,

„O naţiune are, între altele, două mari datorii: a-şi cunoaşte trecutul său şi a respecta memoria celor ce şi-au jertfit averea, munca saŭ viaţa pentru ea“.

Cuvintele acestea frumoase şi înţelepte, cu care începeaţi, acum o lună, aicĭ chiar, articolul D-voastre asupra *Primelor şcoale române de fete*, ne îndeamnă a vĕ supune apreţierii câteva păreri, sugerate în parte de chiar ideile D-voastre de mai sus.

Ştiţi foarte bine cum vechile noastre biserici şi mânăstiri sunt în cea mai mare parte în ruină. Nu mai departe decât deunăzi ne-aţi adus înşi-vĕ D-voastră la muzĕŭ copia bisericii lui Ştefan-cel-Mare din Borzeşti, atât de ameninţată de ruină astăzi.

Ştiţi asemenea că chiar bisericile care se restaurează pierd foarte mult din caracterul şi stilul lor. Cele deja restaurate sunt o dovadă pipăită în privinţa aceasta. La unele din ele li se schimbă şi ctitorii fundatori, fiindcă mulţi dintre preoţi îi consideră fără importanţă, de oarece nu mai trăesc urmaşi din neamul lor care să le dea ceva pentru a-i pomeni. Ei îi înlocuesc cu ctitori dintre enoriaşii de astăzi, şi când nu se găsesc enoriaşi care să ambiţioneze această onoare, păreţii ctitoriceşti rĕmân goi, ne mai avênd nimeni nici un interes de a-i zugrăvi. O pildă nouă ne-o dă un studiŭ de mai la vale, datorit distinsului profesor B. Iorgulescu, din care se vede ce soartă tristă a avut biserica din Măteşti, zidită de cronicarul Constantin Filipescu.

In aceste sfinte locaşuri se găsesc apoi tipărituri vechi de mare inte-

res pentru istoria vieţii noastre. Ele însă sunt de cele mai multe ori distruse de paracliseri, care luându-le drept nişte vechituri netrebnice, le rup foile şi şterg cu dînsele candelele de untdelemn.

Şi cu toate acestea, cine nu ştie rolul însemnat ce l-au avut cărţile şi manuscrisele bisericeşti în viaţa noastră culturală şi strînsă legătură dintre dînsele şi istoria naţională? Pe ele sunt adeseaori notate biografiile fundatorilor, ale prelaţilor, ale superiorilor acestor locaşuri, precum şi alte fapte din viaţa monachilor, alcătuind izvoare nesecate pentru istorie.

Ştiţi de-asemenea, Domnule Ministru, că viaţa noastră veche de la ţară, în toate aspectele atât de variate şi de multiple ale pitoresculuĭ naţional, e pe cale de a se pierde. Costumele naţionale, atât de diverse după diversele regiuni ale ţării ca şi toate celelalte elemente şi podoabe ce le alcătuesc, sunt sau dispărute sau falsificate prin gustul îndoelnic al unor case de industrie.

Ţesăturile apoi, care asemenea au alcătuit o parte însemnată a vieţii casnice româneşti şi au originalitate prin armonia şi combinaţia culorilor, sunt şi ele luate de şivoiul timpului modern şi al industrieĭ străine şi devin din zi în zi mai rari atât la sate cât şi la oraşe. Abia pe ici pe colea se mai găsesc resturi păstrate în unele case ţărăneşti ca lucruri scumpe, rămase din bătrâni.

Acelaş lucru cu vasele noastre de lut şi cele smălţuite, cu pietrele de morminte şi cu atâtea şi atâtea alte obiecte interesante, fie ca artă fie ca istorie.

Ar fi dar timpul, credem noi, Domnule Ministru, ca să luaţi sub ocrotirea D-voastră luminată această scumpă moştenire de odoare şi nestimate strămoşeşti, — care e nu numai podoba cea mai frumoasă şi mai bogată a ţării, dar şi dovada cea mai vădită despre puterea ei de viaţă, un fel de conştiinţă grăitoare despre mărirea ei din trecut ca şi despre încrederea ei în viitor,—şi să constituiţi o Comisiune de bărbaţi competinţi căreia să-i desemnaţi între principalele atribuţiuni:

1) Vizitarea tuturor bisericilor şi mânăstirilor cu un trecut istoric, şi întocmirea unui inventar, în care ar fi consemnate în detaliu atât clădirile acestea vechi cât şi numele ctitorilor fundatori, precum şi ornamentele lor arhitectonice şi decorative ca: iconostase, jeţuri domneşti şi episcopale, odăjdii cusute în fir, cărţi vechi, daruri domneşti, vase de argint şi alte obiecte de artă. Ministerul Cultelor ar putea cere primele indicii de la protopopi, preoţi şi stariţi. Obiectele şi cărţile mai interesante, pe care le-ar apreţia comisiunea, ar putea fi luate de ea pentru Muzeul naţional, înlocuindu-le cu altele noue.

2) Vizitarea părţilor noastre muntoase unde se păstrează încă costumele, ţesăturile şi parte din vasele româneşti vechi. Indicaţiile elementare aţi putea să le aveţi prin revizorii, institutorii, şi învăţătorii noştri. Ei trebue să ştie locurile şi casele din districtele şi satele lor unde se mai găsesc astfel de obiecte.

3) Comisiunea ar trebui apoi, în vacanţiile mari, să-şi asocieze un număr de elevi distinşi din şcoalele de pictură şi arhitectură, cărora să le dea mijloace de transport, după ce mai întâi li se va fi făcut un curs pregătitor de un an de zile asupra arteĭ naţionale; astfel înarmaţi, ei şi-ar da seamă de tot ce e interesant din punctele de vedere artistic şi istoric, ar lua fotografii şi schiţe după biserici,

mânăstirĭ, pietre decorative, uşĭ sculptate, catapetesme şi crucĭ, precum şi după figurile istorice zugrăvite pe ziduri, şi ar depune apoĭ fotografiile şi schiţele lor într'un album al Muzĕuluĭ naţional.

Cu modul acesta, arheologia şi istoria română ar intra în posesiunea unuĭ material foarte preţios, expus astăzĭ peirĭĭ, şi care într'un apropiat viitor nu-l vom maĭ putea întîlni. Folosul ar fi însemnat şi pentru studenţĭ, care cu prilejul acesta ar cunoaşte maĭ de aproape atât arhitectura cât şi pictura românească veche, şi ar intra în gustul şi caracterul stiluluĭ nostru.

4) In sfîrşit, comisiunea, reprezentând ministerul de instrucţie, ar putea încă impune preoţilor şi în deosebĭ călugărilor din mânăstirĭ îndatorirea de a descrie, pe cât cu putinţă, datele şi istoricul mânăstirilor, note biografice şi amintirĭ asupra stariţilor şi prelaţilor bĕtrânĭ, dându-li-se astfel o preocupare sufletească maĭ mult şi făcându-ĭ să înceteze de a fi aşa cum îĭ caracteriza Teofilat: »Nişte nenorociţĭ care se adună fără să se cunoască; trăesc fără să se iubească şi mor fără să se găsească unul să verse o lacrimă«.

Cunoscând sentimentele adevĕrat româneştĭ de care sunteţĭ însufleţit, Domnule Ministru, ne-am permis a vĕ atrage atenţiunea asupra acestor puncte de o înaltă însemnătate, cu speranţa că cel puţin unele din ele vor fi luate în considerare.

Mulţumindu-vĕ de atenţia ce veţĭ bine-voi a da părerilor noastre, vé rugăm, Domnule Ministru, a primi expresia prea înalteĭ consideraţiunĭ ce vĕ purtăm.

Revista »Literatură şi Artă Română«

CUM VORBIA ALEXANDRU LAHOVARI[1]

Țara întreagă simte și va simți mult durerea adîncă pentru ducerea dintre noĭ, într'o lume . . . poate . . . maĭ bună, a luĭ Alexandru Lahovari.

Această durere,— unită cu dorința de a-l aminti generațiilor viitoare ca o pildă în viața politică și națională printr'o statuă ideală, pe care mâna artistuluĭ, împinsă de dragostea noastră, o va face din recele bronz,— ne întrunește aci.

El lipsește dintre noĭ și totuși trăește în sufletul nostru. Un gol mare s'a făcut în noĭ și împrejurul nostru; un fel de crepuscul a înlocuit lumina puternică pe care el o răspîndea; glasul luĭ a tăcut, și totuși în această tăcere, ca într'un vis îl auzim, cum pare că vedem încă marea luĭ figură.

Alexandru Lahovari întrupa două marĭ principiĭ: cu caracterul, cu temperamentul său energic, — temperamentul leuluĭ, cum ziceaŭ ceĭ vechĭ, — el era principiul acțiunĭĭ, care însuflețește pe omul de voință. Niciodată amorf, niciodată nestatornic, Lahovari era totdeauna gata și hotărît cu o admirabilă *«uniformitate politică*[2]*»* la luptă pentru binele țărĭĭ. In acelaș timp, cu temperamentul omuluĭ emotiv și intelectual, el întrupa principiul Verbuluĭ, al Elocinții subt toate formele eĭ; iacă de ce era stăpîn pe orice tribună.

Conferențiar ales, avea darul de a vulgariza ideile abstracte. Conferința luĭ, *«Mirabeau»*, (după care s'a închis Ateneul), făcută, în urma loviturĭĭ de Stat din 2 Maiŭ 1864, ca o puternică protestare, a rămas în amintirea tuturor acelora care l-aŭ ascultat. Jurisconsult de frunte, maĭ mulțĭ anĭ de zile a apărat cu puternicul luĭ cuvînt, înaintea judecățiĭ, cauze civile, penale și politice. El avea elocința judiciară, cea maĭ grea, pentru că ea cere să simțĭ și să arățĭ toate patimile care mișcă sufletul omenirĭĭ. Sarcina advocatuluĭ este grea, căcĭ el nu-șĭ poate alege nicĭ timpul nicĭ totdeauna subiectul. Nu-l vedem însă mult timp profesând advocatura; temperamentul său 'l depărtează din ce în ce de forul judecătoresc, rămâind maĭ mult advocatul cauzelor cu caracter politic. El apără libertatea preseĭ, drepturile electorale, pe delicuenții politicĭ, și apărarea ce face nu se sprijină atât pe textul strîmt, îngust, al legiĭ pozitive, cât pe ideile marĭ, înnalte, ge-

---

[1]) Conferință ținută în sala Ateneuluĭ.

[2]) Vezĭ discursul său (*Epoca* din 16 Februarie 1888), rostit în sala Orfeŭ.

(N. R.)

neroase. Tribuna însă la care el a rĕmas oratorul neîntrecut, este tribuna politică, fie populară, fie parlamentară.

La tribuna populară, puterea luĭ era inspiraţia, emoţia momentuluĭ pusă în serviciul uneĭ ideĭ; de câte orĭ vorbea, 'ţĭ amintea cuvîntul luĭ Quintilian: *Pectus est quod oratorem facit.* Emoţia! Pasiunea! Aci sta tot secretul puteriĭ luĭ Lahovari asupra maselor. La tribuna populară el nu se suia niciodată fără să fie împins de o puternică emoţie; de aci căldura şi frumuseţea discursurilor pe care le făcea aşa cum istoriseşte Rouget de Lisle că a făcut »La Marseillaise«: *Les paroles venaient avec l'air, l'air avec les paroles.* La Alexandru Lahovari emoţia aducea cuvintele; cuvintele, la rîndul lor, produceaŭ emoţia, prin care se lega cu auditorul. Din emoţia luĭ sufletească năştea ceeace Flaubert numea »furtuna lăuntrică«, ce se manifesta în public prin mişcarea maselor ce-l ascultaŭ. Iată de ce, în întrunirile publice, cuvîntul luĭ era plin de vioiciune, de căldura şi exhuberanţa personalităţiĭ luĭ. Adeseaorĭ acest cuvînt era o notă veselă şi ironică, care sângera pe adversar.

In Parlament, la Guvern ca şi în Opoziţie, din contra, Lahovari, fără a se preocupa de dragostea de popularitate, nu era condus decât de Binele public, de ideia de Stat, în sine însăşĭ, avênd o singură justiţie politică pentru amicul ca şi pentru protivnicul luĭ.

Nu e de mirare ca, din cauza calităţilor care făceaŭ din Alexandru Lahovari cel maĭ mîndru patriot, cel maĭ dîrj luptător şi cel maĭ puternic orator, oameniĭ politicĭ din generaţiunea luĭ — amicĭ şi adversarĭ — să-l fi considerat ca onoarea partiduluĭ conservator. Ca om politic era prevĕzĕtor, înţelept, îndrăzneţ şi prudent. Îndrăzneala luĭ n'avea decât o singură limită: simţul demnităţiĭ pentru Ţară şi pentru dînsul. Cine nu-şĭ aduce aminte de mîndrele luĭ cuvinte: »Războiŭ nu îndrăznesc să declar, căcĭ nu-l pot face; scuze nu ştiŭ şi nu pot să cer«.

Ascultând pe Lahovari când vorbia, credeaĭ că într'însul sunt douĕ personalităţĭ: una care vorbia minţiĭ; era mintea luĭ. Alta care se îndrepta inimiĭ; era pasiunea luĭ caldă şi sinceră.

Iacă de ce în vorba ca şi în fapta luĭ era şi mĕsurat şi vehement, şi respectuos şi batjocoritor, şi logic şi entusiast. Cuvîntul luĭ apăsat, unit cu gestul hotărîtor şi cu privirea plină de convingere, dădea raţionamentuluĭ luĭ o putere şi maĭ mare.

In ordinea politică n'a fost nicĭ un drept, nicĭ o libertate pe care Lahovari să nu o apere, nicĭ un interes naţional pe care să nu-l sprijine. E cu neputinţă să ne amintim de întâia Convenţie comercială a Românieĭ cu Austro-Ungaria, de Revizuirea Constituţiuniĭ, de Cestiunea israelită, de Cestiunea Dunăriĭ — în care cu ochiul sufletuluĭ, cum zic cărţile sfinte, a întrevĕzut cestiunea Porţilor de fer de azĭ, de Cestiunea naţională, de afacerea Zappa, fără ca în mintea noastră să nu apară figura măreaţă a luĭ Lahovari şi politica luĭ demnă.

Dar ce să enumĕrăm faptele luĭ Alexandru Lahovari! La cel ce ne-a întrunit astăseară aicĭ nu este o gîndire, nu este o bătaie a inimeĭ care să nu fie

pentru ţară şi partidul sĕŭ. De altminteri dragostea luĭ de ţară, pasiunea luĭ politică, era pe atât de mare şi nobilă pe cât era generoasă, desinteresată, nepătată de cel maĭ mic interes bănesc, de vanitate saŭ dragoste de glorie.

Lahovari, de şi foarte personal — cum să nu fie personal cu o aşa individualitate? — nu era câtuşĭ de puţin egoist. Sunt sigur că Alexandru Lahovari în toată viaţa luĭ politică n'a pronunţat o singură dată cuvîntul *Eŭ!* De aceea toţĭ câţĭ l-aŭ cunoscut ştiŭ că Lahovari era maĭ mulţumit de succesul altuia decât de al sĕŭ.

Boissier, în studiul ce a făcut asupra luĭ Cicerone, ne spune că patru cauze determină opiniile politice ale cuiva: naşterea, reflecţiile personale, temperamentul, şi de cele maĭ multe orĭ interesul personal. Da. Interesul personal joacă un mare rol în viaţa politică. Suntem împinşĭ în mod cam instinctiv a crede că cel maĭ bun partid este cel ce ne este maĭ de folos. De sigur pentru Alexandru Lahovari această a patra cauză n'a existat nicĭ cum. Desinteresarea, Lahovari a împins-o foarte departe chiar în exerciţiul profesiuniĭ sale. El n'a fost nicĭodată avocatul unor interese curat băneştĭ, personalĭ. A fost avocatul intereselor Ţĕriĭ şi ale Partiduluĭ sĕŭ, când aceste interese în conştiinţa luĭ cadraŭ cu ale ţĕriĭ.

Care este secretul farmeculuĭ elocuenţiĭ luĭ Lahovari?

Pentru ce elocinţa luĭ era — cum s'a zis de a luĭ Mirabeau şi Danton — fulgerătoare?

Puterea cuvîntuluĭ luĭ ţine de emotivitatea, de puterea luĭ sufletească şi maĭ cu seamă de puterea luĭ vizuală, de înlesnirea cu care cugetarea-ĭ se arăta subt forma imaginilor şi a simbólelor.

Ceeace face puterea cuvîntuluĭ nostru nu sunt sunetele care ajung până la noĭ. Ele nu sunt decât un vulgar mijloc de transmisiune, un instrument material. Puterea Verbuluĭ e vocea interioară, e acel ceva lăuntric, acel mijlocitor dintre Cugetare care vrea să se producă în afară şi Vorba care o răspîndeşte.

De sigur că ceeace ne mişcă într'o audiţie muzicală nu sunt nicĭ clapele pianuluĭ, nicĭ coardele vocale, ci puterea lăuntrică, personalitatea artistuluĭ. Cuvintele ce se aud, imaginele ce se produc se datoresc puteriĭ ascunse ce este în noĭ, şi care le prepară. Ca şi actorul de pe scenă, avem un »souffleur«. Lahovari era dintre aceia la care cuvîntul dinăuntru era foarte puternic, foarte luminos, ca şi întreaga luĭ personalitate.

Uniĭ, când vorbesc, cugetă, se servesc de imaginĭ verbale, alţiĭ de imaginĭ motrice, alţiĭ de imaginĭ vizuale. Lahovari, care era înzestrat cu o elocuenţă organică, în vorba sa, în cugetarea sa, vedea şi auzea, fără să se asculte. Discursul luĭ nu era o compoziţie muzicală făcută acasă; era maĭ totdeauna o inspiraţie a momentuluĭ, de aceea ca şi Lachaud n'a vorbit nicĭodată după note scrise; el nu era un metafizician, era un vizual motor. In vorbirea luĭ era o întreagă creaţiune; şi masele îl ascultaŭ cu plăcere, tocmaĭ pentru că, în loc de a le osteni mintea, le mişca prin emoţiunea şi imaginele luĭ. Pare că am avut dreptate, când auzindu-l la o întrunire publică, l-am numit tribunul alb.

Mulţĭ l-aŭ crezut un mare improvizator; eroare, după mine, căcĭ nu cred

în improvizaţie. Ceeace numim un improvizator nu e decât un mare meditativ, înzestrat cu o memorie repede. Există în fiecare din noĭ o memorie inconştientă, care are într'însa o lume de ideĭ ce lucrează în mod latent asupra imaginaţieĭ, asupra simţurilor, sentimentelor şi voinţeĭ noastre. Aceasta este opera cerebraţieĭ inconştiente, care la Lahovari era admirabilă. Toţĭ câţĭ l-am ascultat, ne aducem aminte cu câtă greutate vorbia la început. Nimic nu ne poate învedera maĭ bine starea sufletească a luĭ Lahovari la tribună, decât imaginea lemnuluĭ aprins care înainte de a ne înfăţişa flacăra puternică care luminează şi încălzeşte, arde cu greutate pîrîind abia.

Darul sufletesc al luĭ Lahovari se mărise, se desvoltase şi, prin îngrijita luĭ educaţie clasică, făcută în Franţa la o epocă când romantismul era încă în floare. Firesc era ca el să fi fost puternic influenţat de spiritul francez al timpuluĭ. Între 1830 şi 1864 influenţa vechilor scriitorĭ — deşi clasicismul slăbise — era maĭ puternică decât azĭ; nu e de mirat ca urmele acestor influenţe să le vedem în multe din discursurile luĭ Lahovari. Câteva exemple vor învedera această afirmaţie. Interpelat în chestia naţională, ca ministru al afacerilor străine, cu drept cuvînt Lahovari ia argument din Horaţiu, apropiindu-şĭ situaţia senatoruluĭ Pollione: *Incedo per ignes suppositos cineri doloso.*

(Merg pe cărbunĭ aprinşĭ subt cenuşa perfidă).

Un articol trimis din Paris, un fel de discurs scris, adevĕrat cântec al lebedeĭ — Lahovari 'l intitulează, amintindu-şĭ întristarea luĭ Ovidiu exilat, — *Tristia.*

La o întrunire publică, vorbind de inconştiinţa unor oamenĭ politicĭ, Lahovari reaminteşte cugetarea adîncă a filozofuluĭ Pascal asupra legilor universale şi fiinţeĭ conştiente.

In întrunirea de protestare contra expulsiuniĭ unor Românĭ din Transilvania, Lahovari îmbracă apelul sĕŭ către sferele politice înnalte în admirabilele versurĭ din *l'Espoir en Dieu* ale luĭ Alfred de Musset:

Si le ciel est désert, nous n'offensons personne
Si quelqu'un nous entend, qu'il nous prenne en pitié.

Valoarea literară a luĭ Lahovari se vede cu deosebire în poeziile luĭ. Căcĭ Lahovari avea nu numaĭ poezia cuvîntuluĭ, dar şi pe a inimiĭ. Cât era el poet, şi ce poet! ne-o spune interpretaţia ce a făcut el din *La Tristesse d'Olympio* a luĭ Victor Hugo.

Nu ştiŭ dacă sunt prea influenţat de simpatia mea admirativă pentru Lahovari şi de amorul propriŭ naţional, dar eŭ găsesc maĭ frumoasă, maĭ lirică, maĭ mişcătoare, şi ca limbă şi ca cugetare, interpretaţia luĭ decât însăşĭ poezia luĭ Hugo pe care a interpretat-o. Să comparăm câteva versurĭ:

Il contempla longtemps les formes magnifiques
Que la nature prend dans les champs pacifiques;
Il rêva jusqu'au soir;
Tout le jour il erra le long de la ravine,
Admirant tour à tour le ciel, face divine,
Le lac, divin miroir.

. . . . . .

»Nos chambres de feuillage en halliers sont changées ;
L'arbre où fut notre chiffre est mort ou renversé ;
Nos roses dans l'enclos ont été ravagées
Par les petits enfants qui sautent le fossé.

. . . . . .

»Car personne ici-bas ne termine et n'achève ;
Les pires des humains sont comme les meilleurs.
Nous nous réveillons tous au même endroit du rêve.
Tout commence en ce monde et tout finit ailleurs.

. . . . . .

»Répondez, vallon pur, répondez, solitude,
O nature abritée en ce désert si beau,
Lorsque nous dormirons tous deux dans l'attitude
Que donne aux morts pensifs la forme du tombeau«.

*
* *

Iată cât de poetic a interpretat Lahovari versurile acestea :

Privi el multă vreme la splendidul veşmînt,
Ce pacînica natură aşterne pe pămînt,
In visurĭ legănat.
Pe rînd privi şi cerul, simbol feţeĭ divine,
Şi lacul ce sclipeşte subt bolţile senine,
De stele luminat.

. . . . . .

Pe unde aŭ fost umbrare cresc astăzĭ mărăciniĭ ;
Din rozele sădite rĕmas-aŭ numaĭ spiniĭ ;
In arborele fraged un nume am săpat,
Cu dulcele eĭ nume copacul s'a uscat !

. . . . . .

Căcĭ omul pe-astă lume nimica nu 'mplineşte :
Ursita e aceeaşĭ la tot ce vieţueşte ;
Din visurĭ începute deodată ne trezim ;
Aci le 'ncepem toate, aiurea le sfîrşim.

. . . . . .

Respundeţĭ, dulce vale, şi tu, singurătate,
Natură-aci ascunsă subt ĕst frumos veşmînt,
Când vom dormi 'mpreună cu mânĭ încrucişate
Cum staŭ pe gînduri morţiĭ în recele mormînt.

In orele luĭ de vis sufletesc, Lahovari a făcut adeseaorĭ versurĭ originale, pe care însă le ţinea pentru el. Nu voiŭ cita decât o singură strofă dintr'un madrigal, spre a da o ideie de inspiraţia tinerească ce însufleţeşte poezia luĭ.

La nature, en ce jour, prodiguant sa richesse,
Epand la jeune sève aux rameaux verdoyants :
C'est ainsi que le sang de ta fière jeunesse
Fermente, généreux comme ce doux printemps;
Animant de ton corps la grâce à peine éclose,
Il met la vie en fleur à ta lèvre de rose.

In sistemul elocinţeĭ clasice vechĭ, — în şcoala romantică, şi maĭ mult — ceeace cineva simţea şi gîndea se arăta maĭ mult prin semne, prin figurĭ decât prin ideĭ abstracte. Literatura veche ne pare maĭ frumoasă, maĭ atrăgĕtoare, tocmaĭ pentru că era maĭ simbolistă. De aceea şi discursurile cele maĭ mişcătoare sunt cele maĭ pline de imaginĭ.

Imagina, figura, simbolul, aŭ un mare rol în vorbire, pentru că-ţĭ dă o emoţie, o noţiune, o ideie în mod suggestiv. Acest mijloc Lahovari 'l întrebuinţa foarte des.

Ce dreptate are Mallarmé, unul din fondatoriĭ şcoaleĭ literare simboliste, când zice:

»A numi un obiect este a suprima treĭ din patru părţĭ din plăcerea poemeĭ făcută din fericirea de a ghici încetul cu încetul. *Să-l suggerezĭ* este visul, să-l evocĭ încetul cu încetul pentru a crea o stare sufletească«.

Brunetière explică şi maĭ lămurit, psichologiceşte, de ce ne place simbolul, imagina în vorbire. »Ceeace presimţim ne face maĭ multă impresie, decât ceeace vedem fără vĕl. De aceea doctrinele secrete se propovăduesc în simboale ca în tenebrele nopţiĭ, căcĭ putem foarte bine compara tenebrele nopţiĭ cu noaptea«.

Şi fiindcă elocinţa luĭ Lahovari era cu deosebire simbolistă, pentru a o înţelege, să ne întrebăm ce este simbolul?

Cuvîntul »simbol« are douĕ înţelesurĭ. Simbolul este o imaginĕ, un obiect sensibil care reprezintă ceva intelectual, moral. E un semn comemorativ. Aşa figura leuluĭ reprezintă curajul, câinele credinţa, columba nevinovăţia. Acest fel de simboale naşte din dorinţa de a produce o stare sufletească în cel maĭ lesnicios chip, fără silinţe.

In Orientul vechiŭ »simbolul« nu era numaĭ expresia uneĭ ideĭ, era o putere care după gîndul celuĭ ce o întrebuinţa îndeplinea saŭ prăpădea lucrul ce reprezenta, în prezent saŭ în un timp maĭ mult saŭ maĭ puţin depărtat. Aşa a figura un simbol de victorie era a o produce: simbolul puteriĭ dedea puterea celuĭ ce-l întrebuinţa saŭ o lua celuĭ contra căruia se întrebuinţa.

Egiptenĭĭ sunt ceĭ maĭ tarĭ şi maĭ vechĭ simboliştĭ. Eĭ n'aŭ tăiat o piatră până să pue în tăietură o ideie. Găsim la eĭ treĭ marĭ simboale, a căror sinteză trebue înţeleasă, căcĭ Lahovari le aminteşte foarte des în discursurile luĭ.

Piramida, imagina luĭ D-zeŭ nepătruns, manifestat prin triunghiŭ (legea ternaruluĭ), semnul vieţiĭ care are treĭ elemente, şi patratul (legea quaternaruluĭ), semnul universuluĭ care are patru elemente. In totul piramida e formată din 4+3=7, care este principiul realizăriĭ.

Sphinxul, fiinţă complexă cu faţa spre rĕsărit.

Are sînurĭ provocante pe piept şi ghiare cu care apucă carnea omenească pentru că reprezintă, este imaginea Eternelului feminin în duplicitatea sa infernală şi cerească. El este *Sphingea*, care a apărut Carmen Sylveĭ în visul descris în *La Servitude de Pélesch* (pag. 133—143).

Phoenixul, imaginea sufletuluĭ nemuritor, care străbate toate lumile cu aripele sale solare. Cu acest Phoenix a comparat Lahovari în un discurs al sĕŭ Atheneul român închis.

Literatura veche e plină de simboale. Aşa ne spune Istoria sfîntă, că Rachela, mult timp stearpă, a zămislit după ce a mâncat rădĕcină de mandragoră pe care ĭ-a dat-o sora-sa Lia, pentru că mandragora este simbolul corpuluĭ omenesc.

Crucea[1]) este simbolul victorieĭ, după vechea credinţă egipteană. *Hoc signo vinces*, era aparițiunea făcută luĭ Constantin-cel-Mare tocmaĭ pentru a-ĭ prevesti triumful contra luĭ Maxentie.

Pronunţă saŭ serveşte-te cu credinţă cu *crucea* şi veĭ izbuti.

Un simplu cuvînt putea fi un simbol. Astfel numele luĭ *Dumnezeŭ* la Ebreĭ, scris saŭ pronunţat de un profet, avea o putere universală: era o formulă magică. Aşa e şi azĭ.

In pogorîrea Duhuluĭ sfînt pe capul apostolilor, *vîntul* era însuşĭ sfîntul Duh, iar *limbile de foc* reprezentaŭ distribuţia luĭ, precum şi deosebitele limbĭ inspirate Apostolilor.

Puterea talismanelor se baza pe cuvinte magice scrise saŭ reprezentate prin simboluri.

Cele şeapte vacĭ grase şi cele şeapte vacĭ slabe reprezentaŭ aniĭ de belşug şi de sterilitate aĭ pămîntuluĭ.

Iacă ce zicea Lahovari la 1881, Martie 3, în sala Ioji:

»Timpul de înflorire, de bogăţie, al guvernuluĭ actual — dacă o fi fost vreodată — a trecut. S'a sfîrşit cu cele 7 *vacĭ* grase de care ne vorbeşte Biblia şi mi se pare că intrăm în perioada celor 7 *vacĭ* foarte slabe.

Creştinismul venit din Orient a mărit simbolismul. Astfel semnul cruceĭ servi pentru întărirea curajuluĭ şi gonirea demonilor.

Suflarea în ureche, ungerea cu untdelemn sfînt, sarea, scuipatul, punerea mâinilor dând Duhul sfînt sunt simboale orientale.

Intrebuinţarea acestor simboale nu poate să aibă efect decât când se face de persoane consacrate. Un laic n'are putere operantă, căcĭ n'are în sine putere apostolică. Ce va face este nul şi de nul efect.

Simbolismul luĭ Alexandru Lahovari producea efect, căcĭ avea un fel de Duh sfînt. Poate şi altul să pronunţe cuvinte: »sânge, cuget, ţară, libertate...«, dar fără efect, căcĭ nu orĭcine are darul luĭ.

Precum în credinţa creştină sunt adevĕruri divine care nu se pot transmite omuluĭ decât prin oarecare viziunĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin perfecte după timp, după oamenĭ şi după împrejurărĭ, aşa şi arta omenească nu poate să traducă

[1]) La Ebreĭ cel ce jură trebuia să ridice *mâna dreaptă*.

idealul sĕŭ decât prin simboale. Poezia e plină de simbolism. Pictura e un simbol. Sculptura, elocinţa ca orĭce artă, asemenea.

Şi cu cât o artă este maĭ simbolistă, cu atât e maĭ superioară. Vreţĭ un exemplu? Vedeţĭ pictura bizantină în biserica ortodoxă. Arta ajută foarte mult desvoltarea şi manifestarea sentimentuluĭ religios. De aci muzica, pictura, sculptura, arhitectura care aŭ ajutat foarte mult la influenţa Bisericiĭ.

Acuma putem lesne înţelege tăria şi farmecul vorbiriĭ luĭ Alexandru Lahovari. Toată elocinţa luĭ era o elocinţă simbolistă: atât limba luĭ românească — care ca şi a luĭ Alexandri era ferită de orĭce cuvinte şi forme străine, — cât şi concepţia-ĭ eraŭ pline de simboale.

Câteva exemple ne vor dovedi cu prisosinţă că Lahovari cugeta în imaginĭ şi că la el ideia era legată de o formă sensibilă.

* * *

La 1867 se desbătea în Camera deputaţilor legea privitoare la armele ţĕriĭ. In proiectul de lege figura *Soarele* şi *Semiluna* în armele ţĕriĭ. Kogălniceanu le susţinea ca conforme tradiţiunilor noastre. Lahovari a cerut scoaterea lor pentru a nu se face o greşeală politică. *Semiluna* este semnul Imperiuluĭ turcesc. Să figureze ea pe actele noastre? Pe paspoarte?

»Oameniĭ simpli, zicea Alexandru Lahovari, vor lua semiluna drept *simbolul* Turcieĭ, drept semnul vasalităţiĭ, care n'a existat nicĭ în trecut, nicĭ în prezent, nicĭ în viitor«.

Iată cum la 1867 Lahovari avea sentimentul convins al Independenţeĭ!

* * *

Intr'o epocă de atot-puternicie a guvernuluĭ şi de influenţă nesănĕtoasă a unor avocaţĭ, Alexandru Lahovari protestează, înfăţişându-ne întreaga stare de lucruriĭ. Intr'un discurs memorabil, (Libertatea preseĭ), el spune totul printr'o imaginĕ. El ne arată magistratura în chipul uneĭ femeĭ nenorocite îngenuchiate [1]).

Vrênd să dovedească necesitatea sfîrşituluĭ guvernuluĭ ce combătea, el exclamă: *Guvernarea luĭ se aseamănă cu o dramă bine maşinată în care interesul nu lăncezeşte un singur minut, dar noĭ credem că pentru binele şi cinstea ţĕriĭ e timp ca cortina să cază*, arătând astfel necesitatea sfîrşituluĭ comedieĭ.

In afacerea Ghenadie (27 Octombre 1896):

Această credinţă în care ne-am născut şi în care voim să murim, care a preşezut la cele maĭ maĭ acte ale vieţiĭ noastre, care a împreunat mâinile noastre cu mâinile soţiilor noastre, care a adumbrit leagănul copiilor noştri, care a veghiat mîngîietoare la căpătâiul strămoşilor noştri adormiţĭ, în care şi noĭ sperăm să adormim în pace, pentru a reînvia în speranţă, acea credinţă nu poate fi siluită. Dînsa a fost de la început şi de a lungul istorieĭ una cu naţiunea română; dînsa a purtat în luptă steagurile biruitoare ale Mihailor şi ale Ştefanilor; pentru dînsa

[1]) Altă dată spune adversaruluĭ politic. »Veĭ veni la putere în genunchĭ«.

aŭ murit Basarabiĭ în Constantinopolĭ. Ea este amestecată cu pămîntul şi cu ţĕrîna acesteĭ ţĕrĭ; ea este dospită în inimile şi în cugetele noastre. Nimic nu o va zdruncina.

Guvernul, sprijinitoriĭ luĭ, scribiĭ şi cărturariĭ luĭ de la un timp încoace repetă în toate modurile — ca şi când ar voi să se întremeze pe eĭ înşişĭ —»cestiunea este închisă, lucrul este sfîrşit«.

Domnilor, când Mîntuitorul lumiĭ fu pironit pe cruce; când dete ultimul sĕŭ strigăt şi când Duhul sĕŭ se întoarse la cerul de unde venise, poporul ucigaş al Evreilor a strigat şi el într'un glas: »S'a sfîrşit!«

S'a sfîrşit! aŭ zis Ana şi Caiafa; »s'a sfîrşit« aŭ zis fariseiĭ; »s'a sfîrşit« aŭ zis judecătoriĭ nedrepţĭ; »s'a sfîrşit« a zis mulţimea orbită; »s'a sfîrşit« a zis Pilat din Pont şi şĭ-a spălat poate mâinile pentru a doua oară.

Eĭ bine, nu se sfîrşise şi nu s'a sfîrşit încă. Poporul, complice al celeĭ maĭ marĭ crime în istoria lumiĭ, a fost risipit în cele patru unghiurĭ ale pămîntuluĭ, imperiul roman a căzut; atâtea alte împĕrăţiĭ s'aŭ format şi aŭ pierit şi încă nu s'a sfîrşit. Sunt peste puţin o mie nouĕ sute de anĭ şi sute de milioane de creştinĭ, la zile anumite, se adună şi ridică rugile şi blestemele lor la cer în contra poporuluĭ ucigaş şi judecătorilor infamĭ. O nedreptate nu se sfîrşeşte niciodată; ea strigă către cer şi către pămînt. Şi să nu zică făţarniciĭ că aseměn pe Mitropolitul Primat cu însuşi Isus Christos, căcĭ se ştie că nu mitropolitul primat, dar cel din urmă nenorocit este în faţa nedreptăţiĭ egal cu Christos.

1886. La Turnu-Severin.

»Suntem vagabonzĭ. Maĭ avem câteva rătăcitoare cu noĭ: *Onoarea, conştiinţa, libertatea*«.

»'Şĭ-a dat mâna cinismul bĕtrânesc cu tînĕrul scepticism«.

»Curentul mânieĭ populare se mişcă încet, dar odată pornit nimic nu-l maĭ poate întoarce«.

Sala Orfeŭ, 14 Februarie 1888.

(Epoca No. 666 din 16 Februarie 1888).

Câţĭva oposanţĭ se aleg:

»Ca o mumă suferindă, ĭ-a născut în durerĭ şi în chinurĭ. Şi dînşiĭ aŭ eşit la lumină, ca să zic aşa, din pîntecele eĭ *sângerând*«.

Când lipsesc garanţiile constituţionale:

»Este tocmaĭ ca şi când un om care s'a culcat seara într'o casă închisă, s'ar pomeni în mijlocul nopţiĭ în frig şi vijelie, subt cerul liber, cu acoperişul luat pe sus de furtună«.

Contra spiritului de afaceri în politică:

»România nu e o fermă model, nicĭ o uzină«.

* * *

Tot în acel discurs rămas sublim prin înnălţarea sentimentuluï de justiţie pe care a apărat-o contra violenţeï, Lahovari concentră într'un singur cuvînt întreaga acuzare adusă uneï faimoase hotărîrï de condemnare, numind-o *Pamflet.* (Afacerea Ghenadie).

* * *

Pentru ca să învedereze cum o greşeală politică poate să fie un bine în sensul că ne deşteaptă, Lahovari întrebuinţează o imagină comparativă.

»Această afacere (a Mitropolituluï primat) a fost ca un fel de *fulger* care luminează o noapte întunecoasă pe o cărare rătăcită şi arată nenorocituluï călător toată adîncimea prăpastieï şi grozăvia pericoluluï«.

* * *

Un partid politic se fracţionează în mod factice pentru a se retrage, păstrând în acelaş timp puterea. Acţiunea politică rămâne aceeaşï. Actoriï 'şï schimbă rolurile. Pentru a arăta publiculuï acest fapt şi a nu-l lăsa să fie mistificat, Alexandru Lahovari pronunţă aceasta teribilă frază, un întreg rechizitor.

»Guvernul D-luï X şi D-luï Y sunt douë firme ale aceleiaşï societăţï de comerciŭ!«

* * *

Intr'un articol (Tristia) în care Lahovari pare a ne vorbi dintr'o altă lume (d'Outre tombe, de Chateaubriand), atuncï când ţara era agitată de elemente nesănëtoase în toate instituţiile eï, pentru a ne arăta dorinţa tutulor de a avea linişte, Lahovari întrebuinţează această imagine:

«Este timp ca valurile turburate să reintre în matca lor».

* * *

La 1888 (8 Martie) era o mare agitaţie politică. Opoziţia era foarte puternică. Ţëraniï cereaŭ pămînturï în numele mizerieï. Guvernul crezêndu-se tare voieşte să-şï arate neîngrijirile sale printr'un banchet. Atuncï Lahovari, în o întrunire publică, pronunţă aceste cuvinte:

«Da, vor putea da un banchet dacă durerea poporuluï se va face pâine şi dacă lacrimele vor fi culese în pahare».

Pâinea şi vinul din pahare simbolisează aci nu ca în biserica creştină nutrimentul intelectual şi divin, — dar durerea şi suferinţele poporuluï.

* * *

Tot la un banchet (Botoşanï) Lahovari zice: »Inima ţëriï bate la extremitate«.

Vrênd să protesteze contra *prejudiciilor* ce aŭ fost la alte popoare şi de care uniï vorbesc în viaţa noastră politică pentru a dovedi că ele ne sunt străine, Lahovari le numeşte:

»Sdrenţele *sângerate* ale altor popoare«.

* * *

Indignat de lipsa de dreptate în lupta politică şi de noianul calomniilor, rĕspunzênd la o interpelare (Senat, 30 Ianuarie 1891), Lahovari a pronunţat aceste cuvinte pline de învĕţăminte, o severă dar dreaptă critică a uneĭ întregĭ epocĭ:

»*Nu se moralizează* în modul acesta opiniunea publică şi nu dintr'un tîlhar se face un Caton şi dintr'un Caton un tîlhar de azĭ până mâine fără ruşine şi fără explicaţiĭ. Aţĭ demoralizat opinia publică, aţĭ aruncat scepticismul în sufletul tinerimiĭ, aţĭ ameţit toate capetele, aţĭ încurcat toate conştiinţele, astfel în cât nimenĭ nu vĕ maĭ crede nicĭ pe D-voastră, nicĭ poate pe mine, şi nu maĭ ştie cine spune adevĕrul.

Şi din această cauză, între calea legiĭ şi a onoareĭ şi calea anarhieĭ şi a neadevĕruluĭ, care eraŭ odată deosebite, s'a bătut aşa de bine spaţiul în cât s'aŭ amestecat una cu alta formând un *maidan* pustiŭ şi veştejit, deasupra căruia *pluteşte sufletul nehotărît al ţĕriĭ*.

Nu maĭ este credinţă, nu maĭ este onoare, nu maĭ este adevĕr, când este vorba de politică.

Aşa se face politică în ţĕrile care aŭ un viitor?

Aşa se făcea politică în republicele Italieĭ în evul de mijloc!

* * *

In discursul pronunţat cu ocazia interpelăriĭ în cestia Dunăriĭ (28 Maiŭ 1881), Lahovari ne reaminteşte pe Victor Hugo prin imaginile luĭ grandioase şi evocarea cuvîntuluĭ »sânge«, care ca şi în Paricidiul luĭ Victor Hugo revine foarte des.Iacă pasagiul final:

»Această Dunăre pe care am deschis-o comerciuluĭ liber şi leal al tutulor naţiunilor lumiĭ, această Dunăre e a noastră, am plătit-o îndestul în trecut, căcĭ aŭ fost secolĭ în care ea a dus la Mare maĭ mult sânge românesc decât apă«.

* * *

Timpul mĕ sileşte să mĕ opresc aci cu citaţiile.

Care este învĕţămîntul amintiriĭ de astăseară?

«Picătura de apă, reintră în Oceanul adînc», zice Poetul Morţiĭ într'un admirabil vers. Lahovari a reintrat şi el în Oceanul mare. Din această lume mărginită de pasiunĭ şi neputinţe, el a trecut în lumea infinită. De acolo el ne luminează; iar noĭ, după moarte-ĭ, precum altădată în viaţă-ĭ, să vedem totdeauna în statua luĭ ideală, pe care o vor face dragostea şi amintirea noastră prin mâna artistuluĭ — simbolul iubiriĭ de ţară, al simţuluĭ de demnitate naţională şi al pasiuniĭ generoase care te îmbărbătează în lupta politică.

C. G. Dissescu.

TH. AMAN

Spătarul Mihaĭ Cantacuzino (1650—1716)

Fundatorul Mănăstirii şi spitaluluĭ Colţea.

Biblioteca Universității Iași

NOTE ZILNICE [1]

1877

. . . . . .

Martie

29

Noutăţile din Turcia devin grave. Sublima Poartă refuză să consimtă la stipulaţiunile Protocoluluï semnat la Londra. Camera turcească nu voeşte să facă nicï o concesiune Muntenegrenilor, care se zice că ar fi părăsit chiar Constantinopolul.

Consulul general al Rusieï la Bucureştï a spus erï fără înconjur prinţuluï Dimitrie Ghica şi luï (nume nedescifr) că trupele ruseştï aŭ pornit spre Moldova.

Zece ore seara. Se zice că Rusia ar fi trimis la Constantinopol o somaţiune cu prilejul Protocoluluï. Războiul ar fi, prin urmare, inevitabil.

Se anunţă de asemenea că ordinul de concentrare al trupelor româneştï va fi dat poimâne. Al doilea regiment de artilerie ar fi primit ordinul de a se duce la Calafat.

30

Noutăţile se agravează astăzï şi maï mult. Câţïva ofiţerï şi furnisorï ruşï sosesc la Bucureştï.

Aprilie

2

Un mare consiliŭ de cabinet, compus din vechiï preşedinţï de consiliŭ (afară de ceï daţï în judecată) şi de miniştri, s'a ţinut astăzï la palat sub preziденţia Prinţuluï.

---

[1]) Aceste note zilnice, scrise de I. Alecsandri, fratele poetuluï, sunt traduse din franţuzeşte după un manuscris din colecţiunea D-luï Dr. C. I. Istrati, Ministrul Cultelor şi Instrucţiuniï publice. Colecţiunea D-luï Dr. Istrati cuprinde o mulţime de obiecte vechï, manuscrise, cărţï rare şi interesante, pe care într'o zi ne vom face plăcerea a le descri. Ea se află în casa D-sale de la Câmpina, pe malul Prahoveï. Direcţiunea Revisteï aduce mulţumirile sale recunoscătoare D-luï Ministru pentru graţiozitatea cu care ne-a pus la dispoziţiune întreaga colecţiune. Notele Colonelului I. Alecsandri sunt reproduse de noï ca documente şi, prin urmare, Revista nu-şï ia răspunderea părerilor din ele.

S'a desbătut atitudinea ce va trebui să aibă România în vederea războiului. D-nii Em. Costachi, Ion Ghica şi A. Golescu aŭ fost de părerea unei absolute neutralităţi. D-nii D. Ghica, Kogălniceanu şi Bozianu, fiecare mai mult saŭ mai puţin, aŭ fost de părerea guvernului care a propus ca România să reziste cu armele Turciei. D. Em. Costachi şi-a formulat părerea în scris.

D. M. Kogălniceanu este numit ministru de externe.

Colegiile electorale pentru Senat sunt convocate pe ziua de 10 Iunie.

3

Plec astăseară la Iaşi şi la Chişinăŭ.

4

Sosesc la Chişinăŭ astăseară la unsprezece ore şi staŭ aci până la opt Aprilie, orele trei seara.

La Chişinăŭ mĕ prezint generalului Arenz, şeful statului major al armatei, cu o scrisoare de recomandaţie ce-o am de la baronul Stuart.

El mĕ primeşte cu amabilitate. Generalul e un bĕtrân cu aparenţa destul de viguroasă. Limbagiul sĕŭ e sobru şi pozitiv. El e negreşit Moltke al campaniei, după părerea celor ce-l înconjoară.

La Chişinăŭ fac cunoştinţa generalului Arenz şi a colonelului Doctoroff; acesta a fost în timpii din urmă în Serbia cu generalul Nikitiev. D-nii Arenz şi Doctoroff sunt persoane de o mare distincţiune. Din partea tuturor întîlnesc o primire binevoitoare.

În timpul şederii mele la Chişinăŭ şi la întoarcerea mea la Unghenĭ am putut vedea trupe de toate armele, şi mai cu deosebire şase . . . de ofiţeri superiori. Atât pe cât mĭ-e permis a judeca, consider armata rusească ca foarte remarcabilă prin spiritul sĕŭ, prin unitatea şi prin calitatea şefilor şi cadrelor sale. Sistemul trenurilor militare şi mai vîrtos întinderea lor îmĭ par superioare tutulor celor pe care le cunosc. Ele sunt un puternic element de izbîndă.

Părăsind Chişinăul, plec cu convingerea că armata rusească va culege victorii grabnice şi decizive asupra Turcilor.

9

Sosesc la Iaşi cu două convingeri mai mult, şi anume: că muştarul rusesc e încă şi mai tare decât armata rusească şi că bucătăria de otel la Chişinăŭ pare făcută spre a pregăti pe oameni cu lipsele războiului.

12

Erĭ împĕratul a trecut în revistă la Unghenĭ corpurile de armată destinate să înceapă mişcarea. Maiestatea Sa a primit delegaţia din Iaşi, alcătuită din Mitropolit, prefect, primar şi din preşedinţii tribunalelor. D. Fundescu, pe care îl întîlnesc astăzi în drumul de fer şi care a fost martor la prezentare, spune că împĕratul a fost sobru cu delegaţii.

Jurnalele însesi făcênd dări de seamă par a confirma această impresie.

Avantgarda a trecut noaptea asta frontiera la Ungheni. Azi dimineață la cinci ore gara resună de fluere de locomotive în mișcare. Toată lumea merge cu grămada ca să vadă pe Rușii.

Începutul războiului este însoțit din partea mareluĭ duce Nicolae de un manifest binevoitor către locuitorii României; cu toate acestea, fapt singular, nu se află nici o mențiune în el în privința prințuluĭ Carol și guvernuluĭ sĕŭ. Această omisiune ca și lipsa uneĭ notificări formale guvernuluĭ despre intrarea trupelor pe teritoriul român par a fi atins pe Șeful Statuluĭ nostru și pe autorități; după D. Fundescu, care mĕ asigură a fi fost martor în telegraf la o lungă convorbire între D. Brătianu și prefectul Iașuluĭ, publicarea manifestuluĭ în țară a fost oprită cu desăvîrșire, și bag de seamă că direcția drumuluĭ de fer din Iași refuză să deie materialul de transport celor dintâĭ trupe.

Țiŭ acest amĕnunt de la șeful de gară din Iași. Ce s'o fi petrecênd oare? Voiŭ ști-o fără îndoială la Bucureștĭ.

Plec la treĭ și un sfert la Mircești, unde voiŭ rĕmânea până la cincisprezece seara.

Mișcarea trupelor ia niște adevĕrate proporțiunĭ. Ele se îndreaptă deocamdată spre Bărboșĭ. Dar podul linieĭ în locul acela nu e atacat de Turcĭ, după cum se credea. Puternice bateriĭ rusești și o tabără de vr'o opt miĭ de oamenĭ sunt stabilite acolo.

14

Deschiderea sesiuneĭ legislative.

16

Sosesc la Bucureștĭ în sleeping-car unde vĕd pe colonelul prinț Dolguruki, care vine c'o scrisoare de la împĕratul pentru prințul Carol. La gară principele Dolguruki e primit de baronul Stuart, de secretarul general al ministeruluĭ de externe, de adjutantul prințuluĭ nostru cu o trăsură a Curțiĭ și de prefectul poliției. Mulțĭ curioșĭ. Vederea prințuluĭ Dolguruki, om de o foarte mare distincțiune, face sensație. Netăgăduit, el are o misiune importantă.

Aflu în adevĕr că scrisoarea împĕratuluĭ are de scop să explice intrarea precipitată a trupelor. Incidentul are importanța luĭ și merită să fie relatat cu toate amĕnuntele ce mĭ-aŭ fost date.

Intrarea armateĭ rusești era fixată printr'o convenție specială semnată la patru ale luneĭ acesteia pentru ziua în care va avea loc ratificațiunea acestuĭ act de către Camere. In vederea acesteĭ clauze importante, alegerile pentru Senat aŭ fost convocate de urgență. Sesiunea a fost fixată pentru ziua de paĭsprezece. Cu toate acestea trupele rusești aŭ început mișcarea lor în noaptea de unsprezece spre douĕsprezece. Desamăgirea a fost mare la Bucureștĭ. De aci mĕsurile de supărare copilărească menționate maĭ sus. Știŭ prin D. T.... că, după părerea D-luĭ S..., persoană găsindu-se adesea în intimitatea prințuluĭ Carol, Alteța Sa

era cât p'aci să se ducă la Chişinăŭ în momentul în care contele Andrassy îl înştiinţă de trecerea imediată a armateĭ ruseştĭ. Totul era gata pentru plecare, care însă fu numaĭ decât amânată. Jurnalele pun cu prilejul acesta în gura prinţuluĭ Carol un limbagiŭ destul de iritat faţă de baronul Stuart, şi ştiŭ, prin informatorul meŭ D. T. . . , că Alteţa Sa chiar ar fi lăsat să-ĭ scape în intimitate cuvintele de maĭ la vale: »Dacă m'aş fi găsit la Chişinăŭ în momentul în care trupele ruseştĭ aŭ trecut frontiera, nu mĭ-ar fi rĕmas nimic alt de făcut decât să-mĭ trag un glonte«.

Cred însă că acest limbagiŭ este apocrif; eŭ nu mĕ îndoesc de loc de iritaţiunea prinţuluĭ. Timpul ne va spune poate, dacă Alteţa Sa n'a fost maĭ curînd jucăria miniştrilor sĕĭ decât a statuluĭ-major rus, care în nişte împrejurărĭ atât de grave nu puteaŭ să consulte decât nevoile războiuluĭ şi de a se grăbi să sosească la primele puncte ameninţate de către Turcĭ. De altfel, să presupunem un moment că Camerele ar fi respins convenţia de la patru Aprilie! Ce trebuia să facă guvernul rusesc? Să aştepte sfîrşitul uneĭ crize ministeriale de la Bucureştĭ? Aceste lucrurĭ sunt bune pentru noĭ care trăim într'o perpetuă anarhie de ideĭ; dar ele nu ar putea în mod cu minte să călăuzească politica unuĭ mare imperiŭ angajat într'un mare războiŭ. Armata rusească, odată pe malul Prutuluĭ, trebuea să fie pusă în marş. Aşa s'a procedat şi cred chiar că miniştriĭ noştri aŭ ştiut-o.

Când a sosit scrisoarea împĕratuluĭ, n'a maĭ fost nimic de zis orĭ de adăogat.

Camerele votează acum convenţiunea. Ele aŭ şedinţă de noapte. Votul va fi de sigur dobîndit. Se poate face altfel decât să se ratifice o convenţie conformă în toate punctele cu intenţiile guvernuluĭ nostru şi care a primit deja un început de executare prin intrarea trupelor ruseştĭ în România? Nu maĭ e timp de discutat, dacă acest act rĕspunde nevoilor politice ale ţĕriĭ. De altfel, care sunt oamenĭ politicĭ la noĭ care nu l-ar subscrie când ar fi la putere?

17

Aflu astăzĭ dimineaţă că şedinţa Camereĭ noaptea asta a ţinut până la treĭ ceasurĭ. Convenţiunea a fost votată cu şeaptezecĭ şi cincĭ de voturĭ contra douĕzecĭ şi cincĭ.

18

Şedinţa de noapte a Senatuluĭ a durat până la treĭ ore jumĕtate. După douĕ strălucite discursurĭ, al D-luĭ Kogălniceanu pentru, şi-a D-luĭ Emanuel Costachi contra, convenţiunile aŭ fost votate cu 41 voturĭ contra zece.

Nicĭ un fapt de războiŭ nu a fost semnalat în România orĭ în Turcia. Informaţiile asupra mişcărilor reciproce ale celor douĕ armate sunt încă confuze. Mĕ abţin a le menţiona.

19

Azĭ dimineaţă tot nimic noŭ. Telegraful anunţă că regina Victoria a semnat o declaraţiune de neutralitate.

Kogălniceanu mi-a spus că marele duce Nicolae va sosi la Bucureşti îndată ce armata rusească ar avea un efectiv de 120 mii de oameni. El va locui în Palat şi va avea o gardă românească.

Eri la Cameră s'au votat:

1) Un credit de 1 milion 88 mii franci asupra exerciţiului 1877 pentru cheltueli de mobilizare a armatei.

2) Înscrierea în budgetul extraordinar de pe 1877 a sumei 919.701 franci înapoiaţi de Rusia asupra sumelor reţinute de ea de la 1859 încoace pe veniturile domeniilor din Basarabia.

20

Observ astăzi în mod cu totul deosebit fizionomia şi limbagiul lui Kogălniceanu. Nici un cuvînt despre politică; dar totul destăinueşte în el o nelinişte sufletească care ar izbi până şi pe un copil. Ce s'o fi petrecênd? Fi-va oare vr'un eveniment grav care ar putea pune poziţiunea sa în primejdie?

21

Cea dintăi lovitură de tun a fost dată. Un monitor turc a aruncat obuze asupra Brăilei astăzi. Două au căzut aproape de casa prefectului. Să fie oare exact?

D-nu Brătianu a părăsit Bucureştii ca să meargă la Iaşi; alţii zic la Chişinău. Mi se asigură că marele duce Nicolae este aşteptat la Iaşi. Aceasta presupune că armata rusească a trecut cifra de o sută de mii de oameni.

Eri ministerul a obţinut biluri de indemnitate pentru a fi:

1) Cheltuit fondurile votate la 18;

2) Convocat colegiile electorale pentru Senat înaintea epocii legale;

3) A aplicat legea rechiziţiunii înainte de a fi fost votată de către Senat.

24

D. Brătianu s'a reîntors eri de la Chişinău, de unde a sosit de asemenea la Bărboşi şi marele duce Nicolae. Alteţa Sa Imperială se întoarce noaptea asta la Chişinău.

Versiunile asupra scopului ducerii şi izbînzii D-lui Brătianu sunt numeroase. Prefer să aştept pentru a nota.

Atacurile oraşelor noastre de pe Dunăre de către şalupele canoniere turceşti se înmulţesc.

Noutatea cea mai importantă de azi dimineaţă şi care a sosit la ministere eri seară, este notificarea de către Sublima Poartă a încetării misiunii agentului nostru la Constantinopoli. Se ştie că D. Grigore Ghica secretar este însărcinat cu afacerile în momentul acesta, în locul prinţului I. Ghica.

Măsura luată de către Turcia este gravă.

Se crezuse până acum că pentru a împedica orice pretext de războiu din partea Românilor Poarta va înlătura orice provocare din partea sa. Indepărtarea

Agentului nostru şi procedeurile întrebuinţate pe Dunăre desmint cu prisos atitudinea ce se atribuia Turciei. Poate că nu vom întârzia de a afla că România s'a hotărît să se arunce pe faţă în războiŭ. Răspunsul Prinţului de mâine, Luní, a prezentarea adresei Senatului ne va da probabil oarecare lămuriri în privinţa aceasta.

25

Se vesteşte pe la două ore că Prinţul va trece în revistă trupele la Cotroceni.

Deputaţiunea Senatului a fost primită la amiază.

Se asigură că guvernul rus ne va da 2.000 de caĭ, 24 de tunuri de asediŭ şi un milion de franci.

Cinci ore revista trupelor a avut loc fără manifestaţiune şi fără vr'un discurs al Prinţului.

26

O întrunire a deputaţilor şi a senatorilor a avut loc aseară la Herdan. D. Rosetti a vorbit asupra unei reconcilieri a partidelor. D. Mârzescu se zice că ar fi vorbit asupra unei rupturi formale cu Turcia şi prin urmare despre o declaraţiune de independenţă.

Acest din urmă punct face obiectul unuĭ articol din *Românul* care a apărut eri seară. Articolul e scris fără cel maĭ mic talent.

27

Nimic noŭ de pe malurile Dunării. Turcii continuă să arunce proiectile asupra oraşelor noastre fără mari stricăciuni.

Astăseară o nouă întrunire la Herdan.

28

Intrunirea de la Herdan eri seară n'a avut nici un rezultat hotărîtor. Desbaterile s'aŭ urmat asupra participării noastre la războiŭ. Ni se asigură că majoritatea deputaţilor s'ar opune. În schimb, *Românul* de azi dimineaţă e foarte războinic şi lasă să se înţeleagă că noi trebue să participăm la războiŭ cu toate mijloacele posibile. Observ că acest jurnal, foarte injurios altădată la adresa prinţuluĭ Carol, devine din ce în ce maĭ entuziast.

Astăzi *Monitorul* publică un decret prinţiar prin care Prinţul ia comanda de generalisim al armateĭ şi confirmă raportul ministruluĭ de războiŭ asupra comandeĭ şi personaluluĭ armateĭ active.

29

Bateria noastră stabilită la Olteniţa a fost eri viŭ atacată de bateriile din Turtucaia, asistate de un monitor. Focul a ţinut multă vreme, dar se zice că n'a produs nici un efect asupra poziţiuniĭ noastre. În schimb tunurile noastre ar fi aprins maĭ multe puncte din Turtucaia.

La Cameră ne aşteptăm la câteva rezoluţiĭ care vor părea că justifică procedeurile agresive ale Turcilor. Declara-vom oare rĕzboiŭ? Informaţiile mele mĕ fac să prevĕd că Corpurile legiuitoare nu vor voi să prejudece situaţiunea şi că vor da guvernuluĭ înainte de a se despărţi puterĭ destul de întinse spre a lucra de comun acord cu Rusia, saŭ spre a continua atitudinea actuală.

Din parte-mĭ cred războiul inevitabil. Şedinţa n'a avut nicĭ un rezultat deciziv. Ea va fi continuată astăseară.

30

Şedinţa de noapte a ţinut până la douĕ ore dimineaţa. Camera a votat cu 58 voturĭ contra 29 moţiunea Stolojan, stabilind că, prin faptul Turcieĭ România a vĕzut rupêndu-se relaţiile cu această putere şi este în războiŭ cu ea.

Dinaintea Brăileĭ unul din monitoarele turceştĭ avênd 4 tunurĭ şi 200 de oamenĭ a fost atins de proiectilele ruseştĭ şi a sărit în aer cu tot echipamentul.

Maiŭ

1

Turcii aŭ reînceput erĭ focurile lor de tunurĭ din Turtucaia asupra Olteniţeĭ.

Mi se asigură că o primă recunoaştere făcută de către 80 de cazacĭ la Isaccea saŭ Matihori a dat prilejul Turcilor de a măcelări o parte din aceştĭ nenorociţĭ. O altă recunoaştere de 800 de oamenĭ ar fi avut loc erĭ. Se zice că nu sunt ştirĭ din această expediţiune. E de sigur o mare exagerare.

Observ că moţiunea votată noaptea asta de către Senat se deosibeşte puţin ca redactare de cea votată de Cameră. În alte privinţĭ şi ca năzuinţă ele sunt identice.

Discursul D-luĭ Kogălniceanu la Cameră.

Marele duce Nicolae aşteptat aicea mâine şĭ-a amânat sosirea, cu toate că trebuia să fie mâine Luni la Ploeştĭ. Unii pretind că această călĕtorie este amânată indefinit. Care ar putea fi motivul uneĭ asemenea amânărĭ?

Ceeace pare pozitiv e că ministrul afacerilor străine trebue să se ducă în noaptea asta chiar întru întîmpinarea Alteţiĭ Sale Imperiale.

2

Nimic care să merite a fi menţionat, afară de vizita Prinţuluĭ făcută mareluĭ duce Nicolae la Ploeştĭ.

3

Marele duce Nicolae a sosit astăzĭ la unsprezece jumĕtate. El întoarce Prinţuluĭ vizita pe care ĭ-a făcut-o erĭ la Ploeştĭ. Recepţia e făcută cu gală. Ambiĭ prinţĭ şi toată lumea sunt în mare ţinută.

Pentru întăia oară se vĕd micĭ detaşamente de cazacĭ şi de cerchezĭ străbătênd oraşul. Înfăţişarea lor este din cele maĭ pitoreştĭ, cu toată sărăcia uni-

formeĭ şi a înarmăriĭ celeĭ dintăĭ. Ca fizionomie aceştĭ oameni aŭ o aparenţă foarte războinică.

Dar fiindcă convenţiunea se opune la trecerea soldaţilor ruşĭ prin Bucureştĭ şi fiindcă faptul acesta este o anomalie, de ce nu s'ar regula printr'o nouă convenţiune trecerea regulată a trupelor ruseştĭ prin Bucureştĭ?

Se anunţă proclamarea independenţeĭ pe ziua de 10 Maiŭ.

Mulţĭ cerchezĭ pe uliţe. Aspectul lor mĕ interesează mult.

De la teatrul războiuluĭ nimic noŭ, maĭ ales nimic sigur. Ne aşteptăm de la un moment la altul la trecerea Dunăriĭ, care se zice că se va săvîrşi prin maĭ multe puncte de odată.

Gazetele noastre continuă a exalta faptele militare ale soldaţilor noştri. E în aceasta o mare greşală.

Până acum n'a fost nimic serios Ar trebui păstrat sentimentul public pentru împrejurărĭ maĭ demne. Ca curiozitate a se vedea în felul acesta moţiunea Polizu.

4—5

Nimic de pe malurile Dunăriĭ.

Unĭĭ persistă în a afirma că am fi perdut oameni la Calafat. Scrisorile particulare nu spun nimic.

Monitorul Oficial publică circulara D-luĭ Kogălniceanu către agenţiĭ noştri diplomaticĭ privitoare la atitudinea Românieĭ.

Această piesă diplomatică redijată de mine după cererea D-luĭ Kogălniceanu câteva zile înainte de moţiunea Cameriĭ şi Senatuluĭ avea atuncĭ un ton maĭ puţin războinic decât acel adoptat în mod definitiv de către ministru. Puţine schimbărĭ aŭ fost introduse în ea până la al 12-lea aliniat; nu s'a făcut decât câteva regretabile corectărĭ de limbă şi de stil. Eŭ păstrez originalul meŭ. De la al XII-lea aliniat încolo tendinţele ca şi stilul sunt accentuat maĭ rele. Ca limbă cutez a zice că ea nu e bună.

(urmează).

I. Alecsandri.

ÎN SPITAL

Noaptea calmă desfăşoară umbra pînzelor de taină,
Învĕlindu-mĭ trupul, gîndul şi simţirea într'o haină
De durere ne'nţeleasă, de-o melancolie nouă,
Maĭ duioasă ca cea veche — eŭ maĭ trist ca amîndouĕ.
In tăcerea nopţiĭ doară un suspin prelung de trece
Jalnic şi purtând în umbră chipul morţiĭ, pal şi rece;
Izvorît din trupurĭ sute, date frigurilor pradă,
Dureros pluteşte 'n aer ca 'n odaia mea să cadă....

Eŭ sunt doctorul.... Sĕrmaniĭ! schingĭuiţĭ de suferinţă,
Ţintuiţĭ pe patul morţiĭ, arşĭ de friguri, — o credinţă
Îĭ maĭ leagă de viaţă, şi 'n spre mine eĭ îndreaptă
Ochiĭ supţĭ în care-o slabă licărire înţeleaptă
Tot maĭ tremură duioasă — ultim cântec de iubire.....
Şi 'n spre mine, în spre mine rugătoarea lor privire
Se îndreaptă să cerşească alinare şi viaţă....

....Sfăşiaţĭ de chin, când moartea stă să prindă 'n giulgĭŭ de ghiaţă
Ale voastre bĭete trupurĭ, voĭ aveţĭ, naivĭ, o rază
De nădejde; şi ideia mîntuiriĭ maĭ creĭază
Încă dulcĭ iluziĭ 'n minte, pe cînd mâinele osoase
Îmĭ cer mie cheĭa morţiĭ negre şi misterioase!
Dar eŭ — suflet ars de dorul altor chinurĭ maĭ amare—
Eŭ, pe care moartea însăşĭ m'a uĭtat în drumul mare,
Cuĭ să cer eŭ alinare?.... Cine doru-mĭ să-l cunoască?
Şi de-l ştie, cine oare va putea să-l lecuiască?

Voĭ, în mine şi 'n a mele slabe forţe 'nchipuite
Soarta zilelor aţĭ pus-o. Fie-vĕ tămăduite
Rănile hidoase care trupul vostru 'l rod mereŭ....
Cuĭ putea-voiŭ să 'ncred însă soarta sufletuluĭ meŭ ?...
Şi în noaptea care 'ntinde pînza-ĭ taĭnică şi sumbră,
Învĕlind durerea vie în odihnă şi 'n penumbră,
Eŭ veghiez deasupra voastră, gîndul meŭ vĕ stă de pază....

Peste mine însă nimenĭ, nimenĭ, nimenĭ nu veghiază!

Paris — Stefan Cruceanu.

Cronicarul Filipescu

CRONICARUL CĂPITAN

CONSTANTIN FILIPESCU

şi

BISERICA DIN MĂTEŞTI ZIDITĂ DE DÎNSUL

La distanţă de 8 kilometri, spre nord-vest de oraşul Buzĕŭ, pe malul stîng al voiniculuĭ şi sgomotosuluĭ rîŭ, cu acelaş nume, pe unul din cele douĕ platourĭ ce se lasă spre sud-vest din vestitul deal Grindul, acoperit odată de pădurĭ seculare, iar acum de frumoase verdeţurĭ şi zîmbitoare florĭ, se înalţă falnic biserica din satul Măteştĭ, cătun al comuneĭ Mărăcinenĭ, construită cu multă artă şi soliditate, mărturisind trecĕtorilor nu numaĭ generozitatea şi inima plină de rîvnă pentru cele sfinte a fundatoruluĭ eĭ, ci şi un gust estetic înaintat. Cu toate acestea, din pricina indiferenţeĭ noastre, acest monument a fost uitat şi nesocotit în timpurile din urmă, aşa că astăzĭ el a pierdut mult din frumuseţea sa şi a luat aspectul unor ruine. Maĭ mult decât atâta: până acum nimenĭ nu ştie că această biserică a fost fundată de Constantin Căpitan Filipescul, care a locuit el însuşĭ lîngă acest sfînt locaş şi unde a scris cunoscuta sa cronică: »Istoriile Domnilor ţĕrĭĭ româneştĭ«.

Pentru o înţelegere maĭ bună a fundărĭĭ acesteĭ bisericĭ şi a câtorva dat din viaţa cronicaruluĭ, să aruncăm maĭ întâĭ o scurtă privire asupra vecheĭ şi însemnateĭ familiĭ a Cândeştilor, cu care dînsul s'a înrudit şi datorită acesteĭ împrejurărĭ, după cum se va vedea, Căpitan Filipescu a devenit istoriograf.

Cel d'intâĭ membru, bine cunoscut, al familieĭ Cândeştilor a fost Mihalcea Vornicul Ot Pătîrlagĭ, care trăia încă pe la 1605, după cum se poate constata din diferite acte cunoscute, aflate în Arhiva Statuluĭ şi în condicile Episcopieĭ Buzĕŭ.

Din aceste acte se maĭ stabileşte că Banul Mihalcea, tovarăşul nedespărţit al luĭ Mihaiŭ Viteazul, era un altul, iar nu Vornicul Mihalcea ot Pătîrlagĭ, după cum se susţine de maĭ mulţĭ, între care şi de Dl. O. G. Leca [1]). Şi iată de ce:

[1]) Familiile boereştĭ române, pag. 127.

Pĕtraşco Spătarul ot Cocorăştĭ, care trăi după moartea luĭ Mihaiŭ Viteazul, îşĭ zicea: sin Mihalcea Banul,—în vreme ce pe la 1640 fraţiĭ: Negoiţă Clucer Cândescu, Moise Spătar Cândescu şi George Spătar Cândescu semnează toţĭ: sin Mihalcea Vornicul; decĭ, tatăl lor Mihalcea nu fusese Ban. Reiese dar că Mihalcea Banul şi Mihalcea Vornicul sunt douĕ persoane deosebite, care trăesc în acelaş timp: una, Mihalcea Banul, din Cocorăştĭ (azĭ Valea Pĕruluĭ, comuna Becenĭ, judeţul Buzĕŭ), şi alta, Mihalcea Vornicul Cândescul, din Pătîrlagĭ.

Vornicul Mihalcea găsindu-se probabil prea izolat în Pătîrlagĭ, unde şi pămîntul nu e îndestul de producĕtor, şi apoĭ fiind unul din fruntaşiĭ boerimiĭ, se hotărî să părăsească Pătîrlagele, situat la o depărtare de 56 kilometri de oraşul Buzĕŭ şi să-şĭ aleagă o altă localitate de traiŭ, care să-l satisfacă maĭ mult.

Locul pe care îl alese fu Cândeştiĭ, sat despre care se menţionează pentru prima oară într'un hrisov slav al luĭ Gavril Movilă, fiul luĭ Simeon Movilă, din 1619, Februarie 10, situat la o distanţă de 15 kilometri de oraşul Buzĕŭ, pe un pămînt foarte fertil şi încunjurat cu piscurĭ şi poziţiunĭ strategice. Fiiĭ sĕĭ şĭ-aŭ luat, după satul acesta, numele de Cândeştĭ.

Cândeştiĭ, stabiliţĭ acum aci, cumpĕrară maĭ întâĭ proprietăţile din vecinătate. Aşa în 1624 eĭ cumpĕră moşia Cândeştĭ, vînzare confirmată prin hrisovul din Tîrgovişte, Maiŭ 20, al luĭ Alexandru Vodă, fiul Raduluĭ Vodă, şi până în anul 1657 cumpĕră maĭ toate moşiele şi dealurile de viĭ din comunele: Cândeştĭ, Cernăteştĭ, Mărăcinenĭ şi o parte din Nişcov [1]).

Starea materială a Cândeştilor crescênd din ce în ce maĭ mult şi conferindu-se şi eĭ obiceiuluĭ veaculuĭ,— epocă a construcţiunilor de monumente religioase prin excelenţă,— în 1665 zidesc o frumoasă biserică în satul Cândeştĭ, pe care o repară Elena Cândescu în 1714, o maĭ meremetiseşte Luxandra Câmpineanu în 1828, şi unde între ctitorĭ, pe lîngă numeroşiĭ membri aĭ familieĭ, se află şi Ienache Văcărescu, avênd în faţă doĭ copiĭ: Şerban şi Luxandra.

Cândeştiĭ, prin avuţiile şi temperamentul războinic, ca şi prin caracterul lor independent şi maĭ cu seamă prin spiritul lor sarcastic, îşĭ făcuseră cu timpul mulţĭ inimicĭ, maĭ cu seamă printre Grecĭ, care începură a-ĭ pismui, a-ĭ ameninţa şi a căuta toate mijloacele spre a-ĭ nimici.

De aicĭ maĭ multe nenorociriĭ veniră asupra familieĭ Cândeştilor, din care cea maĭ mare se întîmplă subt Mihnea, care în 1659 omorî pe Radu vel Vornic Cândescu şi pe fraţiĭ sĕĭ: Negoiţă şi Moise [2]).

Membriĭ familieĭ, care maĭ rĕmăseseră în viaţă, începură acum a se gîndi serios la pericolele ce ar maĭ putea veni asupra lor şi la mijloacele de a le înlătura. Eĭ făcură o fortificaţie pe un pisc din apropiere, numit Cetăţuia, unde apoĭ Mihalcea Cândescu cu soţia sa Alexandrina Cantacuzino, în 1694, înnălţară Mănăstirea Berca, un admirabil monument de arhitectură şi sculptură decorativă

[1]) Ceĭ ce ar dori să studieze maĭ de aproape această familie şi să cunoască numeroasele şi vastele sale proprietăţi, între alte izvoare, ar putea consulta şi cele 68 acte, pe care D. G. Iliescu, unul din proprietariĭ actualĭ aĭ Cândeştilor, a avut bunavoinţa a le dărui in 1898 Academieĭ. Ele încep cu anul 1541, August, şi sfîrşesc cu 1833, Maiŭ 20. Datele extrase de aci le vor fi de mult folos.

[2]) *Bălcescu*, Magazin istoric, Tomul IV, pag. 351.

şi în deosebĭ prin frontispiciul şi coloanele peristiluluĭ. Mănăstirea fu încunjurată cu ziduriĭ tariĭ, slujindu-le maĭ mult de citadelă, în care să se retragă la vreme de primejdie. In anul 1741, Maiŭ 12, Şerban Cândescu şi soţia sa Elena închină Episcopieĭ Buzĕŭ această mănăstire, devenind îndată unul din metochurile eĭ alese.

La 1838 Episcopul Chesarie mută aci şcoala de Grămăticĭ, ce o înfiinţase la Episcopie în 1830, puind-o sub conducerea profesorilor: preoţiĭ Avram Stănescu şi Bonifaţie. Aceştia întrebuinţând, pentru exerciţiul candidaţilor, cărţile rituale ale mănăstiriĭ, descoperiră că ele conţin numeroase note privitoare la familia Cândeştilor. Se credea chiar că duhovnicii familieĭ ar fi notat în acele cărţĭ şi locurile unde Cândeştiĭ îngropaŭ baniĭ în timpuriĭ de invaziĭ.

Decedatul părinte Nichifor, fost arhimandrit de scaun şi director al seminaruluĭ Episcopieĭ Buzĕŭ, vizitând localitatea şi auzind de aceste cărţĭ bogate în tot felul de adnotăriĭ, ceru să le vază şi copiă, între alte date, după un mineiŭ din 1697, următoarea notă:

»Moise Cândescu era numit de toţĭ aĭ caseĭ »Călugărul«, pentru că ziua şi noaptea citea şi scria tot ce auzia, ba aduna ce scrisese şi alţiĭ. Când i se ura, o lua pe Buzĕŭ în sus şi se ducea până în Braşov şi chiar maĭ departe, nu ca să ducă vorbe viclene contra boerilor şi a Domnuluĭ, cum se svonia de vrăjmaşiĭ sĕĭ, ci să culeagă şi de acolo cărţĭ şi ştiriĭ, din care să afle şirul Domnilor şi rostul ţĕriĭ sale, căcĭ nu numaĭ dînsul, dar şi alţĭ boeriĭ pe atuncĭ doriaŭ a alcătui istoria neamuluĭ românesc. Murind însă în 1673, Martie, n'a putut săvîrşi lucrarea care o începuse«.

Dându-mĭ seama de importanţa acesteĭ note, din care reese că a fost şi un Cândesc, care s'a ocupat cu scrierea Istorieĭ ţĕriĭ, am fost de maĭ multe oriĭ la Berca şi am căutat acest mineiŭ, dar n'am putut să-l găsesc; de sigur a avut şi el soarta maĭ tuturor cărţilor vechĭ de pe la bisericĭ.

Se ştie, în adevĕr, cum paracliseriĭ iaŭ imprimatele vechĭ, pe care le consideră ca nişte vechituriĭ netrebnice, le rup foile şi şterg cu dînsele candelele. Numaĭ ceĭ ce aŭ fost maĭ des în contact cu biserica, îşĭ pot da seama de marele numĕr al vechilor imprimate distruse în modul acesta.

* * *

In anul 1682 tînĕrul, harnicul şi de neam bun şi ales, Căpitan Constantin se căsătoreşte, luând de soţie pe Rada, fiica luĭ Radul Comisul Cândescu, zis şi Mihălcescul şi a soţieĭ sale, jupâneasa Sofica Mihălceasca. Căsătoria se adevereşte atât prin inscripţia după frontispiciul bisericiĭ, cât şi printr'un hrisov din 14 Maiŭ 7198 (1690), în care Brâncoveanul spune că socrul luĭ Constantin Căpitan Filipescu este comisul Radul Mihălcescu, care are moşiĭ la Pătîrlagĭ [1]).

Comisul Radu, pe lîngă multe altele, maĭ dete de zestre fiiceĭ sale şi moşiile: Săpoca şi Măteştiĭ. Filipescu, ajungênd acum proprietarul lor, ca orĭce adevĕrat român, se hotărî să se stabilească în Măteştĭ, la adăpostul munţilor, în poalele codrilor şi pe malul apelor, moşie care avea o întindere de 1085 hectare,

[1]) Condica Episcopieĭ Buzĕŭ No. 3, pag. 52.

mărginindu-se la nord cu falnicul deal al Grinduluĭ, renumit pentru pădurile şi viile din poalele sale, la sud-vest cu rîul Buzĕŭ, pe ale căruĭ maluri se aflaŭ întinse crivine avute în vênaturĭ, iar la est cu Potocenii (Grecii de Buzĕŭ), moşie a fraţilor Radu şi Şerban Greceanu, care pe atuncĭ se retrăseseră aci în casele părinteştĭ, ca să poată avea liniştea trebuincioasă pentru a sfîrşi multele şi importantele lor lucrărĭ literare.

Căpitanul Constantin îşĭ alese platoul de la nord, ce se lăsa din Grindu, pentru clădirea caseĭ sale, pe care o sfîrşi în 1685 şi care, pe lîngă frumuseţe, întrunia şi soliditate, de oarece pe atuncĭ, după cum ne spune însuşĭ [1]), casele boereştĭ trebuiaŭ să fie un fel de băştĭ zidite din piatră şi din mortar de la temelie şi până la acoperiş, pentru siguranţa păstrăriĭ averilor. Puţin maĭ sus subt deal se cunosc încă temeliele grajdurilor. Acest teren în 1864 a fost dat clăcaşilor, dar temeliele fiind tarĭ şi foarte adîncĭ, nicĭ până azĭ nu s'a putut scoate tot molozul, din care pricină platoul poartă acum numele de: »Dealul Ziduluĭ«. Caldarîmul, care pleca din curtea caselor, se păstrează încă bine, aflându-se pe pogoanele de pămînt date locuitoruluĭ Ioan Dumitraşcu.

Căpitanul Constantin, stabilit acum aci, probabil că era în contact aproape zilnic cu vecinii sĕĭ, Fraţii Grecenĭ: Şerban biv vel Logofĕt şi Radu Logofĕtu, distanţa dintre casele lor fiind numaĭ de 2.400 metri. El vĕzu pe Grecenĭ muncind cu atâta rîvnă la traducerea cărţilor religioase, iar pe Radul ocupându-se şi cu adunarea şi complectarea, după putinţă, a materialuluĭ pentru a scri cronica patrieĭ sale sub titlul: »Letopisiţul de la descălicarea cea dintăĭ a Românilor şi aşezarea lor în ţara românească, până în zilele luĭ Şerban-Vodă Cantacuzino«, — colectare de material, care, după cum se ştie, o făcea cu sprijinul Domnitoruluĭ Cantacuzino.

Contactul luĭ Filipescu cu Grecenii de sigur că a avut o influenţă asupra sa şi l-a îndemnat şi pe dînsul să scrie. In timpul acela lipsa cea maĭ mare simţită de toţĭ Românii era a scrierilor istorice din care să se vază vieţele Domnilor şi luptele strămoşilor. Era firesc dar ca dînsul să-şĭ aleagă acest teren, maĭ cu seamă fiindcă se găsia în posesiunea unuĭ material foarte avut adunat de Moise Cândescul, poreclit Călugărul, pe care îl aflase în casa socruluĭ sĕŭ.

Pe lîngă acestea, Radul Grecianul, cu tot ajutorul dat de Cantacuzino, nu putu aduna tot materialul de care avea trebuinţă pentru scrierea »Letopisiţiuluĭ« ce proiectase. Iar materialul adunat, deşi incomplect, sigur că nu l-a lepădat cu toate că renunţase la această lucrare şi se ocupă numaĭ cu scrierea: «Inceputul Istorieĭ vieţeĭ luminatuluĭ şi prea credinciosuluĭ Domn Ţĕriĭ româneştĭ: Iω C. Brîncoveanu«! E foarte probabil că acest material l-a pus la dispoziţia amiculuĭ şi vecinuluĭ sĕŭ Căpitanul Constantin. Aceste împrejurărĭ aŭ făcut pe Filipescu, care deşi nu avea o preparaţie anume, să scrie: »Istoriele Domnilor Ţĕriĭ Româneştĭ«. Tot ele explică de ce cronica luĭ e cea maĭ complectă şi maĭ avută în izvoare, atât din ţară cât şi din străinătate [2]).

[1]) *Bălcescu.* Magazin istoric. Volum I, pag. 292.
[2]) » » » » » » 280.

In scrierea eĭ Căpitanul Constantin, pe lîngă pricepere şi hărnicie, probează că era şi un bun Romîn, care nu iubia pe străinĭ şi în deosebĭ pe Grecĭ [1]—[2]).

N. Bălcescu, publicând în Magazinul istoric pentru Dacia, Tomurile I şi II: »Istoriele Domnilor ţĕrilor româneştĭ«, scrise de Constantin Căpitan Filipescu, de la Radu Negru, până la 1688,— când Şerban Cantacuzino l-a trimis în Transilvania, nu numaĭ ca rudă, ci şi ca om al sĕŭ de încredere, să aducă pe tînĕrul Grigore Postelnicul Băleanu, căruia să-ĭ dea pe fia-sa de soţie [3]),— între altele declară că originalul acesteĭ cronicĭ ĭ-a fost împărtăşit de D. profesor I. Brezoianu [4]), iar asupra autoruluĭ face următoarea notă fantastică [5]):

»In manuscriptul ce avem se zice că această cronică s'a scris la 1769 (?). In cursul scrierĭĭ însă, cum se va vedea, autorul se mărturiseşte de ocular al întîmplărilor urmate cu un veac maĭ înainte. Aceasta ne face să credem că acest Constantin Căpitanul este un copist, iar nu adevĕratul autor. Noĭ în lipsă de alt nume am păstrat pe acesta spre a o putea deosebi de celelalte cronicĭ«.

Nota Redacţieĭ.

Se ştie însă sigur că Constantin Căpitanul s'a căsătorit la 1682; presupuind că avea 26 anĭ, era decĭ născut la 1656. Cu această dată coincide şi faptul relatat de dînsul, că subt domnia luĭ Radu Leon (1664—1669) a vĕzut cu ochiĭ bătaia dată luĭ Grămăticul Pascale de slujitoriĭ domneştĭ [6]); trebuia, prin urmare, să aibă atuncĭ 12—13 anĭ. Când l-a trimis Şerban Cantacuzino, la 1688, în Transilvania cu o misiune atât de delicată, trebuia să fi fost un om copt la minte, iar nu un copil. In 1691 zideşte biserica din Măteştĭ, iar la 1730, cum se va vedea maĭ în urmă, murise în etate de peste 70 anĭ. Decĭ, dacă era mort în 1730, cum putea scri cronica în 1769?

Sigur dar că data manuscriptuluĭ este greşită, saŭ că nu este originalul, ci o copie de maĭ tărziŭ. Constantin Căpitanul nu este dar un copist, ci adevĕratul autor şi martor ocular, cum declară singur, al evenimentelor petrecute în secolul al XVII, când a trăit dînsul. »Nota Redacţieĭ« nu trebue decĭ ţinută în seamă, fiind cu totul neîntemeiată.

* * *

Alăturĭ de platoul pe care îşĭ zidise Constantin Căpitanul casele, se maĭ lasă un altul, tot din dealul Grinduluĭ, despărţit de cel dintăĭ printr'o îngustă vale, numită: »Valea Bisericiĭ«.

Pe acest platoŭ dînsul, în anul 1691, zideşte o frumoasă şi impunătoare biserică, unind apoĭ ambele platourĭ printr'un pod de aramă, pe care trecea la biserică şi ale căruĭ urme s'aŭ vĕzut până în 1807, când soldaţiĭ ruşĭ, de subt comanda Conteluĭ Sergiu Kamensky, aŭ furat şi stîlpiĭ de fer şi tablele de aramă ce maĭ rĕmăseseră, în timpul cât aŭ stat retraşĭ la Mărăcinenĭ.

Iată şi inscripţia după frontispiciul bisericiĭ.

---

[1]) *Bălcescu.* Magazin istoric, Tomul II, pag. 11.
[2]) Relativ la această cronică a se consulta şi A. Xenopol, Istoria Românilor, Volumul IV, pag. 626 sequens.
[3]) *Bălcescu.* Magazin istoric, Tomul II, pag. 35.
[4]) » » » « II, » 35.
[5]) » » » » I, » 84.
[6]) » » » » I, » 179.

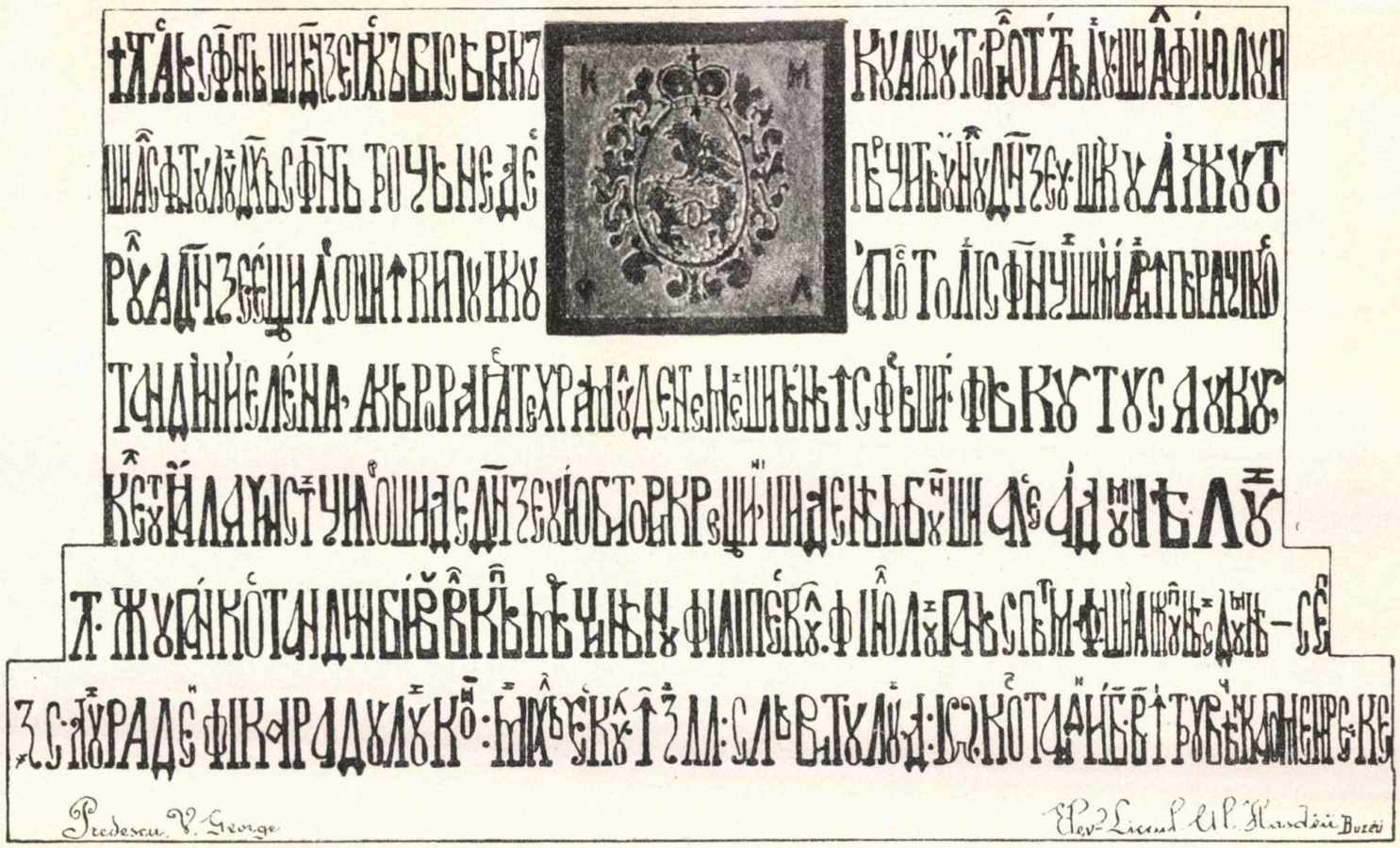

Frontispiciul Bisericeĭ din Măteștĭ

Adică:

»Această sfîntă şi dumnezăească biserică cu ajutorul tatăluĭ şi al fiuluĭ şi al sfîntuluĭ duh, sfînta troiţă nedespărţită, unul Dumnezeŭ şi cu ajutorul dumnezeeştilor şi închipuiţĭ cu apostoliĭ Sfinţiĭ marĭ împăraţĭ Constantin şi Elena a cărora este hramul din temeiŭ şi până în sfîrşit făcutu-s'aŭ cu cheltuiala cinstiţilor şi de Dumnezeŭ iubitorilor creştinĭ şi de neam bun şi ales Dumnealuĭ jupîn Constantin biv vel Căpitan Mărgineanu Filipescu, fiul luĭ Pană Spătar Mărgineanu Filipescu şi a jupîneseĭ dumnealuĭ Radeĭ, fiica Raduluĭ comis Mihălcescu, în zilele slăvituluĭ Domn Iŏ Constantin Basarab Voevod, întru vecĭnica pomenire, leat 7200 (1691), Sept. 25«.

După moartea Căpitanuluĭ Constantin, fiul sĕŭ Şerban Filipescu, temêndu-se ca nu cumva mama sa să dăruiască moşia Măteştĭ călugărilor Grecĭ, care puseseră ochiĭ pe dînsa, în 1729 o vinde Şetraruluĭ Scarlat Buzoianu, care apoĭ în 1753 zugrăvi din noŭ biserica, când se face un adaos la ctitorĭ:

Pe păretele ctitoricesc, în faţa bisericiĭ, se zugrăvesc acum următoarele persoane: Jupîn Scarlat vel Şetrar, cucoana Rada Şetrăreasa; copiiĭ lor: Coconu Dinu, Coconu Grigore, Coconu Alexandru, Coconu Şerbănică, Coconiţa Păuniţa şi Coconiţa Mariuţa.

Pe vechiĭ ctitorĭ îĭ zugrăveşte în dosul bisericiĭ, lîngă altar, în ordinea următoare:

1. Constantin Filipescu; 2. Jupîneasa Rada, lîngă care maĭ adaogă şi pe jupîn Şerban Filipescu, fiul Căpitanuluĭ, de la care cumpĕrase moşia.

Pe păretele din dreapta uşiĭ la intrare e zugrăvit: Logofătul Constantin Dobrin, ispravnicul Curţiĭ dumnealuĭ jupîn Scarlat.

Moşia Măteştĭ devenind proprietatea luĭ Andreĭ Buzoianu (Hrisoscoleu), nepotul Şetraruluĭ Scarlat, acesta, în 1843, o vinde luĭ G. Gherman, care apoĭ o dă de zestre fiiceĭ sale Elena, măritată după Vasile Boerescu, de care despărţindu-se se remărită cu Baron Bella d'Atzel.

In 1873 arendaşul acesteĭ moşiĭ, avênd trebuinţă de un coteţ de porumbeĭ, găsi cu cale, că decât să cheltuiască parale să-l facă, maĭ bine să se folosească de clopotniţa bisericiĭ drept coteţ. Preotul se opuse, dar în fine trebui să cedeze atotputernicieĭ arendaşuluĭ şi clopotniţa fu astfel transformată în coteţ. In 1874 arendaşul trimiţênd servitorul într'o seară să-ĭ aducă câţĭva porumbeĭ, acesta prinzêndu-ĭ plecă, dar uită lumînarea aprinsă; clopotniţa luă foc, care ajutat de un vînt puternic, se întinse repede, arzênd întregul acoperiş, iş făcênd să cază şi cele douĕ turle de zid lucrate cu o îngrijită artă şi în caracterul timpuluĭ, după cum se poate constata pe păretele ctitoricesc, unde e zugrăvită şi biserica aşa cum o zidise generosul şi piosul Constantin Căpitanul. Acest foc a adus bisérica aproape în stare de ruină. Catapeteasma bogată şi artistic lucrată s'a alterat cu totul, figurile pictate, acoperite de funingine, aproape nu se maĭ cunosc; tencuiala a căzut nu numaĭ după cupole şi pareţĭ, ci şi după temeliĭ, care expuse apoĭ intemperielor, au început să se macine.

Sătenii rĕmaşĭ fără biserică şi în lipsă de mijloace, rugară pe proprietar

ca să le vie în ajutor, însă Baronul d'Atzel refusă. Ca bun ungur, cum era să cheltuiască el parale, ca să se repare o biserică românească!

Din micele cotisaţiĭ ale enoriaşilor, adunate cu multă greutate în timp de 7 anĭ de preotul I. Mărculescu, în 1880 biserica se putu înveli, făcêndu-i-se o singură turlă de lemn, îmbrăcată cu tinichea, şi apoĭ se redeschise, fără a i se face şi celelalte reparaţiĭ de care maĭ avea nevoe.

Biserica fiind acum în ruină, iar sătenii neputênd-o restaura, în memoria fundatoruluĭ eĭ, care a fost cel maĭ însemnat cronicar al Muntenieĭ, credem că ea ar putea fi trecută între monumentele istorice şi, ca atare, s'ar cuveni a fi restaurată de Stat.

Buzĕŭ, 1900, Aprilie 24.

B. Iorgulescu.

Biserica din Măteștĭ

KREPKI

Aŭ sosit în tîrg Muscalii.
Un polcovnic de călare
Dă poruncă să se ducă
Unde-ĭ place fiecare
Unii intră drept în cârşmă,
Alţii intră 'n băcănie,
Numaĭ unul maĭ departe
S'a băgat în spiţerie.
— Domn spiţer, la mine bola:
Pîntece la mine dore
Davaĭ mine, bogdaproste,
Ceva Krepki, altfel more....
Krepki?... se gîndi spiţerul,
După cât ştia şi el,
Parcă însemnează *tare*
Şi-ĭ rĕspunse 'n acest fel:
— Krepki!!.. Krepki e rachiul....
— Nu, maĭ Krepki pentru mine
Când nu-ĭ Krepki, Krepki tare
Eŭ... tot bolă... tot nu-ĭ bine
— Poate spirt vreĭ, gospodine?
— Nu, nicĭ spirt: şi spirt tot prost!
Davaĭ mine Krepki lucru
La spiţer mult Krepki fost.

* * *

Resgîndindu-se spiţerul
Şi privind din raft în raft,
Haĭ, de-odată ia şi-ĭ toarnă
Un pahar de untdenaft.

Rusul ia frumos paharul,
Îl priveşte, 'şĭ face cruce,
Ş'apoĭ pe gît mi-l rĕstoarnă,
Şi plăteşte şi se duce.

* * *

Oare n'am făcut vr'o poznă?
Biet spiţerul se gîndeşte
Te-ĭ trezi că crapă rusul!..
Orĭ maĭ ştiĭ ce maĭ păţeşte.
Ian să-l vĕd ce face oare,
Nu cumva pe drum chiar moare.
Uite-l merge 'ntins la ceĭlalţĭ!
Ceĭlalţĭ vin şi eĭ la el!..
Uite-l spune, dă din mână
Şi le-arată cam ce fel!
Uite-ĭ toţĭ privesc încoace!
El le-arată — aci la mine
Na, că chiar pornesc încoace
Vin cu toţĭ, şi dînsul vine!!..
Ce mĕ fac eŭ, Doamne sfinte?!
Mĕ ucid de mĕ găsesc!
Haĭ să fug să mĕ 'ndosesc.

* * *

Haĭ spiţerul chiamă-o calfă,
Colo 'n locul luĭ să stea,
Iar el tremurând de frică,
Ţuştĭ în fund după perdea.
Ce va fi, de-acuma fie:
Poate-aşa ĭ-a fost luĭ scris:
Ca să moară de vr'o armă,
Orĭ în ocnă, orĭ ucis....
Dar şi rusul iată-l intră
Şi ceĭlalţĭ cu dînsul vin,
Şi cum intră, iată-ĭ strigă:
„Davaĭ Krepki, gospodin«.

TH. D. SPERANŢĂ.

PUBLICAŢIILE PERIODICE CONTIMPORANE

Începuturile preseĭ româneştĭ le-am studiat în două articole trecute, stabilind maĭ mult într'un mod schematic şi nomenclativ indecisa eĭ afirmare în Principatele române [1]). Am arătat acolo starea spiritelor în vremea aceea, când sforţarea de a întreprinde o publicaţiune periodică era o chestiune de curaj, de energie şi jertfă. Am vĕzut primele încercărĭ însufleţite maĭ mult de nobleţa iluzorie a bărbaţilor din acel timp. Astăzĭ vedem, din contră, apărênd cu o uşurinţă uimitoare atâtea gazete efemere, trăind o zi, murind a doua zi, pentru a face loc altora şi altora; fiecare grup, fiecare breaslă îşĭ are publicaţia sa; fiecare ramură a activităţiĭ noastre posedă cel puţin o gazetă, care o represintă în interesele sale şi le apără cu maĭ mult saŭ maĭ puţin succes. Dar numĕrul mare de astăzĭ e contra durateĭ de altădată: *Curierul românesc*, *Albina românească*, *Gazeta de Transilvania*, în timpurĭ grele aŭ găsit putinţa să dureze una 20 de anĭ, cealaltă 40 şi alta să continue încă şi astăzĭ!

Privind însă întreg complexul preseĭ actuale în ţara românească, fără îndoială constatăm un progres mare.

De unde acum 70 de anĭ abia aveam 3—4 gazete în toată întinderea teritoriuluĭ Principatelor, şi acelea încă limitate la un cerc foarte restrîns de lectorĭ, astăzĭ gazetele bucureştene apar regulat, cele zilnice în treĭ ediţiĭ şi rĕspîndesc în toată ţara cu o iuţeală electrică ştirile din urmă ale zileĭ. Gazetele de provincie sunt maĭ în urmă cu informaţiunile, şi serviciul de reportaj este suprimat acolo.

Un lucru ni se pare curios şi-l privim ca o pildă îmbucurătoare, anume: gazetele populare a 5 banĭ sunt cu mult maĭ citite, ceeace însemnează că şi poporul nostru începe să-şĭ scuture letargia indiferenţeĭ. Proba acestuĭ lucru e tirajul cel mare de peste 40.000 de numere zilnice, pe care le scoate *Universul*. Într'adevĕr, pentru micul industrial, pentru comerciantul de clasa III *Universul* a devenit o necesitate inperioasă.

Gazetele din Capitală sunt maĭ toate cu vederĭ politice şi apără interesele diferitelor partide; sunt şi ziare independente, dar într'un mod saŭ într'altul tot servesc interesele uneĭ anumite grupărĭ politice, maĭ ales la noĭ unde această plagă, politica, s'a infiltrat până în stratele cele maĭ adîncĭ. Din cele 84 de gazete, pe care le înregistrăm pentru momentul de faţă în Bucureştĭ, cele politice sunt în numĕr de 19, întrecênd astfel orĭcare altă ramură. Nicĭ nu maĭ vorbim de provincie, unde politica e singura pasiune. Gazeta de provincie nu e însă cu mult departe de nivelul primitivelor noastre ziare, atât din punctul de vedere al formatuluĭ, cât şi al părţiĭ redacţionale. Şi ce stil, ce hârtie, ce tipar!... In ceeace priveşte cititoriĭ —dacă-ĭ are— se mărgineşte la cel mult 100 de persoane din prejurul fiecăreia, prietenĭ electoralĭ, candidaţĭ la ocazie. In aceste privinţĭ presa bucureşteană contrastează mult; ea e redactată adeseaorĭ de persoane inteligente, şi e în curent cu toate evenimen-

[1]) Vezĭ *Literatură şi Artă română*, an III, pag. 711 şi 787.

tele și mișcările interne și externe. Pe lîngă Agenția telegrafică română, câteva din ziarele mai mari aŭ și corespondenți speciali în orașele centrale ale Europei: Paris, Berlin, Londra, Viena. Nimic din toate acestea în provincie, unde, afară de ziarul *Galații* din Galați, *Evenimentul* și *Liberalul* din Iași, care sunt cotidiane, cele mai multe ziare apar săptămânal saŭ și mai neregulat. Numai patru gazete apar în localități diferite de Capitala județului și sunt și mai modeste. Acestea sunt: *Gazeta țăranilor* din comuna Muscelești, jud. Argeș, *Foaia școalei rurale* din comuna Corole, jud. Dolj, *Câmpina* din Câmpina și *Sinaia* din orășelul Sinaia, jud. Prahova; dar și acestea nu sunt atât de mult răspîndite în masa poporului, ci servesc mai mult de instrumente locale.

Revistele literare (din care de la început am format un grup special) aparțin aproape toate Capitalei. Ele se adresează de cele mai multe ori unui public anumit: astfel, dacă le-am lua pe cele mai principale, observăm cu înlesnire că, pe când *Literatură și Artă română* își are o anumită linie de conduită și se adresează unui anumit public, *Convorbiri literare* saŭ *Noua revistă română* se adresează unui alt public, fără a produce câtuși de puțin vreo ciocnire saŭ neutralizare. Ne abținem însă de la orice comentar care ar putea părea că nu cadrează cu amplitudinea obiectivității noastre sumare.

In ceeace privește restul de reviste, sociale, juridice și mai ales industrialo-economico-sociale, fiecare din ele își are tras un anumit drum prin masa de cititori și abonați.

Cu un cuvînt, dacă am voi să rezumăm într'un mod statistic întreg numĕrul publicațiilor periodice, găsim actual peste 195 de titluri; din acestea se diferențiază, după principiile pe care le profesează, următoarele 18 grupe: Independente (28), Conservatoare (22), Liberale (26), Comerciale (22), Semite (6), Naționale (10), Junimiste (3), Socialiste (1), Juridice (3), Umoristice (4), Oficiale (27), Litere și Arte (10), Militare (3), Sătene (3), Teologie (1), Medicale (4), Didactice (4) și diferite (19).

Dacă am subdivide, la rîndul lor, aceste grupe după ziarele care apar în Capitală saŭ în provincie, găsim în total 84 de titluri pentru București și 111 pentru provincie în ordinea următoare: Independente (8 București—20 provincie), Conservatoare (4—22), Liberale (3—23), Comerciale (12—10) Semite (3—3), Naționaliste (3—7), Junimiste (1—2), Socialiste (1), Juridice (3), Umoristice (2—2), Oficiale (4—23), Litere și Arte (10), Militare (3), Sătene (3), Teologice (1), Medicale (3—1), Didactice (2—2) și diferite (18—1). Constatăm așa dar proporțiunea următoare: din 195 de publicații periodice în România, 90 sunt de caracter absolut politic, ceeace revine la aproape 50 %, foarte semnificativ!

In ceeace privește modul cronologic al aparițiunii lor, putem face următoarea clasificare: cotidiane, 20 (17 în București, 3 în provincie), săptămânale 113 (26—87), bisăptămânale 8 (2—6), trisăptămânale 1, lunare 12 (11—1), bilunare 23 (13—10), trilunare 2 (1—1), ocazionale 6 (2—4).

Costul unui număr de gazetă variază; cele mai multe însă costă 10 bani; numai revistele literare aŭ prețuri mai urcate.

Cât despre limba în care apar, mai toate sunt românești, afară de următoarele: franțuzești 4, nemțești și germane 2, ungare 1, ebreești 3, grecești 3, în care categorie am putea pune și pe cele câteva gazete comerciale care apar în două ediții, franțuzește și românește, saŭ românește și nemțește. (Vezi *Monitorul comercial român* saŭ *Rumänischer Handels-Moniteur*).

Aceasta este înfățișarea generală a periodicei românești; multe din gazetele citate, în incertitudinea cu care s'aŭ produs, poate aŭ și dispărut deja; altele aŭ apărut poate în locul lor, dar, în regulă generală, numĕrul lor în acești câțiva ani din urmă e limitat în România între 190—200. Probabil cu cât se vor crea izvoare noue, cu cât interesele se vor multiplica, cu atât și numĕrul gazetelor va crește.

Constatările noastre însă nu privesc decât regatul Românieĭ; cele care apar la Românii din afară de regat vor forma obiectul unui articol viitor.

I. Brumărel.

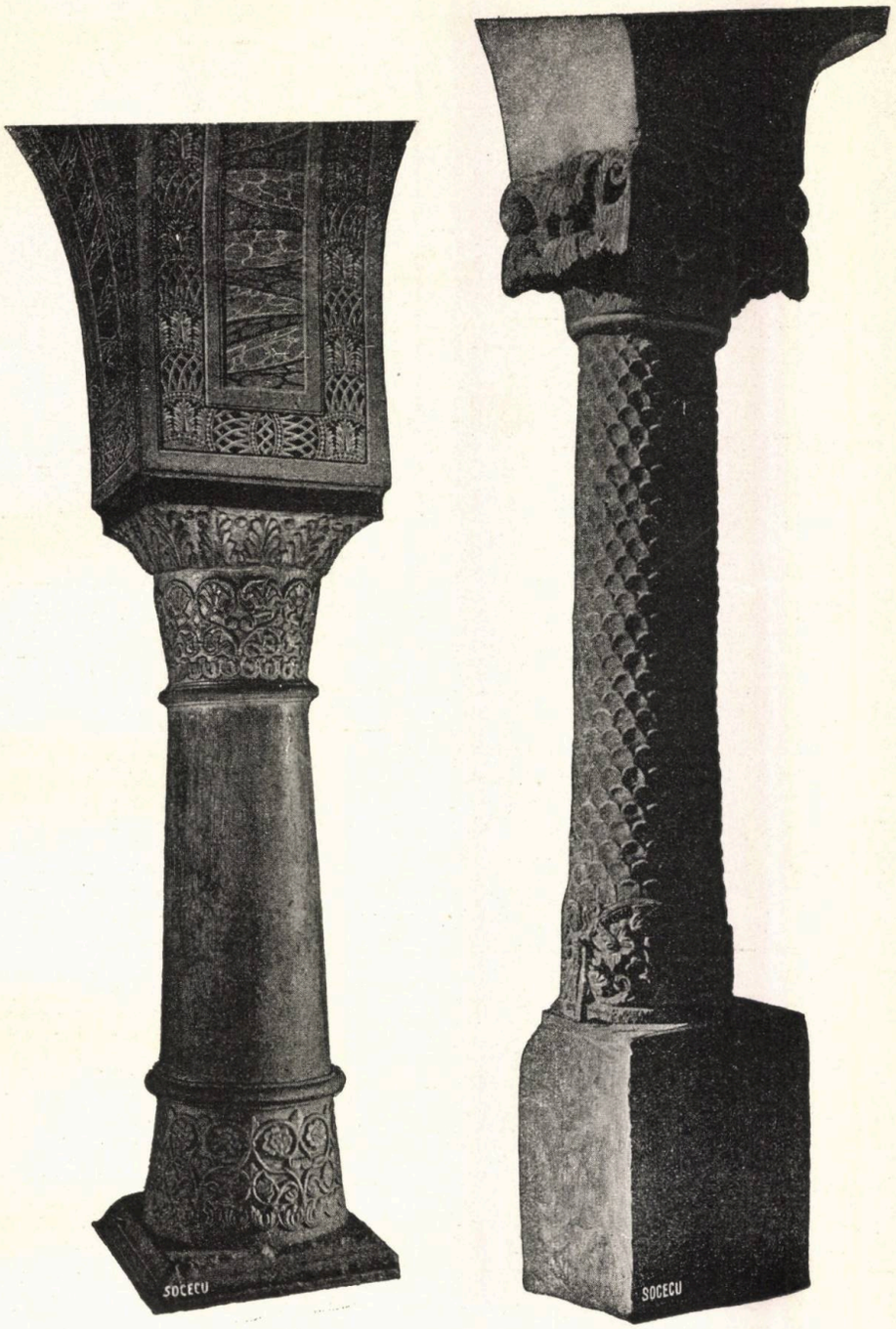

Coloane de la Mănăstirea Horezu

POET

Cine ar mai cunoaşte pe Florin? Veselul poet, senin ca o dimineaţă de Maiŭ, copilul blând care întîmpina c'un zimbet vecînic adorabil nefericirile vieţii, întins pe patul durerii, doarme acum, palid ca o mască desfigurată, brăzdată de trăsăturĭ de o sfâşietoare blândeţe. In colţul buzelor sale supte, un surîs şi amar şi dulce, par'că a încremenit acolo pictat de cel mai genial maestru.

Se înnoptase. In odaia-i aproape goală, bătrâna-i mamă rezemată de speteaza patului, cu ochiĭ scînteietorĭ de lacrĕmĭ, priveşte pe adoratu-i adormit care se stinge zi cu zi, oră cu oră. In sobă, ultimele lemne s'aŭ topit de suflarea vinturuĭ care şueră pe horn. Pe afară zăpada vînturată de crivĕţ curge cu nemiluita, voind par'că să acopere pentru totdeauna cu mantia-i albă faţa prea întinatului pămînt.

Gerul e groaznic. Trosnesc geamurile odăiţeĭ rĕsunând straniŭ în sfînta tăcere, izbite de furia zăpeziĭ.

Bolnavul zîmbeşte în somn. Un suspin fericit îi rĕcoreşte pieptul. Zîmbetele se succedează, cuvinte întretăiate îi rostesc buzele, în vreme ce bătrâna aplecată la căpătîiul patuluĭ, aiurită, cearcă să prindă cuvintele din zborul lor neînţeles. Acum respiră iute şi puternic, o vie roşeaţă îi inundă obrajiĭ... A deschis ochiĭ...

— »Mamă, eştĭ aci? N'aĭ adormit încă?« Rosteşte Florin cu privirea plină de o înţelepciune tristă.

— »Nu mamă«! Şi în acest »nu« vorbeşte o lume întreagă de iubire desnădăjduită... »Adormiseşĭ...«

— »Da, adormisem... Ce somn fericit? De douĕ lunĭ de când sunt bolnav în pat nu m'am simţit aşa de bine. Visaiŭ un vis frumos, cum numaĭ îngerilor le e dat ca să viseze, îngână el tuşind în sec; apoĭ, înflăcărat de o strălucire mistică, Florin palid ca statua durerii, magnetizat de fantazia visuluĭ, adaogă:

»Ştiĭ tu mamă ce-mĭ clocoteşte aci în inimă? Te-a cutremurat vre-odată farmecul dorurilor care te însufleţesc ucigându-te cu încetul? Inţelegĭ tu extazul uneĭ fericirĭ întrezărite care se tot apropie până ce-ţĭ înfiorează fiinţa de cele maĭ sfinte senzaţiĭ? Aĭ simţit tu rĕcoarea ce ţĭ-o lasă în suflet un vis frumos

care, deşi a pierit în noaptea părerii, pluteşte totuşi în juru-ţi cu un aer dumnezeesc, pe care respirându-l, renaşti ca floarea subt razele soareluï, ca amantul la zîmbetul iubiteï, ca natura în revĕrsatul auroreï ?

»O aşa rĕcoare îmi linişteşte acum sufletul, un astfel de aer respir acum, o, mamă! Şi dacă n'ar fi acel dor care mĕ înţeapă ca un ac pe jumĕtate înfipt în inimă, şi de care cineva par'că trage cu putere în jos, dacă n'ar fi acel vierme neadormit care mĕ roade în adîncul pieptuluï, m'aş socoti cel maï fericit de pe lume.

»Sfînt extaz, beţie a sufletelor hrănite de iluziunï mărețe, în scurta vibrare a atomuluï omenesc în mijlocul nesfîrşituluï timp, numaï tu trăeşti, numaï tu daï viaţa lîngedeï materiï, căcï tu singur eşti autorul vieţiï şi al adevĕrateï fericiriï«.

Istovit de puterï, bolnavul gîfîind încetă. Din pervazul aurit al icoaneï din părete, figura blândă a Maiciï Domnuluï a tresărit, mi se pare... Plânge inima bĕtrâneï; prin soba goală vîntul înduioşat par'că plânge zădărnicia iluziilor şi a tutulor lucrurilor omeneştï.

O nouă sforţare a vieţiï care se zbuciuma în slăbitul piept al poetuluï, îï împurpură obrajiï. Cu spatele rezemat de perne, Florin reîncepu:

»Adormisem... Subt calmul călduros al unuï cer presărat cu diamante m'am trezit plin de viaţă şi de veselie. Prin mijlocul unor aleï tainice de salcîmï parfumaţï de aroma florilor roşietice, care picaŭ uşoare în vĕzduh, mergeam tăcut şi uimit de existenţa uneï asemenea priveliştï. Iarba scînteietoare de roua căzută în picurï cristaline fîşia plăcut pe subt picioare-mï. In desişul fermecat al frunzelor, păsĕrï minunate cântaŭ şi zefirul gingaşul zefir ivzorît din misterioase adîncurï, îmï mîngâia lenevos obrajiï ca mânuţa uneï femeï iubite.

Imï venea să rîd acum cu hohot de presupusa mea suferinţă şi mĕ simţeam gelos pe luna care, ca un uriaş glob de foc tremurător prin haosul albastru, împărţea şi ea împreună cu mine vederea acestor sublime frumuseţï.

De-odată, dintr'un boschet de frunze poleite de praful de aur care se cernea din lună, o umbră apăru. Acum minunatele păsĕrï îşï opriră cântecul, un fior viŭ cutremură crăngile salcîmilor şi umbra înaintă spre mine, măreaţă, ondulându-şï superba-ï mantie de mătase albă.

Nu ştiŭ ce-am gîndit atuncï? Dornic întinzênd mâinile spre ea, am simţit atingerea moleşitoare a unor mâinï calde care îmï cutremură toate fibrele corpuluï. Am vrut să grăesc; cuvintele îmï mureaŭ pe buze şi coprins de fiorï neînţeleşï urmaï fantastica umbră prin iarba înrourată în mijlocul uneï simfoniï cereştï care vibra în atmosfera încălzită de lumina luniï. M'am trezit din această dulce visare urcând treptele unuï palat de marmură care se ridica până la înălţimea stelelor.

Frumuseţile basmelor se închinaŭ înainte-ne, îngerï blonzï cu micï aripï de aur ne zîmbeaŭ în cale şi.... şi.... de-odată în mijlocul uneï camere plină de tot ce poate făuri maï frumos închipuirea, suspinând, umbra asvîrli de pe ea superba-ï mantie.....«

Aci bolnavul încetă. Tusea îï zbuciumă din noŭ pieptul.

»O, atunci, continuă el, un şivoiŭ de apă ferbinte par'că mi-a învăluit inima şi m'am trezit subt sărutarea celeĭ maĭ încântătoare făpturi care s'a arătat vre-odată în fantazia genielor arteĭ. Era frumoasă, mamă, şi aşa de cuminţi îi eraŭ ochiĭ, aşa de arzător ĭ-a fost sărutul c'am simţit atunci cum sufletul desprinzêndu-se de corp a zburat o clipă alături de al eĭ în lumea infinituluĭ.

»Cine eştĭ tu, am întrebat-o atunci înebunit de atâta fericire?

— »Eŭ sunt regina vieţiĭ eterne, ultimul ideal la care aspiră sufletele zbuciumate de durerea lumiĭ.

»Eŭ sunt existenţa abia întrezărită a spirituluĭ omenesc în momentele-ĭ de extaz când aspiră la cunoaşterea tainelor ameţitoruluĭ neant nepĕtruns şi nepĕtrunzibil. Fără corp, fără nemulţumirĭ şi fără patimĭ, eŭ plutesc pe deasupra durerĭĭ, şi fericirea mea este aerul pe care tu-l respirĭ, este floarea care te încântă cu parfumu-ĭ, este cerul presărat cu stele care te farmecă în clipa existenţeĭ tale, pentru că respirarea fiinţeĭ mele e însăşĭ viaţa.

Sufletul tĕŭ e raza isvorîtă din eterna-mĭ flacără care dă mişcare milioanelor de forme ale materieĭ. Mesager al unor destine pentru tine neînţelese, luminezĭ o clipă vagabond prin haos, creezĭ, la rîndul tĕŭ în juru-ţĭ o lume de speranţe şi iluziĭ, legând neştiutor şi par'că pentru totdeauna umbra vieţiĭ tale de nimicurĭ înşelătoare, cărora tu le daĭ viaţă. In lumea voastră totul e minciună, iluzie şi zădărnicie. In coprinsul imperiuluĭ meŭ neţĕrmurit trăeşte adevĕrul şi taina rostuluĭ lumiĭ, aci viaţa se scurge veşnic fără durerĭ şi fără zbucium. Destul atâta amăgire, deschide ochiĭ şi priveşte în juru-ţĭ, destinul tĕŭ e împlinit«.

Infiorat de teama despărţiriĭ de misterioasa fiinţă care pronunţase aceste cuvinte ne maĭ auzite, am voit s'o strîng la pieptu-mĭ înflăcărat de doruri. Dar, braţele mele pasionate aŭ îmbrăţişat aerul şi deschizênd ochiĭ marĭ de spaimă am zărit-o zburând spre cer în mijlocul unuĭ nor de lumină. Palatul pierise.

Singur, în mijlocul aleelor fermecate, am urmărit aiurit fantoma până ce s'a topit în aerul albastru....

Şi m'am trezit. Iartă-mĕ mamă că te-am ameţit prea mult cu nimicurile mele.... Poate sunt nebun, dar dacă aş putea să spun tot ce-mĭ agită acuma pieptul, ar învia morţiĭ, s'ar însufleţi pietrele, o mamă! Mĕ simt aşa de înviorat, aşa de bine! Cu imaginaţia îmbogăţită de atâtea revelaţiunĭ cereştĭ, am să continuĭ în astă-noapte sfîrşind ultima mea poemă. Şi acum par'că trăeşte în aer coana acesteĭ arătărĭ frumoase care a deslegat enigma în care se concentrase: gîndurile mele.

Ce crezĭ tu mamă de visul meŭ? sfîrşi poetul gîfîind. Cu lacrĕmile oprite în deschizĕtura genelor eĭ învineţite de suferinţă şi veghere, bĕtrâna murmură:

»Visul tĕŭ e greŭ de înţeles, dragul mameĭ, dar după cât pricepe mintea mea slabă, mi se pare că asta însemnează că aĭ să te facĭ sănĕtos în curînd..... Culcă-te însă acuma Florine, veĭ scri mâine, poimâine... maĭ e vreme, şi apoĭ ştiĭ doctorul ţĭ-a recomandat odihnă şi linişte.

»Da, linişte, linişte.... bine.... mĕ voiŭ sili să adorm, rĕspunse el întrerupt

de o nouă convulsiune a tuseĭ şi apoĭ maĭ încet privind la mamă-sa cu şiretenia unuĭ copil alintat: cred că liniştea are să-mĭ facă bine.... Noapte bună, mamă, du-te de te culcă.....

»Noapte bună« şopti bĕtrâna, ştergêndu-şĭ pe furiş o lacrimă.

Il asfixia aproape această atmosferă reală. Simţea acum nevoia singurătăţiĭ ca să-şĭ poată mistui în linişte şivoiul de dorurĭ care îĭ umplea sufletul..... »Sĕrmana mamă, ea n'a înţeles nimica«, ce oamenĭ?

* * *

In noaptea aceea, la lumina lămpiĭ, Florin, învăluit în palton, a scris până la ziuă. Ultima poemă era sfîrşită.

»A treia zi la »ştirile mĕrunte« ale unuĭ ziar obscur, se anunţa în câteva cuvinte searbede moartea poetuluĭ.....

Intre făcliile aprinse care picură ceara topită peste maldărul de imortale, Florin, palid şi învineţit, doarme acum în somnul vecĭnic. In colţul buzelor arse de flacăra morţiĭ, un surîs şi amar şi dulce a încremenit par'că pictat de cel maĭ genial maestru. Un teanc de cărţĭ şi de scrierĭ răvăşite zac pe masa de la capul mortuluĭ. Plânge inima bĕtrâneĭ,—prin soba goală vîntul istovit par'că plânge şi el zădărnicia iluziilor şi a lucrurilor omeneştĭ.

FLORIAN I. BECESCU.

MI-E DOR

Mi-e dor să trec prin codru des,
Când stelele s'aprind
Și 'n calea ta cu drag să-ți ies
zîmbind.

Să rătăcim ca maĭ de mult
La freamătul de fag,
Tu să-mĭ vorbești, eŭ să te-ascult
Cu drag.

In pĕrul meŭ buclat să prind
Cununĭ de liliac,
Și-apoĭ să te întreb zîmbind
De-ți plac.

Și printre arborĭ rĕsfățațĭ
In unde de izvor
Să ne privim îmbrățișațĭ
Cu dor.

De lume depărtațĭ să fim
In codru fără drum
Și ca 'n trecut să ne iubim
Și-acum.

Vorbească lumea câte-o şti
Îndruge vorbe seci,
De mĕ iubeşti, eŭ te-oĭ iubi
In veci.

Din codru freamătul s'ascult
Şi seara la izvor,
Să te aştept ca maĭ de mult
Mi-e dor.

ECATERINA PITIŞ.

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

Mihaĭ Viteazul, de *N. Iorga*. In recenta sa publicaţiune, colaboratorul nostru, D. N. Iorga, stabileşte maĭ mult un fel de orientare a lucrăriĭ mult maĭ întinse ce pregăteşte pentru istoria Românilor. De aceea D. Iorga atinge toate evenimentele epociĭ istorice, coprinsă în volumul de faţă, într'un mod sumar. O dare de seamă maĭ pe larg ne va lămuri şi maĭ bine în privinţa interesanteĭ sale monografiĭ.

Autorul începe să zugrăvească starea Imperiuluĭ otoman şi a Principatelor vasale în 1593; arată prin afirmare a Voevoduluĭ muntean. Haraciul cel cumplit care ne apasa şi nouele pretenţiunĭ desperase răbdarea supuşilor. Intr'adevĕr, după nişte izvoare veneţiene, putem scoate o preţuire de 60.000 galbenĭ pentru tributul muntenesc, între anĭĭ 1590 şi 1594; nu maĭ punem darurile multe şi pentru toată lumea. Imperiul turcesc se găsea în acest timp într'o stare precară. In conflict cu Habsburgiĭ, nesigur în Polonia, turburat în lăuntru, rĕscoala Voivozilor, valah şi moldav, l'a zdruncinat şi maĭ profund. In Transilvania se sui pe tron Sigismund Bathory »una din cele maĭ curioase, »maĭ dezordonate şi maĭ interesante naturĭ patologice care se pot închipui«. Intre principiĭ schismaticĭ dunărenĭ şi Sigismund, subt ocrotirea germană, se alcătui o ligă care maĭ apoĭ rĕsvrăti toate popoarele creştine din Balcanĭ.

Semnalul de revoltă dat de Mihaĭ prin uciderea creditorilor turcĭ din Principat, făcu pe Sultan să ia mĕsurĭ aspre; Domnul muntean atacă Giurgiul în 25 Noemvrie, arde oraşul de Flocĭ în 20 Decemvrie, jefueşte în 11 Ianuar anul următor Hârşova, Silistra, Şiştovul şi Rahova. La Constantinopol marele vizir Sinan îl şi înlocuise prin Radu, fiul nelegitim al luĭ Mihnea Turcitul, după cum înlocuise pe Aron din Moldova prin Ştefan Bogdan Surdul, iar însărcinarea de a aduce la îndeplinire aceste hotărîrĭ s'a dat luĭ Mustafa-paşa, beglerbeg de Meraasch şi luĭ Aidin-Hasan, cu o oaste de 4.000 de ieniceriĭ. Maĭ apoĭ Radu fu schimbat printr'un protegiat al nouluĭ vizir Ferhad: Bogdan, fiul luĭ Iancu Sasul.

Mihaĭ îşĭ divide oştirea; o parte înfrânge pe Tătarĭ la Putineĭ (14 Ianuar), apoĭ la Stăneştĭ şi în urmă Mihaĭ însuşĭ îĭ răpune la Şerpăteştĭ; Ungurii sĕĭ şi Moldoveniĭ luĭ Aron bat pe Dunărea îngheţată la Isaccea pe Ştefan Vodă Surdul, adus de Mustafa-paşa. Aceste avînturĭ fură confirmate de nouĕ succese, cum ar fi maĭ ales dărîmarea Brăileĭ.

In Maiŭ şi Iunie se încheie un tractat între Mihaĭ şi Sigismund în condiţiunĭ foarte umile pentru cel dintâĭ. Se prevedea între altele că »Voevodul nu se va maĭ intitula »cu mila luĭ Dumne»zeŭ«, nu va maĭ dispune de pecetea ţĕriĭ, nu va avea comanda peste trupele auxiliare, nu va avea »voe să condamne la moarte, nicĭ să intre în relaţiĭ cu puterile străine; până şi cheltuelile sale de »Paştĭ şi de Bobotează eraŭ regulamentate în tractat«. Acest act infam de bună seamă nu-ĭ convenea luĭ Mihaĭ care va căuta prilejul să se scuture de el.

In timpul acesta Sinan trecu Dunărea şi intră în ţară, unde Mihaĭ îl aşteptă şi-l înfrânse la Călugăreni; peripeţiile isgoniriĭ Turcilor sunt cunoscute. Sigismund se scoboară din Transilvania, ia Tîrgovişteа cea întărită de Sinan, îl fugăreşte spre Dunăre şi-ĭ aruncă grosul armateĭ în valurile fluviuluĭ la Giurgiu.

Poloniĭ ocupase însă Moldova şi înlocuiră pe Aron prin Ieremia, urmând o politică turcească; de asemenea în 3 April 1596 moare Sinan, urmând Ibrahim-Paşa, cu aceleaşĭ războinice planurĭ; în frunte cu Sultanul, Turcii pornesc în Ungaria unde aŭ fost însă bătuţĭ cu desăvîrşire de către creştinĭ.

In urma succeselor luĭ Mihaĭ, bună-voinţa şi respectul principeluĭ ardelean către dînsul devin maĭ accentuate.— La 30 Decemvrie e primit în Alba-Iulie unde hotărî linia de conduită în participarea la negoţierile care trebuiaŭ să înceapă la Praga între Sigismund şi Impĕrat. In anul următor însă nestatornicul Sigismund îşĭ strămută dorinţa de domnie în Ardeal, în schimbul uneĭ pensiunĭ viagere şi a ducatelor Oppeln şi Ratibor din Silezia; această retragere a luĭ Bathory a fost pe placul luĭ Mihaĭ, căcĭ îl jignise aroganţa sa. El pricepea un lucru — zice D. Iorga — că în locul unuĭ Domn mic în Ardeal va veni un rege mare, că în locul unuĭ parvenit trufaş va avea drept vecin pe scoborîtorul uneia din cele maĭ vechĭ familiĭ suverane din Europa, că în locul stăpînuluĭ apropiat va avea pe acel, totdeauna maĭ suportabil, din departe. La 9 April Mihaĭ făcu împĕratuluĭ un jurămînt în mânăstirea Dealuluĭ; promitea concursul sĕŭ Germanieĭ în schimbul soldeĭ a 5.000 soldaţĭ şi acordarea unuĭ ajutor de alţĭ 5.000 în oameni saŭ în banĭ, etc. Sigismund în curînd avea să-şĭ ia seama şi revine în Ardeal spre indignarea luĭ Mihaĭ care declară că nu e dispus să tolereze pe Sigismund ca vecin, nicĭ să-l suporte ca suzeran. In acest timp, după repurtarea unuĭ succes militar strălucit în contra Turcilor, şi după ce Sigismund dădu o nouă lovitură teatrală Transilvanieĭ, abdicând în favoarea vĕruluĭ saŭ cardinalul Andreĭ Bathory, plănui să cucerească Ardealul şi să limpezească intolerabila situaţie a atâtor străgănărĭ; împĕratul nu putea decât să încuviinţeze această hotărîre, pentru ca să apuce pe Andreĭ între douĕ focurĭ, căcĭ şi din Nord avea să năvălească armata luĭ Basta. Intrat în Transilvania la 19 Octomvrie (1599), dădu lupta de lîngă Sibiŭ în 28 Octomvrie 1599. La 1 Noemvrie intră cuceritor în Alba-Iulia şi pune la picioarele împĕratuluĭ provincia învinsă. Cu toate acestea întărirea Domnuluĭ Valah nu prea era pe placul luĭ Rudolf şi maĭ ales a ambiţiosuluĭ Basta; începe pentru Mihaĭ o îngrozitoare situaţie politică, de intrigĭ, complotărĭ, trădărĭ şi lipse; cu toate acestea făcea planurĭ grandioase. Cucereşte Moldova, în contra voinţeĭ împĕratuluĭ, maĭ ales că acolo se adăpostise fugarul şi intrigantul Sigismund Bathory.

Incepe apoĭ declinul. Isgonit din Ardeal, căută refugiŭ în ţara muntenească unde e înfrânt în maĭ multe rînduri de Poloniĭ luĭ Zamoyski, trece iarăşĭ în Transilvania, cere în zadar sprijinul împĕratuluĭ; în sfîrşit, eroul, în urma unor intrigĭ infernale, e omorît la 19 August 1601, în cortusĕŭ din Turda. »Aşa printr'un omor care era o crimă, o crimă utilă pentru imperialĭ, se sfîrşi Mil »haĭ Viteazul, victima talentelor ca şi a greşelelor sale. Greşelile — pe care cine nu le-ar fi făcut? — »le-a plătit el cu nenorocirea sa, cu preţul vieţiĭ sale, iar gloria luĭ e gloria noastră, o glorie care nu »se stinge, ci rĕsărind dumnezeesc stâlp de pară, din adîncimea trecutuluĭ fără noroc, îndreaptă »paşiĭ poporuluĭ nostru către ultimul scop al tuturor silinţelor omeneştĭ, Canaanul unităţiĭ desă»vîrşite a neamuluĭ«.

Pe aceste linĭĭ sunt resfirate ideile D-luĭ Iorga; cu scapelul ştiinţeĭ, al observaţieĭ şi metoadeĭ d-sale, dă mareluĭ Voivod viaţă şi relief, calitate atât de rară la alţĭ istoricĭ şi atât de puternică la D. Iorga.

* * *

Eforia spitalelor civile din Bucureştĭ, de *Al. G. Găleşescu.* E un lucru îmbucurător când vedem persoane care ies câteodată din domeniul preocupărilor zilnice, pentru a se interesa şi de lucrurĭ de un ordin maĭ înnalt şi folositor societăţiĭ. In numĕrul acestor persoane se prenumĕră

şi D. Al. G. Găleşescu, şeful serviciuluĭ spitalelor civile, care a adunat într'un volum toate actele de donaţiune ale Eforieĭ, uşurând astfel munca celuĭ care ar voi să scrie un studiŭ istoric asupra acesteĭ instituţiĭ.

Din actele adunate vedem că familiile care aŭ făcut maĭ multe donaţiĭ sunt familiile Cantacuzino şi Ghica; într'adevĕr, imobilele dăruite de familiile Cantacuzino aŭ un venit anual de 438.727 leĭ şi cele dăruite de Ghiculeştĭ un venit de leĭ 356.466. Pe lîngă eĭ maĭ găsim imobilele şi altor pioşĭ donatorĭ care aŭ un venit anual de leĭ 724.073. Din aceste venitură Eforia întreţine 11 spitale, cu un total de 1270 paturĭ. După ce dă in extenso actele de donaţiune, autorul trece la schiturile şi mănăstirile ale căror moşiĭ şi înzestrărĭ aŭ trecut de asemenea la Epitropie şi care aŭ azĭ un venit anual de leĭ 812.824, banĭ 70. Toate aceste acte sunt bine aranjate, metodic clasificate în mod cronologic, astfel în cât cercetătorul lor e de la început orientat şi introdus pe căile cele maĭ intime ale acesteĭ cestiunĭ.

D. Găleşescu meritä toatä lauda noasträ pentru munca şi inteligenţa pe care a depus-o şi cu aceste observaţiunĭ recomandăm cu căldură cartea d-sale tuturor celor pe care îĭ interesează o asemenea cestiune.

* * *

O broşură interesantă pentru ceĭ care se ocupă cu problemele psihologice a apărut zilele din urmă, subt titlul de *Studiĭ pedagogice*, datorite *D-luĭ Dr. Toma Dicescu*, profesor la Şcoala Normală Carol I din Câmpu-Lung. Aceste studiĭ pedagogice insistă asupra *individualităţiĭ* copiluluĭ, care trebueşte prin toate mijloacele afirmată de pedadog. Apoĭ D. Dicescu insistă asupra *deprinderiĭ*, care joacă un mare rol în formarea caracteruluĭ. D. Dicescu e de şcoala nouă; d-sa are încredere în formarea caracterelor nobile, folositoare societăţiĭ şi patrieĭ, în alungarea teoriilor bolnave sceptice şi pesimiste; în sfîrşit, d-sa vrea sa vadă şcoala atingênd adevĕratul sĕŭ scop, spre deosebire de actualele lazarete, maĭ mult fabricĭ de declasaţĭ.

O părere care îĭ face onoare şi-l distinge.

* * *

Ministerul de Instrucţie a binevoit a acorda medalia *Bene-Merenti cl. I* D-luĭ George Iulian Jolnaĭ; credem de datoria noastră a spune cititorilor cine e artistul şi care sunt meritele sale:

George Iulian Jolnaĭ e născut în Bucureştĭ. După cursurile primare şi gimnaziale a urmat cursurile Conservatoruluĭ de Muzică din Bucureştĭ, clasa de violină, eşind premiant şi absolvent cu diplomă. Asemenea a urmat în acelaş timp cursurile şcoaleĭ de Bele-Arte, secţia sculpturiĭ, pe care asemenea le-a terminat cu succes.

In ţară, afară de diferite busturĭ, a lucrat statua luĭ Tudor-Vladimirescu, mărime naturală, pe care, fiind în armata română ca voluntar, Regimentul de Roşiorĭ l-a dăruit Şcoaleĭ militare din Craiova. Asemenea a făcut bustul poetuluĭ Gr. Alexandrescu. Plecând în străinătate, şĭ-a complectat studiile la Academia de Bele-Arte din Viena, absolvind cursurile de cincĭ anĭ ale acesteĭ Academiĭ numaĭ în doĭ anĭ (1887—1889) obţinênd premiul Academieĭ. După o şedere de 6 lunĭ la Paris, spre a studia Muzeele, s'a reîntors la Viena în 1890, ocupând un atelier al Statuluĭ gratuit, drept ce-ĭ da premiul Academieĭ. Aci făcu câte-va lucrărĭ importante, între care un Frontispiciŭ pentru biserica carmelitelor din Hartmann-gasse, Viena, reprezentând pasagiul biblic: „Veniţĭ voĭ, ceĭ mâhniţĭ şi suferitorĭ (Isus)“, şi câteva figurĭ pentru noua cazarmă din St. Pölten (lîngă Viena).

In 1891 Consulul general al Statelor-Unite îĭ oferĭ poziţiunea de sculptor-şef al lucrărilor Expoziţiuniĭ Universale din Chicago, unde plecă în iarna aceluĭ an. In Chicago a stat până în toamna

anuluĭ 1893, ocupat cu lucrările Exposiţieĭ şi alte comande. Apoĭ şĭ-a stabilit atelierul în New-York.

Deschizĕndu-se la Richmond, capitala statuluĭ Virginia, un concurs pentru monumentul Varineĭ Davis, fiica generaluluĭ Jefferson Davis, Preşedintele Statelor Confederate, Jolnaĭ a obţinut premiul I şi comanda monumentuluĭ, pe care l-a lucrat în atelierul sĕŭ din New-York şi a căreĭ marmoră s'a inaugurat la 9 Noemvrie 1899; din acest monument face parte şi »ângerul Dureriĭ«, al căreĭ mulagiŭ sculptorul l-a oferit Ministeruluĭ Instrucţiuniĭ din România. Tot el a lucrat şi statua Preşedinteluĭ General Jefferson Davis, în bronz, care s'a înaugurat tot atuncĭ.

Intre alte lucrărĭ admirate în America a maĭ făcut: Frontonul Universităţiĭ din Virginia; statua mareluĭ poet american Edgard Poe; busturile muzicanţilor: Beethoven, Schumann, Mozart şi Chopin; diferitele lucrărĭ pentru exposiţia din Nashville (statul Tennesoe) şi altele.

* * *

Numĕrul din urmă al revisteĭ noastre, destinat, cum se ştie, Exposiţiuniĭ Universale, a dat ocaziunea la maĭ mulţĭ confraţĭ din presă să-şĭ arate faţă de noĭ binevoitoarele lor apreţierĭ. Le aducem viile noastre mulţumirĭ.

L'*Indépendance Roumaine* ne consacră un întreg articol, pe care ne permitem a-l reproduce maĭ la vale, atât pentru cuvintele simpatice din el, cât şi maĭ cu seamă pentru justeţa impresiuniĭ generale ce ĭ-a produs tendinţele Revisteĭ noastre.

Iată acel articol, publicat în numĕrul eminentuluĭ nostru confrate de la 25 Maĭ trecut:

O PUBLICAŢIUNE DE VALOARE

» » Ne interesăm de toate în ţara noastră,— scria în substanţă aicĭ chiar D. N. Iorga, în articolele sale *Sur la vie intellectuelle des Roumains,* cu sinceritatea şi curajul pe care i-l cunoaştem,— afară de lucrurile care ne privesc maĭ de aproape. România este o ţară frumoasă, unde se găsesc întrunite farmecele stepeĭ româneştĭ cu frumuseţea sĕlbatică a munţilor, o adevĕrată Elveţie primitivă nu maĭ pre jos de cealaltă... Dar merită oare să admirăm noĭ lucrurĭ pe care le putem vedea fără să ne scoatem un pasport? Netăgăduit nu. Românul nu îşĭ iubeşte ţara şi chiar se laudă de faptul acesta. Sunt în România aşezăminte de cultură; avem o limbă ale căreĭ monumente literare datează din secolul al XVI; o înlănţuire desăvîrşită de tradiţiĭ literare; avem nume literare. Riscaţĭ însă de ziceţĭ un cuvînt despre toate acestea Românilor înşişĭ. Vor rîde de o aşa naivitate... Dispreţul pe care Românĭĭ din România îl aŭ pentru ţara lor în deobşte şi pentru viaţa intelectuală în deosebĭ este o crimă, una din acele marĭ crime care aduc câte-odată peirea unuĭ popor« «.

»Multe persoane care cugetă aŭ constatat această plagă a epocĭĭ noastre, dar puţine sunt acelea care aŭ avut curagiul să o arate«.

»Un grup de tinerĭ, cu toate acestea, a avut ideea nu numaĭ de a semnala starea actuală a lucrurilor, dar chiar de a căuta s'o îndrepteze, şi aŭ constituit cercul Revisteĭ *Literatură şi Artă Română.*

Prin articole scrise în fiecare numĕr, prin numeroase conferinţe, acest grup de tinerĭ îndeplineşte o sforţare de redeşteptare naţională şi propagă ideile necesare năzuinţiĭ lor.

Nicĭ o ţintă maĭ nobilă ca aceea pe care o îndeplineşte în fiecare zi şi cu răbdare această Revistă, în jurul căreĭ s'aŭ grupat conştiinţele oneste şi entuziaste ale tuturor scriitorilor pe care îĭ mişcă tristeţa timpuluĭ de astăzĭ şi care visează o Românie puternică prin patriotismul eĭ.

Titlul *Literatură şi Artă Română* alcătueşte un întreg program. El cuprinde într'însul sforţările năzuinţiĭ de a face din această publicaţie o icoană în mic a literaturiĭ şi Arteĭ Române propriŭ zise.

A relua contact cu generaţiunea de la 1840 prin sentimente, a merge spre obîrşia inspiraţiilor naţionale, spre poezie, spre muzică, spre pitorescul popular, spre monumentele vechĭ ale ţĕrĭĭ noastre, ca spre nişte izvoare dătătoare de viaţă, de a se inspira din ele şi de a rĕspîndi apoĭ inspiraţia aceasta, iată scopul către care tinde cu perseverenţă Revista aceasta de patru anĭ de zile şi pe care nimica astăzĭ nu o va maĭ putea împiedeca de a-l atinge.

»Cum vedem, ţelul obştesc şi identic al tuturor colaboratorilor, linia de purtare dată Revisteĭ, este ideia patriotică«.

De aproape 30 de anĭ cuvintele »patrie« şi »român«, fiind necontenit ridiculizate, luate în zeflemea, aŭ pierdut din nobleţea lor; ele ne par astăzĭ goale de înţeles şi obositoare. Dar în această Revistă, scrise cu toată sinceritatea conştiinţeĭ, ele şĭ-aŭ recăpĕtat frumuseţea lor primitivă. Avem subt ochĭ cel din urmă numĕr, destinat Expoziţieĭ române de la Paris, care cuprinde câteva articole ştiinţifice în franţuzeşte, de cel maĭ mare interes din punctul de vedere economic, pentru cititoriĭ străinĭ. Aruncând o privire asupra luĭ, întîlnim cea maĭ frumoasă reuniune de scriitorĭ şi de artiştĭ, cea maĭ impunĕtoare din câte s'a vĕzut vreo-dată la noĭ.

O atmosferă plină de viaţă şi în acelaş timp senină înconjură paginile acesteĭ Reviste; moravurĭ distinse domnesc în ea ca într'un salon ales.

In vreme ce politicianiĭ asurzesc lumea cu sforăiturile lor mincinoase, scrise într'un stil care va lăsa pată asupra epocĭĭ noastre, iată că aceştĭ oamenĭ de elită se strîng în jurul uneĭ ideĭ şi sunt fericiţĭ de a deştepta spiritul naţional pentru şi prin Literatura şi Arta naţională. Eĭ şĭ-aŭ zis cu drept cuvînt că societatea noastră, hrănită de gîndirĭ folositoare şi plăcute, va creşte în putere şi în frumuseţe socială.

Pe din afară, această Revistă, cu articolele şi ilustraţiile eĭ, se înfăţişează astăzĭ ca cea maĭ frumoasă şi maĭ bogată publicaţie românească.

Noĭ felicităm călduros şi sincer pe toţĭ aceştĭ scriitorĭ şi artiştĭ, şi în deosebĭ pe D. N. Petraşcu, directorul Revisteĭ. Toţĭ oamenĭĭ de bine din ţară vor aproba sforţările sale şi vor fi fericiţĭ de rezultatele deja obţinute«.

* * *

Tot în ziarul *L'Indépendance Roumaine* de la $^{3}/_{16}$ Iunie c., într'o notă de subt articolul *La Roumanie à l'Exposition Universelle*, şi subt semnătura Ion Măgură, ni se impută de astădată, — în termenĭ amabilĭ, ce e dreptul — că în ultimul numĕr al Revisteĭ noastre, vorbind despre *Expoziţiunea Română la Paris*, am fi afirmat ca existente în Pavilionul Român lucrurĭ care nu există în realitate.

D. Ion Măgură n'a citit cu atenţiune articolul nostru. In el noĭ nu afirmăm nimic ca existent, ci facem numaĭ un program preliminar de lucrurile menite a fi expuse la Paris. De aceea întrebuinţăm pretutindenĭ timpul viitor: »se va expune, se va vedea«, etc. şi nu »se expune«, »se vede«, cum ne reproduce greşit D. Măgură... Articolul nostru, atât după tonul cât şi după data luĭ, e premergĕtor Expoziţiuniĭ şi arată numaĭ pregătirile şi dispoziţiile luate în ţară, lăsând să se înţeleagă de orĭce cititor atent că împrejurările vor putea schimba unele din acele dispoziţiĭ. Prin urmare, »greşelile« ce ni le atribue D. I. Măgură nu provin decât din pripa cu care ne-a citit.

MIŞCAREA INTELECTUALĂ STRĂINĂ

— CĂRŢI ŞI REVISTE —

Revue des revues, 15 Iunie 1900. Simpatica revistă franceză are în fruntea numĕruluĭ acesta un articol interesant: *Patriotisme et internationalisme,* datorit D-luĭ *Paul Mieille,* în care autorul combate şovinismul şi patriotismul rĕŭ înţeles al Francezilor şi conchide la o internaţionalizare inteligentă a Europeĭ. Pentru că într'o Europă divizată şi neunită Franţa nu-şĭ poate păstra rangul sĕŭ, să lucrăm — zice autorul — la întemeerea acesteĭ Republicĭ a Statelor-Unite ale Europeĭ, cărora scumpa noastră Patrie ĭ-ar putea fi suflet şi razim. »Franţa va fi internaţională saŭ nu va maĭ fi... Franţa«.— *Limba franceză şi Francezii la Canada* tinde să stabilească influenţa franceză în această provincie faţă de cea engleză, puternica sa rivală, cumpănind circumstanţele favorabile saŭ nefavorabile extensiuniĭ sale. *D. Jules Bidault* spune că situaţiunea actuală a limbiĭ franceze la Canada e destul de satisfăcĕtoare. In rubrica Mişcarea literară în Franţa şi în străinătate, *D. Albert Schinz* studiază operele poetuluĭ mistic persan *Omar Khaggam* şi cultul sĕŭ pe care-l profesează câteva capete arzĕtoare şi fantaziste în Englitera şi Statele-Unite din America. In articolul sĕŭ: *Cum să se mărească energia omuluĭ? D. Nicolae Tesla* caută să stabilească un fel de metafizică mecanică, plecând de la punctul de vedere că omenirea a traversat generaţiunile succesive, formând o singură unitate. In definitiv, ea nu-ĭ decât o masă împinsă mereŭ înnainte printr'o forţă şi legile generale ale mecaniceĭ îĭ sunt perfect aplicabile.

In numĕrul de la 1 Iulie al aceleiaşĭ reviste găsim o anchetă literară cu subiectul: *Femeea în sporturile moderne,* la care aŭ rĕspuns o mulţime de celebrităţĭ, în fruntea cărora găsim numele Augusteĭ noastre Suverane. Iată părerile Carmen Sylveĭ: »Aprob pentru femee toate sporturile »din zilele noastre, daca ea rĕmâne graţioasă şi atingĕtoare ca Sacuntala, dacă dă ajutor celor ne»norociţĭ ca Sfînta Genevieva, dacă face muzică ca Sfînta Cecilia, daca hrăneşte atâţia copiĭ ca »Blanca de Castilia, dacă toarce ca Regina Berta, dacă ţese ca Penelopa, dacă brodează ca vechile »prinţese române, dacă zugrăveşte cărţĭ ca Ana de Bretania, dacă îngrijeşte de ceĭ răniţĭ ca Flo»renta Nightingale, dacă face versurĭ ca Margareta de Navara şi ca Impĕrăteasa Elisaveta a »Austrieĭ, dacă . . .'. . In ceeace priveşte îndrăzneala femeilor, nu cred să maĭ fie nevoe să maĭ »amintesc pe Jana d'Arc, nicĭ pe copila regeluĭ Dac, trecêndu-şĭ braţul prin poarta care închidea »cea din urmă retragere a tatăluĭ sĕŭ Decebal, nicĭ pe martirĭ, nicĭ pe mame: îndrăzneala femeeĭ e »destul de probată, ea nu maĭ are nevoe de sport pentru a convinge pe toată lumea. Dacă spor»tul îmĭ inspiră oarecare nelinişte, e că mĕ tem de a nu vedea pe omul cavaleresc omorît de ama»zoana modernă«.— *Opera luĭ Albert Besnard* e un prim articol datorit D-luĭ *Jules Bois,* în care autorul studiază pe acest minunat pictor, mişcător, voluptos, îmbĕtat, când liric şi strălucit, când profund şi intens.

Revue de l'Art ancien et moderne, 10 Iunie. Un prim articol de D. *Henri Bouchot,*

Femeea luĭ Jean Van Eyck la Academia din Bruges — interesant articol analizând pe marele pictor în tablourile în care o represintă. *Pictura* (şcoala franceză) la Exposiţiunea Universală de D. *Louis de Fourcand*, profesor de estetică şi de istoria arteĭ la şcoala de Bele-Arte. *André Hallays* publică un prim articol asupra *Gravureĭ în medaliĭ* la Exposiţiunea centenală etc. Marea revistă are de asemenea un frumos buchet de planşe şi aqua-forte elegant executate, precum şi gravurĭ »hors texte« din care notăm: Femeea luĭ Jean Van Eyck, gravură datorită D-luĭ *M. Chiquet, Asasinatul*, după un tabloŭ al luĭ Carolus Duran la Academia din Lille, Medaliĭ, etc.

Revue des Deux Mondes, în numĕrul sĕŭ de la 15 Iunie, publică un studiŭ al D-luĭ *Emile Ollivier*, în privinţa oamenilor şi faptelor din al doilea Imperiŭ, şi face de astădată portretul luĭ Vilhelm al Prusieĭ. Toate evenimentele acesteĭ îndelungate domniĭ pe care Nemţiĭ o numesc, nu fără cuvînt, cea maĭ glorioasă dintre analele lor, sunt povestite cu sinceritate. Urmează *pacificarea Madagascaruluĭ* de *André Lebon*, în care autorul arată procedeul generaluluĭ Gallieni la anexare şi cum a întrebuinţat toate sforţările pentru a înzestra noua posesiune cu o reţea de comunicaţiĭ; cum a fost adus să ia această atitudine faţă de Regina Ranavalo şi, în sfîrşit, cum această dificultate, odată rezolvată, s'a putut continua cu francizarea. Lebon laudă organizarea acesteĭ opere şi se felicită de a fi lucrat cu el. *Louis Vuarin* are un articol: *criza câmpiilor şi oraşelor:* ruptura vechiuluĭ echilibru demografic cu repercutările sale adînceĭ şi multiple asupra bineluĭ general, care este unul din evenimentele caracteristice acestuĭ secol ce expiră. *Fiérens-Gevaert* crede că tot ce s'a scris până acum asupra picturiĭ flamande de la Van Eyck pînă la Van Dyck este supus controluluĭ: acest studiŭ ar trebui să fie luat cu maĭ multă logică, căcĭ sunt grave erorĭ în filozofia arteĭ luĭ Taine şi în *Maeştriĭ de odinioară* de Fromentin.

Humanité nouvelle, Iunie. Găsim o lucrare foarte întinsă a D-luĭ A. Letuvis, avênd dimensiunile unuĭ volum, în care autorul desvoltă pe larg teoriele luĭ Bernstein care aŭ avut un atât de mare rĕsunet. Marxiştiĭ ortodocşi sunt atât de neliniştiţĭ încât numesc cartea sa »abjuraţia solemnă a principiilor democraţieĭ sociale, făcută de un om care până acum a apărat-o«.

* * *

Deutsche Rundschau, Iunie. Cea maĭ mare parte din articolele acestuĭ numĕr sunt studiĭ asupra unor subiecte care aŭ fost deja tratate în alte publicaţiĭ, cum ar fi, de pildă: *Telegrafia fără fire*, de *Bern. Dessau; Lucrările Academieĭ de ştiinţe din Berlin*, de *W. Dilthey; Ceĭ şapte copiĭ aĭ Lareĭ*, de *H. Morf; Romanul luĭ Tolstoĭ*, etc.

D. Riveanu.

I. GEORGESCU

Aruncător de lănci, statuă

545

PRIMA ŞCOALĂ PUBLICĂ DE FETE IN BUCUREŞTI [1]

I

Numaĭ în anul 1843, graţie uneĭ moldovence, fericita întru pomenire Elisabeta Ştirbeiŭ, născută Cantacuzin, soţia Domnitoruluĭ Barbu Ştirbeiŭ, se înfiinţează prima şcoală *«publică»* de fete în Bucureşti, şi de fapt în Valahia-mare.

Şcoala a fost deschisă la 18 Maiŭ şi instalată la Hanul Şerban-Vodă în câteva odăĭ luate cu chirie, pe locul unde acum e Banca Naţională. In mijlocul clădirilor era biserica şi în jur băcăniĭ şi toptangeriĭ. Tot în acest han fu pusă prima şcoală română de băeţĭ la 1831, când Eforia şcoalelor era luată din urmă de Kiseleff, pentru a redeschide şcoalele, închise puţin după plecarea luĭ Lazăr [2]).

Peste 5—6 anĭ şcoala s'a mutat la Aristia profesorul, peste drum de biserica reformată, lîngă biserica luterană. Acolo a stat vreo 10 anĭ. In urmă s'aŭ cumpĕrat casele actuale de la N. Lahovari. Toţĭ Lahovăreştiĭ, între care şi Alexandru, s'aŭ născut acolo. In anul 1895, alăturea cu casa veche, s'a ridicat o

---

[1]) A se vedea *Literatură şi Artă Română*, an. IV, pag. 282.

[2]) In han se aflaŭ mulţĭ toptangiĭ grecĭ, care aveaŭ dreptul a vinde iarbă de puşcă.

Nu mult timp după ce şcoala începuse a funcţiona în regulă, la anul 1847, în dimineaţa zileĭ de Paştĭ, un mare incendiŭ se ivi în apropiere. Un tînĕr, Drugănescu, care maĭ în urmă ajunse căpitan şi muri în duel la Bucureştĭ, trăsese cu puşca de Paştĭ în streaşina caseĭ părinteştĭ, care luă foc şi de unde incendiul se întinse şi în vecinătate. Doamna Ştirbeiŭ, care se afla pe la ora 12 din zi la a doua înviere, în biserica Amzeĭ, a trimis îndată să vadă ce este. Incendiul era foarte primejdios prin situaţia şi natura localuluĭ. Era mare temere să nu ia foc şi să sară în sus clădirea Hanuluĭ Şerban-Vodă, de oarece se ştia că eraŭ marĭ depozite de pulbere în butoaiele din oarecare pivniţe. Domnitorul, Prinţul Bibescu, a stat la faţa loculuĭ de la 2—5 p. m. călare, în faţa prăvălieĭ luĭ Martinovicĭ, care era situată în colţul Şerban-Vodă, strada Lipscanĭ, pentru a conduce în persoană combaterea sinistruluĭ.

Doamna Ştirbeiŭ, mult îngrijită de soarta şcoaleĭ sale, trimitea necontenit spre a lua noue informaţiunĭ despre starea primejdieĭ, de la Vodă Bibescu, de oarece soţul sĕŭ Barbu Ştirbeiŭ era la Paris.

alta nouă pentru clase, în condițiuni igienice și bune, casa veche rămânênd numaĭ pentru locuința directoareĭ și a profesoarelor [1]).

Elisabeta Știrbeiŭ, înființătoarea școaleĭ, era născută Cantacuzin-Pașcanu din Moldova. Nu cunosc data nașteriĭ sale, dar am aflat că s'a măritat cu Barbu Știrbeiŭ la 19 Septembre 1821 și că a murit la Nizza la 8 Septembre st. n. 1874. Când s'a măritat, după obiceiul timpuluĭ, fetele se căsătoreaŭ la noĭ adesea la 12 anĭ; ea era foarte tînără, abia de 16 anĭ.

Nu am avut fericirea a o cunoaște personal saŭ vedea, dar e destul ca cineva să privească figura eĭ dulce și senină, pentru a-și da seamă cu ușurință de superioritatea inimiĭ sale și calitatea aleasă a sufletuluĭ sĕŭ [2]). Toți ceĭce aŭ cunoscut-o aŭ fost unanimĭ a-mĭ afirma calitățile eĭ alese. Unul din contimporaniĭ sĕĭ îmĭ spune că »era bisericoasă«; altul cu care am vorbit adesea îmĭ zicea: »ce suflet bun, adevĕrat o sfîntă era«. Bunĕtatea și judecata eĭ sănĕtoasă nu reiese numaĭ din faptul că are marele merit de a fi făcut prima școală de fete în Muntenia. Adesea în timpul ierneĭ trimitea pe profesorul copiilor sĕĭ, Limburg, prin mahalale pentru a'ĭ aduce știință de familiile sĕrmane, iar pe bĕtrânul Colson, carele fusese profesorul eĭ, îl trimitea să le ducă parale.

Se închideaŭ pe atuncĭ datornicii rĕĭ de plată, ceeace uneorĭ era un mare bine, la poliție. Adesea printre eĭ eraŭ însă și oameni de bună credință, care nu găseaŭ milă față de creditorĭ. Odată ea a trimis Agăĭ 40 galbenĭ pentru unul ce era în astfel de condiție, spre a-l libera, fără ca bietul om să știe cel puțin cine i-a plătit datoria. In aceasta se vede adevĕratul filantrop.

In fața copiilor și lacrĕmilor, chiar vinovații eraŭ ertați de ea. Brutariĭ și măcelariĭ la acea epocă se închideaŭ și se băteaŭ, când vindeaŭ greșit, ceeace pe acele timpurĭ era iarăși poate indicat. In una din zile, femeia unuĭ măcelar, prins cu pisica în traistă, s'a dus cu copiiĭ în brațe la palat să se plângă Doamneĭ că bate la poliție pe bărbatul eĭ. Cu toată greșeala vĕdită, ea trimise îndată, fiind Doamnă, la Aga Plaino ca să-l ierte. Când trimisul a ajuns la poliție, măcelarul era deja întins și preparativele făcute spre a i se aplica 50 de lovițurĭ.

Era și iubită și respectată de toțĭ. Când isbucni revoluția de la 1848, Doamna Știrbeiŭ se afla la Hagi Moscu în vizită. Limburg se duse în grabă cu trăsura să o aducă acasă. Față cu spaima tuturor, această femeie care nu făcuse decât bine, zise: »nu e nimic, nu mĕ tem«. Pe la palatul regal ea s'a întîlnit cu »revoluția«. Deși poporul era foarte îndîrjit, față cu minciunile spuse de ceĭce-l înșelaŭ și se serveaŭ de el, totuși toțĭ s'aŭ dat de o parte și în mod respectuos aŭ salutat-o și ĭ-aŭ făcut loc să treacă.

---

[1]) Această casă nouă s'a făcut cu banĭ luațĭ din maĭ multe sorginți. Prima parte a fost dată de primărie pentru o expropriere făcută imobiluluĭ cu ocaziunea faceriĭ stradeĭ laterale; o parte prin Beizade Mitică, (Dimitrie Ghica), de la o societate de binefacere. Baniĭ eraŭ depuși la un bancher, care dând faliment, a rĕmas puțin pentru școală. Restul banilor necesarĭ construcțiuniĭ nouĕ s'a dat de rĕposatul Principele Alexandru Știrbeiŭ, care îngrijea cu multă căldură de opera mameĭ sale. Contribuiră de asemenea Principele Dimitrie Știrbeiŭ și nepotul acestuia, Prințul Barbu Știrbeiŭ de la Buftea, care aŭ acum administrația școliĭ.

[2]) A se vedea portretul eĭ în *Literatură și Artă Română*, an. IV, pag. 286.

Ea era foarte religioasă, şi postea miercurile şi vinerile. Chiar dacă era mare prînz la palat, ea lua parte fără să mănînce nimic, şi la urmă mânca de post »sus«, adică în apartamentul sĕŭ privat.

Nu era o femeie cu multă învĕţătură; cetea cu deosebire cartea de religie. Ea vorbea totuşĭ bine greceşte, germana şi franceza. Lucra mult lucrurĭ femeieştĭ de mână chiar când a locuit la Nizza.

Am avut ocaziunea să citesc testamentul sĕŭ. Nicĭ acolo nu uitase pe sĕrmaniĭ şi pe credincioşiĭ sĕĭ.

Iată câteva pasage din el:

Acesta este testamentul meŭ

In numele tatăluĭ şi al fiuluĭ şi al sfîntuluĭ duh,

Eŭ, subscrisa, am făcut testamentul meŭ precum urmézĕ:

Vrênd a assicura între prea iubiţiĭ meĭ copiĭ pacea şi buna armonie, care fac puterea şi onoarea familiilor şi previne toate dificultăţile la care poate da naştere o împărţeală . . . .

(prevede ce a dat şi cum a estimat)

....şi în fine de dăruelile ce am făcut institutuluĭ Elisabeth...

(Prevede toate legaturile, în special fiecăruĭ copil, rudeler, duhovniculuĭ, monastirilor Pasĕrea şi Cernica, finĭ, servitorĭ, etc. şi...) ...*»vor distribui săracilor din ţara mea zece miĭ franci«.*

(Numeşte executoriĭ testamentarĭ şi maĭ zice:)

...*Nu vreaŭ nicĭ o pompă la înmormîntarea mea».*

Nizza, 10 Decembre 1870. **Elisabeth Ştirbey.**

Acest dar, făcut institutuluĭ de care vorbeşte în testament, moşia Elisabeta din Severin, şi cheltuelile de instalaţie ale şcoaleĭ, aŭ fost făcute din viaţă şi cu bună înţelegere, respectate de urmaşĭ până în prezent.

Aceeaşĭ tăcere se observă şi în testamentul luĭ Vodă Barbu D. Ştirbeiŭ, mort la 13 Aprilie 1869 la Nizza, pe care 'l făcuse încă de la 29 Aprilie 1859 împreună cu Doamna, subt forma de act olograf, legalizat de I. P. S. S. Nifon, mitropolitul Ungro-Vlachieĭ. In el se prevede numaĭ împărţeala între urmaşĭ, şi nu găsesc nimic relativ la această şcoală. Nicĭ chiar în »*Codicil făcut la Nice* $^{3}/_{15}$ *Maĭ 1868*«, tot de B. D. Ştirbeiŭ, în care prevede, pe lîngă împărţelĭ, foarte multe daniĭ, de-asemenĭ nu găsesc nimic special pentru această şcoală, care totuşĭ există prin fonduri procurate de familia Ştirbeiŭ.

Doamna Elisabeta a fost înzestrată de Brâncoveanca, căreia 'ĭ era nepoată.

Ea era o adevĕrată mamă, şi pe copilele sale le creştea foarte simplu. De şi econoamă, totuşĭ nu a rĕmas biserică maĭ cu vază în ţară, la care să nu fi dat acatisturĭ. Mitropoliţiĭ, şi cu deosebire Nifon, o respectaŭ ca pe o femeie cucernică. Umbla foarte simplu îmbrăcată şi nu punea mare preţ pe vanităţile lumeştĭ. O dată o damă din societate, al căruĭ bărbat perduse o mare parte din averea sa, cu multă probabilitate în cărţĭ, se prezentă la Doamna Ştirbeiŭ, în o toaletă apelpisită, cu rugămintea de a o ajuta. Doamna se uită lung la ea, se uită la dantelele şi rochia eĭ de mătase, şi, indignată, 'ĭ zise — ea care nicĭodată nu a bruscat pe nimenĭ, — puindu-şĭ mâna pe rochia-ĭ simplă de muselină :

»Ghiciţi câte parale costă rochia mea?... Nu pot să vĕ daŭ ajutor, de oarece chiar rochiele noastre arată că a D-tale e mult maĭ scumpă ca a mea«.

Acest lucru 'mĭ reaminteşte pe multe din persoanele tinere şi sulemenite, care implor »mile« pe la administraţiile publice, până la 20 leĭ lunar, purtând totuşĭ mănuşĭ de câte 6 — 8 leĭ perechea! Şi sunt numeroase aceste persoane şi numeroase sunt ajutoarele ce reuşesc a-şĭ crea, pe când adevĕrate vĕduve şi orfane cinstite duc mizeria. Ce voiţĭ, e o ştiinţă şi o greutate chiar în a şti să daĭ.

Care sunt factoriĭ care aŭ determinat pe Elisabeta Ştirbeiŭ să deschidă prima şcoală publică română de fete în Valahia?

In afară de impulsiunea internă a acesteĭ femeĭ de bine, trebue neapărat să ţinem seamă de faptul că ea ştia, prin locul eĭ de origină chiar, că în Moldova se afla o astfel de şcoală creată de Asaki încă de la 1834. Ea era apoĭ soţia unuia din ceĭ maĭ distinşĭ românĭ aĭ epoceĭ, Barbu Ştirbeiŭ, descendentul uneĭ vechĭ şi ilustre familiĭ din Oltenia.

In această familie română, facerile de bine dataŭ de mult. Astfel găsesc în o publicaţie, ce din întîmplare îmĭ căzu în mână, că între 1600—1620 marele vornic Cernica Ştirbeiŭ şi soţia sa Kiajna aŭ zidit monastirea Cernica.

»Această sfîntă şi Dumnezeiască Monastire este zidită de vrednicul întru fericire marele vornic Cernica Ştirbeiŭ şi soţia sa Kiajna, ce a fost pe la anul 1600 — 1620, pe vremea Mărieĭ-Sale Radul, feciorul luĭ Mihnea-Vodă.....« [1]), 1870, Bucureştĭ.

Iată de ce Doamna Ştirbeiŭ în testamentul sĕŭ lasă ceva şi acesteĭ monastirĭ.

Tot astfel biserica Sf. Treime din Craiova este făcută de mama vorniculuĭ Barbu Ştirbeiŭ (1770), tatăl luĭ Vodă Ştirbeiŭ. Această biserică a fost reconstruită acum în un mod admirabil de regretatul Prinţ Al. Ştirbeiŭ şi de fratele sĕŭ Prinţul Dimitrie Ştirbeiŭ.

Urmele unuĭ palat al familieĭ Ştirbeiŭ îl găsesc indicat în o lucrare publicată la Gorj de acea mână de oameni, care de maĭ mulţĭ aniĭ reuşesc a stabili un curent fericit, în partea aceea a ţĕreĭ. Palatul e în ruină, biserica există încă. Cu drept cuvînt, distinsul profesor Ştefulescu zice: »Totul e trist împrejurul monumentuluĭ de pietate a luĭ Ilie Ştirbeiŭ, una din paginele cele maĭ instructive şi însemnate din istoria Gorjuluĭ« [2]).

Iată scrierea din advon, de-asupra uşeĭ principale:

»Această. sfîntă. bisearică. iaste. făcută. de dumnealuĭ. Ilie. Ştirbeĭ. ce aŭ | fost vel. vist. şi în urmă consilier. administraţieĭ Kesariceştĭ. şi de jupăneasa du | néluĭ Despa de Bengeştĭ. din temelie. şi zugrăvitaŭ pă cum să vede păcum şi casele | şi cele lalte toate. denprejurul lor. şi cu via. şi cu pometul. toate din noŭ s'a făcut şi saŭ săvărşit la leatul 1732«.

---

[1]) Istoriile Sfintelor monastirĭ Cernica şi Căldăruşanĭ, adunate şi tipărite de smeritul monah Casian Cernicanul.

[2]) Monumentele istorice ale Gorjuluĭ. Biserica din Bălceştĭ-Cârligeĭ. Vezĭ: Sezĕtoarea Săteanuluĭ, No. 1, 5 Aprilie 1898, Tĕrgu Jiŭ.

Părintele luĭ Barbu Știrbeiŭ, fu unul dintre primiĭ care încă de la 1811 aŭ desrobit o parte din ţiganiĭ prin testamentul sĕŭ, plin de daniĭ de tot soiul.

Acest testament ce se află la aşezămintele Brâncoveneşti, este în acelaş timp o adevĕrată lucrare de artă. El are maĭ mulţĭ metri de lungime.

Biv-vel Vornicul — fost mare vornic — Barbu Știrbeiŭ, în testamentul sĕŭ de la 1811 — el muri la 1812 — prevede darea a 15 moşiĭ la: »Monastirile din ţeara turcească«, la »cutia milostenieĭ«, la »să se mărite 100 de fete sărace«, la »Biserica Sf. Treime din Craiova«, la »nepoţi de aĭ sĕĭ«, etc., etc.; maĭ prevede pe lîngă o mulţime de alte daniĭ de câte 500 şi 1000 taleri la bisericĭ, Episcopiĭ şi Mitropolie, şi urmĕtoarea:

»Ţiganiĭ, băeţi din vătăşia vătafuluĭ Gligorie Drăguşin, din cincĭ judeţe ale Craioveĭ, şi din vătăşia vătafuluĭ Dobre, de dincoace de Olt, din 12 judeţe, după ce se vor da dintr'înşiĭ ţiganiĭ care s'aŭ lăsat la nepoţĭ şi la nepoate de surorĭ, după cum maĭ sus se numeşte, pe toţĭ ceĭlalţĭ *iĭ ert şi să fie sloboziţĭ şi iertaţĭ de robie*«.

Asemenea desrobeşte vre-o 20 de suflete, ţiganiĭ ce eraŭ servitorĭ în casă.

Această desrobire voluntară şi gratuită se făcu cu 36 anĭ maĭ înainte ca ţara să-ĭ desrobească în parte în mod obligator şi legal, plătindu-se desdăunărĭ.

Nu e locul aicĭ de a face apologia luĭ Barbu Știrbeiŭ. Sunt sigur că un apropiat viitor va pune nepărtenitor în relief valoarea excepţională a principilor pămênteniĭ: George Bibescu, Barbu Știrbeiŭ şi Alexandru Cuza.

Bibescu era un spirit luminat şi plin de viaţă. El, prin decretul din 31 Martie 1847, a şters vămile dintre Moldova şi Ţara Românească. La 16 Martie 1843, regulează Regimul dotal, lege atât de utilă şi echitabilă, iar la 13 Iunie 1847 înfiinţează şcoala militară (de cadeţĭ), şi, prin ofisul din 8 Februarie acelaş an, desfiinţează robia prin »Legea despre desrobirea Ţiganilor Mitropolieĭ, Episcopiilor şi Monastirilor« [1]).

Barbu Știrbeiŭ fu un profund cunoscĕtor al ţĕriĭ sale. A fost un neîntrecut gospodar, şi el e fundatorul armateĭ noastre prin crearea dorobanţilor şi grănicerilor. La nunta feteĭ sale, Princesa Fenareta cu Ghica Delenĭ din Moldova, care se făcu la Focşanĭ, — când trecu garda, adică grăniceriĭ, toţĭ niştе românĭ voinicĭ, el zise în limba franceză: »Dacă aş avea 100,000 de aceştia, aşĭ înceta de astăzĭ a maĭ plăti tribut Porţiĭ«.

Ultimul, un adînc cunoscĕtor al inimilor, desgustat de falşitatea falşilor liberalĭ, era patriot entusiast şi prevĕzător. Inpămîntenirea clăcaşilor, formarea armateĭ, reforma învăţămîntuluĭ, călĕtoria la Constantinopol şi desrobirea monastirilor închinate, vor străluci totdeauna ca niştе candele nestinse lîngă numele sĕŭ.

Aceştia ne arată de asemenea marile calităţĭ ale raseĭ noastre: inteligenţe mlădietoare la reforme şi situaţiĭ nouĕ.

Se cresc în dinastiile ereditare, cu marĭ sacrificiĭ, ceĭce aŭ a domni, şi

---

[1]) Vezĭ: Domnia luĭ Bibescu, de Prinţul Gheorghe Bibescu. Tomul al II-lea, Bucureştĭ 1894.

câți oare din ei lasă o urmă prin activitatea, demnitatea și priceperea lor, comparabilă aceleia pe care au lăsat-o Bibescu, Știrbeiu și Cuza? Primul, doctor în drept, pregătit a fi slujbaș al justiției sau avocat; al doilea, fost subprefect, prefect și vornic, pregătit a fi în administrație; al treilea polcovnic, pregătit a fi comandantul unui regiment. Ce aureolă e în jurul lor! Ce vie e această lumină, și ce simpatică e privirii noastre, pe care însă nu o vedem îndeajuns, căci e lumină.... izvorîtă din virtutea română!

Avem astăzi Rege pe cel mai devotat, mai priceput, prudent și prevăzător din Capetele coronate ale Europei; suntem fericiți din acest punct de vedere. Cinste, iubire și respect să aducem la scările Tronului! Dar... să nu uităm memoria celor trecuți, să nu credem că totul e de ieri și numai prin El și noi. Domnitorii noștri au lăsat și ei o brazdă adîncă, pe care generațiile actuale cu nemuritorul Carol I în frunte o dezvoltă, o fac să prospere și culeg fructele!

Pe lîngă alte defecte avem cu deosebire unul mare și neiertat: Nu avem încredere în noi și în ai noștri. O dovadă izbitoare ne-au dat-o totuși specialiștii noștri; ori în ce direcție s'au apucat de lucru, ei eu reușit cu prisosință. Tot astfel și în ce privește stiința de a guverna. Știrbeiu, Bibescu, Ghica sau Cuza, vor rămânea pururea dovezi de marea aptitudine a Românului și în această direcție. Patriotismul lor, prespicacitatea lor, bunul lor simț și știința de a domni și guverna, pot servi de model față cu multe alte capete încoronate ce găsim în istorie și care nu aveau o pregătire așa de sumară ca aleșii și improvizații noștri Domni.

A-i uita sau nesocoti, ar fi o crimă: crimă către ei, crimă către neamul nostru.

Era firesc, dar, ca soția lui Barbu Știrbeiu să facă o școală pentru fetele sărmane, după cum soția lui Cuza-Vodă făcu azilul Elena Doamna. Bărbatul ei a avut marele merit de a cunoaște perfect țara sa. El nu-și făcea iluzie de starea de decadență în care eram, și lucra fără preget, zi și noapte, în mod febril, ca omul care vede și pericolul și scurgerea grabnică a timpului, spre a organiza toate administrațiile. El, care a fost atât timp efor, știa ce valorează școalele și profesorii noștri. Iată de ce când în Martie 1856 Eforia școalelor 'i prezintă un proiect de facere a dicționarului limbei române, el, cu amărăciune, dar cu pricepere, a pus acest apostilat:

«*Găsitu-s'a acel bărbat luminat care să primească această sarcină?*»

Tînăr încă, vornicul Barbu Știrbeiu, »Mădularul Eforiei școalelor«, rostește la 1832, Februarie 11, în fața Adunării Obștești, o cuvîntare în care expune proiectul de regulamentare al școalelor publice. El sfîrșește zicând reprezentanților țării: »Soarta tinerimii pentru vremea viitoare se dă acum în chibzuirea Obștei Adunări; la dînsa stă să i se dea, printr'o bună întocmire a școalelor, mijloacele de a dobîndi bunele învățături și bune obiceiuri, prin care neamul românesc să poată păși mai repede spre fericire.«

In această nouă Eforie a școalelor îl găsim în 1831 alături cu Al. Filipescu și E. Bălăceanu, de unde s'a retras numai la 1841, când vedem că Vodă Ghica primește demisia »Mareluĭ logofĕt Barbu Știrbeiu«.

Tot el, mult mai în urmă fiind Domn, redeschise şcoalele, închise de nepriceperea şi neprevederea celor ce se fălesc cu 1848. El indică în 1850, prin un ofis, o adevĕrată reformă solidă a învĕţămîntuluĭ, pe bază naţională.

Iată cum cugeta acest om, care se numea amic al şcoalelor!

»Instrucţia nu stă în câteva ideĭ corente, saŭ cuvîntărĭ sonore, pe care declamându-le, saŭ înşiruindu-le pe hârtie un tînĕr, să se îngâmfeze, să nu se maĭ îndoiască de nimic şi să privească pe sineşĭ de natură deosebită, maĭ pe sus decât a celorlalţĭ... Adevĕratul şi singurul scop al educaţieĭ este acela a dezvolta facultăţile fizice şi intelectuale ale unuĭ tînĕr şi a-ĭ da mijloace de o vieţuire şi petrecere cât prin putinţă maĭ plăcute, făcându-l destoinic de a îndeplini vre-o slujbă specială şi folositoare societăţiĭ«....

»Pune-ţĭ silinţa a înzestra Patria noastră de bărbaţĭ împodobiţĭ cu ştiinţe pozitive şi speciale în osebitele ramurĭ.... *Vedeţĭ ruinele ce ne împrejoară de toate părţile, ruine afară, ruine în casele noastre.... E vremea a ne uni odată spre reclădire*[1])«.

Astfel vorbea acela ce de la 1831 şi până la 5 Iulie 1841 fusese Efor al şcoalelor, acela care la 1850 a dat o nouă îndrumare învĕţămîntuluĭ public, în care se coprinde în germen prima organizare serioasă a Universităţiĭ din Bucureştĭ. Deja în 1852 facultatea de drept există cu C. Bozianu, G. Costaforu şi Ștefan Ferekides, ca profesorĭ.

Prin ofisul de la 17 Octombre 1850, el a reorganizat învĕţământul pe aceste baze, şi a prevĕzut deschiderea şcoaleĭ militare, de legĭ, topografie, podurĭ şi şosele, agricultură, meşteşugurĭ şi de fete. Se ştie de asemenea că aducerea luĭ Davila în ţară la 1853 se datoreşte tot luĭ Vodă Ştirbeiŭ.

Cum voiţĭ ca soţia unuĭ astfel de om să nu pue şi ea inima şi punga în serviciul ţĕriĭ.

La inaugurarea şcoaleĭ de care ne ocupăm se aflaŭ faţă: Doamna Știrbeiŭ, soţia generaluluĭ Herĕscu, Doamna Manu (mama generaluluĭ Manu), precum şi numeroase fete de boierĭ şi boierĭ. Barbu Știrbeiŭ nu era de faţă.

La început Doamna Știrbeiŭ a dat tot ce trebuia pentru această şcoală. După 10 anĭ, Statul a dat vr'o 4—500 leĭ vechĭ pe lună, aproximativ cam până la 1866. Moşia Elisabeta a dat-o din viaţă ambiĭ pentru şcoală şi pentru spitalul din Buftea. Vodă Ştirbeiŭ a maĭ dat anual 3—400 leĭ vechĭ din venitul S-teĭ Troiţa din Craiova.

Doamna Știrbeiŭ venea des la şcoală, cam la 2—3 zile, chiar când era Doamnă, pe când Barbu Știrbeiŭ, când era Domn, o vizita maĭ rar, căcĭ »avea destulă treabă«, îmĭ spune un prieten, şi o maĭ vizită pentru ultima dată când a venit în ţară la 1867. Tot atuncĭ acest fost Voevod veni să dea, ca Român şi fost Domn, sfatul sĕŭ tînĕruluĭ Domnitor, care în urmă trebuia să ducă aşa de departe opera începută de iluştriĭ sĕĭ predecesorĭ.

---

[1]) Discurs rostit de Știrbeiŭ la 14 Iulie 1851 cu ocaziunea solemnităţiĭ împărţirĭĭ premiilor.

Profesorĭ la școală eraŭ Nestor și Popovicĭ, precum și profesorul părintele Veniamin, de religie, care dădea lecție și la St. Sava.

Femeĭ nu eraŭ profesoare, pentru o cauză foarte simplă, că »nu se găseaŭ învĕțate«.

Școala avea o foarte mare importanță, căcĭ era singură la acea epocă; organizarea eĭ era astfel cum trebuia să fie și cum este și astăzĭ. Dimineața se dădeaŭ lecțiunĭ și după prânz se lucra. Acest mijloc e cel maĭ potrivit, și ca higienă și ca învĕțămînt practic, pentru a pregăti bune mame de familie. Se știa că ea ținea maĭ mult la lucru, de oarece toate copilele primite în școală eraŭ sĕrmane, și școala le destina a fi mame de familie; ea zicea necontenit: »carte puțină, dar lucru!« Ce bun sfat!

E curios a constata că tot aceeași direcție practică era urmărită la început și de G. Asaki, fundatorul primeĭ școale de fete în Moldova.

In această școală aŭ fost maĭ multe copile orfane, ca interne. Când se măritaŭ, Doamna le dădea câte 400 galbenĭ, cu foaie de zestre.

A doua dirigintă a lucruluĭ de mână era Doamna Duport și cu fiica sa, care se mărită maĭ în urmă cu Principele Dimitrie Ghica. Bărbatul Doamneĭ Duport era profesor de danț, și preda acest curs, însoțit de un scripcar român, în salonul luĭ Barbu Știrbeiŭ, fetelor sale și acelor ale generaluluĭ Mavru, Principeluĭ Iorgu, Hagi Moscu și altele.

Când Beizade Mitică 'ĭ răpi fata, care deveni astfel maĭ în urmă Principesa Charlotte D. Ghica, el nu știa unde-ĭ, și bietul om, forțat a lucra, plângea pe când era ținut să *dănțuiască* cu elevele sale.

După Doamna Duport veni o altă persoană, o germană, soția D-luĭ Dr. Leibl, care ședeaŭ la pension și care aveaŭ o fată, care părăsi maĭ în urmă școala pentru a se mărita cu D-rul Patzelt.

Decĭ, și la Iași și la Bucureștĭ, primele profesoare de lucru aŭ fost străine. Era natural!

Elisabeta Știrbeiŭ nu se ocupă numaĭ de școala înființată de ea. Pe această femeie de inimă o găsim iscălită, alăturĭ cu Anastasia Vlasto, cu N. Băleanu, N. Lahovari, A. Ferechide, St. Fălcoianu, Scarlat Gr. Ghica, I. Budișteanu, etc., pe cererea înaintată, la 27 Septembre 1848, Căimăcămieĭ pentru deschiderea cursurilor de la liceul St. Sava. Liceul însă nefiind deschis nicĭ până la 11 Noembre, eĭ 'șĭ-aŭ dat copiiĭ în pensionul luĭ Monti! Copiiĭ luĭ Știrbeiŭ se duceaŭ numaĭ pentru cursul de limba franceză. Iată un pasaj din acea cerere:

»Acum, restatornicindu-se liniștea, subiscăliții se grăbesc a ruga cu stăruire pe cinstita Căimăcămie să binevoiască a porunci ca să se deschidă clasele Academieĭ în cel maĭ scurt soroc. Acest așezămînt, necoprinzênd astăzĭ decât 3 elementare și neprimind decât copiĭ de 8—12 anĭ, *nicĭ o considerație politică nu poate stavili deschiderea luĭ*«. . . . .

Totuși școala aceasta nu a fost deschisă decât la 1 Ianuarie 1851, de Vodă Știrbeiŭ.

Numaĭ la 1849, Martie în 7, Eforia școalelor găsește cu cale a se ocupa

de această şcoală care era, cum ştim, prima şcoală de fete şi singura din Valachia-Mare, până la 1859.

Iată raportul făcut Căimăcămieĭ, cu No. 192, înainte deci ca ilustra eĭ fundatoare să devie Doamnă:

»Printre aşezămintele private de învĕţătură, întocmite în această capitală, este şi şcoala de fete sĕrmane, ţinută şi dirijată sub patronajul şi îngrijirea Doamneĭ Băneasa Safta Ştirbeiŭ.

»Această şcoală, care într'un curs de maĭ mulţĭ anĭ a existat până acum numaĭ cu fonduri din subscripţie particulară, vede, din zi în zi, scăzênd foarte simţit numĕrul subscriitorilor, prin urmare şi ajutoarele cu care s'a ţinut.

»*Deşi generozitatea patroneĭ este un puternic mijloc de chivernisire pentru acest institut, însă Eforia, luând în băgare de seamă că acest aşezământ este consacrat special in folosul fetelor sĕrmane care, neavênd nicĭ un mijloc de traiŭ, s'ar rătăci în viţiurĭ şi în năravurĭ rele, vătămĕtoare şi pentru dînsele şi pentru societate, de nu ar găsi o învĕţătură care să le dea mijlocul de a-şĭ câştiga hrana de toate zilele cu chip cinstit şi a intra la urmă în societate cu obiceiurĭ şi năravurĭ bune, care totdeauna însoţesc şi ajută pe ceĭ ce aŭ învĕţat să muncească şi să lucreze, a socotit că este de cuviinţă ca şi guvernul să ia parte în asemene faptă morală şi folositoare care interesează atât de mult societatea şi să dea din parte-ĭ sprijin acestuĭ institut.*

»Regulamentul şcoaleĭ în . . . . . şi dispoziţiile sale orînduite a se da ajutoare de banĭ pentru întemeiarea şi ţinerea unor asemenea aşezĕminte de învĕţătură şi până acum s'a urmat aceasta, din partea Eforieĭ, pentru maĭ multe institute private.

»Acum casa şcoalelor se află în posesie de o rezervă, o sumă însemnată, rĕmasă din veniturile anuluĭ trecut, care rezervă se măreşte şi cu veniturile acestuĭ an, până la reorganizarea şcoalelor publice.

»Eforia, dar, este în părere ca să se dea de acum înainte, din casa şcoalelor, *o subvenţie de leĭ 500 pe lună, la arătata şcoală de fete sĕrmane, ca să se poată ţinea şi să atingă scopul filantropic pentru care s'a înfiinţat.* De aceea Eforia, avênd toată încrederea că Cinstita Căimăcămie va preţui în toată întinderea eĭ o faptă care nu poate aduce decât laudă guvernuluĭ, aşteaptă cuviincioasă deslegare de urmare«.

Alexandru Filipescu; Director, *C. N. Brăiloiu;* Secretar, *N. Iliescu.*

Iată şi decisiunea Căĭmăcamuluĭ:

Căĭmăcămia Prinţipatuluĭ ţĕreĭ româneşti

Cinstituluĭ Departament al Credinţeĭ

»Se trimite, pe lîngă aceasta, Cinstituluĭ departament, adresul Eforieĭ şcoalelor No. 192 atingĕtor de lipsa în care se află acum institutul de fete sĕrmane, ţinut şi dirijat sub patronagiul şi îngrijirea D-neĭ Băneasa Safta Ştirbeiŭ, din pricina tragereĭ subscriitorilor, cu care ajutoare numaĭ se ţinea acea şcoală de fete, şi de ajutorul ce se chibzueşte a se face zisuluĭ institut din sumele caseĭ şcoalelor. Şi este poftit Cinstitul Departament a-l supune desbatereĭ Cinstituluĭ Sfat administrativ extraordinar, spre a chibzui şi otărî asupra subvenţieĭ ce este de părere Eforia a se da de acum înainte din casa şcoalelor, în sumă de leĭ 500 pe fiecare lună, de care să fie Căĭmăcămia încunoştiinţată«.

Căĭmăcamul, *Constantin Cantacuzino.* [1])

Găsesc, de asemenea, că la 1854 Clucerul D. Urian face danie, la moartea sa, şcoaleĭ acesteia suma de leĭ 10.000. Ea a fost subvenţionată din când în când

[1]) V. A. Urechiă. Lucrarea citată. Tom. III. Pag. 6.

şi de Stat.—Găsesc că i s'a dat alăturatele sume: In 1855 e subvenţionat »*Pensionatul Elisabeta*«, »*Grand-Prés*« şi »*Elenca Vecerească*«.

Asemenea, la 1860, se dă 8.400 leĭ la şcoala de fete Elisabetană.

In prezent şcoala nu maĭ primeşte nicĭ o subvenţie de nicăiriĭ. Numaĭ venitul moşieĭ Elisabeta din Severin şi baniĭ ce anual se hărăzesc spre acest scop de familia Ştirbeiŭ, fac posibilă întreţinerea eĭ.

Lunar şcoala costă, afară de impozite, reparaţiĭ, asigurare, lemne, cărbunĭ, luminat, etc., următoarele în 1898:

Ecaterina Georgescu, profesoară şi diriginta lucruluĭ de mână, lunar 180 leĭ.
Elena » » . . . . . » 150 »
Maria » » . . . . . » 150 »
Preotul, [1]) profesor de morală şi religie. . . . . » 60 »
Limburg, director . . . . . » 200 »
2 servitorĭ, câte 40 leĭ . . . . . » 80 »

Toate acestea se plătesc la cancelaria administraţiuniĭ averiĭ defunctuluĭ Prinţul Al. Ştirbeiŭ, Palatul Ştirbeiŭ, calea Victorieĭ, unde D-niĭ Al. Marghiloman şi Germani [2]) sunt epitropĭ.

Fetele Principeseĭ Ştirbeiŭ veneaŭ regulat şi se interesaŭ de opera mameĭ lor. — Vodă Ştirbeiŭ a avut următoriĭ 13 copiĭ, din care:

Ecaterina Vilara.
Principesa Fenareti Ghica.
» Alina (Alexandrina) Ştirbeiŭ.
» Elisa Belio.
» Elena Larisch.
Principele Grigorie Ştirbeiŭ, mort la Piza la . . .
» George Ştirbeiŭ.
» Alexandru Ştirbeiŭ, mort la Chitila la 189 .
» Dimitrie Ştirbeiŭ.

Din aceştia cine nu-şĭ reaminteşte, cu un deosebit respect, pe Principesa Alina Ştirbeiŭ, care a lăsat 200.000 leĭ şi casele sale societăţiĭ pentru învĕţătura poporuluĭ român.

O astfel de mamă trebuia să aibă o astfel de fată.

Acum a venit rîndul nepoatelor dintre care, de curînd, moartea a secerat, în floarea vieţiĭ, pe douĕ.

In prezent, D-na Al. Marghiloman face regulat pomul de anul noŭ şi distribui la 149 eleve, în 1898, haine, şoşonĭ, bomboane, fructe, etc., în numele sĕŭ, al fraţilor şi surorilor sale.

Această serbare se face cu sfinţenie în fiecare an. — Pomul se aprinde, copiiĭ fac rugăciunea, şi serbarea începe. — Cu rugăciunea, în care se aminteşte sufletul şi fapta D-neĭ Elisabeta Ştirbeiŭ, începe anual şi distribuţia de premiĭ la

---

[1]) Acest loc a fost ocupat de părintele Dionisie, de la Buzĕŭ, şi Veniamin care n'a vrut să primească nicĭ o Episcopie!

[2]) Germani, de la moarte, a fost înlocuit prin Principele Barbu Ştirbeiŭ.

a votat o moţiune prin care România se declară independentă şi primeşte războiul cu Turcia.

Şedinţa a fost de asemenea însemnată şi prin depunerea unuĭ proiect de lege relativ la emisiunea hârtieĭ monete pentru o sumă de 30 milioane. E o hotărîre foarte gravă.

La Senat o moţiune ca aceea a Camereĭ a fost votată în unanimitate. Chiar D-niĭ Ion Ghica şi D. Sturdza s'aŭ asociat la această moţiune. Acest din urmă a şi subsemnat-o.

In oraş nu se observă nicĭ cea maĭ mică emoţiune. Declaraţiunea votată a fost primită cu entusiasm. Se vorbeşte ca de o lege obicĭnuită. Noutăţile din Franţa ocupă cu mult maĭ mult spiritele.

De pe malurile Dunărene nicĭ o veste.

Notez un articol-exaltare a *Preseĭ,* care este în contrazicere cu limbagiul redactorilor sĕĭ.

Ziua de mâine va fi consacrată ceremonieĭ aniversărĭĭ intrărĭĭ Prinţuluĭ în Bucureştĭ şi votăreĭ moţiuniĭ de independenţă.

Seara va avea loc şedinţă la Senat.

10

Ziua aceasta va avea o însemnătate neobicĭnuită. Maĭ întâĭ se sĕrbătoreşte sosirea Prinţuluĭ la Bucureştĭ în 1866. In al doilea rînd ea devine data istorică a rupturiĭ legăturilor noastre cu Turcia şi a independenţeĭ noastre. Aceste douĕ împrejurărĭ îĭ daŭ o însufleţire din cele maĭ marĭ.

Incă de dimineaţă 21 lovituri de tun o anunţă populaţiuniĭ. Către 1 p. m. Camera şi Senatul se duc să prezinte omagiile lor Prinţuluĭ şi Prinţeseĭ. Multe discursurĭ a avut loc, şi mi se asigură că întreg caracterul acestor recepţiunĭ a fost de o emoţiune mişcătoare.

Prezenţa Mareluĭ Duce Nicolae la Bucureştĭ măreşte şi maĭ mult însufleţirea oraşuluĭ, maĭ ales în timpul serĭĭ.

Alteţele lor iaŭ parte la o reprezentaţie de gală a opereĭ *Trovatore.* Sosirea Lor la teatru fu întârziată de o manifestaţie cu torţe care se duce la Palat. Această manifestaţie are din nenorocire un caracter oficial, care se accentuiază şi maĭ mult prin prezenţa prefectuluĭ de poliţie în fruntea coloaneĭ. Ea e alcătuită numaĭ din vr'o 200 de studenţĭ universitarĭ.

De ce oare poliţia nu se abţine în împrejurărĭ atât de interesante?... N'ar maĭ fi fost spontaneitate şi sinceritate?

Sosirea Alteţelor şi suiteĭ Lor, în trăsură de paradă, produce o impresiune excelentă. Prinţul Carol şi Prinţesa păreaŭ încântaţĭ. Publicul foarte numeros pe piaţa teatruluĭ şi în podul Mogoşoaeĭ este exclusiv compus din lume bună şi negustorime. Aproape de loc popor.

Către 11 şi $^1/_2$ totul se potoleşte.

11

De două zile al doilea corp al armatei noastre părăsește pozițiunile sale, pe care le lasă armatei rusești, și se îndreptează spre Oltenia. O parte din aceste trupe trece prin București, între altele artileria din Olteniţa. Ciudat lucru! Trecerea lor prin capitală nu provoacă nici o demonstrațiune populară. Ce popor singular și Românii!

Notez o comunicaţie pe care Ministrul afacerilor străine a adresat-o agenţilor politici străini la $^{6}/_{18}$ ale lunii pentru a le anunța interzicerea absolută a navigației pe Dunăre, începênd de la frontiera austriacă.

Consulul general al Belgiei m'a asigurat eri seară pe piața teatrului că această măsură a cauzat oarecare surprindere.

Citii astăseară cuvîntările pronunțate eri la recepțiunea de la Palat de către diferitele autorități și răspunsurile Prinţului. Cele mai însemnate sunt acelea ale președintelui consiliului și a D-lui I. Brătianu, vice-președintele Senatului. Acesta spuse Prinţului:

»Europa ca și noi salută cu veneraţie și cu iubire în Alteța Voastră »pe Marele Rege al României«.

In răspunsul său, Prinţul n'a făcut nici o aluziune la acest din urmă pasaj al cuvîntării.

Guvernul rusesc numără guvernului nostru trei milioane asigurate, zice-se, prin venitul domenielor noastre în Basarabia.

Cu această împrejurare însărcinatul societății acționarilor căilor ferate române reclamă aplicarea acestor fonduri plății datoriei sale. Intreprinderile sale rămân zadarnice, cele trei milioane fiind hotărîte pentru nevoile armatei.

Camera a votat astăzi anularea tributului de 914.000 lei, plătiți până acum Porții. Astfel se stinge cea din urmă legătură a noastră de vasalitate.

12

Ni se afirmă din izvoare sigure că o adîncă neînțelegere s'ar fi ivit de 24 ore între guvern și cuartierul general rusesc care ar voi să ocupe Oltenia și care a trimis deja peste Olt câteva trupe. D. Brătianu s'ar împotrivi din toate puterile acestei pretenții, ba chiar ar fi dat ordin să se împedice trupele rusești de a înainta. Acestea s'ar fi oprit.

Dacă svonul se adevereşte în toate punctele sale, atunci situaţiunea noastră ar căpăta o înfățișare destul de gravă și afară de vre-o concesiune din partea D-lui Brătianu, n'ar fi surprinzător ca acesta să se retragă de la putere, căci proiectul rușilor trebuind să fie sprijinit de puternice motive de strategie, nu prea e probabil că ei o să-l părăsească. In acest caz vom vedea fără îndoială formându-se un cabinet Florescu—Cogălniceanu—Boerescu.

Cât despre mine, mai mult înclin a crede că D. Brătianu va ceda; atât de mult socotesc Rușii indispensabilă ocuparea Olteniei.

Iată un al doilea svon de un mare interes: Prinţul ar fi avut pozitiv ținta să se proclame alaltăeri Rege. Discursul D-lui Brătianu nu va fi fost scris în ve-

derea acestuĭ plan? Dacă-ĭ adevĕrat sgomotul, atunci trebue presupus că motive serioase aŭ schimbat hotărîrea Alteţeĭ Sale.

13

La Cameră legea asupra biletelor ipotecare e ameninţată să cadă. Câteva persoane cred că în acest caz se va retrage cabinetul.

14

Mulţĭ încep să se neliniştească în privinţa recolteĭ din cauza persistenţeĭ ploilor. In numeroase locurĭ podurile căilor ferate sunt ameninţate şi poşta e adeseaorĭ în întărziere.

Erĭ Prinţul a trecut în revistă trupele care veneaŭ din Oltenița ca să se ducă la Caracal. S'aŭ decernat câteva medaliĭ. Doĭ soldaţĭ aŭ obţinut *Steaua românieĭ*, — cele dintâĭ care s'aŭ dat. Toate raporturile adeveresc buna ţinută a trupelor noastre peste tot unde aŭ încercat focul duşman.

Astăzĭ Alteţa Sa, însoţită de ministrul de războiŭ, de colonelul Slăniceanu, de colonelul Doctorof, ataşat rus, de colonelul Gaillard, ataşat francez pe lîngă cuartierul general rus, a plecat spre Craiova şi Calafat în inspectarea trupelor

15

Se vorbeşte de o notă a Conteluĭ Andrassy către guvern, care ar avea un caracter destul de serios.

Timpul rĕŭ continuă. Temperatura e foarte scăzută şi ne temem de boale în armata noastră, care ar fi lipsită, în parte, de adăposturĭ şi de corturĭ.

Viaţa se scumpeşte mult la Bucureştĭ.

Prinţul Carol, sosit astăzĭ la Calafat, a fost de faţă la o viguroasă canonadă între bateriile noastre şi aceea a Vidinuluĭ. Cincĭ obuzurĭ turceştĭ aŭ căzut chiar în bateria unde se afla A. S. şi ofiţeriĭ din suită. Din fericire ele n'aŭ cauzat nicĭ un accident.

De altă parte se semnalează stricăciuni pricinuite pe liniile noastre prin creşterea extraordinară a rîurilor, precum şi alte accidente pe căile noastre ferate.

16

De vre-o câteva zile se tot vorbeşte că împĕratul Alexandru ar lua comandamentul suprem al celor douĕ armate, avênd subt ordinele sale ca locotenenţĭ pe prinţul Carol şi pe marele duce Nicolae.

Această combinaţie ar avea de scop să împace demnitatea Prinţuluĭ cu interesele strategice ale campanieĭ.

De pe teatrul războiuluĭ în Asia şi de pe Dunăre nu se semnalează decât fapte fără importanţă. In oraş liniştea e aşa în cât, fără prezenţa numeroşilor ofiţerĭ ruşĭ, ne-am socoti în plină pace.

Am uitat să menţionez prezenţa în Bucureştĭ a corespondenţilor tuturor jurnalelor marĭ engleze şi a câtorva nemţeştĭ şi franţuzeştĭ. Aceştĭ din urmă se

deosebesc ca totdeauna prin uşurinţa informaţiunilor lor şi printr'o confuziune de neertat în cestiunile de geografie. Corespondenţii luĭ *Daily-News* şi aĭ luĭ *Standard* sunt singurii autorizaţi să urmeze cuartierul general rusesc.

D. Radu Mihaiŭ a fost numit la prefectura poliţieĭ în locul D-luĭ Ciocârlan.

Prinţul Carol este aşteptat mâine din Calafat.

17

Prinţul Carol s'a întors astă-seară în Bucureşti.

Se întîmpină multe piedicĭ la Cameră în privinţa proiectuluĭ hârtieĭ monede.

18

Astăzĭ ca şi erĭ Camera n'a putut să fie în numĕr şi discuţiunea asupra hârtieĭ monede s'a amânat încă. Va avea ea loc cel puţin azĭ?

Guvernul nostru a protestat în contra mĕsurii luată de comandantul din Adakale (Orşova) de a interzice navigaţia chiar dincolo. El a ameninţat pe comandant că va pune bateriile noastre să tragă asupra insuleĭ; acesta a raportat mĕsura.

Monitorul de azĭ publică o circulară a D-luĭ Kogălniceanu către agenţiĭ diplomaticĭ în Bucureştĭ, în care se cere intervenţia Puterilor la Constantinopolĭ, în ceeace priveşte torpiloarele turceştĭ de pe Dunăre. Aceste torpiloare, aruncate la întîmplare, vor deveni o împedecare foarte mare pentru navigaţie pe fluviŭ după încheerea păcii. D. Kogălniceanu dă pilda Rusieĭ care procedează foarte regulat în aşezarea lor.

A se vedea de asemenea în această privinţă telegrama adresată agenţilor noştri în străinătate.

19

Nicĭ o noutate astăzĭ de la teatrul războiuluĭ.

Armata rusă se măreşte pe fiecare zi cu toate întreruperile numeroase ale căilor ferate.

Aceste întreruperĭ ar fi destul de serioase pentru a hotărî pe Impĕratul Alexandru să-şĭ amâne sosirea la Ploeştĭ. Informaţia mĭ-a fost dată de D. de Herz, preşedintele consiliuluĭ de administraţie al drumuluĭ de fer Iaşĭ-Roman-Suceava.

Pentru a treia oară Camera n'a putut fi astăzĭ în numĕr. Cu toate acestea Guvernul are mare grabă să capete adesiunea sa la legea hârtieĭ monede. Această lege nelinişteşte spiritele maĭ mult decât războiul.

Timpul frumos a revenit din fericire şi pentru câmpurĭ şi pentru trupele noastre.

Colonelul Doctoroff, care a însoţit pe Prinţ la Calafat, mĭ-a exprimat erĭ admiraţia sa pentru artileria noastră şi pentru dorobanţiĭ noştri vitejĭ. Colonelul Arion a fost în particular obiectul laudelor sale.

20

Am aflat de la D. Kogălniceanu că Impĕratul nu şĭ-a amânat deloc călătoria.

Dimineaţă Prinţul a plecat spre Ploeştĭ şi se va reîntoarce astăseară în Capitală.

Citiĭ o lungă corespondenţă de D. de Woestyn în *Figaro* asupra canonadeĭ de la Olteniţa şi a altor lucrurĭ. D. de Woestyn pretinde că s'a dus el însuşĭ la Olteniţa. Dar el n'a părăsit de loc Bucureştiĭ. Cele ce a vĕzut pe malurile Dunărĭĭ ĭ-aŭ fost raportate de D. Porrier, corespondentul unuĭ oarecare mic jurnal parizian. Relaţia e plină de fantazĭĭ bune să facă să rîdă pe gură-cască aĭ Bulevarduluĭ Italienilor; ca istorie e penibil. De bună seamă francezĭĭ sunt incorigibilĭ.

S'a spus astăseară generaluluĭ Radovicĭ, în faţa mea chiar, că insula Mocanu, aşezată în faţa Smîrdeĭ, a fost ocupată de către Turcĭ. Eĭ vor fi, probabil, în curînd deslocaţĭ de bateriile ruseştĭ din Giurgiŭ.

Mi se asigură că tractatul de alianţă cu Rusia a fost iscălit la 2 Maiŭ, adică douĕ zile înaintea convenţieĭ din $^{4}/_{16}$. El ar coprinde retrocedarea Basarabieĭ în schimbul alipirĭĭ la teritoriul nostru a Dobrogeĭ coprinsă între Cernavoda, şi Marea. România va deveni un regat şi va avea 60.000 de ostaşĭ în permanenţă Sunt şi alte condiţiunĭ încă, dar de un ordin secundar.

Să fie adevĕrat?

Astăzĭ la dejun D. Kogălniceanu ne-a înştiinţat că neutralitatea Serbieĭ faţă de războiŭ ar fi un fapt împlinit. Austria ar persista s'o ceară încă şi pe a României. Judecata sa nu e lipsită de oarecare dreptate. Austria ne întreabă dacă putem să avem motive îndreptăţite să participăm la războiul în contra Turcieĭ acum când Independenţa ne-e câştigată.

Ştiŭ că Prinţul Carol tratează personal să facă războiul şi Marele Duce Nicolae e foarte favorabil intrărĭĭ noastre pe teritoriul Turcieĭ. Prinţul Gorceacoff se împotriveşte. Aşa dar Impĕratul Alexandru, aşteptat hotărît la 25 în Ploeştĭ, va decide între dorinţele Prinţuluĭ Carol şi părerea Mareluĭ Cancelar.

E prea posibil ca să fim nevoiţĭ să cedăm dacă Austria persistă în pretenţiunile sale şi ameninţă de a lua o atitudine războĭnică. Europa nu va voi să primească complicaţiunĭ mereŭ periculoase din pricina noastră, şi se va vedea nevoită de a ne jertfi amorul nostru propriŭ.

22

Câteva atacurĭ de artilerie aŭ avut loc zilele din urmă pe malurile Dunărĭĭ între Turcĭ şi noĭ.

Kogălniceanu pleacă astăseară la Kişineŭ întru întîmpinarea Impĕratuluĭ.

Nicĭ o noutate din Asia.

Legea hârtieĭ monede a fost votată alaltăerĭ.

Mi se afirmă că o parte din miliţiĭ a fost trimisă pe acasă. Această mĕsură fi-va ea în legătură cu neutralitatea?

Evenimentul zileĭ e sosirea la Bucureştĭ a marilor Ducĭ Wladimir şi Sergiŭ,

însoţiţi de Marele Duce Nicolae şi de Prinţul Leuchtenberg. Recepţiunea s'a mărginit la un prînz privat la palat şi la o recepţiune intimă la Prinţesa.

Prinţii imperialĭ aŭ plecat în seara asta chiar spre Ploeştĭ.

Impĕratul e fără îndoială aşteptat Miercurea viitoare, 26, în acel oraş, unde pregătirile pentru primire se fac cu multă activitate.

23

Domnul Brătianu pleacă astăseară în întîmpinarea Ţaruluĭ la Iaşĭ.

Se afirmă că Prinţul, după dorinţa Impĕratuluĭ, nu va merge de loc la întîlnirea M. Sale.

Cu siguranţă miliţiile sunt rînd pe rînd trimise la căminurile lor.

Se persistă a se atribui Austrieĭ hotărîrea de a cere neutralitatea Românieĭ. Prinţul Carol asigură că lucrul nu-ĭ adevĕrat. Totuşĭ în public i se dă crezĕmînt.

Erĭ, Prinţul a dus el însuşĭ Crucea *Steleĭ Romănieĭ* generaluluĭ Golescu, reţinut în pat de crude infirmităţĭ. Imprejurarea dă loc în *Românul* la un articol care, prin umflătura sa, pare a arunca ridicolul asupra uneĭ fapte de sigur respectabilă. Zisul articol.....

Nimic însemnat de la Dunăre. Câteva schimbărĭ de tunurĭ fără importanţă.

Noutăţile din Asia sunt rele pentru Turcĭ.

Tot erĭ Prinţul a decernat Marea Cruce a *Steleĭ Romănieĭ* D-lor M. Kogălniceanu, Brătianu şi D. Ghika. In această privinţă iar frazează *Românul*.

In sfîrşit, ceĭ doĭ Mitropoliţĭ obţinură Marele Cordon al *Steleĭ*.

In totul şase marĭ cordoane aŭ fost împărţite.

24

D. Mavrogheni, pe care l-am vĕzut la sosirea sa de la Iaşĭ, mĭ-a spus că ar fi fost în tren cu generalul Ignatieff, care avea cu el o sută zece pachete, după cât se pare dosarele cancelarieĭ diplomatice. Generalul a rĕmas la Ploeştĭ.

Un puternic bombardament al Giurgiuluĭ de bateriile din Rusciuc a început de dimineaţă.

Se spune că Ruşiĭ aŭ avut mulţĭ soldaţĭ ucişĭ, dar se desminte.

Generalul Florescu mĭ-a arătat copia cereriĭ depusă de patru zile în mâinile Prinţuluĭ, ca să se provoace din iniţiativa A. S. judecarea imediată a şease miniştri acusaţĭ. Această piesă e destul de remarcabilă. Circulaţia pe liniile noastre e restabilită. Impĕratul e aşteptat mâine seară la Ploeştĭ. *Românul* dă programul călătorieĭ M. Sale. E foarte curioasă.

E de notat un fapt destul de remarcabil: manifestarea publică a sentimentelor maĭ mult decât simpatice a compatrioţilor noştri din Transilvania şi din Bucovina pentru noĭ. La Sibiŭ autorităţile ungureştĭ aŭ interzis funcţionarea *Comitetuluĭ damelor române*, alcătuit ca să adune ajutoare pentru răniţiĭ noştri.

Osten publică o declaraţie de simpatie foarte accentuată iscălită de 300 notabilĭ bucovineni. Această gazetă afirmă că asemenea manifestaţiĭ sunt foarte dese în provinciile româneştĭ ale Austrieĭ.

Fi-va adevĕrat că trebue ca în curînd să se proclame stare de asediŭ la Bucureşti ?

25

Starea de asediŭ va fi proclamată imediat în 27 de districte, bine înţeles şi acela al Bucureştiuluĭ. D. Câmpineanu mĭ-a spus azĭ că Prinţul a iscălit deja decretul. Ca totdauna mĕsura aceasta provoacă senzaţie; ea nu e, cu toate acestea, decât consecinţa stărĭĭ de războiŭ. De altfel, prezenţa la noĭ a unor personagiĭ auguste, care sosesc astăzĭ chiar la Ploeştĭ, ne face, firește, să ne gîndim cu multă băgare de seamă. Starea de asediŭ nu va putea să neliniştească pe oamenĭĭ cinstiţĭ. Numaĭ excesul de zel al administraţieĭ noastre să nu facă un instrument de jenă pentru eĭ.

Sinuciderea unuĭ ofiţer rus la Iaşĭ, chiar subt ochiĭ Impĕratuluĭ, este evenimentul zileĭ. Ea s'a întîmplat erĭ seară în gară

Impĕratul a sosit astăseară la Ploeştĭ. Prinţul nu s'a dus să-l întîmpine. E destul de ciudat! Alteţa Sa se va duce d'abia mâine la Ploeştĭ.

La Iaşĭ populaţiunea a spart câteva geamurĭ ale caselor ovreeştĭ.

Un puternic foc a isbucnit erĭ seară.

Se persistă a se afirma că trupele noastre nu vor trece Dunărea.

Românul semnalează în articolul sĕŭ de fond abuzurile care se comit cu rechisiţiunile transporturilor pentru armata rusă. Aceste abuzurĭ nu sunt ignorate de nimenĭ. Ele sunt atribuite funcţionarilor noştri în înţelegere cu furnisoriĭ ovreĭ aĭ armateĭ ruseştĭ.

Dd. comisarĭ românĭ îşĭ vor face datoria? *Românul* le e puţin favorabil.

26

Am uitat să notez un pasagiŭ din *Românul* în care se plînge de răceala şi de reaua voinţă a Franţeĭ.

Erĭ seară doctorul Marcovicĭ spunea, după cum iĭ raportase un maior român la Ploieştĭ, că generalul Nepokoicitky s'ar fi prefăcut într'o împregiurare recentă că nu cunoaşte existenţa convenţieĭ din $^{4}/_{16}$ Aprilie. Generalul n'a voit să facă decât un... şi maiorul nu l'or fi înţeles. Citez acest fapt pentru a arăta cum se nasc noutăţile în gura unor oamenĭ de altfel destul de serioşĭ.

Persoanele întoarse erĭ seară din Ploeştĭ vorbesc mult de primirea făcută Impĕratuluĭ. Generalul Florescu a fost cea dintăĭ persoană căreia M. Sa ĭ-a adresat cuvîntul. I-ar fi zis strîngîndu-ĭ mâna: »Generale, sunt fericit de a vĕ vedea aci.« Senzaţia a fost observată îndestul pe oarecare mutre oficiale.

Monitorul de astăzĭ publică decretul prinţiar care institue funcţionarea tribunalelor militare în tot timpul războiuluĭ pentru a judeca crimele şi delictele contra siguranţeĭ şi operaţiunilor armateĭ. Numaĭ cincĭ districte sunt excluse din această juridicţiune.

Se zice că Impĕratul nu cunoaşte sinuciderea luĭ Kusminsky.

27

Data acesteĭ zile va fi însemnată în istoria României. Pentru întâia oară un Împĕrat al Rusieĭ va intra în Capitala ţĕriĭ noastre. El va fi primit, fără îndoială, cu manifestaţiĭ de respect şi simpatie. Maiestatea Sa are pe lîngă sine pe toţĭ membriĭ familieĭ sale.

Amiază.

Primirea a fost foarte strălucită. Nicĭodată Bucureştiĭ nu mi-aŭ părut atât de însufleţit. Timpul de altfel e foarte frumos, dar căldura e destul de mare.

La gară recepţiunea oficială a fost foarte bine organizată.

Primarul, prezentând pâĭnea şi sarea Maiestăţiĭ Sale, a spus o cuvîntare, pe care o publică *Românul* de astăseară, dând de-asemenea şi o adresă către locuitorĭ.

La Palat defilarea trupelor s'a făcut în frunte cu Prinţul Carol.

La $2\,^1/_2$ Împĕratul şi toţĭ Principiĭ s'aŭ reîntors la Ploeştĭ.

Astfel s'a terminat această recepţiune.

28

Am notat erĭ un articol important al *Românuluĭ* asupra legăturiĭ noastre cu Rusia.

De sigur intrarea noastră pe teritoriul turc pare cu totul îndoioasă. In această privinţă se vede o mare neînţelegere între D. Kogălniceanu şi Brătianu, care e pentru acţiune. Uniĭ prevĕd retragerea D-luĭ Kogălniceanu; eĭ uită că la Ploeştĭ trebuie să se hotărască cestiunea participăriĭ noaste.

De câteva zile suntem fără noutăţĭ războinice. In schimb se crede că Împĕratul, odată sosit, nu trebue să se maĭ amâne trecerea Dunăriĭ.

Ce ţară ciudată şi a noastră! In plin războiŭ vedem ivindu-se o nouă gazetă: *Socialistul!*

Mâine, Duminecă, Prinţul şi Prinţesa prânzesc la Împĕratul la Ploeştĭ.

Astăzĭ la Cameră un deputat a încercat să aducă discuţia asupra procesuluĭ vechilor miniştri, dar n'a căpătat nicĭ un rezultat.

Se zice că la Senat legea biletelor ipotecare va fi reluată. Eŭ cred din contra.

29

Observ în *Românul* de astăzĭ un articol de fond conţinând plângerĭ contra preseĭ franceze şi contra Francezilor, locuitorĭ în România şi care ar fi rĕmas nepăsătorĭ în ceea ce priveşte independenţa noastră.

Observ de asemenea în aceeaşĭ gazetă scrisorĭ de-ale femeilor din Vrancea către bărbaţiĭ lor, soldaţĭ în al 12-lea regiment de dorobanţĭ. Aceste scrisorĭ să fi fost oare scrise în adevĕr de către femeĭ?

30

Astăzĭ nimic noŭ nicĭ din năuntru nicĭ din afară. Parcă nicĭ n'ar fi războiŭ.

Prinţul şi Prinţesa aŭ plecat la 4 spre Ploeştĭ.

Se zice că petrecerea în acest oraş e foarte neplăcută Impĕratuluĭ; se înţelege cu uşurinţă. Maiestatea Sa ar veni să locuiască la Cotrocenĭ. Până atuncĭ, va prânzi mâine Miercurĭ la Curtea din Bucureştĭ.

Din maĭ multe părţĭ se semnalează abuzurĭ la care nenorociţiĭ noştri ţĕranĭ ar fi jertfe în urma rechiziţiilor transporturilor de către furnisoriĭ ovreĭ a armateĭ ruse. Se asigură că Guvernul rus plăteşte foarte bine zisele transportur furnisorilor. Ţĕraniĭ însă, graţie unor complezenţe vinovate, ar fi rĕŭ rĕsplătiţĭ

31

Erĭ s'a înfăţişat Senatuluĭ raportul comitetuluĭ de delegaţĭ asupra lege hârtieĭ monede. Raportor este D. Boerescu, căruia i se atribue acest contra-proect al zisuluĭ comitet. Contra-proiectul e unul din cele maĭ regretabile ca concepţiune financiară. Ca economie a legeĭ e de asemenea foarte slab.

D. D. Sturdza, unul din delegaţĭ, propune necontenit sistemul sĕŭ. Examinându-l bine, te întrebĭ: la ce atâta persistenţă ?

In această privinţă observ în *Timpul* de seară un articol asupra contraziceriĭ *Românuluĭ*; acest articol e foarte curios.

(urmează) I. ALECSANDRI.

566

DURERE

E-acelaş farmecul poveştii sfinte
De-apururea rostită de izvoare,
Şi tot mai grea şi mai omoritoare
E jalea doïnelor — de când ţiŭ minte.

Şi par'că numai vremï de mai 'nainte
Rĕsar din îngânarea uimitoare
A undelor; in şoapta lor ce clare
Iţi picură aducerile-aminte!

Dar, câtă jale 'n inimï nu trezeşte
Şi câte visurï sfinte nu stîrneşte
Un plâns de doïnă, adiindu-l vintul!

Şi-ï dureros că visurile-o clipă
De mai durează — şi se sting în pripă,
Că 'n suflet nasc şi tot el li-ï mormîntul.

Grigore Ghica (1690—1752)

Fundatorul Bisericeĭ şi ospiciuluĭ Panteleimon

169

MAMEĬ

In tremurul lumineĭ sfinte
A candeleĭ, şoptind smerită —
Se roagă 'ndurerata mamă
Fecioareĭ cea de veci slăvită.

„E blând şi singur prin străinĭ;
O, doamne, ia-l în sfînta-ţĭ pază!“ —
In faţa umedeĭ priviriĭ
Icoana se 'nvestmîntă 'n rază...

Şi nu ştiŭ cine 'mĭ spune 'ncet —
Ca într'un graiŭ pătruns de teamă —
Că 's prin străinĭ şi eŭ, stîrnind
Durerea rugiĭ tale, mamă!

ANDREĬ NAUM.

REORGANIZAREA
INSTITUȚIILOR DE ARTĂ

II

CONSERVATOARELE [1]

Asupra Conservatoarelor noastre de muzică și declamațiune e o părere aproape obștească, că ele n'aŭ dat maĭ de loc rezultate în raport cu sacrificiile făcute de Stat. Părerea aceasta, deși împărtășită chiar și de câțiva profesorĭ de muzică, care aŭ scris articole prin ziare asupra slăbiciuniĭ Conservatoarelor noastre [2]), e cu toate acestea exagerată. Sunt maĭ mulțĭ elevĭ aĭ Conservatoruluĭ care s'aŭ ilustrat pe scenele străinătățiĭ, și am avut și avem un numĕr însemnat de absolvenți care aŭ cules succese pe scena noastră dramatică și lirică, ca și în corpul didactic muzical. Dacă n'am aminti decât numele artiștilor liricĭ și dramaticĭ, ca și ale profesorilor eminenți: D-niĭ Ștefănescu Gheorghe, Muzicescu Gheorghe, Iulian, Mateescu, Manolescu, Dăneasca, Dimitrescu Constantin, Cneisel Franz din America, Cairetti, Nottara, Bârsescu Agata, Catopol, Popovicĭ Dimitrie de la Baireuth, Dinicu Dimitrie, Gabrielescu, Niculescu, Teodorescu, Băjenaru, Dimitrescu Ioan, Demetriade, Eliad..., și încă ar fi îndestul pentru a nu condamna existența Conservatoarelor. Dacă însă opinia publică pare nesatisfăcută de roadele de până acum, este probabil din pricină că pentru o viață de aproape 40 de anĭ, de când Conservatoarele există, și față cu miile de școlarĭ ce s'aŭ strecurat prin ele, rezultatele date sunt în adevĕr mediocre. Fiecare artist din ceĭ 20 eșițĭ din ele costă aproape o jumĕtate de milion pe Stat, bugetul Conservatoarelor fiind de un sfert de milion pe an.

Când comparăm aceste școlĭ cu Conservatoarele din străinĕtate, întemeiate cam la aceeași epocă, cum sunt Conservatoarele din Rusia, înființate prin 1860—1862, vedem numaĭ decât deosebirea. Roadele lor sunt, în primul loc, nenu-

---

[1]) Memoriŭ presentat Ministeruluĭ de Culte și Instrucțiune publică, drept rĕspuns la adresa cu No. 1.267 din 12 Februarie 1900.

[2]) A se vedea: G. Muzicescu, în *Adevĕrul* de la 16 Maiŭ 1900, și T. Burada, în *Evenimentul* din 9 Iunie 1898, etc.

măreții compozitorĭ marĭ aĭ Rusieĭ și compozițiile lor admirate de întreaga lume cultă, precum și ansamblurile chorale și instrumentale care rivalizează ca execuție cu tot ce are maĭ sus Europa.

La noĭ nu numaĭ că n'am atins de loc aceste înălțimĭ ale arteĭ, dar chiar în materiile în care talentul intră în locul al doilea, ținênd știința primul loc, cum e, spre pildă, cu studiul armonieĭ, rezultatele sunt cu desăvîrșire slabe. Deși eleviĭ fac un curs de armonie, învețând mecanicește știința acordurilor, cu toate acestea nicĭ un absolvent de Conservator nu poate armoniza în mod convenabil o bucată de melodie ce i s'ar da; nicĭ unul nu poate să analizeze în mod științific și rațional legile acordurilor; nicĭ unul nu ar putea fi profesor de armonie, înlocuind pe profesorul sĕŭ. Tot așa cu studiul instrumentelor celor maĭ simple. Marea majoritate a executanților din orchestrele noastre sunt străinĭ, veniți din alte Conservatoare, deși avem și noĭ catredre de maĭ toate instrumentele, fie cu coarde, fie cu aer, fie de repercusiune. Nu maĭ amintim că printre sutele de capelmaĭștri de muzicĭ militare nu vom găsi poate decât 2—3 românĭ, restul fiind străinĭ.

La declamație cam acelaș lucru. Afară de talentele înnăscute, pentru care orĭce schimă și vorbă sunt bine prezentate, ceĭlalți actorĭ, în numĕr foarte mare,— după cum am vĕzut vorbind despre teatru,—perpetuează pe scena noastră greșelile uneĭ școale rutinare și demodate, care nu-și dă seamă în mod inteligent și natural de vorbele și mișcările teatruluĭ modern.

La aceste rezultate rele suntem ajunșĭ nu prin lipsa de talente în țară —dovadă atâtea artiste și artiștĭ românĭ care joacă pe scenele Europeĭ,—precum nicĭ prin viața relativ scurtă a acestor școale — dovadă Conservatoarele din Rusia, — ci din pricinĭ care izvorăsc din reaua lor organizare și din felul conducerĭĭ lor de până acum.

În adevĕr, când asistă cineva la un examen al Conservatoarelor noastre, vede numaĭ decât neajunsurile de care ele sufere. O primă impresie în sensul acesta e imensul numĕr de elevĭ înscrișĭ în ele, din care majoritatea a pĕtruns acolo fără nicĭ un control anticipat și fără cele maĭ micĭ dispozițiunĭ artistice. De aicĭ decurg o mulțime de urmărĭ rele. Pe lîngă faptul că mulțĭ tinerĭ își pierd timpul cel maĭ prețios al vieții, dar numĕrul lor fiind cu mult prea mare, profesoriĭ nu pot să-ĭ controleze și să-ĭ dezvolte pe fiecare în parte, așa cum ar trebui s'o facă. Eĭ sunt nevoițĭ, prin urmare, să dea aceleașĭ eterne 15 bucățĭ de muzică orĭ de poezie dramatică elevilor lor, care le cântă saŭ le rostesc maĭ mult după capul și puterile lor propriĭ, adeseaorĭ fără nicĭ un înțeles și totdeauna fără a intra în caracterul în care acele bucățĭ sunt scrise, ci reproducêndule în mod automatic și imitând pe icĭ pe colea pe profesoriĭ lor. In deobște, cele 15 bucățĭ executate de elevĭ sunt orĭ compoziții de efect, orĭ paginĭ cu mult maĭ grele decât puterile elevilor. Cât despre fundamentele elementare și indispensabile arteĭ, ele rĕmân necunoscute de cea maĭ mare parte de elevĭ. Cu modul acesta nu avem decât aparența unuĭ studiŭ, pusă la adăpostul unuĭ certificat care dă naștere de cele maĭ multe orĭ la pretenții nejustificate și la cariere nenorocite.

O a doua impresie ce-ți lasă examenele Conservatoruluĭ, în strînsă legătură cu cea dintăĭa, este că elevii ceĭ maĭ mulți urmează cursurile spre a deveni într'o zi diletanți, adică persoane care să se amuze pe ele înseși cu superficialele lor execuțiunĭ. Cu toții știm însă că școalele acestea aŭ menirea de a scoate artiști în toată puterea cuvîntuluĭ saŭ profesorĭ destoinicĭ, care să aducă serviciĭ societățiĭ. Statul nu poate cheltui banĭ pentru diletantismul unora și altora.

O urmare greșită a celor de maĭ sus, este luxul și în acelaș timp neregularitatea cu care s'aŭ creat cele maĭ multe catedre de la Conservatoare, fie pe de-o parte spre a satisface diletantismul de care vorbim, fie pe de altă parte, pentru a crea situațiĭ bugetare unor persoane favorizate de împrejurărĭ. Așa avem, spre pildă, cincĭ catedre de piano la Conservatorul din Bucureștĭ, când o singură catedră de cursul superior și alte douĕ de cursul inferior ar fi probabil îndeajuns. Avem patru catedre de canto, când o singură catedră de bel-canto, ajutată de o altă catedră de principiĭ, ar fi de asemenea deajuns. Avem douĕ catedre de violoncel la acelaș Conservator, întocmaĭ ca la Conservatorul din Paris, când pentru ceĭ 18 elevĭ, existenți astăzĭ la acest instrument, ar fi prea deajuns o singură catedră.

Din catedrele acestea multiple rezultă încă un rĕŭ deplorabil. Este știut că nu puținĭ profesorĭ își fac un bun venit silind pe eleviĭ lor a primi de la eĭ lecțiunĭ particulare cu plată. Unĭĭ din aceștĭ profesorĭ aŭ atins, cu pretențiile lor față de elevĭ, limitele unuĭ scandal public.

Un neajuns serios e încă acela că maĭ toți eleviĭ din Conservator nu aŭ nicĭ cele maĭ elementare cunoștințĭ generale, precum nu cunosc nicĭ o limbă străină. Astfel eĭ pronunță rĕŭ cuvintele atât în cântec cât și la declamațiune și foarte adeseaorĭ nu daŭ frazelor nuanțele literare, neputênd înțelege îndestul lucrurile.

Un alt fapt ce izbește pe orĭcine are ocazie de a se pune în contact cu viața Conservatoarelor este lipsa unuĭ regulament care să precizeze îndatoririle direcțiuniĭ și ale corpuluĭ profesoral. Dispozițiunile vechiuluĭ regulament abrogate în parte prin dispozițiunĭ generale din legea învĕțămîntuluĭ superior și secundar, iar altele căzute în desuetudine prin ne maĭ aplicarea lor de mult timp, daŭ naștere la repetate greșelĭ și călcărĭ de regulament, toate în prejudițiul școaleĭ. Astfel, pentru a nu cita în treacăt decât douĕ-treĭ cazurĭ, amintim neaplicarea articoluluĭ 24 din regulamentul în vigoare, care pune în sarcina profesoruluĭ de armonie de la fiecare Conservator executărĭ de ansamblu coral și instrumental : nicĭ la unul din Conservatoare nu se fac asemenea ansambluri. Din călcarea acesteĭ dispozițiĭ n'avem în Bucureștĭ nicĭ chor al Conservatoruluĭ, nicĭ orchestră a Conservatoruluĭ; n'avem în Iașĭ orchestră a Conservatoruluĭ, în vreme ce fiecare școală ar trebui să aĭbă și chor și orchestră.

Profesorul de armonie de la Conservatorul din Bucureștĭ face cursul sĕŭ în doĭ anĭ de zile, începênd anul acesta cu o serie de elevĭ și mergênd cu eĭ înainte anul viitor. In al doilea an, însă, el nu maĭ face cursul anuluĭ întăĭ, așa că eleviĭ trebue să-și aștepte rîndul din doĭ în doĭ anĭ.

Sunt apoĭ profesorĭ care absentează sĕptămânĭ întregĭ de la școală. După

timpul acesta de absențe ei vin cinci-șease zile de-arîndul înlocuind absențele cu câteva ore suplimentare. Și așa cu multe alte mĕsurĭ de regulament.

O dispoziţiune nefericită a regulamentuluĭ actual este apoĭ împărţirea studiuluĭ acestor şcoale în anĭ: ea face că se vĕd elevĭ în anul III, spre pildă, la un instrument, egalĭ cu alţiĭ din anul I, şi alţiĭ din anul VI, tot atât de tarĭ ca ceĭ din anul III.

Din această sumară privire asupra stării Conservatoarelor reese limpede care pot fi îndreptările de adus pentru micşorarea saŭ înlăturarea stavilelor ce se opun la progresul lor, precum şi mijloacele prin care s'ar putea îndrepta.

Cel dintâĭ mijloc ar fi, după părerea noastră, o supraveghere maĭ de aproape a Statuluĭ asupra Conservatoarelor şi năzuinţa, prin urmare, de a eşi din aparenţa condamnabilă de până acum. Va fi, decĭ, de trebuinţă crearea unuĭ organ de control al Ministeruluĭ de Instrucţiune, fie cu numele de inspector, fie altfel, dar al căruĭ supraveghere să se întindă asupra Teatrelor naţionale, asupra Pinacotecelor şi Muzeelor, asupra Şcoalelor de arte-frumoase, ca şi asupra Conservatoarelor. O primă îndatorire a luĭ ar fi aceea de a cerceta printre eleviĭ şcoalelor secundare din ţară, după indiciile date de directoriĭ acelor şcoale, pe eleviĭ care aŭ aptitudinĭ dramatice saŭ lirice, şi, punêndu-le mijloace la dispoziţiune, să-ĭ facă să intre în Conservator. Cu toţiĭ ne aducem aminte, în adevĕr, de mulţĭ camarazĭ din şcoale, care aveaŭ talent la cântec saŭ imitaŭ în mod desăvîrşit pe profesoriĭ saŭ colegiĭ lor, şi care, neîndreptaţĭ pe calea vocaţieĭ lor, sunt astăzĭ funcţionarĭ obscurĭ prin autorităţile Statuluĭ. Tot în sarcina acestuĭ organ de control al ministeruluĭ ar intra neapărat inspecţiunile Conservatoarelor şi raportarea profesorilor necompetinţĭ saŭ fără tragere de inimă la lucru.

In al doilea loc e nevoe urgentă de întocmirea unuĭ regulament ale căruĭ dispoziţiunĭ precise să fie aplicate cu stricteţă. Dispoziţiunile luĭ vor trebui să stabilească :

1. Modul de admisibilitate al elevilor. Regulamentul va îngreuia condiţiunile intrăriĭ elevilor în Conservator, cerêndu-le: *a)* cel puţin patru clase gimnaziale; *b)* un concurs riguros asupra cunoştinţelor elementare în studiul pe care elevul doreşte să-l îmbrăţişeze şi—pentru declamaţiune şi canto—cunoştinţa uneĭ limbĭ străine; *c)* o plată serioasă pentru eleviĭ cu dare de mână şi ceĭ străinĭ; *d)* urmare regulată la curs, conform unor mĕsurĭ disciplinare interioare.

2. Numirea profesorilor. Regulamentul va stabili: *a)* dreptul ministeruluĭ de a pune în retragere din oficiŭ pe uniĭ din profesoriĭ actualĭ care nu maĭ rĕspund misiuniĭ lor; *b)* reducerea catedrelor la un numĕr limitat absolut trebuincios; *c)* admiterea candidaţilor pentru profesorat după legea nouă a învĕţămîntuluĭ superior, înlocuind aicĭ senatul universitar prin comitetul conservatoruluĭ.

3. Introducerea de nouĕ catedre. Regulamentul va prevedea cel puţin: *a)* o catedră de istoria muziceĭ, a arteĭ dramatice şi a istorieĭ literaturiĭ române; *b)* o catedră de danţ şi scrimă; *c)* o catedră de contra-punt.

4. Schimbarea cursuluĭ Conservatoarelor, în loc de 3, 4, 5 saŭ 6 anĭ, în

trei secțiuni : Secțiunea de principii, secțiunea de execuție și secțiunea de dezvoltare complimentară. Nimeni nu va putea trece din o secțiune în alta, fără a-și fi însușit cunoștințele predate în ea. Elevii care se destină carierii pedagogice vor lua certificatele lor absolvind secțiunea întâia și a doua; cei care se destinează artei propriu zise, nu vor putea obține certificatul saŭ diploma decât sfîrșind și secțiunea a treia.

Insfîrșit, regulamentul va îndatora în mod riguros pe directorii Conservatoarelor a forma la fiecare școală un chor și o orchestră ale Conservatoruluĭ. Chorul și orchestra vor fi și ale Teatruluĭ național și ale Companieĭ lirice, precum ele vor servi și la concertele populare, date peste an, în fiecare Duminecă la Ateneŭ în Bucurestĭ, la Teatrul național în Iașĭ, cu prețurĭ reduse, făcênd astfel școală de muzică clasică publiculuĭ, dezvoltându-ĭ încetul cu încetul gustul și făcêndu-l ca într'o zi să ia asupra luĭ, de bună-voe, prin dragostea de artă ce va simți, cheltuelile prea marĭ pe care le face astăzĭ Statul în lipsa unuĭ public iubitor de artă.

N. Petrașcu.

571

Grigore Ghika II W. W.

(Peceţiile şi iscălitura lui)

POJARNICII[1]

I

Vagmistrul Ghiţă Cioranu e astăzi tare mihnit. Altădată, Duminica, era vesel, se scula dis-de-dimineaţă, deşi nu făcea nicĭ o treabă, se punea pe un scaun la fereastră şi se gîndea la fericirea de peste zi... Peste zi se ducea la Safta luĭ Mafteiŭ, şi Safta, o fi fost n'o fi fost femee de ispravă, dar luĭ Ghiţă 'ĭ era tare dragă, şi încă nu numaĭ dragostea era legătura dintre eĭ, ci maĭ mult ceva...

Azĭ, însă, a dormit până tărziŭ, deşi se culcase de cu vreme; şi era obosit, îl durea capul, îl dureaŭ picioarele şi mânele, par'că toată noaptea nu dormise, ci alergase la foc, în oraş. Intins pe pat cu faţa în sus, privind în gol în albul colbăit al tavanuluĭ odăeĭ de cazarmă, Ghiţă, moleşit de căldura dulce a aşternutuluĭ şi de slăbiciunea ce-ĭ cuprinsese şi trupul şi sufletul, — aşa cum aĭ da cu mâna peste ochĭ ca să schimbĭ privileştea de care te aĭ săturat,—nu ştiŭ cum se mişcă Ghiţă în pat, vrênd să se sprijine într'un cot, că deodată se schimbară toate de dinaintea ochilor sĕĭ. Nu maĭ era cazarma, nu maĭ eraŭ soldaţiĭ, nu maĭ eraŭ caĭ, sacale, furgoane, coifurĭ de foc şi viaţă militărească,... era cuminţenie, aer, grădină, căsuţă tupilată printre pruni şi merĭ în fundul mahalaleĭ Treĭ-Erarchĭ: zărise pe fereastră o femee, care semăna cu biata-ĭ mamă, şi Ghiţă, fără voe, 'şĭ aminti copilăria întreagă.

... Departe, departe în timp şi amintire, un băiat zburdalnic sărea prăpădenie gardurile, încăleca pe toţĭ caiĭ, lăsaţĭ să pască prin maidanul de lîngă biserică, un băiat rĕŭ şi rĕŭ ţinut, — iar o femee, Anica spălătoreasa, numaĭ nădufurĭ trăgea din pricina luĭ. Ba a rupt crengile unuĭ pom în grădina unuĭ vecin, ba a şchiopătat un cocoş, ţintindu-l cu petre, ba a omorît o puică, zburătuind-o cu vre-o despicătură... ba a luat calul unuĭ gospodar, l'a încălecat şi a făcut nebun înconjurul mahalaleĭ!.. Anica toate le răbda de dragul luĭ, că doar numaĭ pe el îl avea, pentru el muncea, pentru el se chinuia.

A vrut să'ĭ facă vre-un rost băiatuluĭ, să-l dea la meşteşug, dar el n'a vrut, — a rătăcit prin mahalalele îndepărtate ale tîrguluĭ, a dormit prin clopot-

[1]) *Cercul amicilor Literaturiĭ şi Arteĭ române* a decernat Nuveleĭ de faţă o menţiune onorabilă.

niţele bisericelor şi pe subt poduri, s'a chinuit şi el cum a putut, dar căpătîiu nu s'a străduit să-şi găsească...

Numai armata i-a venit de hac: s'a dus de voe, cătrănind inima bietei vădane, care a şi murit... »Ghiţişor«, »băiatul« ei, în loc să-i fie toiag pentru bătrâneţe, sabia statului a încins, ca tot de capul lui să rămâe!..

Vagmistrului îi svîcnesc tîmplele, ochii i se împăinjenesc şi deodată încep a se limpezi; vede bine salteaua, perna..., E culcat! Odaia, sabia, chipiul, mantaua!.. Fereastra, ah, fereastra a fost de vină!.. Şi supĕrat de-atâtea copilării, sare iute din pat, strigând ordonanţa:

— Niţă! Niţă!

Ordonanţa i-a adus cizmele »făcute« şi, aducêndu-i şi porţia de rachiu, Ghiţă n'a bĕut-o, i-a dat-o înapoi.

După ce s'a sculat a eşit în ograda cazărmii. Toţi soldaţii se uitaŭ speriaţi la dînsul, măcar că nici unuia nu i-a zis o vorbuliţă cât de mică de rĕu. Prin grajd nu s'a dus să vadă caii de-s bine grijiţi, ba nici prin bucătărie nu s'a dus să ciocnească în cap cu lingura pe ţigănoiul tare meşter în facerea borşului cazon. Numai cu sergentul Dănăilă a schimbat câteva cuvinte şi i-a părut sergentului că »D. vagmistru« e aşa de schimbat la faţă, în cât l'a şi întrebat sfiicios:

— Da ce aveţi, dom'le vagmistru?

Mi-i greŭ în tot trupul, dar altfel n'am nimic! Nu pot zice că mĕ doare ceva... o să-mi treacă! Vedeţi să nu se întîmple nimic pe la cazarmă, că eŭ am să mĕ duc azi!..

Dănăilă, sergent »reangajat«, deprins cu toate greutăţile, ridică din umeri cu un zîmbet uşor de filozofie şi multă încredere în priceperea lui:

— Ce-o fi, o fi, fac eŭ faţă la toate!

Dar Ghiţă, nevĕzênd mişcarea din umeri a lui Dănăilă şi neauzind nici rĕspunsul lui, mai zise, ca o încheere a celor ce-avea în gînd şi ca părere de rĕu, că nu el, cel mai mare, va fi şi cel mai tare peste ai sĕi toată ziua:

— Nici diseară nu ştiŭ de voiŭ veni!..

Sergentul rĕspunse scurt:

— Am înţeles, Dom'le vagmistru, n'aveţi nici-o teamă!

— Mai cu seamă în tine mĕ încred: ochii în patru, şi din soldaţi nici unul să nu plece.

— Nici tinichigiul? întrebă cam pe subt mustăţi Dănăilă şi prinse a rîde.

— Ce, te-a uns la inimă?

— Da de unde; dar ne-a dat, ştiţi... şi sergentul clipi din ochiul drept şiret; ne-a dat Dumineca trecută bietul jidan destul, ca să aibă dreptul să se răsufle şi Dumineca asta...

— Măi!! Te-ai făcut grozav de filotim... când e şi Şloim filotim cu tine, hai?!. Şi Ghiţă lovi peste umĕr pe sergent.

— Ba zĕŭ nu!

— Atunci, de ce numai decât să plece?

— Ci că-i balabusta bolnavă şi vrea să-i aducă doctor...

Ghiță începu a rîde în voe.

— Heĭ, Dănăilă, vreĭ să vinzĭ castraveți la grădinar, cum te vĕd eŭ, cum, adică, Șloim are banĭ pentru doctor, pentru doctorii, iar pentru don'sergent, care îĭ face rost să iasă în tîrg, n'are nimic?!.

Sergentul, strîns cu uşa, se făcu că nu pricepe tocma-tocma bine ce zice vagmistrul şi, încurcat că nu găseşte răspuns, începu şi el să rîdă...

— Nu-ĭ nimic, tinichigiul să se ducă, că şi dacă o şedea, ispravă mare tot n'o să facă! Dar vezĭ, Dănăilă, pe ceilalți să mi-ĭ ții din scurt!

— Cornistul sună adunarea şi soldații, care din cotro, se grăbeaŭ să vie să-şĭ ia fiştecare locul. Când strigă sergentul:

— Drepți!

Iacă şi pîşinul de locotenent Valentin, »comandantul« secției de pojarnicĭ. Călare cum era pe suriul sĕŭ mîndru şi nărăvaş, Valentin, negru la față, sprincenat de nădejde şi cu mustața răsucită, azĭ, — ca în toate Duminicele şi sĕrbătorile,—nu îngrozea de loc pe soldații ca în zilele de lucru. Nu, D-nu comandant era *altfel* sĕrbătoarea şi luĭ însuşĭ îĭ părea curios, cum se face că poate să se stăpînească. »Tactica« aceasta o învĕțase de la un maior:

— »Băete, zicea maiorul ofițerilor, datoria superioruluĭ e să fie sever cu »soldații, să nu uite o clipeală reglementul... asta în zilele obicĭnuite; când e sĕrbătoare însă, reglementul maĭ uită-l câte puțin, căcĭ şi aşa, de fricĭ, e păzit de inferiorĭ; cât despre severitate, pe dînsa poți s'o uiți de tot sĕrbătoarea. Ia! o zi să aibă şi soldații, când să simtă şi plăcerea, nu numaĭ greutatea de a face armată!«

Şi aşa de bine se ținea Valentin de sfatul acesta, în cât ĭ-a spus odată povățuitorul sĕŭ că l'a înțeles pe dos. Căcĭ, ce făcea dînsul? Intăĭ şi întăĭ nu-l cerceta şi nu-l cicălea pe vagmistru sĕrbătoarea, de unde urma că şi celelalte »grade inferioare« nu eraŭ cicălite de vagmistru; de aşişderea soldații. »Prostiaŭ toți miliția!«

Apoĭ, maĭ în fiece sĕptămână Valentin scornea câte un fel noŭ de petrecanie, care maĭ cu haz, care fără, cum se întîmpla...

Şi, cum sta locotenentul călare în fața şiruluĭ de soldați, îĭ şi veni o ghiduşie:

— Mĕ leat, tu de colo, al doilea din flancul stîng!

— S'trăiți, Dom'le locotinent!

— Cum te chiamă, mĕ?

— Stan Popescu!

— Ia să-mĭ viĭ încoa... Haide, repede!

Şi Valentin se descălecă.

— Sue-te pe Suriu, dar ține-te bine!!

Soldatuluĭ maĭ nu-ĭ venea să iasă din front; ştia de la ceĭlalți soldați maĭ vechĭ că e nărăvaş Suriul locotenentuluĭ şi începu să se roage:

— Sărăcuț de maica mea, cum să mĕ suiŭ pe el, Dom'le locotinent, mĕ trîntește!

— Scurtă vorba, leat, auzitu-m'aĭ?! Sergent Dănăilă, ajută-ĭ să se urce...

Şi bietul soldat, galben, cu dinţiĭ clănţănind, apucă frêul şi puse piciorul în scară.

— Dom'le locotinent, s'trăiţĭ, Dom'le locotinent, vĕ sărut mînuşiţa, lăsaţi-mĕ, Dom'le locotinent, cum să mĕ încalec pe Suriu, că-ĭ învĕţat numaĭ cu D-voastră!!.

— Aĭ încălecat orĭ nu, fricosule?

Şi Valentin pocni calul peste ochĭ cu nedeslipita-ĭ vărguţă de trestie. Vita, sforăind, cu ochiĭ roşĭ, se svîrli în sus cu picioarele de dinainte, iar Stan, mic cât o mogîldeaţă pe şea, şĭ-a luat nădejdea de la viaţă. Suriul se învîrti pe picioarele de dinapoĭ, pufnind şi dând din cap, cu ochi-ĭ fioroşĭ cătând în toate părţile: simţise că-ĭ pe el cineva străin! Apoĭ, maĭ lovit odată peste burtă de locotenent, Suriul s'aruncă afară din ograda cazărmiĭ, în maidanul de-alăturea pentru »exerciţiĭ«.

Ca dresat, calul alerga când la dreapta, când la stînga, — repede, sforăind, svîrlind din picioarele de dinapoĭ, cătând să scape de Stan, care maĭ mort de frică se strînsese ghem şi cu pulpele strîngea calului.

Când socoti Valentin că-ĭ destul, fugi înaintea Suriuluĭ care se opri numaĭ decât şi îngenunchiă. Pe când Valentin îl mîngîia pe ochĭ, pe coamă, Stan, ameţit, căzu lat la pămînt, calul se speriă de sgomot şi sări peste soldat, maĭ îngrozindu-l odată, că nu-ĭ fusese destul.

— Glumă, glumă fu, Stane, dar şi cu dracĭ?.. Ce zicĭ?.. Iacă, băete, câţĭva gologanĭ să-ţĭ cumperĭ nişte vinişor, şi dumneta, vagmistre, să îngrijeştĭ ca »porţia« să-ĭ fie maĭ sdravănă pe ziua de azĭ!

— S'trăiţĭ, dom'le locotinent, şi'n rîsul tuturor soldaţilor Stan sărută mâna locotenentuluĭ.

— Am înţeles, rĕspunse alene şi vagmistrul, care ar fi voit să isprăvească maĭ de grabă comediile domnul locotenent şi să se ducă să-şĭ maĭ vadă de cele treburĭ.

Da'că, nicĭ mult n'a stat; a revizuit registrele în cancelarie şi a plecat, făcênd mare haz de frica luĭ Stan. — Par'că numaĭ o ghiduşie ca asta făcuse el în atâţia anĭ de militărie!?

II

Vagmistrul s'a îmbrăcat cu hainele de sĕrbătoare şi a plecat domol spre Sf. Voivozĭ. Pe drum băgă de seamă că zornăitul pintenilor îĭ face rĕŭ şi maĭ că-ĭ venea să se întoarcă la cazarmă să-şĭ schimbe cizmele; îl opri însă mica superstiţie că-ĭ va merge rĕŭ de se va întoarce. Şi Ghiţă, în ziua aceea, avea mare nevoe să-ĭ meargă *bine!*.. Eh, de inima luĭ nu-ĭ maĭ păsa nimic. O să zică şi el ca atâţĭ alţiĭ:

— »Am avut şi eŭ o dragoste cu o mueruşcă frumoasă, şireată de mĭ-a pişcat inima, dar fie! că nicĭ eŭ n'am lăsat-o uşurel...

Luat de gînduri, vagmistrul mergea, fără să-şĭ dea anume seama că se duce să afle ceva, ce-ĭ sta de mult pe inimă. Era ameţit de cele ce-şĭ spunea, de

cele ce vedea jucându-ĭ pe dinaintea ochilor, răpit de însăşĭ tăria gîndurilor. Odată pornit de la cazarmă şi începênd să-şĭ lămurească în minte ce are de făcut şi ce-l împinge de nu se maĭ poate opri, — orĭ-ce ar fi, — vagmistrul din ce în ce maĭ limpede îşĭ desfăşura în închipuire cele petrecute şi toate căpătaŭ de la sine adevĕrul vieţiĭ...

— Heĭ, *bărbatul* Safteĭ!.. Da par'că bărbat îĭ e Mafteiŭ? Bărbat? Ce rîs! Un moşneguţ de patruzecĭ şi nouĕ de anĭ, care ia o fată numaĭ de douĕzecĭ, fiindcă are pămînt mult de arătură, casă bună şi banĭ în chisoiul îngropat la căpătîiul patuluĭ!

Biata Safta!

Ghiţă tresări.

— Adică, de ce: biata Safta?

— Da, de ce: *biata* Safta? Ea singură a vrut să ducă înainte traiul cu Mafteiŭ, dar şi cu mine; îĭ plăcea să aibă casa îmbelşugată, dar şi din partea inimiĭ să nu ducă lipsă: să aibă ibovnic pe cine-ĭ e drag şi bărbat pe cel cu punga plină!

»Eŭ ĭ-am spus că mult n'o să trăesc aşa, ĭ-am spus-o şi ea a încurcat vorba în totdeauna, ceva răzimiş nicĭodată n'am putut scoate de la dînsa. Ba să ne maĭ întîlnim odată la Baba Aniţa şi om maĭ vorbi, ba că o să mă primească şi în casă, când s'o întîmpla să întărzie Mafteiŭ maĭ multe ceasurĭ prin tîrg, ba să-ĭ maĭ daŭ răgaz o săptămână douĕ, că nu poate zice dintr'odată la fel cu mine...

»Şi tot aşa m'a amânat şi am trăit ca vaĭ de mine; uneorĭ nicĭ de slujbă la cazarmă nu'mĭ maĭ văd. Ce? mult o să maĭ ţie aşa traiŭ?

»Mafteiŭ e un ghiuj, eĭ nu-ĭ e drag, nicĭ nu-l poate răbda s'o atingă cât-de-cât; iar eŭ, care's viaţa eĭ, eŭ trebue să mĕ lipsesc de a o vedea cu săptămânile! Eŭ îmĭ perd capul gîndindu-mĕ la dînsa şi nicĭ n'o pot avea un ceas liniştit lîngă mine, să pot zice în bună voe: acum ştiŭ că o să maĭ pot răbda câteva zile, până ne vom vedea din noŭ!

»Aşĭ, alerg ca un căţeluş de icĭ colo, mĕ tupilez pe după garduri, le sar când *el* e pe aproape şi m'ascund prin ogrăzĭ străine ca să nu mĕ vadă!

»Ea m'a rugat!.. Oh, de ar fi să mĕ maĭ prindă odată, numaĭ puţintel să se uite rĕŭ la mine şi l-aş chisoli de n'ar maĭ sufla! Să ştiŭ bine că intru în ocnă!..

»Ea, Safta, mĕ opreşte şi tot mĕ poartă cu vorba de azĭ pe mâine, până ce m'a înnebunit: nu-ĭ chip să maĭ am atâta răbdare pe cât am avut.

»Că maĭ la urmă, ce? Copilaşul?...

»Poate zice Mafteiŭ că-ĭ al luĭ?! Dar n'are decât să caute la copilul luĭ, să caute şi la mine, şi apoĭ să se uite şi în oglindă, să se vadă pe el: are vre-o asemĕnare *copilul* luĭ cu *el*, tatăl copiluluĭ?

»Ce vorbe deşarte!

»Şi totuşĭ, el stă acolo lîngă leagănul odoruluĭ, pe care nu l-a putut odrăsli, el îl desmeardă, îl sărută, îl leagănă când plânge şi-l împacă duios cu tot felul de jucăriĭ; se îmbată de gîndul învietor că-ĭ va zice peste câteva lunĭ tată... Şi eŭ, eŭ, eŭ umblu pe stradă, ferindu-mĕ şi de umbra mea, eŭ nu-mĭ văd copilul decât la câteva săptămânĭ odată, ba încă şi atuncĭ, cât de puţin timp, cu câte temerĭ!«

Mafteiŭ a aflat tot, ne-a pîndit şi a trebuit odată să mĕ găsească în casă.

Duminica trecută stam de vorbă cu Safta, cu drăguţul Gheorghieş în braţe, fericit de desfătarea unuĭ ceas în tovărăşia dragosteĭ şi a curăţieĭ sufleteştĭ de părinte. Ca un viezure, Mafteiŭ intră pe uşă. Işĭ ia tacticos căciula din cap şi vine la mine, fără să şovăiască, fără să se schimbe la faţă; îmĭ întinde mâna, apoĭ îmĭ zice cam în bătae de joc:

— »Ar fi o nebunie ca eŭ, maĭ bĕtrân, să-ţĭ spun o vorbă măcar maĭ legănată, fiindcă te găsesc în casa *mea*, cu nevasta *mea* alăturĭ, cu copilul *meŭ* în braţe... Dumneata eştĭ maĭ tînăr şi zicêndu-ţĭ eŭ o vorbă de rĕŭ, aĭ fi în stare să mĕ baţĭ, poate chiar să mĕ ucizĭ! Imĭ închipuesc şi eŭ că multe un bărbat voinic şi tînĕr ca *dumneata* la furie!!..

Dar eŭ, vezĭ, nu-ţĭ zic nimic; numaĭ te rog, pentru liniştea caseĭ mele, pentru ca veciniĭ să nu afle nimic şi pentru ca nicĭ dumneata, pe lîngă noĭ, să nu te facĭ de rîs, te rog să te ducĭ chiar acuma; fiĭ bine încredinţat că nu-ĭ nicĭ un comisar la uşă, nu-ĭ nimenea: numaĭ pedeapsa luĭ Dumnezeŭ aşteaptă să s'arunce asupra unuia din noĭ...

Te rog, du-te!..

»De bună seamă că am plecat; el începuse să vorbească zîmbind în silă, dar a sfîrşit c'un glas aşa de atingĕtor, moale, în cât în minutul acela n'aş fi fost în stare să-ĭ ating un firicel de pĕr din cap; iar Safta s'a uitat la mine atât de înfricoşată că am să fac tărăboiŭ, în cât mĭ-a fost ruşine mie însumĭ şi groază de ameninţarea cu Dumnezeŭ şi clevetirea lumiĭ, cum zisese Mafteiŭ.

... Am plecat atuncĭ, — dar e o sĕptămână de atuncĭ şi multe am tălmăcit eŭ şi răstălmăcit în capul meŭ; din toate a eşit că nu-ĭ chip să maĭ trăesc tot aşa!

Orĭ una, orĭ alta, ĭ-am spus-o Safteĭ: orĭ îl lasă pe Mafteiŭ la cioarele şi mĕ ia pe mine, să scap odată şi odată de chin, orĭ, de nu vrea, eŭ am să'mĭ răzbun pe amîndoĭ!

Joĭ mĭ-a spus limpede: »nu-l las pe Mafteiŭ«, şi eŭ m'am hotărît: le daŭ foc caseĭ, să nu maĭ rĕmână nimic din lăcaşul dragosteĭ şi chinuluĭ meŭ«...

Ajunse în dreptul cocioabeĭ luĭ Mitru Mână-lungă, un găligan de mahala, căruia maĭ mult îĭ plăcea să doarmă în beciul poliţieĭ cu alţĭ tovarăşĭ de fapte rele. Ghiţă intră repede şi-l găsi pe Mitru lungit pe pat.

— Eĭ, ce s'aude, Mitrule, băete? Eştĭ tu parolist, orĭ nu facĭ nicĭ cât un cap de muere?

— Lasă pe mine, Dom'le vagmistru: odată ce am spus că-ţĭ fac, rĕmâĭ nu numaĭ aşa cu spusa, — o să vezĭ şi fapta.

— Apoĭ, sărind de pe pat, Mitru începu a-şĭ freca mâinele, cu ochiĭ strălucitorĭ de bucurie:

— Dom'le Ghiţă, da ştiĭ că li s'a apropiat veleatul?

— Ce!!

— Nicĭ să chiteştĭ maĭ nimerit! Duţa mameĭ Stancăĭ a spus că o lasă di-

seară să ia seama de casă; că eĭ, Mafteiŭ şi cu Safta, se duc la nuntă, la Floarea luĭ Toader Pivniceru...

— Eĭ!... Nu maĭ spune!!

— Parol, Dom'le vagmistru, doar n'o să te minţesc! Diseară pun peticĭ cu gaz în pod şi, las', să vezĭ luminaţia Draculuĭ! Dumneata vezĭ de nu veni chiar aşa de repede cu pojarniciĭ, — când eţĭ veni să n'aveţĭ decât s'apăraţĭ casele vecinilor... A *luĭ* să se radă!...

Ghiţă, bucuros peste măsură, dădu ceva banĭ luĭ Mitru şi o şterse fuga spre cârciuma luĭ Badea Mititelu.

— »In sfîrşit, răzbunarea nu maĭ e departe!«

III

Când se vĕzu în cârciumă par'că scăpă de grijă; nu ştia nicĭ el: mergea maĭ altfel pe stradă, orĭ faţa 'ĭ era tare schimbată, de se uitaŭ toţĭ câţĭ îl întîlneaŭ, cu ochĭ bănuitorĭ!? Privirile trecătorilor îĭ păreaŭ aşa de pline de vicleşug şi taĭnă, în cât Ghiţă nu-şĭ maĭ putea ţine cumpĕtul.

Toţĭ păreaŭ că ştiŭ de fapta rea ce plănueşte şi, dacă nu ĭ-o spun, nu ĭ-o strigă în gura mare pe stradă, e din pricină că aşteaptă să vadă în adevĕr dacă o să aibă atâta curaj, ca să-şĭ ducă pînă la sfîrşit planul. »Să vedem, o să sară în grabă în ajutor cu pojarniciĭ, ca să stingă focul?« Şi de nu, or să se ducă toţĭ la procuror, la prefect, la comandantul pojarnicilor ca să le destăinuiască la toţĭ că numaĭ vagmistrul Cioranu e de vină că s'a pîrjolit casa unuĭ om de treabă şi a înspăimîntat o mahala întreagă...

Ghiţă, gîndindu-se la toate astea, ridică din umerĭ nepăsător, crunt, hotărît să nu maĭ dea înapoĭ.

Hă-hî...! făcu el; n'aveţĭ decât să vĕ duceţĭ să spuneţĭ, dar să ştiţĭ că o să daţĭ ochĭ cu mine şi teferĭ orĭ prea lesne n'o să scăpaţĭ!

Dar, la ce prostiĭ mĕ gîndesc şi eŭ!!«

Faţa i se desposomorî, privirea 'ĭ era curată şi mâna stîngă, care ţinea sabia, se descordă de-odată, iar sabia începu să hodorogească tare, lovindu-se de pietre.

— N'are decât să vie şi comandantul, şi gheneralul, şi cine-o pofti, sabia n'o maĭ ţin sus!

Il durea mâna şi-ĭ amorţise. Răsuflă prelung şi 'şĭ scoase batista din buzunar ca să se şteargă pe faţă. Boabele de sudoare eraŭ marĭ şi recĭ.

Intrând la Mititelu, vagmistrul nicĭ nu dădu »bună ziua« negustoruluĭ; se înfundă în odaia cea mică, — acolo unde de-atâtea orĭ bĕuse vesel singur saŭ cu niscaĭva prietenĭ.

Un băiat veni şi, stând smirna înainte-ĭ, zise sfios:

— Ce s'aducem, Dom'le vagmistru?

— Nimic, lasă-mĕ că te chem eŭ!

Mititelu, când auzi de la băiat răspunsul luĭ Ghiţă, zîmbi năsdrăvan:

— Heĭ, Dom'le Ghiţă, ce credeaĭ că dragostea-ĭ numaĭ de-un fel? Maĭ

aşteaptă, băete, că aĭ să maĭ vezĭ! Ce maĭ vagmistru, pff!!.. şi cârciumarul, cunoscător cum se simţea în ale lumiĭ, rîde în sine, prinzêndu-şĭ după obiceiŭ câte-un fir de musteaţă cu dinţiĭ şi ronţăindu-l.

— Vagmistru!?... Fleac!... E destul om: zdravăn, înnalt, îndrăzneţ, dar un ce îl strică, — inima 'ĭ e slabă«.

Nicĭ nu-şĭ isprăvi gîndul şi clopoţelul de la odăiţa din fund sună. Aleargă el să »servească« pe Ghiţă.

— Dă-mĭ o sîngeacă de drojdie; da să nu mĭ-o botezĭ, că mĕ supĕr. Sunt ostenit, mi-ĭ foame, mi-ĭ sete, — nicĭ eŭ nu ştiŭ ce mĭ-e maĭ întâĭ!

— Maĭ întâĭ să vină drojdia, că ea face loc şi la celelalte, zise Badea rîzênd şi fugi în dughiană.

Vagmistrul se deschise la manta, aruncă sabia pe pat, se desbrăcă şi de tunică, apoĭ prinse-a se întinde, par'că nu dormise douĕ nopţĭ.

— Poftim, Dom'le vagmistru!

— Las-o acolo pe masă, rĕspunse alene şi se lungi pe pat. I se lipeaŭ buzele una de alta, cerul guriĭ îĭ ardea şi ochiĭ i se întunecaŭ. La stomac simţea o slăbiciune, o leşiere de nemâncare şi arşiţă.

Ceru un covrig şi, până să vie, rĕsturnă pe gît drojdia. Simţi gîtlejul cum sfîrîe, pîntecele-ĭ tresări tot, iar stomacul se strînse aşa de tare în cât începu să-l doară.

Băiatul aduse doĭ covrigĭ; Ghiţă rupse unul şi îmbucă din el. După ce mestecă bucăţica şi o înghiţi, îĭ trecu foamea; necăjit, ceru un pahar de apă să se spele pe obraz. Maĭ cercă să ea, să mănînce, nu putu. In zadar Mititelu 'ĭ aminti că are cârnaţĭ făcuţĭ de el, cârnaţĭ uscaţĭ, făcuţĭ din carne proaspĕtă şi cu mirodeniĭ; vagmistrul înghiţi în sec şi plecă scîrşnind.

— Da ce naiba, n'o să mănînc eŭ nimic azĭ?! Eĭ, afurisită treabă!...

Şi, tot maĭ cĭudos de gîndurile luĭ, mergea la voia întîmplăriĭ pe strade, fără să vadă pe ceĭ care treceaŭ pe lîngă el, fără să se îngrijească, poate 'l vede vre-un »superior« şi-l trimite la arest, dacă nu salută reglementar...

Altele 'l frămîntaŭ pe dînsul. Mergênd aşa, se lovi de un om şi, desmeticindu-se, vĕzu că-ĭ lîngă cârciuma luĭ Burăch Ieşanu. Intră, cu gîndul învesełit că fetele luĭ Burăch ĭ-or face poftă de mâncare cu glumele lor.

Tot degeaba fu. Fetele se mirară că nu-l pot scoate din minţĭ pe vagmistru şi se supĕrară că, maĭ la urma-urmeĭ, *socoteala* d'abia se urcă la doĭ leĭ.

— Ce?... un rachiŭ, mezeluri, o bucăţică de pâĭne, puţin vin, — asta treabă se chiamă că e, vînzare se chiamă??

Ghiţă tot folosi ceva; şezu mult cu fetele şi nu prea băgă bine de seamă cât de greŭ trecea timpul. Când plecă, amurgise, — felinarele eraŭ aprinse şi pe strade puţinĭ oamenĭ.

Cu pas mare, regulat, o luă înapoĭ spre Sf. Voivozĭ.

IV

O noapte de primăvară dulce și răcoroasă. Pe seninul cerului par'că un Duh a-tot-puternic, nevăzut, se jucase, aruncând în furia dărniciei sale copilărești rubine și diamante, care de care mai mari, mai strălucitoare. Și, subt slaba lumină de sus, cuprinsă de-o bine-făcătoare moleșire, mahalaua Sf. Voivozi dormită în liniștea vrăjită. Gospodarii cu treburi a doua-zi se culcaseră; alții, între care Mafteiu și Safta, plecaseră de cu vreme la nuntă, tocmai în Podeni, lăsând casele în paza copiilor mai mărișori ori babelor cu somn ușor. Casele, albind printre pomi și hambare, pătrunse ele însăși de repaos, aţipeau; pomii, tihnite lăcașuri a păsăruicelor de tot neamul, se clătinau visători în desmierdătoarea legănare a unui vîntuleț întârziat.

Peste tot pace. Numai în locul sterp de lîngă ograda lui Mafteiu, la spatele casei, vagmistrul Cioranu aștepta, topindu-se de nerăbdare, să vadă odată lumina eșind din coperișul casei lui Mafteiu, lumină care o să-i potolească furia toată.

Se plimba de colo până colo, cu gura arsă, privirea întunecată de neastîmpăr și groază că Mitru n'o să se ție de cuvînt.

— Dă! cine știe? Să-și pună el capul în jug, pentru că am să-i dau eu câțiva franci?? De-l-or afla de la poliție, ce bătăoiu or să-i dea!

Ei, fleacuri! — cum să-l afle? Ce, Mitru n'are măcar atâta cap să se ferească?! Și-apoi, n'a zis că n'o să fie nimeni acasă? Să rămâe casa în paza unei fetițe!!

Și, par'că tot fiind puțin convins de cele ce cugeta, strigă:

— Dar haide, Mitrule, odată, cât o să mai întârzii?...

Se sperie și s'ascunse după gard.

— Te pomenești că m'aude cineva!

Și după ce se uită afară prin crăpăturile gardului, își aruncă ochii spre casa *lor*... Acoperămîntul se deosebia bine prin întunerec, căci era de șindilă, acum doi ani făcut, și țuguiat.

Pe la coasta casei zări pare-se o umbră, strecurându-se ușurel cu o scară.

— A, el e! Haĭ mai repede, nu mai pot!...

Ghiță sări 'n sus, gata să fugă să-i ajute lui Mitru, să toarne gaz mult, mult, să ardă toată casa grabnic, — să nu mai rămână nici-o scîndurică din ea... Cenușă numai, cenușă... Să se risipească apoi și ea de vînt, ca să-i potolească lui dorul de răzbunare! Dar se reținu, căci putea să facă sgomot, să-l simtă veciniĭ.

— Mitru e mai meșter, el știe bine ce trebue să facă!

Lui Ghiță i se părea că-i lîngă Mitru, acolo, în podul casei, — învățându-l să toarne gaz în toate colțurile, ca să ia foc repede. Făcea din mâni, arătând ba colo, ba dincolo, sculându-se, punându-se iar jos, cercând să facă un pas la dreapta ori la stînga, stăpînit de halucinație. Un câne sări gardul pe lîngă el și, speriindu-se, începu să latre; vagmistru se trezi și se lipi încetișor de gard, ca să fugă cânele.

Dar Mitru nu mai eșea.

— Ce-o fi făcênd oare? O fi păţit ceva? Să se fi întors Mafteiŭ de la nuntă ca să vadă ce mai e pe-acasă şi l-a simţit pe Mitru umblând prin pod?! Nu se poate, — îşi făcea tot el curaj; ei sunt duşi tocmai peste Bârlad, nu mai face el atâta drum pentru o nimică!...

Umbra se zări din noŭ. Se strecura cu şi mai multă băgare de seamă de cât adineaorĭ şi pieri ca în pământ. Vagmistrul deabia mai răsufla; nu se vedea nimic, inima-ĭ tremura şi în piept simţea cum i s'a pus un cuţit.

— Da ce dracu, n'a făcut el nimic acolo?

Se frecă la ochĭ cu palmele, ca să vadă mai bine; se uită din noŭ.

Nimic.

— Fire-aĭ afurisit de ticălos, o să-ţi daŭ eŭ ţie!

Clipi de câteva orĭ repede, apoĭ inima-ĭ slăbi, cu stinga d'abia mai putea să ţină sabia: o luminiţă, aşa ca'n vis, zări la streaşină. ...O, nu-ĭ părere, e lumină!... E foc!... foc!!

Se sculă în picioare şi cu mâna dreaptă 'şĭ apăsă pieptul furios: îl înţepa ceva acolo, în piept, se zbătea ceva, şi în nebunia clipeĭ aceleia începu să plângă, zăpăcit că inima nu-ĭ mai e la loc.

Luminiţa se făcu mai mare, ca o limbă de lunguiaţă, sfioasă, par'că nevoind să iasă deodată afară; nouraşi tremurătorĭ de fum se asvîrleaŭ pe-alături-rea, umplênd inima vagmistruluĭ de-o grozavă plăcere...

Câtva nu se mai vĕzu nimic.

Ingrijat, Ghiţă se întreba:

— Să se fi stins oare? Să fie scîndurile ude?!... Dar, cât de ude să fie şi cu gaz tot trebue să ardă!

Se uită mai bine şi i se păru că fum gros, năprasnic, bufnea pe la straşinĭ, ne mai încăpênd în pod de mult ce era. Privirea i se ridica în sus după fum, uşurat, înviorat, mulţumit că acuşi... acuşi va izbucni pîrjolul. Câteva scînduri plesniră subţire, fîsîind prelung, apoĭ s'auzi un sgomot mai puternic, gros, — de sigur o grindă. Pe capĕtul streaşineĭ din ogradă o pălălae ţîşni furioasă, aruncând o stranie lumină asupra împrejurimilor.

Ghiţă tresări; flacăra 'l bătea drept în faţă şi 'ĭ fu teamă să nu-l zărească cineva. Nalt, cu faţa buhavă, pĕroasă, cu mustăţile lungĭ, negre, Ghiţă clipea numaĭ din ochĭ, turburat, beat de flacăra ce se făcuse mare cât un stat de om...

— Foc! foc!... s'auzi glasul uneĭ femeĭ de-alăturĭ şi câteva clipe fu o linişte de moarte în toată mahalaua; femeea eşi în stradă şi 'ncepu să ţipe îngrozită:

— Fooc! foc! fooc la Mafteiŭ!

Uşĭ s'auziră bufnind de uşorĭ şi glasurĭ speriate, somnoroase, de bărbaţi, de femeĭ, de copiĭ, începură să strige pe 'ntrecutelea:

— Fooc! Săriţĭ! Săriţĭ fooc la Mafteiŭ!!

De-ar fi putut, vagmistrul le-ar fi înnăduşit la toţĭ suflarea, le-ar fi luat

darul vorbirii, ca să nu strige, să lase focul să ardă nestingherit, mare, furios, aşa cum îi era lui pe plac.

Ţipetele se indesiră pe stradă şi focul cuprinse acum întreg acoperişul de pe subt streaşini. Ţuguiul, negru adineaorĭ, era acoperit de fum şi flacăra, doritoare de distrugere, îmbrăţişa din toate părţile acoperişul.

Vagmistrul zîmbi uşurel, vĕzênd cazna ce-şĭ dădeaŭ vecinii şi, pe ce se auzeaŭ strigătele îngrozitoare: — foc! foc!... *luĭ*, apriguluĭ de a se rĕzbuna, îĭ venea să rîză, să rîză nebuneşte şi să ţipe, dar să ţipe ca să-şĭ bată joc de eĭ; căcĭ nu puteaŭ să facă nimic blĕstematelor flacărĭ, care făceaŭ să trosnească scîndurile, lemnele, şi aruncaŭ spre celelalte case scînteĭ marĭ, de măreaŭ şi maĭ mult groaza oamenilor!...

Se strînse multă lume, căcĭ larma se făcea tot maĭ mare şi s'auziră loviturĭ de topoare: uniĭ maĭ dibacĭ şi cu sânge rece s'apucaseră să rupă scîndurile din garduri, să nu ia foc; — pe-acoperişurile vecine bărbaţiĭ, înspăimîntaţĭ de ruina ce-ĭ ameninţa, vĕrsaŭ cofe cu apă şi întindeaŭ levicere ude...

Dar flacăra creştea, creştea năprasnică, se ridica în înaltul ceruluĭ, aruncênd pân' departe bucăţĭ de şindilă; şi limbile de foc, marĭ, furioase, aruncând în înălţime lumina lor fantastică, păreaŭ fanfare suprapămînteştĭ, chemând obştea să vină, să admire măreaţa privelişte!

Maĭ presus de toate chiotele şi ţipetele s'auzi deodată rĕsunând goarna pojarnicilor; huruitul sacalelor s'apropia şi gonaciul ajunse, în sfîrşit, sunând alarma.

— Ta-di-ri-raa! ta-di-ri-raaa!

Copiiĭ, dându-se în lăturĭ, să nu fie călcaţĭ, ca la comandă îşĭ puseră mâinele la gură, — strînse pîlnie — ţipând cât îĭ ajutaŭ puterile:

Vin pojarniciĭ! Vin pojarniciĭ!

Alţiĭ, bucuroşĭ că vĕd sclipind coifurile în bătaia lumineĭ flacărilor, cântaŭ:

— Toadiri, Toadiri, adă apă rĕpidi!...

Sacalele fură orînduite pe lîngă cele douĕ pompe, care băteaŭ focul din douĕ părţĭ: din dreapta, din stradă, — şi din stînga, din fundul ogrăziĭ luĭ Mafteiŭ. Bărbaţiĭ şi băeţiĭ maĭ marĭ puseră mâna s'ajute la »manevrat«, iar vre-o câţĭva maĭ îndrăsneţĭ şi doĭ soldaţĭ s'aruncară în casă să scoată din lucrurĭ.

Fetiţa, pe care al-de-Mafteiŭ o lăsaseră să privegheze copilul, pornise de cu vreme acasă şi nu ştia nimic din cele ce se petreceaŭ: dormea dusă, ostenită de joaca de toată ziulica....

Toţĭ se grăbeaŭ să scoată lucrurĭ din odaia din faţă, era flacăra maĭ mică şi nu pătrunsese încă înăuntru. Sergentul Dănăilă lupta din rĕsputerĭ să potolească focul, — dar se maĭ întîmpla şi afurisenia că tocmaĭ când o bucată de acoperiş era aproape să se stingă, năpădită de apa pompeĭ, atuncĭ se isprăvea, apa din saca. Şi, până ce venea altă saca, flacăra era la loc, tot mare, bucălată, ameninţătoare, renăscênd din ce în ce maĭ înfuriată, maĭ groaznică!

In toată lumea intrase spaima şi vecinilor le dîrdîiaŭ dinţiĭ ca nu cumva scînteile şi şindilele, ce săreaŭ nebune din acoperiş, să le aprindă şi lor casele...

Veniră la foc și prefectul, procurorul, Valentin, comandantul pojarnicilor. După fețele lor posomorîte, se cunoștea bine că de la frumoase petreceri fuseseră smulși, ca să-și bată capul și cu nimicurile vieții orășenești.

Valentin, cum veni, s'aruncă furios la Dănăilă, întrebându-l de vagmistru; sergentul înghiți răspunsul și mult se temu de primirea câtorva laturi de sabie peste spate.

— Dar, bine, nemernicilor, voi vă faceți de cap, ori faceți miliție?

— Miliție, s'trăiți, do'le locotinent! răspunse cam dîrj sergentul, crezând în gîndul lui că drege mohorul; însă primi două palme peste obraji, de nu mai vedea focul, cât era el de mare!

— Miliție, hai?! Unde-i vagmistrul? mai strigă răgușit locotenentul.

Prefectul, văzând cele ce se petrec, veni cu bătrâna-i față venerabilă și cu duhul blândeței ca să potolească furia comandantului:

— Fiți mai calm, Domnule locotenent!... va fi mai bine, daa!!... Ce imprudență să v'apucați să vă bateți inferiorii aici, în ochii atâtor oameni!... Foarte rău că nu vă păstrați calmul cuvenit...

— Scuzele mele, Domnule prefect; dar, știți ce mi-au făcut ticăloșii?... s'au apucat de chefuit!... vagmistrul nici nu-i aici!!...

— Nu-i nimic, nu-i nimic, continuă liniștitul prefect. Am dat ordin să vină stropitorile primăriei pline cu apă și în cinci minute se isprăvește tot... Calmați-vă, calmați-vă!...

V

Ghiță turbase de plăcere. Larma toată, ce-l asurzise, larma neputincioșilor, care stăteau — tremurând de frig și de frică — departe de flăcările dogoritoare, — tot vuetul și țipetul îl făceau să salte de bucurie, răzbunat că arde, *arde* necurmat, băgând în toți groaza, numai în el nu! Și, privind flacările sumețe, ce s'aruncau în toate părțile și par'că la întrecere în sus de tot, trimițând solie stelelor scînteei, Ghiță își aminti de Safta, de jalea ce-o va cuprinde când va veni de la nuntă și nu va găsi casa hodinitoare, frumoasă, acolo unde-a lăsat-o de cu seară.

De jalea ei nu-i fu milă.

Insă din vuetul glasurilor celor de la foc și din vuetul din capul său un glas de femee, țipând sfîșietor, îl desmetici...

— O, e chiar glasul ei, al Safteî... — dar ce schimbat e!... adăogă cu o ușoară nuanță de compătimire.

Femeea țipa într'una. Lui Ghiță îi vîjîiră urechile, se zmuci de piept și cu palma se bătu peste urechi, s'audă mai bine:

— Dar ce zice?... Ce-o fi zicând?? Ce vrea?

— Gheorghieș, puiul mameî!... așa i se păru că zice femeea.

Nici nu clipi din ochi și Ghiță sărise gardurile într'o goană, căutând pe Safta cu privirea. Un murmur s'auzi din pieptul tuturor:

— Copilul! copilul arde!... E în casă!!...

Dar nimenĭ nu cuteza să se mişte.

Dănăilă, vĕzêndu-şĭ vagmistrul eşind ca din pămînt la nevoe, maĭ prinse curaj şi se uită ţintă în ochiĭ speriaţĭ aĭ luĭ Ghiţă; gîndul îĭ era însă stăpînit tot de comandant:

— Na, c'a păţit-o! Să veză ce maĭ danţ or să-ĭ tragă amîndoĭ acuşĭ!!

Safta, înecată de lacrimĭ, d'abia maĭ putea striga:

— Odorul, puişorul mameĭ!... Scoate-mi-ţi-l, că arde puişorul!!...

Vagmistrul îşĭ aruncă mantaua în cap, dând năbusna în casă, orbit de furie, de flacărĭ, de apa din tulumbă, trimeasă după el de sergent...

Câteva clipe nimenĭ nu rĕsuflă: toţĭ priveaŭ încremeniţĭ după cel ce perise în groaznicul lăcaş!

Cu mantaua aprinsă, eşi.

— O,—iată-l, a eşit! murmurară toţĭ uşuraţĭ. Dănăilă îĭ smunci din cap mantaua şi-ĭ dădu o bună stropitură cu tulumba în faţă; copilaşul mult iubit, deşteptat de apa ce-ĭ căzuse pe obraz, începu să orăcăe.

— Copilul! copilul!... L'a scos vagmistrul! rĕsunaŭ, vesele, strigătele!

Ghiţă 'şĭ puse copilul jos. Era galben şi aştepta prostit, mustrat de conştiinţă, să vină ea, mama copiluluĭ, să-l ucidă.

Safta, cu mintea liniştită, veni de-şĭ sărută copilul şi apoĭ, în vĕzul lumiĭ întregĭ, s'agăţă de gîtul vagmistruluĭ, plângênd de bucurie, sărutându-l şi pe el, şoptindu-ĭ cu dragoste:

— Tot al tĕŭ e, — altfel n'am fi avut parte să-l scăpăm!...

Şi dacă s'a mirat lumea când vagmistrul a intrat zănatec în foc spre a scoate copilul, acum când de gîtul luĭ se ţinea Safta şi dragostea lor era sfinţită de-atot puternicia uneĭ crude întîmplărĭ, — nimenĭ nu s'a mirat că femeea aceea naltă şi frumoasă, care câtva maĭ înainte îşĭ smulgea pĕrul şi-şĭ sfîşia hainele, acum ţinea strîns la sînul eĭ pe vagmistru, cu o nespusă fericire în ochĭ, par'că pe el fusese în primejdie de a-l pierde...

Mafteiŭ, bĕtrân ciufulit, înlemnit de cele întîmplate, căzu în genuchĭ la picioarele lor, lîngă copil, aşteptând ca un câĭne supus să fie şi el luat în seamă.

. . . . . .

VI

Emoţiile trecură; pojarniciĭ luptară voiniceşte şi după o jumĕtate de ceas focul fu cu totul potolit. Lumea se împrăştiă, iar când gornistul sună »adunarea«, plecă la cazarmă numaĭ jumĕtate din pojarnicĭ: o parte din eĭ se rătăcise pe la ibovnice prin mahala, iar cincĭ flăcăĭ maĭ osteniţĭ căzuseră în pivniţă la Maftei şi acum se bălăbăneaŭ cu nişte vin profir, gustos, ca să-şĭ recapete puterile pierdute...

Pentru fapta-ĭ vitejească, comandantul l-a ertat pe vagmistru că n'a fost de cu vreme la foc.

I. M.

TU ÂNGER...

Tu ânger dacă eşti, mi-o spune
Şi dorul meŭ, aprinsul dor
Ţi-o arde aripa, din sbor
Să te opresc, dulce minune!

Tu floare dacă eşti, me'mbată
Etern cu dulcele-ţi parfum
Şi dorul meŭ va şti el cum
Din cale iarna să-ţi abată.

Tu liră dacă eşti, o liră
Pe care Cerul mi te-a dat
Să cânt amorul meŭ curat
Rĕmâĭ etern şi mĕ inspiră.

O, IARTĂ-MĚ

O, iartă-mĕ dacă revin iubitor
Să caut iar la tine fericirea!..
Dar sufletu-mĭ tînjeşte de iubirea
Pe care'n vremurĭ am nesocotit-o.

Când ochiĭ tĕĭ aşa de dulcĭ mĕ ceartă
C'un fulger blând pe-a căruia lumină,
Vĕd tremurând un chip ca de regină,
In faţa ta cad pocăit;... tu iartă!

Şi degetul ce-l mişti a imputare,
Lasă-l în jos, nu-l maĭ clăti, ci vino!
Cu zîmbetul viaţa-mĭ însenin-o
Azĭ ştiŭ cât preţ să pun pe-o sărutare!..

H. Coşoi.

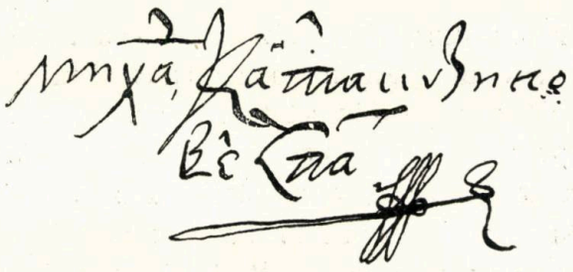

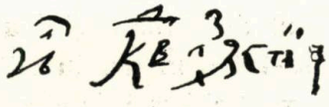

Mihai Kantacuzino, vel spătar.

(A se vedea pag. 497).

UN BUN ROMÂN

IOAN POPESCU

Printre profesorii din generaţia bătrână care şi-au înţeles înălţimea şi nobleţea misiunii lor, unul ce ţine un loc de frunte şi în care s'a incarnat ideia şcoalei timp de aproape o jumătate de veac, e profesorul Ioan Popescu, a cărui carieră începe la 1850 şi sfîrşeşte la 1891, şi al cărui nume va trebui pus în viitor alături cu al celor câţiva apostoli ai renaşterii noastre culturale.

Figura lui energică s'a impus, încă de acum 40 de ani, cetăţenilor oraşului în care trăia, ca o figură legendară. Poate nici unuia dintre profesorii noştri nu i-au arătat orăşenii săi mai multe semne de iubire şi de stimă. Numele lui era în gura tuturor ca tipul ideal al omului de bine, al omului harnic, cu dor şi dragoste de ţară şi de neam, al omului care îşi lua în gît sarcinile cele mai grele în interesul obştii.

Ceĭ care l-au cunoscut de-aproape şi l'au văzut lucrând, cum am avut norocul să-l cunoaştem şi să-l vedem noi în cei şapte ani ai liceului nostru, intrând în fiecare dimineaţă, vară şi iarnă, la cinci ceasuri în mijlocul elevilor, mergând în clase, unde-şi făcea lecţiunile, şi trecând de la liceu la şcoala normală şi de la şcoala normală la internat, în fiecare zi şi zecimi de ani în şir,— luând parte în fruntea orăşenilor la orice manifestare sau act cetăţenesc, şi îndemnându-i pe toţi la fapte bune, pururea cu aceeaşi ardoare şi cu acelaş entusiasm, aceia vor înţelege pentru ce prestigiul lui a fost imens în oraşul Bârlad, şi pentru ce noi, elevii săi, îi purtăm o adîncă admiraţie şi ne-a rămas pentru totdeauna în inima şi în mintea noastră ca o figură puternică şi rară, ca voinţa cea mai vînjoasă şi mai intensă ce am întîlnit în viaţă, ca un caracter cu adevărat antic. Ar fi destul să-l privească cineva astăzi încă, un moment în faţă, pentru ca să înţeleagă ce putere şi ce exuberanţă extraordinară răspândea altădată în juru-i chipul lui măreţ, talia lui înaltă şi voinică, capul său dezvoltat, cu o frunte proeminentă şi rotundă, obrazu-i bronzat de soare şi de aer, ochii albaştri şi vii, glasul său puternic, viaţa sa de om de muncă, de om de soare, de aer liber, pe care parcă îl înăbuşa aerul de oraş.

Ioan Popescu e în adevăr român din Transilvania, născut la ţară, şi şi-a

păstrat toată vigoarea și puritarea obîrșieĭ sale, toată naivitatea credințelor marĭ și frumoase. La vîrsta de 19 anĭ, el se înrolă ca voluntar în miliția revoluțieĭ române de la 1848. Peste un an, fiind liberat din voluntariat și voind să se întoarcă pe la Brașov în Transilvania, trecu din nordul Ardealuluĭ și se coborî în Moldova.

Oprit de împrejurărĭ la Bârlad și găsind acest oraș într'o complectă lipsă de școale, nefiind în el pe atunci decât o singură școală publică cu 63 de elevĭ, intră ca institutor și se puse de lucră 20 de anĭ împotriva ignoranțeĭ și înapoeriĭ ce-l înconjura. Din primele zile mijloci la ministerul școalelor și i se aprobă deschiderea a încă patru școlĭ publice primare, care ajunseră să aibă în curînd aproape o mie de elevĭ. In 1858 sfătui, împreună cu alțiĭ, pe Codreanu, un proprietar generos, ca să fundeze gimnaziul ce purtă numele luĭ. Gimnaziul se deschise în toamna anuluĭ acela cu 33 de elevĭ, și Ioan Popescu fu numit profesor de limba latină și română, catedră în care rămase până la 1865.

Orașul fiindu-ĭ astfel îndrumat pentru viitor, el se gîndi acum la instrucția satelor din județul sĕŭ.

În vacanța anuluĭ 1865 adună 30 de tinerĭ absolvențĭ de școlĭ primare, cărora le făcu pregătirile necesare, prin repetarea obiectelor de prima cerință și, după stăruințele sale, eĭ fură numițĭ în toamna aceluĭ an ca învățătorĭ în 30 de comune ale județuluĭ Tutova. Era primul început de școală rurală. Tot în 1865 gimnaziul Codreanu, transformându-se în liceŭ, el trecu ca profesor de limba latină și română la cursul superior.

Ales peste câțiva anĭ, în 1869, președinte al societățiĭ pentru învățătura poporuluĭ român, propuse înființarea școaleĭ normale din Bârlad, care se și deschise cu 60 de elevĭ. Patru anĭ de zile cursurile acesteĭ școale normale aŭ fost propuse gratuit de profesorĭ. În 1874 ceĭ 52 elevĭ absolvențĭ aĭ școaleĭ aŭ fost numițĭ învățătorĭ în 52 de comune rurale din județul Tutova, după ce maĭ întâĭ eĭ făcură o excursiune în țară și peste Carpațĭ, sub conducerea directoruluĭ lor Ioan Popescu. În aniĭ următorĭ, școala normală trecu la Stat și el fu întărit ca director al școaleĭ. În 1880 își luă asupră-și sarcina de maestru benevol de lucru manual și propuse elevilor normaliștĭ, pentru întâĭa oară în România și timp de zece anĭ, industria împletituluĭ și facereĭ pălăriilor de pae. Această industrie o conduse cu un succes rar și fericit, fără nicĭ o recompensă, mulțumit numaĭ cu rĕsplata morală ce-ĭ dădea isbînda întreprinderiĭ sale. Prin eleviĭ sĕĭ eșițĭ din școala normală, ca și prin lecțiunile făcute în vacanțiĭ, la conferințele învățătorilor, industria împletiturilor s'a lățit astăzĭ în întreaga Țară românească și se practică cu succes în foarte multe școale; ea este întreagă opera profesoruluĭ Popescu.

Spre a asigura pentru totdeauna existența școaleĭ normale, el se puse să dobîndească locul și creditul necesar pentru clădirea școaleĭ, și în 1886 căpĕtă un credit de 400.000 leĭ. Aceștĭ 400.000 leĭ se ridicară maĭ tărziŭ, prin niște abuzurĭ neertate — pe când Popescu nu maĭ era în capul școaleĭ — la maĭ mult de 1 milion, clădindu-se un palat luxos cu o mulțime de atenanțe superflue și care, reduse la strictul necesar, s'ar fi putut face cu maĭ puțin de a treia parte

din cheltuială. Cu modul acesta, în loc de o modestă şcoală de învĕţătorĭ ruralĭ, crescuţĭ şi destinaţĭ vieţiĭ simple de la ţară, s'a instalat un palat domnesc al căruĭ grandoare şi lux uimesc ochiĭ trecĕtoruluĭ !...

Pentru a putea forma coruri la ţară de către învĕţătorĭ, introduse în programul şcoaleĭ normale, încă de la 1884 — adică cu zece anĭ înainte de a se fi introdus în programa şcoalelor normale de către minister—predarea cursuluĭ de violină, susţinut cu marĭ sacrificiĭ.

Spre a împlânta în elevĭ idealurĭ de scopul mare economic şi naţional către care urmaŭ să-şĭ îndrepte toată activitatea vieţiĭ ca viitorĭ învĕţătorĭ, a făcut de pe la 1874, la fiecare treĭ anĭ, cu câte treĭ clase de elevĭ, îmbrăcaţĭ în costum naţional, excursiunĭ prin ţară, pe jos, în vacanţiile de Iulie şi August, visitând bisericele şi mănăstirile istorice ca şi avuţiile subsoluluĭ românesc, trecênd munţiĭ în Transilvania, unde visita câte 20 de sate din cele maĭ frumoase, în preajma Braşovuluĭ, coborînd apoĭ din noŭ munţiĭ spre Sinaia şi Bucureştĭ, unde vedeaŭ tot ce era demn şi interesant, şi apoĭ prin porturile ţĕriĭ, călĕtorind pe Dunăre de la Giurgiu la Galaţĭ, se întorceaŭ la cămin, entusiasmând, de-alungul drumuluĭ, satele şi oraşele cu cântecele şi danţurile naţionale ale elevilor.

În 1883 întreprinse o lucrare de cea maĭ mare importanţă naţională, dar din nenorocire neînţeleasă nicĭ de ceĭ maĭ inalţĭ oamenĭ aĭ ţĕreĭ, şi anume lăţirea meseriilor şi micilor industriĭ între românĭ, plecând în străinĕtate cu un numĕr de 60 de tinerĭ pentru a-ĭ creşte şi forma ca maĭştri de ateliere; greutăţile prin care a trecut şi trece această întreprindere sunt de nedescris. Cu toate acestea, ceĭ maĭ mulţĭ din eleviĭ sĕĭ din străinĕtate sunt astăzĭ întorşĭ în ţară şi aŭ atelierele lor. Experienţa şi patriotismul sĕŭ îl povăţuise a lupta contra străinilor din ţară, pe calea economică, singura prudentă şi singura eficace. Ideia aceasta dădu un ultim prilej pătimaşeĭ sale iubirĭ de muncă, pe care timpul nu a putut-o linişti nicĭ până astăzĭ la vîrsta de peste 70 de anĭ.

Ales deputat în legislatura 1895—1899, a propus, în Ianuarie 1899, un proect amănunţit pentru îmbunătăţirea soarteĭ ţĕranuluĭ şi o mulţime de amendamente privitoare la înălţarea învăţătoruluĭ şi preotuluĭ de la sate.

În tot cursul profesoratuluĭ sĕŭ n'a lipsit de a împlânta în sufletele tinerilor tradiţiile, datinele şi virtuţile strămoşeştĭ prin toate îndemnurile şi toate pildele.

Iată, pe scurt, activitatea luĭ Ioan Popescu; iată opera luĭ. Pentru cine 'şĭ dă seamă, ea e imensă, şi va rĕmânea ca o brazdă de lumină în faţa posterităţiĭ. Astăzĭ în avîntul progresuluĭ nostru ne-am familiarizat cu o mulţime de ideĭ nouĕ. Acum 30—40 de anĭ, însă, numaĭ ideia de a vedea un învĕţător la sat, om cu minte, instruit şi de treabă, surprindea pe toată lumea.

Situaţia excepţională ce-şĭ făcuse Popescu prin munca sa extraordinară, aţîţă ca de obiceiŭ gelozia şi invidia mediocrităţilor. Ele îşĭ puseră în gînd să-l denunţe, să-l atingă, să-l doboare. Un inspector şcolar, al căruĭ nume îl tăcem dintr'un sentiment lesne de înţeles, fu instrumentul inconştient al aceleĭ gelosiĭ şi invidiĭ. Un ministru, al căruĭ nume de asemenea îl tăcem, îl suspendă din di-

rectoratul școalei normale. El se supuse cu o rară putere de a îndura nedreptatea și cu o mare încredere în viitor.

Bărbatului acestuia și muncii lui neîntrerupte, am crezut astăzi să-i aducem o mîngăere cu recunoștința noastră. Oamenii de bine și de inimă vor aproba de sigur sentimentul nostru, și, prin aprobarea lor, vor repara greșelile celor ce aŭ amărît la bĕtrînețe o viață, care nu merita decât laude și onoruri și care este ea însăși o lecțiune admirabilă.

A. Costin.

TEXTELE VECHĬ ROMÂNEŞTĬ

I

MANUSCRISUL VORONEŢIAN

Al XVI-lea veac e însemnat în istoria literaturiĭ româneştĭ prin maĭ multe vestigiĭ manuscrise şi tipărite. Aceste vestigiĭ deşi nu aŭ o valoare literară saŭ artistică intrinsecă, pe noĭ însă ne interesează, întru cât vechile cărţĭ româneştĭ ne reprezintă întâia fază a cugetăriĭ noastre, întâia noastră manifestare intelectuală, într'o limbă astăzĭ prefăcută. De aceea ne încercăm a arunca o scurtă privire asupra lor, într'o serie de articole de istorie literară.

Una dintre cele maĭ vechĭ scrieriĭ în limba română e şi *Manuscrisul Voroneţian*.

Acest manuscris a fost descoperit în arhiva mănăstiriĭ Voroneţul din Bucovina de către profesorul I. Creţu din Huşĭ, cu ocazia călătorieĭ ce a întreprins-o la sfinţirea mănăstiriĭ Putna în 1871. D. Dr. Sbiera, erudit şi membru al Academieĭ române, luându-l în posesiunea d-sale, l-a supus uneĭ analize din cele maĭ riguroase, pe care apoĭ publicându-l, subt auspiciile Academieĭ române, atât fotografiat cât şi într'un alt volum ordonat, d-sa a anexat şi acele cercetărĭ la sfîrşitul volumuluĭ.

Numeroase piedicĭ se ivesc exegetuluĭ în analiza uneĭ asemenea opere; maĭ întâĭ starea deteriorată a manuscrisuluĭ era o serioasă dificultate. Îĭ lipseşte atât începutul cât şi sfîrşitul; din mijloc lipsesc de asemenea câteva foĭ. In actuala stare numĕră 170 de paginĭ, dintre care maĭ lipsesc 7 file şi anume: după fila întâia păstrată se cunoaşte că lipsesc 2 file; după fila 53 lipsesc iarăşĭ 2 şi 3 între filele 84 şi 85; din a doua filă, din aceste treĭ din urmă ce lipsesc, s'a păstrat un triunghiŭ din partea de sus din stînga pe care se pot citi câteva cuvinte. Din celelalte 6 foĭ ce lipsesc atât la urmă cât şi la mijloc şi la început se cunosc numaĭ spinările lor la legătură.

D. Dr. Sbiera, avênd în mâinĭ manuscrisul ĭ-a dat o lumină şi o viaţă nouă. Lacunele luĭ n'aŭ putut împiedica pe cercetător, întru cât ele nu eraŭ o întrerupere în continuitatea unor evenimente cronologice.

Conţinutul sĕŭ e biblic şi întreg codicele voroneţian e scris în piosul scop ca să se citească la anumite zile, anumite părţĭ însemnate chiar pe text; el coprinde următoarele cărţĭ deosebite:

1) Faptele apostolilor din cap. 18, vers. 14 până la vers. 21; din cap. 19 conţine vers. 6 până la numĕrul cu care sfîrşeşte capul; apoĭ cap. 20—28 în întregime;

2) Epistola cea sobornicească a Sfîntuluĭ Apostol Iacov (cap. 1—5);

3) Epistola cea dintâĭ sobornicească a Sfîntuluĭ Apostol Petru (cap. 1—5);

4) Epistola a doua sobornicească a Sfîntuluĭ Apostol Petru în întregime.

Aceasta fiind înfățișarea externă a manuscrisului, se pun acum o mulțime de întrebări: care e vechimea lui, cine l'a scris, cine l'a tradus, unde a fost scris ?

Acestor întrebări li s'au dat mai multe răspunsuri de către diferiți eruditi, din care vom arăta pe cele mai însemnate.

In privința vechimii codicelui voronețian, D. Dr. Sbiera îl socoate posterior veacului XIII și anterior lui 1552; căci examinând hârtia vedem că are de marcă un porc, aceeași marcă pe care o avea fabrica de hârtie din orășelul Schweidnitz din Silesia pe la începutul veacului XVI; deci, codicele a fost scris sau pe la sfîrșitul veacului XV, sau pe la 1500.

In ceeace privește literile, se vede că acest codice n'a putut fi scris mai târziu de 1552, căci de la această dată abeceul cirilic își schimbă forma.

Totdeodată D. Sbiera admite și posibilitatea că codicele ar fi transcrierea unui text mai vechiu, de când Românii vorbeau cu rotacism și că traducătorul ar fi avut înaintea sa un text grec. D-sa chiar crede că a fost tradus de către secta eretică a Bogomiliștilor prin a doua jumătate a veacului IX.

Dar aceste păreri au fost combătute în diferite moduri. D. Crețu crede că traducerea nu e din grecește pentru că: cuvintele care zice D. Sbiera că se pot explica prin grecește, se pot mai bine explica prin slavonește: argintutăietoriu (ἀργυροκόπος=сребросѣчецъ) etc. Apoi data scrierii e după d-sa, între 1505—1525 și manuscrisul nu e copie.

Oricare ar fi adevărată din aceste două păreri, manuscriptul voronețian rămâne sigur un produs al veacului XVI și unul din cele mai curioase din punctul de vedere al particularităților sale limbistice.

Nu vom arăta la acest capitol decât diferențierile speciale codicelui, lăsând particularitățile flexionare, sintactice, lexice și sonetice pentru capitolul destinat limbei românești în al XVI-lea veac.

Manuscrisul voronețian are 42 de litere, dintre care următoarele trei sunt arbitrare și inexplicabile: semnul slavonesc ѣ, întrebuințat de 40 de ori cum ar fi în дѣсѣрскѣ; al doilea ы întrebuințat în: ѧндрѫзнеа, și în sfîrșit litera ѫ represintând pe î și pe ѫ.

Ca forme sonetice găsim unele care nu se pot înțelege decât ca luate din dialectul cu labialele schimbate:

Сѫнтѕ, сжнтѕ și сѫмтѕ pentru persoana I singulară și III plurală de la presentul indicativului; de asemenea *i* după s și *r* se preface în *î*; *e* după s în *ĕ*, *n* în *r*: оүрѕѧѕ=unulu, etc...

Iată în câteva cuvinte Manuscrisul Voronețian; bine înțeles cititorul puțin versat întîmpină multe dificultăți în lectura lui, ba fără un lexicon special nici n'ar putea fi astăzi înțeles. Și pentru a vĕ convinge de spinoasa sa formă să citĕm la întîmplare câteva capitole, cum ar fi cele următoare:

»...obida rĕ, o Iudei, dupĕ cuvântu amu firĕși ascultându voi. Iară se întrebari sămțu și de cuvente și de numere și de lĕgĭea voastră, voĭ vedeți înși-vă, gîndețu eu acelora nu voiu se fiu. Si'i goni dĭ în gĭudecătoare. Deci prĭinserà toți Elenii Sostena începătorĭul zborului și 'l bătĭeà înrainte giudecătoareeĭ și nemică de acĕlĕ galionu nu'si socotì. E Pavel încă lăcĭù ḑile păînră la voe, și de fraților săi dezḑise-se și nută intru Siriĭea și cu rosulu Prischila, cei ce 'și tunseră capetele întru chehreihn; avĕ amu rugă. (Faptele apostolilor).

Innsu'și Iacovu acĕstĕ scrie celora ce săntu diinn doaosprăḑece nemure semărați, și celora ce au creḑutu inn domnul nostru Isusu Hristosu. Scrie învățătoare tremĕtere. Învața de toate nîpastile inn totu chipulu carĕ e amù dela dumneḑ(e)u și carĕ e dĭ'întru a sa înremă oameniloru, și cumu nu (cu) cuvântulu numai ce si cu lucrulu se arate credĭința, că nu ascultătorii lĕgĭea, ce făcătorii dereptĭeaḑă-se. Și de bogați dă, se nu defaime mișeĭ la băsĕreci, ce mai se 'și vatăme-se, ca prepunoinși (?), și sfrășită ute̦asce obidiții. Și înr'ainte spuînre lor luîngu a rebdà păînră la veînritulu lu Isus Hristosu, (Din Epistola apostoluluĭ Iacov).

»...Pătru apostolu a lu Isusu H-su aleșiloru prișlețiloru răsipirĭei Pontului, Galateei, Capadochĭeei, și Asĭeei, Viftanĭeei, după căutatulu lu dumneḑeu tatălu, întru sfențiĭea duhului, întru ascultămăntulu și stropirĕ sângelului (!) lu I-su H-su, bucinrătate voao și pace se mulțiească-se !

Blagoslovitū d-ḑeu tatălu d-lu nostru I-su H-su dĭintru morţi întru dobândă nepūtredă şi nespūrcată şi neveşteḑită, ferită spre cerĭure întru voi, ceĭ ce cū sila lū dumneḑeu feriţiloru cu crediînţa întru spăseniе, gata a se ivi în vrēmē cēia poĭea. (Epistola cea d'intĭĭ a luĭ Petru).

»...Simōn Pătru, şerbū şi tremisulu ħu Isusu Hristosu celora ce sēū tăînplatu sēmeînrē întru crediînnţă cū noi, cu dereptatĭea dumneḑeului...« (A doua epistolă a luĭ Petru).

Cu aceste câteva rîuduri asupra unuia dintre cele maĭ vechĭ şi maĭ preţioase texte româneştĭ, nădăjduim că am rĕdeşteptat în sufletul cititoruluĭ modern şi neobĭcinuit cu texte atât de aride curiozitatea şi respectul de aceste începuturĭ literare româneştĭ.

I. Brumărel.

Biserica Greciĭ din Bucureștĭ

599

600

IN LUNTRE

Pe drumul de valuri
De-argint, creşte 'n zare,
Fantastic, o pînză,
Un semn de 'ntrebare.

Apusul vrăjit e
De-amurgu 'n văpae,
Pe ceruri stăpînă 'i
Regina bălae.

Din sălcii plecate
Pornit-a pe vînt
Un cântec de şoapte
Molatec şi sfînt.

De sus de pe bolta
Stropită cu foc,
Se cerne prin aer
Un vis de noroc...

E numai spendoare
Şi farmec în fire,
Şi 'n ochii tăi mîndri
Poveşti de iubire.

DESPĂRŢIRE

Prin teiï, paznicï aï şoseleï,
S'aud tînguitoare şoapte;
In satul adormit pe vale
Cocoşiï cântă 'n mïez de noapte.

O secere de-argint atîrnă
De-un cuï de diamant, pe cer;
Din focul stelelor se cerne
Infiorare şi mister...

Zăbranic de melancolie
S'a 'ntins pe culmele sihastre,
Şi vîntul nopţiï, trist îngână
Durerea despărţiriï noastre.

DIN CRÎNG

Aŭ rebegit şi plopiĭ mîndri,
Tovarăşĭ buniĭ de dor,
In vraja seriĭ, triştĭ, îngână
Un basm tînguitor.

O negură de corbĭ s'aşterne
Pe şesul arămiŭ,
In croncănitul lor sĕlbatec
E jale şi pustiŭ.

Ce dureros mĕ duce gîndul
Spre chipu'n vecĭ iubit...
Amurgu 'şĭ deapănă văpaea
Prin crîngul ruginit...

G. Tutoveanu.

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

Călătoria *Patriarchului Macarie din Antiohia în Ţările române*, a ıpărut în traducţiune românească, făcută de D-şoara E. Cioranu, absolventă a facultăţiĭ de litere, şi susţinută ca teză de licenţă. Patriarhul Macarie a călătorit în Ţĕrile române între anii 1653—1658.

Memoriele acesteĭ călătoriĭ aŭ fost ţinute cu îngrijire de către secretarul sĕŭ diaconul Paul de Alep›. Traducĕtoarea nu e încă o stilistă şi lucrarea d-sale e prea literală ; cunoaşte însă destul de bine limba românească. Subiectul acesteĭ teze de licenţă e, fără îndoială, original şi interesant. Interesant din două puncte de vedere : 1) Memoriele acestea sunt cele maĭ preţioase documente ale istorieĭ noastre naţionale în secolul XVI-lea ; 2) Ele nu existaŭ decât într'o rară traducţiune engleză şi cercetările istoriografice eraŭ împedicate din acest punct de vedere ; traducţiunea românească de faţă covîrşeşte prin urmare aceste lacune.

Autorul memoriilor e versat în ştiinţele contimporane şi are cunoştinţe întinse ; un dar de povestire încântător, firesc şi fără afectare ; expune cu claritate diferitele organizăriĭ ale vieţiĭ sociale de pe atunciĭ, şi expunerea e fidelă realităţiĭ. El vorbeşte cu avînt şi entusiasm de înţelepciunea Voevozilor noştri, de luxul şi fastul Curţiĭ lor ; tratează obiceiurile acelor timpuriĭ, zugrăvind boerimea, instituţiile, mănăstirile noastre. Plastic în descrieriĭ, cu vervă în dialoguriĭ şi precis, autorul se observă cu severitate, se disciplinează şi se orîndueşte cu cea maĭ mare atenţie. Pentru a ilustra calităţile sale, citĕm această armonioasă descriere a Iaşilor şi a Mănastiriĭ Treĭ-Ierarchiĭ, atunciĭ de curînd zidită :

»...Mercuriĭ dimineaţa, al noulea din Ishabat (9 Fevruarie), Vodă, care era atent pentru tot ce privea liniştea şi confortul Domnuluĭ nostru Patriarh, îĭ trimise prin menţionatul Sluger o feregea de lână neagră, blănită cu samur, un caftan de satin şi baniĭ pentru cheltuiala croitoruluĭ, promiţêndu-ĭ să-ĭ plătească toate datoriile.

Aceste daruriĭ servitoriĭ le aduseră în pachete la mănăstirea noastră. Sâmbătă, egumenul mănăstiriĭ domneştiĭ, care e numită după Ceĭ-treĭ-Ierarhiĭ, trimise o invitare Domnuluĭ nostru Patriarh şi merserăm la el cu trăsura. Acea mănăstire e cât se poate de frumoasă : pare un castel, fiind înconjurată de toate părţile cu ziduriĭ de piatră. Deasupra porţiĭ e un turn pentru clopote şi pentru ceasornicul oraşuluiĭ, care e de fer şi cu roate mariĭ. Clopotele sunt atîrnate deasupra pe grinziĭ de lemn. Maşinăria ceasorniculuĭ umple o jumĕtate de odae. Ea are o vargă de fer ce intră prin acoperămînt şi trece în sus până la vîrful clopotuluĭ celuĭ mare, la care e aplicat un ciocan greŭ de fer. Când vine timpul să bată, o mare bucată de lemn ese din arcul turnuluĭ, avênd resorturiĭ, prin care se pun în mişcare clopotele cele miciĭ, ceeace se numeşte alarmă, pentru a preveni pe popor să asculte că urmează a bate ceasurile. Această vargă e trasă în jos prin roate : ciocanul deodată se ridică şi, căzênd pe marginea clopotuluĭ, produce un sunet ce se aude în întreg oraşul. Biserica e în mijlocul mănăstiriĭ. Iar în ceeace priveşte biserica cea sfîntă, ce se află în mijlocul mănăstiriĭ, peste tot e

făcută din piatră cioplită şi pe dinafară este cu totul împodobită cu deosebită măestrie, care întrece toată înţelepciunea. Nu sunt lucruri plane, ci numai sculptate dedesubtul coronamentului; biserica e închisă cu două brîne negre de piatră cioplite asemenea. Biserica are două turle înalte. Intrarea la ea este prin două porţi: una spre sud, alta spre nord, după obiceiul bisericilor lor. Deasupra fiecăreĭ porţi este câte o fereastră înaltă cu zăbrele; în zidul dinspre apus sunt alte două ferestre cu zăbrele, întocmai ca cele dintâi. Aceasta este bolta încrucişată şi în vîrful eĭ se află chipul Treimiĭ. Peste poarta bisericiĭ, care este spre apus, este imaginea celeĭ din urmă judecăţi, mai frumoasă de cât cum am văzut-o la Vasluiŭ, etc.«.

Tot astfel sunt descrise şi scenele recepţiuniĭ domneşti, mesele, prânzurile, palatul, armata, clerul, cântările eclesiastice, etc. E aşa de interesantă această carte încât ne facem o plăcere deosebită să felicităm pe d-şoara Cioran pentru ideia bună ce a avut de a o trata ca teză de licenţă.

* * *

Arhiva din Maiŭ-Iunie trecut cuprinde, între alte articole serioase, câteva *Amintiri din viaţa Domnitoruluĭ Cuza*, scrise de V. A. Forescu, în care întîlnim mai multe pasagiĭ interesante atât prin amănuntele din ele, cât şi prin aceea că autorul lor pare a fi fost martor de aproape al evenimentelor. Iată câteva din aceste pasagiĭ care ne-aŭ impresionat:

»... Cu cinci zile înainte de 5 Ianuarie, aceĭ 32 se adunase iarăşi la *Elefant* ca să se înţeleagă între eĭ despre alegerea unuĭ Domn. Candidaţiĭ la domnie eraŭ: Lascar Catargi, Costaki Negri, Petrachi Mavroieni şi Vasile Alexandri; despre colonelul Cuza nici nu era vorba; nimenea încă nu se gîndea la candidatura luĭ...

La a 3-a zi văzêndu-se că nu se pot înţelege asupra persoaneĭ ce trebuia să aleagă, Vornicul Costaki Rolla, la ora 1 după miezul nopţiĭ, încuind uşa cu cheia, a strigat cu glas puternic:

»Nimenea nu va eşi de aci înainte de a ne hotărî în astăseară şi a subscrie actul între noĭ; în partidele opuse se lucrează, se fac sacrificiuri, se întrebuinţează baniĭ, se fac promisiuni, şi noĭ aicĭ nu ne putem încă înţelege; aşa dar propun un balotagiŭ: candidaţiĭ ceĭ mai cu puţine voturĭ să se pue în balotagiŭ cu aceĭ ce aŭ adunat mai multe până ce vom avea o majoritate, şi minoritatea să se supue cu orice preţ majorităţiĭ«.

Propunerea luĭ Rolla, partizanul luĭ Alecsandri, a fost primită cu entusiasm; dar atuncĭ numaĭ deputatul de Dorohoiŭ, Panaite Casimir, a propus pe colonelul Cuza, sprijinit de alţi patru deputaţi din partea Moldoveĭ de sus. Propunerea la domnie a luĭ colonel Cuza l-a surprins şi pe el, şi, cum şedea cu faţa la gura sobeĭ, pe un jilţ mare, sculându-se la auzul numeluĭ luĭ, a zis: »Domnilor, aci este de lucrat serios; candidatura mea nu poate fi agreată, căcĭ eŭ sunt puţin cunoscut în ţara de sus«.

Balotagiul a urmat: voturile luĭ Petrachi Mavroieni aŭ trecut la Negri; în urmă voturile luĭ Negri au trecut la Alecsandri; ale luĭ Alecsandri la Cuza, şi în urmă 14 voturĭ ale luĭ Catargi aŭ trecut iar la Cuza, căcĭ Catargi, înainte de a se pune în balotagiŭ candidatura luĭ, declarase că va vota cu toţi amiciĭ luĭ pentru colonelul Cuza.

La ora $3^1/_2$, după ce s'a subscris actul de aceĭ 31 de deputaţi prezenţi, că alesul lor la 5 Ianuarie va fi colonelul Cuza, Leon Ghika şi Iancu Paladi s'aŭ dus la M. Kogălniceanu, l-aŭ trezit din somn, ca să-ĭ spue cine va fi ales Domn în Moldova...

Colonelul Cuza eşind pe la ora patru din noapte de la Elefant, s'a dus la soţia sa, care era găzduită la D-na Catinca Stoianovicĭ, iar colonelul Cuza era la Hotel Hilaire, foasta Casă din strada Mare a luĭ Ioan Neculcea Mutul.

Trezind-o din somn o întreabă:

»Eleno, n'aĭ visat că aĭ să fi Doamnă!?« Şi atuncĭ colonelul a povestit soţieĭ sale tot ce a urmat în acea noapte de la 1 la 3 ore, în 3 Ianuarie, la Elefant.

In ziua de 5 Ianuarie, la ora 2 după amiază-zi, a început votarea, şi numĕrul de 32 deputaţi naţionalĭ de la Elefant se suise la 48, căcĭ dintre deputaţiĭ mihăileni şi grigorieni aŭ dat voturile lor pentru colonelul Cuza«....

EM. SEREA.

MIŞCAREA INTELECTUALĂ STRĂINĂ

Cours de psichologie expérimentale, de *Ed. T. Sanford,* (Librăria Schleicher, editorĭ, Paris). E cunoscută dezvoltarea repede şi considerabilă pe care a luat-o în zilele noastre psihologia experimentală, adică psihologia bazată pe experienţe şi cercetărĭ de laborator. Cartea de faţă are maĭ multe merite: împărţită metodic şi limpede, e în curent cu cele maĭ recente lucrărĭ; în ea se descriŭ în parte toate experienţele fundamentale ce se raportează la senzaţiĭ şi la percepţiĭ şi se descriŭ toate instrumentele trebuincioase într'un laborator de psihologie.

Les races et les peuples de la terre. Elemente de antropologie şi etnografie, de *I. Deniker,* (Ed. Schleicher, Paris). Intr'un limbagiŭ simplu şi precis totdeodată, D. Deniker tratează caracterele fizice ale omuluĭ, precum şi pe cele limbistice şi sociologice (viaţa materială, viaţa psihică, viaţa familială şi viaţa socială). Dându-ne un rezumat al clasificărilor, trece în revistă, succesiv, rasele şi popoarele pămîntuluĭ. Volumul e prevĕzut cu preţioase note şi indiciĭ în josul paginiĭ. Tabelele de mĕsurătorĭ antropologice, anexate la sfîrşitul volumuluĭ, vor fi apreţiate maĭ ales de specialiştĭ.

Problèmes de philosophie positive, de *G. de Greef,* profesor la Universitatea Nouă din Bruxelles. (Ed. Schleicher, Paris). D. de Greef e deja cunoscut în lumea savantă prin maĭ multe opere remarcabile. D-sa publică astăzĭ în biblioteca internaţională a ştiinţelor sociologice volumul: *Probleme de filozofie positivă,* în care examinează rînd pe rînd cestiunile cele maĭ interesante ale filozofieĭ practice moderne: *Invăţămîntul integral* şi *Necunoscibilul.* In cea dintăĭ din aceste încercărĭ arată că formele învăţămîntuluĭ (instrucţiune şi educaţiune) sunt în realitate şi trebue să fie în cea maĭ strînsă legătură cu totalul structurilor sociale, cu care firește evoluează împreună. După autor, această problemă a învăţămîntuluĭ integral este conexă cu aceea a Necunoscibiluluĭ.

Examen psychologique des animaux, de *Hachet-Souplet.* (Ed. Schleicher, Paris). Autorul constată că până în timpul de faţă psihologia animală n'a avut altă bază decât observărĭ aproape totdeauna superficiale şi că ele înseşĭ sunt aproape imposibil de verificat, fiind-că condiţiunile în care aŭ fost produse sunt, ca să zicem astfel, accidentale. D. P. Hachet-Souplet se ocupă încă din copilărie cu dresarea animalelor, iar observaţiunile pe care le-a făcut aŭ câştigat caracterul unor adevĕrurĭ ştiinţifice. Concluziunile d-sale sunt de douĕ feluri: unele se raportă la psihologia speţeĭ, celelalte aŭ raport cu legile generale ale psihologieĭ, şi luminează în chip extraordinar aceste cestiunĭ atât de complexe.

Recomandăm astfel de cărţĭ atenţiuniĭ cititorilor.

D. RIVEANU

I. ANDREESCU

In marginea satuluĭ, peisaj.

A se vedea studiul D-luĭ C. I. Stancescu, an. IV, pag. 411.

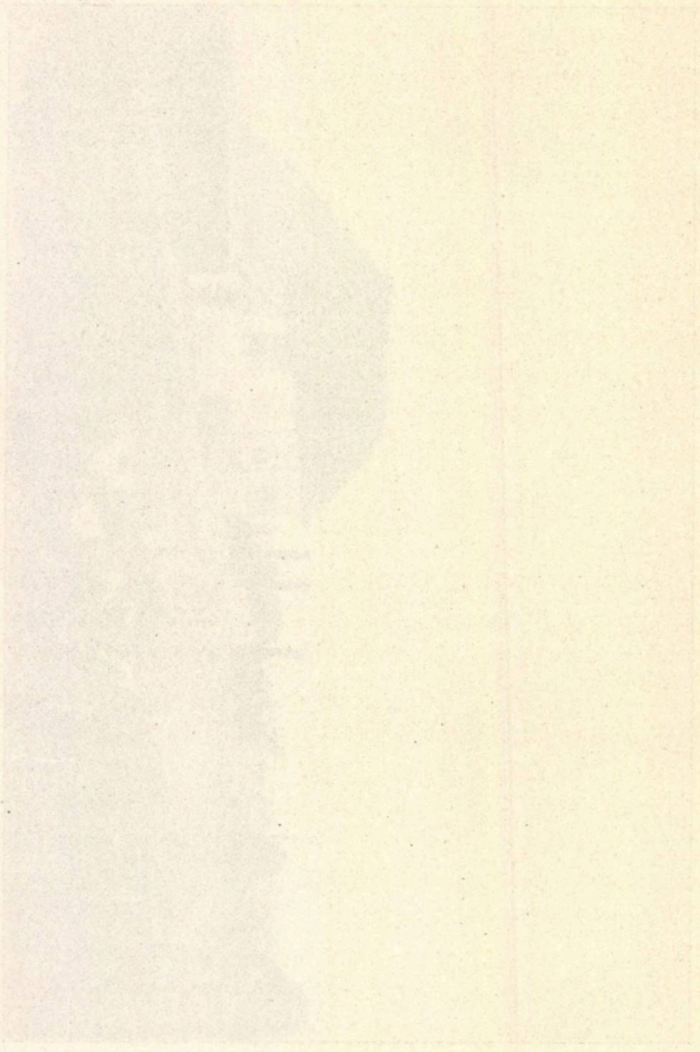

A ZECEA ANIVERSARE

A MORŢIĬ LUĬ ALECSANDRI

La 22 August s'aŭ împlinit 10 anĭ de la moartea poetuluĭ Vasile Alecsandri. Depunênd în memoria luĭ un mănunchiŭ de florĭ pe mormîntul de la Mirceştĭ, credem ca o pioasă datorie de a aminti astăzĭ cititorilor noştri figura şi opera mareluĭ poet naţional.

Vasile Alecsandri s'a născut lîngă Bacăŭ, în luna luĭ Iulie 1821. Era, cum se vede, pe vremea Eterieĭ greceştĭ, când mizeriile, jafurile şi măcelurile Grecilor de la noĭ ajunseseră la culme. Turciĭ care veniaŭ să restabilească ordinea creşteaŭ încă şi maĭ mult groaza prin focurile şi pustiirile lor. Româniĭ se retrăgeaŭ în spre munţĭ şi se ascundeaŭ în pădurĭ. Printre ceĭ ce 'şĭ părăsiseră căminele lor, era şi familia luĭ Vasile Alecsandri, tatăl poetuluĭ, care se retrăsese spre Bacăŭ. Aci se născu într'o seară poetul Vasile Alecsandri, sub cerul liber.

Familia luĭ, ca familiile maĭ multor românĭ contimporanĭ, pare a fi venit din Italia, şi anume din Veneţia, unde se afla încă până maĭ acum câţĭva anĭ un palat de marmură cu numele Alecsandri. După poet, Bârladul ar fi fost primul loc de dăscălicătoare al familieĭ luĭ. Bunul sĕŭ ar fi trăit aicĭ maĭ mult timp, fiind neguţitor de grâne, şi ş'ar fi măritat douĕ fete. În urmă, el ar fi plecat la Iaşĭ, unde, prin agerimea minţiĭ luĭ, a ajuns a fi în curînd bine vĕzut şi numit sameş la Bender în Basarabia, pe atuncĭ provincie românească. În Bender crescu tatăl poetuluĭ până la vîrsta în care se emancipă, când se coborî din Basarabia la Tîrgu-Ocna şi se căsători cu o domnişoară Cozoni, asemenea de origină italiană şi legată prin încuscrire cu familia Sion.

Tatăl poetuluĭ, Vasile Alecsandri, era un om deştept şi harnic. Cu economiile comerţuluĭ de sare ce făcea putu să cumpere de la Nicolae Millo, unchiul mareluĭ artist dramatic, moşia Mirceştiĭ. Ceva maĭ târziŭ, el zidi o casă în Iaşĭ, în strada Sf. Ilie, astăzĭ strada Alecsandri, unde avea să 'şĭ petreacă poetul o mare parte din copilărie.

Mama poetuluĭ era o femeie frumoasă şi blândă, iubitoare de muzică şi

de o politeță rară, calități moștenite cu atâta strălucire de poet. El o iubi atât pe ea cât și pe tatăl său cu inima unuĭ adevĕrat liric.

Alecsandri avu două surorĭ și un frate maĭ mic, Iancu Alecsandri, fost agent al țĕrĭĭ în Franța, el însușĭ iubitor de literatură și culegĕtor de lucrurĭ interesante.[1])

Ceĭ dintâĭ anĭ de copilărie aĭ poetuluĭ se petrecură la țară, în lunca Mirceștilor, unde stetea și se întorcea Alecsandri cu dragoste de pretutindenĭ. Iarna trăia la Iașĭ în casele părintești, avênd orĭ și unde de-asupra luĭ privirile iubiteĭ sale mame.

În 1827, când Alecsandri era de 6 anĭ, începu a lua lecțiunĭ, împreună cu Cogălniceanu și Millo, de la un călugăr Gherman, acelaș care a vîndut luĭ Vasile Vodă Ghica manuscriptul luĭ Șincaĭ. Peste 2 anĭ, adică în 1829, Alecsandri fu trimis în pensionul Cuenin, un francez aciuat prin țară de pe timpul trecerĭĭ luĭ Napoleon în Rusia. Aci el învĕță elementele gramaticeĭ franceze, puțină limbă greacă și oarecare cunoștințe umanitare.

În toamna anuluĭ 1834, la vîrsta aproape de 14 anĭ, Alecsandri plecă să studieze la Paris. Cu el era și Alecsandru Cuza, Aga Mihalache, Docan și Panaite Radu, conduși de către profesorul grec Filip Furnarachi. La Paris luă bacalaureatul în litere, și, după sfatul tatăluĭ sĕu, intră în facultatea de medicină, unde nu urmă decât un an de zile. Se înscrise apoĭ la drept, trecu în școala de podurĭ și șosele, dar ĭĭ fu cu neputință să stea maĭ mult decât câteva lunĭ și părăsi studiile, dând cărțile de matematicĕ luĭ Costachi Negri. După aceea, el se consacră studiuluĭ literilor și începu a scrie câte ceva în franțuzește.

Cam pe atuncĭ Alecsandri, împreună cu Costachi Negri și alțĭ tinerĭ români alcătuiră un cerc studențesc, unde se întîlneaŭ și vorbeaŭ asupra viitoruluĭ, își comunicaŭ scrisorile ce primiaŭ din țară, le comentaŭ și le discutaŭ. Aceste întruniri se făceaŭ maĭ des la Mavrocordat Ursul și la Dumitru Brătianu, unde miji ideia *Unirĭĭ* Principatelor.

În primăvara anuluĭ 1839, Alecsandri plecă cu Negri în Italia. Eĭ vizitară Genua, Milan, Veneția și Florența, ale căror frumusețĭ inspirară poetuluĭ o mulțime de versurĭ frumoase.

Întors în țară, la Iașĭ, în Decembre 1839, adică după un an aproape de soare de Italia, Alecsandri fu numit, tot după dorința tatăluĭ sĕu, șef de masă la casa pensiilor din Iașĭ, post în care stătu până în 1842, când muri mama poetuluĭ. El se retrase la țară, unde găsi o alinare suferințelor sale în duioșia doinelor și cântecelor populare.

Puțin după aceea fundă, cu Cogălniceanu și Ioan Ghica, foaia întitulată »Propășirea«, a căreĭ titlu păru, cum se știe, revoluționar consululuĭ rus. In ea începu Alecsandri a tipări cele dintâĭ inspirațiĭ ale sale.

Când apărură poeziile luĭ, cu datine, cuvinte și obiceiurĭ sătești, prin 1843 și 1844, stîrniră mirarea și decepția în saloanele boerești, care nu înțelegeaŭ cum un poet se poate coborî atât de jos pentru a-și căuta inspirațiile.

[1]) *Revista* noastră publică acum *Notele* luĭ *zilnice*, scrise în anul 1877.

Printre damele timpului, o singură ființă simțitoare și frumoasă, care avea să poarte mai târziu un sentiment profund poetului, se mișcă la citirea lor până la lacrimi. Ea scrise lui Alecsandri plină de entusiasm, felicitându-l ferbinte și încurajându-l să urmeze pe drumul ce apucase. Era Elena N.... Alecsandri simți în fața ei farmecul inteligenții și al gratiei femeești, cum nu-l mai simțise nicîodată în viața lui. El va scrie aproape întreg volumul său de poezii amoroase, *Doine*, *Lăcrămioare* și *Mărgăritărele* întru slăvirea dragostei ce-i purtă.

În mișcarea din 1848, Alecsandri luă o parte activă, dar desgustat de greșelile unor amici, precum și vezând că ideile liberale franceze, pe care le preconizaŭ tinerii, aveaŭ atunci puțini sorți de izbîndă pe pămîntul nostru, plecă la Paris cântând *Adio la Moldova*. În Paris, el scrise *Deșteptarea Românilor*, strigăt puternic ce resună peste munți și ape, în tot neamul românesc. Publică deasemenea articole patriotice prin gazete franceze și *Baladele*, traduse în franțuzește, cu o prefață de Ubicini.

În 1853 Alecsandri călători în Spania, ajungând pe mare până la Gibraltar. Apoi se îndreptă spre Africa, vizitând Tangerul, Tetuanul, Marocul și se întoarse prin orașele Spaniei, Cordova, Sevilla, Grenada, Valența.

Reîntors în țară, în iarna anului 1854, fundează revista *România literară*, la care aŭ colaborat Grigore Alecsandrescu, Bolintineanu, Bălcescu și alții.

La 1855 moare tatăl lui Alecsandri. Cel dintâi fapt al fiului care moștenea Mircești, fu desrobirea țiganilor părintești.

În 1859 își retrase candidatura de la domnie, pe care i-o pusese câțiva amici, și votă pentru Alecsandru Cuza, după alegerea căruia el fu trimis în Europa spre a lucra la recunoașterea Domnului unic în amîndouĕ Principatele. Alecsandri vĕzu pe rînd pe Napoleon al III, pe lordul Malmesbury în Anglia, pe Victor Emanuel în Italia, și demersurile sale diplomatice fură pretutindeni încoronate de izbîndă. Fu apoi în mai multe rînduri ministru de portofoliŭ atât în Moldova cât și în Muntenia, dar nemulțumit de intrigile și coteriile politice se retrage la Mircești și se dădu literaturii.

În 1877, fericit de a vedea reînviind vitejia străbună, în războiul independenței, cântă pe *Ostașii români* și ținu conferințe în diferite orașe pentru răniți. În 1878 el obținu premiul cânteculuĭ *Ginta latină*, la Montpellier. Peste trei ani, în 1871, cântă proclamarea Regatului.

În sfîrșit, în 1885 fu numit ministru plenipotențiar al țĕrii la Paris, unde stătu 5 ani, respectat și iubit de cercurile înalte din Franța și de unde se întoarse bolnav în țară în 1890.

În ziua de 22 August 1890 Alecsandri muri, și în 26 August el fu înmormîntat în grădina lui la Mircești, dus pe umeri de ceĭ 9 dorobanți din Vasluĭ, cântați de el în *Peneș Curcanul*, și întovărășit de o enormă mulțime de români, consternați de durere.

Iată viața lui Alecsandri.

Opera luĭ Alecsandri, cea maĭ întinsă și maĭ variată din literatura română, cea maĭ frumoasă și maĭ românească, a fost înrîurită de romantismul francez și de poezia populară română. Prima sa poezie fu o *Odă luĭ Lamartine*, scrisă în franțuzește, pe când era student la Paris și pe când romantismul era în floare.

În adevĕr, de la cea dintâĭ poezie a luĭ Alecsandri și până la cele din urmă, vom întîlni ideĭ romantice care plutesc pe de-asupra vieții în o lume străină de realitate. În poeziile luĭ «florile șoptesc», «braziĭ de la munte ascultă și grăesc», «frațĭ încălecațĭ pe smeĭ se întrec cu rîndunelele», «Balcanul și Carpatul se amenință unul pe altul, mișcând coamele lor de codru ca leiĭ în mânie», «Dunărea și Marea rîd», «Gerul strînge în brațe văile»; în războaie «se clatină pămîntul», iar bătăile de inimă ale românilor «rĕsună ca o mare», și moartea se întinde în jurul lor «cât e negru, cât e soare». Toate sfîrșiturile bucăților sale vor avea un caracter tainic, mistic, cu umbre ce trăesc după moarte, cu glasurĭ ascunse ce se aud în câmpurĭ și în ape, cu rĕsplătirea ființelor duse pe ceea lume, etc., etc.

Inrîurirea cea maĭ puternică însă asupra luĭ Alecsandri a fost a poezieĭ noastre populare. In excursiunile sale prin Carpațĭ, poetul nu numaĭ că culese poezia populară, dar se și »amorează de ea, cum zice singur, ca de o copilă din Carpațĭ, tînără, mîndră, nevinovată și așa de frumoasă...« In creștetul Ceahlăuluĭ el întîlni balade ca *Mihul Copilul* saŭ *Miu Cobiul*, balada *Dolceĭ* și a *Mioriței*, a căror aflare e așa de mișcătoare.

Alecsandri a înțeles cel întâĭ la noĭ că literatura unuĭ popor trebue să circule, ca seva într'un arbore, de la rădăcină până în vîrful luĭ, de la talpa poporuluĭ până la straturile de sus, și că istoria luĭ e cuprinsă maĭ adevĕrat decât orĭ unde în deprinderile, datinele, superstițiile și cântecele luĭ. De aceea, în toată poezia luĭ Alecsandri se va resimți atât fondul cât și forma poezieĭ populare. Feții frumoși, Ilenele Consizene, smeiĭ, vrăjitoarele, talismanurile, descântecele, năframele purtătoare de moarte saŭ de viață, apele neîncepute, unde se bat munții capete în capete, figurile luĭ Pepelea, Strîmbă-Lemne, Statu-Palmă, Barbă-Cot și atâtea alte ficțiunĭ din poezia populară, vor trece în poezia luĭ Alecsandri, învestmîntate de astădată și împodobite maĭ ales și maĭ măestru.

Naturalul și spontaneitatea, trăsăturĭ caracteristice ale inspirației populare, vor caracteriza de asemenea poezia luĭ Alecsandri.

Formula »Frunză verde« saŭ »Foaie verde«, care are într'însa ceva primăvăratic, de viață și de speranță în viitor, lucru ce se potrivește unuĭ popor tînĕr și dă cânteculuĭ popular din capul loculuĭ un caracter primitiv, încă va trece la Alecsandri.

Naivitatea expresieĭ populare, diminutivele, desmerdările de silabe, repetițiile, de asemenea. Tot așa și versul de opt silabe, versul popular prin excelență, cu cadența-ĭ lesnicioasă și care devine de șeapte silabe când ultima e accentuată.

In sfîrșit, imaginile limpezĭ de florĭ, descripțiile în trăsăturĭ largĭ și ușoare, fraza simplă și rima ușoară, totul am putea zice, a fost îmbrățișat cu dragoste de poet.

In opera luĭ, Alecsandri a simțit și resfrânt toate patimele omenești; patru însă din ele l'a inspirat maĭ lung și maĭ statornic: *Amorul*, *Sentimentul ridicoluluĭ*, *Sentimentul naturiĭ* și *Iubirea de țară*.

Prima expansiune a anilor sĕĭ de tinerețe, *Doinele* și *Lăcrĕmioarele*, ca și cele dintâĭ contemplațiĭ și amintiri ale luĭ, *Mărgăritărelele*, pleacă maĭ mult din sentimentul amoruluĭ. La 24 de anĭ, vîrsta în care le scrise poetul, nimic nu rĕsună maĭ zgomotos, nimic nu face să bată inima maĭ cu putere decât chipul femeeĭ iubite.

Amorul luĭ cel maĭ înflăcărat a fost pentru Elena N., a căreĭ fire a făcut pe poet să scrie tot ce a putut cânta el maĭ frumos. Eĭ îĭ datorim cele maĭ suave versurĭ de tinerețe, de la poezia *«8 Martie 1845»*, în care Alecsandri îșĭ descrie învăpăiata luĭ dragoste fericită:

Căcĭ steaua fericirĭĭ în ochi-mĭ a lucit
Iubesc și sunt iubit, —

și până la *Steluța*, (1847), în care el jelește atât de dureros moartea acesteĭ femeĭ.

Tu care eștĭ pĭerdută în neagra vecĭnicie,
Stea dulce și iubită a sufletuluĭ meŭ,
Și care-odinioară luceaĭ atât de vie
Pe când eram în lume tu singură și eŭ!...

Al doilea izvor de inspirație al luĭ Alecsandri a fost *Sentimentul ridicoluluĭ*. Poetul nostru a rîs prin firea luĭ, urmărind în acelaș timp o ideie moralizătoare în *Comedia* sa. In dorința de a preface moravurile țĕrĭĭ noastre, el a bicĭuit tot ce i s'a părut ridicul în jurul luĭ.

Cele patru volume de comedĭĭ ale poetuluĭ cuprind: *Cânticele comice*, *Scene și operete*, *Comedĭĭ*, *Vodevilurĭ*, *Tablourĭ*, *Proverbe* și câteva drame ca: *Lipitorile satelor*, *Boerĭĭ și Ciocoĭĭ*, *Sgîrcitul risipitor*, drame saŭ maĭ bine semidrame, ce ni se par că pot intra subt titlul *Comediilor*. In total 50 de piese.

Intre tipurile descrise de el, și care se ridică aproape la un caracter, e tipul »Cucoaneĭ Chirița«, o creație națională a luĭ Alecsandri. Chirița e femeia ridicolă de acum 40 de anĭ la noĭ, înfățișată în deosebite situațiĭ sociale: *Chirița în Iași*, *Chirița în provincie*, *Chirița în voiaj*, etc.

Un tip asemenea puternic, în care intră o notă lirică, o părere de rĕŭ de trecut și o culoare pitorească este tipul luĭ *Barbu Lăutarul*.

Piesele luĭ Alecsandri schițează însă întreaga societate română contimporană poetuluĭ.

Sentimentul naturiĭ a inspirat pe Alecsandri în *Pasteluri*. In deosebĭ podoabelor luncĭĭ de la Mircești datorim cele maĭ frumoase pasteluri, ca: *Serile la Mircești*, *Concertul în Luncă*, *Lunca de la Mircești*, etc.

Luncă, luncă, dragă luncă! raĭ frumos al țĕrĭĭ mele,
Mîndră 'n soare, dulce în umbră, taĭnică la foc de stele!...

exclamă poetul:

Căcĭ în tine, luncă dragă, tot ce are suflet, graĭ,
Tot șoptește de iubire în frumoasa lună Maĭ...

Contactul drăgăstos al naturiĭ va da poetuluĭ atâtea imaginĭ poetice, rĕcoroase şi viĭ ca şi florile de câmp. Firile de iarbă, ale căror şoapte misterioase le-a auzit poetul, cerul ce se întinde nesfîrşit deasupra câmpiilor, lanul de grâŭ cu secerătoriĭ luĭ, măreţul apus de soare din creeriĭ Ceahlăuluĭ, moara de vînt din zare, cu aripile eĭ desinate pe fondul albastru al ceruluĭ, codriĭ cu izvoarele în umbră, viersul duios al fetelor ce se întorc de la fîntânĭ, gerul erniĭ cu florile de ghiaţă pe ferestre, şi atâtea altele, veneaŭ toate pe rînd şi steteaŭ ca modele inspiratoare dinaintea poetuluĭ.

In sfîrşit, iubirea de ţară e coarda sufletuluĭ luĭ, care resună maĭ puternic şi maĭ îndelung. In ea se strîng, ca niște afluenţĭ în mare, toate celelalte sentimente ale poetuluĭ. La orĭce eveniment ivit în ţară, mintea şi inima luĭ se mişcaŭ, poezia îĭ umplea sufletul. Incă din tinereţe, din zoriĭ redeşteptăriĭ noastre naţionale, poetul îşĭ încercă glasul în *Doinele naţionale*. Când lumea cauta să ne tăgăduiască neamul, »*Sentinela română*« de Alecsandri dădu alarma şi buciumă că »apa trece, pietrele rĕmân«, şi că »românul nu piere«.

La 48, când luă calea pribegieĭ, el zise un duios rĕmas bun: *Adio la Moldova*, care e încă ferbinte şi astăzĭ şi va fi cât se va grăi în lume limba versurilor luĭ.

Scumpă ţară şi frumoasă,
O Moldovă, draga mea,
Cine pleacă şi te lasă
E cuprins de jale grea...

Ajuns în Paris, trîmbiţă *Deşteptarea Românieĭ*, în care pare că resună glasul geniuluĭ ţĕrĭĭ.

Voĭ ce staţĭ în adormire, voĭ ce staţĭ în nemişcare,
N'auziţĭ prin somnul vostru acel glas triumfător,
Ce se 'nalţă pân' la ceruri din a lumiĭ deşteptare,
Ca o lungă salutare
Către-un falnic viitor ?...

In 1857 scrise *Hora Unireĭ*, poezie naţională care lăţi visul Românilor de atuncĭ.

Cine nu cunoaşte apoĭ minunata luĭ poezie *Bălcescu murind*, un mărgăritar de simţire şi de patriotism? Dar punctul culminant pe care îl atinse în artă patriotismul luĭ Alecsandri fu în legende. Multe dintr'însele sunt de o frumuseţe neîntrecută ca: *Dan capitan de plaiŭ*, *Ana Doamna*, *Grui Sânger*, etc.

Războiul din 1877 a încălzit sufletul luĭ Alecsandri ca pe nicĭ un alt poet român. *Ostaşiĭ noştri*, volumul luĭ din urmă, cuprinde cele maĭ frumoase poeziĭ din câte s'aŭ scris în limba română.

Dramele luĭ istorice, între care *Cetatea Neamţuluĭ*, *Despot Vodă*, sunt pilde de virtute şi de eroism românesc, precum dramele maĭ vechĭ, ca *Fîntâna Blanduzieĭ*, *Ovidiŭ*, aŭ de scop de a arăta origina ilustră a Românilor.

Vasile Alecsandri e poetul naţional al căruĭ glas resună pe de-asupra tuturor poeţilor ce cântară în cor isbînzile şi entusiasmul renaşterĭĭ noastre.

El personifică mai mult decât toți epoca sa, ca unul ce a tresărit la orice mișcare de deșteptare națională, la orice rază de viață și de lumină și le-a fixat neperitoare în fața posterității.

Inchizênd cărțile scumpe ale poetului, în care figura lui ne apăru astăzi mai măreață decât oricând, credem de datoria noastră a aminti tinerimii române, căreia îi vin de drept inițiativele mari și frumoase, că a sosit timpul ca țara aceasta, pe care Alecsandri a iubit-o, a cântat-o și slăvit-o atâta, să-și arate recunoștința ei înălțând o statuă, demnă de memoria celui mai mare poet național român.

Chipul lui Alecsandri, în bronz saŭ în marmură, va vorbi viitorului, mai bine decât oricare altul, despre renașterea noastră culturală și națională, și va sădi în sufletul generațiilor tinere noue idealuri și noue speranțe.

N. PETRAȘCU.

POEZIA ŞI PROZA

RAPORTURILE DINTRE ELE

Este greŭ, dacă nu chiar imposibil, a se fixa marginea de unde un obiect de artă devine un obiect industrial saŭ de unde obiectul industrial întruneşte caracterele uneĭ opere de artă. Un tabloŭ, o statuă, un cântec saŭ o clădire, sunt ele oare în drept de a fi proclamate opere de artă în înţelesul înalt al cuvîntuluĭ, numaĭ pentru motivul că sunt alcătuite din aceleaşĭ materialurĭ şi urmăresc acelaş ideal ca producţiunile adevĕraţilor artiştĭ? Neapĕrat că nu. Cu toate acestea formula practică, după care s'ar putea deosebi cu siguranţă opera artistuluĭ de a simpluluĭ meşteşugar, nu s'a găsit încă. Aceeaşĭ nesiguranţă domneşte când este vorba de graniţa ce desparte proza de poezie[1]), pentru cuvîntul că aceste două genurĭ literare se servesc de acelaş instrument, de limbă: una pentru exprimarea noţiunilor, cugetărilor şi abstracţiunilor sale, cealaltă pentru întocmirea frumoaselor sale creaţiunĭ.

Dacă toată deosebirea dintre proză şi poezie ar consta în faptul că cea din urmă întrebuinţează versul, atuncĭ orĭ ce nedumerire ar fi înlăturată, şi următorul dialog din comedia luĭ Molière *Le Bourgeois gentilhomme* (act. II, sc. 6) ar pune în mâna fiecăruia criteriul celor două marĭ diviziunĭ literare.

Le Maître de phil sophie. — Sont-ce des vers que vous lui voulez écrire?
Monsieur Jourdain. — Non, non; point de vers.
Le Maître de philosophie. — Vous ne voulez que de la prose?

---

[1]) Vorba »proză« vine de la latinescul »prorsa« *(oratio prorsa,* din *proversa)*, adică vorbire ce merge neîncetat înainte, fără a fi supusă la regulele metriceĭ. Ea se maĭ chiamă *oratio soluta* şi *oratio pedestris*, pe când vorbirea poetică se chiamă *oratio vorsa*, adică *întoarsă*, şi *oratio alligata metris*.

Asupra semanticeĭ cuvèntuluĭ »poezieĭ« găsim următoarea explicaţie în M. Bréal, *Essai de Sémantique*, p. 170: »Se crede de regulă că poetul, în ochiĭ Grecilor, era »creatorul«, şi poema »o creaţiune«. Această explicaţie este foarte frumoasă şi pune pe poet foarte sus. Dar realitatea este cam într'altfel. După o primă epocă, a aezilor, în care poeţiĭ eraŭ proprii lor interpreţĭ, veni alta în care începu a se deosebi autorul versurilor de cântăreţul saŭ actorul care nu făcea altceva decât le reproducea în public. S'a zis atuncĭ *μελῶν ποιητὴς* saŭ *ἐπῶν ποιητὴς*, în oposiţie cu *ῥαψῳδὸς* saŭ *ὑποκριτής*. Apoĭ, prin prescurtare, *ποιητὴς*, când era vorba de ode saŭ de drame, designa pe autorul versurilor, întocmaĭ precum când, la sfîrşitul uneĭ piese de teatru, publicul chiamă astăzĭ pe »autor«. Dar această dualitate s'a şters puţin câte puţin din amintire. Poetul, ne maĭ avènd nevoie de un interpret, dar păstrând în totdeauna acelaş nume, a părut atuncĭ că îşĭ datoreşte numele uneĭ concepţiĭ maĭ înalte: înconjurat de această aureolă de nobleţă numele luĭ ne apare astăzĭ«.

Monsieur Jourdain. — Non, je ne veux ni prose ni vers.

Le Maître de philosophie. — Il faut bien que ce soit l'un ou l'autre.

Monsieur Jourdain. — Pourquoi?

Le Maître de philosophie. — Par la raison, monsieur, qu'il n'y a, pour s'exprimer, que la prose ou les vers.

Monsieur Jourdain. — Il n'y a que la prose ou les vers?

Le Maître de philosophie. — Non, monsieur. Tout ce qui n'est point prose est vers; et tout ce qui n'est point vers est prose.

Monsieur Jourdain. — Et comme l'on parle, qu'est-ce que c'est donc que cela?

Le Maître de philosophie. — De la prose.

Monsieur Jourdain. — Quoi! quand je dis: »Nicole, apportez-moi mes pantoufles, et me donnez mon bonnet de nuit«, c'est de la prose?

Le Maître de philosophie. — Oui, monsieur.

Monsieur Jourdain. — Par ma foi, il y a plus de quarante ans que je dis de la prose, sans que j'en susse rien; et je vous suis le plus obligé du monde de m'avoir appris cela.

Dacă dar versul este principala şi singura condiţie a poezieĭ, atunci următoarea proză rimată, în care autorul formulează treĭ din cele patru puncte ale Divanurilor Ad-hoc, ar avea dreptul să stea alăturĭ de creaţiunile luĭ Alexandrescu, Bolintineanu, Alecsandri, Eminescu:

Cerem dar întâiŭ *Unirea*
Cu Moldova într'un stat;
Şi depunem cârmuirea
La un Prinţ încoronat.
Liberală monarchie
Cu drept numaĭ-executiv;
Şi, fără-aristocraţie,
Guvern representativ.
Şi strigăm din orĭce parte:
Nu vrem un mîţar plouat;
Vrem din neamul Bonaparte,
Sânge de latin curat.[1])

Cu greŭ s'ar găsi cineva care să acoarde acestuĭ searbĕd articol de ziar numele de poezie.

Şi cu toate acestea, în literatura popoarelor, poezia apare înaintea prozeĭ. Cu cât un popor este maĭ naiv, cu atât concepţiile sale despre natură şi om îmbracă forma poezieĭ. In copilărie omul pune o parte din sufletul sĕŭ în lumea ce-l înconjură şi face dintr'însa o fiinţă vie, înzestrată cu simţire, cugetare şi voinţă. Toate acele puterĭ naturale, care mişcă şi modifică necontenit universul, sunt pentru dînsul adevĕrate divinităţĭ, care lucrează în deplină cunoştinţă şi conştiinţă. Dacă obiectele natureĭ seamănă orĭcât de puţin cu alte fiinţe însufleţite pe care el le-a vĕzut, ele nu întârziază de a naşte prin puterea apercepţieĭ în fantazia luĭ imaginile acestor din urmă. Astfel, omul, în această vîrstă copilărească, vede un balaur în fulgerul ce spintecă norĭĭ; în soarele, care înaintează maiestuos pe bolta cerească, lebĕda ce pluteşte liniştită pe marea de azur a aeruluĭ; unuia, acelaş soare i se arată ca o roată de foc; altuia, ca ochiul zeuluĭ care guvernează cerul. Aurora

[1]) Cesar Bolliac, *Renaşterea Românieĭ*, p. 12. Paris, 1857.

este o fecioară, care merge înaintea soareluĭ, amantul eĭ, care o colorează cu focurile luĭ. Pentru Aryeniĭ primitivĭ, valurile măriĭ sunt niște caĭ întărîtaţĭ, iar spuma cea albă de pe creasta lor, coama lor ce flutură în vînt. Păstorul vede în norii ceĭ albĭ niște turme de mieĭ, iar norii ceĭ negriĭ încărcaţĭ de ploaie sunt vacile ceruluĭ care adapă pămîntul însetoşat, pe când vînătorul vede în aceiaşĭ norĭ, goniţĭ de vînt, o haĭtă de câĭnĭ saŭ o herghelie de caĭ, ale căror copite se aud isbind plaiurile vĕzduhuluĭ în bubuitul trăsnetuluĭ.. Cele dintâiŭ raze ale zeuluĭ luminiĭ, de îndată ce ele spuntează din întunericul nopţiĭ saŭ răzbesc printre norĭ, sunt niște călăreţĭ tinerĭ pe caĭ albĭ.[1]) Tot aşa copiiĭ însufleţesc obiectele din lumea externă şi fac dintr'însele niște fiinţe fantastice; limba lor este plină de imaginĭ. Privind turnurile catedraleĭ din Rouen, Bernardin de Saint-Pierre, zicea: »ele sboară sus«. Alt copil zicea despre lună: »ea e în cer; nu cumva are aripĭ?[2])« Uniĭ copiĭ atribue vegetalelor o sensibilitate curat omenească. O fetiţă de şease saŭ de şeapte anĭ nu vrea să culeagă florĭ, »pentru-că, zicea ea, când le rupe, ele sunt triste.« [3])

Aşa dar, o trăsură mintală, particulară popoarelor în copilărie, ca şi copiluluĭ, este nevoia de a crea imaginĭ şi de a învia toate.

După cum atribue suflet unor obiecte neanimate, tot aşa el atribue o existenţă afară din sine şi independentă manifestărilor intelectuale ce observaţia internă îĭ revelează într'o vîrstă maĭ înaintată, şi astfel găsim la Grecĭ, alăturea cu Zeus şi Marte, pe Athena (înţelepciunea), pe Euphrosyne, Aglaia şi Thalia (graţiile), pe Mnemosyne (memoria), pe Heros (amorul), etc.

In general, obiectele absente nu i se înfăţişează ca noţiunĭ, ci ca imaginĭ însoţite de însuşirile lor esenţiale, şi cuvintele prin care el le exprimă, îĭ nasc în minte acele imaginĭ, din cauza legăturiĭ immediate în care ele se află cu rădĕcinile din care derivă. Cu cât însă spiritul de analiză se deşteaptă maĭ tare în el, cu atât limba devine maĭ abstractă, noţiunea se desface de imaginea obiectuluĭ, şi această operă a raţiuniĭ aduce cu dînsa concepţiunea din ce în ce maĭ ştiinţifică despre lume şi om, şi cu dînsa se naşte proza ca formă literară.

I

Proza este forma verbală în care inteligenţa omenească îşĭ exprimă experienţa şi judecăţile eĭ către altă inteligenţă, pe care caută să o pună în activitate şi să o facă să ajungă la aceeaşĭ cunoştinţă ca şi dînsa. Scopul eĭ este prin urmare de a ne comunica adevĕrul. Caracterul eĭ de căpetenie este didactic, demonstrativ. Poezia, din potrivă, se ocupă cu adevĕrul, întru cât acesta este frumos. Ea se adresează la sentiment şi fantazie, nu la raţiune şi voinţă. Prin urmare, expresiunile eĭ nu trebue să fie abstracte ca niște formule algebrice, ci

---

[1]) Cf. Max Müller *Lectures on the science of language,* seria a doua, şi *Essay on comparative mythology,* passim. A. De Gubernatis *Die Thiere in der indogermanischen Mythologie,* tr. germ., passim.

[2]) B. Perez *L'Art et la Poésie chez l'enfant,* pag. 45—61.

[3]) Ch. Letourneau *L'évolution littéraire dans les diverses races humaines,* p. 17.

plastice şi pitoreşti, isvorîte din adîncul sufletuluĭ, aşezate în versurĭ armonioase şi artistic cadenţate. Proza este de ajuns să fie limpede şi uşoară de înţeles; condiţia eĭ de căpetenie este claritatea. Dacă noĭ preferim proza eufonică şi perioadele elegante ale unuĭ scriitor eminent, cauza este că între simţurile şi sufletul nostru există o legătură intimă, şi ceea ce ne impresionează în mod plăcut simţurile, pĕtrunde maĭ uşor în spirit. În acest din urmă înţeles, se poate vorbi de o proză artistică.

Fiind-că poezia este maĭ presus de toate intuiţiune vie şi energică, se înţelege că nu face parte din domeniul eĭ aşa numita poezie descriptivă, întru cât fantazia şi inima sunt departe de dînsa, ca în *Anotimpurile (The Seasons)* luĭ Thomson (+ 1748), *Primăvara (Der Frühling)* luĭ Kleist (+ 1759), *Alpiĭ (Die Alpen)* şi *Despre originea rĕuluĭ (Vom Ursprung des Übels)* de Haller (+ 1777), *Les Trois Règnes de la Natore* de Delille, *Les Saisons* de Saint-Lambert, câteva din pastelurile luĭ Alecsandri, etc. O descripţiune nu este o pictură; încordarea minţiĭ asupra amĕnuntelor o împiedică de a vedea totul; enumerarea tutulor petalelor şi staminelor uneĭ florĭ nu ne va pune nicĭodată înainte icoana limpede a floriĭ însăşĭ. Numaĭ prin condensarea amĕnuntelor în câteva trăsurĭ viguroase ajunge cineva la o intensitate de efect ce nu se simte în natură. Pentru ca să apuce cineva trăsura saŭ trăsurile marcante ale unuĭ obiect şi ca să deştepte în noĭ imaginea obiectuluĭ însuşĭ, trebue să aibă avîntul poetic al luĭ Michelet saŭ viziunea violentă a luĭ V. Hugo şi Lord Byron, care singure daŭ scriitoruluĭ acel *os magna sonaturum*, de care vorbeşte Horaţiŭ. Emoţiunea ce ni se comunică prin această viziune violentă, ne duce la luciditate.—Tot în domeniul prozeĭ cad romanele şi nuvelele, al căror subiect este luat din viaţa satelor şi în care autoriĭ se pierd în amĕnunte asupra traiuluĭ ţĕranilor, asupra petreceriĭ lor prin cârciumĭ, asupra neîngrijiriĭ saŭ feluluĭ de îngrijire a vitelor lor, asupra culturiĭ pămîntuluĭ saŭ creşteriĭ copiilor lor, precum şi asupra altor obiecte, care nu aŭ întru nimic a face cu idealul, pe care artistul nu trebue nicĭodată să-l piarză din vedere. De această categorie ţine, între altele, nuvela d-luĭ Slavicĭ, intitulată *Popa Tandă*, în care scriitorul caută să demonstreze că un preot harnic poate moraliza, nu cu predica, ci cu exemplul, un sat de trîndavĭ şi de pierdevară. Scopul este moral, nu maĭ încape îndoială; dar arta nu se vede de loc. Adevĕratul poet trebue să ne pună înainte lucrurĭ interesante, adică situaţiunĭ şi pasiunĭ durabile, şi să lase cu totul la o parte evenimentele ordinare saŭ prea burgeze, caracterele şterse şi fără relief.

Cu toată superioritatea talentuluĭ luĭ Zola şi cu toată predilecţia uneĭ părţĭ din public pentru romanele sale, totuşĭ simţimêntul ce nasc în noĭ cele maĭ multe din scrierile sale este departe de a fi estetic. Este adevĕrat că unele scene sunt tractate cu o vigoare de penel rară şi că faptele descrise de dînsul sunt de un realism palpitant. Însă tocmaĭ pentru că ele ne zugrăvesc fără nicĭ o idealitate pe oamenĭĭ de care ne isbim la fiecare pas, ele sunt măĭ mult niște documente pentru cel ce va întreprinde a scrie istoria epoceĭ decât niște opere de artă în înţelesul înalt al cuvîntuluĭ.

Tot în domeniul prozeĭ trebue să punem acele romane, în care autoriĭ lor desfac înaintea noastră tot bagajul lor ştiinţific, par'că ar ţinti să ne dovedească adîncile şi întinsele lor cunoştinţe într'una saŭ maĭ multe specialităţĭ. Acest neajuns îl întîmpinăm în cele maĭ multe din romanele luĭ Balzac, ca în *César Birotteau*, *Les Paysans*, *La Cousine Bette*, în care cititorul este sufocat de atmosfera cu totul prozaică a grefeĭ, a burseĭ, a biurouluĭ comercial şi a speculaţiilor complicate. Autorul socoteşte averea persoanelor sale, explică originea şi arată chipul cum ea a sporit, balanţează veniturile cu cheltuelile, ne face să asistăm la încheierea contractelor de comerţ, la invenţiunile industrieĭ şi combinaţiile agiotagiuluĭ—, în scurt, introduce în opera de artă regulele întocmiriĭ budgetuluĭ, cunoştinţa coduluĭ civil şi comercial, fineţele prea speciale ale advocaţilor, şi transportă interesul de pe tărîmul arteĭ în sfera cunoştinţelor practice.— De asemenea, sunt curată proză romanele istorice, în care autoriĭ nu uită de a înşira cu luare aminte izvoarele şi valoarea documentelor, de care s'aŭ servit la întocmirea opuluĭ lor. În fine, trebue să escludem din regiunile ideale ale poezieĭ revistele teatrale în genere, precum şi acele nuvele saŭ piese dramatice, care iaŭ din coloana de informaţiĭ a unuĭ ziar un fapt de sensaţie, precum un omor vulgar, un furt îndrăzneţ saŭ o escrocherie dibace, şi o inscenează cu oarecare talent, care interesează numaĭ spiritele mediocre şi iubitoare de scandaluri. Asemenea reviste dramatizate şi nuvele, ca *Zeflemelile*, *Nazat*, *Paşol*, *Otrăvitoarea din Giurgiu*, *Omorîtorul luĭ Venescu*, s'aŭ scris şi s'aŭ representat la noĭ pe scena teatrelor de mahala, iar una, *Cer cuvîntul*, chiar pe scena Teatruluĭ Naţional!

Filosofia, prin faptul că se ridică maĭ presus de amĕnuntele vieţeĭ ordinare şi că lasă în umbră tot ce este trecĕtor şi accidental, spre a se ocupa cu existenţele eterne, pare nu numaĭ a se apropia, ci chiar a se confunda cu poezia. Şi una şi alta caută esenţa lumiĭ, rostul şi sensul omuluĭ în univers, şi străduinţa lor continuă este de a reduce la o unitate superioară infinita mulţime a fenomenelor. Însă rezultatul la care ajung cercetările filozofuluĭ este o formulă abstractă şi generală, care este cheia întreguluĭ univers. Din această culme, la care s'a suit prin puterea abstracţiuniĭ şi care ar trebui să fie axioma eternă a lumiĭ, el vede desfăşurându-se întregul şir al creaţiuniĭ, care, sub toate formele şi schimbările eĭ, nu este altceva decât un produs al aceleĭ generatriceĭ universale. Poezia ne înfăţişează acelaş sens, aceeaşĭ esenţă a lumiĭ, într'o imagine saŭ într'un şir de imaginĭ, care formează un tot viŭ şi organic. Pentru ca să vază cineva şi maĭ bine toată deosebirea dintre procedeurile şi rezultatele filozofieĭ şi ale ştiinţeĭ, nu are decât să compare capitolul luĭ Schopenhauer asupra metafiziceĭ amoruluĭ şi morţiĭ [1]) cu cele o sută de paginĭ ce compun romanul intitulat *Carmen* al luĭ Prosper Merimée. De o parte avem un şir de observaţiĭ şi de raţionamente, de cealaltă o femeie şi un om care sensibilizează toată teoria filozofuluĭ. Pe când filozoful demonstrează, artistul ne face să vedem. Raţionamentul filozofuluĭ se

[1]) *Metaphysik der Geschlechtsliebe* în *Die Welt als Wille und Vorstellung* vol. II, p. 607, sqq. şi *Ueber den Tod und sein Verhältniss zur Unzerstörbarkeit unsers Wesens an sich.* ibid. p. 528, sqq.

poate uita; tipul creat de artist, niciodată. Este privilegiul arteĭ de a nu demonstra nimic, de a nu proba nimic, şi cu toate acestea de a introduce în sufletul nostru ceva ce nu se maĭ poate smulge.

De sigur, cea maĭ înaltă menire a arteĭ şi în deosebĭ a poezieĭ este de a găsi sensul lumiĭ şi de a ni-l transmite sub forma frumosuluĭ. Toate poemele de sinteză generală, începênd de la obscura simbolică a orientalilor şi coborîndu-ne încoa până la *Divina Commedia* a luĭ Dante şi la *Faust* al luĭ Göthe, s'aŭ ocupat cu rezolvarea acesteĭ probleme. Trebue însă să recunoaştem că aceste încercărĭ uriaşe n'aŭ isbutit pe deplin, pentru-că, atât în scolasticismul poemeĭ luĭ Dante cât şi în alegoriile searbede ale părţiĭ a doua din Faust, rezultatul la care ajungem este un residuŭ, care este în definitiv o proză filozofică. Poema mareluĭ florentin este pictura unuĭ om care, transportat dincolo de această lume efemeră, străbate lumea supranaturală, singura definitivă şi vieţuitoare; el ajunge într'însa călăuzit de duoĕ puterĭ, amorul exaltat, care în acea epocă era domnul vieţiĭ omeneştĭ, şi teologia exactă, care era pe atunci doamna gîndiriĭ speculative; visul sĕŭ, aci oribil, aci sublim, este halucinaţia mistică, care părea atunci starea perfectă a spiritului omenesc. Poema luĭ Göthe este pictura omuluĭ care, după ce a străbătut misterele ştiinţeĭ şi ale vieţiĭ, se desgustă de dînsele, rătăceşte şi dibueşte, şi, în fine, se resemnează a intra şi a se aşeza în viaţa practică, fără ca, în mijlocul atâtor experienţe dureroase şi dorinţe nepotolite, să înceteze de a întrevedea, sub vĕlul lor legendar, acele regiunĭ superioare de forme ideale şi de forţe incorporale, la pragul cărora cugetarea se opreşte şi pe care numaĭ divinaţiunile inimiĭ le poate pĕtrunde. Unde însă aceste străduinţe aŭ isbutit, ca în unele din poemele luĭ Shelley şi Tennyson, acolo problema lumiĭ s'a rezolvat, cel puţin în parte; adevĕrul ni s'a înfăţişat sub forma frumosuluĭ, care este accesibilă tutulor inteligenţelor.

Aşa dar, deşi filozofia pare a se confunda cu poezia în părţile eĭ cele maĭ înalte, căutând amêndouĕ să reducă lumea la un microcosm, totuşĭ ele se deosibesc adînc între ele prin împrejurarea că cea dintâĭ, după ce s'a suit din abstracţiune în abstracţiune, culmineză într'o formulă şi maĭ abstractă, pe care o pretinde a fi cheia lumiĭ, pe când cea din urmă ne dă ca rezultat final al contemplaţiilor sale un obiect de intuiţiune, o imagine sensibilă.

II

Rĕmân însă douĕ genurĭ literare, istoria şi eloquenţa, care prin natura lor par a se apropia foarte mult de poezie, de vreme ce una ne dă icoana lumilor dispărute, iar cealaltă mişcă sentimentele şi pasiunile noastre, întocmaĭ ca unele bucăţĭ de poezie. Să vedem în ce raporturĭ staŭ ele cu arta care, după vorba luĭ Göthe, constă în »simţimîntul viŭ al situaţiunilor şi în capacitatea de a le exprima.«

Obiectul istorieĭ este cunoaşterea fazelor prin care a trecut omenirea şi a evenimentelor care aŭ avut o înrîurire decisivă asupra mersuluĭ eĭ. Ea este o ştiinţă, întru cât rapoartă evenimentele şi situaţiile sociale la adevĕratele lor cauze, — şi o artă, întru cât ne înfăţişează icoana marilor bărbaţĭ, care, prin energia caracteruluĭ şi înălţimea ideilor lor, aŭ izbutit să modifice o stare de lu-

cruri saŭ să deschiză contimporanilor lor noue perspective politice și sociale. In operile marilor istorici ca Thukydides, Titu Liviŭ, Tacit, Michelet, Macaulay, Ranke, Mommsen, Barnhagen, Curtius, Taine, etc., găsim o vigoare de penel și o sinteză de expresiune, care lasă în urmă pe mulți naratori în versuri, romanțieri saŭ dramaturgi. Insă scopul istoriei nu este frumosul, ci realitatea și adevĕrul. Istoricul trebue să ne înfățișeze evenimentele întocmai cum s'aŭ petrecut și să nu treacă cu vederea nici un amĕnunt, care ar pune mai bine în relief saŭ ar întregi icoana unui personagiŭ istoric; poetul epic, care prin natura subiectului sĕŭ se apropie mai mult de istoriograf, alege din mulțimea amĕnuntelor numai câteva trăsuri fundamentale, care fac se rĕsară caracterul erouluĭ sĕŭ. Istoriograful condensează mai multe fapte într'o noțiune generală; poetul întrupează noțiunea într'un fapt marcant, în care, ca într'un focar, converg toate razele faptelor secundare. Pe când istoriograful cerne datele tradițiuniĭ spre a extrage dintr'însele realitatea curată și evenimentele autentice, poetul epic și chiar cel dramatic [1]) urmează de preferință legenda, adică forma ce a luat realitatea în fantazia populară. Corespondența diplomatică și reproducerea părților caracteristice din notele trimate între cabinete, cunoștința regulelor de drept internațional, a principiilor de economie politică și de finanțe, sunt de neapĕrată trebuință istoriografuluĭ, pentru ca să ne explice ciocnirile de interese ale popoarelor. Pentru poet, toate aceste elemente nu aŭ aproape nici o însemnĕtate, căci ceea ce primează în opera de artă este caracterul și energia voinții erouluĭ, împrejurul căruia gravitează evenimentul istoric. Ce importanță capitală aŭ în mersul societăților omenești mecanismul constituției și angrenarea deosebitelor sale părți, sistemul înțelept saŭ nenorocit al așezăriĭ impositelor, situația financiară și starea economică, aŭ dovedit-o într'un mod magistral Thiers și Taine, unul în *Histoire de la Révolution française* și în *Histoire du Consulat et de l'Empire*, cel d'al doilea în splendida sa operă *Les Origines de la France contemporaine*. Și cu toate acestea ce palidă, ce searbĕdă, ba chiar ce ridiculă, ar fi o operă de artă care s'ar întinde asupra acestor amĕnunte!

Dacă uniĭ istoricĭ ca Thukydides, Sallustiŭ și Titu Liviŭ, aŭ căutat să se apropie de poezie, punênd în gura persoanelor istorice discursuri pe care ele saŭ nu le-aŭ ținut de loc saŭ le aŭ ținut altfel, această libertate ce eĭ și-aŭ luat, departe de a fi un merit, este un defect, chiar când acele discursuri ar fi așa de potrivite în gura acelor persoane, în cât nici ele nu le-ar dezaproba. Istoriograful nu poate să invente nimic de la sine; cel mult el poate, prin conjecturi probabile, să umple lacunele lăsate de texte și documente. Altfel este cu poetul, căruia îi este permis să recurgă la comorile fantazieĭ pentru ca să facă să reiasă figura erouluĭ sĕŭ. Marii dramaturgi ca și marii poeți epici aŭ făurit discursuri admirabile, care, fără a fi autentice, sunt niște tonuri viguroase de penel, care desĕvîrșesc caracterul erouluĭ și aruncă o lumină vie asupra întregeĭ situațiuni. Așa,

[1]) V. Hugo, în *Les Burgraves*, se ține de legenda care crede că Frederic Barbarossa nu s'a înnecat în riul Selef, în a treia expediție cruciată, ci a trăit mult timp retras într'o peșteră. Schiller, de asemenea, în drama sa *Wilhelm Tell*, calcă pe urmele legendeĭ.

discursul luĭ Antonius (*Julius Caesar,* act. III, sc. 2) şi al Volumnieĭ (*Coriolanus,* act. V, sc. 3), al luĭ Wallenstein către soldaţĭ, ca să 'ĭ înduplece a părăsi pe împĕrat şi a trece de partea sa (*Wallenstein's Tod,* act. III, sc. 15) şi al luĭ Burleigh către regina Elizabeth (*Maria Stuart,* act. IV, sc. 9) ca să o decidă a semna sentinţa de moarte a Marieĭ Stuart, al luĭ Ruy Blas care înfierează lipsa de pudoare şi de patriotism a miniştrilor spanioliĭ (*Ruy Blas,* act. III, sc. 2), — toate aceste discursurĭ fac parte integrantă din organismul dramelor în care figurează, căcĭ, deşi într'însele se simte un avînt maĭ puternic şi maĭ înalt decât în discursurile oratorilor adevĕraţĭ, ele contribuesc a împinge acţiunea maĭ departe, şi persoanele nu sunt nişte fonografe prin care autorul îşĭ exprimă ideile sale propriĭ. Acelaş rol joacă şi aceeaşĭ însemnĕtate aŭ discursurile în romane, ca cele douĕ ale advocatuluĭ Pieborgne în spiritualul roman *Le Prince Caniche* al luĭ Edouard Laboulaye, şi în poemele epice, precum ale luĭ Belzebuth, Satan, Moloch şi Belial în *Paradisul Pierdut* (cant. II), ale regilor în *Iliada,* ale cavalerilor în *Gerusalemme liberata,* ale şefilor în *La Henriade,* etc. In toate aceste cazurĭ, este vorba de a se decide voinţa uneĭ persoane saŭ a unuĭ grup de oamenĭ să lucreze într'o anume direcţie, ceeace nu se poate împlini decât cu ajutorul eloquenţeĭ, pentru că aceasta poate influenţa voinţa noastră.

Dacă sunt dramaturgĭ saŭ romanţierĭ care fac din persoanele pieselor saŭ romanelor lor nişte agenţĭ publicĭ, pe care îĭ însărcinează să debiteze în discursurĭ interminabile teoriile lor asupra organizărĭĭ sociale saŭ părerile lor asupra actualităţĭĭ, sunt pe de altă parte autorĭ de romane istorice saŭ sociale, care ţin cu orĭce preţ să ne explice cum fragmentul de acţiune ce 'şĭ aŭ ales se leagă cu un şir de alte evenimente istorice şi cât sunt eĭ de exacţĭ faţă de realitatea istorică, saŭ cât de bine sunt informaţĭ asupra unor fapte din sfera ştiinţelor pozitive. De aceea, eĭ nu uită de a nota în josul paginеĭ saŭ la finele volumuluĭ partea extrasă din chronice saŭ din alte documente. In greşelile acestea a căzut Walter Scott şi maĭ toţĭ romanţierĭĭ ce purced de la dînsul. Insuşĭ marele V. Hugo, în romanul sĕŭ *Les Travailleurs de la mer* (Cartea IV, cap. II), vorbind de lupta eroului sĕŭ cu o enormă caracatiţă, se sileşte să dovedească, contra unor naturalişti care afirmaseră contrariul, că acest cefalopod înfricoşat înnoată şi atacă în acelaş timp pe om. Altă dată romanţierul se pierde în cercetărĭ de antiquar şi de archeolog, care nu adaugă nimic la frumuseţea saŭ veritatea tablouluĭ. Această împrejurare face că *Notre Dame de Paris* de V. Hugo şi *Salammbô* de Gustave Flaubert sunt, cu tot talentul autorilor lor, de o citire obositoare. In această privinţă este de recomandat metodul luĭ Bulwer care, în *The last days of Pompei* (Cele din urmă zile ale oraşuluĭ Pompei) şi în *Rienzi,* ne-a lăsat douĕ modele de romane istorice. Dramaturgul este maĭ puţin expus decât romanţierul a cădea în asemenea abuzurĭ de erudiţie, pentru că cel dintâĭ picturează persoanele sale făcêndu-le să vorbească între ele, pe când cel din urmă vorbeşte însuşĭ în locul lor. Cu toate acestea, dramaturgul pedant se cunoaşte uşor după acurateţa cu care reproduce cuvintele istorice şi după asteriscĭĭ cu care notează fiecare vorbă saŭ un amĕnunt împrumutat din chronică. Neapĕrat, cuvinte ca ale luĭ Lăpuşneanu: *»dacă nu mĕ iubesc*

eĭ, îĭ iubesc eŭ pe dînşiĭ; şi de nu mĕ va ţara, o voiŭ eŭ pe dînsa; şi voiŭ tot merge, orĭ cu voie, orĭ fără voie,« [1]) trebuesc reproduse, însă nu pentru că sunt istorice, ci pentru că zugrăvesc setea de domnie a luĭ Lăpuşneanu. Dar a răsfoi analele pentru a găsi o frază fără însemnĕtate, pronunţată de un personagiŭ de rînd într'o ocaziune banală, a urma cu slugărnicie accidentalul chroniceĭ, a reproduce cu fidelitate servilă expresiunĭ aflătoare în documente şi a le nota cu steluţe spre a le deosebi de invenţiunile fantazieĭ, iată ce arta nu poate admite cu nicĭ un preţ. Intre autoriĭ noştri de drame, d-niĭ Hasdeŭ şi V. A. Urechiă, cu deprinderile şi predilecţia d-lor de a întoarce foile chronicelor şi de a consulta documentele, eraŭ singuriĭ noştri dramaturgĭ care puteaŭ cădea în pĕcatul abuzuluĭ de erudiţiune. Aşa, cel dintâĭ pune la *Răsvan-Vodă* o mulţime de note, de care cititorul ar fi putut fi scutit, fără prejudiţiŭ pentru priceperea textuluĭ, maĭ ales că aserţiunile din text nu coprind nimic care să treacă peste cunoştinţele omuluĭ cult, iar unele note conţin saŭ adevĕruri banale saŭ afirmaţiĭ greşite.[2]) Poate că d. Hasdeŭ ar găsi o scuză în câteva drame străine, precum *The Spanisch Student (Studentul Spaniol)* al poetuluĭ american Longfellow, care s'ar putea invoca numaĭ ca precedent. Insă d. V. A. Urechiă s'a servit de un mijloc şi maĭ singular, punênd, pentru ca să dea drameĭ sale tinctura linguistică a veaculuĭ 17-lea, în gura Vorniculuĭ Bucioc, următorul pasagiŭ din Letopiseţul luĭ Miron Costin, pasagiŭ pe care de altmintrelea însuşĭ chronicarul moldovenesc nu-l atribue luĭ Bucioc, ci în care el exprimă părerile sale personale. »De lăudat este fiecare Domn, să hie spre partea creştinească; că această ţară, căcĭ trăieşte în statul sĕŭ aşa pînă acum, pentru ţĕrĭ creştineştĭ stă pînă astăzĭ în rîndurile sale; însă cu înţelepciune, nu fără socoteală şi fără temeiŭ, ca, în loc de folos ţĕriĭ, să aducă pieire, cum s'aŭ prilejit în vremile noastre în câteva rînduri, de adusese a mulţĭ nesocoteala şi nebunia mare cumpĕnă acestuĭ pămênt.«[3])

Pănă aci credem că am arĕtat graniţele care despart domeniul poezieĭ de al filozofieĭ şi istorieĭ. Să vedem cum stă ea faţă de eloquenţă.

Dintre toate genurile literare, acela care pare a se apropia maĭ mult de poezie este eloquenţa, pentru că aceasta nu formează totdeauna numaĭ raţionamente, ci se adresează adesea, ca şi poezia, la pasiunĭ şi sentimente, pe care

---

[1]) *Chronicele Românieĭ*, ed. 2-a, vol. I, p. 219.

[2]) Iată un exemplu luat din act. II, sc. 1:

Eŭ am auzit, bădiţă, cum că şi pe la Muntenĭ
Ar fi rĕzaşĭ ca şi-aĭ noştri, numiţĭ acolo moşnenĭ.

Iar în nota adăugată la ultimul vers citim:

»*Rĕzaş* şi *moşnean* sunt sinonime în toată puterea cuvîntuluĭ. *Rĕzaş* derivă de la *redire*, verb juridic, care însemna la anticiĭ Romanĭ »moştenirea averiĭ teritoriale în marginile uneĭ singure familiĭ.« Vezĭ **Terentius** şi **Donatus** ap. **Heineccium**, *Antiquitates romanae jurisprudentiam illustrantes*, Argentor., 1734, t. 2, lib. 3, tit. 1 § 1, p. 11. — Din *redire* s'a format *haereditas*, adică »moştenire în genere,« şi *haeredium*, »un petec de câmp.«

Toată nota este de prisos, pentrucă explicaţia este greşită. *Hereditas* vine de la *here(d)s*, de unde maĭ derivă *heredium* (= proprietate moştenită), toate de la cuvîntul *herus* (= stăpîn), şi nu are nicĭ de cum a face cu verbul *redire*, care nu însemnează »moştenirea averiĭ teritoriale în marginile uneĭ singure familiĭ«, ci pur şi simplu »a se întoarce,« în înţeles propriŭ şi figurat.

[3]) *Chron. Rom.*, tom. I, p. 268.

caută să le mişce pînă în adîncurile lor cele mai insondabile. Cu toate acestea, de vom privi lucrul mai de aproape, poezia se deosibeşte de eloquenţă prin trăsuri caracteristice; anume cea din urmă ţinteşte spre scopuri practice şi afară dintr'însa, pe când operele celei dintâi sunt ele însesi scop. Una caută să determine voinţa ca să lucreze în cutare direcţie, cealaltă pune în mişcare fantazia noastră, pentru ca să 'şi aproprieze şi să poată gusta frumoasele ei creaţiuni. Eloquenţa, fie politică, fie de anvon, judiciară saŭ militară, tinde a decide pe auditoriŭ să ia o rezoluţiune, să aprobe o măsură saŭ să condamne o faptă, să-l facă a reflecta asupra purtării sale de până acum şi să-l înduplece a 'şi schimba normele morale pe altele mai bune. Astfel eloquenţa are în sine ceva protreptic, impulsiv, pe când poezia este şi rămâne curat intuitivă. Dacă din contemplarea şi asimilarea operelor ei omul devine mai bun, mai nobil, mai demn de înalta luĭ menire socială, aceasta este o urmare fericită, dar nicĭ de cum scopul ei esenţial. Menirea opuluĭ de artă este de a ne face pentru câtva să ne ridicăm deasupra atmosferei greoaie în care ne agităm zilnic, să uităm preocupările care ne turbură şi goana intereselor care ne întărîtă pe unii contra altora, să ne pierdem în contemplaţia frumosuluĭ şi să gustăm inefabilele sale armonii. Şi pe cât sunt de trainice adevăratele poezii, pe atât de puţin resistente la acţiunea corosivă a timpuluĭ sunt silogismele şi toată măestrita argumentaţie a oratoruluĭ. S'ar putea chiar zice că nu este gen literar care să treacă mai iute decât eloquenţa, orĭcât de măreţe şi de meritate ar fi succesele sale într'un moment anume. In fiecare orator este ceva din retor şi din actor, adică o mare parte efemeră. Efectul profund al unuĭ discurs nu trece dincolo de hotarele secoluluĭ sĕŭ saŭ al secoluluĭ următor. Instructive sunt în această privinţă cuvintele luĭ Lysias. Un athenian, ne spune Plutarch [1]), având un proces, plăti luĭ Lysias o sumă de banĭ ca să 'ĭ compună pledoaria pe care să-o pronunţe înaintea judecătorilor. Când auzi pentru întâia oară pe Lysias citind discursul în cestiune, i se păru aşa de admirabil compus, în cât mergea la sigur că va câştiga procesul. Acum trebuia să-l înveţe pe din afară. Cu cât însă îl citea mai mult, cu atât i se părea mai slab. În cele din urmă, temêndu-se să nu piarză pricina cu o apĕrare aşa de şubredă, se duse la Lysias şi ĭĭ zise: »când am auzit pentru întâia oară discursul, mi se părea aşa de splendid, în cât nu mĕ îndoiam că voiŭ isbuti. Acum însă, după ce l-am citit de zecimĭ de orĭ, mi se pare aşa de slab, în cât 'mĭ e fricĭ să nu pierz judecata«.— »Prietine, ĭĭ rĕspunse rîzênd Lysias, oare tu n'o să-l pronunţĭ numai o dată înaintea judecătorilor?« — La depărtarea în care ne aflăm de marii oratorĭ, vedem toate artificiile cuvîntărilor lor, şi nu ne mai lăsăm a fi fermecaţĭ de ele. Din Demosthenes, din Cicero, Lord Chatham, Fox, Pitt, Mirabeau, nu ne rĕmân de cât mişcărĭ, vorbe spontanee, strigăte ale pasiuniĭ, ca în celebrul pasagiŭ din capul-de-operă al luĭ Demosthenes: »Nu, Athenienĭ, nu aţĭ greşit înfruntând primejdia pentru mîntuirea şi libertatea Grecieĭ, jur pe străbuniĭ noştri care 'şĭ-aŭ expus viaţa la Marathon, şi pe ceĭ ce s'aŭ aşezat în linie de bătaie la Platea, şi pe ceĭ

[1]) *Περὶ ἀδολεσχίας*, 5.

ce s'aŭ luptat pe mare la Salamina şi la Artemisiŭ, şi pe atâţĭ alţĭ viteji, care zac în monumentele noastre publice« [1]). Maĭ toate celelalte părţĭ s'aŭ uitat. Tocmaĭ această mică durată se impută genuluĭ oratoric de către Socrates şi Platon. Şi în adevĕr, prin natura sa, eloquenţa are în sine ceva trecător, convenţional şi fragil. Ea este făcută pentru cauza momentuluĭ.

Sunt însă unele poeziĭ care par a urmări scopurĭ practice, de a deştepta în omenire saŭ în concetăţenĭ sentimente nobile şi generoase, de a 'ĭ hotărî să lupte pentru o idee mare. Aşa sunt cele treĭ marşurĭ militare (ἐμβατήρια) ale luĭ Tyrtaios, câteva din odele luĭ Horaţiŭ îndreptate către Romanĭ, *La Marseillaise* a luĭ Rouget de Lisle, multe din poeziile luĭ Theodor Körner, cunoscutul »Deşteaptă-te, Române« al luĭ Andreiŭ Mureşanu, »Voĭ ce staţĭ în adormire«, »Hora Unirĭĭ« şi multe bucăţĭ din colecţia intitulată »Oşteniĭ noştri« de Alecsandri, precum şi câteva din poeziile luĭ Bolintineanu, etc. Cu toate acestea, ce deosebire între aceste avînturĭ sublime ale geniuluĭ lyric, şi discursurile cele maĭ lăudate ale patrioţilor din acele epoce! Poezia este bogată în comparaţiĭ originale, în metafore vehemente, în expresiunĭ care luminează ca nişte simboale inflăcărate, în iperbole spontanee care, ca proiecţiunile naturaliştilor, măresc lucrurile şi ne fac să pătrundem maĭ adînc în realitatea lor. Faţă de această abundanţă de tropĭ, ce opune eloquenţa? Palidele sale figurĭ, care nu tind şi nu pot excita fantazia, ci numaĭ caută să dea o direcţie voinţeĭ, excitând pasiunile. Drept vorbind, poeziile indicate maĭ sus şi altele de felul lor, nu urmăresc scopurĭ practice, ci se inspiră de dispoziţia războinică saŭ naţionalistă a epoceĭ lor, se imbibă, ca să zicem aşa, de dînsa, şi întrupează în forme neperitoare aspiraţiile contimporanilor lor. Întru cât dar poetul exprimă într'o limbă trainică şi manifestă într'o formă ideală aspiraţiile generaţieĭ sale, întru cât el planează în regiunile senine ale arteĭ şi nu se coboară în arena luptelor de toată ziua, nu se poate zice că el stă la acelaş nivel cu oratorul.

În fine, ultima trăsură care desparte poezia de proză, maĭ ales în genurile maĭ înalte ca oda, elegia, epopeia, tragedia, este că ea se slujeşte de forma metrică, nu numaĭ pentru că versul dă un avînt maĭ liber şi maĭ falnic fantazieĭ, ci şi pentru că el este ca o armatură maĭ resistentă, care apĕră creaţiunile geniuluĭ de periciune. Ceea ce este bronzul pentru sculptură, ceea ce este granitul saŭ marmora pentru monumentele architectonice, este versul pentru opera poetuluĭ.

Ang. Demetriescu.

---

[1]) *Περὶ στεφάνου*, 208: *Ἀλλ' οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ὅπως ἡμάρτετε, ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὸν ὑπὲρ τῆς ἁπάντων ἐλευθερίας καὶ σωτηρίας κίνδυνον ἀράμενοι, μὰ τοὺς Μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας τῶν προγόνων καὶ τοὺς ἐν Πλαταιαῖς παραταξαμένους καὶ τοὺς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχήσαντας καὶ τοὺς ἐπ' Ἀρτεμισίῳ καὶ πολλοὺς ἑτέρους τοὺς ἐν τοῖς δημοσίοις μνήμασι κειμένους ἀγαθοὺς ἄνδρας.*

Clucerul G. Boldescu, portret (1831)

VISAM...

Visam că lumea s'adunase
Pe-un vîrf de munte lîngă norĭ:
Cerşiaŭ cu toţiĭ, uniĭ gloriĭ
Iar alţiĭ banĭ scînteetorĭ.

Poetul singur — o! iluziĭ! —
Cu mâna 'ntinsă spre o rază
Cerşia o inimă la ceruri
Cum fluturul un crin visează.

Căcĭ el vedea cum toţĭ pe lume
S'aleg cu ceeace li-ĭ drag,
Doar lira luĭ vibra un cântec
Ce tuturora părea vag...

Uşoară fulg, de sus din nourĭ
Se zmulse-o zînă zimbitoare
Şi sînĭ, obrajĭ, ca trandafirĭĭ
Roşiaŭ prin vĕlu-ĭ de ninsoare.

Pe lîngă bard trecu, — dar zîna
Fu crudă cât nu pot s'o spuĭ....
În loc să-ĭ dea inima scumpă
Furat-a şi inima luĭ!

D. Nanu.

PRIMA ŞCOALĂ PUBLICĂ DE FETE IN BUCUREŞTĬ [1]

(Urmare)

II

Din prima zi, la această şcoală, a fost numit director *D. Ios. Ant. Limburg*, după sfatul luĭ P. Poenaru căruia se adresase Doamna Ştirbeiŭ.

Să ne oprim un minut.

In ţara noastră carierele lungĭ şi munca intelectuală susţinută trebue să recunoaştem că sunt rarĭ.

Incontestabil, cel puţin după cercetările mele, că exemplul uneĭ lungĭ şi rodnice activităţĭ ni-l dă în prima linie G. Asaki. Va veni, sper, momentul ca cineva să pună maĭ mult în lumină această măreaţă figură a renaşterii noastre.

Ca profesor, A. Marin, cu toate lipsurile luĭ, trebue să recunoaştem că a muncit, cum a putut, dar necontenit 66 anĭ! — de la Aprilie 1826, când copil abia de 12 anĭ e numit la Slatina, cam un fel de profesor suplinitor, şi—până în ziua retragerii sale de la Universitate, la 1 Octombre 1892.

Cine în România nu cunoaşte adevĕrul concretizat de P. Carp subt forma: Românul se naşte bursier, trăeşte funcţionar şi moare pensionar. Eĭ bine, s'a mers atât de departe în acest nenorocit sistem, încât toată activitatea ţĕriĭ cugetătoare consistă aproape numaĭ de a trece maĭ curînd la pensie.—Oamenĭ în toată firea, adevĕraţĭ atleţĭ, mulţĭ înainte de 45 anĭ, sunt... pensionarĭ! — Eĭ se însoară, caută alte funcţiunĭ, în care uniĭ aŭ deja 25 anĭ, şi merg înainte prin a fi pensionarĭ! Am auzit că avem în controluri unul care e pensionar de atât timp, în cât în curînd îşĭ va serba nunta de aur. . . cu »pensioara« sa!—Aceasta e o adevĕrată calamitate publică şi naţională. Tot ce se face consistă în a omorî maĭ curînd durata funcţionăriĭ, spre a ajunge maĭ curînd la a pensionăriĭ.

---

[1]) A se vedea *Literatură şi Artă Română*, an. IV, pag. 545.

Ţara nu poate, nu trebue să mai tolereze acest scandal şi acest jaf.

Legile pensiilor, căci avem patru în ţară: a civililor, a căilor ferate, a telegrafiştilor şi a militarilor, dublate încă de legi adiţionale, a aşa numitelor recompense naţionale, trebuesc unificate saŭ chiar desfiinţate.

Să se lase iniţiativei particulare dreptul, mijlocul şi obligaţia de a-şi asigura rezervele, »bani albi pentru zile negre!«—Asta nu e treaba Statului. Funcţionarul public să fie ţinut cât mai mult, când e verde şi destoinic, şi înlocuit de îndată ce devine netrebnic saŭ impropriŭ, prin vîrstă saŭ scăderea capacităţii de muncă. — Numai cei morţi saŭ schilodiţi, în exerciţiul funcţiunii lor, din cauza acesteia, să aibă dreptul la oarecare ajutoare. Alt nimic.

Numai atunci, tinerii, inteligenţele vii, oamenii de acţiune, vor părăsi lâncezimea şi binefacerile — foarte dubioase adesea — ale carierei de funcţionari şi pensionari, pentru a face ceeace din nenorocire nu fac decât străinii şi în special ovreii în ţară: a munci şi a produce, a fi mai utili lor, fără a fi o sarcină, ci din contra factori utili ţărei. La multe instituţii, după 6 ani, putem fi pensionari!

Oamenii cu 66 ani de activitate, ca Alexe Marin, sunt rari pretutindenea; dar, în Austria, cei ce îndeplinesc 50 ani în slujbe sunt numeroşi.— La noi actualmente cunosc numai pe unul: I. Ciucă, care e funcţionar corect [1]), distins şi punctual la Ministerul de interne, de la 1 Februarie 1844, deci 55 ani!—Câţi miniştri a vĕzut el trecând pe acolo. . . şi câte ministeriale lucruri!....

Aceştia devin rari, ei aŭ dispărut aproape. Respect memorieĭ lor.

Nu mai avem pensionarul cu cârjă şi ochelari, ci pensionarul tînĕr, cu gardenia la butonieră şi monoclu. — Progres!

Să ne întoarcem la D. Limburg, care, director la »Institutul Elisabethan« de 57 ani, trăeşte, fericit ca părinte, fericit de a fi bine meritat, prin îndelunga sa muncă — căci a fost profesor la Stat 47 ani! [2]) — El e plin de viaţă, cugetă, vorbeşte şi merge ca un tînĕr, şi e plin de iubire, cu deosebire pentru generaţia cu care a început să lucreze la noi. — Bun cetăţean, el a avut 10 copii, din care trei sunt ofiţeri în armata română. Vorbeşte cu admiraţie şi respect de vechii sĕi tovarăşi şi predecesori. Deşi venit către anul 1840 din părţile incomparabil mai culte ale Europei, totuşi nu ştie cum să admire mai mult caracterul oamenilor de bine ce a găsit în ţară.

In genere, acum 50 ani, cuvîntul dat era sfînt! El ţinea cu prisosinţă locul actelor, pe cât de complicate, pe atât de şicanătoare şi inutile, pe care avocaţii noştrii le storc fără milă în dauna noastră, după ce le-aŭ adus cu grămada din legislaţia Franţei şi Belgiei. Oamenii eraŭ întregi şi la cap şi la inimă.

Cum am putea oare să ne explicăm altfel marile lor succese? Plecând de la nimic, neavênd pentru ei nimic, luptând contra Turciei, Rusiei şi Austriei,

---

[1]) A murit în activitate în 1899, nelipsind de la serviciul sĕŭ decât o săptămână.

[2]) D. I. Limburg, profesor de limba germană în clasi III, IV şi V gimnasială d'n Capitală, intrat de la anul 1838 până la 1842, şi iarăşi de la anul 1846 încoace fără întrerupere. *Monitorul Oficial, 9 Noembre 1859. No. 136.*

vecinĭ totdeauna în trecut gata a ne prăda, a ne vinde saŭ cumpĕra, totdeauna înjosindu-ne ca moravurĭ şi caractere, prin fiecare ultimă, nejustificată şi infectă ocupaţie, eĭ totuşĭ aŭ realizat fapte marĭ. El ĭ-a admirat la muncă. El a putut *de visu* să constate marile lor virtuţĭ cetăţeneştĭ şi omeneştĭ. El a vĕzut patriotismul lor cald şi cuminte.—A trebuit să vie în urmă netrebnicĭĭ, crescuţĭ în cafenelele Parisuluĭ, pentru a deprava totul.

Am progresat în urmă.... progres, pe care în bunul sĕŭ simţ poporul l'a numit »spoială«. »Licenţă« în loc de sfînta libertate, cumpĕtată şi utilă pentru ceĭ cu rost. »Anarchie«, în loc de ordine, de respect sfatuluĭ, de respect culturiĭ adevĕrate, şi pĕruluĭ încărunţit. »Internaţionalism«, în loc de iubirea de neam. »Frăţietate«, pentru a ne da în mâna străinilor şi cu deosebire a jidanilor. »Legĭ de progres«, legĭ adesea incompatibile cu moravurile şi nevoile ţĕriĭ, în loc de a se fi inspirat de tot ce era moştenit cu muncă, sudoare şi sânge de acest popor şi admis în moravurile sale. »Ură şi dispreţ«, pentru tot ce era legat de trecut: »Tombateră, rugină« dacă nu hoţĭ şi vînduţĭ străinuluĭ, când nu se înhăitaŭ cu eĭ. »Domnia frazeĭ goale«, care e rezultatul firesc al unor capete goale. Şi ca rezultat al totuluĭ: nelinişstea, lipsa de caractere, pe care o constatăm atâta în prezent, lipsa de patriotism care ne va pierde, ura dintre sătenĭ şi orăşenĭ care va fi arma distrugeriĭ.

Ce curios sunt de observat efectele falseĭ civilizaţiĭ asupra unuĭ popor virgin, corect, cu foarte bune tendinţe, sentimente şi dorinţe, când spoiala ia locul adevĕratuluĭ progres, când calpiĭ reformatorĭ 'l adapă cu hrană falsificată, şi îl îmbracă cu o haină pentru care nu era nicĭ apt, nicĭ pregătit, când totul e lăsat la voia întîmplăriĭ, când cinstea e o marfă, iubirea de ţară şi neam o ruşine, când advocaţiĭ fără scrupule sunt sfetnicĭ la toate, preoţiĭ netrebnicĭ şi presa adeseaorĭ idioată şi lucrând absolut invers de cum ar trebui să facă!

Va trebui mult timp, va trebui câteva deceniĭ pentru ca bunul simţ al românuluĭ, »vorba moldoveanuluĭ cea de pe urmă«, ca vigoarea cugetăriĭ serioase a neamuluĭ, să-şĭ reia iarăşĭ dreptul de domiciliŭ în această mare sufletească, atât de bătută de vînturĭ, în care nu vĕd încă pilotul pătruns de datoria sa, dar în care zăresc deja aşa de mulţĭ vîslaşĭ plinĭ de dorinţa de a pune forţele lor în serviciul patrieĭ şi neamuluĭ.

Această cumplit de rea stare de lucrurĭ se simţise de mult de oameniĭ de bine ce observaŭ maĭ de aproape cele ce se petreceaŭ la noĭ.

Faţă cu relele ce decurgeaŭ din cauza trimiterii chiar de stat la Paris a tinerilor pe care nimenĭ nu-ĭ supraveghia, Eforia şcoalelor face un raport, No. 216, la 27 Martie 1843, către Domn, în care, între multe lucrurĭ bune, aflăm:

»Dintr'această nepotrivită înstrăinare a copiilor, urmează că din ceĭ trimişĭ la Paris, aceia care sunt lăsaţĭ de capul lor, orĭ se rătăcesc în netrebniciĭ, saŭ cel puţin îşĭ perd vremea la îndeletniciriĭ zadarnice, la învĕţăturĭ nepotrivite cu trebuinţele ţĕreĭ noastre. Iar din ceĭ trimişĭ la alte Universităţĭ, ceĭ maĭ mulţĭ îşĭ pierd o nepreţuită vreme, anĭ întregĭ până a învĕţa limba, şi apoĭ când ar putea să înveţe şi vre-o ştiinţă, îĭ ajunge vîrsta şi ne maĭ putênd a lupta cu strîmtorarea despre mijloacele traiuluĭ în străinĕtate, se întorc acasă neîntemeiaţĭ în nicĭ o ştiinţă« [1])

[1]) V. A. Urechiă. Lucrarea citată, Tom. II, Pag. 236.

»*Neîntemeiaţi în nicĭ o ştiinţă*« era destul de rĕŭ, dar eĭ veneaŭ adesea, fără scaun la creer—şi ne maĭ vin încă—fără sănătate, cu averile pĭerdute, pĭerduţĭ sentimentuluĭ naţional şi fără caractere, gata de orĭce numaĭ pentru a »juisa«, cuvînt creat de eĭ, pentru eĭ. Se numeşte atuncĭ D-rul Picolo, care e stabilit la Paris, corespondent »cu ceruta rîvnă şi destoinicie«, şi se acordă pentru aceasta 250 galbenĭ anual.

Iată un pasaj din epistola pe care I. Maiorescu o adresă ziaruluĭ »*Foaia literară*« din Braşov la 11 Fevruarie 1838 :

»... Unde e la noĭ căldura şi focul? Unde naţionălimea şi patriotica aceea ce însoţesc pe Românĭĭ ardelenĭ? — Un materialism gros s'a lăsat ca un nor greŭ pe ţara românească. De unde? Din Galia. O judecată stricată, un gust primejdios, o silinţă opintită numaĭ pe lucrurĭ din afară, un lux grozav, derăpănător. De unde? Din materialismul franţuzesc. O uşuritate, o nestatornicie, o procopsinţă superficială. De unde? Din beletristica franceză...« [1]).

Adevĕrul că pentru puţinĭĭ buni ce ne-aŭ venit de acolo, câţĭ descreeraţĭ, câţĭ traficanţĭ, câţĭ internaţionalişti, câţĭ rĕĭ aŭ umplut şi zăpăcit ţara.

Acolo, în acel centru de lumină, de muncă şi economie, aŭ lăsat eĭ o reputaţie teribilă de »*sales valaques*«, subt toate formele, şi în ţară vedem unde ne-aŭ dus.

Nu mĕ pot opri a nu cita şi următorul articol scris de un vechiŭ patriot român, C. Stamati. Orĭcât am insista în acest sens nu e rĕŭ, de oare ce sunt prea mulţĭ încă aceĭ ce-şĭ cresc copiĭ în străinĕtate, şi care nu fac nicĭ un sacrificiŭ pentru a da o bună dezvoltare şcoalelor noastre, în loc de a le critica.

Invĕţatul în ţĕrĭ streine

Am vĕzut un tînĕr român ce s'aŭ întors în ţara sa din Europa, unde aŭ învĕţat păr la 25 anĭ aĭ vîrsteĭ sale; el aŭ fost înstrăinat de copil încă, de toţĭ compatrioţiĭ sĕĭ, avênd cunoştinţă numaĭ cu cetăţeniĭ oraşelor Europeĭ, decĭ el aŭ uitat de demult şi limba părinţilor sĕĭ, dar el aŭ învĕţat şeapte linguĭ străine; el nu ştia nimica de administraţia cea nouă a Românieĭ, de codul civil, de legile şi drepturile eĭ, dar ştia de administraţia Franţeĭ, Germanieĭ şi Angliеĭ; ba încă cunoaşte statutul constituţiilor Americeĭ. El nu ştia nimica de istoria ţĕreĭ sale, de faimoasele fapte ale Domnilor celor vechĭ, dar ştia a desluşi cu amĕruntul întunecatul haos al împĕrăţiilor Babilonuluĭ şi al Asirienilor, şi cunoştea desăvîrşit vechile dinastiĭ ale Eghipetuluĭ. El nu ştia unde aŭ fost cetăţile vechĭ ale Românilor, dar ştia unde aŭ fost turnul Babilonuluĭ, ştia cât aŭ fost de înalt cum şi numele Arhitectorilor ce l'aŭ zidit. El socoteşte că marele Ştefan al VI-lea aŭ fost fiul luĭ Ştefan al V-lea, şi că marele Mihaĭ Eroul, pentru că era smad la faţă, aŭ fost şi fiul Principeluĭ Negru, şi zice că de a le şti numele acestora şi isprăvile lor, sunt nimicurĭ pe lîngă numele Impĕraţilor Midilor şi aĭ Babilonuluĭ, precum aŭ fost faimosul Apronias, Herigabal, Nabucodonosor; iar când aude de vre-un Domn faimos de a Moldo-Valahilor, întreabă cum chiema pe femeile lor, căcĭ el ştia că Ninias aŭ avut douĕ femeĭ; apoĭ când îĭ spuĭ că Domnul ţĕreĭ aŭ fost de un crasis puternic, el rĕspunde că din potrivă, un Impĕrat al Eghipetuluĭ, Tetmosis, era bolnăvicios, pentru că şi bunul sĕŭ Alifarmotuzis fusese slăbănog. Decĭ, ce nu ştia el? Ce taină a vechimiĭ n'aŭ resbătut el? El ştia că Semiramis semăna la glas şi la vorbă cu fiul sĕŭ Nimias, pentru că saŭ ea avea glas bărbătesc, saŭ fiul sĕŭ avea glas femeiesc.

El a maĭ aflat încă că Nemrod era stîngaciŭ şi că Sesostris, ce lucra cu dreapta, lucra şi

[1]) No. 16. Braşov, 1838.

cu stînga, şi că cu greşală învĕţaţiĭ poreclesc pe un Artaxerses lung în mână, căcĭ el avea numaĭ o mână maĭ lungă şi anume mâna stîngă... şi altele multe ştie acest învĕţat român.

Aşa dar, eŭ adaog a zice că vestitul moralist şi scriitor al Franţeĭ, La Bruyère, aŭ scris o aşa fel de satiră pentru tineriĭ francesĭ ce învĕţa ştiinţĭ de aceste, făr a şti cele trebuitóre pentru ţara lor Franţa, şi Franţesiĭ nu s'aŭ mâniat pe dînsul; ci maĭ ales s'aŭ îndreptat, aseminea şi poetul Delile în minunate versurĭ zice:

Iată învĕţatul vine
Departe din ţĕrĭ streine,
Care ştie amăruntul ce-aŭ făcut fieştecare
In Sparta, Roma, Athena şi câţĭ stînjenĭ păr la soare;
Ştie istoria lumeĭ, cunoaşte orĭce antică,
Iar de ţara sa nu ştie nimică...

Oh! de-aş şti că buniĭ meĭ compatrioţĭ nu s'ar mânia şi pe mine de critica aceasta, eŭ le-aş spune acest viers:

Domnilor şi boerĭ marĭ, luaţĭ seama ce am scris,
Căcĭ pilda mea nu-ĭ de rîs
Şi daţĭ copiilor voştri trebnica învĕţătură,
Potrivită cu moralul şi-a Românilor natură;
Şi de folos scump patrieĭ, unde aŭ eĭ să petreacă,
Ca a lor dregătoriĭ patrioţilor să placă
Ştiind cum să-ĭ fericească [1]...

»Se lucra mult — îmĭ spunea Limburg — eraŭ oamenĭ generoşĭ. Nu vĕ închipuiţĭ ce muncă se dezvolta pentru binele ţĕriĭ de la cel maĭ de jos la cel maĭ de sus! Timpul 'ĭ împingea cu grabă pe toţĭ.« Iată ce făcea generaţia părinţilor noştri.

Limburg a fost profesor de germană la St. Sava în timp de 47 anĭ şi la şcoala militară până la mutarea acesteia în Iaşĭ.—La 1846 el a dat concurs de limba germană.—In juriul sĕŭ eraŭ: P. Poenaru, A. Florian, profesor de istorie, şi Hill, profesor de latină.—Caracteristic e modul cum s'a făcut examenul. Limburg nu a fost chestionat asupra limbiĭ ce trebuia s'o predea; a fost chestionat asupra latineĭ! Aaron Florian zicea vĕzênd rĕspunsurile mulţumitoare ale candidatuluĭ: »Dacă ştie lătineşte, ştie totul!«

Din un raport făcut de Eforia şcoalelor luĭ Vodă Barbu Ştirbeiŭ, la 30 Martie 1850, se constată că: »D-luĭ I. Limburg s'a dat a tălmăci gramatica germano-română, din care a lucrat până acum cinci tetrade în folio, file 190, după manuscrisul No. 16«. Comisiunea de examinare a cărţilor, alcătuită din profesoriĭ Ioanid, I. Pop, Hill, Alex. Orĕscu şi Zalomit, în 1851, admite tipărirea, între altele, şi a acesteĭ gramaticĭ.

După programul cursurilor de pe anul şcolar 1851 — 52 se vede că el făcea cursul de limba germană la anul al IV-lea şi al V-lea. La 28 Octombre 1850 găsim pe Limburg alăturĭ cu A. Marin, Marcovicĭ şi alţiĭ în comisiunea a doua, pentru a cerceta pe eleviĭ ce urmaŭ a fi primiţĭ în clasa IV-a şi a V-a inclusiv, la St. Sava, cu începere de la 1 Ianuarie 1851, când, conform oficiuluĭ No. 1.389 din 17 Octombre 1850, Vodă Ştirbeiŭ ordonă deschiderea şcoalelor, închise prin

[1] C. Stamati. Muza Românéscă. — Iaşĭ, 1834, p. 478.

evenimentele de la 1848. — Tot în acest an comisiunea de examinare a cărţilor didactice, compusă din profesorii Ioanid, I. Pop, Hill, Alexandru Orëscu şi I. Zalomit, admite punerea în vînzare, între altele, şi a cărţii: *Gramatica germano-română* de *Limburg*, pe care a prezentat-o în manuscript.—Această primă gramatică română-germană a fost tipărită în 1852 cu cheltuiala Statului, care i-a dat 2.000 lei vechi pentru manuscript.

Limburg, care dacă era plin de viaţă şi energie, era însă foarte puţin avut, amintindu-şi acest dar de 2.000 lei vechi al ocîrmuirii, exclamă încă după 48 de ani: »Bine mi-au prins paralele atunci!«

Ce bun lucru se făcea pentru învĕţămîntul secundar.

Cărţile bune, alese de o comisie, se ajutau.—Acum la noi ar trebui să fim severi în a le admite în şcoale, căci ele se fac de la sine; prin numĕrul mare al elevilor ce le cumpĕră, autorii au destulă recompensă bănească.

Ar trebui însă ca la finele secolului să facem pentru universitate ceea ce la mijlocul lui se făcea pentru învĕţămîntul secundar. Acolo acum Statul, cum se face chiar în o ţară vecină, în Ungaria, trebue să ajute tipărirea cursurilor. Ce viaţă s'ar da învĕţămîntului superior care stagnează!

Pentru moment, însă, relele sunt numeroase: Nu ştim ce valoare au cursurile ce se fac, căci ele nu sunt publicate. Nu au studenţii în mână cărţi române. Nu se poate stabili o nomenclatură naţională ştiinţifică. Nu se stimulează la lucru. Nu se păstrează, nici nu se pune în relief, partea originală şi importantă a multor din aceste cursuri, care sunt de o reală valoare. Nu e nici un control posibil asupra nivelului nostru ştiinţific.

Să sperăm că un Petrache Poenaru va trece—nu pe la direcţia şcoalelor, unde a trăit cu glorie—dar pe la Ministerul de Instrucţie, care are şi el un viitor de aur, rezervat celor ce vor avea capacitatea, energia şi voinţa de a da ultima direcţie nu numai dezvoltării culturale, dar şi ştiinţifice, în sensul larg al înţelesului, desvoltării noastre depline pe terenul cugetării şi al scrutării.

Gramatica lui Limburg s'a tipărit în tipografia lui Roseti şi Wintherhalder. Dar cu ce greutăţi însă! Arta tipografică, atât de înfloritoare odinioară în această ţară, abia începuse a se afirma din nou în secolul acesta.

»Am făcut 7 corecturi—îmi zicea el—şi tot cu greşeli a eşit«.

Să nu uităm că textul era tot cu litere cirilice. [1])

---

[1]) Scrierea cu litere latine s'a introdus în mod oficial şi obligatoriu numai la 1859 şi 1860 de ministerul de culte din Moldova, înainte de a fi decretat alfabetul latin în Muntenia, de I. Ghica, care era ministru de externe în 1859. — D. V. A. Ureche are meritul de a fi făcut un alfabet mic în table separate. Iată ce se spunea prin circulara No. 1.152 din 27 Septembre 1860, făcută prin *Monitorul Oficial* No. 283:

»In vederea trebuinţei de uniformitate în scrierea cu litere latine, în şcoalele publice din ţară, nu mai puţin şi pentru a se înlesni copiilor începĕtori cumpĕrarea celor dintâi pagine de abecedar (care ei le rump atât de mult până să înveţe), se publică că s'a tipărit pentru şcoli alfabetul în pagini despărţite. Fiecare costă micul preţ de 4 parale, încât prezintă şi înlesnirea de a şi le procura şi şcolarii cei mai sĕraci, care, învĕţându-şi lecţiunile pe asemenea pagini separate, vor avea şi avantagiul a nu strica în câteva zile o carte întreagă«.

Acest Wintherhalder, german, filo-român și chiar cetățean român, a murit nu de mult la Viena.

El a fost librar in București. A debutat ca »comis« și în urmă ca »asociat« la librăria luĭ Rosetti.

El a scris la 1836 »Triumful amoruluĭ«, jucat în acelaș an de școlariĭ societățiĭ filarmonice, precum și »Actorul fără voie«.

In *Românul* din anii 1857—1861 găsim foarte numeroase articole scrise de el asupra cestiunilor financiare, cu deosebire[1]). A trebuit să fie un om muncitor și de bine. In urmă a ajuns chiar ministru de finance.

Limburg a făcut la 1842 primul catalog al mineralelor »museumuluĭ Statuluĭ«.

Director era P. Poenaru, iar Waldstein profesor de zoologie. Acesta era din Viena. El era cocoșat, împăia pasĕrile și în acelaș timp era și profesor de desemn la St. Sava.

In Almanachul Statuluĭ de la 1840, de Karkaleki, îl găsesc tot profesor de desemn, nu ajunsese încă de zoologie (!). »Scarlat Valinstain, conservatorul museuluĭ« cu 200 leĭ lunar (budgetul pe 1842[2]).

In acest almanach găsesc ca motto: »*Iubirea Patrieĭ îmbrățișată de statornicie, e temeiul fericiriĭ națională*«.

»Museumul se afla instalat la St. Sava, în o construcție turcească, în unghiul bisericiĭ St. Sava, cam la colțul loculuĭ caseĭ Șuțu dinspre Universitate. Acolo era și biblioteca și alăturĭ tipografia St. Sava a Statuluĭ«.

Relativ la acestea, iată ce găsesc în descrierea conteluĭ Démidoff:

»Des visites intéressantes, et faites en commun, occupèrent cette journée. Nous vîmes le Musée de Bukharest. Ce Musée est spécialement consacré à l'histoire naturelle; il occupe un espace qui s'agrandira à mesure que les collections, commencées à peine, prendront plus d'importance. La bibliothéque publique est fondée dans le même local; elle se composait de sept mille volumes environ. Ce noyau peu nombreux attend un complément où les sciences et l'histoire surtout ont grand besoin d'être plus amplement représentées. En quittant ces intéressants établissements, déjà si prospères, si l'on prend en considération le peu de temps qui s'est écoulé depuis la régénération de la principauté, j'ai été heureux de déposer dans la collection minéralogique un échantillon de notre platine sibérien, qui y restera, j'espère, comme un souvenir de l'accueil plein d'obligeance que nous avons trouvé dans cette visite. De là on nous a conduit au collège. Des logements commodes et spacieux, des jeunes élèves portant un joli uniforme, préviennent tout d'abord en faveur de cette institution[3])«.

---

[1]) *Românul*: 1860 — Asociațiunea, 15 Septembre. Industria cea mică saŭ meseriile, 20 Noembre. Expositiunĭ de industriĭ, 5 Decembre. 1861, Comuna, israeliții, sericicultura.

[2]) Almanachul Statuluĭ din prințipatul a toată Țara românească, acum întâiașĭ dată tipărit pentru tot prințipatul, cu milostiva slobozenie a prea luminatuluĭ și prea înălțatuluĭ prinț și domn stăpînitor a toată Țara românească, Alexandru Dimitrie Ghica. *In Buda.* Acum întâiașĭ dată întocmit și tipărit prin Zaharia Karkaleki, editorul bibliotecеĭ românescĭ. 1836.

[3]) Voyage dans la Russie méridionale et la Crimée par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie, par Mr. Anatole de Démidoff, de l'académie impériale des sciences de Saint-Pétersbourg et de l'Institut de France. Paris, 1854. Pag. 105.

Aci e locul să aducem recunoştinţă memorieĭ acestuĭ călĕtor, om onest şi corect, care a înţeles şi bunătatea primiriĭ noastre ospitaliere şi starea noastră socială.

Iată ce găsesc în lucrarea sa:

»Et, à ce propos, qu'il nous soit permis de dire ici avec quel sentiment pénible nous avons vu des voyageurs comme nous, accueillis, comme nous l'avons été, par cette aimable hospitalité qui se livre si naïvement à l'étranger, qu'elle entoure et qu'elle fête, écrire à leur retour des relations si sévères, si oublieuses des moeurs douces et polies de leurs hôtes. Ces voyageurs, qui, ainsi que nous, ont tout visité à Bukharest, se montrent, ce nous semble, beaucoup trop préoccupés des plaies encore mal cicatrisées dont l'ancien état social a laissé les marques sur la société présente. Si, dans le premier abandon de conversation trop vite intimes, nos prédécesseurs ont deviné ces blessures, à quoi bon les découvrir à l'Europe, qui ne demandera pas compte aux principautés de leur attitude nonchalante sous le régime d'engourdissement moral qu'elles ont heureusement secoué, mais bien de la manière dont elles ont mis à profit ces quelques années de réhabilitation dont elles ressentent déjà l'influence régénératrice? Eh bien! sous ce point de vue, il est juste, et très juste, de dire qu'aucune société européenne n'a été plus active à se frayer au chemin vers le bien à travers tous les obstacles dont son ancienne route était encombrée: on en pourrait citer comme exemple plus d'une amélioration importante, qui déjà est passée dans les habitudes de la vie de ces provinces.

Après tout, les narrateurs si peu indulgents qui ont payé l'hospitalité de Bukharest avec la monnaie de leur spirituel sarcasme, ne nieront pas, tant ils savent bien l'histoire, qu'il est des nations qui datent de cinquante ans leur régénération politique et morale, et qui ne sont guère plus riche en principes[1]).«

Ce diferenţă, cu acel ce în »*Cosmopolis*[2])« nu găseşte nicĭ o scuză, nicĭ un cuvînt bine-voitor societăţiĭ noastre.

Că avem defecte, o ştim maĭ bine ca eĭ. Că avem maĭ puţine ca eĭ, nu vor să o ştie însă!.. Că defectele civilizaţieĭ lor a stricat poporul nostru, care, ca sentimente omeneşti, are puţine neamurĭ care să i se compare, aceştia nu vor înţelege-o uşor.

Dar studiile psihologice asupra popoarelor nu se fac şi nu consistă numaĭ în micele murdăriĭ, culese pe la colţurile stradelor orĭ la spetezele fotoliurilor din anumite case. Dacă am face noĭ descrierea reală a celor ce se petrec la alte popoare, fără ură, fără a forţa nota, fără a inventa saŭ exagera, câte ar fi de spus, şi cât fondul brav, onest, ospitalier, inteligent şi poetic al poporuluĭ nostru ar câştiga în această lumină, cinstit repartizată!

Dar să ne întoarcem la muzeumul nostru.

Acest »Muzeum Naţional«, s'a întocmit în anul 1835, sub protecţia Mareluĭ Ban Mihail Dimitrie Ghica. Iată ce găsesc în »Almanahul Statuluĭ din prinţipatul a toată ţara românească pe anul 1837, tipărit cu slobozenia înalteĭ stăpînirĭ... de Zaharia Karkaleki, în Buda«:

---

[1]) Lucrarea citată, pag. 105—106.

[2]) *Cosmopolis* de la 1 Iunie 1898. Autorul Henry des Rioux.

»Muzeumul Naţional din Bucureştĭ

Şeful Muzeumuluĭ

Domnul Mihail Dimitrie Ghica, marele Dvornik şi ministru din năuntru, prezident Sfatuluĭ administrativ, cavaler al maĭ multor ordine împĕr.: Fundator: muzeum...«

La acest liceŭ se afla şi colecţiunea de fizică şi micul laborator de chimie. La 1842 s'a făcut prima experienţă cu maşina electrică a luĭ Ramsden, de sigur aceea ce se găseşte încă la Universitate, aflată în cabinetul luĭ Bacaloglu, partea ce acum se află subt direcţiunea D-luĭ Negreanu. Poenaru 'ĭ zice luĭ Limburg la acea epocă: »Haide să ne electrizăm«. Era distracţia cea maĭ curioasă şi maĭ instructivă pe atuncĭ! Se duse, şi Limburg care: »suferea cu desăvîrşire de friguri, fiind chiar în acces, s'a vindecat şi nu le-a maĭ avut« după 6—7 electrizărĭ în acea şedinţă.

Ce rĕmâne dar din teoria microbiană? In orĭce caz avis medicilor, care nu maĭ obţin rezultate cu chinină. De sigur că impresiunea psihică a jucat aice un puternic rol asupra pacientuluĭ.

Iată cine a fost Limburg, vechiul director al acesteĭ şcolĭ!

In anul 1898, la 29 Iunie, am fost la distribuţia premiilor pentru a doua oară la această şcoală, şi pot zice că am luat parte cu un interes cu atât maĭ mare cu cât eram în curent cu istoricul acesteĭ şcolĭ. Am admirat pe bĕtrânul Limburg, care cu o juvenilă vigoare a ţinut următoarea vorbire:

Doamnelor şi Domnilor!

Este recunoscut că buna educaţie şi învĕţătura sunt mijloace prin care prosperă o naţiune. Intru adevĕr, acestea arată omuluĭ datoriile către creatorul, către patria şi către semenĭĭ sĕĭ; lipsa acestora, din contra, aduce pe om la abuzurĭ, la neîndeplinirea datoriilor sale şi la neascultarea legilor; de aceea şcoalele aŭ o misiune foarte importantă în Stat.

Repauzata întru fericire Doamna Elisaveta Ştirbeiŭ, inspirată fiind de acest sentiment, dotată cu inima generoasă şi doritoare de binele comun, vĕzând lipsa totală de şcolĭ în ţară pentru acele fiinţe, care sunt destinate de la natură a da omuluĭ cele dintâĭ principiĭ ale educaţiuniĭ, a binevoit să deschiză încă din anul 1843, Maĭ în 18, acest Institut, prin care fapt s'a uşurat părinţiĭ fără mijloace de o greutate pe care le-o impunea datoria părintească, şi s'a deschis calea luminiĭ copiilor lor, putênd profita de cursurile acestuĭ aşezămînt fără nicĭ o plată.

Matriculele şcoaleĭ ne dovedesc că în decurs de 55 de anĭ peste 2.500 de copile aŭ frecuentat cu succes cursurile şcoaleĭ Ştirbeiŭ Doamna.

Drept aceea şi alte multe binefacerĭ, spre memoria fericiteĭ fundatoare a acesteĭ şcoale, zicem: Doamnă Elisaveta Ştirbeiŭ, virtuţile tale vor fi în etern binecuvîntate!

Suntem datorĭ recunoştinţă întregeĭ ilustre familiiĭ Ştirbeiŭ, la care s'a transmis ca moştenire sarcina de a întreţine acest Institut, şi de la care datorie pioasă nicĭ un membru al acesteĭ generoase familiĭ nu s'a abătut nicĭodată.

Doamnelor şi Domnilor,

Estimp 148 eleve aŭ frecuentat cursul învĕţăturiĭ la şcoala Ştirbeiŭ Doamna.

Examenele generale de finele anuluĭ şcolar aŭ dat rezultate satisfăcĕtoare, pentru care rezultat exprimăm mulţumire corpuluĭ didactic pentru zelul şi activitatea cu care 'şĭ-a îndeplinit greaua misiune.

Elevelor,

Vouĕ vĕ amintim că regulile şi bunele exemple pe care le-aţĭ primit aci în şcoală să le aveţĭ de scut al vieţiĭ voastre, căcĭ pe asemenea principiĭ inimile voastre fiind bazate, moralitatea va domni în sînul familielor voastre.

Veniţĭ acum de primiţĭ rĕsplata sîrguinţeĭ voastre!

Această cuvîntare ne arată maĭ bine ca orĭce spiritul ce domnește în acel institut şi sentimentele aceluĭ ce de sigur poate a se mîndri, ca fiind director de 57 anĭ, nu poate să aibă mulţĭ colegĭ în Europa.

El a înţeles şi urmat ideia generoasă şi românească a nobileĭ fundatoare.

Mulţumirĭ luĭ Limburg, adîncă recunoştinţă memorieĭ fericiteĭ fundatoare Elisabeta Ştirbeiŭ.

Dr. C. I. Istrati.

NOTE ZILNICE

(Urmare) [1])

Iunie

1

Erĭ seară se vorbea în toate locurile de foarte apropiata trecere a Dunărĭi de către armata rusă. Nimenea nu se maĭ îndoeşte de izbînda neîntâziată a acesteĭ armate odată intrată pe teritoriul Bulgarieĭ; de aceea se svoneşte chiar de pe acum de o apropiată încheiere a păcĭi, care ar fi foarte bine venită, de oarece situaţiunea financiară a Românieĭ devine desastruoasă. Hârtia monetă îĭ va da o lovitură, ale căreĭ urmărĭ se vor simţi.

Astăzĭ a avut loc prânzul oferit la Cotrocenĭ Impĕratuluĭ şi Prinţilor din familia imperială.

Erĭ seară am vĕzut un căpitan de cazacĭ din Ural încălecând un mic cal alezan, care a înminunat pe toţĭ ceĭ de faţă. Acest animal, prin energia şi repeziciunea mersuluĭ sĕŭ, a dovedit nişte calităţĭ pe care nu le-am maĭ întîlnit la vr'o altă rasă. Nu voiŭ uita niciodată admirabilul cal. Se spunea în jurul meŭ că escadronul căpitanuluĭ, întreg format din cazacĭ, bunĭ înotătorĭ, e destinat să fie în fruntea avangardeĭ armateĭ ruseştĭ la trecerea Dunărĭi.

In Moldova mişcarea pentru răniţĭ ia proporţiunĭ neaşteptate. Femeile moldovene fac lucrurile cu mult maĭ serios decât aicĭ, unde moda şi dragostea de nemuncă sunt pentru o bună parte în opera de caritate. Acestea încă arată spiritul de uşurinţă care deosebeşte Bucureştiul.

Către 1 p. m. aflu că Impĕratul puţin indispus nu va veni astăzĭ la Bucureştĭ. Prânzul de la palat va avea loc Vinerĭ. Totuşĭ ar putea să fie încă amânat în urma morţiĭ Mareluĭ Duce de Hessa Darmstadt.

Abuzurile furnisorilor ovreĭ şi funcţionarilor noştri formează obiectul uneĭ lungĭ scrisorĭ publicată în *Românul*.

Acelaş jurnal publică nota circulară turcească în privinţa independenţeĭ noastre.

---

[1]) A se vedea *Literatura şi Arta Română*, an. IV, pag. 556.

Pare hotărît că trupele noastre vor trece Dunărea. Se vorbeşte pretutindenĭ.

2

Confuzia între diferitele proiecte de lege asupra hârtieĭ monete întârzia încă soluţiunea acesteĭ grave probleme. Cu toate acestea, ceva se va vota probabil astăzĭ. Orĭcare ar fi legea, va fi o măsură financiară deplorabilă.

Temperatura devine excesivă; şi cu toate acestea nu suntem încă decât în 2 Iunie. E de temut că soldaţiĭ ruşĭ şi românĭ vor suferi mult subt corturĭ. Bulgaria maĭ accidentată trebue să prezinte maĭ puţine inconveniente decât Oltenia şi malurile Dunărieĭ.

Românul anunţă arestarea a treĭ spionĭ, dintre care unul şĭ-ar fi primit deja răsplata.

Am văzut erĭ seară voluntariĭ bulgarĭ. Eĭ par destul de bine echipaţĭ.

Aflu astăseară că Senatul a luat în consideraţie legea asupra hârtieĭ monede, care a fost deja votată de către Cameră. E legea prezentată de guvern; ea va fi cu siguranţă votată mâine şi va deslega, în sfîrşit, o cestiune rămasă mult timp în suspensie. Nu peste mult timp o să-i-se resimtă tristele efecte. Am auzit, cu toate acestea, erĭ seară la D-nu M. că hârtia monetă va pĭerde puţin din valoarea sa nominală şi va micşora cursul valorilor noastre. Argumentarea sa e imposibil de reprodus.

Se zice acum că trupele noastre nu vor trece Dunărea. Înregistrez toate aceste svonurĭ contradictorĭĭ, pentru că ele dovedesc uşurinţa opiniunĭĭ publice.

3

Împăratul va prânzi astăzĭ la Cotrocenĭ.

Prinţul Milan al Serbieĭ este aşteptat astăseară la 7 $^1/_2$. Mâine trebue să se ducă la Ploeştĭ ca să salute pe Împărat.

Continuăm să fim fără noutăţĭ din Asia, ca şi de la Dunăre. Cu toate acestea din toate părţile se asigură că cuartierul general rus va fi mutat în curînd la Alexandria.

Viaţa se scumpeşte mult la Bucureştĭ. Cazacĭĭ sunt fără îndoială favoriţiĭ publiculuĭ. Se povesteşte pretutindenĭ miĭ de..... pe socoteala lor; cea maĭ mare parte sunt datorite cu siguranţă imaginaţieĭ povestitorilor.

Fratele meŭ 'mĭ anunţă sosirea sa sigură pe Lunĭ în 6. El a făgăduit Prinţesiĭ să ţină o conferinţă pentru răniţĭ.

Se afirmă că Turcĭĭ aŭ bătut straşnic pe Muntenegrenĭ. Totuşĭ jurnalele nu publică decât veştĭ dubioase în această privinţă.

Temperatura de erĭ până seara a variat cu totul. Azĭ e destul de răcoare.

4

Senatul a votat cu oarecare modificărĭ legea hârtieĭ-monete.

La dejun Kogălniceanu mĭ-a spus că a văzut azĭ dimineaţă pe Marele Duce în capul unuĭ regiment de cazacĭ al gărziĭ trecând prin faţa locuinţeĭ sale

de la şosea. El socotea că cuartierul general a început mişcarea sa către Alexandria. Nu-o fi vr'o greşeală? De altfel trecerea Dunării nu trebue să se prelungească mult după prevederile tuturor. După colonelul Arion, pe care l-am vĕzut astăseară, această trecere nu va putea avea loc înainte de trei sĕptămâni, avêndu-se în vedere apele şi inundaţiile fluviului.

Colonelul Arion e prea interesant de ascultat.

Ne-a spus între altele că artileria duşmană trage cu multă precisiune cu toate notele contrarii ale jurnalelor noastre.

Pare de asemenea că vigilenţa turcească e neobosită.

5

Românul de azi dimineaţă e foarte interesant. Mai întâi în primul sĕu Bucureşti, cu prilejul unei lucrări istorice de Hăşdeu, prepară publicul pentru o eventuală unire cu Sîrbii şi Bulgarii.

Pe urmă el dă presii române sfaturi asupra conduitei ce trebue s'o aibă în timp de războiŭ. Articolul e prea cu meşteşug scris, încât abia lasă să se înţeleagă restricţiunile radicale din el în privinţa exerciţiul libertăţii presei.

In sfîrşit *Românul* anunţă ivirea floteĭ germane în Mediterana şi o crede ca o mĕsură în contra Angliei.

Se asigură că Guvernul trebue să prezinte mâine la Cameră o nouă convenţiune cu Rusia. E fără îndoială încă un obiect de emoţiune publică, căci zisa convenţie trebue să fie în legătură cu participarea noastră la războiŭ.

Toţi corespondenţii jurnalelor, sosind azi de la Ploeşti, confirmă noutatea mişcării către Dunăre a cuartieruluĭ general rus, dar nimeni nu ştie localitatea unde se va fixa. Se vorbeşte mult de Alexandria.—Se remarcă de pretutindeni că prezenţa Prinţuluĭ Milan la Bucureşti e aproape neobservată. Nimeni nu vorbeşte nici nu se ocupă de aceasta. Recepţiunea sa chiar a fost făcută fără nici o strălucire. Întîlnim pe Prinţ într'o simplă trăsură, fără suită, precum şi fără ofiţer de ordonanţă care să-i însoţească persoana. Atâta simplicitate surprinde pe observator.

Să fie adevĕrat că audienţa sa la Împĕrat, la Ploeşti, ar fi fost foarte scurtă şi puţin satisfăcĕtoare?

6

Se aşteaptă noutăţi de la Camera din Versailles. Se svoneşte de trecerea câtorva regimente ruseşti la Ghecet. Mulţi nu cred, din cauză că Ghecetul e cu totul înecat şi trecerea trupelor ruseşti n'ar avea nici un folos. Oameniĭ cu noutăţi alarmante anunţă chiar că Împĕratul, el însuşi, ar fi sosit la Brăila pe când este ştiut că M. S. n'a părăsit Ploeştiul.

D. Debains, pe care l-am întîlnit astăseară la plimbare, mi-a spus că, după părerea colonelului Gaillard, armata noastră, lipsită de cadre solide şi de geniŭ, n'ar depăşi ţifra de 15.000 oameni. După D. Colonel, ce am avea mai bun ar fi artileria.

7

Aflu astăzĭ de dimineaţă că D. C. A. Rosetti, erĭ, la Cameră, şi-a dat demisia din preşedinte. Ea a fost refuzată în unanimitate, ceeace probează că chiar D. Rosetti a votat contra demisiunii sale. Decĭ nu era sinceră. Cred şi eŭ. Motivul acesteĭ triste manopere nu e de sigur dragostea de dreptate, dorinţa sa de a vedea sfîrşindu-se odată procesul miniştrilor. E cu totul altceva : o voĭ spune într'o zi.

Zgomote de remanierĭ ministeriale se reînoesc astăzĭ, în urma uneĭ telegrame de la Viena din 14 către *Standard* după *Corespondenţa Politică*.

Se petrece ceva la Brăila ; dar nimenĭ nu poate da informaţiunĭ sigure.

Ceeace pare sigur e că statul-major general a părăsit Ploeştiul. N'a maĭ rĕmas decât Marele Duce Nicolae.

Am vĕzut astăzĭ pe Prinţul Suvarov, un om înaintat în vîrstă şi pe Prinţul Cercaschi, pe care îl dă drept viitor guvernator al Bulgarieĭ. E de asemenea un om matur. Prea frumoasă figură.

După Boyle geniul rus ar fi stabilit de la gara Brăila o linie de drum de fer care ar atinge Dunărea şi s'ar continua pe pontoanele poduluĭ ce se va stabili în acest loc. Trebue să fie o muncă tot pe atât de interesantă, pe cât şi de ingenioasă.

Numĕrul ofiţerilor ruşĭ la Bucureştĭ se micşorează zilnic. Se simte că o mişcare înainte e apropiată.

Mi se asigură că D. Pilat ar fi fost revocat din administraţia telegrafelor. Activitatea şi capacitatea sa n'ar fi în proporţie cu cerinţele armateĭ ruseştĭ. Demisiunea D-luĭ C. A. Rosetti din preşidenţia Camerĭi n'ar fi consecinţa destituirĭi ginereluĭ sĕŭ ? Limbagiul D-luĭ Rosetti la Cameră, în urma demisiunĭi sale, e destul de curios. Poză şi rancună. Dar aş fi foarte mirat dacă n'ar fi în această atitudine o comedie care să dea şefuluĭ radicalismuluĭ prestigiul sĕŭ puţin cam uzat în acest moment. Cred, dar, că demisiunea sa va fi retrasă şi urmată de o complesenţă din partea Camerĭi.

Aceasta a votat legea hârtiĭ-monede, astfel cum a amendat-o Senatul.

Notez în *Românul* de astăseară un articol foarte ridicol asupra administraţiĭ Europiĭ pentru noĭ.

8

Prinţul Milan a fost astăzĭ la Ploeştĭ.

Se pare că nu-ĭ nimic adevĕrat cu trecerea trupelor ruseştĭ la Ghecet.

Telegraful ne aduce o lungă interpelare a baronuluĭ Kaas în dieta din Pesta. Această piesă prin dezvoltarea sa are oarecare importanţă.

Se anunţă apropiata instalare a Impĕratuluĭ la Bucureştĭ. M. S. ar fi urmată de toată Casa sa.

Noutăţĭ din Muntenegru anunţă alte înfrângerĭ ale Muntenegrilor.

O adunare de senatorĭ şi deputaţĭ trebue să aibă astăseară loc în sala Se-

natuluĭ. Aceasta trebue să fie preludiul uneĭ afaceri importante a guvernuluĭ. E poate noua convenţiune de care se tot vorbeşte de câteva zile.

Românul de astăseară semnalează nouĭ abuzurĭ care se comit cu hrana soldaţilor noştri.

9

România liberă publică nota circulară a D-luĭ Kogălniceanu, în privinţa declaraţiuniĭ noastre de independenţă. Dacă acest document e fidel tradus, te surprinde a-l vedea eşit dintr'o cancelarie diplomatică.

Se vorbeşte de o notă destul de energică a guvernuluĭ german asupra întârzieriĭ plăţiĭ anuităţiĭ datorită acţionarilor căilor ferate române.

Erĭ seară, la întrunirea politică de la Senat, s'aŭ discutat multe lucrurĭ. Noŭ apel la unire! D. Brătianu a ameninţat încă cu demisiunea sa. Această manoperă e chiar foarte eficace, mulţumită ureĭ pe care o nutresc radicaliĭ contra conservatorilor.

Se pare că D. Cogălniceanu a amenităt de a nu-şĭ maĭ da de loc demisia. Îmĭ pare rĕŭ că n'am putut să fiŭ de faţă la această întrunire.

Mi-se raportează, după un ofiţer, grave noutăţĭ de la Calafat şi din alte puncte ocupate de trupele noastre; că acestea sunt în toate privinţele, într'o stare de plâns. Sunt lipsite de hrană şi de îmbrăcăminte. Acelaş ofiţer a adăogat că ţĕraniĭ sunt disperaţĭ de rechiziţiĭ. Dacă ceeace mi se spune nu e exagerat, soarta armateiĭ noastre este serios compromisă.

D. Guilloux, pe care l'am vĕzut azĭ dimineaţă la gară, mĭ-a spus că pe lîngă cele 12 milioane datorite acum acţionarilor se vor adăoga în şease sĕptămânĭ alte şease milioane, solda conturilor stabilite cu guvernul.

Ştiŭ de la D. Odobescu, redactorul noteĭ circulare a D-luĭ Cogălniceanu asupra independenţiĭ, că cel din urmă alineat, unde e vorba de Puterile vecine, a avut de scop, în spiritul D-luĭ Brătianu, să solicite bunavoinţa Rusieĭ. Iată o prevedere de care nu s'ar fi bănuit nicĭodată. Guvernul român declarând independeţa n'a prezentat dar intenţiunile guvernuluĭ rus?

In această privinţă pare că chiar jurnalele pariziene prietene radicalilor românĭ, desaprobă declaraţiunea noastră de independenţă. Vezĭ *La République Française* de erĭ.

Fratele meŭ a sosit azĭ dimineaţă.

10

Prinţul Milan a părăsit Bucureştiul azĭ dimineaţă.

De douĕ zile numĕrul considerabil al ofiţerilor ruşĭ, staţionarĭ la Bucureştĭ, se micşorează simţitor. Azi aproape nu se maĭ întîlnesc. E manifest că toată lumea e la post şi că trecerea Dunăriĭ este iminentă.

Planează încă nesiguranţa asupra acţiuniĭ noastre. Cu toate acestea toate trupele noastre sunt pe drumul războiuluĭ. Aŭ rĕmas foarte puţine la Bucureştĭ.

11

In sfîrşit, campania a intrat pe calea faptelor de războiŭ. De erĭ $^{10}/_{22}$, trecerea trupelor ruseştĭ se face la Galaţĭ şi la Brăila. Astă dimineaţă la 3 $^{1}/_{2}$ un corp de 6.000 de oamenĭ, a avut să lupte contra trupelor turceştĭ de la picioarele Balcanilor, în faţa Galaţuluĭ. Aflu de la D. Velasti, martor ocular, că lupta a durat până la 11 ore, şi s'a sfîrşit în avantagiul Rușilor.

S'aŭ bătut de asemenea şi la Măcin, şi se spune că lupta a fost foarte înverşunată. Detaliĭ lipsesc încă.

D. Velasti, care a părăsit Galaţul în noaptea de 10 către 11, a întîlnit la Barboşĭ pe Impĕrat şi pe toţĭ prinţiĭ familieĭ Sale. M. Sa a fost decĭ la Galaţĭ.

Camera a votat astăzĭ noua convenţiune Crawley.

Găsesc astăzĭ textul frances al noteĭ Cogălniceanu asupra declaraţiuniĭ de independenţă. In această limbă opera D-luĭ Odobescu e maĭ prezentabilă decât în româneşte. Nota e din $^{22}/_{3}$ Iunie.

A se vedea de asemenea în acelaş numĕr al *Jurnaluluĭ de Bucureşti* legea asupra hârtiĭ-monete.

Fratele meŭ a dejunat azĭ la Palat. El a rĕmas cu Alteţele Lor de la 11—3 $^{1}/_{2}$. Intreţinerea a fost din cele maĭ interesante. N'aş putea s'o pun aicĭ.

Kogălniceanu, pe care l'am vĕzut azĭ dimineaţă la dejun, mi s'a plâns de Calimachi-Catargi care, după el, nu face nimic şi nu informează de loc guvernul de ce se petrece la Paris, în ceeace ne priveşte. In loc de a supune el însuşĭ nota circulară asupra declaraţieĭ noastre de independenţă, ar fi trimis-o D-luĭ Décazes numaĭ subt plic. Kogălniceanu mĭ-a cerut să-ĭ indic un secretar pentru agenţia noastră la Paris. E greŭ de găsit.

12

Împĕratul a venit azĭ la Cotrocenĭ.

Sosit la gara Bucureştĭ, el maĭ întăĭ s'a dus la spitalul Brâncovenesc pentru a vedea doĭ ofiţerĭ răniţĭ, dintre care unul trece drept un pictor de talent. La Cotrocenĭ, M. Sa a primit o telegramă înştiinţându-l de o mare victorie câştigată de către armata sa din Asia, între Kars şi Erzerum. El a plecat la 10 ore spre Ploeştĭ.

Se vorbeşte în oraş de noŭĕ treceri ale Dunăriĭ care s'ar opera la Turnu-Măgurele. Se afirmă de asemenea că Giurgiul, bombardat de către turcĭ, ar fi în parte distrus.

D. de Woestym, sosit astăzĭ din Brăila, laudă mult energia şi vigoarea trupelor ruse la Măcin. El a fost de faţă la luptă.

D. Velasti, care de asemenea a vĕzut din înălţimile Galaţilor lupta, aduce aceleaşĭ laude soldaţilor ruşĭ.

In ţară nimic noŭ.

13

Faptul următor mĭ-a fost afirmat de H., martor ocular.

La prânzul de ieri, la Cotroceni, o muzică din garda imperială [1]) alterna cu o muzică românească. După masă Marele Duce moştenitor, a dat ordin şefului muziceĭ imperiale să cânte marşul *Regeluĭ Carol*. Împĕratul întreabă pe Alteţa Sa Imperială de care Rege Carol era vorba. Prinţul rĕspunse: *Regele Suedieĭ*. Acest curios incident a displăcut în particular Prinţuluĭ Carol şi a aruncat o mare receală printre asistenţi.

Impĕratul şi Prinţiĭ ruşi aŭ plecat astăzi spre Turnu-Măgurele, după uniĭ, pentru a fi de faţă la trecerea armateĭ în acel punct.

Prinţul, de altă parte, însoţit de miniştriĭ de războiŭ şi de lucrărĭ publice, de colonelul Slăniceanu şi de câţiva ofiţerĭ, s'a dus să viziteze pe răniţĭ la Giurgiŭ. Abia sosit în curtea spitaluluĭ, căzu o bombă. Incidentul ar fi putut fi foarte grav. Din fericire n'a cauzat nicĭ o nenorocire. Ştiŭ acest lucru de la co lonelul Slăniceanu.

Noutăţile asupra mişcăriĭ ruşilor, către ţĕrmul drept al Dunăriĭ, sunt foarte controversate. Se anunţă trecerea lor prin maĭ maĭ multe puncte deodată.

Miezul nopţiĭ... Aflu de la Ulise Cretzianu că Austria ar fi adresat accentuate dojeniri guvernuluĭ nostru asupra agitaţiilor din Transilvania. Doĭ agenţĭ provocatorĭ ar fi fost deja arestaţĭ în Transilvania. Guvernul austriac ar fi cerut, ca o primă garanţie a sentimentelor noastre de bună vecinĕtate, o schimbare de cabinet. Să fie oare un prim simptom al eventualităţilor de care se tem câteva persoane?

14

Observ că *Românul* publică tocmaĭ astăzĭ nota circulară a D-luĭ Kogălniceanu asupra declarăriĭ independenţiĭ noastre. Nu pot să atribuiŭ întârzierea decât neglijenţiĭ. Această notă poartă, cu toate astea, data de $^{22}/_{3}$ Iunie.

Legea asupra hârtiĭ-monete a fost promulgată la 12. Ea nu va întârzia dar să fie pusă în aplicare.

Mi s'a dat astăzĭ de dimineaţă o mostră din pâinea cu care se hrănesc soldaţiĭ noştri. Sunt de toate celea în această compositiune infamă, afară, cred, de făină. Oare furnisoriĭ care abuzează astfel nu sunt tot atât de periculoşĭ ca şi spioniĭ? Voiŭ păstra această mostră curioasă.

Notez, într'un supliment al *Timpuluĭ*, o telegramă relativă la accidentul în care Prinţul Carol era cât p'aci să cadă victimă. E un specimen de nerozie al preseĭ noastre.

Daily-News, sosit astăzĭ, are un articol foarte puţin măgulitor pentru Prinţul Carol şi pentru ceĭ dimprejurul sĕŭ în materia cunoştinţelor militare.

15

Noutăţile de la Dunăre devin astăzĭ foarte interesante. Trecerea Dunăriĭ, de la Zimnicea la Şiştov, a fost efectuată de trupele generaluluĭ Dragomiroff. De-

[1]) Regimentul Preobrajenski.

talii pozitive lipsesc. Nu vreaŭ să le iaŭ de bune pe cele ce se spun în stradă. Voiŭ aştepta deci.

Sesiunea legislativă a fost închisă astăzi....

O indisposiţie m'a împiedicat să-mi ţiŭ jurnalul de la 15 până astăzi. De altfel n'a fost nimic în ţară care să merite o menţiune, afară poate de neorînduiala comisarilor noştri, lăsaţi întru câtva fără ocupaţie, prin plecarea corpurilor de armată ruseşti. Se spune că comisarul-general D. Plagino, ar fi umilit prin tăcerea observată faţă de dinsul, de către statul-major al Mareluĭ Duce. D. G. Ghica, secretarul sĕŭ şi-a dat demisia.

Notez o reclamaţie a colonelului Slăniceanu asupra publicităţii dată mişcărilor armateĭ noastre.

Corespondentul luĭ *Daily-News*, *D. Forcas*, care a trecut unul dintre ceĭ dintăĭ cu trupele ruseşti la Şiştov, laudă mult valoarea lor.

Inchiderea Cameriĭ a fost pronunţată şi judecata vechilor miniştri a rĕmas oarecum în suspensie.

19

Ministrul nostru de afaceri străine a adresat consulilor generalĭ la Bucureşti o notă arătând excesele comise de turcĭ pe teritoriul nostru.

De asemenea s'a adresat şi agenţilor noştri diplomaticĭ o notă protestând contra ameninţăriĭ pe care aŭ formulat-o Turciĭ de a trata prizonieriĭ noştri ca rebelĭ şi de a-ĭ împuşca. Remarc că ministrul nu poate să afirme nimic. Această notă e foarte inferioară ca redacţie.

Ţarul a adresat o proclamaţie remarcabilă către Bulgarĭ.

S'a rĕspîndit, cu o profundă mirare, îngăduirea Prinţuluĭ ca D. Orăşeanu şi Damé să poarte medalia *Bene-Merenti*. Aceştĭ doĭ scriitorĭ, cel dintăĭ maĭ ales, sunt pretutindenĭ cunoscuţĭ pentru scrierile lor insultătoare adresate Prinţuluĭ şi Prinţeseĭ. Am uitat să spun că actorul Pascaly a fost deasemenea decorat şi a obţinut întăia clasă a ordinuluĭ. Responsabilitatea acesteĭ straniĭ mĕsurĭ o are ministrul Chiţu.

D. P. C., care a vĕzut azĭ pe Kogălniceanu, mi-a spus următoarele:

La plecarea cuartieruluĭ general din Ploeştĭ, comisarul nostru general a trimis D-luĭ Kogălniceanu un raport prin care anunţă plecarea cuartieruluĭ general din Ploeştĭ şi intenţiunea sa de a remite ministruluĭ tot dosarul administraţiuniĭ sale, care n'ar maĭ avea raţiune să maĭ fie. In privinţa acestuĭ raport D. Kogălniceanu ar fi afirmat că o scrisoare ar fi fost adresată consulatuluĭ general al Rusieĭ, înştiinţându-l de mĕsura luată *în urma congediuluĭ dat de către cuartierul general D-luĭ Plagino*. Scrisoarea a fost trimisă Baronuluĭ Stuart deja de douĕ zile.

D. Plagino e considerat ca demisionat; el se află la ţară.

Ceĭalţĭ comisarĭ seamănă, în momentul de faţă, cu Orfeŭ în căutarea Euridiceĭ.

Ni se afirmă că Împĕratul şĭ-a transportat cuartierul la Şiştov.

Prinţul Carol e de ieri la Brăila. E aşteptat astă-seară. El trebue să plece în curînd la Calafat.

Trecerea trupelor noastre la Vidin e necontenit obiectul controverselor publice.

22

Nimic mai deosebit de la 19. Nu se ştie aproape nimic de la teatrul războiului.

Observ un articol remarcabil asupra medaliei *Bene-Merenti* dată D-lui Orăşanu. Această împrejurare a emoţionat oarecum publicul.

Observ, de asemenea, un articol asupra legilor de război.

Se vorbeşte ceva şi în privinţa prezenţei Prinţului Gorceacoff prin cafe-şantanuri.

Astăzi a sosit la Bucureşti comitetul de dame care a organizat măreaţa ambulanţă de la Iaşi.

Mi se afirma ieri seară că o casă de ruletă a fost instalată de străini la D. Băleanu. Ea ar fi voit să se instaleze la otelul Broft, dar poliţia i-a interzis.

24

Continuăm să fim fără noutăţi de nici un fel. Nici chiar dinăuntru

La Bucureşti sentinţa dată contra membrilor comitetului de administraţie finanţiară e singurul incident de notat.

Se vorbeşte încă de D. Chiţu şi Orăşeanu şi în această privinţă notez un articol în *Vestea*, unde citesc, pentru întâia oară, un articol destul de violent în această împrejurare.

Lipsa de parale se măreşte ca şi temperatura care devine penibilă.

(Urmează) I. Alecsandri.

Biserica Sf. Dumitru din Orcheiŭ, Basarabia, zidită de Vasile Lupu, Domnul Moldoveĭ (1634—1654).

ŢIGANUL ŞI EAPA

ANECDOTĂ

Un ţigan fusese-odată
Cam poftit la judecată,
Cam poftit orĭ cam rugat
Pentr'o iapă de furat.
Şi colo la judecată,
Tot în prejma celeĭ epe,
Procurorul numa'ncepe:
— Ăst ţigan găsind o eapă
Lîngă stâncă la cişmea,
Fără frică, nicĭ ruşine
Haĭ se 'ncalecă pe ea!
Ăst ţigan e hoţ amarnic,
Indrăzneţ, cum nu se poate,
De-l lăsaţĭ ne'nchis, vĕ fură
Epele de-a rîndul, toate!
Ăst ţigan e treacă-meargă
Şi 'ncolo şi nu ştiŭ cum;
De-l lăsaţĭ şi nu-l închideţĭ
Ese mânĭ-poĭmânĭ la drum!
De-l lăsaţĭ ne'nchis acuma,
Cu 'ndrăzneala care-o are,
Şi pe noĭ, ca mâne-poĭmânĭ,
Îl vedeţĭ suit călare!!

* * *

Iar ţiganul ce să zică,
Maĭ de 'ncolo de la spate,
Zice: de, vorbişĭ, cucoane,
Numaĭ vezĭ că n'aĭ dreptate!!

Și dreptate n'aĭ, cucoane,
Cum chitesc eŭ ca un prost,
Pentru că de față-acolo
Dumneata, mĕ rog, n'aĭ fost.
Și de n'aĭ fost chiar e bine,
Zĕŭ, cucoane, pentru tine:
Că pe-acolo de-aĭ fi dat,
Să nu 'țĭ fie cu bănat,
Lupul mi te-ar fi 'nhăpat!!
— Ce lup? zice procurorul,
Eștĭ întreg, orĭ eștĭ nebun?
— Apoĭ lupul, de, cucoane,
Și dă-mĭ voe ca să 'țĭ spun
Că mergênd și eŭ pe-acolo,
Pe la stâncă, la cișmea
Vĕd la gard legat'o eapă,
Și svîrlea, svîrlea, svîrlea,
Svîrlea 'ntr'una din picioare
De credeaĭ că crapă, moare.
Iar la spate, după ea
Un lup mare ce făcea?!
Tot cu dințiĭ clănțăia
Și hap-hap mereŭ făcea,
Maĭ să 'nșface acum din ea.
Eŭ de milă ce fac? Haĭ,
Sus pe eapă 'n fugă saiŭ
Și căpĕstru 'n clipă 'ĭ taiŭ.
Iapa-atunce
Fuga 'mpunge
Lupul maĭ maĭ c'o ajunge.
Eŭ daŭ epeĭ la călcâe
Să fac lupul să rĕmâe.
Iară pân'ce lupu-o lasă
Mĕ trezesc la mine acasă.
Eŭ acuma asudat,
Bogdaproste c'am scăpat,
Și ca omul bucuros
Haide 'ncasă maĭ la dos.
Dar și eapa, vaĭ de ea,
De-asudată abĭa ședea:
Haĭ s'o iaŭ, zic, și pe ea
Și s'o bag la dos în șură
Că'ĭ a Domnuluĭ făptură!

Iar în șură dac'a stat
Apoĭ fost-a de furat?!

* * *

— Bine, zice procurorul,
Începênd la vorbă iar,
Dar în urmă, după asta,
Fost-aĭ, spus-aĭ la primar?
Știind bine c'a ta nu-ĭ
S'o fi dat în mâna luĭ?
— Heĭ, oftează acum țiganul,
Cam zîmbind la el cu milă,
Și 'nghițind grăbit în silă:
Poĭ... s'o daĭ primaruluĭ,
Orĭ în gura lupuluĭ?!...

TH. D. SPERANȚĂ.

TEXTELE VECHĬ ROMÂNEȘTĬ

II

PSALTIREA SCHEIANĂ

Psaltirea scheiană este o altă urmă neîndoioasă din primele timpurĭ ale veaculuĭ XVI, scrisă poate în acelaș loc și în acelaș timp ca și Manuscrisul voroneţian.

Aceleașĭ urme limbistice, aceleașĭ particularităţĭ fonetice caracteristice Codiceluĭ, sunt în mare parte subt aceiașĭ formă și în Psaltirea scheiană. Ba încă psaltirile posterioare, cum ar fi mult preţioasa psaltire a diaconuluĭ Coressi, din anul 1577, pare a fi o transcriere a acesteĭ psaltirĭ, ceva maĭ modernizată și maĭ scuturată de arhaismele textuluĭ scheian.

Psaltirea scheiană, împreună cu manuscrisul voroneţian, sunt două din cele maĭ vechĭ monumente ale începutuluĭ nostru literar. Ambele, având un fond bisericesc aproape cu întregul complex al literaturiĭ veaculuĭ al XVI, nu prezintă, după cum am maĭ spus, prin ele înseșĭ o anumită valoare; însă, din punctul de vedere paleografic, amândouĕ aceste texte sunt foarte valoroase și descoperirea lor e o fericire pentru filologĭ.

Psaltirea scheiană nu este supusă direct uneĭ analize riguroase; traducĕtorul și comentatorul eĭ D. prof. I. Bianu, membru activ al Academieĭ, n'a făcut altceva decât s'o dea publicităţiĭ așa cum se găsește în vechimea eĭ. Noĭ, maĭ puţin încă vom supune-o din, punctul de vedere ştiinţific, uneĭ analize; ne vom mărgini numaĭ a o pune în evidenţă, cu toată exactitatea și conștiinţiozitatea ce ne incumbă în o asemenea întreprindere.

Psaltirea scheiană este astfel numită pentru că a fost dăruită Academieĭ române de către D. Sturdza-Scheianul; e un manuscris relativ bine păstrat, formând un volum în 8⁰ mic, având câte 16 și 17 liniĭ pe pagină. D. Bianu îl descrie cu cea maĭ mare preciziune, cam în modul următor: coalele fiind în 8 foĭ aŭ câte 16 paginĭ afară de coala întâia; la coala întâia a fost adăogată o altă jumĕtate de coală din care două foĭ se aflaŭ puse înaintea textuluĭ psalmilor și două la sfîrșitul coaleĭ întâia; cele doĕ foĭ din'nainte s'aŭ pierdut, așa încât cele două din urmă aŭ rĕmas izolate; în acest mod coala una are zece foĭ, care sunt astfel legate între ele:

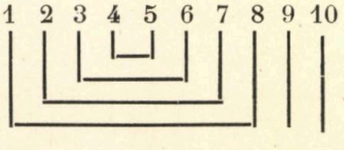

S'a păstrat întreg afară de cele două foĭ de la început dinaintea psalmilor, și de foaia din urmă a coaleĭ 31 care s'a pierdut.

Iată în douĕ cuvinte psaltirea scheiană, așa cum se înfățișează la prima vedere; rêmâne ca savantul să împrăștie umbra veacurilor lăsată asupra eĭ, și punênd-o în lumină să-ĭ arate și importanța.

E trist la noĭ că, din punctul de vedere analitic, critica literară e incomplectă. N'avem nicĭ o istorie a literaturiĭ concepută pe un plan maĭ deplin! Nicĭ o istorie a limbeĭ și dialectelor românești desăvîrșită. Trecutul nostru nu e de loc criticat, de loc scuturat din praful veacurilor. Pe icĭ pe colea avem câteva capitole din istoria literaturiĭ și limbeĭ, dar nicĭ ele nu sunt sistemizate, nu sunt adunate într'un tot, și cercetătorul întîmpină multe greutățĭ.

Psaltirea scheiană, printre textele manuscrise ale veaculuĭ XVI, e unul din cele maĭ vechĭ; bine nu putem preciza timpul în care a fost scrisă, nicĭ dacă e o traducere directă saŭ o transcriere a unuĭ text anterior. Cu toată siguranța, însă, limba ne-o arată maĭ veche decât psaltirea diaconuluĭ Coressi, tipărită în Sas-Sebeș la 1577, așa că o putem pune între textele întăeĭ jumĕtățĭ a veaculuĭ XVI.

Cum am maĭ zis, psaltirea coressiană nu pare a fi străină de această psaltire; dar ce diferență între limba lor, câte schimbărĭ! Pentru a ilustra cele susținute, privițĭ aceste douĕ citațiĭ, coprinzênd acelaș fragment al psalmuluĭ al doilea:

Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania?

Adstiterunt reges terrae, et principes convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus?!

Dirumpamus vincula eorum et projiciamus a nobis jugum ipsorum.

Pe care o dăm în original.

Дерéп че ѧчетирѫсе лимбиле ши ѡаменїе ѧкѫцъидоусе дешѫртѫлóрь; ѧраите тѫтоурѫ ѧ̂пѫрацїи пѫмънтоулꙋ ши боіѧрїи адꙋраържсе ѧпрéоунѫ спре длꙋ ши ла хссоулꙋ. съ роупем легѫтóриле лорь ши лепѫдѫм де ла нѿи ꙋіогꙋ лорь.

Ps. Scheiană.

Д... че рънжирѫ лимбиле шѝ ѿáменїи г... ѫ ѧдешéрть. ѧнли́нте стътꙋрѫ ѧпъраціи пъмѫнтꙋлꙋи ши́ дóмнїи адꙋнарѫсе де преоунѫ. спрѐ дóмнꙋль шѝ пре хри́стѡсꙋль лоуи. съ рꙋмпемь легѫтꙋриле лорь ши сх лепъдъмь Дела нѡи жоугꙋль лорь.

Coressi.

Adică:

1. Derep ce încetirâ-se limbile și oameniĭ învâțându-se deșârtâlorŭ?

2. Inrai (n) te stâtură înpâraţii pâmântuluĭ și boiarii adurarâ-se înpreunâ spre Domnul și la Hristosul luĭ.

3. Să rupem legâtorile lorŭ și lepâdâm de la noĭ giogu lorŭ.

1. D (erept)-ce rānjirâ limbile și oameniĭ g (răir) â în desertŭ?

2. Inainte stăturâ înpăraţii pământuluĭ și domnii adunarâ-se depreunâ spre Domnulŭ și pre Hristosulŭ luĭ:

3. Să rumpemŭ legâturile lorŭ și să lepădămŭ dela noĭ jugulŭ lorŭ!

Observăm chiar din această scurtă citație, că în psaltirea scheiană ca și în Apostolul de la Voroneț, înflorește încă vechea schimbare a luĭ n în r: *adurarâ-se*; de asemenea în psaltirea coressiană predomină prescurtarea ѫ. Dar o maĭ lungă cercetare în această privință o vom face când vom vorbi în special de Psaltirea luĭ Coressi.

In aceste douĕ notițe am atins pe cele maĭ însemnate texte manuscrise ale veaculuĭ XVI și cele maĭ vechĭ cărțĭ în românește. Intr'un apropiat numĕr vom vorbi și de celelalte texte manuscrise, cum ar fi: *Tetravanghelul*, copiat după un altul maĭ vechiŭ la 1574 de Radu Grămăticul, și care se află la Londra încă nepublicat în întregime, ci numaĭ fragmentat de D. Hașdeŭ; de legendele religioase și apocrife ale Popeĭ Grigore din Măhacĭ, precum și de hrisoavele din Codex sturdzanus, de o netăgăduită importanță.

In ceeace privește tipăriturile acestuĭ veac, ele vor avea consacrate capitole speciale.

I. Brumărel.

CARTEA DE AUR

I

PLÂNSUL DUNĂRIĬ

Pornesc în vĕzduhurĭ ecourĭ ciudate
Şi 'n plânset şi 'n geamăt se frâng;
E noaptea grozavă şi sună turbate
Accente nebune din zărĭ blestemate —
Greŭ apele Dunărĭĭ plâng.

Subt hainele morţiĭ o mie de iele
Şi spaime ce urlă mereŭ,
Se'nalţă fantastic în văĭ fără stele
Şi umblă prin sate şi foc duc cu ele —
Plâng apele Dunărĭĭ greŭ.

Şi flacărĭ se'nalţă din vifor când latră
În vînturĭ al morţiĭ căţel;
Luminele-s stinse şi focul pe vatră,
Şi nu-ĭ nicĭ-o viaţă şi totu-ĭ de piatră
Şi totu-ĭ de vînĕt oţel.

Iar norĭĭ ceĭ negri purtaţĭ de furtună
În valurĭ sinistre se strâng
Durerĭĭ şi morţiĭ şi nopţiĭ cunună,
Tăiată de fulger năprasnic, şi tună.
Plâng apele Dunărĭĭ plâng.

O clipă domină urgia smintită
Un răcnet de cobe pribeag,
Dar vîntul pe maluri şi moartea cumplită
Răsună mai tare pe mal în richită,
Şi picură ploaia şirag.

In zarea adîncă subt noaptea cea largă
Se zbate al Dunării glas;
Şi valu'şi răpede în maluri să-l spargă:
— Pe cine boceşte şi unde aleargă
Cu larmă şi fără popas?

Ce zînă se 'nalţă din ape purtată
De aripi teribile'n vînt
In haină de sânge? De sânge e toată
Cu genele 'nchise, cu gura 'ngheţată,
Cu faţa de groaznic mormînt.

Ce dangăt s'aude, ce clopot petrece
Al relelor nopţii convoi?
Ce umbre s'avîntă în viforul rece
Trei zîne şi patru şi şeapte şi zece
Şi altele încă apoi?...

Războiul începe. Prin pară răsbună
De lanţuri cinci sute de ani,
El sună fanfara vitează; răsună
Cutremur de inimi; din vînturi s'adună
Războinicii noştri sărmani.

N'au zà de aramă, nici mîndră armură,
N'au paloş, nici coifuri de fier;
Dar poartă în suflet o groaznică ură
Şi'n urma lor lasă a iaduluĭ gură
Duşmanii se spulberă, pier...

* * *

Pornesc în văzduhuri ecouri ciudate
Şi'n plânset şi'n hohot se frâng;
E noaptea grozavă şi vijii turbate
Accente nebune din zări blestemate —
Greu apele Dunării plâng.

Sunt roşiĭ de sânge şi'n vaer de unde
'Şĭ 'nalţă măreţul lor freamăt;
Dar ce se aude? Ce vuet rĕspunde
Din haos? Mugeşte din peşterĭ profunde
Carpatul puternic în geamăt.

Vorbeşte mireseĭ, aleseĭ eterne:
—„O Dunăre, Dunăre azĭ
„În calea, ta plânso, tot florĭ voiŭ aşterne
„Tot florĭ de morminte, tot florĭ de caverne
Tot veştede ramurĭ de brazĭ“.

„Căcĭ azĭ e logodnă, e nuntă de sânge
E nuntă funebră şi greŭ“.
...Iar Dunărea'n maluri sĕlbatic se frânge
Şi ţipă'n furtună nebună şi plânge,
Şi plânge, şi plânge mereŭ.

Iuliu Dragomirescu.

Taraf de lăutarĭ din Bucureştiĭ vechĭ

VISUL MEŬ...

Ce dureros e golul pe care îl lasă într'o familie moartea uneĭ fiinţe iubite!... Lunĭ şi anĭ întregĭ ea trăeşte vie în amintirea noastră, până când, încetul cu încetul, vremea de la sine aruncă vĕlul de ghiaţă al uitării peste orĭce rană.

Murise sora mea Maria. Cum nu maĭ avusesem morţĭ în familie, ideia ce aveam despre somnu etern, era vagă, neprecisă. Când am vĕzut-o dreaptă pe catafalc, în rochie de mireasă, cu un surîs trist destins pe buze, am crezut maĭ mult că doarme un somn adînc şi neînţeles, subt tremurarea palidă de lumînărĭ. Şi când aŭ pornit-o în dricul simplu cernit, mergeam în neştire, în urma luĭ ca un stîlp de ghiaţă, fără să 'mĭ daŭ pe depiin socoteală de gravitatea momentuluĭ. Numaĭ atuncĭ când, pe malul gropiĭ deschise, încremenită în coşciug, şi frumoasă, cum n'am maĭ vĕzut-o nicĭodată, subt mîngăierea duioasă a soareluĭ de Noemvrie, veghea moartă, ca o jertfă a durerii, numaĭ atuncĭ am sbucnit într'un hohot spasmodic şi cutremător, numaĭ atuncĭ parcă s'ar fi trezit în mine în contururĭ maĭ netezĭ haosul în care era pĭerdută mult iubita Maria.

Şi am stat până la urmă acolo plângĕnd; şi am stat mult timp... Am ascultat glasul clopotuluĭ plângĕtor, care maĭ ofta în aer numaĭ pentru mine, şi maĭ jălea numaĭ pentru mine pĭerderea scumpeĭ copile...

Trecuse treĭ zile. În sufletele celor din jurul meŭ domnea încă pătrunzătoarea tristeţă a doliuluĭ. Petrecusem cu toţiĭ seara vorbind de Maria. Vîntul de toamnă se desprinsese pe afară şi avea parcă un maĭ adînc rĕsunet în auzul nostru.

Când am trecut în odaia mea de culcare, eram încă visător, şi gândul meŭ era obosit de povara dureroasă a zilelor din urmă. Lumînarea ardea în şfesnic, dar părea la o mie de metri departe de mine, atât eraŭ de confuse mintea şi închipuirea mea. Vîntul cu maĭ multă putere bătea în arborii de la fereastră, iar plânsul luĭ încet se rĕspîndea prin odaie în suspine misterioase. Totul era trist şi în mine şi în afară de mine. În urmă am stîns lumînarea şi m'am culcat....

Nu ştiŭ cât timp va fi trecut, când de-odată aud un zgomot uşor prin odaie, un fîlfîit neînţeles ca o tremurare de aripĭ. In depărtare, o formă albă, şi vaporoasă, din care nu puteam distinge nimic. Îndelungat am privit în acea

parte, şi cu cât priveam forma cu atât ea se apropia maĭ mult de mine, uşoară în mers, parcă ar fi fost purtată de undele legănate ale eteruluĭ. La câţĭva paşĭ de patul meŭ, în aer, se opreşte, dreaptă ca o statuă şi, după ce m'a privit mult timp, se apropiă şi mĕ fixă drept în ochĭ. O recunoscuĭ, era ea, iubita Maria, frumoasă ca alaltăerĭ, în aceeaşĭ albă rochie, cu aceeaşĭ cunună de florĭ pe frunte. O dungă îĭ brăzda fruntea, o dungă de durere, şi mâĭnele eĭ de-odată se împreunară cu un aer de disperare.

— Fugĭ, fugĭ.... parcă îmĭ ziceaŭ privirile eĭ neuitate, fugĭ, pleacă repede... Şi mâĭnele eĭ se frângeaŭ de un chin neînţeles.

O stranie amorţire mĕ împietrise, şi cu toate sforţările mele nu puteam să fac un pas. Cu cât mĕ trudeam să mĕ scutur, să mĕ mişc, cu atât privirile iubite mĕ fixaŭ maĭ îndurerate; gura eĭ însă rĕmânea de piatră.

Şi cum nu puteam să fac un pas, de-odată aud din depărtare un zgomot sinistru ca un oftat din maĭ multe pĭepturĭ. În aceeaşĭ clipă o lumină ca de fulger scăpără în zare, desvelind o privelişte fantastică. Sute de tulpinĭ de nalbă, drepte, rigide ca nişte crucĭ de mormînt... şi sora mea cutremurată de un fior electric, grăi, abia auzit de încet: Fugĭ! Fugĭ!.. Veĭ muri!... Apoĭ ea se topi în văzduh, rĕmâindu-ĭ numaĭ mâĭnele rugătoare ca nişte săgeţĭ ale suferinţiĭ.

Rĕmas singur, pĕtruns de fioriĭ îngheţaţĭ aĭ morţiĭ, şi privind câmpul pe care vegheaŭ acele tulpinĭ de nalbă, auziĭ un glas subpămîntesc, şi apoĭ, desluşindu-se limpede, un cântec dureros de mort. Glasul se apropia, tulpinele se cutremuraŭ, îmĭ perduĭ conoştinţa, îmĭ înclinaiŭ capul, şi . . . . . .

. . . . . .

Când mĕ deşteptaĭ din somn, tremuram ca varga. Se luminase de ziuă; în odaie era tăcere. Numaĭ vîntul de Noemvrie maĭ plângea, maĭ ofta aceeaşĭ melodie tristă pe care o începuse de cu seară.

Visul acela, dureros şi înspăimântător, mĕ urmăreşte acum în toate nopţile de insomnie.

Iar Maria, dulcea şi blânda Maria, pe care am iubit-o atât, mĕ cutremură şi mĕ îngrozeşte în fiecare noapte!...

LASCAR HERMEZIU.

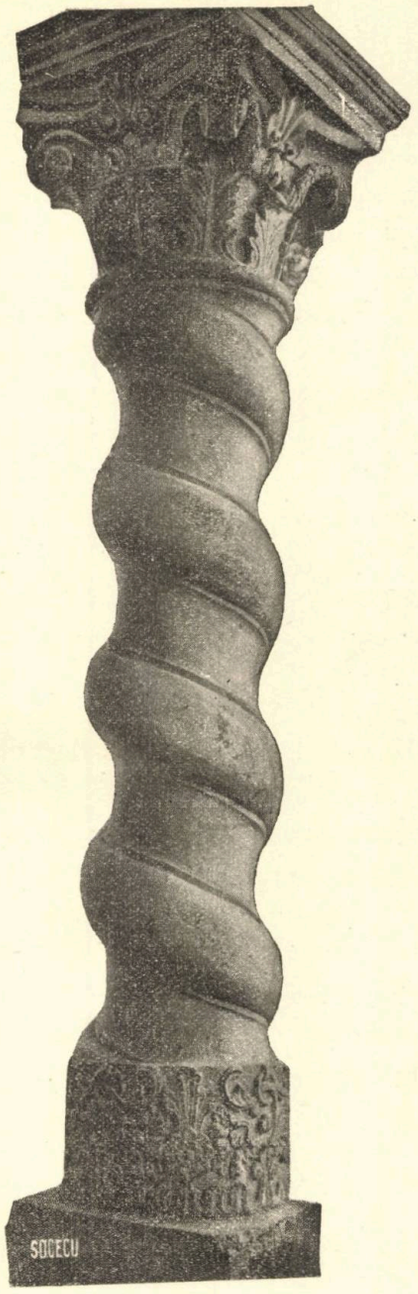

Coloană de la Monastirea Horezu

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

Juriul internaţional al Expoziţiunii Universale din Paris a acordat **Medalia de aur** *Revisteĭ* **Literatură şi Artă Română.**

Această distincţiune este cea mai înaltă pe care a putut-o obţine până astăzi vr'o publicaţiune română.

Aducem juriuluĭ mulţumirile cele maĭ viĭ pentru apreţierea-ĭ măgulitoare, care consfinţeşte în chip atât de deosebit sforţările noastre.

Studiĭ istorice asupra Chilieĭ şi Cetăţiĭ-Albe, de *Nicolae Iorga* — scriere premiată de Academia română. Chilia şi Cetatea-Albă nu s'aŭ ridicat pe ruinele vr'unor cetăţĭ antice. Autoriĭ vechĭ care vorbesc de gurile Dunăriĭ nu lasă să se întrevadă acest lucru. Abia prin al XII-lea veac Chilia (χήλη) apare în izvoare de căpetenie bizantine. Cu toate acestea existenţa eĭ de maĭ înainte nu pare a fi o imposibilitate; poate va fi făcut parte din unul din castelele ridicate pe aicĭ de împăraţiĭ bizantinĭ. Cetatea-Albă era numită de Genovezĭ în sec. XIV *Maocaston*, iar Chilia *Licostoma* (Λυκόστομα = gura lupuluĭ), şi în al XII-lea veac aceasta din urmă a servit probabil ca loc de exil luĭ Alexis Cotmeanul şi de popas bătrânuluĭ Isac Angelo în fuga sa la Taurosciţĭ. In al XIII-lea veac găsim prezent aci pe unul din Patriarhiĭ bizantinĭ, iar în al XIV-lea Genoveziĭ stăpîneaŭ aceste cetăţĭ, şi pentru comerţul lor eraŭ douĕ din schelele cele maĭ principale ale Măriĭ-Negre. Intre aniĭ 1403—1410 Muntenia îşĭ extinde hotarul şi în partea sudică a Moldoveĭ coprinzênd în marginile sale şi Chilia. Prin ce împrejurărĭ Mircea a smuls-o din mâinile Genovezilor ? D. Iorga presupune întru câtva că ar fi fost douĕ Chiliĭ.

Cetatea-Albă a fost însă oraş moldovenesc dintru început, şi de aci Alexandru-cel-Bun a adus moaştele sfîntuluĭ Ioan. Pomenită în 1416 de călugărul rus Epifan, în 1419 de Zossima, e descrisă de călătorul francez Guillebert de Lannoy în 1421; chiar în 1412 cu siguranţă Alexandru avea şi Chilia. Intre succesoriĭ luĭ Mircea şi Alexandru se nasc însă neînţelegerĭ în privinţa stăpîniriĭ eĭ. Asemenea subt epigoniĭ urmaşĭ aĭ luĭ Alexandru, tronul moldav cade pradă sbuciumărilor. Oraşul Chilia e dăruit împreună cu alte moşiĭ luĭ Ştefan în Septemvrie 1435, care se supune prin actul din 27 August 6943 luĭ Ilie.

Secolul al XV-lea ne păstrează maĭ multe documente şi urme, cum ar fi piatra porţiĭ de la Acherman din 1438, şi urmele de la Iurghicĭ, pîrcălabul Cetăţiĭ-Albe din 1443 (Бѣлогородскн), cu titlul de »Bialogradeanul« (Бѣлоградскаго), precum şi alte documente de la stăpînitorul eĭ Ştefan, din 1443, 1444, 1445, din 5 Martie 1446, etc. In 1448 Petru, domnul Moldoveĭ, înstrăinează Chilia pe mâna Ungurilor, şi doĭ aniĭ în urmă, succesorul sĕŭ Bogdan se îndatoreşte către

Corvin să n'o atace; însă în realitate Munteniĭ, guvernaţĭ de Ungurĭ, deveniră stăpînii acesteĭ cetăţĭ. Pe atuncĭ relaţiunile comerciale între Moldova şi Genovezĭ eraŭ foarte frecuente, dar în 1475 eghemonia genoveză dispare. In Maiŭ 1455, subt Petru Aron, se aruncă o sfidare Genoveĭ prin cucerirea şi prădarea casteluluĭ *Illex,* stăpînit de fraţiĭ Senarega. Cu toate acestea relaţiunile cu Genova nu se înăspriră. In 1457, Ştefan, fiul luĭ Bogdan, se sue pe tron, şi câtva timp în urmă, atacă Chilia pe uscat, pe când puterea navală turcească pornită în contra luĭ Vlad-Ţepeş o atacă pe mare. Bizantinul Chalkokondylas, scrisoarea bailuluĭ veneţian din 28 Iulie 1462 şi a doua scrisoare a guvernuluĭ cafes din 2 Aprilie 1462, sunt martorĭ aĭ acestor importante evenimente. Insă atacul moldo-turc nu reuşi de-ocamdată, pentru ca în 26 Ianuarie 1465 Ştefan să pună singur mâna pe Chilia, după cum spun cronicele moldoveneştĭ.

Istoria politică a celor douĕ cetăţĭ se complică. In 1474 Sultanul îĭ cere luĭ Ştefan să-ĭ cedeze Chilia şi Cetatea-Albă etc., şi în urma refuzuluĭ luĭ Ştefan, Suleiman întreprinde expediţiunea din Moldova, care a fost pentru el o catastrofă deplină, şi după care Poarta n'a întârziat să se răsbune. O flotă îngrozitoare porneşte spre Cetatea-Albă subt Mahomed, urmaşul luĭ Suleiman, şi iar în anul următor Sultanul porneşte spre Dunăre, şi în sfîrşit fu zdrobit la Valea-Albă saŭ Războenĭ. Căcĭ, ceea ce le sta în gît Turcilor eraŭ cele douĕ cetăţĭ maritime: Chilia şi Cetatea-Albă. Pentru aceasta Ştefan le întări cu zid în anul 1482, ajutat de arhitectul Ioan Provana (Πρόβανα). In cele din urmă tot aŭ trebuit să cadă şi aceste puternice cetăţĭ în 1483, după cum se constată dintr'o scrisoare a Sultanuluĭ către Ragusanĭ, din Hammer, Cambini şi deosebite izvoare veneţiene ca: analele luĭ Malipiero, scrisoarea unuĭ secretar al luĭ Sigismund Malatesta şi alte *ziare,* unde amănuntele acestor fapte sunt lămurit expuse. După căderea cetăţilor, Marea-Neagră deveni toată turcească, iar Moldova primi o groaznică lovitură economică. De aci încolo un şir de lupte necurmate avea să urmeze pentru aceste cetăţĭ, precum şi o mulţime de schimburĭ diplomatice între Sultan, Casimir al Polonieĭ şi Mateiŭ al Ungarieĭ, care s'aŭ sfîrşit oarecum cu moartea luĭ Ştefan în 2 Iulie 1504. Raiaua cetăţiĭ s'a format în 1538. Până atuncĭ însă cetăţile aŭ avut încă de suferit diferite atacurĭ sporadice din partea Turcilor, cum ar fi în 1511, 1513 etc., şi în 1538 când fură atacate de însuşĭ Petru-Rareş al Moldoveĭ, din care cauză şĭ-a atras asupră-şĭ urgia luĭ Suleiman-cel-Mare, care a întreprins în contra luĭ o teribilă expediţie, transformând, după cum am spus, sudul ţĕriĭ în raia, stabilind un sangiac în Cetatea-Albă (1538). Aceste evenimente înstrăinară economiceşte de Moldova Chilia şi Cetatea-Albă, care căzură încetul cu încetul afirmându-se în locul lor Galaţiĭ şi Brăila. Eternă pildă a puteriĭ şi decăderiĭ lucrurilor omeneştĭ!

De aci încolo rolul palid jucat de Chilia şi Cetatea-Albă e studiat de D. Iorga cu aceeaşĭ ardoare şi sistemă disciplinată. In 1542 sangiacul se numea Osman-Şah; în 1572 begul de Acherman stabilea în Moldova pe Ioan-Vodă cel Cumplit; doĭ anĭ în urmă acesta incendiază Tighina şi Cetatea-Albă; apoĭ în nenumĕrate rînduri sunt prădate de bandele de tîlharĭ eraticĭ de prin prejur, de Cazacĭ şi de Polonĭ. Cam de prin 1585, ni se păstrează şi descrierea călătoruluĭ François de Pavie, Baron de Fourquevaux, care a vĕzut la gurile Dunăriĭ marĭ pescăriĭ, şi descrie Cetatea-Albă. Vîntul războaielor cu Turcĭĭ se deslănţuia adesea şi asupra Cetăţiĭ-Albe şi Chilieĭ, începênd dela 1593 încoace.

In al XVII-lea veac Tătariĭ se aşezară în Bugeac şi provoacă nu odată plângerĭ din partea Polonilor, prin desele incursiunĭ ce le făceaŭ în ţinuturile lor subt toleranţa sângeaculuĭ turc din Cetatea-Albă. În 1602 Hanul însuşĭ vine la Cetatea-Albă şi în Iulie-August maĭ multe miĭ de Tătarĭ-Nogaĭ se aflaŭ în oraş. Pe la 1659 le găsim iarăşĭ descrise în memoriile luĭ Macarie de Alep şi ale luĭ Petru Stanislavov, episcop latin de Nicopole. In restul veaculuĭ Chilia şi Cetatea-Albă zac în obscuritate subt directa stăpînire a Osmanliilor.

In sfîrşit, cronica acestor douĕ cetăţĭ în veacurile XVIII şi XIX îmbrăţişează următoarele evenimente maĭ principale: în 1701 olatul Chilieĭ fu ars de hoardele tătăreştĭ revoltate. In 1711 Carol XII se retrage la Chilia, pe care o şi găsim menţionată în tractatul din 27 Iulie 1718 de la Passarowitz. In timpul războaelor ruso-turceştĭ Chilia şi Cetatea-Albă iar încep să iasă la iveală; în 1770, 30 August, Chilia se predă prinţuluĭ Requin, dar a fost înapoiată. In 1806 Chilia fu

ocupată din nou de Ruşi, numind comandant pe Langeron. In ceeace priveşte comerţul Cetăţilor în aceste timpuri, avem mărturiile lui Peyssonel, consul francez în Crimeea pe la 1762, care spune că Chilia are numai ziduri genoveze în ruină; bogăţia principală i-o formează pescuitul morunilor, care produce peste 100.000 lei venit. Cetatea-Albă are peste 20.000 locuitori; portul e bun, etc. Apoi Kleeman, negustor german în 1768, ne a lăsat un desen reprezentând oraşul, precum şi o descriere interesantă. In urmă chiar Langeron descrie Chilia şi Achermanul, care descriere deşi am voi s'o dăm în această recensie, însă spaţiul nu ne permite. In 1812 Chilia şi Cetatea-Albă au căzut subt dominaţia rusească. D. Iorga mai ne reprezintă şi viaţa Tătarilor bugeceni într'un studiu, a cărui importanţă pentru istoria generală a Moldovei şi specială a Chiliei şi Cetăţii-Albă, e evidentă.

Această excelentă monografie, pentru care autorul a utilizat peste 500 izvoare, este una dintre cele mai documentate şi mai perfecte monografii româneşti. D. Iorga nu descrie decât viaţa externă a Chiliei şi Cetăţii-Albe, căci o istorie a desvoltării lor treptate, a pulsaţiunii lor interioare, a vieţii, traiului şi armoniei sociale în deosebitele timpuri *este* şi *va rămâne* pentru istorie un adînc mister, Chilia şi Cetatea-Albă ne-avênd documente şi condici din vechile timpuri, ca satele şi oraşele săseşti de pildă. Ceeace poate face un istoric, cel mult, e studiarea istoriei lor politice, şi aceasta a făcut-o D. Iorga în modul cel mai ştiinţific posibil. In recensia noastră am dat fidel coprinsul lucrării în liniile sale generale, trecênd cu părere de rĕŭ peste detaliurile din ea, admirabil clasate, criticate, armonizate şi lămurite.

EM. SEREA.

* * *

În urma scrisorii noastre către D. Ministru Istrati, publicată în N-rul de la 25 Iunie, D-sa a bine-voit să publice 100 de premii pentru învĕţătorii şi institutorii care se vor distinge, trimiţênd Ministeruluí în 4 luni de la data circulării, descrierea vreunei biserici din comuna în care învĕţătorul saŭ institutorul se află, în cazul când acea biserică prezintă un interes istoric saŭ artistic.

Din parte-ne ne simţim fericiţi a aduce în public expresiunea celei mai vii recunoştinţi Domnului Dr. Istrati, pentru atenţiunea bine-voitoare ce-a dat rîndurilor noastre. Fapta e din acele care arată de sine sentimentele patriotice de care d-sa a fost pururea însufleţit.

A.

MIŞCAREA INTELECTUALĂ STRĂINĂ

— CĂRŢI ŞI REVISTE —

Quo vadis, roman din timpurile neroniane, de H. Sienkiewicz. Această lucrare, care a făcut atâta zgomot în străinătate, pune faţă în faţă două lumi: păgânismul zdruncinat şi creştinismul tolerant şi altruist. Acţiunea se petrece pe timpul luĭ Nerone şi e ţesută pe teribila pasiune ce o are nobilul tribun Marcu Viniciŭ pentru Ligia, o convertită creştină, fiica adoptivă a luĭ Aulus şi a Pomponieĭ Graecina. Figurile istorice: Petroniu, Tigelin, Neron, Popea; figurile creştine: Sfîntu Petru, Paul de Tars, Ursus, Glaucos; ospăţurile orgiace, extravaganţele Cesaruluĭ, toate sunt puse în cea maĭ limpede lumină, şi fac din această lucrare unul din cele maĭ bune romane actuale.

Poètes d'aujourd'hui, de Ad. van Bever şi Paul Léautaud. (Societatea *Mercure de France*). Această carte are de scop de a face cunoscuţĭ mareluĭ public pe poeţiĭ din mişcarea celor douĕ-zecĭ de anĭ în urmă, ca Henri de Regnier, Francis Viélé-Griffin, de Verhaeren şi maĭ mulţĭ alţiĭ. Maĭ toţĭ poeţiĭ din această categorie luptă în contra metriceĭ parnasiene şi caută să se scuture de orĭce regulă prozodică.

Revue Bleue 18 şi 25 August. — Geneza unuĭ roman de Balzac: *Les Paysans*, scrisorĭ şi fragmente inedite, e un articol interesant în care Vicontele de Spoelberch de Lovenjoul, cunoscutul bibliofil al luĭ Balzac, ne arată principalele faze prin care a trecut acest roman, de la primitiva luĭ concepţie: Qui terre a, guerre a. — Emile Tardieu, în *L'ennui aux différents âges de la vie*, studiază urîtul pe care l avem în viaţă, începênd cu adolescenţa, tinereţea, bărbăţia şi bĕtrâneţea. Urîtul adolescentuluĭ are trăsăturile neprecise şi fugare ale acestor anĭ, când toată fiinţa e transiţie şi transformare. Urîtul tînĕruluĭ e un conflict cu societatea şi o tragedie intimă. Urîtul bărbăţieĭ e vederea clară a realităţiĭ şi a decadenţeĭ corpuluĭ nostru minat de timpurĭ. Urîtul bătrînuluĭ e bazat pe obsesiunea morţiĭ. — Ch. V. Langlois studiază *Istoria* — literatura istorică şi filosofia istorieĭ — în veacul XIX. Articol critic şi istoric foarte interesant. Paul Tissier, vechiul preşedinte al Asociaţieĭ studenţilor din Paris, are o dare de seamă asupra *Congreselor internaţionale ale studenţilor* şi, vorbind de recentul congres de la Paris, face asupra studenţilor românĭ următoarele apreţierĭ: »Delegaţiunea română fu una din cele maĭ curioase. Abia zărită în 1889, unde aŭ venit din Bucureştĭ abia opt studenţĭ, Românii se arătară maĭ numeroşĭ în 1898 la Turin şi hotărîţĭ la douĕ lucrurĭ: să 'şĭ revendice sus şi tare locul lor în familia latină şi să proclame drepturile Românieĭ asupra Transilvanieĭ. Anul acesta aŭ revenit în numĕr de 33 la Paris şi afirmară din noŭ aspiraţiunile lor naţionale cu o obstinaţie, o îndemânare şi o disciplină minunată. Asupra chestiuneĭ transilvane eĭ ţinură pept cu o diplomaţie rară contra reclamaţiunilor firestĭ ale Ungurilor; în familia latină succesul lor fu maĭ complect: izbutiră să constitue un grup latin cu concursul delegaţilor italienĭ, al câtorva francezĭ, al delegaţilor ispaniolĭ şi al uniculuĭ delegat portugez. Această *Uniune*

latină, ramură independentă, dar nu adversară a *Federaţiuneĭ studenţilor*, va ţine întâia sa adunare la Roma, anul viitor. In ultimul congres o chestiune românească s'a ivit nouă în ceea ce priveşte pe ovreĭ; se ştie această chestiune: Româniĭ refuză naturalizarea în masă ovreilor veniţĭ din străinătate şi stabiliţĭ în ţara lor. La raţiunile umanitare care li se obiectează, eĭ nu rĕspund decât că: ovreiĭ străinĭ sunt atât de numeroşĭ în cât, dacă ar fi naturalizaţĭ, elementul românesc ar fi, în unele provinciĭ, cu totul înăbuşit de elementul semit, care n'a voit să adopte nicĭ limba, nicĭ costumul, nicĭ moravurile noastre. E pentru noĭ o chestiune de viaţă saŭ de moarte! Iată de ce Româniĭ sunt anti-dreyfusarzĭ. Am avut curiositatea să întrebăm în această privinţă pe congresiştĭ; printre studenţiĭ străinĭ n'am întâlnit nicĭ un antidreyfusard, afară de Românĭ.« Modul cum D. Paul Tissier vorbeşte de studenţiĭ românĭ, faţă de treĭ rînduri consacrate studenţilor unguri, pune în evidenţă frumosul succes pe care l-am repurtat şi cu această ocaziune în faţa culteĭ străinătăţĭ.

La Revue et Revue des Revues.— 15 August. — *Les ilusions de la Conquête Chinoise*, e un prim articol iscălit Jean de Bloch, în care autorul constată că cestiunea chineză, astfel cum e înţeleasă acum de Europa, nu-ĭ de nicĭ un folos practic, şi rezultatul politiceĭ în extremul Orient nu poate fi decât crearea pericoluluĭ »raseĭ galbene«. — Henri de Varigny publică un emoţionant articol intitulat *Mâncătoriĭ de oameni*, în care ne dă câteva descrieriĭ din Africa, unde leiĭ decimează pe lucrătoriĭ întreprinderilor europene.— *Auguste Renard* publică un articol asupra reformeĭ ortografieĭ limbeĭ franceze, reformă propusă de Consiliul superior de Instrucţie şi care constă în înlăturarea tuturor extravaganţelor sintactice pe care le are de veacurĭ limba franceză, cum ar fi dezacordul adjectivelor *nu, demi, feu*, al numeralelor vingt, cent, mille et mil; apoĭ numele propriĭ, verbul şi participiul trecut.

Revue des Deux-Mondes, 1 August. A. Robert de la Lizeraune are un magistral articol *Asupra arteĭ la Exposiţiunea din 1900.* »Arta decorativă, încheie autorul, nu trebue să existe decât *prin* şi *pentru* obiectul care îl decoară. Puţin importă că această decoraţiune să fie maĭ cu seamă arhitecturală, ca sub renaştere, saŭ numaĭ sculpturală, ca subt Ludovic XV, un amestec de intenţiunĭ picturale ca de atuncĭ încoace«. Din punctul acesta de vedere, arta decorativă din Expoziţie e criticabilă. Charles Benoist, în articolul sĕŭ *Parlament şi Parlamentarism*, susţine că marea reformă parlamentară folositoare şi profundă care se impune este reforma morală şi legală a sufragiuluĭ universal.— F. Brunetière ne dă câteva paginĭ asupra luĭ François Rabelais, paginĭ care vor intra în apropiata sa *Istorie a literaturiĭ franceze clasice.*

La Revue de l'art ancien et moderne. Eleganta revistă pariziană coprinde în numĕrul sĕŭ de August un prim articol de Louis de Fourcaud, în care aruncă o privire critică amănunţită asupra *Pictureĭ la Exposiţiune*, şcoala franceză. Meissonier, »maistrul cel maĭ celebru al pictureĭ de mică dimensiune şi ale căruĭ tablouriĭ daŭ dovada uneĭ puteriĭ de atenţiune, uneĭ ştiinţĭ şi uneĭ conştiinţĭ tehnice exemplare«; Gustav Courbet »ale căruĭ personage, deşi în deobşte greoaie, cu un fizic ordinar, trase din mediuriĭ fără eleganţă, n'aŭ nimic respingător, cum s'a zis, marea grijă a luĭ fiind fost de a le face naturale şi în umanitatea lor adevĕrată«; Hipolyte Flandrin, cu desenul sĕŭ corect şi rece, ca toţĭ ceĭ care aŭ urmat pe Ingres; Paul Baudry, voluptuosul puţin cam manierat; Hebert, elevul luĭ Delaroche, iubitorul de tipuriĭ misterioase; Gérôme, eşit din acelaş atelier; Bouguereau, cu pictura-ĭ linsă, de o pururea egală desĕvîrşire; Henner, cu cele douĕ treĭ tipuriĭ ale întregeĭ luĭ opere; Gustave Moreau, subjugat de farmecul şi coloritul delicat al primitivilor italienĭ; Puvis de Chavaunes cu desenul luĭ în larg şi cu culoarea luĭ sintetică, . . toţĭ sunt caracterizaţĭ pe rînd până la ceĭ maĭ tineriĭ de astăzĭ.—Henri Havard continuă excursiunea sa prin arterele expoziţiuniĭ, studiind acum metalul şi cizelura pe vase şi medaliĭ. De asemenea şi Edourd Garnier, studiază *vasele, sticlăria şi olăria* de la Centenală. Maurice Demaison, aruncă o privire scrutătoare asupra *sculptureĭ* de la Exposiţiunea decenală. Tot acest numĕr este înpodobit cu un frumos mănunchiŭ de ilustraţiĭ, ca *Eglogue*, gravură de Braun Clément după tabloul luĭ Henner, *La sarabande* de Roybet, *Portretul luĭ Taine* de Bonnat, etc.

Nuova Antologia, 1 August. Coprinde un studiŭ interesant al D-neĭ Neera, *Il concerto materialista nella felicita*, în care autoarea combate plaga rĕŭ înţeleasă a femenismuluĭ. In acelaş

număr al revistei găsim articole iscălite de Luigi Enaudi asupra *Emigrărilor în Italia* și un altul de Fiamingo asupra *Evoluțiunei imperialismului în Anglia.*

În numărul de la 15 August, *Nuova Antologia* consacră primul articol memoriei lui Umberto și zilei de *29 Iulie.* În acest articol Antonio Fogazzaro, înfierează în termeni de o clasică melancolie, atentatul comis de Bresci, »uno stupido bruto impotente« și aduce elogiuri suveranei, *Perla Savoei.* Intr'un splendid stil apoteosează pe Umberto și afirmă și mai mult unirea strînsă a Italiei cu casa de Savoia. — Francesco Bertolini, profesor la Universitatea din Bolonia, are un articol asupra operei lui *Camillo Benso Di Cavour,* din care reiese extraordinara putere intelectuală a acelui mare om al renașterei italiene. Un articol de Edoardo Arbib *L'ideale della Patria,* inspirat iarăși de oribila tragedie de la Monza. Celebrul fiziologist Paolo Mantegazza studiază caracterul omenesc într'un prim articol și arată factorii importanți care îl pot modifica. Acești factori sunt de două feluri: interni și externi. Interni sunt: ereditatea, vîrsta, energia intelectuală, etc., și externi: de două feluri: fizici și psichici.

La Rassegna Nazionale (Florența) se ocupă de asemenea, în fruntea numărului său din 16 August, de atentatul mișelesc săvîrșit la Monza. Augusto Conti, care iscălește articolul: *Il cuore del Re Umberto I,* arată caracterul blajin, tolerant și entusiast al Regelui mort. — *Cardinalul din Canossa,* sunt un mănunchiu de elogii aduse Cardinalului Luigi di Canossa, mort la 12 Martie 1900 Verona, reședința Sa Episcopală și dă mai multe notițe biografice. Anton Giulio Barrili are un studiu *Fra Geraldo și poemul său,* în care se ocupă de opera acestui călugăr din al XI secol. *Legenda eternă,* un volum de versuri de Vittoria Aganoor și asupra lui Signora Gemma Ferruggia vine cu un articol de recensie literară, în care studiază inima sa plăpîndă, sentimentul și onesta sa conștiință. Adolfo Rossi studiază viața și activitatea jurnalistului Eugenio Torelli-Viollier, care a colaborat la cele mai mari gazete italienești: *l'Independente, l'Ilustrazzione Universale, Secolo, Corriere della sera,* etc.

Rivista Politica e leteraria. — 15 August. — Coprinde un prim articol țesut pe tema morții lui Umberto. Un altul în care Antonio Monzilli se ocupă cu viața și politica lui Umberto. G. Stravelli are ūn studiu amănunțit: *Leopoldo II di Lorena, nella Poesia Italiana.*

D. Riveanu.

10, 1900

ROMÂNIA

DE 50 DE ANI ÎNCOACE[1])

Sunt adînc mişcat de cinstea ce mĭ-aţĭ făcut invitându-mĕ printre D-voastre şi îngăduindu-mĭ să vĕ vorbesc de ţara mea, înaintea acestuĭ auditor pe care-l ştiŭ maĭ dinainte binevoitor popoarelor mult timp încercate şi care aŭ trebuit să birue marĭ greutăţĭ pentru a'şĭ statornici un loc neatîrnat printre State.

Simt apoĭ în deosebĭ plăcerea să vĕ vorbesc despre România, în acest măreţ oraş al Parisuluĭ, unde în 1856 s'aŭ pus temeliile neatîrnărĭĭ şi ridicărĭĭ celor douĕ micĭ provinciĭ dunărene, care în această clipă supremă n'aveaŭ altă nădejde decât în Dumnezeŭ şi în Franţa.

Un popor desnădăjduit a putut să strige într'o zi: »Dumnezeŭ e prea sus şi Franţa e prea departe«. Românĭĭ, care cu toate acestea secaseră până în fund paharul desnădejdĭĭ, n'aŭ putut să bănuiască o singură clipă că rugăminţile lor nu vor fi auzite nicĭ sus nicĭ pe pămînt. Franţa a pus temeiŭ pe noĭ, care aveam în ea o înfocată încredere, şi îndrăznesc să susţin că România a dovedit în urmă că diplomaţiĭ francezĭ din 1856 eraŭ bine însufleţiţĭ avênd credinţă în ea.

Scopul meŭ nu este să refac înaintea D-voastre istoria Românieĭ. D-voastre o cunoaşteţĭ în destul. Ştiţĭ cum în zorile ereĭ creştine Traian Împĕratul cuceri Dacia, unde stabili legiunĭ şi coloniştĭ chemaţĭ din toate ţinuturile latine. Stăpînirea romană dăĭnui un veac şi jumĕtate. Din aceste legiunĭ şi din aceştĭ colonĭ aĭ vecheĭ Rome şi din Dacĭĭ care aŭ maĭ trăit şi peste marele războaie ale cuceririĭ se coboară Românĭĭ.

Inchişĭ în această minunată cetăţue naturală, care se numeşte Transilvania, eĭ trăiră în timp de maĭ multe veacurĭ la adăpostul năvălirilor barbare, care din fundul Rĕsărituluĭ curgeaŭ spre Apus. Fluxul acestor năvălirĭ nu ĭ-aŭ clintit; refluxul le-a fost însă fatal. Ungurĭĭ îşĭ întindeaŭ stăpînirea pe cuprinsurile care adăpostiseră populaţiunile daco-române până atuncĭ. Căpeteniĭ transilvănene, pe care-ĭ apăsa jugul, trecură Carpaţiĭ spre Sud şi spre Rĕsărit şi

[1]) Conferinţă ţinută anul acesta în Congresul Internaţional Diplomatic de la Paris.

întemeiară State nouĕ: Valachia şi Moldova, care, din al XIV-lea veac jucară un rol însemnat în istoria Europeĭ Orientale, unde eĭ apărară contra năvălirii musulmane nu numaĭ graniţele lor, ci încă şi maĭ ales creştinătatea.

Cunoaşteţĭ numele marilor noştri Domnĭ: Mircea, Ştefan-cel-Mare, Mihaĭ-Viteazul, ale căror isprăvĭ în contra Turcilor aŭ amintit naţiunilor civilizate ale Apusuluĭ măreţele zile ale Cruciadelor. Dar aceştĭ vitejĭ, aceştĭ uriaşĭ aĭ luĭ Christos, pentru a mĕ folosi de cuvîntul Papeĭ Leon X, veniseră prea tărziŭ. Nu maĭ era timpul Cruciadelor. Creştiniĭ din Apus nu maĭ visaŭ să se unească pentru a se împotrivi necredincioşilor, ci să se nimicească uniĭ pe alţiĭ, pe când cele douĕ State creştine, care eraŭ ceĭ maĭ apropiaţĭ megieşĭ aĭ Românilor, se căzneaŭ să-ĭ subjuge.

Alipiţĭ de Ungaria saŭ de Polonia, Moldoveniĭ şi Valachiĭ ar fi fost şterşĭ de pe harta Europeĭ. Eĭ voiră maĭ bine să primească suzeranitatea Porţiĭ, căreia Franţa ĭĭ căuta prietenia. Şi, în această însuşire de vasalĭ aĭ Mareluĭ-Turc, diplomaţia franceză a cunoscut pe Românĭ, rĕŭ cunoscuţĭ maĭ întăĭ, dacă ar fi să cred corespondenţele trimişilor luĭ Henric al IV-lea şi aĭ luĭ Ludovic al XIV-lea la Constantinopolĭ,—şi ea s'a obicĭnuit să-ĭ socotească tot astfel. Fu ca o obsesiune! Parcă s'ar fi rupt cumpĕna Europeĭ dacă Românĭĭ ar fi îndrăznit să scuture această subjugare. E adevĕrat că dintr'o vreme într'alta părea că cumpĕna europeană ar fi putut să fie cu desăvîrşire statornicită printr'o mare împărţire, o schimbare a părţiĭ vechiuluĭ continent. După diferite puncte de vedere, diplomaţia apuseană lipea pe România când la Austria, când la Rusia. Nicĭodată şi nimĕnuĭ nu ĭ-a venit gîndul că milioanele de latinĭ de la Dunărea-de-Jos ar fi putut să întocmească un Stat avênd o viaţă proprie, avênd o misiune de îndeplinit ca şi celelalte popoare. S'ar crede că proverbul, care zice că Soarele luminează pentru toată lumea, nu este făcut pentru toate noroadele şi că sunt unele care n'aŭ dreptul decât la partea lor de întuneric.

Se află în archivele Ministeruluĭ afacerilor străine, la Paris, o scrisoare ciudată, care e adresată D-luĭ Guidot de către D. Doré de Nion, consul al Franţeĭ la Bucureştĭ în 1846. Consulul povesteşte şefuluĭ sĕŭ o convorbire pe care a avut-o cu prinţul atuncĭ domnitor. Prinţul i s'a plâns de puţina bunăvoinţă a puterilor Europeĭ pentru Principatele dunărene. Guvernele cele maĭ liberale în orĭce împrejurare par a nu vedea în aceste principate decât ţinuturĭ ale Imperiuluĭ Otoman, în ocîrmuitoriĭ lor decât paşĭ turceştĭ, în locuitoriĭ lor decât raiale. Dar, zicea prinţul, această părere nu este întemeiată nicĭ de drept nicĭ de fapt. N'am fost nicĭodată cuceriţĭ de către Turcia. Am recunoscut-o, e adevĕrat, ca suzerană, dar subt rezerva expresă şi scrisă a libertăţilor noastre religioase, civile şi comerciale şi a neatîrnăriĭ noastre administrative. Când am plătit tributul nostru anual Porţiĭ, nu maĭ datorăm nimic. Chiar ea, de altfel, nu se maĭ gîndeşte de acum înainte să tăgăduiască privilegiile noastre decât numaĭ atuncĭ când e aţîţată prin suggestiile diplomaţieĭ creştine, pururea dibace să găsească în tîlcuirea tractatelor vechĭ şi nouĕ mijlocul de a zăticni desvoltarea însuşirilor noastre celor maĭ vitale. In materie de vamă, de pildă, D-voastre sunteţĭ care respingeţĭ

cu îndărătnicie de a vĕ supune regulamentelor şi tarifelor noastre, pe când comerţul turcesc le suferă fără vorbă. Această înclinare se arată şi mai bine încă în cestiunile de juridicţiune, unde se tăgăduesţe cu o nedreaptă neîncredere competinţa tribunalelor noastre, ca şi când ele n'ar cunoaşte şi n'ar fi însărcinate să aplice altă lege decât aceea a Coranuluĭ«.

Nu uitaţĭ că această convorbire avea loc în 1846, şi că Românĭĭ aŭ aşteptat până în 1875 pentru ca Europa să recunoască, şi la început nu toate Statele Europeĭ, dreptul lor de a încheia tractate de comerţ şi să se învoiască să renunţe la juridicţiunea consulară.

Reiaŭ scrisoarea D-luĭ Doré de Nion:

»De ce, urmează Prinţul, de ce să nu se ceară ca de îndată să lepădăm credinţa strămoşilor noştri? Transformarea bisericilor noastre în moschee n'ar fi ea oare urmarea logică a unuĭ sistem pe care 'l osîndeşte deopotrivă şi principiul sfînt al dreptăţiĭ şi acela al uneĭ politicĭ sănătoase şi prevĕzĕtoare? Dacă vĕ temeţĭ, şi cu drept cuvînt, de a vedea într'o zi cumpĕna europeană turburată prin ambiţiunea Rusieĭ, n'ar trebui oare să chemaţĭ prin hotărîrile D-voastre, să încurajaţĭ prin simpatiile D-voastre organizarea naţionalităţilor autonome interpuse între imperiul Ţarilor şi acela al Sultanilor? Şi când va suna pentru această din urmă împĕrăţie ceasul apropiat al risipiriĭ, ce rol folositor şi glorios n'ar aparţine, dacă aţĭ fi voit, acestor populaţiunĭ creştine care rodesc malurile Dunărĭĭ, văile Carpaţilor şi acelea ale Balcanilor!«

D-nu de Nion mărturiseşte că se aştepta puţin la această izbucnire a prinţuluĭ domnitor »care atinse cestiunea într'un mod atât de neaşteptat«, şi că era o încercare destul de încurcată de »a împotrivi aceleĭ cuvîntărĭ entusiaste o dovadă netăgăduită a dreptuluĭ public, o socoteală străină de interes.

El a rĕspuns bine, rĕŭ, reluând vechile argumente ale diplomaţieĭ apusene: Românĭĭ nu sunt cunoscuţĭ puterilor străine decât ca făcênd parte din Impĕrăţia Otomană. Subt acest titlu, ele veghiază asupra intereselor şi drepturilor lor care sunt acele ale Turcieĭ, putere întovărăşită şi prietena Franţeĭ. De altfel provinciile dunărene n'ar scăpa de subt supunerea Porţiĭ decât pentru a suferi în aceeaşĭ clipă un jug maĭ puternic şi maĭ greŭ. Fiecare pas care vĕ depărtează de suzeranitatea otomană, zice consulul Franţeĭ, vĕ apropie de lăcomia rusească: acolo vĕ vor conduce fără greş aceste neputincioase dorinţĭ de neatîrnare care pretind să silească actualul rost al lucrurilor şi să depăşească mersul vremiĭ. Ele sunt iluziunĭ periculoase«.

Cu un veac şi jumĕtate maĭ înainte, diplomaţia franceză voia ca România să fie strîns legată cu Turcia, pentru că ea avea trebuinţă de ajutorul Porţiĭ ca să înlăture Casa de Austria; în 1846, dorinţa Românilor de a trăi o viaţă neatîrnată, părea consululuĭ Franţeĭ la Bucureştĭ o iluzie periculoasă, pentru că această neatîrnare putea să slăbească pe Poartă şi să ocrotească întinderea Rusieĭ în Orient. Punctul de vedere se schimbase; dar schimbându-se, încetase să maĭ fie francez. Diplomaţia franceză, în sfîrşit, îşĭ însuşise teoria Angliei, care trebuia să conducă Franţa la făptuirea războiuluĭ Crimeeĭ.

Politica franceză, aceea a luĭ Enric IV şi a luĭ Richelieu, prin scopul sĕŭ deslușit şi prin înclinările sale obşteştĭ, ar fi putut să conducă pe Românĭ la îndeplinirea tutulor dorinţelor lor. Teoria engleză nu putea decât să prelungească în nesfîrşit starea de neatînare a Principatelor dunărene faţă de Turcia.

Se întîmplă că doĭ anĭ după convorbirea pe care o reamintesc, izbucni revoluţiunea la Paris şi se rĕspîndi cu repeziciune în toată Europa. Ea avu rĕsunet la Bucureştĭ şi la Iaşĭ. Acolo, ca şi la Pesta şi Viena, ca şi în Italia şi în Polonia, fu repede înnădușită. Armatele Ţaruluĭ şi ale Sultanuluĭ ocupară Principatele şi o mulţime de Românĭ fură siliţĭ să se exileze. Vĕzurăm atuncĭ pe vechiĭ prinţĭ şi vechiĭ membriĭ aĭ guvernuluĭ revoluţionar: Bibeştiĭ, Ştirbeiĭ, Sturziştiĭ, Ghiculeştiĭ, precum şi Rosetiştiĭ, Brătienĭĭ, Goleştiĭ, Eliaziĭ, venind să se stabilească la Paris. In saloane, în mediurile diplomatice, în cercurile revoluţionare fiecare cu graiul sĕŭ, cu înclinările sale deosebite, cu aspiraţiile sale, vorbiră de ţara lor, arătară suferinţele eĭ, revendicară drepturile eĭ, deslușiră misiunea pe care ar putea s'o îndeplinească la gurile Dunăriĭ. Pentru întăia oară Franţa cunoscu pe Românĭ. Glasurĭ recunoscute franceze se înnălţară pentru a le sprijini cauza lor: Quinet, Michelet, Saint-Marc-Girardin, Desprez, se făcură apărătoriĭ acestuĭ mic popor latin, pe care mariĭ latinĭ din Apus l-aŭ necunoscut veacurĭ întregĭ, amestecându-ĭ cu micile neamurĭ slave subjugate de Poartă.

Propaganda lor nu fu fără urmărĭ. In sfătuirile de la Viena, trimisul Franţeĭ nu vorbi încă de neatîrnarea deplină a provinciilor româneştĭ, dar întrebă întîmplător dacă n'ar fi pe cât în folosul acestor ţinuturĭ, pe atât şi în acel al Porţiĭ, şi prin urmare al păciĭ în Orient, dacă Moldova şi Valachia s'ar alipi într'un singur Stat.

In 1856 cestiunea fu încă şi maĭ lămurită. Contele Walevski, care prezida congresul, spuse curat plenipotenţiarilor celor cincĭ marĭ puterĭ să hotărască întruparea de aci înainte a Moldoveĭ şi Valachieĭ subt un singur prinţ.

Se rupea cu teoria engleză, se apropia de vederile ruse şi întărea principiul naţionalităţilor, fără ca, cu toate acestea, să tae legătura care împreuna provinciile dunărene cu Turcia.

Era însă vădit că legăturile n'ar maĭ fi ţinut multă vreme odată ce Statul român ar fi fost alcătuit, maĭ ales dacă ĭ-ar fi fost îngăduit, pentru a pune capĕt certurilor din lăuntru şi rivalităţilor dintre familiile de căpetenie, să aleagă un prinţ străin dintr'una din familiile suverane ale Europeĭ.

De astă dată s'a ridicat Austria cu maĭ multă înverşunare în potriva propuneriĭ întăiuluĭ plenipotenţiar al Franţeĭ. Poarta se alipi la protestarea sa şi Anglia se învoi de asemenea.

Era destul de neobicĭnuit de a vedea pe cele douĕ tovarăşe ale Franţeĭ despărţindu-se de ea asupra uneia din cestiunile de căpetenie ale tractatuluĭ de pace. Nu era maĭ puţin neobicĭnuit de a vedea Franţa însuşindu-şĭ vederile Rusieĭ în potriva căreia pornise cu războiŭ, tocmaĭ pentru a păstra întregimea împărăţieĭ turceştĭ. Dar totul era neobicĭnuit în această clipă, pentru că chiar unul din mariĭ viziriĭ turcĭ, care eraŭ luat drept protivnicul cel maĭ neînduplecat al

Rusieĭ, Reschid-Paşa, înclina spre deslegarea dată de contele Walevski şi se învoia chiar să fie şi maĭ radicală.

Iată, în adevĕr, ceea ce contele Benedetti, atuncĭ împuternicitul Franţeĭ la Constantinopolĭ, scria guvernuluĭ sĕŭ: »Reschid-Paşa admite nevoia de a face din Moldova şi Valachia un Stat neatîrnat, prelungindu-se pe malul Dunăriĭ până la Marea Neagră; se învoeşte de asemenea şi cu alegerea unuĭ prinţ străin, cu neutralitatea nouluĭ Stat şi cu neatîrnarea sa desăvîrşită, dacă această jertfă ar putea să întemeieze ceva puternic şi îndelungat«.

Nu ştiŭ dacă contele Benedetti a reprodus prea credincios în această scrisoare chiar cuvintele luĭ Reschid-Paşa, nicĭ dacă omul de stat turc ar fi mers aşa de departe pe cât spunea; nu e maĭ puţin curios de a reafla în gura acestuĭ om de Stat, doĭ anĭ maĭ înaintea Congresuluĭ din Paris — căcĭ scrisoarea conteluĭ Benedetti este din 1854 — însuşĭ programul tuturor patrioţilor românĭ. Dacă Europa, în 1856, şĭ-ar fi însuşit acest program, România n'ar fi aşteptat un sfert de veac pentru a-l vedea îndeplinit.

Dar, cum spuneam adineaorea, totul era neobicĭnuit în 1856. Nu iaŭ alt martor decât această scrisoare, pe care D. Thouvenel, atuncĭ ambasador la Constantinopolĭ, o scria în Noemvrie 1856 conteluĭ Benedetti, ajuns director al afacerilor politice la Paris: »Sunteţĭ bine încredinţat că aceste înşelătoare gazete nu ne-aŭ amăgit înştiinţând, că în 8 Septemvrie 1853 Sevastopolĭ ar fi căzut subt sforţările împreunate ale Franţeĭ şi Angliеĭ? Nu ne-aŭ mistificat, maĭ ales, publicând un tractat care ar fi fost iscălit în 15 Aprilie 1856 între Franţa, Anglia şi Austria, pentru a se împotrivi dorinţelor din urmă ale Rusieĭ? Ceea ce vĕd, e, că pe nesimţite, iată-mĕ în tovărăşie cu D. de Boutenieff, ministrul Rusieĭ la Constantinopolĭ«.

Şi cu toate acestea nu s'aŭ înţeles nicĭ la Congresul din Paris. S'aŭ mărginit să dea Moldoveĭ Basarabia şi a amâna pentru o conferinţă ulterioară grija de a hotărî felul alcătuiriĭ care ar trebui dată, după o anchetă făcută de către comisariĭ a şease marĭ puterĭ, ţinuturilor româneştĭ. Austria, care obţinuse această amânare, făcu tot ce putu pentru a zăticni misiunea comisarilor. Zic Austria — căcĭ Poarta se mărginea s'o urmeze — Austria pe care numaĭ ideia închegăriĭ unuĭ Stat român o îngrozea fără motiv; viitorul a probat-o.

Regăsim ecoul acesteĭ spaime într'o notă a baronuluĭ de Prokesch-Osten, cu data de 1857: »O asemenea ţară, spune împuternicitul Austrieĭ la Constantinopolĭ, vorbind de Principatele-Unite, ar fi o Elveţie pentru Austria, o unealtă îngrozitor de protivnică în mâinele Rusieĭ în contra Austrieĭ şi a Turcieĭ, şi pentru această din urmă o bîrnă în ochĭ. După o astfel de încurajare dată cererilor române, cum s'ar putea crede că ele se vor opri acolo? Ar fi împotriva firiĭ omeneştĭ. Româniĭ ar găsi atuncĭ suzeranitatea Porţiĭ ca o ruşine şi o nedreptate; ar găsi moşia lor prea mică; ar aspira la un Stat neatîrnat coprinzênd Bucovina, partea românească a Transilvanieĭ, Banatul şi avênd nevoe de Balcanĭ drept graniţă. Bună treabă pentru Austria! Bună pildă pentru Serbia! Bun prilej încă pentru Rusia, pe care ţĕrile s'ar sprijini pentru a-şĭ ajunge

scopul. Nu! nu pot crede că s'ar primi o părere, înlăturată la conferinţele din Viena şi care ar ameninţa Austria în mĕduva oaselor sale«.

Infocata protestare a baronuluĭ Prokesch-Osten turbură atât de adînc pe D. Thouvenel, în cât scrise guvernuluĭ sĕŭ, trimiţêndu-ĭ nota diplomatuluĭ austriac: »Trebue să mărturisesc că în locul împĕratuluĭ Frantz-Iosif n'aş ceda în cestiunea Unirĭĭ, decât în faţa uneĭ ameninţărĭ de războiŭ, şi încă aş voi să am glas covîrşitor la alegerea prinţuluĭ«.

Nu mĕ voiŭ întinde, povestindu-vĕ feluritele întîmplărĭ care ilustrară convocarea Divanurilor Moldoveĭ şi Valachieĭ, chemate să-şĭ arate dorinţele lor. Voiŭ aminti numaĭ că ele se adunară în 1857 şi cerură de la Europa unirea principatelor într'un singur Stat, pus subt sprijinul obştesc al puterilor semnatare ale tractatuluĭ din Paris şi avênd în capul lor un prinţ străin ales dintr'una din dinastiile Europeĭ.

Aceste dorinţĭ ar fi putut să-şĭ atingă culmea dacă Francia n'ar fi avut în acea clipă plănuirĭ care ar fi obligat-o s'o rupă de tot cu Anglia.

In loc de a da o deslegare afacerĭĭ române, se făcu o socoteală greşită. Convenţia din Paris din 1858 lăsă dăĭnuirea a douĕ principate, avênd fiecare un prinţ, un minister, o Adunare legiuitoare, dar avênd, cu toate acestea, un fel de unire, în urma înfiinţărĭĭ uneĭ comisiunĭ centrale stabilită într'un oraş aşezat pe graniţa celor douĕ State şi care urma să li se împreune legislaţia. In acelaş timp se specifica, că în anumite împrejurărĭ armata moldavă şi cea valahă ar putea fi concentrate subt un singur comandant.

Această deslegare care nu mulţumea pe nimenĭ nu putea să se prelungiască. Se făcuse prea mult saŭ prea puţin.

Chemaţĭ să-şĭ aleagă pe prinţiĭ lor, Moldovenĭĭ aleseră pe colonelul Cuza, pe care şi Valahiĭ se grăbiră să-l aleagă.

Prinţ al Valachieĭ şi al Moldoveĭ, Cuza realiză unirea personală, în aşteptarea unirĭĭ reale. Austria încercă să protesteze, dar ea avea atuncĭ cu mult maĭ grabnice interese de apărat din partea Italieĭ.

In 1862, unirea reală fu încuviinţată de Europa; provinciile unite deveniră în sfîrşit România. Cuza mută scaunul ocîrmuireĭ la Bucureştĭ, devenit capitală. Nu maĭ fu decât un minister şi o cameră. In 1866, Românĭĭ aleseră un prinţ străin, pe prinţul Carol de Hohenzolern-Sigmaringen, îndeplinind astfel cea din urmă dorinţă a Divanurilor din 1858. Austria nu se împotrivi cu multă tărie nicĭ la această epocă, căcĭ câteva zile în urmă intră în războiŭ cu Prusia.

Ea avu prilej să constate după Sadova, că negrele presimţirĭ ale baronuluĭ de Prokesch-Osten nu eraŭ întemeiate şi că monarchul chibzuit şi înţelept pe care românĭĭ 'l-aŭ pus pe tron nu înţelegea să facă din ţara pe care ĭ-a încredinţat-o ursita sa un element de turburare în Apus, ci un element de ordine, progres şi civilizaţie.

In timp de zece anĭ subt prinţul Carol, România se organiză, îşĭ dezvoltă comerţul, îşĭ crescu creditul, îşĭ reformă administraţia, se europeniză, daca pot să

zic astfel. I se recunoscu dreptul de a bate monedă şi încheiă în 1876 întâiul său tractat de comerţ cu Austro-Ungaria.

In acelaş timp îşi înfiinţă o armată.

Trebue să mărturisesc că în această din urmă perioadă, România n'a găsit totdeauna buna-voinţă pe care se obicinuise s'o găsească în diplomaţia franceză. Era privită cam rău fiindcă alesese un prinţ german şi nu se putea hotărî să admită că acest prinţ nu cunoştea alte interese decât pe acelea ale ţării care-i încredinţase soarta sa. D. de Moustier, rezumând într'o zi vederile guvernului său într'o convorbire pe care o avea cu agentul diplomatic al României la Paris, D. Strat, îi zicea : »România trebue să fie rusă saŭ turcă, şi interesele Franţei este să fie turcă«. Chiar în diplomaţie sunt formule care deşi aŭ înfăţişarea de axiome, sunt totuşi supuse multor schimbări. Formula marchizului de Moustier era cel puţin în urmă cu un sfert de veac.

Anul 1877 sosi. Rusia declară războiŭ Turciei şi încheiă convenţie cu România pentru a-şi asigura trecerea trupelor prin teritoriul principatului. Românii nu şovăiră; ei îşi proclamară neatîrnarea, trecură Dunărea, şi prinţul Carol, numit comandant-şef al armatei ruso-române, care asedia Plevna, avu cinstea să înfigă steagul României neatîrnate pe cetatea pe care o apărase Osman-Paşa atâta timp şi cu atâta vitejie.

O ispravă războinică de acest fel, luarea unui loc întărit după o îndelungată înconjurare, suferinţele unei aspre ierni, sângele curs în valuri, sunt lucruri care ar părea foarte fireşti unor popoare ce şi-aŭ preumblat steagurile pe toate câmpurile de războiŭ ale Europei şi care, ca Franţa, a adunat atâta mărire în cât istoria sa naţională ne pare o lungă şi strălucită epopee.

Dar pentru noi, acest războiŭ din 1877 era reculegerea noastră din urmă în ochii Europei şi în aĭ noştri proprii, era regenerarea noastră. Inchipuiţi-vă că de un secol şi jumătate nu maĭ aveam armată, că scoborîsem una câte una, sub jugul Turciei, toate treptele servituţii, că de cincizeci de aní abia încercam să ne reculegem, că toate sforţările noastre eraŭ nimicite prin reaua voinţă a unora şi a altora şi că prin combinaţiile cancelariilor europene ni se crea fără încetare nouă greutăţi. Inchipuiţi-vă că în ziua când mica noastră armată, nădejdea naţiunii, luă drumul subt steagurile sale cu totul nouă, ţara se întreba cu inima strînsă dacă aceşti soldaţi, care niciodată nu maĭ văzuseră focul, vor fi la înălţimea sarcinii lor; şi vă daţi seama atunci de entusiasmul care coprinse toate sufletele când se află că aceste trupe novice primiseră botezul focului ca nişte vechi războinici şi în faţa cărora un ofiţer francez, care era de faţă la întâia luptă, colonelul Gaillard, strigase văzêndu-i urcând fără frică de moarte parapetele Griviţei subt o ploaie de gloanţe: Iată una din cele maĭ frumoase trupe pe care le-am văzut în viaţa mea [1]).

Dar D-voastre îi ştiţi bine pe aceşti soldaţi inberbi, recrutaţi eri, vechi luptători mâine, care nu cunosc nici foamea, nici frigul, nici osteneala, nici

[1]) România poate să pună astăzi 300.000 oameni bine echipaţi pe picior de războiŭ.

frica, care merg totdeauna înnainte şi câştigă isbînzĭ, pentru că o putere irezistibilă ĭĭ sprijină şi-ĭ împinge: iubirea de moşie şi de neatîrnare; ĭĭ cunoaşteţĭ, căcĭ amintirea lor tresare în steagurile Franţeĭ, sunt acele marĭ şi mîndre armate ale revoluţiunĭĭ, despre care V. Hugo a putut să scrie:

Ils eussent sans nul doute escaladé les nues.
Si ces audacieux
En retournant les yeux dans leur course olympique
Avaient vu derrière eux la grande République
Montrer du doigt les cieux.

Dacă Franţa tresare încă astăzĭ când i se aduce aminte măreţele isbînzĭ ale acelor eroĭ, care nu adăogaŭ decât un noŭ şir de isprăvĭ la atâtea şi atâtea altele, trebue să înţelegeţĭ care a fost sentimentul Românieĭ când a văzut plecându-se în faţa steagurilor sale stindardul Sultanuluĭ. Europa ĭ-a dat aşezăminte, legĭ, puţină siguranţă, dar neatîrnarea sa, dreptul de a trăi liberă, locul sĕŭ în lume, ea nu-l datorează niměnuĭ decât sie însăşĭ, adică încrederei şefuluĭ sĕŭ în armată, încrederiĭ acesteĭ armate în dreptatea cauzeĭ.

Prin noĭ înşi-ne. Iată deviza Regatuluĭ Românieĭ, care şĭ-a făurit coroana din oţelul tunurilor luate pe gloriosul câmp de bătae al Plevneĭ.

I s'a discutat această neatîrnare pretutindenĭ, dar în sfîrşit Europa 'ĭ-a recunoscut-o şi Tractatul din Berlin a consacrat-o. Nu, soarta Românieĭ nu era să fie turcă saŭ rusă, nicĭ chiar austriacă, ci română şi nimic alt decât română, cu o misiune de civilizaţie curat lămurită în Europa orientală, cu o misiune de cumpĕnire pe care diplomaţia a trebuit să ĭ-o admită.

Din ziua când a devenit conştientă de ea însăşĭ, România înnaintă repede pe calea progresuluĭ. In 1881 ea puse coroana regală pe capul aceluia care 'ĭ redăduse gloria întunecată, neatîrnarea perdută, vitejia sa din vremurĭ bĕtrâne; şi apoĭ se puse la lucru, făcênd în câţĭva anĭ drumul pentru care alte neamurĭ aŭ avut nevoe de peste un veac ca să-l îndeplinească. Drumurĭ de fier brăzdează ţara în toate părţile, desvoltând pretutindenĭ o nouă activitate. Lungimea liniilor aparţinênd Statuluĭ, azĭ în exploatare, este de 3.052 km. Budgetul general se urcă la 245.375.400 fr. la venitурĭ pentru anul 1900. Puterea producĕtoare a agriculturiĭ noastre s'a îndoit; întinderea pămînturilor lucrate e de aproape 6.000.000 de hectare. Industria noastră născêndă se luptă deja cu industriile similare din străinătate şi şĭ-a urcat plus-valuta exportaţiunĭĭ cu $30^0/_0$ în ceĭ din urmă anĭ.

Avem o flotă pe Dunăre, o flotă pe Marea-Neagră, modestă încă, dar care 'şĭ lărgeşte din zi în zi raza de acţiune; avem şcolĭ în toate oraşele (cu 221.000 elevĭ la sate şi 78.000 elevĭ de oraşe), colegiĭ şi licee care daŭ peste 22.500 elevĭ, facultăţĭ care, pot să spun, rivalizează astăzĭ cu vechile universităţĭ ale Europeĭ (2.550 elevĭ). La noĭ învĕţătura gratuită şi obligatorie pentru toţĭ copiiĭ de la 7 la 10 anĭ, este gratuită pentru toate treptele. Statul a luat asupră-şĭ această grea sarcină, în faţa căreia toate ţĕrile aŭ dat înapoĭ (20.000.000); luĭ n'are să-ĭ pară rĕŭ, căcĭ gratuităţiĭ învăţăturiĭ se poate atribui marea des-

voltare pe care România a luat-o în atât de scurtă vreme, dar, de asemenea şi mai ales neatîrnării datoreşte progresele atât de repezi pe care le-a făcut în toate direcţiunile.

In sfîrşit, prezenţa României la Exposiţiunea universală din 1900, felurimea produselor expuse şi numĕrul secţiunilor pe care le ocupă, sunt o dovadă mai mult de progresele îndeplinite şi de activitatea statornică care o însufleţeşte şi o călĕuzeşte pe înfloritorul drum al viitorului.

Iubirea neatărnării este un sentiment destul de tare la individ şi e un sentiment a tot puternic la popoare, de oarece ele îi jertfesc tot ce aŭ mai scump : averea şi viaţa lor chiar. Nu vedem noi în această clipă o mână de oameni părăsindu-şi casele, familiile lor, încercând să facă o întărire din corpul lor pentru acest bine ideal, fără care toate celelalte nu sunt nimic — neatîrnarea. Popoarele găsesc în această iubire o vigoare extraordinară, care explică cum nişte neînsemnate republici pot să se războiască în contra celor mai de temut împĕrăţii şi să le discute învingerea.

Mi se pare că diplomaţia a nesocotit prea mult timp acest sentiment de neatîrnare, care este înnăscut în om, înnăscut în naţiuni, cu dorinţa de a se întinde, şi de aceea s'a deprins să menţină mult timp oarecare mici State în vasalitatea cutăruĭ saŭ cutăruĭ dintre vecinii lor. Nu s'a ajuns la altceva decât să desvolte în aceste mici State dorul crescênd de a fi neatîrnate. Nu mai aŭ alte gînduri, toate faptele lor n'aŭ decât un scop: să-şi câştige saŭ să-şi cucerească neatîrnarea. Şi de îndată ce o aŭ, nu mai aŭ alt cuget decât să şi-o păstreze. Aŭ înăbuşit în ele planurile de expansiune pe care le arătaŭ poate când sclavia le apăsa, visuri de oameni subjugaţi care le leagănă suferinţele cu amăgiri aurite. Din ameninţătoare ce eraŭ pentru pacea europeană, aŭ devenit cele mai statornice sprijinuri ale acestei păci, care le chezăşueşte poziţia lor de acum.

Aceasta a înţeles-o Franţa în 1856, când ea s'a făcut interpretul dorinţelor Românilor în congresul din Paris, şi pentru aceea noi îi şi păstrăm o recunoştinţă vecinică.

Cu toate acestea, daţi-mi voe să vĕ spun, Francezii ne cunosc puţin saŭ ne cunosc rĕŭ. Tot ce ne atinge de aproape îi lasă reci, şi abia de ştiŭ ce facem la porţile aceluĭ Orient, care totuşi atrage toate privirile. Nu e un reproş, e expresiunea mişcată a unuĭ adînc simţimînt de părere de rĕŭ.

Suntem totuşi din aceeaşi familie, fraţi de sânge, latini şi unii şi alţii, dar noi suntem ca fraţii ceĭ mai mici care, din departe, admiră pe mai marele lor, se bucură de izbînzile sale, plânge când îl vede în greutate şi se roagă fără încetare pentru el; trişti cu toate acestea în fundul inimii noastre, căci fratele cel mai mare ne cam dă puţin uitării.

In fiecare an tinerii noştri vin numeroşi să populeze universităţile Franţeĭ, să asculte pe maeştrii D-voastră, să se adape de la izvoarele curate ale ştiinţeĭ şi ale cugetării franceze, să se încălzească la razele dătătoare de viaţă ale civilizaţiuniĭ D-voastră, şi, când se reîntorc la îndepărtata Dunăre, aduc ceva din soa-

rele D-voastră, ceva din ştiinţa D-voastră, ceva din cugetarea D-voastră, ceva din civilizaţiunea D-voastră.

Limba franceză nu este în România limba pe care fiecare o vorbeşte curgĕtor? Literatura D-voastră nu este rĕspîndită la noï maï mult decât orï unde? Cred că Parlamentul român este singurul parlament din lume unde se poate citi un document în franţuzeşte fără ca să fie trebuinţă să se traducă, de oarece toată lumea îl înţelege.

Totdeauna e plăcut să se vorbească limba acelora care ne sunt scumpï; de aceea nouĕ ne place să vorbim franţuzeşte. E limba fraţilor noştri din Apus; e de asemenea limba în care s'aŭ făurit tractatele care ne-aŭ recunoscut şi chezăşuit neatîrnarea noastră. De aceea 'mï-e plăcut s'o întrebuinţez astăzï pentru a vĕ mulţumi de binevoitoarea D-voastră atenţiune şi de a vĕ repeta cât sunt de adînc mişcat de a fi fost chemat printre D-voastră şi de a fi avut prilejul să vĕ vorbesc de ţara mea, subt binevoitoarele auspiciï ale eminentuluï diplomat care ne prezidează astă seară.

Paris, 1 Iunie 1900.

D. C. Ollănescu.

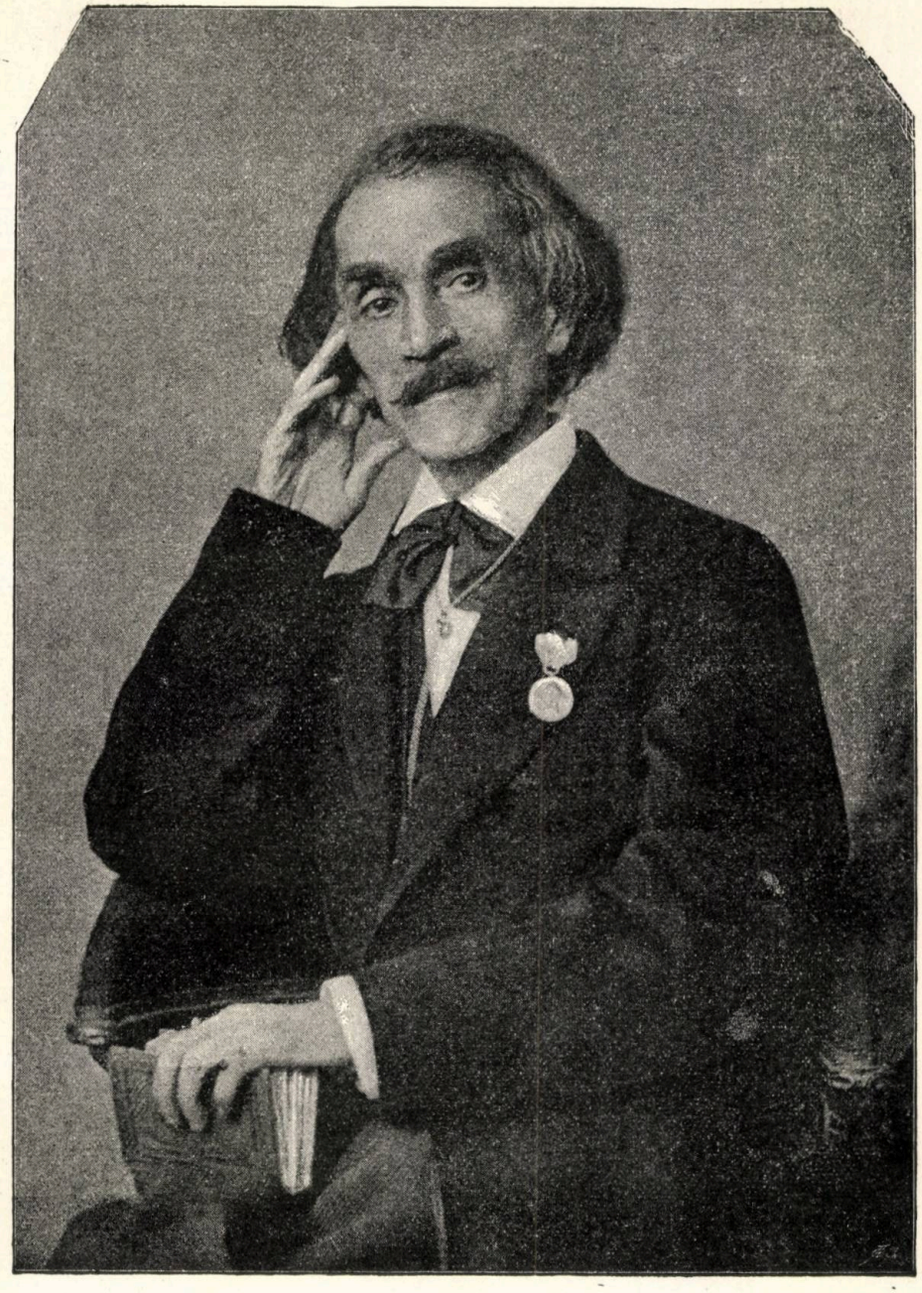

Poetul Gr. Alexandrescu [1812—1885]

682

IN GRĂDINĂ

Atâtea florĭ şi nu sunt douĕ să 'mbrace la un fel vestminte...
Câte mâinĭ albe cad de trudă înhorbotând odăjdiĭ sfinte,
Şi câtă purpură şi aur pentr'o hlamidă 'npĕrătească,
Când de ajuns e pentru ele ca soarele să strălucească.

Atâtea florĭ — dar azĭ pe cine îl maĭ opreşte 'n drum o floare?
Făr'de ghirlănzĭ de roze-odată, nu era zi de sĕrbătoare,
Ş'un zid încununat, de-acante, de trandafirĭ şi de liane,
Spunea la trecĕtorĭ splendoarea şi faĭma uneĭ curtizane.

Florĭ — pretutindenĭ florĭ, podoaba cea maĭ iubită de lumină,
Un fir de romăniță rîde atât de dulce pe-o ruină:
Căcĭ toate aŭ un graiŭ pe lume, şi florile îl aŭ şi ele,
Ce ochiŭ nu se'ntrista alt'dată de jalea uneĭ asphodele?

Şi care gur'ar putea face mărturisirĭ de-amor maĭ bine?
Leandru a trecut o mare ca să ajungă pân' la tine,
O Hero, verginĭ duioasă, şi toate-aceste pentr'o floare!
. . . . . .
Ferice-ĭ cine poate strînge mănunchiul de nemuritoare.

Plecaţĭ pe faţa lor blajină cătând o formă ideală,
Câţĭ n'aŭ trecut poarta grădiniĭ, dar s'aŭ întors cu faţa pală,
Şi cu privirile pierdute, svîrlind cu gestul Ofelieĭ
Comoara florilor culese în câmpul trist al nebunieĭ.

Dar cine poate, învestminte-şĭ gîndirile 'n odăjdiĭ sfinte,
Ca florile de felurite să-ĭ fie-a graiuluĭ veşminte,
Ş'adoarm'apoĭ — căcĭ mor imperiĭ şi cad cununele de aur,
Eterne 'n lumea asta's numaĭ cununele de foĭ de laur.

FLOAREA SOARELUI

Dă'n sânge lăurusca pală, şi cîrtiţa-'şĭ face mormîntul,
S'adoarmă 'n apropĭerea ĭerneĭ, subt ţărîna din moşunoaie;
O floare-a soareluĭ uitată se scutură şi îşĭ despoaie,
Podoaba razelor apuse încetinel când bate vîntul.

Şi s'a făcut par'că 'ntuneric odată cu ultima rază,
Ce s'a desprins lucind în aer, din nimbul palid de lumină :
De-ajuns ĭ-o candelă 'ntr'un templu, şi-ĭ de-ajuns într'o grădină
O floare ca să 'nveselească un suflet singur ce visează.

Căcĭ vezĭ în ea lucea lumina întâĭ când păserile cântă,
Iar seara ca un frate dulce când apunea mîhnitul soare,
Tot eĭ îĭ trimetea pe gînduri cea maĭ din urmă sărutare,
De tremura pân târziŭ preajma ca'n jurul unuĭ cap de sfîntă.

De-acum ca peste-un câmp de moarte o să răsară jalnicĭ zorĭĭ, —
Frumos era cuibul de aur şi dulce galbena-ĭ văpaie; —
— Ce greŭ trebuĭ să fie somnul subt ţărîna din moşunoaie!
Cuceritoare umbra creşte ca 'n amurgitul uneĭ gloriĭ....

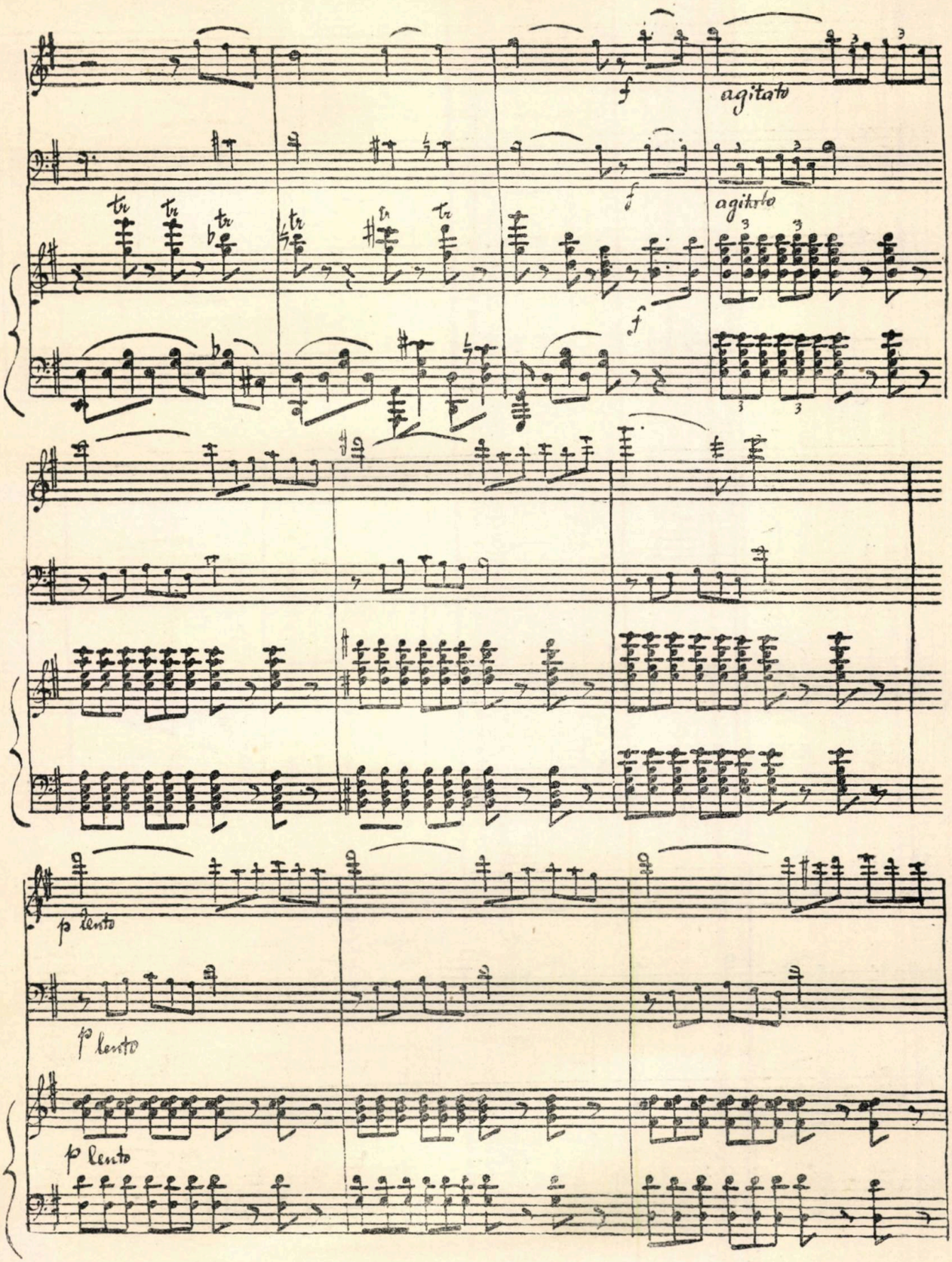
agitato
agitato
p lento
p lento
p lento

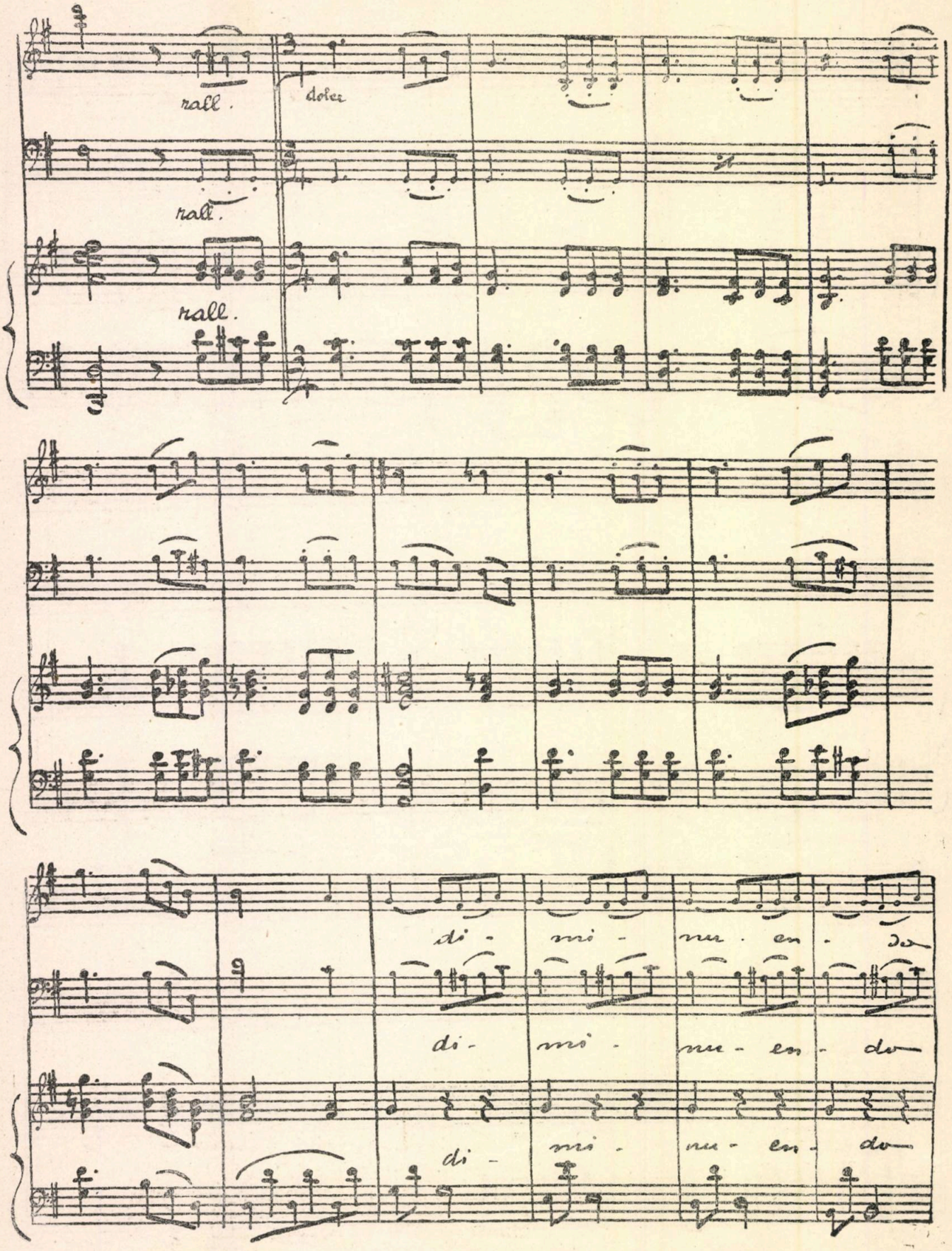
rall.
dolce
rall.
rall.
di - mi - nu - en - do
di - mi - nu - en - do
di - mi - nu - en - do

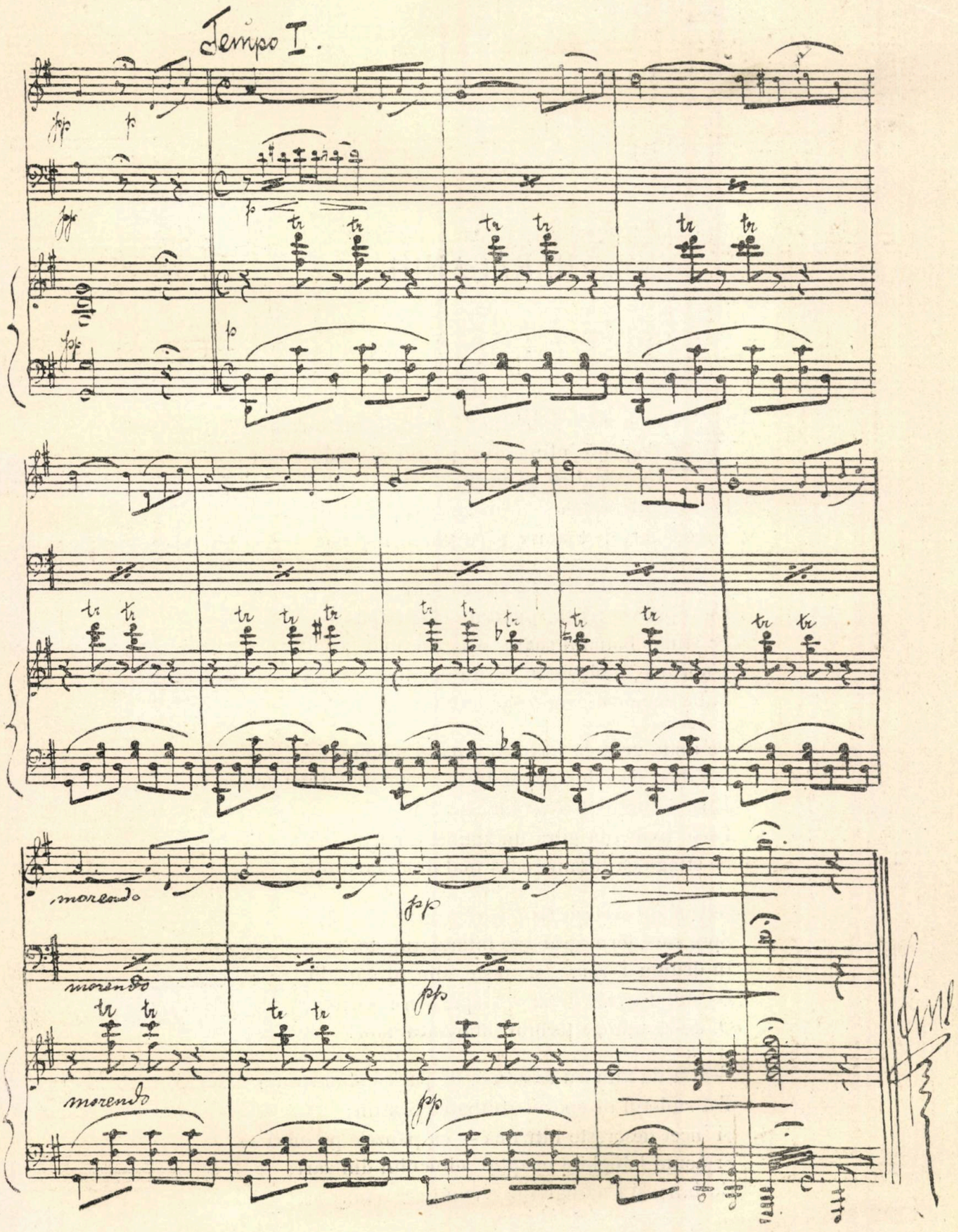
Tempo I.
morendo
morendo
morendo
fine!

BĂRĂGANUL

Celor mai mulţi.

I

Greoiĭ norĭ de toamnă spre-adîncul zărilor
Pogoară 'ntunecatul pustiŭ al umbreĭ lor,
Crescênd pe nesimţite — sub cerul plumburiŭ —
Şi sufletul pustieĭ şi-al inimiĭ pustiŭ;
Greoiĭ norĭ de toamnă şi-al gîndurilor nor.

Subt mohorîta frunte-a oceanuluĭ de sus,
Ca o privire tristă, pierdută către-apus, —
Se stinge blândul soare, şi iarăşĭ, maĭ grăbit,
S'aprinde, desluşindu'mĭ un dor înăbuşit
Subt mohorîta frunte-a oceanuluĭ de sus...

Pe unda grea ca noaptea amareĭ îndoinţĭ
S'a dus, şi — dus pe gînduri — celeĭ maĭ dulcĭ credinţĭ
Icoană zugrăvit-a; acum, în asfinţit,
Pe-o 'nvineţită gură un zîmbet amorţit
Se stinge ca lumina celeĭ maĭ dulcĭ credinţĭ ...

Grăbit un stol pluteşte spre negrul zăriĭ gol;
Spre care ţĕrm grăbeşte întârziatul stol?
In drumu-ĭ, zarea 'şĭ creşte adîncul năpădit
De suflul ierneĭ grele — stăpînă 'n rĕsărit...
O, de-ar ajunge ţĕrmul întârziatul stol!

E-atât de mîndru avîntu-ĭ, de par'că staŭ s'anin
Tot sufletul de sborul străbătĕtor şi lin;
Şi 'ncet descreşte într'una — ca pânzele pe mărĭ —
Şi-acum l-înghite noaptea adînculuĭ din zărĭ;
Cu bine, şi s'ajungeţĭ la ţĕrmul cel senin!

II

Săŗferĭ, isteţ e'n faţa cumplituluĭ puhoĭ,
Dar mîndră-ĭ streaja în propta 'ndîrjitelor nevoĭ!
Fugit-aŭ multe stoluri de vuitorul vînt;
Străbătătorĭ de neguri, în mîndru-vĕ avînt
Tot către alte ţĕrmurĭ grăbiţĭ acum şi voĭ;
Şi-acolo stăpîneşte acelaş soare sfînt.

III

Cu stolurile duse fugiţĭ, fugiţĭ departe,
Plâpînda fire-a voastră s'o mîntuiţĭ de moarte;
In a pustieĭ noapte, uitate, zguduite,
Lung tînguie 'n vuire vechĭ cumpene trăsnite;
Ci vremuiască vremea, rĕmân să le ascult —
Gîndirile străbune — uitate de-demult.

E lină unda vieţiĭ sub bolţĭ în vecĭ senine;
Dar raza pogorîtă de 'nalta adîncime,
In sufletul pustieĭ, e-atât de înălţătoare!
Măreaţă — printre nourĭ — căzênd fulgerătoare,
Sfăramă-adîncul nopţiĭ şi umbrele-ĭ pustiĭ —
Ca razele credinţiĭ pustiul inimiĭ.

Din vecĭnic nepĕtrunsul adînc al măreţieĭ
Tot alte clipe sboară spre noaptea vecĭnicieĭ.
Curînd, în umbra vremiĭ pustiul va apune;
Din zărĭ adîncĭ şi clare ca vechea 'nţelepciune
Veni-va primăvara în câmpiĭ trişti şi goĭ,
Şi stolurĭ călĕtoare ...
Şi veţĭ veni şi voĭ.

ANDREĬ NAUM.

BIBLIOGRAFIE[1)]

»STEMA ROMÂNIEI« de l.-colonel P. V. NĂSTUREL

Importanţa monografiilor, recunoscută în toţi timpii, a crescut cu atât mai mult în secolul nostru, cu cât artele, ştiinţele şi literatura aŭ dobîndit subdivisiuni numeroase, cu cât fiece doctrină, fiece sistemă, fiece aserţiune a fost supusă unei analise profunde. In oceanul de credinţe, de ideĭ şi de fapte care constituesc obiectul cercetărilor ştiinţifice, monografia se concentră asupra unuĭ subiect, îl studiază din toate punctele de privire, îl disecă până în cele maĭ micĭ amĕnunte şi dă soluţiuni întemeiate pe dovezĭ neîndoioase, pe demonstraţiuni sigure. Orĭcine s'a încercat să urmărească istoricul uneĭ ramurĭ de activitate omenească, saŭ unuĭ gen literar, a constatat de cât folos îĭ sunt monografiile, când a avut noroc să găsească asemenea lucrărĭ.

Din aceste consideraţiuni rezultă însemnătatea monografieĭ care studiază, în mod critic şi pe baza regulilor eraldice, întocmirea stemeĭ române.

Autorul, de pe când îşĭ completa studiile în şcoala politechnică din Paris şi în cea de aplicaţiune de la Fontainebleau, s'a distins prin scrierea celeĭ dintâĭ relaţiuni istorice despre luptele noastre de peste Dunăre[2)], citată de maĭ toate operile posterioare, străine şi române, relative la ultimul războiŭ ruso-româno-turc; apoĭ cursurile'ĭ de balistică şi artilerie, descrierea amĕnunţită a turelelor, tunurilor şi pulberilor de războiŭ 'l-aŭ arĕtat ca pe unul din ofiţeriĭ ceĭ maĭ activĭ şi instruiţĭ. Era, dar, natural ca d-sa să nu treacă cu nepăsare pe lîngă eraldică, care e aşa de strîns legată cu întreaga istorie militară, cu emblemele ce figurează pe stindarde, sigilie, monumentĕ publice, acte oficiale şi particulare.

Studiarea stemeĭ saŭ herbuluĭ ţĕrii, în mod critic şi din punctul de vedere eraldic, este o lucrare originală, care n'a fost întreprinsă de nimenĭ până astăzĭ,

---

[1)] Interesanta bibliografie de maĭ sus s'a aflat printre manuscrisele regretatuluĭ G. Dem. Teodorescu. Din ea cititoriĭ noştri vor constata încă odată seriositatea şi cunoştinţele distinsuluĭ nostru colaborator.

[2)] Intitulată »*Operations de l'armée roumaine* pendant la guerre de l'indépendance«, tipărită la Paris în 1880.

deşi cestiunea interesa în cel maĭ înalt grad pe archeologĭ şi pe istoricĭ. Pe lîngă aceasta, autorul a făcut-o interesantă şi folositoare prin cercetărĭ ştiinţifice variate, prin rĕsfoirea întregeĭ literaturĭ privitoare la subiectul ce tratează, prin citarea de numeroase documente şi vechĭ tipărĭturĭ, prin intercalarea stemelor muntene şi moldave din cele maĭ vechĭ epocĭ până în zilele noastre. Despre aceasta ne va convinge aprecierea fiecăreĭ părţĭ.

I

Introducerea (pag. 7—12).—Scopul monografieĭ de faţă este întreit: maĭ întâĭ să iniţieze pe cititorĭ în noţiunile istorice, reprezentate pe stemă; apoĭ să arate ce importanţă are stema comparativ cu principiile eraldiceĭ; în fine, să analizeze tot ce s'a scris şi s'a vorbit până azĭ despre herbul ţĕrilor române înainte de unire, în anul unirĭĭ şi de atuncĭ încoace.

In mod preliminar, autorul atrage atenţiunea asupra uşurinţeĭ cu care s'a privit până acum imaginea simbolizată a patrieĭ. Unele autorităţĭ întrebuinţează încă sigiliile de pe când ni se da numele de »Principatele-Unite«; altele îşĭ întocmesc peceţiĭ în care totul e un produs al fantazieĭ; aci vezĭ stema de pe monetele din 1867, dincolo un model alterat după legea din 1872; particularĭĭ îşĭ însuşesc stema ţĕrĭĭ ca firmă comercială, pe când forma eĭ legală este redusă chiar de autorităţĭ la un ce quasi-particular. Nepăsare completă, nu intenţionată, ci din cauza ignoranţeĭ.

După ce învederează daunele ce ar rezulta (pentru drepturile ţĕrĭĭ, pentru ştiinţă şi posteritate) când sigiliul întrebuinţat în acte oficiale ar varia după capriciŭ, autorul combate deprinderea ca cetăţenĭĭ să nu salute stindardul când îl vĕd trecênd, deşi însuşĭ Suveranul îĭ arată respectul cel maĭ mare. S'a răspîndit credinţa că numaĭ militarĭĭ sunt obligaţĭ a saluta stindardul: civilĭĭ, oamenĭ culţĭ, ba chiar înalţĭ funcţionarĭ, privesc cu indiferenţă saŭ îşĭ fumează ţigara, pe când în alte ţĕrĭ toată lumea îşĭ descoperă capul. Lt.-colonel Năsturel flagelează această rea deprindere, dar nu-şĭ explică de unde provine. După a noastră părere, ea datează de la moartea luĭ Mihaiŭ-Viteazul. In tot secolul XVII armata ţĕreĭ fu redusă la aceĭ seimenĭ, mercenarĭ străinĭ, care jăfuiaŭ pe avuţĭ şi detronaŭ pe Domnĭ după exemplul ianicerilor turcĭ: probă suferinţele luĭ Mateiŭ Basarab. In secolul XVIII, numaĭ Fanarioţiĭ, a căror armată consta din ciohodarĭ, nu se gîndeaŭ să redeştepte conştiinţa naţională. Impreună cu independenţa Statuluĭ dispăru, şi ideea că stindardul este imaginea patrieĭ. Şi fiindcă urmele acelor epoce de umilire nu s'aŭ şters încă, va maĭ trebui cel puţin o jumĕtate de secol până când numeroase generaţiunĭ vor trece prin armată şi cultura se va întinde, prin intermediul şcoalelor, spre a inculca în spirite convingerea că patria e mama tutulor, iar nu numaĭ a oştenilor, că prin urmare toţĭ, civilĭ şi militarĭ, datoresc aceleaşĭ semne de respect stindarduluĭ ţĕreĭ. Cât despre obiecţiunea că nu e un singur stindard, ci maĭ multe, se înţelege de sine că

fiecare în parte saŭ toate la un loc merită aceeaşĭ stimă : cel noŭ, ca şi cel ciuruit de gloanţele inamiculuĭ, simbolizează de o potrivă unitatea, independenţa, onoarea şi demnitatea naţională.

II

Originea armoarielor şi *Importanţa iraldiceĭ* (pag. 13—17). De când s'aŭ ivit acele scuturĭ saŭ steme, cunoscute în occident sub numele generic de armoariĭ şi blasoane, care se vĕd pe clădirĭ sacre şi profane, publice şi private, pe sigilie, trăsurĭ, obiecte şi carte de vizită? Vechimea lor a dat ocaziune unor lungĭ desbateri, consemnate în marĭ şi multe volume. Opiniunea cea maĭ admisibilă este, după Eysenbach şi Grandmaison, că armoariile datează din timpul cruciatelor şi că s'aŭ rĕspîndit în decursul secoluluĭ al XIII. Nobilimea feudală, stabilind o ierarchie aristocratică, simţi neapărată trebuinţă de nişte distincţiunĭ exterioare; de aci adoptarea acelor simboale, a căror diversitate reclama oarecare regulĭ quasi-sciinţifice; de aci marea importanţă a eraldiceĭ nu numaĭ în tot evul-mediŭ, ci chiar după renaştere şi până la 1789, când marea revoluţiune democratică o făcu maĭ întăĭ ridiculă, ca cu timpul—prin desuetudine — să o prăvălească în noianul uitărĭĭ. Totuşĭ urmele eĭ nu puteaŭ fi complect nimicite, de oarece se aflaŭ de secolĭ gravate în monumente istorice. Fiecare stat — şi statele eraŭ pe atât de numeroase, pe cât de micĭ—adoptase o armoarie, un blason, o stemă, până şi acele unde (ca în ţĕrile române) înflorise numaĭ nobilimea de merit, nu şi cea de naştere, unde feudalismul cu ierarchia'ĭ aristocratică rĕmăsese necunoscut saŭ fusese adoptat prin imitaţiune, ca modă. Aceste state maĭ târziŭ se contopiră şi deteră naştere unor marĭ naţiunĭ, care nu voiră a 'şĭ renega trecutul. Ele îşĭ menţinură stemele în ciuda revoluţiuneĭ. Dacă la noĭ fiecare district are o marcă, fiecare oraş un blason—şi nu s'ar găsi consiliĭ judeţene saŭ comunale care să renunţe la dînsele—, ce trebue să credem despre ţĕrile occidentale?!

Iată pentru ce eraldica s'a impus ca ştiinţă şi pentru ce se impune chiar de aci 'nainte, cu toată deconsiderarea în care s'a silit a o îmbrînci revoluţiunea.

III

Terminologia eraldică (pag. 18—29). Luând ca obiect stema Românieĭ, astfel cum a stabilit-o legea din 1872, autorul explică părţile constitutive ale oricăruĭ herb : ce sunt, de câte feluri sunt şi ce însemnează scutul, smalţul saŭ culorile, figurile (eraldice, naturale şi artificiale) coprinse într'însul. Aceleaşĭ lămuriri le dă apoĭ despre ornamentele externe, care sunt : coroana, casca, făşiele (lambrequins), vîrful (cimier), susţinĕtoriĭ (supports), mantia (pavillon), deviza şi strigătul de războiŭ. Spre a'şĭ da cineva seama despre tot ce figurează în stemă şi ce semnificare se dă fiecăreĭ părţĭ, trebue neapărat să citească acest capitol cu totul technic.

IV

Istoricul stemelor române (pag. 30—228). Această parte formează corpul lucrării şi are mai multe subdiviziuni. Stema ţărilor române a trecut mai întâi printr'o perioadă, care denotă nedibăcia şi ignoranţa regulelor eraldice; acesteia 'i-a urmat stilul împestriţat şi încărcat, zis rococò; în fine, de la prima lege privitoare la stemă, a început perioada recentă. Cele duoĕ dintâi subdiviziuni autorul le aplică succesiv Moldoveĭ şi Muntenieĭ, iar de la unire încoace ambelor ţĕrĭ împreună.

De la descălicătoare până la unire, spaţiŭ de şeapte secolĭ, nu se găseşte nicĭ un document care să probeze, în mod sciinţific şi eraldic, stabilirea stemeĭ române. La început apar numaĭ legende, produs al fantazieĭ, unele reportate de către străinĭ. Că legendele pot fi o bază pentru armoariĭ şi steme, lucrul e posibil, însă cu singura condiţiune ca ele să fie conforme regulelor eraldiceĭ (cum se vede din legendele caselor de Lotaringia, Chatillon şi Austria), iar nu legende poetice.

Moldova.—Cea maĭ veche relaţiune despre stema Moldoveĭ (un cap de *boŭ* cu o stea roşie între coarne, luna nouă într'o parte şi soarele într'alta) e menţionată de istoricul Engel după un model din 1591; a doua se găseşte în cronica luĭ Cwagnini (tipărită la Cracovia în 1611), unde se dă ca stemă un cap de *taur* negru, cu o stea între coarne; a treia se povesteşte de Miron Costin, în poema 'ĭ istorică din 1684, unde ni se reprezintă aparițiunea unuĭ *bour* (zimbru) în satul Cuha din Maramureş, după care se ia Dragoş cu vênătoriĭ luĭ, gonindu-l până la rîul în care se îneacă căţeluşa'ĭ Molda, după care şi apeĭ şi ţinutuluĭ i se zise Moldova, iar ca stemă se adoptă capul de bour *(bos-urus)*, consacrat prin înfiinţarea satuluĭ Boureni. Samuel Klein găseşte originea herbuluĭ moldav în vechia cetate *Caput-bovis*, iar alţiĭ în numele Taurilor, care locuiaŭ Kersonesul tauric (Crimea). Aşa dar, legendele daŭ *boŭ*, *taur* şi *bour*.

Perioada I pentru Moldova durează de la 1450 până la 1705. Intr'însa predomină aceeaşĭ varietate, aceeaşĭ nesiguranţă ca şi în legende. Peceţile luĭ Stefan-cel-Mare, Petru Rareş, Alesandru Lăpuşneanu, Const. Movilă, Stefan Tomşa, Vasile Lupu, Eustatie Dabija, Antonie Ruset, G. Duca şi Mihaiŭ Racoviţă, reproduse în fac-simile după sigilie şi vechile cărţĭ tipărite, reprezintă capul de *boŭ* în toate cele 17 figurĭ intercalate în text (pag. 38—62), pe când intenţiunea Domnilor şi a gravorilor era să reprezinte capul de *bour*. In faimoasa cazanie a Mitropolituluĭ Varlam (Iaşĭ, 1643) versurile spun lămurit:

> Capŭ de *bùărŭ* şi la Domniĭ moldoveneştĭ
> cu putérea aceiĭ hierĭ (fiére) să o socoteştĭ.

In *Psaltirea* mitropolituluĭ Dosoteiŭ (Iaşĭ, 1680) se citeşte, iarăşĭ:

> Capulŭ celŭ de *buorŭ*, de hiéră vestită
> sĕmnează puterea ţĕrăĭ nesmintită.

Aci autorul e în tot dreptul să combată pe Sulzer, care, într'a luĭ »Istorie a Dacieĭ transalpine«, vorbeşte despre *boŭ*, pe când înainte de dînsul Cantemir

(în *Descriptio Moldaviae*) şi chiar francesul Carra demonstraseră că nu e vorba despre *boŭ*, ci despre *bour* saŭ zimbru. Reproducênd figura acesteĭ fiare, D-sa studiază (cu autoriĭ care aŭ tractat deste istoria naturală) varietăţile zimbruluĭ, numit *bison*, *urus*, *bonasus*, *bos-urus*, *bos-bonasus*, etc.

Perioada II pentru Moldova durează de la 1705 până la 1859 (paginele 65—78). Stemele sub N. Mavrocordat, Dim. Cantemir, Al. C. Moruzi, Gr. Ghica, Sandu Sturza, Mih. Sturza, Gr. Al. Ghica, apoĭ sub dominaţiunea rusească până la unire, continuă a reprezenta capul bouruluĭ ca un cap de boŭ, iar ornamentele interne şi externe se înmulţesc şi devin încărcătură (adăugându-se tunurĭ, tobe, stindarde, trîmbiţe, etc.), ceea ce constitue stilul rococo.

Muntenia. — Prima întrebare despre stema munteană priveşte paserea, ce figurează pe dînsa; poate fi ea luată drept *corb* saŭ drept *aquilă*? Combătênd aserţiunea pasionată a luĭ Sulzer (reprodusă de D. V. A. Urechiă într'ale D-sale »Schiţe de sigilografie românească«), autorul demonstră că, îndată ce va avea aripele întinse, pasĕrea nu se poate considera decât ca aquilă, căcĭ eraldica o ia drept corb numaĭ când aripele îĭ sunt apropiate de corp: stema Muntenieĭ însă nicĭodată, absolut nicĭodată, nu ne-o reprezentă cu aripele strînse, lipite, ci întinse, adică sburând. In menţionata'ĭ lucrare, D. Urechiă vorbeşte despre treĭ evoluţiunĭ ale stemeĭ muntene; maĭ întâĭ soarele, luna şi o stea (Banatul Severinuluĭ); apoĭ când treĭ capete de negri (legenda luĭ Negru-Vodă Bas-*arab*), când leul dinastieĭ asanide (imperiul româno-bulgar); în fine, un ciparos ţinut de douĕ persoane, Domn şi Doamnă, pe care D. Urechiă o numesce *nova plantatio* (terrae Fogarass), căreia cu timpul s'a adaus o pasăre dupe D. Urechiă, o aquilă dupe D. Dim. A. Sturdza. Autorul, deşi recunoaşte că chiar corbul a fost o emblemă romană, totuşĭ se uneşte cu opiniunea D-luĭ Sturdza şi demonstră sciinţificeşte, sprijinit de probe documentare, că *nova plantatio* era »signum principis«, pecetea personală a Domnitoruluĭ, deosebită de stema ţĕreĭ (pag. 79—94). In privinţa legendelor, una este inventată de ungurul Feltai, atribuită anuluĭ 1392 şi menită a da pe Ioan Uniade, supranumit *Corvinus*, ca fiŭ bastard al regeluĭ Sigismund, explicându'ĭ porecla prin fantastica împrejurare că, pe când era mic şi mamă-sa îĭ dedese inelul părintesc (prin care să poată fi recunoscut), un corb i-l luase din mână, 'l înghiţise, dar fusese aşa de bun în cât se lăsase a fi săgetat de unchiul copiluluĭ. A explica astfel existenţa aquileĭ pe stemă, pentru gustul de a vedea un corb şi a-l pune în legătură cu Ioan Corvin, intra în vederile luĭ Feltai, dar nu constitue o cercetare ştiinţifică pentru archeolog, pentru cunoscĕtorul eraldic. pentru istoric. A doua legendă, reprodusă de Miron Costin, are acelaş fond, dar se referă la Negru Vodă, voevodul Făgăraşuluĭ. A treia legendă, scoasă la iveală de mitropolitul Antim Ivireanu, atribue stemeĭ muntene corbul trămis de Noe la finele faimosuluĭ deluviŭ biblic. Se înţelege de sine că D. locot.-colonel P. Năsturel combate aceste creaţiunĭ poetice,, care nu concordă cu realitatea, cu ştiinţa şi cu documentele posterioare (pag. 95—100).

Perioada I pentru Muntenia durează de la 1500 până pe la 1650 (pag. 100—139). Intr'însa, pecetea cu arborul *(nova plantatio)* continuă a fi personală

a Domnului, iar cea cu aquila stemă a ţĕriĭ. Astfel, pe când D. Urechiă reprodusese un sigiliŭ al luĭ Neagoe Vodă (1512—1521), în care se vede arborul cu cele duoĕ persoane, susţinênd că aceasta era stema munteană, autorul lucrăriĭ ce ne preocupă reproduce un disc de argint (aflat la muzĕŭ), lucrat tot sub Neagoe Basarab, şi frontispiciul Evangelieĭ slavone tipărite la 1514, în care figurează aquila cu aripele întinse (în sbor) ţinênd în gură crucea de formă bizantină. Aceeaşĭ aquilă în acelaş mod figurează (la muzĕu) pe tunul luĭ Petru Cercel (1583—1585). şi în frontispiciul *Molitvelniculuĭ* slavon tipărit sub Petru Schiopul (1559—1567), Sub Gabriel Moghilă şi Mateiŭ Basarab (între 1618 şi 1654) peceţile Domnitorilor poartă arborul cu cele duoĕ persoane, avênd d'asupra aquila în sbor între soare şi lună, adică contopirea sigiliuluĭ princiar cu stema ţĕreĭ, însă pe mica *Pravilă* de la Govora (1640), când e vorba despre o carte domnească, despre un act public, se tipăreşte stema ţĕriĭ, în care vedem numaĭ aquila cu crucea, avênd la stînga luna-nouă şi la dreapta soarele. Conclusiunea este că Radu Negru a găsit în Muntenia *aquila* romană, precum Dragoş în Moldova găsise capul de *bo-ur (bos-urus)*, că urmaşiĭ lor 'şĭ-aŭ întocmit şi peceţĭ familiare, că nepriceperea gravorilor a transformat sburătoarea în corb saŭ cioară, iar capul uneĭ feare *sĕlbatice* în capul unuĭ boŭ maĭ mult decât blajin. Pentru instruirea cititorilor, urmează (pag. 130—139) noţiunĭ sciinţifice despre specia şi varietăţile sburătoarelor negre şi răpitoare, începênd cu aquila (regală, imperială, strigătoare, etc.), continuând cu corbiĭ şi terminând cu cioarele şi stâncuţele, care n'aŭ a face cu ce ne daŭ stemele, chiar în marea nedibăcie cu care ele fuseseră lucrate.

In *perioada II* (1650—1859) arborul cu *nova plantatio* nu se maĭ vede în niciĭ una din cele 17 steme saŭ sigiliĭ intercalate în text şi explicate de autor cu deplină competinţă.

V

De la unire până la 1867 herbul întruneşte stemele ambelor ţĕrĭ într'un scut, adoptă o hermină, o coroană princiară, dar deviza variază dintr'un an într'altul, iar mulţimea stindardelor, sulițelor saŭ susţinĕtorilor îĭ dă aspectul stiluluĭ rococo.

Perioada recentă începe cu prima lege, care stabili armele ţĕriĭ în mod oarecum raţional, cu veleităţĭ istorice şi eraldice. Ea se desbătu de Adunarea deputaţilor în Martie 1867. Cestiunea păruse atât de importantă, în cât secţiunile Camereĭ aleseseră ca delegaţĭ pe Cesar Boliac, Dumitru Brătianu, C. Grigorescu, Ioan Leca, Nicolae Golescu, G. Cantacuzino şi Mihail Cogălniceanu, numit raportor. Aci dar se reproduc pe rînd: raportul neuitatuluĭ M. Cogălniceanu, proiectul guvernuluĭ, modificările delegaţilor şi desbaterile urmate în Parlament, cu opiniunile celor ce aŭ participat la dînsele (bărbaţĭ ca D-niĭ Dim. A. Sturdza, P. Grădişteanu, Nicolae Ionescu, A. Lahovari, B. Boerescu, I. C. Brătianu, M. Cogălniceanu, etc.). Autorul, apreciând diferitele aserţiunĭ, intră în amĕnunte technice, privitoare la coroană, la soare şi lună, la confundarea emblemelor cu

simboalele, la deviză, şi la tot ce figurează pe stemă, aşa cum o întocmise legea de la 1867, aplicată monetelor de aramă din acel an.

La 1872 se modifică opera din 1867, şi această lege din 1872 se află în vigoare până astăzi. Aplicarea ei, atât pe stindardele armatei, cât şi pe monete saŭ documente oficiale a fost o abatere de la lege, pe lîngă faptul că nici legea nu ţinuse seamă de regulele eraldice. De aci rezultă cele opt propuneri, pe care le formulează autorul, despre modul cum trebue să se întocmească şi să se întrebuinţeze stema ţării, sigiliele oficiale ale Statului, ministerelor, judeţelor, comunelor şi autorităţilor eclesiastice (pag. 235—236).

* * *

Din rezumatul ce am dat, cititorii 'şi pot forma ideia despre cuprinsul bogat, interesant, atrăgĕtor al monografiei. Locot.-colonel P. V. Năsturel a dat probe de răbdare, pĕtrundere şi muncă inteligentă, ca să adune atâta material, să nu uite mai nimic din întreaga literatură ce se referea la subiectul ales, să coordoneze totul şi, confirmându'l prin documente inedite, prin citaţiuni nemerite, prin 70 de steme saŭ sigilie, reproduse în text, să îl desvolte în mod liniştit, cumpĕtat, cu o îngrijire de limbă şi de stil cum rare ori se poate aştepta nu numai de la militari, dar şi de la alţi specialişti. Opera D-sale, cu toate aparinţele'i modeste, este unică în felul ei: într'însa se găseşte tot ce e relativ la stema, herbul, marca saŭ armoariele regatului român. Pe viitor nu se vor proiecta modificări, nu se va discuta în Camere, nu se vor comanda modeluri pentru monete, pentru stindarde, pentru sigilie, fără să se citească mai întâi această monografie, care interesează autorităţile de tot felul, pe legişti ca şi pe istorici, pe bărbaţii de Stat ca şi pe simplii particulari cu oarecare cultură.

Teodorescu G. Dem.

In Pădurea Cîrjeĭ

SE TREC ŞI FLORILE DE TOAMNĂ...

Se trec şi florile de toamnă, cele din urmă florĭ, şi'n casă
Lîngă oglinzile-obosite, o fată şubredă şi pală,
Preschimbă florile în vase evlavios ca o vestală.
— Mâhnite mor florile toamna în casa cuĭ n'a fost mireasă..

Înc'un mănunchiŭ şi câte visurĭ şi primăverĭ — câtă ruină.
Dac'ar avea graiŭ ca să spue, oglinda câte n'ar maĭ spune:
Braţele tale obosite putere n'ar avea s'adune,
Troenele de florĭ uscate culese zilnic din grădină.

Vremea întăilor brînduşe culese'n zorĭ-de-zi pe rouă...
Cum s'a trecut, şi cum trec toate pân'vine moartea să te cheme;
Azĭ vasele's împodobite cu triste florĭ de crisanteme:
În lacrimĭ tremură oglinda ca faţa apelor când plouă.

Şi'mbrăţişaţĭ alăturĭ plângem, plângĭ candidă, blândă, vestală,
Din lacrimĭ liniştea sporeşte, ş'a fi tărziŭ pricepĭ ce'nseamnă.
Vremea brînduşelor nu-ĭ moartă şi poate soarele de toamnă,
S'o'nduioşa să-ţĭ încunune fruntea cu mîndra luĭ beteală.

D. Anghel.

STUDIĬ DE ISTORIE ŞI DE ISTORIE LITERARĂ

MEŞTERĬ DIN ALTE VREMĬ

I

Cine a înnălţat mănăstirile şi bisericile, care sunt singurele monumente pe care ni le-a lăsat trecutul bîntuit de necontenite primejdiĭ? Cine aŭ fost architecţiĭ-zidarĭ care aŭ împodobit cu dînsele pămîntul românesc?

Despre ceĭ maĭ vechĭ nu ştie să vorbească decât legenda, care-şĭ aminteşte şi despre toate lucrurile ce n'aŭ lăsat urme în paginile istorieĭ. O ascultăm cu plăcere totdeauna pe această fermecătoare, dar o credem arareorĭ numaĭ. Şi nu de la dînsa vom afla nume, date, atribuţiĭ sigure şi lămuririĭ biografice serioase.

In privinţa meşterilor străinĭ, ştim ceva maĭ mult decât asupra meşterilor din ţară. Meşterĭ străinĭ din »Europa«, căcĭ de ceĭlalţĭ din Răsărit, care clădeaŭ ca şi aĭ noştri, aŭ fost şi înnainte.

Ştim maĭ mult pentru singurul motiv că eĭ aŭ venit maĭ tărziŭ, în timpurĭ pentru care tradiţia scrisă e maĭ bogată şi destăĭnueşte maĭ multe despre viaţa tuturora, despre istoria culturală.

Astfel de architecţĭ străinĭ se întîmpină în Moldova încă din secolul al XVI-lea, iar în Ţara-Românească şi pe timpul luĭ Brâncoveanu, care avea medicĭ şi secretarĭ italienĭ. Despre unchiul Domnuluĭ, Mihaĭ Cantacuzino, ni se spune că »în tinereţile luĭ a umblat pe la multe locurĭ ale Europeĭ şi acea multă rîvnă a luĭ era dată la gheografie şi la architectură« [1]). Dintre verĭĭ luĭ Constantin-Vodă, Toma, trădătorul din 1711 şi fugarul de maĭ tărziŭ în Rusia, era vestit că are cele maĭ frumoase case din Bucureştĭ [2]), şi-l şi vedem cerînd la Braşov [3]),

[1]) *Geneologia Cantacuzinilor*, în *Buciumul român*, I, p. 587.

[2]) *Ibid.* p. 591.

[3]) N. Iorga, *Socotelile Braşovuluĭ*, p. 152.

în 1709, »zidarĭ« şi un »ştiucatur« saŭ stucator, pe care-l maĭ întrebuinţase la lucrul caselor sale.

Cinstituluĭ şi al mieŭ vechiŭ dă aproape bunŭ priiaten şi de binevoitoriŭ dumnealuĭ marele judeţ al c[i]nstiteĭ cetăţ Braşovul, dă la bunul Dumnezăŭ rog să trimiţ[ă] dumital[e] multă fericire şi tot binele.

+ Pricina scrisori cătră dumneata nu am alt făr cât, ştiidnu-te pă dumneata că destul eştĭ sup[ă]rat şi cu multe valurĭ înfăşurat, am scris dumisale jup[â]nuluĭ Ţeaco Ghiorghie pentru nişte zădarĭ, trebuindu-m[ĭ] să-m[ĭ] spoiască nişte cas[e], ce mi-am făcut la Bucureştĭ; ci mă rog şi te poftescŭ şi pă dumneata să fie şi cu voinţa dumital[e] să vie acum maĭ curând până nu d[ă] răceala, să le spoiască şi plata lor, ce va fi, pă deplin le voiŭ da, şi dumital[e] mulţămitor voiŭ fi dă osteneal[ă], rămăind datoriŭ la ce va fi pofta dumital[e] şi putinţa mea neapărat a sluj[i] pururea; şi iar mă maĭ rog şi te poftescŭ pă dumneata şi pentru un ştiucatur ce aŭ fost aicĭ de aŭ lucrat şi acum să află acolò; iat[ă] că i-am scris să vie să-m[ĭ] lucrează la o cas[ă], ce să fie şi cu îndemnarea dumital[e], a mi-l trimit[e], şi voiŭ mulţămi dum[i]tal[e]; şi, cu atâta sfârşînd, mila luĭ Dumnezăŭ să păzeaască pă dumneata rog pururea. Av. 19 dni. Lt. 7217.

Al dumitale de bine voitor şi pururea gata a sluji
Toma Cant[acu]z[in].

Cinstituluĭ al mieŭ vechiŭ, bun şi de aproape priiaten d[u]mnealuĭ Marele-Judeţ al c[i]nstiteĭ cetăţ Braşovul cu cinste şi cu fericit[ă] sănătate să s[e] dea [1]).

Alt vĕr al Brâncoveanuluĭ, care-ĭ făcu şi maĭ mult rĕŭ decât Toma, Ştefan Cantacuzino, înnălţă, spune del Chiaro, secretarul italian al Domnuluĭ, în mijlocul uneĭ grădinĭ desemnate european, un frumos *palazzino* cu cincĭ odăĭ în stilul obicĭnuit în Italia. Şi poate tot un architect străin să fi clădit pentru Vodă însuşĭ Foişorul, *loggia*, din grădina Curţiĭ, unde, pe vremea aceluiaş Del Chiaro, Brâncoveanu se retrăgea »pentru a prânzi şi a se odihni după prânz, vara, în mirosul feluritelor florĭ, aşezate de jur împrejur, în straturĭ«.

După 1714, puţine zidirĭ însemnate fură ridicate de Domnĭ şi de boieriĭ bogaţĭ. Era marilor ctitorĭ de mănăstirĭ şi biericĭ, eră din care un traducĕtor de cărţĭ religioase a făcut una din perioadele istorieĭ Românilor, se închisese de mult. Architectura civilă nu înlocui architectura religioasă în decadenţă.

Dar la 1774 legăturile Ţĕrilor române cu Apusul căpĕtară prin tratate garanţiĭ ce lipseaŭ înnainte. Meşteşugarĭ de tot felul, şi maĭ ales Germanĭ, veniră acum să-şĭ caute la noĭ câştigul. Intre dînşiĭ, şi meşterĭ de clădirĭ.

Alexandru Ipsilanti, noul Domn muntean de după pace, se servea de un Ragusan pentru a construi corăbiĭ destinate Turcilor, de un Grec din Italia, fost inginer militar, pentru opere de architectură. El puse pe episcopul de Buzĕŭ să cheme de la Sibiiŭ, ca din partea luĭ, pe architectul sas Ioan Rathner, căruia voia să-ĭ încredinţeze clădirea uneĭ biericĭ maĭ frumoase decât toate celelalte.

Rathner nu construi biserica, de oarece Domnul părăsi în curînd ţara şi Vlădica nu maĭ voi să ştie pe urmă de contractul ce se încheiase. Dar el făcu pentru Ienăchiţă Văcărescu casa de ţară, vila de la Băneasa.

[1]) Archivele oraşuluĭ Braşov, documente româneştĭ, No. 701.

In 1782 se desbătea între Agenţie şi Domn afacerea luĭ Rathner cu episcopul de Buzĕŭ. La 23 Septemvrie Agentul imperial făcea în această privinţă principeluĭ de Kaunitz raportul ce urmează, în traducere românească:

»Sĕptămâna trecută am primit de la Excelenţa Sa comandantul general al Ardealuluĭ o scrisoare pentru acest Domn, care întovărăşea contractul original al unuĭ anume architectul Rathner, încheiat cu Vlădica de Buzĕŭ, pentru a face o biserică, lucru în privinţa căruia aŭ proces între eĭ.

»Afacerea e aceasta:

»Fostul Domn Ipsilanti, voind să facă o biserică măreaţă *(grandiosa)* chiămă de la Sibiiŭ pe acel architect, şi pentru aceasta întrebuinţă pe episcopul de Buzĕŭ ca proprietar fictiv şi, în această calitate, episcopul făcu contract cu architectul. După plecarea luĭ Ipsilanti, se pare că episcopul stătu pe gînduriĭ dacă să urmeze oriĭ ba clădirea. Din care pricină înnainte de primăvară, nu numaĭ că n'a dat de ştire architectuluĭ să nu-şĭ maĭ piarză vremea aicĭ şi să se întoarcă acasă, dar, la cererea acestuia să se hotărească, n'a vrut nicĭ să-ĭ dea plata, după contract, zicênd că a pĭerdut copia sa. Şi astfel, cu aceste pretexte şi altele asemenea, bunătatea de episcop, care e membru al Divanuluĭ, l-a făcut pe architect să-şĭ piarză vara toată. Şi, pe lîngă toate, acesta a fost şi bolnav de moarte.

»Comandantura generală, după stăruinţa luĭ Rathner, vorbi Domnuluĭ despre afacere înainte de ce să fi venit eŭ, şi, contractul fiind în mâna eĭ, a trimis o copie, dar Vlădica ceru să i se dea originalul, cu iscălitura sa, care original e cel pomenit la început. Totuşĭ, mult mĕ tem ca episcopul să nu găsească alte pretexte şi Rathner să nu rĕmâie cu paguba«.

Prezicere care se îndeplini, aĭ noştri fiind meşteriĭ pe atuncĭ în a refuza, cu forme frumoase, dreptatea. Căcĭ la 4 Octomvrie, în alt raport al Agentuluĭ, care era cunoscutul descriitor al principatelor, Raicevich, se citeşte:

»Domnul rĕspunde că afacerea dintre episcop şi architect va fi în curînd terminată. Mult mĕ tem că architectul nu-şĭ va putea dobîndi ce i se cuvine.«

Dar această păţanie,—cu plata la urmă saŭ, cum e maĭ probabil, fără,—nu înspăĭmîntă pe Rathner, care se gîndi bine înainte de a pleca acasă. Incă în 1785 architectul se afla în Ţara-Românească.

In acest an el primi de la boierul Pană Filipescu, Mare-Ban, misiunea de a reface mănăstirea Poiana, din judeţul Prahova, şi pentru aceasta încheiă cu dînsul, la 21 Noemvrie st. v., un contract amĕnunţit. Acest foarte interesant act, cu lămuririle luĭ asupra procedeurilor de zidărie ale timpuluĭ, e redactat în româneşte şi are următorul cuprins:

Adecă eŭ Ioan Ratner zidaru, ce maĭ jos am iscălitu, cu mâna mea, dat-am acestu adĕvăratu şi credincios zapisu întru cinstită mâna Dumnealuĭ Vel-Banu Pană Filipescu, precum să-s[ă] ştie, că, stricîndu-să sfînta mănăstire Poiana, dăn jud[e]ţ Prah[o]v[a], şi vrîndu Dumnealuĭ ca să o zideaască al doilea dă piiatră, iar într'acel loc, au orînduitu vechilu pe Sfinţiia Sa părintele Acachie, ca să fie încărcatu cu toată treaaba săvărşiriĭ aceşti sfinte biserici, şi am tocmitu cu Sfinţiia Sa, priimind cu toată voinţa mea, cu hotărăre să-m dea pă miia dă cărămidă cîte tal. treĭ, banĭ şaizecĭ, lucrându-o dă roşu, eu dănpreună cu oameni mieĭ, pănă la isprăveniia bisericiĭ, şi, pă câtă sumă dă

cărămidă va întra pă fieşte-care mie, să mi să dea aceştĭ banĭ ce arătu maĭ sus, şi, după această hotărîre a tocmelilĭ, săntu eŭ dator şi încărcatu dă a o împlini şi a face toate cele ce să arată înnainte: grătiile, ostreţi, maţolilĭ, vedre, hărdae, funilĭ, lopăţĭ, salahorĭ, la totu lucru, şi apă şi orĭ altu ce va face trebuinţă pentru zidire, iar la ridicatu lemnelor, la lucru ziduluĭ şi la ridicatu pietrilor i a stîlpilor, pă unde va face trebuinţă, să am a pune salahori mieĭ, fiind că aşa ne-aŭ fost aşă[ză]mîntu, şi să am optu zidarĭ nemţĭ dă lucru, nelipsiţĭ, iar Sfinţiia Sa să aibă a-mĭ da numaĭ cărămida şi varul, nisipul, tiparele bolţilor şi câtu fier va trebui şi, dup'a noastră învoire, am priimitu acum înnainte în mâna mea tal. zece şi, după ce voĭ întra în lucru, să aibă a-m[ĭ] da Sfinţiia Sa pă toat[e] săptămînile banĭ, ca să daŭ la meşterĭ şi la salahorĭ, cumpărîndu-să cîtă cărămidă va întra pă săptămână la lucru, şi să-m[ĭ] dea dă mie cât[e] trei lei, iar banĭ şaizecĭ să rămîe la Sfinţiia Sa, ca, isprăvindu-să biserica dă tot lucru, atuncea la urmă să am a luoa dăn mîna Sfinţieĭ Sale sumă maĭ multă pentru al mieŭ folos, iar colţurile stranilor, dup[ă] cum este înnăuntru la biserica Măg[u]reanuluĭ, aşa să le fac[ŭ]; şi pă dăn afară, în dreptu stranilor, spre oltaru, să fie cum este la sfânta mănăstire ce să numeşte Davidu. Decĭ, dup'această tocmeaală şi aşă[ză]mînt şi dup[ă] izvod cel vechiŭ să am a lucra tot lucrul, temeinic, frumos, drept, atît înnăuntru cât şi pe afară, şi de asupra bisericiĭ să vie treĭ turnurĭ, însă unul la mijloc bisericiĭ şi doă alăturea, dănnaintea bisericiĭ, şi să fiŭ eŭ dator a aşăza pietrile dă la toate ferestrile i stîlpiĭ uşiĭ cu pisaniia, i stîlpiĭ amvonului, şi alţĭ stîlpĭ, pă unde va fi de trebuinţă să-ĭ puiŭ, iar eŭ, şi pe dinnafară dă biserică să fie zidu cu treĭ brăne, şi la fieşte-care stălpu să fie scotere folor *[sic]* dăn cărămidă, iar dăn faţă pămîntuluĭ până la brîu ce vine în dreptul pardoseliĭ, să fie zidu dă cărămizĭ şi dă pardoseală; păn la bolte să fie iarăş grosimea ziduluĭ dă cărămizĭ, — ca pentru tărie însuş am arătat acestu fel a să face, ca să fie temeinic[ă] zidirea, căcĭ, dup[ă] chezăşiia ce am datu, sînt eŭ dator până la şapte anĭ, dă să va întîmpla orĭ la ce loc o crăpa zidul, să fie dumnealuĭ volnic cu acest zapisu al mieŭ, dă unde voĭ fi, să mă aducă ca să răspunzu la toată întîmplarea, şi puĭ soroc ca, vrîndu Dumnezeu dă acum, dăn luna lui Aprilie, până la stîrşitu luĭ luĭ *[sic]* Septemvrie, adică lunĭ şase, să daŭ biserica gata dă roşu, iar, întîmplîndu-să mie vre-o ziticnire, orĭ dăn salahorĭ, dă a nu găsii dă ajunsu la vremea lucruluĭ, orĭ zidariĭ, cum şi la Sfinţiia Sa, dă i să va întîmpla vre-o ziticnire, dăn pricina cărămidarilor şi nu va fi cărămidă dă ajunsu şi-ĭ va rămînea lucru neisprăvitu păn la soroc, să fiŭ dator dă a-l săvîrşi în primăvară, dup'aşăzămîntu ce am făcut cu dumnealuĭ, în tocmaĭ dup[ă] cum am arătat maĭ sus; iar, când nu să va lucra zidul drept, curatu, pă unde nu-ĭ va plăcea dumnealuĭ, să-l strice şi dă al doilea să-l fac, cu cheltuial[a] mea; apă să avem a da ziduluĭ, dup[ă] cum am dat la mănăstirea dă la Giuleştĭ; pentru aceasta dar, dă încredinţarea dumnealuĭ, a să face lucru bun şi statornic, maĭ vîrtos de a nu să întîmpla ca să crape zidul în vre un loc, am datu chezaş şi platnic neguţător alesu şi cinstit, care să vor iscăli maĭ jos, întărindu şi eŭ cu iscălitura mea, care să creează. Iar, cât pentru măsura bisericiĭ, atît a lunguluĭ, câtu şi a larguluĭ, a înnălţimiĭ ziduluĭ, după cum aŭ fost cea veche, şi să am a o face.

1785, Noemvrie 21.

Johaness Raithner
bezeige ess alss Maister.

Ivan, *martur.*
I. Costea Lipţican, *martur* [1]).

Din act maĭ aflăm şi ce alte lucrărĭ de architectură făcute Rathner. Iar din alte acte se dobîndeşte ştiinţă că el a maĭ stat multă vreme în principat, că în 1795 a fost pîrît la Agenţie pentru injuriĭ de un Iosef Rovelli, care n'aduse dovezĭ îndestulătoare şi consimţi să se împace, că în 1804 el fu încurcat într'un noŭ proces. Şi alta nu maĭ ştim despre dînsul din colecţia ce am avut la îndemână.

II

Iată acum un alt architect din secolul al XVIII-lea, acesta un Român, care ia numaĭ modestul titlu de teslar: »Manolachi teslar de aicĭ din Eş«. Pen-

[1]) Bibl. Ac. Rom., documente cumpărate în Sibiiŭ.

tru suma de cinci sute de lei, el se îndatori faţă de Clement Leidet, franciscan, şeful misiunii catolice din Iaşi: »părintele prefectu di la bisărica unguriască«, a-i clădi:

....Cinci dugheni la uliţa mare, pe locul mănăstiri lor, însă două dugheni din sus de poartă, una mare şi alta mai mică, şi din gios de poartă trei dugheni, una mari şi două mai mici şi poarta la mijloc..., şi cu tot lucrul lui, cu lemnu, cu piatră, cu lili *(sic)*, cu sobi, cu pardosă pi gios, şi cu târnaţ pe denainte şi pe temelii, — însă ori ce ar trebui la lucru, el să poarte de grijă, numai cât să-i dè lui bani gata 500 lei; altă nemi.... Cu tot lemnul lui, cu rădicata, să facă fereste, după cum îl va învăţa, şi uşile toate şi paturi, laviţă, şi să le lipască şi să le muruiască, pe sus şi pe gios, şi să facă sobi, hogiacuri şi toate hiarăle, cîte ar trebui, şi poarta să o facă încheetă, iarăş cu lemnul lui, cea din taţă, — iar din dos să facă poarta cea veche, să o toçmască....

Zapisul lui Manolachi se iscăli la 24 Martie 1755 [1]), şi în curînd el termină această dintâi lucrare. Printr'o nouă învoială, meşterul se oferi a face, pentru o nouă plată, de 25 de lei numai, şi »prispă pe dinainte dughenilor, di piatră, şi să podiască hudiţa porţii, şi doi işitori, şi poarta din dos, şi alte mărunţişuri«.

Dar teslarul nu se mulţămi cu atât şi, cu toate că primise şi materialul uzat, rămas din lucru, el intentă proces prefectului »unguresc«. Pricina se judecă înaintea lui Vodă Matei Ghica, la 13 Septemvrie, şi meşterul Manolachi, dat de minciună cu propriul său zapis, îl pierdu.

III

După zidarul sas şi român iată un zugrav român: »Ioan Zografu« din 1816, care se îndatoreşte a împodobi pentru »coconul Dumitrachie biv Vel Cluceri« mănăstirea din Bălăceşti, ajutat fiind de »tovarăşul său Gheorghi Zugraful«. Lucrul dură până în 1819.

Iată şi acest contract, cu care ni propusesem a termina aceste note istorice:

Încredinţezu eu cu acest zapisu al mieu la cinstită mâna Dumisale Coconului Dumitrachie, biv Vel Cluceri, precum să-s[ă] ştie că, avându Dumnealui o sfântă mănăstire la moşiia Dumisale Bălceşti, ce să prăznueşte hramul Sfântului Nicolae şi al Sfântului Ioanu, şi Dumnealui având savdesă (!!) ca să o zugrăfească, m'au chiemat şi am tocmit cu Dumnealui ca să o zugrăfescu după cumu s'au zugrăfit şi a Pitarului Ghiţă Argetoianu, adecă pă albu, cu însămnare de sfinţi, cum şi câţi să să facă înu sfântul oltari: susu în boltă Sfânta Troiţă, mai josu Maica Precesta cu sfinţi Voivozi, suptu brău la vale arhierei câţi vor încăpea, afar în beserica oamenilor, susu în bolta turnului, o Pandocrator; înprejuru cetel[e] îngereşti, josu în colţuri evanghelişti; cercurile să să fac[ă] mucenici ceі patru-zăci; josu, în strâni, mucenici ceі mari numiţi, câţi voru încăpea şi, de susu în porţi păn josu, la toţi sfinţi să fie toate cunu[ni]le tot cu aurŭ de rându; tâmpla să să facă cu ştocatorie: doăsprezece praznice, apostoli, răspetiia *(sic)* şi câţi proorocі vor încăpea, şi acea ştocatorie să fie toată poleită cu aurŭ şi cu argintu de cel bun, şi patru icoane: hramu, Domnul Hristos, Maica Precesta

[1]) În contract se mai citeşte: »şi patru laviţe tot eu să le fac... şi să le lipescu (însă bârnuite să fie), să lel spoesc şi să fac sobe, hogeacuri... Şi să le pomostescu şi să le lipescu...« Clausele am preferat să le reproduc din actu de judecată. Unul şi altul se află în archivele bisericii catolice din Iaşi, pe care le-am putut cerceta complet mulţămită aleseі bună-voinţi a părinteluі episcop, Monseniorul Dominic Jaquet.— Cf., pentru Leidet, *Romano-catholici per Moldaviam episcopatus et rei romano-catholicae res gestae* de Wilh. Schmidt, Budapesta, 1887, in 8°; pp. 117 şi urm.

şi în ceialaltă ce vom socoti; pin ferestri doftori; la fămeĭ, susŭ, în boltă, platitera; înprejur îngerĭ; josŭ, în colţurĭ, îngerĭ; în faţă, deasupra, cortul mântuireĭ; desuptul brâuluĭ, ctitori; afar, în a[m]von, susŭ în boltă, o Emanoilŭ şi, în josŭ, albă sadea; stâlpi suciţĭ, cu văpsele, iară cununile totŭ cu aurŭ, şi, din oltarí păn'afar[ă] câmpul totŭ cu albŭ sadea şi, afar[ă] de tot, la hramŭ, în faţă, să ugrăfeascâ hramul; şi cununile tot cu aurŭ; şi acestŭ lucru să să zugrăfească foarte frumosŭ, cu văpsele curate, ca să fi plăcutŭ Dumnealuĭ şi ceĭ ce vor vedea; iar, întâmplându-să a-ĭ nu face lucru după placu şi savdesu Dumisale, să fiŭ lipsi[t] de cusuru de banĭ, ce rămânŭ la Dumnealuĭ cât şi Dumnealuĭ să aibă purtare de grijă a ne da cele trebuincioase: varŭ, podurile, merticŭ pentru mâncare de prisosŭ, la câţĭ oamenĭ vom lucra, un zidari şi un rândaş, ca să n'avem de pristan *(sic?)*, păn vom isprăvi tot lucru; şi la mâncarea noastră, la masă, cîte o litră de vinŭ de omŭ şi cîte un păhar de raichiŭ pe[n]tru osteneala stări în picioare, şi câlţĭ, câtŭ şi tocmeala ne-aŭ fost, în taleri 1.400, adecă [o mie] patru sute tocma; şi acum înnainte am primit taleri 500, adec[ă] cinci sute, şi ceelalţĭ, cândŭ voĭ isprăvi lucru, şi, pe[n]tru încredinţare, m'am iscălitŭ mai jos, ca să să crează.

Ioan Zografu adeverezĭ. 816, Iulie 5.

Însă cu vopsele de cele bune.

Acest zapis s'aŭ dat, faţă fiind şi noĭ, şi s'aŭ şi numărat taleri cinci sute înnainte, şi ne-am iscălit şi noĭ drept marturie.

816, Iunie 5.

Constantin Brăiloiŭ, *Medelnicer* [1]). . . . . .

Zapisul luĭ Ioan Zografu.

Ipac, am maĭ primit eŭ taleri 200, adecă doă sute, din tocmeala mănăstireĭ Bălăceştĭ de la Vestieru Polihronie, cu răvaşu Dumisale boeruluĭ.

Alta, 100, adecă o sută, aŭ primit tovaroşul mieŭ Gheorghi Zugrafu, de la boerĭ.

Ipac, taleri 300, adecă treĭ sute, amŭ primit eŭ acum.

Ioan Zografu. 818, Noemvrie 13.

Ipac, am maĭ primit taleri 100, adecă una sută tocma.

Ioan Zografu. 1819, Mart 9.

IV

După Ioan zugravul muntean, înfăţişăm cetitorilor pe tovarăşul de breaslă şi meşteşug al acestuia, Ştefan Zugravul din Iaşĭ, care acesta era un boierinaş, ce purta titlul de Postelnicel. El fu acela care zugrăvi la 1793 biserica de rit roman din Iaşĭ, subt prefectul Fedele Rocchi, care conducea atunci comunitatea catolică moldovenească. Contractul sĕŭ cu «sfinţia sa părintele prefect« ni s'a păstrat, şi-l reproducem aicĭ.

Adică eŭ, maĭ gios iscălit, dat-am încredinţat zapisul meŭ la mâna Sfinţii Sale părinteluĭ prefect, precum să se ştii, că m'am apucat să zugrăvăscu Sfinţii Sale tabernacul, cum şi scaunul deasupra, atît şi doĭ îngerĭ, cu văpselile mele toate, cît ar fi trebuinţă, şi aur, după cum maĭ pre larg am vorbit cum şi în ce chip să s[e] zugrăvească şi unde a trebui să fie aur şi unde alte văpselĭ;—toate aceste cu cheltuiala mè; şi pentru toate să aibă Sfinţie Sa a-mĭ da una sută leĭ; iar, din bani care am tocmit, să aibă Sfinţie Sa a-mĭ da cinci-zecĭ leĭ înainte, şi ceialaltĭ încet-încet, până cînd să o sfârşi lucru. Şi pentru maĭ mare încredinţare am iscălit.

Ştefan Zograf, *Postelnicel* [2]). În Iaşĭ, 23 Septemvrie 793.

---

[1]). Bibl. Ac. Rom., documente XXXIX, 98.

[2]). Archivele bisericiĭ catolice din Iaşĭ.

V.

In secolul al XVIII-lea exista în Ţara-Românească o şcoală de zugravĭ într'o mănăstire. Pentru folosul celor ce încondeiaŭ pe păreţiĭ sfintelor lăcălăcaşurĭ figurĭ palide de sfinţĭ bizantinĭ cu fruntea înconjurată de aur, se redactaŭ manuale: unul dintre acestea, al luĭ Radu Zugraful, a fost descris de M. Kogălniceanu, care a dat şi unele reproduceriĭ după modelele vechiuluĭ pictor de biserică [1]). Un altul se păstrează de puţină vreme la Biblioteca Academieĭ Române: el cuprinde un număr de schiţe, prea micĭ şi neînsemnate pentru a le face loc aicĭ [2]). Avem înnaintea noastră norme, care'şĭ aŭ originea în canoanele artistice, neschimbate timp de veacurĭ, ale artiştilor din Bizanţ. Opusculul e scris în secolul al XVIII-lea, de un necunoscut, traducĕtor al uneĭ opere care e probabil celebra Ἑρμηνεία τῶν ζωγράφων. Titlul ar putea fi »Insemnărĭ cum se fac sfinţiĭ«, şi, în »Predoslovia la toţĭ iubitoriĭ şi doritoriĭ de osteneala meşteşuguluĭ zografieĭ«, tălmăcitorul spune: »Am ostenit cu multă trudă de am tălmăcitu această carte, spre folosul de obşte a celor ce se vor întîmpla«. Cartea e identică, în bună parte, cu manuscriptul modern, tipărit de episcopul Ghenadie de Rîmnic în 1891, supt titlul de *Iconografie*, dar în acesta, dacă sunt maĭ multe reţete, nu se adaug şi desemnurile care întovărăşesc manuscriptul citat.

Iată predoslovia pomenită a manualuluĭ:

Predoslovie la toţĭ iubitoriĭ şi doritoriĭ de osteneala meşterşuguluĭ zografieĭ, de la D[u]mnezeŭ să se bucure.

Cunoaşteţĭ dar, o iubitorilor de învăţătură ucenicĭ aĭ scrisorilor celor închipuite (adecă a zografilor) că cu ajutoriul luĭ D[u]mnezeŭ cel sfînt, am ostenit cu multă trudă, de am tălmăcit această carte spre folosul de obşte a celor ce să vor întîmpla. De la ceĭ maĭ iscusiţĭ dascalĭ istoriografĭ această învăţătură şi povăţuire de la ceĭ noĭ şi vechĭ, foarte folositoare, precum le-am găsit în erminiile ceale vechĭ a luĭ Panselin şi Teofan, carĭĭ mult s'aŭ ostenit, până aŭ întrat în capul lor meşteşugul zografieĭ, şi aŭ laudă şi pomenire de cătră toţĭ ce aŭ fost până acum, precum să arată la besearicile ceale vechĭ facerile ceale de mîna lor lucrate, precum fieşte-care poate să se încredinţeaze dela câţĭ aŭ învăţat zografiia; şi orĭ-care zograf va dobândi această povăţuire, va afla mult folos. Decĭ să se nevoiască fieşte-care a urmà celor vechĭ, din cît va putea, precum vă voiŭ învăţa câte una una.

1. Aşezarea besericiĭ şi a slonuluĭ, numele şi chipurile sfinţilor, graiurile prorocilor şi a apostolilor şi cîteva cuvinte a prea-înţelepţilor din Ellinĭ, numele împăraţilor şi ale patriarşilor prin stihurĭ, a doao venire şi ceale şapte sf[i]nte soboară şi tot sinaxariul preste tot anul.

Iar întru a doao parte, măsurile omuluĭ pă naturale *(sic)* şi pă criticon, şi vernicurĭ, şi alte oarecare de nevoe.

Ceĭ ce vă veţĭ întîmpla, — fiţĭ sănătoşĭ.

Apoĭ vine titlul primeĭ părţĭ: »Inceputul, cu Dumnezeŭ cel sfînt, al epistimieĭ zografieĭ tuturor sfinţilor a tot anul şi sfntoacele *(sic)* lor şi alte învăţăturĭ oarecare a acesteĭ epistimiĭ«.

Urmează indicaţiĭ asupra loculuĭ ce revine fiecăruĭ sfînt într'o biserică ce

---

[1]) In *Revista pentru istorie, archeologie şi filologie*, I, pp. 33 şi urm.

[2]) Manuscriptul a fost dăruit Academieĭ de D. Andreĭ Lecomte du Noüy în acest an, 1900.

se zugrăveşte, asupra chipuluĭ cum fiecare trebue să fie înfăţişat, asupra *graiurilor* ce se pot scrie în locurile ce ar rĕmânea libere între figurĭ. In sfîrşit, ultima parte e formată de »Erminie, adecă învĕţătură privitoare pentru meşteşugul zografieĭ, adecă a naturaluluĭ la mĕsurile omuluĭ«: se arată câte »capete« saŭ »mĕsurĭ« are corpul omenesc, cum se procedează la reprezentarea lor, »după meşteşugul criticesc«, »cum sĕ fac condee«, »cum se arde şi se pisează ipsos«, »cum se ipsosesc icoane« şi »tîmple«, cum se face »proplasmă« şi »sarca luĭ Pansilin«, cum »se deschid ochiĭ şi sprînceanele«, »cum sĕ sfărămă aurul ca să facă văpsele de aur«, »cum sĕ face usturoiul ilinocopieĭ cel lipicios, ca să-l pue pĕ slove poleite«, cum »se pune aur pĕ hârtie«, »cum sĕ lucrează lazurul«, cum »sĕ pune lazurul pe zid«, »cum sĕ spală icoane vechĭ«, »cum se face marmura şi »venichiul de spirt, foarte bun, alb«.

N. Iorga.

INVĂŢĂMÎNTUL NAŢIONAL

IN ŞCOALE

Orĭ cât de simţită e încă astăzĭ influenţa uneĭ şcoale nenorocite, care s'a impus la noĭ în ceĭ din urmă 25 de anĭ, şi a căreĭ roade de căpetenie aŭ fost înăbuşirea şi distrugerea sentimentuluĭ naţional, totuşĭ o reacţiune, din ce în ce maĭ pronunţată, se simte pe zi ce merge, şi sentimentul naţional, atât de firesc unuĭ popor tînĕr, îşĭ reia locul din noŭ în inimile şi minţile româneştĭ.

O dovadă recentă ne-a fost dată cu prilejul Congresuluĭ Institutorilor, ţinut în Iulie trecut la Bucureştĭ, unde atât Ministrul Instrucţiuniĭ Publice, D. Dr. Istrati, cât şi Preşedintele Congresuluĭ, cât şi ceĭlalţĭ iustitutorĭ care aŭ vorbit, aŭ confirmat, în cuvîntările lor, nevoia unuĭ învĕţămînt naţional în şcoalele noastre.

Pentru părerea aceasta Revista *Literatură şi Artă Română* le aduce aplauzele sale cele maĭ călduroase.

Nu trebue în adevĕr o prea adîncă cugetare pentru a-şĭ da cineva seama de rezultatele fericite ale unuĭ învĕţămînt încălzit de patriotism, precum nu trebue cuĭva un prea mare simţ de observare spre a vedea relele ce ne-a adus şcoala contrarie care condamna unirea literaturiĭ şi instrucţieĭ cu ideia naţională.

In vreme ce astăzĭ am ajuns de suntem cu toţiĭ fără încredere în noĭ înşine, scepticĭ în ce facem şi ce zicem, fără avînt şi fără căldură, gîndindu-ne ceĭ maĭ mulţĭ numaĭ la interesul nostru personal, — acum 50 de anĭ, părinţiĭ noştri, deşi n'aveaŭ nimic din cele câştigate maĭ în urmă şi deşi alcătuiaŭ încă un popor nestătător de sine şi înapoiat, cu toate acestea eĭ gîndeaŭ, vorbeaŭ şi scriaŭ ca şi când ar fi fost stăpîniĭ lumiĭ, ca şi cum ar fi fost poporul cel maĭ înaintat şi maĭ fericit ursit pe pămînt. Inţelegeaŭ eĭ foarte bine momentele grele prin care treceaŭ, şi plângeaŭ în sufletul lor starea tristă de atuncĭ a Poporuluĭ Român; dar, în toate inimile era încrederea în viitor, şi simţeaŭ că într'o zi Româniĭ, strînşĭ într'un singur mănunchiŭ, vor forma o naţiune din cele maĭ înfloritoare. Nicĭ suzeranitatea străină, nicĭ ignoranţa în care eraŭ, nu le puteaŭ slăbi inimile. De aceea, chiar când pĕcătuiaŭ în graiŭ saŭ în scris, era din pricina încrederiĭ lor prea marĭ şi nicĭodată de teamă că n'ar fi buniĭ la nimic. Era în eĭ apoĭ cel maĭ

desăvîrșit și mai leal desinteres și 'și făcuse deprinderea de a lua orice jertfă nu numai drept o datorie neapărată, dar chiar ca ceva firesc.

Deosebirea între atunci și astăzi e, cum se vede, un adevărat contrast. Atunci totul era supus unui singur ideal puternic, indiscutabil, covîrșitor: iubirea de țară, astăzi, ca să nu zicem mai mult, puțini sunt aceia care se jertfesc și își fac datoria cu entusiasm până în capăt; puțini sunt aceia care au drept ideal precumpănitor dragostea de țară, sau puțini o au în aceeași măsură cum o aveau părinții noștri.

Fenomenul acesta, a cărui existență nimeni nu-l poate contesta, este cel mai îngrijitor din câte se pot arăta în viața unui popor.

El nu va putea fi stăvilat sau îndreptat decât prin școală.

Școala primară ca și cea secundară se fac în anii când se formează conștiința copiluluĭ. Conștiința lui va fi, deci, conformă cu învățămîntul și pildele ce i se vor da în școală. Cine n'a văzut tineri români care, crescuți prin pensioane străine, nu numai că nu înțeleg de loc dragostea de țară și de neamul lor, dar încă, cu cea mai mare liniște sufletească, vorbesc cu dispreț de tot ce e românesc și n'au vorbe de bine și sentiment admirativ decât pentru popoarele străine a căror instrucție au primit-o? Conștiința lor a fost falsificată în școală. Mai târziu, când astfel de copii, înstrăinați sufletește de neamul lor, devin bărbați și când țara are nevoe de jertfele și de iubirea lor, dînșii rămân reci, străini, ca și când n'ar exista pentru ea.

Din faptul atât de clar că toate conștiințele tinerimii sunt la dispoziția învățătorului, se vede ce misiune frumoasă și în acelaș timp delicată, ce misiune înnaltă și în acelaș timp importantă are învățătorul în fața elevului său.

Cum poate el însă să lege instrucția cu ideia națională?

Lucrul e simplu: De a vorbi și arăta necontenit elevului toate faptele ce înalță națiunea română. Auzindu-le copilul, la vîrsta când totul se întipărește adînc și pentru totdeauna în mintea lui, sufletul lui va crește în cultul național, care mai târziu îi va sluji drept călăuză în viață.

Și cum, în copil, partea sufletească care lucrează mai cu putere și care îl stăpînește mai mult este închipuirea, învățătorul va căuta să-i hrănească această facultate, făcându-i regulat narațiuni frumoase din Istoria Românilor, vorbindu-i cu entusiasm de înțelepciunea și de războaiele glorioase ale Voivozilor, exaltând poate chiar actele lor de curaj și de patriotism, și lăsând mai în umbră cruzimele și greșelele altor Domni. Istoria noastră are multe exemple edificatoare.

După Istorie, Literatura, Arta și toate celelalte manifestări ale spiritului vor servi cu acelaș succes profesorului. Literatura lărgește câmpul Istoriei. Frumusețea versurilor în deosebi se impune atențiunii copiluluĭ. Învățând pe din afară cântecele ostășești, legendele, baladele și pastelurile în care se înalță virtuțile românilor și țara lor, ele vor rămâne întipărite pentru totdeauna în spiritul copiluluĭ. Tot așa cu exemplele de artă națională, de architectură bisericească veche și de muzică națională. Tot așa cu datinele și tradițiile noastre care vor dezvolta încă și mai mult sufletul copiluluĭ.

In privința aceasta, circulara D-luĭ Haret, fostul ministru de culte, publicată în *Monitorul Oficial* din 1897, 22 Aprilie, dă cele maĭ bune povețe învățătoruluĭ. (Ca om senin, în afară de luptele politice, sunt fericit de a putea alătura în acest articol, adică în aceiașĭ comună vedere, numele unuĭ ministru liberal cu al altuia conservator).

Iată, în adevĕr, ce zice acea circulară cu privire la punctul ce ne preocupă:

»Căutați a face pe copiĭ să prețuiască evenimentele marĭ ale istorieĭ noastre maĭ mult decât pe acele din istoria altor popoare; să se convingă că strămoșiĭ lor aŭ fost eroiĭ ce aŭ luptat și și-aŭ vĕrsat sângele ca să conserve țara care 'ĭ adăpostește astăzĭ; redeșteptați în inima lor aceeașĭ aprinsă iubire de țară, pe care și eĭ trebue să o aibă, ca urmașĭ aĭ acelor marĭ eroĭ. Siliți-vĕ a-ĭ convinge că țara lor este cea maĭ bună țară, că neamul lor este cel maĭ viteaz, cel maĭ nobil, cel maĭ energic din toate neamurile. Nu vĕ temeți că veți cădea în exces pe calea aceasta; orĭcât de departe veți merge cu atât maĭ bine va fi. Căutați încă a face să intre adînc în mintea tinerilor că epoca în care trăim este una din cele maĭ marĭ din istoria noastră; că Suveranul nostru este unul din ceĭ maĭ marĭ din câți aŭ ocupat până acum Tronul țărĭĭ; că nicĭodată poporul român nu a avut maĭ bine conștiința exactă a valorĭĭ sale; că nicĭodată nu a dat, într'un timp așa de scurt, maĭ multe și maĭ marĭ dovezĭ de vitalitate și de pricepere; că nicĭodată nu a avut o poziție maĭ înaltă între popoarele Europeĭ decât aceea pe care și-a câștigat-o în această din urmă jumĕtate de secol, prin vitejia și înțelepciunea luĭ. Luptați pentru a nu lăsa să prinză rădăcină la dînșiĭ deprinderea de a găsi rĕŭ tot ce vĕd și tot ce-ĭ înconjoară în țara lor.

Combateți din toate puterile tendințele uneĭ școale nenorocite, care lucrează pentru a distruge în sufletul lor orĭce avînt generos și orĭce încredere în oamenĭĭ și în instituțiunile țărĭĭ; iarbă veninoasă, care paralizează tocmaĭ ceea ce face puterea și bucuria tinereții: credința în bine«...

Cuvinte frumoase și pline de înțelepciune.

Ideile ce vor rĕsări maĭ târziŭ în creerul unuĭ bărbat crescut astfel, 'și vor avea rădĕcina lor în fundul inimiĭ luĭ. Viața luĭ, luminată de focul viŭ al patriotismuluĭ, va fi ferită de orĭce înjosire; și dacă el va greși ca om, greșelele luĭ vor fi greșelĭ nobile, în care îșĭ va putea compromite averea saŭ fericirea sa, dar nicĭodată onoarea sa saŭ onoarea țărĭĭ sale. Sufletul sĕŭ se va simți în orĭce moment ca o mică parte dintr'un tot, ca un inel dintr'un lanț, care începe cu prima pagină a existenței românești și se desfășură indefinit.

Iată care ar fi rezultatul învățămîntuluĭ național, iată datoria ce se impune azĭ învățătoruluĭ. Învățătorul nu trebue să uite că el este instrumentul glorieĭ țărĭĭ sale și că sufletul tinerimiĭ, asupra căruia el lucrează, este materia maleabilă din care vor eși primele raze ale aceleĭ glorĭĭ.

N. Petrașcu.

N. GRIGORESCU

Asaltul de la Opanez

LOGOFETEASA

Biblioteca Universității Iași

Intre biserica în părăginire cu acoperămîntul desfundat şi crucile strâmbe de lemn ale ţintirimului e sădită o căscioară. Răznită, stă la o parte de drum şi de vii de din sus, printre salcimii cu scoarţa prăfuită în verde, părăduiţi pe locul din faţă, zăreşti înfăţoşarea ei aşezată, prietenoasă.

Stîlpii de stejar, roşi de ploaie, un părete burdusit în lături, 'i spun vechimea zilelor. Oamenii aŭ apucat-o înainte să fi fost biserică, dar la adăpostul copacilor vremurile rele n'aŭ avut încotro, vîntul nu şi-a putut juca mendrele printre olanele înegrite, împodobite cu catifea de muşchiŭ, în floarea smaraldului. De atunci stărue împotriva viforniţelor. In stufăriş nu e în vĕzul ochilor şi ferită de soare, odihneşte în rĕcoarea proaspĕtă, aşa cum e în placul tutulor bĕtrânelor.

Ierburi netrebnice i-aŭ făcut brîŭ de înconjur, aŭ cotropit cărăruşa din prag până la stoborul de nuele, mâncat, surpat pe alocurea de spinarea vitelor.

Aşa se arată acum casa logofĕtului Badea, paracliserul. Să n'o cunoşti din ce a fost înainte vremuri. In locul salcîmilor, îşi resfiraŭ crengile arbori încărcaţi cu roade, în şopul prăvălit iernaŭ patru boi moldoveneşti, o vacă cu lapte, iar cât ţinea vremea bună, la umbra risipită pe arie, trei vîrtelniţe depănaŭ pe întrecutele firul de tort, şi în torsul lor potolit şi mîngăios se îngâna tihna traiului de ţară cu gînduri puţine şi cinste multă.

Prin ogradă era sfat şi viaţă; în amurg, pe afară, se încrucişaŭ guri ca într'o gospodărie cu prinsoare. Astăzi glasurile aŭ amuţit şi portiţa închisă, în deobşte priponită pe dinăuntru cu o curmătură, aĭ zice că nu se deschide nimăruia. Unde maĭ totdeauna nu zăreaĭ om, vederea acestuĭ cămin aproape părăsit îţĭ aducea în minte gînduri înduioşate, nespus de melancolice.

Acolo era linişte, o linişte împăcată, dăruită ca de o mână cerească. La tot ceasul din zi casa scăpătată era învăluită într'o înpăenjinire de tăinuire blajină, misterioasă,... şi cu drept cuvînt, căci aci sălăslueşte mama Ruţa, *logofeteasa*, cum 'i zice cătunu cu smerenie.

In poarta bisericiĭ, bĕtrâna vecină cu morţii, îşi duce viaţa împăcată, de femee cu frica luĭ Dumnezeŭ. Fără rude din spiţă pe lîngă ea, singurică ca o

mărgea neînşirată, trăeşte din arenda celor şease jugere de pămînt. Avutul acesta 'i aduce pâine berechet, de o mai împarte şi cu ceĭ nevoiaşĭ. Şi ce lucră mâinele eĭ micĭ şi uscate de furnică nedeprinsă cu şederea, le schimbă voioasă pe o croşnă de găteje, pe o rîneală, iarna, când o potopeşte zăpada.

Din gura eĭ n'a eşit o vorbă rea, suspinare n'a căşunat nimăruia. Şi de când e prin părţile noastre, fecioră bolnavĭ în Ciupagea nu s'aŭ pomenit. Ea pentru toate boalele ştie leacurĭ, şi vara, pe prispa săltată, ţinută de douĕ tălpicĭ late de stejar, potrivite 'n dungă, pe beteliile de teĭ prinse de policiorĭ, staŭ aninate şiraguri de buruenĭ, rînduite fiecare după puterea eĭ mîntuitoare, căcĭ mama Ruţa cunoaşte taina negrăită a lucrurilor.

De la noĭ, din bătătura părintească, vedeam către acolo. Mi-aduc aminte şi acum de »Jupiniţele maĭchiĭ«, aşa cum 'ĭ plăcea să-şĭ desmiarde găinele încălţate, cu pălărie pe cap ca doamnele de la tîrg. Vietatea asta aripată era pruncii eĭ, şi, pe la chindiĭ în fiece zi, când scotea copaia de urzicĭ fierte amestecate cu mălaiŭ, auzeam vorbele venite ca peste o apă: Piri! Piri! puişorĭ, şi glasul depărtat de străbună se pierdea în bratecul frunzelor, întretăiat de măcăitul înţiglat al raţelor lacome.

Pe mine mĕ atinsese mugurul durerii, în priceperea timpurie ce o aŭ copiiĭ, simţeam că mamiĭ Ruţiĭ trebue să-ĭ fie urît, singură, în mijlocul copacilor, şi, cu ochiĭ sfioşĭ, o urmăream fără să pot deslușĭ înţelesul bănueliĭ mele. Umbra şovăitoare maĭ rătăcea o fărîmă pe la coteţe şi pe urmă de pe dealurĭ venea ceaţa seriĭ. Din urzeala eĭ fină şi străvezie se ţesea hobot de tristeţă şi, liniştit, se lăsa peste căscioara pitulată şi albă ca un linţoliŭ pe o faţă adormită.

* * *

In lunile de prigoare oameniĭ sunt pe câmpurĭ şi către amiază-zi cătunul rĕmâne aproape pustiŭ, întretăiat numaĭ, unde şi unde, de cutcurigul ştirbit al cocoşeilor leneviţĭ de arşiţă. Atuncĭ, ciurda poposeşte în vad subt mĕrul scorburos şi albineţ rĕsturnat într'o rînă, iar Tropăilă vine să-şĭ facă singur mămăliga în bordeiul de subt »coasta verde«. Aşa trecea într'o zi pe linie în ciuda câĭnilor întărîtaţĭ de pulpana ghebiĭ ce fluştura pămêntul la fiece aducătură din călcâiŭ. Trecea tactios şi ţanţoş, cu un ţuguiŭ de pĕr eşit prin pălăria ponosită, şi pe drept casele Rumânilor îşĭ făcea în minte socoteala merticelor de făină ce i se cuveneaŭ pe văcărit. Se vedea cam înglodat şi ca să-şĭ facă inimă bună fluera încetinel pe subt mustaţa neagră, mică ca iarba inspicată.

In drum, maĭ colea zări o răsădire albă mişcând printre dudăŭ cu frunza pleoştită, şi când ajunge la starea loculuĭ, deschide rostul, numaĭ aşa, din dragul de a lua vorba cu lumea:

— Maĭ bună vremea,... logofetească!

Se opri înfipt pe picioarele pîrlite, depărtate ca la treĭ palme unul de altul. Cu cioareciĭ de cânepă suflecaţĭ până la ghenuche şi coatele amîndouĕ petre-

cute peste bâta sprijinită pe grumaz, după un frumos obiceiŭ ciobănesc, aştepta rĕspuns.

Mama Ruţa, acoperită cu un tulpan desfăcut pe subt bărbie, sta aplecată pe un genuche, îşĭ plivea stratul de pătrunjel din spatele caseĭ. A auzit vorbă şi, fără a ridica ochiĭ, potriveşte degetele de la mâna stîngă ca cum te-aĭ ridica după o metanie şi lungind gura într'o parte ca să stăpînească o durere surdă, se saltă binişor din faţa pămîntuluĭ. Răsărită, o ţinea un junghiŭ p'în şale de nu se putu îndrepta bine. Cu greutate întinse mâna pe jumĕtate şi cum putu, făcu vînt unuĭ smoc de buruenĭ peste gard.

Mĕrunţică cum era, eşise maĭ la priveală.

— Tot sănătoşică, tot?

Şi fîrtatul arămiŭ şi mîndru în faţă îşĭ apăsa pîntecele încordat pe buza stoboruluĭ de trosniră câteva vreascurĭ.

— Ia pe lîngă casă, măiculiţă... cu bĕtrâneţele.

Zise bĕtrâna printre suspine, ţinêndu-se de mijloc cu amîndouĕ mâinile.

— Da,... viţeaua n'o daĭ cu vacile, nu?

După vorbele astea spuse maĭ cu pornire, alunecă o geană de ochiŭ spre copacul cu scoarţa lustruită, unde o ştia legată.

— E micşoară, Tropăilă. O împunge balele de capre, infiripă baba cu glas priitor la inimă.

— Da eŭ ce păzesc?!

Maĭ trecu cât ar săgeta o rîndunică pe d'asupra creştetelor şi logofeteasa îngână iar:

— Uite aduseşĭ vorba... Mĕ rugaiŭ de fina să-ĭ lungească curmeiul şi ea făcu urechea toacă... Eŭ, unde mĕ pot duce?! Dălghinează vita de foame, Tropăilă, şi-ĭ maĭ mare păcatu!

Spusele bĕtrâneĭ eraŭ pline de amărăciune.

— Las',... logofetească,... grija asta s'o ducĭ d-ta!

Auzul acestor vorbe de ispravă, spuse cu glas înălţat, 'ĭ îmbună inima ca o rugăciune. In ochiĭ eĭ surĭ trecu o schînteire de bucurie, pe obrajiĭ săcătuiţĭ se ivi o părere de roşaţă, un firicel de tinereţe. Stătu pe gînduri ca o copilă mîngâiată, îngână încet, numaĭ pentru ea:

Săracu Tropăilă!

Tropăilă, falnic, îşĭ vede de drum, călcând pulberea dogorită, moale ca puful. Soarele-ĭ bătea în faţă; cu fir de aur 'ĭ cosea zdrenţele cămăşiĭ presurate pe pieptul vîrtos, descoperit pe jumĕtate.

* * *

La anul, pe la Sînziene, logofeteasa din bătătura eĭ a păşit gardul în grădina de alăturĭ, în grădina morţilor. Nu închisese bine ochiĭ şi finele cu mintea uşoară prinsese a se gîlcevi pe împărţeală. Din norocire s'a întors repede crângul moriĭ, şi pe o hârtie rătăcită în terfeloagele primărieĭ, se cetea lămurit: pre-

cum-că logofeteasa Ruța Badea lasă cu limbă de moarte toată starea eĭ de vĕduvă luĭ Tropăilă văcariul.

Tărziŭ, îl întîmpină un oarecine cu rînza plină :

— O brodișĭ vericule, dacă-ĭ vorba ?

Trufia deșartă a celuia dându-ĭ rîvnă :

— Păĭ bine, măĭ creștine, nu-ĭ mutaiŭ eŭ țărușu vițeliĭ în măturile popiĭ ? . .

Voinicește asvîrle traista de a stînga, îșĭ flueră câĭnile și după ce aruncă o privire în drumul soareluĭ, cu pașĭ scuturațĭ se lasă pe vale să-șĭ pornească ciurda prin otava din pădurea de-avalma, căcĭ deși om cu chiag de rîndul traiuluĭ, Tropăilă șĭ-a păstrat pînă 'n ziua de azĭ frumoasa meserie de văcariŭ.

V. Cioflec.

Aubade

Virgil C. Benisache

Andante

Violino

V.-Cello

Piano

p

mf

8va

p

Cadenza

molto rall.

trim.

p dolce

suivez.

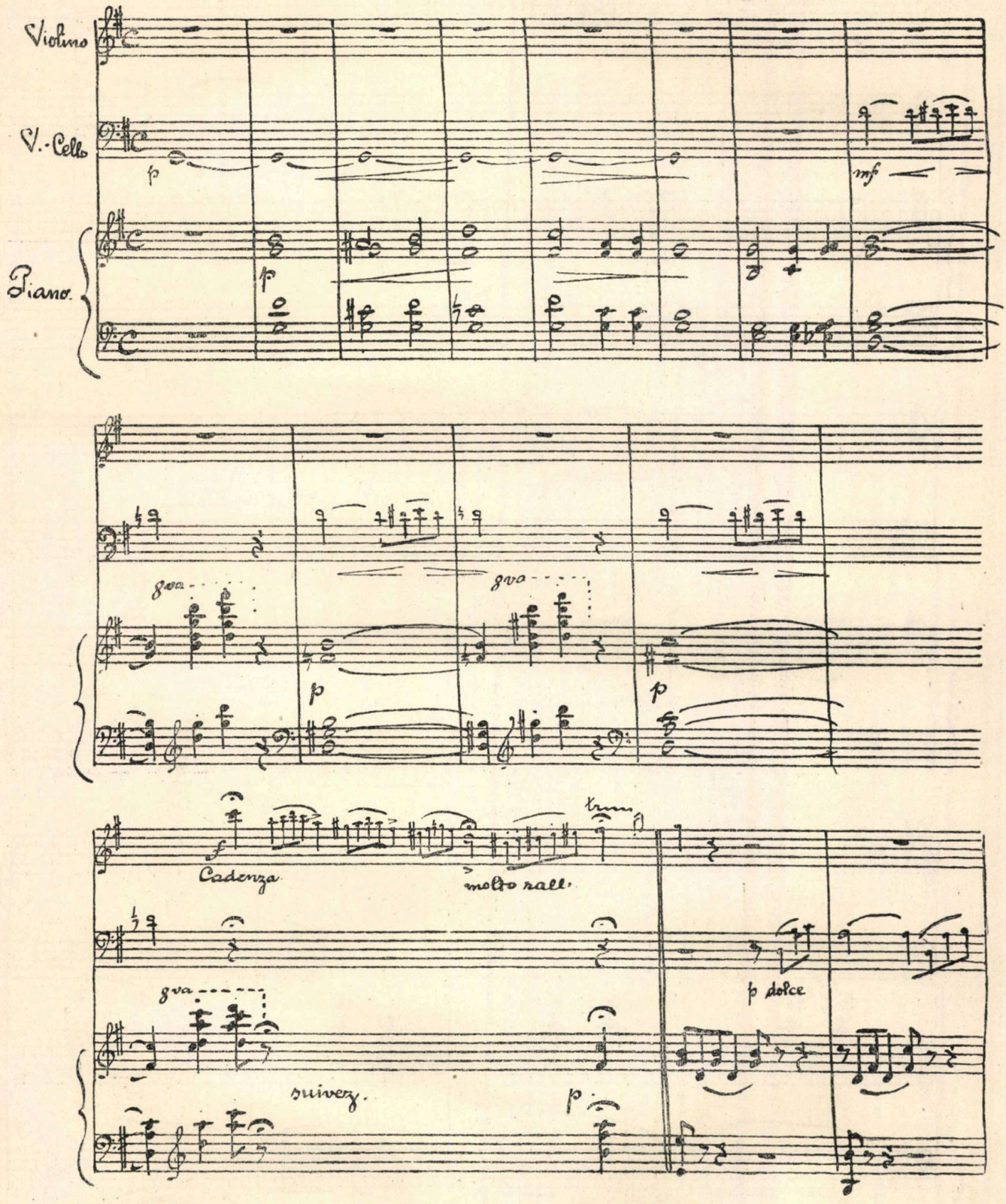

p

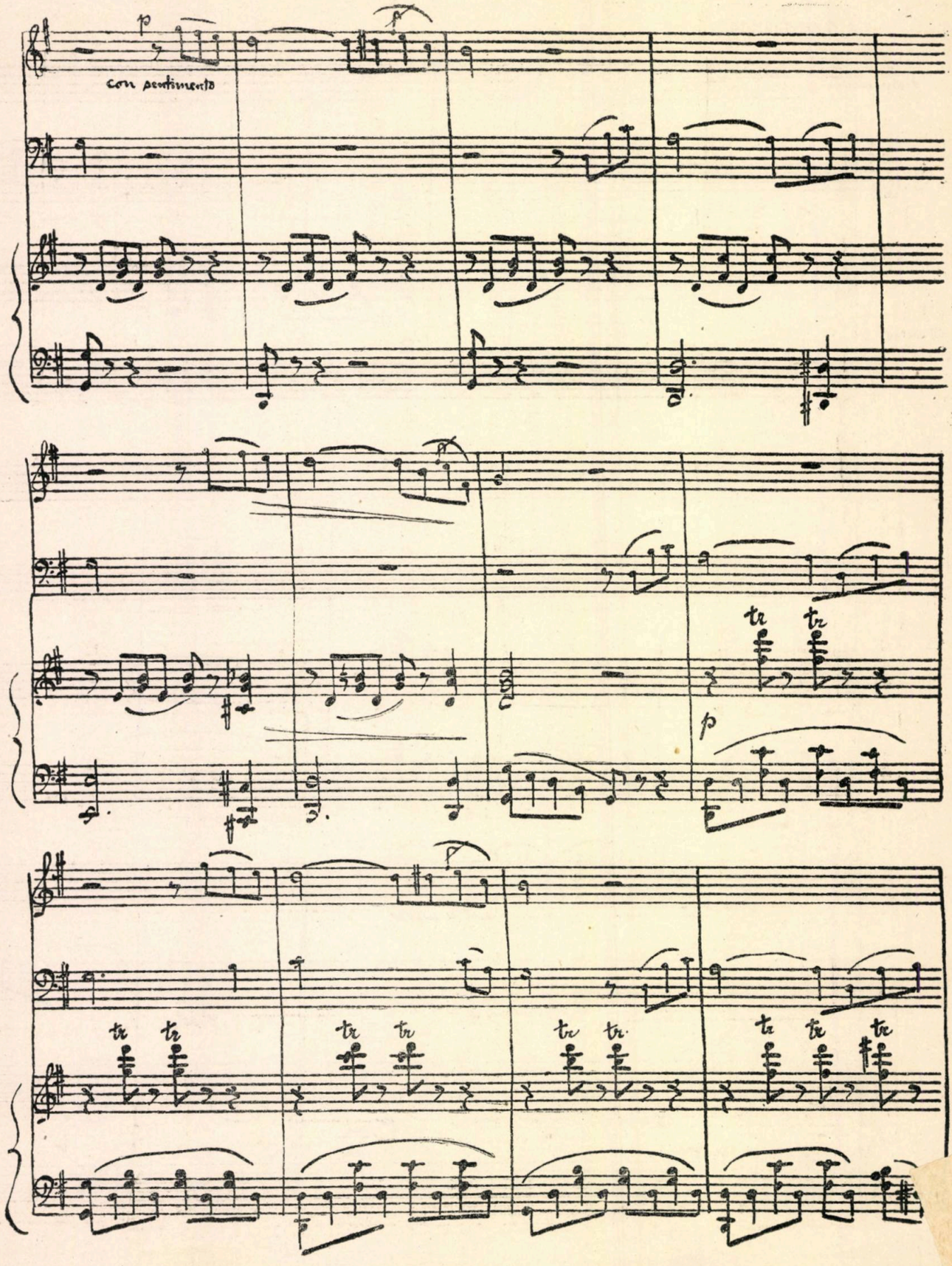
p
con sentimento
tr
p

NOTE ZILNICE

(1877)

(Urmare) [1])

Iulie

10

O absenţă de 15 zile m'a împiedicat să ţin cu sîrguinţă jurnalul meŭ, deşi n'am scăpat nimic din cele petrecute în acest timp. Din fericire, nicĭ un eveniment important n'a fost semnalat, afară de trecerea Balcanilor de către avan-garda rusă. Amĕnuntele nu lipsesc în această privinţă; dar faptul n'are maĭ puţină importanţă asupra soarteĭ rĕzboiuluĭ, care pare că va fi considerabil scurtat, atât prin îndemânarea şi valoarea armateĭ ruse, cât şi prin nepregătirea Turcilor. Pacea nu va întârzia să se impună acestor din urmă şi e puţin probabil ca ea să maĭ poată fi împiedicată de către Puterile europene, duşmane Ruşilor, acum când aceştia nu maĭ sunt decât la câteva staţiĭ de Constantinopole. Cât despre noĭ pare hotărît că nu vom trece Dunărea. Cu atât maĭ bine. Asta e strigătul unanim în ţară, afară de mariĭ corifeĭ aĭ radicalismuluĭ care de acum înainte nu maĭ pot să se susţină decât prin agitaţiunĭ de tot soiul, chiar dacă acestea ar aduce o prăbuşire generală.

Neprevederea Guvernuluĭ nostru în această privinţă depăşeşte orĭce marginĭ. O pildă. A cumpărat pentru aproape 13.000 leĭ ancore destinate la construirea poduluĭ proiectat la Calafat. Dar ele nicĭ n'aŭ sosit încă în ţară. Ţiŭ acest amănunt de la D. Cumnig, care este chiar vînzĕtorul.

Se vorbeşte în oraş de un împrumut forţat, şi eŭ cred din toată inima. Când creăm asignatul nu trebue să ne jenăm să recurgem şi la violenţe în materie finanţiară.

Se vorbeşte încă de intrarea în minister a D-luĭ G. Liteanu.

Scandal amuzant la Grand-Hôtel du Bulevard. Eroina e M-elle Rachel.

Se semnalează din Galaţĭ oprirea navigaţieĭ pe canalul Sulina prin înecarea marilor năvĭ încărcate cu pietre.

---

[1]) A se vedea *Literatura şi Arta Română*, an. IV, pag. 556.

Serviciul comisarilor pe lîngă armata rusă e aproape complect desorganisat. Nu mai rĕmâne, cred, decât unul singur dintre amploiaţiĭ noştri: D. Mârzescu. Acest serviciŭ a fost aproape nul. A fost totdeauna considerat ca o instituţiune ridiculă.

D. Cogălniceanu trebue să plece Joĭ la Viena. Misiunea sa ar fi să negoţieze o nouă convenţie pentru construirea linieĭ Ploeştĭ-Predeal.

11

Rezultă dintr'un ordin de zi al colonelului Cantilli, comandantul uneĭ brigade din a IV-a diviziune, că la lupta de la Nicopolĭ, artileria noastră a luat o parte din cele maĭ onorabile pentru armata română.

Ni se afirmă că toţĭ corespondenţiĭ francezĭ părăsesc cuartierul general rusesc. D. de Woestyne a plecat deja la Viena. Se zice că el ar fi corespondentul clandestin al luĭ *Neue Freie Presse*.

Armata rusă înaintează victorioasă către Adrianopolĭ şi se zice că nu va maĭ fi mult până la încheerea păciĭ. Poate ne cam grăbim în presupunerĭ.

S'a decis construirea linieĭ Bender-Ismail-Galaţĭ. Mi se spune că o altă cale conducênd de la Giurgiu la Turnu-Măgurele e de asemenea proiectată. Aceste lucrărĭ arată prevederĭ din partea guvernuluĭ rus.

Am uitat să menţionez bănuelile după care Turciĭ ar ameninţa să treacă Dunărea la Silistra şi Olteniţa. Surprinderea ar fi destul de periculoasă chiar pentru Capitală. Ştiŭ aceasta de la baronul Stuart, cu care m'am găsit in tren de la Mirceştĭ la Bucureştĭ.

12

Presa reproduce după *Mesagerul* din Viena un plan de remaniere generală, atribuit de către autorul articoluluĭ, Germanieĭ, Rusieĭ şi Italieĭ.

După *România Liberă*, închiderea canaluluĭ Sulina ar fi oficial semnalată de către comisiunea dunăreană.

S'a vorbit mult zilele din urmă de câteva schimbărĭ în cabinet. D. Liteanu pentru a treia oară a fost chemat să intre în locul D-luĭ Docan. Ştirea o am de la el însuşĭ care a refuzat. E un om cu judecată.

Suntem foarte puţin informaţĭ asupra faptelor războiuluĭ. Toate veştile ne vin prin ziarele străine.

Armata rusă e însoţită de o mulţime de ovreĭ. Tot ceeace priveşte serviciul eĭ, afară de obiectele de războiŭ, e în mâna lor. Ceĭ care aŭ avut a face cu eĭ 'şĭ-aŭ perdut paralele : e un murmur general.

13

Notez în *România Liberă* de astăseară un articol bătăios, atingênd intrarea Românieĭ în campanie şi foloasele noastre după războiŭ. E maĭ mult programul care se debitează prin localurĭ publice numaĭ ca să încălzească sentimentul naţional.

Observ de asemenea în aceeaşi foaie o efuziune de patriotism bombastic, cu ocaziunea unei suscripţii de 4.000 lei în Transilvania.

14

Citesc în *Timpul* raportul mareluĭ duce Nicolae asupra mersuluĭ trupelor ruseştĭ până în momentul când ele aŭ început să treacă pe teritoriul otoman. Mĕ izbeşte ceva. Marele duce spune la începutul acestuĭ raport: »Armata M. Sale a trecut *Frontiera Imperiuluĭ* la 24 Aprilie şi înaintă spre Dunăre după cum urmează:«...

La dreptul România făcea la 24 April parte integrantă din Imperiul otoman. Dar 8 zile maĭ înainte Rusia a legat cu ea o convenţiune de alianţă contra aceluiaşĭ Imperiŭ otoman. Alteţa Sa Imperială n'ar fi găsit mijlocul să redacteze raportul sĕŭ fără să se pună în contrazicere cu actul din $^{4}/_{16}$ April?.

(Recitesc pasagiul menţionat aci şi recunosc că m'am înşelat. Marele duce a voit evident să zică Imperiul Rusieĭ şi nu Imperiul otoman).

Cred că o parte din trupele noastre a trecut deja Dunărea la Nicopolĭ, cu toate tăgăduielile D-luĭ Cogălniceanu şi maĭ ales cu toate desminţirile pe care le-a adresat oficial agenţilor noştri. Pentru ce atâtea minciunĭ la adăpostul vorbeĭ de diplomaţie?

15

E fără îndoială o mare încurcătură în rezoluţiunile guvernuluĭ român. Generalul Manu a primit pozitiv ordinul să treacă la Nicopolĭ. Am vĕzut o telegramă oficială care da îndestul de înţeles; 'mĭ-a fost confidenţial arătată de către M. S.

15

Cu toate acestea astăzĭ *Românul* inserează o notă afirmând, aproape, că nu vom maĭ trece Dunărea. Ce se petrece oare? Ce sunt aceştĭ oameni care svonesc lucrurile cele maĭ grave cu atâta uşurinţă? Cuartierul general rus ar putea foarte bine să ni-o spună; căcĭ se asigură de pretutindeni că eĭ sunt profund dispreţuiţĭ.

Noutăţile iaŭ o întorsătură proastă. Papadopulo-Calimaki 'mĭ afirmă că după veştĭ oficiale, Germania ar cere Austrieĭ autorizaţiunea să treacă 600.000 oameni prin teritoriul sĕŭ. Pentru a merge unde? Contra cuĭ?

Ştiŭ de la aceeaşĭ persoană că D. Cogălniceanu nu va maĭ pleca la Viena, cum 'mĭ spusese mie însumĭ erĭ. El trebuia să treacă prin Poiana ca să confereze cu Prinţul; am vĕzut telegrama ţifrată în această privinţă. Oare Austria n'ar voi să facă o bună primire ministruluĭ nostru?

16

De maĭ multe zile trecerea trupelor noastre în Bulgaria e afirmată de uniĭ, tăgăduită de alţiĭ. Unde-ĭ adevĕrul? Cum se face că nu-l putem cunoaşte,

la mica distanță care ne separă de Turnu-Măgurele? E o debitare de minciuni care nu s'a mai vĕzut.

D. Cogălniceanu a plecat azĭ dimineață la Poiana, cuartierul general al Prințuluĭ, unde se află de asemenea și D. Brătianu și de acolo la Viena, se zice. De două zile se tot vorbește mult de o luptă importantă care a avut loc la Plevna și care ar fi costat mulți oameni pe armata rusă. Spun numaĭ pentru a menționa câteva cuvinte raportate de către prințul Vogoride D-luĭ Lahovary. La o audiență acordată prințuluĭ Vogoride la Tîrnova, marele duce Nicolae ar fi spus: *am fost bătuți la Plevna; din cauza Românilor am pierdut patru mii de oameni.*

Acest reproș e oare bazat? Se raportează la refuzul generaluluĭ Manu de a ocupa Nicopolĭ fără ordinul cuartieruluĭ general român?

Ni se spune din mai multe părți că populațiunea bulgară nu pare de loc a avea recunoștință către liberatoriĭ eĭ. La Tîrnova chiar, subt ochiĭ cuartieruluĭ general al mareluĭ duce Nicolae, locuitoriĭ arată o rea voință manifestă. N'aŭ voit să vîndă nimic pentru nutrirea ofițerilor, nicĭ să dea vr'o asistență cuĭva. Această știre dată de toți ceĭ care se întorc din Bulgaria, 'mi-a fost întărită azĭ dimineață de către baronul Coignard, pe care 'l-am vĕzut la hotelul Brofft de șease sĕptĕmânĭ și care s'a reîntors ierĭ seară din Tîrnova. D. Coignard pretinde că Bulgariĭ se bucură de multe înlesniri.

17

Citesc în *România Liberă* un lung articol asupra așa ziseĭ opiniĭ publice în România. Acest articol conține de asemenea mențiunea umflată a unuĭ fapt de războiŭ dintre cele mai simple. Concluziile sunt, cu tristeță, ridicule.

E de crezut că trupele noastre să fi trecut cu siguranță Dunărea. Colonelul Rosnovanu ar comanda piața Nicopoleĭ.

Iată a doua fază a politiceĭ noastre de războiŭ. Putea-va ea să nu aibă pentru noĭ triste consecințe? In ceeace privește situațiunea noastră financiară după intrarea noastră efectivă în campanie, îmĭ plâng țara ca și pe creditoriĭ noștri.

18

Mi se anunță că Austria a dat ordin de mobilizarea armateĭ. Să fie adevĕrat? In acest caz, situațiunea se complică. Sper însă că această noutate nu va fi confirmată. Ea vine fără îndoială din faptul unuĭ mare consiliŭ de miniștri care trebue să se țină la Viena pentru a delibera asupra oportunității mobilizăriĭ.

Fără îndoială, alaltăieri seara $^{16}/_{28}$, al V-lea regiment de infanterie, colonel Petrovan a intrat în Nicopoli. Acest fapt de o mare importanță coencide în mod singular cu sgomotele de mobilizare austriacă. Care va fi primirea D-luĭ Cogălniceanu la Viena? Călĕtoria sa nu trebue să aibă loc decât după un consiliŭ de războiŭ care trebue, se zice, să se țină la Poiana subt președinția Prințuluĭ.

Se anunță că D. Brătianu ar lua portofoliul războiuluĭ și ar ceda pe al internelor D-luĭ Cogălniceanu. Fiecare din aceste două personagiĭ ar dirige dar

două ministere. Aŭ fără îndoială... prea mult timp, ceeace nu este de mirat în circumstanţele *normale* actuale.

Astăseară D. Epstein, pe care-l vĕd la hotel, îmĭ spune: Românii sunt duşmanii Ruşilor. Această observaţie m'a surprins mult şi chiar i-am mărturisit-o D-luĭ Epstein, demonstrându-ĭ că nicĭ în rezoluţiunile guvernuluĭ, nicĭ în conduita Românilor din orĭce clasă nu s'ar putea găsi această vrăjmăşie de care vorbeşte. Cred însă că nu s'ar putea spune acelaş lucru şi despre Bulgarĭ, pentru care Rusia risipeşte banĭ şi sânge. Toţĭ ceĭ care vin din ţara lor nu vorbesc de cât de reaua lor voinţă către trupele ruse.

20

O reflecţiune. D. Cogălniceanu nu s'ar deosibi până acum de colegiĭ sĕĭ decât prin rezistenţa sa faţă cu trecerea trupelor noastre. Acum, când acest lucru e un fapt îndeplinit, în ce se maĭ deosibeşte de dînşiĭ? Numaĭ în acea că, aceştia, maĭ consecvenţĭ, ordonă şi el se supune.

Cu toate că mĕ ocup aproape exclusiv cu evenimentele care se petrec pe teritoriul român, trebue să notez câte odată şi pe cele maĭ principale de peste graniţă, exercitând oarecare influenţă la noĭ.

De azĭ dimineaţă svonul uneĭ a doua lupte perdută de turcĭ la Plevna s'a rĕspîndit în oraş. Către ora 1 întîlnesc astăzĭ la hotel pe D. Forbes de la *Daily News*, care soseşte direct de la Plevna. A plecat la unu după miezul nopţiĭ de Luni până azĭ, după ce a fost de faţă 24 ceasurĭ fără întrerupere la lupta de la Plevna.

Noutatea era adevĕrată. Ruşiĭ, în numĕr de 52.000, contra 32.000 turcĭ, venind de la Vidin, aŭ fost respinşĭ cu pierderĭ foarte marĭ, pe care cruzimea Turcilor înpotriva răniţilor le-aŭ maĭ mărit.

In timpul zileĭ alarma populară era aşa de mare în cât s'ar fi crezut că Turciĭ, trecênd Dunărea la Şistov, eraŭ deja la Alexandria. Inutil să maĭ insist asupra uneĭ astfel de nerozĭĭ.

Ceeace pare maĭ adevĕrat e fuga locuitorilor din Şistov la Zimnicea. *Românul* o afirmă.

Generalul Manu şĭ-ar fi perdut comandamentul, se zice, pentru a nu fi trecut Dunărea de maĭ 'nainte.

La $8^1/_2$ am fost de faţă la o scenă foarte mişcătoare care s'a petrecut în grădina oteluluĭ. Villers, desenator corespondent al *Graphiculuĭ*, care a urmat pe Forbes în Bulgaria, soseşte deodată în mijlocul nostru, tocmaĭ când discutam despre evenimentele războiuluĭ. Acest tînĕr, după Forbes, dispăruse în lupta de la Plevna şi se credea perdut. La vederea luĭ toată lumea a scos un strigăt de bucurie.

Faptul important al zileĭ e sosirea azĭ dimineaţă de pe teatrul războiuluĭ a colonelului Wellesley, ataşat militar englez şi a colonelului . . . . . , ataşat militar austriac. Sosirea lor neaşteptată dă loc la tot felul de comentariĭ.

Amîndoĭ aŭ plecat chiar astăseară la Londra şi la Viena, şi trebue să revină maĭ târziŭ.

Prinţul Gorceakof le-a făcut câte-o vizită astăzĭ, unde eĭ aŭ prânzit, la 7 ore.

La 10 ore se răspîndeşte zgomotul că marele duce Nicolae ar fi luat Plevna. Se consideră faptul ca puţin adevĕrat din pricina distanţeĭ şi a timpuluĭ.

23

Mulţimea şi contrazicerea zgomotelor asupra luptelor din Bulgaria, îmĭ impune să nu menţionez nimic înainte de a controla.

Luarea Plevneĭ de către Ruşĭ a fost, între altele, afirmată şi desminţită de maĭ multe orĭ. Plevna va maĭ da încă loc, evident, la lupte foarte marĭ.

Din această parte războiul a luat proporţiunĭ pe cât de marĭ pe atât de pasionate şi se aşteaptă cu drept cuvînt la câteva lupte care ar putea să decidă de soarta ambelor armate. Victimele sunt deja foarte numeroase.

Aceasta mĕ face să cuget la soarta trupelor noastre de la Nicopolĭ. E de temut în privinţa lor, dacă Osman Paşa, urmând victoria, ar putea să ia această direcţie. Ura Turcilor în contra noastră e destul de adîncă şi ne putem aştepta din partea lor la acte de răzbunare asupra soldaţilor noştri, cu atât maĭ mult cu cât numĕrul acestora la Nicopoli nu e mare şi că întăririle lor nu se pot face de cât cu oarecare greutăţĭ, acest oraş nefiind legat cu Turnu-Măgurele printrun pod. Se zice, cu toate acestea, că regimente nouĕ se îndreptează către Nicopoli.

Participarea noastră la războiŭ a dat loc la un incident care nu e încă lămurit. Vreaŭ să vorbesc de întârzierea generaluluĭ Manu de a ocupa Nicopoli. Se asigură că atitudinea sa trebue să fie atribuită lipseĭ de instrucţiunĭ din partea Prinţuluĭ Carol, care voeşte să 'şĭ păstreze independenţa sa de acţiune. Or şi cum, generalul Manu, se zice, a şi fost deja înlocuit la comandamentul diviziuniĭ sale prin colonelul Anghelescu..... *Românul* de azĭ dimineaţă dă el însuşĭ această veste.

Se asigură în oraş că generalul, însoţit de colonelul Cantilli, comandantul uneĭ brigăzĭ, s'ar fi dus la cuartierul general rus pentru a 'şĭ explica conduita şi că aceştĭ doĭ ofiţerĭ ar fi fost foarte rĕŭ primiţĭ de către Marele Duce Nicolae.

Orĭ cum, publicul se ocupă mult de acest incident la Bucureştĭ. Dar ceeace mĕ izbeşte e turburarea care domneşte în toate lucrurile de la intrarea noastră în războiŭ. Se zice, şi chiar se susţine, că comitem o mare greşală de care se fac respunzătorĭ Prinţul Carol şi miniştriĭ sĕĭ.

Pretinsele avantagiĭ (trebue să maĭ menţionez încă retrocedarea Dobrogeĭ!) pe care le vom avea dintr'o campanie fericită, sunt tratate acum cum meritĕ şi nu maĭ e vorba decât de pericolele iminente şi gratuite întîmpinate de armata noastră.

Pentru prima oară constat, de sigur, existenţa uneĭ opiniĭ publice, fiind-că pentru prima oară ea se găseşte în faţa uneĭ situaţiunĭ serioase. Tristele farse puse până acum în faţa eĭ prin histrioniĭ politiceĭ noastre, nu atingeaŭ decât neghiobia din Bucureştĭ; dar toate acestea acum s'aŭ schimbat în urma gravelor evenimente care se desenează şi se măresc dinaintea noastră.

Exagerarea publică în oraşele litoraluluĭ Dunărĭĭ a ajuns până la panică.

Populaţiunea părăseşte în toată graba Giurgiul, Turnu-Măgurele, Zimnicea, pentru că se presupune că trupe turceşti ar trece Dunărea, uitând că spre a săvîrşi o asemenea mişcare, armata turcă ar trebui să treacă mai întăi peste corpurile de armată rusă care operează între Balcani şi Dunăre. Nici nu vreau să menţionez prostiile care se spun pe această temă. Dar panica există în adevĕr şi ar lua proporţiuni neliniştitoare dacă Turcii ar câştiga câteva alte noue victorii. Cu toate acestea autorităţile noastre nu găsesc nimic mai bun, pentru a calma populaţiunea, decât de a lăsa să se publice noutăţi ticluite în biurourile administraţiunii telegrafelor, mai ales acelea din *Românul*. Când asemenea noutăţi sunt desminţite, panica nu face decât să se mărească şi mai mult.

Se semnalează din toate părţile abuzuri strigătoare care se comit cu transporturile. Intre altele se citează în gura mare un contract acordat D-luĭ Weinberg care, primind 36 fr. pentru 10 funzi ruşi (400 oca), n'ar plăti de cât 6 nenorociţilor căruţaşi români. In adevĕr, transporturile ar fi făcute ca rechisiţiuni. Această manoperă ar fi opera D-luĭ de Weinberg, a unuĭ ministru şi a unuĭ senator. Se asigura că bacşişul dat de D. Weinberg ar fi de 25 miĭ galbeni. Cunosc perfect numele ministruluĭ ca şi pe al senatoruluĭ.

Nu sunt de cât 9 de dimineaţa. Fără îndoială vom avea noutăţi în timpul zileĭ. In aşteptare, observ că gazetele radicale aŭ tristul gust să vorbească de lucrurile grave care se petrec subt ochiĭ noştri, cu tonul obicĭnuit al oamenilor de cîrciumă.

Mi se arată imediat *Allgemeine Zeitung* de la 1 August. Conţine o lungă scrisoare, o comunicare de la 31 Iulie, Salzburg (?), după care guvernul austriac ar fi adresat Prinţuluĭ Gorceakof o protestare contra *participăriĭ noastre la războiŭ* şi *contra ordiniĭ de lucruri stabilite în Bulgaria* de către autorităţile ruseşti. Nota ar declara Austria desfăcută de angajamentele sale luate în Reichstadt, dacă guvernul rus nu oferă garanţiĭ contra acesteĭ îndoite stări de lucruri.

Dacă noutatea din *Allgemeine Zeitung* e adevĕrată, temerile oamenilor din România ar fi prea fundate.

S'a hotărît, generalul Manu este înlocuit prin colonelul Anghelescu. El trece la a treia divizie.

O parte din miliţiĭ e chemată sub arme.

25

Un mare numĕr de noutăţi sosesc azi.

După un jurnal din Viena, Prinţul Gorceakof 'şi-ar da demisia.

După *Orientul*, sgomotul destul de vechiŭ despre apropiata sosire a Împĕratuluĭ la Frăteşti ar fi pe punctul să se realizeze. Ştiŭ aceasta de la D. A. Lipati, numit din această pricină prefect de Vlaşca.

D. Cogălniceanu ar fi părăsit Viena spre a se duce la Sigmaringen. B. a rĕspîndit svonul.

Colonelul Doctoroff a sosit azi dimineaţă la Hotel Brofft. Am discutat puţin

cu dînsul. Cu o francheță remarcabilă blamează și ideea luptelor de la Plevna și modul în care aŭ fost date.

Colonelul Brakenburg *du Tuises* e aicĭ de vr'o treĭ zile. Mĭ-a spus că probabil nu se va maĭ reîntoarce în Bulgaria.

Forbes, de la *Daily News*, din contră, a plecat la cuartierul general rus, după ce a stat aicĭ treĭ zile ca să 'șĭ repare puterile și a cumpĕrat un cal și câteva obiecte trebuincioase.

Multe sgomote de războiŭ. Nicĭ unul n'are cu toate acestea caracterul adevĕruluĭ; dar se așteaptă ceva mare.

Prințul Gorceakof a venit azĭ la hotel Brofft să facă o vizită colonelului Doctoroff.

O singulară observație a fost făcută nu știŭ de cine. De la nenorocita luptă de la Plevna ovreiĭ furnisorĭ și alțiĭ aĭ armateĭ ruseștĭ aŭ lăsat cascheta albă, pentru a purta căciulĭ maĭ puțin bătătoare la ochĭ, dar cu siguranță maĭ călduroase. Cu toate acestea temperatura a devenit excesivă de câteva zile. Se poate judeca acum de starea afacerilor în Turcia după căciulele tristelor personagiĭ.

26

E o lipsă aproape totală de noutățĭ din Bulgaria, afară de cele ce se spun despre generalul Ignatieff, greŭ bolnav de tifos. Se zice de asemenea că și generalul Nepokoicitsky e foarte suferind.

In țară starea materială e tot maĭ rea din zi în zi.

Rechiziționile de o parte, apelul celor 40.000 oamenĭ de alta, storc foarte mult țara. Rechiziționea căruțelor dă, se pare, loc la abuzurĭ considerabile. Contractul Weinberg e maĭ ales semnalat printre aceste abuzurĭ.

28

Mișcarea trupelor noastre ia un caracter general. Prințul a părăsit Poiana ca să meargă la Nicopolĭ, se zice. Iată-ne astfel cu totul în războiŭ.

Bucureștiul e foarte închis de câtăva vreme, baniĭ și afacerile nu maĭ există și nu suntem decât la jumĕtate pe drumul ruineĭ inevitabile a țĕrĭĭ; sfîrșitul războiuluĭ va fi fără îndoială sfîrșitul sacrificiilor noastre. Dar va fi de asemenea și începutul uneĭ lichidărĭ generale. Va trebui să se execute, *va executa* cum se face acum la Odessa și în guvernămîntul Kesson (vezĭ *România Liberă*).

Notez regulamentul relativ la prizonierĭĭ de războiŭ și o notiță asupra Dobrogeĭ, pe care pretinșiĭ noștri oamenĭ de Stat ne-o lasă s'o întrevedem ca o compensație pentru sacrificiile noastre necalculabile de tot felul și de un alt fel încă.

(Urmează). I. ALECSANDRI.

Ruinele fortăreţeĭ Hotinuluĭ

LA CASTEL

Dacă ştiţi »Castelul crucii«,
Poate ştiţi pe cavaler,
Şi'n ce loc subt sfîntul cer
Poartă grele zale lucii.

Tace totul, ca'ntr'o vrajă
La castel medieval.
Saltă somnorosul val
Să-şi cunoască vechea strajă.

»Subt ferestrele-ţi arcate,
»Dulcea mea, din noŭ te chem;
»E-un noroc, orĭ un blestem,
»Or sunt douĕ-amestecate...

»Tu eştĭ ramură 'nflorită;
»Şi 'nainte ca s'adorm
»Somnul lung şi uniform
»Cer parfumu-ţĭ noŭ, iubită!

»Pus-am scară la fereastră:
»Dragoste din strune'ţĭ cer,
»Scar'aşĭ pune şi la cer
»Scumpă pasĕre măiastră«.

MIRELE MORT

Din groapă noaptea un voĭnic
Scurmând pămîntul — ese.
El poartă mort inelul mic
Al moarteĭ luĭ mirese.

„Eŭ dragă vin să te desgrop
„Dar lung fior mĕ sapă;
„În vine sânge n'am un strop:
„In vine numaĭ apă.

„Cum suflă albul meŭ pe nărĭ!
„Iar vinele-ĭ par verge,
„În urmă's şapte depărtărĭ
„Şi încă am a merge.

„Cu mine lună tristă fugĭ
„Cu mine dimpreună.
„Din cale-mĭ stâncĭ şi buturugĭ
„Şi codrul fuge, lună!“

El are gura ca un clonţ
Şi prăbuşite pleoape;
Prin albe neguri trece glonţ
Iubita să-şĭ desgroape.

Dar iată-l află albe zorĭ
La calea jumĕtate.
Pe fruntea luĭ s'adună norĭ
În cal sĕlbatec bate.

În goană groaznică 'napoĭ
La groapa luĭ se 'ntoarce.
Nu-l ştie nimenĭ pe strigoĭ
Ce jale 'n suflet toarce!

În orĭce noapte l-aĭ vedea
De l-aĭ pîndi când trece.
Ci te-ar găsi după perdea
Privirea luĭ cea rece.

PE MARE

Se ceartă valurile mării!
Albind de spumă vin năvală;
Grăbesc la sigură peire,
Se sparg de mal și stânca spală.

Cu pânza 'n vînt, ne scoate-o barcă
În larg albastru, hăt departe!
Mi-arată marinar cu mâna
Cum cresc în zare trei catarte.

Și-mi arată cum scot deasupra
Urîtele spinări delfinii, —
Și tot ce știe marinarul
În marginea imenseĭ linii...

Cu 'ncetul malul se cufundă...
Subt cerul mare, haĭ 'nainte!
De mult nebună duce barca
Doĭ solĭ singurătățiĭ sfinte!

Dar nu zăresc, n'aduce valul
Mireasa albă și sglobie,
De mână să mă ia perfida,
Rîzênd, cu dînsa să mĕ 'mbie...

I. Bârsean.

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

Portul barbeĭ şi părului la Romani, de *Ion Kalinderu* (o broşură format mare, ilustrată). S'ar crede după izvoarele vechĭ că până la anul 454 a U. C., Romaniĭ n'aŭ cunoscut nicĭ coaforĭ, nicĭ bărbierĭ. D. Kalinderu e de părere însă că aceasta e o greşeală, bazându-se pe descoperirile de briciurĭ şi foarfecĭ rămase prin mormintele din acele vremurĭ. După cucerirea Grecieĭ, Romaniĭ adoptară, pe lîngă tăerea părului şi barbeĭ, chiar consacrarea zeilor a primuluĭ păr tăiat copiluluĭ şi primeĭ barbe a adolescentuluĭ. Cu toate acestea, barba nu dispare de pe figurile romane. Pe timpul luĭ Ciceron, tineriĭ, *barbati juvenes*, *barbati bene*, îşĭ îngrijeaŭ nu barba întreagă ci favorite, *barbula*. Maĭ lăsaŭ să le crească barbă şi ceĭ în doliŭ, ceĭ izbiţĭ de nenorociriĭ, ceĭ învinşĭ în războae saŭ în alte asemenea împrejurăriĭ. Cesariĭ de la Adrian încoace poartă de asemenea barbă.

In privinţa purtăriĭ părului la bărbaţiĭ romaniĭ sunt multe controverse. Se crede că în timpurile primitive Romaniĭ purtaŭ plete; maĭ tărziŭ, numaĭ în timpurĭ nefaste. Din epoca luĭ Scipione părul era purtat de obiceiŭ scurt cu ondulaţiunile sale naturale — *capillo leniter inflexo*. Ceĭ eleganţĭ îşĭ frizaŭ părul cu un *calamistratum*. Primiĭ Cezariĭ purtaŭ o coafură foarte simplă; numaĭ Nero îşĭ lăsa uneorĭ părul în plete lungĭ pe umeriĭ, înfăţişându-se ca Apollo. Stoiciĭ, creştiniĭ, ceĭ cu moravurĭ austere, purtaŭ părul scurt; creştiniĭ purtaŭ barba lungă şi tunsă împrejurul guriĭ pentru a înlesni mîncarea. Acest port s'a păstrat şi subt dinastia siriană. Impĕratul Iulian purta însă părul lung ca şi barba şi foarte neîngrijit, după cum se exprimă în vestita sa scriere *Misopogon*.

Femeile de asemenea îşĭ îngrijeaŭ mult coafura; ele, ca şi bărbaţiĭ, întrebuinţaŭ deosebite boelĭ şi cosmeticurĭ. In Roma veche, însă, coafura femeilor e foarte simplă. Fetele şi matroanele îşĭ ridicaŭ părul printr'un nod pe ceafă. Spre sfîrşitul republiceĭ, însă, acest obiceiŭ se corupse. Mode şi găteliĭ nouĕ răsar pe fiecare zi, în cât aceeaşĭ femee ne apare în camere saŭ în statuĭ cu deosebite coafurĭ. Iulia, fiica luĭ Zil, şi Faustina, soţia luĭ Marcu Aureliu, sunt înfăţişate cu doĕzecĭ şi cincĭ de coafurĭ deosebite. Dar în aşezarea părului se ţineaŭ în seamă o mulţime de lucrurĭ. »O curtezană — spune D. Kalinderu — îşĭ adună părul dinainte în cât îĭ da forma uneĭ căştĭ, alta strînge masa părului în formă de piramidă ca să lase gîtul descoperit. O femee îşĭ încarcă capul cu frizurĭ saŭ poartă cozĭ false marĭ; alta se mulţumeşte cu o simplă împletitură. Una îşĭ strînge pletele în răţele de aur ale căror ochiurĭ depărtate lasă să se zărească părul bălan. Părul simplu, despărţit pe frunte, se potriveşte de minune pentru o faţă lungăreaţă, etc.«. Care era dar stilul general în coafura romană? Eraŭ multe: *tutulus*, *nimbus*, *vitta*, *corymbium*.

Coloarea părului Romanelor era de obiceiŭ neagră; blondele eraŭ excepţiĭ; părul roşu era considerat ca un defect. Ca să aibă părul blond, Romanele întrebuinţaŭ deosebite dresurĭ. Damele romane aveaŭ un întreg cortegiŭ de sclave care le peptănaŭ: cabinetele de toaletă eraŭ ameţitoare;

damele adesea eraŭ de o violenţă crudă faţă de sclavele care le nemulţumeaŭ. Creştinismul, în sfîrşit, a pus oarecare capĕt acestor dezordonate excese de lux.

Iată coprinsul general al studiuluĭ D-luĭ Kalinderu. Metodic, lămurit în expunere, adeseaorĭ artistic, maĭ presus de toate adînc cunoscĕtor al vieţiĭ private romane, D. Kalinderu apare şi din acest studiŭ acelaş puternic evocator al timpurilor trecute şi acelaş judecător calm şi cumpănit, pe care l'am apreciet în alte lucrărĭ de erudiţie antică. Iată calităţile îndeobşte recunoscute ale D-luĭ Kalinderu, iată însuşirile ultimiĭ sale lucrărĭ.

* * *

A apărut al patrulea Volum din *Proverbele Românilor*, de Iuliŭ A. Zanne. Acest volum cuprinde proverbele relative la viaţa fizică (mîncare, bĕutură) şi viaţa socială (vecinătatea, tovărăşia, boeria, războiul, etc.) a Românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria şi Macedonia; la sfîrşit un glosar româno-francez. Importanţa uneĭ asemenea opere pentru flolklorul românesc, credem că este îndeajuns recunoscută; dar şi pentru psichologia poporuluĭ român bogatul material adunat de D. Zanne e de un interes capital; din proverbe, din zicĕtorĭ, povăţuirĭ, asemănărĭ, idiotisme şi cimilituri, putem surprinde nota pură şi esenţială a caracteruluĭ unuĭ popor, a inteligenţeĭ şi moraluluĭ sĕŭ. D. Zanne a întreprins o adevĕrată operă de ciclop şi nu avem destule cuvinte pentru a-ĭ arăta aprobarea şi admiraţiunea noastră.

Em. Serea.

* * *

In cursul luniĭ viitoare Noemvrie, tînĕrul pictor G. Petraşcu, întors de curînd din Paris, va deschide prima sa expoziţiune de pictură la Ateneŭ. Această expoziţiune, alcătuită aproape din 100 de pînze, va cuprinde impresiile sale din ţară şi de la Mortreuil-sur-Mer din Franţa.

Simpatia deosebită ce o arată tînĕruluĭ artist marele nostru pictor Grigorescu şi cunoscĕtorĭ ca D-niĭ Delavrancea, Mincu, A. Vlahuţă şi alţiĭ ne face să credem în succesul expoziţiuniĭ sale.

A.

MIŞCAREA INTELECTUALĂ STRĂINĂ

— CĂRŢI, REVISTE, ECOURI —

Premier voyage. Premier mensonge, operă inedită de Alphonse Daudet (ed. Ernest Flammarion, Paris), cuprinde amintirĭ din copilăria ilustruluĭ scriitor francez. Şi în ea sunt de acele amintirĭ, de care, zice însuşĭ Daudet, începênd volumul, »se ridică în suflet drepte şi distincte«.

Darul de a evoca cu dragoste trecutul scump, de a-l face să răsară în toată limpeziciunea luĭ şi în toată bogăţia amănuntelor luĭ, este un dar rar chiar la scriitorĭĭ marĭ. Toţĭ aceĭ care cunosc pe acest maistru delicat şi care aŭ surîs saŭ aŭ fost mişcaţĭ de atâtea orĭ citindu-l, vor găsi în amintirile luĭ postume şi puterea evocaţiuniĭ extraordinarĭ.

Seulette, de Pierre Maël, (ed. Ernest Flammarion), e istorioara uneĭ fetiţe scăpată din apă de un megieş binefăcĕtor. Deşi simplă, istorioara e interesantă. Volumul îngrijit, ca tot ce editează casa Flammarion.

* * *

Psychologie d'art, de *Etienne Bricon* (May). Autorul se încearcă să ne dea pe maeştriĭ sfîrşituluĭ veaculuĭ XIX într'o impresiune generală. Începênd cu Puvis de Chavannes, care 'ĭ pare un om cu totul modern, »atât este de îndepărtat de agitaţia zilelor noastre în seninătatea opereĭ sale«, studiază pe Roll, în care vede incarnată »exaltarea vieţiĭ omeneştĭ«, pe Henner, etc.

Pascal, de *Emile Boutroux* (Hachette). D. Boutroux, într'un aprofundat studiŭ plin de admiraţie respectuoasă, analizează *les Provinciales* şi *les Pensées*. Autorul reprezintă pe Pascal astfel cum e, cu extraordinara sa intensitate de viaţă interioară, în care se unesc diferitele sale calităţĭ. D. Boutroux cercetează încă şi influenţa luĭ Pascal asupra diferitelor epocĭ.

La méthode scientifique de l'histoire littéraire, de G. Renard (F. Alcan). D. Renard diferenţiază istoria literară de critică, recunoscênd acesteia din urmă de a fi parţială. Carte deşi prolixă, cu toate acestea interesantă.

Italische Stadtesagen und Legenden de Vüscher-Becchi (Leipzig). Autorul reuneşte fragmentele de legende medievale risipite, alegênd pe cele maĭ principale dintre variante. Unele tratează întemeerea oraşelor italiene Roma, Florenţa, etc.; altele amestecă credinţe antice şi moderne. Şi din această amestecătură aŭ rezultat poveştĭ admirabile.

* * *

Revue Bleue (8, 15, 22 Septembre). D. Edouard Schuré se ocupă cu strania filozofie a nefericituluĭ filozof german Fr. Nietsche. Articolul sĕŭ *Nietsche în Franţa şi psichologia ateuluĭ*,

insistă asupra imposibileĭ concepțiĭ a »superomuluĭ«, care nu poate fi decât o idealitate abstractă și nebazată.—*D. Diego Angeli* are o scurtă schiță asupra D-neĭ Matilda Serao, cunoscuta scriitoare italiană. *D. Georges Grappe* se ocupă cu opera poetuluĭ Albert Samain, mort foarte de timpuriŭ acum de curînd, autor la două delicioase volume: »Au jardin de l'Infante« și »Aux Flancs du Vase«. Albert Samain deși din generațiunea nouă, totuși avea o metrică parnasiană; în el se resimt influențele a doĭ maeștri: Verlaine și Baudelaire. In ancheta întreprinsă de *Revue Bleue* asupra veaculuĭ expirat și problemelor sale, D. J. Bourdeau are un studiŭ intitulat: *Mișcarea socialistă în Franța în al XIX-lea veac.*

La Revue et Revue des Revues, în numĕrul sĕŭ din 15 Septemvrie curent, subt iscălitura D-neĭ *Olive Schreiner*, se ocupă cu *Psichologia și formarea Boerilor africani*,—articol de psichologie socială foarte interesant.—Notăm un articol minunat, de *Sully Prudhomme*, intitulat: *Testamentul unuĭ poet.—André Beaunier* are de asemenea un succint studiŭ asupra luĭ Albert Samain, insistând cu deosebire asupra caracteruluĭ sĕŭ mîndru, rezervat și modest.—*Dr. La Touche-Trèville*, în articolul sĕŭ intitulat *Revelațiunile biblice*, studiază documentele și papirusurile de curînd descoperite în Egipt, care ar putea foarte bine să formeze o a cincea evangelie necunoscută încă — evangelia luĭ Petru.—*Dr. Cancalon* studiază mișcarea pozitivistă a luĭ Aug. Comte în Franța și aiurea.

La Revue de L'art ancien et moderne, în numĕrul sĕŭ de la 10 Septemvrie, trecînd în revistă Exposițiunea universală, studiază într'un al patrulea articol: *Pictura*, școala franceză, a impresioniștilor, prin pana autorizată a *D-luĭ L. de Fourcaud*, profesor de estetică și de istoria arteĭ la școala de bele-arte. Incepînd cu influența luĭ Manet, autorul studiază impresionismul care continuă cu evoluțiunea începută de către Courbet și Millet, aducînd în execuțiune un element capital: analiza vibrațiunilor luminoase, descompunerea metodică a colorilor în clar, în umbră și în penumbră. Atinge pe D. Lhermitte »pictorul serios al câmpurilor«, pe Jean-Charles Cazin, pe Benjamin Constant, »maĭ întâĭ romantic și apoĭ orientalist, în sfîrșit portretist și decorator«, pe Cormon, Humbert, Raphaël Collin, Maignan, etc.—*Léonce Bénédite* studiază sculptura cu multă vervă și cunoștință. *Edouard Garnier* continuă studiul sĕŭ asupra sticlărieĭ: *La terre—les arts du feu.*—Un superb spectacol de gravurĭ și heliogravurĭ ne oferă acest numĕr ca: Agrafă de corsaj, compoziție de *Moucha*, Portretul D-neĭ Héglon, Adevĕrul, Seducțiunea, fragment de baso-relief, Pe malul măriĭ, etc.

Art décoratif (Iulie și August). D-niĭ Albert Thomas și Henri Frantz aŭ maĭ multe articole frumos ilustrate asupra picturiĭ, sculpturiĭ și mobilelor la Exposițiune. Pe de altă parte, *D. Leon Riotor* studiază arta bijuteriilor moderne la Exposițiune (Lalique, Colonna, etc). *Henry Destouches* bronzurile arteĭ și *A. Thomas* vitraliul la Exposițiunea din 1900.]

Nuova Antologia (1 și 16 Septemvrie). *Giosue Carducci*, cunoscutul poet italian, are un articol interesant *Asupra câtorva sonete ale luĭ G. Parini.—Domenico Zanichelli* studiază caracterul constituțional al domnieĭ regeluĭ Umberto I, care domnie ar reprezinta perioada de evoluțiune de la monarchia revoluționară la cea democratică, după cum domnia luĭ Carol Albert ar reprezinta-o pe cea de la monarchia absolută a dreptuluĭ divin și original, la monarchia constituțională.—Generalul *Luchino del Verme*, deputat, are un articol asupra războiuluĭ din Manciuria.—*Quid Agendum?* articol de politică și de economie, de *Sidney Sonnino*, e un studiŭ foarte important, în care autorul revendică drepturile socialiștilor. Acest articol a făcut senzație în Italia, prin faptul noilor vederĭ pe care autorul le are în această privință. Maĭ notăm articole de *Prof. Raffaele Mariano, Giovanni Sforza, Paolo Montegazza, Giannina Franciosi, Enea Cavalieri, etc.*

Rivista politica e letteraria (15 Septemvrie). Un prim articol de politică internațională intitulat *La Muraglia ideale. Paolo Orano*, în articolul sĕŭ *Friederich Nietsche* (di lui e a proposito di lui), insistă asupra nefericituluĭ cugetător mort luna trecută. Tot acest numĕr maĭ are un articol foarte interesant, semnat *Gino Trespioli: Il governo degli Ottimi.*

Deutsche Revue, Septembrie. *Hermann Schiller* studiază *Viitoarea educațiune populară în al 20-lea secol.* Va avea maĭ întâĭ să se complecteze opera începută de al 19-lea veac. Educa-

țiunea viitoare va insista mai ales asupra dezvoltării practice a elevilor și se vor forma maeștri capabili, în posesiunea a tot ce se rapoartă la pedagogie, metodologie și disciplină școlară. *Langen* are un articol asupra *Iesuiților de altădată și Iesuiților din ziua de astăzi*, și spune că aceștia din urmă nu pot fi considerați ca adevărații fii ai lui Loyola.

* * *

La Congresul de Psichologie, care a avut loc luna trecută la Paris, D. *N. Vaschide*, delegatul guvernului român, a făcut următoarea interesantă comunicare: *Cercetări experimentale asupra imaginațiunii creatoare la copii*. In aceste cercetări D. Vaschide stabilește cincisprezece puncte de observare.

D. Vaschidė publică de asemenea în *Revue de Psychiatrie* din Iulie 1900 un foarte documentat studiŭ de psichologie experimentală, intitulat: *Contribuțiune la studiul Psicho-fiziologiei emoțiunilor a propo dė un caz de ereutofobie*. Recomandăm aceste lucrări cititorilor noștri.

D. Riveanu.

CHIMON LOGHI, Pictor

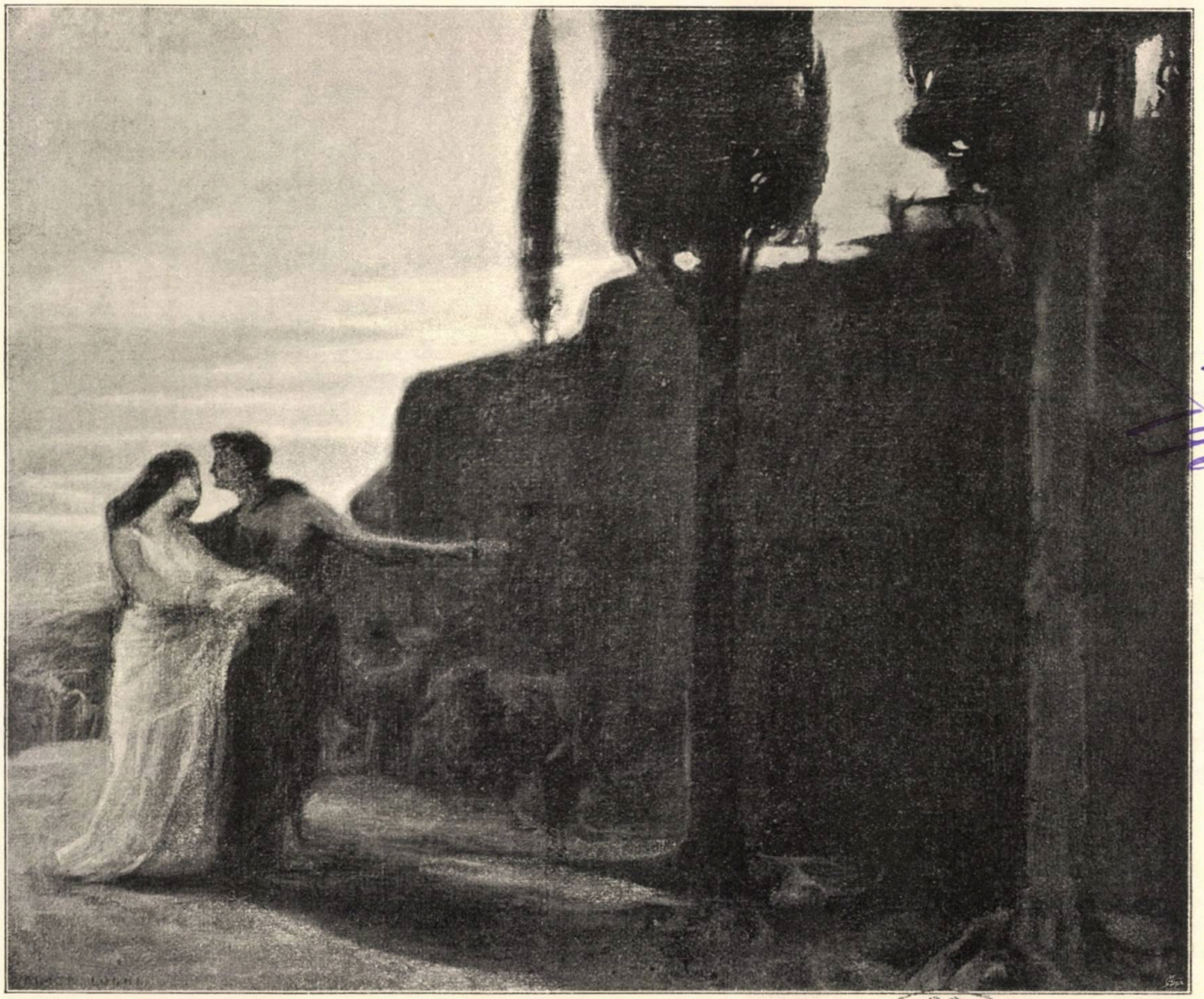

Idilă antică

BIBLIOTECA CENTRALĂ DE ARTĂ ROMÂNIA

Din cer de-aicĭ s'a prăbuşit pierzării.
Pămîntul ce pe-aicĭ atuncea fuse
De spaimă se 'nveli cu apa mării

Şi'n cealaltă lume el se duse.
Şi poate, spre-a fugi a maĭ lăsat
Şi-aicĭ un gol, şi munte ne făcuse«.

Aci-ĭ un loc aşa de'ndepărtat
De Dis, pe cât mormîntu-ĭ e de mare;
Dar nu prin ochĭ, prin sunet l-am aflat,

Căcĭ este-un mic pîrîŭ ce 'n murmurare
Făcêndu-şĭ drum prin stâncĭ şi 'ncet plecându-l,
Scoboară în văĭ cotita luĭ cărare.

Ne-am dus spre-acel ascuns isvor, urmându-l
Pe matca luĭ, spre lumea luminată;
Şi nicĭ nu ne bătea spre-odihnă gîndul.

Şi tot după Virgil urcaĭ, şi iată
Zărirăm zărĭ şi cerul peste ele,
Prin ochiŭ rotund de stânca despicată,

Şi-apoĭ ieşind noĭ iar vĕzurăm stele.

GEORGE COŞBUC.

MILA[1]

I

Strălucesc mai scînteietor diamantele şi briliantele podoabelor femeeşti, şi s'arată mai frumoase şi mai minunate stofele care înveşmîntă trupul, când toate sunt luminate de razele dumnezeeşti ale Mileĭ, ale Bunĕtăţiĭ, ale Iubiriĭ-de-aproapele şi ale Voinţeĭ nestrămutate de-a face binele.

Mîndră, neîntrecută şi binecuvîntată însuşire a inimeĭ femeeşti, Mila a făcut minuni de când, pentru prima oară pe lume, femeea a vĕzut pe obrazul bĕtrânuluĭ saŭ copiluluĭ, mameĭ nenorocite saŭ luptătoruluĭ îngenuchiat subt greutatea sarcinelor vieţiĭ, curgênd lacrimele arzĕtoare ale Lipseĭ, ale Dureriĭ, ale Desnădejdiĭ.

De atuncĭ, a născut în inima femeeĭ acel imbold şi acel avînt irezistibil de a sbura într'ajutorul nenorocituluĭ saŭ bolnavuluĭ, şi prin miĭ de mijloace pe care ingeniozitatea sublimă a inimiĭ i le suggera, de a ajuta, de a consola, de a încuraja pretutindenĭ pe unde se aude un gemĕt, pretutindenĭ pe unde Suferinţa, nesecată în arătările eĭ, desfăşoară, ca dintr'o trîmbă nesfîrşită, tabelele totdeauna întunecate ale durerilor omeneştĭ.

Dumnezeŭ, care a zidit vĕzutul şi nevĕzutul şi a plămădit pe om din lut şi din scînteia divină şi, decĭ, nemuritoare, — Dumnezeŭ a sădit în inima omuluĭ iubirea-de-aproapele, şi, după cum floarea, în grădinele cele bine îngrijite, îşĭ arată la lumina Soareluĭ, mai viĭ şi mai frumoase, culorile şi mirosurile sale, tot astfel în inimele celor norociţĭ aĭ pămîntuluĭ, iubirea-de-aproapele şi, decĭ, bunĕtatea şi mila sunt sădite cu mai multă vîrtute, cu mai puternice avînturĭ.

Copiliţa bogată, de 10—12 anĭ, căreia totul îĭ surîde în frageda eĭ viaţă, pe care toţĭ o iubesc şi pentru care zilele toate nu sunt decât un cântec continuŭ şi alintător, — copiliţa bogată şi fericită se opreşte pe uliţă ca pironită în faţa uneĭ mame nenorocite care ţine cu stînga, la sîn, un prunc şi de mână abia

---

[1]) Această bucată a fost citită la şedinţa solemnă a Societăţiĭ de binefacere *Elisabeta*, subt preşedinţia MM. LL. Regele şi Regina, în sala Tronuluĭ din Palatul regal, în Fevruarie 1899.

tîrăşte un copilaş de 3—4 anĭ... Se opreşte în loc, ca pironită, copiliţa bogată şi fericită!.. Figura eĭ, mereŭ senină şi rîzĕtoare, se adumbreşte până la întunecare de noriĭ tristeţeĭ; simte că ceva şi maĭ cald îĭ înconjoară pleoapele şi... fără să ştie... nu pricepe de ce braţele i se întind ajutătoare spre grupul Neaveriĭ, personificat de mama săracă şi de ceĭ doĭ copilaşĭ.

E bogată.., e fericită!.. De ce nu trece înainte? Pentru ce îşĭ coboară privirile din albastrul-alburiŭ al noroculuĭ şi lumiĭ sale spre ogoarele înţelenite ale Lipseĭ şi ale Dureriĭ?..

Rĕspunsul e simplu şi adînc îmbucurător: pentru că aşa a lăsat Dumnezeŭ să-ĭ fie inima bună, iubitoare, miloasă.

Copiliţa bogată şi fericită va ajuta pe mama săracă şi nenorocită, şi în momentul când aceasta, ţinêndu-şĭ copilaşiĭ în braţe, îşĭ va ridica ochiĭ la dînsa cu o privire de mamă recunoscĕtoare, copiliţa bogată şi fericită va uita toate fericirile eĭ de maĭ înainte pentru a nu gusta decât pe una singură, aceea de a fi ajutat o mamă să-şĭ ducă sarcina istovitoare a vieţiĭ.

Maĭ tărziŭ, copiliţa va fi fecioară;... va merge numaĭ pe florĭ în calea vieţiĭ sale;... un murmur de admiraţiune va însoţi toţĭ paşiĭ sĕĭ;... de dimineaţă până seara cuvinte de laudă şi de iubire vor mîngâia auzul eĭ, — şi, totuşĭ, fecioara bogată şi fericită nu-şĭ va uita săraciĭ, nu va trece nesimţitoare pe lîngă copiiĭ şi fetiţele, pe figurile cărora Lipsa a întipărit adînc cumplitele sale urme.

Nu; şi-acum, ca şi la toate vîrstele, inima face minunĭ. Fecioara bogată şi fericită îşĭ va ajuta săraciĭ, îĭ va protege, îĭ va numi cu drăgălăşia vîrsteĭ sale: *copiiĭ sĕĭ*, pregătindu-se prin faptele Mileĭ la sfintele îndatoririĭ ale maternităţiĭ de maĭ tărziŭ.

Maĭ pe urmă, soţie şi mamă, femeia bogată şi fericită va păstra un colţ mare din inima sa pentru bĕtrâniĭ gîrbovĭ, pentru mamele chinuite de lipsă, pentru orfaniĭ care rătăcesc fără ajutor pe valurile duşmănoase ale lumiĭ.

Ca soţie şi ca mamă, femeia se va uita la soţul şi la copiiĭ sĕĭ cu nişte ochĭ şi maĭ iubitorĭ, pentru că într'înşiĭ se vor oglindi şi se vor resfrânge razele scînteietoare ale mulţumiriĭ sufleteştĭ, care se rezumă în cuvintele dulcĭ ca şi cuvintele Fecioareĭ-Mame:

— Am făcut binele; mĭ-am ascultat inima şi am rĕspîndit în juru-mĭ, cât în putinţă mĭ-a fost, mila şi binefacerile eĭ.

Şi înfine, iarăşĭ maĭ tărziŭ, ca bĕtrână, femeia bogată şi fericită resimte porniriĭ poate şi maĭ neînduplecate de a face binele. E atât de blând şi e atât de dulce pentru sufletele care ştiŭ ce e lumea şi ce sunt luptele eĭ, să vază înainte-le, tremurând de bucurie, copilaşĭ şi copiliţe pe care Mila ĭ-a scăpat din prăpastia Mizerieĭ. Femeia bĕtrână, bogată şi fericită, va fi miloasă până la patimă, va considera Mila ca singurul simţimînt care nu îmbĕtrâneşte şi prin minunile căruia inima rĕmâne totdeauna tînără...

Copilă, fecioară, soţie, mamă, bunică, Femeia, ascultându-şĭ inima, a făcut minunĭ pe tĕrîmurile groaznic de întinse ale Suferinţeĭ.

Mila şi iubirea de aproapele, ajutorarea celor bĕtrânĭ care de oboseala

vieţii cad la pămînt privind spre cer, precum şi scăparea din ghiarele atâtor rele a sufletelor tinere şi părăsite, aŭ fost ca un fel de înnalte simţirĭ şi sfinte îndatoririĭ, care aŭ încălzit inimile femeelor bogate şi fericite.

Ce privelişte maĭ neasĕmuit de înnălţătoare şi ce contrast maĭ neasĕmuit de înduioşător decât a vedea azĭ, când se vorbeşte pe toate tonurile de egoismul rece şi impasibil al timpuluĭ nostru, — decât a vedea, zic, într'una din stradele perdute ale Bucureştilor, pe care căscioarele acoperite cu petice de olane şi bucăţĭ de tinichea se înfundă maĭ jos decât trotuarul, aşa că ferestrele le vin la 50 de centimetri maĭ sus de nivelul stradeĭ, încât cu mâna te plimbĭ pe acoperiş, — ce privelişte maĭ înnălţătoare şi ce contrast înduioşător decât a vedea în faţa uneĭ asemenea căscioare că se opreşte cel maĭ strălucit cupeŭ tras de doĭ mîndri armăsarĭ; că un fecior, muiat în fireturĭ, sare de pe capră pentru a deschide uşa cupeuluĭ; că dintr'însul, înfăşurată în mătase, catifele şi blănurĭ scumpe, se coboară, sprintenă, frumoasă, gravă, — căcĭ e sfînt ceeace face acum, — o femee, o doamnă, soţie saŭ mamă, din lumea aurită a norociţilor.

Nicĭ uşa care se deschide numaĭ dacă o ridicĭ cu clanţa; nicĭ scăriţa ale căreĭ trepte saltă şi alunecă pe grindă; nicĭ tavanul care într'o parte e aplecat şi stă să cază; nicĭ mirosul greŭ care duhneşte din fiecare colţ al odăiţiĭ, — nimic nu o opreşte.

Marea Doamnă, femeia bogată şi fericită, în momentul când se coboară în odăiţa Nenorocirĭi, plecându-şĭ fruntea şi ridicându-şĭ rochia, este o sfîntă.

De aceea, ea şĭ-a zis de-acasă, din palatul eĭ, cuvintele din Evangelie: cele sfinte nu se spurcă. Şi de aceea, nimic nu o opreşte; şi de aceea, se duce, sublimă preoteasă a Mileĭ, să oficieze lîngă patul Suferinţiĭ cea maĭ măreaţă şi cea maĭ sfîntă slujbă pe care femeia o poate oficia în viaţa sa: ajutorarea unuĭ suflet care suspină adînc subt greutatea rĕutăţilor soarteĭ.

Nicĭ doctorul cel maĭ vestit, nicĭ duhovnicul cel maĭ convingĕtor, nicĭ prietenul cel maĭ iubit nu vor lăsa după dînşiĭ în sufletul şi în toţĭ nerviĭ suferinduluĭ saŭ suferindeĭ o dulceaţă, o linişte, o rĕcoreală maĭ iubită şi maĭ reîntremătoare ca această binecuvîntată soră de caritate, care a stat câteva minute lîngă patul de nenorocire, plimbând catifelata-ĭ mână pe fruntea celuĭ ce suferă, şi spunêndu-ĭ cele maĭ alinătoare cuvinte, şoptite toate de dumnezeescul simţimînt al iubiriĭ de aproapele.

Pleacă şi, întocmaĭ ca îngerul bine vestitor al poruncilor dumnezeeştĭ, va maĭ vedea pe un altul, şi pe o alta, şi pe atâţia alţiĭ. Şi nu va simţi desgustul, şi nu va simţi urîtul, şi nu va simţi oboseala, pentru că privirile scăldate în lacrimĭ de recunoştinţă ale suferinzilor îĭ vor da puterĭ din ce în ce maĭ marĭ.

Seara, reintrând în lumea norociţilor de pe acest pămînt, Doamna mare va merge la bal, la teatru, la acele splendide întrecerĭ de frumuseţĭ şi gingaşe cochetăriĭ.

Pentru ce dînsa e maĭ frumoasă? Pentru ce surîsul eĭ este maĭ fermecător? Pentru ce din ochiĭ, şi de pe fruntea, şi de pe buzele eĭ, zboară ca 'n stoluri nuriĭ irezistibilĭ aĭ graţiilor femeeştĭ?

Pentru ce?...

Pentru că, înger de milă peste zi, Doamna mare nu putea fi decât înger de frumuseţe seara.

Nimic nu face pe femee maĭ frumoasă decât întâĭ bunĕtatea şi mila, care pornesc din iubire, şi al doilea mulţămirea de ea însăşĭ, când ştie să facă a rodi aceste comorĭ pe care Dumnezeŭ i le-a pus în inimă.

II

La noĭ, în ţĕrile române, aceste comorĭ de iubire şi de milă s'aŭ revĕrsat asupra săracilor, asupra bĕtrânilor neputincioşĭ, asupra mamelor nenorocite şi fetelor orfane, încă din timpurile încruntate ale evuluĭ mediŭ.

Ştefan, Domnul cel Mare şi Sfînt al Moldoveĭ, ne este cunoscut ca cel dintâĭ care a legiuit ajutorarea celor gîrbovĭ şi celor săracĭ, şi de atuncĭ, de alungul veacurilor, nicĭodată inimele române nu aŭ rĕmas recĭ şi nepăsătoare în faţa lipseĭ, durerĭĭ şi desnădejdiĭ.

De câte orĭ documentele secolilor trecuţĭ nu ne arată în rîndurile lor, la o danie ce se face uneĭ mănăstirĭ, valurile de iubire şi de milă care însufleţesc pe donator, când hotăra câte chiliĭ se vor face pentru bĕtrânĭ, câte fete se vor mărita din venitul danieĭ pe fiecare an, câte vĕduve rĕmase cu o spuză de copiĭ vor fi ajutate de mănăstirea căreia dania era făcută.

Câte nu sunt, maĭ cu seamă în viforosul secol XVI, jupăniţele aĭ căror copiĭ aŭ murit toţĭ pentru ţară, luptându-se în contra Turcilor, saŭ în contra Ungurilor, saŭ în contra Polonilor, saŭ în contra Tătarilor? Câte jupâniţe, rĕmase singure pe lume, nu sunt coprinse, în darul şi în durerea lor, de un foc nestins de a face binele, de a iubi pe toţĭ nenorociţiĭ, de a le da lor moşiĭ, case, scule, banĭ şi în urmă, după ce şĭ-aŭ potolit aleanul inimiĭ, împărţindu-şĭ averea la atâţia nenorociţĭ, se retrag la câte o mănăstire, în creştetul munţilor, unde trăesc cu gîndul că iubirea şi mila lor aŭ uşurat pe pămîntul Ţĕriĭ atâtea şi atâtea durerĭ şi suferinţe.

In epocele de linişte — atât de rarĭ! — şi în epocele de vijelie, — atât de dese! — ale istorieĭ noastre aŭ fost totdeauna marĭ şi nesfîrşite mila şi iubirea de aproapele în inima celor norociţĭ şi bogaţĭ aĭ pămîntuluĭ românesc.

Nu citez nume, dar aş putea socoti numĕrul chiliilor pentru adăpostul bĕtrânilor şi bĕtrânelor, numĕrul pâinelor care sĕptămânal trebuiaŭ să se împartă, numĕrul hainelor care la Paştĭ şi la Crăciun se daŭ celor săracĭ, numĕrul fetelor care trebuiaŭ să fie trimise pe la casele lor.

In curtea mănăstirilor, aĭ căror egumenĭ îndeplineaŭ cu sfinţenie cele coprinse în testamentul donatoruluĭ, se ridica la anumite timpurĭ şi sĕrbătorĭ ale anuluĭ un concert de mulţumirĭ şi de exploziunĭ de recunoştinţă pentru sufletul milos al aceluia, care lăsase cu limbă de moarte să fie ajutaţĭ ceĭ bĕtrânĭ şi ceĭ lipsiţĭ.

III

O! minunată întocmire a Pronieĭ Dumnezeeştĭ! — şi în vremurile bĕtrâne, ca şi în timpurile noastre, cu cât viforile de nenorocire suflă maĭ cumplit, cu atât mila şi iubirea de aproapele fac să salte maĭ puternic inimele celor ce pot să ajute.

Cine din ceĭ ce le-aŭ vĕzut aŭ putut uita timpurile luptelor române pentru independenţă? Cine nu şi le aduce aminte una câte una acele fapte şi acele întîmplărĭ, care s'aŭ scris adînc în inima fiecăruĭ Român şi în cartea de aur a domnieĭ luĭ Carol I?

Toţĭ oşteniĭ ţĕrĭĭ dincolo peste Dunăre, avênd în fruntea lor pe Acela, în inima căruia se strînseseră atuncĭ şi ferbeaŭ, sguduitoare, toate grijele, toate chinurile şi toate speranţele Românieĭ.

Eraŭ departe în câmpiile Bulgarieĭ, şi cu toate acestea nicĭodată armata Românieĭ nu fusese maĭ aproape de inimele mamelor, soţiilor şi fetelor române.

De ce?

Pentru că, într'acele vremurĭ de glorioasă şi chinuitoare aducere aminte, se aprinsese şi ardea în inima femeeĭ române atâta iubire, atâta milă, atâta devotament, încât punte se făcuse peste Dunăre şi, cu iuţeala gînduluĭ şi lumina fulgeruluĭ, inimele de aci simţeaŭ bătăile inimilor de dincolo.

Spune-voiŭ şi eŭ, cum a spus-o o lume, a cuĭ inimă tresărea maĭ cu fiorĭ în Bucureştĭ pe vremurile acelea?

Zugrăvi-voiŭ şi eŭ, în tripla-ĭ maiestate de Doamnă, de soţie şi de mamă a ostaşilor Românieĭ, pe Aceea din inima căreĭa se revĕrsaŭ valurĭ de iubire pentru toţĭ şi pentru toate? pe aceĭa ale căreĭa cuvinte şi încurajărĭ, ale căreĭ fapte şi exemple fuseră pentru toţĭ şi pentru toate îndemnul şi îmboldul spre marĭ şi neuitate fapte?

La ce bun?!....

Inchideţĭ ochiĭ şi cu ochiĭ lăuntricĭ veţĭ vedea, coprinşĭ de venerândă iubire, trecênd pe dinainte-vĕ, înnaltă, falnică, augustă, maĭ mult plutind decât mergênd, ca împĕrătesele din basme, pe Aceea despre care un ţĕran de la Buşteniĭ îmĭ spunea anul trecut cuvintele care însumă şi rezumă pe Carmen Sylva.... Ţĕranul zicea: bunătatea Regineĭ e dragoste din cer!

Dragoste! dragoste! cuvînt divin, pe care Sfîntul Pavel îl cânta zicênd:

»Dragostea îndelung rabdă, dragostea se milostiveşte, dragostea nu se »îndărĕtniceşte, nu se trufeşte, nu caută ale sale, nu se întărîtă, nu gîndeşte »rĕul, nu se bucură de nedreptate; toate le suferă, toate le nădăjdueşte, toate le »rabdă: dragostea nicĭodată nu cade....«

IV

Într'adevĕr, mulţumită acesteĭ »dragoste din cer«, care se numeşte bunĕtatea M. S. Regineĭ; — mulţumită mileĭ nesfîrşite pe care o exercită, în zoriĭ zileĭ saŭ în penumbra tăcută a seriĭ, inima adînc iubitoare a Regeluĭ; — mulţumită

firei blânde şi iubitoare a neamului românesc, nici noi, nici urmaşii noştrii, multă vreme încă, nu vom vedea privelişte le îngrozitoare care însângerează şi întunecă lumina marilor capitale; nu, noi nu vom vedea pe bătrânul cu barba albă bătându-peptul, cu ochii duşi în fundul capului, cu mânile tremurânde, căzând, masă inertă şi nenorocită, pe trotuarul uliţei şi abia putând şopti cuvintele negre: mi-e foame!

Nu! noi nu vom vedea multă vreme încă pe mama desnădăjduită aprinzând mangalul de cărbuni şi murind împreună cu patru copii, din care cel mai mare este de 6 ani.

Nu! noi nu vom vedea multă vreme încă pe muncitorul palid şi posomorît, neavând unde şi ce munci, chinuit şi el, şi copiii lui de muşcăturile cumplite ale Foamei, şi gata a săvîrşi fapte pe care onestitatea firii sale, într'alte împrejurări senine, le-ar respinge cu oroare.

Nu! nu! Şi facă Cerul ca multă vreme încă România să rămână ceeace este astăzi: ţară cu pămînt roditor, care nu cere decât munca braţelor inteligente, pentru a da însutit ceeace s'a încredinţat sînului său bogat cu îmbelşugare; ţară în care şi cerul, şi munţii, şi apele răsplătesc cu prisos pe toţi de munca lor; ţară ai căreia locuitori, când te văd la nevoe, pun umărul pentru tine, ca şi cum ţi-ar fi veri ori fraţi.

Celor care pot munci, România le zice de la munte până la mare:

— Uite pămîntul meu!

Celor bătrâni care, osteniţi de muncă, de abia se mai tîrăsc pe drumul vieţii, Mila română, prin munca şi sacrificiile Domniilor-voastre, Doamnele mele, le întinde mână de bun şi dulce ajutor.

V

In povestirea acestui pentru noi binecuvîntat cap de veac, istoricul viitor va pune la loc de cinste şi munca Domniilor-voastre, Doamnele mele, pe terenul binefacerilor şi luptelor în contra suferinţei.

Iubitor de asemănări, istoricul viitor va zice: M. S. Regele Carol I organiză armata Ţării şi o duse pe câmpurile de glorie ale bătăliilor, iar M. S. Regina organiză legioanele de sprintene, curagioase şi neobosite luptătoare care doborîră mizeria, biruiră suferinţa şi aprinseră sfintele raze ale speranţei şi ale fericirii în sufletele în care altădată apăsa greu întunerecul durerii şi al desnădejdii.

Ferice de Suverani care, prin iubire, au asemenea armate, şi ferice de armatele care, prin devotament, au asemenea Suverani!

Dumnezeu să-i păstreze îndelung şi pe unii şi pe alţii, pentru fericirea Ţării, pentru gloria neamului şi pentru fala omenirii.

G. I. Ionnescu-Gion.

10/22 Februarie 1899.

PICTURA ŞI SCULPTURA ROMÂNĂ

LA EXPOSIŢIUNEA DIN PARIS

Pentru privitorul care a intrat în Marele Palat al artelor şi s'a simţit covîrşit de măreţia arteĭ străine, în deosebĭ de cea franceză, se înţelege de la sine că Exposiţia română nu putea să-ĭ facă decât o impresie slabă. Singură Franţa, era reprezentată poate de miĭ de nume care aŭ ilustrat veacul XIX, începênd de la clasiciĭ David, Ingres, Géricault, romanticul Delacroix, Chassériau, Puvis de Chavannes;— şcoala de la 1830;— Corot Rousseau, Millet, puternicul sentimentalist al vieţiĭ rustice;— realistul Courbet; —şi venind până la impresioniştiĭ Manet, Monet; — modernĭi Besnard, fire turmentată, Henry Martin, Carrière, pictorul duioşieĭ, Roll, Cazin, Aman Jean, Ménard, Simon, Cottet şi atâţĭ alţiĭ, care prin lucrările lor originale, adesea-orĭ straniĭ şi îndelung discutate, aŭ făcut ca şcoala franceză să fie considerată astăzĭ ca cea maĭ puternică manifestare artistică a timpuluĭ.

Alăturĭ de Franţa, era Germania cu toţĭ şefiĭ eĭ de şcoale: Mentzel, Hans Tomas, Lembach, Uhde, Herterich, Stuck, Lieberman, pictorĭ marĭ, deşi maĭ toţĭ influenţaţĭ de reminiscenţe artistice străine.

Lîngă Germania, era Anglia, cu Burne Jones, amintind pe primitivĭ, Millais, Alma Tadema, Shaw şi alţiĭ; — Statele-Unite cu Wistler, Sargent, Innes; Belgia, Olanda, Italia şi Spania. Într'un cuvînt toate statele cu tradiţiĭ artistice aŭ ţinut să ia parte, cu tot ce aŭ avut maĭ sus ca nume artistic, la splendida sărbătoare ce Franţa dădea lumiĭ.

Noĭ româniĭ, pe lîngă faptul că suntem începătorĭ în viaţa artelor, am avut a lupta şi cu alte împrejurărĭ protivnice. Astfel, hotărîrea prea târzie din partea noastră de a participa la Exposiţiunea universală din Paris, s'a resimţit, maĭ mult decât în orĭce manifestare a poporuluĭ român, în pictură şi sculptură.

Pe când toate celelalte naţiunĭ aŭ făcut pregătirĭ serioase din timp şi sacrificiĭ marĭ pentru exposiţiile lor artistice, tinerĭi artiştĭ românĭ aŭ fost nevoiţĭ să se înfăţişeze cu lucrărĭ făcute cele maĭ multe în pripă.

Un alt neajuns a fost acela că nicĭ unul din artiştiĭ noştri consacraţĭ nu aŭ figurat în Expoziţia română. Maĭ ales împrejurarea că marele nostru pictor Grigorescu, ajuns la Paris, a căzut bolnav şi n'a putut expune frumoasele sale

pânze, — în care se oglindeşte atât de viŭ şi atât de mîndru viaţa de ţară a poporuluĭ român, şi al căruĭ fel original de a concepe lucrurile şi a le îmbrăca în tecnica-ĭ maestrită, l'ar fi pus alături de ceĭ maĭ distinşĭ pictorĭ aĭ lumiĭ,— a fost pentru noĭ o împrejurare hotărîtor tristă. Mănunchiul de pânze alese, ce artistul ducea la Paris, ar fi rezumat momentele culminante ale carieregĭ sale artistice, ale celor 40 de anĭ de muncă încordată în prinderea şi realizarea frumosuluĭ. — Ne-a lipsit de asemenea Andreescu, — încântătorul pictor-poet al minunatelor noastre toamne, care, cu tablourile luĭ de profund sentiment melancolic, ar fi dat o idee străinătăţiĭ de toamnele româneştĭ, lungĭ şi pline de poezie. Ne-a lipsit, în sfîrşit, Mirea. Adică cele maĭ puternice elemente ale arteĭ noastre.

Un al treilea neajuns, provenit tot din prea târzia noastră deşteptare, a fost locul defavorabil ce ni s'a dat în Palatul Artelor şi unde lucrările româneştĭ eraŭ expuse, am putea zice, în aer liber.

Tinerĭĭ românĭ, care aŭ trecut peste toate aceste greutăţĭ şi cu curajul vîrsteĭ lor aŭ expus: M. Simonidy, Verona, Vermont, Luchian, Artachino, Serafim, Strâmbulescu, Loghi, Mărculescu, Capidan, Storck, Spete, Popescu, etc., sunt toţĭ artiştĭ de talent, dar despre care astăzĭ nu s'ar putea spune cuvîntul definitiv, fiind maĭ toţĭ cercetătorĭ încă, căutându-se pe eĭ înşişĭ, mulţĭ influenţaţĭ de curentele artistice în mijlocul cărora aŭ trăit saŭ trăesc.

Astfel, *Plafonul* D-luĭ Simonidy, cu care a obţinut o medalie de argint, e un amestec de influenţe din maĭ toţĭ pictoriĭ cunoscuţĭ astăzĭ la Paris. Reminiscenţele din Besnard, minunatul colorist, pictorul reflexelor, cum l'aŭ numit francezĭĭ, sunt bătătoare la ochĭ. In tablourile D-luĭ Simonidy de acum, nu maĭ recunoştĭ pe pictorul *Năvăliriĭ Hunilor* de odinioară, deşi chiar şi tabloul acela amintea vădit pe Checa, pictorul spaniol. Astăzĭ sunt alţiĭ la ordinea zileĭ: Humbert, Mucha, Aman Jean, etc. Putea-va oare vre-odată, D. Simonidy să-ĭ uite pe toţĭ, şi să voiască a sta singur în picioare?... Răspunsul ni-l va da timpul.

Serafim, imitator slab al pictoruluĭ Henner, la care a fost trimis să-şĭ complecteze studiile, şi de unde, pe lîngă bitumul răspîndit cu profuziune, s'a deprins a-şĭ întocmi tablourile fără nicĭ o emoţie — ca tot ce e imitare. De aceea ele te lasă indiferent. Suzanele, Dianele şi altele de felul lor, maĭ fac încă subiecte de tablouri pentru D. Serafim.

Strâmbulescu, — factură largă, destulă îndemânare, de multe orĭ însă simplicitatea sa e dusă la extrem, la afiş, subt influenţa timpuluĭ de faţă. Şi iarăşĭ, nu destulă emoţie, şi caracter comun. *Don Juanul* său e Don Juan într'atât întru cât e îmbrăcat ca un Don Juan.

Verona, cu tabloul *Speranţa*, nu destul de inspirat, şi cu un portret bun, promite a fi un distins pictor.

Chimon Loghi e poate singurul în care, alături de ceeace se poate învăţa în şcoală, maĭ găseştĭ inspiraţie, armonie, gust. *Efigenia în Taurida* e poetică; *Orientala* sa, deşi de o expresie comună, e armonioasă în gama de culorĭ stinse în care e învăluită; *Post mortem laureatus* maĭ puţin reuşit.

Vermont, Luchian, Artachino aŭ fost aşa de puţin reprezentaţĭ, încât e

maĭ bine de a nu vorbi de loc. Paladi are un bun desen; pictura sa însă săracă, imitând pe Gustave Moreau, murdară şi fără caracter.

Ceĭlalţĭ figuranţĭ sunt şi maĭ palizĭ şi maĭ fără însemnătate.

In sculptură, tînĕrul Stork Fritz, cu lucrările sale serioase, făcute cu multă abilitate, deşi cu prea mult caracter german, bine desenate însă şi modelate, calităţĭ ce aŭ hotărît pe juriŭ să-ĭ decerne medalia de argint.

Unicul gravor român, Gabriel Popescu, elev al luĭ Jaquet, căruia »Vîrful cu dor« şi »Un cap de fată«, de o factură artistică, i-aŭ procurat o medalie de bronz. D. Popescu ar fi putut trimite un desen orĭ două din frumoasele sale desenurĭ.

Cele spuse de noĭ aicĭ sunt impresia sumară ce lăsa Expoziţia noastră în comparaţie cu celelalte naţiunĭ.

Dar cum am zis la început, noĭ am fi putut fi cu mult maĭ bine reprezentaţĭ, fără să fi fost extraordinarĭ, dacă ne-am fi gîndit maĭ din vreme.

Să sperăm cel puţin că greşala de astăzĭ ne va servi drept lecţie mâĭne.

Ceĭ maĭ mulţĭ pictorĭ din ceĭ ce aŭ expus aŭ fost la Paris, şi aceasta le-a putut servi mult. Eĭ aŭ vĕzut că tot ce imităm n'are nicĭ o valoare. Nimenĭ, saŭ aproape nimenĭ, dintre străinĭ n'a vorbit de pictura română. Până maĭ acum câţĭva anĭ multe alte ţĕrĭ eraŭ tot ca noĭ. Astăzĭ însă ele s'aŭ degajat şi aŭ început a fi ceva prin ele înseşĭ. Tineriĭ noştri artişti ar trebui să înceapă să simtă şi să conceapă româneşte. Numaĭ aşa vom putea, la o altă expoziţie, să ne afirmăm ca popor de sine stătător şi în artă.

A. Costin.

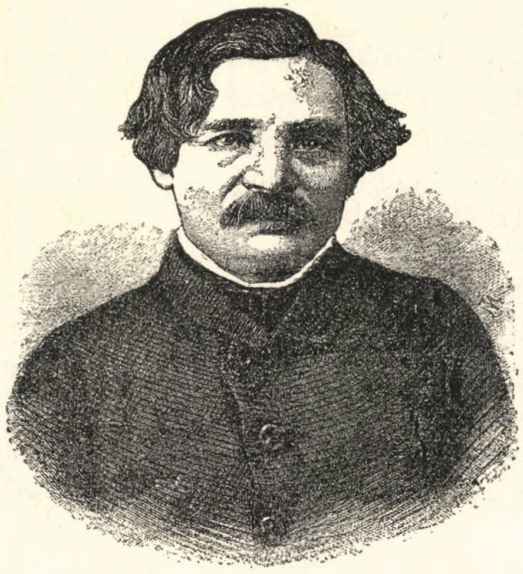

IOAN ELIADE RĂDULESCU [1]

D-luĭ Ang. Demetriescu.

Pentru cel care studiază istoria României contimporane, pentru cel care caută să pătrundă obiectiv rostul întîmplărilor primeĭ jumĕtăţĭ a veaculuĭ trecut, figura luĭ Eliade Rădulescu apare în cadrul acelor vremĭ cu cea maĭ puternică lumină. Intr'o vreme de jertfe, turburărĭ şi nelinişte, când noţiunea de Stat şi de naţionalitate nu exista pentru Românĭ, când libertatea era o himeră şi instrucţia şi educaţia morală a conştiinţelor eraŭ absolut nule, într'o vreme de anarhie şi înstrăinare, de frĕmîntărĭ şi speranţe, aŭ apărut câţĭva bărbaţĭ viguroşĭ şi hotărîţĭ, care aŭ luat destinele României în mâinele lor şi le-aŭ condus cu entusiasm şi pricepere. În acel timp I. Eliade Rădulescu a avut un dublu rol: de apostol pe terenul intelectual, şi de revoluţionar pe terenul politic. In acest studiŭ de istorie literară ne vom încerca să precizăm activitatea luĭ atât de fecundă şi să arătăm deosebitele drumurĭ pe care ea se manifestează.

I

I. Eliade Rădulescu s'a născut în Tîrgovişte la 6 Ianuarie 1802 şi a murit la 27 Aprilie 1872. Viaţa sa e o epopee de întîmplărĭ şi de fapte. Tatăl sĕŭ, Ilie

[1] *Bibliografie:* Privirĭ asupra limbiĭ Românilor (1827); Gramatica română (1829); Curierul românesc (1828-1848); Curierul de ambele-sexe (1836-1841); Gazeta teatruluĭ naţional (1834); Gramatica, Poeziĭ, etc. (1836); Culegere de scrierĭ în proză şi în poezie (1836); Paralelism între limba română şi italiană (1840); Vocabular de vorbe străine în limba română (1847); Le protectorat du Tsar (1850); Mémoires sur la régénération roumaine (Paris); Istoria evenimentelor din 1848 întîmplate în România (Paris); Suvenirele şi impresiile unuĭ proscris; Conservatorul şi Me-

Rădulescu, l-a dat mai întăi la o şcoală grecească—după moda timpului—unde însă n'a făcut nimic. Găsise într'un pod nişte cărţi vechi româneşti şi copilul îndărătnic, dar precoce, le citea mai cu ardoare decât pe cele de dascălul său. Eliminat din şcoală, fu dat de tatăl său mai întăi la o lipscănie, de unde n'a întârziat să fie izgonit ca nedestoinic pentru comerţ [1]).

Văzând părinţii săi toate acestea, s'au hotărît să-l lase să-şi urmeze înclinările sale firești, şi el a intrat atunci în şcoala română a lui G. Lazăr. Inzestrat c'o voinţă de fer, călăuzit de planuri ideale, se puse cu toată stăruinţa pe muncă, învăţând limbile clasice şi moderne şi deosebitele ramuri ale ştiinţei. In 1825 fu numit profesor la S-tu Sava, cu leafă de 50 lei vechi pe lună, pe care îi împărţea cu elevii săi. Intr'o clasă cu geamuri sparte şi friguroasă, unde elevii veneau cu câte un lemn subt palton ca s'o încălzească, vedem pe Eliade făcându-şi curajos prelegerile sale de istorie, matematică, gramatică, geografie, retorică şi logică, după cursuri întocmite ad hoc; traduse pe *Francoeur*, iar mai târziu întocmi clase de matematică pură, şi tipări la Sibiu, în 1828, o *Gramatică română*, pentru prima oară elaborată pe un plan mai metodic.

Pentru ca să ridice o Românie modernă şi să trezească conştiinţa naţionalităţii în fiii săi, Eliade se încercă încă de prin 1822 să scoată o gazetă în româneşte, dar n'a izbutit. Neputând să-şi afirme pe faţă teoriile sale, puse pe ascuns, în 1827, temeliele unei societăţi secrete cu următoarele principii: 1) Şcoala din S-tu Sava să se împlinească şi să se înnalţe la gradul de colegiu. După modelul acesteia să se creeze o alta în Craiova; 2) Crearea de şcoli normale în Capitala fiecărui judeţ; 3) Crearea de şcoli primare în fiecare sat; 4) Fundarea de jurnale saŭ gazete în limba română; 5) Abolirea monopolului tipografic; 6) Incurajarea spre traducţiuni în limba patriei şi tipărirea acestora; 7) Formarea unui teatru naţional; 8) Stăruirea spre eşirea din regimul fanariot prin reforme înţelepte saŭ reînoirea primelor instituţii ale ţării [2]).

Intru propaganda acestor principii pe cale legală se întocmi o societate literară, ţinând adunări în casele lui Costache Golescu. In toamna anului 1827, la moşia Goleşti, în altarul Bisericei, Eliade, Costache Golescu şi Căpăţîneanul (care avea să plece ca profesor la Craiova) întăriră prin jurământ solemn hotărîrea de a propaga articolele de mai sus. In sfîrşit, la 28 Martie 1828 scoate *Curierul românesc*, gazetă care a ţinut peste 20 de ani şi a căreî activitate preţioasă s'a răspîndit ca un focar de lumină asupra poporului român, îndelung adormit.

---

morii justificative a revoluţiei române de la 1848 (1851); Descrierea Europei după tractatul din Paris (româneşte, franţuzeşte şi italieneşte 1856); Biblia sacră, Biblicele şi Istoria critică universală (3 vol. 1851—53, publ. 1893); Issachar (1859—1869); Biblioteca portativă; Critica gramaticală, Poezii inedite, Diverse (2 vol.) şi Morala (1860); Abecedar (1861); Lectura saŭ lecţiuni preparatorii (1861); Ruge saŭ Morala Evangeliei (1861); In memoria lui I. Văcărescu (1863); Marieî Păucescu (1863); Lupta între cele două horde saŭ spoiţii cu alb şi spoiţii cu roşu; Elemente de istoria Românilor; Literatura critică universală şi Curs întreg de Poezie generală (3 vol.).

[1]) Vezi Noul-Curier de Ambe-sexe, pag. 310.

[2]) Issachar, pag. 78.

In acele vremuri, când suferinţele de tot felul făceaŭ pe Românĭ să privească cu ură împĕrăţia turcească, mulţĭ vedeaŭ în Rusia o liberatoare şi o mîntuire. Eliade, luat de curent, scoase o broşură cu maĭ multe versurĭ, în care cântă vitejia armatelor ruseştĭ, şi în 2 Septemvrie 1829 adresează Ruşilor o odă, cu ocazia încheierĭĭ păcĭĭ de la Adrianopolĭ; însă afirmarea cu orĭce preţ a căpitanuluĭ de geniŭ rus M. Y. că Românĭĭ sunt slavĭ de viţă şi limba lor e un dialect slav, deschise ochiĭ luĭ Eliade, înţelegênd adevĕratele planurĭ ale diplomaţieĭ moscovite. *O noapte pe ruinele Tîrgovişteĭ* arată bine tristele sale reflecţiĭ asupra timpuluĭ, zugrăvind Vulturul Valachieĭ ofilit şi ursit să devină pradă Vulturuluĭ uralian cu douĕ capete. Subt Alexandru Ghica, Eliade fu foarte încurajat şi fu numit inspector al învăţămîntuluĭ ţĕrĭĭ, în care calitate, împreună cu Poenaru, formă peste 4.000 de şcolĭ lancasteriane în toată ţara [1]).

Era în acel timp o mulţime de tinerĭ plinĭ de reverĭĭ şi idealurĭ, entusiasmaţĭ de o nouă viaţă, de neatîrnare şi de patriotism: eĭ puseră bazele *Societăţiĭ filarmonice* care, după cum vom vedea, urmărea pe lîngă o regenerare artistică şi o regenerare politică a Românieĭ, şi tot după stăruinţele luĭ Eliade se dădură la lumină o mulţime de broşurĭ, traducţiunĭ şi publicaţiĭ. Cu ocazia *Regulamentuluĭ Organic*, fiind însărcinat ca să-l imprimeze în tipografia sa, Eliade dădu probe de adevĕrat patriotism, scoţênd o ediţie în care înlătura un articol introdus prin fraudă, prin care ni se răpea dreptul nostru de autonomie de către Ruşĭ.

Un şir de anĭ se ocupă cu elaborarea planurilor sale politice, pe care le tipări în diferite publicaţiĭ literare; în acelaş timp întreprinse studiĭ asupra cestiunilor de literatură şi ştiinţă, scoţind maĭ multe publicaţiĭ. Ţinta luĭ fiind renaşterea noastră intelectuală, morală şi politică, el îşĭ lărgi activitatea în Curierul, în Societatea filarmonică — surpată şi desfiinţată prin intrigĭ ruseştĭ în ajunul revoluţieĭ—în Teatrul Naţional, etc. Cu ocazia proiectuluĭ luĭ Trandafilof de a închiria minele româneştĭ spre exploatare, scrise cunoscuta fabulă *Măceşul şi florile*, care se răspîndi în 30.000 de exemplare şi în care Trandafilof era Măceşul, iar florile Românĭĭ. Tot pe atuncĭ fundă o societate pentru traducerea şi popularizarea operilor străine în ţară la noĭ şi chiar traduse operile luĭ Herodot, Dante, Guizot, Consuelo de G. Sand, Châteaubriand, etc.

Activitatea luĭ Eliade, atât de încordată, deveni febrilă în timpul revoluţieĭ. Zilele acele zbuciumate aŭ fost ilustrate cu multă vigoare de acest bărbat, rĕmas statornic şi neclintit în fruntea adevĕraţilor patrioţĭ românĭ. După disolvarea Societăţiĭ filarmonice, el contribui la întemeierea uneĭ Societăţĭ ascunsă, intitulată *Dreptate-Frăţie*, în care intrară partizaniĭ luĭ I. Câmpineanu, tinerimea din şcolĭ, preoţimea, neguţătoriĭ, etc. In ajunul revoluţieĭ, în dimineaţa de 9 Iunie 1848, Eliade, împreună cu Ştefan Golescu, Magheru, Chr. Tell, N. Pleşoianu, în faţa Evangelieĭ şi Cruceĭ aşezate pe o masă în piaţa Islazuluĭ, plină de norod de tot felul, după slujba religioasă şi rugăciunea rostită de Popa Şapcă, dădu vestita proclamaţie în fruntea căreia era deviza pacifică: *Respect la persoane, respect la*

[1]) *Histoire de la régénération roumaine.*

proprietate, prin care reclama egalitatea drepturilor politice, o adunare obştească din toate păturile societăţii, reducerea listei civile, responsabilitatea ministerială, libertatea absolută a presei, emanciparea de corvezi, gratuitatea şi obligativitatea învăţămîntului, etc. In acelaş timp însă o desbinare se produse în sînul membrilor revoluţionari: N. Bălcescu, C. A. Rosetti şi fraţii Brătianu voiaŭ să recurgă la violenţe şi să scoale pe popor de la un cap la altul al ţării.

La 11 Iunie clopotul Mitropoliei anunţă intrarea Comitetului în Capitală şi se şi constitui cabinetul: N. Golescu, interne; Eliade, culte; Bălcescu, externe; Colonel Odobescu, războiŭ; G. Magheru, finanţele; C. A. Rosetti, prefectura de poliţie. După abdicarea lui Bibescu (13 Iunie 1848) se constitui guvernul provizoriŭ subt preşedinţia Mitropolitului Neofit; anarchia era complectă. La 19 Iunie Colonelul Odobescu şi Solomon arestară prin trădare pe membrii Guvernului, dar Rosetti şi Brătianu reuşiră să prinză pe Odobescu şi Solomon. Auzind de venirea Ruşilor (28 Iunie) guvernul declară că se retrage în munţi. Constatându-se însă farsa, Eliade fu numit membru în locotenenţa domnească (Mitropolitul Neofit, Ştefan Golescu, Eliade, Chr. Tell, G. Magheru şi Mincu), pentru ca la 28 Iulie să rĕmână în locotenenţă numaĭ Eliade, Chr. Tell şi N. Golescu. După ce şefiĭ revoluţionariĭ aŭ fost arestaţi de armatele turceşti, Eliade fu nevoit să se exileze şi el şi plecă în străinătate cu soţia şi patru copiĭ aĭ sĕĭ [1]). Bibescu oprise deja apariţia Curierului român, pentru că îndrăznise să pună în fruntea luĭ deviza: »Urăsc tirania, mi-e frică de anarchie«.

De aci în colo vedem pe Eliade pribeag, când la Paris, când la Londra, când la Constantinopoli, când la Chio, scriind mereŭ, mereŭ activ, suspinând în accente melancolice după patria sa iubită şi maĭ ales zbuciumat şi în neavere cu grija sa şi a copiilor sĕĭ înstrăinaţi şi pribegi. După zece aniĭ de exil şi de amare nevoĭ se întoarse în ţară în 1859 şi se încearcă în Decemvrie să scoată din noŭ *Curierul*, care de astădată fu interzis după treĭ numere de ministrul de pe atunci Ion Ghica, în urma publicăriĭ uneĭ epigrame tendenţioase. Restul vieţiĭ sale fu consacrat apoĭ cu totul literaturiĭ. Ultimiĭ sĕĭ aniĭ reprezintă declinul. Cu toate acestea, trecutul glorios îl încorona acum. In toate ramurele activităţiĭ sale a fost însufleţit de acelaş avînt. Director al archivelor, Ministru al instrucţiuniĭ, Locotenent domnesc, Efor al şcoalelor, Deputat, Preşedinte al Academieĭ române, om de litere, de ştiinţă şi ziarist, pretutindeniĭ ne apare prodigios, fecund şi sincer, cald prin entusiasmul sĕŭ, măreţ prin idealul sĕŭ, jertfă uneĭ ideĭ, uneĭ himere nobile.

II

Sunt unele spirite sintetice care te minunează prin ascuţimea lor de vederi, prin echilibrul lor, într'un complex haotic de probleme şi de cunoştinţe. Viaţa pămîntească însă fiind infinit de scurtă, faţă de viaţa intelectuală, şi infinit

[1]) A se vedea noul Curier de Ambe-sexe, pag. 310. Familia luĭ fu arestată în Braşov; iar Eliade era la Paris.

de grea faţă de cea sufletească, ea nu le poate oglindi decât în chip imperfect; o operă perfectă e o ilusiune şi toate sforţările omuluĭ de a traduce idealul în realitate rĕmân zadarnice.

Eliade Rădulescu e un spirit uimitor, vast şi variat, uneorĭ adînc; idealul sĕŭ nobil şi măreţ; dar opera sa, ca orĭce operă pămîntească, are puncte imperfecte, deşi scuzabile pentru timpul în care trăia. O, dacă această inteligenţă şi acest entusiasm ar fi trăit în alte vremurĭ şi în alte împrejurărĭ, dacă ar fi putut în libertate să închege toată Gomora pămîntească, toată durerea şi toate aspiraţiunile sale prin prisma idealuluĭ sĕŭ, ar fi fost altceva!... Multipla sa activitate, aproape universală, în acele timpurĭ zbuciumate ale renaşterĭĭ, te uimeşte privind-o în total. Ca poet, ca istoric, ca filolog, ca autor didactic şi profesor, ca traducĕtor, ca teolog, ca filozof, ca ziarist, Eliade s'a afirmat în toate prin o vastitate extraordinară de cunoştinţe; el era o enciclopedie de la care se adăpaŭ neofiţiĭ luĭ, în genere scribĭ netalentaţĭ şi inculţĭ, cum se întîmplă adesea pe lîngă oamenĭĭ superiorĭ.

I. Pe terenul filologic, Eliade apare ca un revoluţionar şi un anarhist. Am vĕzut cum a dat la lumină în anul 1828 o gramatică românească [1]), a căreĭ lungă prefaţă sintezează părerile sale filologice înainte de 1840. Cel dintăĭ, în această gramatică, încearcă o reformă ortografică, presărând alfabetul cu litere latine. Dar rutina, dogmatismul şi încăpăţinarea contimporanilor îĭ opuneaŭ grele piedicĭ [2]). Cu toate acestea, prin ironie fină, prin sarcasme şi prin satire, reuşeşte să introducă multe inovaţiĭ în formularea graiuluĭ. Inlocueşte pe ѕ pe ѣ pe ѳ (născut în braţele căldurĭĭ şi moliciunĭĭ Asieĭ şi Africeĭ, unde oamenĭĭ vorbesc maĭ mult din gît şi din vîrful limbeĭ ceĭ lăţite de căldură) pe ѫ şi pe ѱ [3]). Principiile luĭ Eliade în acest timp eraŭ sănĕtoase, cumpănite, bune. De aceea şi scrierile luĭ din nainte de 1840 sunt marcate prin frumuseţe şi vigoare, prin puritate şi originalitate precisă. Era chiar de o importanţă extremă stabilirea uneĭ direcţiunĭ în babelul nostru fonetico-morfologic de pe atuncĭ. Fără a unifica graiurile, Eliade

---

[1]) Гραмaтiкѫ Романѣаскѫ дѣ Д. Н. ЄЛИѦД датѫ лу типар' кѫ кѣлтѫiалу Д. Коконѫлѫi Єкарлат' Росѣт'. (Un vol. form. 8⁰, pag. 166, an. 1828).

[2]) Lazăr Şăineanu: Ioan Eliade Rădulescu ca gramatic şi filolog, 1892.

[3]) Citĕm aci o parte din prefaţa gramaticeĭ, care e un model de ironie şi de satiră: »Eĭ dar ce fel de carte e asta?!!! Uită-te minune, aci lipsesc, o grămadă de slove! ăştia vor să ne lase săracĭ! Aci frumosul şi purtătorul de ortografie и (ije) lipseşte; măreţul, îngîmfatul ѡ (ot) asemenea; оу (uku) cel bogat în loc nu se vede. In loc de ѣ (ea) unde şi unde se vede єа... Vaĭ de mine ce grosime de mojicie! Ia te uită că ăştia şi pe delicatul şi plinul de dulceaţă ѳ (ftita) l-aŭ scos! Nu zĕŭ, ăştia sunt Romănĭ groşĭ, bădăranĭ de la ţară, nu vor să aibă puţină evghenie pe dînşiĭ. Dar ce vĕz? Eĭ în loc de ѯ (ksi) кс, în loc de ѱ (psi) пс. Sunt vrednicĭ de rîs într'adevĕr. Vedeţĭ lucrurĭ copilăreştĭ, vedeţĭ erezurĭ, vedeţĭ nesocotinţĭ! Toată lumea se sileşte din ce maĭ are să maĭ adaoge şi să se maĭ îmbogăţească, dar eĭ, ia uitaţi-vĕ că din ce maĭ avem vor să maĭ lepede. Ait! s'a stricat! s'aaa duuus acum şi limba! Eĭ aŭ lepădat şi oxiile şi psili şi dasia! o drăguţele, ca de ele de nimic nu-mĭ pare aşa de rĕŭ, că parcă eraŭ nişte floricele! Oamenilor fără gust, fără leac de ortografie! Dar cine v'a pus pe voĭ să vĕ arătaţĭ maĭ iscusiţĭ decât atâţia înţelepţĭ bĕtrânĭ...«

voia să scoată un limbagiŭ propriŭ şi destoinic, mlădios pentru cugetările maĭ înalte pentru poezie, artă, ştiinţă, fără ca cu toate acestea să se abată de la adevĕrata cale dictată de bunul simţ. Respectând geniul limbiĭ române, nu voia să admită exagerările transilvănene, nicĭ şovinismul prelaţilor. De aceea gramatica luĭ Eliade Rădulescu însemnează un punct de renaştere în istoria filologieĭ române. Profund cunoscĕtor al dialectelor române, al mlădierilor fonetice, sintactice si gramaticale, Eliade şĭ-a făurit gramatica, studiind pe toate cele dinaintea luĭ [1]) şi alegênd elementele folositoare şi regulele trebuincioase.

Dupe 1840 Eliade cade însă în exagerare, cătând să italieneze limba română, susţinênd că aceste douĕ limbĭ nu sunt decât douĕ dialecte, lesne de înmânuchiat, şi publică în 1840 *Paralelismul între limbele română şi italiană*, *vocabularul* de vorbe străine în limba română, propunênd izgonirea finalelor *alnic, elnic, olnic, alniţă, elniţă, olniţă* ca fiind slavone; pe cele în *aş, eş, uş, sug* ca fiind ungureştĭ, etc. Şi ca să-şĭ ilustreze teoria, şĭ-a schimbat poeziile luĭ curate şi româneştĭ, scrise înainte de 1840, în jargonul hibrid posterior [2]). In această privinţă multe critice şi multe lupte s'aŭ pornit în contra luĭ. Eliade însă era de bună credinţă; el voia să afirme şi maĭ mult origina noastră latină; fu un exces de patriotism din partea luĭ, care nu-ĭ fu ertat nicĭ după moarte — tocmaĭ de aceia care aŭ căzut apoĭ în pĕcatul maĭ grav al franţuzismuluĭ.

Teoria filologică a luĭ Eliade scrisă în 1866 nu e riguros ştiinţifică şi demonstrativă, nu explică fenomenul de abstracţiune, ci admite clima ca unicul factor al modificărilor fonetice.

1) La miază-zi *o* devine maĭ larg, se dilată *o a* saŭ *oa* precum: *mor moarte*; τυμῶ τιμάω;

2) La nord se restrînge şi devine *u*: νοσος νουσος; μονος μουνος;

3) Vocala a spre nord se maĭ restrînge şi devine ai saŭ oe: amare aimer, maĭ la nord şi maĭ strîns εε, η saŭ i: τιμαν τιμὴν;

---

[1]) Zece gramaticĭ existaŭ în acea vreme: *a Ieromonahuluĭ Samuil Klein* (Viena 1780); a Mareluĭ Ban *I. Văcărescu* (Rîmnic-Viena 1787); a D-ruluĭ *Ioan Molnar* (Viena 1787, a treia ediţie 1828); a. părinteluĭ protopopuluĭ şi directoruluĭ şcoalelor neunite din Transilvania *Radu Tempianu* (Sibiŭ a 1797); a revizoruluĭ C. C. tipografiĭ din Buda *Georgie Şincaĭ* (Buda 1805); a luĭ *Anton de Marki* (româneşte cu nemţeşte, Cernovicĭ 1810); a luĭ *Mihail Voiagi* (Viena 1813); a luĭ *Andreas Klimens* (Buda 1823); a luĭ *Const. Diaconovicĭ* (Buda 1818) şi a luĭ *Ioan Alecsi*; *Teologul* absolut, (Viena 1826).

[2]) Astfel versurile cunoscute din *Divina comedie*:

Chiama gli arbitator dell'ombre eterne
Il rauco suon della tartarea tromba;
Treman le spaziose atre caverne
E l'aer cieco a quell rumor rimbomba.

El le traduce în următorul chip:

Chiamă locuitoriĭ eternelor umbre
Raucul sunet tartareeĭ trombae;
Tremură spaţioasele, negre caverne
Şi orbul aer l'aquel net resbumbă.

4) Consoana υ de la climele călduroase devine la cele friguroase β: ἄραβς, ἄραβος—devine doric saŭ latin *arabis;*

5) κ de la nord devine la căldură χ saŭ ch, π devine φ sau *ph*, *t* devine θ saŭ th, etc., şi stabileşte următoarele puncte în fazele limbelor:

1) Glosele la începutul lor — pruncia;

2) Dialectele — juneţea lor;

3) Limba — cultura saŭ barbaria;

4) Gerguri — decrepitudinea saŭ corupţia şi moartea.

Ce a maĭ rĕmas din aceste principiĭ?...

II. Ca autor dramatic Eliade are o activitate maĭ statornică şi maĭ frumoasă. Ales preşedinte şi director al şcoaleĭ societăţiĭ filarmonice, el dirija în acelaş timp şi alcătuirea acesteĭ societăţĭ, cu scopurĭ curat patriotice, pe care Eliade chiar le şi destăinueşte în *Curierul de ambe-sexe*, 1836, pag. 108 [1]). Şcoala şi societatea filarmonică aŭ dat rezultate frumoase atât materiale, cât şi morale. Subscripţia publică a produs de la început un fond de 1077 #; cu şcoala cheltuelile se ridicaŭ la 4.730 leĭ, repartizate lunar în modul următor:

Profesoruluĭ de declamaţie	leĭ	441
» » franţuzeşte	»	189
» » muzică.	»	630
» » limba română pentru fete . .	»	100
Salariul pentru 4 fete în pensionat	»	440
» » 16 şcolarĭ.	»	1100
Profesoruluĭ de danţ şi scrimă.	»	300
Chiria săleĭ pentru lecţiunĭ	»	530
Diferite	»	1000
Total . . .	leĭ	4730 [2])

Tot pe atunci un vînt de însufleţire trezea parcă entusiasmul pentru teatru în tineriĭ românĭ. Găsim, într'adevĕr, un repertoriŭ de piese destul de bogat pentru acel an (1834), între care Eliade figura cu: *Fanatismul*, *Zaira* (pierdută în evenimentele de la 1848), *Amphytrion*, *Marino Falieri*, *Ambiĭ Foscari* [3]). La examenele generale ţinute în August, Eliade a invitat tot publicul care putea încăpea

---

[1]) Aceste principiĭ eraŭ cele deja cunoscute ale Societăţiĭ secrete din 1827: 1) Căderea protectoratuluĭ exclusiv; 2) Egalitatea înaintea legiĭ; 3) Emanciparea ţiganilor; 4) Contribuţie generală; 5) Responsabilitatea miniştrilor; 6) Libertatea tiparuluĭ; 7) Regenerarea şi respectul tractatelor Românieĭ cu Turcia; 8) Instrucţia generală şi gratuită; 9) Emanciparea monastirilor; 10) Confederaţia saŭ uniunea; 11) Ordinea, tact, timpul necesar.

[2]) Echilibrul între antiteze.

[3]) Idem cf. Veneaŭ apoĭ: *Regulu* şi *Ermiona*, traduse de I. Văcărescul în 1818; *Aloiul înflorit* şi *Britanicus; Alzira*, de Gr. Alecsandrescu; *Heracliu*, de la Corneille; *Harpagon*, de la Molière; *Cina între amicĭ*, de D. I. Roset; *Saul* şi *Virginia*, de la Alfieri de D. I. Câmpineanu, etc.

în sala teatruluĭ [1]) şi rosteşte cuvinte vibrante de emoţiune şi interesante [2]).

S'aŭ produs cu succes la acest examen următoriĭ elevĭ, formaţĭ în şcoala societăţiĭ filarmonice, şi »care încălţară pentru prima oară coturnul, represintând o tragedie clasică« (Fanatismul, de Voltaire, trad. de I. Eliade); *Andronescu Nicu*, în Mahomed, *Curie Ioan*, în Zopiru, *Diamant Nicolae*, în Seid; *Raliţa Mihăileanu*, în Omar; *Costache Dimitru*, în Phanor; *Caliope* a debutat cu *Cavatina il Pirata*. Insă prin uneltirile luĭ Duhamel şi instrumentele sale, ca D-rul Tavernie, Banul Filipescu, ş. a., societatea a fost desbinată şi membriĭ eĭ s'aŭ resleţit [3]). Cu toate acestea, Eliade rămâne întâiul şi cel maĭ puternic stîlp al întemeereĭ teatruluĭ nostru naţional.

III. In acele timpurĭ de idealism şi romantism, Eliade, cu natura luĭ visătoare şi aprinsă, nu putea decât să adopte o concepţie filozofică idealistă. Ca teolog, mistic şi filozof, el ne apare în aceeaşĭ cadră, cam obscur, cam plutitor şi vag, dar, ca totdeauna, însufleţit de patriotism. La el patriotismul izvora din credinţă cinstită; rolul de apostol pe care şi-l însuşea adeseorĭ era un rol măreţ şi cu scopurĭ ideale. Teoria luĭ filozofică e reprezintată prin *Echilibrul între antiteze* [4]), scriere ciudată, socială, politică şi literară :

---

[1]) Sala era a Pitaruluĭ Andronache (de pe lîngă Sărindar), scena n'avea perdea, iar culisele eraŭ de şipcĭ cu mucava şi cu hârtie văpsită pe o parte cu copacĭ şi pe alta cu stîlpĭ orĭ pereţĭ de case. (D. C. Ollănescu Soc. Fil. Lit. şi Artă Română, pag. 7, an. III).

[2]) Discursul în întregime e publicat în *Curierul* 1834, No. 39, şi în *Culegere din scrierile luĭ I. Eliad de prose sci de poesie* (Bukurescĭ, 1836, form. 8⁰).

. . . »In vreme ce şeapte anĭ s'a făcut un mic curs de literatură spre a pregăti pe şcolarĭ a simţi frumuseţile poeţilor dramaticĭ, s'aŭ ecsersat şcolariĭ la declamaţie dânduli-se înainte maĭ multe scrierĭ în proză şi în versurĭ, s'aŭ deprins pe cât a ertat vremea şi întîmplările întru muzica vocală şi aŭ început, spre formarea unuĭ tabloŭ şi graţioasa mlădiere a trupuluĭ, ecserciţiile dansuluĭ,— D. Aristia în vremea aceasta a nesocotit tot felul de osteneală şi cu rîvna celuĭ maĭ înfocat patriot, făcêndu-se şi mădular al societăţiĭ, a jertfit şi vreme şi odihnă şi a adus lucru ca astăzĭ să îndrăznească a sui pe scenă înaintea Dv. tragedia intitulată *Fanatismul*. Prin începuturile D. Bogianini, Madam Caliope, una din şcolarele şcoaleĭ Domnieĭ-Noastre, cutează, acompaniată de D. Slaf, să cânte Cavatina din opera luĭ Belini, Piratul. D. Djpor, în toată vremea ce şcoalele aŭ fost încredinţate subt îngrijirea Dumnealuĭ şi a Dumneaeĭ Madameĭ soţieĭ D-sale, s'a arătat către dînsele întocmaĭ ca un tată de familie, silindu-se a le însufla morala şi buna cuviinţă şi a le deprinde pe cât s'a putut întru buna şi plăcuta purtare a trupuluĭ şi a mişcărilor. D. Mihalache Costache, carele astăzĭ debută în rola luĭ Oma, învĕţătorul fetelor la româneşte, în vreme de şeapte lunĭ, începênd de la slovnire, le-a dus în stare a citi, a scri şi a socoti; şi pe semestrul viitor socotindu-se de către direcţie de cuviinţă că ceĭ ce vor intra în cariera asta a Teatruluĭ, să fie atât pentru decoraţie cât şi pentru deosebitele costume şi teologia celor vechĭ, se va face şi un curs de mitologie.

[3]) Maĭ pe larg a se vedea admirabila *Istorie a teatruluĭ naţional de Dem. C. Ollănescu.*

[4]) *Echilibrul între antiteze* saŭ *Spiritul şi Materia*, apărută maĭ întâĭ subt titlul de Isachar saŭ Laboratorul (1859—1869).

Misiunea acesteĭ scrierĭ va fi spre a arăta durerile Românuluĭ în genere, nevoile şi aspiraţiunile luĭ. . . Luptele scrieriĭ acesteia vor fi de a combate, cu cuvîntul şi cu moderaţia, pe arena drepturilor adevĕrat naţionale şi a legilor, atât terorismul baionetelor de orĭce natură, cât şi terorismul cuţitelor şi armelor ascunse ale mercenarilor conduşĭ de veneticĭ. La violenţă de injurĭĭ vom

Apoĭ examinează *Monada*, *Diada* şi *Triada* saŭ *Unitatea*, *Dualitatea* şi *Trinitatea*, păstrând echilibrul între antiteze, adică un dualism categoric: fiinţă—nimic; lumină — întuneric; cald—frig; viaţă — moarte; mişcare—inerţie; veritate — minciună; avere — lipsă (dualităţĭ himerice). Combate dualităţile monstruoase (sodomia, tribadismul, anarhia politică, etc.) şi susţine numaĭ dualitatea naturală, din care rezultă o trinitate naturală. Din spirit universal şi materie a eşit creaţia saŭ universul: mire + mireasă = familia; dogma + cult = religie; ştiinţe + măestrie = bele-arte; formă + substanţă = om. In orĭce trinitate observăm, de altfel, douĕ principiĭ: unul activ şi altul pasiv. Orĭce cauză îşĭ are cauza eĭ: părinţiĭ = mirele + mireasa = familia; Arhitect = lucrătorĭ + material = edificiu; N = spirit universal + materie universală = creaţia, adică:

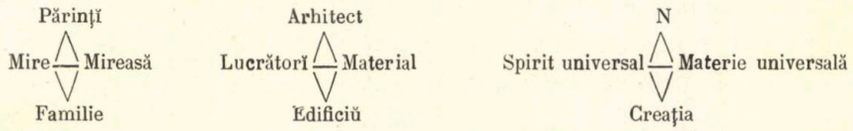

de unde vedem douĕ trinităţĭ: una superioară şi alta inferioară. Tot astfel plecând de la dualitatea naturală, aplică echilibrul tuturor problemelor psichice, sociale, politice, economice, biologice, etc.

Traducerea *Bibliei* şi comentarea eĭ în *Biblice* [1]) este făcută de Eliade cu o credinţă arzĕtoare şi aproape mistică. Vorbind în *Biblice* despre importanţa credinţeĭ creştine de rĕsărit, arată cât de mare folos a adus conservăriĭ noastre ca naţionalitate în atâtea veacurĭ de subjugare. Cu spiritul sĕŭ reformativ îşĭ luă sarcina să schimbe chiar obiceiurile tradiţionale, bazându-se pe maĭ multe lacune observate în traducerea Sfinteĭ scripturĭ la noĭ, şi pe care el le considera drept schismatice şi scandaloase. Aşa propune Mitropolituluĭ reforme în ceeace priveşte vorbele contrariĭ dogmelor şi vorbelor străine limbiĭ noastre: *trup* are înţeles de cadavru în slavoneşte şi nu de corp saŭ carne (σῶμα = σάρξ); întruparea Domnuluĭ nu corespunde cu incarnarea (ἐνσαρηώθη); mîngăetor corespunde cu χαϊδεὺω saŭ παμυθένως şi nu corespunde cu atributul ce se dă spirituluĭ veritățiĭ παράκλητος, precum: Βασιλεὺ οὐρανια παράκλητε = Impĕrate ceresc mîngăetorule, trebue Impĕrate ceresc paraclete; καθολικὴν κἀι'αποστολικὴν ἐκκλησιαν, tradus prin sobornicească şi apostolicească biserică, trebue universală şi apostolică ecclesie, etc. Tot în această categorie Eliade pune şi cuvintele obscene traduse direct şi care degradează autoritatea Scripturiĭ.

IV. Despre activitatea luĭ Eliade, ca ziarist, multe ar fi de spus, de oarece aci se concentrează chiar întreaga luĭ viaţă politică. Reuşind, după multe străduinţe, să scoaţă în ziua de 28 Martie 1828 ziarul luĭ *Curierul românesc*, Eliade

---

opune vehemenţă de cuvînt; la calomniĭ vom opune faptele adversarilor noştri. Deviza scutuluĭ nostru va fi una şi aceeaşĭ: echilibrul antitezelor şi, prin urmare: dreptul şi datoria, autoritatea şi libertatea, guvernul şi popolul, conservaţia şi progresul, etc. . . . . Nicĭ tiranie, nicĭ anarchie, nicĭ superstiţie, nicĭ ateism; nicĭ pedantism, nicĭ sarsailism.«

[1]) *Biblicele saŭ notiţĭ istorice, filosofice, religióse şi politice asupra Bibliei de I. Heliade R.* (Paris, în tipografia luĭ Graeve & Comp., 1858).

şi cu Asachi aŭ ţinut coarda intelectuală în cele douĕ ţĕrĭ române timp de aproape un sfert de veac. Când maĭ bine, când maĭ greŭ, *Curierul* înnotă prin noianul de pericole, condus cu curaj de pilotul sĕŭ. Publicând de toate, spicuind de icĭ, luând de colo, adeseorĭ plin numaĭ de evenimentele externe, de cestiunĭ literare şi chiar de mode. Totul era bun pentru coloanele sale. La început abia avênd 150 de abonaţĭ cu câte 2 # [1]), maĭ târziŭ l-a ridicat la 4. Dar şi cheltuelile nu eraŭ puţine; Curierul, încheindu-şĭ bilanţul în 1839, constată o cheltuială de 17.960 de leĭ — sumă nu mică pentru acele vremurĭ. Şi apoĭ unde maĭ punem greutăţile morale şi materiale, dificultăţile de comunicaţie, etc., care toate făceaŭ pentru un director de gazetă o chestiune de curaj şi de îndrăzneală.

Dar ce redactorĭ literarĭ şi politicĭ! »Scriţĭ băeţĭ«, zisese Eliade, şi băeţiĭ scriaŭ verzĭ şi uscate, multe şi mĕrunte, proză şi versurĭ, literatură şi ştiinţă. *Curierul de ambe-sexe*, apărut în împrejurărĭ analoage, a fost însă o revistă de mare folos pentru acele vremurĭ inculte. Cele cincĭ perioade însemnează o muncă, o muncă în adevĕratul înţeles, prin care s'aŭ popularizat o mulţime de cestiunĭ intelectuale, prin care s'aŭ tradus o mulţime de opere. In curînd maĭ scoate pe lîngă *Curierul* şi un *Adaos literal*, iar cu ocazia înfiinţăriĭ teatruluĭ naţional scoate (Vineri, 1 Noemvrie) *Gazeta teatruluĭ naţional*, coprinḑênd lucrările comitetuluĭ filarmonic din seanţele sale, daniile ce se vor face, producţiile literale ş. a. Câteva numere din *Curierul* scoase în 59 şi *Legalitatea* în 66, precum şi *Echilibrul între antiteze*, sunt ultimele sforţărĭ ale uneĭ gloriĭ în declin, ale uneĭ energiĭ care se stinge. Intr'adevĕr bĕtrânul Eliade intrase deja în perioada desagregăriĭ intelectuale şi morale. »Băeţiĭ« se răsleţiseră, parte muriseră, parte aŭ îmbrăţişat alte meseriĭ, şi gazeta nu maĭ putea dura şi fără fonduri şi fără scriitorĭ.

V. In operile sale istorice se înfăţişează maĭ mult cu acea rară putere de stil, adeseaorĭ ironic, păstrându-şĭ caracterul lor căutat de inspiraţie. Pe un stil biblic, profetic, cu modulărĭ nervoase ca în *Impressions d'un proscrit*, saŭ fluid ca în celelalte, Eliade îşĭ resfiră toată expansiunea luĭ sufletească, toată căldura, tot patriotismul sĕŭ. Operile sale asupra revoluţiuniĭ scrise, cea maĭ mare parte în exil, sunt de o importanţă capitală pentru cel ce vrea să studieze epoca de la 48 şi de maĭ înainte. *Prescurtare din istoria Românilor* (1866), ca manual didactic, scrisă într'un timp când istoria noastră era atât de nelămurită, pĕcătueşte în multe privinţe, maĭ ales prin exagerărĭ şi prin anacronisme. Importantă este *Istoria critică universală* (3 vol.), scrisă în Chio pe când era în exil, în care e adunat un vast material de cunoştinţe, de la Chaldeia la India, de la Egipt la Rig-Veda, operă uneorĭ obscură, puţin ştiinţifică, scrisă pe baze spiritualiste.

VI. In sfîrşit, ca poet, Eliade are o activitate destul de bogată. Cea maĭ mare parte a poeziilor sale e colectată în curs întreg de poezie generală: *Lirice* (1868); *Epice* (1870); *Satire* (1883) şi *Fabule*. In primul volum al operiĭ găsim un tractat de metrică şi un studiŭ abstract asupra geniuluĭ limbelor în care declară: »îmĭ displac dezordinea, discordurile, cacofoniele; îmĭ displac în limbă vocalele guturăete

[1]) I. Brumărel cf. pag. 717.

şi guşate; le doresc sănĕtate şi reîntregire«. Tot în acest volum găsim poema didactică dupe Boileau şi Horaţiŭ, de Eliade, în metru troheic (2+2+2 || 2+2+2); versurĭ safice, lamartiniene, cele maĭ multe în iamburĭ de şeapte şi duplicate, traducerĭ din Schiller, V. Hugo şi versurĭ tîrgoviştene. In al doilea volum studiază epopea şi scrie *Anatolida saŭ Omul şi Forţele*, poemă în douĕzecĭ de cânturĭ, împărţită în următoarele ciudate capitole: *Empyreul şi Tohu-Bohu*, *Viaţia saŭ Androginul*, *Arborul sciinţeĭ*, *Moartea saŭ fraţiĭ* — toate în alecsandrine albe. In al treilea volum se ocupă cu Ossian, şi traduce poema gaelică *Fingal*, iarăşĭ în iambice de 14 albe. A maĭ scris şi alte poeme ca *Mihaida;* fabule: *Corbul şi Vulpea* (1860), *Foiele şi cărbunele*, *Măceşul şi florile*, şi în satire combate Sarsailismul şi gâscănăria, pe poeţiĭ ignoranţĭ şi fără talent aĭ timpuluĭ: physiologia poetuluĭ, poetul lamartinian, poetul intim, poetul urlător, Domnul Sarsailă autorul, etc. La 54 scrie în exil poema *Tandalida* saŭ *Tândală şi Păcală*, unde »poetul rîde prin poema sa comică, ia biciul satireĭ şi, fără să atingă nume, bate Felonia în aventurierul tristeĭ figure, în Tantală polon şi Păcală român«. Haina metrică a poeziilor luĭ Eliade e relativ corectă; cesura la emistich totdeauna bate regulat cadenţa. Cuvintele însă în poeziile de după 1840 sunt cam incoerente, stilul neologic, obscur, în contrast cu poeziile anterioare, cum ar fi, s. e. *Sburătorul* — model de limbă şi de plasticitate. Vag şi puţin evocativ în urmă, recurge adesea la procedeurĭ de sonoritate şi onomatopeice de efect, »tunet, urlet, s'aude, — colcăe, sare, pămîntul — tremură, zgudue, — saltă, colcăe, crapă, plesnesce«.

Tot el a tradus o mare parte din poeziile luĭ Byron: *Luarea Corintuluĭ*, *Ghiaurul*, *Oscar d'Alba*, *Mazeppa*, *Parisina*, *Logodnica d'Abidos*, etc.

III

Privind în total opera luĭ Eliade Rădulescu, putem face următoarea deosebire: 1) Opera dinainte de 1848, caracterizată prin naţionalismul adînc şi sincer, în care Eliade a găsit o puternică sorginte de inspiraţie. Conştient de misiunea luĭ, Eliade a cultivat în primul rînd limba şi sentimentul naţional. La început Eliade s'a luptat în contra celor lipsiţĭ de talent, aştrilor neputincioşĭ care apăreaŭ nechemaţĭ pe arena publicităţiĭ, Sarsaililor, care l'aŭ provocat să scrie într'o vreme următoarele caracteristice rînduri: »Părinţĭ, învĕţătorĭ, voitorĭ de bine, luaţĭ seama la copiiĭ cu care vĕ încărcaţĭ. Oamenĭ aĭ luĭ Dumnezeŭ în deobşte, pe câţĭ băeţoĭ vedeţĭ că vĕ vin prin case cu cataloage de prenumeranţĭ ca să-şĭ tipărească încercările copilăreştĭ, goniţi-ĭ, goniţi-ĭ cât puteţĭ, că le faceţĭ bine, iĭ desbăraţĭ de viaţa leneşă, a nu se supune uneĭ cariere, uneĭ meseriĭ«. 2) Opera de după 1848 — operă de decadenţă, deosebită prin greşelĭ de limbă şi de ideĭ, printr'un diletantism artistic şi prin bombasticism filologic, în care aŭ luat naştere poeţiĭ timpuluĭ, afectaţĭ.

Care a fost însă influenţa acesteĭ opere; ce roade a dat după un timp îndelungat? A fost redeşteptarea naţiuniĭ, trezirea conştiiţeĭ române, a fost întărirea acesteĭ conştiinţĭ, căreia *Junimea* maĭ tărziŭ i-a împiedicat progresul şi

evoluţiunea sa regulată. Din acest punct de vedere Eliade ne apare ca un mare apostol al Românismuluĭ, deşi astăzĭ e aproape uitat, teoriile luĭ învechite, opera luĭ demodată şi trecută. Detractoriĭ [1]) sĕĭ numeroşĭ, duşmanĭ personalĭ, l'aŭ atacat, nerespectându-ĭ nimic: nicĭ familia, nicĭ credinţa, nicĭ iluziile. Dar calomniĭ, scandale şi nedrepte acuzărĭ vor trece şi ele, şi adevĕrul, neînvins de ce-ĭ josnic şi rĕutate, se va impune netăgăduit, va lumina în toată măreția luĭ. O jumĕtate de veac e ilustrată de Eliade Rădulescu.

Figura luĭ măreaţă şi senină tronează admirabilă pe soclul de piatră — ultimul reflex al recunoştinţeĭ postume: un cap impozant, o privire himerică sub sprincene dese, un oval corect în liniile feţeĭ; o frunte olimpiană, umbrită de pĕrul bogat; unghiul gureĭ poartă un zîmbet duios. Figura e împînzită de un idealism puternic. Gestul măreţ de preot, gestul luĭ neuitat a încremenit astăzĭ subt daltă. Cu privirea luĭ, cu gestul luĭ, Eliade sfruntează uitarea; el domină maĭ presus de noĭ, el planează inviolabil şi rece, purtând parcă în fruntea sa hotărîtă destinele Românieĭ al căror sol a fost în vremurĭ.

Noĭ nu-l vom uita.

IULIŬ DRAGOMIRESCU.

[1]) A se vedea: *Ioan Eliade* şi detractoriĭ sĕĭ de N. B. Lŏcusteanu (1898).

VISAZĂ CODRUL...

Cutrierat din vreme 'n vreme de-o aiurire de furtună,
Bătrânul codru 'n mĭez-de-noapte,
Visază sub argint de lună, --
Şi socotindu-şĭ parcă frunza nenumĕrată 'n vis, rĕsună
Însufleţit de miĭ de şoapte...

Sub vraja mîndreĭ nopţĭ de vară, în ceasul taĭneĭ, cine ştie
Ce năluciriĭ nu-ĭ trec prin minte!
Ce fermecată reverie;
Eresuriĭ şi minuniĭ păgâne din vechea luĭ copilărie
De care-abia 'şĭ-aduce-aminte...

De palidul păstor lunatic, din ceaţa vremilor trecute
Îĭ sună 'n vis, ca o poveste...
Deodată 'n urma uneĭ cĭute,
Apare 'n luminiş Diana — şi 'n adîncimĭ necunoscute
Se prăpădeşte fără veste...

Se 'ngînă apele sfioase în fund de peşteriĭ depărtate
Şi curg în şipote sonore.
La pîndă, răzemaţĭ pe coate,
Staŭ satiriĭ şi zic din naiuriĭ, pe-alocuriĭ, unde luna bate
Uşoare nimfe saltă 'n hore.

Convoiŭ de umbre diafane plutind măreţ, se risipeşte
Departe 'n liniştea de mituriĭ...
— Dar ce blestem divin porneşte
Să rupă farmecul visăriĭ?... Ce vuet surd se 'nnalţă, creşte.
Amenințând din rĕsărituriĭ?...

Deodată 'şĭ sguduie bĕtrânul din somn puternica'ĭ coroană!
De plâns amar, de hohot jalnic
Hueşte antica poĭană...
Călărĭ pe caĭ sirepĭ, sĕlbaticĭ, punêndu-ĭ visele pe goană,
Vin Barbarĭĭ, potop năvalnic!...

Tot codrul clocoteşte, urlă, se sbucĭumă cumplit şi geme
Bătut de neagra vijelie!...
— Încearcă 'n urmă multă vreme
Bĕtrânul uriaş s'adoarmă -- şi 'ncearcă 'n van să-şĭ maĭ recheme
Trecutu-ĭ plin de poezie...

Tăcută 'n nopţile de vară pe luminişurĭ luna bate,
Dar nimfe nu maĭ saltă 'n hore...
În fund de peşterĭ depărtate
Doar apele suspină taĭnic legende vechĭ din vremĭ uĭtate,
Plângênd în şipote sonore...

APA MORŢILOR

Cunoşti pe călătorul străin ce rătăceşte,
Lăsat de-aĭ sĕĭ peirĭi, pe căĭ necunoscute?...
Părăginĭ fără ţĕrmurĭ se 'ntind pustiĭ şi mute
Şi-adîncurile zărĭi se tot îndepărtează
Plutind ca nişte ape în arşiţa de-amiază...

El s'a răznit din ceată şi-a alergat spre ele
Ca să-şĭ potoale setea ce-ĭ mistuia plămîniĭ.
Zadarnic stăruiră pe lîngă el bătrânĭi:
N'a vrut să ţină seamă de vorba-le 'nţeleaptă
Că nu-ĭ decât părere şi moartea 'n zărĭ 'l-aşteaptă.

Târziŭ, îşĭ vede-aevea nebuna rătăcire:
Puterea nu-l maĭ ĭartă s'ajungă pe tovarăşĭ
Şi n'o să maĭ se'ntoarcă în vecĭ de vecĭ în ţară-şĭ...
Văzduhurile-albastre surîd nepăsătoare
Jucând voĭos de-asupra-drumeţuluĭ ce moare.

— Cunoşti pe călătorul străin ce rătăceşte?...
Dorind să cucerească mirajul tĕŭ, Apolo,
Câţĭ visătorĭ nu fură ademeniţĭ departe
De blestemata apă a morţilor, — şi-acolo
Ca el căzură pradă iluzieĭ deşarte!

ST. O. IOSIF.

OMORÎREA MITROPOLITULUI ANTIM [1]

»Acest Antim Mitropolitul era de neam din Iviria, deşi se găsesc unii care zic că ar fi Macedonean.

După împrejurările timpului de atunci, el ştie cum a făcut de a venit în ţara noastră, unde, fiind om cu multe calităţi şi foarte preţioase, s'a călugărit, slujind tuturor drept pildă nu numai ca creştin, dar şi ca călugăr; toţi socotindu-l un sfînt şi un fel de minune, ceeace a făcut ca în curînd să ajungă Mitropolit.

El era: tipograf, caligraf şi sculptor foarte bun şi iscusit. El ocîrmuia bine biserica, şi tipografia Mitropoliei o aduse la un mare renume.

---

[1]) *Istorisirea morţii Mitropolituluĭ Antim Ivireanul*, tradusă după cea scrisă în greceşte în 1737 de strămoşul meŭ Nicolae, parte din fapte vĕzute de el însuşĭ cu ochiĭ, iar o mare parte spuse luĭ de un boer care a fost în Divan împreună cu ceĭlalţĭ şi cu Mitropolitul.

Ghiţă Cuşaclăul.
1852.

Cu privire la articolul de faţă primim o scrisoare cu următoarele lămuriri:

»*Stimate Domnule Petraşcu,*

In vara anuluĭ 1884 vizitând schitul Găvanul, din judeţul Buzĕŭ, şi cercetând deaproape întregul sĕŭ avut, părintele Victor, stariţul schituluĭ, între altele mĭ-a arătat şi un manuscript, în care se istorisea moartea Mitropolituluĭ Antim Ivireanul, şi care manuscript mĭ-a spus că-ĭ rĕmăsese de la predecesorul sĕŭ, stariţul Arsenie, căruia i-l dăduse chiar traducĕtorul sĕŭ, boerul Ghiţă Cuşaclăul, care venea din când în când şi petrecea verile la acest schit. Citind manuscriptul şi vĕzêndu-ĭ importanţa, am scos şi eŭ o copie după dînsul cu intenţiunea de a-l publica, însă două motive m'aŭ reţinut până acum:

a) Indoiala ce o aveam despre autenticitatea luĭ, vĕzênd contrazicerile dintre conţinutul sĕŭ şi datele istorice ale luĭ Del-Chiaro, omul favorit şi cu multă trecere pe lîngă Nicolae Mavrocordat şi de ale căruĭ date s'aŭ servit toţĭ istoriciĭ noştri, câţĭ aŭ scris saŭ aŭ amintit câte ceva despre Mitropolitul Antim, *) admiţênd alegaţiunea sa că Nicolae-Vodă l-ar fi dat Turcilor, care l-aŭ omorît în Galiopole, lîngă rîul Dulcia, în care ĭ-aŭ şi aruncat corpul.

---

*) *a)* S. Şincaĭ, Cronica, tomul III, pag. 394.
b) M. Cogălniceanu: Histoire de la Valachie, pag. 378.
c) Episcopul Melchisedec: Didachiile ţinute în Mitropolia din Bucureştĭ, de Antim Ivireanul, în: Notiţă biografică, pag. XVIII, sequens.
d) A. Xenopol: Istoria Românilor, vol. V, pag. 32.

Insă pentru faptele luĭ cele bune, care creşteaŭ din zi în zi, diavolul, urîtorul bineluĭ, aŭ adus asupră-ĭ ură, ispită şi moarte; căcĭ după pĕcatele oamenilor a adus Dumnezeŭ urgia Grecilor asupra acesteĭ ţĕrĭ, care maĭ totdeauna a fost în suferinţe împreună cu locuitoriĭ sĕĭ. Dar spre şi maĭ rea dărăpănare s'a dat pe mâna Fanarioţilor.

Nicolae Mavrocordat, întâiul Domn străin, viind în ţară, mări dările către Turcĭ, iar pe Mitropolit îl bănuia şi-l ura că nu-e credincios nicĭ sie-şĭ, nicĭ Turcilor, apoĭ făcu planul să se scape de dînsul, după ce va face şi pe boeriĭ divanuluĭ să vază că Mitropolitul nu-l iubeşte şi nu-ĭ este credincios.

Intorcêndu-se de la Giurgiu, unde se întîlnise cu paşa turcesc, Mavrocordat chemă divanul boerilor împreună cu Mitropolitul şi le spuse că Turcii acum, pe lîngă mărirea dărilor ţĕrii, maĭ cer, ca şi maĭ 'nainte, a li se da câte 500 copiĭ pe fiecare an, decĭ eĭ să ia vorbă asupra acestuĭ tribut şi să-l întărească. Apoĭ ĭĭ întrebă:

»Ce ziceţĭ D-voastră boerĭ şi Sfinţia-Ta părinte Mitropolit, această cerere, ce ne stă înainte, bine e a o face aşa, saŭ nu trebue?... Rĕspundeţĭ«.

Boeriĭ atuncĭ începură a se uita unul la altul şi a-şĭ face întrebărĭ şi toţĭ aţinteaŭ ochiĭ la Mitropolit, să vază el ce are să zică. Dar el tăcea, bănuind cursa ce i se întinde de către Domn.

Boeriĭ, scoşĭ din răbdare, îl întrebară: »Ce zicĭ Prea-Sfinte?«

— »Ce ziceţĭ D-voastră, care sunteţĭ părinţĭ de copiĭ?

Boeriĭ atuncĭ ziseră Domnuluĭ:

Dionisie Fotino însă susţine că a fost înnecat în Dunăre: »Mavrocordat avênd patimă asupra Mitropolituluĭ Antim, l-a ridicat din scaunul Mitropolieĭ şi zicênd că îl trimite în exil peste Dunăre, a dat ordin secret că l-a înecat trecêndu-l Dunărea *)«.

Autorul acestuĭ manuscript însă afirmă că a fost înnecat în lacul Znagov.

b) Al doilea motiv, care m'a reţinut de a-l publica, a fost lipsa absolută de date biografice asupra posesoruluĭ şi traducĕtoruluĭ manuscriptuluĭ şi a imposibilităţiĭ de a le procura până în vara trecută.

Când, ducêndu-mĕ la schitul Ciolan, tot din judeţul Buzĕŭ, ca să vĕd bogata şi importanta sa bibliotecă, am făcut cunoştinţă cu distinsul ieromonah Eftimie Georgescu, pictor, şi, în conversaţia ce am avut-o cu dînsul, între altele mĭ-a spus că are şi un manuscript, în care se istoriseşte moartea Mitropolituluĭ Antim Ivireanul. Luând manuscriptul şi citindu-l, am vĕzut că este întocmaĭ cu cel ce-l copiasem la schitul Găvanul.

Intrebându-l de unde îl are, mĭ-a rĕspuns: de la un D. Ghiţă Cuşaclăul, rĕmas de la părintele sĕŭ, şi citindu-l, a luat copie după dînsul.

Intrebându-l apoĭ cine este acest domn, mĭ-a spus că este proprietar în Bucureştĭ, că a fost funcţionar şi în urmă pensionar; apoĭ pe lîngă numele de Cuşaclăul i se maĭ zicea şi Orleanul.

In anul 1848 Vodă Bibescu l'a numit membru în comisiunea ce o instituise pentru a împărţi ajutoare la ceĭ ajunşĭ în mizerie din cauza incendiuluĭ.

Pe datele acestea s'ar putea găsi, cred, de către cercetătoriĭ noştri, originalul acestuĭ manuscript, şi aşa orĭce îndoială ar dispare.

Primiţĭ, etc.

B. Iorgulescu.

---

*) Dionisie Fotino: Istoria Românilor, Tomul II, pag. 152.

— »Măria Ta, nu putem acum a-ţi da nicĭ un rĕspuns, ci trebue să ne maĭ gîndim şi apoĭ îţĭ vom rĕspunde«.

Nicolae-Vodă zise:

— »Iată vĕ daŭ patru zile de a vĕ gîndi şi trebue să-mĭ rĕspundeţĭ, căcĭ altfel capetele voastre sunt în mâna mea«. Aşa dar, când se împlinirĕ patru zile, boerĭĭ se adunară iar la Divan împreună cu Mitropolitul, unde furĕ din noŭ întrebaţĭ, ce rĕspund la cuvîntul pentru care le-a făcut întrebarea. Eĭ nu rĕspunserĕ nicĭ unul nimic.

Atuncĭ Vodă se întoarse la Mitropolit şi-l întrebă:

— »Ce zicĭ Prea-Sfinte?«

— »Ce o zice boerĭĭ Mărieĭ Tale, că sunt Românĭ şi eĭ trebue să rĕspunză, dacă e bine şi dacă a maĭ făcut vre-un Domn român aceea ce Măria Ta voeştĭ a face, ca să aducĭ batjocoră şi blestem asupra creştinătăţiĭ. Eŭ nu zic nimic, că nu sunt Român; D-lor însă trebue bine să se gîndească, pentru că ceeace voeştĭ Măria Ta a face acum are să fie pentru totdeauna vecĭnic blestem«.

Nicolae-Vodă ĭĭ zise:

— »Aşa îmĭ rĕspunzĭ, Părinte, mie? Nu ştiĭ că eŭ am sabie şi buzdugan?«

Mitropolitul Antim zise:

— »Dar Măria Ta nu ştiĭ că şi eŭ am cîrjea şi clopotele?«

Atuncĭ aŭ eşit toţĭ, fără să ia vre-o hotărîre şi s'aŭ dus fiecare pe la casele lor.

Antim, fiindcă era şi bun săpător de piatră, după cum maĭ sus s'a spus, într'una din zile, pe când săpa la un stîlp de piatră la biserica Antim, se pomeneşte cu doĭ boerĭ, care ĭĭ fac vizită şi-l roagă să se plimbe cu dînşiĭ pe afară de Bucureştĭ, de bunăvoe, căcĭ altfel nu se poate.

Cum ziserĕ aceste cuvinte, Antim înţelese îndată că eĭ sunt trimişĭ de Vodă şi că vor să-l omoare.

Apoĭ le zise:

— »Pentru ce voĭ staţĭ muţĭ şi nu-mĭ spuneţĭ tot adevĕrul?«

Eĭ, vĕzênd că nu pot scăpa, începurĕ a plânge şi a spune că sunt trimişĭ de Vodă şi că capetele lor şi ale copiilor lor sunt în pericol de sabie, dacă nu vor îndeplini porunca Domnească.

Atuncĭ Mitropolitul începu a plânge şi a le zice:

— »Fraţilor, daţi-mĭ drumul, cum veţĭ şti voĭ, şi să mĕ duc din ţara voastră şi nu am să staŭ nicĭ o zi de azĭ înainte cu voĭ. Mĕ voiŭ duce unde mĕ va povăţui Dumnezeŭ, numaĭ să-mĭ daţĭ drumul, ca să nu fiţĭ şi voĭ prinşĭ cu pĕcatul luĭ Nicolae şi eŭ mĕ voiŭ mîntui de mâinele luĭ«. Boerĭĭ din noŭ lăcrĕmară şi ziserĕ: »Nu putem nimic să facem din cele ce Prea-Sfinţia Ta ne zicĭ, căcĭ capetele noastre sunt în mâna luĭ Vodă.

Antim Mitropolitul le rĕspunse:

— »Fraţiĭ meĭ, v'am rugat că dacă se poate să treacă de la mine paharul acesta; dar se vede că aşa e voinţa luĭ Dumnezeŭ«—şi a început a plânge, apoĭ a

intrat în biserică şi s'a îmbrăcat întru toate odăjdiile şi s'a împărtăşit cu sfintele taine, după aceea a chemat pe Economul său şi i-a zis:

— »Ia bine seama de toate lucrurile, ce sunt subt a ta stăpînire, că eŭ mĕ duc şi nu ştiŭ de mĕ maĭ voiŭ întoarce«.

Apoĭ l-a sărutat şi a plecat cu lacrĕmĭ în ochĭ cu aceĭ doĭ boerĭ şi oamenii ce eraŭ cu dînşiĭ.

De la Antim puindu-se în butcă aŭ plecat la Znagov, unde, după ce aŭ ajuns, Mitropolitul iarăşĭ s'a îmbrăcat cu odăjdiile sale şi s'a rugat mult luĭ Dumnezeŭ cu lacrĕmĭ, iertând şi pe ceĭ doĭ boerĭ; apoĭ aŭ mers pe o punte, unde ceĭ doĭ boerĭ ĭ-aŭ dat brâncĭ şi a căzut în lacul Znagov, unde s'a înnecat.

Boeriĭ a vestit apoĭ pe Vodă că Mitropolitul este omorît, şi Mavrocordat, vrênd să vază cu ochiĭ, a venit cu câţĭva oamenĭ credincioşĭ aĭ sĕĭ la Znagov a doua-zi şi a pus de a scos trupul luĭ Antim din apă, puind şi el mâna, apoĭ noaptea l-a îngropat aci în ascuns, plângênd şi el şi făcêndu-se că-ĭ pare rĕŭ de ce a făcut, că a greşit omorînd un om nevinovat.

Vorba se răspîndise că Nicolae-Vodă a trimis pe Mitropolitul Antim la Giurgiu, îmbrăcat mireneşte şi aci l-a dat în mâna Turcilor ca să-l ducă în ţara lor şi să-l omoare.

In sfatul boerilor, credincioşĭ Domnuluĭ, deşi se hotărîse astfel moartea luĭ Antim, dar în urmă Mavrocordat, ştiind pe Antim om iscusit şi cu avere, temêndu-se că va găsi vre-un mijloc să scape cu zile din mâna Turcilor şi apoĭ să-ĭ facă şi greutăţĭ, a schimbat planul şi-a pus de l-a omorît în ţară, fiind maĭ sigur şi văzêndu-l mort chiar el cu ochiĭ.

Boeriĭ şi toţĭ breslaşiĭ Bucureştilor, auzind că bunul lor părinte, Mitropolitul Antim, a fost omorît de Turcĭ, plângeaŭ cu toţiĭ perderea luĭ şi urîră şi maĭ mult pe Nicolae-Vodă, căcĭ el 'l dedese în mâinele Turcilor şi toţĭ blestemaŭ pe Turciĭ care îl omorîseră; căcĭ aşa mergea vorba, răspîndită în toate părţile de oamenii luĭ Vodă, că Turciĭ l-aŭ omorît«.

(Copie după a Părinteluĭ Victor, stariţul Mănăstiriĭ Gavanul).

B. Iorgulescu.

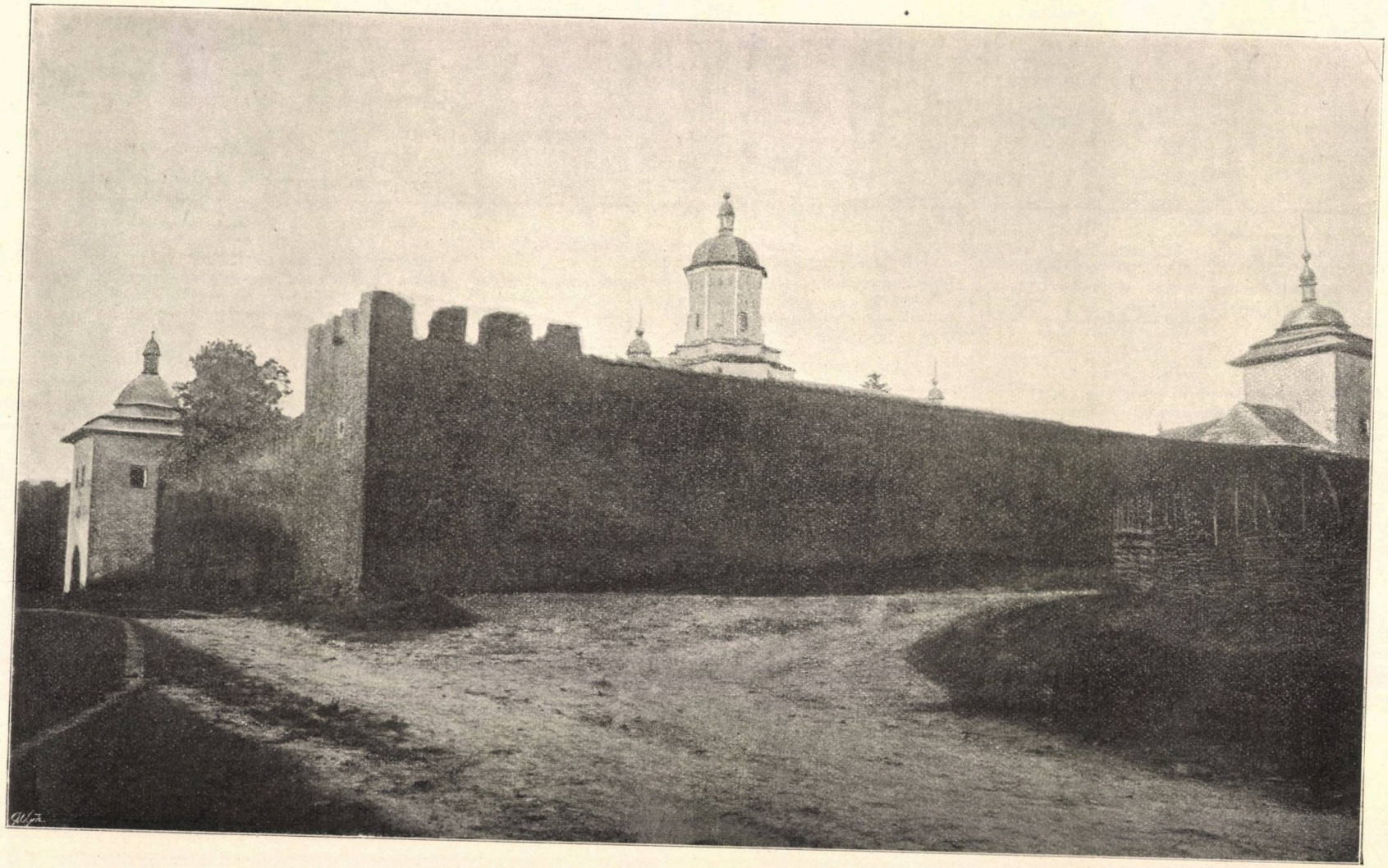

Mănăstirea Probota

DIN POVEŞTILE RÎULUI

Ascultă, — 'mĭ zise într'o zi rîul cu murmurul sĕŭ: — să nu crezĭ că sunt tînĕr dacă mĕ vezĭ aşa de zglobiŭ, nicĭ odihnit nu sunt, căcĭ vin tocmaĭ din creştetul munţilor. Dacă m'aĭ vedea în locul de unde plec, te-aĭ minuna; căcĭ, — la drept vorbind, — la începutul meŭ nu e decât şiroiul de lacrĕmĭ al uneĭ stâncĭ, care geme, poate, de miĭ de anĭ subt greutatea altor stâncĭ.

Fiindcă de la mama, — căcĭ cu drept cuvînt stânca mĭ-e mamă, — n'am învĕţat decât să plâng, cum ies de sub dînsa şi mĕ preling ca un şarpe prin crăpăturile stâncilor, izbindu-mĕ de colţurile lor, încep să plâng, şi câte odată plâng cu atâta jale că se topesc stâncile subt mine, şi pietricelele desprinse din ele mĕ urmăresc să vadă ce s'o alege de mine până de-vale.

Şi ce crezĭ că s'ar alege de mine, dacă în drumul meŭ n'aş întîlni alţĭ tovarăşĭ maĭ micĭ şi maĭ nevoiaşĭ, născuţĭ şi eĭ tot din durerea uneĭ stâncĭ: cu dînşiĭ mĕ maĭ împuternicesc, căcĭ altminterĭ m'ar sorbi cea dintâĭ căprioară însetată, orĭ razele ferbinţĭ ale soareluĭ....

Ce ştrengar maĭ e şi soarele! — Orĭcât mĕ feresc de el, tot mĕ ajunge câte odată cu razele luĭ; atuncĭ mĕ moleşesc, mĭ-e cald şi simt o lene de nesuferit, şi dacă n'aşĭ fugi repede la umbră, aşĭ păţi ca nesocotitele picăturĭ care se despart de mine, strălucesc o clipă în razele soareluĭ şi în urmă pier sorbite de dînsul.

Indată ce ajung la piciorul munteluĭ, curg printr'o vale frumoasă, umbrită de amîndouĕ părţile cu pădurĭ de brazĭ şi de mesteacănĭ, care din înălţimea lor parcă mĕ ameninţă să se prăvălească peste mine, şi, tot ferindu-mĕ de eĭ, ajung să sap pămîntul subt mine, făcêndu-mĭ astfel o albie pe unde să-mĭ duc apele, care cresc mereŭ, ajutate de pârîiaşele ce se scurg de alungul dealurilor.

Şi tot aşa; merg mereŭ înainte şi cu cât mĕ depărtez de piciorul munteluĭ, cu atât curg maĭ încet şi maĭ liniştit, iar plânsul meŭ, atât de sgomotos în vîrful munteluĭ, se schimbă în gemete înăbuşite care 'mĭ ies fără să voiŭ tocmaĭ din inimă şi care îngânându-se cu doina pe care undele mele o învaţă de la oamenĭ şi de la paserĭ, mĕ face să cânt şi să plâng de odată.

Cu alte cuvinte: fundul meŭ, moşteneşte de la mama durerea, iar supra-

fața mea vĕ îngână pe voĭ și pe pasĕrĭ, ceeace face că voĭ, oamenĭĭ, când ascultațĭ la murmurul meŭ, simțițĭ că inima voastră cântă și plânge în acelaș timp. — De aci, — cântecul poeților care sunt veacurĭ de când 'mĭ slăvesc murmurul cu versurile lor!

Am auzit cum pe unul din malurile mele cânta o fecioară; glasul eĭ era așa de dulce, că orĭ câtă grabă aveam, tot nu putuiŭ trece pe lîngă dînsa fără să mĕ opresc. Ea stetea cu ochiĭ duși pe undele mele de parcă ar fi vrut să-mĭ numere boabele de spumă și ochiĭ eĭ eraŭ atât de albaștri că nu țin minte să fi vĕzut vre-odată douĕ viorele maĭ frumoase ca dînșiĭ. Nu știŭ ce spunea în cântecul eĭ, căcĭ de-abia atuncĭ coborîsem din munte și nu cunoșteam încă graiul vostru, al oamenilor; dar, de bună seamă că murmurul meŭ 'ĭ rescolise cine știe ce amintire scumpă ascunsă în fundul inimiĭ; căcĭ în glasul eĭ era atâta duioșie, și cuvintele eĭ trebue să fi avut o însemnare atât de dureroasă, că în albastrul ochilor eĭ străluceaŭ douĕ lacrĕmĭ maĭ străveziĭ decât picăturile de rouă.

Am privit-o mult, mult.... până și-a sfîrșit cântecul și când lacrĕmile i se rostogoliră de-alungul obrajilor și căzură pe undele mele, eŭ i-le furaĭ și le duseiŭ cu mine. — Cât eram de naiv! — Credeam că-ĭ smulg din suflet durerea furându-ĭ acele lacrĕmĭ! Dar abia plecasem și glasul eĭ rĕsuna și maĭ dureros în urma mea.... De bună seamă, viața voastră a oamenilor nu prea e de pizmuit. Și când mĕ gîndesc cât vĕ fericeam când v'am vĕzut întâĭ, îmĭ vine și astăzĭ să rîd de neștiința mea copilărească.

Să vezĭ cum mi s'a părut mie ceĭ dintâĭ oamenĭ pe care ĭ-am întâlnit în cale:

Abia coborîsem din munte; subt razele soareluĭ, apele mele se legănaŭ a-lene între malurĭ acoperite cu florĭ și cu verdeață. Mĕ sileam să ajung maĭ repede la o pădure ce se deslușea în zare ca să mĕ rĕcoresc puțin la umbra deasă a copacilor. Ajunseiŭ. In drumul meŭ era un șir de aninĭ printre ramurile cărora soarele în zadar se încerca să pĕtrundă.

Ramurile se aplecaŭ până jos în undele mele, ca și când ar fi vrut să mĕ oprească. Intraiŭ înfiorat sub bolta aceea rĕcoroasă și tocmaĭ începusem să mĕ joc cu foile aninilor, când de odată auziĭ rĕsunând departe un cântec dulce, cum nu maĭ auzisem eŭ până atuncĭ. Stătuiŭ uimit; — nicĭ priveghetoarele care 'mĭ cântaseră în zoriĭ zileĭ la izvor nu mĕ fermecaseră așa de tare. Cântecul rĕsună tot maĭ aproape și.... care nu-mĭ fu mirarea când de odată, de după un colnic, eșĭ la iveală un cîrd de fete.

N'aveam cu ce să le asemuĭ din câte vĕzusem eŭ până atuncĭ decât cu un cîrd de căprioare vesele și zglobiĭ.

Totul ce mĕ făcea să mĕ minunez era îmbrăcămintea lor. Tu știĭ cum se gătesc fetele de la munte? — Cămeșele lor eraŭ maĭ albe ca florile ghiocelului și zuvelcele lor, cusute cu fel de fel de lînurĭ, presărate cu fluturĭ, străluceaŭ de-ți lua vederile. Toate fetele purtaŭ în mâinĭ mănunchiurĭ marĭ de florĭ și fiecare pereche de ochĭ avea povestea lor care de care maĭ frumoasă; — într'uniĭ

mi se păru că vĕd umbra întunecată a pădurii, într'alții albastrul ceruluĭ, iar alții cu sclipirea lor galeșe, semănaŭ foarte mult cu stelele. . . .

In urma lor veneaŭ un cîrd de flăcăĭ sburdalnicĭ. Eĭ eraŭ îmbrăcați peste cămașele lor scurte până la genunchĭ, cu minteanurĭ cusute cu găitane; pe cap purtaŭ pălăriĭ cu marginele late și semĕnate cu florĭ de pădure.

Intăĭ, crezuiŭ că flăcăiĭ sunt vrăjmașiĭ fetelor și dînsele vor fugi de frica or, — chiar mĕ înfioram așteptând ca fetele să sară în brațele mele! Dar nu fu așa! Fetele se opriră pe malul meŭ; câteva aruncară în mine cu florĭ; — mĭ-ar fi plăcut așa de mult să mĕ joc cu ele!... Dar, flăcăiĭ nu le lăsară în pace; îșĭ prinse fiecare câte o fată de după mijloc și se așezară la umbră, subt un anin bĕtrân. Incepură să se joace și să se sbenguiască prin iarbă; fiecare pereche îșĭ avea jocul eĭ deosebit: — doĭ îșĭ alegeaŭ florĭ și se împodobeaŭ unul pe altul cu ele, oglindindu-se fiecare în ochiĭ celuĭlalt; alțiĭ îșĭ strîngeaŭ mâinele și, în strînsoarea lor, inelele eĭ treceaŭ în degetele luĭ; maĭ dincolo o fată și un flăcăŭ steteaŭ în picioare și se învîrteaŭ în loc, dînsul spre dreapta, ea spre stînga, și pe când de după mijlocul eĭ betele se deșiraŭ, el, învîrtindu-se mereŭ, îșĭ înfășura mijlocul cu ele; alțiĭ îșĭ spuneaŭ poveștĭ la ureche oglindindu-se în apa mea, — aceștia păreaŭ a fi maĭ cuminți ca ceĭlalți!.. Cum îți spuseiŭ: fiecare pereche îșĭ avea jocul eĭ deosebit, dar la restimpurĭ îșĭ lăsaŭ jocurile astfel începute și se jucaŭ toți la un fel: — atuncĭ, pe-semne, se jucaŭ de-a turturelele, orĭ de-a porumbeiĭ, — căcĭ îșĭ căutaŭ unul la altul gura și buzele lor se înfioraŭ întîlnindu-se! — Intocmaĭ cum fac turturelele pe craca braduluĭ de de-asupra izvoruluĭ meŭ când vin să se adape!..

Ințelegĭ cât eram de fermecat privindu-ĭ?!

Când de odată îĭ vĕzuiŭ că toți se ridicară după iarbă și o luară la fugă prin pădure strigând: — »Crește rîul!... Crește rîul!«....

Tocmaĭ atuncĭ priviĭ în urma mea; așa era! Privind mereŭ la dînșiĭ, apele mele se grămădiseră în umbra aninilor și deteseră peste maluri, împânzind ca un păejeniș pădurea și livedea. Am suspinat din fundul inimiĭ și am luat-o la vale, gândindu-mĕ la fericitele perechĭ, care cine știe în ce colnic or fi jucând aceleași jocurĭ, orĭ poate altele maĭ frumoase, dar pe care mie nu mĭ-e dat să le vĕd!...

H. Coșoi.

VENEŢIA

Pe valurile vecĭnic calme ale-Adriaticeĭ albastre,
Sub ironia moarteĭ gloriĭ ce se revarsă blând din astre,
Pluteşte lin, într'o ruină a magiculuĭ Bucentaur,
Veneţia — fecioara dulce cu ochĭ de-azur şi pĕr de aur!

De veacurĭ lunecă molatic voluptuosu-ĭ trup pe valurĭ,
Şi marea-ascultă cântul palid ce trist se pierde pe canalurĭ;
De veacurĭ visu-ĭ melancolic pribeagu-ĭ dor stingher şi-l poartă
Rătăcitor printre lagune, — fantomă nobilă şi moartă!

Căzute-s toate 'n fundul mărĭi: Inchizitorĭ stropiţĭ de sânge,
Dogĭ fastuoşĭ şi carnavalurĭ... Iar când pe ape 'n noapte plânge
Un glas sfîşietor de jale — e plânsul celor ce trecură
Odinioară peste »puntea suspinelor«, în spre tortură!

Şi legănată 'ntr'o ruină a magiculuĭ Bucentaur,
Veneţia — fecioara dulce cu ochĭ de-azur şi pĕr de aur,
Pluteşte 'n farmecul de jale ce cade dureros din astre,
Pe valurile vecĭnic calme ale-Adriaticeĭ albastre.

Stefan Cruceanu.

GEORGICĂ

(SCHIŢĂ)

Mĕ brodisem la gara de Nord.

Lume puţină; pe linia principală câteva vagoane de clasa întăĭ aşteptaŭ călătorĭ cu portierele deschise.

Bag de seamă un fecioraş tînĕr, rumen la faţă, cu bastonul într'o mână, o geantă în cealaltă, înainta spre mine.

— Tiĭ! ce potriveală, frate!

— Da încotro?

Drept rĕspuns, cu înclinările cavalereştĭ ale unuĭ puiŭ de lele, mĕ prinde drăgăstos pe după mijloc:

— O şterg, *mon cher!*

Povestind, ajunserăm drept locomotivă. In taină, mĕ trage la oparte; nerăbdător, aşează geanta pe o bancă. Se întoarce spre mine, mĕ întreabă cu şiretenie:

— Vreaĭ să vezĭ ce'ĭ înăuntru?

— Bucuros.

Se apleacă; evlavios, o crapă încetinel, şi, cu ţimbistra a douĕ degete, într'o mişcare dibace, saltă batista albă de pe de-asupra.

Am rĕmas ca crescut din pămînt.

— Ţĭ-am cam luat apa, haĭ? Imĭ zise iscoditor, iar surîsul omuluĭ ce-şĭ vede visul cu ochiĭ îĭ lumina toată faţa.

Şi astăzĭ mĕ mir cum nu mi-am pierdut sărita! Sacul de voiaj era ticsit de napoleonĭ, — un purcoĭ strălucitor de aur!

Nu mi-am putut stăpîni mirarea.

— Ce-ĭ asta, Georgică?!

— *Racĭ! mon cher*, mĕ duc să-ĭ fierb la Paris!

Era limbut, sprinten, voios ca purtat de subsuorĭ.

O clipă, un fluer şi *Fulgerul* în sborul luĭ de pajură avîntată ducea pe fericitul moştenitor peste munţĭ, în străinătăţĭ depărtate.

* * *

Peste doĭ anĭ eram oaspele Buzĕuluĭ. Străin, aplecam urechia unde nimeriam, curios să prind rostul oraşuluĭ. Intr'o zi, la »Cazin«, un militar asculta minunat povestirea tovarăşuluĭ smolit şi bătrîior, cam afumat la ochĭ.

— Cum îţĭ spun...

— Zece miĭ?!

— Ascultă! Când s'a vĕzut singur stăpîn capuluĭ, s'a dat în vînt cu toată lumea. Umbla pe uliţă învălit într'o manta lungă pînă 'n pămînt, cu pene de struţ la pălărie şi cu arapu după el. Se ţinea grizetele şi copiiĭ alaiŭ în urma lor, hohotiaŭ şi ţipaŭ ca la brezaia! A dus-o astfel, cneazu meŭ, în petrecerĭ, un an încheiat. La anu ne-am pomenit cu el, prăpădit, bolnav, c'o pălăriuţă de pae în vîrfu capuluĭ şi c'o maimuţă într'o cuşcă. Inţelegĭ d-ta ce vorbesc eŭ: cu o maimuţă?! Cu atât s'a procopsit şi el din toţĭ prietenii şi femeile luĭ! Dacă am vĕzut, l'am luat la moşie. Ce crezĭ că făcea? Când îl căutaĭ se juca cu ea, o giugiulea, vorbea cu ea franţuzeşte toată ziua... Prin postul Crăciunuluĭ răceşte pocitura de maimuţă şi dă ochiĭ peste cap. La sĕptămână s'a prăpădit şi el,—de inimă rea.

Povestitorul m'a privit amical.

Sfios, mĕ plec politicos:

— Dacă nu vĕ supăraţĭ, pot să ştiŭ şi eŭ cine'ĭ persoana?

— Georgică Elefterescu...

— Vĕ foarte mulţumesc.

Peste un ceas o telegramă mĕ silea să părăsesc oraşul.

V. Cioflec.

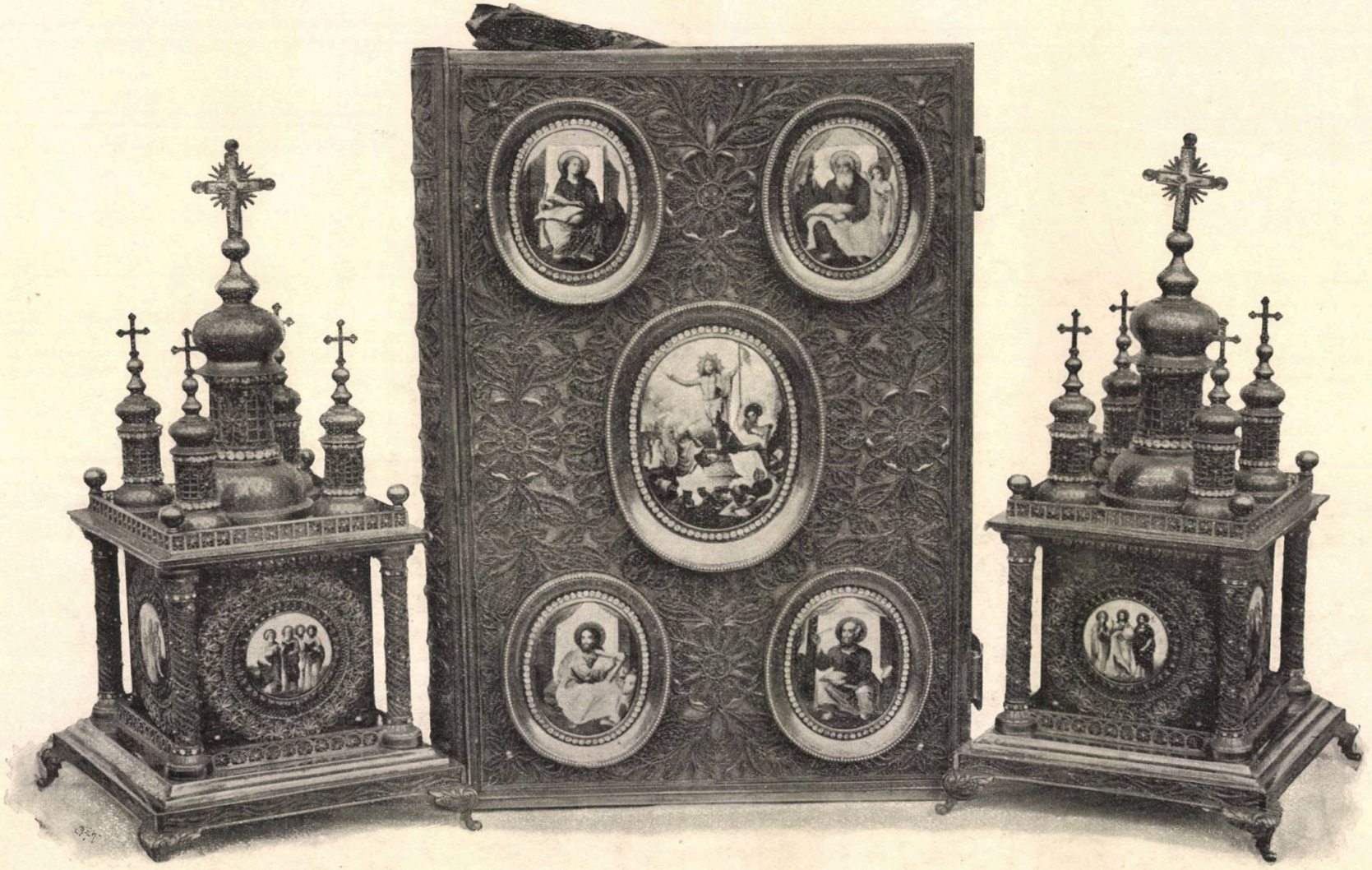

Chivotu și Evangelia de la Mănăstirea Secu, (Neamțu)

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

La Roumanie contemporaine de Frédéric Damé, (éditor Félix Alcan, 108, Boulevard St. Germain, Paris). O lucrare serioasă atât prin datele şi părerile din ea, cât şi prin stilul clar şi viŭ în care e scrisă.

Autorul a împărţit cartea sa în cinci părţi, care înfăţişează cele cinci faze de căpetenie ale României în veacul al XIX-lea :

a/ Protectoratul (de la 1828—1856);

b/ Unirea (de la 1856—1866);

c/ Prinţul străin (de la 1866—1876);

d/ Independenţa (de la 1873—1881);

e/ Regatul României.

Intr'un repede rezumat, D. Fr. Damé aminteşte trecutul României, mărirea şi căderea Principatelor, eroismul şi suferinţele lor, şi arată progresele făcute asupra lor de către Rusia la sfîrşitul secoluluĭ al XVIII-lea şi la începutul secoluluĭ al XIX-lea. (Tratatul de la Cuciuk-Kainargi, 1774, proiectele de desmembrare a Imperiuluĭ Otoman, Tratatul din Bucureştĭ de la 1812, Convenţiunea de la Ackerman din 1826, Tratatul de Adrianopolĭ 1829). Ne face să asistăm la ocuparea Principatelor de către Ruşĭ şi ne arată opera Conteluĭ Kisseleff.

Capitolul al doilea, consacrat studiuluĭ societăţiĭ române din acea epocă, e foarte interesant. Din acea societate, alcătuită de boierĭ (adică marĭ şi micĭ proprietarĭ ruralĭ), de ţĕranĭ şi de o clasă mijlocie, (meşteşugarĭ şi negustorĭ), aproape întreagă compusă din străinĭ, a eşit societatea contimporană. Fără această explicare s'ar înţelege cu greŭ dificultăţile care s'aŭ arătat de la 1832 până la 1866 în stabilirea unuĭ guvernămînt regulat.

Capitolul al treilea se ocupă cu studiul Regulamentuluĭ Organic. Capitolul al patrulea priveşte Domnia luĭ Alexandru Ghica şi intrigile marilor boierĭ, provocate maĭ puţin de dorinţa de a stabili un regim maĭ bun decât de chestiunĭ personale.

D. Damé narează căderea luĭ Alexandru Ghica şi venirea la tron a luĭ Bibescu, intrigile boerilor în contra acestuĭ Domn, sforţările şi abdicarea sa.

Toată această parte, ca şi Istoria revoluţieĭ de la 1848, e prea interesantă şi nouă. Elementele în luptă sunt bine studiate. Domnul, doritor de a face bine, dar slab, tras în toate părţile de către Puterĭ, nedând chezăşie Rusieĭ decât cu mare greutate şi cătênd a-şĭ face o amică din Franţa, neizbutind a mulţumi pe nimenea, stând rĕŭ cu boeriĭ, fără sprijin în populaţia oraşelor, neputênd conta pe poporul de la sate, considerat ca prea puţin energic de către Ruşĭ şi prea bine dispus în favoarea Ruşilor de către Franţa, Anglia şi Austria. In faţa luĭ boeriĭ hotărîţĭ cu orĭce preţ a-l rĕsturna şi de a pune pe unul din eĭ în locul luĭ; Revoluţionariĭ sprijinindu-se pe dubioase elemente pentru a modifica starea lucrurilor şi de a introduce la noĭ reformele preconizate de către

societăţile secrete din Franţa şi Italia. Intriga pretutindenĭ şi în cele din urmă îndoita invaziune în principate de către trupele Rusieĭ şi ale Turcieĭ.

Ştirbeĭ şi Gr. Ghica, candidaţĭ aĭ Austrieĭ, vin la tron. Războiul declarat de către Turcia, apoĭ de către Franţa, Anglia şi Italia Rusieĭ.

Sevastopolul e luat. Tratatul de Paris din 30 Martie 1856, desfiinţarea protectoratuluĭ.

Româniĭ nu maĭ aŭ decât o singură gîndire, de a se uni, şi ideia aceasta va fi opera anilor următorĭ. Chemarea Divanurilor ad-hoc. Nota cu dorinţele Românilor. Indoita alegere a luĭ Cuza. Recunoaşterea Unirĭĭ şi strămutarea guvernuluĭ la Bucureştĭ cu un singur Minister şi cu o singură Cameră.

Domnia luĭ Cuza ca şi aceea a luĭ Bibescu se caracterizează maĭ mult prin o serie de turburărĭ. Luptele marilor boerĭ contra micilor boerĭ. Legea rurală. Asasinatul luĭ Barbu Catargiu. Lovitura de Stat. Conspiraţiunea conservatorilor şi liberalilor coalizaţĭ contra luĭ Cuza, pe care îl restoarnă la $^{2}/_{14}$ Februarie 1866.

Această parte este ilustrată cu amĕnunte curioase şi cu note foarte instructive.

In sfîrşit, dorinţa din 1857 se realizează. Româniĭ chiamă la tron pe Principele Carol de Hohenzollern, prinţul străin atât de mult dorit. Dar ceĭ dintâĭ anĭ aĭ Domnieĭ sale amintesc Domnia luĭ Bibescu şi a luĭ Cuza. Trebue să citească cineva toată partea această din cartea D-luĭ Damé pentru a-şĭ da seamă de greutăţile pe care Domnul a trebuit să treacă.

In sfîrşit soseşte războiul Franţeĭ (1870) şi Domnul e pe punctul de a fi îndepărtat de la tron printr'o lovitură de Stat ca şi predecesorul sĕŭ.

El chiamă atuncĭ la putere pe conservatorĭ şi ţara intră într'o fază de linişte.

Războiul Ruso-Turc. Participarea Românieĭ la acel războiŭ. Proclamarea independenţeĭ. Retrocedarea Basarabieĭ. Tratatul de la Berlin. Dificultăţile care nasc din el. Modificarea articoluluĭ 7. Chestiunea Dunărĭĭ. Proclamarea Regatuluĭ. Influenţa junimiştilor în consiliul Coroaneĭ.

Toate aceste chestiunĭ sunt tratate cu multă amploare şi cu mult talent.

Istoria D-luĭ Damé merge până la 1900. Autorul a arătat, în trăsăturĭ generale, istoria celor din urmă 10 anĭ, care sunt prea aproape de noĭ spre a putea fi judecaţĭ în amĕnuntele lor.

Ar fi de dorit ca lucrarea D-luĭ Damé, care a reuşit să se publice în cunoscuta colecţiune de Istorie a editoruluĭ Felix Alcan, să fie citită de oamenĭĭ politicĭ din străinătate, care cunosc atât de rĕŭ istoria ţĕrĭĭ noastre, ca şi de unĭĭ din oamenĭĭ politicĭ românĭ, care nu-şĭ daŭ bine seamă de înlănţuirea evenimentelor noastre contimporane.

D. Damé a lăsat de-o parte istoria dezvoltărĭĭ literilor şi a artelor, precum şi toată partea economică a Românieĭ, cu gîndul de a o trata deosebit. Suntem, în adevĕr, informaţĭ că d-sa pregăteşte o nouă lucrare, care va fi consacrată Românieĭ economice, literare şi artistice.

Noĭ felicităm sincer pe D. Damé pentru toate lucrările sale, care ne aduc servicĭĭ reale în faţa străinătăţiĭ.

* * *

Străbunĭĭ, roman, de *L. Dauş*.

La anul 251, când începe acţiunea romanuluĭ *Străbunĭĭ*, douĕ popoare trăiaŭ în Dacia-Traiană, — Romanĭĭ învingătorĭ şi Dacĭĭ învinşĭ. Lumea romană, lovită tot maĭ des de oardele barbare, începuse să se clatine şi provinciile, lăsate în prada năvălitorilor, eraŭ maĭ expuse urgieĭ, li se luaŭ oştile, bogăţiile, li se cereaŭ toate sacrificiile. Se întrevedea de mult cataclizmul final care avea să distrugă măreţul imperiŭ. In Dacia, maĭ mult decât orĭunde, se presimţea că Roma nu-şĭ maĭ poate apăra provincia şi că se apropiase ziua când Dacia trebuia să înceapă o nouă viaţă şi Daco-Romanĭĭ să formeze un noŭ popor.

D. Ludovic-Dauş — pornind de la această dată — ne arată că Romanĭĭ căutaŭ o apropiere, o înfrăţire cu Dacĭĭ, ca unĭĭ ce vedeaŭ că numaĭ printr'o acţiune comună vor putea să lupte cu succes în contra barbarilor şi maĭ ales în contra Goţilor care devastaŭ imperiul, şi că Dacĭĭ, care aveaŭ acelaş interes, începură să facă cauză comună cu eĭ. Neapĕrat atât printre Dacĭ cât şi printre Romanĭ eraŭ şi de aceia care rĕmăsese vrăjmaşĭ raseĭ contrarĭĭ.

Autorul, în prinderea firuluĭ romanuluĭ sĕŭ, s'a slujit de aceste stărĭ sufletescĭ dintre Romanĭ şi Dacĭ. De aceea vedem alăturea de Bituva şi Nando, partizaniĭ războiuluĭ, pe Ulcudiŭ şi Mucatru, pe Sicia, care aŭ inima plină de dragoste pentru Romanĭ. Pe de altă parte Remus Sicilius preţueşte pe dacĭ, şi ajunge de fuge cu eĭ în munţĭ. Tot aşa Valerius şi Virginia. Cu toţiĭ în faţa unor primejdiĭ comune, devin fraţĭ adevăraţĭ şi Ulcudiŭ uită 'naintea fecioareĭ romane Virginia că e dac, după cum romanul Remus Sicilius nu şovăe o clipă, iubeşte pe Sicia fecioară dacă, luptă alăturea de Dacĭ în munţĭ şi găseşte maĭ buniĭ prietenĭ în aceştia — decât în Romaniĭ care îl urmăresc şi sunt partizanĭ aĭ războiuluĭ.

Apoĭ, desele năvălirĭ ale Goţilor aŭ trebuit să aducă o apropiere între dacĭ şi lumea romană. In fiecare an incursiile Goţilor se făceaŭ maĭ dese în imperiŭ, şi autorul *Strămunilor*, slujindu-se de o inscripţiune care spune că un copil dac a fost răpit de grecĭ, face ca acesta să fie Debal, fratele Sicieĭ; Debal cade în mâĭnele Goţilor, din sclav al acestora devine got liber, asistă la toate mişcările Goţilor.

Acţiunea se desfăşură astfel în Dacia, legată de cele ce se petrec la Goţĭ, unde maĭ în urmă Debal devine soţul Hildeĭ, fata duceluĭ Arnulf, un vlăstar al Amalilor. Debal de mic a învĕţat de la bĕtrânul Bituva să urască pe Romanĭ; acolo printre goţĭ, pe marginele Boristhenuluĭ, orĭunde se afla, el duce nostalgia munţilor care ĭ-aŭ îmbătat copilăria, visează să răzbune pe dacĭ, şi să vază înviind pe Decebal regele mare, a căruĭ umbră, — tot după o legendă veche, — se zice că rătăceşte fără odihnă prin munţĭ. De aceea, când goţiĭ se întorc din Moesia — după lupta care a silit pe Aurelian să părăsească Dacia, — Debal intră cu oştĭ gote în Dacia, crezênd că va răzbuna pe dacĭ pe care el îĭ crede duşmanĭ încă romanilor. Lupta ce dă şi consecinţele sunt că Debal, crezênd că luptă contra romanilor, nimiceşte fraţĭ de aĭ sĕĭ, dacĭ ca şi el, şi maĭ mult e oarecum cauza morţiĭ luĭ Remus Sicilius, care cade subt loviturile fulgerătoare ale luĭ Ularich, un alt şef got. Astfel Sicia, sora luĭ Debal, e nenorocită, şi în locul luĭ Remus Sicilius, şeful daco-romanilor înfrăţiţĭ, se ridică ca şef Ulcudiŭ, un dac, prietenul luĭ Remus şi bărbatul romaneĭ Virginia.

De sigur, n'am făcut aci decât să deslușim firul care a condus pe autor în desfășurarea romanuluĭ sĕŭ.

In *Strămunii*, ideia covîrşitoare, în primă lumină, este ideia înfrăţirĭĭ daco-romanilor, în jurul căreia D. Dauş îşĭ duce naraţia, pe care caută s'o facă, după puterile sale, cât maĭ plină de peripeţiĭ şi maĭ palpitantă.

Pentru cine îşĭ dă seamă de greutatea unuĭ roman din timpurile dacice, nu va contesta D-luĭ Dauş, tînĕr cu multă rîvnă, un numĕr de calităţĭ apreţiabile.

* * *

Noua revistă română, în numĕrul sĕŭ de la 15 Noemvrie, se ocupă prin pana *d-luĭ C. R. Motru* cu *Rolul social al Universităţilor*, în care, după ce stabileşte contrastul în conştiinţe dintre cultura ştiinţifică şi civilizaţie, arată rolul de echilibrare pe care îl aŭ în această privinţă Universităţile. Părerile de maĭ sus sunt sugerate d-luĭ C. R. Motru de hotărîrea ce se svoneşte că ar fi luată de guvern pentru desfiinţarea câtorva catedre de la Universitatea din Iaşĭ, care, spune autorul, are chemarea „să cimenteze sub razele binefăcătoare ale iubirĭĭ de adevĕr unitatea de aspi„raţiunĭ în tinerimea studioasă din Moldova; să formeze din tinerĭ, aparţinênd la diferite rase, „oamenĭ pe deplin înţeleşĭ asupra viitoruluĭ patrieĭ“. Un alt articol de D. N. Iorga : *Ideile în istoria universală*. Notăm de asemenea literatură, nuvele, versurĭ şi recensiĭ.

TEATRUL NAŢIONAL

Bate falimentul la uşă.

A ajuns rĕŭ de tot lucrurile la bietul Teatru Naţional. Nu maĭ merge. Toate încercările sunt zadarnice şi toată strădania direcţiuniĭ,—a căreĭ bunăvoinţă o recunoaşte toată lumea,—în loc de salvare, prelungeşte cea maĭ tristă agonie. A ajuns în aşa stare Teatrul Naţional încât te întrebĭ cum de se maĭ pot plăti lefurile actorilor, atuncĭ când e nevoe să se facă economie până şi la mucurile de lumînărĭ!

Lumea nu maĭ vine la teatru, chiar de ar fi să ne dăm peste cap. Sala goală, pare ca un mormînt pe care nu s'a pus încă nicĭ o cruce, deşi e un mort înnăuntru, şi încă ce mort! A pĭerit tot entusiasmul publiculuĭ, nu maĭ e încredere în ce se face la noĭ, e numaĭ dezgust pretutindenĭ, decepţie şi iar dezgust. Criza apoĭ, a îndepărtat şi pe puţiniĭ care se maĭ abăteaŭ pe la teatru, şi care primeaŭ cu o laudabilă bunăvoinţă şi părţile bune şi pe cele rele. Din această cauză şi direcţiunea pare a-şĭ fi pĭerdut busola, e ca o navă fără cîrmă, care merge în voia valurilor, după capriţiile întîmplăriĭ, aşa cum o da Dumnezeŭ.

Desigur că în actuala stare de lucrurĭ, adică a împrejurărilor triste de din afară unite cu relele înrădăcinate ale acesteĭ instituţiĭ, cu dreprinderile nenorocite şi greşelile acumulate în ea, numaĭ o voinţă de fer, unită cu o minte limpede şi cu un spirit de iniţiativă, ar putea pune stavilă dezastruluĭ. Dar a cere aceasta astăzĭ, când toţĭ aŭ abandonat Teatrul, când comitetul Teatruluĭ e o ficţiune, este a cere imposibilul.

Cine are ocazia a se pune în contact cu teatrul se poate uşor convinge despre starea actuală de lucrurĭ.

O pildă,—o jumĕtate de punct pe i, pentru că un punct întreg ar fi să răscolesc prea multe.

— Ce se va juca mâĭne seară ?...

— Safo.

Te uiţĭ pe afiş şi spre marea ta mirare vezĭ, contrar afirmaţieĭ cancelarieĭ, o cu totul altă piesă.

Cauza ? Cel însărcinat cu afişele rĕspunde :

— Am crezut că e maĭ bine să fie piesa asta, şi apoĭ era făcut afişul.

Rezultatul ?

Un dublu deficit la casă!

Dacă voeştĭ să găseştĭ motivul adevĕrat de ce s'a anunţat o altă piesă decât aceea pe care judecata ţĭ-o dicta s'o jocĭ, veĭ afla lesne privind la micile interese, şi cum, pentru o mică tantiemă de drept de autor, se fac toate scamatoriile ca o piesă stupidă să se joace în plină stagiune, de câte orĭ maĭ mult, înlăturându-se piesele maĭ bune şi care ar putea fi o atracţiune pentru puţiniĭ oamenĭ ce, în falimentul actual al Teatruluĭ, maĭ aŭ îndrăzneala să-l viziteze. Direcţiunea Teatruluĭ toată ziua e asediată de domniĭ actorĭ, de doamnele actriţe care sunt autorĭ saŭ traducĕtorĭ, şi care cântă pe toate tonurile :

— Joacă-mĭ piesa, domnule director, joacă-mĭ piesa, joacă-mĭ traducerea!

Şi credeţĭ că toate aceste strigăte sunt izvorîte din dorul de progres, din dragostea pentru frumos? Doamne fereşte! Domnul saŭ doamna vînează mica tantiemă peste leafa pe care o încasează în genere tot anul, pentru ca să stea cu mâĭnele la piept.

Cum se vede, actorĭĭ — bine înţeles o parte din eĭ — dictează în teatru. Orĭcât de tare ar fi direcţiunea, nu se poate opune influenţeĭ acestora care, în mare parte, contribue şi pe căĭ piezişe, căutând să discrediteze tot ce vine din afară de Teatru, criticând, făcênd ironiĭ, pozând în pricepătorĭ, făcênd pe direcţiune să se îndoiască de valoarea uneĭ lucrărĭ pe care cu o zi maĭ înainte o primise ca bună. Această convertire a direcţiuniĭ de la o idee la alta se face foarte uşor, — căcĭ, cum am spus, direcţiunea Teatruluĭ Naţional se compune dintr'o singură persoană, care fatal trebue să fie supusă legiĭ „că maĭ lesne poţĭ lega ochiĭ unuĭ singur om decât aĭ maĭ multora!«

— »Dar e un comitet teatral!« vor zice uniĭ.

Cine afirmă că este? Unde-ĭ comitetul? Cine-l vede? O fi apărênd poate în nopţile de sfîntul Nicolae ca să amăgească copiiĭ! Se maĭ citeşte astăzĭ vre-o piesă înaintea comitetuluĭ? Acesta statuează asupra budgetuluĭ teatruluĭ, înaintează pe actorĭ saŭ are vre un rol oare care? Nu! E cel mult o monetă falsă, pusă acolo de ochiĭ lumiĭ, de care direcţiunea nicĭ nu se maĭ ocupă; comitet care — dacă la început avea o influenţă minimă — astăzĭ cară soarele cu doniţa în casă şi împleteşte funiĭ de nisip! Şi e foarte natural să fie aşa, căcĭ orĭcât entusiasm şi dragoste de artă ar fi printre membriĭ comitetuluĭ, aceştia n'aŭ putut să sfîrşească decât prin a se dezinteresa de teatru, de oarece legea teatruluĭ e astfel făcută încât în totdeauna nu s'a respectat voinţa comitetelor.

Maĭ e nevoe de explicărĭ? Nu poate fi nicĭ o mirare de ce e o aşa neorînduială în teatru. Mulţĭ acuză publicul de indiferenţă, dar oare în mare parte aceasta nu e provocată de înşişĭ aceĭ care ar trebui să atragă publicul? Desigur că da, şi, cu toată părerea de rĕŭ că pot să par indiscret, voiŭ cita un caz, fără să citez nume, căcĭ *nomina odiosa:*

Cineva se mira de numĕrul pieselor primite spre a se juca, — şi mirarea luĭ era cu atât maĭ întemeiată, cu cât în anul acela, pe afişul de deschidere, figura piesele unor indivizĭ cunoscuţĭ ca oamenĭ fără de talent, incapabilĭ să scrie o informaţie de douĕ rînduri, dar foarte capabilĭ pentru ca să aibă piese în repertoriul teatruluĭ!

La întrebarea aceasta, onorata direcţiune de atuncĭ a rĕspuns:

— Le-am primit pe toate pentru că n'aveam ce să fac, atâţia aŭ stăruit. Ştiŭ, de exemplu: piesa luĭ X e stupidă, dar las' să fie, n'are decât un act, şi prefer zece piese originale într'un act idioate decât una în patru acte maĭ bună!...

De sigur rĕspunsul acesta te face să te cruceştĭ. Dacă staĭ să judecĭ puţin şi cauţĭ să-ĭ pătrunzĭ tainele, nu-l veĭ găsi lipsit de logică.

Cum asta?

E foarte simplu. O piesă într'un act, la teatrul nostru bine înţeles, e considerată ca ceva ce nu înseamnă nimic, ca o umplutură, jucată cine ştie cum, şi cu care Direcţia poate să scape uşor, fără nicĭ o rĕspundere că a plictisit o seară întreagă pe spectatorĭ. Orĭcât de rea, piesa într'un act, direcţia speră să i se ĭerte, dacă după aceea joacă 3 saŭ 4 acte de farsă saŭ ce ĭ-o cădea subt mână din piesele de peste graniţă. La din contra, când direcţiunea joacă o piesă originală maĭ mare, ea îşĭ asumă o rĕspundere maĭ grea, şi cum direcţiunea, — după cum am zis, — e un singur om, acel singur fatal trebue să aibă frică să nu se înşele. Când se joacă o stupiditate tradusă, direcţiunea are portiţă, o scuză copilărească, — dar totuşĭ o scuză, — piesa s'a jucat în altă ţară, şi toată vina se zvîrle în spatele străinătăţiĭ, fără ca să se ţie seamă că, dacă se întîmplă ca străiniĭ să judece prost une-orĭ, noĭ nu trebue să le importăm prostiile.

Ba dese-orĭ, poveţile căţeluşilor fac ca atuncĭ, când se joacă piesele persoanelor din afară de teatru, să se aleagă cele proaste, şi spre marea ruşine a noastră se strigă miniştrilor şi persoanelor sus puse:

— Iată piesele originale. Iţĭ crapă obrazul vĕzênd câte prostiĭ cuprind. Ce să-ĭ facĭ; — n'avem piese originale!

Totuși aceĭ care spun astfel aŭ fost singurĭ victima încrederiĭ lor, căcĭ s'a întîmplat ca tocmaĭ o piesă, dată ca originală și ca exemplu de prostie, să fie furată, și când aceștia strigaŭ:

— Poftim prostiĭ originale!

Li s'a rĕspuns, dovedindu-li-se plagiarea:

— Ba nu! priviți-vĕ traducerile!

* * *

Multe, foarte multe ar fi de spus încă, și desigur nu sunt lipsite de interes cauzele care aŭ adus falimentul moral și material al primuluĭ nostru teatru. D. N. Petrașcu, în Memoriul prezentat Ministeruluĭ, a semnalat cea maĭ mare parte din ele, dar cu delicateța care-l caracterizează și-a pus mănușĭ când a scris. Cititoriĭ aŭ avut ocazia să apreție justele d-sale observațiĭ, și voiŭ avea plăcerea a le discuta în numĕrul viitor, când ocupându-mĕ de actuala stagiune, mĕ voiŭ opri asupra *Domniței Olena*, piesa D-luĭ Cozmovicĭ, și *Suprema Forță*, a D-luĭ H. Lecca.

UN ACTOR.

MIŞCAREA INTELECTUALĂ STRĂINĂ

La Faiseuse de Gloire, roman contimporan de *Paul Brulat* (la *V. Villerelle,* editor, Paris). In timpul de faţă, când presa exercitează asupra opiniunii publice o acţiune atât de întinsă şi de puternică, în dauna oarecăror scrupule, era de dorit un roman care să se ocupe de vastul organism social al preseï. *La Faiseuse de Gloire* ne duce în mediul straniŭ şi complex al jurnalismuluï »care fu maï întâï o forţă de propagandă în profitul ideilor şi doctrinelor, şi care, astăzï, în mâinele oamenilor de afaceri, tinde tot maï mult să devină un afiş, o întreprindere comercială, o putere de exploatare«. Carte de altfel plină de sentimente şi mişcare şi care e o oglindire din cele maï credincioase ale vieţiï moderne. Paul Brulat s'a gîndit că presa care denunţă, atacă, veştejeşte, îşï însuşeşte dreptul de a releva abuzurile şi greutăţile fiecăruia, nu putea să rămână neatinsă, să se sustragă de la orïce critică.

La Chine et la diplomatie européenne de *Elisée Reclus* (o plachetă în 8⁰ la Schleicher frères, Paris). China şi diplomaţia europeană, pe care celebrul geograf şi istoric Elisée Reclus a publicat-o maï întâï în coloanele revisteï *L'Humanité Nouvelle,* a apărut acum în broşură şi va fi astfel la îndemâna unuï maï mare număr de cititoriï. Adevărata cauză a revoluţiunilor chineze şi a schimbărilor care se prepară se află, după autor, în contrastul dintre culturile occidentale şi orientale. Plecând de aicï, el studiază evenimentele care se desfăşoară actualmente în Cerescul Imperiŭ şi conclusiunile pe care le trage asupra diplomaţieï europene, şi în special a celeï ruseştï, sunt într'adevĕr meritate.

L'Héritage du père, roman de *Paul Georges.* In acest roman autorul ne arată pe eroina supusă diferitelor turmentărï ale vieţiï; Suzana, măritată cu un nevropat, îşï pierde copilul şi apoï devenită vĕduvă se căsătoreşte cu un om, de la care are apoï un copil. Va transmite acestuï fiŭ moştenirea primuluï sĕŭ bărbat. Acesta e subiectul principal în jurul căruia se desfăşoară o acţiune nu tocmaï complicată.

* * *

La revue de l'art ancien et moderne. Noemvrie. In ultimul sĕŭ număr, frumoasa revistă de artă continuă studiile sale asupra *Picturei* la Expoziţiunea din Paris. D. *Georges Lafenestre,* membru al institutuluï, studiază Scoalele străine într'un al doilea articol, ocupându-se cu belgienïi: Struys, Frédéric, Laermans, Stobbaerts, Clans, cu Ruşiï, care tind să se personalizeze din ce în ce: Harlamoff, Makowski Victor Wasnezow, Nesterow, Serov, Maliavine, etc., cu pictoriï nordicï, cu Elveţienïi, Italienïi. Lafenestre încheie studiul sĕŭ astfel: »Vom găsi pretutindeni aceleaşï semne: aceeaşï luptă dintre deprinderile vechï şi tendinţele moderne, aceleaşï aspiraţiunï mereŭ crescênd către adevĕr şi simplicitate, aceleaşï sforţărï spre independenţă naţională şi originalitatea personală«... *E. Rabelon* studiază gravura în pietre preţioase la Expoziţie. Henri Havard se ocupă cu sculptura în bronz, iar *Fernand Calmettes* cu tapiţeria şi broderia. Ilustraţiï bogate împodobesc şi acest număr.

Revue Bleue, în ultimul său număr, coprinde continuarea articoluluĭ *Vicontelui de Spoelberch de Lavenjoul: Geneza unuĭ roman de Balzac. Michel Stainville* se ocupă cu *Clerul catolic în Franța-Regulierii*, în care articol pătrunde în interiorul vieții monastice, relevându-i misterele sale de alcov, amestecate de misticism și manicheism.

Revue des deux-mondes. 1 Noemvrie. Un prim articol brodat pe vecînica *Problemă chineză*, care actualmente preocupă Occidentul, în care articol *Pierre Leroy Beaulieu* aruncă o privire asupra cauzelor de separațiune între China și Europa. *Camille Bellaigue* studiază *Epocele Muziceĭ* și anume »Sonata pentru pian«. *Raphael-Georges Lévy* arată mersul industrieĭ în diferitele părți ale civilizațieĭ și factoriĭ săĭ esențialĭ: metalul și cărbunele.

La Revue et Revue des Revues. 15 Noemvrie. *Paul Pottier* are un articol asupra *Proletariatuluĭ celor aleșĭ*, în care arată tentațiunile la care sunt supușĭ membriĭ *Parlamentelor*,c hematĭ să legifereze și să hotărască soarta uneĭ națiuni,—tentațiunĭ pecuniare în urma retribuțiuniĭ maĭ mult decât modeste pe care o capătă dela Stat. *Rĕul și remediile sale* e o anchetă provocată, în această privință, de redacțiunea revisteĭ, unde găsim răspunsurile D-lor: D'Agoult, E. Aimond, Louis Barthon, Pierre Baudin, Alexandre Bérard, Georges Berry, Leon Bourgeois, Antive Boyer, etc. Maĭ toțĭ acești membri al parlamentuluĭ francez sunt de părere a li se spori diurna. *Jean de Bloch*, în articolul său *Germania și Pacea armată*, arată pericolele la care se expune imperiul german, făcênd atâtea imense sacrificiĭ pentru armată, și crede că ar fi maĭ bine să se continue opera Conferințeĭ dela Haga, dându-se cestiuniĭ o soluțiune pacînică. *Robia modernă*, sunt câteva paginĭ dintr'o nouă operă a ilustruluĭ scriitor rus Contele *Leon Tolstoi*, în care se ridică contra înarmăriĭ inutile a popoarelor în lumea creștină. *Paul Stapfer* publică un prea frumos articol asupra *Ursiteĭ reputațiunilor literare*, unde constată că un adevĕrat scriitor nicĭodată nu va putea înfrânge ghiața celor care-l înconjoară direct, amicilor, care, fie din ignoranță, fie din încăpăținare, fie din invidie, nu voesc cu nicĭ un preț să-l celebreze după merit.

»In viața sa, zice autorul, scrierile unuĭ scriitor nu intră de loc în stima ce-și face despre el aproapele său. Proverbul, nimenĭ nu e profet în țara sa, se adeverește ușor în toate zilele. Familia noastră, amicĭĭ, cunoștințele, vecinĭĭ, societatea cu care ne găsim în contact, ne consideră, ne caută, ne iubește numaĭ pentru calitățile personale, și aceste calităților nu aŭ nicĭ un raport cu ceeace am pus noĭ ca spirit saŭ talent pe hârtie. Pentru toțĭ ochiĭ care ne vĕd de-aproape, literatura făcută de noĭ se pierde în ființa persoaneĭ noastre, plăcută saŭ displăcută. Numaĭ ea singură contează; toate rîndurile scrise de noĭ nu precumpănesc nicĭ cu un dram în potriva impresiuniĭ viĭ pe care o facem înconjuruluĭ nostru. Cu toate acestea, noĭ iubim maĭ mult decât orĭce această valoare nereală, (scrierile noastre) străină nouĕ înșine, atât de neglijabilă în părerea celor ce ne încunjoară încât le pare neexistentă, și eroarea pe care o hrănește iluzia noastră e în adevĕr ridiculă...«.

Mercure de France. Noemvrie. *Paul Léautaud* face reflecțiĭ psichologice interesante asupra tînĕruluĭ obsedat de mamă de a scrie cu orĭce preț; el însuși încercase odinioară să scrie *Incercări sentimentale*. *Archag Tchobanian* explică, vorbind de literatura armenească, că francezĭĭ aŭ neglijat partea curat literară a acesteĭ literaturĭ: »traducerile n'aŭ fost făcute cu îngrijirea estetică necesară«. Autorul ne prezintă pe unul din ceĭ maĭ originalĭ poețĭ misticĭ aĭ Armenieĭ, *Grigorie de Narek*.

Humanité nouvelle, Octomvrie. In *Evoluțiunea romanuluĭ rus*, autorul Boborykine, după ce arată pătrunderea triumfală a romanuluĭ rus în Occident, crede că prima constatare a acesteĭ invaziĭ a făcut-o americanul Henri Sames. *Misterele vitalității chineze* e un articol în care autorul, D. de Pouvouville, ne arată că *genul* saŭ principiul solidarității e cauza primordială a desfășurăriĭ sociale și cauza profundă, dar sigură, a quasi-imortatității chineze. *D. Novicow* studiază extensiunea *Orizontuluĭ mintal* la sfîrșitul acestuĭ veac, și este nebunie de a crede că accelerarea colosală a transmiteriĭ cugetărilor ar putea să aducă o schimbare radicală în relațiunile omenești.

* * *

Nuova Antologia, în numĕrul sĕŭ din 16 Noemvrie, coprinde o eglogă încântătoare de Gabriele d'Annunzio: *L'Oleandro*, în care melodia și intensitatea de sentiment se înnalță într'un duo delicios. *Roberto Bracco* publică un prim act din piesa sa *Tragedie dell'anima*. Eugenio di Saint-Pierre studiază tipurile năvilor de războiŭ și comerciale, făcênd istoricul și stabilind evoluțiunea acestuĭ tip. G. A. Cesareo examinează *Fantazia luĭ Ariosto*, stabilind caracterul autoruluĭ luĭ *Orlando furioso*. »Inimă delicată și profundă, repercutând toată durerea și toată bucuria, nesimțita respirare a mineralelor, tremurul obscur al plantelor, ascunsul cuget al animalelor...«.

Rassegna Nazionale. Revista din Florența se ocupă în ultimul numĕr cu tracțiunea electrică pe căile ferate italiene. *Raffaello Ricci* publică conferința sa *Divina comedie în Revoluțiunea italiană*. Senatorul *E. Lampertico* publică un articol: *In memoria regeluĭ Umberto al Italieĭ*. Notăm de asemenea diferite articole literare, politice, economice și sociale.

Rivista Politica e letteraria. *Da Roma a Londra*, e un articol interesant de politică internațională, în care autorul arată rolul luĭ Chamberlain în ultimele evenimente. *Asupra intereselor italiane în China* revine D. Aristide Caneva cu un articol important, în care arată ce interese are Italia în extremele Orient și cum trebue să procedeze până la o definitivă soluțiune a acesteĭ cestiunĭ.

* * *

Deutsche Revue, Noemvrie. Un interesant articol intitulat: *Lupta între Vatican și Quirinal*, în care se arată cauzele neînțelegerii dintre puterea papală și Casa de Savoia și motivele care împedică stabilirea unuĭ pact. *Lord Newton* caută să explice de ce Anglia nu este iubită, articol de politică internațională, plin de finețe diplomatică.

Das litterarische Echo. Octomvrie. Coprinde pe lîngă alte articole și un articol recensionist, *Rumänischer Brief*, ale căruĭ afirmațiunĭ și constatărĭ în fața străinătățiĭ nu fac decât să surîdă pe ceĭ ce cunosc mișcarea literară contimporană din România.

D. Riveanu.

CUPRINSUL

REVISTEI „LITERATURĂ ŞI ARTĂ ROMÂNĂ“

PE ANUL 1899—1900

TEXT:

		Pagina
A.	Cronicĭ	63, 198, 476, 537
Alecsandri I. . . .	Note zilnice.	499, 556, 640, 719
Alimănişteanu C. . .	Le sous-sol de la Roumanie	310
Anghel D.	In grădină, poezie	683
» »	Floarea soareluĭ, »	684
» »	Se trec şi florile de toamnă, poezie. . .	685
Aronovicĭ I. Colonel .	Armata română	427
Ascanio	Steagul, poezie	293
Bârseanu I.	La castel, »	729
»	Mirele mort, »	730
»	Pe mare, »	732
Brumărel I.	Simbolismul.	116
» »	Publicaţiile periodice contimporane .	525
» »	Codicele Voroneţian	596
» »	Psaltirea scheiană	654
Carmen Sylva. . . .	Glas de clopote, poezie	277
Cioflec V.	Logofeteasa, nuvelă	699
» »	Georgică, schiţă	783
Costin A.	L'exposition roumaine à Paris . . .	345
» »	Un bun român: I. Popescu	592
» »	Pictura şi sculptura română la Paris.	752
Coşoiŭ H.	Din poveştile rîuluĭ, nuvelă	49

		Pagina
Coşoiŭ H.	O, iartă-mĕ, poezie	589
» »	Tu ânger, »	590
» »	Din poveştile rîuluĭ, nuvelă	779
Cantacuzène Ch. A.	Les robes de la partante, vers	378
Coşbuc G.	Faptul zileĭ, poezie	135
» »	Strigoiul »	214
» »	Pe dealul Plevneĭ, poezie	309
» »	Infernul, cântul XXXIV, trad.	741
Cruceanu St.	In spital, poezie	507
» »	Veneţia, »	782
Cârnu-Munteanu V.	L'agriculture en Roumanie	381
Daniel P.	Sfînta scriptură	253
Davila A.	Teatrul Naţional: D-şoara Bîrsescu	63
» »	» » Ioan Dumitrescu	128
» »	» » Em. Galloti	199
» »	» » Opera română	272
Demetriescu Anghel	Cum s'aŭ format poemele homerice. 100, 175, 235.	5
» »	Poezie şi proză	616
Dissescu C. G.	Cum vorbea Alexandru Lahovari	486
Dragomirescu Iuliŭ	Elegie, poezie	120
» »	Ce glas, »	471
» »	Plânsul Dunărieĭ, poezie	656
» »	Costachi Conachi, profil	187
» »	I. Văcărescu, profil	265
» »	Ioan Eliade Rădulescu, studiŭ	755
Florian-Becescu I.	Poetul, fantazie	529
Haşdeŭ B. P.	Un trecut îndepărtat şi un apropiat viitor	281
Hermeziu L.	Visul meŭ, fantazie	661
I. D.	Domnul Ovid Densuşianu	198
Ionnescu-Gion G.	Istoria vieţiĭ româneştĭ	373
» » »	Mila.	646
Iorga N.	Studiĭ de istorie şi de istorie literară. 138, 401.	17
» »	Meşteriĭ din alte vremĭ	686
Iorgulescu B.	Cronicarul Filipescu	512
» »	Omorîrea Mitropolituluĭ Ivirianu	772
Iosif O. St.	Visază Codrul.., poezie	769
» » »	Apa morţilor, »	771
Interim	Teatrul Naţional, luna beneficiilor.	478
Istrati C. I. Dr.	Primele şcolĭ române de fete	282

		Pagina
Istrati C. I. Dr.	Prima şcoală de fete din Bucureştĭ	545, 630
Linta Ana	Icoană, poezie	269
» »	Atuncĭ, azĭ, »	270
Lecca H.	Visul, »	421
Mincu I.	Expoziţia artiştilor în viaţă	29
M. I.	Pojarnicĭ, nuvelă	576
Naum Andreiŭ	Marea Neagră, poezie	35
» »	Vîrful cu dor, »	355
» »	Durere, »	566
» »	Mameĭ, »	569
» »	Bărăganul, »	708
Nanu D.	Eĭ, »	408
» »	Visul, »	629
Nicoleanu C.	La viticulture en Roumanie	446
Ollănescu D. C.	Fecior de banĭ gata, nuvelă	71, 155, 224, 299
» » »	România de 50 de anĭ încoace	671
Petraşcu N.	După treĭ anĭ	3
» »	Mateĭ Millo.	91
» »	Expoziţia Grigorescu	150
» »	Aniversarul D-luĭ T. Maiorescu	221
» »	Asupra reorganizăriĭ Teatruluĭ	336
» »	Reorganizarea Conservatoarelor	570
» »	Aniversarea morţiĭ luĭ Alecsandri	609
» »	Invĕţămîntul naţional în şcoale	694
Pitiş Ecaterina	Mi-e dor, versurĭ	533
Pişculescu Gr.	Iulia Hasdeŭ	41
Riveanu D.	Mişcarea intelectuală străină.	65, 130, 201 274, 478, 540, 606, 668, 735.
Revista noastră.	Scrisoare Domnuluĭ ministru Istrati	483
Rosetti R.	Beţie, versurĭ	445
Serea Em.	Cronicĭ: Clipe de linişte, Vlahuţă	61
» »	» Nocturne	62
» »	» Discursurĭ parlamentane, Conta	127
» »	» Vatra părăsită, Slavicĭ	197
» »	» Principiile fundamentale ale istorieĭ, A. Xenopol	271
» »	» Chipurĭ şi graiurĭ, Grigorovitza	272
» »	» Istoria Bucureştilor, G. Ionnescu-Gion	472
» »	» Istoria luĭ Mihaĭ Viteazu, N. Iorga	535
» »	» Eforia spitalelor, Gălăşescu	536
» »	» Călătoria luĭ Macarie, E. Cioranu	604
» »	» Chilia şi Cetatea albă, N. Iorga	665

		Pagina
Serea Em.	Cronică: Portul barbeĭ şi părului la Romanĭ, N. Kalinderu	633
» »	» Proverbele românilor, Zane	634
» »	» Istoria contimporană a Românieĭ, Fr. Damé	787
» »	» Străbunii, roman, L. Dauş	788
Sperantia D. Th. . .	In pimniţă, anecdotă în versurĭ	112
» » » . .	Krepchi, » » »	523
» » » . .	Ţiganul şi iapa, » » »	651
Stăncescu C. I. . . .	Ioan Andreescu	411
Strâmbulescu I. . . .	Expoşiţiile din München	67
Teodorescu G. Dem. .	Biserica şi Prelaţiĭ românĭ	78, 162
» » » .	Bibliografie, studiŭ	710
Tutoveanu G. . . .	Pustiŭ, versurĭ.	191
» » . . .	Seară, »	192
» » . . .	Luaţi-mĕ cu voĭ, versurĭ	193
» » . . .	In luntre, »	601
» » . . .	Despărţire, »	602
» » . . .	Din crâng, »	603
Vlahuţă Al.	Dunărea, fragment	207
» » . . .	După un an, poezie	332
Un actor	Teatrul Naţional.	790
Xenopol Al.	Réponse à Mr. Bertha	295
Zamfirescu Duiliŭ . .	Temps de guerre.	359
Zamfirescu Al. . . .	In crâng, versurĭ	57
» » . . .	Simfonie, »	59

ILUSTRAŢII:

Aman Th.	Michaĭ Cantacuzino	497
Andreescu I.	In marginea satuluĭ, peisaj	607
Carmen Sylva. . . .	Pagină din Evangelia Curţiĭ de Argeş	1
Grigorescu N. . . .	Arătură de Primăvară	133
» » . . .	Chervan poposit	150
» » . . .	Peisaj de toamnă	153
» » . . .	Păstoriţă cu oile	173
» » . . .	Damă lucrând	185
» » . . .	Croitor de ţară	195
» » . . .	Păstor din valea Prahoveĭ	279
» » . . .	Lae de ţiganĭ	291
» » . . .	Proviziunile.	357
» » . . .	Bĕtrână lucrând	481

		Pagina
Grigorescu . .	Asaltul de la Opanez	697
Georgescu I. .	Aruncător de lănci, statuă.	543
Loghi Ch. . .	Micul italian	15
» » . .	Cap de expresie	100
» » . .	Trufie patriciană.	205
» » . .	Peisaj ideal	399
» » . .	Idilă antică	739
Mincu I. . .	Portal în Exposițiunea română. . . .	297
Mirea D. . .	Bustul Doamneĭ A.	39
» » . .	Bustul Doamneĭ M.	425
Storck F. . .	Castitate, statuă	379
» » . .	Eva, »	767
Stăncescu C. .	Mateĭ Millo, portret	89
Verona G. . .	Fantazie	—
» » . .	Speranța, tabloŭ	343
	Bloc de magnétite à Altan-Tepe . . .	329
	Biserica Sf. Gheorghe-Noŭ	371
	Biserica din Măteștĭ	521
	Biserica Sf. Dumitru din Orheiŭ, Basarabia	649
	Biserica Greciĭ din Bucureștĭ	599
	Cascada de la obîrșia Peleșuluĭ . . .	219
	Casă de apărare românească	234
	Crucea serdaruluĭ Mogoș din Bucureștĭ	443
	Cronicarul Filipescu	509
	Coloana de la Horez	527
	Clucerul G. Boldescu	627
	Coloană de la mănăstirea Horezu . .	663
	Déchargement du lignite de Margineanca	323
	Dépôt de granit des carrières de Greci	327
	Dealul-Mare	466
	Drăgășanĭ	468
	Eliade-Rădulescu, portret	755
	Evanghelia și Chivote de la mănăstirea Secu, (Neamțu)	785
	Fîntîna de la Mănăstirea dintr'un Lemn	55
	Front de taille dans les carrières de Greci	327
	Fostul han Manuc în Bucureștĭ . . .	419
	Frontispiciul Bisericeĭ din Măteștĭ . .	517

	Pagina
Grigore Ghica (1690—1752), portret .	567
Grigore Alexandrescu	681
Iconostasul de la mănăstirea Mă: nenĭ	333
In pădurea Cîrjeĭ	717
Jeţul episcopal de la mănăstirea Ho	409
La sonde No. 12 de Câmpina en er tion	315
Les vestiges de la vigne d'Etienn Grand	449
Mănăstirea Cozia	69
Marche du Phylloxéra en Roumar	450
Mănăstirea Probota	777
Portretul Doamneĭ Elisaveta Ştirb	287
Plantation d'Odobesti	457
Peceţiile şi iscălitura luĭ Grigore Gh	575
Peceţiile şi iscălitura luĭ M. Cant cuzino.	591
Regulele institutuluĭ Elisaveteanul	286
Ruinele fortăreţeĭ Hotinuluĭ . . .	727
Scenă din viaţa de la ţară	115
Scenă din viaţa de la ţară	123
Scara mănăstirĭĭ Cozia	263
Turnul mănăstireĭ Brebu	251
Turnul Colţeĭ	307
Taraf de lăutarĭ din Bucureştiĭ-vecl	659
Vue de l'exploitation de Margineanc	321
Vue générale des environs d'Iassy	465
Vederea Bucureştilor	473

MUZICA:

Benisache Virgil C.	Aubade	703
Enescu G.	Impromptu	350

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII - IAŞI -

DIRECTOR: N. PETRAŞCU.